

PUB. OVIDII NASONIS OPERUM

TOMUS SECUNDUS.

INTERPRETATIONE ET NOTIS ILLUSTRAVIT

DANIEL CRISPINUS, HELVETIUS,

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS;

AD USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

In pagina versa indicantur ea quæ in hoc tomo continentur.

Ex num. ær. Ill. Rondaninæ Romanæ. ap. Spanhemium.

LUGDUNI,

Apud ANISSONIOS, JOANNEM POSUEL, ET CLAUDIUM RIGAUD.

M. DC. LXXXIX.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

IN HOC SECUNDO TOMO
Continentur

Metamorphoseon *Libri XV.*

Sex versus, quos auctor, lib. I. Tristium, Eleg. VI. his libris voluit præfigi.

Orba parente suo quicunque volumina tangis;
His saltem vestra detur in urbe locus.
Quoque magis faveas, non sunt hæc edita ab illo;
Sed quasi de domini funere rapta sui.
Quicquid in his igitur vitij rude carmen habebit,
Emendaturus, si licuisset, erat.

INDEX EORUM
Quæ in unoquoque
LIBRO
METAMORPHOSEOS OVIDII
CONTINENTUR.

SERIES ARGUMENTORUM LIBRORUM XV. METAMORPHOSEON, simul & Fabularum in unoquoque libro contentarum.

LECTORI.

GUILLELMUS CANTERUS quod multis contingere credidit, cùm Nasonis Transformationes legunt, ut perpetuam illam & nunquam interruptam narrationum tam variarum connexionem satis mirari possint, illud sanè in me comprobatum est, qui Poëtæ artificium non levius hâc in parte, quàm alibi usquam existimo. Quare, cúmque insuper utilitate maximâ non careat voluptas, quæ in eo æstimando percipitur, tibi non ingratum fore arbitratus sum, LECTOR, si quam ille totius operis subtiliter compegit Epitomen, eam oculis tuis insimul subjicerem. Illam itaque hîc habes, additis singularum fabularum argumentis, ut cùm primùm, & uno quasi intuitu, spe atque jucunditate perfruaris, priusquam ad Ovidium accedas, quâ nisi perlecto eo, tibi carendum fuisset. Argumenta autem illa si quis suo loco non repetita queratur, levissimâ operâ, atque ad ista recurrendo, ignoscendi facultatem quæ res non est levis, sine omni damno suam fecerit. Vale.

ARGUMENTUM LIBRI PRIMI.

Principio Chaos in elementa quatuor distinguitur, quibus cum sui darentur singulis incolæ; homo ex terra & aqua creatus est. Secuta sunt ætates hominum quatuor. In quarum postrema de Gigantum sanguine nati sunt homines, Qui cum essent impij, Jupiter, quamvis antea Lycaonem in lupum mutasset, generali nihilominus supplicio diluvium inducens, omnia in aquam convertit. Hic soli relinquuntur superstites, Deucalion & Pyrrha. Qui post redditam terram, jactis post terga lapidibus, humanum repararunt genus. Nam reliqua quidem animalia, sponte sua ex humore & calore prodierunt. Interque ea & Pytho serpens. Quem cum Apollo interemisset, Pythios ludos in rei memoriam instituit. In quibus victores esculea corona donabantur, nondum enim extiterat laurus, donec in eam Daphne puella fuit conversa. Quod cum accidisset, tum ad patrem ejus Peneum, cùm reliqui fluvij sive congratulandi, sive etiam consolandi gratia convenissent; solus desideratus est Inachus, quòd de filia sua Ione sollicitus esset, quam Jupiter post stuprum in juvencam mutarat. Ea cùm ab Argo custodiretur, Mercurius eum, narratâ prius Nympha Syringis in arundinem transformatione, occidit. Cujus oculi deinde à Junone in pavonem collati fuerunt. Tum Io pristinâ mulieris formâ receptâ, Epaphum parit.

Argumenta Fabularum hujus Libri primi.

FAB. I. Arg. *Ovid. in hujus operis initio brevissimè ea de quibus est scripturus proponit & Deos ut sibi adesse velint rogat, & narrationem ab ipso mundi primordio orditur.* Raph. pag. 1. vers. 1.

FAB. II. *Arg.* Sic ubi dispositam.] *Separata jam terra erat à cæteris elementis : sed homo nondum natus; ipsius terræ cultor futurus & dominus. Itaque Prometheus Japeti filius terram imbre mollivit, & ex hac hominem ad Dei similitudinem & imaginem finxit ; cujus facies non prona , ut cæteris animalibus esset in terram , sed cœlum spectaret erecta.* pag.4. vers. 5.

FAB. III. *Arg.* Aurea prima sata est ætas.] *Ex variis hominum moribus quatuor ætates factæ videntur, quibus pro morum qualitate à metallis nomina imposita fuere. Prima namque aurea fuit appellata, quòd optimis moribus illo tempore quo Saturnus regnavit, homines floruerint. Secunda argentea, quòd quo tempore cœpit regnare Jupiter, in vitia homines inclinare cœperunt. Tertia ærea, quam bella occuparunt. Quarta ferrea, quòd in eâ à nullo crudelitatis genere se homines abstinere constat.* p.8. v.3.

FAB. IV. & V. *Arg.* Postquam Saturno] *Aureæ ætati quâ Saturnus regnavit, subnectitur argentea, in qua regnavit Jupiter, quæ ut aureâ deterior, sic est æneâ melior. Primus autem omnium Jupiter ver illud aureæ ætatis perpetuum in quatuor tempora commutavit, Ver, Æstatem, Autumnum & Hyemem. Tumque primùm calores atque frigora aërem infestare cœperunt, ideoque homines antra & speluncas pro domibus habitare, atque agros colere coacti sunt.* R. p. 9. v.5.

FAB. VI. *Arg.* Neve foret terris] *Gigantes immensa molis & similes matri filios Terra produxit. Quorum magnitudini par exarsit audacia. Nam extructis in excelsum aggerem montibus, sacrilegas manus injecere cœlestibus. Sed fulmine dejecti, impium genus pœnæ sua cruore generarunt. Nam sanguis eorum permixtus Terræ, homines procreavit haud longè ab origine discrepantes.* Lact. p. 11. v. 5

FAB. VII. *Arg.* Quæ pater ut summa] *Jupiter cum eorum hominum crudelitatem, qui è sanguine Gigantum nati erant, fores contemplatus, ac imprimis tetram Lycaonis Arcadiæ regis feritatem secum ipse perpendisset; in universum genus humanum indignatus Quare Diis omnibus congregatis, & consilium suum de perdendo genere humano, & quæ à Lycaone mala passus sit exponit, & ut illum in lupum commutaverit.* p.12. v.8

FAB. VIII. *Arg.* Occidit una domus] *Posteaquam Jupiter exemplo Lycaonis ostendit, quam tetris sceleribus infecti sint homines, concludit totum genus humanum penitus esse perdendum. Sicque poëta fabulam cum fabula, ac mutationem cum mutatione connectit. Narraturus enim quemadmodum lapides à Deucalione & Pyrrha post terga jacti, partim in mares, partim in fœminas fuêre conversi, antè describit diluvium quo genus humanum fuit extinctum.* Raph. p.16.v.12

FAB. IX. *Arg.* Cætera diversis, &c.] *Post Cataclysmon factum, edidit terra Pythonem serpentem, specie ignota mortalibus. Hunc Apollo sagittis interemit: & ne ejus aboleret nomen, instituit ludos & certamina. quæ jam in his ludis ostendit, unde etiam Apollo Pythius est appellatus, ipsique ludi Pythy.* Lactant. p.25. v. 18.

FAB. X. *Arg.* Primus amor Phœbi Daphne Peneïa, quem non , &c.] *Daphne Penei fluminis filia, cum omnium virginum, quæ in Thessalia essent, speciosissima haberetur, adeò quidem ut deos pulchritudine sua caperet : Apollo cùm eam conspexisset, forma ejus expalluit. Quam cùm neque pollicitis, neque precibus adire potuisset, vim ut inferret, instituit: At illa cursu conspectum ejus effugere cupiens, patrem invocavit, ut virginitati suæ, quam sibi permiserat, ferret auxilium, quam ille auditis precibus filiæ, Deorum ut vim effugeret, in laurum convertit.* Lact. p.27. v. 14

FAB. XI. *Arg.* Est nemus] *Io Inachi amnis filia, cùm æquales suâ specie præcederet, ab Jove adamata est, quæ admotis precibus desiderium explevit, & ne puella in Junonis iram incideret, à compressore in vaccam est transfigurata. Cujus fallaciam Juno cùm intellexisset, petit ea à Jove, ut velut munus sibi daret vaccam, quia speciosior erat cæteris armentis, quæ in Peloponneso essent. Jupiter verò ne si negasset, proderet puellam, tribuit confestim. Juno autem ne amplius ejus pellex cum Jove concumberet, Argum Arestoris filium centum oculos habentem ei præposuit. Quem Mercurius patris jussu interemit, & à cæsu ejus Argiphontes est cognominatus. Juno Argum quem ob custodiam ille occiderat, in volucrem pavonem transformavit, & receptum in suam tutelam pennis insignibus (quibus amissa lumina indicaret) ornavit.* Lactant. p. 33. v.11.

FAB. XII. *Arg.* Nec superûm, &c.] *Jupiter mittit Mercurium in habitu pastoris ad Argum supradictum interficiendum.* Lactant. p. 38. v.15

FAB.XIII. *Arg.* Tum Deus Arcadiæ,&c.] *Causam hic refert inquisitionis Argi de fistula: & tam concinnè fabulam fabulæ connectit Poëta, ut cum multas simul describat transfigurationes, minimè tamen à proposito discedat. Exponit enim quemadmodum Syrinx Nympha Ladonis fluvij filia, ardenter à Pane Deo amata; & ne virginitatem amitteret, in arundinem apud Ladonem fluv. fuerit commutata, ex qua Pan ad mitigandos amoris ardores sibi fistulam composuerit. unde Virg. Pan primus calamos cera conjungere plures Instituit.* R. p.39. v.17

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI.

Qui cum aliquando Phaëtonti Apollinem, ut falsum ac suppositititum patrem objecisset; ille currus Solaris imperium ad diem unum à patre in pignus veræ stirpis petiit. Quo impetrato, terra ab eo tota accenditur, & inter cætera nigrescunt Æthiopes. Phaëthontem deinde fulmine percussum dum lugent sorores, & unà cognatus Cygnus; illæ in arbores, hic in cygnum mutatur. Tum Jupiter lustrato terrarum orbe, ac pristino vigori restituto, in Callistonem incidit, eamque sumpta Dianæ forma stupravit. Ob id irata Juno; Callistonem in ursam convertit: quam postea Arcas filius transfixurus fuerat, nisi utrumque Jupiter inter sidera retulisset. Qua de re cum apud Oceanum Juno conquesta esset, in cœlum relata fuit humeris pavonum, qui nuper variegati fuerant: sicut & corvus nuper ex albo niger erat redditus, cum Cornicis monitis, quæ illi tum suam in cornicem, tum Nyctimenes in noctuam mutationem explicarat, non obtemperasset, sed audacter Coronidis adulterium ad Apollinem detulisset. Ejus deinde filio, Æsculapio, cum futura prædiceret Ocyroë, in equam ira divina vertitur. Tum Chiron pater, Apollinis auxilium frustra invocavit: quod ille jam inde Elide pastor factus, aliud ageret, neglectis etiam bubus. Id quod Mercurio illos furandi occasionem dedit. qui deinde Batti, cum is solùs esset furti conscius, perfidia se commutando deprehensa, in indicem lapidem eum convertit. Inde in Atticam ingressus, Herse, Cecropis filia, potitur. Cui dum invidet soror Aglauros, in saxum obrigescit. Postea Jupiter, cum ipsum boves Agenoris ad litus advertere jussisset, sumpta tauri specie, Europam per mare in Cretam transvexit.

Argumenta Fabularum hujus secundi Libri.

FAB.I. *Arg.* Regia solis erat] *Regia solis descriptio, &c.* p.44. v.1

FAB.II.& III. *Arg.* Naiades Hesperiæ,&c.] *Sorores Phaëtontis, Phaëthusa, Lampetie, & Phœbe, casum fratris deflentes deorum misericordia in arbores populeas mutatæ sunt.* Lact. p.61. v.12. & p.63. v.4.

FAB.IV. *Arg.* Affuit,&c.] *Cygnus Stheneli filius materno genere Phaëtonti proximus, cum Liguriam incoleret, & in ripa Eridani amnis, quem quidam Padum vocant, vidisset corpus Phaëtontis à sororibus ejus ablui, pari calamitate est concussus. plus enim justo deflendo propinqui interitum, Deorum voluntate in volucrem Cygnum abiit, qui perosus cœlestem ignem, paludes ac flumina quibus insenesceret, est secutus.* Lact. p.63. v.7

FAB.V.& VI. *Arg.* At pater omnip.] *Jupiter cum reliquias torrentis ignis persequeretur, ut laborantibus opem ferret mortalibus, cum circa Nonacrinum montem Arcadiæ, ubi genitus existimatur, vagaretur, in Callistûs Lycaonis filiæ incidit amorem. Cui cum preces de explemento desiderij sui admovisset, frustratásque voces suas intellexisset, astu eam subiit: in Dianæ namque sexum se trajecit, ac fatigatæ, ornatus pharetra, sagittisque velut Diana, occurrit, ac veste pariter posita virgo, Jovem experta est. Neque ideò à Junone immerenti delictum remissum est. Nam confestim pellicatu ejus incensa, ne amplius pulchritudine conjugem caperet, in ursam eam transfiguravit, quæ à Jove cum Arcade filio,*

quem erat enixa inter sydera collocatur, à Græcis autem Helice, à nostris Septentrio nuncupatur, & à Thety & Oceano ob Junonis iram inter cætera sydera liquere non tingitur. Lact. p.64.v.21. & p.69.v.3

FAB.VII. *Arg.* Dii maris annuerant] *Corvus volucris initio candidis pennis plumatus fuit, sed quia Coronidem Coronei filiam indicaverat Apollini in adulterio morari, illâque propter acerbissimum indicium, flagrantis Dei sagittis confixa fuit: ex eo ille niger ex candido factus. Ex Coronide autem & Apolline nascitur Æsculapius, quem pater exciso utero matris, cum ea rogo esset imposita, abstulit. Is ad Chironem centaurum à patre in Pelium delatus est montem, ut ab eo incrementum simulque scientiam acciperet medendi.* Lact. p.70. v.16.

FAB. VIII. & IX. *Arg.* Pulchrior in tota quam Larissea, &c.] *Coronis Coronei filia refert corvo, ne indicium Apollini faceret. cum enim Minerva Erichthonium Vulcani filium, ex eo quod ex complexu ipsius in terram ceciderat natum Vulcani filium sustulisset, & comitibus suis Pandroso, Hersæ, Aglauroque Cecropis filiabus, cistella inclusum, custodiendum tradidisset, monuissetque ne quis omnino quod intus esset inspiceret, Coronis supradicta, nobilissima virginum, cum à custodibus cistulam laxatam & inspectam ibi draconem reperisset, divulgavit. Quamobrem Dea illam à se alienavit, quæ cum in solitudine in littore oblectaretur, Neptunus procul ea conspecta, Venere ejus incaluit: cui cum vim afferret, ab eadem Dea propter virginitatem tenaciter custoditam in avem cornicem conversa est, ita tamen ut à templo dea submoveretur.* Lact. p.71.v.9. & p.74.v.3

FAB. X. *Arg.* Semifer, &c.] *Ocyroë Chironis & Caristæ filia, contemptis patris artibus, vesania futura præcinuit. Infantique Æsculapio prædixit, quod medicina mortuos ad superos educturus esset, & ab avo fulminis ictum experturus, patrem quoque Chirona sagittis cruciandum, cupidúmque mortis, ex Deo in mortalium numerum venturum. Quæ cum esset elocuta, in equæ cessit figuram; ne adversantibus fatis plura ederet, quam prædicta Apollinis sinerent.* Lact. p.76.v.3

FAB. XI. *Arg.* Flebat, opemque, &c.] *Mutationem Batti in lapidem indicem, superiori fabulæ poëta annectit. Nam Apollo, quum ob pulsatos interfectósque Cyclopas, quod Jovi fulmen contra Æsculapium suppeditassent, divinitate privatus, Admeti regis Thessaliæ armenta in pastorali habitu pasceret; Mercurius boves quæ longius fortè processerant, furto abactas in sylva occultavit, Battoque cuidam equarum custodi, à quo uno visus fuerat, mandavit, ne cuiquam illud furtum indicaret: quod quidem ut libentius faceret, vaccam ei pulcherrimam dono dedit. Battus verò ei pollicitus est, se nunquam alicui vaccas illas indicaturum: & lapidem proximum ibi, celerius quam se quicquam indicaturum. Mercurius, ut hominis experiretur fidem, suscepta alia figura ad eum paulò post rediit, rogans an vaccas quasdam illac transeuntes vidisset; pollicensque si indicaret se vaccam cum tauro daturum. Quod cum accepisset Battus, sub quo monte boves pascerentur indicavit: quam ob perfidiam eum Mercurius in lapidem, qui* Index *dicitur, commutavit.* p.78.v.9

FAB.XII. *Arg.* Hinc se sustulerat paribus Caducifer, &c.] *Athenis virgines per solenne sacrificium in canistris Minervæ ferunt pigmenta, inter quas à Mercurio eminens specie conspecta est Herse Cecropis filia. Itaque aggressus sororem ejus Aglauren, precatúsque ut se Hersæ sorori suæ jungeret: ac illa cum pro ministerio aurum eum poposcisset, Minerva graviter offensa est avaritia ejus, & quod cistulam etiam traditam sororibus ejus custodiendam adversum suum prædictum aperuisset. Invidia novissima imperavit, & eam sororis Hersæ successibus exacerbavit, diuque cruciatam saxo mutavit.* Lact. p.80.v.3

FAB.XIII. *Arg.* Has ubi verborum pœnas, mentísque profanæ, Cepit Atlant. &c.] *Cum Mercurius jussu patris in Phœnicem transgressus esset, ut armenta illius regionis ad littus compelleret, Juppiter in taurum conversus, cum se juvencis Agenoris regis immiscuisset, & in amorem sui spatiantes in arena virgines consistere coëgisset, paulatim singulas alludens, novissime Europam Agenoris filiam, cujus amore compulsus averterat figuram, insidentem sibi tergo per mare in insulam Cretam detulit, ibique concubitu ejus potitus est.* Lact. p.86. v.15

ARGVMEN

ARGVMENTVM LIBRI TERTII.

Hic Agenor, Cadmum jubet filiam amissam investigare. Quod dum ille facit, e dentibus draconis occisi, in terra satis, enascuntur homines: cum quibus ille deinde Thebas condidit. Huic primum valde luctuosa fuit nepotis Actaonis in cervum mutati dilaceratio: quamvis Iunoni grata fuerit, quæ Semelen pellicem oderat. Ideoque ad ipsam sub facie Beroës nutricis accedens, mortem illi procuravit. Paulo post Iupiter cum Iunone disputans, utra Venus esset suavior, Tiresiam adhibet arbitrum: quandoquidem sexum utrumque fuerat expertus. Is lata contra Iunonem sententia, ab illa quidem visu privatus, à Iove autem vaticinandi scientiam consecutus est. Primum autem ejus oraculum in Narcisso comprobatum fuit: qui cum puellas omnes, inter quas & Echo præ amoris impatientia in vocem fuerat conversa, contempsisset; sui ipsius denique amore contabescens; in florem mutatus est. Pentheus tamen vatem hunc irridebat, quamquam & ipsi vera prædixerat. Nam cum Bacchi celebrarentur Orgia, ille famulum quendam sacrorum, postquam nautas in pisces fuisse transformatos ab eo intellexerat, in vincula conjecit: & inde à Bacchis fuit discerptus. id quod magnam apud omnes fidem sacris conciliavit.

Argumenta Fabularum hujus tertii Libri.

FAB. I. *Argum.* Jamque, &c.] *Agenor rapta Europa, Fratres ejus ad requirendam sororem dimisit, ita ut nisi eam reperissent ad se ne reverterentur. Cilix itaque diversas petit regiones, novissime, constituit Ciliciam. Nec minus Phœnix à nomine Phœnicem. Cadmus verò desperata spe visendi parentis, Apollinis oraculum ingreditur, sciscitans in quibus partibus orbis consisteret. Accepta itaque sorte ut vaccam à grege secretam quæ Lunæ signum in latere haberet, ageret, & ubi fessa procubuisset ibi statueret urbem; parens præcepto in eam terram devenit, quæ postea à bove* Bœotia *est dicta. Hic cum ad fontem Martis socios aquatum misisset, & postea etiam ipse illuc ivisset, ut vidit à dracone socios consumptos, serpentem interfecit, & dentes ejus Minervæ monitu humo sparsit ex quibus armatorum multitudo progignitur, quæ inter se domestico bello confligit, ita ut ex ea quinque relinquerentur, qui Minervæ voluntate creandi populi qui Thebis consideret, principes essent, quorum nomina hæc produntur fuisse: Echion. Udeus Chthonius. Pelorus. Hyperenor. Hi Cadmo socii condendæ urbis additi sunt.* Raph.. p.89. v.1

FAB. II. *Arg.* Jam stabant Thebæ, poteras jam Cadme, &c.] *Diana cùm in valle Gargaphia æstive tempore fatigata ex assidua venatione, se ad fontem perlueret, Actæon Aristæi & Autonoës filius eundem locum petens, ad refrigerandum se, & canes quos exercuerat, feras persequens, in conspectum Deæ incidit; qui ne eam rem eloqui posset, habitus ejus in cervum ab ea conversus est, ita ut pro fera laceratus à suis canibus sit.* Lact. pag.96. vers.1.

FAB. III. *Arg.* Rumor in ambiguo est: aliis violentior æquo, &c.] *Juno suspectam Semelen Cadmi & Hermionæ filiam cum haberet, quod cum Jove concubuisset, in anum conversa, ut se fallacia sine invidia cujusquam ulcisceretur, ad eam venit, persuadetque ei, ne alio Jovem apparatu recipiat ad cubile, quam solitus sit apparere Junoni. que ut illius auctoritas gravis, proinde ipsius concubitus insignis esset. Quod cum impetrasset à cupiente, Deus instructus tonitribus ac fulminibus domum Semeles ingressus est, tecta ejus decepta optatis flammis adurit, Liberumque conceptum utero gravidæ incendio eripit, ac femore insuit suo, postea completis mensibus, nymphis, quæ Nysam montem Indiæ perfrequentarent clam tradidit nutriendum.* Lact. p.103. v.17

FAB. IV. *Arg.* Dumque ea per] *Jupiter cum Junone jocando omissis omnibus jurgiis, referens in conjunctione majorem capere fœminas quam viros voluptatem, Tiresiam judicem adeundum censuit, qui utramque naturam maris ac fœminæ fuerat expertus. Nam quodam tempore cum serpentes concubitu hærentes baculo percussisset, in mulierem versus*

fuerat, ac rursus proxime vere eadem usus ratione, ac tactu, in virum cesserat. Qui cum Jovis sententiam tutatus esset, damnata Junone lusam in iracundiam vertit, ac Tiresiam luminibus orbavit. Pro qua injuria, quod majus esset, Jupiter futurorum ei scientiam tribuit. Lact. p.106.v.3

FAB.V. *Arg.* Ille per Aonias fama celeberrimus, &c.] *Liriope nympha ex amne Cephiso procreavit Narcissum, cui Tiresias Everis filius omnia prospera responso pollicitus est, si pulchritudinis suæ nullam habuisset notitiam. Hunc igitur Echo cum diligeret, neque viam potiundi inveniret, cura & sollicitudine juvenis, quem extremis vocibus persequebatur fugientem, extabuit, ejusque reliquiæ corporis in lapidem conversa sunt. Quod ei incidit Junonis ira, quia garrulitate sua eam sæpe esset morata, ne Jupiter in montibus persequens nymphas, manifesto deprehendi posset. Fertur Echo filia Junonis ob deformitatem montibus recondita, neque ejus præter vocem quicquam inspici posse, quæ tamen post obitum auditur.* Lact. p.107.v.16

FAB.VI. *Arg.* Sic hanc, sic, &c.] *Narcissum supradictum ob nimiam crudelitatem, quam in Echo exhibuerat, Nemesis ultrix fastidientium, in amorem sui impulit. at non minore flamma ille exardescetur. Qui cum ex assidua venatione fatigatus secundum fontem in opaco procubuisset, & hauriens aquam imaginem sui conspexisset, & diutius ibi remoraretur, novissime tabuit, ita ut vita privaretur, ex cujus reliquiis flos extitit, quem Naiades nymphæ, flentes casum fratris, Narcissi nomine notarunt.* Lact. p.110.v.13

FAB. VII. *Arg.* Cognita res vati meritam per Achaïdas, &c.] *Pentheus Echionis & Agaves filius in contemptum trahens prædicta Tiresiæ auguris, cum in adventu Liberi, Thebani hedera redimiti procederent, ac sacra susciperent, prohibet suos Pentheus parere monitis: quod negaret ex Semele Bacchum Deum proditum. Confestim itaque famulis imperat, ut in conspectum suum Liberum vinctum attrahant. At ille ut vesanientem eluderet, versus in Acœtem ducitur vinctus, & custodia clauditur.* Lact. p.115.v.13

FAB.VIII.IX.& X. *Arg.* Aspicit hunc Pentheus, &c.] *Acœtes supradictus Liberi comes, cujus sub imagine Deus latuerat, eludens Penthea, indicat regi, quia ita exigeret, nomen, genusque artis suæ, & quanta vis apparuerit in Libero, quo tempore petens Naxon in Tyrrhenos inciderat: ab his enim propter eximiam pulchritudinem captum pro præda, impositumque navigio, ut vidit in aliam se duci regionem, armamenta navis in feras ac serpentes convertit. Quo prodigio exterriti Tyrrheni in pelagus se præcipitavere, ac in delphinos & aves se mutavere. Post hæc iterum custodia clauditur, quæ cum sponte Dei patuisset, & vincla à manibus deflaxissent, in montem Cithæronæ digreditur, ibique Agavem matrem ejus alienatam furore adjuvantibus sororibus Ino & Autonoë impellit, ut ipsum sacra proterentem sua interimat manu.* Lact. p.119.v.5.p.121.v.14. & p.122.v.10.

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI.

Alcithoë tamen, una cum sororibus, constanter ea contemnebat. Adeò ut in festo varias ad colum historias illa sibi invicem narrare cœperint. partim de moris denigratis, partim de Apolline in Eurynomen verso, ut cum Leucothoë concumberet: quamobrem Clytie zelotypa in Heliotropium fuerit mutata: partim etiam de Hermaphrodito & Salmacide nympha, in unum corpus concretis. Quo facto, sorores ipsæ in vespertiliones, earumque tela in vitem & pampinos transformata sunt. Hac de re cum Agave lætaretur, magnus ei dolor oblatus est: quando Ino & Athamas in mare per insaniam prosiluerunt, & facti sunt dii marini. Quos dum mulieres Thebanæ pro mortuis deplorant, in saxa & volucres commutantur. Cadmus quoque hac calamitate commotus, relictis Thebis, in Illyriam cum uxore profectus est. ubi uterque anguineam formam accepit. Solus itaque restabat Bacchi de contemptoribus Acrisius, avus Persei, qui Gorgonis caput amputavit. E cujus guttis in terram delapsis angues exorti sunt: & Atlantem in montem, virgasque, post Andromedam liberatam,

ratam, in lapides convertit. Orto deinde in nuptiis tumultu, Phineum cum suis, unaque Prœtum & Polydecten, saxeos reddidit.

Argumenta Fabularum hujus quarti Libri.

FAB. I. II. & III. *Arg.* At non Alcithoë] *At particula est qua concinne liber libro connectitur. Alia quidem, inquit, omnes Thebanæ mulieres sacra Bacchi celebrabant, sed Alcithoë quadam ducta temeritate ea spernebat, Bacchúmque Jovis filium minime esse prædicabat. Ac quo tempore sacra Bacchi ab aliis celebrabantur, ipsa lanificio una cum sororibus & ancillis operam dabat. Earum vero una ad levandum laborem reliquas hortatur, ut fabularum aliquid vicissim narrent. Hac autem phantasia multas describit fabulas poëta, ac Mineidas tandem in vespertiliones conversas fuisse narrat.* R. p. 126. v. 1

FAB. IV. *Arg.* Pyramus & Thisbe] *Pyramus juvenis, & Thisbe puella cum domos contiguas haberent, se mutuò amare cœperunt, cum autem se amplecti aliter non possent, egredi urbem ad constitutum locum decreverunt. Quo quidem cum prior pervenisset Thisbe, Leana illac transeunte perterrefacta in antrum vicinum confugit. Pyramus deinde adveniens, cum velum, quod fugienti Thisbe è capite deciderat, cruentatum reperisset, eam putans à feris fuisse laceratam, gladio quem secum habebat sub moro arbore incubuit, cujus sanguine quidem mora effecta fuere nigra, cum antea candida fuissent. Thisbe autem ex antro egressa, cum Pyramum vulnere confectum vidisset, eodem se gladio confodit.* Lact. p. 130. v. 3

FAB. V. *Arg.* Leucothoë] *Antequam narret, quemadmodum Leucothoë in arborem thuris fuerit conversa, exponit adulterium Martis cum Venere. Sol enim Martem olim cum Venere coëuntem Vulcano ejus marito indicavit, qui indignatus, retibus tenuissimis cubile circumdedit, quibus coëuntem Martem cum Venere ita implicuit, ut nullo pacto disjungi possent. Patefacto deinde cubiculo omnium Deorum oculis spectandos subjecit. qua re Venus indignata Soli Leucothoës amorem immisit: qui ut commodius ea potiretur, se in matris Eurynomes figuram convertit. Cum verò Orchamus pater eam vitiatam esse indicio Clytiæ Solis amicæ cognovisset, ipsam defodit in terram. Sol verò amicam miseratus, eam in thuris arborem commutavit.* Lact. p. 134. v. 19

FAB. VI. *Arg.* At Clytien,] *Clytie nympha à Sole derelicta, cum novem dies sine ullo cibo ac potu exegisset, tandem Deorum miseratione in herbam* Heliotropium *conversa fingitur, quæ nunc quoque pristini amoris memor, continuò folia ad Solem vertit. Unde etiam nomen accepit. Nam* Heliotropium *dicitur Solis conversio*, ἥλιος namque Sol, τροπὴ conversio dicitur. R. 139. v. 3

FAB. VII. VIII. IX. & X. *Arg.* Dixerat, & factum, &c.] *Postquam Leucothoë, inquit, narrare desiit, poscitur Alcithoë, quæ narrationem incipiens, præterire se dicit vulgares fabulas, ut de Daphnide, Idæo pastore, qui quod fidem conjugii non præstiterat in saxum abierit. & de Sithone, qui ex viro in fœminam cesserat. Neque etiam relaturam esse casus Celmi, aut Adamantis, Curetúmque, qui ex imbribus sunt procreati. Reticere se etiam dicit de Croco & Smilace, qui in flores versi sunt. Sed de Salmace fonte Cariæ referre velle: cujus liquore contacti mollicie diffigurantur.* Lact. p. 139. v. 18. & p. 140. v. 4. 6. & 8

FAB. XI. *Arg.* Præterea, &c.] *Mercurius cum ex Venere Hermaphroditum formosissimum adolescentem genuisset, eumque Naïades nymphæ in Ida monte educavissent, relictis sedibus in Cariam venit. Hic conspicato fonte opacissimi Soli, ac perlucentis aquæ, cursum continuit, quo diutius eo loco morante, Salmacis Naiadum, dum flores legit, conspectum illico diligere cœpit, qui circa fontem paululum moratus, dum blanditiis liquoris, precibúsque tenetur nymphæ, fonte se mersit, ac confestim complexibus Naïs inhæsit, nec ante ab ea dimissus est, quam à Diis impetrasset, in unam ut coderent speciem. data itaque venia Hermaphroditus postquam se animadvertit nec virum, nec fœminam factum, à parentibus impetravit, ne infamis solus esset, ut quicunque ejus fontis aqua contactus esset, perinde ut ipse, mollesceret.* Lact. p. 140. v. 10

FAB. XII. *Arg.* Finis erat, &c.] *Mineides Thebanæ sorores fuisse produntur, quarum solertissima Leucothoë & Alcithoë, quod Liberi sacra in contemptum vocavissent, Minervæ lanificio addictæ ex improviso, die numinis, vocibus tibiarum & tympanorum sono exterrita sunt, quæ in conspectu non viderunt: & ut animadvertere telas, instrumentáque sua in hederam ac vites repente mutata, & locum assuctum feris repletum, noctémque offuscam timentes, in volucres conversæ sunt, quæ vespertiliones vocantur.* Lact. p. 145. v. 7

FAB. XIII. *Arg.* Tum verò totis] *Ino Bacchi nutrix ac matertera, uxorque Athamantis, in odium Junonis incidit, quod ubique Bacchi vires laudibus extollebat, cum & alumni & mariti & filiorum felicitate nimium superba videretur. Hanc igitur Juno ut affligeret ad inferos descendens unam è furiis excitavit, quæ Athamanta in tantum furorem conjecit, ut Clearchum filium interfecerit. Ino autem mariti furorem fugiens è scopulo se unà cum Melicerta altero filio in mare præcipitavit. Qui Veneris precibus à Neptuno excepti, & Ino in Leucotheën Deam, quæ* Matuta, *& Melicerta in Palæmonem, qui Latine* Portunus *dicitur, fuere commutati.* L. p.146. v.12.

FAB. XIV. *Arg.* Sidoniæ comites] *Matronæ Thebanæ Ino fugientem secutæ, cum ex vestigiis percepissent eam se in mare præcipitasse, Junoni invidiam facere cœperunt. Quare Juno irata, eas partim in saxa, partim in aves commutavit.* Raph. p.153. v.1

FAB. XV. *Arg.* Nescit Agen. &c.] *Cadmus Agenoris filius postquam inspector fuerat suarum calamitatum; evenissentque multa filiabus ac nepotibus infortunia, perosus Thebarum sedes, cum Harmonia Martis & Veneris filia conjuge sua in Illyrios prefugit: ibi petita venia à Deis in speciem draconis convertitur, qui initio causa malorum suorum fuisset: vota expleta sunt, & in dracones versi sunt.* Lact. p.153. v.21

FAB. XVI. *Arg.* Sed tamen, &c.] *Perseus Jovis & Danaës filius missus à Polydecte ad Medusæ caput perferendum, quæ aspectu suo obvios in silicem convertere solebat, Minerva adjutrice evicit propositum laborem, & intercepto Phorcidum lumine, quæ invicem custodias Gorgonum alebant, abscissum caput Medusæ per aëra tulit. E sanguine autem qui Perseo per Africam iter faciente stillaverat, genus serpentum est procreatum. Ab utero autem ejusdem Medusæ, equus Pegasus cum pennis exiit.* Lact. p.155. v.19

FAB. XVII. *Arg.* Inde per immen. &c.] *Atlas Japeti & Clymenes filius, à Themide, quæ initio antistes Deorum erat, responsum acceperat, ne quem hospitio ex progenie Jovis reciperet, si vellet hortum, in quo poma aurea erant, custoditum habere. Quam ob causam cum Perseo fatigato ex assiduo cursu requiescendi hospitium negavisset, eumque viribus propelleret: ille elatum caput Gorgonis ei objecit. Quo viso in montem pari nomine est versus. Cui in ultimis Africæ locis mundus injectus est.* Lact. p.156. v.13

FAB. XVIII. *Arg.* Clauserat, &c.] *Perseus per Æthiopiam iter faciens postquam Andromedam propter superbiam matris, quæ se nympharum pulchritudini prætulerat, saxo alligatam ac marinæ belluæ objectam vidit, captus specie ejus exarsit. Pactusque à Cepheo & Cassiopea parentibus virginis ut sibi matrimonio eam darent, si belluam interemisset, votique compos est factus. Interfecto igitur monstro cupiens requiescere, ne caput Gorgonis læderet, virgulas lectas in littore subjecit, & hæ subter induruerunt: ita ut adeptis radicibus sanguinei coloris, mari ut arbuscula nascerentur, nomenque haberent Coralium.* Lact. pag. 158. vers. 18.

FAB. XIX. *Arg.* Dîs tribus ille focos] *Perseus ob monstrum illud marinum debellatum Diis gratias agere, ac sacrificare decrevit, ac primum tres aras tribus Diis, Minervæ, Mercurio ac Jovi ex cespitibus in littore extruxit, deinde vaccam Mercurio, taurum Jovi immolavit.* p.162. v.19

ARGVMENTVM LIBRI QVINTI.

Tum Pallas, quæ illi hactenus comes fuerat, ipso relicto in Heliconem se confert, ut Hypocrenen inspiciat. Ibi narrant illi Musæ de Pyreneo, & Pieridibus in picas conversis, postquam cantu de variis transformationibus instituto, cum ipsis contendissent.

Argumenta Fabularum hujus quinti Libri.

FAB. I. *Arg.* Dumque ea Cephenum, &c.] *Andromedam Cephei & Cassiopes filiam in Æthiopiâ expositam belluæ marinæ, Perseus Jovis & Danaës filius, Medusæ Gorgonis caput ferens, paciscitur conjugem, si eam periculo liberasset. Causa autem prostituendæ extiterat ob Nereidum iram, quarum pulchritudini se mater prætulerat. Perfecto igitur à Perseo pollicito, cum fides promissa à Cepheo esset præstita, & nuptiarum conjugalium epulis*

regalibus

regalibus principes interessent, Phineus Cephei frater, cui Andromeda desponsata fuerat, contumeliam sibi existimans gravissimam fieri, quod advena consanguineus postpositus esset, vescentium animos pugna confudit. Et cum res miserabilis dimicantium agеretur in regia, ac multi ex utraque parte armis, quibus eos casus obtulisset, cecidissent, novissime Perseus pertimens multitudinem adversariorum, imperavit, ut discederent ex conspectu sui, caputque Gorgonis extulit: quo viso Phineus cum auxiliantibus diriguit in saxum. Lact. pag.165. vers.1.

Fab. II. *Arg.* Victor Abant.] *Perseus votorum compos, cum Argos in patriam rediisset, Prœtum, à quo Acrisius avus regno fuerat privatus, ostenso Medusa capite in lapidem convertit, avoque (licet immerito) regnum restituit.* p.176. v.3

Fab. III. *Arg.* Te tamen ô parvæ, &c.] *Polydectes rex insula Seriphi, ad quam Perseus cum Danaë matre inclusus arca pervenerat, cupiens ablegare Perseum, ut matre ejus potiretur, ad Gorgonis Medusa resecandum caput eum misit, quod ille Minerva volente ad Polydectem pertulit, inficiansique laborem operis ostendit, ac prius ille diriguit quam se ulcisceretur.* Lact. p.176. v.9

Fab. IV. *Arg.* Hact. &c.] *Musa cum Parnassi montem petiissent, adversis tempestatibus invitata à Pyreneo, qui Daulida Phocidis urbem incolebat, tecta subierunt, qui pulchritudine captus virginum, cum regiam claudi imperasset ad vim inferendam, ne cupiditatem ejus experirentur, in volucres conversa sunt, quas ille dum per ardua montium persequeretur, prolapsus, altitudine scopulorum pracipitatus est, ita ut toto corpore elideretur, vitámque finiret.* Lact. p.176. v 17

Fab. V. *Arg.* Musa loqu.] *Eleganti phantasia multas describis Metamorphoseis poëta. Musa namque fingitur Palladi referre certamen suum cum Pieri filiabus, quo quidem in certamine, & transformationes Deorum in varia animalia tempore belli gigantei à Pieri filiabus canuntur, & pœna Typhoei gigantis, & Proserpina raptus, & Cyanes in fontem mutatio, multáque alia contra à musis cantantur. Pierus igitur ex Evippe uxore novem sustulit filias, quarum pulchritudine ac vocalitate mater superba, musas in certamen provocare est ausa. Eas verò nympharum judicio victas, musa indignata, vocalitate erepta in raucas picas convertere.* R. p.178. v.22

Fab. VI. *Arg.* Prima Ceres, &c.] *Venus indignata quod & Diana & Proserpina Cereris filia numen suum, conjugiáque aspernarentur, Ditem, qui territus viribus Typhoëi moventis Ætnam, cui subjectus à Diis erat, cum ab inferis emersisset, impulit in amorem, ut Proserpinam circa Ætnam flores legentem cum Minerva atque Diana raperet. qua capta cum properanter curru fugeret, à Cyane nympha quam dilexerat Anapus amnis intercedente tardatus est. At ille incensus ira propter moram intercedentis; relicto sceptro inter stagna discussit undam, pracepsque mari morsus, Cyanemque, qua curruі obstiterat, in liquorem sui nominis vertit, cujus lacus contiguus Arethusa videtur.* Lact. p.181. v.11

Fab. VII. *Arg.* Interea] *Ceres Proserpinam filiam quarens, cum defessa siti laboraret, quandam rogavit anum, nomine Mismen, ut sibi aquam ad os colluendum exhiberet. Ea cum mustum polenta commixtum à vetula traditum bibere cœpisset, puer quidam, nomine Stellem, audacior & ridere, & Cererem gula deditam esse jactare ausus est. Quare indignata Ceres, in faciem impudentis pueri mustum simul & polentam expuit., eumque in stellionem animal variis maculis infectum commutavit.* p.186. v.14

Fab. VIII. *Arg.* Quas dea, &c.] *Cum Arethusa nympha Sicilia fontis, qui humo pressus ab Elide fluit, indicavisset Cereri à Dite raptam Proserpinam, & illa ab Jove impetrasset, si fratris nuptiis contenta non esset, ea lege ab inferis duceret eam, si nihil gustasset. Quam ob causam cum judicium fieret, Ascalaphus hospes Acherontis filius ad judicium primus descendit, docuitque eam mali punici granum gustasse. Quamobrem in avem bubonem abominandi ominis conversus est. Juppiter autem ex aquo Cereri fratrique tribuit, ut partem anni Proserpina apud virum, partem autem apud matrem ageret.* L. p.187. v.12

Fab. IX. *Arg.* Hic tamen indicio, &c.] *Fabulam fabula (ut solet) eleganter annectit poëta. Nam Sirenes tres fuisse dicuntur Acheloi fluvii & Calliopes musa filia, ac Proserpina comites fidissima: quam quidem cum & ipsa per totum orbem terrarum quasissent, nec usquam in terris eam reperirent, Deos rogarunt, ut alata efficerentur, quò commodius etiam in aquis Proserpinam inquirere possent. Quare ita in aves fuere conversa, ut facies tamen virginea, voxque humana illis remaneret. Ha juxta fretum Siculum in-*

sulas

ſulas Sirenuſas habitantes tam ſuaviter canebant , ut nautas illac tranſeuntes , aut ad ſe pellicerent, aut ſopitos ſpoliarent, atque ſubmergerent. p.191. v.7

Fab. X. *Arg.* At medius fratriſque ſui , mœſtæque ſororis,&c.] *Juppiter , ut Cererem placaret, ita diviſit annum, ut Proſerpina partim apud virum, partim apud matrem moraretur : ergo Ceres exigit ab Arethuſa , ut ſibi originem ſuam exponat. Arethuſa Achaidum nympharum formoſiſſima cum ab Alpheo amne perſequeretur , cuperetque perſequentis impetum effugere , invocavit Dianam, cujus comes & æmula ſtudii fuerat,ut laboranti ferret auxilium , objectáque ea nube ne in conſpectum cupientis poſſet venire , tellure rupta in inſulam Ortygiam miſit per obſcurum iter,& in fontem cognominem ſibi, Arethuſam, verſam, ad ſuperos evocavit, cujus liquori Alpheus amnis infunditur.* Lact. p.191. v.20

Fab. XI. *Arg.* Hac Arethuſa tenus] *Hactenus, inquit, Arethuſa fuit locuta ; Lynci autem Scythiæ regis Metamorphoſin in lynca feram , eleganter cum ſuperiore fabula connectit poëta. Ceres enim recepta filia , Arethuſáque audita , Athenas advolavit , currúmque à draconibus alatis vectum Triptolemo donavit : quo frumenti uſum & agriculturam mortales doceret. Is igitur cum ad Scythiam uſque perveniſſet, à Lynco Scytharum rege hoſpitio ſuſceptus, paulum abfuit quin interficeretur. Nam Lyncus cum adventus cauſam percepiſſet , Triptolemi gloriæ invidens cum ſomno oppreſſum aggreſſus eſt. Quare Ceres indignata Lyncum in lynca feram commutavit.* R. p.195. v.4

Fab. XII. *Arg.* Finierat dictos] *Pieri filiæ, nympharum ſententia, à Calliope muſarum præſtantiſſima ſuperatæ , cœperunt & nymphas , & muſas ipſas conviciis inſectari : quam rem quidem ægreferentes muſæ, eas in picas converterunt, quæ ingenitam retinuiſſe videntur loquacitatem.* R. p.196. v.6

ARGVMENTVM LIBRI SEXTI.

Quo exemplo mota Dea , anum ſe fecit. Itaque inito cum Arachne texendi certamine , poſtquam utriuſque tela varias transformationes repræſentavit , ipſam in araneam mutavit. Nihil tamen hoc Nioben movit, quo minus amiſſis liberis in ſaxum obdureſceret. Quo quidem cognito, vulgus Lycios ruſticos in ranas à Diana verſos, & Marſyam ab Apolline excoriatum, in memoriam revocavit. Cum verò ad conſolandos Thebanos urbes finitimæ conveniſſent , ſoli defuerunt Athenienſes : quoniam à Tereo Rege infeſtabantur. Qui deinde ſtuprata Philomela , in upupam transformatus fuit : quemadmodum & Philomela in luſciniam, ac Progne in hirundinem. Quæ res Pandioni ſocero intellecta, mortem attulit. Huic in regno ſucceſſit Erechtheus, è cujus filia Orithyia, Boreas Calaïm procreavit & Zethen. Qui in Argonautarum numero quondam fuerunt ; cum Iaſon , ſeminatis ſerpentis dentibus , è quibus homines armati prodierunt , & dracone ſopito, vellus aureum retulit.

Argumenta Fabularum hujus ſexti Libri.

Fab. I. *Arg.* Præbuerat] *Arachne Lydia Idmonis filia, cujus mater genita Hypepis ſtudio lanificii famam quæſierat. cum materna induſtria cunctas præceſſiſſet in opere faciendo, iſtis diebus inſolentius gloriata magis quam mortalem decuit , elocuta eſt. Nam Minervam à qua docta fuerat, ad certamen provocavit. Quæ in anum verſa in hoc ad eam venerat, ut audaciæ impetum compeſceret. Quam cum vidiſſet in certamine permanentem, reverſa in ſuam ſpeciem opere propoſito in certamen deſcendit, & ſingula quæ ſequuntur, inſeruerunt telæ ; prior quidem Minerva , dehinc Arachne.* Lact. p.197. v.1

Fab. IV. *Arg.* Cecropia Pallas,&c.] *Minerva telæ ſuæ intexuit contentionem de urbe Athenarum inter ſe & Neptunum habitam. qui lacu ſalſo in arce edito, ſibi eam poſſeſſionem vendicabat , ipſa autem oliva à ſe arbore inventa. Item , Rhodopen Threiciam & Hæmum,*

Hemum, qui pari insania & amore conjugii Jovis ac Junonis abusi erant nominibus, & ob id in montes transfigurati. Pygmae quoque casum addit, quae à Junone in gruem versa est. Item, Antigonem Laomedontis filiam, quam cum Jove coiisset, ob admissum Juno transfiguravit in ciconiam. Cynare preterea regis Assyriorum filias ob insolentiam ab eadem dea in gradus templi seu lapidem mutatas. Per quae exempla frangi illa posset, deque Minervae numine certior fieri. finemque operi suo arborem suam olivam imposuit. Lact. pag.200. v.18

Fab.xx. *Arg.* Picta in tela Arachnes. Mæonis elusam designat imagine tauri] *Arachne autem, ut videretur per opera respondisse sequentia tele intexuit: Jovem in taurum versum ob Europae amorem. Eundémque fecit in aquilam conversum, ut comprimeret Asteriem. Eundem in olorem, ut Ledam Thestii filiam comprimeret. Eundem in Satyrum, ut Nycteida Nyctei filiam comprimeret. Eundem in Amphitryona, ut Alcmenam Electrionis filiam comprimeret. Eundem in aurum, ut Danaën Acrisii filiam comprimeret: ut Asopidam autem, eundem in ignem. Eundem in pastorem, ut Mnemosynem comprimeret, & in serpentem, eundem, ut Deoidam. Deinde Neptuni etiam cupiditatem inserit: ita ut doceret eum in juvencum esse mutatum, ut Æoli filiam stupraret: In amnem Enipeum, ut Aloei uxorem. In arietem, ut Bisaltidam comprimeret. Item in equum, ut Cererem, & Gorgonem Medusam, ex qua equus Pegasus proditur fuisse. & in delphinum, ut Melanthe comprimeret. Apollinis praeterea in eadem contentione, amoris furta intexuit, indicans, eum in accipitrem interdum conversum, interdum in leonem, aliàs in pastorem, ut Issen Macarei filiam comprimeret. Post hae, ut Liber pater quoque in uvam versus, ut Erigonem comprimeret. Et Saturnus preterea versus in equum, ut Philyram Oceani filiam, ex qua Chirona centaurum videtur procreasse, comprimeret.* Lact. p.202. v.13.

Fab. III. *Arg.* Doluit successu virago] *Postquam Arachne ordinata tela cum contumelia à Dea pulsata esset, suspendio se affecit. Sed in ultimo casu propter studium, quod à dea acceperat, in araneam versa est, ut opere inutili nullum sui effectum capere posset.* Lact. p.204. v.9.

Fab.IV. *Arg.* Lydia] *Niobe namque Tantali filia cum ex Amphione marito septem filios, ac totidem filias genuisset, se potius quam Latonam venerandam esse contendebat, prohibebátque nequis in suo regno Latonae sacrificare auderet. Qua re indignata Latona Apollinem ac Dianam rogavit, ne se tanta injuria affici paterentur. Sumptis igitur arcubus, & sagittis ad unum omnes primum Niobes filios interemerunt. quod quidem Amphion cum ferre non posset, seipsum interfecit. Niobe verò morte filiorum indignata cum Diis maledixisset, & filias sagittis confectas vidit, & ipsa in saxum quod etiam nunc lacrymare videtur, fuit commutata.* p.205. v.7

Fab.V. *Arg.* Tunc vero, &c.] *Latona Cei filia, cum Junonis ira ob adulterium ex Jove conceptos Apollinem & Dianam parere non posset, & nulla eam errantem regio reciperet, novissimè venit in Lyciam, & cum ex ardore estus ac longitudine viae sitim sedare vellet, ab iis que ulvam & juncum secundum lacum legebant, prohibita est propius accedere. Quamobrem accensa ira digrediens petiit à Diis, ut accolae nunquam stagno carerent, auditis itaque precibus ejus Juppiter agricolas in speciem ranarum transfiguravit.* Lact. p.212. v.17

Fab.VI. *Arg.* Exitium Satyri] *Marsyas autem Satyrus fuit, tibias inflandi adeo peritus, ut cum Apolline certare sit ausus, quem superatum, indignatus Apollo, pelle atque cute privavit. Ex ejus verò corpore tantus defluxit sanguis, ut à terra exceptus in fluvium fuerit commutatus, qui à Satyri nomine* Marsyas *fuit appellatus. Est autem Phrygiae fluvius in Meandrum labens.* p.215. v.13

Fab.VII. *Arg.* Talibus, &c.] *Tantalus epulis Jovis cum interesset: & cum vellet experiri an futura prospiceret, invitato eo ad epulas, Pelopen notum ex filiis interemit, visceráque ejus reliquis dapibus immiscuit. Quo pro merito punito, misericordia Deorum qui convivii participes fuerant, partes viscerum Pelopis composuerunt, & humerus qui defuerat, effectus est de ebore.* Lact. p 216. v.16

Fab.VIII. *Arg.* Finitimi, &c.] *Tereus rex Thracum, cum Athenas obsidione liberasset, accepta in uxorem Progne Pandionis regis filia, in Thraciam rediit, ubi cum jam filium suscepisset, rogatus ab uxore, ut aut se Athenas deduceret, aut saltem ad se Philomelam*

sororem accerseret : profectus ipse Philomelam quidem à patre accepit, sed cum in Thraciam pervenisset, non solum ei vim intulit, sed linguam etiam, ne vulgare scelus posset, amputavit, ac suis stabulis mancipavit. Cæterum Philomela tanta crudelitate stimulata, totum infortunium suum in velo descriptum sorori indicavit. Progne verò furiis accensa Bacchi sacra se celebrare simulans, unà cum Bacchis ad sororem venit : eamque secum pampinis tectam in urbem adduxit, in cubiculóque suo occultavit. Perfectis vere Bacchi sacrificiis, Progne Ityn communem filium interemit : cujus carnes coctas patri apposuit comedendas. Cum verò Tereus Ityn filium inter cœnandum frequenter vocaret, Philomela cubiculo exiliens, caput filii ac pedes in Tereum conjecit : qui stricto ense cum ambas persequeretur, ipse quidem in upupam, Itys in phasianum, Progne in hirundinem, Philomela in lusciniam conversi fuisse narrantur. p.216. v.19

FAB.IX. *Arg.* Hic dolor ante diem,&c.] *Aquilo cum Orithyiam filiam diligeret, nec ullis precibus à parentibus puella impetrare posset, ut se in affinitatem reciperent, viribus usus suis, Athenas devenit, & puellam rapsam in Thraciam retulit, ibique gravidam fecit : ex qua gemellos procreavit Zetum & Calaim : quorum postéa humeris alæ volucrum increverunt, per quas parentis imaginem referrent.* p.228. v.1.

ARGVMENTVM LIBRI SEPTIMI.

Is postquam domum cum Medea rediit, Æsoni illa juventutem reddidit. Eandémque & Peliæ pollicita, præmisso arietis in agnum reformati specimine, dolo eum occidit. Inde per varia loca multis insignia transformationibus delata; post occisos liberos, Ægeo nupsit. Contra hunc postea bellum movit Minos; collectis undique copiis:ut & è Paro. Quam cum Arne quondam prodidisset, in monedulam fuerat conversa. Æacus vero ab Ægeo stetit, & ad eum Myrmidones suos, è formicis ortos, auxilio misit, duce Cephalo : qui aliquando uxorem suam, mutata sibi forma, in adulterium pellexerat, canemque suum simul cum vulpe in saxa converti viderat.

Argumenta Fabularum hujus septimi Libri.

FAB. I. *Arg.* Jamque fretum Minyæ Pagasæa puppe secabant, &c.] *Jason Æsonis filius missus à Pelia Neptuni filio cum proceribus Grajorum Colchon, ad pellem auream apportandam, adjutricibus Junone ac Minerva, ut Æetæ Solis filii contigit regiam, pulchritudine sua perculit Medeam avertitque à patre, ut sibi potius quam patriæ consuluerit. Ergo obligatum Jasonem coëgit, ut fidem præstaret conjugii erga se. nam tauros spirantes ignem, & draconem custodientem templum, venenis atque carminibus coëgit parere Jasoni, ut prescisso solo dentes obsereret serpentis, ex quibus armatorum seges procresceret : inter quos, ut ei præceptum erat à Medea, jactato silice coëgit eos inter se dimicare, qui mutuo bello ceciderunt. His gestis Jason cum Medea Iolcon abiit.* Lact. pag.231. vers.1

FAB. II. *Arg.* Æmoniæ matres] *Jason enim cum Medea à Colchis reversus, cum Æsonem patrem senio confectum offendisset, uxorem Medeam rogavit, ut sibi ademptos annos patri apponeret. Medea verò majus quam petebatur pollicita, variis undique herbis collectis, unaque concoctis, Æsonem jam decrepitum ad quadraginta annorum ætatem revocavit.* p.239. v.5

FAB.III. *Arg.* Viderat ex alto] *Bacchus cum vidisset ex decrepito sene juvenem factum Æsonem, Medeam rogavit, ut nymphas quoque suas nutrices juvenilibus annis restitueret, quod facile à Medea impetravit.* Vide Natal. lib. 5. Mytolog. cap. 13. R. p.245. v.13

FAB.IV. *Arg.* Néve] *Medea enim cum Peliam Jasoni inimicum esse cognosceret, quo facilius eū perdere posset, & se ab Jasone odio haberi simulavit, & Peliæ filias sibi conciliavit : quæ cum vidissent arietem vetulum in agnum converti, impensius à Medea petierunt, ut Peliam sibi parentem restitueret ætati juvenili. Ipsa verò eis persuasit, ut ipsum interfice-*

rent.

rent, ac in vaso aqua pleno coquendum imponerent. quod quidem cum perpetrassent, ipsa à draconibus in aerem sublata aufugit, Corinthumque tandem pervenit. p.245.v.16

FAB.V. VI. VII. VIII. & IX. *Arg.* Quæ nisi pennatis,&c.] *Hodeporicon Medea hoc loco describit poeta, quo videlicet itinere, & per quas regiones ex Thessalia ubi Pelias regnaverat, Corinthum, & mox perpetrata cade filiorum, & arce cum nova Jasonis conjuge incendio consumpta, è Corintho Athenas ad Ægeum Thesei patrem pervenerit, perstringens breviter qua quibusque locis fabulosa, aut aliàs memorabilia accidissent.* p.248.v.8

FAB. X. XI. & XII. *Arg.* Eurypylique] COÆ MATRONÆ IN BOVES, ET IALISII IN SCOPULOS. p.[illegible] v.4.

FAB.XIII.& XIV. *Arg.* Inde] CYCNUS IN AVEM, ET HYRIE IN STAGNUM. p.249.v.12

FAB.XV.XVI XVII.XVIII. & XIX. *Arg.* Adjacet] COMBE IN AVEM, ET MENEPHRON IN FERAM, &c. p.250.v.9

FAB.XX.XXI. & XXII. *Arg.* Excipit hanc Ægeus facto] *Ægeus rex Athenarum consuluit oraculum, quo modò prolem virilem suscipere posset, à quo cum accepisset ut prius quam Athenas reverteretur, cum muliere coiret, ad Pitheum Trœzenn regem profectus ei oraculum communicavit. Quo cognito Pitheus ei filiam Æthram à Neptuno vitiatam copulavit. Inde vero Ægeus discessurus, uxorem jam gravidam ad saxum solam cum adduxisset, illi calceos gladiúmque subjecit. Uxori deinde mandavit, ut si masculum pareret, eum ad se non ante mitteret, quam adultus ipse per se revoluto saxo gladium & calceos tollens secum ferret. Hinc enim Ægeus se cogniturum sperabat, an quem Æthra foret paritura, sibi filius esset. Theseus igitur ex illa natus Ægei quidem filius putatus est, cum Neptuni foret, ut Isocrates in Helenes laudatione ait. Is verò cum adolevisset, indicante matre & saxum revolvit, & calceos & gladium sustulit, Athenásque proficiscens, multos latrones Isthmum obsidentes interfecit. Cum vero Athenas pervenisset, non ante à patre agnitus est, quam capulum gladii sui, quem saxo pater ipse subjecerat, aspexit. Quo cognito poculum venenatum stimulante Medea jam porrectum è filii manibus excussit.* pag.251. v.13.

FAB.XXIII. *Arg.* At genitor,&c.] *Post hac referunt festos dies agentes, laudes Thesei, quemadmodum taurum Marathonium interemisset, ut etiam Procrusten, Cercyonisque necem peregerit, qui trabes opponebat hostibus, ita ut victi exanimarentur: ab eo Scyronem quoque Neptuni: solitum iter facientibus tendere insidias. qui postquam à Theseo est interfectus, ejus ossa fluctibus agitata propter crudelitatem scopulo inhaeserunt. unde Scironides petra sunt nominata ab ejus nomine.* Lact. p.253.v.2

FAB. XXIV. *Arg.* Bella parat Minos,&c.] *Arne cum insulam Sithon, in qua ipsa genita esset, hosti Athenas oppugnanti, capta pulchritudine auri vendidisset patriam, ne pro meritis supplicia penderet, in volucrem monudelam est transfigurata: qua adhuc amore splendoris ejus tenetur.* Lact. p.254.v.16

FAB.XXV. *Arg.* At non] FORMICÆ IN HOMINES SIVE MYRMIDONAS MUTATÆ. pag.255. v.9.

FAB.XXVI. *Arg.* Talibus,&c.] *Cephalus de donis interrogatur, refert invicem Æaci filio Phoco de Procride conjuge, & cur aut unde telum gereret. Nam cum in monte Hymetto Attica regionis venaretur, ab Aurora ob speciem raptus est: quem ut comperit Dea Procridis prioris conjugio implicitum à se velle diverti, fecit, ut mutata specie remissus Cephalus Athenas contenderet, ut eam pollicitis muneribúsque tentaret, an pudicitiam puram posset servare. Plurimis itaque rebus ad usum fœminarum comparatis, quibus capi posset, fallacia mentem elicuit. quod ut illa comperit, à marito se esse deceptam, pudore exterrita ut conspectum ejus vitare posset, altis se recondidit saltibus. Cephalus autem amoris impatientia, cum ejus absentiam ferre non posset, precibus impetravit, ut ad se rediret: reversáque canem ei dedit velocissimum & jaculum inevitabile, quod nunquam frustra jaceretur,* Lact. p.263.v.19

FAB. XXVII. *Arg.* Muneris] FERA ET CANIS, IN SAXUM. p.268.v.2

FAB.XXVIII. *Arg.* Hactenus & tacuit] *Cephalus cum Diana studio feras assiduè persequeretur, sapeque ex nimio astu auram sapius invocaret, nympham aliquis arbitratus vocari, Procridi ejus uxori indicavit. At illa non immemor pristini amoris, dum virgultis se recondit, ut specularetur, an esset aliqua Aura nomine, cujus ille cupiditate impul-*

sus à se alienaretur : Cephalus procul speculatus vehementius moveri virgulta, dum latere feram existimat, eo loco reconditam, jaculo emisso conjugem imprudens interfecit. Fertur autem id telum cum cane ab eadem conjuge Procride Cephalo tributum : cujus vim ob iram Auroræ, similiter ut fera ab eo percussa, maxime cum luctu viri experta est. Lact. pag.270. vers.3.

ARGVMENTVM LIBRI OCTAVI.

Minos interim Alcathoën obsidet. qua capta, Nisus in haliæetum & Scylla in cirin fuerunt translati. Hinc in Cretam ille reversus est, ubi Minotaurus labyrintho erat inclusus. quem cum Theseus deinde de medio sustulisset, cum Ariadne in patriam rediens, eam in itinere dereliquit. Hinc eam Bacchus assumpsit, ejúsque coronam inter sidera collocavit. Icarus verò, cum ex insula conaretur post patrem evolare, submersus est : ejúsque exsequias celebrantem patrem vidit perdix, è Talo nuper transformata. Theseus interea cum valde celebris jam esset, ad aprum Calydonium, cujus interfectore sublato, sorores ejus in Meleagrides aves mutatæ sunt, fuit convocatus. Inde ad Acheloum divertitur, & Echinades insulas conspicit, in quas Naiades erant conversæ. Quod ita fieri potuisse, Lelex primum Baucidis & Philemonis probat exemplo, qui in arbores fuerint commutati : sicut & domus ipsorum in templum, ac pagus ipse in stagnum. Achelous deinde Protei & Mestræ transformationes adjicit, ac suas denique, quibus usus quondam fuerat, cum ipsum premeret Hercules, gratia Deianiræ.

Argumenta Fabularum hujus octavi Libri.

Fab. I. *Arg.* Iam nitidum, &c.] *Minos Jovis & Europæ filius cum propter filium Androgeon interemptum ab Atheniensibus pœnas repeteret, Megaram, in qua urbe Nisus regnabat continuè cum Atheniensibus, obsedit. qua expugnata animo conceperat occisis præsidiis hostium se victoriam consecuturum. Inter quæ Scylla Nisi filia sæpe murum ascendens delectandi gratia propter lapidem vocalem, qui Apollinis cithara positus sonum adjecerat, ut animadvertit Minoëm assidentem urbi cultu regali, bellicisque rebus interesse, pulchritudine ejus exarsit, & cum potiendi nullam viam inveniret, ut victorem hostem faceret, crinem purpureum abscidit genitori dormienti, quo fata patria continebantur. Quem cum reseratis portis accepto hoste ad Minoëm pertulisset, ille impium facinus adversatus, novissimè eam navigio, recipere noluit, patre jam in avem transfigurato, quam Græci* Aliecton *dicunt, & persequente filiam, illa quoque in volucrem* Cirim *transfigurata est.* Lact. pag.273. vers.1.

Fab. II. *Arg.* Vota Jovi Minos] *Descripturus quemadmodum Ariadnæ corona in sydus fuit conversa, breviter commemorat ea quæ de Minotauri cæde feruntur. Minos enim victor hoc tributo Athenienses pressit, ut uno quoque anno quatuordecim nobilium liberi, hoc est septem pueri, ac totidem virgines, sorte ducti mitterentur in Cretam Minotauro objiciendi. Theseus igitur Ægei regis filius, cum sors ad eum pervenisset, sive cum tantùm dedecus, tantamque suorum calamitatem ferre non posset, sponte in Cretam profectus, Ariadna Minois regis filia amore suo capta auxilio servatus est. Nam quo modò & Minotaurum interficeret monstravit, & filo ad januam fixo è Labyrintho à Dædalo extructo egrederetur, ostendit. Quare occiso Minotauro, Ariadnen, una cum Phædra sorore abducens in Diam insulam primum enavigavit, ubi ab ingrato Ariadna relicta, cum se desertam quereretur, opemque Deorum invocaret, Libero patri ita placuit, ut & eam sibi desponsarit, & ut æterna illius amoris memoria esset, ejus coronam in cælum miserit, cujus gemmæ in stellas conversæ sydus coronæ simile effecerunt.* p.280.v.10.

Fab. III.

FAB. III. *Arg.* Dædalus interea] *Dædalus Atheniensis Eupalami filius cum Talum sororis filium optimæ indolis juvenem per invidiam, quod & serram, & circinum invenisset, interemisse diceretur, judicii eventum timens, in Cretam aufugit: ejus verò opera & Pasiphaë in lignea vacca inclusa cum tauro coivit, & Ariadna Theseum servavit. Quæ cum Minos resciviisset, illum in Labyrinthum unà cum Icaro filio conjecit. Dædalus verò ingenio pollens, pennas ad se varii generis afferri curavit, ex quibus & sibi & filio alas confecit, itaque aptavit, ut avium more è Creta evolarint. Ac Dædalus quidem quo voluit, incolumis pervenit, Icarus verò patris mandatorum neglector, cum altius quam pater evolare gauderet, resolutis calore pennis, in mare cecidit, quod ab eo Icarium, ex sententia Ovidii fuit cognominatum.* Lact. p.282. v.7

FAB. IV. *Arg.* Iamque fatigatum, &c.] *Oeneus Parthaonis filius, quia in sacrificio cogendorum fructuum consulto prætorierat Dianam, aper ab ea missus est, qui Calydonia agros vastaret. Perseverante autem Oeneo in despectu Deæ, Meleager jussu parentis convocatis principibus Græciæ aprum venari aggressus est. cum quibus Atalanta Schœnei filia ex Arcadia digressa, quæ prima aprum vulneravit, cujus virtutem & speciem miratus Meleager, interempto apro exuvias ei concessit, quas Plexippus, Toxeus, & Agenor Thestii filii virgini ereptas cum interitu rependerunt. At Althæa mater Meleagri, ut fratrum cædem accepit, stipitem fatalem conditum à Parcis, in quo vita Meleagri continebatur, flammæ perussit. Quo consumpto Meleager extinctus est, unde sorores ejus flendo in aves sunt conversæ, quæ à fratre* Meleagrides *cognominantur.* Lact. p.285. v.23

FAB. V. *Arg* Interea Theseus] *Mira phantasia quinque Naiadum transmutationem in insulas cùm superiore fabula poëta connectit. Interfecto namque Calydonio apro, Theseus cum Athenas rediret, forte Achelous fluvius Ætoliam ab Acarnania disterminans sic intumuerat, ut tutus transitus non videretur. Invitatus igitur Theseus à fluminis Deo Acheloo domum illius intravit, tantisper illic futurus, dum tuto transire posset. Cum verò post cœnam Theseus in mare prospiciens vidisset insulas quasdam, Acheloum rogavit, quot illæ essent, ac quo nomine appellarentur: cui Achelous respondit, Naiades quinque fuisse illorum locorum accolas, quæ cum aliis Diis se spreto sacrificassent, eas cum locis suis in mare à se indignato fuisse provolutas, ac in insulas quinque nomine Echinadas, & suis & fluctibus marinis fuisse discretas.* R. p.299. v.6

FAB. VI. *Arg.* Ut tamen ipse vides] *Perimele Hippodamantis filia ab Acheloo vim passa, è saxo à patre in mare fuit præcipitata. Achelous verò de amica salute admodum sollicitus, Neptunum rogavit, ne eam submergi pateretur, sed ei aut locum præberet, aut ipsam locum efficeret. precibus igitur Acheloi motus Neptunus, eam in insulam haud longè ab Echinadibus distantem commutavit.* R. p.301. v.8.

FAB. VII. VIII. & IX. *Arg.* Amnis, &c.] *Juppiter & Mercurius in hominum figuras versi, in regione Phrygia, cum animos incolarum experti à nullo ultro exciperentur hospitio, à Philemone & Baucide hospitalissime sunt excepti, & cum maxima voluntate rebus humilibus ad victum & necessariis simplicissimos animos pauperum experti sunt. Ergo ut numen ac vim ostenderent suam, sevocatis senibus in excelsiorem collem, casam eorum in templum converterunt, eosque ipsos optatos antistites sacrati loci præstiterunt: ita ut cum senectute soluti essent, in arbores converterentur, ut Philemon cederet in iliceam, Baucis in tiliam. Oppidum autem eorum, quod cæteros cives inhospitales habuerat, aquarum multitudine obrutum, stagnum factum est.* Lact. p.302. v.7

FAB. X. Hæc mihi non vani nec] *Achelous inter epulas Theseo, quem receperat hospitio, enarrans, hos qui in alienam figuram vertissent se, miranti casus mortalium, etiam qui in plures figuras abierint refert. & Protea Neptuni filium, solitum modo in juvenem, modò leonem, interdum in aprum, aliàs in anguem, & cætera animalia converti, quibus insidiantes posset eludere.* Lact. p.307. v.15

FAB. XI. *Arg.* Erisichthone nata] *Erisichthon Thessalus fuit Deorum contemptor, qui cum Cereri nemus consecratum, ac in eo quercum, in qua nympha habitabat, succidisset, Hamadryades illorum montium incolæ ad Cererem convenerunt, precantes ut tantam impietatem ulcisceretur. Ea verò & sua & Hamadryadum causa mota, numinum contemptorem Erisichthonem novo pœnæ genere assidua videlicet famo cruciare decrevit.* R. *Fabula Erisichthonis describitur apud Callimachum in hymno Cereris.* Micyl. p.308. v.9.

ARGVMENTVM LIBRI NONI.

Hæc illi postea vestem misit, qua periit (postquam Lichas in scopulum fuit translatus) & in cœlum traductus est. Tum vero Alcmena ad Iolen se contulit: eique Galanthidem in mustelam, & illa vicissim sororem suam in arborem conversam narravit. Interim supervenit ipsis Iolaus, reparata per Heben juventute. Id quod non posse omnibus contingere, Iupiter Æaci exemplo docet. Hunc fugiens Miletus, in Asiam discessit, & Byblidem procreavit atque Caunum: cujus illa amore tabefacta, in fontem periit. Quæ quidem res magis mira omnibus visa fuisset; nisi paulo ante Iphis, ipso nuptiarum die, virilem sexum accepisset.

Argumenta Fabularum hujus noni Libri.

FAB. I. *Arg.* Quæ gemitus,&c.] *Herculis luctam cum Acheloo in hujus voluminis initio ita describit poëta, ut & librum libro, & fabulam fabulæ eleganter connectat, variasque Acheloi transfigurationes inter luctandum exponat. Cum enim Deianiram Oenei Calydoniæ regis filiam cum multis aliis Hercules Achelousque petiissent; virginis pater decrevit, ut is illa potiretur, qui in lucta certamine superior esset. Cum igitur alii cessissent, Hercules atque Achelous ineunt luctam: in qua cum alter viribus superior esset, Achelous ad notas artes decurrit, ac cum se & in anguem, & in taurum frustra mutasset, victus, alteroque cornu mutilatus, pudore se in suum fluvium conjecit. Nymphæ verò cornu illud suscipientes, omni fructuum genere repleverunt, cornuque copiæ appellaverunt. R. Vide Eras. in proverbio copiæ cornu.* pag.315.vers.1

FAB.II. *Arg.* At te Nesse ferox, &c.] *Post hæc victor Hercules cum Deianiram Nesso Centauro commisisset, ut eam Evenum amnem, qui initio Lycormas erat nominatus, transveheret. & ille specie captus puellæ flexibus errans quæreret locum comprimendi; illa fidem mariti implorante, sagitta eum confixit: qui cum expiraret, vestem suam cruentavit Deianiræque dedit, indicavitque remedium fore erga conjugem deserti amoris: qui tamen cruor in veneni cessit partem.* Lact. p.320. v.5

FAB.III. *Arg.* Longa fuit medii, &c.] *Eodem tempore cum Hercules in insulam Eubœam per Oechaliæ regnum Euryti trajecisset, & Iolen filiam ejus dilectam traheret in patriam, prior conjunx Deianira, ut audit animum viri à se esse mutatum, tunicam sacrificaturo Jovi, Lichæ famulo, dedit ei perferendam: qua ille honoratus vota religionemque piaret: eam indutus cum ad aram accessisset, prosecans exta, flamma vestis incaluit, & Lernæo veneno contacta hæsit visceribus. In maximo itaque cruciatu cum à corpore ejus evelli nequiret, Licham acerbissimi muneris reum projectum à se Euboico mari mersit: quem innoxium culpæ Tethys vertit in scopulum, conchis muricibúsque vestitum.* Lact. p.321. v.14.

FAB.IV. *Arg.* Jamque,&c.] *Tandem Hercules in Oeta Thessaliæ monte prastructo rogo, ac sagittis traditis Philoctetæ Pæantis filio, qui ejus pyram struxerat, flammis exustus, est ita ut immortalitatis deorum jus à Jove in cœlo reciperet, & aliquando placata Junone, filiæ ejusdē, nomine Hebe, jungeretur. Deianira autem re audita ipsa se interfecit.* Lact. p.328. p.5

FAB. V. & VI. *Arg.* In prole] *Hæc autem à poeta referuntur, ut facilius connectat cum superioribus Galanthidis ministræ Alcmenæ mutationem in mustellam. Nam Alcmena cum parere non posset, Lucinam Deam, quæ parentibus præesse dicitur, invocavit; ac ea quidem venit Junonis jussu partum impeditura. Cum igitur in vetulæ figuram conversa ante januam Alcmenæ ita sederet, ut manum digitis cancellatim junctis genua teneret, forte Galanthis ministra suspicata eam illo gestu dominæ, quo minus pareret, esse impedimento, falso ei nunciavit Alcmenam partu solutam. Quod cum Dea accepisset, surrexit, statimque Alcmena Herculem peperit. Cæterum Dea indignata se à Galanthide illusam, quam primum illam in mustellam ea conditione convertit, ut pareret ore quo fuerat ementita.* p.329.v.10

Fab. VII. VIII. IX. *Arg.* Dixit & admonitu veteris commota ministræ, &c.] *Dryope Euryti filia, soror Iole, Andramonis conjunx, quam ante dilexerat Apollo, cum ad lacum sacratam nymphis dona ferens venisset, & ex arbore Loto (in quam Lote fugiens Priapum erat transfigurata,) ramum decerpsisset, quo parvum filium nomine Amphison, quem secum tulerat, oblectaret, quia sacra arboris extiterat violatrix, trunco hasit infixa. Inter quae dum casum sororis Iole refert Alcmenæ, Iolaus Herculis & Hebes filius in antiquam pueritiam transfusus filia roganti conjugi promiserat.* Lact. p.331. v.23

Fab. X. *Arg.* Hoc illi dederat Junonia muneris Hebe] *Callirhoë Acheloi amnis filia, Alcmaonis qui materno sanguine aspersus in Acarnaniam se contulerat, ut expiaretur, conjugium init, ex eoque duos filios edidit. Qui cum per fallaciam à Phegeo, cujus ante filiam habuerat, esset occisus, petit illa à Jove ut liberis suis, ut ultores patris essent, annos adjiceret. Ergo ut id consequi possent, Dei voluntate ex pueritia in adolescentes factum est ut cederent.* Lact. p.335. v.4

Fab. XI. *Arg.* Hæc, &c.] *Miletus ex insula Creta in Asiam profectus, ibi urbem sui nominis constituit: huic ex Maandri filia nati sunt Byblis & Caunus: ex his Byblis cum fratrem corporali amore potius quam pio patrioque amore, diligeret, nec vesaniam cupiditatis compesceret, atque per literas detestandam amorem indicavisset, furiali vesania ipse instinctus patriam profugit. Quem illa dum vestigiis persequitur, multas permeasa gentes, novissimè in Cariam venit, ibique assiduo mœrore, & fletu fatigata cum concidisset, nympharum Lelegeidum misericordia expirantis lacryma in fontem conversa sunt, qui domina nomine esset insignis.* Lact. p.336. v.5

Fab. XII. *Arg.* Fama novi centum Cretæas forsitan urbes, &c.] *Phaestos oppidum fuit in insula Creta, hic Lyctus generosa stirpis ac præstantis fidei, cum petiisset à Telethusa conjuge, ut si puellam pareret, necaret, si autem puerum, sobolem patria servaret, & uterque cum pro casu futuro lacrymas dedissent, mater nequiens inferre manus filia, Isidem ea malis habuit auxilio, cujus pellicitis illa infantem pro puero, decepto patre filii opinione, nutrivit. Itaque cum ætas matura nuptiis increvisset, nihil suspicans pater, obstrictus fide conjugis, Ianthen ex Theleste genitam despondit, qui inter se dum gravi amore premerentur, maximè Iphis (hoc enim pater nomine avi eum vocari voluerat) & trepidante etiam matre ne Iphis puella cum infamia reperiretur, eadem Dea fuit auxilio: nam ut tetis nuptiis jugari possent, Iphin in puerum transfiguravit.* Lact. p.348. v.13

ARGVMENTVM LIBRI DECIMI.

His porro nuptiis qui interfuerat Hymenæus, ad Orpheum inde se contulit; sed malo omine, quandoquidem mox obiit Eurydice; & postea secundo. Cum quidem non aliter obstupuit Orpheus, quàm qui Cerbero conspecto saxeus est effectus. Postea cum in monte quodam varias transformationes lira exprimeret, accurrerunt ad eum arbores omnes, & inter cæteras pinus ex Ati, & cupressus è Cyparisso mutata.

Argumenta Fabularum hujus decimi Libri.

Fab. I. *Arg.* Inde per immensum] *Orpheus, Apollinis & Calliopes, vel (ut alii scribunt) Oeagri fluvii & Polymnia musa filius, scientia ac cantus suavitate mortales omnes dicitur superasse, cujus modulatione non homines solum, sed feras sylvásque ac saxa mota fuisse. Navigavit insuper cum Argonautis: ob quae uxoris amorem ad inferos cum descendisset, à Proserpina suavitate cantus allecta impetravit, ut defunctam uxorem ab inferis excitaret, sed ea conditione, ne illam prius, quam ad superos reversus esset, respiceret: sed Orpheus veritus ne se uxor sequeretur, cum jam ferè ad superos pervenisset, eam respexit: quæ illico ad inferos retracta, Orpheum in maximis cruciatibus reliquit. Cum igitur desperaret se iterùm eam petiri posse, omnes aspernatus mulieres dicitur, primúsque apud Thraces puerorum amoribus indulsisse. Id verò ægrè ferentes Thracia mulieres, sacra Bacchi celebrantes illum citharn canentem, feràsque mulcentem discerpserunt.* p.355. v.1

FAB. II. *Arg.* Collis erat, &c.] *Ad cantus Orphei desiderantis consuetudinem conjugis, cum plurima animalia capta vocis dulcedine convenissent, & in his etiam arbores è suis montibus elicita, inter quas stupens cantibus Pinus Cybeles montis, qui in Phrygia est, in quam Atys matris Deum antistes mutatus est. Alii ferunt fuisse eum filium, alii pastorem.* Lact. p.359.v.27

FAB. III. *Arg.* Affuit huic turbæ metas imitata, &c.] *Cyparissus Amyclei filius ex insula Cea fuit: hunc Apollo dilexit, & propter Cervum patientem manus, quem per imprudentiam sagitta transfixum interemerat, manus afferentem sibi, periculo eripuit, & protinus in arborem genitivi nominis vertit.* Lact. p.361.v.3

FAB. IV. *Arg.* Tale nemus, &c.] *Ganymedes Trois filius cum forma cæteris Iliensibus Phrygia præferretur, & assiduis venationibus interesset, ne infamiam virentis ætatis subiret, Juppiter versus in aquilam ex Ida monte eum rapuit in cœlum, ministrumque fecit.* Lact. pag.362.v.21.

FAB. V. *Arg.* Te quoque Amyclide] *Hyacinthus puer fuit formosissimus ab Apolline simul & Zephyro vento adamatus. Qui cum in Apollinis amorem magis inclinaret, ob zelotypiam in se Zephyrum armavit. Cum igitur se disco cum Apolline exerceret, Zephyrus vehementius flare cœpit, discúmque ab Apolline in aërem conjectum ita repercussit in Hyacinthum, ut ipsum interfecerit. Apollo autem ne tam formosi pueri memoria interiret, ipsum in sui nominis florem commutavit.* R. p.364. v.6

FAB. VI. *Arg.* At si forte roges] *Per comparationem ostendit Orpheus pueros formosos & Diis placuisse, & maximo ornamento suis fuisse civitatibus; puellas verò contra & Diis perquam displicuisse, & maximo suas urbes dedecore affecisse. Nam Propœtides quadam Venerem Deam esse negare ausa, non minore sunt odio civibus suis quam Cerasta quidam, qui in ara hospites immolabant, quos ut Venus in juvencos convertit, ita Propœtidas & sua corpora primas prostituere coëgit, & in saxa commutavit.* p.367. v.6

FAB. VII. *Arg.* Sunt tamen, &c.] *Propœtides filia Amathuntes aspernata Venerem, prima in trivio vulgavere corpora: ob ejusdem Dea iram, quia pudore induruerant, novissime in lapidem sunt transfigurata.* Lact. p.368 v.2

FAB. VIII. *Arg.* Quas quia Pygmalion ævum] *Pygmalion quidam flagitiis Propœtidum offensas, vitam cœlibem exigere decrevit, sed ex ebore virginis simulacrum adeò fabre effinxit, ut perinde atque si viva esset, illius amore caperetur. Quare Venerem oravit, ut sibi talem concederet uxorem. Venus autem plusquam petebatur, effecit. Nam illi, quam in lecto Pygmalion collocaverat, animam inspiravit, nubilémque ætatem donavit. ex insperato igitur Pygmalion voti compos factus, ex ea Paphum suscepit, à quo & insula, & urbs Paphos fuit appellata.* R. *Ævum*] Quæstum diutinum corpore facientes. *Farn.* p.368.v.7

FAB. IX. *Arg.* Editus & ille est qui, &c.] *Myrrha Cinyra & Cenchreidis filia, iracundia Veneris, quod mater ejus præferretur Dea, patrem impie dilexit amore, nec viam potiendi inveniens cogitur suspendium experiri. Cujus nutrix intra cubile gementis excepit vocem. & signis cognitis nefaria mortis, dum diligentius scrutatur, causam poscit. Consulta ergo puella ei pollicetur se effecturam, ut parenti sine ulla infamia jungatur: cujus illa orationem in promissum tempus differt. At anni die solenni Cereris, quo mater ejus operata, à viro secubabat: alumnam noctu deduxit ad Cinyram, prædicans, forma ejus impulsam sibi se credidisse, qui data cupiditate lumen inferri jussit, ut speciem ejus notam haberet: cognitáque filia pater stuprator, coactus est pudore ferro stricto eam insequi, qua duplici metu territa in insulam profugit, ibique misericordia ejusdem Dea in arborem, qua ejus nomen indicaret, mutata est.* Lact. p.370.v.16

FAB. X. *Arg.* At malè conceptus] *Adonis ex incesto patris ac filia coïtu natus, in tantam crevit pulchritudinem, ut ejus amore Venus caperetur; quo cum ut diutius frui posset, una cum illo venationibus indulgebat, præcipueque fugacium animalium, feras autem natura armatas vitabat. Adonimque ut sibi ab illis caveret admonebat. Ille verò gloria suavitate motus aprum excipere ausus, ab eo fuit interemptus. Quod cum Venus rescivisset, in purpureum florem illum commutavit.* R. p.379.v.12

FAB. XI. *Arg.* Forsitan audieris aliquam certamine cursus, &c.] *Atalanta Schœnei filia, cum de conjugio sciscitata esset, & monita ut nulli jungeretur: quia omnium virginum pernicissima erat, petentibus procis, legem posuit, ejus conjugem futuram, qui se cursu pedum antecessisset, quam cum Hippomenes Macarei filius ex progenie Neptuni intenso*

amore

amore diligeret, nec mortem certaminis expavesceret, Venerem in malis habuit auxilio. Nam ex Damasceno agro ei tria mala aurea donavit, qui est in insula Cypri, ut in cursu projiceret virgini: futurum enim ut cupiditate ejus tardaretur, dum peteret. Cujus monitis Hippomenes consecutus victoriam, postea ingratus adversus Deam cognitus est. Itaque impulsu ejusdem Deæ, dum matris Deûm lucum transgrediuntur, quem Echion terræ filius sacraverat, non tenuerunt cupiditatem, quin adversus religionem in sacrato concumberent solo, quam ob causam à Deo in leones sunt conversi. Lact. p.382.v.7

Fab.XII. & XIII. *Arg.* Illa] *Adonis supra dictus, monitus à Venere quam vim feræ haberent. Igitur is (dum negligit hæc) in venatione ab apro interimitur, cujus cruor ejusdem Deæ numine in florem purpurei coloris conversus est.* Lact. p.389.v.1

Fab.XIV. *Arg.* At cruor, &c.] *Menthe nympha in herbam mutata mentham, odio Proserpinæ Cereris filiæ, quod cum Dite patre conjuge suo concubuisset.* L. p.389.v.21

ARGVMENTVM LIBRI VNDECIMI.

Hinc cum Thraciæ mulieres illum discerpsissent, in arbores mutatæ sunt. Tum Bacchus è Thracia recessit, & Mida pro Sileno restituto auri copiam fecit. cujus cum illum pœniteret, in Pactolo lotus, arenas ejus aureas reddidit. Postea Phœbus pro iniquo judicio aures illi asininas tribuit. Quo facto, Trojæ mœnia, humanam indutus formam, exstruxit. Hanc urbem postquam cepit Hercules, Hesionem Telamoni uxorem dedit: quandoquidem Peleus jam Thetidem post multas ejus transformationes duxerat: & ad Ceycem postea profectus, Dædalionem in accipitrem, & lupum in lapidem conversum, partim intellexerat, partim ipse viderat. Accidit deinde, ut Alcyone, marito post naufragium sub Morphei figura per somnum conspecto, in avem, sicut & maritus, mutaretur. Quos in aëre volantes cum animadvertissent quidam, Æsacum quondam in mergum qui tum forte aderat, meminerunt transformatum.

Argumenta Fabularum hujus undecimi Libri.

Fab. I. *Arg.* Carmine dum tali] *Orpheus Thracias mulieres aspernatus (ut diximus) in se earum odium traxit. Quare cum Bacchi sacra celebrarent, ipsum in ferarum cœtu canentem aspexerunt, ac impetu facto dilacerarunt, caputque ac lyram in Hebrum fluvium conjecerunt, quæ ad insulam Lesbon usque delata cum essent, serpens Orphei caput dilaniaturus ab Apolline in saxum fuit conversus.* p.391.v.1

Fab. II. *Arg.* Non impune tamen] *Thraciæ mulieres quæ Orphei cædi interfuerunt, omnes à Baccho eadem Orphei agro ferente in acrias arbores fuere conversæ.* R. 394.v.10

Fab.III. *Arg.* Nec satis hoc, &c.] *Midas rex Phrygiæ cum Silenum à rusticis captum, sibique traditum, Baccho reddidisset, jussus est à Deo, ut quicquid vellet peteret. Ille petiit ut quicquid corpore suo tangeret, aurum fieret. Id illi concessit Bacchus, quamvis inutile ipsi futurum videbat. Cum verò panis quoque ac vinum in aurum verterentur, fameque perire cœpisset, tandem cognovit stolidus se rem damnosam petiisse: Bacchum itaque rogavit, ut peccato veniam daret, & munus datum irritum faceret. Bacchus igitur illi mandavit, ut ad fontem Pactoli pergeret, seque totum in eo lavaret. quod cùm fecisset, vis illa aurum efficiendi quicquid tangeret, in fluvium transivit, unde etiam arenas aureas efficere memoratur.* p.395.v.5

Fab. IV. *Arg.* Ille perosus opes] *Midas facultate auri efficiendi quicquid tangeret liberatus, opesque perosus, in sylvis habitabat, Panaque pastorum Deum colebat, qui cum fistula inventa sibi multum nymphis placere videretur, ausus est Apollinem in certamen provocare, Tmolo montis Deo judice constituto. Cum verò sententia pro Apolline lata omnibus placeret, solus Midas, naturali stultitia ductus, eam ut injustam improbavit. Quare Apollo indignatus, aures illius in asininas convertit, quibus ipsius stoliditas indicaretur.*

Longiores namque aures ex physicorum sententia vecordiam praeseferunt. Caeterum Midas aures asininas tiara purpurea occultavit, tonsorique mandavit, ne verbum cuiquam de illis faceret. Tonsor verò cum reticere non posset, in locum desertum secessit, ibique fovea facta immurmuravit, Midam aures asininas habere. Deinde foveam terra replevit. Arundines autem eo in loco natae, ventoque agitatae, eadem verba, hoc est, Midas rex asininas aures habet, referebant. R. p.398.v.1

Fab.V. *Arg.* Ille quidem,&c.] *Midas cum deformitatem illam veste celaret, ut famulus tonsor vidit, neque eloqui posset, humum effodit, in eaque immurmurat Midam asini aures habere. Foveam deinde replet. Ibi enatae sunt arundines, agitataeque vento deformitatem Midae indicarunt.* Lact. p.399 v.12

Fab.VI. *Arg.* Ultus abit Tmolo] *Apollo atque Neptunus cum Laomedontem moenia Trojae aedificantem vidissent, in humanam figuram conversi, pacto auro se cito opus illud absoluturos receperunt. Moenibus verò perfectis cum promissum aurum reposcerent, à Laomedonte, ille fraudati, qui jurejurando se nihil promisisse affirmavit, tantam perfidiam inultam esse non permiserunt. Neptunus enim & diluvium immisit, quo totus ager Trojanus est devastatus, & Hesionem filiam monstro marino exponere Laomedontem coëgit. Quam quidem cum Hercules illac cum Argonautis transiens liberasset, ac promissis equis à perfido rege fraudaretur, & Trojam expugnavit, & Hesionem captam Telamoni socio donavit.* R. pag.400. v.5.

Fab.VII. *Arg.* Namque senex Thetidi,&c.] *Proteus cum Thetidi praedixisset, si vellet jugalis fieri, quod filium parente suo fortiorem procrearet, Juppiter antea incensus pulchritudine nymphae, ne tamen id sibi accideret, concubitum ejus refugit, & successorem conjugi, Peleum nepotem dedit, quem cum illa refugiens modò in volucrem, modò in arborem, interdum in Tigrim conversa eluderet, Peleus Neptunum oravit, ut opem sibi ferret: qui cum Proteo preces ejus commendaret, ille emergens è mari Peleo mandavit, ut quiescenti Thetidi meridiano calore insidiaretur, eamque vinculis illigatam aggravaret: & quamvis in mille figuras converteretur, ne dimitteret donec in pristinam rediisset formam. Ex quo Achilles Graecorum fortissimus natus est.* Lact. p.401.v.15

Fab.VIII. *Arg.* Jugulati Phoci] *Phocus Aeaci filius ex Psamathe nympha à Peleo fuit interfectus. Quare Peleus à patre in exilium ejectus, ad Ceycem Trachinae regem infelicem Daedalionis fratris casum lugentem confugit. Nam Daedalion Luciferi filius Chionem habuit: quae cum jam ex Mercurio Autolycum, ex Apolline Philemonem genuisset, Dianae se formosiorem esse jactavit. Quare Dea irata, sagittis eam confecit. Cujus morte Daedalion tantum concepit dolorem, ut ex Parnassi vertice se in mare praecipitarit. Sed Apollo non immemor voluptatis quam de illius filia conceperat, eum in accipitrem, antequam in mare caderet, commutavit.* R. p.403. v.7

Fab.IX. *Arg.* Quae dum Lucifero, &c.] *Anetor pastor armentorum, quae Peleus ad Ceyca perduxerat, indicat à lupo, cui obsisti nequiret, custodem interimi. qui ut intellexit Psammathes Nereidis ira sibi accidere, quod Phocus ex ea & Aeaco genitus à se interiisset, & id precibus magis quam ultione esse sedandum, suppliciter ab ea petit, ne ultra prosequeretur admissum, quae aliquando Thetidis sororis mota precibus ne amplius fera armenta petens saeviret, in saxi eam figuram vertit.* Lact. p.407.v.15

Fab.X. *Arg.* Interea fratrisque sui] *Ceyx Luciferi filius fratris casu admodum sollicitus, ad Clarium oraculum consulendum ire cum vellet, diu ab Alcyone uxore fuit remoratus. Cum verò illi promisisset se intra duos menses reversurum, abire permissus est. Sed in Aegeo tempestate deprehensus naufragium fecit, navique amissa una cum sociis submersus, quem uxori promiserat reditum praestare non potuit. Uxor autem cum quotidie pro mariti salute Diis omnibus, Junonique in primis vota solveret, opera illius per somnum admonita est, maritum in mari periisse. Quare expergefacta ad littus unde solverat maritus accessit. ac dum infortunia sua quereretur, cadaver in mari longius aspexit: quod cum mariti esse cognovisset, ad illudque per undas exilire vellet, in avem Halcyonem conversa ad os mariti advolavit: qui miseratione Deorum pia uxoris oscula sentiens in ejusdem generis avem ipse quoque fuit transfiguratus. Ab his autem avibus 14. dies Halcyonii sunt dicti, quibus mare quietum est.* R. *Hujus fabulae & Lucianus meminit,* περὶ μεταμορφώσεως. M. p.410.v.10.

Fab.XI. *Arg.* Hos aliquis senior] *Aesacus Priami filius ex Alyxothoë nympha cum amore*

amore Eperiæ nymphâ captus, eam fugientem persequeretur, in causa fuit, ut illa periret, nam inter fugiendum à serpente icta interiit, tantoque dolore Æsacon affecit, ut moriturus è scopulo se in mare præcipitarit. Quem Tethys miserata in mergum transmutavit. Ille verò indignatus quod mori non potuerit, se mergere nunquam desistit, unde & mergus à sæpius se mergendo à Latinis est dictus. Raph. p.424.v.16

ARGVMENTVM LIBRI DVODECIMI.

Huic tum Priamus pater, tanquam mortuo, exequias fecit unà cum filiis, excepto tamen Paride, qui in Græciam profectus erat: quemque deinde persecuti Græci, draconem Aulide lapideum viderunt redditum. Inde Cygnus ab Achille occisus in avem vertitur, cum invulnerabilis fuisset. Sic ut & Cænis olim in Cæneum, & postea in avem, commutata. Quod cum narrasset Nestor, Periclymeni quoque transformationes adjunxit.

Argumenta Fabularum hujus duodecimi Libri.

FAB.I. & II. *Arg.* Nescius assumptis] *Draconis transmutationem, qui pullos cum matre apud Aulidem spectantibus Græcis devoravit, perspicue exponit. Nam cum mille Græcorum Helenam repetentium naves ad Aulidem convenissent, ac Jovi sacrificare Græci vellent, ecce serpens platanum aræ imminentem ascendit, ac primum pullos octo qui aderant, deinde circumvolātem matrem hûc in nido devoravit. Quod quidem cùm alii admirarentur, Calchas ex eo collegit bellum novem annos duraturum, ac decimo demum anno Trojam captum iri. Cæterum serpens ille ad perpetuam rei memoriam in saxum à Diis fuit commutatus. Fertur autem portus Bœotiæ hic esse, ubi mille naves adversis tempestatibus stetissent. Morantibus enim Achivis, respondetur à Chalcante non ante classes posse moveri, quam Iphigeniam pater immolasset. quæ cum pro re communi ad aram esset applicata, inter sacrificium obductis nubibus à Diana rapta est, & pro eo supposita Cerva.* Lact. pag.427. vers.1.

FAB.III. *Arg.* Ergo ubi Fecerat hoc notum, &c.] *Cum fama per orbem Graiorum adventum ad expugnandum Ilium, & in Troade classes esse, aperuisset, primus in congressu bellantium Protesilaus Iphicli filius ab Hectore est interemptus: dehinc novissimè Cygnum Neptuni filium, qui nullo telo interimi poterat, Achilles cum diu in certamine victoria contentio esset, & frustra in eum tela eminus jaceret, Menoeto Lycio prius interempto, stricto ense persequens præcipitatum supra saxum elisa gutture pressit. Quem priusquam spoliaretur armis ab illo, Neptunus ejus parens in volucrem ejusdem nominis contulit, ne nominis aboleretur perpetuitas.* Lact. p.430.v.9

FAB.IV. & V. *Arg.* Hic labor, &c.] *Superato autem Cygno, inter epulas Achilles, cæterique Achivi, admirantur corporis duriciem, quod toties hasta à corpore ejus esset repulsa, quæ admiratio à Nestore sene dectissimo speciosiore exemplo infirmatur. Retulit enim sua ætate Cænim Elati filiam fuisse, quæ propter pulchritudinem à Neptuno compressa sit. Data illi venia ob injuriam, ut in virum mutata nullo telo interfici possit. Hinc cum Pirithous Ixionis filius Neptuni interesset, ducta Hippodamia, & Eurytus inter Centauros incitatus in nuptam novam impetum fecisset, ceteri Lapithæ atque Centauri nuptias frequentantes prosiluere. Ideoque cum maxima cædes esset exorta, plurimique ex utraque parte ob raptum matronarum concidissent, eo quod inviolabilis ipse restaret, ab universis qui ex cæde reliqui fuerunt, novissime impetu facto, congestisque in eum arborum truncis spiritum reddere coactus est. Tamen non immemor Deus Neptunus à quo speciosum munus acceperat, supradictum in volucrem nominis sui transfiguravit.* L. p.434.v.3

FAB.VI. *Arg.* Credita hæc inter Lapithas] *Periclymenus à Neptuno accepta potestate ut se in varias figuras transverteret, cum adversus Herculem dimicasset, & eum varietate formarum vellet eludere, in aquilam transformatus est: quam ille advolantem sibi, & in altitudinem se aëris efferentem, novissimè sagitta trajecta interemit.* Lact. p.450.v.13

FAB. VII. *Arg.* At Deus,&c.] *Neptunus graviter ferens, Cygnum filium suum ab Achille occisum, & Hectorem defensorem operum, quæ ipse posuisset, ab Apolline socio laboris petiit, quoniam sibi non daretur, ut comminus cum eo congredi posset, ut alter existeret. At ille auditis precibus ejus immixtus acie, nullique conspectus, arcum Alexandri in Achillem convertit, ut sagittam in eum dirigere posset, talumque quod fuit in ejus corpore mortale, percussit, & interemit.* Lact. p.452.v.24

ARGVMENTVM LIBRI DECIMITERTII.

Neptunus deinde Achilli mortem procurat. De cujus armis Ajax & Ulysses post mortem contendunt. Ajace verò hac de causa mortuo, sanguis ejus in hyacinthum convertitur. Capta postea Troja, Hecubà in canem mutata est. Cujus fortunam cum dii omnes deplorarent, Aurora sola Memnonem duntaxat, avem jam factum, lugebat. Æneas autem profugus ad Anium, cujus filiæ in columbas erant conversæ, aliaque deinceps loca transformationibus celebrata delatus est. In Latium denique ut venit, bellum cum Turno suscepit.

Argumenta Fabularum hujus decimitertii Libri.

FAB. I. *Arg.* Consedêre duces] *Achille sagitta Paridis interempto, magna inter Ajacem & Ulyssem contentio orta est, uter ipsorum illius armis dignior esset. Agamemnon autem, ne in alterius odium incideret, illius contentionis judicium ad principes Græcorum rejecit, ut pro virtute ac meritis utriusque arma alteri adjudicarent. Jusso igitur utroque in consessu principum causam agere, non virtute aut meritis, sed eloquentia, qua plurimum valebat, Ulysses effecit, ut sibi arma adjudicarentur. Illam autem repulsam Ajax adeò ægre tulit, ut primum furiosus sit effectus, deinde cum resipuisset, gladio incumbens se ipsum interfecerit: sed tandē miseratione Deorum in hyacinthum florem fuit cōmutatus.* p.455.v.1

FAB. II. *Arg.* Victor ad Hypsipyles] *Ulysses post adeptam armorum Achillis victoriam, in Lemnum ad Philoctetem cum Herculis sagittis adducendū missus fuit. Quo advecto ac Troja tandem incensa, cum Græci classem in Thraciam appulissent, Polyxenam Priami atque Hecubæ filiam manibus Achillis exposcentibus immolarunt: cujus corpus lotura cum ad littus Hecuba accessisset, forte Polydori filii à Polymnestore Thraciæ rege interempti cadaver ibi conspicata, ulcisci tantum scelus decrevit. Nam Priamus Polymnestori tanquam amico, belli eventum ignorans, cum multis pecuniis Polydorum natu minimum filiorum, commendarat, ut, si quid urbi accideret, suorum aliquis superesset. Hecuba igitur accersitum ad se Polymnestora sub spe thesauri indicandi, unà cum aliis mulieribus captivū excæcavit. Quare cum Thraces ipsam lapidibus insectarentur, in illos latrare cœpit, volentate Deorum in canem conversa.* p.475.v.2

FAB. III. *Arg.* Non vacat Auroræ] *Memnon Tithoni atque Auroræ filius, cum in bello Trojano ab Achille fuisset interfectus, mater Jovem rogavit, ut aliquo eum afficeret honore. Juppiter autem favillas rogi ipsius congregatas, ejusque socios in aves commutavit, quæ* Memnonides *à Memnone vocatæ, singulis quibusque annis ad sepulchrum illius acriter inter se pugnantes duci suo parentare videntur.* p.483.v.5

FAB. IV. *Arg.* Non tamen] *Æneas cum parente Anchise & filio Ascanio profugus Delum venit. Hic ab Anio sacerdote Apollinis recipitur hospitio, qui illis indicat quinque se filiarum parentem orbum relictum. Andrum enim, à quo Andros insula, reliquisse patriam, huic ut Apollo dederit augurium, sic Liberum dedisse virginibus, ut contacta manibus earum, in segetem, vinum, oleumque verterentur, eas Agamemnon ut cælesti munere exercitum aleret, cum vellet abducere, in insulam eandem Andron profugisse. Hinc rursus ne vinculis illigatæ reperirentur potentia regis Agamemnonis, Liberi numen effecit ob misericordiam & munera sui causam, ut in columbarum speciem transferrentur.* Lact. p.485.v.4

FAB. V. *Arg.* Talibus atque,&c.] *Discedentes ab Anio Anchises & Æneas, invicem munera dant & accipiunt. in quibus fuit crater Æneæ datus, ab Alcone Lydio cælatus: Anius autē à Therse Bœotio acceperat: in quo sculptæ erant Thebæ & Orionis filiæ, quæ pro populo Thebano passæ erant immolari, & harum proci cum funeribus adusti essent, duo adolescentes*

centos inde increverunt, qui ex virginum nomine Coronæ sunt nominati. Lact. p.487.v.6

FAB. VI. & VII. *Arg.* Hactenus,&c.] *Petens insulam Cretam, & hinc Italiam supradicti, ut aliquando errores positis sedibus finire possent, multis regionibus transitis, Ambraciam adeunt à Diis per certamen potitam, in qua Ambracii imaginem in saxum conspiciunt figuratam, hinc in Aoniam, in quam ob oraculum Jovis delati aspiciunt Molossi regis filios, qui sine flamma dum consumerentur immortalium numine factum est, ut in avium figuras mutarentur.* Lact. p.488.v.18

FAB. VIII. *Arg.* Proxima,&c.] *Acis Fauni Simethidisque nymphæ filius Galateam Nerei & Doridis filiam, cum diligeret, nec minus ipse ab ea peteretur, Cyclops quia copia ejusdem Nereidis nulla fieret quia feritas ejus esset invisa, incensus furore spelunca relicta palam prosiluit, vagatúsque per sylvas conspexit Galateam gremio Acidis residentem, avulsum scopulum Ætna in eos ejecit: cujus vi exterrita Galatea subjecto mari mersa est. Acis autem qui effugere impetum ejus non potuit, obrutus saxo est: cujus cruor numine ejusdem Galateæ in flumen ejusdem nominis, qui est in Sicilia, versus est, cujus liquori se junxit voluntate.* Lact. p.490.v.7

FAB. IX. *Arg.* Desierat Galatea] *Glaucus Polybi filius piscator cum esset, forte pisces captos in prato exposuit, qui cum in mare resilivissent, ut causam hujus rei cognosceret, dentibus cœpit illas herbas mandere, in quibus jacuerant pisces. Sed statim mutata natura se in mare præcipitavit, quem Dii miserati in Deum marinum, sive (ut Strabo refert) in balenam transmutarunt, Glaucum autem piscem inde fuisse denominatum aiunt. Quod quidem idcirco fictum fuisse Palæphatus ait, quia Glaucus optimus fuit urinator. qui cum sub aqua nataret ad insulam quandam cultoribus vacuam, indéque post tres ampliusque dies rediens, se apud marinos Deos fuisse profitebatur. Sicque rudibus tunc hominibus facile persuasit se marinum Deum fuisse effectum.* p.498.v.3

ARGVMENTVM LIBRI DECIMIQVARTI.

Is cum per Venulum peteret auxilium à Diomede, cujus socii in aves fuerant mutati, repulsam passus est; redeunte Venulo per ea loca in quibus pastor quondam in oleastrum erat conversus. Postea naves Æneæ in prœlio Nymphæ fiunt. Sicut & Ardea post occisum Turnum, avis. atque Æneas ipse, Indiges. Successerunt huic Reges alii. Quorum inter cæteros sub Proca floruit Pomona. quam cum amaret Vertumnus, sumpta primum anus forma, & Anaxaretes in saxum conversa exemplo usurpato: deinde rursum juvenis factus, voto potitur. Inde sub Numitore aquæ frigidæ redduntur calidæ. Cui qui successit Romulus, factus est Quirinus: ejusque uxor, Ora dea.

Argumenta Fabularum hujus decimiquarti Libri.

FAB. I. *Arg.* Iamque Giganteis] *Glaucus cum à Scylla fuisset spretus, se ad Circem Solis filiam, herbis, carminibúsque potentissimam, contulit, eamque rogavit ut sibi opem ferret: efficeretque carminibus ut à Scylla redamaretur. Sed Circe illius statim amore capta ipsum in suos amplexus pellicere tentavit: à quo spreta cum fuisset, omnem indignationem in Scyllam convertit, ac sinum quendam in quem descendere Scylla ipsa consueverat, venenis infecit, quibus pube tenus in varia monstra conversa, cum sibimetipsi displiceret, in fretum Siculum desiluit. ubi cum alios, tum in Circes odium Vlyssis socios submersit, ac forsitan etiam Æneæ struxisset insidias, nisi jam in saxum fuisset conversa, quod etiamnum à nautis vitatur.* p.501.v.1

FAB. II. *Arg.* Flevit amans Glaucus,&c.] *Docet, eandem Scyllam transformatam esse in saxum: ne Æneæ naviganti in Italiam nocere possit.* Lact. p.504.v.10

FAB. III. *Arg.* Hanc ubi, &c.] *Cercopios propter fraudem scelúsque, quia boni semper insidiatores fuerunt, exosus est Juppiter: qui cum vellet eos convenientem animo figuram habere, in simias conversi sunt. Itaque Inarimen, Prochytenque insulas proximas, quas hi incoluerant, nomine suo, Pithecusas vocavit.* Lact. p.504.v.17

FAB. IV. *Arg.* Has ubi præteriit] *Sybilla dum esset virgo ab Apolline amata, cum ab*

eo ut quicquid vellot peteret hortante impetrasset, ut tot annos viveret, quot in manu arenas tenebat, oblita est adjicere voto, ne unquam senesceret. Quare cùm Phœbe merem gerere noluerit, ad tantum decrepitatis pervenit, ut à corpore derelicta tota in vocem fuerio commutata. Lact. p.506.v.13

Fab.V.& VI. *Arg.* Talia convexum,&c.] *Æneas iter in Italiam tendens ad Lastrygonas venit, ubi Macareus Nerisius comes Ulyssis apparuit, congressúsque eos est comitatus. Itaque cum expesuisses Achamenides apud Cyclepem qua essent passi socii, similiter & ille qua à Circe cum comite Eurylocho, qui potione accepta in varias figuras commutati sunt, quedque novissime Ulysses remedio Mercurii eo venit, & socios recuperavit, ex eoque Circen junxisse se ei in matrimonium: monuitque Æneam ne littoribus Circes accederet.* Lact. pag.509. v.11.& p.516.v.5.

Fab.VII. *Arg.* Picus in Ausoniis] *Picus Saturni filius rex fuit Latii, qui cum jam Canentem ex Venilia Iani filiam duxisset uxorem, à Circe serto in venatione visus, statimque amatus, cum ei morem gerere nollet, in avem sui nominis fuit mutatus.* p.517.v.3

Fab.VIII. *Arg.* Interea comites] *Pici comites cum vim Circe afferre pararent, in varias feras conversi fuere.* p.521.v.3

Fab.IX. *Arg.* Presserat occiduus] *Canens uxor Pici cum virum nusquam inveniret, ita se lacrymis tradidit, ut paulatim juxta Tybrim in auras fuerit resoluta. Locus autem ille* Canens *à Canentis nympha nomine fuit appellatus.* p.522.v.1

Fab.X. *Arg.* Talia multa mihi,&c.] *Nec minus refert Macareus insolentiam sociorum erga Venerem. Cum Æneas adversus Rutulos pro Latino dimicantes ab Evandro auxilium petisset. Et quemadmodum Turnus Venule legato à Diomede item auxilium postulasset, qui sub Dauno Iapigia regi domicilium posuisset, qui id se facturum negasset, eo quod pro Ænea adversus Venerem stetisset, vulneratámque à se inimicam haberet. Et ut comites ejus contemptu Dea cupientes proficisci in bellum in mari volucrum figura decepti substiterunt. Eorum nomina hac sunt, Agmon, Lycus, Idas, Rhetenor, Nycteus, qua volucres albi coloris ut cygni essent.* Lact. p.525.v.4

Fab.XI. *Arg.* Hactenus Oenides] *Lavinia regionis locum arboribus obumbratum Pan Mercurii filius tenuit, quem postea nympha occuluerunt. has paster Apulus cum precacibus maledictis terruisset, ne amplius linguam in propatulo haberet, numine earum in arborem oleastrum extabuit, & ita factus est.* Lact. p.526.v.19

Fab.XII. *Arg.* Hinc ubi, &c.] *Turnus adversus Æneam pro Lavinia sponsa dimicans, cum immittere ignem classibus conaretur, mater Deorum, quia ex Ida monte Phrygia sacrata essent facta, impetratis precibus ab Jove in nympharum speciem illas convertit, utque Dearum marinarum numen augere possent, effecit.* Lact. p.527.v.14

Fab.XIII. *Arg.* Cladis adhuc, &c.] *Naves Ænea deos in speciem nympharum versae Deorum voluntate, ex recordatione suorum, Neritiam navem vidisse latas pereuntem naufragio. Item Alcinoi navem Pelasgos portantem saxo durescere.* L. p.529.v.8

Fab.XIV. *Arg.* Spes erat,&c.] *Turno ab Ænea interempto, Ardea urbs, regnum Turni, incendio ad cinerem redacta, ex qua volucris emersa est, qua patria ejus nomine vocaretur à posteris Ardea.* L. p.529 v.12

Fab. XV. *Arg.* Jamque Deos,&c.] *Venus ut animadvertit filium Æneam laboribus exhaustis ad finem venisse avi, petis ab Jove patre ut promissis fidem faceret. Cujus ille precibus auditis effecit, ut in agro Laurenti in flumine Numitio mortalitatem ablueret, interque indigetes Deos transferretur, ita ut à posteris sicut cateris Diis sacra ei administrarentur.* Lact. p.530.v.6

Fab.XVI. *Arg.* Inde sub,&c.] *Tyberinus Albanorum rex Tusco amni qui tunc dicebatur,* Albula *mersus interiit, ac nomen fluvio reliquit: Item Aventinus, à quo mons dictus, urbis Alba accepit imperium. Sub hoc Pomona Hamadryadum nympharum hortorum cultrix, feliciumque arborum, cujus nomen pomaria obtinent. Hanc cum Vertumnus diligeret, solitus in varias figuras mutari, & ea refugiente concubitum, sollicitudine assidua ureretur, novissime in anum conversus est, eique multa retulit, quibus fœmina flecti solerent, ut sibi jungeretur. Ipsa autem perseverante in proposito, novissime refert quoque fuisse in Cypro Anaxaretem virginem, qua propter superbiam punita fuisset à Venere, versúsque in suam formam concubuit cum ea.* Lact. p.531.v.12

Fab.XVII. *Arg.* Viderat à veteris, &c.] *In insula Cypro Anaxarete fuit ex progenie*

Teucri

Teucri Salaminii, quæ forma cæteras gentes ejusdem civitatis supergressa est. Sed ut pulchritudine eminens fuit, ita propter aspernationem virorum abominanda omnibus. Quam cum Iphis ejusdem civitatis amore diligeret, neque aditum ad eam haberet, dolens quod in tam gravem sortem incidisset, ne diutius doleret, ad extremum noctu clam ante fores puellæ suspendio se liberavit. Cui cum funus pro dignitate fortuna per publicum maxima frequentia duceretur, & illa patientissime ex superiori parte domus prospiceret, ob nimium crudelitatem, animique duritiam, in vestigio sui à Venere saxo durata est, ita ut apud Salaminios species ejus prospicientis Veneris nomen acceperit. Dehinc Vertumnus rediens in suum speciem Pomona potitus est. Lact. p.536.v.4

FAB.XVIII. & XIX. *Arg.* Proximus Ausonias, &c.] *Post Amulii ac Numitoris Albanorum regum interitum Romulus urbis à se condita cepit imperium. Qui cum adversus Titum Tatium pro raptu virginum dimicaret, hostis appropinquavit patria quod ut Venus præsensit, portis obseratis una patefacta est, Tarpeia virgine prodente patrium. Venus pro filii incolumitate à nymphis, quæ proxima Iano erant, geminũ petiit auxilium. Data ergo venia secundum portam qua Sabini irrupturi erant, recluso fonte, scaturientes aquæ quæ antea latuerant, erumpebant: quæ cum frigidæ hostium introitum non prohiberent, ex frigidis in calidas versæ hostem averterunt, victoriaq; potitus Romulus.* Lact. p.539.v.14. & p.541.v.14

FAB.XX. *Arg.* O & de Latio] *Hersilia conjunx Romuli, cum fleret amissum conjugem, post datam ei à Junone immortalitatem,* Ora *Quirini nuncupata est: quarum templa à populo Romano in colle Quirinali constituta sunt.* Lact.. p.543.v.6

ARGVMENTVM LIBRI DECIMIQVINTI.

Secutus est Numa: qui cum de originibus Crotonis inquireret, nigros calculos quondam in albos fuisse commutatos comperit. & Pythagoram de perpetuis rerum transformationibus disputantem audivit. Mortuum deinde Numam deflens Ægeria, nec Hippolyti, qui suas ipsi conversiones proponebat, consolationem admittens, in fontem liquescit. Id quod non minus fuit mirandum, quam quod Romuli lancea arbor, aut Cippus, factus est cornutus. Iulius Cæsar denique in stellam post mortem commutatus fuit..

Argumenta Fabularum hujus decimiquinti Libri..

FAB.I. *Arg.* Quæritur interea, &c.] *Micylus, vel potius scribend.* Myscelus, *Alemonis filius procreatus Argis, cum quieti se dedisset, Hercules visus est, qui eum moneret, ut patriam relinqueret. & secundum Æsarem amnem consideret. Qui cum facere extimesceret, quia lex vetaret deserere patriam, & in aliam civitatem transire, rursus admonitus est. Motuens itaque, penates suos destituit, ideoque in judicium publicum est devocatus, & cum partem pro se, & populi partem adversus se haberet, judicaturis calculi albi ac nigri dati sunt, ut atri damnarent, candidi absolverent. Micylus, ita pertimens periculum capitis, Herculem invocavit, ut laboranti sibi, quia ejus jussis obtemperasset, ferret auxilium, cujus preces non incassum abierunt. Nam cum calculi more patrio in urnã effusi deducti essent, omnes apparuerunt in colorem album conversi. Quamobrem ille metu liberatus per Ionium pelagus navigans cum in Italiam venisset, & Æsarem amnem attigisset, sicut preceptum erat, urbem constituit, eamque à proximo tumulo cui* Taras, *Neptuni filius subjectus erat,* Tarentum, *nominavit.* Lact. p.545.v.1

FAB.II. *Arg.* Vir fuit] *Pythagoras Samius tyrannidem fugiens, cum patriam reliquisset, in Italiam venit, & quæ didicerat de rerum natura, mundique ad modum seculi aurei, docet, ad usus terræ necessarios cuncta præbente terra, nefas esse animalibus vesci, quod essent in eis forte consanguinea anima mortalium, & quod è corporibus in corpora anima transfunderentur. Postea docet unde occidendorum animalium usus primum inoleverit. Nam paulatim concessum est, ut malefica fera dolis intercepta occiderentur. & mansuetarum primum sus, sues, quod fruges satas eruerent. Item capri quod vitem maturam præcerpere assuevissent, ne fructus cresceret.* Lact.. p.548.v.10

FAB.III.

FAB.III. *Arg.* O genus.&c.] *Pythagoram eundem inducit referentem cuncta rerum temporibus immutari, siquidem ipse annus vertatur in quatuor species, veru, æsta:is, autumni, & hyemis: & quæ nascuntur, quoniam initio prodita, teneras minutásque species habeant, deinde accipiant vires crescendo robusta ætatu, novissime senescentis: se quoque memoria tenere bello Trojano Euphorbum Panthoidem fuisse, & postea quam à Menelao sit occisus in bello, animam ejus in se esse transfusum, clypeumque ejus, quo usus esset in bello duro in ætates ductus sit, se in templo Junonis Argivæ cognovisse.* Lact. p.554.v.7

FAB.IV. *Arg.* Quattuor,&c.] *Ipsa quoque initia quatuor, ex quibus generantur omnia, transfigurari motibus suis. resolutam enim tellurem in aquas abire, attenuatam efficere ignem, rursus per eundem ordinem retexi. spissatum enim ignem in aera verti, hunc in aquam. hanc in terram abire. Cæteraque rerum perinde variari quæ tempus aut natura vix acceptas ab initio facies cogit amittere. eadem fluminibus etiam, fontibus, ac terrenis locis accidere.* Lact. p.560.v.6

Quæ deinceps sequuntur Fabulæ usque ad Fab.43 in Notis reperiuntur.

FAB.XLIII. *Arg.* Nunc quoque,&c.] *Numa Pompilius propter scientiam rerum, à populo Romano in regnum est receptus: cujus præcepta cum antedictis hæc sunt. Quæcunque nascuntur crescendo & senescendo transmutari in dissimiles species, & post obitum sic consumi, ut aut in terram abeunt quæ corpora sint, aut in aëra, quæ spiritu contineri videntur. Porro Helenus Priami filius refert Æneæ urbis condita positionem.* p.570.v.11

FAB.XLIV. *Arg.* Talibus atque,&c.] *Ægeria post mortem mariti Numæ in vallem Aricinam se contulit ingens.* Lact. p.773.v.4

FAB.XLV. *Arg.* Fando aliquem,&c.] *Hippolytus cum propter novercalæ odium pulsus esset patria, & Trœzenas proficisceretur, ex improviso mari elatus taurus, sicut parens optaverat, gravissimum ei objecit timorem: itaque exasperatis equis, ipse distractus interiit. Quem Æsculapius Dianæ voluntate, cujus initio comes fuerat, reduxit ad superos. Hinc ab eadem dea evocatus in nemus Aricinum, mortalitatem exuit. Converso itaque nomine, Deus* Virbius *est nominatus.* Lact. p.574.v.9

FAB.XLVI. *Arg.* Non tamen, &c.] *Ægeria nympha Numæ Pompilii conjunx quæ post viri interitum cum se in nemus Aricinum contulisset, ibi questu assiduo deflet casum viri, fatigans Dianam ejus regionis incolam assiduo fletu. novissime lacrymæ ejus ab eadem Dea transmutata sunt in fontem, qui ex ejus nomine nuncupatur* Ægeria. *Lact.* p.5--.v.3

FAB.XLVII. *Arg.* At nymphas,&c.] *Cum in Tyrrhenia, quæ etiam* Tuscia *dicta est, quidam arator justum opus in dies redderet, presso vomere glebam opinione sua ponderosiorem excitavit; cujus dum miratione premeretur, animadvertit eam in figuram pueri esse transmutatam, qui Hetruscorum lingua* Trages *vocatus nomine, futurorum scientiam invenit.* Lact. p.577.v.8

FAB.XLVIII. *Arg.* Utque Palatinis,&c.] *Romulus Martis & Iliæ filius, cum venaretur, ex monte Aventino persequens aprum fugientem, jaculum jecit: quod cum protinus in colle Palatino hæserit, loco ejus montis scala facta; cujus ima pars specu adeò depressa terra est, & comprehensa radicibus; effectum est novissime ut in arborem corni incremento conversa sit.* Lact. p.577.v.16

FAB.XLIX. *Arg.* Cippus in unda] *Genito Cippo Prætori paludato portam egresso, in capite subitò veluti cornua emerserunt, inquit Valerius Max.lib.5. cap.6. responsumque est eum regem fore, si in urbem revertisset. quod ne accideret, voluntarium ac perpetuum sibimet indixit exilium.* Farn. p.578.p.1

FAB. L. *Arg.* Pandite nunc,&c.] *Gravis pestilentia Romani cum incidisset, & maxima trepidatio urbem terreret, per legatos oraculum Apollinis consultum est, ex quo responsum, ut Æsculapium Epidauro accerserent, nobilissimique legati cum simulachrum Dei petitum ad Epidauros misissent, stupentibus admiratione, Deus in draconem versus per medium Epidaurum lapsus navem legatorum conscendit, cum quibus vectus, Romam ut delatus est, insulam Tyberis ingressus est, ibique se virgultis occuluit, qui locus draconis vocatur.* Lact. p.580.v.11

FAB.LI. *Arg.* Hic tamen] *Julii Cæsaris anima Metamorphosin in stellam perspicue describit in gratiam Augusti Cæsaris poeta; Cum enim Augustus ludos in honorem Julii Cæsaris, qui in senatu fuerat trucidatus, celebraret, forte cometa apparuit, quam esse Cæsaris animam Augustus ipse, advocata concione populo Romano persuasit.* R. p.587.v.18

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER I.

ARGUMENTUM.

Principio Chaos in elementa quatuor distinguitur. quibus cum sui darentur singulis incola; homo ex terra & aqua creatus est. Secuta sunt ætates hominum quatuor. In quarum postrema de Gigantum sanguine nati sunt homines. Qui cum essent impij, Jupiter, quamvis anteà Lycaonem in lupum mutasset, generali nihilominus supplicio diluvium inducens, omnia in aquam convertit. Hic soli relinquuntur superstites, Deucalion & Pyrrha. Qui post redditam terram, jactu post terga lapidibus, humanum repararunt genus. Nam reliqua quidem animalia, sponte sua ex humore & calore prodierunt. Interque ea & Pytho serpens. Quem cum Apollo interemisset, Pythios ludos in rei memoriam instituit. In quibus victores æsculea corona donabantur, nondum enim extiterat laurus, donec in eam Daphne puella fuit conversa. Quòd cum accidisset, tum ad patrem ejus Peneum, cum reliqui fluvij sive congratulandi, sive etiam consolandi gratia convenissent; solus desideratus est Inachus. quod de filia sua Ione sollicitus esset, quam Jupiter post stuprum in juvencam mutarat. Ea cum ab Argo custodiretur, Mercurius eum, narrata prius Nympha Syringa in arundinem transformatione, occidit. cujus oculi deinde à Junone in pavonem collati fuerunt. Tum Io pristinâ mulieris formâ receptâ, Epaphum parit.

[a] IN nova fert animus mutatas dicere [b] formas
Corpora. Dî, cœptis (nam, Dî, mutastis [c] & illas)
[d] Adspirate meis: [e] primaque [f] ab origine mundi
Ad mea [g] perpetuum [h] deducite tempora carmen.

INTERPRETATIO.

MEns mea *cupit cantare formas versas in nova corpora. Dij (nam vos quoque convertistis illas) favete meis ausis, & deducite poëma continuum à primo exordio orbis ad meam ætatem.*

NOTÆ.

[a] *In nova*] Omnium Poëtarum laudatissimo more hic noster scitè, & breviter, totius operis sui proponit argumentum.

[b] *Formas mutatas*] Hypallage ad scopum aptissima, pro *corpora mutata in novas formas*; nec meliùs potuit poëta quàm verborum conversione ad rerum conversionem descendere.

[c] *Et*] Vis est non sine gratiâ multâ in hac causali conjunctione, quâ sibi deos propitios facit Poëta.

[d] *Adspirate*] Metaphora à navigantibus, quibus adspirantes venti maximo sunt auxilio. Stultissimè verò hodie plerique eorum qui se Christianos vocant non opem à Deo petunt quâ utantur ipsi, sed ipsum Deum volunt turpissimi otij ministrum.

[e] *Prima*] Non quidem omnino primâ, quò nulla mentis humanæ acies penetrare possit; sed à primâ rerum distinctione, & ex Chao extractione.

[f] *Ab origine*] A Judæis ad Ægyptios, ab Ægyptiis ad Græcos, alias deinde gentes ità, quasi per manus pervenit Patriarcharum traditio, ut, licet variis fabularum involucris obscuratam, ipsissimam tamen veritatem sæpissimè retinuisse etiam Ethnicos nullus non possit jure suspicari. Cæterùm haud scio, quanquam ex Platonicis, Hesiodo, aliis, plurima hauserit noster, an non ex Judæis ipsis multa surripuerit.

[g] *Perpetuum*] *Ut ad optatam metam cursu æquabili, perque rerum haud interruptam seriem pervenire possim.* Quæ summa laus est tum ingenij, tum artificij Poëtæ, qui tot fabulas tam reconditas, tam varij argumenti, continuâ serie, & quasi contiguâ structurâ, ad modum annulorum in torque aut catenâ consertorum, ab orbe usque condito, ad Augusti tempora, tam aptè contexuerit.

[h] *Deducite*] Voci *perpetuum* verbum aptissimè respondens; metaphorâ à lanam trahentibus seu fila ducentibus, sumtâ.

FABULA I.

Ante mare & tellus, &, quod tegit omnia, cælum,
Unus erat toto Naturæ [i] vultus in orbe,
Quem dixêre [k] Chaos; rudis indigestáque moles;
Nec quicquam, nisi pondus, iners; [l] congestáque eodem
Non bene junctarum discordia semina rerum.
Nullus adhuc mundo præbebat lumina [m] Titan;
Nec nova crescendo reparabat cornua [n] Phœbe;
Nec circumfuso pendebat in aëre tellus
Ponderibus [o] librata suis: nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat [p] Amphitrite.
Quaque fuit tellus, illic & pontus & aër:
Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
Lucis egens aër. nulli sua forma manebat.
Obstabátque aliis aliud: quia corpore in uno
[q] Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.
Hanc [r] Deus & melior litem [s] Natura diremit.

INTERPRETATIO.

I. *Mare & terra, & cælum, quod involvit cætera, fuerant priùs una facies naturæ in mundo universo, quam vocaverunt Chaos*; quæ quidem fuit *massa crassa & confusa, nec aliud quàm pondus ignavum, & semina diffidentia rerum malè cohærentium in unum coacta. Nullus Sol ministrabat adhuc lucem orbi; nec Luna renovabat nova cornua crescendo; nec terra stabat in aëre circumfluo suspensa suâ gravitate; nec mare extenderat brachia ad vastas* & diffitas *oras terrarum: & quâ* parte *fuit terra, ibidem & mare & aer* fuerunt. *Eo modo terra non erat solida, nec aqua natabilis* aut fluida; *aër* erat *luce carens: nulli sua forma constabat. Atque unum cætera impediebat, quia in eadem mole frigida certabant cum calidis, humida cum aridis; mollia cum duris, gravia cum levibus. Deus & æquior natura composuit hanc discordiam.*

NOTÆ.

[i] *Vultus*] *Forma, figura, species, imago.*

[k] *Chaos*] Per istam Poëtarum vocem nihil aliud intelligendum quàm Philosophorum materia prima; tantaque omnium rerum confusio, ut omnia sint quasi unum. Quem prope arbitror fuisse naturæ statum post Angelorum malorum apostasiam: de quibus non hîc locus est prolixè disputandi.

[l] *Congestáque*] Certè felicissimè rem ipsam expressit; nec verbis ullis meliùs, credo, dici possit.

[m] *Titan*] Sol est, à patre Hyperione ex Titanibus uno sic appellatus.

[n] *Phœbe*] Luna est, à fratre Phœbo seu Sole sic dicta.

[o] *Librata*] Rem istam perspicuè explicant Cartesiani, quorum consulenda Philosophia.

[p] *Amphitrite*] Neptuni fuit uxor, quæ hîc pro mari terram circum terente & alluente ponitur; ἀπὸ τὸ ἀμφιτρίβειν.

[q] *Frigida pugnabant*] Totus hic locus Rhetoricus est magis quàm Philosophicus aut verus.

[r] *Deus*] Ille verò est, qui, quanquam ab omni concretione & materiâ liber, infinitâ suâ potentiâ omnia sentit & movet. Quod qui non capiet, auræ divinæ nescius quæ in ipso est, aut verius ipse est, corporis molem agitans, caveat cæcitate suâ, in propriam perniciem violare.

[s] *Natura*] Nihil est aliud quàm res ipsæ, vi divinæ voluntatis, eo quo sunt modo dispositæ, seseque invicem producentes.

Nam cælo terras, & terris abscidit undas :
Et liquidum [t] spisso secrevit ab aëre [u] cælum.
Quæ postquam evolvit, [x] cæcóque exemit acervo,
[y] Dissociata locis [z] concordi pace ligavit.
Ignea [a] convexi vis & [b] sine pondere cæli
Emicuit, summâque locum sibi legit in [c] arce.
[d] Proximus est aër illi levitate, locoque :
Densior his tellus : [e] elementáque grandia [f] traxit ;
Et pressa est gravitate sui. circumfluus [g] humor
[h] Ultima possedit, solidúmque coërcuit orbem.

INTERPRETATIO.

Separavit, enim terràm à cælo, & aquam à terrâ, & sejunxit atherem fluidum ab aere crasso. Quæ postquam expedivit, & extraxit obscurâ congerie, conjunxit ea separata locu amicâ concordiâ. Igneus impetus convexi cæli, & sine mole exiliit, & sibi elegit sedem in àrce ultimâ. Aër est illi proximus levitate & sede. Terra est *spissior istu, & sumsit principia crassiora : & compacta est suo pondere. Aqua circumfusa quartam partem obtinuit, & compescuit durum terrarum orbem.*

NOTÆ.

[t] *Spisso*] Respectu ætheris, *scilicet*, propter vapores è terrâ in aërem ascendentes.

[u] *Cælum*] Pro æthere posuit, qui purissimus est, & clarissimus.

[x] *Caco*] Chao, *scilicet*, quod iu tenebris latebat.

[y] *Dissociata*] Verè equidem locis distincta elementa pro majori sui parte, non ità tamen ut non simul maneant, & ex uno generetur aliud.

[z] *Concordi pace*] Quia præsertim, tametsi figurâ suâ, motu aut quiete, aliisque ejus generis quæ evolvunt Phisici, diversa sint inter se elementa, multa tamen habent communia, quæ, ut loquuntur ex identitate fluunt materiæ.

[a] *Convexi*] Eo nomine appellatnt corpus in orbem figuratum, cùm extrinsecùs consideratur ; intrinsecus *Concavum* dicitur.

[b] *Sine pondere*] Non, bene hæc à veteribus fuerunt intellecta, quæ ex Cartesianis facilè est cupienti cognoscere ; hîc evolvere non licet.

[c] *Arce*] De Cœlo quod finxerunt, loquitur, ultimo, & supremo : namque in editioribus locis solent arces ædificari.

[d] *Proximus est aer*] Hine factum, ut Juno, quo nomine Aër intelligitur, soror & conjux Jovis, qui ignis est seu Æther dicatur. Atque huc pertinet audax illud Homeri commentum de Junone in aëre à Jove suspensa. Quas fabulas, seu potiùs Veritatis, indignis & porcis non objiciendæ, involucra si quis quoad usum damnaverit, hinc saltem Veritaris ipsius Increatæ methodum dediscat damnare. Qui meliùs quàm ænigmaribus, & sibi & suis non potuit, adversus stultissimos & feroeissimos mundi porcos consulere. A Deo patre Luminum, videntes occæcante, orta est Veritas sub carne latens, in quâ hærent carnei, per quam ad spirituales in carne latentes oportuit descendere.

[e] *Elementáque*] Per elementa partes intelligit crassiores quibus res terrenæ componuntur.

[f] *Traxit*] Veterum sequitur opinionem, quasi appetitu quodam naturali Terra graviora deorsum raperet.

[g] *Humor*] De Aquæ elemento loquitur.

[h] *Ultima*] Non dixit *infima*, quod Philosophis falsum fuisset ; nam, secundum eorum opinionem, terra gravissima & in centro posita ; quod apertè indicat Poëta cùm humorem dicit *circumfluum*. Sed per *ultima* quartum intelligit elementum, quod ultimo nominavit, ei rei serviens, quòd totum mundum in orbem dispositum, & in centro coarctatam terram voluit affirmare ; cùm oculis & plebi ultimùm videatur, & in centro positum aquæ elementum terram penetrans, quodque non videmus undiquaque terram cingere. Quem quidem locum non mihi videntur alij bene explicuisse.

II. Sic ubi [i] diſpoſitam, [k] quiſquis fuit ille Deorum,
[l] Congeriem ſecuit, ſectámque in [m] membra redegit;
Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, [n] magni ſpeciem glomeravit in orbis.
Tum freta diffundi, rapidíſque tumeſcere ventis
Juſſit, & [o] ambitæ circundare littora terræ.
Addidit & fontes, immenſáque ſtagna, lacúſque;
Fluminâque [p] obliquis cinxit declivia ripis:
Quæ diverſa locis partim [q] ſorbentur ab ipſa;
In mare perveniunt partim, [r] campóque recepta
[ſ] Liberioris aquæ, pro ripis [t] littora pulſant.
Juſſit & extendi campos, ſubſidere valles,
Fronde tegi ſilvas, lapidoſos ſurgere montes.

INTERPRETATIO.

II. *Poſtquam quiſquis ille fuit Deorum eo modò diviſit & ordinavit acervum, & diviſum in partes reduxit, primò rotundavit terram in modum ingentis globi, ne non eſſet æqualis ab omni parte. Deinde imperavit maria diffluere, & turgeſcere ventis præcipitibus, & circumcingere oras telluris circumdatæ. Adjecit etiam ſcaturigines, & vaſta ſtagna, & lacus; & repreſſit amnes defluentes ripis ſinuoſis: qui quidem ſedibus diſſiti partim abſorbentur ab ipsâ, partim in mare devolvuntur, & recepti æquore aquæ liberioris, pro ripis obſtrepunt littoribus: Imperavit etiam planitiem porrigi, valles ima petere, nemora veſtiri foliis, montes ſaxoſos tolli.*

NOTÆ.

[i] *Diſpoſitam*] Per ſectionem & diviſionem, *ſcilicet*. Non ſecuit diſpoſitam, ſed per ſectionem diſpoſuit.

[k] *Quiſquis*] Major aliquis Deus, quàm triviales illi Poëtæ cogniti; ſiquidem tamen aliquis à vero & unico Deo diverſus cognoſci poteſt.

[l] *Congeriem*] De Chao loquitur.

[m] *Membra*] Elementa *ſcilicet*.

[n] *Magni*] Ita tamen ut Aqua ſimul cum Terrâ ſumatur: alioqui non foret terra rotunda, nequidem rotunditate illâ imperfecta, quæ montes, rem leviſſimi momenti ratione habitâ tantæ magnitudinis, non excludit.

[o] *Ambitæ*] Non omni quidem parte, ſicuti aëre undiquaque Terra ſimul & aquis cingitur; ſed tamen ita, ut in illis quaſi fluitet. Cæterùm Pleonaſmus eſt in verbis *ambita* & *circumdare*, cujuſmodi ſæpè utitur Naſo.

[p] *Obliquis*] Propter terræ flexuoſam neque verſus eandem partem continuatam declivitatem; quâ re fluenti aquæ ſerpentis in modum neceſſe eſt flexus capere. Habet adeóque hic locus plus artis Rhetoricæ quàm veritatis Philoſophicæ, ſi magis verba quàm rem ipſam ponderes. Nec tamen inde, quod ſtultiſſimi faciunt & leviſſimi tenebriones, minùs ſummum opificem ſuſpicias, poſtquam naturæ quam Is fecit ſanctiſſimam, leges inviolatas perſpexeris.

[q] *Sorbentur*] Talem memorant in Peloponneſo Alpheum; talis eſt in Hiſpaniâ citeriore Anas; in tali navigavimus noſtro Rhodano: quanquam non ita ſorbentur à Terrâ iſti fluvij quin poſt aliquod ſpatium renaſcantur, & aperto alveo in mare recurrant.

[r] *Campo*] Æquor dicit aut mare.

[ſ] *Liberioris*] Quia non anguſtis ripis in mari aqua coarctatur, prout ut antea cùm alveo ſuo retinebatur.

[t] *Littora*] Diſtinguit Poëta inter littus & ripam, ut hæc ſit fluminum, illud maris: quanquam non ſemper obſervatur hæc differentia.

[u] Utque duæ dextrâ cælum, totidémque finistrâ
Parte secant Zonæ, quinta est ardentior illis;
Sic [x] onus inclusum [y] numero distinxit eodem
[z] Cura Dei: totidémque [a] plagæ tellure premuntur.
[b] Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu:
Nix tegit alta [c] duas: totidem inter utramque locavit;
Temperiémque dedit [d] mistâ cum frigore flammâ.
Imminet his aër, qui, quanto est pondere terræ
Pondus aquæ levius, tanto est onerosior igni.
Illic & nebulas, illic consistere nubes
[e] Jussit, & humanas motura tonitrua mentes;
Et cùm fulminibus facientes frigora ventos.
His quoque [f] non passim mundi fabricator habendum

INTERPRETATIO.

Et sicuti duo cingula dividunt cœlum à dextrâ parte, & totidem à sinistrâ, quintum est fervidius illis; ita Dei providentia divisit molem inclusam pari numero; & totidem terræ tractus urgentur. Quorum qui medius est non potest coli propter ardores: nives cumulatæ tegunt duos: posuit totidem inter utrumque: & temperavit calore cum frigore conjuncto. Aër imminet istis, qui tantò est gravior igne, quantò gravitas aquæ est minor gravitate terræ. Voluit etiam nubes & nebulas illic locum habere, & tonitrua concussura mentes hominum, & cum fulminibus ventos procreantes frigus. Atque orbis conditor non illis dedit aërem passim possidendum.

NOTÆ.

[u] *Utque duæ*] Cœlum dividunt Astronomi secundùm latitudinem: in quinque Zonas seu partes. Quarum media inter Tropicos quos Sol non transgreditur *Torrida* dicitur; duæ quæ ab istius dextrâ versus Polum Arcticum, & sinistrâ versus Antarcticū porriguntur *Temperatæ*; totidemque *frigidæ* quæ Polos seu mundi cardines tangunt: Voluerúntque iidem Astronomi his Cœli Zonis similes terræ respondere. Atque elegantissimè quoque has Zonas sic descripsit Virgilius Georg. 1. Cujus versus, comparationis & illustrationis causâ, huc libuit transcribere:

Quinque tenent cœlum Zonæ; quarum una corusco
Semper Sole rubens, & torrida semper ab igni;
Quam circum extremæ dextrâ lævâque trahuntur
Cæruleâ glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter, mediámque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ divûm.

[x] *Onus*] Terram dicit, cujus partes non imperitè dixerunt Astronomi partibus cœli oppositis, & ejus virtutibus respondere: quanquam eâ sapientiâ Deus omnia attemperavit, ut etiam sub Sole & in ipsis ardoribus, quod Veteres non satis cognoverunt, jucundissimam vitam brutis & hominibus liceat agitare.

[y] *Numero*] Zonarum *scilicet*.

[z] *Cura Dei*] Pro Deo ipso, Græcorum more venustissimo, Poëtis familiari.

[a] *Plagæ*] Quæ cœli respectu dicuntur Zonæ, eæ in se sunt plagæ aut terræ partes, quas cœlum premit.

[b] *Quarum*] Ità verò illi crediderunt, qui ventis, terræ situ, aliisque plurimis nescierunt inexperti temperari Solis ardores.

[c] *Duas*] Quæ sunt versus Polos.

[d] *Mista*] Temperatas dicit Zonas ab utroque latere torridæ; quæ Solis radiis illustrantur quidem, non ita tamen ut non Polorum frigus participent.

[e] *Jussit*] Historicè & Poëtice hæc omnia describit Naso; quæ si quis Philosophicè cupiat cognoscere Cartesianos & Alchymistas veros, Philosophos adeat, & quærat.

[f] *Non passim*] Quia alter ab ortu, alius ab occasu spirat, &c.

Aëra permisit. vix nunc obsistitur illis,
Cum sua quisque regant diverso flamina tractu,
Quin lanient mundum; tanta est discordia [g] fratrum.
Eurus ad [h] Auroram, [i] Nabathæáque regna recessit,
[k] Persidáque, & [l] radiis juga subdita matutinis.
Vesper, & occiduo quæ littora Sole tepescunt,
[m] Proxima sunt Zephyro: [n] Scythiam [o] Septemque trionem
Horrifer [p] invasit Boreas: [q] contraria tellus
Nubibus assiduis, [r] pluvióque madescit ab Austro.
Hæc super imposuit [f] liquidum & gravitate carentem
Æthera, nec quicquam terrenæ fæcis habentem.
Vix ea limitibus dissepserat omnia certis;
Cum, quæ pressa diu [t] massâ latuere sub illâ,
[u] Sidera cœperunt toto effervescere cælo.
Neu regio foret ulla suis animantibus orba;

INTERPRETATIO.

Ægrè jam illis resistitur quanquam singuli moderentur suos flatus aliâ plagâ, quò minùs orbem discerpant, tanta est fratrum dissensio. Subsolanus profugit ad Auroram & regionem Nabathæam, & Persidem, & montes subjectos radiis matutinis. Vesper, & ora quæ calescunt Sole occidente tangunt Favonium. Terribilis Aquilo occupavit Scythiam & Septentrionem. Terra opposita humida est à Noto pluviali, & nubibus perpetuis. Collocavit super hæc æthorem fluidum & destitutum pondere, nec retinentem quicquam terrestris sedimenti. Vix disjunxerat ea omnia firmis terminis, cùm astra, quæ coacta diu occultata fuerant sub illâ mole cœperunt radiare toto cælo. Neve ulla ora esset expers suis animalibus,

NOTÆ.

[g] *Fratrum*] Ventorum, Auroræ & Astræi gigantis, filiorum.

[h] *Auroram*] Pro Oriente posita est, unde spirat Ventus *Eurus* seu *Subsolanus*, dictus.

[i] *Nabathæaque*] Regio est Arabiæ, quam suo nomine appellasse volunt filium Ismaëlis *Nabath*: quæ regio ad ortum respectu Italiæ est porrecta.

[k] *Persidáque*] Est Persis Asiæ regio notissima.

[l] *Radiis*] Periphrasis est terrarum, quæ Solem Orientem respiciunt, habitâ ratione Græcorum & Italorum, à quibus ad nos pervenerunt scientiæ.

[m] *Proxima*] Ita ut ad zephyri seu favonij ditionem spectent, qui ab illâ parte spirat.

[n] *Scythiam*] Est Scythia ad axem versa Asiæ, itemque Europæ, ferocissimis populis notissima regio.

[o] *Septemque trionem*] Borealem plagam, frigore horridam, per signum cœleste describit, quod Ursam majorem vocant *Septentriones* verò aut *septem Trionum* dictum est hoc signum, quia plaustri refert speciem cum septem bobus aratoris stellarum dispositio quæ illud signum constituunt; quos quidem boves aratorios *Triones* priscâ linguâ dixerunt.

[p] *Invasit*] Optimè hac voce usus est Poëta cùm de vento vehementissimo loquutus est.

[q] *Contraria*] Meridionalis, *scilicet*, Septentrionali opposita.

[r] *Pluvio*] Quia Auster seu Notus, à mari perflans Italiam, Galliamque & ejus tractus Provincias, nubes quæ in aquam solvuntur secum volvit. Cæterùm plurimi sunt venti intermedij, quos ex nautis præsertim licet cognoscere, de quibus Poëtam loqui non decuit.

[s] *Liquidum*] *Purum & ab omni fæce remotum.*

[t] *Massâ*] Chao, *scilicet.*

[u] *Sidera*] Signa sunt cœlestia pluribus stellis figurata.

[x] Astra tenent cæleste [y] solum, formæque Deorum :
[z] Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ :
Terra feras cepit : volucres agitabilis aër.
[a] Sanctius his animal, mentísque capacius altæ
[b] Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset.
Natus homo est. sive hunc [c] divino semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris [d] origo :
Sive recens tellus, seductáque nuper ab alto
Æthere, [e] cognati retinebat [f] semina cæli.
Quam [g] satus Iapeto, mistam fluvialibus undis
Finxit in effigiem [h] moderantum cuncta Deorum.
Pronáque cùm spectent animalia cætera terram ;
Os homini sublime dedit : cælúmque tueri
Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

INTERPRETATIO.

Sydera & forma Deorum eccupânt sedes cœlestes : aqua fuerunt nitidis piscibus frequentanda : terra excepit feras ; aër mobilis alites. Desiderabatur adhuc animal sanctius his, & capacius excelsæ mentis, & qued posset imperium tenere in reliqua. Hemo ortus est : seu ille rerum artifex, fons mundi præstantioris, illum genuit divino semine ; seu terra novà, & modò à sublimi æthere discreta servabat semina cæli cengeniti. Quam dilutam aquis fluvialibus filius Iapeti effermavit ad imaginem Deorum omnia gubernantium. Et cùm reliqua animalia inclinata intueantur humum ; fecit homini vultum elatum, & imperavit cælum respicere, & erigere sublimem faciem ad astra.

NOTÆ.

[x] *Astra*] Adeòque in Platonicorum descendit opinionem qui Astra & Deos inter animantia recensent.

[y] *Solum*] Eo nomine dicitur quicquid rem aliquam sustinet ; atque ita mare piscium solum, cœlum astrorum, &c.

[z] *Cesserunt*] *In orbis divisione piscibus obtigerunt, & in jus eorum venerunt.*

[a] *Sanctius*] Hic ferè pro positivo positus est comparativus, ut admirandum & suspiciendum dicat hominem.

[b] *Deerat*] Cui antè à sapientissimo opifice omnia in usum parata, quàm crearetur.

[c] *Divino semine*] Est istud ex Platonis Academiâ & Zenonis porticu ortum; quibus Philosophis anima humana est scintilla cœlestis, & divinæ auræ particula, ut benè docet Scriptura, si modò bene omnia intelligantur.

[d] *Origo*] A quo omnia bona orta sunt.

[e] *Cognati*] Quod nuper cum terrâ conjunctum, & in Chao unum fuerat ; unde & Poëtis Terra cœli soror.

[f] *Semina*] *Vim quandam eadem producendi quæ in cœlo essent.* Cæterùm, nobis Christi discipulis quanquam tutiùs liceat inter has tenebras ambulare, quàm multa sunt tamen quæ sapientissimo opus habeant enarratore ; quæ exclusi Ethnici studiosè investigaverunt, ad Patris opera vocati Christiani contemnunt ?

[g] *Satus Iapeto*] Prometheus est, qui universi generis humani artifex, eo ipso tempore quo alterius filius, à Poëtis dicitur. Ridiculè si fabulam spectes & in veritatis integumento hæreas ; Appositè si agrestes & sævos homines ad humanos mores informasse, eosdemque ignis inventionem & usum, multa alia insuper docuisse Prometheum, virum à providentiâ sermone Græco sic dictum, satis intelligas. Quâ re non abludit scriptura, quæ hominem ad horti culturam in eo constitutum declarat.

[h] *Moderantum*] Quæ res, & hominis dignitas, à suâ brutâ, pravâ, socordi naturâ, perditissima voluptatis mancipia deberet retrahere ; eos præsertim qui non veritatem quodammodo, ut hic noster, quasi per nebulam vix tetigisse suspicantur, sed aperto cœlo, coruscante gratiæ Sole, tantum lumen non possunt non intueri.

Sic, modò quæ fuerat rudis & ſine imagine, tellus
Induit ignotas hominum converſa figuras.
III. [i] Aurea prima ſata eſt ætas, quæ, [k] vindice nullo,
Sponte ſuâ ſine lege fidem rectúmque colebat.
Pœna metúſque aberant. nec verba [l] minacia fixo
Ære legebantur: nec ſupplex turba timebant
Judicis ora ſui: ſed erant ſine vindice tuti.
Nondum cæſa ſuis, peregrinum ut viſeret [m] orbem,
Montibus, in liquidas pinus deſcenderat undas:
Nulláque mortales, præter ſua littora, norant.
Nondum præcipites cingebant oppida foſſæ:
Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non enſis, erant. ſine militis uſu
Mollia ſecuræ peragebant otia mentes.
Ipſa quoque immunis raſtróque intacta, nec ullis
Saucia vomeribus, per ſe dabat omnia tellus:
Contentíque cibis nullo [n] cogente creatis,
Arbuteos fœtus, montanáque fraga legebant,
Cornáque, & in duris hærentia mora [o] rubetis,
Et quæ deciderant patula [p] Jovis arbore glandes.
Ver erat æternum, placidíque tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos ſine ſemine flores.

INTERPRETATIO.

Sic Terra quæ nuper fuerat inculta atque informis, immutata ſumſit formas incognitas.

III. *Prima facta ſunt tempora aurea, quæ ultro, ſine lege, ultore nullo, ſervabant fidem & æquum. Mulcta & timor procul erant: nec voces minas intentantes legebantur in ære affixo: nec ſupplex multitudo metuebant vultum ſui judicis; ſed ſecuri erant abſque ultore. Nondum abies ex montibus ſuis deſecta deſcenderat in aquas fluidas, ut diverſum mundum adiret: & nulla littora niſi ſua hominibus perſpecta. Nondum foſſæ prærupta circumdabant urbes; neque tuba æris oblongi, neque cornua æris curvi, neque caſſides erant, neque gladius: animi tranquilli fruebantur almâ pace ſine ope militis. Ipſa quoque terra libera & raſtro illæſa, nec ullo aratri dente vulnerata, ſponte cuncta præbebat: & læti eſculentis natis ſine omni culturâ, carpebant fructus arbuteos, & fraga montana, & corna, & mora naſcentia in aſperis rubetis, & glandes quæ defluxerant vaſtâ arbore Jovis. Ver erat perpetuum, & Favonij mites flatibus temperatis blandiebantur floribus ortis ſine ſemine.*

NOTÆ.

[i] *Aurea*] In quatuor ætates hominum vitam partiti ſunt Ethnici, quas metallorum nomine, auri, argenti, æris, & ferri, prout illi à nativâ probitate ad omnem nequitiam deſciverunt, non imperitè inſcripſerunt. Quam fabulam ex ſtatuâ per ſomnum Nabuchodonoſori oblatâ, de quâ aliquid inaudierant Græci, derivatam volunt; Daniele illam de quatuor Imperiis explicante.

[k] *Vindice nullo*] *Cùm nullus eſſet qui mulctam aut pœnam aliis irrogaret, ſi fortè deliquiſſent.*

[l] *Minacia*] qualia etiam hodie paſſim videre eſt.

[m] *Orbem*] Pro orbis parte poſuit, ſynecdochicè.

[n] *Cogente*] Arando & ſubigendo terram ad hoc ea videtur cogi, ut fructus ferat.

[o] *Rubetis*] Eſt *rubetum* locus rubis & ſpinis conſitus.

[p] *Jovis arbore*] Quercu ſcilicet, illi ſacra; ſicuti laurus Apollini, Marti fraxinus, Herculi Populus, Baccho vitis, Plutoni cupreſſus, Minervæ olea, Veneri myrtus, &c.

Mox etiam fruges tellus inarata ferebat:
Nec [q] renovatus ager gravidis canebat aristis.
Flumina jam lactis, jam flumina [r] nectaris ibant:
Flaváque de viridi stillabant [s] ilice mella.
IV. Postquam, [t] Saturno tenebrosa in Tartara misso;
Sub Jove mundus erat; subiit argentea [u] proles,
Auro deterior, fulvo pretiosior ære.
Jupiter [x] antiqui contraxit tempora veris:
Perque hyemes, [y] æstúsque, & [z] inæquales autumnos,
Et breve ver, spatiis exegit quattuor annum.
[a] Tum primum siccis aër [b] fervoribus ustus
Canduit: & ventis glacies adstricta pependit.
Tum primùm subiêre domos. domus antra fuerunt,
Et densi frutices, & vinctæ cortice virgæ.
Semina tum primùm [c] longis [d] Cerealia sulcis
Obruta sunt, pressique jugo gemuêre juvenci.
V. Tertia post illas successit [e] aënea proles,
Sævior ingeniis, & ad horrida promptior arma;

INTERPRETATIO.

Statim etiam terra inculta proferebat fruges; nec requietus ager albicabat plenis aristis. Fluvij currebant nunc lactis, nunc nectaris; & mella crocea fluebant de virenti ilice.

IV. *Postquam orbis fuit sub Jove, Saturno deturbato in obscura Tartara, progenies argentea orta est pejor auro, melior ære rufo. Jupiter minuit spatium veteris veris, & divisit annum in quatuor partes per hyemē, æstatem, autumnos varios, & ver contractum. Tum primùm aër fervens aridis caloribus ignitus est, & glacies compacta ventis pependit. Tum primùm ingressi sunt domos: domus fuerunt spelunca, itemque spissi frutices, & rami colligati cortice. Tum primùm Cerealia semina operta sunt longis liris, & juvenci ussi jugo gemuerunt.*

V. *Tertia ab illis sequuta est ætas ænea crudelior animus, & paratior ad arma terribilia;*

NOTÆ.

[q] *Renovatus*] Novale dicitur ager qui alternis annis seritur, quo genere nihil opus fuit hominibus sponte ex terrâ natis cibis viventibus.

[r] *Nectaris*] *Nectar* dicitur Deorum potio suavissima perpetuam fovens juventutem, quam ipsa Hebe Juventæ Dea ministrabat.

[s] *Ilice*] Aliis etiam arboribus, hâc tamen præcipuè.

[t] *Saturno*] Primam ætatem qui tam suaviter administraverat Saturnùm filius Jupiter sequentibus ætatibus imperaturus de solio dejecit; & in Latio quod Virgilius, ipse etiam Naso alibi scribit latere coëgit. Quæ omnia, quomodo quâve causâ facta fuerint, si tanti est singulatim cognoscere, apud omnes reperias Mythologos.

[u] *Proles*] Ætas argenti nomine insignita, aureâ durior.

[x] *Antiqui*] Semper antè virentis, & perpetui.

[y] *Æstúsque*] Æstatem dicit.

[z] *Inæquales*] Temperie & tempestate incertos, modò calore æstuantes, modò frigore rigentes; atque hinc morbidos.

[a] *Tum*] Post exactum à Jove Saturnum.

[b] *Fervoribus*] Æstatis *scilicet*, veri succedentis; quo tempore omnia Solis ardoribus maximè illustrantur & incalescunt.

[c] *Longis*] *In longum aratro ductis.*

[d] *Cerealia*] Quæ, vel quorum usum, & serendi modum Ceres docuit, ut ipse postea docebit Ovidius.

[e] *Ænea proles*] Ætas est præcedente adhuc durior, cui ab ære viliori metallo nomen inditum.

Nec ſcelerata tamen. De duro eſt ultima ferro.
Protinus irrumpit [f] venæ pejoris in ævum
Omne nefas : fugere pudor, verúmque fidéſque :
In quorum ſubiêre locum, fraudéſque, dolique,
Inſidiæque, & vis, & amor ſceleratus habendi.
Vela dabat ventis, [g] nec adhuc bene noverat illos,
Navita : quæque diu [h] ſteterant in montibus altis,
Fluctibus ignotis inſultavêre carinæ.
Communémque priùs, ceu [i] lumina Solis & auræ,
Cautus humum [k] longo ſignavit limite menſor.
Nec tantum ſegetes alimentáque [l] debita dives
Poſcebatur humus ; ſed itum eſt in viſcera terræ :
Quaſque recondiderat, [m] Stygiiſque admoverat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Jamque nocens ferrum, ferróque nocentius aurum
Prodierat : prodit bellum, quod pugnat [n] utroque ;
Sanguineáque manu crepitantia concutit arma.
Vivitur ex rapto. non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero : fratrum quóque gratia rara eſt.
[o] Jmminet exitio vir conjugis, illa mariti ;

INTERPRETATIO.

nec tamen ſceleſta. Poſtrema eſt de ferro rigido. Continuò ſcelus omne irruit in ſeculum vena deterioris : verecundia, veritas, & fides receſſerunt ; in quorum locum & fraudes, & doli, & inſidiæ, & violentia, & deteſtandum habendi ſtudium irrepſerunt. Nauta pandebat carbaſa ventis, neque adhuc benè illos noverat : & naves, quæ diu erectæ fuerant in excelſis montibus impetum fecerunt in undas ignotas. Et peritus menſor diſtinxit producto termino terram antea communem ceu lumen Solis & aër. Neque modò fruges & cibi debiti petebantur à terrâ opulentâ ; ſed ventum eſt in ejus præcordia ; & divitiæ incitamenta ſcelerum, quas abdiderat, & removerat ad umbras Stygias eruuntur. Jamque ferrum noxium, & aurum pernicioſius ferro exierat ; bellum exit, quod certat utroque, & ciet arma ſtrepentia cruentâ manu. Prædâ veſcuntur. Hoſpes non eſt tutus ab hoſpite ; non ſocer à genero ; amor etiam fratrum eſt rarus. Maritus invigilat perniciei uxoris, illa mariti :

NOTÆ.

[f] *Venæ*] Ad metallum alludit, quod per venas in terræ viſceribus diſtributum invenitur.

[g] *Nec adhuc bene*] Ut hinc hominum corda prorſus invaſiſſe avaritiam intelligas.

[h] *Steterant* [Non naves quidem, ſed arbores ex quibus confectæ ſunt.

[i] *Lumina ſolis*] Quæ haud ſcio an non iniquâ & invidâ mente alienum agrum illuſtrare avari nonnulli conſpiciant.

[k] *Longo*] Sunt verò agrorum limites ſeu termini longi ; attamen per limites intelligi malim hoc in loco ſulcos majores ſeu foſſas quibus agri diſcernuntur.

[l] *Debita*] Propter culturam, & hominis laborem ; cujus causâ, agenti, ſudoris præmium debet terra rependere.

[m] *Stygiiſque umbris*] Id eſt, in terræ profundiſſimas ſpeluncas abdiderat. Eſt enim Styx fluvius aut palus inferorum, ubi niger Deus habitat, & umbris imperat.

[n] *Utroque*] Acriùs tamen auro ; nam ut elegantiſſimè ſcripſit Horat. Carm. lib. 3. Ode 16.

Aurum per medios ire ſatellites
Et perrumpere amat ſaxa, potentius
Ictu fulmineo.

[o] *Imminet exitio*] Nihil opus eſt longiùs ad fabulas recurrere, ut hoc exemplis probetur monſtrum ; quotidie conſpicitur.

[p] Lurida terribiles miscent aconita [q] novercæ:
Filius [r] ante diem patrios [s] inquirit in annos.
Victa [t] jacet Pietas: & Virgo cæde madentes:
[u] Ultima cælestum terras [x] Astræa reliquit.
VI. [y] Neve foret terris securior arduus æther;
Affectasse ferunt regnum cæleste [z] Gigantas:
Altáque congestos struxisse ad sidera montes.
Tum [a] pater omnipotens misso perfregit [b] Olympum
Fulmine, & excussit subjecto [c] Pelio Ossam.
Obruta mole suâ cum [d] corpora dira jacerent;
Perfusam multò natorum sanguine terram
Immaduisse ferunt, calidúmque animasse cruorem

INTERPRETATIO.

sæva noverca interunt aconita nigricantia: filius sciscitatur ante tempus ætatem patris. Pietas protrita destituitur; & virgo Astræa deseruit postrema terras sanguine infectas.

VI. *Et ne æther sublimis esset tutior tellure, aiunt Gigantes appetiisse cæleste imperium, & erexisse ad astra montes in cumulum coactos. Tum pater omnipotens protrivit Olympum fulmine intorto, & dejecit Ossam Pelio substrato. Dicunt terram delibutam multo cruore filiorum immaduisse, & animasse sanguinem æstuantem:*

NOTÆ.

[p] *Lurida*] Luridum dicitur esse, quod eo est colore qui in corporibus loris vexatis, apparet. Atque adeò ab effectu aconitum herba venenosa, luridum dicitur; nisi magis ad ipsius plantæ folia sufflava autor respexit.

[q] *Noverca*] Quæ plerumque in privignos sæviunt, non tantùm ut suis liberis faveant, sed arcano quodam in illorum matres odio.

[r] *Ante diem*] Antequam ad maturam senectam pervenerit.

[s] *Inquirit*] Quem longæ vitæ patris piget, ejusq; bona invadendi sacra cupido corripuit.

[t] *Jacet*] Quæ in nullo pretio est, hodie præsertim, postquam ad novissima tempora sumus delapsi, jamque diu ex tam multis terris exulat, Pietatis auctor, vix apud paucos toleratur.

[u] *Ultima*] Quia spretis Diis, necesse tamen fuit utcumque brutis hominibus aliquâ inter se, utilitatis causâ, servare justitiam.

[x] *Astræa*] Filia fuit Astræi Gigantis, vel Jovis ut aliis placet, quæ propter insignem justitiam pro Ipsâ venit.

[y] *Neve foret*] Transitio est ad gigantum fabulam, de quâ plerique omnes Mythologi, Hyginus, Apollodorus, alij; Quam fabulam sicuti & alias suo modo, ut libet, quivis interpretatur, prout in veteri historiâ, sacrâ aut prophanâ versatus est, prout de hominibus vel Angelis hæc aut illa audivit, aut suspicatur; prout naturæ arcana penetravit. De his incertis ferè omnibus, pro voto disserendi ansam tam facilem alij præbuerunt, ut prolixè hæc enucleare si aggrederemur, aliorum tantùm composita scrinia invertisse videremur. Cæterùm, quod hîc obiter indicasse sat sit, non immeritò plurima ab Hebræis hausisse Græcos, quæ per fabularum involucra à vulgi indignis auribus Poëtæ removere voluerint, mihi non obscurè probare posse videor.

[z] *Gigantas*] Fuerunt gigantes Terrâ Cœliique Sati sanguine qui ex ejus pudendis defluxit, cùm à Saturno castratus est, ut plurimis visum; omnes staturæ excelsissimæ, draconũ pedibus horribiles, qui adversus Jovem etiam bellum ausi movere. Quorum fabulam alij ad res naturales spiritúsque terram concutientes, aut ex terrâ in cœlum ascendentes, à quibus fulgura & tonitrua, referunt; alij de quibusdam impiis hominibus, exponunt; alij alia excogitant. A Nimrodo, seu Nembrotho strenuo venatore, seu potiùs rebelli videtur derivata.

[a] *Pater omn.*] Jupiter, *scilicet*, qui audacissimorum monstrorum frustraneos conatus elusit.

[b] *Olympum*] Montem in confinio Thessaliæ & Macedoniæ, quem Pelio & Ossæ cœlum scandendi causâ, gigantes imposuerant.

[c] *Pelio*] Est Pelion mons Thessaliæ, ad Pelasgicum sinum vergens, inter quem & Olympum tertius Ossa porrigitur.

[d] *Corpora*] Gigantum, *scilicet*, quos prope corporis sui moles obrueret.

Et, ne nulla feræ stirpis monumenta manerent,
In faciem vertisse hominum. sed & illa propago
Contemtrix Superûm, sævæque avidissima cædis,
Et violenta fuit: [e] scires è sanguine natos.
VII. Quæ [f] pater ut summâ vidit Saturnius arce;
Ingemit: &, [g] facto nondum vulgata recenti
Fœda Lycaoniæ [h] referens [i] convivia mensæ,
Ingentes animo & dignas Jove concipit iras;
[k] Conciliúmque vocat. tenuit mora nulla vocatos.
Est [l] via sublimis, cælo manifesta sereno:
Lactea nomen habet; candore notabilis ipso.
Hac iter est Superis ad magni tecta [m] Tonantis,
Regalemque domum. dextrâ lævâque Deorum
Atria [n] nobilium valvis [o] celebrantur apertis.
[p] Plebs habitant diversa locis. à fronte [q] potentes
Cælicolæ, clarique suos posuêre penates.
Hic locus est; quem, si verbis audacia detur,

INTERPRETATIO.

& ne nulla indicia sava sobolis superessent, mutasse in vultus hominum. Verùm illa etiam progenies fuit impia, & cupidissima fera stragis,& truculenta: cognosceres ortos fuisse *ex sanguine.*

VII. *Qua ut Parens Saturnius cognovit ex arce supremâ, ingemit; & revolvens animo horrendas epulas mensa Lycaonia, nondum in vulgus prolatas, quia novum admissum, ciet iras maximas & dignas Jove; & concilium cogit. Nulla cunctatio detinuit accitos. Est callis excelsus apertus cœlo sereno; Lacteus dicitur, albore ipso conspicuus. Hâc patet via Divis ad limina magni Tonantis,& domum regiam. A dextrâ & sinistrâ frequentantur atria majorũ Deorum,portis patentibus. Vulgus habent sedes locis dissitas. Dij potentes & illustres statuerunt suas domos à fronte. Hic locus est, quem, si licentia condonetur vocabulis,*

NOTÆ.

[e] *Scires è sang.*] *Ex perversis moribus,* inquit, *sanguine cretos gigantum, barbaros homines cognoscere erat facile.*

[f] *Pater Saturnius*] Jupiter Saturni filius.

[g] *Facto*] De insidiis loquitur, quas Lycaon, Jovi ipsi paraverat sicuti ipse idem Jupiter mox narraturus est.

[h] *Referens*] *Animo revolvens.*

[i] *Convivia*] In quorum ferculis Lycaon Pelasgi filius, sævissimus rex Arcadiæ hospitum trucidatorum carnes convivis apponebat.

[k] *Concilium*] Majorum gentium Deos, quos vocant, & Selectos, vel ex iis Consentes duodecim in maximis rebus Consiliarios, Jupiter advocavit.

[l] *Via*] Circulum describit, quem in cœlo nocturno tempore, effusi lactis aut candidarum nubecularum specie videmus. Viam lacteam seu Circulum lacteum Latini nominant, Philosophi stellarum multitudinem esse definiunt.

[m] *Tonantis*] Jovis *scil.*

[n] *Nobilium*] Majorum gentium, qui propter ampliorem dignitatem à Populis majoribus colerentur.

[o] *Celebrantur*] *Frequentantur.*

[p] *Plebs*] Dij minores, Adscriptitij, Indigetes.

[q] *Potentes*] Quales Consentes duodecim, quos duobus his versibus comprehendit Ennius,

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Haud timeam magni dixisse [r] Palatia cæli.
Ergo ubi marmoreo Superi sedere recessu,
Celsior [s] ipse loco, sceptróque innixus eburno,
Terrificam capitis [t] concussit terque quaterque
Cæsariem; cum qua terram, mare, sidera, movit.
Talibus inde modis ora indignantia solvit:
Non ego pro mundi regno magis anxius illâ
Tempestate fui, quâ [u] centum quisque parabat
Injicere [x] anguipedum captivo brachia cælo.
Nam, quanquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
[y] Corpore, & ex una pendebat origine bellum.
Nunc mihi, qua totum [z] Nereus circumtonat orbem,
Perdendum mortale genus. per [a] flumina juro
Infera, sub terras Stygio labentia [b] luco,
Cuncta priùs tentata: sed immedicabile [c] vulnus
Ense recidendum; ne pars sincera trahatur.
Sunt mihi [d] Semidei, sunt rustica numina [e] Nymphæ,

INTERPRETATIO.

non reformidem appellasse Palatia vasti cœli. Postquam igitur Dij consederunt marmoreo secessu, ipse Jupiter sede sublimior, & incumbens sceptro eburno, terque quaterque agitavit tremendam comam, cum quâ concussit terram, mare, astra. Tum aperuit os iratum hoc modo: Ego non fui magis sollicitus pro orbis imperio eo tempore quo quisque Anguipedum conabantur immittere centum lacertos cœlo domito. Quamvis enim hostis sævus esset, tamen illud bellum imminebat ab uno corpore, & ex unâ causâ: Nunc progenies humana est mihi delenda, quâ Nereus concutit universum terrarum ambitum. Juro per fluvios infernos fluentes sub terras per silvas Stygias omnia antè experta: sed malum insanabile resecandum est gladio, ne pars integrā corrumpatur. Habeo Semideos, habeo Nymphas deas ruricolas,

NOTÆ.

[r] *Palatia*] Ad Imperatorum alludit ædes magnificas, quæ in monte Palatino, Palatij nomine conspiciebantur.

[s] *Ipse*] Jupiter, *scilicet*, Deorum pater, atque hominum Rex.

[t] *Concussit*] Indignationem significans.

[u] *Centum*] Unum fecit Gigantum & Centimanorum bellum noster Poëta, quod alij distinguunt.

[x] *Anguipedum*] Gigantibus, ob naturæ & morum pravitatem, draconum, à Poëtis, attributos pedes, diximus.

[y] *Corpore*] Gigantum *scilicet* sodalitio: Corpus enim etiam pro multitudine hominum sumitur.

[z] *Nereus*] Deus est marinus, qui sæpe pro Oceano ponitur, terram ambiente, undarúmque mugitibus illi obstrepente.

[a] *Flumina*] Stygem dicit, inferorum fluvium aut paludem, cujus numen nullo jurejurando, nec Diis ipsis violare licet.

[b] *Luco*] Nemus dicit paludi Stygiæ imminens.

[c] *Vulnus*] De effrænâ loquitur hominum nequitiâ.

[d] *Semidei*] Faunos dicit, Satyros, Lares; quos omnes à Jove monitos, in montes se recepisse volunt, ut sibi à diluvio caverent.

[e] *Nymphæ*] Terrestria quoque fuerunt numina ex fœminarum genere, quæ à locis quos inhabitaverunt, vel quibusdam muneribus, &c. varium nomen acceperunt. Jam de cœlestibus non agitur. Terrestres fuerunt nymphæ Dryades & Hamadryades in Quercubus, aut cum iis natæ, à quibus etiam apud Græcos nomen acceperunt: Oreades seu Montanæ quæ montium; Napeæ quæ saltuum convalliúmque curam gesserunt. Fuerunt item marinæ & fluviales, ex quibus illæ Nereides à Nereo & Oceanitides ab Oceano patribus, hæ Naiades à fluendo Græcâ Etymologiâ dictæ sunt.

[f] Faunique, Satyrique; & monticolæ Silvani:
Quos quoniam cæli nondum dignamur honore;
Quas dedimus, certè terras habitare sinamus.
An satis, ô Superi, tutos fore creditis illos,
Cùm mihi, qui fulmen, qui vos habeóque, regoque,
Struxerit [g] insidias notus feritate Lycaon?
[h] Confremuêre omnes: studiísque ardentibus [i] ausum
Talia deposcunt. sic, cum manus impia sævit
Sanguine [k] Cæsareo Romanum extinguere nomen,
Attonitum tanto subitæ terrore ruinæ
Humanum genus est; totúsque perhorruit orbis.
Nec tibi grata minùs pietas, Auguste, tuorum,
Quàm fuit illa Jovi. qui postquam voce manuque
Murmura compressit; tenuere silentia cuncti:
Substitit ut clamor pressus gravitate [l] regentis;
Jupiter hoc iterùm sermone silentia rumpit;
Ille quidem pœnas (curam dimittite) solvit;
Quòd tamen [m] admissum, quæ sit vindicta, docebo.
Contigerat nostras [n] infamia temporis aures:

INTERPRETATIO.

& Faunos & Satyros, & Silvanos montanos; quos siquidem nondum cæli gloriâ impertimur, certè patiamur incolere terram quam obtulimus. An existimatis, ô Dij, illos futuros satis tutos, cùm Lycaon immanitate cognitus paraverit perniciem mihi, qui habeo vos, & fulmen tempero? Cuncti exhorruerunt; & requirunt flagrantibus desideriis conatum tam atrocia. Ee modo cum scelesta caterva furore impulsa ausa est cruore nomen Romanum cæde Cæsaris, gens humana perculsa est tanto pavore repentini exitij; & totus mundus confremuit. Nec, Auguste, Pietas tuorum tibi minùs fuit accepta, quàm illa suis Jovi. Qui postquam repressit voce & manu tumultum, omnes præstiterunt silentium. Ut sedatus fuit fremitus repressus dignitate moderantis, Jupiter frangit denuò silentium his verbis: Ille equidem luit pœnas, ac ampliùs sitis soliciti: & tamen narrabo quodnam sit flagitium, & quæ sit ultio. Dedecus seculi pervenerat ad nostras aures;

NOTÆ.

[f] *Faunique*] Hi cum Satyris Silvanisque confunduntur sæpe; & certè non aliter quàm nomine, aut re quâpiam leviusculâ distinguuntur. Sunt verò illi Dij agrestes cornuti, & caudati caprinis pedibus, villis hispido corpore, omnes salacissimi: quâ ex re etiam Satyri apud Græcos, sicut Silvani à Silvâ apud Latinos, nomen sortiti sunt.

[g] *Insidias*] Quas postmodum ex ipso Nasone aut Jove ipso audies.

[h] *Confremuêre*] Dij *scilicet*, omnes, Lycaonis factum detestantes, illum ad supplicia poscentes, Jovisque consilium comprobantes.

[i] *Ausum deposcunt*] *Lycaonem, ut sceleri debitas pœnas persolvat, à Jove petant.*

[k] *Cæsareo*] Potiùs est ut hoc de conjuratione aliquâ in Augustum, de quibus Suetonius, quàm de eâ quâ periit Julius Cæsar, locus iste intelligatur.

[l] *Regentis*] Jovis, *scil.* omnia moderantis.

[m] *Admissum*] Lycaonis crimen dicit.

[n] *Infamia temporis*] *Rumor aut fama de perditissimis hominum moribus*: quo propemodum modo non Jovem sed Jehovam loquutum Gen. 18. legimus: *Descendam*, inquit, *& videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint, an non sit ita, ut sciam.* Ut hinc & plurimis aliis ex locis pronum sit conjicere multa, audiendo, ab Hebræis, vel eorum discipulis Ægyptiis mutuatos veteres Poëtas seu Græcos, seu Latinos.

Quam cupiens falsam, summo delabor [o] Olympo,
Et Deus humanâ lustro sub imagine terras.
Longa mora est, quantum noxæ sit ubique repertum,
Enumerare: [p] minor fuit ipsa infamia vero.
[q] Mænala transieram latebris horrenda ferarum,
Et cum [r] Cylleno gelidi pineta [s] Lycæi.
[t] Arcados hinc sedes & inhospita tecta tyranni
Ingredior, traherent cum sera [u] crepuscula noctem.
Signa dedi venisse Deum; vulgúsque precari
Cœperat. irridet primò pia vota Lycaon.
Mox ait, Experiar, Deus hic, discrimine aperto,
An sit mortalis: nec erit dubitabile verum.
Nocte gravem somno nec opinâ perdere morte
Me parat. [x] hæc illi placet experientia veri.
Nec contentus eo, missi de gente [y] Molossâ
Obsidis unius jugulum mucrone resolvit:
Atque ita semineces partim ferventibus artus

INTERPRETATIO.

quod fictum exoptans, descendo cœlo ultimo, & Deus percurro terras sub formâ humanâ. Prolixum esset recensere quantùm sceleris sit inventum ubique: ipsum dedecus fuit minùs re ipsâ. Prætericram montem Mænalum terribilem latibulis ferarum, & pineta Lycæi frigidi, cum Cylleno: Inde subeo Arcadiam, regnum, & feram domum tyranni, quo tempore tarda crepuscula reducerent noctem. Feci indicium Deum advenisse; & plebs cœperat orare. Primò Lycaon contemnit religiosa vota; deinde dicit, Periculum faciam, an hic Deus sit, an mortalis, evidenti differentia; nec veritas erit incerta. Aggreditur me opprimere somno pressum nocte, nec morte provisâ. Hæc exploratio veri illi arridet. Neque eo expletus, jugulavit cultro unum obsidem missum de gente Molossâ: atque ità partim concoquit membra semiviva

NOTÆ.

[o] *Olympo*] Est propriè Olympus, ut suprà diximus, mons inter Thessaliam & Macedoniam, qui propter excelsitatem, cùm cœlum attingere videretur, pro ipso Cœlo positus; à quo Jupiter, ipse Olympius dictus est.

[p] *Minor*] Atque adeò in pejori statu omnia reperit Jupiter quàm fama didicerat.

[q] *Mænala*] Est Mænalus, seu Mænala plurali numero mons Arcadiæ celeberrimus, à Mænalo Arcadis filio denominatus: à quo & urbs eodem nomine dicta.

[r] *Cyllene*] Est Cyllene, seu Cyllenus, si omninò contra vocis Græcæ analogiam ità scripsisse velis Ovidium, mons Arcadiæ Mercurio dicatus: cujus regem prolepticè *Arcada* Poëta nominat; cùm postea ab Arcade filio Callystûs, quæ filia erat Lycaonis, Arcadia, antea Pelasgis, Parrhasia, & multis aliis insignita nominibus, cognominata fuerit.

[s] *Lycæi*] Mons est Arcadiæ, aut certè in ejus confiniis versus meridiem.

[t] *Arcados*] Lycaonis Arcadici. Ille est genitivus græcus.

[u] *Crepuscula*] Eo nomine appellatur lux illa dubia quæ Solis exortum præcedit, ejusdemque occasum sequitur.

[x] *Hæc illi*] Habent hæc verba repressam, at elegantem non sine Lycaonis contemtu, & proprio quodam dignitatis sensu, Jovis indignationem.

[y] *Molossâ*] Fuerunt Molossi Epiri populi ad Ambracij sinus partem Orientalem, qui bello victi obsides Lycaoni dederant; quorum unum hic impius mactavit, Jovique epulandum apposuit. Quam quidem fabulam planè aliter tractant alij; & apud Hyginum, Apollodorum, alios, legere poteris.

Mollit aquis, partim ſubjecto torruit igni.
Quos ſimul impoſuit menſis ; ego vindice flammâ
In domino [z] dignos everti tecta Penates.
Territus ille fugit ; nactúſque ſilentia ruris
Exululat, fruſtráque loqui conatur : ab ipſo
[a] Colligit os rabiem, ſolitæque cupidine cædis
Vertitur in pecudes : & nunc quoque ſanguine gaudet.
In villos abeunt veſtes, in crura lacerti.
Fit lupus, & veteris ſervat veſtigia formæ.
[b] Canities eadem eſt, eadem violentia vultu :
Idem oculi lucent : eadem feritatis imago.
VIII. Occidit una [c] domus : ſed [d] non domus una perire
Digna fuit. quâ terra patet, fera regnat [e] Erinnys.
In facinus [f] juraſſe putes. dent ocius omnes,
Quas meruêre pati, ſic ſtat ſententia, pœnas.

INTERPRETATIO.

aquis bullientibus, partim aſſat igni admote. Quæ ut primùm appoſuit menſis, ego ſubrui flammâ ultore domum, & Penates dignos concidere in dominum. Ille tremefactus exilit, & nactus ſolitudinem agrorum exululat, & nequicquam tentat loqui : rictus ſumunt feritatem ab ipſo, & ruit in pecudes deſiderio ſtragis conſueta ; & nunc etiam lætatur cruore. Amictus mutantur in pilos, brachia in crura ; fingitur in lupum, & habet indicia antiquæ naturæ. Canities eſt eadem, eadem ſævitia ore, eidem oculi rubent, eadem forma immanitatis.

VIII. *Una domus diruta eſt ; ſed non una domus meruit occidere. Qua tellus conſpicua eſt ſæva Erinnys graſſatur. Credas voviſſe in nefas. Exſolvant ſtatim omnes pœnas quas digni ſunt ferre, ita conſtitui.*

NOTÆ.

[z] *Dignos*] Sunt Penates Dij maximè regioni, urbi, aut domui cuipiam proprij, qui in penetralibus, id eſt penitis, & maximè domus abditis partibus colebantur. In hos Lycaonis pravos qui tali monſtro faverent ſe domum evertiſſe teſtatur Jupiter. Quâ re, ſi quis volet, ne immortalis anima fragilis corporis causâ pereat, admonitus cavebit.

[a] *Colligit os*] Lupini oris rabiem à Lycaonis internâ rabie eſſe dicit : ut hinc, ex caracteribus externis ad intima cordis aditum eſſe, quivis poſſit colligere.

[b] *Canities*] Scilicet in proverbium abiit Lupi ſenectus, & pravitas.

[c] *Domus*] Lycaonis *ſcil.* cujus & aliorum ejuſmodi monſtrorum causâ terras Jupiter inviſerat, quas poſtea, cognitâ hominum nequitiâ, diluvio perdere conſtituit. Quæ ſequentis fabulæ materia optimè cum ſuperioribus connectitur.

[d] *Non una*] Imò omnes, quia perditiſſimorum latronum latebræ, & ſpeluncæ.

[e] *Erinnys*] Furiæ, Diræ Eumenides, Erinnyes rem unam & eandem dicunt, ſeu ſingulari, ſeu plurali utaris numero ; quamvis tres nomine proprio Alecto, Tiſiphone, & Megæra deſignentur. Sunt enim tres illæ Nocte & Acheronte ſatæ virgines, ſcelerum ultrices incorruptæ, quæ rem unam exequuntur, pœnaſque repoſcunt meritas, ſeu Cupiditate, Libidine, vel Irâ quiſpiam peccaverit ; quæ tres ſunt certè Erinnyes, quibus in terris torquentur homines priuſquam ad Tartara iiſdem laniandi deturbentur.

[f] *Juraſſe*] Homines *ſcil.* in unam & eandem delapſi pravitatem : quos quidem iracundus Jupiter appellare dedignatur. Sed, quandoquidem admonendi datur occaſio, adverte quæſo, an non totus iſte locus Jovis ore & irâ dignus ſit, quamvis etiam in verbis ſingulis hæreas.

Dicta

Dicta Jovis [g] pars voce probant, stimulósque frementi
Adjiciunt: alij partes assensibus implent.
Est tamen humani generis jactura [h] dolori
Omnibus: &, quæ sit terræ mortalibus orbæ
Forma futura, rogant: quis sit laturus in aras
Thura; ferisne paret populandas tradere gentes?
Talia quærentes, sibi enim fore cætera curæ,
Rex Superûm trepidare vetat; sobolemque priori
Dissimilem populo promittit origine [i] mirâ.
Jamque erat in totas sparsurus fulmina terras;
Sed timuit, ne fortè sacer tot ab ignibus æther
Conciperet flammas, [k] longúsque ardesceret axis.
Esse quoque in [l] fatis reminiscitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptáque regia cæli
[m] Ardeat; & mundi moles operosa laboret.

INTERPRETATIO.

Pars assentiuntur verbis sententiæ Jovis, & instigant furentem: alij funguntur officio suo nutibus. Interim exitium humanæ gentis molestum est omnibus; & petunt quæ sit futura figura terræ vacuæ hominibus; quis sit præbiturus thura altaribus; an velit porrigere nationes devastandas feris? Rex Deorum prohibet exquirentes talia metuere, nam sibi reliqua fore curæ: & pollicetur progeniem à priori discrepantem stupendâ procreatione. Jamque erat immissurus fulmina per omnes terras; verùm reformidavit, ne fortè æther incenderetur tot ignibus, & longus axis arderet. Recordatur etiam esse in fatis, futurum tempus quo mare, quo terra, & cæli arces sublata comburerentur, & orbis gravis machina premeretur.

NOTÆ.

[g] *Pars*] Deorum *scilicet*: Atque ad Curiam Romanam allusisse videtur Poëta, in quâ majorum gentium patres, vel à Censoribus in Senatum lecti sententiam dicebant, minorum verò vel nondum in Senatum lecti in aliorum sententias pedibus ire solebant, ex quo vel eo quod pedibus in Senatum venirent, Pedarij dicti. Hinc Laberij Versus,

Caput sine linguâ Pedaria sententia est.

[h] *Dolori*] Scribit Plato omnia hominũ causâ procreata; homines propter Deos, à quibus cognoscantur, implorentur & colantur. Simodò Deo ter optimo maximo suam gloriam servaveris, & tam multa alia, tamq; bene scripserunt Ethnici, quos omnes stultissimè batarthro addicunt quidam nomine tenus & suâ garrulitate Christiani, qui non aliter quàm verbis inanibus Deum à diis, aut Essentiam à Personis distinguunt, ut illorum quidem quotidie subeat mirari supinam socordiam, qui tantis magistris, tantâ per naturam & Patris unius Oeconomiam virtute præditis cùm mortis æternæ sententiam dixerunt, in sese naturæ & gratiæ, Patris & filii contemtores, atrocissimos at eosdem æquissimos coram Deo judices sese provocasse, nequidem suspicando assequuntur.

[i] *Mirâ*] De eâ in sequenti fabulâ.

[k] *Longus*] Est axis lignum teres circa quod rota vertitur: sed axem dicunt Mathematici lineam rectam, quæ ab unâ orbis extremitate ad aliam per centrum porrigitur: finxeruntque iidem circa ejusmodi lineæ extremitates, seu cardines quibus totus Orbis innitatur, eundem verti.

[l] *Fatis*] Nihil aliud per fatum, quàm quod ut eveniat à Deo constitutum est intellige, vel indeclinabilem rerum seriem & catenam.

[m] *Ardeat*] De hâc ultimâ orbis per ignem, priorique per aquam devastatione, non modò multa à patribus Ethnici audiverunt, sed & multa fabularum titulo scripserunt.

Tela reponuntur manibus fabricata [n] Cyclopum.
Pœna placet [o] diversa: genus mortale sub undis
Perdere, & ex omni [p] nimbos dimittere cælo.
Protinus [q] Æoliis Aquilonem [r] claudit in antris,
Et quæcunque fugant inductas flamina nubes:
Emittitque [s] Notum. madidis Notus evolat alis;
Terribilem piceâ [t] tectus caligine vultum.
Barba gravis nimbis; canis fluit unda capillis:
Fronte sedent nebulæ: rorant pennæque, sinúsque.
Utque manu [u] lata pendentia nubila pressit;
Fit [x] fragor: hinc densi funduntur ab æthere nimbi.
[y] Nuncia Junonis varios induta colores
Concipit Iris aquas, alimentáque nubibus adfert.
Sternuntur segetes, & deplorata coloni
Vota jacent; longíque labor perit irritus anni.
Nec cælo contenta suo Jovis ira: sed illum
[z] Cæruleus frater juvat auxiliaribus undis.

INTERPRETATIO.

Missilia facta manibus Cyclopum omittuntur. Supplicium aliud probatur, extinguere scilicet *gentem humanam in aquis,& ruere imbres ex toto cælo. Continuò Boream coërcet in speluncis Æoliis, & ventos omnes qui depellunt nubes immissas; & laxat Austrum. Auster prorumpit alis humidis, velatus faciem horrendam nigris tenebris. Barba onusta imbribus; aqua decurrit albâ comâ. nebulæ sparguntur per frontem; & pennæ, & amictus exudant. Et postquam pressit vastâ manu nubes suspensas, erumpit sonitus: inde spissi imbres sparguntur ab æthere. Iris ministra Junonis ornata diversis coloribus haurit aquas, & ministrat pabula nubibus. Sata proteruntur, & spes inanes agricolæ profligata sunt,& opera prolixi anni evanescit sine omni fructu. Neque Jovis indignatio expleta suo cælo;sed frater cæruleus illi opem fert aquis auxiliaribus.*

NOTÆ.

[n] *Cyclopum*] Sunt illi monoculi Vulcani in subigendo ferro & Jovis fabricandis fulminibus,&c. administri,Neptuno & Amphitrite nati, vel ut Hesiodo placet Cœli & Terræ filij.

[o] *Diversa*] Omninò,siquidem non igne, sed aquâ genus mortale delere destinat Jupiter. Quod diluvium regnante Deucalione, in Thessaliâ, anno mundi 1437. 219. ante universale Noëticum accidit, ut quibusdam placet; nisi quod probabilius est per Deucalionem Noam ipsum intelligere,siquidem Lucianus in libro de Deâ Syriâ,& Deucalionis arcam, & ejus uxorem,& filios,& columbã nunciam, & bina animalia ex omni genere memoret; quæ omnia vix quisquam de diluvio aliquo particulari possit exponere.

[p] *Nimbos*] Eo nomine appellatur pluvia cum impetu ruens.

[q] *Æoliis*] Æoli ventorum regis, Jovis filij.

[r] *Claudit*] Quia nubes depellit, cœlumque serenat ventus ab axe Septentrionali furens.

[s] *Notum*] Ventum meridionalem, Italiæ & iis qui ex illorum parte Mediterraneo mari sunt subjecti; aquæ nuntium.

[t] *Tectus vultum*] Phrasis Græca pro *tectum habens vultum.* Notum verò omnibus qualis sit cœli color, cùm nubibus aquâ gravidis obscuratum est.

[u] *Lata manu pressit*] Annon per hæc verba exundantes propemodum sentis aquas, quasi ex ebriâ spongiâ exprimerentur?

[x] *Fragor*] Ex præcipitatis aquis aut nubibus.

[y] *Nuntia*] Iris est, seu versicolor ille arcus qui in aëre tempore pluviali apparet; cujus naturam docebunt Physici.

[z] *Cæruleus frater*] Neptunus est,cui cærulei maris cessit imperium.

Convocat hic amnes. qui postquam tecta tyranni
Intravêre sui, Non est hortamine longo
Nunc, ait, utendum : vires effundite vestras.
Sic opus est. aperite [a] domos : ac [b] mole remotâ
Fluminibus vestris totas immittite [c] habenas.
Jusserat. hi redeunt, ac fontibus ora relaxant :
Et defrænato volvuntur in [d] æquora cursu.
Ipse [e] tridente suo terram percussit : at illa
Intremuit, motúque sinus [f] patefecit aquarum.
Exspatiata ruunt per apertos flumina campos ;
Cúmque [g] satis arbusta simul, pecudésque, virósque,
Tectáque, cumque suis rapiunt penetralia [h] sacris.
Si qua domus mansit, potuitque resistere tanto
Indejecta malo ; culmen tamen altior hujus
Unda tegit, pressæque labant sub gurgite turres.
Jamque [i] mare & tellus nullum discrimen habebant.
[k] Omnia pontus erant. deerant quoque littora ponto.
Occupat hic collem : cymbâ sedet alter aduncâ,
Et ducit remos illic, ubi nuper ararat.
Ille supra segetes, aut mersæ culmina villæ,
Navigat : hic summâ piscem deprendit in ulmo.

INTERPRETATIO.

Hic arcessit fluvios; qui postquam subierunt domum sui regis , Nunc inquit, non est opus prolixâ hortatione ; exhaurite opes vestras. Ità expedit : reserate domos, & sublatis impedimentis laxate tota frena vestris fluviis. Imperaverat : illi revertuntur , & absolvunt ora scaturiginibus, & ruunt in campos cursu indomito. Ipse impulit terram suo tridente : at illa fremuit, & aperuit recessus aquarum metu. Fluvij vagi impetum faciunt in vastos campos ; & auferunt arbusta unà cum segetibus, & pecudes, & homines, & domos, & penetralia cum suis sacris. Si qua domus stetit , & valuit eniti non obruta tantâ calamitate , nihilominus aqua altior occulit ejus fastigium , & turres coacta vacillant sub aquarum congerie. Jamque nulla erat differentia inter aquer & terram. Omnia erant mare , & mare carebat littoribus. Hic invadit collem ; alter sedet in curvo navigio, & ibi movet remos, ubi nuper araverat. Ille navigat supra sata , aut fastigia villa absorpta : hic invenit piscem in supremâ ulmo.

NOTÆ.

[a] *Domos*] *Fontes*, ubi habitant fluviorum Dij.

[b] *Mole*] Scilicet ex antris rupium persæpe aquas videmus scaturire.

[c] *Habenas*] Metaphora ab equis, quâ ut rapidissimo cursu in terras sæviant flumina hortatur Neptunus.

[d] *Æquora*] *Camporum planitiem.*

[e] *Tridente*] Est Tridens Neptuni sævum gestamen, quo sceptri vice utitur , potestatemque suam exercet.

[f] *Patefecit*] Ita ut Terra quasi in se conglobata aquas in visceribus restagnantes effuderit.

[g] *Satis*] Sata dicuntur frumenta præsertim , postquam in herbam eorum germen erupit.

[h] *Sacris*] Penatibus *scil.* quos suprà in penetralibus coli diximus.

[i] *Mare & tellus*] Quoad locum attinet tamen : id est , Aqua totam terram circumfluebat.

[k] *Omnia Pontus erant, deerant*] *Egregiè & pro rei magnitudine dixit*, inquit Seneca.

Figitur in viridi (si Fors tulit) anchora prato:
Aut subjecta terunt curvæ vineta carinæ.
Et, modò quà graciles gramen carpsêre capellæ,
Nunc ibi deformes ponunt sua corpora [l] phocæ.
Mirantur sub aquâ lucos, urbésque domósque
[m] Nereïdes: silvásque tenent delphines, & altis
Incursant ramis, agitatáque robora pulsant.
[n] Nat lupus inter oves: fulvos vehit unda leones:
Unda vehit tigres. nec vires [o] fulminis apro,
Crura nec [p] ablato prosunt velocia cervo.
Quæsitísque diu terris, ubi sidere detur,
In mare lassatis volucris [q] vaga decidit alis.
Obruerat tumulos immensa licentia ponti,
Pulsabántque [r] novi montana cacumina fluctus.
Maxima pars undâ [s] rapitur: quibus unda pepercit,
Illos longa domant inopi jejunia victu.
Separat [t] Aonios [u] Actæis [x] Phocis ab arvis,

INTERPRETATIO.

Anchora fortè jacitur in prato virente; aut naves adunca radunt vineta subjecta. Et quâ parte macilenta capella nuper revulserunt gramen, nunc ibi turpes phoca demittunt sua corpora. Nereides admirantur lucos sub aquâ, & oppida, & domos: & delphines habent nemora, & feruntur per excelsas frondes, & impingunt in quercus concussas. Lupus natat inter oves; aqua rapit rufos leones; aqua rapit tigres. Nec vires fulminis juvant aprum, nec pedes celeres cervum abreptum. Atque avis vaga labitur in mare, alis defessis, postquam diu lustravit terras, ubi liceat quiescere. Immoderata licentia maris texerat colles, & nova unda alluebant fastigia montium. Maxima pars aufertur aquâ: jejunia illos vincunt cibi indigentiâ quibus aqua indulsit. Phocis solum fertile, quandiu solum fuit,

NOTÆ.

[l] *Phocæ*] Vituli sunt marini.

[m] *Nereides*] Maris nymphæ, Nerei filiæ.

[n] *Nat lupus*] Prædæ usque adeò immemor, utpote qui majora curet. Neque lasciviens Poëta, genióque indulgens ad ineptias delapsus est, quod voluit Seneca: neque oves ingenio suo lupis objicit: sed tantùm ut cataclysmi, ob oculos ponat magnitudinem, eas lupis dicit intactas, qui status atrocitate, vel innatam ipsam edendi rabiem obliviscantur.

[o] *Fulminis*] Vel quia instar fulminis exertis utrimque dentibus obvia quæque frendens lacerat; vel quia ut fulmen *obliquâ præstringit lumina flammâ.*

[p] *Ablato*] *Undarum impetu correpto.*

[q] *Vaga*] Tum vaga præsertim, quæ nullos sibi notos nec campos, nec arbores videat.

[r] *Novi*] In montium cacuminibus novi, *scilicet.*

[s] *Rapitur*] *Interit, morte tollitur.*

[t] *Aonios*] Est Aonia Bœotiæ regio montana, quæ pro ipsâ totâ quandoque ponitur.

[u] *Actæis*] Ἀκτὴ, littus est, atque ab eo anteà Actæa dicta Attica regio.

[x] *Phocis*] Regio est non inter Bœotiam & Atticam, sed super utramque; ut hîc sit hypallage, cùm voluerit dicere Poëta *Bœotiâ separat Phocenses ab Atticis seu Atheniensibus.* Quanquam tamen crediderim per *Aonios*, montanos appellativè, quomodo *Lyra Aonia* dicitur, esse intelligendos, sicuti per *Actæos*, Littorales: ut sit sensus Phocensem agrum ubi Parnassus Musis sacer esset, inter montes à Septentrione, & littus à meridie, porrectum esse, quod reverà sic est.

Terra ferax, dum terra fuit ; ſed tempore in illo
Pars maris, & latus ſubitarum campus aquarum.
Mons ibi [y] verticibus petit arduus aſtra duobus ;
Nomine Parnaſus, ſuperátque cacumine nubes.
Hîc ubi Deucalion (nam cætera texerat æquor)
Cùm [z] conſorte tori parvâ rate vectus adhæſit ;
[a] Corycidas Nymphas, & numina montis adorant,
Fatidicámque [b] Themin ; quæ tunc oracla tenebat.
Non [c] illo melior quiſquam, nec amantior æqui
Vir fuit, aut illâ metuentior ulla Deorum.
Jupiter ut liquidis ſtagnare paludibus orbem,
Et ſupereſſe videt de tot modo millibus unum,
Et ſupereſſe videt de tot modo millibus unam ;
Innocuos ambos, cultores numinis ambos ;
Nubila diſjecit : nimbíſque Aquilone remotis,
Et cælo terras oſtendit, & æthera terris.
Nec maris ira manet. poſitóque tricuſpide telo
Mulcet aquas rector pelagi : ſupráque profundum
Exſtantem, atque humeros innato [d] murice tectum
Cæruleum [e] Tritona vocat ; conchæque ſonaci
Inſpirare jubet ; fluctúſque & flumina [f] ſigno

INTERPRETATIO.

ſed tunc pars maris, & vaſtus campus aquarum repentinarum, dividit Aonios ab agris Atticis. Ibi mons excelſus nomine Parnaſſus porrigitur ad ſidera duobus cacuminibus, & excedit nubes vertice. Poſtquam Deucalion huc appulit cum ſociâ lecti, vectus exiguâ navi, nam mare obruerat alia omnia, venerantur nymphas Corycidas, & Deos montanos, & Themin fatidicam, quæ tunc habebat oracula. Nullus vir fuit melior nec magis addictus juſtitiæ illo ; aut ulla magis pia, quàm illa fuit. Cùm Jupiter videt mundum demerſum liquidis paludibus, & unum reſtare de tot millibus, & unam reſtare de tot millibus, ambos inſontes, ambos pios, nubes diſperſit ; & imbribus à Boreâ fugatis, patefecit terras cœlo, & cœlum terris. Neque æſtus maris durat : & moderator Ponti temperat aquas, remoto telo triſulco : & arceſſit glaucum Tritonem eminentem ſuper mare, & obductum humeros conchis congenitis ; & imperat inſlare concham perſonantem, & confeſtim revocare undas & fluvios ſigno

NOTÆ.

[y] *Verticibus*] *Il a deux Croupes.*

[z] *Conſorte*] Pyrrhâ, *ſcilicet.*

[a] *Corycidas*] Nymphæ fuerunt antri Corycij, quod juxta Parnaſſum Apollini, Baccho, & Muſis ſacrum montem, fuit.

[b] *Themin*] Cæli eſt terræque filia, cujus eſt officium, (ut & Græcè nomen indicat) quod fas eſt præcipere ; quam ante Apollinem Delphis oracula edidiſſe volunt :

Cùm regna Themis tripodáſque teneret.
Lucan.

Quod & ex Sidonio, qui reſponſa Themidis priora Delphis, itemque Am. Marcellino, qui verbis vaticinis Themidis numen præeſſe dicit, comprobatur.

[c] *Ille*] Deucalione, *ſcilicet.*

[d] *Murice*] Eſt murex concha ex cujus ſanguine purpureus color conficitur, qui ſæpe per muricem intelligendus : Tritonis autem humeris ingenitas conchas volunt, pro ſquammis, honoris causâ.

[e] *Tritona*] Erat Triton Neptuni filius, Comes ejuſdem, & Tubicen, ore hominem, caudâ piſcem referens.

[f] *Signo dato*] Signo intellige quod det Triton, buccinâ ſolitus aquas increpare.

Jam revocare dato. cava buccina sumitur illi
Tortilis, in latum [g] quæ turbine crescit ab imo:
Buccina, quæ medio [h] concepit ut aëra ponto,
Littora voce replet [i] sub utroque jacentia Phœbo.
Tum quoque, ut ora Dei madidâ rorantia barbâ
Contigit, & cecinit jussos inflata receptus,
Omnibus audita est [k] telluris & æquoris undis:
Et quibus est undis audita, coërcuit omnes.
Jam mare littus habet: plenos capit alveus amnes:
Flumina subsidunt: colles exire videntur.
Surgit humus: crescunt loca decrescentibus undis;
Postque diem [l] longam [m] nudata cacumina silvæ
Ostendunt, limúmque tenent in fronde relictum.
Redditus orbis erat quem postquam vidit inanem,
Et desolatas agere alta silentia terras;
Deucalion lacrymis ita Pyrrham affatur obortis:
O soror, ô conjux, ô fœmina sola superstes,
Quam commune mihi genus, & [n] patruelis origo,
Deinde torus junxit; nunc ipsa pericula jungunt:
Terrarum, quascunque vident occasus & ortus,
Nos duo turba sumus. possedit cætera pontus.
Nunc quoque adhuc vitæ non est fiducia nostræ
Certa satis: terrent etiamnum nubila mentem.

INTERPRETATIO.

dato. Ille corripit cornu cavum & intortum, quod auctum est in amplitudinem ab infimo orbe: quod quidem *ut spiritu inflatum est in medio mari, pervadit sonitu littora porrecta sub utroque Sole. Tum etiam, postquam admotum est ori Dei madido, barbâ stillante, & inflata indicavit jussos regressus, pervasit ad omnes fluctus terræ & maris: & repressit omnes ad quos penetravit. Nunc mare habet littus: fossa continet fluvios cumulatos: amnes deprimuntur: clivi videntur prodire. Terra apparet; loca augentur, aquis defluentibus. Postque dies aliquot arbores exhibent fastigia spoliata, & habent terram adhærentem ramis. Mundus restitutus erat; quem ut Deucalion vidit vacuum, & terras afflictas latè silere, hoc modò alloquitur Pyrrham lacrymis prorumpentibus: O soror, ô uxor, ô mulier sola superstes, quam sanguis idem cum meo, & origo patruelis, deinde lectus consociavit, nunc ipsa pericula consociant, Nos duo sumus frequentia terrarū quascumque Oriens & Occidens aspicit: mare absorbuit reliqua. Nunc etiam nondum satis est tuta vita nostra: nubes etiamnum concutiūt animum.*

NOTÆ.

[g] *Quæ turbine*] Optimè eo modo pictam videmus ad turbinis speciem, ore augusto, quod paulatim in amplitudinem crescat, ut gravior & raucior fiat sonus.

[h] *Concepit*] Buccinam eam inflante Tritone.

[i] *Sub utroque*] *Oriente & Occidente* (quæ hyperbole est maxima) audita est buccina, aquis canens receptui.

[k] *Telluris*] Id est, quæ tum tellurem invaserant.

[l] *Longam*] Post multos dies, imò & menses, anni denique spatium, si de diluvio universali intelligas.

[m] *Nudata*] Scilicet & fructus & folia deciderant.

[n] *Patruelis origo*] Quippe Deucalion Promethei, Pyrrha Epimethei, Prometheus & Epimetheus Iapeti soboles.

Quid tibi, si sine me fatis [o] erepta fuisses,
Nunc animi, miseranda, foret? quo sola timorem
Ferre modò posses? quo consolante dolores?
Namque ego crede mihi, si te modò pontus haberet,
Te sequerer, conjux: & me quoque pontus haberet.
O utinam possem populos reparare [p] paternis
Artibus; atque animas formatæ infundere terræ!
Nunc genus in nobis restat mortale duobus;
Sic visum Superis: hominúmque exempla manemus.
Dixerat, & flebant. placuit cæleste precari
Numen; & auxilium per sacras quærere [q] sortes.
Nulla mora est; adeunt pariter [r] Cephisidas undas,
Ut [s] nondum liquidas, sic jam [t] vada nota secantes:
Inde ubi libatos [u] irroravêre liquores
Vestibus & capiti; flectunt vestigia sanctæ
Ad delubra [x] Deæ: quorum fastigia turpi
Squallebant musco; stabántque sine ignibus aræ.
Ut templi tetigêre gradus; procumbit uterque
Pronus humi, gelidóque [y] pavens dedit oscula saxo.
Atque ita, Si precibus, dixerunt, numina justis
Victa remollescunt, si flectitur ira Deorum;
Dic, Themi, quâ generis damnum reparabile nostri
Arte sit: & mersis fer opem, mitissima, rebus.

INTERPRETATIO.

Quis nunc tibi sensus esset, lugenda, si fuisses liberata fatis sine me. Quomodo posses tolerare metum sola? quo leniente dolores? Namque ego, fidem mihi habe, siquidem jam mare te teneret, uxor, te comitarer, & mare me quoque haberet. O utinam mihi liceret compensare gentes calliditate patris, atque immittere animas luto efficto! Nunc gens humana superest in nobis duobus: Sic Diis placitum, & sumus exemplaria hominum. Absolverat & lacrymabantur. Libuit orare potentiam divinam, & opem petere per sacra oracula. Sine cunctatione, descendunt simul ad aquas Cephisidas, quemadmodum nondum puras; sic tamen nunc pervadentes notum alveum. Tum postquam infuderunt aquas delibatas vestimentis & capiti, iter instituunt ad templum sacra Deæ; cujus cacumina turpiter muscescebant, & foci erant sine ignibus. Ut tetigerunt gradus templi, uterque pronus humi sternitur, & timidus deosculatus est petram frigidam: atque ita loquuti sunt; si Dij superati flectuntur æquis precibus, si ira eorum temperatur, dic, Themi, quomodo exitium nostræ gentis sit medicabile, & suavissima succurre rebus obrutis.

NOTÆ.

[o] *Erepta fatis*] Ut sola superstes fuisset.
[p] *Paternis*] Promethei, quem anteà hominem ex luto finxisse, eumque igne cœlitus surrepto animasse vidimus.
[q] *Sortes*] Oracula & Deorum responsa.
[r] *Cephisidas*] Cephisi amnis, ex Parnasso fluentis.
[s] *Nondum liquidas*] Imò limo turbidas.
[t] *Vada nota secantes*] Quia intra alveum continebantur.
[u] *Irroravêre*] Solenni sacra facientium more, aquæ vivæ, id est fluentis, & Themidi sacræ aspergine sese lustraverunt.
[x] *Deæ*] Themidis, cui sacer Cephisus.
[y] *Pavens*] Præsentis numinis horrore correpti sunt.

Mota Dea est; [z] sortemque dedit: [a] Discedite templo;
Et [b] velate caput; [c] cinctásque resolvite vestes:
Ossáque post tergum magnæ jactate parentis.
Obstupuêre diu: rumpítque silentia voce
Pyrrha prior; jussísque Deæ parêre recusat:
Detque sibi veniam, pavido rogat ore: pavetque
[d] Lædere jactatis maternas ossibus umbras.
Interea repetunt cæcis obscura [e] latebris
Verba datæ sortis secum, inter seque volutant.
Inde [f] Promethides placidis [g] Epimethida dictis
Mulcet, &, Aut fallax, ait, est sollertia nobis,
Aut pia sunt, nullúmque nefas oracula suadent.
Magna parens terra est: lapides in corpore terræ
Ossa reor dici: jacere hos post terga jubemur.
Conjugis [h] augurio quanquam [i] Titania mota est;
Spes tamen in dubio est. adeò cælestibus ambo
Diffidunt monitis. sed quid tentare nocebit?
Discedunt; velántque caput, tunicásque recingunt;

INTERPRETATIO.

Dea victa est, & responsum dedit: Amolimini vos à templo, & tegite caput, & discingite amictus adstrictos; & mittite post dorsum ossa magna matris. Diu admirati sunt, & Pyrrha prior loquuta est, & negat obsequi mandatis Deæ: & precatur ore timido sibi ignoscat: & veretur violare manes matris ossibus jactatis. Interea revolvunt secum voces dati responsi obscuras impenetrabilibus velaminibus, & inter se excutiunt. Postea Prometheus solatur Pyrrham levibus verbis, & inquit, Aut me animus fallit, aut responsa Deæ sunt pia, & nullum nefas suadent. Terra est magna mater; opinor saxa vocari ossa in corpore terræ: jubemur ea mittere pone dorsum, Quamvis Titania tacta est conjecturâ mariti, tamen spes fluctuat: adeò uterque diffidit jussis cœlestibus. Verùm quid oberit periculum facere. Discedunt, & caput operiunt, & laxant vestes,

NOTÆ.

[z] *Sortemque*] *Oraculum*; in quo sensu hanc vocem supra vidimus.

[a] *Discedite*] Istud ex veteribus ritibus curiosiùs exponunt nonnulli, quod simpliciter accipiendum arbitror.

[b] *Velate caput*] Istud jam ex disciplinâ veteri: Nempe velati capite deos adorabant, humiles se & indignos confessi, aut veriti, ne quid mali ominis sacra interturbaret, id docente Plutarcho: Unde Helenus Æneid. 3. ad Æneam;

Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne quâ inter sanctos ignes in honore deorum
Hostilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hic casti maneant in relligione nepotes.

[c] *Cinctásque*] Piaculum enim in sacrificio erat aliquid esse religatum.

[d] *Lædere*] Quia in animas seu umbras redundare cadaveribus illatam injuriam credebant Ethnici.

[e] *Latebris*] Latebat verò sensus sub obscurorum verborum ambage.

[f] *Promethides*] Deucalion Promethei filius.

[g] *Epimethida*] Pyrrham Epimethei filiam.

[h] *Augurio*] *Interpretatione*, sanè felici.

[i] *Titania*] Pyrrha, Iapeti Titanis neptis.

Et

Et jussos lapides sua post vestigia mittunt.
Saxa (quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas?)
Ponere duritiem cœpere, suumque rigorem;
Mollirique morâ, mollitáque ducere formam.
Mox, ubi creverunt, naturáque mitior illis
Contigit, [k] ut quædam, sic non manifesta, videri
Forma potest hominis; sed uti de marmore [l] cœpto
Non exacta satis, rudibúsque simillima signis.
Quæ tamen ex illis aliquo pars humida succo,
Et terrena fuit, versa est in [m] corporis usum.
Quod solidum est, flectíque nequit, mutatur in ossa:
Quod modò [n] vena fuit, sub eodem nomine mansit:
Inque brevi spatio, Superorum munere, saxa
Missa viri manibus faciem traxere virilem;
Et de [o] fœmineo reparata est fœmina jactu.
Inde genus durum sumus, experiensque laborum;
Et documenta damus, quâ simus origine nati.
IX. [p] Cætera diversis tellus animalia formis
Sponte suâ peperit; postquam [q] vetus humor ab igne
Percaluit Solis; cœnúmque, udæque paludes
Intumuêre æstu: fœcundáque [r] semina rerum
Vivaci nutrita solo, ceu matris in alvo,

INTERPRETATIO.

& jaciunt saxa præscripta à tergo. Lapides (quis isti rei fidem adhibeat, nisi antiquitas probet?) cœperunt omittere suam duritatem, & suum rigorem; & emolliri tempore, & emolliti sumere formam. Mox ubi aucti sunt, & natura lenior illis data est, ut aliqua dignosci potest figura hominis, sic non evidens, sed sicut de marmore sumto, non satis accurata, & simillima statuis impolitis. Quæ tamen pars ex illis fuit madida aliquo humore, & terrestris, mutata est in usum corporis. Quod durum est, & nequit molliri transit in ossa: quod modò fuit vena perstitit sub eodem nomine. Atque brevi, Deorum dono, lapides jacti manibus viri induerunt formam masculam; & fœmina restituta est jactu fœmineo. Hinc progenies sumus aspera, & patiens laborum; & sumus indicio, quo simus principio oriundi.

IX. Terra produxit ultrò reliqua animalia variis formis, postquam vetus succus incaluit à radiis Solis; & lutum, & humidæ paludes inflata sunt calore; & semina fœcunda rerum sustentata terrâ vegetâ aucta sunt, sicut in utero matris,

NOTÆ.

[k] *Ut quædam*] Lapides dicit qui projecti fuerant, quanquam aliquam post moræ tantillùm formam induissent, imperfectam tamen habuisse, ut nondum constaret quid essent.

[l] *Cœpto*] *Inchoato, & nondum ad simulacri alicujus perfectam formam expolito.*

[m] *Corporis*] *Carnis*, quæ tamen propriè de animalibus mortuis dicitur.

[n] *Vena*] Habent etiam lapides suo modo venas, quas & oculis licet deprehendere.

[o] *Fœmineo*] Pyrrhæ, quæ lapides post terga etiam projecerat.

[p] *Cætera*] Falsò quidem hoc dicit; nam vel de insectis etiam, num sine semine aliquo generentur, non sine causâ dubitant nonnulli.

[q] *Vetus*] Ex diluvij aquis.

[r] *Semina*] Sunt hæc pura Poëtarum figmenta; neque sine expresso Dei jussu potest terra animalia proferre.

Creverunt, faciemque aliquam cepêre morando.
Sic ubi deſeruit madidos [s] ſeptemfluus agros
Nilus, & antiquo ſua flumina reddidit alveo,
Æthereóque recens exarſit [t] ſidere limus;
Plurima cultores verſis [u] animalia glebis
Inveniunt, & in his quædam modò cœpta ſub ipſum
Naſcendi ſpatium: quædam [x] imperfecta, ſuiſque
Trunca vident numeris: & eodem in corpore ſæpe
Altera pars vivit; rudis eſt pars altera tellus.
Quippe ubi [y] temperiem ſumſere humorque calorque;
[z] Concipiunt: & ab his oriuntur cuncta duobus.
Cúmque ſit ignis aquæ pugnax; [a] vapor humidus omnes
Res creat, & diſcors concordia fœtibus apta eſt.
Ergo ubi diluvio tellus lutulenta recenti
Solibus æthereis altóque recanduit æſtu,
Edidit innumeras ſpecies: partímque figuras
Rettulit antiquas; partim nova monſtra creavit.
Illa quidem nollet, ſed te quoque, maximè [b] Python,

INTERPRETATIO.

& induerunt aliquam formàm tempore. Sic ubi Nilus ſeptemfluus deſtituit campos humidos, & reduxit ſuas undas in veterem foſſam, & cœnum novum incaluit Sole, agricolæ reperiunt multa animalia ceſpitibus inverſis; atque inter ea nonnulla primulum inchoata in ipſo generationis tempore; vident alia nondum abſoluta, & deſtituta ſuis partibus; & in eodem corpore pars altera vivit, pars altera eſt terra craſſa. Nempe ubi calor & humiditas temperati ſunt concipiunt; & omnia initium habent ab illis duobus. Et cùm calor ſit contrarius humiditati, calor humidus creat res omnes. & diſcors concordia eſt idonea ad generationes. Poſtquam igitur terra cœnoſa nuperâ eluvie incaluit Sole æthereo, & intenſis caloribus, emiſit ſpecies infinitas; & partim reddidit formas antiquas, partim formavit nova monſtra: Illa quidem invita, ſed produxit te quoque eo tempore, maxime Python:

NOTÆ.

[s] *Septemfluus*] Quia per ſeptem oſtia præcipua in mare erumpit Nilus, qui ſingulis annis Ægyptum regionem alioqui ſiccam inundat & fœcundat.

[t] *Sydere*] Sole.

[u] *Animalia inveniunt*] Quæ per ſe ſine ſemine, *ſcil.* natura produxerit: quod & Mela hiſtoricus refert. Cæterùm inſecta quidem ex corruptione naſci plerique concedunt; perfecta animalia ſine ſemine generari poſſe naturaliter non is ſum qui credam.

[x] *Imperfecta*] Inchoatis equidem perfectiora, ſed quæ omnibus membris nondum conſtiterint, terrámque inanimatam ſecum traxerint; nondum numeris omnibus abſoluta.

[y] *Temperiem*] Quæ eſt medium ſiccitatis & frigiditatis participans, ex caloris & humiditatis pugnâ conflatum.

[z] *Concipiunt*] Ex humidi & calidi temperie fieri docet generationem: quam quidem ſine illâ dari poſſe, vix quiſquam auſit affirmare.

[a] *Vapor*] Pro calore ſumitur; quomodo & Virgilius, aliique ſunt loquuti.

[b] *Python*] Serpens fuit miræ magnitudinis, ex terræ corruptione, poſt diluvium natus, quem Apollo interfecit. Quâ fabulâ graviſſimas à diluvio exhalationes radiis ſuis Solem attenuaſſe ſignificare voluerunt Mythologi: quanquam alia alij, ad libitum quiſque comminiſcuntur.

Tum genuit: populisque novis, incognita serpens,
Terror eras. tantum spatij de monte tenebas.
Hanc Deus [c] arcitenens, & nunquam talibus armis
Ante, nisi in damis capreisque fugacibus, usus,
Mille [d] gravem telis, exhaustâ pene pharetrâ,
Perdidit effuso per vulnera [e] nigra veneno.
Neve operis famam possit delere vetustas;
Instituit sacros celebri certamine ludos;
[f] Pythia de domitæ serpentis nomine dictos.
His juvenum quicunque [g] manu, pedibusve, rotâve
Vicerat; [h] esculeæ capiebat frondis honorem.
Nondum laurus erat; [i] longóque decentia crine
Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.
X. [k] Primus amor Phœbi [l] Daphne Peneïa; quem non
Fors ignara dedit, sed sæva [m] Cupidinis ira.

INTERPRETATIO.

& eras horror recentibus populis, serpens ignote; tantam tegebas partem montis. Deus arcu insignis, & nunquam usus anteà ejusmodi telis nisi adversus damas & capreas fugaces, interfecit hunc impeditum mille sagittis, pharetrâ propemodum exinanitâ, tabo exhausto per atra vulnera. Et ne tempus possit oblivioni mandare gloriam facti instituit sacros ludos claro certamine, dictos Certamina *Pythia à nomine serpentis interfecti. Quicumque adolescentum victor discesserat pugilatu, cursu, aut curru, reportabat coronam ex ramis esculi. Laurus nondum extabat, & Apollo redimiebat de quâvis arbore tempora spectabilia prolixâ comâ.*

X. Daphne Peneïa fuit primus amor Apollinis, quem non fortuna inscia, sed atrox ira Cupidinis movit.

NOTÆ.

[c] *Arcitenens*] Apollo est seu Sol, jaculandi peritiâ, & radiantibus suis sagittis Poëtis decantatissimus.

[d] *Gravem telis*] Quæ in ipsum serpentem Apollo conjecerat.

[e] *Nigra*] Propter circumfusum sanguinem nigrum.

[f] *Pythia*] Quatuor fuerunt apud Græcos ludorum celebritates, Olympicorum, Pythiorum, Isthmiorum, Nemæorum, de quibus varia varij tradiderunt, quæ majori ex parte collegit Natalis Comes. Cæterùm non Apollinem Pythia certamina instituisse, sed Eurylochum scribunt ex Pindari sententiâ, aut Diomedem ut voluit Pausanias: Cujusmodi fabulas prolixè persequi non tanti ducimus.

[g] *Manu*] Id est Pugillatu, Cursu pedestri, & curuli. Quanquam & certamina, & victorum præmia, & tempora variè immutata fuisse, hinc inde, ut est fabularum præsertim, & veteris historiæ, iteinque hominum ingenium, apud varios legere poteris.

[h] *Esculea*] Ex esculi arboris fronde confectâ coronâ donabantur victores; quæ quidem esculus ex glandiferarum est genere, ita dicta, autore Servio, quòd ejus glandibus, ante fruges inventas mortales, pro escâ uterentur.

[i] *Longo*] Ita verò pingebatur, & pingi decuit propter radios.

[k] *Primus*] Lauri, aut ex eâ arbore confectâ coronâ quâ donabantur victores, occasione, ad Phœbi erga Daphnen amores Poëta descendit, quæ in Laurum ejus nominis arborem mutata est.

[l] *Daphne*] Penei fuit Thessaliæ fluvij (vel ut aliis placet Ladonis) filia, cujus consitæ ripæ lauris: unde locus datus fabulæ: nam Laurus Græcis Daphne dicitur. Quâ quidem Daphnes in laurum mutatæ fabulâ, virginibus ob pudicitiam immortalem esse partam gloriam intelligitur. Atque rem ipsam cognoverit quicumque impuritatem omnium propè malorum fontem ex inspectâ hominum vitâ scrutando assequutus fuerit.

[m] *Cupidinis*] *Amoris*, Jovis & Veneris filij, ut nonnullis placet; vel, ut alij volunt, Martis & Veneris; vel Cœli & Terræ, &c.

[n] Delius hunc nuper victâ serpente superbus
Viderat adducto [o] flectentem cornua nervo:
Quidque tibi, lascive puer, cùm fortibus armis?
Dixerat: ista decent humeros gestamina nostros;
[p] Qui dare certa feræ, dare vulnera possumus hosti.
Qui modò pestifero tot jugera ventre prementem
Stravimus innumeris tumidum Pythona sagittis.
Tu [q] face nescio quos esto contentus amores
Irritare tua: nec laudes [r] assere nostras.
Filius huic Veneris; Figat tuus omnia, Phœbe;
Te meus arcus, ait; quantoque animalia cedunt
Cuncta tibi, tanto minor est tua gloria nostrâ.
Dixit: & eliso percussis aëre [s] pennis
Impiger umbrosâ Parnassi constitit [t] arce:
Eque sagittiferâ promsit duo tela pharetrâ
[u] Diversorum operum. fugat hoc, facit illud amorem
Quòd facit, auratum est, & cuspide fulget acutâ:
Quòd fugat, obtusum est, & habet sub [x] arundine plumbum.
Hoc Deus in [y] Nympha Peneïde fixit; at illo
Læsit Apollineas trajecta per ossa medullas.
Protinus alter amat; [z] fugit altera nomen amantis,

INTERPRETATIO.

Apollo elatus superato serpente viderat hunc nuper curvantem arcum nervo adducto; & dixerat quid tibi cum duris armis, puer lascive? ista gestamina conveniunt nostris humeris, qui possumus certas plagas inferre feris & hostibus; qui nuper occidimus infinitis spiculis Pythonem inflatum, tegentem tot jugera ventre venenato. Tibi satis sit incendere nescio quos amores face tuâ, nec tibi arroga nostram gloriam. Filius Veneris huic respondit, Apollo, arcus tuus cætera transverberet, meus te figat: & quantò animalia omnia sunt te minora, tantò minores sunt tuæ laudes nostris. Absolverat, & celer, aëre percusso, alis agitatis, pedem posuit in cacumine umbroso Parnassi & sumsit duas sagittas ex pharetrâ variorum effectuum. Hæc excutit, illa inducit amorem. Quæ inducit aurata est, & splendet mucrone acuminato: quæ excutit est hebes, & habet plumbum sub cannâ. Deus immisit hanc in Nympham Peneidem; at vulneravit illâ medullas Apollinis per ossa transfixa. Continuò alter amat; altera odit nomen Amantis,

NOTÆ.

[n] *Delius*] Apollo est, in Delo Ægæi maris insulâ, unà cum Dianâ sorore natus.

[o] *Flectentem cornua*] *Sagittas arcu emittentem.* Cornua autem, quæ ad arcus extremitates aptantur pro ipso arcu posuit.

[p] *Qui dare*] Vide annon magnificè hæc omnia, & ut decuit mox superbiâ suâ periturum.

[q] *Face*] Faces vidimus in Amoribus sicut & sagittas arma Cupidinis.

[r] *Assero*] *Tibi vindica; Tuas facito.*

[s] *Pennis*] Alarum *scilicet.* Volantem Cupidinem describit.

[t] *Arce*] Pro Cacumine posuit Parnassi.

[u] *Diversorum operum*] Id est, quorum contrarius erat effectus.

[x] *Arundine*] Est arundo aquaticus frutex, quo fiebant sagittæ: unde pro ipsis persæpe sumitur.

[y] *Nympha*] Daphnen, plumbo armatâ sagittâ tetigit.

[z] *Fugit altera*] Laurus nempe umbram & loca opaca diligit; Solem fugit. Quanquam eò spectasse Poëtam haud equidem scio.

Silvarum latebris captivarúmque ferarum
Exuviis gaudens, innuptæque æmula [a] Phœbes.
[b] Vitta coërcebat positos sine lege capillos.
[c] Multi illam petiêre: illa aversata petentes,
Impatiens expérsque viri, nemorum avia lustrat:
Nec quid [d] Hymen, quid Amor, quid sint connubia curat.
Sæpe pater dixit: Generum mihi, filia, debes.
Sæpe pater dixit: Debes mihi, nata, nepotes.
Illa velut crimen [e] tædas exosa jugales,
Pulcra verecundo [f] suffunditur ora rubore;
Inque patris [g] blandis hærens cervice lacertis,
Da mihi perpetuâ, genitor carissime, dixit,
Virginitate frui: dedit hoc [h] pater ante Dianæ.
[i] Ille quidem obsequitur: [k] sed te decor iste, quod optas,
Esse vetat; votóque tuo tua forma [l] repugnat.
Phœbus amat; visæque cupit connubia Daphnes:
Quæque cupit, sperat: [m] suáque illum oracula fallunt.
Utque leves stipulæ [n] demtis adolentur aristis;

INTERPRETATIO.

sese oblectans antris silvarum, & spoliis ferarum captarum, & imitans Dianam virginem. Vitta retinebat comam incomtam. Plurimi illam concupiverunt: illa exosa ambientes, impatiens & expers mariti percurrit loca devia & intercepta silvarum; neque cogitat quid sit Hymen, quid sit Amor, quid sint conjugia. Parens dixit sæpe, nata, debes mihi generum. Parens dixit sæpe, nata debes mihi posteros. Illa aversata faces nuptiales tanquam flagitium erubescit venusto ore; & amplectens collum patris mitibus brachiis dixit, concede mihi, pater suavissime, indelibatâ virginitate frui: Parens istud concessit antea Dianæ. Ille equidem annuit; verùm ista elegantia prohibet esse quod voves: & tua pulcritudo facit contra tuum desiderium. Apollo amat; & optat conjugia visæ Daphnes: & sperat quæ optat, & sua responsa illum decipiunt. Et quemadmodum levis culmus comburitur sublatis aristis;

NOTÆ.

[a] *Phœbes*] Dianam dicit Phœbi sororem, quæ virgo incorrupta & venatrix.

[b] *Vitta*] Fascia est quâ matronæ pudicæ, Virgines, Vestalesque crines coërcebant, & caput ornabant: sæpiùs pro pudicitiâ indicandâ Ovidius utitur.

[c] *Multi*] Proci *scilicet*.

[d] *Hymen*] Fuit Hymen sive Hymenæus deus nuptiarum præses, Liberi patris & Veneris, vel ut aliis placet Uraniæ filius; qui etiam pro ipsis nuptiis sumitur.

[e] *Tædas*] Est tæda arbor ex resinosarum genere, quâ tædæ seu faces fiebant, quibus in nuptiarum, itemque aliis cæremoniis utebantur. Quia enim noctu sponsa in mariti domum deducebatur, lumine, adeòque tædis aut facibus opus erat.

[f] *Suffunditur ora*] Pro *per ora*, eleganti Græcismo.

[g] *Blandis*] Quibus ipsa blanda Daphne Synecdochicè intelligitur.

[h] *Pater*] Jupiter *scilicet*: quod jam sæpè vidimus.

[i] *Ille*] Peneus filiæ obtemperans.

[k] *Sed te*] Daphnem ipsam alloquitur Poëta, nondum nequitiæ suæ immemor.

[l] *Repugnat*] Quia à multis expetuntur quæ pulcræ sunt.

[m] *Suaque*] Notiora sunt Apollinis oracula quàm ut toties recantata narrare instituamus. Negat Naso sibi potuisse consulere Apollinem, qui aliis ipsorum fata aperuerit.

[n] *Demtis*] *Postquam pars major paleæ unà cum aristis collecta; manente in campo stipulâ.*

Ut facibus sepes ardent, quas fortè viator
Vel nimis admovit, vel jam sub luce [o] reliquit;
Sic Deus in flammas abiit: sic pectore toto
Uritur, & [p] sterilem sperando nutrit amorem.
Spectat inornatos collo pendere capillos.
Et, Quid si comantur? ait. videt igne micantes
Sideribus similes oculos. videt oscula; quæ [q] non
Est vidisse satis. laudat digitósque, manúsque,
Brachiáque, & nudos mediâ plus parte lacertos.
Si qua latent, meliora putat. fugit ocior aurâ
Illa levi: neque ad hæc revocantis verba resistit:
Nympha, precor, Penêi, mane: non insequor hostis.
Nympha, mane. [r] sic agna lupum, sic cerva leonem,
Sic aquilam pennâ fugiunt trepidante columbæ;
Hostes quæque suos. [s] amor est mihi caussa sequendi.
Me miserum! ne prona cadas, indignáve lædi
Crura secent sentes; & sim tibi caussa doloris.
Aspera, quâ properas, loca sunt. moderatius, oro,
Curre, fugámque inhibe: moderatiùs insequar ipse.
Cui placeas, inquire tamen. non incola montis,
Non ego sum pastor: non hîc armenta gregésve
Horridus observo. nescis, temeraria, nescis
Quem fugias: ideóque fugis. mihi [t] Delphica tellus,

INTERPRETATIO.

quemadmodum sepes flagrant tædis quas fortè viator vel nimis admovit, vel jam deseruit sub die; sic Deus conflagravit; sic æstuat totis visceribus, & alit sperando vanum amorem. Videt comam incomtam lapsam super collo; & dicit, Quid si componatur. Videt oculos radiantes luce pares astris. Videt os, quod non est satis vidisse. Probat digitos & manus, & brachia, & lacertos apertos plus dimidiâ parte. Si quædam occultantur, credit formosiora. Illa celerior vento levi dilabitur, neque remoratur ad hæc verba revocantis; Nympha Penei, quæso, expecta: non persequor infensus: Nympha expecta: Sic agna fugit lupum, sic cerva leonem, sic columba sese surripiunt aquilæ alis timidis: singula suos hostes: amor est mihi caussa insequendi. Me infelicem, ne labaris prona, & vepres lacerent pedes immeritos vulnerari; & sim tibi caussa mœroris. Loca quâ festinas sunt difficilia: curre, quæso, leniùs, & cohibe fugam: ipse persequar leniùs. Pete tamen cui grata sis: Ego non sum monticola, neu sum pastor; non hîc custodio hirsutus armenta vel greges: nescis inconsulta quem vites; ideòque vitas Terra Delphica,

NOTÆ.

[o] *Reliquit*] Quòd adventante die nullius usus esset.

[p] *Sterilem*] *Vanum*, & ex quo nullo sit fruiturus gaudio.

[q] *Non est vidisse*] Quia enim non tantùm parva ora videre, sed ea osculari cupiebat.

[r] *Sic agna*] Non minùs Phœbum Daphne fugiebat, quàm agna lupum: &c.

[s] *Amor*] Verba sunt Phœbi Daphnen fugientem sequentis.

[t] *Delphica*] Fuit urbs *Delphi* Phocidis in Achaïâ, ad Parnassum, Apollinis oraculo clarissima.

Et [u] Claros, & [x] Tenedos, [y] Pataræáque regia servit.
Jupiter est genitor. per me, quod erítque, fuítque,
Estque, patet: per me [z] concordant carmina nervis.
Certa quidem nostra est: nostrâ tamen [a] una sagittâ
Certior, in vacuo quæ vulnera pectore fecit.
Inventum medicina meum est; opiferque per orbem
Dicor; & [b] herbarum subjecta potentia nobis.
Hei mihi, quòd nullis amor est medicabilis herbis:
Nec prosunt domino, quæ prosunt omnibus, artes!
Plura locuturum timido Peneïa cursu
Fugit; cumque ipso verba [c] imperfecta reliquit:
Tum quoque visa decens. nudabant corpora venti,
Obviáque adversas vibrabant flamina vestes;
Et levis impexos retro dabat aura capillos:
[d] Auctáque forma fugâ est. sed enim non sustinet ultra
Perdere blanditias juvenis Deus: utque movebat
Ipse Amor, admisso sequitur vestigia passu.
Ut canis in [e] vacuo leporem cum Gallicus arvo
Vidit; & hic prædam pedibus petit, ille salutem:

INTERPRETATIO.

& Claros, & Tenedos, & regia Pataraa mihi paret. Jupiter pater est. Quodcumque fuit, est, & erit, apparet per me. Per me versus consonant chordis. Nostrum quidem spiculum certum est; attamen unum certius quod læsit cor liberum. Medicina est reperta à me, & vocor Auxiliaris per mundum; & vires plantarum sunt nobis addicta. Hei mihi, quòd amor nullis herbis est sanabilis: neque scientia quæ omnes juvat, juvat magistrum. Daphne fugit cursu pavido plura dicturum, & destituit verba incompleta cum ipso. Tum etiam visa est pulcra: aura detegebat corpus, & venti oppositi agitabant amictus reluctantes; & lenia flamina rejiciebant in humeros comam incomtam: & speciosior fuit fugâ. Verùm Juvenis Deus non potest ampliùs profundere sua blandimenta; & pro impulsu ipsius amoris sequitur vestigia festino gressu. Quemadmodum canis Gallicus, cùm vidit leporem in campo aperto; & hic quærit rapinam pedibus, ille incolumitatem.

NOTÆ.

[u] *Claros*] Oppidum fuit Ioniæ ubi mons & lucus Apollini sacer: itemque insula in mari Myrtoo, de quâ hîc sermonem esse voluerunt nonnulli.

[x] *Tenedos*] Insula fuit è regione Trojæ, in mari Ægæo.

[y] *Pataraáque*] Sita fuerunt Patara juxta mare Lycium in minore Asiâ, ubi delubrum fuit Apollini sacrum oraculorum fide celeberrimum.

[z] *Concordant*] Quia Musicæ & lyræ inventor.

[a] *Una*] Fuit equidem arcus Phœbi gestamen, cujus ictus Poëtis decantatissimi; verùm ipse peritiorem sagittarium agnoscit Cupidinem, à quo tam graviter vulneratus fuerit.

[b] *Herbarum*] Quia medicinæ inventor.

[c] *Imperfecta*] Quæ nondum Apollo, plura dicturus, absolverat.

[d] *Auctáque forma*] Amantium, *scilicet*, mos est ea quæ placent & juvare putant ornare & in meliùs efformare; donec etiam phantasiæ suæ idola tandem, non res ipsas longè dissimiles, nonnulli complectantur, quibus torqueantur.

[e] *Vacuo*] *Patente*, ubi nec arbores, nec segetes, in quibus sese lepus occultare posset: non enim vertagi aut canes Gallici, (*les levriers*) odore feras investigant.

Alter inhæsuro similis, jam jamque tenere
Sperat, & extento stringit vestigia rostro:
Alter in ambiguo est, an sit deprensus, & ipsis
Morsibus eripitur; tangentiáque ora relinquit,
Sic Deus, & virgo est: hic spe celer, illa timore.
Qui tamen insequitur, pennis adjutus Amoris,
Ocior est, requiemque negat: [f] tergóque fugaci
Imminet; & crinem sparsum cervicibus afflat.
Viribus absumtis expalluit illa: citæque
Victa labore fugæ, spectans [g] Peneïdas undas,
Fer, pater, inquit, opem; si flumina [h] numen habetis.
[[i] Quâ nimiùm placui, tellus, aut hisce, vel istam,
Quæ facit ut lædar, mutando perde figuram.]
Vix prece finitâ, torpor gravis alligat artus:
Mollia cinguntur tenui præcordia [k] libro.
In frondem crines, in ramos brachia crescunt:
Pes modò tam velox pigris radicibus hæret:
Ora cacumen obit: remanet nitor unus in illâ.
Hanc quoque Phœbus [l] amat: positâque in stipite dextrâ
Sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus.
Complexúsque suis ramos, ut membra, lacertis,
Oscula dat ligno: [m] refugit tamen oscula lignum.
Cui Deus, At conjux quoniam mea non potes esse,

INTERPRETATIO.

Alter similis correpturo, jàm jamque credit apprehendere, & instat vestigiis porrecto rostro: alter dubitat, an sit correptus, & avellitur ipsis morsibus; & destituit rictus pertingentes. Sic Deus & puella est; hic spe velox, illa metu. Qui tamen persequitur sustentatus pennis amoris celerior est, neque dat spatium respirandi: & instat tergo fugaci; & ventilat spiritu capillos diffusos per collum. Illa expalluit viribus exhaustis, & superata labore celeris fugæ, aspiciens aquas Peneïdas, dixit, Genitor succurre, si vos fluvij habetis aliquam *potestatem. Vel hia, ô Terra, in quâ nimis grata fui, vel dele formam istam quæ causa est ut offendar, convertendo. Vix absolutâ oratione, gravis stupor coërcet membra: tenera viscera coarctantur subtili cortice. Capilli augentur in frondes, lacerti in ramos: Pes modò tam celer affixus est segnibus radicibus: fastigium habet vultus, solus splendor superest in illâ. Apollo amat etiam hanc, & manu admotâ trunco, sentit pectus micare adhuc sub recenti libro. Et amplexus ramos suis brachiis, tanquam artus, deosculatur lignum: lignum tamen oscula refugit. Quam Deus sic alloquitur, At siquidem non potes esse uxor mea,*

NOTÆ.

[f] *Tergo*] Fugientis Daphnes.

[g] *Peneidas*] Patris Penei Thessaliæ fluvij: nam alius fuit Elidis in Peloponneso.

[h] *Numen*] *Potestatem & benefaciendi potentiam.*

[i] *Quâ nimium*] Vide notam clariss. Heinsij, quem optimè adulterinos hos versus censuisse existimo.

[k] *Libro*] *Cortice:* nam ea est primaria vocis significatio; quamvis posteaquam in libris seu arborum tenuissimis corticibus scribi cœptum, frequentiùs pro ipsis voluminibus usurpetur.

[l] *Amat*] Atque etiam Apollini dicata Laurus.

[m] *Refugit*] Quia magis in locis umbrosis, nec tam Solis radiis oppositis, virescit.

Arbor eris certè, dixit, mea. semper [n] habebunt
Te coma, te citharæ, te nostræ, laure, pharetræ.
Tu ducibus Latiis aderis, cùm læta [o] triumphum
Vox canet; & longæ visent Capitolia [p] pompæ.
Postibus Augustis eadem fidissima [q] custos
Ante fores stabis; mediámque tuebere quercum.
Utque meum [r] intonsis caput est juvenile capillis;
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.
Finierat [s] Pæan. factis modò [t] laurea ramis
Annuit: utque caput, visa est agitasse cacumen.
XI. [u] Est nemus [x] Hæmoniæ, [y] prærupta quod undiq; claudit
Silva: vocant [z] Tempe. per quæ Penëus ab imo
Effusus [a] Pindo [b] spumosis volvitur undis:

INTERPRETATIO.

profectò eris arbor mea: Capilli nostri, cithara, pharetra nostra semper te ornabuntur, lau[illegible] Tu comitaberis Imperatores Latinos [illegible]x alacris provocabit Triumph[illegible] & producta pompa ascendent in Capitolium. Eadem affigeris custodia certissima postibus Augustis ante portam; & defendes mediam quercum. Et quemadmodum caput meum est juvenile comâ intactâ, tu etiam habe semper gloriam illibatam foliorum. Apollo absolverat: laurus approbavit ramis modò creatis; & visa est movisse verticem tanquam caput.

XI. Est nemus Thessaliæ, quod silva alta circumdat undique, dicitur Tempe; per quæ Peneus defluens à radicibus Pindi fluctibus spumosis

NOTÆ.

[n] *Habebunt*] Ii verò Lauri ramis solebant Poëtæ, itemque Musici, tum Duces, & caput, & sua pleraque decorare.

[o] *Triumphum*] Solebant milites, voce à Baccho qui θρίαμβος, *Triumphus*, & primus triumphasse creditur, petitâ, Triumphantibus acclamare, cùm in Capitolium & Jovis templum sacrificaturi ascenderent, *Io Triumphe*.

[p] *Pompa*] Quæ triumphantem comitabantur, & apud Alex. ab Alex. lib.6.cap.6. videre poteris.

[q] *Custos*] Quia in vestibulo ædium Augusti Imperatoris laurus fuit posita, in quâ coronâ ex quercu suspensa, quæ ob servatos cives *Civica* dicebatur; quæ tota res ex Dione certa est.

[r] *Intonsis*] Fingitur Apollo comatus & imberbis; quasi re radiorum solarium vigor nunquam senescens significatur.

[s] *Pæan*] Eo nomine Græcis dictus est Apollo, παίων, sagittis, id est, radiis feriens; vel παύων sedans, coërcens, morbos *scilicet*, vel ab acclamatione matris dum Pythonem interficeret ἰὲ παῖ, *Iace fili*.

[t] *Laurea*] *Laurus*; quanquam pro ipsis foliis propriè *laurea* sumitur.

[u] *Est nemus*] Tempe, amœnissimam Æmoniæ seu Thessaliæ partem, quam præterfluit Peneus amnis, describit Poëta, ut Penei consolandi causâ, illuc convocatis præter Inachum vicinis fluviis, narrandæ suæ fabulæ occasio præbeatur.

[x] *Hæmoniæ*] *Thessaliæ*, ab Hæmone Pelasgi filio; cui à diversis regibus aliis etiam de causis diversa data sunt nomina.

[y] *Prærupta*] *In locis altis sita.*

[z] *Tempe*] Cujus loci amœnitas multis, Æliano præsertim venustissime decantata, in proverbium abiit, ut pro locis amœnis sumantur Tempe. Nomen quod attinet plurale est tantùm neutro genere, à loci religione Græcis sic factum.

[a] *Pindo*] Pindus Mons est Thessaliæ, aut certè eam terminans.

[b] *Spumosis*] Ex aquæ cursu præcipiti cum multò saxorum collisu.

Dejectúque gravi tenues agitantia [c] fumos
Nubila conducit, summásque aspergine silvas
[d] Impluit; & sonitu [e] plus quàm vicina fatigat.
Hæc [f] domus, hæ sedes, hæc sunt penetralia magni
Amnis: in hoc residens facto de cautibus antro,
Undis jura dabat, [g] Nymphísque colentibus undas.
[h] Conveniunt illuc [i] popularia flumina primùm;
[k] Nescia gratentur, consolenturne parentem,
[l] Populifer Sperchêos; & irrequietus Enipeus,
Apidanúsque [m] senex, lenísque Amphrysos, & [n] Æas.
Moxque amnes alij qui, quà tulit impetus illos
In more deducunt fessas [o] erroribus undas.
[p] Inachus unus abest: imóque reconditus antro
Fletibus auget aquas: natámque misertimus [q] Io
Luget, ut amissam. nescit vitâne fruatur,

INTERPRETATIO.

& vehementi cursu devolvit nebulas facientes subtilem rorem. & madefacit arbores extremas irrigatione, & gravis est strepitu plus quàm propinquis locis. Hæc regia, hæ sedes, hæc sunt penetralia magni fluvij; habitans hanc speluncam de saxis paratam aquis imperabat & Nymphis frequentantibus aquas. Fluvij populares illuc concurrunt dubitantes primò gratulenturne, an consolentur patrem: advenit po[illegible]ulifer Spercheus, & concitatus Eni[illegible] ex Apidanus, & mitis Amphr[illegible], Æas, & brevi cæteri fluvij, qui quà rapiditas illos impulit, devolvunt in æquor aquas lassas obliquis lapsibus. Solus Inachus desideratur, & latens specu profundissimâ cumulat aquas lacrymis, & infelicissimus deflet filiam Io, tanquã perditam. Ignorat vivatne,

NOTÆ.

[c] *Fumos*] Minutissimas dicit aquæ partes, quæ nubis aut fumi specie in fluminis propinqua, impetu fractæ, resiliunt.

[d] *Impluit*] Non aliter certè nube jugi quam facit aqua per præceps ruens irrorantur arbores aut vicina quæque, quàm si plueret.

[e] *Plus quàm*] Quia ad remotiora penetrat aquæ strepitus.

[f] *Domus*] Habebant amnes & aquarum numina, Poëtarum beneficio, domos suas in ipsis fontibus & scatutiginibus.

[g] *Nymphis*] Naiadibus fontium incolis.

[h] *Conveniunt illuc*] Ut ne tamen eundem horum fluminum cursum falsò credidisse Poëtam intelligas; quod vir magnus incautè videtur castigasse.

[i] *Popularia*] Quæ ejusdem originis, aut vicina, iisdem ex montibus manantia, aut etiam in eundem alveum incurrentia.

[k] *Nescia gratentur*] Quia filiam Peneus quanquam amisit, Apollini adamatam, & Dei cumulatam beneficiis cognoscit.

[l] *Populifer*] Ad cujus ripas multæ arbores Populi virescunt.

[m] *Senex*] Quia lenis & tardus ejus lapsus. Sunt verò hæc omnia Thessaliæ fluviorum nomina.

[n] *Æas*] Aliis dicitur *Aous*, qui ex iisdem propè montibus cum Peneo prodiens, longè diversissimas terras alluit, ad Occasum in Adriaticum mare sese exonerans, cùm ille in Ægæum ad Ortum cursum suum dirigat.

[o] *Erroribus*] Obliquos notat fluviorum lapsus varios terræ sinus & declivitatem insequentium.

[p] *Inachus*] Fluvius fuit ex Pindo in Acheloum illabens, cujus ex vicinâ Poëta fabulas suas studens connectere, non ridiculè, quod censuit Vir maximus, imò artificiosè alterius ejusdemque remotissimi Inachi meminit, qui certè, non tantùm amissæ fi[illegible]æ dolore, sed etiam locorum nimiâ distantiâ, ab officio & obsequio Peneo amni præstando præclusus fuit. Hîc verò fuit Inachus Iûs pater Peloponnesi fluvius, in Argolicum sinum influens.

[q] *Iô*] Accusativus est Græcus, ab Io, Iûs.

An [r] sit apud manes. sed quam non invenit usquam,
Esse putat nusquam; atque animo pejora veretur.
Viderat à patrio redeuntem Jupiter Io
Flumine: &, O virgo Jove digna, tuoque beatum
Nescio quem factura toro, pete, dixerat, umbras
Altorum nemorum (& nemorum monstraverat umbras,)
Dum calet, & medio Sol est altissimus orbe.
Quòd si sola times latebras intrare ferarum;
Præside tuta Deo nemorum secreta subibis:
Nec de plebe Deo, sed qui cælestia magna
Sceptra manu teneo; sed qui [s] vaga fulmina mitto.
Ne fuge me. fugiebat enim. jam pascua [t] Lernæ,
Consitáque arboribus [u] Lircæa reliquerat arva;
Cùm Deus inducta latas caligine terras
Occuluit, tenuítque fugam, rapuítque pudorem.
Intereà medios Juno despexit in agros:
Et noctis faciem nebulas fecisse volucres
Sub nitido mirata die; non [x] fluminis illas
Esse, nec humenti sentit tellure remitti:
Atque suus conjux, ubi sit, circumspicit; ut quæ
Deprensi toties jam nosset furta mariti.
Quem postquam cælo non repperit; Aut ego fallor,

INTERPRETATIO.

an sit apud inferos. verùm nullibi credit esse quam nullibi repperit, atque timet mente graviora. Jupiter intuitus erat Io venientem à fluvio patrio; & dixerat, O puella digna Jove, & redditura tuo lecto nescio quem felicem, accede ad opacitatem excelsarum silvarum, (& ostenderat opacas silvas) dum æstus est, & Sol est sublimis medio cælo. Quòd si vereris subire sola latibula ferarum, secura ingredieris loca sola silvarum Deo duce; nec Deo de infimis, sed qui tracto sceptra cælestia amplâ manu; sed qui jacio fulmina vaga. Ne vita me, nam vitabat: jam prætererat pascua Lernæ, & campos Lircæos plenos arboribus, cùm Deus involvit vastas terras tenebris immissis, & repressit fugam, & abstulit pudicitiam. Intereà Juno oculos convertit in latam planitiem, & mirata nebulas celeres induxisse speciem noctis sub luce clarâ, cognoscit eas non esse fluvij, nec reddi ab humidâ terrâ; atque exquirit ubi sit suus maritus, ut quæ jam perspecta haberet adulteria ejus toties correpti. Quem cùm non invenit in cælo, Vel, inquit, ego hallucinor,

NOTÆ.

[r] *Sit apud Manes*] *Sit mortua.* Per Manes enim sæpe dij inferi, itemque animæ è corporibus egressæ intelliguntur.

[s] *Vaga*] Non quidem si ad Jovem respicias, cujus ictus certissimi, sed habitâ ratione hominum, quibus in immensis spatiis fortuiti videntur fulminis tactus.

[t] *Lernæ*] Fuit Lerna, palus in Peloponnesi agro Argivo, ubi vixit Hydra serpens quam Hercules occidit, juxta Inachum fluvium.

[u] *Lyrcæa*] Urbs fuit ejus nominis in Arcadiâ, itemque mons, ex quo Inachus amnis decurrebat.

[x] *Fluminis*] Quibus imminere, aut ex quibus surgere nebulas nonnunquam videmus.

Aut ego [y] lædor, ait. delapſáque ab æthere ſummo
Conſtitit in terris; nebuláſque recedere juſſit.
Conjugis adventum præſenſerat, inque nitentem
[z] Inachidos vultus mutaverat ille juvencam.
Bos quoque formoſa eſt. ſpeciem [a] Saturnia vaccæ,
Quanquam [b] invita, probat: nec non & cujus, & unde,
Quove ſit armento, veri quaſi neſcia, quærit.
Jupiter [c] è terrâ genitam mentitur, ut auctor
Deſinat inquiri. petit hanc Saturnia munus.
Quid faciat? crudele, ſuos [d] addicere amores:
Non dare, ſuſpectum. pudor eſt, qui ſuadeat illinc;
Hinc diſſuadet amor. victus pudor eſſet amore:
Sed leve ſi munus ſociæ generiſque torique
Vacca negaretur; [e] poterat non vacca videri.
Pellice donatâ, non protinus exuit omnem
Diva metum; timuítque Jovem, & fuit [f] anxia furti.
Donec [g] Ariſtoridæ ſervandam tradidit Argo.
Centum luminibus cinctum caput Argus habebat.
Inde ſuis vicibus capiebant bina quietem:
Cætera ſervabant, atque [h] in ſtatione manebant.

INTERPRETATIO.

vel ego offendor: & poſtquàm deſcendiſſet à ſupremo cœlo pedem fixit in terris, & imperavit nubila diſcuti. Ille præviderat acceſſum uxoris, & transformaverat faciem filiæ Inachi in Junicem ſplendidam. Vacca quoque pulcra eſt. Filia Saturni quamvis repugnans laudat elegantiam vaccæ, & quaſi incerta veritatis, petit cujus ſit, & unde, & ex quo armento. Jupiter fingit è terra ortam eſſe, ne dominus ulterius petatur. Juno hanc poſcit dono. Quid agat? Durum mancipare ſuos amores; non tradere, ſuſpectum: pudor illinc ſolicitat, hinc amor. Pudor ſuperatus eſſet amore; ſed ſi donum exiguum recuſaretur conſorti ſanguinis & lecti, poterat videri non juvenca. Pellice traditâ, Dea non ponit ſtatim omnem timorem, & metuit Jovem, & fuit ſolicita de adulterio, uſquedum dedit Io cuſtodiendam Argo Ariſtoridæ. Argus habebat caput circundatum centum oculis: ex quibus duo ſuo ordine quieſcebant, reliqui vigilabant, atque ſtabant in officio.

NOTÆ.

[y] *Lædor*] Mariti perfidiâ qui furtivos quærat concubitus.

[z] *Inachidos*] Iûs Inachi filiæ, à quo Inachis dicta.

[a] *Saturnia*] Juno Saturni filia.

[b] *Invita*] Pellicem difficile laudare, *ſcil.*

[c] *E terrâ*] Ut omnem fraudis aperiendæ viam Junoni præcluderet terrâ ortam vaccam mentitur Jupiter.

[d] *Addicere*] *In alterius poteſtatem tradere.*

[e] *Poterat non vacca*] Quod ne cognoſceret Juno Jovi maximè cautum.

[f] *Anxia*] Ne fortè ad ſimulatæ vaccæ conſuetudinem rediret.

[g] *Ariſtoride*] Areſtoris filio fabulæ ſenſum quod attinet alij ad hiſtoriâ, quidam ad mores, plurimi ad phyſicam referunt. Quæ omnia prolixè exquirere otio abundantis viri eſt opus, quod quidem non infeliciter tentavit Natalis Comes Mythol. lib. 8. cap. 18. ubi vide.

[h] *In ſtatione*] Militum more qui agunt excubias.

Constiterat quocunque modo; spectabat ad Io :
Ante oculos Io, quamvis aversus, habebat.
Luce sinit pasci : cum Sol tellure sub alta est ;
Claudit, & [i] indigno circumdat vincula collo.
Frondibus [k] arbuteis, & amarâ pascitur herbâ :
Proque toro, terræ non semper gramen habenti
Incubat infelix, limosáque flumina potat.
Illa etiam supplex Argo cum brachia vellet
Tendere ; non habuit, quæ brachia tenderet Argo:
Conatóque queri mugitus edidit ore :
Pertimuitque sonos : propriáque exterrita voce est.
Venit & ad ripas, ubi ludere sæpe solebat,
Inachidas ripas : nováque ut conspexit in unda
Cornua, pertimuit, seque exterrita refugit.
Naïdes ignorant, ignorat & Inachus ipse,
Quæ sit. at illa patrem sequitur, sequitúrque sorores :
Et patitur tangi, seque admirantibus offert.
Decerptas senior porrexerat Inachus herbas ;
Illa manus lambit, patriísque dat oscula palmis ;.
Nec retinet lacrymas : &, si modò verba sequantur,
[l] Oret opem ; nomenque suum, casusque loquatur.
Littera pro verbis, quam pes in pulvere duxit,
Corporis indicium mutati triste peregit.
Me miserum ! exclamat pater Inachus : inque gementis
Cornibus, & niveæ pendens cervice juvencæ,
Me miserum ! ingeminat tu nè es quæsita per omnes,

INTERPRETATIO.

Quocumque modo erat, conversus erat ad Io ; habebat Io pra oculis, quamvis aversus. De die ad pastum ducit : cùm Sol est sub excelsâ terrâ includit, & cingit collum immeritum vinculo. Vescitur foliis arbuteis, & herbâ amarâ, & misera sternitur in terrâ non semper herbosâ pro lecto, & bibit undas lutulentas. Illa etiam supplex, cum vellet porrigere brachia Argo, non habuit brachia qua porrigeret Argo : & mugivit ore volente conqueri. & metuit sonos ; & tremefacta est voce propriâ. Descendit quoque ad ripas, ubi consueverat sæpe sese oblectare, ad ripas Inachidas, & ut vidit insolita cornua in aquâ, exhorruit, & timore perculsa sese vitat. Naiades nesciunt, ipse Inachus nescit qua sit : at illa sequitur patrem & sorores ; & sinit se tangi, & exhibet laudantibus. Senex Inachus obtulerat gramina revulsa ; illa lambit & deosculatur manus patris ; nec reprimit lacrymas : & si tantùm voces prodirent, auxilium peteret, & proferret nomen suum & infortunia. Littera pro vocibus ; quam pes signavit in pulvere fecit luctuosum judicium corporis transformati. Me infelicem ! exclamat pater Inachus ; & ingeminat, me infelicem, affixus cornibus & collo vacca candida conquerentis : Tu nè es quæsita à me, filia, per omnes

NOTÆ.

[i] Indigno] *Immerito*; quòd indignè ejusmodi vinculis, tanquam vaccæ esset, retineretur..

[k] *Arbuteis*] *Ex arbuto arbore recisæ* d'Arboisier.

[l] *Oret*] *Oráre vellet.*

Nata, mihi terras? tu non inventa repertâ
[m] Luctus eras levior. retices: nec mutua nostris
Dicta refers. alto tantùm suspiria prodis
Pectore: quodque unum potes, ad mea verba [n] remugis.
At tibi ego ignarus thalamos [o] tædásque parabam:
Spesque fuit generi mihi prima, secunda nepotum.
De grege nunc tibi vir, nunc de grege natus habendus.
Nec finire licet tantos mihi morte dolores:
Sed nocet esse Deum. præclusáque janua leti
Æternum nostros luctus extendit in ævum.
Talia mœrenti stellatus submovet Argus,
Ereptámque patri diversa in pascua natam
Abstrahit. ipse procul montis sublime cacumen
Occupat: unde sedens partes speculetur in omnes.
XII. Nec superûm rector mala tanta [p] Phoronidos ultra
Ferre potest: natúmque vocat; [q] quem [r] lucida partu
Pleïas enixa est: letóque det, imperat, Argum.
Parva mora est, [s] alas pedibus, [t] virgámque potenti
Somniferam sumsisse manu, [u] tegimenque capillis.

INTERPRETATIO.

terras? tu, non inventa, eras mœror tolerabilior. Siles, nec reddis voces reciprocas nostris: emittis tantùm suspiria ex imo corde; & quod solum licet remugis ad mea dicta. At nescius ego adornabam cubiculum nuptiale, & faces, & spes mihi fuit prior generi, altera nepotum. Nunc maritum habes de armento, nunc filius habendus de armento. Nec mihi datum finem ponere tanto mœreri leto; sed obest esse Deum, & porta mortis obserata producit nostros planctus in seculum æternum. Argus stellatus subducit filiam patri querenti talia, & agit abstractam in dissita pascua: ipse insidet procul verticem excelsum montis, ex quo positus circumspiciat in omnes partes.

XII. *Neque rex Deorum sustinet pati ampliùs tanta infortunia Phoronidos: & accersit filium, quem Pleias splendida emisit partu, & jubet interficiat Argum. Sine cunctatione accommodat alas pedibus, & caduceum somniferum potenti dextra, & pileum coma.*

NOTÆ.

[m] *Luctus eras levior*] Quia pejus erat vaccam invenisse quàm omnino non reperisse; nec verè filiam invenerat qui eam in vaccam mutatam cognoverat.

[n] *Remugis*] *Respondere volens non hominum, sed boüm more id præstas.*

[o] *Tædas*] quibus in nuptiis utebantur, ut sæpe annotatum.

[p] *Phoronides*] Id est Iüs, quæ à Phoroneo fratre, Argivorum rege, id nominis sortita est.

[q] *Quem*] Mercurius est, Jovis ex Majâ filius.

[r] *Lucida*] Sunt Pleiades seu Vergiliæ stellæ septem in Tauro, ità inter se constipatæ, ut vix distingui possint; quas priusquam in cœlum reciperentur, plurimi Atlantis & Pleiones volunt fuisse filias. Sunt verò illæ diversâ inter se magnitudine, Majâ prætertim præclaro lumine illustratâ, quia Mercurij mater, *scilicet*.

[s] *Alas*] Talaria dicit alata, quibus insignitus Deorum nuntius, omniúmque Planetarum velocissimus, Mercurius.

[t] *Virgam*] Quæ *Caduceus* dicitur, quobus implicata serpentibus, quâcum animas ab inferis revocare, somnum inducere, multa alia, de quibus Poëtæ, posse creditus.

[u] *Tegimen*] Pileum dicit alatum, quo cum pingitur Mercurius; nostri vocant *Capeline*.

Hæc ubi disposuit, [x] patriâ Jove natus ab arce
Desilit in terras. illic tegimenque removit,
Et posuit pennas: tantummodò virga retenta est.
Hac agit, ut pastor, per devia rura capellas,
Dum venit, abductas: & [y] structis cantat avenis.
Voce [z] novæ captus custos Junonius artis,
Quisquis es, hoc poteras mecum considere saxo,
Argus ait: neque enim pecori fœcundior ullo
Herba loco est: aptámque vides pastoribus umbram.
Sedit [a] Atlantiades, & euntem multa loquendo
Detinuit sermone diem: junctísque canendo
[b] Vincere arundinibus servantia lumina tentat.
Ille tamen pugnat molles evincere somnos:
Et, quamvis sopor est oculorum parte receptus;
Parte tamen vigilat. quærit quoque, namque reperta
Fistula nuper erat, quâ sit ratione reperta.
XIII. [c] Tum Deus, [d] Arcadiæ gelidis in montibus, inquit,
Inter [e] Hamadryadas celeberrima [f] Nonacrinas
Naïas una fuit. Nymphæ Syringa vocabant.
Non semel & [g] Satyros eluserat illa sequentes,

INTERPRETATIO.

Postquam filius Jovis ista aptavit, delabitur ab arce patris in terras. Ibi deposuit velamen. & sustulit alas; retinuit solum caduceum. Eò cogit, ut pastor cùm revertitur, capellas abstractas per campos devios; & canit compositis calamis. Argus Pastor Junonius delinitus sono inaudita artis dixit, Quisquis es, licet consistere mecum in hac rupe; nam neque herba copiosior est nullibi pecori; & cernis umbram utilem pastoribus. Mercurius constitit, & fefellit diem labentem confabulationibus, multa narrando, & conatur sopire oculos vigiles constructis calamis cantando. Ille tamen nititur superare lenem soporem; & quamvis somnus est admissus parte oculorum, parte tamen experrectus est; petit etiam quomodo fistula sit inventa, namque recens inventa erat.

XIII. *Tum Deus respondit, Una Naïas fuit notissima inter Hamadryadas Nonacrinas in montibus frigidis Arcadiæ. Nympha appellabant Syringa. Sæpe illa fefellerat, & Satyros persequentes,*

NOTÆ.

[x] *Patriâ arce*] Cœlo, *scilicet*, quæ Jovis patris Mercurij sedes.

[y] *Structis*] Fistulâ, seu inæqualibus calamis, in alæ formam compactis, pastoritio more carmen modulabatur.

[z] *Novæ*] Non modò novissimè inventæ: sed *quâ nove & suavissimo modo Mercurius uteretur.*

[a] *Atlantiades*] Mercurius, cui mater Maia, Atlantis filia.

[b] *Vincere lumina*] Donec cantus suavitate somno opprimerentur.

[c] *Tum Deus*] Artificiosissimè Syringis fabulam præcedenti inserit Poëta.

[d] *Arcadiæ*] Fuit Arcadia Peloponnesi Provincia per quam totam, præsertim verò in Lyceo & Mænalo montibus, Pan deus colebatur.

[e] *Hamadryadas*] Sunt propriè hamadryades Nymphæ simul cum quercubus genitæ, quæ cum iis pariter interire credebantur.

[f] *Nonacrinas*] *Arcadicas*: Nonacris enim mons est & oppidum Arcadiæ.

[g] *Satyros*] Sunt illi capripedes, quos jam sæpe vidimus, agrestes dij salacissimi.

Et [h] quoſcunque Deos umbroſáve ſilva, feraxve
Rus habet. [i] Ortygiam [k] ſtudiis ipſáque colebat
Virginitate Deam. ritu quoque cincta Dianæ
Falleret, & credi poſſet [l] Latonia, ſi non
Corneus huic arcus, ſi non foret aureus illi.
Sic quoque fallebat. redeuntem colle Lyceo
[m] Pan videt hanc, [n] pinúque caput præcinctus acutâ,
Talia verba refert. [o] reſtabat verba referre;
Et [p] precibus ſpretis fugiſſe per avia Nympham;
Donec arenoſi placitum [q] Ladonis ad amnem
Venerit. hîc illi curſum impedientibus undis,
Ut ſe mutarent, liquidas oraſſe [r] ſorores:
Panáque, cum prenſam ſibi jam Syringa putaret,
Corpore pro Nymphæ calamos tenuiſſe paluſtres:
Dumque ibi ſuſpirat, motos in arundine ventos
Effeciſſe ſonum tenuem, ſimilemque querenti:
Arte novâ vocíſque Deum dulcedine captum;
Hoc mihi [ſ] concilium tecum, dixiſſe, manebit:
Atque ita diſparibus calamis compagine ceræ

INTERPRETATIO.

& quoſcumque Deos ſeu nemus opacum, ſeu campus fertilis habet. Venerabatur Deam Ortygiam votis, & ipsâ virginitate. imò cincta more Dianæ quoſvis deciperet, & poſſet ſumi pro ipsâ, niſi arcus eſſet corneus huic, ſi non eſſet aureus illi. Itâ etiam imponebat. Pan ſpectat revertentem monte Lyceo, & redimitus caput pinu aculeatâ hujuſmodi habet orationem. ſupererat voces repetere, & Nympham ſeſe ſurripuiſſe per avia, precibus neglectis, donec perveneri t ad pulcrum fluvium Ladonis arenoſi: hic rogaſſe ſorores fluidas ut ſe transformarent, fluctibus prohibentibus illi fugam; & Pana, cùm arbitraretur Syringem jam ſibi correptam, apprehendiſſe arundines paluſtres pro corpore Nymphæ: & dum ibi ſuſpirat, auras agitatas inter calamos reddidiſſe ſonum ſubtilem & ſimilem mœrenti. Deum motum arte inauditâ & ſuavitate ſoni dixiſſe. Hæc erit mihi conjunctio tecum atque itâ arundinibus inæqualibus inter ſe connexis

NOTÆ.

[h] *Quoſcumque*] Faunos dicit, Sylvanos, nomine ferè à Satyris diverſos, Terminos, &c.

[i] *Ortygiam Deam*] Dianam dicit, quæ in Delo inſulâ nata: inſulâ, inquam Græcè ob coturnicum copiam, ortygiâ dictâ.

[k] *Studiis*] Quia venatrix, & ſylvis gaudens.

[l] *Latonia*] Diana ipſa, quæ Latonæ filia.

[m] *Pan*] Paſtorum fuit ac nemorum deus, ſemicaper hirſutus, cornutus, fiſtulâ quam invenit, alterâ manu geſtat, ferè à Satyris diſtinctus.

[n] *Pinuque*] Coronâ è pinu, quæ illi deo arbor ſacra.

[o] *Reſtabat*] Supererat, inquit Poëta, ut Mercurius reliquam fabulam Argo denarraret; ſed ille ſtultiſſimè obdormivit.

[p] *Precibus*] Quibus Nympham ad ſui amorem Pan ſtudebat allicere.

[q] *Ladonis*] Qui fluvius eſt Arcadiæ, rapidus, & tamen arundinibus abundans; ex quo locus datus fabulæ & Syringis, quæ Græcis fiſtula eſt paſtoritia, à Pane inventa, Metamorphoſi. Nempe amaverit Ladonis filiam, ſeu calamos in Ladone natos, qui primus ex iis fiſtulam compingere excogitavit.

[r] *Sorores*] Nymphas Ladonis incolas.

[ſ] *Concilium*] *Conjunctio, concordia, copulatio*: cui opponitur *diſſidium*. Atque hoc erat concilium, ut fiſtulâ etiam Syringem perditam quereretur.

Inter

Intet se junctis [t] nomen tenuisse puellæ.
Talia dicturus vidit [u] Cyllenius omnes
Succubuisse oculos, adopertáque lumina somno.
Supprimit extemplò vocem : firmátque soporem,
Languida permulcens [x] medicatâ lumina virgâ.
Nec mora ; falcato nutanrem vulnerat ense,
Qua collo confine caput : saxóque cruentum
Dejicit ; & maculat præruptam sanguine cautem.
Arge, jaces : quodque in tot lumina lumen habebas
Exstinctum est : centúmque oculos nox occupat una.
Excipir hos, [y] volucrísque suæ Saturnia pennis
Collocat ; & gemmis caudam stellantibus implet.
XIII. Protinus exatsit, nec tempota distulit iræ ;
Horrificámque oculis animóque objecit [z] Erinnyn
[a] Pellicis Argolicæ, stimulósque in pectora cæcos
Condidit, & profugam per totum terruit orbem.
Ulrimus immenso restabas, [b] Nile, labori.
Quem simul ac tetigit, positísque in margine ripæ
Procubuit genibus, resupinóque ardua collo,
Quos potuir, [c] solos tollens ad sidera vultus,
Et gemitu, & lacrymis, & luctisono mugitu
Cùm Jove visa queri est, finemque orare malorum.

INTERPRETATIO.

coagmentatione cera, eas servasse nomen virginis. Mercurius ejusmodi narraturus advertit cunctos Argi *oculos victos, & lumina clausa esse sopore. Tacet illico, & somnum aggravat, deliniens oculos* sopore *graves ferulâ incantatâ. Et sine cunctatione ferit nutantem acinace quâ parte caput jungitur collo; & devolvit rupe sanguine infectum, & tingit cruore saxum praceps. Prostratus es, Arge, & lux quâ fruebaris per tot oculos oppressa est: & una caligo tenet centum oculos. Juno hos colligit, & inserit pennis sua avis; & cumulat caudā gemmis radiātibus.*

XIII. *Continuò excanduit, nec spatium concedit excandescentia, & immisit furiam terribilem oculis & menti pellicis Argolica; & occultavit ignotos aculeos in corde, & metu perculit exulem per universum mundum. Nile, postremus supereras immoderata pœna: quem cùm primùm attigit, & procubuit genibus flexis ad extremam ripam, & elata collo reflexo, erigens ad astra faciem solam quam potuit, visa est cum Jove expostulare gemitu, & fletibus, & lugubri mugitu, & poscere finem dolorum.*

NOTÆ.

[t] *Nomen*] Græci namque fistulam *Syringa*, vocant.

[u] *Cyllenius*] Mercurius est, à Cyllene Arcadiæ monte, ubi natus, sic dictus.

[x] *Medicatâ*] *Medicaminum vim habente.*

[y] *Volucrisque*] De Pavone loquitur, Junoni ave sacrâ.

[z] *Erinnyn*] Furia est, Rabies, aut furoris œstrum.

[a] *Pellicis Argol.*] Iûs, Inachi Argivorum regis filiæ.

[b] *Nile*] Est Nilus Ægypti fluvius, apud quem Jovis miseratione formam pristinam recuperasse Io vaccam, quæ deinceps Api regi nupserit, & sub Isidis nomine pro deâ culta sit, voluerunt veteres.

[c] *Solos*] Quia manus habebat nullas.

Conjugis ille suæ complexus colla lacertis,
Finiat ut pœnas tandem, rogat: Inque fututum
Pone metus, inquit, nunquam tibi caussa doloris
Hæc erit: & [d] Stygias jubet hoc audire paludes.
Ut lenita Dea est, vultus capit illa priores:
Fitque quod ante fuit. fugiunt è corpore setæ:
Cornua decrescunt: fit luminis arctior orbis.
Contrahitur rictus: redeunt humerique manúsque:
Unguláque in quinos dilapsa absumitur ungues.
De bove nil superest, formæ nisi candor, in illâ:
Officioque pedum Nymphe contenta duorum
Erigitur: [e] metuítque loqui; ne more juvencæ
Mugiat: & timidè verba intermissa retentat.
Nunc Dea [f] linigerâ colitur celeberrima turbâ.
Huic [g] Epaphus magni genitus de semine tandem
Creditur esse Jovis: perque urbes juncta parenti
Templa tenet. fuit huic animis æqualis & annis
Sole satus Phaëton: quem quondam magna loquentem,
Nec sibi cedentem, Phœboque parente superbum,
Non tulit [h] Inachides: Matríque, ait, omnia demens
Credis; & es tumidus genitoris imagine falsi.
Erubuit Phaëton, irámque pudore repressit:
Et tulit ad [i] Clymenen Epaphi convicia matrem.
Quoque magis doleas, genitrix, ait: ille ego liber,

INTERPRETATIO.

Ille amplexus brachiis collum suæ uxoris, orat ut denique finem imponat supplicio: &, ait, Excute omnem timorem, hac nunquam tibi erit caussa mœroris; & imperat Stigias paludes ista advertere. Postquam placata est Dea, illa sumit veterem formam, & fit quod fuit prius. Villi cadunt ex corpore: cornua evanescunt; globus oculi contrahitur; os coarctatur, humeri & manus renovantur; & ungula divisa in quinque ungues tollitur. Nihil restat in illâ de vaccâ, nisi niter forma; & Nympha contenta servitio duorum pedum assurgit: & timet fari, ne mugiat ad modum bovis: & repetit tremendo voces interruptas. Nunc Dea clarissima adoratur à turbâ linigerâ. Denique Epaphus procreatus ex semine magni Jovis putatur esse huic filius: *& habet per urbes delubra conjuncta* delubris *matris. Phaëthon Solis filius illi par fuit ferocitate & ætate, quem olim magnifica proferentem, nec sibi decedentem, & elatum patre Apolline, Inachides non toleravit: &, inquit, Fidem adhibes matri in omnibus, insane, & superbus opinione ficti patris. Phaethon pudore suffusus est, atque eo coërcuit dolorem; & renunciavit matri Clymenæ opprobria Epaphi: Et quò magis irascaris, mater, inquit, ego ille effrænus,*

NOTÆ.

[d] *Stygias*] Quas diis ipsis perjurio nefas violare; ut jam sæpe diximus.

[e] *Metuitque loqui*] Non satis bene videtur Poëta istud continenter attexuisse.

[f] *Linigerâ*] Lino enim ab Iside invento ornati Isidis Sacerdotes, quam plerique Lunam esse voluerunt, sicuti Osirin seu Apin ipsum Solem.

[g] *Epaphus*] Hunc Herodotus Apin esse dicit.

[h] *Inachides*] Epaphus Inachi nepos.

[i] *Clymenen*] Quæ Nympha dicta est Oceani & Tethyos filia.

Ille ferox tacui. pudet hæc opprobria nobis
Et dici potuisse, & non potuisse refelli.
At tu, si modò sum cælesti stirpe creatus,
Ede notam tanti generis: meque [k] assere cælo.
Dixit; & implicuit materno brachia collo:
Perque suum, [l] Meropísque caput, [m] tædásque sororum,
Traderet oravit veri sibi signa parentis.
Ambiguum, Clymene precibus Phaëtontis, an irâ
Mota magis [n] dicti sibi criminis; utraque cælo
Brachia porrexit: spectánsque ad lumina Solis,
Per jubar hoc, inquit, radiis insigne coruscis,
Nate, tibi juro, quod nos audítque vidétque;
Hoc te, quem spectas, hoc te, qui temperat orbem,
Sole satum. si ficta loquor, neget ipse videndum
Se mihi; sitque oculis lux ista novissima nostris.
Nec longus patrios labor est tibi nosse penates:
Unde oritur, terræ [o] domus est contermina [p] nostræ.
Si modò fert animus; gradere: & scitabere ab ipso.
Emicat extemplo lætus post talia matris
Dicta suæ Phaëthon; & concipit [q] æthera mente.
Æthiopásque suos, positósque sub [r] ignibus Indos
Sidereis, transit, patriósque adit impiger ortus.

INTERPRETATIO.

ille asper tactu obmutui. Erubesco & hæc convicia potuisse jaci in nos, & non potuisse remitti. At tu, siquidem saltem sum ortus genere cælesti, fac indicium tanta sobolis, & me vindica cælo. Dixit; & amplexus est collum matris lacertis: & rogavit per suum caput, & Meropis, & faces sororum, uti sibi patefaceret verum patrem. Dubium est, an Clymene sit magis tacta oratione Phaetontis, an dolore criminis sibi impositi. Ambos lacertos tetendit ad cælum; & respiciens lucem Solis, Juro tibi, ait, per istum splendorem, spectabilem radiis micantibus, qui nos audit & intuetur, te ortum isto Sole quem vides, te isto ortum, qui regit mundum. si vana dico; ipse prohibeat se spectandum mihi, & iste dies sit ultimus nostris oculis. Neque est tibi difficile certiorem te facere de domo paternâ: Domus unde oritur sita est juxta nostram terram. Si saltem cupis, vade, & ipsam interrogabis. Illico Phaëthon hilaris prosilit post talia verba matris suæ; & gerit cælum corde. Et pervadit suos Æthiopes, & Indos sitos sub caloribus sidereis, & gnavus pervenit ad ortus patrios.

NOTÆ.

[k] *Assere cælo*] *Me tuâ defensione Deo satum præsta.*

[l] *Meropisque*] Qui Merops Clymenen uxorem duxit.

[m] *Tædásque sororum*] Per tædas sororum earum nuptias intelligit, quas matri curæ esse noverat.

[n] *Dicti sibi*] *In se objecti.*

[o] *Domus*] Solis regia, quæ in Oriente, ultra Indos esse fingitur.

[p] *Nostra*] Æthiopiæ *scilicet*, non quidem stricto sensu intellectæ, prout definiverunt recentiores Geographi, quibus accuratiùs post tam multas navigationes, terrarum situs cogniti; sed lato modo, quo, usque ad Susianam etiam Æthiopiæ fines veteres promoverunt.

[q] *Æthera*] Maxima quælibet, etiam patris currum ascendere.

[r] *Ignibus sidereis*] *Sole ipso*, sub quo *Indi vitam degunt.*

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER II.

ARGUMENTUM.

Qui cùm aliquando Phaëtonti Apollinem, ut falsum ac supposititium patrem, objecisset; ille currus Solaris imperium ad diem unam à patre in pignus veræ stirpis petiit. Quo impetrato, terra ab eo tota accenditur, & inter cætera nigrescunt Æthiopes. Phaëthontem deinde fulmine percussum dum lugent sorores, & unà cognatus Cygnus; illæ in arbores, hic in cygnum mutatur. Tum Jupiter lustrato terrarum orbe, ac pristino vigori restituto, in Callistonem incidit, eamque sumptâ Dianæ formâ stupravit. Ob id irata Juno, Callistonem in ursam convertit: quam posteà Arcas filius transfixurus fuerat, nisi utrámque Jupiter inter sidera retulisset. Quâ de re cùm apud Oceanum Juno conquesta esset, in cœlum relata fuit humeris pavonum, qui nuper variegati fuerant: sicut & corvus nuper ex albo niger erat redditus, cùm Cornicis monitis, quæ illi tum suam in cornicem, tum Nyctimenes in noctuam mutationem explicarat, non obtemperasset, sed audacter Coronidis adulterium ad Apollinem detulisset. Ejus deinde filio, Æsculapio, cùm futura prædiceret Ocyroë, in equam irâ divinâ vertitur. Tum Chiron pater, Apollinis auxilium frustra invocavit: quòd ille jam inde Elide pastor factus, aliud ageret, neglectis etiam bubus. Id quod Mercurio illos furandi occasionem dedit; qui deinde Batti, cùm is solus esset furti conscius, perfidiâ se commutando deprehensâ, in indicem lapidem eum convertit. Inde in Atticam ingressus, Herse, Cecropis filia petitur. Cui dum invidet soror Aglauros, in saxum obrigescit. Posteà Jupiter, cùm ipsum boves Agenoris ad litus advertere jussisset sumptâ tauri specie, Europam per mare in Cretam transvexit,

I. [a] REgia Solis erat sublimibus alta columnis,
Clara [b] micante auro flammásque imitante [c] pyropo:
Cujus ebur nitidum fastigia summa tenebat:
Argenti [d] bifores radiabant lumine valvæ.
Materiem superabat [e] opus. nam [f] Mulciber illic
Æquora cælarat medias cingentia terras,

INTERPRETATIO.

I. *REgia Solis erat excelsa columnis altis, insignis auro radiante, & pyropo scintillante: cujus culmen ebur splendidum tegebat. valvæ duplices micabant splendore argenti. Ars vincebat materiam: nam Vulcanus ibi sculpserat maria ambientia medias terras,*

NOTÆ.

[a] *Regia*] Optimè, si quid video, vir subactissimi judicij Thomas Farnabius, qui cum Phaetonte suo Æthera concepisse Poëtam, & ex ingenio suo hanc regiæ Solis descriptionem hausisse, non autem ex Augusti templo Apollini dicato, Latini regiâ, aut ejusmodi ædificio exculpsisse, declaravit.

[b] *Micante*] *Per intervalla lucente.*

[c] *Pyropo*] Carbunculum intellige lapillum eo quem vocant *Rubinum* preciosiorem.

[d] *Bifores*] *Duplices habentes portas:* tales sunt enim valvæ. *Portes à deux batans, comme sont les portes cocheres.*

[e] *Opus*] Omne id quod artificiosissimè Vulcanus in valvis cælaverat, adeòque artificium ipsum preciosius argento.

[f] *Mulciber*] Vulcanus est ferrum in deorum gratiam præcipuè, mulcens.

Terrarúmque orbem, cælúmque, quod imminet [g] orbi.
Cæruleos haber unda Deos; [h] Tritona canorum,
[i] Proteáque ambiguum, balænarúmque prementem
[k] Ægæona suis immania terga lacertis,
[l] Doridáque, & natas: quarum pars nare videntur,
Pars in mole sedens virides siccare capillos;
Pisce vehi quædam. facies non omnibus una,
Nec diversa tamen: qualem decet esse sororum.
[m] Terra viros, urbesque gerit, silvásque, ferásque,
Fluminaque, & nymphas, & cætera numina ruris.
Hæc super [n] imposita est cæli fulgentis imago:
[o] Signáque sex foribus dextris, totidémque sinistris.
Quo simul [p] acclivo Clymeneïa limite proles
Venit, & intravit dubitati tecta parentis;
Protinus ad patrios sua fert vestigia vultus:
Consistítque procul. neque enim propiora [q] ferebat
Lumina. purpureâ velatus veste sedebat
In solio Phœbus claris lucente smaragdis.
A dextrâ, lævâque [r] Dies, & Mensis, & Annus,

INTERPRETATIO.

& ambitum terrarum, & cœlum quod sublatum est super orbem. Aqua habet Deos glaucos, Tritonem buccinatorem, & Proteum mutabilem, & Ægeonem urgentem suis brachiis vasta terga balænarum. & Doridem, & filias; quarum pars videntur natare, pars posita super rupe exsiccare glaucam comam, & alia vehi à piscibus. Vultus non est idem omnibus, nec tamen absimilis, qualis debet esse sororum. Tellus fert homines, & urbes, & nemora, & feras, & fluvios, & nymphas, & reliquos Deos agrestes. Figura cœli splendentis est constituta super hac: & sex sidera valvâ dextrâ, totidemque lævâ. Quo statim atque filius Clymenes pervenit arduâ viâ, & subiit domum patris incersi, continuò dirigit gressus versus ejus faciem, & gradum sistis procul: nam neque tolerabat lucem propiorem. Apollo positus erat in solio radiante pellucidis smaragdis, tectus amictu purpureo. A dextrâ & sinistrâ Dies, & Mensis, & Annus,

NOTÆ.

[g] *Orbi*] Terrarum *scil.* & aquarum.

[h] *Tritona*] Quem anteà Neptuni tubicinem fuisse diximus.

[i] *Protea*] Anteà etiam hunc marinum Deum vidimus, Phocarum seu vitulorum marinorum pastorem; quem voluerunt Poëtæ quascumque libuisset posse formas induere: quamobrem jam eum ambiguum vocat hic noster Naso.

[k] *Ægaona*] Quem cum Briareo unum & eundem facit Homerus; alij Deum marinum, Ponti & Terræ dicunt filium: quos quidem hic sequutus est Ovidius.

[l] *Doridáque*] Est Doris Nympha Oceani & Tethyos filia, Nerei conjux, ex quâ Nymphæ ortæ plurimæ, quas, de patris nomine Nereidas vocaverunt.

[m] *Terra*] Quam in valvis cælaverat Mulciber.

[n] *Imposita*] Pro *Circumposita*.

[o] *Signa*] Zodiaci intellige.

[p] *Acclivo*] Enimvero in editiori loco habitasse Solem oportuit: Limitem quod attinet, mente cum Phaëtonte calces.

[q] *Ferebat*] *Ferre poterat*: Propter nimium Solis splendorem.

[r] *Dies & Mensis*] Hos omnes ingeniosissimè & elegantissimè fecit Poëta Solis comites, quibus omnibus modum statuit: atque hæc omnia ut decuit, Sole coram, tam clara & nitida posuit, ut coruscanti Soli lumen addere videatur qui prolixè explicare satagat.

Sæculáque, & positæ spatiis æqualibus [f] Horæ:
Verque novum stabat * cinctum florente coronâ:
Stabat [t] nuda Æstas, & spicea serta gerebat.
Stabat & Autumnus calcatis sordidus uvis.
Et glacialis Hyems canos [u] hirsuta capillos.
Inde [x] loco medius, rerum novitate paventem
Sol oculis juvenem quibus aspicit omnia, vidit.
Quæque viæ tibi caussa? quid hac, ait, arce petisti,
Progenies, Phaëthon, haud inficianda parenti?
Ille refert, O lux immensi publica mundi,
Phœbe pater, si das hujus mihi nominis usum,
Nec falsa Clymene [y] culpam sub imagine celat;
Pignora da, genitor; per quæ tua vera propago
Credar; & hunc animis errorem detrahe nostris.
Dixerat. at genitor circum caput omne micantes
Deposuit [z] radios; propiúsque accedere jussit:
Amplexúque dato, Nec tu meus esse negari
Dignus es; & Clymene veros, ait, edidit ortus.
Quoque minùs dubites; quodvis pete munus: ut illud
Me tribuente feras. promissis testis adesto
Dîs juranda [a] palus, [b] oculis incognita nostris.

INTERPRETATIO.

& Secula, & Hora distributa paribus intervallis. Ver etiam novum aderat redimitum sertis florentibus. Æstas adstabat nuda, & gestabat coronam spiceam. Stabat insuper Autumnus turpis uvis pressis; & hyems frigida hispides gerens albos capillos. Sol in medio positus inde intuitus est oculis, quibus intuetur omnia, adolescentem turbatum rebus insolitis. Et, inquit, Quanam est tibi caussa itineris, fili Phaëthon, non rejiciende patri? quid quæsivisti in hac arce? Ille respondet; O, lux communis vasti orbis, Apollo pater, si sinis me appellare te *eo nomine; neque Clymene tegit crimen mendacio, fac indicia, pater, per qua ego existimer verus tuus filius, & tolle hoc dubium ex mente nostrâ. Absolverat. At pater removit radios splendentes circum totum caput, & imperavit adire propiùs; & postquam complexus esset, Neque, inquit, meritus es à me rejici, & Clymene dixit verum genus. Et ut minùs incertus sis, posce quodvis donum, ut illud à me consequaris. Palus juranda Diis, ignota nostris oculis, sit testis nostris promissis.*

NOTÆ.

[f] *Hora*] Quæ Homero Cœli janitrices, Solis ministræ, &c.

* *Cinctum florente*] Quia vere florent pleraque.

[t] *Nuda*] Quia, ni fallor, per id tempus Terra frugibus spoliatur.

[u] *Hirsuta capillos*] *Hirsutos habens & horrides.* Græcismus.

[x] *Loco medius*] Sol optimè in medio loco fuisse dicitur.

[y] *Culpam*] Quod innupta peperisset; quam culpam Apollinis nomine velabat.

[z] *Radios*] Quibus propiùs accedere Phaëthon prohibebatur.

[a] *Palus*] Stix, Deus Deorum; Orcus: *Di cujus jurare timent, & fallere numen*, ut loquitur Virgil. quia *scilicet* maximè Diis immortalibus mors est contraria: quam paludem qui violasset, Deorum convictu eorumque nectare arcebatur.

[b] *Oculis*] Quia ad inferos, aut Tartara nullum Solis lumen penetrat.

Vix bene desierat: [c] currus rogat ille paternos,
Inque diem [d] alipedum jus & moderamen equorum,
Pœnituit jurasse patrem. qui terque quaterque
Concutiens illustre caput, Temeraria, dixit,
Vox mea facta [e] tua est. utinam promissa liceret
Non dare! confiteor, solum hoc tibi, nate, negarem.
Dissuadere licet. non est tua tuta voluntas.
Magna petis, Phaëthon; & quæ nec viribus istis
Munera conveniant, nec tam puerilibus annis.
Sors tua mortalis: non est mortale quod optas.
Plus etiam, quàm quod Superis contingere fas sit;
Nescius affectas. [f] placeat sibi quisque licebit;
Non tamen ignifero quisquam consistere in [g] axe
Me valet excepto. vasti quoque rector [h] Olympi,
Qui fera terribili jaculatur fulmina dextrâ,
Non agat hos currus. & quid Jove majus habemus?
Ardua [i] prima via est; & qua vix [k] manè recentes
Enitantur equi: medio est altissima cælo;
Unde mare & terras ipsi mihi sæpe videre
Fit timor, & pavida trepidat formidine pectus.
Ultima prona via est; & [l] eget moderamine certo.

INTERPRETATIO.

Vix bene absolverat: ille orat currum patris, & potestatem & regimen equorum alipedum in diem. Pœnituit genitorem jurasse, qui movens ter quaterque caput splendidum, dixit, Verba mea facta sunt inconsiderata tuis: utinam concederetur non stare pollicitis; agnosco, fili, recusarem tibi hoc unum. Licet absterrere: votum tuum non est utile. Rogas magna, Phaethon, & dona quæ nec apta sint tuis viribus, nec ætati usque adeò teneræ. Conditio tua est mortalis; quod cupis non est mortale. Cupis insuper ignarus ultrà quàm liceat Diis consequi. Concedetur ut quisque sibi plaudat, interim nullus quisquam præter me potest permanere in curru ignifero. Moderator etiam cœli profundi, qui mittit terribilia fulmina tremendâ manu non possit regere hos currus: & quid habemus majus Jove? Primus callis præruptus est, & quem manè equi alacres vix superent: medio cœlo est excelsissimus, unde ipse paveo aspicere mare & terras, & cor micat trepido pavore. Extremus callis est declivis, & opus habet firmo regimine.

NOTÆ.

[c] *Currus*] Pro Curru, in singulari numero; quo curru vehi Apollinem terras lumine suo illustrantem voluerunt Poëtæ.

[d] *Alipedum*] Quos & postmodum *volucres* appellat, quibusque pennas assignat.

[e] *Tua*] Temerè promisisse Apollinem ex temerariâ Phaëtontis petitione patuit.

[f] *Placeat*] *Sibi plurimùm quisque Deorum tribuat.*

[g] *Axe*] Synecdochicè axem seu lignum circa quod rota vertitur, pro toto curru posuit, cui Sol insidet.

[h] *Olympi*] *Cœli altissimi:* nam pro eo sumitur illud Thessaliæ montis altissimi nomen.

[i] *Prima*] Cùm Sol ad meridiem ascendit. Totâ enim istâ fabulâ sequitur Poëta vulgi opinionem, aut certè rerum primam speciem.

[k] *Mane*] Perinde loquitur ac si reverâ Sol ipse nocte quiesceret: atque ita deinceps in aliis.

[l] *Eget moder.*] Quia sponte suâ veriùs ruit quàm equis trahitur currus.

Tunc etiam; [m] quæ me subjectis excipit undis,
Ne ferar in præceps, [n] Tethys solet ipsa vereri.
Adde, quod assiduâ [o] rapitur vertigine cælum;
Sideráque alta trahit, celeríque volumine torquet.
[p] Nitor in adversum: [q] nec me, qui cætera, vincit
Impetus: & rapido contrarius evehor orbi.
Finge datos currus. quid agas? poterísne rotatis
Obvius ire polis, ne te citus auferat [r] axis?
Forsitan & lucos illic urbésque deorum
Concipias animo, delubráque ditia donis
Esse. per insidias iter est, [s] formásque ferarum.
Utque viam teneas, nullóque errore traharis?
Per tamen adversi [t] gradieris cornua [u] Tauri,
[x] Hæmoniósque arcus, violentíque ora [y] Leonis,

INTERPRETATIO.

Tunc etiam ipsa Tethys quæ me accipit fluctibus substratis, solet metuere ne ruam. Adjice quod cœlum aufertur motu continuo, & rapit excelsa astra, & trahit pernici vortice. Contendo in partem diversam, nec vis qua superat reliqua me rapit; & adversus cœlo veloci tellor. Pone concessos currus; quid facias? poterisne obviam ire polis circumactis, ne cœlum rapidum te abripiat? forsè animo fingas illic esse lucos & urbes Deorum, & templa ditata muneribus. Via est per insidias & figuras ferarum. Et quamvis sequaris callem, neque aberres, nihilominus incedes per cornua Tauri oppositi, & arcus Thessales, & rictus sævi Leonis,

NOTÆ.

[m] *Quæ me subj.*] Videtur verò Sol in mare sese mergere, cùm occidit.

[n] *Tethys*] Quam Cœli & Terræ filiam vidimus anteà Oceani uxorem.

[o] *Rapitur*] Spatio nempe 24 horarum dicitur primum Mobile subjectos orbes ab ortu ad occasum super mundi polos incitatissimâ conversione rapere.

[p] *Nitor in adversum*] Quia diurno motu creditus Sol ab occasu ad ortum intra Tropicos moveri, donec anni spatio ad idem punctum recurrat.

[q] *Nec me*] Hoc dicit quia unus & æqualis Solis motus inter Tropicos, cùm regressus pati videantur alij planetæ.

[r] *Axis*] Pro cœlo ipso axem posuit circa quem vertitur.

[s] *Formásque*] Placuit enim Astronomis, Scorpionis, etiam & Leonis nomine, quædam signa cœlestia posteris inculcare, per quæ Soli Zodiacum percurrenti transire necesse sit.

[t] *Gradieris*] Id est, *Gradiatur oportet quicumque temerè, nec re ante cognitâ, currum Solis regere aggreditur.* Neque verò ignoravit Ovidius anni spatio, non uno die, omnia Zodiaci signa Solem percurrere: sed perinde loquentem Solem induxit ac si uno die cuncta ille perlustraret, quia ad ipsius temerarium filium omni indiscriminatim periculo sese objicientem, verba spectant, si fortè imperitum à proposito valeant revocare.

[u] *Tauri*] Est Taurus signum in Zodiaco ad Orientem spectans. Cæterùm aspectu terribiliora signa Phœbus enumerat, ut ab improbâ currum suum regendi cupiditate Phaëtonta filium deterreat.

[x] *Hæmonios*] Per Hæmonios Thessalos intellige; per arcus Sagittarium ipsum, signum cœleste in Zodiaco; quem Sagittarium, alij in quibus Ovidius, Centaurum Chironem, Thessalum; alij Crotum seu Crotonem filium Euphemes nutricis Musarum, suo tempore Parnassi aut Heliconis accolam, volunt fuisse.

[y] *Leonis*] Hic Nemæus creditus, quem Hercules interfecit, Junonis beneficio inter astra relatus.

Sæváque

Sævâque circuitu curvantem brachia [z] longo
[a] Scorpion, atque [b] aliter curvantem brachia Cancrum.
Nec tibi [c] quadrupedes animosos ignibus illis
Quos in pectore habent, quos ore & naribus efflant,
In promtu regere est. vix me patiuntur, ut acres
Incaluêre animi; cervixque repugnat habenis.
At tu, funesti ne sim tibi muneris auctor,
Nate, cave: dum resque sinit, tua corrige vota.
Scilicet, ut nostro genitum te sanguine credas,
Pignora certa petis. do pignora certa timendo:
Et patrio pater esse metu probor. aspice [d] vultus
Ecce meos: utinámque oculos in pectora posses
Inserere, & patrias intus deprendere curas!
Denique quidquid habet dives circumspice mundus:
Eque tot ac tantis cæli terræque marisque
Posce bonis aliquid: nullam patiere repulsam.
Deprecor hoc unum; quod vero nomine pœna,
Non honor est. pœnam, Phaëthon, pro munere poscis.
Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
Ne dubita; dabitur (Stygias juravimus undas)
Quodcunque optaris: sed tu sapientiùs opta.
Finierat monitus. dictis tamen ille repugnat:
Propositúmque tenet: flagrátque cupidine currûs.
Ergo, quà licuit genitor cunctatus, ad altos

INTERPRETATIO.

& Scorpium flectentem fera brachia vasto ambitu, & Cancrum flectentem aliter brachia. Neque tibi est facile moderari equos feroces illis ignibus quos gerunt in pectore, & emittunt ore & naribus. Ægrè me ferunt, cùm violenti animi sunt accensi, & collum resistit habenis. At tu, fili, tibi prospice, ne sim tibi caussa doni luctuosi: & dum res patitur, corripe tua desideria. Nimirum poscis indubitata indicia, ut scias te esse satum nostro genere: do signa certa metuendo: & asseror pater timore paterno. En contemplare meam faciem; atque utinam liceret immittere lumina in cor, & videre sollicitudinem paternam intus! Selige tandem quicquid orbis opulentus continet, & pete aliquid ex tot & tantis bonis cæli, terra, & maris, nihil denegabitur. Hoc unum averto, quod proprio nomine est supplicium non gloria: Phaëthon petis supplicium pro dono. Quamobrem, inscie, implicas meum collum mitibus brachiis? Ne sis incertus, (juravimus aquas Stygias) quodcumque cupiveris concedetur; sed tu vove sapientiùs. Absolverat hortationes: ille tamen adversus monita nititur; & servat decretum, & ardet desiderio currûs. Pater igitur moratus quantum potuit.

NOTÆ.

[a] *Longo*] Brachia verò usque adeò porrigit, ut libram aliud signum comprehendat.

[a] *Scorpion*] Signum est cœleste ex Scorpio ortum, quem adversus Orionem Terra immisit indignata quòd quæcumque ex eâ orirentur se posse interficere, gloriaretur; quem Scorpium Jupiter in cœlum assumsit.

[b] *Aliter curvantem*] Crura enim sua aut brachia non tam latè divaricat Cancer, ac Scorpius.

[c] *Quadrupedes*] De Solis equis loquitur, qui ut & ait Virgilius,

Lucemque elatis naribus efflant.

[d] *Vultus*] *Metu pallentes.* Namque anteà radios deposuerat.

Deducit juvenem [e] Vulcania munera currus.
Aureus axis erat, temo aureus, aurea summæ
Curvatura rotæ; radiorum argenteus ordo.
Per [f] juga [g] chrysolithi, positæque ex ordine gemmæ,
Clara [h] repercusso reddebant lumina Phœbo.
Dumque ea magnanimus Phaëton miratur, opúsque
Perspicit: ecce vigil rutilo [i] patefecit ab ortu
Purpureas Aurora fores, & plena [k] rosarum
Atria. [l] diffugiunt stellæ: quarum agmina cogit
[m] Lucifer, & cæli statione novissimus exit.
At pater ut terras, mundumque rubescere vidit,
Cornuáque extremæ velut evanescere Lunæ;
Jungere equos Titan velocibus imperat [n] Horis.
Jussa Deæ celeres peragunt: ignemque vomentes
[o] Ambrosiæ succo saturos præsepibus altis
Quadrupedes ducunt; addúntque sonantia fræna.
Tum pater ora sui sacro medicamine nati
Contigit; & rapidæ fecit patientia flammæ.
Imposuítque comæ [p] radios: præsagáque luctus

INTERPRETATIO.

deducit adolescentem ad excelsos currus dona Vulcania. Axis erat aureus, temo aureus, curvatura rota extrema aurea; feries radiorum argentea. Chrysolithi dispersi per juga, & gemmæ ordinata remittebant clara lumina Soli reflexo. Et dum cordatus Phaëthon admiratur, & perlustrat opus, ecce Aurora experrecta aperit ab ortu rubicunda valvas purpureas, & atria rosis sparsa. Stella recedunt, quarum Lucifer congregat exercitus; & ultimus cœli stationem relinquit. At Sol pater ut cernit terras & orbem rubere, & cornua ultima Luna quasi evanescere, jubet Horas celeres admovere equos. Cita Dea exequuntur mandata, & ducunt ab excelsis stabulis quadrupedes efflantes ignem plenos succo Ambrosia, & aptant frana tinnientia. Tum genitor unxit faciem sui filij sacro medicamento; & reddidit firmam adversus flammam fervidam. Et addidit radios capillis: atque ingeminans

NOTÆ.

[e] *Vulcania*] A Vulcano fabricata.

[f] *Juga*] Cave pro equis accipias, qui nondum aderant. Potiùs est, ut per *juga*, ipsam currûs sellam intelligas; quomodo in navibus transtra, seu remigum sedilia, *juga* etiam vocantur.

[g] *Chrysolithi*] Est Chrysolitus lapis preciosus, qui auri colore quia nitet, ab eo apud Græcos nomen illud accepit.

[h] *Repercusso Phœbo*] *Solis radiis à gemmarum solido corpore repulsis.*

[i] *Patefecit Aurora*] Aurora siquidem dicitur lumen illud quod Solis ortum antevertit, venustissimè certè cœlum aperire fingitur.

[k] *Rosarum*] Roseam totam, cui rosas dicavit, Auroram facit antiquitas.

[l] *Diffugiunt*] Quia, ob majorem Solis lucem, non apparent.

[m] *Lucifer*] Stella est Veneris, quæ prima post Solis occasum, ultima ante ejus ortum in cœlo apparet; unde cæteris quasi præesse, atque earum curam gerere non illepidè fingit Poëta.

[n] *Horis*] Optimè illas Sol habet ministras, quæ ex ejus cursu oriuntur, aut in eo continentur.

[o] *Ambrosia*] Est ambrosia Deorum cibus, sicuti nectar eorum potus; quanquam confunduntur aliquando. Ambrosiam etiam describit Plinius herbam odore non injucundo.

[p] *Radios*] Coronam radios emittentem quam Sol ipse solet gestare.

Pectore sollicito repetens suspiria, dixit :
Si potes hîc saltem monitis parere paternis ;
Parce, puer, stimulis ; & fortiùs utere loris.
Sponte suâ properant. labor est inhibere volentes.
[q] Nec tibi directos placeat via quinque per [r] arcus.
Sectus in obliquum est lato curvamine [s] limes :
[t] Zonarúmque trium contentus [u] fine polúmque
[x] Effugit [y] australem, junctámque aquilonibus [z] Arcton.
Hac sit iter : manifesta rotæ vestigia cernes.
Utque ferant æquos & cælum & terra calores,
Nec [a] preme, nec summum molire per æthera currum.
Altiùs egressus cælestia tecta cremabis ;
Inferiùs terras : medio tutissimus ibis.
Neu te dexterior tortum declinet in [b] anguem.
Neve sinisterior pressam rota ducat ad [c] aram :
[d] Inter utrumque tene. Fortunæ cætera mando ;

INTERPRETATIO.

ex pectore anxio suspiria praenuncia mœroris, dixit : Si licet saltem obsequi hic præceptis paternis, emitte, adolescens, instigare ; & attrahe fortiter habenas. Ultro festinant, difficile est coërcere ultroneos. Neque teneas iter per quinque Zonas directas. Callis est porrectus in obliquum vaste volumine. Contentus limite trium circulorum vita & polum australem, & ursam conjunctam Borea. Hâc insiste viam : videbis signa aperta rotæ. Et ut cœlum & terra fruantur æquis caloribus, neque deprime, neque age currum ad supremum cœlum. Actus sublimiùs incendes domos cœlestes ; inferiùs terras : securus veheris medio. Neve rota dextera devehat te ad serpentem sinuosum ; neve læva trahat ad aram depressam : sequere inter utrumque. Committe reliqua fortunæ.

NOTÆ.

[q] *Nec tibi*] Phaëthontem filium hortatur, Sol ne per circulos parallelos, sed per Zodiacum, qui Æquatorem obliquè intersecat, iter suum dirigat.

[r] *Arcus*] Æquinoctialem dicit circulum, duos Tropicos, Cancri, & Capricorni, cum Arctico & Antarctico.

[s] *Limes*] Qui est Zodiacus.

[t] *Zonarum*] Cœlum & terram in quinque partes diviserunt Mathematici, quas *Zonas* seu *cingula* vocaverunt, prout diversè solaribus radiis subjiciuntur.

[u] *Fine*] Usque ad duos Tropicos Cancri & Capricorni, qui fines sunt duarum Zonarum temperatarum, quâ parte Solem respiciunt, Sol annuo cursu pervenit, eos non transgreditur.

[x] *Effugit*] Hanc vocem pro *effugito* ex veteri lectione restitui.

[y] *Australem*] Quem communiter vocant *Antarcticum*, id est Arctico oppositum.

[z] *Arcton*] Per Arcton seu Ursam, quæ signum est cœleste in plagâ Septentrionali, vel Boreali polum Arcticum intellige, aut partem cœli quæ ultra Tropicum Cancri porrigitur. Est autem Ursa eadem quæ ante Callisto fuerat, Lycaonis filia, à Junone in Ursam mutata, deinde à Jove in cœlum translata. Aquilonibus junctam dicit Poëta, quia ex cœli parte eâdem quâ posita est Ursa spirant venti Septentrionales.

[a] *Preme*] Pro *deprime*, aut terram versus age.

[b] *Anguem*] Draconem dicit, signum cœleste, olim Hesperidum aurea mala custodientem, quem Hercules interfecit, Juno inter duas Arctos seu Ursas ità collocavit, ut utramque corporis flexibus comprehendat.

[c] *Aram*] Quæ signum est australe circulum propè tangens Antarcticum, nostro respectu depressum.

[d] *Inter utrumque*] Est quia latus austrinum nostro respectu depressius, Boreale sublimius, Zodiacus medius.

Quæ juvet, & meliùs, quàm tu tibi, consulat, opto.
Dum loquor; [e] Hesperio positas in litore metas
Humida nox tetigit. [f] non est mora libera nobis:
Poscimur. effulget tenebris Aurora fugatis.
Corripe lora manu: vel, si mutabile pectus
Est tibi, consiliis, non curribus, utere nostris:
Dum potes; & solidis etiamnum sedibus adstas;
Dumque malè optatos nondum premis inscius axes.
Quæ tutus spectes, sine me dare lumina terris.
Occupat ille levem [g] juvenili corpore currum:
Státque super; manibúsque datas contingere habenas
Gaudet; & invito grates agit inde parenti.
Intereà volucres [h] Pyroeïs, & [i] Eous, & [k] Ethon,
Solis equi, quartúsque [l] Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibúsque [m] repagula pulsant.
Quæ postquam [n] Tethys, fatorum ignara nepotis,
Reppulit; & facta est immensi copia mundi;
[o] Corripuêre viam, pedibúsque per aëra motis
Obstantes [p] findunt nebulas, pennísque levati
Prætereunt ortos iisdem de partibus [q] Euros.

INTERPRETATIO.

quæ opem ferat; & precor meliùs tibi quàm tu ipse prospiciat. Dum verba facio, nox madida pervenit ad terminos sitos in littore occiduo: non licet cunctari: vocamur: Aurora splendet tenebris discussis. Sume habenas manu, vel si cor habes flexile utere monitis nostris, non curribus, dum licet, & insistis adhuc sedibus firmis; dumque nescius nondum insides currui stultè desiderato. Patere me immittere terris lucem, quâ fruaris securus. Ille prosilit in currum levem corpore alacri: & insidet; & exultat apprehendere manibus concessa lora; deinde gratias agit patri repugnanti. Intereà equi Solis alati Pyroeis, & Eous, & Æthon, & quartus Phlegon, implent aërem hinnitibus igniferis, & quatiunt carceres. Quos ut Tethys nescia fatorum nepotis removit, & apertus est vastus orbis, velocissimè iter carpserunt, & pedibus agitatis per aerem dividit nubila opposita, & sustentati pennis antevertunt subsolanos digressos ex eâdem plagâ.

NOTÆ.

[e] *Hesperio*] Id est *Atlantico*, ab Hespero Atlantis fratre sic dicto. Cæterùm per Atlanticum littus Occidentale intellige, quò cum nox pervenit, necesse est dies, adeòque Sol ad Orientale pervenerit.

[f] *Non est mora*] Certi enim sunt cœlorum motus.

[g] *Juvenili*] Phaëtonta videre videor, tam bene exprimit vox ista hominis impatientiam & impetum.

[h] *Pyroëis*] Ab igne, Græcâ etymologiâ, dictus est.

[i] *Eous*] Ab Aurorâ hic nomen habuit.

[k] *Æthon*] Id est, *Ardens, Urens*.

[l] *Phlegon*] *Urens* etiam intelligitur.

[m] *Repagula*] Ad carceres alludit, è quibus, in ludorum celebritate equi emittebantur.

[n] *Tethys*] Oceani conjux, & Clymenes mater, apud quam Sol pernoctare creditur: quia, *scilicet*, in mare, cùm occidit sese videtur immergere.

[o] *Corripuêre*] Optimè equorum alacritatem indicat vox ista.

[p] *Findunt*] Ferventem vides orationem, quæ equorum præsentem faciat velocitatem.

[q] *Euros*] Est Eurus ventus ab Ortu spirans; quem celeritate superare Solis equos testatur Poëta.

Sed leve pondus erat; nec quod [r] cognoscere possent
Solis equi: solitâque jugum gravitate carebat.
Utque [s] labant curvæ justo sine pondere naves,
Perque mare instabiles nimiâ levitate feruntur;
Sic onere assueto vacuos dat in aëra saltus,
[t] Succutitúrque altè, similísque est currus inani.
Quòd simulac sensere, ruunt, tritúmque relinquunt
[u] Quadrijugi spatium: nec, quo priùs, ordine currunt.
Ipse pavet; nec qua commissas flectat habenas,
Nec scit quà sit iter: nec, si sciat, imperet illis.
Tum primùm radiis gelidi caluêre [x] Triones,
Et [y] vetito frustra tentarunt æquore tingi.
Quæque polo posita est glaciali proxima [z] serpens,
Frigore pigra priùs, nec formidabilis ulli;
Incaluit: sumsítque novas fervoribus iras.
Te quoque turbatum memorant fugisse, [a] Boote:
Quamvis tardus eras, & te tua plaustra tenebant.
Ut verò summo despexit ab æthere terras
Infelix Phaëthon, penitus penitúsque patentes;
Palluit, & subitò genua intremuêre timore:

INTERPRETATIO.

Sed onus erat parvum, nec quod equi Solis possent sentire; & jugum carebat pondere consueto. Et sicuti adunca naves sine onere convenienti vacillant, atque incerta fluctuant nimiâ levitate; sic currus saltat in aërem sine pondere solito, & altè quatitur, & est similis vacuo. Quod statim atque equi quadrijugi advertunt, exiliunt, & deserunt viam calcatam; nec currunt eodem ordine quo anteà. Ipse tremit, neque novit quâ torqueat lora sibi concredita, neque viam, quâ sit insistendum: neque si cognosceat regere queat illos: Tum primùm frigidi Triones intepuerunt radiis, & conati sunt in cassum mergi in mari prohibito. Et Anguis qui situs est juxta polum gelidum anteà iners rigore, neque metuendus cuiquam arsit: & novâ irâ ferbuit per calores. Dicunt etiam, Boote, te trepidum dilapsum esse, tametsi lentus esses, & tuus currus te remoraretur. Cùm autem miser Phaëthon intuitus est à supremo æthere terras usque & usque apertas, expalluit, & repente genua concussa sunt pavore:

NOTÆ.

[r] *Cognoscere*] Tam levis erat currus, ut nullus insidere videretur.

[s] *Labant*] *Hinc illinc vacillant.*

[t] *Succutitur*] Sursum valdè quatitur. Cæterùm oritur istud ex viæ inæqualitate.

[u] *Quadrijugi*] Quatuor equi uno jugo alligati.

[x] *Triones*] Ursa est major, cujus septem lucidiores stellæ plaustri formam referunt, cum bobus, (quos veteres Triones à terendâ terrâ dixerunt). Quod signum nunquam occidit; quia, si fabulam spectes, Juno pellicem Callisto, cœlo receptam indignata, à Tethye Oceani uxore impetravit ne aquis ejus tingeretur; si veritatem quæras, quia polo elevato vicina Ursa, aut Helice, quæ antea Callisto fuerat.

[y] *Vetito*] Seu fabulam, seu veritatem spectes; ut modò diximus.

[z] *Serpens*] Signum est; quod jam antè in Boreali plagâ diximus esse.

[a] *Boote*] Est Bootes, qui & Arctophylax dicitur, signum juxta Ursam majorem, quæ bubulci more plaustrum sequi videtur. Plaustrum autem, Triones, & Ursam unum & idem signum esse diximus.

Suntque oculis [b] tenebræ per tantùm lumen obortæ.
Et jam mallet equos nunquam tetigisse paternos:
Jamque agnosse genus piget, & valuisse rogando:
Jam [c] Meropis dici cupiens; ita fertur, ut acta
Præcipiti [d] pinus Boreâ, cui victa remisit
[e] Fræna suus rector, quam Dîs votisque reliquit.
Quid faciat? multum cæli post terga relictum:
Ante oculos plus est. animo metitur utrumque.
Et modo, quos illi fato contingere non est,
Prospicit occasus: interdum respicit ortus.
Quidque agat ignarus, stupet: & nec fræna remittit,
Nec retinere valet: nec nomina novit equorum.
Sparsa quoque in vario passim miracula cælo,
Vastarúmque videt trepidus simulacra ferarum.
Est locus, in geminos ubi brachia concavat arcus
Scorpios; & caudâ flexísque utrinque lacertis
[f] Porrigit in spatium signorum membra duorum.
Hunc puer ut nigri [g] madidum sudore veneni
Vulnera curvatâ minitantem cuspide vidit;
Mentis inops, gelidâ formidine lora remisit.
Quæ postquam summum tetigere jacentia tergum,
Exspatiantur equi: nullóque inhibente per auras
Ignotæ regionis eunt; quáque impetus egit,

INTERPRETATIO.

& caligo occupavit oculos per tantum lumen. Et jam præoptaret nunquam attigisse equos paternos: & jam pœnitet cognovisse stirpem, & superiorem fuisse orando: Jam optans appellari Meropis. perinde agitur ut navis impulsa ruente Aquilone, cui nauclerus suus permisit gubernaculum, quam concredidit Diis & precibus. Quid agat? Multum cœli omissum à tergo: plus est præ oculis: describit utrumque mente: & nunc è longinquo spectat occasum, quò non conceditur illi fato pervenire; nunc intuetur ortum. Atque nescius miratur quid possit incipere; & neque laxat habenas, neque potest tenere: neque scit nomina equorum. Spectat etiam timidus hinc inde prodigia posita in cœlo diversis signis distincto, & imagines magnarum ferarum. Est locus ubi Scorpius flectit lacertos in duos arcus; & extendit artus in spatium duorum siderum, caudâ & brachiis curvatis utrimque. Cùm juvenis intuitus est hunc squalentem sudore veneni atri intentantem plagas caudâ reflexâ, defectus animo laxavit habenas frigido timore. Quæ sparsæ postquam jacuerunt in dorso extremo, equi divagantur; & nemine obstante feruntur per spatia incognita plagæ; & quà furor impulit,

NOTÆ.

[b] *Tenebræ*] Vertiginem dicit, quâ laborant præsertim qui subitò terrore correpti sunt. Jocatur verò in verbis Poëta; quod planè, multisque de causis non placet.

[c] *Meropis*] Filius *scil.* Mallet homine natum dici & salvum esse, quàm Deo satum & perditum.

[d] *Pinus*] Pro navi ex pinu factâ, metonymicè.

[e] *Fræna*] Pro gubernaculo: quod Poëtis familiare.

[f] *Porrigit*] Tam latè porrigitur Scorpius, ut chelis, seu brachiis suis libræ signum constituere videatur.

[g] *Madidum*] Ex calore sudantem, æstuantem, sævientem.

Hàc sine lege ruunt : altóque sub æthere fixis
[b] Incursant stellis, rapiúntque per avia currum.
Et modò summa petunt, modò per decliva, viásque
Præcipites spatio terræ propiore feruntur.
Inferiúsque suis fraternos currere Luna
Admiratur equos : ambustáque nubila fumant.
Corripitur flammis, ut quæque altissima, tellus ;
Fissáque agit rimas, & succis aret ademtis.
Pabula canescunt : cum frondibus uritur arbos :
Materiámque suo præbet seges arida damno.
Parva queror. magnæ pereunt cum mœnibus urbes :
Cúmque suis totas populis incendia gentes
In cinerem vertunt. silvæ cum montibus ardent.
Ardet [i] Athos, [k] Taurúsque Cilix, & [l] Tmolus, & [m] Oete,
Et nunc sicca, priùs celeberrima fontibus, [n] Ide ;
Virgineúsque [o] Helicon, & nondum Oeagrius [p] Hæmos.
Ardet in immensum geminatis ignibus [q] Ætne,
[r] Parnasúsque biceps, & [f] Eryx, & [t] Cynthus, & [u] Othrys,

Interpretatio.

hâc exiliunt sine modo ; & impetum faciunt in stellas positas sub summo æthere, & abstrahunt currum per avia. Et modò eunt per suprema, modò currunt per depressa, & limites præruptos, aut *loca terræ viciniora. Et Luna stupet equos fratris ire inferiùs suis : & nubes incensæ fumum emittunt. Ut quæque terra sublimior accenditur, & divisa hiat, & arida est humore exhausto. Herbæ albicant ; arbor flagrat cum foliis ; & fruges rigescentes suppeditant pabulum suo incendio. Minora doleo : vastæ civitates intereunt cum muris ; & conflagratio redigit in favillas totas nationes cum suis alumnis. Nemora flagrant cum montibus. Athos flagrat, & Taurus Cilix, & Tmolus, & Oeta, & Ida, jam arida, olim nobilissima fontibus ; & Helicon virginibus sacer, & Hæmus nondum Oeagrius. Æthna flagrat flammis duplicatis sine modò, & Parnassus, in duos vertices divisus, & Eryx, & Cynthus, & Othrys,*

Notæ.

[b] *Incursant*] Cùm nimiùm ascenderent equi.

[i] *Athos*] Macedoniæ mons altissimus.

[k] *Taurus*] Mons est totius Asiæ maximus, diversa nomina apud varias gentes in quas dividitur, sortitus, à Cilicibus *Taurus* dictus.

[l] *Tmolus*] Mons est Phrygiæ, vino, croco, & melle abundans.

[m] *Oete*] In Thessaliâ, est Herculis rogo & morte celeberrimus.

[n] *Ide*] Mons est, qui ad Troadem spectat, fontibus suis inclytus.

[o] *Helicon*] Hic Bœotiæ est, Musis sacer.

[p] *Hæmos*] Mons Thraciæ altissimus, in quo Orpheus Oeagri & Calliopes filius, uti quidem voluerunt nonnulli, à Mænadibus, seu furentibus Bacchis discerptus est : quâ re infamis factus.

[q] *Ætne*] Mons est Siciliæ, ignibus, quos evomit terribilis.

[r] *Parnasúsque*] Mons Phocidis in duos vertices divisus.

[f] *Erix*] Hunc olim Veneri dicatum, habet Sicilia.

[t] *Cynthus*] In Delo insulâ est, ubi Apollinem & Dianam Latona peperisse dicitur : à quo ille Cynthius, hæc Cynthia appellata.

[u] *Othrys*] In mediâ est Thessaliâ. Cæterùm, nisi fortè lubet tabulas describere, haud equidem scio quid pulcri habeat ista nominum aut montium congeries. Sudemus, igitur quandoquidem Phaëtonti & Boëtæ placuit.

Et tandem [x] Rhodope nivibus caritura, [y] Mimásque,
[z] Dindymáque, & [a] Mycale, natúsque ad sacra [b] Cithæron.
Nec prosunt Scythiæ sua frigora: [c] Caucasus ardet,
[d] Ossáque cum Pindo, majorque ambobus [e] Olympus:
Aëriæque [f] Alpes, & nubifer [g] Apenninus.
Tunc verò Phaëthon cunctis è partibus orbem
Aspicit accensum: nec tantos sustinet æstus:
Ferventésque auras, velut è fornace profundâ,
Ore trahit, currúsque suos candescere sentit.
Et neque jam cineres ejectatámque favillam
Ferre potest: calidóque involvitur undique fumo.
Quoque eat, aut ubi sit, [h] piceâ caligine tectus
Nescit; & arbitrio volucrum raptatur equorum.
Sanguine tum credunt in corpora summa vocato,
Æthiopum populos nigrum traxisse colorem.
Tum facta est [i] Libye raptis humoribus æstu
Arida; tum Nymphæ passis fontésque lacúsque
Deflevere comis. queritur Bœotia [k] Dircen,

INTERPRETATIO.

& tandem Rhodope vacua nivibus, & Mimas, & Dyndima & Mycale, & Citharon factus ad sacra. Nec sua frigora opem ferunt Scythia. Caucasus flagrat, & Ossa cum Pindo, & Olympus major utróque: & Alpes aëria, & Apenninus nubilosus. Tunc verò Phaëthon spectat mundum inflammatum ex omnibus partibus; nec patitur tantos ardores, & carpit ore aërem incensum tanquam ex fornace profundâ, & sentit suos currus ignescere. Et neque jam potest tolerare cineres & favillam jactatam; & circumfunditur undique fumo fervido. Neque intelligit quò vadat, aut ubi sit, involutus obscuris tenebris; & aufertur pro libitu alatorum equorum. Arbitrantur populos Æthiopum tunc sumsisse atrum colorem, sanguine educto ad extremas partes corporis. Tum Libya facta est sicca, humiditate sublata caloribus: tum Nympha ejulaverunt capillis sparsis, & fontes, & lacus. Bœotia conqueritur Dircen,

NOTÆ.

[x] *Rhodope*] Mons Thraciæ perpetuis nivibus horridus.

[y] *Mimásque*] Mons est Ioniæ, Icario mari oppositus. Itemque Thraciæ continuis obsessus imbribus.

[z] *Dyndima*] Montes Troadis, matri deorum sacri; unde Cybele Dindymene dicta.

[a] *Mycale*] Qui Cariæ est, è regione Sami insulæ.

[b] *Citharon*] Hic fuit Bœotiæ, Bacchi sacrificiis notissimus, ubi Pentheum Bacchi contemtorem Bacchæ discerpserunt.

[c] *Caucasus*] Scythiæ, regionis ad Septentrionem frigidissimæ, mons est, ad quem Prometheus fuit religatus.

[d] *Ossa cum Pindo*] Qui sunt Thessaliæ.

[e] *Olympus*] In confinio est Macedoniæ & Thessaliæ, tam altus, ut cœlum ipsum pertingere videatur: quare etiam pro ipso nonnunquam sumitur.

[f] *Alpes*] Montes sunt excelsi, Italiam à Galliâ disterminantes.

[g] *Apenninus*] Longissimus est montium tractus, Italiam dividens.

[h] *Piceâ*] Pro *nigrâ*.

[i] *Libye*] Africæ est pars aridissima, inter Mauritaniam, & Cyrenaicam regionem, cui limites accuratè assignare errones populi non siverunt.

[k] *Dircen*] Fontem, quo, caloribus exhausto, uti non liceret. Atque in hunc fontem non procul à Thebis mutata fuerat Dirce, Lyci, Thebarum regis, uxor.

Argos

Argos [l] Amymonen, [m] Ephyre [n] Pirenidas undas.
Nec sortita loco distantes flumina ripas
Tuta manent: mediis [o] Tanaïs fumavit in undis,
[p] Penêosque senex, Theutrantêusque [q] Caïcus,
Et celer [r] Ismenos, cùm Phocaïco [s] Erimantho,
Arsurúsque iterùm [t] Xanthus, flavúsque [u] Lycormas,
Quique recurvatis ludit [x] Mæandros in undis;
Mygdoniúsque [y] Melas, & [z] Tænarius Eurotas.
Arsit & [a] Euphrates Babylonius, arsit [b] Orontes,
[c] Thermodonque citus, [d] Gangesque, & [e] Phasis & [f] Ister.
Æstuat [g] Alpheos: ripæ [h] Spercheïdes ardent:

INTERPRETATIO.

Argos Amymonen, Corinthus aquas Pirenidas. Neque fluvij nacti ripas loco dissitas sunt securi: Tanaïs fumavit in mediis aquis, & senex Peneus, & Caicus Theutranteus, & rapidus Ismenus cum Erymantho Phocaico, & Xanthus iterùm deflagraturus, & flavus Lycormas, & Mæander, qui ludit in aquis flexuosis; & Melas Mygdonius, & Eurotas Tænarius. Euphrates etiam Babylonius incensus est, arsit Orontes, & celer Thermodon, & Ganges, & Phasis, & Danubius. Alpheus fervet: ripæ Spercheides flagrant:

NOTÆ.

[l] *Amymonen*] Fuit Amymone Danai filia, in fontem, apud Argos conversa.

[m] *Ephyre*] Corynthus est.

[n] *Pirenidas undas*] Fuit Pirene fons Acrocorinthi, montis Corintho imminentis, Musis sacer, aquâ ad potum suavissimâ; in quem Pirene filiorum mortem nimis lacrymis prosequens, mutata est.

[o] *Tanaus*] Fluvius est Scythiæ maximus, Europam ab Asiâ dividens; multùm sanè distans à fontibus Græciæ, ut dixit Poëta.

[p] *Peneosque*] Thessaliæ est, de quo jam multa.

[q] *Caicus*] Fluvius est Mysiæ ideò Theutranteus dictus, quòd ex Theutrantiâ Mysiæ parte Mysus fluvius terrâ haustus, deinde Caicum efficiat.

[r] *Ismenes*] Bœotiæ fluvius in Euripum influens.

[s] *Erymantho*] Phocidis est, aut Phocaicus hic fluvius, in Arcadiâ, ubi & mons ejusdem nominis.

[t] *Xanthus*] Fluvius est Trojæ, qui belli Trojani tempore, Vulcani vi arsit, & exaruit.

[u] *Lycormas*] Evenus est Ætoliæ fluvius, flavas volvens arenas; aliis etiam nominibus appellatus.

[x] *Mæandros*] Phrygiæ est hic, 600, ut numerant gyris, & sinuosis flexibus, ità fluens, ut in fontem suum sæpiùs recurrere videatur.

[y] *Melas*] Plures fuerunt eo nomine fluvij; hic Macedoniæ est, ubi & Mygdonia Provincia.

[z] *Tænarius*] A Peloponnesi Tænaro promontorio, quanquam tamen multùm ab eo distat Eurotas Laconiæ fluvius.

[a] *Euphrates*] Nobilissimus est Asiæ fluvius, ex Armeniâ, per Mesopotamiam, lotâ Babylone urbe in Persicum sinum defluens.

[b] *Orontes*] Hic Syriæ est, ex Libano monte decurrens; *Typhon* à Typhonte gigante illic fulminato, aliis etiam appellatus nominibus.

[c] *Thermodon*] Thraciæ est; juxta quem sedes posuisse volunt Amazones, ex Scythiâ in Europam migrantes.

[d] *Ganges*] Maximus & notissimus Indorum fluvius.

[e] *Phasis*] Colchorum est, qui Medeæ etiam nomen suum dedit.

[f] *Isther*] Europæ maximus est fluvius, qui & Danubius dicitur, in Pontum Euxinum influens.

[g] *Alpheos*] Arcadiæ est hic in Peloponneso, qui ibi absorptus, impermixtis aquis, ex Græciâ, subter mare & terram currens, se in Siciliâ rursus extollit, ubi Arethusæ fonti immixtus, sese deinde in mare Siculum exonerat. Quam fabulam non modò Poëtæ, sed historici etiam scripserunt; de quâ, suo loco nostrum quoque audiemus Nasonem.

[h] *Spercheides*] Sperchij, Thessaliæ fluvij, qui in Maliacum sinum illabitur.

Quodque suo [i] Tagus amne vehit, fluit ignibus aurum.
Et, quæ [k] Mæonias celebrarant carmine ripas,
Flumineæ [l] volucres medio caluere Caystro.
[m] Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
Occuluítque caput, quod adhuc latet. ostia septem
Pulverulenta [n] vacant septem sine flumine valles.
Fors eadem [o] Ismarios [p] Hebrum cùm Strymone siccat,
[q] Hesperióśque amnes, Rhenum, Rhodanúmque, Padúmque,
[r] Cuique fuit rerum promissa potentia, Tybrin.
Dissilit omne solum; penetrátque in Tartara rimis.
Lumen, & [s] infernum terret cùm conjuge Regem.
Et mare contrahitur: siccæque èst campus arenæ,
Quod modò pontus erat: quosque altum texerat æquor,
Exsistunt montes, & sparsas [t] Cycladas augent.
Ima petunt pisces: nec se super æquora curvi
Tollere consuetas audent delphines in auras.
Corpora [u] phocarum summo resupina profundo

INTERPRETATIO.

& aurum quod Tagus volvit suo flumine liquescit per ardores. Et aves fluviatiles, quæ nobilitaverant ripas Mæonias cantu suo, *arserunt medio Caistro. Nilus tremefactus recessit ad ultimum orbem, & abscondidit caput, quod adhuc tegitur. Septem* ejus *ostia pulvere respersa sunt septem valles absque flumine. Eadem sorte exaruerunt Hebrus & Strymon Thracij, itemque Rhenus & Rhodanus ad occasum porrecti, & Tybris cui imperium fuit assignatum. Universa terrà hiat; & lux pervadit usque ad inferos per fissuras, & concutit regem infernum cum uxore. Pelagus etiam coarctatur, & quod jam erat mare, est vastitas constrata glareâ: & montes quos profundum mare operuerat, apparent, & adduntur dispersis Cycladibus. Pisces se recipiunt in profundum; neque Delphines pandi audent se efferre super mare in aërem assuetum. Corpora Phocarum mortua fluitant inversa*

NOTÆ.

[i] *Tagus*] Hispaniæ fluvius, aureas vehens arenas, quas devolvere aquæ loco, Sole liquefactas, insolenti hyperbole fingit Poëta.

[k] *Mæoniæ*] Est Mæonia eadem quæ Lydia, Asiæ minoris regio, in quâ Caystrus fluvius Cygnis suis à Poëtis celebratus.

[l] *Volucres*] De Cygnis loquitur.

[m] *Nilus*] Celeberrimus Ægypti fluvius, cujus fontes quia veteres ignoraverunt, idcò caput condidisse dicit Poeta; quod tamen in Lunæ montibus Ptolemæus, recentiores ex quibusdam lacubus quos *Zaflan & Zembre* vocant, assignarunt.

[n] *Vacant*] Septem dicit alveos, per quos in mare erumpit Nilus, ità exaruisse, ut valles essent.

[o] *Ismarios*] *Thracios*, ab Ismaro Thraciæ monte. Synecdoche est.

[p] *Hebrum*] Sunt Hebrus & Strymon duo Thraciæ fluvij in Ægæum mare influentes.

[q] *Hesperios*] Id est, qui magis ad occidentalem plagam spectant. Nam Rhenus Germaniæ, Rhodanus Galliæ, Padus seu Eridanus Italiæ, fluvij notissimi.

[r] *Cui*] Aut certè Romanis, ejus accolis. Metonymia est.

[s] *Infernum*] Plutonem *scilicet* cum Proserpinâ conjuge.

[t] *Cycladas*] Sunt Cyclades Ægæi maris insulæ, in orbem collectæ, quæ hîc pro quibuslibet synecdochicè sumuntur.

[u] *Phocarum*] Sunt phocæ vituli marini, ut sæpè dictum.

Exanimata natant. ipsum quoque [x] Nerea fama est,
Doridáque, & natas, tepidis latuisse sub antris.
Ter Neptunus aquis cùm torvo brachia vultu
Exserere ausus erat: ter non tulit aëris æstus.
Alma tamen [y] Tellus, ut erat circumdata ponto,
Inter aquas pelagi, contractósque undique fontes,
Qui se condiderant in opacæ viscera matris,
Sustulit [z] omniferos collo tenus arida vultus:
Oppoſuítque manum fronti: magnóque tremore
Omnia concutiens paullum subsedit, & infrà,
Quàm solet esse, fuit: siccáque ita voce locuta est:
Si placet hoc, meruique, quid ô tua fulmina cessant
Summe Deûm? liceat perituræ viribus ignis,
Igne perire tuo, cladémque [a] auctore levare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resolvo.
(Presserat ora vapor) tostos en aspice crines,
Inque oculis tantùm, tantùm super ora favillæ.
Hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem
Officiique refers; quod adunci vulnera aratri,
Rastrorúmque fero, totóque exerceor anno?
Quòd pecori frondes, alimentáque mitia fruges
Humano generi, vobis quòd thura ministro?
Sed tamen exitium fac me meruisse: quid undæ,
Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
Æquora decrescunt, & ab æthere longiùs absunt?

INTERPRETATIO.

super extremo mari. Aiunt etiam ipsum Nereum, & Doridem, & filias sese abdidisse in cavernas calidas. Neptunus conatus erat ter emittere aquis lacertos, vultu truci; ter non toleravit ardores aëris. Mitis tamen Terra, ut erat cincta mari, inter aquas Pelagi, & fontes undique diminutos, qui sese abdiderant in præcordia vasta matris, sicca extulit faciem omnia ferentem collo tenus; & prætulit manum fronti; & percellens cuncta ingenti pavore paullùm subsedit; & constitit inferiùs quàm solet esse; & hanc orationem habuit voce aridâ: Siquidem hoc gratum est, maxime Deorum, & digna sum, quamobrem tua fulmina quiescunt? Concedatur interitura fervore ignis interire igne tuo, & solatium habere exitij ab auctore. Ægrè equidem os aperio pro hac ipsâ oratione. (Calor præcluserat fauces.) En vide capillos assos, & tantùm cineris in oculis, tantùm in ore. Præstasne mihi hanc mercedem, atque *hunc honorem feracitatis, & servitij; quòd patior plagas curvi aratri & rastrorum, & torqueor toto anno? quod exhibeo folia pecori, & fruges cibos dulces humanæ genti; quòd vobis* præbeo *thura? Sed pone tamen me dignam esse calamitate, aqua quid meritæ sunt, quid meritus est frater? quamobrem maria illi data sorte minuuntur, & distant longiùs à cælo?*

NOTÆ.

[x] *Nerea*] Fuit Nereus Deus maris, vates insignis, in Ægæo mari præcipuè habitans, qui Doridem uxorem habuit, ex qua 50 suscepit filias, à patre *Nereides* dictas.

[y] *Tellus*] Terræ est Dea, omnium rerum alumna.

[z] *Omniferos*] Quia omnia alit Terra.

[a] *Auctore*] *Si tuâ potiùs quàm Phaethontis manu periero.*

Quòd si nec fratris, nec te mea gratia tangit;
At cæli miserere tui. circumspice utrumque;
Fumat uterque polus: quos si vitiaverit ignis,
Atria vestra ruent. [b] Atlas en ipse laborat:
Vixque suis humeris candentem sustinet axem.
Si freta, si terræ pereunt, si regia cæli;
In chaos antiquum confundimur. eripe flammis,
Si quid adhuc superest: & rerum consule summæ.
Dixerat hæc Tellus: neque enim tolerare vaporem
Ulterius potuit, nec dicere plura: suumque
Rettulit os in se, propioráque [c] Manibus antra.
At pater omnipotens Superos testatus, & ipsum,
Qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato
Interitura gravi; summam petit arduus arcem;
Unde solet latis nubes inducere terris:
Unde movet tonitrus, vibratáque fulmina jactat.
Sed neque, quas posset terris inducere, nubes
Tunc habuit: nec, quos cælo dimitteret, imbres.
Intonat: & dextrâ libratum fulmen [d] ab aure
Misit in [e] aurigam: pariterque animâque rotísque
Expulit, & sævis compescuit [f] ignibus ignes.

INTERPRETATIO.

Quòd si neque favor fratris, neque meus te movet, at pigeat te cœli tui: intuere utrumque, uterque polus fumum emittit; quos si ignis corruperit, domus vestra cadent. Ecce ipse Atlas nutat, vixque fert suis humeris ardentem polum. Si maria, si terra intereunt, si basilica cœli, ruimus in antiquum chaos. Aufer igne si quid adhuc restat, & prospice summæ rerum. Terra hæc protulerat; nec verò potuit pati diutiùs calorem, nec plura narrare, & recepit suum caput in se, & speluncas viciniores Manibus. At pater omnipotens testatus Deos, & ipsum qui tradiderat currus, omnia peritura luctuoso fato nisi succurrat, excelsus ascendit in ultimam arcem, unde solet immittere nubila vastis terris, unde ciet tonitrua, & vibrat fulmina missa. Sed neque tum habuit nubila quæ posset spargere in terras; neque imbres quos dejiceret cœlo. Intonat, & jecit in aurigam fulmen libratum ab aure dextrâ, & deturbavit pariter animâ & rotis, & oppressit ignes feris ignibus.

NOTÆ.

[b] *Atlas*] Mons Mauritaniæ, qui propter altitudinem cœlum sustinere dicitur, vel quia Atlas Rex Mauritaniæ, qui in illum montem fertur transmutatus, primus omnium Astrologica tractasse creditus.

[c] *Manibus*] *Diis inferis.* Cæterum quod ad Phaëtontis fabulam spectat, ideò scriptam voluit Lucianus, quòd primus Phaëthon cursum Solis observaverit, neque tamen inceptum opus morte præventus absolverit. Alij ad mores referunt, atque eâ temerariâ juvenum Principum imperia retundunt. Tertullianus ad Sodomæ conflagrationem refert; alia alij comminiscuntur.

[d] *Ab aure*] Nam solenne iis, qui telum aliquod vibrant, illud prius, ut acriùs emittant, ad aurem adducere.

[e] *Aurigam*] Phaëthontem, *scilicet*, Solis currum malè gubernantem.

[f] *Ignibus*] Ὀξύμωρον: Nam potiùs ignem igni deberet augere quàm extinguere; quod hîc contra est, & figuram parit.

Consternantur equi : & saltu in contraria facto
Colla jugo excutiunt, abruptáque lora relinquunt.
Illic fræna jacent, illic temone revulsus
Axis ; in hac radij fractarum parte rotarum :
Sparsáque sunt latè laceri vestigia currûs.
At Phaëthon, rutilos flammâ populante capillos,
Volvitur in præceps, longóque per aëra tractu
Fertur ; ut interdum de cælo [g] stella sereno,
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.
Quem [h] procul à patriâ diverso maximus orbe
Excipit Eridanus : spumantiáque abluit ora.
II. Naïdes [i] Hesperiæ [k] trifidâ fumantia flamma
Corpora dant tumulo : signántque hoc [l] carmine saxum.
Hic situs est Phaëthon, currûs auriga paterni :
Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.
Nam pater obductos luctu miserabilis [m] ægro
Condiderat vultus : &, si modò credimus, unum
Isse diem sine Sole ferunt. incendia lumen
Præbebant ; aliquísque malo fuit usus in illo.
At Clymene postquam dixit, quæcunque fuerunt
In tantis dicenda malis ; lugubris & amens,
Et laniata sinus totum [n] percensuit orbem :
Exanimésque artus primo, [o] mox ossa requirens,

INTERPRETATIO.

Equi expavescunt, & saltu retrorsum dato, subtrahunt colla jugo, & deserunt habenas laceratas. Fræna illic sunt strata, illic axis eductus temone ; ibi radij rotarum quassatarum ; & reliquiæ currus fracti sunt latè disjectæ. At Phaëthon flammâ vastante comam flavam corruit, & trahitur per aërë longo limite, sicuti quandoque stella de cælo puro quanquam non delapsa est, tamen potuit videri decidisse. Quem Eridanus maximus recipit longè à patriâ dissito orbe ; & lavit faciem æstuantem.

II. Naïdes Hesperiæ condunt sepulcro corpus fumans igne trisulco ; & inscribunt hoc epitaphium cippo, seu saxo sepulcrali ; Hic positus est Phaëthon moderator currus paterni, quo si non potitus est, frustratus est tamen inceptis ingentibus. Nam parens lamentabilis velaverat faciem opertam gravi ærumna ; & si modò fidem adhibemus, aiunt unum diem præteriisse absque Sole. Deflagratio lucem afferebat, & nonnulla fuit utilitas in illo dispendio. At Clymene postquam protulit quæcumque fuerunt, proferenda in tantis malis, tristis & furiosa, & scissas vestes habens perlustravit totum mundum, & exquirens primò membra mortua, mox ossa,

NOTÆ.

[g] *Stella*] Non stella quidem, sed exhalatio quædam incensa, stellæ speciem referens.

[h] *Procul*] Multùm enim distat Italia ab Æthiopiâ.

[i] *Hesperiæ*] Occidentales & Italicæ : *Hesperia* enim ferè pro Italiâ, sicut *ultima Hesperia* pro Hispaniâ sumitur.

[k] *Trifidâ*] *Fulmine*, quod trifidum pingitur.

[l] *Carmine*] *Epitaphio*, eoque ritè concepto inscriptoque.

[m] *Ægro*] Id est, qui ægros facit. Metonym.

[n] *Percensuit*] Inveniendi filij causâ.

[o] *Mox*] Postquam filium statim non invenit.

Repperit ossa tamen peregrinâ condita ripâ.
Incubuitque loco: nomenque in marmore lectum
Perfudit lacrymis, & aperto pectore fovit.
Nec minùs [p] Heliades fletus, &, inania morti
Munera, dant lacrymas: & cæsæ pectora palmis
Non auditurum miseras Phaëthonta querelas
Nocte dieque vocant: adsternuntúrque sepulcro.
Luna quater junctis implerat cornibus orbem:
Illæ more suo (nam morem fecerat usus)
Plangorem dederant. è quîs Phaëthusa sororum
Maxima, cùm vellet terræ procumbere, questa est
Diriguisse pedes: ad quam conata venire
Candida Lampetie; subitâ radice retenta est.
Tertia cùm crinem manibus laniare pararet;
Avellit frondes. hæc stipite crura teneri,
Illa dolet fieri longos sua brachia ramos.
Dumque ea mirantur; complectitur inguina cortex:
Perque gradus uterum, pectúsque, humerósque, manúsque
Ambit: & exstabant tantùm ora vocantia matrem.
Quid faciat mater? nisi, quo trahat impetus illam,
Huc eat, atque illuc? &, dum licet, oscula jungat?
Non satis est, truncis avellere corpora tentat,
Et teneros manibus ramos abrumpere: at inde
Sanguineæ manant, tanquam de vulnere, guttæ.

INTERPRETATIO.

invenit ossa quanquam sepulta ripâ exterâ. Et ibi insedit; & irrigavit lacrymis nomen lectum in marmore, & calefecit gremio nudato. Neque minùs Solis filia prabent morti lacrymas & ejulatus, dona vana: & plangentes pectora manibus explicitis citant nocte & die Phaëthontem non percepturum lamentabiles querimonias: & jacent ad tumulum. Luna quater absolverat orbem cornibus copulatis; illa ex consuetudine suâ (nam usus in consuetudinem abierat) lamentationes continuaverant: è quibus Phaëtusa grandior natu sororum, cùm cuperet sese in terram mittere, ingemuit pedes induruisse; ad quam cùm alba Lampetie enixa esset accedere, correpta est radice modò natâ. Cùm tertia vellet lacerare comam manibus decerpit frondes: hac queritur crura correpta esse trunco, illa lacertos suos mutari in productos ramos. Et dum ea stupent, liber involvit inguina; & circumdat paulatim ventrem, & pectus, & humeros & manus; & supererant tantùm ora citantia matrem. Quid agat mater nisi feratur huc atque illuc, quo furor illam rapiat; & misceat suavia, dum datur. Non satis est: nititur eripere corpora stipitibus, & revellere ramos teneros manibus: at gutta cruenta fluunt inde, tanquam de plagâ.

NOTA.

[p] *Heliades*] Solis filiæ, à patre Græcè sic dictæ, quæ & à fratre *Phaëthontiades*. Tres tantùm hic memorat Poëta, alij plures, Hyginus usque ad septem; quæ postquam fratrem per quatuor menses assiduè flevissent, tandem Jovis miseratione in populos, vel, ut aliis placet, in alnos. ipsarum verò lacrymæ in succina seu electra, mutatæ sunt.

Parce, precor, mater, quæcunque est saucia, clamat:
Parce, precor: nostrum laniatur in arbore corpus.
Jamque vale. cortex in verba novissima venit.
III. [q] Inde fluunt lacrymæ: stillatáque sole rigescur
De ramis electra novis: quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit gestanda Latinis.
IV. [r] Adfuit huic monstro proles Sthenelëia Cycnus,
Qui tibi materno quamvis à sanguine junctus,
[s] Mente tamen, Phaëthon, propior fuit. ille relicto
(Nam [t] Ligurum populos, & magnas rexerat urbes)
Imperio ripas virides amnemque querelis
Eridanum implerat, silvámque [u] sororibus auctam:
Cùm vox est tenuata viro: canæque capillos
Dissimulant plumæ: collúmque à pectore longum
Porrigitur, digitósque ligat [x] junctura rubentes:
Penna latus vestit: tenet os sine acumine rostrum:
Fit nova Cycnus avis [y] nec se cælóque Jovique
Credit, ut injustè missi memor ignis ab illo.
Stagna colit, patulósque lacus: ignémque perosus,
Quæ colat, elegit contraria flumina flammis.

INTERPRETATIO.

Ignosce quaso, mater, vociferatur quacumcumque est vulnerata; ignosce, quaso, corpus nostrum discerpitur in arbore. Jamque vale. Liber occupavit ultima verba.

III. *Inde stillant lacryma, & electra derivata de novis ramis indurantur Sole: qua fluvius purus excipit, & mittit ferenda ab Italis puellis.*

IV. *Cycnus filius Stheneli adstitit huic prodigio, qui utcumque sibi devinctus sanguine materno, Phaethon, tamen fuit conjunctior* benevolo *animo. Ille neglecto regno, (nam imperium tenebat in gentem Ligurum, & amplas civitates) questibus impleverat ripas glaucas, & fluvium Eridanum, & nemus amplificatum sororibus, cùm vox est imminuta viro, & pluma candida tegunt comam, & collum productum à pectore extenditur, & ligamina committunt articulos rubentes: Penna tegit latus, rostrum occupat os sine acumine; Cycnus mutatur in avem novam. Nec se committit calo, & Jovi, tanquam recordans fulminis injustè jaculati ab illo. Frequentat stagna, & vastos lacus, & aversatus ignem assumsit flumina contraria flammis qua sequatur.*

NOTÆ.

[q] *Inde*] Ex arboribus picei generis fluere electrum seu succinum crediderunt veteres; sed bituminis esse genus in Septentrionalium littorum tractu è terrâ scaturiens, compertum est; quod quidem primò molle, deinde maris fluctibus & temporis diuturnitate durescit. Atque hîc de eo agitur quod *ambram citrinam* vocitant, non de *ambra grysia*.

[r] *Adfuit*] Nunc ad Cycni Stheneli filij progreditur fabulam, qui Phaëthonti sanguine & amicitiâ conjunctus, cùm relictâ Liguriâ, ad Padi ripas venisset, multùmque amici casum deflevisset, in avem sui nominis fuit mutatus.

[s] *Mente*] Quia amicus.

[t] *Ligurum*] Sunt Ligures, quibus imperabat Cycnus, Italiæ Populi, inter Varum & Macram amnes siti, Tuscis, ab ortu contermini. Hodie *Genois*.

[u] *Sororibus*] Quas antè in Populos mutatas vidimus.

[x] *Junctura*] Pelliculam dicit rubentem, quâ continentur Cycnorum digiti.

[y] *Nec se cæloque*] Naturalem causam petit ex fabulâ.

Squallidus intereà genitor Phaëthontis, & expers
Ipse sui decoris, qualis, cùm [z] deficit orbem,
Esse solet: lucemque odit, seque ipse, diemque:
Datque animum in luctus; & luctibus adjicit iram:
[a] Officiúmque negat mundó. Satis, inquit, ab ævi
Sors mea principiis fuit irrequieta: pigétque
Actorum sine fine mihi, sine honore, laborum.
Quilibet alter agat portantes lumina currus.
Si nemo est, omnésque Dei non posse fatentur;
[b] Ipse agat: ut saltem, dum nostras tentat habenas,
Orbatura patres aliquando fulmina ponat.
Tum sciet, ignipedum vires expertus equorum,
Non meruisse necem, qui non benè texerit illos.
Talia dicentem circumstant omnia Solem
Numina: neve velit tenebras inducere rebus,
Supplice voce rogant. missos quoque Jupiter ignes
Excusat, precibúsque minas regaliter addit.
Colligit amentes; & adhuc terrore paventes,
Phœbus equos: stimulóque domans & verbere sævit:
Sævit enim, natúmque objectat, & imputat illis.
V. At pater omnipotens ingentia mœnia cæli
Circuit: &, ne quid labefactum viribus ignis
Corruat, explorat. quæ postquam firma, suique
Roboris esse videt: terras, hominúmque labores

INTERPRETATIO.

Intereà pater Phaëthontis horridus, & ipse spoliatus suâ elegantiâ, qualis consuevit esse cùm destituit mundum, & odio habet splendorem, seque ipse, & diem: & animum adjicit ad mœrorem, & addit iram mœrori, & recusat officium orbi. Satis, ait, conditio mea fuit laboriosa ab initio temporum; & me pœnitet laborum exantlatorum sine fine. sine honore. Quivis alius regat currus ferentes lucem. Si nullus est, & omnes Dij concedunt se esse impares, ipse regat, ut saltem dum tractat nostra lora, omittat quandoque fulmina quæ privent parentes liberis. *Tum cognoverit, postquam tentaverit impetum equorum ignipedum, non dignum esse morte qui non bene moderatus fuerit illos. Omnes Dij circumdant Solem talia proferentem; & orant voce supplice ne placeat Immittere caliginem mundo: Jupiter etiam excusat flammas jaculatas, & adjicit pro imperio comminationes precibus. Sol cogit equos attonitos, & trementes adhuc pavore: & compescens* eos *aculeo & scuticâ furit: furit enim, & objicit filium, &* eos *accusat de ejus morte.*

V. *At pater omnipotens perlustrat vastum ambitum cœli; & prospicit, ne quid corruptum viribus ignis decidat: quæ postquam invenit integra, & sibi constantia, intuetur terras & labores hominum.*

NOTÆ.

[z] *Deficit orbem*] Ubi deliquium & eclipsim patitur, opaci Lunæ corporis interjectu obscuratus: quanquam non totus simul potest abscondi.

[a] *Officiumque*] Currum regere, cujus beneficio illustratur orbis.

[b] *Ipse*] Jupiter, quem tamen iratus dedignatur appellare.

Perspicit.

Perſpicit. [c] Arcadiæ tamen eſt impenſior illi
Cura ſuæ. fonteſque, & nondum audentia labi
Flumina reſtituit. dat terræ gramina, frondes
Arboribus; læſáſque jubet revireſcere ſilvas.
Dum redit, itque frequens; in virgine [d] Nonacrinâ
Hæſit: & accepti caluêre ſub oſſibus [e] ignes.
Non erat hujus opus lanam mollire trahendo;
Nec [f] poſitu variare comas. ubi fibula veſtem,
[g] Vitta coërcuerat neglectos alba capillos,
Et modò leve manu jaculum, modò ſumpſerat arcum;
[h] Miles erat [i] Phœbes: nec [k] Mænalon attigit ulla
Gratior hac [l] Triviæ. ſed nulla potentia longa eſt.
Ulterius medio ſpatium Sol altus habebat;
Cùm ſubit illa nemus, [m] quod nulla ceciderat ætas.
Exuit hic humero pharetram, lentóſque retendit
Arcus: inque ſolo, quòd texerat herba, jacebat:
Et pictam poſitâ pharetram cervice premebat.
Jupiter ut vidit feſſam, & cuſtode vacantem;
Hoc certè conjux furtum mea neſciet, inquit:
Aut ſi reſcierit; ſunt ô, ſunt jurgia tanti.

INTERPRETATIO.

Magis tamen intendit animum ad ſuam Arcadiam: & renovat fontes & fluvios nondum auſos fluere: decorat terram herbis, arbores foliis, & imperat nemora vaſtata revireſcere. Dum ſæpiùs meat atque remeat, conſiſtit in puellâ Nonacrinâ: & amor medullis receptus invaluit. Non erat hujus penſum lanam non ſinere rudem, nendo; nec diſtinguere capillos fingendo. Poſtquam fibula collegerat amictus, vitta candida comam fluentem, & quandoque corripuerat manu expolitum jaculum, quandoque arcum, erat miles Dianæ: neque ulla magis accepta hâc Triviæ tetigit Mænalon. Sed nulla gratia aut potentia eſt durabilis. Sol excelſus tenebat locum ulteriorem medio, cùm illa intrat ſilvam, quam nullum tempus ſtraverat. Hic deripit pharetram humero, & relaxavit arcum flexilem; & ſtrata erat ſuper terrâ, quam gramen veſtiverat: & ſuſtentabat pictâ pharetrâ caput impoſitum. Cùm Jupiter cognovit defatigatam, & ſine cuſtode, certè dicit, uxor mea ignorabit iſtud ſtuprum; aut ſi cognoverit, rixæ ſunt, ô ſunt tanti.

NOTÆ.

[c] *Arcadia*] Quæ Provincia eſt Peloponneſi, Jovi, vel quia ibi natus, ut volunt Arcades, vel aliis de cauſis chariſſima.

[d] *Nonacrinâ*] *Arcadicâ*; Synecdochicè. Calliſto eſt Lycaonis filia, cui nomen fecit Mons Arcadiæ *Nonacris*.

[e] *Ignes*] *Amor*, quo erga Lycaonis filiam correptus fuerat.

[f] *Poſitu variare*] Id eſt, in varias figuras componere.

[g] *Vitta alba*] Quæ pudicitiæ ſymbolum.

[h] *Miles erat*] Id eſt, Venationi erat dedita: nam & talis fuit Diana.

[i] *Phœbes*] *Diana*, Apollinis ſeu Phœbi ſororis.

[k] *Mænalon*] Arcadiæ montem, ubi Diana venari ſolita.

[l] *Triviæ*] *Dianæ*; quæ ideò Trivia dicitur, quòd in triviis triformi, & tricipiti ſacra fierent. Eſt nempe Diana in terris eadem quæ in cœlo Luna, & in inferis Proſerpina, quam in triviis equino, canino, medioque humano capite repræſentabant.

[m] *Quod nulla*] Adeòque arboribus denſiſſimum, umbrâque gratiſſimâ.

Protinus induitur faciem cultúmque Dianæ:
Atque ait, O comitum virgo pars una mearum,
In quibus es venata jugis? de cespite virgo
Se levat: &, Salve numen, me judice, dixit,
Audiat ipse licet, majus Jove. ridet, & audit;
Et sibi præferri se gaudet; & oscula jungit;
Nec moderata satis, nec sic à virgine danda.
Quâ venata foret silvâ narrare parantem
Impedit amplexu: nec se sine crimine prodit.
Illa quidem contra, quantum modò fœmina possit,
(Aspiceres utinam, [n] Saturnia, mitior esses!)
Illa quidem pugnat: sed quæ superare puella,
Quisve Jovem poterat? superum petit æthera [o] victor
Jupiter. huic odio nemus est, & conscia silva.
Unde, pedem referens, pæne est oblita pharetram
Tollere cum telis, &, quem suspenderat, arcum.
Ecce, suo comitata choro [p] Dictynna per altum
Mænalon ingrediens, & cæde superba ferarum,
Aspicit hanc, visámque vocat: clamata refugit;
Et timuit primò, ne Jupiter esset in illâ.
Sed postquam pariter Nymphas incedere vidit;
Sensit abesse dolos: numerúmque accessit ad harum.
Heu quàm difficile est, crimen non prodere vultu!
Vix oculos attollit humo: nec, ut ante solebat,

INTERPRETATIO.

Continuò assumit vultus & ornatum Dianæ; atque inquit, O puella pars una mearum comitum, in quibus collibus es venata? Puella surgit, & ait, Salve numen, meâ sententiâ, majus Jove, quamvis ipse intelligat. Intelligit & ridet, & lætatur se sibi anteponi; & præbet suavia, nec satis modesta, nec sic præbenda à puellâ. Implicat amplexu conantem referre quâ silvâ venata sit; neque se manifestat sine crimine. Illa equidem (utinam videres, Saturnia, esses lenior!) Illa equidem contrà nititur quantùm saltem puella possit: sed quæ puella, quisve poterat vincere Jovem? Jupiter voti compos ascendit in supremum cælum. Hæc odit nemus & silvam consciam. Unde digrediens oblita est ferè colligere pharetram cùm sagittis, & arcum quem appenderat. Ecce Dictynna stipata suis comitibus ambulans per excelsum Mænalon & elata nece ferarum videt hanc, & arcessit visam; Vocata recedit, & metuit primò, ne Jupiter lateret in illâ. Sed postquam cognovit Nymphas unà ambulare intellexit fraudem non esse; & se addidit earum choro. Heu quam difficile est non indicare crimen ore! vix erigit oculos; neque ut antea consueverat

NOTÆ.

[n] *Saturnia*] De Junone loquitur cunctis pellicibus suis infestâ, Saturni ex Ope filiâ.

[o] *Victor*] Voti compos.

[p] *Dictynna*] Diana, ἀπὸ τῶν δικτύων, à retibus, quibus usa Dea venatrix. Quanquam in Britomartis nymphæ & comitis honorem hoc nomen sibi assumsisse Dianam voluerunt alij. Illa nempe cùm Minoïs amorem fugeret, & sese in mare præcipitem dedisset, à Cretensibus, oraculo monitis ut hoc pacto grassantem pestem effugerent, retibus ex mari extracta est. Qui Cretenses Dianæ templum sub Dictynnæ nomine extructum dicaverunt.

Juncta Deæ lateri, nec toto est agmine prima:
Sed silet; & læsi dat signa rubore pudoris.
Et (nisi quod virgo est) poterat sentire Diana
Mille notis culpam. Nymphæ [q] sensisse feruntur.
[r] Orbe resurgebant Lunaria cornua nono;
Cùm Dea venatrix, [s] fraternis languida flammis,
Nacta nemus gelidum: de quo cùm murmure labens
Ibat, & [t] attritas versabat rivus arenas.
Ut loca laudavit; summas pede contigit undas.
His quoque laudatis, Procul est, ait, arbiter omnis:
Nuda superfusis tingamus corpora lymphis.
[u] Parrhasis erubuit. cunctæ velamina ponunt:
Una moras quærit. dubitanti vestis [x] ademta est:
Qua positâ nudo patuit cùm corpore crimen.
Attonitæ, manibúsque uterum celare volenti,
I procul hinc, dixit, nec sacros pollue fontes,
[y] Cynthia: deque suo jussit secedere cœtu.
Senserat hoc olim magni [z] matrona Tonantis:
Distulerátque graves in idonea tempora pœnas.
Caussa moræ nulla est: & [a] jam puer [b] Arcas (idipsum
Indoluit Juno) fuerat de pellice natus.

INTERPRETATIO.

affixa est lateri Deæ; neque est prima toto choro. Verùm tacet; & indicat pudicitiam delibatam rubore. Et, nisi quòd est virgo, Diana poterat cognoscere crimen mille indiciis. Nymphæ dicuntur cognovisse. Cornua Lunæ renovabantur nono orbe, cùm Dea venatrix victa ignibus fraternis incidit in silvam opacam, ex quâ manabat rivus fluens cum strepitu, & verrebat sabulum detritum. Postquam probavit loca, attigit pede aquas ultimas. Illis quoque probatis, longè est, inquit, omnis testis, abluamus nuda corpora aquis superfusis. Parrhasis rubore correpta est. Omnes exuunt vestes, ea sola cunctatur. Amictus dereptus est moras nectenti, quo relicto culpa prodita est cum nudo corpore. Diana dixit huic exterritæ, & quærenti tegere ventrem manibus, fuge hinc, neque contamina sacros fontes; & imperavit abire à suo numero. Conjux magni Tonantis hoc olim adverterat, & dimiserat in tempus suum atrox supplicium. Causa differendi nulla est; & jam puer Arcas erat natus de adulterâ: idipsum Junoni mœrori erat.

NOTÆ.

[q] *Sensisse feruntur*] Adeóque perspicaciores, minúsque, quàm ipsa Diana, virgines.

[r] *Orbe*] *Nonus mensis aderat.*

[s] *Fraternis*] Solis, qui Dianæ frater.

[t] *Attritas*] *Minutas*, quæque adeò pedes non læderent.

[u] *Parrhasis*] Callisto Arcadica. Memorantur enim Arcadiæ mons Parrhasius, nemus, oppidum, regiuncula.

[x] *Ademta*] Puellari protervitate *scilicet*, & joco.

[y] *Cynthia*] Diana, à Cyntho, Deli monte, ubi cum Apolline nata.

[z] *Matrona*] Juno est, Jovis & soror, & conjux.

[a] *Jam puer Arcas*] Videsis apud Germanicum Cæsarem, in Phænomenon Arati interpretationibus, variorum hac de re opiniones. Consule etiam, si lubet Hyginum, Astron. lib. 2. cap 1.

[b] *Arcas*] Quem ex Jove peperit Callisto.

Quò ſimul obvertit ſævam cùm lumine mentem;
Scilicet hoc unum reſtabat, adultera, dixit,
Ut fœcunda fores: fieretque injuria partu
Nota: Jovíſque mei teſtatum dedecus eſſet.
Haud impunè feres: adimam tibi nempe figuram;
Quâ tibi, quáque places noſtro, importuna, marito.
Dixit: &, adverſâ prenſis à fronte capillis,
Stravit humi pronam. tendebat brachia ſupplex.
[c] Brachia cœperunt nigris horreſcere villis,
Curvaríque manus, & aduncos creſcere in ungues,
Officióque pedum fungi: laudatáque quondam
Ora Jovi, lato fieri deformia rictu.
Neve preces animos, & verba ſuperflua flectant;
Poſſe loqui eripitur. vox iracunda, mináxque,
Plenáque terroris rauco de gutture fertur.
Mens antiqua tamen factâ quoque manſit in urſâ.
Aſſiduóque ſuos gemitu teſtata dolores,
Qualeſcunque manus ad cælum & ſidera [d] tollit:
Ingratúmque Jovem, nequeat cùm dicere, ſentit.
Ah quoties, ſolâ non auſa quieſcere ſilvâ,
Ante domum, quondámque ſuis erravit in agris!
Ah quoties per ſaxa canum latratibus acta eſt!
Venatríxque metu venantum territa fugit!
Sæpe feris latuit viſis; oblita [e] quid eſſet:

INTERPRETATIO.

In quem puerum ſtatim atque conjecit ferum animum cum oculis, ſcilicet, inquit, hoc unum ſupererat, pellex, ut fœcunda eſſes, & injuria innoteſceret partu, & crimen mei Jovis eſſet teſtibus confirmatum. Non diſcedes inulta. namque tibi eripiam formam, quâ tibi plaudis, odioſa, & quâ grata es viro noſtro. Loquuta eſt, & comâ correptâ à fronte oppoſitâ, proturbatam projecit in terram. Supplex porrigebat lacertos, lacerti cœperunt rigere pilis atris, & manus flecti, & augeri in ungues hamatos, & vicem pedum præſtare, & vultus olim probati à Jove fieri turpes vaſto roſtro. Et ne preces, & copia orationis moveat mentem, tollitur poſſe fari: vox infenſa, & malum portendens, & plena terroris emittitur de rauco gutture. Animus tamen priſtinus ineſt in urſâ factâ, & indicans pœnam ſuam continuo gemitu, tollit ad cœlum & aſtra manus qualeſcumque; & cogitat Jovem ingratum, cùm non poſſit prædicare. Ah! quoties verita requieſcere in nemore deſerto exſpatiata eſt ante domum, & in campis olim ſuis. Ah! quoties agitata eſt per rupes latratibus canum! Et venatrix effugit tremefacta metu venatorum. Sæpe ſe abdidit feris conſpectis, non recordans quid eſſet;

NOTÆ.

[c] *Brachia*] In urſam mutata eſt. Cujus fabulæ hanc cauſam aſſignat Palæphatus. Ingreſſa erat Calliſto venatrix urſæ cubile, à quâ conſumta eſt: Exivit deinde urſa, nec deinceps apparuit Calliſto: eam urſam eſſe comites dictitarunt.

[d] *Tollit*] Solent nempe urſi poſterioribus pedibus tautùm quandoque inſiſtere, more hominum.

[e] *Quid eſſet*] Fera nempe, cui ab aliis nihil timendum eſſet.

Ursáque conspectos in montibus horruit ursos :
Pertimuítque lupos ; quamvis [f] pater esset in illis.
VI. Ecce Lycaoniæ proles ignara parenti
Arcas adest, [g] ter quinque ferè natalibus actis.
Dumque feras sequitur ; dum saltus eligit apros,
Nexilibúsque plagis silvas [h] Erymanthidas ambit ;
Incidit in matrem. quæ restitit Arcade viso ;
Et cognoscenti similis fuit. ille refugit :
Immotósque oculos in se sine fine tenentem
Nescius extimuit : propiúsque accedere aventi
Vulnifico fuerat fixurus pectora telo :
Arcuit omnipotens : paritérque ipsósque nefásque
Sustulit ; & celeri raptos per [i] inania vento
Imposuit cælo, vicináque [k] sidera fecit.
Intumuit Juno, postquam inter sidera pellex
Fulsit : & ad [l] canam descendit in æquora Tethyn,
Oceanúmque senem ; quorum reverentia movit
Sæpe Deos : caussámque viæ scitantibus infit :
Quæritis æthereis quare regina Deorum
Sedibus huc adsim ? [m] pro me tenet altera cælum.
Mentiar, obscurum nisi nox cùm fecerit orbem,
Nuper honoratas summo mea vulnera cælo

INTERPRETATIO.

& ursa expavit urses vises in collibus, & lupes, quanquam parens esset immixtus illis.
VI. *Ecce Arcas filius Lycaoniæ nescius incidit in matrem, annos natus propemodum quindecim; & dum persequitur feras, dum dispicit saltus ideneos, & circumdat silvas Erymanthidas cassibus intextis occurrit matri, quæ constitit Arcade conspecto, & visa est cognescere. Ille recessit, & ignorans expavit hærentem semper in se oculis fixis, & jacturus erat telum vulneraturum pectus cupientis accedere propiùs: Omnipotens prohibuit, & corripuit simul & ipsos & nefas, & affixit cœlo ablatos vento rapido per aërem, & astra effecit vicina. Juno excanduit, postquam adultera micuit inter astra, & devecta est ad veterem Tethyn in mare, & senem Oceanum, quorum honos tetigit sæpe Deos; &* itâ *incipit* verba faciens ad eos *qui de caussâ itineris interrogaverant, Petitis quamobrem regina Deorum huc venerim ab arcibus cœlestibus? Alia habet cœlum pro me. Sim fallax, nisi cùm Nox induxerit tenebras mundo, aspexeritis mea damna sidera spectabilia*

NOTÆ.

[f] *Pater*] Illum anteà in lupum jovis irâ mutatum vidimus.
[g] *Ter quinque*] Adeòque annos natus quindecim.
[h] *Erymanthidas*] *Arcadicas*; *Erimanthus* quippe Arcadiæ mons est, apro ab Hercule cæso factus celebris.
[i] *Inania*] *Per spatium aërium*, quod vacuum videtur.
[k] *Sidera*] Callisto enim in Ursam majorem mutata, ut jam suprà vidimus, quam Arctophylax, in quem mutatus Arcas comitatur.
[l] *Canam*] Spumis & ætate; nam omnium rerum, etiam Deorum nutrix credita.
[m] *Pro me tenet*] Irata est, *scilicet*, Juno, ut ex verbis apparet.

Videritis stellas illic, ubi [n] Circulus axem
Ultimus extremum spatióque brevissimus ambit.
Est verò, cur quis Junonem lædere nolit,
Offensámque tremat; quæ prosim sola nocendo?
En ego quantùm egi! quàm vasta potentia nostra est!
Esse hominem vetui: facta est Dea. sic ego pœnas
Sontibus impono: sic est mea magna potestas.
[o] Vindicet antiquam faciem, vultúsque ferinos
Detrahat; Argolicâ quod in ante [p] Phoronide fecit.
Cur non & pulsa [q] ducat Junone, meoque
Collocet in thalamo, socerúmque Lycaona sumat?
At vos si læsæ contemtus tangit [r] alumnæ,
Gurgite cæruleo [f] septem prohibete Triones:
Sideráque in cælo stupri mercede receptâ
Pellite: [t] ne puro tingatur in æquore pellex.
VII. Dî maris annuerant. habili Saturnia curru
Ingreditur liquidum pavonibus aëra [u] pictis:
[x] Tam nuper pictis cæso pavonibus Argo;

INTERPRETATIO.

supremo cælo illic ubi circulus ultimus & minimus ambitu circumdat polum. Reliquum autem est aliquid. *quamobrem quisquam metuat offendere Junonem,& metuat læsam, quæ sola juvem officiendo? En quantùm ego profeci! quanta est nostra Potestas! Prohibui esse hominem, facta est Dea. Ità ulciscor noxios: ea est mea vasta potentia! Afferat pristinam formam,& tollat faciem belluinam; quod fecit anteà in Phoronide Argolicâ. Quamobrem etiam non suam faciat Junone repudiatâ,& constituat in meo cubiculo,& accipiat Lycaonem in socerum? At si fastidium alumnæ spretæ vos movet, arcete glaucâ abysso septem Triones; & abigite sidera admota cælo in præmium vitij; ne adultera mergatur in aquâ purâ.*
VII. *Dij maris assensi erant: filia Saturni ascendit in cælum fluidum curru agili pavonibus stellatis; stellatis* inquam *tam nuper Argo interfecto*.

NOTÆ.

[n] *Circulus*] Arcticum dicit, qui brevissimus est ad polum Septentrionalem.

[o] *Vindicet*] Jupiter *scil.* (quem iracunda dedignatur appellare) *atque Callistoni pristinam hominis formam restituat.*

[p] *Phoronide*] Io *scilicet*, Phoronei sorore, Inachi filia; quam cùm in vaccam, Junonis metu, Jupiter transmutasset, humanæ formæ idem restituit.

[q] *Ducat*] Callistonem, quam in tanto dolore, multùm cavet nominare.

[r] *Alumnæ*] Jam anteà Junonem, ni fallor, à Tethy educatam diximus: cui fabulæ natura ipsa ansam præbuit Per Junonem enim infimam aëris regionem præsertim intelligunt fabularum consarcinatores, qui quidem aër Tethy seu aquâ rarefactâ gignitur & nutritur.

[f] *Septem Triones*] Id est, Ursam majorem.

[t] *Ne puro*] Hoc ideò fictum, quòd Ursa, & polo nobis sublato vicina sidera non subeant horizontem, qui quidem Poëtis idem qui vulgò esse videtur, mare. Sed istiusmodi qui volet perspicere Astronomos consulat omninò necesse est.

[u] *Pictis*] Quorum caudas stellantibus gemmis, ex Argi oculis, nuper ornaverat Juno. Picti verò Pavones propriè trahunt currum Junonis propter diversam & multicolorem aëris naturam: quâ de causâ & Iris eidem nuncia & ministra est.

[x] *Tam nuper*] Repetitio est, ut ad sequentem fabulam facilius descendas,& lectoris animum præparet. Quanquam, si vera volumus dicere, non multùm placent ejusmodi verborum connexiones.

Quàm tu nuper eras, cùm candidus ante fuisses,
Corve loquax, subitò nigrantes versus in alas.
Nam fuit hæc quondam niveis argentea pennis
Ales, ut æquaret totas sine labe columbas:
[y] Nec servaturis vigili Capitolia voce
Cederet anseribus, nec amanti flumina cycno.
Lingua fuit damno: linguâ faciente loquaci,
Qui color albus erat, nunc est contrarius albo.
VIII. Pulcrior in totâ, quàm [z] Larissæa [a] Coronis,
Non fuit [b] Hæmoniâ placuit tibi, [c] Delphice, certè,
Dum vel casta fuit, vel inobservata. sed [d] ales
Sensit [e] adulterium Phœbeïus: utque latentem
Detegeret culpam [f] non exorabilis index,
Ad dominum tendebat iter: quem [g] garrula motis
Consequitur pennis, scitetur ut omnia, cornix.
Auditâque viæ causâ, Non utile carpis,

INTERPRETATIO.

quàm tu corve garrule nuper eras repentè mutatus in alas atras, cùm priùs albus fuisses. Nam hac avis fuit olim splendida pennis candidis, ut par esset columbis prorsus sine omni macula; neque decederet anseribus custoditaris voce experrectâ Capitolium, neque Cycno prosequenti fluvios. Lingua necuis, linguâ garrulâ præstante, ut color qui erat candidus, nunc sit contrarius candido.

VIII. *Non fuit* puella *formosior in totâ Hæmoniâ, quàm Larissæa Coronis. Sanè grata tibi fuit, Delphice, dum vel pudica fuit, vel minùs observata. Sed avis Apollinis cognovit stuprum; & ut index inexorabilis revelaret vitium occultum gressus dirigebat ad dominum: quem indicem cornix loquax persequitur alis agitatis, ut omnia percunctetur. Et cognitâ causâ via, Non, ait, ingrederis viam lucrosam:*

NOTÆ.

[y] *Nec servaturis*] Alludit ad historiam Romanam, quæ Gallos testatur, olim per noctis silentia ad summum Capitolij obsessi adscendisse; ità ut non custodes solùm sed & canes fefellerint: anseres tamen clangore & alarum strepitu M.Manlium excitasse, qui cum aliis Gallos de arce Romanâ deturbavit.

[z] *Larissæa*] Larissâ Thessaliæ urbe oriundâ; quâ re ab aliâ Coronide Phocaicâ distinguitur.

[a] *Coronis*] Hæc, quæ aliis *Arsinoë* Leucippi filia, Phlegiæ fuit; cujus fabulam prolixè persequitur Natalis Comes lib.4.cap.11.

[b] *Hæmoniâ*] *Thessaliâ*, ab Hæmo vicino monte, ut placet Servio, quod falsum; at potius ab aliquo rege, quorum causâ sæpissimè nomen mutavit: Nisi fortè, prout Macedoniam, inter Thraciam & Thessaliam porrectam, cum Thessaliâ ipsâ veteres confuderunt, huic insuper Thraciæ partem adjicere voluerint.

[c] *Delphice*] Apollinem compellat, qui à Delphis, Phocidis urbe ubi celeberrimum habuit templum & oraculum, hoc nomen consequutus est.

[d] *Ales Phœbeius*] Corvus est, propter auguria, vaticinia, & præsagia Apollini sacer; qui Coronidis adulterium deprehendit.

[e] *Adulterium*] Quod admisit Coronis, quæ Ischydi cuidam Thessalo sui copiam fecit.

[f] *Non exorabilis*] Coronis, *scilicet*, indicium metuens, multis precibus corvum fatigavit, ut rem proferret. Vel inexorabilis dicitur corvus, qui cornicem audire noluerit.

[g] *Garrula scitetur*] *Percunctatorem fugito, nam garrulus idem est.* Horat.

Inquit, iter : ne ſperne meæ præſagia linguæ.
[h] Quid fuerim, quid ſimque, vide ; meritúmque require :
Invenies [i] nocuiſſe fidem. nam tempore quodam
Pallas [k] Erichthonium, prolem ſine matre creatam,
Clauſerat [l] Actæo textâ de vimine ciſtâ :
Virginibúſque tribus [m] gemino de Cecrope natis
Hanc legem dederat, ſua ne ſecreta viderent.
Abdita fronde levi denſâ ſpeculabar ab ulmo,
Quid facerent. commiſſa duæ ſine fraude tuentur,
Pandroſos atque Herſe. timidas vocat una ſorores
Aglauros : nodóſque manu diducit. at intus
Infantémque vident, apporrectúmque draconem.
[n] Acta Deæ refero. pro quo mihi gratia talis
Redditur, [o] ut dicar tutelâ pulſa Minervæ ;
Et ponar poſt [p] noctis avem. mea pœna volúcres
Admonuiſſe poteſt ; ne [q] voce pericula quærant.

INTERPRETATIO.

ne contemne omina lingua mea. Inſpice quid ſim, & quid fuerim, & percunctare de merito, reperies fidem obfuiſſe. Nam aliquando Minerva incluſerat Erichthonium, filium natum ſine matre, capsâ factâ de vimine Actae : & poſuerat hanc legem tribus puellis ortis ex Cecrope biformi, ne intuerentur ſua arcana. Ego *tecta levibus foliis obſervabam quid agerent ab ulmo ſpiſsâ. Dua Pandroſos & Herſe tutò ſervant concredita : una Aglauros arceſſit ſorores meticuloſas : & reſolvit vincula manu : at intuentur intus & puerum, & draconem juxta ſtratum. Renuncio Deæ quæ facta eſſent, pro quo hac mihi gratia refertur, ut dicar rejecta à clientelâ Palladis ; & habear poſt alitem noctis. Meum ſupplicium poteſt docuiſſe alites, ne arceſſant damna loquacitate.*

NOTÆ.

[h] *Quid fuerim*] Jam incipit alia fabula, ingenioſiſſimè ſuperiori attexta.

[i] *Nocuiſſe*] Quod ſæpiſſimè accidit. Tanta namque pleriſque hominum innata eſt ſocordia, ut, vel quia ſui non ſunt compotes, nec ſibi poſſunt temperare quò minùs in obvium quemque iram ſuam evomant ; vel quia ſuis rebus piget conſulere ; vel ob ſuperbiam, &c. benè monentem æquo animo nequeant audire. Certè equidem conſultori fido nihil meliùs, ſed, quam eum eſſe, nihil difficiliùs : nam neque etiam quælibet indicare opus eſt.

[k] *Erichthonium*] Fuit hic ſuo tempore rex Athenienſium, ex Vulcani ſemine in terram effuſo, dum vim Minervæ pararet, genitus ; quem quidem draconis pedibus natum ciſtâ incluſit ipſa Minerva, tribuſque Cecropis virginibus commendavit, &c.

[l] *Actae*] *Ex Atticâ regione decerpta.*

[m] *Gemino*] Fuit Cecrops Athenienſium rex primus, à quo illi *Cecropidæ* dicti ; ideò geminus, vel quòd primò bonus, deinde malus factus ſit ; vel quòd ex parte ſerpens ; vel quòd linguâ duplici, Ægyptiâ nempe, Ægypto oriundus, & Atticâ : vel quòd primus marem fœminæ matrimonio junxit ; alias denique ob cauſas, ab aliis allatas.

[n] *Acta*] A Cecropis filiabus, *ſcilicet.*

[o] *Ut dicar*] Cornicem ob garrulitatem averſatur prudentiæ dea : cujus generis aves in Minervæ templis luciſque raro, Athenis omninò non conſpici, (quia *ſcilicet* nomen verentur, nam Græcè Minervæ & Athenarum idem eſt) ſcripſit Plinius.

[p] *Noctis avem*] Noctuam ; quæ Minervæ ſacra, quia in tenebris perſpicit, atque in nocte conſilium.

[q] *Voce*] Plurimis nocet avibus, quæ per vocem & propter eam in aucupis manus deveniunt.

[r] At puto non ultrò nec quicquam tale rogantem
Me petiit. ipsâ licet hoc à Pallade quæras:
Quamvis irata est: non hoc irata negabit.
Nam me [s] Phocaïcâ clarus tellure Coroneus
(Nota loquor) genuit. fuerámque ego regia virgo:
Divitibúsque procis (ne me contemne) petebar.
Forma mihi nocuit. nam dum per litora [t] lentis
Passibus, ut soleo, summâ spatiarer arenâ,
Vidit, & incaluit [u] pelagi Deus: utque precando
Tempora cùm blandis absumsit inania verbis;
Vim parat, & sequitur. fugio, densúmque relinquo
Littus, & in molli [x] nequicquam lassor arenâ.
Inde Deos, hominésque voco: nec contigit ullum
Vox mea mortalem. mota est pro virgine [y] virgo,
Auxiliúmque tulit. tendebam brachia cælo:
Brachia cœperunt levibus nigrescere pennis.
Rejicere ex humeris vestem molibar; at illa
Pluma erat; inque cutem radices egerat imas.
Plangere nuda meis conabar pectora palmis:
Sed neque jam palmas, nec pectora nuda gerebam.
Currebam: nec, ut ante, pedes retinebat arena:
Et summâ tollebar humo. mox acta per auras
Evehor, & data sum comes inculpata Minervæ.

INTERPRETATIO.

At credo non expetivit me sponte suâ nec desiderantem tale quidpiam. Possis istud à Minervâ ipsâ exquirere: tametsi infensa est, infensa non istud diffitebitur. Nam, dico vulgata Coroneus illustris terrâ Phocaicâ me progenuit: & eram puella regia: & quærebar à procis opulentis; ne me despice. Pulcritudo mihi obfuit. Nam dum ambularem in extremâ glareâ tardis gressibus per littora, ut consuevi, Deus maris intuitus est me, *& amore correptus est: & postquam contrivit orando vanum tempus & molles voces, vi nititur, &* me *persequitur. Profilio, & destituo littus solidum, & frustra defatigor in mobili sabulo. Posteà precor Deos & homines; neque vox mea movit ullum hominem: virgo tacta est pro virgine, & opem tulit. Porrigebam lacertos ad cælum, lacerti cœperunt obscurari pennis levibus. Conabar deripere amictum ab humeris; at ille erat pluma; & produxerat radices extremas in cutem. Molibar percutere pectora nuda meis palmis: sed neque habebam palmas, neque pectora nuda. Currebam; neque uti priùs sabulum coërcebat pedes: & levabar extremâ terrâ. Continuò vecta per aërem tollor, & sum addita comes illibata Palladi.*

NOTÆ.

[r] *At puto*] Tacitæ occurrit objectioni. Diceret enim corvus, *non ob indicium repulsa fuisti, ô Cornix, sed quia nunquam Minervæ grata*; quod omnem cornicis suasioni vim adimebat. Atque hanc postea ità dissolvit objectionem, ut sponte fuerit ab ipsâ Minervâ comes petita.

[s] *Phocaica*] In Phocide Græciæ regione, Atticæ finitimâ, imperans.

[t] *Lentis*] Qui cornicum etiam mos est.

[u] *Pelagi*] Neptunus.

[x] *Nequicquam*] Quia plus poterat Neptunus insequendo, quàm Coronis fugiendo.

[y] *Virgo*] Minerva perpetuâ gaudens virginitate, virginis Coronidis causâ mota est.

Quid tamen hoc prodest, si [z] diro facta volucris
Crimine Nyctimene [a] nostro successit honori ?
IX. An, quæ per totam res est notissima [b] Lesbon,
Non audita tibi est ? patrium temerasse cubile
Nyctimenen ? avis illa quidem : sed conscia culpæ
Conspectum lucémque fugit, tenebrísque pudorem
Celat ; & à cunctis expellitur æthere toto.
Talia dicenti, Tibi, ait, revocamina, corvus,
Sint precor ista malo. nos vanum spernimus omen.
Nec cœptum dimittit iter : [c] dominóque jacentem
Cùm juvene Hæmonio vidisse [d] Coronida narrat.
[e] Laurea delapsa est audito crimine amantis :
Et pariter [f] vultúsque Deo, [g] plectrúmque, colórque
Excidit. utque animus tumidâ fervebat ab irâ ;
[h] Arma assueta capit ; flexúmque à cornibus arcum
Tendit : & illa suo toties cùm pectore juncta
Indevitato trajecit pectora telo.
Icta dedit gemitum, tractóque à vulnere ferro,
Candida Puniceo perfudit membra cruore :
Et dixit, Potui pœnas tibi, Phœbe, dedisse ;
Sed peperisse prius. [i] duo nunc moriemur in unâ.
Hactenus ; & pariter vitam cùm sanguine fudit.

INTERPRETATIO.

Quid tamen juvat istud si Nyctimene facta ales crimine nefando occupavit nostrum honorem ?

IX. *An factum quod vulgatum est per totam Lesbon, est tibi inauditum ? Nyctimenen violasse lectum paternum ? Illa quidem* est *ales ; sed conscia criminis vitat præsentiam & diem, & tegit pudorem caligine ; & fugatur ab omnibus toto cælo. Corvus dicit proferenti talia, oro, ut ista revocationes sint tibi exitio : nos contemnimus inane præsagium. Neque desistit ab incœpto itinere : & refert ad dominum* se *vidisse Coronidem cubantem cum juvene Hæmonio. Laurea excidit Deo, audito stupro amantis, atque simul alacritas, & plectrum, & color : & cùm mens excandesceret ab irâ turgente, sumit tela consueta, & curvat arcum tensum à cornibus, & transverberavit pectora toties connexa cum pectore suo sagittâ ineluctabili. Tacta ingemuit, & ferro erepto ex vulnere infecit artus niveos sanguine purpureo ; & dixit, Potui tibi pœnas exsolvisse, ô Apollo, sed anteà fœtum emisisse : nunc duo cademus in unâ. Hactenus, & emisit pariter vitam cum sanguine.*

NOTÆ.

[z] *Diro*] Quia Nyctimene, Nyctei regis Lesbi filia patris amore capta cum eo concubuisse dicitur. Quam quidem cùm, re cognitâ, ipse vellet occidere, Minervæ miseratio in noctuam vertit.

[a] *Nostro*] Quia Minervæ carissima.

[b] *Lesbon*] Est Lesbos maris Ægæi insula nobilis, Troadi à meridie opposita. Hodie *Metelin.*

[c] *Dominoque*] Apollini, *scilicet*.

[d] *Coronida*] Larissæam, intellige, quam cùm Ischye, aut Ischyde concubuisse suprà diximus.

[e] *Laurea*] *Corona ex lauro.*

[f] *Vultusque*] Aut certè ejus hilaritas, quæ cum colore in re malâ amittitur.

[g] *Plectrum*] Quo citharam percutiebat.

[h] *Arma*] Arcum, *scilicet*, & sagittas.

[i] *Duo*] Ipsa cum filio Æsculapio.

Corpus inane animæ frigus letale ſecútum eſt.
Pœnitet heu ſero pœnæ crudelis amantem :
Seque, quod audierit, quod ſic exarſerit, odit :
Odit avem, per quam crimen cauſſámque dolendi
Scire coactus erat : [k] nervúmque, arcúmque, manúmque
Odit ; cúmque manu temeraria tela ſagittas.
Collapſámque fovet : ſerâque ope vincere fata
Nititur ; & medicas exercet inaniter artes.
Quæ poſtquam fruſtra tentata, rogúmque parari
Senſit, & arſuros ſupremis ignibus artus ;
Tum verò gemitus (neque enim cæleſtia tingi
Ora decet lacrymis) alto de corde petitos
Edidit. haud aliter, quàm cum ſpectante [l] juvencâ
Lactentis vituli, [m] dextrâ libratus ab aure,
Tempora diſcuſſit claro cava malleus ictu.
Ut tamen [n] ingratos in pectora fudit odores :
Et dedit amplexus, injuſtáque [o] juſta peregit :
Non tulit in cineres labi ſua Phœbus eoſdem
Semina : ſed [p] natum flammis uteróque parentis
Eripuit ; geminíque tulit [q] Chironis in antrum.

INTERPRETATIO.

Frigus mortiferum corripuit corpus vacuum animâ. Heu ! pœnitet ſerò amantem ſævæ vindictæ ; & ſeſe odio proſequitur, quòd aurem præbuerit, quòd ſic irâ incenſus fuerit. Odio habet alitem per quem neceſſe fuerat cognoſcere vitium, & cauſam luctus : & averſatur nervum, & arcum, & manum, & cum manu inconſideratâ ſagittas, & miſſilia. Et incumbit jacenti, & conatur ſuperare fata tardo auxilio, & nequicquam experitur artes medicas. Quæ poſtquam in caſſum admota, & vidit rogum adornari, & membra flagratura ultimâ flammâ, tum verò emiſit ſuſpiria ducta ex imo corde : (neque enim decet vultus cœleſtes irrigari lacrymis) non aliter quàm cum juvencâ intuente malleus impactus ab aure dextrâ perfregit tempora depreſſa vituli ſugentis ictu perſonanti. Poſtquam tamen cendiit pectus unguentis ingratis, & amplexus eſt, & abſolvit exequias iniquas, non paſſus eſt Apollo prolem ſuam cadere in cineres eoſdem : ſed exemit igni & ventre matris filium, & portavit in ſpeluncam Chironis ambigui:

NOTÆ.

[k] *Nervumque*] Vide annon Apollinis odium redoleat hic verſus.

[l] *Juvencâ*] Scio equidem viros doctos ejuſmodi damnare comparationes : at, quod illorum pace dixerim, damnandæ non videntur. Neque enim tota res toti rei ſed pars quædam, aut quod ejus bonum eſt ; imò nequidem res, ſed quod ab eâ eſt, actio nempe aſſimilatur.

[m] *Dextrâ*] Quod ſolenne ictum ejuſmodi intentantibus.

[n] *Ingratos*] Utpote in re tali. Munus erat flebile & triſte miniſterium.

[o] *Juſta*] *Exequias*, quas injuſtas dicit, quia ipſe Apollo autor funeris. Ὀξύμωρον eſt in verbis *juſta injuſta*, nam ſententia inepta videtur.

[p] *Natum*] Æſculapium, quem utero Coronis geſtabat.

[q] *Chironis*] Fuit Chiron Centaurus, Saturno & Philyrâ Oceani filiâ ortus, cujus ideò pars ſuperior hominis, poſterior equi dicitur fuiſſe, quòd pater, ne ab uxore, Ope amoribus interveniente, cognoſceretur, in equum ſeſe confeſtim mutaverit. Probitate autem, juſtitiâ, medicâ arte, aliiſque fuit inclytus Chiron ; quamobrem Achillis juventæ moderator conſtitutus.

Spetantémque sibi non falsæ præmia linguæ
Inter aves albas vetuit considere corvum.
X. [r] Semifer intereà divinæ stirpis alumno
Lætus erat; mistóque [s] oneri gaudebat honore.
Ecce venit rutilis humeros protecta capillis
Filia Centauri: quàm quondam Nympha [t] Chariclo,
Fluminis in rapidi ripis enixa, vocavit
[u] Ocyroën. non hæc artes contenta [x] paternas
Edidicisse fuit: fatorum arcana canebat.
Ergo ubi fatidicos concepit mente furores,
Incaluítque [y] Deo, quem clausum pectore habebat;
Aspicit infantem, Totíque salutifer orbi
Cresce puer, dixit: tibi se mortalia sæpe
Corpora debebunt: animas tibi reddere ademtas
Fas erit. idque semel [z] Dîs indignantibus ausus,
Posse [a] dare hoc iterùm flammâ prohibebere [b] avitâ:
Eque Deo corpus fies exsangue; Deusque,
Qui modò corpus eras: & [c] bis tua fata novabis.
[d] Tu quoque, care pater, non jam mortalis, & ævis

INTERPRETATIO.

& prohibuit corvum expectantem mercedem lingua non mendacis consistere inter candidas volucres.

X. Intereà semiferus oblectabatur alumno divinæ originis, & lætus erat honore conjuncto oneri. Ecce nata Centauri adest humeros habens velatos crinibus rubentibus, quam Nympha Chariclo cùm peperisset olim ad ripam fluvij impetuosi, appellavit Ocyroën. Huic non satis fuit doctam fuisse artes paternas: aperiebat secreta fatorum. Postquam igitur correpta fuit impetu fatidico, & incaluit Deo, quem habebat conditum in corde, intuetur infantem, & inquit. Adolesce infans salutifer universo mundo: corpora mortalia sæpe debebunt se tibi: Licebit tibi animas sublatas restituere. Postquam etiam id semel inceperis Diis repugnantibus, arceberis posse facere hoc denuò igne avi tui: atque ex Deo fies corpus inanimum, & Deus qui eras modò corpus; & bis mutabis tua fata. Tu etiam pater amabilis, non jam morti obnoxius,

NOTÆ.

[r] *Semifer*] Chiron, Æsculapij nutritius.

[s] *Oneri*] Urinam verò istud cogitarent qui non Apollinis imaginariam stirpem, sed veri Dei progeniem, verò Deo assimilandam susceperunt: non tam otiosè imperiti, tanto negotio illotas manus suas immiscerent.

[t] *Charyclo*] Nympha fuit Apollinis, aut Oceani filia, ut alij tradunt, ab illâ diversa cujus Apollodorus meminit, quæ vatis Tiresiæ mater fuit.

[u] *Ocyroen*] Ab eo quòd ad rapidi fluminis ripas nata Græcè nomen habuit: ὠκὺς enim *celer*, & ῥὸν *fluxus* dicitur.

[x] *Paternas*] Medicinam, Astronomiam, Musicam.

[y] *Deo*] *Afflatu aut Spiritu divino correpta est.*

[z] *Dis*] Plutone *scilicet* querente, & Jove indignante aliquem esse in mortalibus qui ad vitam ab umbris infernis posset exsurgere, tum cùm Hippolytum ab equis discerptum Æsculapius ad auras superas revocavit; ut loquitur Virgilius.

[a] *Dare hoc*] *Ad superos revocare.*

[b] *Avitá*] Avi Jovis fulmine, quo occisus est Æsculapius.

[c] *Bis*] Primò cùm ex Deo Corpus, deinde cùm ex corpore Deus factus est.

[d] *Tu*] Patrem Chironem compellat Ocyroë.

Omnibus ut maneas, naſcendi lege creatus ;
Poſſe mori cupies tum, cùm cruciabere diræ
Sanguine [e] ſerpentis per ſaucia membra recepto.
[f] Teque ex æterno patientem numina mortis
Efficient : [g] tripliceſque Deæ tua fila reſolvent.
Reſtabat [h] fatis aliquid : ſuſpirat ab imis
Pectoribus, lacrymæque genis labuntur obortæ :
Atque ita, [i] Prævertunt, inquit, me fata ; vetórque
Plura loqui ; vocíſque meæ præcluditur uſus.
Non fuerant artes tanti, quæ numinis iram
[k] Contraxere mihi. mallem neſciſſe futura.
Jam mihi ſubduci facies humana videtur :
Jam cibus herba placet : jam latis currere campis
Impetus eſt ; in equam, [l] cognatáque corpora vertor.
Tota tamen quare ? pater eſt mihi nempe [m] biformis.
Talia dicenti pars eſt extrema querelæ
Intellecta parum : confuſáque verba fuêre.
Mox nec verba quidem, nec equæ ſonus ille videtur ;

INTERPRETATIO.

& factus lege natalium ut ſis ſuperſtes omnibus ſeculis, tunc optabis poſſe interire, cùm torquebere veneno admiſſo crudelis ſerpentis per artus vulneratos. Et Dij facient te mortalem ex immortali ; & tres Deæ ſecabunt tua fila. Supererat aliquid fatis ; ducit gemitus ex alto corde, & lacrymæ irrumpentes fluunt genis, atque ſic loquitur, fata me occupant, & prohibeor plura dicere, & uſus meæ vocis eripitur. Artes non fuerant tanti, quæ derivaverunt in me iram Dei : optarem ignoraſſe futura. Jam vultus humanus mihi videtur eripi : jam gramen grata eſt eſca : jam percupio proruere in vaſtos agros : mutor in equam, & corpora cognata. Quamobrem tamen tota ? nimirum parens meus eſt bimembris. Pars ultima querimoniæ eſt parùm audita Ocyroës ejuſmodi proferentis ; & voces fuerunt confuſæ. Mox neque equidem ille ſonus videtur equæ, nec verba,

NOTÆ.

[e] *Serpentis*] Lernææ hydræ, cujus veneno Herculis ſagittæ tinctæ erant, quas aliquando cùm Chiron attrectaret, earum una fortuitò in ejus pedem decidit.

[f] *Teque*] Cùm intolerandos ferre non poſſet Chiron ex vulnere cruciatus, mori utroque parente immortali immortalis exoptavit ; quod cùm impetraſſet, Deorum miſeratione in cœlum eſt tranſlatus, ubi Sagittarij nomine ſignum in Zodiaco efficit.

[g] *Tripliceſque*] Parcæ, quarum imperio cuncta mortalia ſubjici cenſentur. Tres dicuntur eſſe *Clotho*, *Lacheſis*, *Atropos* ; quarum prima vitæ ſtamen ducit & nos in vitam vocat, altera fuſum verſat & ſortem præfinit, tertia vitæ filum abrumpit. Quâ fabulâ *fatum*, aut quod à Deo præfinitum eſt intelligitur.

[h] *Fatis*] Patris, intelligo ; nam nondum ipſum in Zodiaci ſignum tranſmutatum iri prædixerat.

[i] *Prævertunt*] *Antè me occupant quàm omnia quæ dictura eram effari potuerim.*

[k] *Contraxere*] Se ideò credit transformari, quòd majora quàm quæ fert ſors humana attrectaverit. Quæ fabula unumquemque in ſuæ ſortis cancellis ſeſe continere, non alta nimis affectare, docebit.

[l] *Cognata*] Quia pater mediâ ſui parte equus fuerat.

[m] *Biformis*] Vellet ſaltem, ſi mutaretur, aliquâ parte humanam formam retineret, ſicuti pater, qui partim homo erat.

Sed ſimulantis equam: parvóque in tempore certos
Edidit hinnitus: & brachia movit in herbas.
Tum digiti coëunt; & quinos alligat ungues
Perpetuo cornu levis ungula: creſcit & oris,
Et colli ſpatium: longæ pars maxima [n] pallæ
Cauda fit. utque vagi crines per colla jacebant,
In dextras abiêre jubas: pariterque novata eſt
Et vox & facies. nomen quoque [o] monſtra dedere.
XI. Flebat, opemque tuam fruſtra [p] Philyreïus heros;
[q] Delphice, poſcebat. ſed nec reſcindere magni
Juſſa Jovis poteras: nec, ſi reſcindere poſſes,
Tunc aderas: [r] Elin [ſ] Meſſeniáque arva colebas.
Illud erat tempus, quo te [t] paſtoria pellis
Texit; onúſque fuit baculum ſilveſtre ſiniſtræ:
Alterius, diſpar ſeptenis fiſtula cannis.
Dumque amor eſt curæ, dum te tua fiſtula mulcet;
Incuſtoditæ [u] Pylios memorantur in agros
Proceſſiſſe boves. videt has Atlantide Maiâ

INTERPRETATIO.

ſed imitantis equam, & poſt breve tempus emiſit hinnitus apertos; & admovit brachia graminibus. Tunc digiti connectuntur, & levis ungula committit quinos ungues cornu continuo: os quoque augetur, itemque collum; pars potior prolixa pallæ mutatur in caudam: & ſicuti capilli ſparſi fluebant per colla, mutati ſunt in jubas dextras: & vox & vultus ſunt pariter mutati: prodigium dedit quoque nomen.

XI. *Heros Philyreius, ejulabat, & implorabat tuum auxilium, ô Apollo; ſed neque poteras mutare decreta magni Jovis; neque ſi poſſes mutare, tunc aderas: frequentabas Elin, & campos Meſſenios. Illud erat tempus, quo pellis paſtoria te veſtivit, & baculus ſilveſtris fuit geſtamen lævæ manus, alterius fiſtula inæqualis ſeptem compacta arundinibus. Et dum amor te ſolicitat; dum tua fiſtula te oblectat, vaccæ inobſervatæ dicuntur abiiſſe in campos Pylios. Filius Maïæ Atlante ſata has aſpexit,*

NOTÆ.

[n] *Palla*] Veſtimentum eſt, quò palam fœminæ utebantur.

[o] *Monſtra*] Metamorphoſim dicit Ocyrhoës ipſius nomen mutaſſe, cùm poſtea equa Εὐίππη, *Evippe*, id eſt equitatu præſtans, dicta ſit.

[p] *Philyreïus*] Chiron eſt, Philyræ, ex Saturno, filius, Ocyrhoës pater.

[q] *Delphice*] Id eſt, ô *Apollo*; qui à *Delphis*, ubi templum celeberrimum habuit *Delphicus* appellatur. Fuit verò ille Deus Medicinæ, cujus appoſitè hoc in loco meminit Poëta, ut ad ſequentem ejus fabulam deſcendat.

[r] *Elin*] Eſt Elis & urbs, & regio Peloponneſi.

[ſ] *Meſſeniáque*] Eſt Meſſene urbs Peloponneſi, ſicut & Meſſenia ejuſdem regiuncula, ubi Admeti boves paviſſe Apollinem dicit Poëta.

[t] *Paſtoria pellis*] Ideò volunt Poëtæ cœlo exulaſſe Apollinem, & ad paſcendos Admeti greges compulſum fuiſſe, quòd ut Æſculapii filii, à Jove fulmine peremti necem ulciſceretur, Cyclopas fulminum fabricatores ad unum ſagittis confixiſſet; quâ re offenſus Jupiter ipſum divinitate ſpoliavit.

[u] *Pylios*] Tres ſunt in Peloponneſo urbes, quibus nomen *Pylus*, *Eliaca* una in Elide, altera *Meſſeniaca* in Meſſeniâ, & tertia inter duas, Neſtoris patria, de quâ hîc agitur.

[x] Natus; & arte [y] suâ silvis occultat abactas.
Senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
Rure senex. Battum vicinia tota vocabant.
Divitis hic saltus herbosáque pascua [z] Nelei,
[a] Nobiliúmque greges custos servabat equarum.
Hunc timuit, blandâque manu seduxit: &, Eia,
Quisquis es, hospes, ait, si fortè armenta requiret
Hæc aliquis, vidisse nega. neu gratia facto
Nulla rependatur; nitidam cape præmia vaccam.
Et dedit. acceptâ voces has reddidit hospes:
Tutus eas. lapis iste priùs tua furta loquatur.
Et lapidem ostendit. simulat Jove natus abire.
Mox redit: &, versâ pariter cùm voce figura,
Rustice, vidisti si quas hoc limite, dixit,
Ire boves; fer opem: furtóque silentia deme.
Juncta suo pretium dabitur tibi fœmina tauro.
At senior, postquam merces [b] geminata, Sub illis
Montibus, inquit, erunt. [c] & erant sub montibus illis.
Risit Atlantiades: &, Me mihi, perfide, prodis?
Me mihi prodis? ait. perjuráque pectora vertit

INTERPRETATIO.

& tegit nemore abductas fraude suâ. Nullus adverterat hoc furtum, præter senem cognitum in illo agro. Omnes vicini illum *appellabant Battum. Hic pastor custodiebat saltus & pascua graminea, & armenta præstantissimarum equarum Nelei. Metuit hunc, & seorsum prehendit molli manu; &, Eia, inquit, quisquis es, amice, si forsitan aliquis quærat istos greges, dic te non advertisse: & ne nullum præmium detur meritò, accipe in mercedem bovem splendidam: Atque obtulit. Amicus acceptâ* bove *retulit has voces, discedas securus: antè istud saxum proferat tuam fraudem. Et saxum indicat. Filius Jovis fit similis discedenti, & statim revertitur; & mutatâ formâ simul cum voce; Rustice, inquit, si advertisti quasdam vaccas discedentes ex istis regionibus, adjuva, & ne premas furtum silentio. Merces tibi exhibebitur vacca cum suo tauro. At senex, postquam præmium duplo auctum, Erunt, ait, sub illis collibus: & erant sub illis collibus. Risit Atlantiades, &, inquit prodis me mihi perfide? prodis me mihi? & mutavit cor perjurum*

NOTÆ.

[x] *Natus*] Mercurium dicit, qui Jovem & Maiam Atlantis filiam parentes habuit.

[y] *Suâ*] Quia fur, & furum Deus, quem laudat Horatius

Callidum, quicquid placuit, jocoso
Condere furto.

[z] *Nelei*] Qui pater fuit Nestoris, rex Pili.

[a] *Nobilium*] Palmis in certaminibus: vel communiter *nobilium*, sensu quo dixit Horatius,

Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus.

[b] *Geminata*] Quia priùs unam vaccam dumtaxat dederat Mercurius; jam alienâ indutus formâ taurum cum vaccâ pollicetur.

[c] *Et erant*] Ad quendam volunt allusum ineptum Poëtam, Battum nomine, qui in suis versibus eadem identidem iterare solebat. Atque eum eadem verba titubanter repetentem sequenti versu deridet itidem Mercurius. Ab eo Græcorum βαττολογία, id est inepta verborum redundantia.

In durum silicem ; qui nunc quoque dicitur [d] Index :
Inque nihil meritò vetus est infamia saxo.
XII. Hinc se sustulerat paribus [e] caducifer alis :
[f] Munychiósque volans agros, gratámque Minervæ
Despectabat [g] humum, cultíque arbusta [h] Lycæi.
Illa fortè die castæ de more puellæ
Vertice supposito festas in Palladis arces
Pura [i] coronatis portabant [k] sacra [l] canistris.
Inde revertentes Deus aspicit [m] ales : iterque
Non agit in rectum ; sed [n] in orbem curvat eundem.
Ut volucris visis rapidissima miluüs extis,
Dum [o] timet, & densi circumstant sacra ministri,
Flectitur in gyrum ; nec longiùs audet abire :
[p] Spemque suam motis avidus circumvolat alis.
Sic super [q] Actæas agilis [r] Cyllenius arces
[s] Inclinat cursus : & easdem circinat auras.

INTERPRETATIO.

in rigidum lapidem, qui nunc etiam vocatur Index; & dedecus est in lapide nihil merito.

XII. *Caducifer se inde subduxerat alis æqualibus, & iis libratus contemplabatur arva Munychia & terram acceptam Palladi, & arbusta culti Lycæi. Fortè virgines pudicæ ferebant de more sacra pura canistris coronatis in templa Minervæ, capite supposito. Deus alatus videt redeuntes inde; & non dirigit iter rectà; sed flectit in eundem circulum; quemadmodum milvus avis velocissima præcordiis visis, dum metuit, & ministri conferti adsunt sacris, movetur in orbem, neque audet longiùs discedere; & rapax circumvolat spem suam alis agitatis. Eo modo velox Cyllenius dirigit volatum super arces Actæas; & orbes describit per eundem aërem.*

NOTÆ.

[d] *Index*] Viæ & milliarium, aut etiam, ut quibusdam visum metallorum ; qui metallorum index *lapis lydius* sive *Heraclius* dicitur. *Pierre de touche.* Sed prior vera videtur sententia.

[e] *Caducifer*] Mercurius est caduceum, seu virgam alatam manu tenens, duobus implicitam serpentibus.

[f] *Munychios*] *Atticos*, juxta Athenas inter Pyræeum, & Sunium promontoria, à promontorio Munychiâ sic dictos.

[g] *Humum*] De iisdem Atticis agris loquitur aut Athenis, Minervæ olim sacris.

[h] *Lycæi*] Fuit Lycæus locus amœnus juxta Athenas à Lyco, Pandionis, Atheniensium regis, filio, sic dictus ; ubi deinde Athenienses gymnasium condiderunt, in quo & deambulans Aristoteles de philosophiâ disputavit.

[i] *Coronatis*] Corollis, sertisque redimitis.

[k] *Sacra*] Quæcumque ad sacra peragenda spectabant.

[l] *Canistris*] A quibus canistris quasillis, cistulis, aut canis, ut Festus ex linguâ Græcâ, loquitur, præstantiores & nobiliores virgines quæ in Panathenæis aliisque festis, canistris illis sacra ferebant, *Canephoræ* dictæ sunt.

[m] *Ales*] Mercurius, qui alis instructus, suumque, omnium planetarum celerrimè, cursum conficit.

[n] *In orbem*]Ut Herses amatæ visu diutiùs frui liceret.

[o] *Times*] *In exta victimarum non audet, circunstantibus ministris, irruere.*

[p] *Spem*] Pro re speratâ posuit, victimarum extis, *scil.* quibus inhiat milvus.

[q] *Actæas*] *Athenienses.*

[r] *Cyllenius*] Mercurius est, à Cyllene Arcadiæ monte, ubi educatus sic dictus.

[s] *Inclinat cursus*] *Convertit volatus.*

Quantò

Quantò ſplendidior, quàm cætera ſidera, fulget
Lucifer; & quanto te, Lucifer, aurea [t] Phœbe;
Tanto virginibus præſtantior omnibus [u] Herſe
Ibat: eratque decus [x] pompæ, comitúmque ſuarum.
Obſtupuit formâ Jove natus: & æthere pendens
Non ſecus exarſit, quàm cum [y] balearica [z] plumbum
Funda jacit. volat illud, & incandeſcit eundo:
Et quos non habuit, ſub nubibus invenit, ignes.
Vertit iter: cælóque petit diverſa relicto:
Nec ſe diſſimulat: tanta eſt fiducia formæ.
Quæ quamquam juſta eſt; [a] curâ tamen adjuvat illam:
Permulcetque comas, [b] chlamydémque ut pendeat aptè,
Collocat: ut limbus, totúmque appareat aurum:
Ut teres in dextrâ, qua ſomnos ducit & arcet,
Virga ſit: ut terſis niteant talaria plantis.
[c] Pars ſecreta domûs ebore & [d] teſtudine cultos
Tres habuit thalamos. quorum tu, [e] Pandroſo, dextrum,
[f] Aglauros lævum, medium poſſederat Herſe.
Quæ tenuit lævum, venientem prima notavit

INTERPRETATIO.

Quantò Lucifer ſplendet lucidior quàm reliqua aſtra; & quantò Luna ſplendida plus lucet *te, ò Lucifer, tantò Herſe pulcrior cæteris puellis ambulabat, & erat honor pompæ & comitum ſuarum. Filius Jovis attonitus eſt ſpecie, & libratus in aëre non aliter incaluit quàm cum funda Balearica emittit glandem. Illa volat, & incaleſcit motu, & reperit in aëre calorem quem non habuit. Flectit viam, & remota petit cœlo omiſſo; neque latitat, tanta eſt confidentia elegantia. Quæ quamvis non iniqua eſt, illam tamen auget curâ: & fingit capillos, & accommodat chlamidem ut benè fluat; ut fimbria & totum aurum emineat; ut baculus quo allicit & ſubducit ſoporem ſit expolitus in manu; ut talaria ſplendeant in pedibus nitidis. Penetralia domus habuerunt tria cubicula ornata ebore & teſtudine, quorum, tu, Pandroſo, dextrum, Aglauros tenebat ſiniſtrum, Herſe medium. Quæ habuit ſiniſtrum obſervavit prior Mercurium*

NOTÆ.

[t] *Phœbe*] Luna, Phœbi ſoror.

[u] *Herſe*] Cecropis fuit filia, Cephali mater, ut placet Apollodoro.

[x] *Pompa*] In feſto Minervæ.

[y] *Balearica*] Sunt Baleares inſulæ ſub Hiſpania, hodie *Majorca* & *Minorca* nomine, cujus incolæ olim peritiſſimi funditores; quâ re etiam *Baleares*, Græcâ etymologiâ dicti.

[z] *Plumbum*] Aut ex eo pilam ſeu glandem factam, quam motu liqueſcere quoque hyperbolicè admodum ſcripſit Virgilius.

[a] *Curâ*] Compoſitis omnibus quæ formam adjuvare poſſent.

[b] *Chlamidem*] Eſt chlamys veſtimentum quod thoraci, ornatus causâ, ſuperinduebatur.

[c] *Pars ſecreta*] Cecropis domus eam partem deſcribit, quâ erant ejus filiarum thalami.

[d] *Teſtudine*] Teſtudinum cruſtis, ſeu ſquamis ornabantur etiam thalami.

[e] *Pandroſo*] Tres habuiſſe filias Cecropem teſtatur etiam Apollodorus, qui pariter eas Pandroſon, Agraulon, & Herſen nominat.

[f] *Aglauros*] Aliis meliùs videtur, ut, ſicuti Pandroſos & Herſe à rore apud Græcos nomen habuerint, Agraulos ab agris pariter ſuum obtinuerit. Certè *Agraulos* non Aglauros à quibuſdam ſcribitur.

Mercurium: nomenque Dei ſcitarier auſa eſt,
Et cauſam adventûs. cui ſic reſpondit Atlantis
[g] Pleïonéſque nepos: Ego ſum, qui [h] juſſa per auras
Verba patris porto. pater eſt mihi Jupiter ipſe.
Nec fingam cauſſas. tu tantùm fida ſorori
Eſſe velis, proliſque meæ matertera dici.
Herſe cauſſa viæ. faveas oramus amanti.
Adſpicit hunc oculis [i] îſdem, quibus abdita nuper
Viderat Aglauros flavæ [k] ſecreta Minervæ:
Proque [l] miniſterio magni ſibi ponderis aurum
Poſtulat. intereà tectis excedere cogit.
Vertit ad hanc [m] torvi Dea bellica luminis orbem,
Et tanto penitus traxit ſuſpiria motu,
Ut pariter pectus, poſitámque in pectore forti
[n] Ægida [o] concuteret. ſubit, hanc arcana profanâ
Detexiſſe manu tum, cùm ſine matre creatam
[p] Lemnicolæ ſtirpem [q] contra data fœdera vidit:

INTERPRETATIO.

accedentem; neque verita eſt requirere nomen Dei, & cauſam acceſſus: cui nepos Atlantis & Pleiones talia reddit; Ego ſum qui fero mandata patris, per aërem. Ipſe Jupiter eſt meus pater. Neque diſſimulabo cauſſas: tu modò fidelis eſſe velis ſorori, & appellari matertera meæ progeniei. Herſe eſt cauſſa itineris: precamur indulgeas amanti. Intuetur hunc iiſdem oculis, quibus Aglauros latens aſpexerat myſteria arcana Palladis; & petit ſibi pro ſervitio aurum magni ponderis: intereà cogit exire domo. Dea belli infenſis oculis hanc intuetur, & ex alto duxit gemitus tanto impetu, ut percelleret pariter pectus & loricam ſtrenuò pectori adhærentem. Recurrit hanc tum violaſſe manu impiâ ſecreta, cùm aſpexit ſobolem Lemnicolæ natam ſine matre, contra fidem datam;

NOTÆ.

[g] *Pleioneſque*] Quæ Pleione Atlantis uxor, Maiæ mater fuit, ex quâ Maiâ ortus Mercurius.

[h] *Juſſa per*] Mercurius, inquit Arnobius, quaſi quidam Medicurrius dictus; quòd inter loquentes duos media currat & reciprocetur oratio. Sed, niſi Græca etymologia eſt, Mercurius à mercibus dictus.

[i] *Iſdem*] In fidis, *ſcilicet.*

[k] *Secreta*] Erichtonium, nempe, de quo anteà.

[l] *Miniſterio*] Si Mercurio in ejus Amoribus faveret.

[m] *Torvi*] quod iræ indicium.

[n] *Ægida*] Fuit *Ægis* lorica, ſeu potiùs ſcutum aut clypeus Jovis & Minervæ, deinde Deorum, atque etiam nonnunquam heroüm, cujuſmodi ex capræ Amalthææ pelle ſibi Jupiter, ex aliis coriis ſeu pellibus alij ſibi paraverunt, quibus deinde æs additum. A caprâ illud nomen ortum, quæ Græcis αἴξ dicta. De Minervæ Ægide, quàm Vulcani juſſu fabricabant Cyclopes ità Virgilius,

Ægidáque horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquamis ſerpentum, auroque polibant;
Convexóſque angues, ipſámque in pectore divæ
Gorgona, deſecto vertentem lumina collo.

[o] *Concuteret*] Quâ re bellum indicere, & terrorem incutere credebatur.

[p] *Lemnicolæ*] Vulcani, qui ob deformitatem, è cœlo in Lemnon Ægæi maris inſulam Septentrionalem præcipitatus, ibi etiam ferrariam exercuit.

[q] *Contra*] Prohibuerat enim Minerva, ne ciſtulam quâ Erichtonium Vulcano ſatum incluſerat, Cecropis filiæ aperirent.

Et [r] gratámque Deo fore jam, gratámque sorori:
Et ditem sumto, quòd avara poposcerit, auro.
Protinus [s] Invidiæ nigro squallentia tabo
Tecta petit. domus est imis in vallibus antri
Abdita, sole carens, non ulli pervia vento;
Tristis, & ignavi plenissima frigoris; & quæ
Igne vacet semper, caligine semper abundet.
Huc ubi pervenit [t] belli metuenda virago;
Constitit ante domum, ([u] neque enim succedere tectis
Fas habet) & postes extremâ cuspide pulsat.
Concussæ patuere fores. videt intus edentem
Vipereas carnes, vitiorum alimenta suorum,
Invidiam: visâque oculos avertit. at illa
Surgit humo [x] pigrâ: semesarúmque relinquit
Corpora serpentum: passúque incedit inerti.
Utque Deam vidit formâque armísque decoram;
[y] Ingemuit: [z] vultúmque ima ad suspiria duxit.
Pallor in ore sedet: macies in corpore toto:
[a] Nusquam recta acies: livent rubigine dentes:
Pectora felle virent: lingua est suffusa veneno.
Risus abest; nisi quem visi movêre dolores.
Nec fruitur somno, vigilacibus excita curis:

INTERPRETATIO.

& fore jam acceptam Deo, & acceptam sorori, & opulentam auro capto quod avara poposcerit. Continuò it domum Invidiæ madidam atrâ sanie. Domus latet in ultimo secessu speluncæ, Sole carens, nullâ aurâ recreanda, lugubris, & refertissima pigri frigoris, & quæ semper destituta sit igne, semper sit tenebris obsita. Postquam illuc accessit tremenda virago belli, substitit ante domum, (neque enim licet subire eam;) & concutit postes extremo mucrone. Janua percussa aperta est: aspicit intus Invidiam devorantem carnes vipereas, escam suæ feritatis, & dimovet oculos à visâ. At illa tollitur humo torpente, & omittit partes anguium semesorum, & ambulat gressu pigro. Et cùm vidit Deam insignem specie & armis suspiravit, & faciem composuit ex altis gemitibus. Livor occupat faciem; macies totum corpus: semper obliquè intuetur: dentes nigricant rubigine: pectus viret felle: lingua est plena veneno. Risus nullus est, nisi quem faciunt ærumnæ cognitæ. Neque dormit impulsa curis pervigilibus:

NOTÆ.

[r] *Gratam fore Deo*] Mercurio, *scilicet*, cujus Amoribus illa faveret; quam tamen, utpote impiam, felicem esse non oportebat.

[s] *Invidiæ*] Furiarum furiæ, potiùs quàm Deæ, cujus operâ tamen Pallas utitur.

[t] *Belli virago*] Pallas Dea belli.

[u] *Neque enim*] Nulli, *scilicet*, invidiæ pestifero afflatui obnoxia esse potest Jovis ex cerebro nata Dea Sapientiæ.

[x] *Pigrâ*] Quam Sol nullus, ars nulla mulceat, quæ verò pigritiam insuper Invidiæ foveat.

[y] *Ingemuit*] Dolore, *scil.* ex viso Minervæ læto & decoro vultu. Quàm verò appositè quamque eleganter Poëta humanis moribus formâque induit Invidiam!

[z] *Vultumque*] Id est, Dolorem ex imis visceribus in vultum effudit.

[a] *Nusquam*] Imò torvorum & obliquorum oculorum veneno cuncta inficit.

Sed videt [b] ingratos, intabeſcitque videndo,
Succeſſus hominum: [c] carpítque & carpitur una:
Suppliciúmque ſuum eſt. quamvis tamen oderat illam;
Talibus adfata eſt breviter [d] Tritonia dictis:
[e] Infice tabe tuâ natarum Gecropis unam.
Sic opus eſt. Aglauros ea eſt. haud plura locuta
Fugit; & impreſſa tellurem [f] reppulit haſtâ.
Illa Deam obliquo fugientem lumine cernens;
[g] Murmura parva dedit; [h] ſucceſſutúmque Minervæ
Indoluit: baculúmque capit; [i] quod ſpinea totum
Vincula cingebant: adopertáque nubibus atris,
Quacunque ingreditur, florentia proterit arva,
Exurítque herbas, & [k] ſumma cacumina carpit:
[l] Afflarúque ſuo populos, urbeſque, domóſque
Polluit: & tandem [m] Tritonida conſpicit arcem;
Ingeniis, opibúſque, & feſtâ pace virentem:
Vixque tenet lacrymas; quia nil lacrymabile cernit.
Sed poſtquam thalamos intravit [n] Cecrope natæ;

INTERPRETATIO.

ſed ſpectat latos eventus hominum cum moleſtiâ, & macreſcit ſpectando: & lædit, & ſimul læditur: & eſt ſua Pœna. Quanquam tamen Tritonia illam averſabatur, alloquuta eſt breviter hujuſmodi verbis, Inquina tabe tuâ unam filiarum Cecropis. Ita neceſſe eſt. Ea eſt Aglauros. Poſtquam ea dixit, non plura, diſcedit, & reppulit terram haſtâ impactâ. Illa aſpiciens Deam recedentem torvis oculis ſecretò murmuravit, & ingemuit iſtud *bene eventurum Palladi: & ſumit baculum, quod totum nodi ſpinei ambibant, & quacumque incedit velata nigris nubibus proculcat latos agros, & torret gramina, & vellit ſumma faſtigia; & fœdat contactu ſuo populos, & urbes, & domos, & denique videt arcem Tritoniam, florentem ingeniis, & divitiis; & pace amabili: & ægrè compeſcit lacrymas, quia nihil intuetur deflendum. Verùm ut ſubiit cubiculum filia Cecropis*

NOTÆ.

[b] *Ingratos*] *Videt ſucceſſus qui ſibi ſint ingrati.*

[c] *Carpit & carpitur*] Quia quòd in bonos ſævit Invidus, illi ipſi labori & dolori eſt maximo: In ipſius viſceribus, tanquam in ſentinâ, fervet, quod in alios effundere ſtudet, venenum.

[d] *Tritonia*] Minerva eſt, quæ à Tritone palude Libyæ, juxta quam nata & educata, ſibi hoc nomen impoſuit.

[e] *Infice*] Ut invidiâ contabeſcat.

[f] *Reppulit*] Diſcedentis actum deſcribit.

[g] *Murmura parva*] Iſtud profectò optimè, & prorſus ex Invidiæ pravo inertíque ingenio.

[h] *Succeſſurúmque*] Quia Aglauron tabe ſuâ inficere, Minervâ imperante, cogebatur Invidia.

[i] *Quod ſpinea*] Totum ſpinis aut hamulis dicit horridum fuiſſe Invidiæ baculum atque ità vincula pro cortice aut parte exteriori poſuerit Poëta, vel pro ipſis nodis baculo innatis.

[k] *Summa*] Enimverò quæ præſtantiſſima ſunt veneno ſuo corrumpit Invidia.

[l] *Afflatu*] Sic Virgilius,

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos,

Id eſt invidendo perdit; atque eadem vox Græcis *faſcinare* & *invidere* ſignificat.

[m] *Tritonida arcem*] Id eſt, Athenas, urbem Palladi Tritoniæ dicatam, omnibúſque artibus & ſtudiis florentem. Patronymicum poſuit pro poſſeſſivo.

[n] *Cecrope nata*] Aglauri, ſeu Agrauli, aut Agraulos.

Jussa facit: pectúsque manu [o] ferrugine tinctâ
Tangit: & hamatis præcordia sentibus implet.
Inspirátque nocens virus: piceúmque per ossa
Dissipat, & medio spargit pulmone, venenum.
[p] Neve mali spatium caussæ per latiùs errent;
Germanam ante oculos, fortunatúmque sororis
Conjugium, pulcráque Deum sub imagine ponit:
Cunctáque [q] magna facit. quibus irritata, dolore
[r] Cecropis occulto mordetur: & anxia nocte,
Anxia luce gemit; lentâque miserrima tabe
Liquitur, ut glacies [s] incerto saucia sole:
Felicísque bonis non secius uritur Herses;
Quàm cùm spinosis ignis supponitur herbis;
Quæ neque dant flammas, [t] lenique tepore cremantur.
Sæpe mori voluit; ne quicquam tale videret:
Sæpe velut [u] crimen rigido narrare parenti.
Denique in adverso venientem limine sedit
Exclusura Deum. cui blandimenta, precésque,
Verbáque jactanti mitissima, [x] Desine, dixit:
Hinc ego me non sum nisi te motura repulso.
Stemus, ait, pacto, velox Cyllenius, isto:

INTERPRETATIO.

exequitur mandata, & tangit pectus manu imbutâ ferrugine, & implet viscera spinis recurvis. Infundit etiam venenum pestiferum, & spargit per ossa atrum tabum, & immittit in medium pulmonem. Et ne caussa doloris longiùs abeant, objicit sororem oculis, & felix connubium, & sistit Deum sub formosâ specie, & facit omnia ingentia. Quibus Cecropis provocata roditur secreto dolore, & solicita suspirat nocte, solicita suspirat de die, & infelicissima absumitur segni tabe, non aliter quàm glacies liquefacta Sole vario: & ardet ex commoditatibus beata Herses, sicuti cùm ignis subjicitur herbis spinosis, quæ neque emittunt flammas, & uruntur lento calore. Sapiùs optavit obire, ne tale quid intueretur? sæpiùs referre tanquam delictum severo patri. Denique sedit in limine adverso prohibitura Deum accedentem. Cui proferenti blanditias, & preces, & voces suavissimas, Omitte, inquit, Ego non sum hinc discessura nisi te profligato. Consistamus, ait celer Cyllenius, hoc modo;

NOTÆ.

[o] *Ferrugine*] Invidiâ, quæ, ut rubigo ferrum, ita animum exedit.

[p] *Ne caussa errent per latiùs*] *Ut proximam & amplissimam invidendi & delendi causam, quâ indesinenter excrucietur, ob oculos habeat.*

[q] *Magna facit*] Non levis est invidorum cruciatus, quòd sua quæque parva, aliorum maxima vident, aut videre credunt.

[r] *Cecropis*] Aglauros Cecrope nata.

[s] *Incerto*] Subinde & per vices radios suos vibrante. Acrior verò est doloris, post ejus remissionem impetus.

[t] *Leni*] Quæ quidem lenitas intolerabilem creat dolorem: facitque quod dicimus *bruler à petit feu.*

[u] *Crimen*] *Apud patrem morosum sororem perinde criminari, ac si impudicis amoribus indulgeret.*

[x] *Desine*] *Me blandis precibus*, scilicet *sollicitare, & verba inania frustrà jacere.*

Cælatáſque fores virgâ patefecit. at illi
Surgere conanti partes, quaſcunque ſedendo
[y] Flectimur, ignava nequeunt gravitate moveri.
Illa quidem [z] recto pugnat ſe attollere trunco :
Sed genuum junctura riget, frigúſque per ungues
Labitur ; & pallent amiſſo ſanguine venæ.
Utque malum latè ſolet immedicabile cancer
Serpere, & illæſas vitiatis addere partes ;
Sic letalis [a] hiems paulatim in pectora venit :
Vitaléſque vias, & reſpiramina clauſit.
Nec conata loqui eſt ; nec, ſi conata fuiſſet,
Vocis haberet iter. ſaxum jam colla tenebat ;
Oráque duruerant : [b] ſignúmque exſangue ſedebat.
Nec lapis albus erat. [c] ſua mens infecerat illam.
XIII. Has ubi verborum pœnas mentíſque profanæ
Cepit Atlantiades ; [d] dictas à Pallade terras
Linquit, & ingreditur jactatis æthera pennis.
Sevocat hunc genitor : nec cauſſam faſſus amoris,
Fide miniſter, ait, juſſorum nate meorum,
Pelle moram, ſolitóque celer delabere curſu :

INTERPRETATIO.

& aperuit baculo januam cœlatam. At partes, quacumque curvantur in nobis dum ſedemus, non poſſunt moveri lento pondere illi nitenti ſe attollere. Illa quidem conatur ſe erigere corpore elato ; ſed commiſſura genuum induruerunt,& glacies ſerpit per ungues, & venæ palleſcunt ſanguine deperdito. Et quemadmodum cancer peſtis inſanabilis conſuevit latè obrepere, & adjicere partes intactas corruptis, ſic frigus mortiferum pedetentim corripuit pectus, & obſtruxit meatus vitales, & reſpirationem. Neque tentavit fari, neque, ſi tentaſſet, haberet tranſitum vocis : ſilex jam habebat colla, & os diriguerat,& erat ſtatua exanimata. Neque petra erat candida, ſuus animus illam inquinaverat.

XIII. *Poſtquam filius Atlantis eo modo ultus eſt verba & animum impium, deſerit terras appellatas à Minervâ, & intrat cœlum alis motis. Pater eum ſeorſum prehendit, neque teſtatus cauſſam amoris, Fili, inquit, fidelis miniſter mandatorum meorum, feſtina, & velox deſcende motu aſſueto,*

NOTÆ.

[y] *Flectimur partes*] Id eſt, ſecundum, vel quoad partes,&c. Græciſmus eſt, Poëtis familiaris & venuſtus.

[z] *Recte pugnat*] *Conatur ſeſe erigere.*

[a] *Hyems*] Pro mortifero frigore poſuit.

[b] *Signum*] *Statua ſine ſanguine.* Scripſit verò Pauſanias Aglauron & Herſen, quæ ciſtam ſibi & Pandroſo à Minerva concreditam, reſignaſſent, viſo Erichtonio, furiis agitatas ſeſe ex arce præcipites dediſſe : quod de unâ ſaltem in Diris adverſus Ibin comprobare videtur Poëta.

[c] *Sua*] Invida, *ſcilicet*, aut livida.

[d] *Dictas à Pall.*] Antè diximus Palladem ſeu Minervam, Neptuno victo, qui cùm ipſâ uter novæ civitati nomen daret, diſceptaverat, cùm munus præſtantius oleam, quàm Neptuni equum contuliſſet, Athenis nomen ſuum dediſſe : Ipſa enim *Ἀθηνᾶ* dicitur.

[e] Quæque tuam matrem tellus à parte ſiniſtrâ
Suſpicit, (indigenæ [f] Sidonida nomine dicunt)
Hanc pete: quodque procul montano gramine paſci
Armentum [g] regale vides; ad littora verte.
Dixit: & expulſi jamdudum monte juvenci
Littora juſſa petunt: ubi magni [h] filia regis
Ludere virginibus [i] Tyriis comitata ſolebat.
[k] Non bene conveniunt, nec in una ſede morantur,
Majeſtas & amor. ſceptri gravitate relictâ,
Ille pater rectorque Deûm; cui dextra triſulcis
Ignibus armata eſt, qui nutu concutit orbem;
Induitur [l] tauri faciem: miſtúſque juvencis
Mugit, & in teneris formoſus obambulat herbis.
Quippe color nivis eſt; quam nec veſtigia duri
Calcavere pedis, nec ſolvit aquaticus [m] Auſter

INTERPRETATIO.

& ito in eam terram, quæ ſuſpicit tuam matrem à parte læva: (incolæ appellant Sidonidem) & age ad littus gregem regium quem cernis paſci procul herbâ montanâ. Loquutus eſt; & jamdudum juvenci abacti ex monte eunt ad littora præſcripta, ubi filia magni regis conſueverat ſe oblectare ſtipata puellis Tyriis. Majeſtas & amor non bene congruunt, nec conſiſtunt in uno loco. Ille pater & rex Superûm, cui dextra inſtructa eſt flammis triſidis, qui agitat mundum nutu, dimiſſo ſceptri pondere, ſumit vultum Tauri, & immiſtus juvencis mugit, & pulcer oberrat in teneris graminibus. Scilicet color eſt nivis, quam neque planta duri pedis preſſit, neque notus humidus liquefecit.

NOTÆ.

[e] *Quæque*] Locus difficillimus: quomodo enim, inquiunt Pleiadas ſtellas, atque in iis Maiam Mercurij matrem à ſiniſtrâ ſuſpicere poteſt Phœnicia? Rem totam ut mihi quidem donec meliora quiſpiam proferat, ſat ſit, ita conficio. *Dextras ad meridiem partes, lævâſque ad Septentrionem eſſe dixit.* Verba ſunt Livij de Augure Templi auguralis regiones aſſignantis. Poëtæ pariter ad Apollinem ſuum & ad ortum converſi dextras in meridiem, ſiniſtras in Septentrionem obvertebant. Phœnices, igitur Pleiades à ſiniſtrâ non potuerunt aſpicere quæ ſitæ ſunt in Tauro, atque adeò in Æquinoctiali, ſiquidem illi extra Æquinoctialem poſiti & magis ad Septentrionem à dextrâ Taurum & Pleiades habuerint. Quid ergo? Tamne graviter lapſus Poëta, ut dextram à ſiniſtrâ diſtinguere neſciverit? Nugæ. Ergo ſic accipe. Tellus Sidonia aut certè homines qui in eâ erant, magis à parte ſiniſtrâ ſiti, cùm in cœlum, ſuo reſpectu dextrum Taurum, atque in eo Pleiades, matremque Mercurij Majam ſuſpiciebant, à ſiniſtrâ parte illam quæ ad dextram erat intuebantur.

[f] *Sidonida*] Fuit Sidon antiquiſſima & celeberrima Phœniciæ Civitas ad maris Mediterranei oram Orientalem; à quâ *Sidonis* patronymicum, quod hîc pro terrâ Sidonia ponitur.

[g] *Regale*] Ægenoris Phœnicum regis, Beli filij.

[h] *Filia*] Europa eſt Agenoris filia.

[i] *Tyriis*] Tyro, antiquiſſimâ & Sidonis vicinâ urbe, oriundis.

[k] *Non bene conveniunt*] Antè emollit Poëta quod ridiculum eſt in Jovis fabulâ, quàm illud exponat.

[l] *Tauri faciem*] Jupiter ideò in Taurum dicitur mutatus, quòd navis quâ Europâ abrepta Tauri inſigne haberet, vel quòd dux prædonum qui eam ad Jovem Cretæ regem deduxit eo nomine appellaretur.

[m] *Auſter*] Ventus eſt flans à meridie, qui ideò ſæpe calidior, & nivem in aquam reſolvit; unde & ea candorem amittit.

Colla [n] toris extant: armis [o] palearia pendent:
Cornua parva [p] quidem; sed quæ contendere possis
Facta manu, puráque magis perlucida gemmâ.
[q] Nullæ in fronte minæ; nec formidabile lumen:
Pacem vultus habet. miratur Agenore nata,
Quòd tam formosus, quòd prælia nulla minetur.
Sed, quamvis mitem, metuit contingere primò.
Mox adit: & flores ad candida porrigit ora.
Gaudet amans: &, dum veniat sperata voluptas,
[r] Oscula dat manibus. vix ah, vix cætera differt.
Et nunc alludit, viridíque exsultat in herba:
[s] Nunc latus in fulvis niveum deponit arenis.
Paulatimque metu demto, modò pectora præbet
Virgineâ [t] plaudenda manu; modò cornua sertis
Impedienda novis. ausa est quoque regia virgo,
Nescia quem premeret, tergo considere tauri.
Cum Deus à terra, siccóque à litore, sensim
[u] Falsa pedum primis vestigia ponit in undis.
Inde abit ulterius, mediique per æquora ponti
Fert prædam. pavet hæc: littúsque ablata relictum

INTERPRETATIO.

Colla conspicua sunt firmis musculis: palearia pendent ex humeris: cornua parva equidem, sed quæ possis asserere manu fabricata, & splendidiora nitidâ gemmâ. Nullæ minæ in fronte, neque oculi terribiles, facies est pacifica. Filia Agenoris admiratur quòd tam pulcher, quòd nullas pugnas intentet. Sed quanquam docilem, timet primò tangere; mox accedit, & admovet flores ori niveo. Amans lætatur, & deosculatur manus, donec gaudium exspectatum veniat: ægrè, ah ægrè prorogat cætera. Et modò alludit, & salit in virenti gramine; modò demittit latus candidum in sabulo nigricante. Et timore paulatim sublato, nunc dat pectus mulcendum manu virgineâ, nunc cornua implicanda novis sertis. Puella regia ausa est quoque insidere dorso tauri, ignorans quē premeret: cùm Deus immittit paulatim fictas plantas pedum à terrâ & littore sicco in primas aquas. Inde sese promovet ulterius, & fert rapinam per æquora medij maris. Hæc timet, & abrepta oculos vertit ad littus relictum;

NOTÆ.

[n] *Toris*] Eo nomine eminentiores intellige musculorum partes, quæ nescio quas vires & naturæ robur indicant, in Tauri collo maximè laudatum.

[o] *Palearia*] Pelles sunt ex boum collo pendentes, quæ quò ampliores, & ad genua productæ, eò pulcriores sunt.

[p] *Quidem*] Laudari volunt in Tauro cornua ampla & spaciosa, quia fortè aliquam habent speciem. Propterea voculam illam *quidem* crediderim Poëtam addidisse, ut tacitè se cùm vulgo non sentire indicet, quippe qui ad bellicosi Tauri vires & præstantiam non conferre cognoverit prominentia sparsa & fragilia cornua.

[q] *Nulla in fronte*] Nihil in naturâ pulcrius quàm vigor in maximâ ejus suavitate quasi recubans. Sed pauci istud acutè perspiciunt.

[r] *Oscula dat*] Amanti & Tauro istud convenit.

[s] *Nunc latus*] Ingeniosissimè profectò, & modo ad naturam maximè accommodato sibi viam sternit Poëta.

[t] *Plaudenda*] *Leviter percutiendo mulcenda*. nam eo modo equos & alia bruta mansuefacimus.

[u] *Falsa*] Quia Tauri videbantur esse, Jovis erant.

Respicit:

Respicit: & dextrâ cornu tenet; altera dorso
Imposita est: tremulæ sinuantur flamine vestes.

INTERPRETATIO.

& dextrâ apprehendit cornu, altera est affixa tergo; amictus fluctuantes corrugantur vento.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER III.

ARGUMENTUM.

Hic Agenor, Cadmum jubet filiam amissam investigare. Quòd dum ille facit, è dentibus draconis occisi, in terra satis, enascuntur homines: cùm quibus ille deinde Thebas condidit. Huic primùm valdè luctuosa fuit nepotis Actæonis in cervum mutati dilaceratio: quamvis Junoni grata fuerit, quæ Semelen pellicem oderat. Ideóque ad ipsam sub facie Beroës nutricis accedens, mortem illi procuravit. Paulò post Jupiter cum Junone disputans, utra Venus esset suavior, Tiresiam adhibet arbitrum: quandoquidem sexum utrumque fuerat expertus. Is latâ contra Junonem sententiâ, ab illa quidem visu privatus, à Jove autem vaticinandi scientiam consecutus est. Primùm autem ejus oraculum in Narcisso comprobatum fuit: qui cùm puellas omnes, inter quas & Echo præ amoris impatientia in vocem fuerat conversa, contempsisset; sui ipsius denique amore contabescens; in florem mutatus est. Pentheus tamen vatem hunc irridebat, quanquam & ipsi vera prædixerat. Nam cùm Bacchi celebrarentur Orgia, illo famulum quondam sacrorum, postquam nautas in pisces fuisse transformatos ab eo intellexerat, in vincula conjecit: & inde à Bacchis fuit discerptus. id quod magnam apud omnes fidem sacris conciliavit.

I. JAmque Deus positâ fallacis imagine tauri,
Se confessus erat; [a] Dictæáque rura tenebat.
Cùm pater ignarus [b] Cadmo perquirere raptam
Imperat: & pœnam, si non invenerit, addit
Exsilium, [c] facto pius & sceleratus eodem.
Orbe pererrato (quis enim deprendere possit

INTERPRETATIO.

JAmque Deus sese manifestaverat omissâ specie ficti tauri, & erat in agris Dictæis: cùm pater nescius jubet Cadmum perquirere ablatam, & adjicit mulctam exsilium, nisi reperiat, pius & scelestus eodem facinore. Filius Agenoris, postquam frustrà *omnes terras lustrasset (quis enim possit detegere*

NOTÆ.

[a] *Dictæa*] Cretam insulam, in quâ mons Dicte.

[b] *Cadmo*] Qui Europæ frater, Agenoris fuit filius. Cæterùm non Cadmo tantùm, sed Phœnici qui in Africam profectus, ubi Pœnis nomen dedit, & Cilici, à quo Cilices, sororis investigandæ curam Agenor demandavit.

[c] *Facto pius*] Pius erga filiam, sceleratus erga filios.

Furta Jovis ?) profugus patriámque irámque parentis
Vitat Agenotides; Phœbíque oracula supplex
Consulit: &, quæ sit tellus habitanda, requirit.
Bos tibi, Phœbus ait, [d] solis occurret in arvis,
Nullum passa jugum, curvíque immunis aratri.
Hac duce carpe vias: &, qua requieverit herbâ,
Mœnia fac condas: [e] Bœotiáque illa vocato.
Vix bene [f] Castalio Cadmus descenderat antro:
Incustoditam lentè videt ire juvencam,
Nullum servitij signum cervice gerentem.
Subsequitur, pressóque legit vestigia gressu;
Auctorémque viæ Phœbum taciturnus adorat.
Jam vada [g] Cephisi, [h] Panopesque evaserat arva:
Bos stetit; &, tollens spatiosam cornibus altis
Ad cælum frontem, mugitibus impulit auras.
Atque ita, respiciens [i] comites sua terga sequentes,
Procubuit, teneráque latus submisit in herbâ.
Cadmus [k] agit grates; peregrinæque oscula terræ
Figit: & ignotos montes agrósque salutat.
Sacra Jovi facturus erat: jubet ire ministros,

INTERPRETATIO.

furta Jovis) exul fugit patriam & iram patris; & supplex consilium petit ab oraculo Apollinis, & exquirit qua terra sit incolenda. Bos, inquit, nullum jugum passa, & libera ab aratro curvo, ibit tibi obviam in campis desertis. Eâ indice sequere iter; & quo gramine procubuerit, fac ponas muros; & illos appellato Bœotios. Vix dum Cadmus digressus erat speluncâ Castaliâ, cernit junicem inobservatam lentè incedere, nullum habentem indicium servitij in collo. Subsequitur, & insistit vestigiis suspenso passu, & tacitus veneratur Apollinem auctorem viæ. Jam præterierat vada Cephisi, & campos Panopes, juvenca constitit. & erigens ad cælum caput vastum productu cornibus concussit aerem mugitibus. Atque ità, oculos convertens ad comites legentes sua vestigia, in terram se demisit, & posuit latus in molli gramine. Cadmus agit gratias, & deosculatur terram, ignotam, & salutem dicit campis & montibus incognitis. Volebat sacrum facere Jovi. imperat famulis discedere,

NOTÆ.

[d] *Solis*] *Non habitatis, desertis.*

[e] *Bœotiáque*] Veram, Thebarum etymologiam ex linguâ Hebraica arcessivit vir nunquam sine laude nominandus, clarissimus Bochartus. Sed fabulam sequutus est fabularum compilator, qui cum Nicandro, al isque Thebas *Bœoticas* à Bove, aut vaccâ Cadmi duce, (quam vaccam linguâ Syrâ *Thebe* dici volunt) ita appellatas fuisse sentit.

[f] *Castalio*] Id est, Delphis, quò, authore Apollodoro, atque ut suprà Naso ipse indicavit, & deinde apertè declaravit,. Apollinem consulturus Cadmus profectus erat Nam fons est & mons Castalius inter D l phos & Parnassum, ad cujus. Parnassi radices urbs *Delphi* posita. Adeòque hic Metony mia est adjuncti.

[g] *Cephisi*] Bœotiæ est fluvius, ex Parnasso fluens.

[h] *Panopésque*] Fuit suo tempore urbs Phocidis, non longè à Cephiso & Parnass .

[i] *Comites*] Cadmum cum sociis.

[k] *Agit grates*] Apollini, *scilicet.*

Et petere è vivis libandas fontibus undas.
Silva vetus ſtabat, nullâ violata ſecuri;
Eſt ſpecus in medio virgis ac vimine denſus,
Efficiens humilem lapidum compagibus arcum;
[l] Uberibus fœcundus aquis. hoc conditus antro
[m] Martius anguis erat, criſtis præſignis & auro.
Igne micant oculi; corpus tumet omne veneno:
Treſque [n] vibrant linguæ: triplici ſtant ordine dentes.
Quem poſtquam [o] Tyriâ lucum de gente profecti
Infauſto tetigere gradu; demiſſáque in undas
Urna dedit ſonitum; longo caput extulit antro
Cæruleus ſerpens; horrendáque ſibila miſit.
Effluxere urnæ manibus: ſanguíſque relinquit
Corpus, & attonitos ſubitus tremor occupat artus.
[p] Ille volubilibus ſquamoſos nexibus orbes
Torquet, & immenſos ſaltu ſinuatur in arcus:
Ac mediâ plus parte leves erectus in auras
Deſpicit omne nemus: tantóque eſt corpore, quanto,
Si totum ſpectes, geminas [q] qui ſeparat Arctos.
Nec mora: Phœnicas (ſive illi tela parabant,

INTERPRETATIO.

& haurire ex vivis fontibus aquas libandas. Vetus lucus erat, ſecuri intactus. Eſt antrum in medio obſitum virgis ac vimine efficiens depreſſam cameram juncturâ lapidum, abundans aquis multis. Serpens Martius conſpicuus criſtis & auro latebat in eâ ſpecu. Oculi radiant igne; totum corpus turgeſcit tabo; & tres linguæ micant; dentes cohærent triplici ordine. Quam ſilvam poſtquam digreſſi ex natione Tyriâ tetigerunt infelici paſſu, & ſitula projecta in aquam fecit ſtrepitum, anguis cæruleus emiſit caput profundâ ſpeluncâ, & ſibila duxit terribilia. Situlæ exciderunt manibus, & ſanguis deſtituit corpus, & horror repentinus ſubiit membra ſtupentia. Ille ducit ſpiras ſquameas nodis flexilibus, & curvatur in ſinus immenſos & ſublatus plus parte mediâ in tenuem aerem ex alto aſpicit totam ſilvam, & eſt tanto corpore, quanto ſi aſpicias totum Serpentem *qui dividit duas urſas. Nec mora, ſeu Phœnices ad arma ſe accingebant,*

NOTÆ.

[l] *Uberibus*] Fontem vocaverunt Dirceen per anticipationem, cùm multò poſt in fontem Dirceen mutata fuerit Dirce Lyci Thebarum regis uxor.

[m] *Martius anguis*] Marti dicatus ac bellicoſus, Martis filius, ut quibuſdam placuit, nomine *Dercyllus*.

[n] *Vibrant*] Neutraliter; id eſt celerrimè moventur: tantâ enim celeritate plicatilem linguam ſerpens vibrat, ut triplex eſſe videatur; quam fortè & reverâ trifidam fingit. Bifidam profectò arbitror me vidiſſe, quam nigerrimam etiam idem Anguis per vices conglobabat.

[o] *Tyriâ*] Phœnices, Cadmi ſocij; Tyrus enim & Sidon urbes fuerunt vicinæ, quæ à ſcriptoribus ita conjunguntur, ut propè in multis confundantur.

[p] *Ille volub.*] Id eſt, Corpus in nodos aut ſpiras fingit; caudâ orbes deſcribit: Qui ſerpentum mos eſt.

[q] *Qui ſeparat*] Eſt ſerpens in cœlo inter duas Arctos ſignum ejus occupans multum ſpatium, quo hyperbolicè hujus noſtri draconis magnitudinem menti objicere voluit.

Sive fugam ; sive ipse timor prohibebat utrumque) ;
Occupat ; hos morsu, longis complexibus illos ,
Hos necat afflatos funesti tabe veneni.
[r] Fecerat exiguas jam Sol altissimus umbras :
Quæ mora sit sociis miratur Agenore natus ;
Vestigátque viros. [s] tegimen direpta leoni
Pellis erat : telum splendenti lancea ferro ,
Et jaculum ; telóque animus præstantior omni.
Ut nemus intravit, letatáque corpora vidit,
Victorémque supra spatiosi corporis hostem
Tristia sanguineâ lambentem vulnera linguâ ;
Aut ultor vestræ, fidissima corpora, mortis ,
Aut comes, inquit, ero. dixit : dextrâque [t] molarem
Sustulit ; & magnum magno conamine misit.
Illius impulsu cum turribus ardua celsis
Mœnia mota forent. serpens sine vulnere mansit.
Loricæque modo squamis defensus, & atræ
Duritiâ pellis, validos cute reppulit ictus.
At non duritiâ jaculum quoque vincit eadem ,
Quòd medio [u] lentæ fixum curvamine spinæ
Constitit ; & toto descendit in ilia ferro.
Ille dolore ferox caput in sua terga retorsit :
Vulneráque adspexit, fixúmque hastile momordit.
Idque, ubi vi multâ partem labefecit in omnem ,
Vix tergo eripuit. ferrum tamen ossibus hæret.

INTERPRETATIO.

seu ad fugam , seu ipse metus impediebat utrumque, illos *invadit , hos morsu, alios vastis nodis : Hos perimit afflatos tabe funesti veneni. Jam Sol sublimis sparserat umbras parvas , filius Agenoris stupet qua sit cunctatio comitum,& quærit viros. Pellis detracta leoni erat amictus , arma* erant *lancea ferro radiante, & jaculum, & virtus fortior omnibus armis. Postquam lucum subiit, & spectavit corpora , morti tradita, & hostem vastæ molis victorem insistentem, & lambentem funestas plagas linguâ cruentâ. Aut,inquit carissima pectora ero vindex vestræ necis , aut comes* mortis. *Absolvit , & dextrâ corripit saxum ingens , & jacit summo nisu. Muri alti disjecti essent cum sublimibus turribus illius impetu ; anguis fuit integer ; & protectus squamis tanquam thorace , & rigore cutis refutavit graves ictus. At non superat quoque spiculum eadem firmitate , quod inhæsit admissum medio flexu dorsi plicatilis, & penetravit ilia toto ferro. Ille furens dolore reflexit caput in suum dorsum , & intuitus est plagas & dentibus apprehendit immissum jaculum. Et postquam illud in omnem partem versavit magno conatu , vix revellit dorso ferrum tamen manet in ossibus.*

NOTÆ.

[r] *Fecerat*] Horam meridianam per circumstantias & metonymicè describit.

[s] *Tegimen*] Heroum more, qui ejusmodi virtutis suæ symbolum gestabant & ostentabant, leoninam pellem Cadmus gerebat.

[t] *Molarem*] Lapidem *scilicet* , hyperbolicè ; id est maximum , & ei quo triticum teritur,similem. Atque ex his omnibus Cadmum ingenti animi & corporis præstantiâ fuisse intelligitur.

[u] *Lenta*] Id est, *flexilis.*

Tum verò; postquam solitas accessit ad iras
Plaga recens, plenis tumuerunt guttura venis:
Spumáque pestiferos circumfluit albida rictus:
Terráque rasa sonat squamis; quique halitus exit
Ore niger [x] Stygio, vitiatas inficit auras.
Ipse modò immensum spiris facientibus orbem
[y] Cingitur: interdum longâ trabe rectior exit.
[z] Impete nunc vasto, ceu concitus imbribus amnis,
Fertur, & obstantes proturbat pectore silvas.
Cedit Agenorides paulum: spolioque leonis
Sustinet incursus, instantiáque ora retardat
Cuspide prætentâ. furit ille, & inania duro
Vulnera dat ferro: [a] figitque in acumine dentes.
Jamque venenifero sanguis manare palato
Cœperat; & virides aspergine tinxerat herbas:
Sed leve [b] vulnus erat: quia se retrahebat ab ictu;
Læsáque colla dabat retro; plagámque sedere
Cedendo arcebat, nec longiùs ire sinebat.
Donec Agenorides conjectum in gutture ferrum
Usque sequens pressit: dum retro quercus eunti
Obstitit; & [c] fixa est pariter cum [d] robore cervix.

INTERPRETATIO.

Tum verò, postquam vulnus novum additum est iræ solitæ, collum intumuit plenis venis; & spuma albicans sparsa est per os mortiferum; & terra ebtrita squamis edit strepitum; & spiritus ater qui prodit rictu Tartareo polluit aërem peste afflatum. Nonnunquam ipse involvitur nodis describentibus vastissimum circulum, nunc surgit rectior longo tigno. Interdum ruit magno impetu, sicut fluvius actus aquis pluvialibus, & prosternit pectore arbores oppositas. Filius Agenoris aliquantum cedit, & mollit impetum pelle Leonis; & arcet rictus urgentes mucrone opposito. Ille rabiem exercet, & infert plagas frustraneas rigido ferro; & mordet cuspidem. Et jam cruor cœperat fluere ex palato pestifero, & infecerat gramina virentia irrigatione: sed plaga erat exigua, quia se recipiebat ab impressione, & retro agebat collum afflictum, & prohibebat vulnus ne impingeretur obsequendo, nec patiebatur ulterius progredi: donec Cadmus usque persequens pressit ferrum gutturi infixum, quoad quercus restitit retro cedenti, & cervix transverberata est unà cum quercu.

NOTÆ.

[x] *Stygio*] *Venenato*, qualis est styx inferorum palus.

[y] *Cingitur*] Id est, in se ipsum convolvitur, & quasi coarctatur; qui serpentis vulnerati mos est, sese deinde explicantis, atque in varias partes agitantis.

[z] *Impete*] Pro impetu, antiquè, & metri causâ.

[a] *Figitque*] Aut certè figere nititur; magisque & dentes, & palatum lædit.

[b] *Vulnus*] Lanceæ cuspide inflictum, dum eam Draco morderet.

[c] *Fixa est*] Per hanc Draconis mortem alia alij intelligunt, dum vel sensum historicum, aut ad mores spectantem investigant. Posteriorem quòd attinet quilibet ad libitum plurima potest comminisci. Quoad historiam, narrat Palæphatus, Draconem quemdam fuisse Martis filium, Thebanorum regē quem Cadmus interfecit, cujus filij cum amicis unà adversus victorem Cadmum insurrexerint, donec & ipsi, motâ a Cadmo inter eos discordiâ, ab eodem superarentur. Omnium verò optimè & acutissimè totam fabulam, ipsa prælucente sacrâ scripturâ exposuit in Geograph. suâ maximus ille Bochartus: quem, si placet, omninò consule.

[d] *Robore*] Est propriè Robur species arboris glandiferæ, aut quercus durissimæ; sed, quasi appellativè sumitur pro firmiore quâvis arbore, sicuti & ad animum transfertur, & pro fortitudine intelligitur.

Pondere ſerpentis curvata eſt arbor, & imæ
Parte flagellari gemuit ſua robora caudæ.
Dum ſpatium victor victi conſiderat hoſtis;
Vox ſubitò audita eſt: (neque erat cognoſcere promptum)
Unde; ſed audita eſt, Quid, Agenore nate, peremptum
Serpentem ſpectas? & tu [e] ſpectabere ſerpens.
Ille diu pavidus, pariter cum mente colorem
Perdiderat; gelidóque comæ terrore rigebant.
[f] Ecce viri fautrix ſuperas delapſa per auras
Pallas adeſt: motæque jubet ſupponere terræ
Vipereos dentes [g] populi incrementa futuri.
Paret: & ut, [h] preſſo ſulcum patefecit aratro,
Spargit humi juſſos [i] mortalia ſemina dentes.
[i] Inde (fide majus) glebæ cœpêre moveri:
Primáque de ſulcis acies apparuit haſtæ.
Tegmina mox capitum picto nutantia [k] cono:
Mox humeri pectúſque, oneratáque brachia telis
Exiſtunt: creſcitque ſeges clypeata virorum.
Sic, ubi tolluntur feſtis [l] aulæa theatris,
Surgere ſigna ſolent; primúmque oſtendere vultum;

INTERPRETATIO.

Arbor ſinuata eſt onere draconis, & gemitum edidit quòd ſua ligna verberarentur parte extrema caudæ. Dum victoriâ potitus contemplatur magnitudinem ſuperati hoſtis, repente ſonus auditus eſt: (neque erat facile judicare unde; ſed auditus eſt.) Quamobrem, fili Agenoris, intueris draconem interfectum? Tu quoque aſpicieris Anguis. Ille diu territus amiſerat juxtà colorem atque animum; & capilli ſtabant frigide pavore. Ecce Pallas fautrix viri devoluta per ætherem ſupremum adeſt, & imperat mandare terræ exculta dentes draconis incrementa populi futuri. Obtemperat, &, poſtquam aperuit ſulcum impacto aratro in terram mittit dentes dictos ſemina hominum. Poſtea (incredibile) gleba cœperunt agitari: & mucro lanceæ primus prodiit ex ſulcis; mox galeæ nutantes picto apice; mox humeri, & pectus, & lacerti inſtructi armis apparent, & ſeges ſcutata virorum augetur. Eo modo imagines conſueverunt prodire, cùm periſtromata tolluntur feſtis theatris, atque primè exhibere faciem,

NOTÆ.

[e] *Spectabere*] Regno pulſus ab Amphione & Zetho ad Illyrios tranſiit, ubi ipſe cum Hermione uxore in ſerpentes tranſmutati ſunt: Quam fabulam Naſo ipſe lib. 4. enarrabit.

[f] *Ecce*] Repentinum Palladis adventum particula iſta indicat. Fabulam ipſam quod attinet, Marte jubente ſeminatos dentes alij; alij Martem ac Palladem eos in duas partes æquales diviſiſſe, alterámque partem Æetæ Colchorum regi aſſervaſſe tradiderunt. Quas fabulas qui volet perſequi, credo quis ſit ipſe, aut quanta ſint quæ nugarum causâ negligit, Ævum breve, noſmetipſos, denique, illud eſſe noſtrum tempus, quòd tam oſcitanter profundimus, non ſatis antè perpenderit.

[g] *Populi*] Id eſt, ex quibus homines naſcerentur.

[h] *Preſſo*] Pro *impreſſo*, quod in aliis codicibus legitur.

[i] *Mortalia*] Id eſt, non frugum, ſed ex quibus mortales ſeu homines naſcerentur.

[k] *Cono*] Coni nomine appellatur galeæ apex, ubi variis coloribus pennæ, ſtruthiocamelo præſertim dereptæ, apponi ſolent.

[l] *Aulæa*] Quibus theatra per ludorum tempus ornantur.

Cætera paulatim : [m] placidóque educta tenore
Tota patent ; imóque pedes in margine ponunt.
Territus hoste novo Cadmus capere arma parabat :
Ne cape, de populo, quem terra creaverat, [n] unus
Exclamat ; nec te civilibus insere bellis.
Atque ita terrigenis rigido de fratribus unum
Cominus ense ferit : jaculo cadit eminus ipse.
Hic quoque, qui leto dederat, non longiùs illo
Vivit, & exspirat, modò quas acceperat, auras.
Exemplóque pari furit omnis turba : suóque
Marte cadunt [o] subiti per mutua vulnera fratres.
Jamque brevis spatium vitæ sortita juventus
Sanguineam trepido plangebant pectore matrem ;
[p] Quinque superstitibus : quorum fuit unus [q] Echion.
Is sua jecit humi monitu Tritonidis arma ;
Fraternæque fidem pacis petiitque deditque.
Hos operis comites habuit Sidonius hospes ;
Cùm posuit jussam [r] Phœbêis sortibus urbem.

INTERPRETATIO.

reliqua paulatim, & statuunt pedes in extremâ orâ. Cadmus tremefactus repentino hoste animum ad arma referebat : Ne sume, vociferatur unus de populo, quem terra produxerat ; nec te immisce bellis civilibus. Atque itâ percutit cominus duro gladio unum de fratribus terrâ genitis : ipse procumbit spiculo eminus. Hic quoque, qui interfecerat, non diutiùs vitam profert, & emittit spiritum quem mox hauserat. Atque tota turba furit simili exemplo ; & fratres repentini perimuntur suo bello per plagas reciprocas. Jamque adolescentes nacti exiguum tempus vitæ verberabant matrem cruentam trepido pectore, quinque restantibus ; quorum unus fuit Echion. Ille in terram misit sua arma jussu Minervæ, & poposcit, & dedit fidem pacis fraternæ. Hospes Sidonius habuit hos socios laboris, cùm statuit urbem præstitutam oraculo Apollinis.

NOTÆ.

[m] *Placido tenore*] Paulatim, *scilic.* evolvuntur aulæa, parietibus affigenda.

[n] *Unus*] Dicunt alij, Minervæ consilio, lapides aut lapidem inter eos conjecisse Cadmum, qui à se invicem feriri existimantes, mutuam inter se pugnam inierunt. Quam fabulam, de hinc inde, adversus Cadmum repentè coactis hominibus, quos ille prudentiâ suâ diviserit & itâ superaverit, haud imperitè possis exponere.

[o] *Subiti*] Id est, qui ex terrâ subitò nati essent.

[p] *Quinque superstit.*] Creditur Cadmus primus ex Phœnicia litteras in Græciam advexisse, quæ ejus filiæ dictæ sunt. Atque ex eo scripserunt nonnulli per quinque superstites fratres vocales esse intelligendas, mutuâ cæde sublatis consonis. Adjecit insuper Erasmus serpentinos dentes litteras esse, quibus digladiantur inter se invicem seditiosi è litteratis. Quæ expositiones multùm habent equidem subtilitatis, non satis soliditatis: potiusque est, ut per istos superstites, indigenas condendæ urbis socios, quos Cadmus sibi conciliaverit, intelligamus.

[q] *Echion*] Quatuor alios Udæum, Ohthonium, Hi[illegible]cenorem, & Pelorem nominat Apollodorus.

[r] *Phœbeis*] Apollinis, cujus oraculum consuluerat Cadmus, ut suprà dictum.

II. Jam ſtabant Thebæ : poteras jam, Cadme, videri
Exſilio felix : ſoceri tibi [s] Marſque Venuſque
Contigerant. huc adde [t] genus de conjuge tantâ,
[u] Tot natos, [x] natáſque, & pignora cara [y] nepotes.
Hos quoque jam [z] juvenes : ſed ſcilicet [a] ultima ſemper
Exſpectanda dies homini : dicique beatus
Ante obitum nemo ſupremáque funera debet.
Prima [b] nepos inter tot res tibi, Cadme, ſecundas
Cauſſa fuit luctûs, [c] alienáque cornua fronti
Addita, voſque [d] canes ſatiatæ ſanguine herili.
At bene ſi quæras ; Fortunæ crimen in [e] illo,
Non ſcelus invenies. quòd enim ſcelus error habebat?
[f] Mons erat, infectus variarum cæde ferarum :
Jamque dies rerum medias contraxerat umbras ;
Et Sol ex æquo [g] metâ diſtabat utrâque ;

INTERPRETATIO.

II. *Jam Thebæ fuerant poſita ; poteras jam credi beatus exſilio, Cadme ; Mars & Venus tibi obvenerant ſoceri : adde inſuper ſtirpem de tantâ uxore, tot filios, filiaſque, & nepotes dilecta pignora : hos quoque jam adultos : ſed nimirum noviſſima ſemper dies eſt exſpectanda homini ; & nullus debet prædicari felix ante mortem & ultimas exequias. Nepos, & cornua aliena inducta capiti, fuerunt tibi prima cauſſa mæroris, Cadme, inter tot res, vos inſuper Canes explota ſanguine Domini. At bene ſi ſcruteris, reperies in illo vitium fortunæ, non flagitium : quod enim flagitium erat in ignorantiâ? Mons erat tinctus ſanguine diverſarum ferarum ; & jam dies arceſſerat umbras medias rerum, & Sol aberat æqualiter ab utroque termino,*

NOTÆ.

[s] *Marſque*] Quia Harmoniam, vel ut alij ſcribunt Hermionen Martis & Veneris filiam, ut plurimis placet, uxorem duxit ; in cujus nuptiis Dij omnes relicto cœlo adfuerunt, qui ſponſam quoque donis cumulaverunt.

[t] *Genus*] Progenies, *ſcilicet*, fuit nobiliſſima quæ à Marte & Venere per Harmoniam fluxerit.

[u] *Tot natos*] Unicum Polydorum Apollodorus, Hyginus, aliique memorant ; neque ſcio unde plures fuiſſe Cadmi filios Poëta intellexerit. Nam, ne fortè per natos nepotes aliquis intelligat, ij ſeorſim nominantur. Atque adeò, niſi fortè aliter aliunde Poëta exculpſerit, vel ex nepotibus aliquos pro filiis adoptaſſe Cadmum credendum eſt ; vel Synecdochicè loquendo, ut ſolent in enumerationibus, multitudinis numerum Poëtam ad natos etiam, quanquam unicus eſſet, Cadmi felicitatis augendæ causâ, extendiſſe.

[x] *Natáſque*] Quas quatuor dicunt fuiſſe, Ino, Semelen, Agaven, Autonoen.

[y] *Nepotes*] Quales Bacchus ex Jove & Semele ; Pentheus, qui ſuo tempore Rex Thebarum, ex Echione, & Agave ; Actæon, ex Ariſtæo & Autonoë ; Milicerta & Learchus ex Athanante & Inò.

[z] *Juvenes*] Adoleſcentes & bene natos videre ſanum, nepotes ſuos eſt benedictionum Dei, in hac vitâ, cumulus.

[a] *Ultima ſemper*] Fuit hæc Solonis, ex Græciæ ſapientibus unius, ſententia ad Crœſum, quam prolixè narrat Herodotus.

[b] *Nepos*] Actæon, ad cujus hiſtoriam pronam & facilem viam ſibi munivit Poëta.

[c] *Aliena*] Quæ non ſunt data homini, ſed brutis propria. Tangit illud Poëta, quòd in cervum fuit mutatus Actæon.

[d] *Canes*] Quibus Actæon præda fuit, ut mox videbimus.

[e] *Illo*] Actæone, *ſcil.* qui inſcius Dianam vidit ſine veſtibus.

[f] *Mons*] Cithæron, *ſcil.* ut tradit Apollodorus.

[g] *Meta utrâque*] Oriente & Occidente. Meridianam horam deſcribit.

Cùm

Cùm juvenis placido per devia lustra vagantes
Participes operum compellat [i] Hyantius ore;
[k] Lina madent, comites, ferrúmque cruore ferarum:
Fortunæque dies habuit satis. altera lucem
Cùm [l] croceis invecta rotis Aurora reducet;
Propositum repetamus opus. nunc Phœbus utrâque
Distat [m] idem terrâ; finditque vaporibus arva.
Sistite opus præsens: nodosáque tollite lina.
Jussa viri faciunt; intermittúntque laborem.
Vallis erat piceis & acutâ densa cupressu;
Nomine Gargaphie, [n] succinctæ sacra Dianæ:
Cujus in extremo est antrum [o] nemorale recessu,
Arte laboratum nullâ: simulaverat artem
Ingenio Natura suo. nam [p] pumice vivo
Et levibus tophis nativum duxerat arcum.
Fons sonat à dextrâ tenui perlucidus undâ,
Margine gramineo patulos incinctus [q] hiatus.
Hic Dea silvarum venatu fessa solebat
Virgineos artus [r] liquido perfundere rore.

INTERPRETATIO.

cùm juvenis Thebanus sic alloquitur ore amice comites laborum errantes per latebras ferarum. Socij, retia & tela sunt madida sanguine ferarum. & dies fuit satis faustus. Cùm altera Aurora rediens rursus revehet diem, redeamus ad opus inceptum: nunc Sol distat æqualiter terrâ utrâque, & dividit terram calore. Intermittite opus præsens, & colligite retia intexta. Viri exequuntur mandata, & ab opere desistunt. Vallis erat consita piceis, & cupressu acutâ, nomine Gargaphie, sacra Dianæ expedita; in cujus ultimo secessu est spelunca arboribus tecta, nullâ arte parata: natura imitata erat artem suâ industriâ: nam struxerat fornicem nativum vivo pumice & levibus tophis. Fons perlucidus strepit à dextrâ aquâ exiguâ, circumdatas habens patentes ripas margine herboso. Hic Dea nemorum lassa venatu consueverat lavare aquâ fluente membra virginea.

NOTÆ.

[i] *Hyanthius*] Actæonem dicit Bœotium; nam fuerunt Hyantes veteres Bœotiæ populi.

[k] *Lina*] Id est, ex iis facta retia, metonymicè.

[l] *Croceis*] Quia ut plurimùm croceo colore apparet cœlum sub ipso lucis adventu.

[m] *Idem*] Id est, eodem spatio: adeòque calor est vehementior.

[n] *Succincta*] Qualem esse decet Deam venatricem, & Deam silvarum.

[o] *Nemorale*] Id est, sylvâ amœnâ superne consitum.

[p] *Pumice*] Est pumex lapis levis, & perforatus, poliendis rebus, eradendis etiam pilis accommodatus. *Pierre-Pence*, Gall.

[q] *Hiatus*] Ripas intelligit, quâ aquæ defluunt. Vide cæterùm annon ita fontem & locum ipsum descripsit, ut etiam umbræ suavi opacitate, & aquæ grato murmure frui videaris. Imprimis verò proficere cupienti opus est, per verba, usque eò ad ipsissimam rerum naturam pertingere, ut & sensus, tanquam ex re præsenti propemodum moveantur. Per ejusmodi accuratam methodum labili memoriæ succurritur, ingenio acuendo consulitur. Sed tractatum integrum sibi deposcit hæc materia.

[r] *Liquido*] Ne inane credas aquæ epithethon: non est, quanquam nonnullis videbitur: plurima est in aquæ liquiditate & limpiditate amœnitas, cujus fortè non omnis homo meminisset.

Quò postquam subiit; Nympharum tradidit uni
Armigeræ jaculum, pharetrámque, arcúsque [f] retentos.
Altera depositæ subjecit brachia pallæ.
[t] Vincla duæ pedibus demunt. nam doctior illis
[u] Ismenis Crocale, sparsos per colla capillos
Colligit in nodum; [x] quamvis erat ipsa solutis.
Excipiunt [y] laticem [z] Nepheleque, [a] Hyaleque, [b] Rhanísque;
Et [c] Psecas, & [d] Phiale; funduntque capacibus urnis.
Dumque ibi perluitur solitâ [e] Titania lymphâ;
Ecce nepos Cadmi dilatâ parte laborum
[Per nemus ignotum non certis passibus errans]
Pervenit in lucum: sic illum fata ferebant.
Qui simul intravit rorantia fontibus antra;
Sicut erant; viso nudæ sua pectora Nymphæ
Percussêre viro: subitísque ululatibus omne
Implevêre nemus: circumfusæque Dianam
Corporibus texêre suis. tamen altior illis
Ipsa Dea est, colloque tenus supereminet omnes.
Qui color [f] infectis adversi Solis ab ictu
Nubibus esse solet, aut purpureæ Auroræ:

INTERPRETATIO.

Quò postquam intravit dedit uni Nympharum armigeræ jaculum, & pharetram, & arcus remissos. Alia submisit lacertos pallæ dereptæ. Duæ tollunt cothurnos pedibus: nam Crocale Ismeni fluvij filia peritior illis religat comam diffusam per colla, quanquam ipsa erat sparsis crinibus. *Nephele, & Hyale, & Rhanis, & Psecas, & Phiale excipiunt aquas, & fundunt ex amplis situlis. Dumque Titania ibi abluitur aquâ consuetâ, ecce nepos Cadmi parte operum remissâ, ambulans gressibus incautis per silvam minùs cognitam pervenit in lucum: fata sic illum agebant. Qui statim atque subiit speluncas aquis stillantes, Nymphæ nudæ sicut erant planxerunt sua pectora viro conspecto, & impleverunt totam silvam repentinis clamoribus, & circumfusæ velaverunt Dianam suis corporibus. Nihilominus ipsa Dea est procerior illis, & apparet supra omnes collo tenus. Color qui consuevit esse nubibus tinctis irradiatione Solis oppositi, aut Auroræ roseæ,*

NOTÆ.

[f] *Retentos*] *Laxatos, remissos*; ne vis eorum periret.

[t] *Vincla*] Quibus soleæ aut calcei pedibus adhærent.

[u] *Ismenis*] Ismeni Bœotiæ fluvij filia, cui ex linguâ Græcâ nomen conveniens dedit Poëta; quippe κροκάλη calculus est littoralis, vel qui in amnibus volvitur.

[x] *Quamvis*] Quid hoc sibi vult? Ab impurâ est scioli alicujus monachi manu, qui hemistichium, cujusmodi aliquot in Virgilio inveniuntur, attaminavit. Neque verò huc tantùm illorum exscriptorum ignorantia afflavit.

[y] *Laticem*] *Aquam*, ex antro scatentem.

[z] *Nephele*] *Nubes*. Atque his omnibus Dianæ comitibus ingeniosè nomina ex Græcâ linguâ affinxit Poëta.

[a] *Hyale*] *Vitrea, pellucida*; ab ὕαλος, *vitrum*.

[b] *Rhanisque*] A ῥαίνω, *aspergo*.

[c] *Psecas*] A ψέκας, *guttula roris*.

[d] *Phiale*] Est Phiala vasis genus capacius; unde hujus nymphæ Phiales officium satis intelligitur.

[e] *Titania*] Diana, quæ avum habuit Cœum Titanem, Latonæ patrem.

[f] *Infectis*] *Tinctis*. Rubore suffusæ apparent nubes, cum certo quodam modo Solis radiis illustrantur.

Is fuit in vultu visæ sine veste Dianæ.
Quæ quanquam comitum turbâ stipatâ suarum;
In latus obliquum tamen adstitit: oraque retro
Flexit: & ut vellet promptas habuisse [g] sagittas;
Quas habuit, sic hausit aquas: vultúmque virilem
Perfudit: spargensque comas ultricibus undis,
Addidit hæc cladis prænuncia verba futuræ:
Nunc tibi me posito visam velamine narres,
Si poteris narrare, licet. nec plura minata,
Dat [h] sparso capiti [i] vivacis cornua cervi:
Dat [k] spatium collo: summásque [l] cacuminat aures:
Cum pedibúsque manus, cum longis brachia mutat
Cruribus: & velat maculoso vellere corpus.
Additus & pavor est. fugit [m] Autoneïus heros:
Et se tàm celerem cursu miratur in ipso.
[n] [Ut verò solitis sua cornua vidit in undis.]
Me miserum! dicturus erat: vox nulla secuta est.
Ingemuit; vox [o] illa fuit; lacrymæque per ora
Non sua fluxerunt. mens tantum pristina mansit.
Quid faciat? repetatne domum regalia tecta?

INTERPRETATIO.

is fuit in facie Dianæ conspectæ sine amictu. Quæ quamvis pressa choro comitum suarum, tamen stetit in latus obliquum, & vultum retrò vertit; & sicuti optaret habuisse sagittas expeditas, sic sumsit aquas quas habuit, & sparsit in os hominis, & perfundens capillos aquis ultricibus, adjecit hæc verba presaga exitij proximi: Jam renunties me conspectam à te absque amictu; si poteris renuntiare, licet. Neque minata plura affigit capiti aquis *perfuso cornua cervi vivacis; producit collum; & acuit aures extremas; & vertit manus in pedes, & lacertos in crura producta; & tegit corpus variis pilis. Adjectus est & metus. Heros Autoneïus vertitur in fugam, & miratur se tam velocem in ipso cursu. Cùm autem aspexit sua cornua in aquis consuetis, me infelicem! dicturus erat, nullum verbum prolatum est. Suspiravit, ille fuit sonus; & lacrymæ decurrerunt per faciem non suam. Solus animus prior superfuit. Quid agat? Redeatne domum & in tecta regia?*

NOTÆ.

[g] *Sagittas*] Quibus Actæonem conficeret. Cæterùm scripserunt alij, non quia visa, sed quia turpis visa, tam acerbè doluisse Dianam. Alij alia comminiscuntur.

[h] *Sparse*] *Aquâ perfuso.*

[i] *Vivacis*] Quem quadringentos annos implere nonnunquam scripsit Plinius.

[k] *Spatium*] Cervi, *scilicet*, longius est collum quàm hominis.

[l] *Cacuminat*] In acutum, ut cervi essent, effingit.

[m] *Auton.*] Autonoës filius.

[n] *Ut vere*] Versus profectò insulsus, Ovidio tollendus, ut optimè censuit clariss. Heinsius.

[o] *Illa*] Ingemere, *scilicet.* Fabulæ sensum quod attinet, plerique ad mores detorquent: deque minùs scrutandis deorum aut regum consiliis intelligunt; quæ cognita vitam suspicionibus implicant; Palæphati sententiam maximè probavero, qui Actæonem canum studio rem suam dicit neglexisse, eoque periisse: quamvis & reverâ non Actæonem modò, pelle circumdatum cervinâ, sed alios etiam venatores furore actis canibus, laniatos legimus.

An lateat ſilvis ? timor hoc, pudor impedit illud.
Dum dubitat, videre canes : primúſque [p] Melampus,
[q] Ichnobatéſque ſagax latratu [r] ſigna dedere ;
[ſ] Gnoſſius Ichnobates, Spartanâ gente Melampus.
Inde ruunt alij rapidâ velocius aurâ,
[t] Pamphagus, & [u] Dorceus; & [x] Oribaſus ; Arcades omnes :
[y] Nebrophonóſque valens, & trux cum [z] Lælape [a] Theron,
Et pedibus [b] Pterelas, & naribus utilis [c] Agre,
[d] Hylæuſque fero nuper percuſſus ab apro,
Deque lupo concepta [e] Nape, pecudéſque ſecuta
[f] Pœmenis, & natis comitata [g] Harpyia duobus,
Et [h] ſubſtricta gerens [i] Sicyonius ilia [k] Ladon :
Et [l] Dromas, & [m] Canace, [n] Sticteque, & [o] Tigris, & [p] Alce,
Et niveis [q] Leucon, & villis [r] Asbolus atris,

INTERPRETATIO.

An latitet nemoribus? Metus obſtat huic rei, pudor illam prohibet. Dum haret, canes aſpexerunt, & primus Melampus, & Ichnobates ſagax indicium fecerunt latratu, Ichnobates, inquam, Gnoſſius, Melampus ſtirpe Spartanâ. Poſtea alij incurrunt celeriùs vento ruente, Pamphagus, & Dorceus, & Oribaſus, omnes Arcades, & fortis Nebrophonus, & terribilis Theron cum Lælape, & Pterelas ſtren[illegible] pedibus, & Agre utilis naribus, & Hylaus nuper ictus ab apro ſævo, & Nape genita de lupo, & Pœmenis ſecuta pecudes, & Harpyia ſtipata duobus filiis, & Ladon Sicyonius habens ilia contracta, & Dromas, & Canace, Sticteque, & Tigris, & Alce, & Leucon pilis candidis, & Asbolus nigris.

NOTÆ.

[p] *Melampus*] Id eſt, *Pedibus niger.* Nimius verò videtur Poëta, in recenſendis aut fabricandis canum nominibus : atque etiam contra venatorum legem peccaſſe, quibus cautum eſt paucarum ſyllabarum nomina, ad pronuntiandum facilia, atque vocalia canibus ſuis aſſignare.

[q] *Ichnobat.*] Id eſt, *per veſtigia vadens.*

[r] *Signa dedere*] Reliquos canes feram adeſſe admonuerunt.

[ſ] *Gnoſſius*] *Cretenſis* : eſt nempe Gnoſus urbs Cretæ.

[t] *Pamphagus*] *Omnia comedens.*

[u] *Dorceus*] *Acutè videns.*

[x] *Oribaſus*] *Montes aſcendens.*

[y] *Nebrophon.*] *Hinnulos interficiens.*

[z] *Lælape*] Eſt Lælaps nomen venti procelloſi & vorticoſi, quem Latini vocant turbinem ; unde canis hujus velocitas atque impetus intelligitur.

[a] *Theron*] *Ferus.*

[b] *Pterelas*] *Alis impulſus.*

[c] *Agre*] *Inquirens.*

[d] *Hylæus*] *Silveſtris.* Quia verò ab Apro percuſſum dicit, fortè ad Hylæum venatorem alluſit, qui cum Ancæo ab Apro Calydonio vulneratus interiit, ut ſcribit Apollodorus.

[e] *Nape*] Quòd in ſaltibus erraret.

[f] *Pœmenis*] *Paſtoralis.*

[g] *Harpyia*] *Rapax* ; & rapaciſſimis Harpyis ſimilis.

[h] *Subſtricta*] *Contracta*, qualia habent vertagi.

[i] *Sicyonius*] A Sicyone urbe Peloponneſi, ad ſinum Corinthiacum.

[k] *Ladon*] Nomen eſt fluvij Arcadiæ in Peloponneſo, à quo huic cani nomen ; niſi etymologia Græca eſt à λάζομαι, *capio.*

[l] *Dromas*] *Curſor.*

[m] *Canace*] Hæc vox græcè ſtrepitum ſignificat ; quare à ſtrepitu & perſonanti latratu huic cani nomen inditum.

[n] *Sticte*] Id eſt *Picta* ; à ςίζω, *diſtinguo, pungo.*

[o] *Tigris*] *Tigridi velociſſimæ feræ ſimilis.*

[p] *Alce*] *Robuſta.*

[q] *Leucon*] *Albus.* Etymologiam ipſe Naſo indicavit.

[r] *Asbolus*] *Fuliginoſus.*

Prævalidúsque [f] Lacon, & cursu fortis [t] Aëllo,
Et [u] Thous, & Cyprio velox cum fratre [x] Lycisce:
Et nigram medio frontem distinctus ab albo
[y] Harpolos & [z] Melaneus, hirsutáque corpore [a] Lachne:
Et parre [b] Dictæo, sed marre Laconide nati,
[c] Labros, & [d] Agriodos, & acutæ vocis [e] Hylactor:
Quósque referre mora est. ea turba cupidine prædæ
Per rupes, scopulósque, aditúque carentia saxa,
Quâ via difficilis, quâque est via nulla, feruntur.
Ille fugit, per quæ fuerat loca sæpe secutus.
Heu famulos fugit ipse suos! clamare libebat,
[Actæon ego sum: dominum cognoscite vestrum.]
Verba animo desunt: resonat latratibus æther.
Prima [f] Melanchætes in tergo vulnera fecit:
Proxima [g] Theridamas; [h] Oresitrophus hæsit in armo.
Tardius [i] exierant; sed per [k] compendia montis.
Anticipata via est. dominum retinentibus illis
Cætera turba coït, confertque in corpore dentes.

INTERPRETATIO.

& Lacon fortissimus, & Aëllo valens cursu, & Thous, & celer Lycisca cum fratre Cyprio, & Harpalus distinctam habens frontem atram à candido medio, & Melaneus, & Lachne hispido corpore, & Labros, & Agriodos sati patre Dictæo, sed matre Laconicâ, & Hylactor vocis acutæ, & quos longum est memorare. Ea caterva ruunt desiderio prædæ per saxa, & præruptas rupes, & petras inaccessas, quâ iter asperum, & quâ nullum datur. Ille erumpit per loca per quæ sæpe fuerat sequutus cervos. Heu, ipse vitat ministros suos. Volebat vociferari, Ego sum Actæon, agnoscite Dominum vestrum: Voces destituunt mentem, aër personat latratibus. Prima Melanchætes plagam impegit dorso: dein Theridamas; Oresitrophus corripuit humerum. Serius prodierant, sed iter præoccupatum est per compendia montis. Illis cohibentibus dominum cætera turba convenit, & confert dentes in corpore.

NOTÆ.

[f] *Lacon*] *Sonans, crepans* i à λακέω. Vel à patriâ Laconiâ.

[t] *Aëllo*] A procellâ; quod impetuosè ferretur.

[u] *Thous*] Thos, is, inquit Plinius, lupi est genus cæteris procerius, cruiúmque levitate dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini, per hyemes hirtum, æstate nudum. Atque ab eo luporum genere huic cani nomen videtur datum.

[x] *Lycisca*] Canis est generis, vel formæ lupinæ.

[y] *Harpalos*] *Rapax.*

[z] *Melaneus*] Niger.

[a] *Lachne*] *Hirsuta.* Etymologiam Poëta ipse ad verbum expressit: *Lachne* enim lanugo est, seu villorum densitas.

[b] *Dictæo*] Cretensi.

[c] *Labros*] *Avidus, Vorax, Vehemens, Rapidus.*

[d] *Agriodos*] *Dente agresti aut feroci: v[el] e agrestibus viis,* aptus, *scilicet.*

[e] *Hylactor*] *Latrator.*

[f] *Melanchætes*] *Jubam & pilos habens nigros.*

[g] *Theridamas*] *Feras domans.*

[h] *Oresitrophus*] *In montibus nutritus.*

[i] *Exierant*] *Actæonem in cervum mutatum post alios canes sequi cœperant.*

[k] *Compendia*] Id est, per vias compendiosas. Contrarium appellavit Lucanus *dispendia silvæ.*

Jam loca vulneribus desunt. gemit ille, sonúmque,
Et, si non hominis, quem non tamen edere possit
Cervus, habet: mœstísque replet juga nota querelis:
Et genibus supplex pronis similísque roganti,
Circumfert tacitos, tanquam sua brachia, vultus.
At [l] comites rapidum solitis [m] latratibus agmen
Ignari instigant, oculísque Actæona quærunt;
Et velut absentem certatim Actæona clamant.
Ad nomen caput ille refert: ut abesse queruntur,
Nec capere oblatæ segnem spectacula prædæ.
Vellet abesse quidem; sed adest: velletque videre,
Non etiam sentire, canum fera facta suorum.
Undique circumstant: mersísque in corpore rostris
[n] Dilacerant falsi dominum sub imagine cervi.
[Nec nisi finita per plurima vulnera vita
Ira pharetratæ fertur satiata Dianæ.]
III. Rumor in ambiguo est: aliis violentior æquo
Visa Dea est: alij laudant, dignámque severâ
Virginitate vocant. pars invenit utraque caussas.
[o] Sola Jovis conjux non tam culpetne probetne
Eloquitur; quàm clade [p] domus ab Agenore ductæ
Gaudet: & à [q] Tyriâ collectum pellice transfert

Interpretatio.

Jam loca desunt ad plagas. Ille ducit suspiria, & reddit sonum, si non etiam hominis, quem tamen cervus nequeat reddere; & implet cacumina cognita gemitibus lugubribus: & procumbens in genua posita & similis precanti circumflectit faciem silentem tanquam sua brachia. At comites nescij irritant turbam infestam assuetis ululatibus, & lustrant Actaonem oculis, & vociferantur certatim Actaonem tanquam absentem. Ille reflectit caput ad nomen; dolent tanquam longè esset, & quia tardus non se oblectaret spectaculo prada oblata. Optaret quidem longè esse, sed prasens est, & cuperet spectare, non etiam sentire savum impetum canum suorum. Sunt undique circumfusi, & rictibus fixis in corpore dilaniant dominum sub specie falsi cervi: Neque ira Diana pharetrata dicitur expleta, nisi vitâ exhaustâ per plurimas plagas.

III. *Fama est dubia; Dea credita est ultra modum severa nonnullis; alij celebrant, & appellant dignam rigidâ virginitate: pars utraque nititur rationibus. Sola uxor Jovis non tam dicit arguatne, an laudet, quàm latatur damno domus orta ab Agenore; & transportat odium natum ab adulterâ Tyriâ*

Nota.

[l] *Comites*] Qui cum Actæone fuerant.

[m] *Latratibus*] Clamoribus latrantium canum haud absimilibus suorum multitudinem hortabantur Actæonis comites.

[n] *Dilacerant*] Præda ipse est ineptæ voluptatis, quisquis unius voluptatis causâ prædam insequitur.

[o] *Sola*] Pertinet istud ad fabulæ sequentis connexionem.

[p] *Domus*] Ex quâ Actæon fuit; nam Autonoen Cadmi filiam matrem habuit, Cadmum verò Agenoris filium antea vidimus.

[q] *Tiria*] Europam dicit, Agenoris filiam.

In generis socios odium. subit ecce priori
Caussa recens; gravidámque dolet de semine magni
Esse Jovis [r] Semelen [s] tum linguam ad jurgia solvit.
Profeci quid enim toties per jurgia? dixit.
[t] Ipsa petenda mihi est: ipsam, si maxima Juno
Ritè vocor, perdam; si me gemmantia dextrâ
Sceptra tenere decet; si sum regina, Jovísque
Et soror & conjux. [u] certè soror. at [x] puto furto
Contenta: & thalami brevis est injuria nostri.
Concipit; id [y] deerat: [z] manifestáque crimina pleno
Fert utero: & mater, quod [a] vix mihi contigit [b] uni,
De Jove vult fieri. [c] tanta est fiducia formæ.
[d] Fallat eam faxo: [e] nec sim Saturnia; si non
Ab Jove mersa [f] suo [g] Stygias penetrarit in undas.
Surgit ab his solio fulvâque recondita nube
Limen adit Semeles. nec nubes ante removit,
Quàm simulavit anum: posuitque ad tempora [h] canos:

INTERPRETATIO.

in cognatos. Ecce nova caussa accedit præcedenti, & inique animo patitur Semelen esse prægnantem de semine magni Jovis. Tum os aperit ad rixas. Quid verò, ait, promovi toties per rixas? Ipsa est mihi appetenda; ipsam perimam, si verò dicor maxima Juno; si me decet tractare dextrâ sceptra splendentia; si sum regina, & soror & uxor Jovis: Certè soror. At credo expleta est furto; & injuria nostri cubiculi est parva. Concipit; id aberat: & gestat ventre intumescente culpam apertam; &, tanta est confidentia pulchritudinis, vult esse mater de Jove, quod vix mihi uni evenit; faxo eam decipiat: nec sim Saturno orta; si non descendat in aquas infernas deturbata Jove suo. Dein descendit solio; & velata furvâ nube accedit ad ædes Semeles. Neque antè discussit nubes, quàm formam induit anus, & affixit temporibus crines albos.

NOTÆ.

[r] *Semelen*] Quam antè Cadmi filiam diximus, Bacchi matrem.

[s] *Tum linguam*] Primò Jovem jurgio adoriri cupit Juno, quod statim, ut iratorum & sui impotentium mos est, improbat, volens ipsa Semelen dolo perdere.

[t] *Ipsa*] Semele, *scil.* pellex.

[u] *Certè soror*] Quasi se non conjugem dicat irata.

[x] *Puto furto*] Id est, *forsitan cum Jove semel concubuisse Semele contenta est.* Quod quidem, ut fortiùs neget, non sine amarissimâ Ironiâ proponit.

[y] *Deerat*] Ultimum innuit esse opprobrium Juno quod sibi oblatæ injuriæ perpetuos indices Semele in lucem proferat.

[z] *Manifestáque*] Bacchum dicit puerum, quo Jovis & Semeles adulteria manifesta fiebant. Arguitè verò manifesta dicit quæ utero inclusa.

[a] *Vix*] Martem, Vulcanum & Heben Jove & Junone, quidam Junone solâ ortos scripserunt. Bene itaque se vix de Jove matrem esse dicit.

[b] *Uni*] Atqui pluribus de Jove matres esse contigit: adeòque non quod est, sed quod esse deberet, zelotypiâ commota, & pellices, quasi non essent, contemnens, superba Juno protulit.

[c] *Tanta est*] Exclamatio est ex indignatione.

[d] *Fallat*] Jupiter, *scil.*

[e] *Nec sim*] *Non amplius Saturni filia dici, aut eo honore frui merear.*

[f] *Suo*] *Tam perditè amato.*

[g] *Stygias*] Id est, Infernas: nam Styx inferorum est palus. Pellici ab ipso Jove minam minitatur.

[h] *Canos*] Cani appellantur simpliciter albi senum capilli.

[i] Sulcavítque cutem rugis: & curva trementi
Membra tulit passu: vocem quoque fecit anilem.
[*] Ipsáque fit Beroë, Semeles [k] Epidauria nutrix.
Ergo ubi, [l] captato sermone, diuque loquendo,
Ad nomen venere Jovis; suspirat: &, Optem
Jupiter ut sit, ait: metuo tamen omnia. multi
Nomine Divorum thalamos iniêre pudicos.
[m] Nec tamen esse Jovem satis est: det pignus amoris;
Si modò verus is est: quantúsque & qualis ab altâ
Junone excipitur; tantus talísque rogato
Det tibi complexus: suaque ante [n] insignia sumat.
Talibus ignaram Juno [o] Cadmeïda dictis
[p] Formarat. rogat illa Jovem [q] sine nomine munus.
Cui Deus, Elige, ait: nullam patiêre repulsam.
Quoque magis credas; [r] Stygij quoque conscia sunto
Numina torrentis. [s] timor & Deus ille Deorum.
Læta [t] malo, nimiúmque potens, perituráque amantis
Obsequio Semele, Qualem Saturnia, dixit,

INTERPRETATIO.

& divisit cutem rugis, & portavit artus flexos, aut incessit *gressu tremulo. finxit insuper vocem anilem. Mutatur in ipsam Beroën, Semeles nutricem Epidauriam. Postquam igitur, colloquio quæsito, & diu confabulando venerunt ad nomen Jovis, gemit; &. Velim, inquit, ut sit Jupiter: tamen omnia reformido. Plurimi Deorum titulo subierunt casta cubicula. Neque etiam satis est esse Jovem: conferat pignus amoris, siquidem saltem is est verus; & orato, ut veniat in tuos amplexus quantus & qualis recipitur ab excelsâ Junone, & accipiat priùs sua insignia. Juno ejusmodi verbis nesciam filiam Cadmi imbuerat. Illa petit à Jove donum, quod non indicavit. Ad quam Deus respondit, Elige; nullam feres repulsam. Et quò magis fidem adhibeas, numina fluvij Stygij sint etiam testes, ille Metus & Deus Deorum. Semele gestiens damno, & nimiùm valens, & interiturâ obsequio amantis, Prabo te, inquit, mihi talem qualem filia Saturni*

NOTÆ.

[i] *Sulcavit*] In sulcorum modum frontem contraxit, ut vetula videretur.

[*] *Ipsaque fit*] Id est, tam accuratè nutricis quæcumque essent omnia imitatus, ut ea esse videatur.

[k] *Epidauria*] Ex Epidauro, Argolidis in Peloponneso, urbe Æsculapij templo nobili.

[l] *Captato sermone*] Ille captare sermonem dicitur, qui blandè aliquem ad colloquium, aut familiarem sermocinationem allicit.

[m] *Nec tamen*] Quàm optimè, & ex garrulæ aniculæ ingenio secta hæc verba!

[n] *Insignia*] Fulmen, *scilicet*, & quæcumque deinceps enumerat Poëta.

[o] *Cadmeïda*] Semelen Cadmi filiam.

[p] *Formarat dictis*] Id est, ita imbuerat, ut eadem sequi constituisset.

[q] *Sine nomine*] Id est, Tacito quid cuperet.

[r] *Stigij*] Jam sæpè de ista inferorum Palude, quam Diis ipsis violare nefas.

[s] *Timor & Deus*] Voluerunt nonnulli Deum à timore Græcis dictum, quia, ut & scripsit Papinius, *Primus in orbe Deos fecit timor.* Ast illud equidem quanquam apud multos verum, est tamen impium; siquidem magis amandus quàm metuendus qui naturâ Bonus, imò tantùm Bonus, & bonum summum est.

[t] *Malo*] Quod quidem boni sub specie intuebatur, sese ideò efferens quòd votis suis quibuscumque Jupiter indulgeret.

Te solet amplecti, Veneris cum fœdus initis;
Da mihi te talem. voluit Deus ora loquentis
Opprimere. exierat jam vox properata sub auras.
Ingemuit: neque enim non hæc optasse, neque ille
Non jurasse potest. ergo mœstissimus altum
Æthera conscendit; nutúque sequentia traxit
Nubila: quîs nimbos, immistáque fulgura ventis
Addidit, & tonitrus, & inevitabile fulmen.
Quà tamen usque potest, vires sibi demere tentat.
Nec, quo centimanum dejecerat igne [u] Typhœa,
Nunc armatur eo: nimiùm feritatis in illo.
Est [x] aliud levius fulmen; cui dextra [y] Cyclopum
Sævitiæ flammæque minùs, minùs addidit iræ:
Tela secunda vocant Superi. capit illa; domúmque
Intrat [z] Agenoream. corpus mortale [a] tumultus
Non tulit æthereos; [b] donísque jugalibus arsit.
Imperfectus adhuc [c] infans genitricis ab alvo
Eripitur, patrióque tener (si credere dignum)
Insuitur femori; [d] maternáque tempora complet.
Furtim illum primis [e] Ino matertera cunis

INTERPRETATIO.

consuevit te complecti, cum venitis ad gaudia Veneris. Deus voluit occludere os loquentis: jam vox expedita exierat in aërem. Suspiravit: neque enim illa *potest non vovisse ista, neque ille non Sacramento confirmasse. Igitur tristissimus petit supremum cœlum, & corripuit nutu sequaces nubes, quibus adjecit nimbos, & fulgura immixta ventis, & tonitrua, & fulmen ineluctabile. Nititur tamen sibi tollere vires quantùm potest: neque instruitur eâ flammâ, quâ deturbaverat centimanum Typhœum; ni*mia erat *sævitia in illâ. Est aliud fulmen mitius, cui dextra Cyclopum minùs apposuit rigoris & ignis & minùs excandescentiæ: Dij appellant, Secunda fulmina. Sumit illa; & subit domum Agenoris. Corpus morti obnoxium non potuit pati tempestatem ætheream, & flagravit muneribus jugalibus. Fœtus adhuc immaturus extrahitur ab utero matris, &, si credere fas est, tener insuitur femori patris, & absolvit tempora matris. Ino matertera clàm illum educit primis cunis:*

NOTÆ.

[u] *Typhœa*] Fuit Typhœus gigas immanis, vertice cœlum pertingens, centum draconum capitibus ex humeris pullulantibus, luminibus igneis, ore flammas eructante, aliisque rebus terribilis; quem bello adversus superos congredi ausum Jupiter tandem prostravit, insulâque Siciliâ obruit.

[x] *Aliud*] Varia de fulmine scripserunt Physici, quorum nonnulla refert Plinius naturalis historiæ lib. 2. cap. 51. quæ, si lubet, apud illum legere poteris.

[y] *Cyclopum*] Vulcani in fabricandis fulminibus ministrorum.

[z] *Agenoream*] Semeles, cui avus fuit Agenor.

[a] *Tumultus*] Ex fulmine & reliquo Jovis apparatu.

[b] *Donis jugal.*] Fulmine, iterum, aliisque suprà recensitis, quæ amoris testimonia Semele à Jove expetierat.

[c] *Infans*] Bacchus *scil.*

[d] *Materna*] Decem menses Lunares; quàm diu in utero materno, ut plurimùm, fœtus fovetur.

[e] *Ino*] Quam ante Semeles sororem, Cadmi filiam vidimus.

Educat. inde datum Nymphæ [f] Nyſeïdes antris
Occuluêre ſuis; lactiſque alimenta dedêre.

IV. Dumque ea per terras fatali lege geruntur;
Tutáque [g] bis geniti ſunt incunabula Bacchi:
Fortè Jovem memorant diffuſum nectare curas
Seposuiſſe graves, vacuáque agitaſſe [h] remiſſos
Cùm Junone jocos: &, Major veſtra profectò eſt,
Quàm quæ contingit maribus, dixiſſe, voluptas.
Illa negat. placuit quæ ſit ſententia [i] docti
Quærere [k] Tireſiæ. [l] Venus huic erat utraque nota.

INTERPRETATIO.

deinde Nymphæ Niſeides abdiderunt traditum ſuis ſpecubus, & præbuerunt lac in alimentum.

IV. *Et dum ea fiunt lege fatali per terras, & incunabula Bacchi bis geniti ſunt ſecura; Jovem dicunt delibutum nectare dimiſiſſe curas aſperas, & otiosè luſiſſe cum otiosâ Junone, & dixiſſe, ſanè veſtra gaudia ſunt majora, quàm quæ eveniunt maribus. Illa diffitetur. Convenerunt petere quod ſit judicium Tireſiæ. Utraque voluptas erat ei perſpecta.*

NOTÆ.

[f] *Nyſeides*] Plures Bacchi, plures Nyſæ urbes fuerunt; ex quo in unum congeſtas Græcorum fictiones ad aliquam veritatis ſpeciem difficile ſit reducere. Plinius Nyſam Indiæ montem indicat, quem Strabo & Ælianus Meron, id eſt, *femur* vocitant ad cujus radices Urbs Nyſa. Cùm verò in illo monte, Bacchum nutritum fuiſſe fabulata ſit antiquitas, atque ille Jovi mons ſacer fuerit, non abs re hinc Græcos mentiendi licentiam traxiſſe credideris, ut in Jovis Mero ſeu femore Bacchum ſuum nutritum fuiſſe dixerint. Nolunt alij, qui plures fuiſſe Bacchos non cogitant, tam longè abſtractum, quem in Græciâ natum autumant; adeòque nympharum antrum in Parnaſſi altero vertice Nyſâ nomine collocant; quem Baccho ſacrum nonnulli ſcripſerunt. Alij in Heliconis, aut Citheronis quæſiverunt. Lucianus, alij aliter, qui & diverſas Baccho aſſignant nutrices. Ut ut ſit, à Jove patre & Nymphis iſtis aut monte quem incoluerunt ipſi Baccho nomen Dionyſus aut Dionyſius datum eſt, ut quidem nonnullis placet. Fabulæ ſenſum quod attinet, Semelen vitem eſſe volunt, cujus filius vinum, quod Jovis & caloris beneficio, primò in ipſâ vite, deinde in dolio matureſcat. Nymphis traditum dicunt, ut aquâ diluendum merum ſignificetur. Pleraque tandem quæ in naturâ, vel hiſtoriâ fundamentum non habent ad mores detorquent: quod quidem haudquaquam difficile. Videſis, inter cæteros, Natalem Comitem; &, ſi fortè monitore eges, cave ultrà quàm ſatis eſt figmentis pondus addas. Hactenus probavero fabulam, quoad oblectando, craſſiori ſub formâ, & ad ſenſus movendos efficaciori, tardas & cæcas hominum mentes, ipſo eorum vitio ad virtutem & ſcientiam pellicit. Ineptum verò fuerit fabulam ſine fabulâ quærere; vel, quod idem eſt, veritatem ab ipſo velamine non diſtinguere: quod tamen malè perſpicaces nonnulli factitant, candelâ Solem accendentes.

[g] *Bis*] Semel ex matris utero, deinde ex Jovis femore; unde & *Dithyrambus* dictus.

[h] *Remiſſos*] Id eſt, qui remiſſorum ſunt & otio abundantium.

[i] *Docti*] Utpote *Experti*, quod mox patebit.

[k] *Tireſiæ*] Vates fuit Thebanus Everi filius, quem nonnulli ideo excæcatum volunt quod Palladem nudam vidiſſet. A Pallade autem vel à Junone damnum iſtud acceperit; certè divinis rebus mortales ſeſe immiſcere, aut terrenis oculis eas velle intueri exemplo ſuo dehortabitur. Non poteſt lumen ſine lumine, nec Sol ſine Sole videri: Atque adeò à ſummo patre luminum tum demum internus mentis oculus ad cœleſtia illuſtratur, cùm externus propriis, Deo repugnantibus; & perverſis tenebris potiùs quam luce, fuit ſpoliatus.

[l] *Venus*] Vel quæ ab eâ in utroque ſexu voluptas.

Nam duo magnorum viridi coëuntia silvâ
Corpora serpentum baculi violaverat ictu:
Deque viro factus (mirabile) fœmina, septem
Egerat [m] autumnos. octavo rursus eosdem
Vidit: &c; Est [n] vestræ si tanta potentia plagæ,
Dixit, ut auctoris sortem in [o] contraria mutet:
Nunc quoque vos feriam. percussis anguibus îsdem
Forma prior rediit; [p] genitiváque venit imago.
Arbiter hic igitur sumtus de lite jocosâ,
Dicta Jovis firmat. gravius Saturnia justo,
[q] Nec pro materia fertur doluisse: suique
Judicis æterna damnavit lumina nocte.
At pater omnipotens (neque enim licet irrita cuiquam
Facta Dei fecisse Deo) pro lumine ademto
Scire futura dedit: pœnámque levavit honore.
V. Ille per [r] Aonias fama celeberrimus urbes
Irreprehensa dabat populo responsa petenti.
Prima fide vocisque [s] ratæ tentamina sumsit
Cærula [t] Liriope: quam quondam flumine [u] curvo
Implicuit; clausæque suis Cephisos in undis
Vim tulit. enixa est utero pulcherrima pleno
Infantem, Nymphis jam tunc qui posset amari;

INTERPRETATIO.

Num vulneruverut virente baculo duo cerpora coeuntiu mugnorum unguium, & mutatus in fœminam de musculo (stupendum) truduxerut septem Autumnos. Rursus octavo intuitus est eosdem: &, inquit, si tuntu est vis vestri vulneris, ut fingut sortem uuctoris ejus *in opposita, nunc queque vos percutium. Serpentibus iisdem verberutis, forma pristina rediit, & species nativa successit. Hic erge judex lectus de jurgio jecoso; confirmat sententium Jovis. Filiu Saturni dicitur [illegible]ulisse iniquius nec pro cuusâ: & addixit oculos sui arbitri tenebris aternis. At pater omnipotens (num nefas est cuiquam Deo rescindere fucta* cujusquam *Dei) dedis nosse futura pro oculis sublatis, & minuit supplicium honore.*

V. Ille notissimus famâ per urbes Aonias reddebat certu oracula populo petenti. Cærulea Liriope primu tentuvit fidē vocis certa; quum Liriopen *Cephisus olim cluusit umne oblique, & vitiuvis implicitam iu suis uquis. Formosissimu emisit ventre gravido puerum, qui jum tum posset umari à Nymphis,*

NOTÆ.

[m] *Autumnos*] Per septem annos mansit fœmina.

[n] *Vestra*] *Cùm violuti fuistis.*

[o] *Contruria*] *Atque ex muri fiat fœminu, & ex fœminu mas.* Quâ in fabulâ latere aliquid magni suspicor.

[p] *Genitivu*] Quâ natus Tiresias.

[q] *Nec pro muteriu*] Quia jocosa erat.

[r] *Aonias*] *Bœotias*: Est enim Aonia Bœotiæ regio montana, ab Aone Neptuni filio, qui illic imperavit, sic dicta; quæ pro Bœotiâ totâ persæpe sumitur.

[s] *Rata*] *Cujus responsa rata & certa essent.*

[t] *Liriope*] Nympha fuit Oceani & Tethyos filia, à Cephisso Bœotiæ fluvio compressa, unde & Narcyssi Cephisij mater facta est. A Lilio autem apud Græcos Narcissi matri congruum nomen habuit.

[u] *Curvo*] Sinuosus verò admodum in tabulis nostris pingitur Cephisus, cujus cursus modò in Orientem, deinde Septentrionem, omnes denique mundi partes flectitur.

[x] Narcissúmque vocat. de quo consultus, an esset
Tempora maturæ visurus longa senectæ:
Fatidicus vates, [y] Si se non noverit, inquit.
Vana diu visa est vox auguris. exitus illam,
Resque probat, letíque genus, novitásque furoris.
[z] Jamque ter ad quinos unum Cephisius annum
Addiderat: [a] poterátque puer, juvenísque videri.
Multi illum juvenes, multæ cupiêre puellæ.
Sed fuit in tenerâ tam dira superbia formâ;
Nulli illum juvenes, nullæ tetigêre puellæ.
Aspicit hunc, trepidos agitantem in retia cervos,
[b] Vocalis Nymphe; quæ nec reticere loquenti,
Nec prior ipsa loqui didicit, resonabilis Echo.
[c] Corpus adhuc Echo, [d] non vox erat: & tamen usum
Garrula non alium, quàm nunc habet, oris habebat;
Reddere de multis ut verba novissima posset.
Fecerat hoc Juno. quia, cùm deprendere posset
Sub Jove sæpe suo Nymphas in [e] monte jacentes,
Illa Deam longo prudens sermone tenebat,
Dum fugerent Nymphæ. postquam Saturnia sensit;

INTERPRETATIO.

& appellat Narcissum: de quo vates fatidicus interrogatus an esset venturus ad tempora longa maturæ senectutis, respondit, Si se non viderit. Responsum vatis creditum est diu inane: eventus & res illud confirmat, itemque genus mortis, & novitas amoris. Jamque filius Cephisi adjecerat unum annum ad decimum quintum, & poterat videri puer & adolescens. Multi adolescentes, multæ virgines illum exoptarunt. Verùm ferocitas fuit usque adeò crudelis in tenerâ pulcritudine, ut nulli adolescentes, nullæ virgines illum moverint. Echo Sonora Nympha garrula quæ neque didicit silere ad loquentem, neque prior loqui, hunc vidit agentem pavidos cervos in plagas. Echo erat adhuc corpus, non sonus, & tamen loquax nullum alium habebat usum oris quàm nunc obtinet, ut posset repetere ultimas voces de multis. Juno istud fecerat; quia cùm posset sæpe corripere Nymphas stratas sub Jove suo in collibus, illa de industriâ remorabatur Deam prolixâ oratione, donec Nymphæ sese subducerent. Postquam Saturnia advertit,

NOTÆ.

[x] *Narcissum*] Quasi citò marcescentem; Nugæ. Etymologia est Græca. Quanquam verum & de flore, & de juvene Narcisso, quòd citò marcescant.

[y] *Si se non noverit*] Quia postquam se vidit, sui ipsius cæco amore contabuit. Quale periculum quotusquisque effugit? Quamquam tamen vera sui cognitio, sui odium, deinde sapientiam parit.

[z] *Jamque ter*] Adeoque annos natus 16.

[a] *Poteratque*] Et puer & juvenis erat; neuter, sed utriusque particeps.

[b] *Vocalis Nymphe*] Echo est garrula, inanis jactantiæ symbolum, quam spernit quilibet.

[c] *Corpus*] Quia illi non Corpus sed vocis usus à Junone ademtus; quod jam narrabit Poëta.

[d] *Non vox*] Echo dicitur Sonus repercussus, aut Vox quam reddunt loca quædam concava. In ejusmodi Vocem nondum transmutatam fuisse dicit Echo nympham, cùm tamen oris non alium usum haberet, quàm habet nunc, nec prior loqui, sed ultima verba tantùm referre posset.

[e] *Monte*] Sæpissime verò in montibus Echo resonat.

Hujus, ait, linguæ, quâ sum delusa, potestas
Parva tibi dabitur, vocísque brevissimus usus.
Reque minas firmat. tamen hæc in fine loquendi
Ingeminat voces: auditáque verba reportat.
Ergo ubi Narcissum per devia lustra vagantem
Vidit, & incaluit; sequitur vestigia furtim.
Quoque magis sequitur; flammâ propiore calescit.
Non aliter, quàm cùm summis circumlita tædis
Admotam rapiunt vivacia sulfura flammam.
O quoties voluit blandis accedere dictis,
Et molles adhibere preces! natura repugnat;
Nec sinit incipiat. sed quod sinit, illa parata est
Exspectare sonos, ad quos sua verba remittat.
Fortè [f] puer, comitum [g] seductus ab agmine fido,
Dixerat, Ecquis adest? &, Adest, responderat Echo.
Hic stupet: utque aciem partes divisit in omnes;
Voce, Veni, clamat magnâ. [h] vocat illa vocantem.
Respicit: & nullo rursus veniente, Quid, inquit,
Me fugis? & totidem, quot dixit, verba recepit.
Perstat; & alternæ deceptus imagine vocis;
Huc coëamus, ait: nullíque libentius unquam
Responsura sono, Coëamus rettulit Echo:
Et verbis [i] favet ipsa suis; egressáque silvis
Ibat, ut injiceret sperato brachia collo.

INTERPRETATIO.

Potestas, inquit, hujus linguæ quâ ego sum decepta exigua tibi concedetur, & usus vocis brevissimus. Et certas facit minas re ipsâ. Hæc tamen iterat verba in fine sermonis, & reddit voces acceptas. Cùm vidit igitur Narcissum errantem per silvas invias, & amore correpta est, furtim legit gressus. Et quò magis sequitur, igne ardentiore uritur; non secus ac cùm viva sulfura circumducta extremis tædis corripiunt ignem appositum. O quoties subiit admovere se suavibus verbis, & addere blandas preces! Natura negat, nec patitur tentet: sed quod fert, illa instituit exspectare voces, ad quas reddat suos sonos. Fortè adolescens digressus à turbâ fideli comitum dixerat, Ecquis hic est? & Echo retulerat Hic est. Hic miratur; & postquam oculos vertit in omnes partes, vociferatur voce elatâ, Veni: illa arcessit arcessentem. Respicit; & cùm nullus adesset, Quamobrem, ait, me vitas? & repetiit tot voces quot protulit. Pergit; & delusus similitudine soni reciproci, Huc, inquit, jungamur: & Echo nulli unquam voci libentiùs responsura respondit, jungamur: Et ipsa obsequitur suæ voci, & egressa silvis ibat, ut immitteret lacertos collo sperato.

NOTÆ.

[f] *Puer*] Narcissus, *scil.* quem potiùs puerum amatoriè nominat.

[g] *Seductus*] Non possunt verò ante ganeones & assentatores garruli adolescentulos ad nequitiam suam perducere, quàm ab amicorum & monitorum fido consortio eos seduxerint.

[h] *Vocat illa*] Quia Narcissi verbum repetit *Veni*.

[i] *Favet*] Quia ad Narcissum accedit.

Ille fugit: fugiensque, Manus complexibus aufert:
Ante, ait, emoriar, quàm sit tibi copia nostri.
Rettulit illa nihil; nisi, Sit tibi copia nostri.
Spreta latet silvis: pudibundáque frondibus ora
Protegit: & solis ex illo vivit in [k] antris.
Sed tamen hæret amor; crescitque dolore repulsæ.
Attenuant vigiles corpus miserabile curæ:
Adducitque cutem macies; & in aëra succus
Corporis omnis abit. vox tantùm, atque ossa supersunt.
Vox manet. ossa ferunt lapidis traxisse figuram.
[Inde latet silvis: nullóque in monte videtur;
Omnibus auditur. sonus est, qui vivit in illâ.]
VI. Sic hanc, sic alias undis aut montibus ortas
Luserat [l] hic Nymphas; sic cœtus ante viriles.
Inde manus aliquis despectus ad æthera tollens
Sic, amet iste licet, sic non potiatur amato,
Dixerat. assensit precibus [m] Rhamnusia justis.
[n] Fons erat illimis, nitidis argenteus undis,
Quem neque pastores, neque pastæ monte capellæ
Contigerant, aliudve pecus: quem nulla volûcris,
Nec fera turbarat, nec lapsus ab arbore ramus.
Gramen erat circa, quod proximus humor alebat:
Silváque, sole [o] lacum passura tepescere nullo.

INTERPRETATIO.

Ille exsilit, & fugiens, Tolle, inqnit, manus ab amplexu, priùs peream, quàm me potiaris. Illa nihil respondit, nisi, Me potiaris. Contemta se abdit silvis, & verecunda occulit ora foliis, & ab eo tempore *ætatem agit in speluncis. Sed tamen amor restat, & augetur indignatione repulsæ. Solicitudo assidua minuit lactuosum corpus; & macies contrahit cutem, & omnis humor corporis vanescit in auras: Sonus tantùm atque ossa sunt reliqua. Sonus restat; dicunt ossa induisse formam saxi. Inde latitat in nemoribus, nec conspicitur in ullo monte. Auditur ab omnibus, vox est qua vivit in illâ.*

VI. *Iste sic fefellerat hanc nympham, sic* fefellerat *alias ortas ex aquis aut ex collibus; sic* fefellerat *antea turbas masculas. Quamobrem aliquis contemtus tollens manus ad astra, dixerat, Pari modo iste, quanquam diligat, pari modo non potiatur dilecto. Rhamnusia annuit justis petitionibus. Fons erat sine luto, clarissimus lymphis, quem neque pastores, neque capra pasta in collibus, aut aliud pecus tetigeraat, quem nulla avis nec fera turbaverat, neque ramus lapsus ab arbore. Cinctus erat herbâ quam vicina aqua nutriebat, atque nemore, quod non siaebat stagnum ullo sole calescere.*

NOTÆ.

[k] *Antris*] In illis verò fiunt vocis repercussus, quos *Echo*, id est Sonos vocamus.

[l] *Hic*] Narcissus, *scilicet*, Nympharum amoribus parùm propitius.

[m] *Rhamnusia*] Nemesin dicit, potentem deam, scelerum & superbiæ ultricem, innocentiæ & modestiæ assertorem, Jovis & Necessitatis filiam, quæ Rhamnunte Atticæ pago templum habuit, unde Rhamnusia dicta.

[n] *Fons erat*] Ad Narcissi pœnam festinat Poëta, fonte descripto, ubi in sui amorem incidit.

[o] *Lacum*] Quem fons efficiebat.

Hîc puer, & studio venandi lassus & æstu,
Procubuit; faciemque loci, fontemque [p] secutus.
Dumque sitim sedare cupit; sitis [q] altera crevit.
Dumque bibit, visæ correptus imagine formæ,
Rem sine corpore amat: corpus putat esse, quod umbra est.
[r] Adstupet ipse sibi: vultúque immotus eodem
Hæret, ut è [s] Pario formatum marmore signum.
Spectat humi positus [t] geminum sua lumina sidus,
Et dignos Baccho, dignos & Apolline crines;
Impubésque genas, & eburnea colla, decúsque
Oris, & in niveo mistum candore ruborem;
Cunctáque miratur; quibus est mirabilis ipse.
Se cupit imprudens. &, qui probat, ipse probatur.
Dumque petit, petitur pariterque incendit, & ardet.
Irrita fallaci quoties dedit oscula fonti!
In mediis quoties visum captantia collum
Brachia mersit aquis; nec se deprendit in illis!
Quid videat nescit. sed quod videt, uritur illo:
Atque oculos idem, qui decipit, incitat error.
Credule, quid frustra simulacra fugacia captas?
Quod petis, est nusquam: quod amas, [u] avertere, perdes.

INTERPRETATIO.

Juvenis defessus & studio venandi, & vehementi calore hic se in terram dedit, sequutus speciem loci & fontem. Et dum optat levare sitim, alia sitis aucta est, & dum potat, tactus simulacro pulcritudinis conspectæ diligit rem sine corpore, arbitratur esse corpus quod est umbra. Ipsemet seipsum admiratur, & torpet defixus in eadem facie, tanquam statua cæsa ex marmore Pario. Stratus humi contemplatur suos oculos duo astra, & comam dignam Baccho, dignam etiam Phœbo, & malas imberbes, & colla nivea, & os pulcrum, & ruborem suffusum in niveo candore; & omnia suspicit, quibus est ipse mirabilis. Insciens se exoptat; &, ipse qui laudat, laudatur: Et, dum poscit, poscitur; pariterque inflammat & flagrat. Quoties obtulit vana suavia fonti doloso! Quoties tinxit in aquis mediis lacertos captantes collum conspectum; neque se cognoscit in illis! Ignorat quid cernat; cæterùm amat illud quod cernit: atque idem error, qui fraudat oculos movet. Credule, quamobrem captas in cassum vanas imagines? Nullibi est quod cupis: fuge, quod amas dilabetur.

NOTÆ.

[p] *Secutus*] Oculis, *scil.* Admirando, amœnitate captus.

[q] *Altera*] Amor sui *scil.* qui quidem amor in genere nihil est aliud quàm sitis aut cupiditas re quâpiam potiundi.

[r] *Adstupet*] *Suam ipse admiratur pulchritudinem.*

[s] *Pario*] Pro quovis marmore candido, quale ex Paro Ægæi maris insulâ exportabatur.

[t] *Geminum sydus*] Ut hinc pulcherrimos fuisse oculos intelligatur.

[u] *Avertere*] *Recede*, & nulla erit umbra quæ te fallat. Lascivit Poëta & ingenio indulget fortè nimiùm in hoc Narcisso: nisi quòd ingeniosissima sunt quæ fingit, eademque jucundissima. Sanè equidem utilissimum est, & propè summum amoris remedium quod jam tangit, fugere.

Ista repercussæ, quam cernis, imaginis umbra est.
Nil habet ista sui. tecum venitque, manetque:
Tecum discedat; si tu discedere possis.
Non illum [x] Cereris, non illum cura quietis
Abstrahere inde potest. sed opaca fusus in herba
Spectat [y] inexpleto mendacem lumine formam:
Perque oculos perit ipse suos. paulúmque levatus,
Ad circumstantes tendens sua brachia silvas;
Ecquis, io silvæ, crudeliùs, inquit, amavit?
Scitis enim, & multis latebra opportuna fuistis.
Ecquem, cum vestræ tot agantur sæcula vitæ,
Qui sic tabuerit, longo meministis in ævo?
Et placet, & video: sed quod videóque, placétque,
Non tamen invenio. tantus tenet error amantem.
Quoque [z] magis doleam; nec nos mare separat ingens,
Nec via, nec montes, nec clausis mœnia portis.
Exigua prohibemur aqua. cupit ipse teneri.
Nam quoties liquidis porreximus oscula lymphis;
Hic toties ad me resupino nititur ore.
Posse putes tangi. minimum est quod amantibus obstat.
Quisquis es, huc exi. quid me, puer [a] unice, fallis?
Quove petitus abis? certè nec forma, nec ætas
Est mea, quam fugias: & amarunt me quoque Nymphæ.
Spem mihi nescio quam vultu promittis amico:

INTERPRETATIO.

Ista est umbra imaginis remissa quam vides. Ista nihil habet sui: accedit & perstat tecum. Tecum abeat, si tu abire possis. Neque cibi appetentia, neque desiderium somni potest illum inde avellere: sed stratus in gramine umbroso contemplatur oculis avidis speciem dolosam: & ipse marcescit per oculos suos, & paulùm erectus, porrigens sua brachia ad arbores circumfusas, Ecquis, ait, io arbores iniquiùs amavit? Novistis etenim, & fuistis plurimis latibula commoda: Ecquem recordamini, cùm tot secula vestra vitæ prætereant, qui ità maceratus fuerit in longo ævo? Et gratum est, & intueor; sed quod intueor & gratum est, non tamen repperio: tantus error obsidet amantem. Et quò magis urar, neque vastum mare nos disjungit, neque via, neque montes, neque muri valvis obseratis. Separamur paucula aquâ: ipse exoptat comprehendi. Nam quoties obtulimus suavia fluidis aquis, hic toties ad me contendit ore reflexo. Credas posse tangi: tenuissimum est quod prohibet amantes. Quisquis es huc prodi, quare me decipis, puer excellens? vel quò fugis arcessitus? profectò neque pulcritudo mea, neque ætas est quam spernas; & Nymphæ me quoque dilexerunt. Spem mihi facis nescio quam facie amicâ;

NOTÆ.

[x] *Cereris*] *Panis, edendi cupiditas.*

[y] *Inexplete*] Aspectu non poterant satiari ejus oculi. Maxima verò est in videndo jucunditas, si cui obtigerint saltem paulò acutiores & doctiores oculi: ut ars sit non levis, naturæ posse oculorum beneficio frui voluptate castissimâ.

[z] *Magis doleam*] Vehementior fit, proximo objecto, cupiditas.

[a] *Unice*] Pertinet istud ad formæ commendationem. *Deleo omnes dehinc ex animo mulieres*, inquit ille alter Terentianus Chærea Pamphilæ amore perditus.

Cumque

Cumque ego porrexi tibi brachia, porrigis ultro :
Cùm risi, arrides. lacrymas quoque sæpe notavi
Me lacrymante tuas. nutu quoque signa remittis :
Et, quantùm motu formosi suspicor oris,
Verba refers aures non pervenientia nostras.
[b] In te ego sum, sensi : nec me mea fallit imago.
Uror amore mei. flammas moveóque feróque.
Quid faciam ? roger, anne rogem ? quid deinde rogabo ?
Quod cupio mecum est. [c] inopem me copia fecit.
O utinam nostro secedere corpore possem !
Votum in amante novum ; vellem, quod amamus, abesset.
Jamque dolor vires adimit : nec tempora vitæ
Longa meæ superant : primóque extinguor in ævo.
Nec mihi mors gravis est posituro morte dolores.
Hic, qui diligitur, vellem diuturnior esset.
Nunc duo concordes animâ moriemur in unâ.
Dixit, & ad [d] faciem rediit malè sanus eandem ;
Et lacrymis turbavit aquas : obscuráque moto
Reddita forma lacu est. quam cùm vidisset abire ;

INTERPRETATIO.

& cùm tetendi tibi lacertes, tendis sponte ; cùm risi, arrides ; observavi insuper fletus tuos, me flente ; reddis etiam indicia nutu ; & quantùm conjicio agitatione pulcri oris, reddis voces non pertingentes aures nostras. Ego sum in te, adverti ; neque mea species me decipit. Ardeo mei amore : incendia moveo, & patior. Quid agam ? Poscar, an poscam ? quid orem postea ? Quod opto meum est ; abundantia me reddit egenum. O utinam liceat sejungi à nostro corpore ! Desiderium inauditum amantis ; optarem quod amplectimur longè esset. Jamque ærumna tollit vires ; neque spatium meæ vitæ longum restat ; & morior in flore juventæ. Neque obitus est mihi molestus, qui obitu ab ærumnis absolvar. Optarim hic qui amatur esset ævi longioris. Nunc duo consentientes extinguemur in unâ animâ. Dixit, & insanus revertitur ad eandem imaginem ; & lacrymis miscuit aquas ; & species repræsentata est confusa agitato stagno : quam cùm vidisset evanescere,

NOTÆ.

[b] *In te ego sum*] Errorem agnoscit denique, sed frustrà. Quàm verò difficile est improbum sui amorem deponere ! Atqui in eo Salus posita : neque Christo Magistro opus est qui nos nostri abnegationem doceat. Natura ipsa quæ cunctos unà & simul in suo ventre tam arctè conjunxit ibidemque porrò fovet, à se, aliosque ab aliis invicem pendere, omnes omnibus vicissim subjici, nos denique communi amore complecti, vel invitos cogit : Ut perditissimi sint omnium nomine tenus Christiani, qui sponte nolunt vitæ æternæ & temporalis pacis præmio, illud ipsum quod propemodum velle, qualiscumque boni specie coguntur. Sed ea est illorum contentorum justo Dei judicio cæcitas.

[c] *Inopem me*] Optimè inopem definiverunt nonnulli philosophi, non cui parùm esset, sed cui non esset quod cuperet. Adeòque verissimum est quod Poëtæ verba repugnantia præ se ferunt, ut in maxima copia maxima esse possit inopia. Quotusquisque verò reperitur satis perspicax ut ne Narcissi fabulam veritate comprobet? Quærimus nos propè omnes quod ideò tantùm non possumus habere, quia jam in nobis est : nec aliud sæpe nos urget malum quàm cæcitas prava, œstrum quidem terribile.

[d] *Faciem*] De sui loquitur imagine, quæ in fonte aut lacu repræsentabatur.

Quò fugis ? oro, mane ; nec me, crudelis, amantem
Desere, clamavit liceat, quod tangere non est,
Adspicere ; & [e] misero præbere alimenta furori.
Dumque dolet, summâ vestem [f] deduxit ab orâ,
Nudáque marmoreis percussit pectora palmis.
Pectora traxerunt tenuem percussa ruborem.
Non aliter, quam poma solent ; quæ candida parte,
Parte rubent. aut ut [g] variis solet uva racemis
Ducere purpureum, nondum matura, colorem.
Quæ simul aspexit [h] liquefactâ rursus in undâ ;
[i] Non tulit ulterius : sed, ut intabescere flavæ
Igne levi ceræ, matutinæve pruinæ
Sole tepente solent, sic attenuatus amore
Liquitur ; & cæco paulatim carpitur igni.
[k] Et neque jam color est misto candore rubori ;
Nec vigor, & vires, & quæ modò visa placebant,
Nec corpus remanet, quondam quod amaverat Echo.
Quæ tamen ut vidit, quamvis irata memórque,
Indoluit : quotiésque puer miserabilis, Eheu,
Dixerat ; hæc resonis iterabat vocibus, Eheu.
Cumque suos manibus percusserat ille lacertos,
Hæc quoque [l] reddebat sonitum plangoris eundem.

INTERPRETATIO.

Quò te surripis, exclamat, consiste, obsecro, neque me amantem desitue, rigida. Concedatur intueri quod non liceat tangere, & suppeditare fomenta infelici amori. Et dum queritur, lacerat amictum ab orâ supremâ & planxit pectora nuda palmis candidis. Pectora verberata induerunt exiguum ruborem ; non aliter quàm poma consueverunt, quæ parte alba, parte sunt rubra : vel ut uva nondum matura consuevit contrahere colorem purpureum racemis versicoloribus. Quæ statim atque rursus vidit in aquâ quietâ & compositâ, non passus est ampliùs ; sed quemadmodum cera rubicunda solent liquescere igne modico, vel pruina matutina Sole levi, sic maceratus amore diffluit ; & paulatim absumitur secreto igne. Et neque jam color est albus confusus cum rubore ; neque vigor & vires, & quæ nuper conspecta grata erant, neque corpus consistit quod Echo olim dilexerat. Quæ tamen cùm aspexit, quamquam infensa & memor ingemuit ; & quoties deflendus adolescens Eheu ! dixerat, hæc repetebat verbis repercussis, Eheu ! Et cùm ille planxerat lacertos suos manibus, hæc etiam referebat eundem sonum percussionis.

NOTÆ.

[e] *Misero*] Ab effectu, quia miseros facit amantes. Metonymia est.

[f] *Deduxit*] Ut nudaretur pectus : qui gestus est dolentium vehementissimè.

[g] *Variis*] *Vario colore distinctu.*

[h] *Liquefacta*] Turbatam dixit suprà, quo modo aqua crassior apparet ; quæ liquescere quodammodo videatur dum sedatur & componitur : Ut non modò bene, contrà quàm opinatus est clariss. Heinsius, sed eleganter loquutum crediderim Poëtam.

[i] *Non tulit*] *Dolorem ulteriùs ferre non potuit.* Locutio elegans Virgilio familiaris.

[k] *Et neque*] Quia totus pallidus & macie confectus. Hinc verò discant qui nimio sui amore & fiduciâ correpti magnifica omnia primò ostentant, maturè stultitiæ suæ nuncium remittere ; ne serò destituti jaceant.

[l] *Reddebat*] Quid tum, inquies ? istud frigidum. Non est : quippe, ex Poëtæ fictione, credenda Echo pectus pariter percutere.

Ultima vox solitam fuit hæc spectantis in undam,
Heu frustra dilecte puer! totidémque [m] remisit
Verba locus: dictóque Vale, Vale inquit & Echo.
Ille caput viridi fessum submisit in herbâ.
Lumina nox claudit domini mirantia formam.
[n] Tum quoque se, postquam est infernâ sede receptus,
In Stygiâ spectabat aquâ. planxêre sorores
[o] Naïdes: & [p] sectos fratri posuere capillos.
Planxere & Dryades. plangentibus assonat Echo.
Jámque rogum, [q] quassásque faces, [r] feretrúmque parabant:
Nusquam corpus erat. croceum pro corpore [s] florem
Inveniunt, foliis medium cingentibus albis.
VII. Cognita res meritam [t] vati per Achaïdas urbes
Attulerat famam: noménque erat auguris ingens.
Spernit [u] Echionides tamen hunc, ex omnibus unus
Contemtor Superûm Pentheus: præsagáque ridet
Verba senis: [x] tenebrásque & cladem lucis ademtæ
Objicit. ille movens albentia tempora canis,

INTERPRETATIO.

Hæc novissima fuerunt verba intuentis in aquam consuetam, Heu juvenis nequicquam amate! & caverna reddiderunt totidem voces; & prolato Vale, Vale etiam respondit Echo. Ille posuit caput lassum in virente gramine. Mors pressit oculos stupidos in pulcritudine domini. Tum etiam, postquam est admissus in sedes Stygias aspiciebat se in stagnis infernis. Sorores Naiades percusserunt pectora; *& dederunt fratri crines detonses. Dryades quoque percusserunt: Echo respondet sono plangentibus. Jamque adornabant rogum & tædas scissas, & feretrum: Corpus nullibi erat; reperiunt florem puniceum pro corpore, foliis albis circumdantibus medium.*

VII. *Res vulgata fecerat famam meritam auguri* Tiresiæ *per urbes Græcas; & gloria vatis erat maxima. Attamen Pentheus Echionis filius maximus contemtor Deorum hunc despicit; & irridet voces prænuntias senis; & exprobrat caliginem, & damnum luminis sublati. Ille concutiens tempora cana candidis capillis.*

NOTÆ.

[m] *Remisit*] Ità tamen ut pro se dicta intelligantur.

[n] *Tum quoque*] Voluit Plato quascumque curas aut studia, à naturâ, affectibus, aut vitæ ratione quilibet in hac vitâ contraxerit, easdem retinere etiam cum corpus exuerit. A quo non multùm recedit Spiritus Sanctus, qui nostra nos sequi opera disertissimè pronuntiat.

[o] *Naides*] Cephisi & Liriopes vidimus anteà filium fuisse Narcissum: ejus adeòq; sorores fuerunt fontium & fluviorũ Nymphæ.

[p] *Sectos*] Usque ab Homero ad Romanos, in acerbissimo luctu mos ille manavit, ut mulieres saltem crines detonderent, atque etiam in defuncti corpus deponerent.

[q] *Quassasque*] *Scissas.* Noctu verò quia efferebatur corpus, facibus ad funera utebantur.

[r] *Feretrum*] Capulum est, seu lectus quo mortui cadaver efferebatur.

[s] *Florem*] Narcissum dicit, qui quidem evanidus est, nec ullum ex se fructum relinquit; quare & meritò Diis inferis sacer. Atque ea res ineptissimos & turpissimos sui Amatores ad laborem & bonam frugem deberet compellere.

[t] *Vati*] Tiresiæ, *scil.* de quo suprà.

[u] *Echionides*] Pentheus est Echionis & Agaves filius, ad cujus fabulæ narrationem artificiosè descendit Poëta.

[x] *Tenebrásque*] Cæcitatem dicit.

Quàm felix esses, si tu quoque luminis hujus
Orbus, ait, fieres ; ne Bacchia sacra videres !
Jamque dies aderit, jamque haud procul auguror esse ;
Quâ [y] novus huc veniat [z] proles Semeleïa Liber.
Quem nisi templorum fueris dignatus honore ;
Mille lacer spargêre locis : & sanguine silvas
Fœdabis, [a] matrémque tuam, matrísque sorores.
[b] Evenient neque enim dignabere numen honore :
Meque sub his tenebris nimiùm vidisse [c] querêris.
Talia dicentem proturbat Echione natus.
Dicta fides [d] sequitur ; responsáque vatis [e] aguntur.
Liber adest : festísque fremunt [f] ululatibus [g] agri.
Turba ruunt : mistæque viris matrésque nurúsque ,
Vulgúsque, procerésque, [h] ignota ad sacra feruntur.
Quis furor, [i] anguigenæ, proles Mavortia, vestras

INTERPRETATIO.

Quàm beatus esses, inquit, si tu etiã hâc luce privareris, ne sacra Bacchi cerneres. Jamque dies adventat, jamque prædico non longè abesse quâ Bacchus nuperus filius Semeles huc pergat : quem nisi colueris honore templorum, dilaniatus in mille loca disjicieris, & inficies silvas cruore , & matrem tuam , & materteras. Hæc *fient : neque enim honorabis Dei potentiam ; & delebis me nimiùm intuitum esse sub hac caligine.* *Filius Echionis profligat talia proferentem. Fides sequitur vocem , & oracula auguris exitum sortiuntur* , aut te comprobantur. *Bacchus venit ; & campi personant festis clamoribus. Agmen cum impetu feruntur , & matres, & nurus, confusa cum maribus, & plebs , & primores concurrunt ad sacra insuetata. Quæ vesania , inquit Pentheus, perculit vestros animos ;*

NOTÆ.

[y] *Novus*] Quanquam plurimi fuerunt Bacchi, non tamen eò respexisse Poëtam crediderís , ut scripsit Commentator. Novum itaque clarum expono , vel simpliciter novum, noudum Deum cognitum.

[z] *Proles Semeleïa*] Huic Jovis & Semeles filio quæcumque ab aliis Bacchis facta , attributa sunt.

[a] *Matrem*] Agaven , cujus sorores fuerunt Ino & Autonoë.

[b] *Evenient*] Quæcumque prædico, *scil.*

[c] *Querêris*] Quia vellet omninò Pentheus cæcum fuisse , nec Bacchum vidisse cujus causâ discerptus fuit. Adeòque acutissimè adversatio invidendum proponit Tiresias illud ipsum quod sibi vitio & damno objiciebat.

[d] *Sequitur*] Quia eventu firmantur quæ prædixerat vates.

[e] *Aguntur*] *Suo ordine geruntur quæcumque dicta fuerant.*

[f] *Ululatibus*] De Bacchanalibus, seu Bacchi festo scelerum omnium scaturigine , incondito ejus strepitu , dissonis clamoribus, infandis stupris & nefandis cædibus non modò Patres, sed & ipsos Ethnicos conquestos legimus , donec etiam , Romam translata , edicto Senatus nulli non cognita furialia sacra sublata sunt.

[g] *Agri*] Bacchantes nempe, fœminæ præsertim thyrsis instructæ, furibundæ, saltantes, vociferantes, in silvas, & montes, loca avia, quocumque denique insania , stupri aut cædis furor raperet, ferebantur.

[h] *Ignota*] Quippe quibus nunquam interfuerant. Sed magis ignota, quia scire non possit ullus homo quodnam in barathrum eos rapiat spiritus impurus, qui rationis lumine & fræno abjecto cæcæ & perversæ suæ naturæ sequuntur imperum.

[i] *Anguigenæ*] Thebanos compellat Pentheus, quos vidimus antea ex Draconis Marti dicati dentibus, à Cadmo seminatis , ortos. Optimè verò, quanquam infeliciter, generis eorum commemoratione, prudentes & Martios viros , à turpi mollium & ebriosorum homuncionum , aut certè muliercularum consortio studet retrahere.

Attonuit mentes? Pentheus ait. [k] ærâne tantùm
Ære repulsa valent? & adunco tibia cornu?
Et magicæ fraudes? ut quos non belliger ensis,
Non tuba terruerint, non strictis agmina telis;
Fœmineæ voces, & mota insania vino,
[l] Obscœnique greges, & inania tympana vincant?
Vosne senes, mirer? qui longa per æquora vecti
Hac [m] Tyron, hac profugos posuistis sede Penates;
Nunc finitis sine Marte capi? vosne, acrior ætas,
O juvenes, propiorque meæ; quos arma tenere,
Non thyrsos, galeâque tegi, non fronde decebat?
Este, precor, memores, quâ sitis stirpe creati:
Illiúsque animos, qui multos perdidit unus,
Sumite serpentis. pro [n] fontibus ille lacúque
Interiit: at vos pro famâ vincite vestrâ.
Ille dedit leto fortes: vos pellite molles,
Et patrium revocate decus. si fata vetabant
Stare diu Thebas; utinam [o] tormenta viríque
Mœnia diruerent: ferrúmque ignísque sonarent!
Essemus miseri sine crimine: sorsque querenda,
Non celanda foret: lacrymæque pudore carerent.

INTERPRETATIO.

serpente orti, progenies Martia? Tantumne possunt æra percussa ære, & tibia cornu curvo, & incantationes sortilegæ; ut quos non gladius bellicus, non tuba, non acies expeditæ missilibus moverint, ululatus fœminei, & furor excitus mero, & turba infamis, & tympana vacua superent? Hæreamne in vobis, senes, qui adducti per vastum mare statuistis Tyrum & Penates exules in his mansionibus; nunc patimini superari sine pugnâ: an vos, ô Juvenes, ætas violentior, & propior meæ. quos decorum erat tractare arma non thyrsos, & velari galeâ non frondibus? Mentem vestram subeat, quæso, quo genere sitis sati: & induite iras illius draconis qui solus peremit multos. Ille periit pro fontibus & stagno: at vos vincite pro vestrâ gloriâ. Ille morti opposuit strenuos; vos fugate effœminatos; & renovate laudem patriam. Si fata prohibebant Thebas diu manere, utinam machina bellica, & viri muros dejicerent, & ferrum & flamma streperent! Essemus infœlices sine culpâ, & sors esset deflenda non tegenda, & fletus essent sine dedecore.

NOTÆ.

[k] *Æra-ne tantùm ære*]. *Tympana ærea æreis bacillis pulsata.* Cæterùm emphasis est in his verbis: ut strepitum edere intelligat turbam inconditam, & id tantùm. Quod quidem verissimum est, modò aliquis primum rabiosæ turbæ impetum eludere sciverit, & antè compositis & disjectis bonas leges posuerit.

[l] *Obscœnique greges*] *Turpis & libidine corrupta multitudo*; in quâ & Satyri, Bacchi Sacerdotes, obscœnissimum genus.

[m] *Tyron*] Tyro aut Sidone antiquissimis Phœniciæ urbibus oriundum vidimus antea Cadmum, qui cum sociis Thebas Bœoticas condidit: adeòque verè nunc Pentheus ad illos senes *Hac Tyron*, &c. Dictum verò istud, ut illud Virgilij.

Ilium in Italiam transfer, victósque penates.

[n] *Fontibus*] Ex quibus aquam socij Cadmi haurire jussi.

[o] *Tormenta*] Instrumenta sunt aut machinæ bellicæ, lapidibus, aliísque torquendis missilibus aptæ.

At nunc à puero Thebæ capientur inermi:
Quem neque bella juvant, nec tela, nec usus equorum;
Sed madidus myrrhâ crinis, mollésque coronæ,
Purpuráque, & pictis intextum vestibus aurum.
Quem quidem ego actutum (modo vos absistite) cogam
[p] Assumtúmque patrem commentáque sacra fateri.
An satis [q] Acrisio est animi, contemnere vanum
Numen, & Argolicas venienti claudere portas;
Penthea terrebit cum totis [r] advena Thebis?
Ite citi, (famulis hoc imperat) ite, ducémque
Attrahite huc vinctum. jussis mora segnis abesto.
Hunc [ſ] avus, hunc [t] Athamas, hunc cætera turba suorum
Corripiunt dictis: frustráque inhibere laborant.
Acrior admonitu est; irritatúrque retenta
Et crescit rabies: remoramináque ipsa [u] nocebant.
Sic ego torrentem, quà nil obstabat eunti,
Lenius, & modico strepitu decurrere vidi.
At, quâcunque trabes obstructáque saxa tenebant,
Spumeus, & fervens, & ab objice sævior ibat.
Ecce [x] cruentati redeunt: &, Bacchus ubi esset,
Quærenti domino, Bacchum vidisse negarunt.

INTERPRETATIO.

At nunc Thebæ invadentur à puero armis destituto, quem neque acies, neque arma, aut usus equorum capit, sed coma delibuta myrrhâ, & effœminata serta, & purpura, & aurum implicitum versicoloribus indumentis. Quem quidem ego confestim adigam (vos tantùm quiescite) agnoscere & patrem fictum & sacra per dolum excogitata. An satis est virtutis Acrisio spernere futilem Deam, & obserare valvas Argolicas accedenti; peregrinus tremefaciet Pentheum cum totis Thebis? Properate, (hoc jubet ministris) properate, & huc per vim adducite ducem catenis constrictum: nulla mollis cunctatio differat mandata. Avus hunc coarguit verbis, hunc coarguit Athamas, & reliquum agmen suorum, & conantur frustrà absterrere. Violentior est hortatu, & vesania correpta acuitur & augetur, & retardatio ipsa oberat. Sic ego advertí torrentem defluere leniùs & exiguo murmure quà parte nihil impediebat ruentem. At quâcumque tigna, & lapides congesti obstabant, spumeus & æstuosus ruebat fervidior ab impedimentis. Ecce sanguinolenti revertuntur, & abnuerant se vidisse Bacchum interrogati à Domino, ubi is esset.

NOTÆ.

[p] *Assumtum*] Jovem dicit, quem falsò suum patrem Bacchus jactaret, uti quidem ipse Pentheus prædicabat.

[q] *Acrisio*] Fuit Acrisius Abantis Argivorum regis filius, pater Danaës, qui neque Bacchum Deum, neque ejus sacra admisit.

[r] *Advena*] Bacchum dicit.

[ſ] *Avus*] Cadmum intellige; namque ejus filia fuit Agave Penthei mater: Scripsitque Euripides in Bacchis neque Cadmum, neque Tiresiam audire voluisse Pentheum.

[t] *Athamas*] Æoli fuit filius, Cadmi gener.

[u] *Nocebant*] Adeòque cautione & prudentiâ maximâ opus ad bene consulendum.

[x] *Cruentati*] Quos Bacchæ malè exceperant.

[y] Hunc, dixere, tamen comitem, famulúmque sacrorum
Cepimus: & tradunt manibus post terga ligatis.
[Sacra Dei quondam [z] Tyrrhenâ gente secutum.]
VIII. Aspicit hunc oculis Pentheus, quos ira tremendos
Fecerat: &, quanquam pœnæ vix tempora differt,
O periture; tuâque aliis documenta dature
Morte, ait, ede tuum nomen, noménque parentum,
Et patriam; morísque novi cur sacra frequentes.
Ille metu vacuus, Nomen mihi, dixit, Acœtes;
Patria [a] Mæonia est: humili de plebe parentes.
Non mihi, quæ duri colerent pater arva juvenci,
Lanigerósve greges, non ulla armenta reliquit.
Pauper & ipse fuit: linóque solebat & hamis
Decipere, & calamo salientes ducere pisces.
Ars illi sua census erat. cùm traderet artem;
Accipe, quas habeo, studij successor & hæres,
Dixit, opes: moriensque mihi nihil ille reliquit
Præter aquas. unum hoc possum appellare paternum.
Mox ego, ne scopulis hærerem semper in isdem,
Addidici regimen, dextrâ moderante, carinæ
Flectere: & [b] Oleniæ sidus pluviale capellæ,

INTERPRETATIO.

Nihilominus, inquiunt, apprehendimus hunc comitem & ministrum sacrorum natione Tyrrhenum secutum olim sacra Dei: & illum offerunt manibus revinctis à tergo.

VIII. *Pentheus illum intuetur oculis, quos furor horrendos reddiderat; & quamvis agrè dimittit momenta supplicij, O, inquit, moriture, & exhibiture aliis monumenta tuâ morte, dic tuum nomen, & nomen parentum, & patriam, & quamobrem colas sacra nuperorum rituum. Ille timore exanimis, Nomen, inquit, Acœtes; patria est Mæonia; parentes de plebe infimâ. Mihi non reliquit campos quos fortes juvenci subigerent, vel greges lanigeros, neque ulla armenta. Ipse etiam fuit pauper, & consueverat fallere pisces lino & hamis, & extrahere saltantes virgâ. Sua ars erat illi reditus. Cùm me doceret artem* suam, *sume, ait, divitias, quas consequutus sum, successor & hæres artis* meæ; *& moriens ille nihil mihi reliquit præter aquas: possum vocare hoc solum patrium. Ego deinde, ne semper manerem affixus iisdem petris, doctus sum moderari clavum navis, dextrâ ministrante: & observavi oculis sidus pluviale capra Olenia,*

NOTÆ.

[y] *Hunc dixere*] Aliter tamen Euripides in Bacchis, qui Bacchum simpliciter dicit adductum, quem hic noster sub Acœtis imagine fingit latentem.

[z] *Tyrrhenâ*] Hetruscum aut Thuscum dicit fuisse hunc Acœten. Notissima est autem Hetruria Italiæ regio, à quâ Hetruscum seu Tyrrhenum mare nomen habuit.

[a] *Mæonia*] Quia, *scilicet*, ex Mæoniâ seu Lydiâ prodierant coloni, qui Hetruriam tenuerunt: unde & Mæonios populos habet Silius in Tusciâ.

[b] *Olenia*] Amaltheam dicit, Jovis nutricem, Oleniam ab Oleno Bœotiæ urbe, ubi nutrita, sic appellatam; vel ab eo quòd in Aurigæ ulnas ὠλένας cœlo recepta sit. Ortu verò & occasu pluvias inducere voluerunt.

[c] Taygetenque, [d] Hyadásque oculis [e] Arctonque notavi,
Ventorúmque [f] domos, & portus puppibus aptos.
Fortè petens [g] Delon * Diæ telluris ad oras
Applicor, & [h] dextris adducor littora remis:
Doque leves saltus: udæque immittor arenæ.
Nox ubi consumta est; Aurora rubescere primùm
Cœperat; exsurgo, [i] laticésque inferre recentes
Admoneo; monstróque viam, quæ ducat ad undas.
Ipse, quid aura mihi tumulo promittat ab alto,
Prospicio: comitésque voco, repetóque carinam.
Adsumus en, inquit, sociorum primus Opheltes:
Utque putat, prædam deserto nactus in agro,
Virgineâ puerum ducit per littora formâ.
Ille, mero somnóque gravis, titubare videtur;
Vixque sequi. specto cultum, faciémque, gradúmque:
Nil ibi, quod posset credi mortale, videbam.
Et sensi, & dixi sociis, Quod numen in isto
Corpore sit dubito: sed corpore numen in isto est.
Quisquis es, ô faveas, nostrísque laboribus adsis.
His quoque des veniam. Pro nobis mitte precari,
[k] Dictys ait: quo non alius conscendere summas

INTERPRETATIO.

& Taygeten, & Hyadàs, & Ursam, & sedes ventorum, & portus idoneos navibus fortè cùm cursus mihi esset Delon, appello ad littus Dia insula, & promoveor in arenam dextris remis, & leviter exsilio, & me dedo in terram humidam. Postquam tenebra sunt discussa, Aurora cœperat primùm rubere: excitor, & hortor apportare novas aquas, & ostendo iter, quod ducat ad eas. Ipse speculor ab excelso colle quid ventus mihi polliceatur; & arcesso socios, & denuo conscendo navem. Ecce, adsumus, ait primus comitum Opheltes; & sicuti arbitratur nactus prædam in campo vacuo, trahit per littora juvenem specie virgineâ. Ille tardus somno & vino videtur vacillare, & vix sequi. Aspicio ornatum, & vultum, & incessum: Nihil in eo inveniebam quod posset credi morti obnoxium. Et adverti, & indicavi comitibus, Nescio quæ Deorum potestas sit in isto corpore; sed potestas Deorum est in isto corpore. Quisquis es, ô propitius sis, & nostros labores adjuvet: ignosce etiam istis. Desine orare pro nobis, inquit Dictys, quo non alius velocior scandere supremas

NOTÆ.

[c] *Taygeten*] Quæ una est ex Pleiadibus, Atlantis filiabus, in cœlum translatis: de quibus antea.

[d] *Hyadas*] Stellæ sunt 7 in capite Tauri à pluendo Græcis, Latinis suculæ dictæ, quòd luto tanquam sues gaudere videantur. Nutrices volunt fuisse Bacchi, *Dodonidos* nomine, quas Jupiter in cœlum transtulerit, Alij aliter.

[e] *Arcton*] *Ursam*, quam præsertim nautas, cursus suos dirigendi causâ, observare diximus.

[f] *Domos*] Mundi dicit quatuor partes Orientem, Occidentem, Meridiem & Septentrionem, unde flant quatuor, quos vocant, ventos cardinales.

[g] *Delon*] Ægæi insulam, Apollini sacram, è regione Atticæ.

* *Dia*] Eadem est quæ Naxus, Baccho sacra insula, juxta Delon ad meridiem.

[h] *Dextris*] *Ad dextram partem navem inflectentibus*; fuit nempe Dia insula, seu Naxus Delon eunti ad dextram.

[i] *Laticésque*] *Aquam.*

[k] *Dyctis*] Nomen est unius ex Acœtis sociis, quem alij malunt Prothin dictum. 20 autem hic noster, Hyginus tantùm 12 memorat.

Ocior antennas, prensóque rudente relabi.
Hoc Libys, hoc flavus proræ tutela Melanthus,
Hoc probat Alcimedon: &, [l] qui requiémque modúmque
Voce dabat remis, animorum hortator Epopeus:
Hoc omnes alij. prædæ tam cæca cupido est.
Non tamen hanc sacro [m] violari pondere pinum
Perpetiar, dixi: [n] pars hîc mihi maxima juris.
Inque aditu obsisto. furit audacissimus omni
De numero Lycabas: qui Thuscâ pulsus ab urbe
Exsilium, dirâ pœnam pro cæde, luebat.
Is mihi, dum resto, juvenili guttura pugno
Rupit: & excussum misisset in æquora, si non
Hæsissem, quamvis amens, in fune retentus.
IX. Impia turba probat factum. tum denique Bacchus,
(Bacchus enim fuerat) veluti clamore solutus
Sit [o] sopor; eque mero redeant in pectora sensus;
Quid facitis? quis clamor, ait? quâ, dicite, nautæ,
Huc ope perveni? quo me deferre paratis?
Pone metum, [p] Proreus, & quos contingere portus
Ede velis, dixit. terrâ sistêre petitâ.
Naxon, ait Liber, cursus advertite vestros.
Illa mihi domus est: vobis erit hospita tellus.
Per mare fallaces, perque omnia numina jurant
Sic fore: meque jubent pictæ dare vela carinæ.
Dextera Naxos erat. dextrâ mihi lintea danti,

INTERPRETATIO.

antennas, & descendere fune correpto. Libys hoc laudat, flavus Melanthus proreta hoc probat, *itemque Alcimedon, & Epopeus portisculus, qui incendens animos, verbis dabat remigibus requiem & modum. Cæteri idem* faciunt: *tam cæcum est desiderium prædæ. Non tamen, dixi, sinam violari hanc navem sacro onere: hic mihi pars maxima juris: & contrà nitor in ingressu. Lycabas omnium violentissimus, qui ejectus ab urbe Thuscâ pendebat pœnas, pro crudeli nece, exsilium, rabiem exercebat. Is, dum repugno, fregit mihi collum forti pugno; &* me *preturbatum ejecisset in mare, nisi utut exanimis adhæsissem retentus in rudente.*

IX. *Perfidum agmen laudat acta. Tum denique Bacchus, is enim erat, tanquam somnus sit excussus clamore, & sensus redeant in pectus ex vino, Quid agitis, inquit, Quis fremitus, quo auxilio huc perveni, dicite nautæ, quò me vultis vehere? Omitte timorem, inquit ille qui proræ præerat, & dic quos portus cupias intrare: ducêris in terram optatam. Dirigite, inquit Bacchus, cursus vestros Naxon. Illa sunt mea sedes, terra erit vobis amica. Mendaces jurant per æquor, & per omnes Deos sic futurum, & imperant me pandere carbasa picta navis. Naxus erat dextra: cùm ego dextrâ vela expedirem,*

NOTÆ.

[l] *Qui requiemque*] Portisculum dicit, *le Comite.*

[m] *Violari*] Adeòque socios deinceps Bacchum in navem tollere prohibebit. *Inque aditu obsisto*, inquit.

[n] *Pars hic*] Navis bona pars ad illum pertinebat; atque adeò Gubernator erat, ut scripsit Homerus.

[o] *Sopor*] Ebrietas, quam ille simulaverat.

[p] *Proreus*] Ille est qui proræ præest.

Quid facis, ô demens? quis te furor, inquit, Acœte,
[q] Pro se quisque, tenet? levam pete? maxima nutu
Pars mihi significat; pars, quid velit, aure susurrat.
[r] Obstupui: Capiátque alius moderamina, dixi:
Meque ministerio scelerisque artisque removi.
Increpor à cunctis; totúmque immurmurat agmen.
E quibus Æthalion, Te [s] scilicet omnis in uno
Nostra salus posita est? ait. & subit ipse: meúmque
Explet opus? Naxóque petit diversa relicta.
X. Tum Deus illudens, tanquam modò denique fraudem
Senserit, è puppi pontum prospectat aduncâ.
Et flenti similis, Non hæc mihi littora, nautæ,
Promisistis, ait: non hæc mihi terra rogata est.
Quo merui pœnam facto? quæ gloria vestra est,
Si puerum juvenes, si multi fallitis unum?
Jamdudum [t] flebam. lacrymas manus impia nostras
Ridet: & impellit properantibus æquora remis.
Per tibi nunc ipsum (nec enim præsentior illo
Est Deus) adjuro, tam me tibi vera referre,
[u] Quam veri majora fide. stetit æquore puppis
Haud aliter, quàm si siccum [x] navale teneret.
Illi admirantes remorum in verbere perstant:
Veláque deducunt; [y] gemináque ope currere tentant.
Impediunt hederæ remos, [z] nexúque recurvo.

INTERPRETATIO.

Quid agis, insane, quæ vesania te obsidet, Acœte exclamant pro se singuli? Verte ad sinistram. Pars maxima mihi indicat signo quid cupiat, pars in aurem obmurmurat. Hasi, &c, inquam, alius regat: & me subduxi servitio flagitii & doli. Arguor ab omnibus, & tota turba oggannit: è quibus Æthalion, nimirum, inquit, omnis nostra salus à te solo pendet? & ipse succedit; & officio meo fungitur; & in partem diversam abit, Naxo omissâ.

X. *Tum Deus imponens, sicuti nunc denique dolum cognoverit, prospicit mare è puppi curvâ; & similis lacrymanti, Non, inquit, nautæ, polliciti estis mihi hæc littora; hæc terra non est exoptata à me. Quâ re dignus sum mulctâ? quænam est laus vestra, si adulti decipitis puerum, si multi unum? Jamdiu lacrymabar. Turba scelesta irridet meos fletus; & pulsat aquas remis festinantibus. Nunc tibi juro per ipsum (neque verò est Deus ille præsentior) me tibi tam certa narrare, quàm majora fide veri. Non aliter repressa est navis in mari, quàm si esset in sicco navali. Illi stupentes pergunt insistere remis, & expandunt carbasa, & nituntur currere duplici auxilio. Hederæ implicant remos, & diffunduntur nodis aduncis,*

NOTÆ.

[q] *Pro se quisque*] *Cavebat*, intellige, ne Naxon veh[...]entur.

[r] *Obstupui*] Quia, nempe, perfidos videbat aliud polliceri, aliud præstare, atque adeò cum illis nolebat facere.

[s] *Scilicet*] Increpantis est & irridentis.

[t] *Flebam*] Nimius est Poëta, nisi fortè major est fabulosis hominibus humanitas quàm inter veros reperitur.

[u] *Quàm veri majora fide*] *Sunt*, supple, aut *videntur*.

[x] *Navale*] Navalia dicuntur loca, in quibus stant, aut construuntur naves.

[y] *Geminâ*] Remorum *scil.* & venti.

[z] *Nexúque*] Optimè profectò hederæ Bacchio dicatæ naturam expressit his verbis.

Serpunt; & gravidis [a] distringunt vela [b] corymbis.
Ipse, racemiferis frontem circumdatus uvis,
[c] Pampineis agitat velatam frondibus hastam.
Quem circa [d] tigres, simulacráque inania lyncum,
Pictarúmque jacent fera corpora pantherarum.
Exsiluêre viri; sive hoc insania fecit,
Sive timor: primúsque Medon nigrescere pinnis
Corpore depresso, & spinæ [e] curvamina flecti
Incipit. huic Lycabas, In quæ miracula, dixit,
Verteris? & lati rictus, & [f] panda loquenti
Naris erat, squammámque cutis durata trahebat.
At Libys, obstantes dum vult obvertere remos,
In spatium resilire manus breve vidit; & illas
Jam non esse manus, jam pinnas posse vocari.
Alter ad intortos cupiens dare brachia funes,
Brachia non habuit; [g] truncóque repandus in undas
Corpore desiluit. falcata novissima cauda est.
Qualia dividuæ sinuantur cornua Lunæ.
Undique dant saltus: [h] multáque aspergine rorant:
Emergúntque iterum: redeúntque sub æquora rursus:
Inque chori ludunt speciem: lasciváque jactant
Corpora; & acceptum patulis mare naribus efflant.
De modò viginti (tot enim ratis illa ferebat)

INTERPRETATIO.

& contrahunt lintea ponderosis corymbis. Ipse redimitam habens frontem uvis racemiferis hastam quatit obductam frondibus pampineis: circa quem tigres, & vanæ imagines lyncum, & maculatarum pantherarum ferocia corpora sternuntur. Viri emicuerunt, seu hoc præstitit vesania, seu pavor; & Medon cœpit prior nigrescere pinnis corpore submisso, & flexus spinæ curvari: ad quem Lycabas, in quæ monstra mutaris, dixit? & os vastum, & patula erant nares loquentis, & cutis rigens induebat squammas. At dum Libys tentat convertere remos obstantes, advertit manus resilii in exiguum spatium, & jam non esse manus, jam posse dici pinnas. Alius nitens inferre lacertos ad funes implicites non habuit lacertos, & curvatus exsiliit in aquas corpore mutilato: ultima cauda est in modum falcis figurata: quomodo cornua Lunæ dimidiæ curvantur. Undiquaque prosiliunt, & multo rore aspergunt. Erumpunt iterum, & sese rursus immergunt aquis; & ludunt in modum chori, & concutiunt luxuriantia corpora, & emittunt aquam haustam patentibus naribus. Solus supereram de modò viginti, nam illa navis tot habebat.

NOTÆ.

[a] *Distringunt*] *Impediunt & colligunt.*

[b] *Corymbu*] Eo nomine appellantur uvæ quas fert hedera.

[c] *Pampineus*] *Thyrsum quatit.*

[d] *Tigres*] Sunt istæ omnes feræ Baccho sacræ, quibus ebriosorum hominum sæpissimè ingenium simile.

[e] *Curvamina flecti*] Græcismus est, qualem suprà vidimus

partes quascumque sedendo flectimur.

[f] *Panda*] *Recurva*, qualis est Delphini.

[g] *Trunco*] Quia brachiis mutilatum.

[h] *Multáque*] Delphinorum describit naturam, qui ludere, sese in gyrum versare, aquam etiam solent non agitare modò, sed longè emittere.

Restabam solus. pavidum, gelidúmque trementi
Corpore, vixque [i] meum firmat Deus, Excute, dicens,
Corde metum, Diamque [k] tene. delatus in illam
Accensis aris Baccheïa sacra frequento.
Præbuimus longis Pentheus ambagibus aures,
Inquit: ut ira morâ vires [l] absumere, posset.
Præcipitem famuli rapite hinc: cruciatáque diris
Corpora tormentis [m] Stygiæ dimittite nocti.
Protinus abstractus solidis Tyrrhenus Acœtes
Clauditur in tectis: & dum crudelia jussæ
Instrumenta necis ferrúmque ignésque parantur;
Sponte suâ patuisse fores, lapsásque lacertis
Sponte suâ, fama est, nullo solvente catenas.
[n] Perstat Echionides: nec jam jubet ire, sed ipse
Vadit, ubi electus facienda ad sacra [o] Cithæron
Cantibus & clarâ bacchantum voce sonabat.
Ut fremit acer equus, cùm bellicus ære canoro
Signa dedit tubicen, pugnæque assumit amorem:
Penthea sic ictus longis [p] ululatibus æther
Movit: & audito clangore recanduit ira.
Monte fere medio est, cingentibus [q] ultima silvis,
Purus ab arboribus, spectabilis undique campus.
Hîc oculis illum cernentem sacra profanis

INTERPRETATIO.

Deus erigit me tremefactum, & torpentem corpore tremente, & vix meum, dicens, Ejice metum animo, & Naxum sequere. Illic appulsus celebro Orgya aris incensis. Commodavimus, inquit Pentheus, aures prolixis verborum anfractibus; ut ira posset exhaurire suas *vires cunctatione. Lictores tollite hinc sublimem ocyus; & deturbate corpora torta horrendis cruciatibus ad tenebras infernas. Continuò Acœtes Tyrrenus abreptus coërcetur firmis carceribus; & dum sæva instrumenta constituta mortis, & ferrum & flamma adornantur, rumor invaluit portas ultro apertas esse, & ultro vincula soluta esse brachiis; nullo expediente. Pentheus obfirmat animum; neque nunc imperat ire, sed ipse it ubi Citharon delectus ad sacra peragenda fremebat cantibus & elatâ voce bacchantum. Quemadmodum generosus equus fremit, cum bellicus tubicen fecit indicia ære personante, & ducitur amore certaminis, sic aër concussus repetitis clamoribus perculit Pentheum, & furor novatus est auditu ululatibus. Planities est undique aperta ferè in monte medio, vacua arboribus, qua circumdât extremas partes* mõtis. *Hic mater prima cernit illum spectãtem sacra oculis profanis.*

NOTÆ.

[i] *Meum*] *Mei compotem.*
[k] *Tene*] *Illuc cursum tuum dirige.*
[l] *Absumere*] Ut ne videatur iratus Pentheus hunc Acœtem damnare.
[m] *Stygiæ nocti*] Id est morti: Styx enim inferorum palus.
[n] *Perstat*] Obstinatè Bacchum ejusque sacra contemnit.
[o] *Citharon*] Mons Bœotiæ, Bacchi sacris inclytus.
[p] *Ululatibus*] Bacchantum, *scilicet*. Quæ res profectò cordati viri iram maximè movere possit: tametsi tunc maximè prudentiâ magis opus sit.
[q] *Ultima*] *Extremas montis partes.*

Prima vider, prima est insano concita motu,
Prima suum misso violavit Penthea thyrso
Mater: Io, [r] geminæ, clamavit, adeste sorores.
Ille [s] aper, in nostris errat qui maximus agris,
Ille mihi feriendus aper. ruit omnis in unum
Turba furens. cunctæ coëunt, cunctæque sequuntur,
Jam trepidum, jam verba minùs violenta locutum,
Jam se damnantem, jam se peccasse fatentem.
Saucius ille tamen, Fer opem, matertera, dixit,
Autonoë: [t] moveant animos Actæonis umbræ.
Illa quid Actæon nescit; dextrámque precanti
Abstulit: [u] Inoo lacerata est altera raptu.
Non habet infelix quæ matri brachia tendat:
Trunca sed ostendens disjectis corpora membris;
Adspice, mater ait. visis ululavit Agave;
Colláque jactavit, movítque per aëra crinem:
Avulsúmque caput digitis complexa cruentis
Clamat, Io comites, opus hæc victoria nostrum est.
Non citiùs frondes [x] autumno frigore tactas,
Jamque malè hærentes altâ rapit arbore ventus;
Quàm sunt membra viri manibus direpta nefandis.
Talibus exemplis monitæ nova sacra frequentant,
Thuráque dant, sanctásque colunt [y] Ismenides aras.

INTERPRETATIO.

prima est impulsa furore insano, prima appetiit suum Pentheum thyrso jaculato: Io vociferata est, accurrite ambæ sorores. Ille aper vastissimus qui vagatur in nostris campis, ille aper est mihi mactandus. Totum agmen rabiosum irruit in unum: omnes concurrunt, & omnes sequuntur nunc paventem, nunc proferentem voces minùs feroces; nunc se coarguentem, nunc se malè fecisse confitentem. Ille tamen vulneratus, Veni, inquit, in auxilium matertera Autonoë: umbra Actaeonis flectant corda. Illa ignorat quid sit Actaeon, & abripuit dextram oranti: altera est avulsa raptu Inoe. Miser non habet lacertos quos porrigat matri; sed exhibens corpus mutilatum, artubus discerptis, vide, mater, inquit. Agave ululavit visis; & excussit collum, & jactavit comam per aërem, & tenens caput abstractum digitis sanguinolentis, Io comites, exclamat, hæc victoria est opus nostrum. Ventus non citiùs deripit arbore excelsâ folia usta frigore per Autumnos, & tunc leviter affixa, quàm artus viri sunt dilaniati manibus impiis. Thebanæ doctæ ejusmodi exemplis celebrant nova sacra, & thura præbent, & venerantur sacra altaria.

NOTÆ.

[r] *Geminæ*] Ino & Autonoë.

[s] *Aper*] Pentheum Aprum esse credit mater Bacchi plena: quo errore quid vinum possit, quantaque sit virtus Temperantia intelligitur.

[t] *Moveant*] *Ad misericordiam tuum animum flectant.* Fuit verò Autonoë Actæonis mater, quam filij non absimilis casus, nisi vinum omnem rationem & memoriam sustulisset, mitiorem præstitisset.

[u] *Inoo*] Manum itaque alteram Autonoë, alteram Ino abstulit.

[x] *Autumno*] Pro Autumnali.

[y] *Ismenides*] Thebanæ mulieres, ab Ismeno Bœotiæ fluvio, sic dictæ.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Alcithoë tamen, unà cum ſeroribus, conſtanter ea contemnebat. Adeò ut infeſto variat ad colum hiſtorias illa ſibi invicem narrare cœperint. partim de moris denigratis, partim de Apolline in Eurynomen verſo, ut cùm Leucothoë concumberet: quamobrem Clytie Zelotypa in Heliotropium fuerit mutata: partim etiam de Hermaphrodito & Salmacide nymphâ in unum corpus concretis. Quæ factæ, ſerores ipſæ in veſpertiliones, eárumque tela in vitem & pampines transformata ſunt. Hac de re cùm Agave lætaretur, magnus ei dolor oblatus eſt: quando Ino & Athamas in mare per inſaniam proſiluerunt, & facti ſunt dij marini. Quos dum mulieres Thebanæ pro mortuis deplorant, in ſaxa & volucres commutantur. Cadmus quoque hac calamitate commotus, relictis Thebis, in Illyriam cùm uxore profectus eſt. ubi uterque anguineam formam accepit. Solus itaque reſtabat Bacchi contemptoribus Acriſius, avus Perſei: qui Gorgonis caput amputavit. E cujus guttis in terram delapſis angues exorti ſunt, & Atlantem in montem virgâſque, poſt Andromedam liberatam, in lapides convertit. Orto deinde in nuptiis tumultu, Phineum cum ſuis, unáque Praſum & Polydecteu, ſaxeos reddidit.

AT non [a] Alcithoë Minyeïas [b] orgia cenſet
Accipienda Dei: ſed adhuc temeraria Bacchum
Progeniem negat eſſe Jovis: ſociáſque [c] ſorores
Impietatis habet. feſtum celebrare ſacerdos,
Immunéſque operum dominas famuláſque ſuorum
[d] Pectora pelle tegi, crinales ſolvere vittas,
* Serta comâ, manibus frondentes ſumere thyrſos,
Juſſerat: & ſævam læſi fore numinis iram
Vaticinatus erat. parent matréſque nurúſque;
Teláſque, calathóſque, infectáque penſa reponunt:

INTERPRETATIO.

1 *AT Alcithoë Minyeias non opinatur orgia Dei eſſe admittenda; ſed inſana profitetur adhuc Bacchum non eſſe filium Jovis; & habet ſorores participes impietatis. Sacerdos monuerat frequentare feſtum, & dominas & ancillas vacantes à ſuis operibus velari pectora pellibus, ſolvere vittas crinales, impedire capillos coronis, & manus thyrſis frondoſis; & prædixerat ardorem Dei ſpreti fore violentum. Et matres, & nurus obtemperant, & omittunt telas, & qualos, & penſa inexpleta;*

NOTÆ.

[a] *Alcithoë*] Minyæ fuit filia: de quâ vide, ſi placet, doctiſſimam clariſ. Heinſij notam.

[b] *Orgia*] Bacchi ſacra fuerunt, alio nomine Dionyſia; itemque Bacchanalia dicta.

[c] *Sorores*] Leuconoën ſolam nomine diſtinguit Ovidius: Antoninus tres omninò facit Leucippam, Arſippam, quam alij Ariſtippen, alij Arſinoën vocant, & Alcithoën.

[d] *Pectora pelle*] Totum deſcribit Bacchantium fœminarum habitum.

* *Serta*] Ex Pampinis.

Thuráque dant : [e] Bacchúmque vocant,[f] Bromiúmque,[g] Lyæumque,
[h] Ignigenámque, satúmque [i] iterum, solúmque bimatrem.
Additur his [k] Nyseus, [l] indetonsúsque [m] Thyoneus,
Et cum [n] Lenæo [o] genialis consitor uvæ,
[p] Nyctcliúsque, [q] Eleleúsque parens & [r] Iacchus, & [s] Evan:
Et quæ præterea per Graias plurima gentes
Nomina, Liber, habes. tibi enim inconsumta [t] Juventas.
Tu puer æternus, tu [u] formosissimus alto
Conspiceris cælo : tibi, cùm sine [x] cornibus adstas,
Virgineum caput est : [y] Oriens tibi victus, adúsque
[z] Decolor extremo quæ cingitur India * Gange.

INTERPRETATIO.

& immittunt thura ; & citant Bacchum, & Bromium, & Lyæum & Ignigenam, iterúmque genitum, & solum bimatrem. Adjicitur his Nyseus, & Thyoneus indetonsus, & cum Lenæo genialis inventor uvæ, & Nyctelius, & pater Eleleus, & Jacchus, & Evan, & insuper nomina plurima, quæ consecutus es inter nationes Græcas, ô Liber. Tibi enim integra Juventus : Tu puer æternus, tu es pulcherrimus in excelso cælo : tibi est caput puella, cum te offers sine cornibus. Oriens à te superatus, usque ad Indiam, quæ fusca circumdatur ultimo Gange.

NOTÆ.

[e] *Bacchúmque*] Omnibus nominibus Deos religiosè appellare solebant, eorumque acta recensere ; quod illis gratissimum arbitrabantur.

[f] *Bromium*] Id est, *frementem* : ἀπὸ τοῦ βρέμειν.

[g] *Lyæum*] Ἀπὸ τοῦ λύειν, à solvendo, quod vinum curas solvat : unde etiam Latinis *Liber pater*.

[h] *Ignigenam*] Quia fulminis ictu editus, ut vidimus antea.

[i] *Iterum*] Quia Jovis femori inclusus, quod illi alterius matris loco fuit, unde & *bimater*.

[k] *Nyseus*] A Nysâ nutrice, vel Nysâ monte, apud quem educatus, vel Nysâ Indiæ urbe quam Bacchus ædificavit.

[l] *Indetonsus*] Quippe Apollinem & Bacchum eundem esse, semper juvenem nonnulli voluerunt.

[m] *Thyoneus*] A matre Semele, quæ etiam *Thyone* dicta.

[n] *Lenæo*] A torcularis lacu, qui ληνὸς Græcis dicitur.

[o] *Genialis*] Genio & voluptati maximè accommodatæ.

[p] *Nyctelius*] A nocturnis festis.

[q] *Eleleúsque*] A clamore Orgia celebrantium, & hortantis voce ἐλελεῦ, bello giganteo usurpatâ quæ in hymnis, Pæanibus, itemque hortationibus bellicis utebantur.

[r] *Jacchus*] A clamoribus & vociferatione.

[s] *Evan*] Vox fuit bacchantium, quâ ipse Bacchus intelligitur.

[t] *Juventas*] Quæ Hebe est juventutis dea ; quam pro ipsâ juventute ponunt Poëtæ, Baccho & Soli perpetuâ.

[u] *Formosissimus alto*] Satis patet per Bacchum, Poëtam Solem in cœlo intelligere.

[x] *Cornibus*] Baccho attributa cornua, vel à poculis quæ primis temporibus cornua erant ; vel à bobus, quos aratro jungere Bacchus apud Ægyptios docuit ; vel à galeâ capitis arietini formâ, qualem & Turno tribuit Virgilius ; vel ab ebriorum hominum Poëtis decantatâ protervitate.

[y] *Oriens*] Primus creditus Indiam cædibus vexasse, Bacchus & victoriis peragrasse ubi columnas statuit, sicuti Hercules in Hispaniâ.

[z] *Decolor*] Quia fusco sunt colore Indi.

* *Gange*] Fluvius est Indiæ maximus citeriorem, tantùm ferè veteribus cognitam, ab ulteriore dividens.

Penthea tu, venerande; bipenniferúmque [a] Lycurgum
[b] Sacrylegos mactas: [c] Tyrrenáque mittis in æquor
Corpora. tu [d] bijugum pictis insignia frænis
Colla premis lyncum: Bacchæ [e] Satyríque sequuntur:
[f] Quique senex ferulâ titubantes ebrius artus
Sustinet; & pando non fortiter hæret asello.
Quâcumque ingrederis; clamor juvenilis, & unà
Fœmineæ voces, impulsáque tympana palmis,
[g] Concaváque æra sonant, longóque foramine [h] buxus.
[i] Pacatus mitísque, rogant Ismenides, adsis:
Jussáque sacra colunt. solæ Minyeïdes intus,
Intempestivâ turbantes festa [k] Minervâ,
Aut [l] ducunt lanas, aut stamina pollice versant,
Aut hærent telæ, famuláque laboribus urgent.
E quibus [m] una levi deducens pollice filum:
Dum cessant aliæ, commentáque sacra frequentant,
Nos quoque, quas Pallas melior Dea detinet, inquit,
Utile opus manuum vario sermone levemus:

INTERPRETATIO.

Tu, venerande, malè perdis Pentheum & Lycurgum bipenniferum impies; & deturbas in mare corpora Thusca. Tu urges colla lyncum bijugum speciosa pictis frænis: Bacchæ & Satyri comitantur; & senex vini plenus, qui sustentat membra vacillantia ferulâ, & non bene insidet curvo asello. Quâcumque te confers, clamor juvenilis, & simul voces muliebres, & tympana percussa palmis & æra concava obstrepunt, itemque buxus producto foramine. Ismenides orant adsis propitius, & suavis; & frequentant sacra indicta. Solæ Minyeïdes violantes festa domi operibus parùm convenientibus, aut trahunt lanas, aut torquent stamina pollice, aut insistunt telæ, & premunt ancillas operibus. Inter quas una trahens filum agili pollice, Dum, inquit, aliæ opus intermittunt, & celebrant festa fictitia, nos quoque, quas Minerva Dea optima detinet, leniamus opus utile manuum diverso sermone;

NOTÆ.

[a] *Lycurgum*] Rex fuit Thraciæ, quem bipenni, quâ vites cæderet, sibi corporis extremas partes abscidisse fabulatus est Apollodorus.

[b] *Sacrileges*] Dicitur Bacchus orbem terrarum sacrilegis & Deorum contemptoribus purgasse.

[c] *Thyrrenáque*] Nautas dicit, de quibus antea.

[d] *Bijugum lyncum*] Sunt lynces animalia Africæ familiaria, maculatâ pelle, & mirâ oculorum acie prædita, à quibus Bacchi currum trahi voluerunt.

[e] *Satyrique*] Satyri, ut refert Plinius, nihil aliud hominis quàm figuram habent. In Æthyopiâ nascuntur, aduncis naribus, asperâ cornibus fronte, pedes caprinos habentes. Non sunt verò illi aliud quàm Poëtarum opus, ad brutorum tamen & ferorum hominum imaginem effictum.

[f] *Quique senex*] Silenum dicit Bacchi nutritium, pædagogum & comitem assiduum, semper ebrium, cujus gestamen baculus ex ferulâ arbore. Atque illum tanquam parentem Satyri observabant, qui & ipsi senes facti, Sileni dicebantur.

[g] *Concava*] Cymbala dicit ærea, quibus & furentes ad insanum strepitum utebantur.

[h] *Buxus*] Pro tibiâ, quam etiam ex buxo conficiebant. Metonymia est materiæ.

[i] *Pacatus*] ——— *parce Liber*
Parce, gravi metuende Thyrse, inquit Horat. Carm. lib. 2. Ode 19.

[k] *Minervâ*] Id est, A Minervâ inventis artibus quas, Baccho festo die exercere nefas esset.

[l] *Ducunt lanas*] *Subtemen trahunt.*

[m] *Una*] Aliqua ex illis puellis.

Perque

Perque vices aliquid, quod tempora longa videri
Non sinat, in medium vacuas referamus ad aures.
Dicta probant; primámque jubent narrare [n] sorores.
Illa, quid è multis referat (nam plurima norat)
Cogitat; & dubia est, de te, Babylonia, narret,
[o] Derceti, quam versâ, squamis velantibus artus
Stagna [p] Palæstini credunt [q] celebrasse figurâ:
An magis ut sumtis illius filia [r] pennis
Extremos albis [s] in turribus egerit annos.
[t] Naïs an ut cantu, nimiúmque potentibus herbis,
Verterit in tacitos juvenilia corpora pisces:
Donec idem passa est. an, quæ poma alba ferebat,
Ut nunc nigra ferat contactu sanguinis [u] arbor.

INTERPRETATIO.

& narremus alternis vicibus auribus otiosis quod non patiatur tempora videri longa. Sorores laudant ejus verba, & imperant priorem aliquid referre. Illa dispicit quid narret è multis: (nam multa sciebat) & incerta est loquatur de te Derceti Babylonia, quam Palæstini arbitrantur frequentasse lacus mutatâ figurâ, squamis tegentibus membra: an potiùs ut filia illius adoptatis pennis trajecerit ævum ultimum in candidis turribus: an ut Naïs mutaverit in mutos pisces cantu, & graminibus nimium efficacibus corpora juvenilia, donec idem experta est: an ut arbor, quæ producebat poma alba emittat nunc atra contactu cruoris.

NOTA.

[n] *Sorores*] Minyeides, *scilicet.*

[o] *Derceti*] Hanc vel Ethnico homini contemtam deam animus non est ex tenebris, in quibus falsa omnia numina utinam in perpetuum jacerent sepulta, eruere. Imò nec facilè est illam in fabulis ostendere, Scriptoribus diversissima planè de eâ referentibus. Veneris filiam aut Venerem ipsam esse nonnulli, Terram alij; alij Reginam quandam, Semiramidis matrem, finxerunt; cujus imago supernè mulierem infernè piscem referebat, in quem mutatam illam variis de causis fabulati sunt, unde & Atergatis dicta. Ab Assyriis, aliisque populis culta fuit.

[p] *Palæstini*] Palæstinæ, Syriæ Provinciæ, populi.

[q] *Celebrasse*] Juxtà Ascalonem Syriæ urbē Dio stagnum esse scripsit seu lacum, in quem Dercetis, pudoris amissi dolore, ab adolescente quodam, Veneris instinctu, compressa, postquam filiam Semiramidem peperisset, sese conjecit. Cujus rei causâ Syri piscibus illius stagni, in piscem, juxta illorum opinionem mutatâ Deâ, abstinuisse, templúmque illi juxta lacum ædificasse scripsit Diodorus. Vide, si tanti videtur, Lucianum de deâ Syriâ.

[r] *Pennis*] Hanc Semiramidem Dercetis filiam, quæ Babylonem ampliavit, in columbam fuisse mutatam nonnulli tradiderunt, quos sequutus est Ovidius. Illam quidem primò à matre expositam à columbis nutritam volucrum; ex quo illi nomen Semiramis, quod linguâ Syriâ Columbam montanam significat. Habuerunt prætereà columbam in suis vexillis Babylonij, Diodoro Siculo teste. Ex quibus omnibus pronum est conjicere quomodo plebs credula & adulatrix reginam suam in columbam mutatam, pariter deam factam crediderit: cùm præsertim filij fraude evanuisse eam nonnulli scripserint.

[s] *In turribus*] Ubi nidificare solent columbæ. Quò, si ad historiam referas, Semiramidem sese recepisse, vel filium ejus eandem conclusisse, haud absurdè credideris.

[t] *Naïs*] Nympha hæc Solis insulam, cui & nomen *Nosala*, & *Nympharum cubile*, inter Taprobanam & Carmaniam sitam, incoluit; quæ juvenes adeptis quibuscum rem habuisset, veneficiis in pisces mutabat. Deinde & ipsa à Sole, Terræ sibi sacratæ vindice, in piscem versa est.

[u] *Arbor*] Morum dicit, quam per periphrasim descripsit.

Hæc placet: hanc, quoniam vulgaris fabula non est,
Talibus orsa modis, [x] lanâ sua fila sequente:
IV. Pyramus & Thisbe, juvenum pulcherrimus alter,
Altera, quas Oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas tenuêre domos: ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis [y] urbem.
Notitiam [z] primósque gradus vicinia fecit.
Tempore crevit amor. [a] tædæ quoque jure coïssent;
Sed vetuêre patres, [b] quod non potuêre vetare.
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest. nutu signísque loquuntur.
Quoque magis tegitur, tectus magis æstuat ignis.
Fissus erat tenui rimâ, quam duxerat olim,
Cùm fieret, paries domui communis utrique.
Id vitium nulli per sæcula longa notatum;
(Quid non sentit amor?) primi sensistis amantes,
Et voci fecistis iter: tutæque per illud
Murmure blanditiæ minimo transire solebant.
Sæpe ut constiterant, hinc Thisbe, Pyramus illinc;
Inque vicem fuerat captatus anhelitus oris;
Invide, dicebant, paries, quid amantibus obstas?

INTERPRETATIO.

Hac arridet: hanc, siquidem fabula non est trita, sic narrare occepit, *lana sequente sua fila.*

IV. *Pyramus & Thisbe, alter elegantissimus juvenum, altera formosissima virginum quas Oriens habuit, incoluerunt domos conterminas ubi Semiramis dicitur clausisse excelsam urbē lateribus excoctis. Vicinia stravit primam viam &* conciliavit *consuetudinem. Amor auctus est morâ; faces etiam jure convenissent, sed patres prohibuerant quod non potuerant prohibere. Uterque pariter incensi erant animis correptis. Omnis arbiter abest; verba faciunt nutu & notis: & quò magis ignis obducitur, magis obductus incalescit. Murus medius inter utramque domum hiabat exiguâ fissurâ, quam quondam traxerat, cùm strueretur. Ille defectus à nemine observatus per diutina tempora; (quid non cognoscit amor?) à vobis amantibus primò fuit cognitus; & fecistis viam voci; & secura blanditiæ solebant transire per eam, tenuissimo strepitu. Sæpe postquam convenissent, hinc Thisbe, Pyramus illinc; & spiritus oris esset utrobique captatus, Livide muro, dicebant, quamobrem prohibes amantes?*

NOTÆ.

[x] *Lana*] *Toujours en filant sa quenoüille.*

[y] *Urbem*] Babylonem dicit urbem maximam ad Euphratem sitam à Semiramide auctam & muro lateririo clausam, qui inter septem orbis miracula recensetur.

[z] *Primósque gradus*] Ad amorem, *scilic.* Notum illud Terentij

Si non tangendi copia est,
Eho ne videndi quidē erit? si illud non licet:
Saltem hoc licebit: certè extremâ lineâ
Amare haud nihil est.

[a] *Tædæ jure*] Pro ipsarum nuptiarum jure, in quarum pompâ faces adhibebantur.

[b] *Quod non potuêre*] Quia tametsi corporum, non tamen animorum poterant prohibere conjugium.

[c] Quantum erat, ut sineres nos toto corpore jungi!
Aut hoc si nimium, vel ad oscula danda pateres!
Nec sumus ingrati. tibi nos debere fatemur,
Quod datus est verbis ad amicas transitus aures.
Talia [d] diversâ nequicquam sede locuti;
Sub noctem dixêre Vale: partique dedêre
Oscula quisque suæ, non pervenientia [e] contra.
[f] Postera nocturnos Aurora removerat ignes,
Solque pruinosas radiis siccaverat herbas:
Ad solitum coïêre locum. tum murmure parvo
Multa priùs [g] questi, statuunt, ut nocte silenti
Fallere custodes, foribúsque excedere tentent:
Cúmque domo exierint, urbis quoque tecta relinquant:
Neve sit errandum lato spatiantibus arvo;
Conveniant ad [h] busta Nini: lateántque sub umbra
Arboris. arbor ibi niveis uberrima pomis
Ardua morus erat, gelido contermina fonti.
Pacta placent: & lux tardè discedere visa
Præcipitatur aquis, & aquis nox surgit ab îsdem.
Callida per tenebras, [i] versato cardine, Thisbe
Egreditur, fallitque suos: adopertáque vultum
Pervenit ad tumulum; dictáque sub arbore sedit.
Audacem faciebat amor. venit ecce recenti
Cæde leæna boum spumantes oblita rictus,

INTERPRETATIO.

Quàm parum esset, ut pàtereris nos convenire toto corpore! Aut si hoc nimium, saltem apertus esses ad jungenda suavia! Neque sumus ingrati. Nos agnoscimus tibi debere, quòd via facta est vocibus ad aures amicas. Postquam ejusmodi frustra è diverso loco dixissent, adventante nocte dixerunt Vale; & quisque obtulerunt basia suæ parti, non prætereuntia in alteram. Sequens Aurora fugaverat sydera nocturna, atque Sol exsiccaverat gramina pruinâ conspersa radiis; convenerunt in eundem locum. Tum priùs conquesti plurima voce summissâ, decernunt, ut nocte intempestâ conentur fallere janitores, & valvis egredi; & postquam domo prodierint, egrediantur insuper urbe; & ne opus sit vagari per vastes agros, coëant ad tumulum Nini, & latitent sub umbrâ arboris. Ibi erat morus arbor procera fœcundissima pomis candidis, proxima fonti frigidissimo. Conditiones probantur, & dies serò credita transire præcipitatur in aquas, & nox excitatur ab iisdem aquis. Solers Thisbe erumpit per opacu noctis, cardine dimoto, & suos decipit, & velatum os habens pervenit ad sepulcrum, & substitit sub præstitutâ arbore. Amor præstabat audentem. Ecce leana adest infectum habens os æstuans recenti cæde boum,

NOTÆ.

[c] *Quantum*] Quasi dicat *minimum.*

[d] *Diversâ*] Quia hinc Thisbe, illinc Pyramus sedebat.

[e] *Contra*] Id est, *ad alteram partem:* quæ locutio non admodum placet.

[f] *Postera*] Matutinum tempus describit, quo Aurorâ seu majori Solis luce, stellarum non sentitur lumen.

[g] *Questi*] De parentibus suis, *scilicet*, aut fati iniquitate.

[h] *Busta*] Ad Nini sepulcrum seu locum ubi ustus & sepultus fuerat, ubique, Diodoro teste, moles instar arcis cujusdam, multis stadiis distans ab urbe.

[i] *Versato cardine*] *Apertâ januâ.*

Depositura sitim vicini fontis in unda.
Quam procul ad Lunæ radios Babylonia Thisbe
Vidit: & obscurum timido pede fugit in antrum.
Dumque fugit, tergo velamina lapsa relinquit.
Ut lea sæva sitim multâ compescuit undâ,
Dum redit in silvas, inventos fortè sine ipsa
Ore cruentato tenues laniavit amictus.
Seriùs egressus vestigia vidit in alto
Pulvere certa feræ, totóque expalluit ore
Pyramus. ut verò vestem quoque sanguine tinctam
Repperit; Una duos nox, inquit, perdet amantes:
E quibus illa fuit longâ dignissima vitâ.
[k] Nostra nocens anima est. ego te, miseranda, peremi,
In loca plena metus qui jussi nocte venires:
Nec prior huc veni. nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicunque sub hac habitatis rupe, leones.
Sed [l] timidi est optare necem. velamina Thisbes
Tollit, & ad pactæ secum fert arboris umbram.
Utque dedit notæ lacrymas, dedit oscula vesti:
Accipe nunc, inquit, nostri quoque sanguinis haustus,
Quoque erat accinctus, dimittit in ilia ferrum.
Nec mora; ferventi moriens è vulnere traxit.
Ut jacuit resupinus humi; cruor emicat altè,
Non aliter, quàm cùm vitiato fistula plumbo
Scinditur, & tenues stridente foramine longè

INTERPRETATIO.

sedatura sitim aquâ fontis proximi. Quam Thisbe Babylonia intuita est è longinque ad lucem Lunæ, & pede tremente dilabitur in tenebrosam speluncam: & fugiendo omittit à tergo lapsa velamina. Postquam crudelis leæna sedavit sitim multâ aquâ, dum revertitur in nemus, fortè discerpit rictu sanguinolento subtilia vela reperta sine Thisbe. Pyramus qui tardius exierat aspexit in ultimo pulvere indubitata vestigia feræ, & toto vultu expalluit. Postquam autem invenit amictum infectum etiam cruore. Una nox, inquit, conficiet duos amantes, è quibus illa fuit dignissima productâ vitâ. Anima nostra est in culpâ. Ego te perdidi, deflenda, qui monui ut venires noctu in loca pavore obsita neque primus huc adfui. O Leones, quicumque incolitis hæc saxa convellite impia præcordia sævo morsu. Sed projecti est animi mortem cupere. Colligit velum Thisbes, & portat secum ad umbram arboris constitutæ. Et sicuti dedit lacrymas, dedit quoque *suavia amictui;* deinde, *inquit, habeas nunc etiam undas nostri sanguinis; & infigit gladium, quo erat instructus, in latus; & sine cunctatione, moriens educit è vulnere exæstuante. Cum stratus fuit humi resupinus, sanguis exilit in altum, non aliter quàm cùm tubus aperitur læso plumbo, & longè expuit subtiles aquas, foramine*

NOTÆ.

[k] *Nostrâ nocens*] Vide quomodo hic versus egregiè Pyrami dolorem proferat.

[l] *Timidi*] Quia ex Stoïcorum sententiâ in manu est cujusque.

Ejaculatur aquas; atque ictibus aëra rumpit.
Arborei fœtûs aspergine [m] cædis in atram
Vertuntur faciem: madefactáque sanguine radix
Puniceo tingit pendentia mora colore.
Ecce, metu nondum posito, ne fallat amantem,
Illa redit: juvenémque oculis, animóque requirit:
Quantáque vitarit narrare pericula [n] gestit.
Utque locum, & versam cognovit in arbore formam;
(Sic facit incertam pomi color) hæret an hæc sit.
Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum; retróque pedem tulit: oráque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit æquoris instar,
Quod fremit, exiguâ cum summum stringitur aurâ.
Sed postquam remorata suos cognovit [o] amores;
Percutit indignos [p] claro plangore lacertos:
Et laniata comas; amplexáque corpus amatum,
Vulnera supplevit lacrymis; fletúmque cruori
Miscuit: & gelidis in vultibus oscula figens,
Pyrame, clamavit, quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde. tua te, carissime, Thisbe
Nominat. exaudi: vultúsque attolle jacentes.
Ad nomen Thisbes oculos jam morte gravatos
Pyramus erexit, visâque recondidit illâ.
Quæ postquam [q] vestémque suam cognovit, & ense
Vidit [r] ebur vacuum; Tua te manus, inquit, amórque

INTERPRETATIO.

strepente, atque impetu aërem verberat. Fructus arboris mutantur vero sanguinis in nigrum colorem, & radix cruore imbuta inficit mora pendentia colore rubro. Ecce illa, ne decipiat amantem, revertitur, pavore nondum sedato; & vestigat juvenem oculis & mente, & lætatur referre quantum discrimen effugerit. Et postquam cognovit locum, & formam mutatam in arbore, dubitat an hæc sit, ità color fructus facit incertam. Dum hæret, aspicit artus trementes quatere terram sanguinolentam; & gressum repressit, & vultus habens pallidiores buxo, exhorruit sicut mare quod strepit, cùm superficies impellitur levi vento. Sed postquam per temporis spatium suum amatorem agnovisset, plangit immerita brachia magnis ictibus? & discerpens capillos, & complexa corpus dilectum opplevit plagas lacrymis, & miscuit fletum sanguini; & deosculans os frigidum, Pyrame, clamavit, quod infortunium te mihi sustulit? Pyrame responde, tua Thisbe te vocat, suavissime, exaudi, & erige vultus languentes. Pyramus aperuit oculos jam morte pressos ad nomen Thisbes, & eâ conspectâ clausit. Quæ postquam & agnovit velum suum, & vidit eburneam vaginam inanem gladio, Manus tua, inquit, & amor te

NOTÆ.

[m] *Cædis*] Pro *sanguinis*. Metonymia est.
[n] *Gestit*] Amoris sui commendandi causâ, *scilicet*.
[o] *Amores*] Pro amato Pyramo. Metonymia est.
[p] *Claro*] Id est, cum magno ejulatu, & plangendo pectus.
[q] *Vestem*] Velamina, quæ suprà lapsa reliquisse Thisben Poëta memoravit; ex quibus à Pyramo collectis concludit ipsa eum sese perditam aut laniatam credidisse, quare & idem in propria viscera sævierit.
[r] *Ebur*] Pro vaginâ ex ebore.

Perdidit, infelix. est & mihi fortis in unum
[f] Hoc manus : est & amor. dabit hic in vulnera vires.
Persequar exstinctum : letique miserrima dicar
Caussa comésque tui : quique à me morte revelli
Heu solâ poteras, poteris nec morte revelli.
Hoc tamen amborum verbis estote rogati,
O multum miseri meus illiúsque parentes,
Ut, quos certus amor, quos hora novissima junxit,
[t] Componi tumulo non invideatis eodem.
At tu; quæ ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis unius, mox es tectura duorum;
Signa tene cædis : pullósque, & luctibus aptos
Semper habe fœtus gemini monumenta cruoris.
Dixit : & aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro; quod adhuc à cæde tepebat.
Vota tamen tetigêre Deos, tetigêre parentes.
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater :
Quodque rogis superest, unâ requiescit in urnâ.
V. [u] Desierat : [x] mediúmque fuit breve tempus; & orsa est
Dicere Leuconoe. vocem tenuêre sorores.
Hunc quoque, sidereâ qui temperat omnia luce,
Cepit amor Solem. Solis referemus amores.
Primus adulterium Veneris cùm Marte putatur
Hic vidisse Deus. videt hic Deus omnia primus.

INTERPRETATIO.

mactavit, miser. Manus est etiam mihi strenua ad hoc unum; est etiam amor : hic sufficiet vires ad plagas. Prosequar mortuum, & infelicissima dicar caussa & socia tua mortis; & qui, heu! poteras sejungi à me solâ morte, neque poteris sejungi morte. Attamen, ô parentes meus & illius valde infelices estote rogati amborum nomine, ut non prohibeatis condi eodem sepulcro quos amor verus, quos hora ultima in unum coëgit. At tu, arbor, quæ nunc operis ramis corpus luctuosum unius, mox es opertura duorum, habe indicia necis, & serva fructus nigros & idoneos luctibus, documenta duplicis sanguinis. Dixit, & cuspide accommodato ad infimum pectus immisit se gladio, qui adhuc calidus erat à sanguine Pyrami. Cæterùm preces moverunt Deos, moverunt parentes. Nam color est niger in fructu mori, *ubi ad maturitatem pervenit; & quod reliquum est ex pyris compositum est in unâ urnâ.*

V. Absolverat; & tempus medium fuit breve; & Leuconoë incepit narrare: sorores conticuerunt. Amor corripuit etiam hunc Solem; qui cuncta moderatur lumine sidereo : narrabimus Solis amores. Hic Deus creditur primus conspexisse furtum Martis cum Venere : hic Deus primus intuetur omnia.

NOTÆ.

[f] *Hoc*] Ut nempe, me meâ manu perdam, siquidem & amo.
[t] *Componi*] *Eandem in urnam colligi.*
[u] *Desierat*] Leucothoë, *scilicet*, quæ Pyrami & Thisbes fabulam narravit.
[x] *Medium*] Quod in Pyrami & Thisbes narrandâ fabulâ absumptum est.

Indoluit facto: [y] Junonigenæque marito
Furta tori, furtíque locum monstravit. at illi
Et mens, & quod opus [z] fabrilis dextra tenebat,
Excidit. extemplo graciles ex ære catenas,
Retiáque, & laqueos, quæ lumina fallere possint,
Elimat. non illud opus tenuissima [a] vincant
Stamina, non summo quæ pendet aranea tigno.
Utque [b] leves tactus, momentáque parva sequantur,
Efficit: & lecto circumdata collocat apte.
Ut venêre torum [c] conjux & adulter in unum;
Arte viri, vinclísque [d] novâ ratione paratis,
In mediis ambo deprensi amplexibus hærent.
[e] Lemnius extemplo valvas patefecit eburnas:
Admisitque Deos. illi jacuêre ligati
[f] Turpiter. atque [g] aliquis de Dîs non tristibus optet

INTERPRETATIO.

Tristis fuit facto, & indicavit marito Junonis filio stupra & locum adulteriorum. At animus & opus quod dextra fabrilis tractabat excidit. Continuò limâ perficit ex ære vincula tenuissima, & retia, & laqueos, qui possint decipere oculos. Neque filum subtilissimum, neque tela aranearum quæ pendet summâ trabe possit superare illud opus. Atque dat operam ut cedant minimo tactu & re levissimâ flectantur; & toro circumfusa accommodat. Cùm mœchus & uxor coïverunt in unum lectum, uterque manent correpti in mediis complexibus industriâ viri, & catenis intextis novo modo. Continuò Lemnius aperuit fores eburneas, & introduxit Deos. Illi strati erant indecorè vincti: atque nonnullus Deorum minùs severorum cupiat

NOTÆ.

[y] *Junonigenæque*] Vulcanum dicit, Veneris maritum quem solum Junonis & Jovis nonnulli, alij Junonis unius filium fabulati sunt.

[z] *Fabrilis*] Est nempe Vulcanus Deorum faber.

[a] *Vincant*] Adeòque tenuissima erant retia.

[b] *Leves*] Ità ut facilè & levissimo contactu resolvi posset, intenta machina: non enim placet Regij explicatio, qui flexibilia admodum retia, ut ne sentiri possent, aut facilè rebus omnibus cederent hoc versu indicasse Poëtam tantùm arbitratus est.

[c] *Conjux*] Venus, *scil.* Vulcano nupta.

[d] *Novâ*] Certè quidem novâ, vixque cuiquam cognoscendâ, si in fabulâ hæreas.

[e] *Lemnius*] Vulcanus; quem in Lemnon Ægæi maris insulam Thraciæ oppositam alij à Junone ob deformitatem, alij à Jove cùm matri opem ferret, dejectum voluerunt.

[f] *Turpiter*] Quâ re Homerus ad vitæ innocentiam, & sanctitatem homines compellit, ne videlicet magnâ, quanquam lento pede procedente. Deorum irâ deprehendantur, quemadmodum à tardissimo Vulcano Mars impetuosissimus correptus est. Quod verò in adulterio Martem & Venerem Vulcani arte irretitos fabulati sunt, Arnobius iram atque cupiditatem vi pressas consilióque rationis exponit. Sed, fabulæ titulo siquidem constet veteres non modò quæ ad mores spectarent hominum, aut eorum res gestas scripsisse, imò potiùs abscondita naturæ à quibus impuram plebem arcerent, dignis proposuisse, optimè profectò rem totam pauculis verbis exposuit clarissimus Vir Farnabius. *Ignea Martis stella*, inquit, *significat calorem, Veneris autem stella humorem temperatum; ex horum conjunctione constat generatio: Quos Sol aspectu suo elicit detegitque; Vulcani immodicus calor impedit; Neptunus, ut habet Homerus 8 Odyss. ligatos solvit: aqua scilicet extinguit calorem. Symmetria hinc Physica.* Cæterùm, haud equidem scio annon, majora adhuc hac fabulâ contineantur, quæ qui rejiciunt videant ipsi an satis intelligant.

[g] *Aliquis*] Mercurium eum fuisse Jocatus est Lucianus; quod fortè non temerè jocatus.

Sic fieri turpis. Superi risère: diuque
Hæc fuit in toto notissima fabula cælo.
Exigit indicij memorem [h] Cythereïa pœnam:
Inque vices illum, tectos qui læsit amores,
Lædit amore pari. quid nunc, [i] Hyperione nate,
Forma, calórque tibi, radiatáque lumina prosunt?
Nempe tuis omnes qui terras ignibus uris,
Ureris igne novo: quique omnia cernere debes,
[k] Leucothoën spectas: & virgine figis in unâ,
Quos mundo debes, oculos. modò surgis Eoo
[l] Temporiùs cælo: modò seriùs incidis undis;
[m] Spectandíque morâ [n] brumales porrigis horas.
Deficis interdum: vitiúmque in lumina mentis
Transit; & obscurus mortalia pectora [o] terres.
[p] Nec, tibi quod Lunæ terris propioris imago
Obstiterit, palles. facit hunc amor iste colorem.
Diligis hanc unam: nec te [q] Clymenéque, [r] Rhodósque,
Nec tenet [f] Ææa genitrix pulcherrima Circes,

INTERPRETATIO.

ità dedecorari. Dij illuserunt, & hac fabula fuit diu vulgatissima in toto cælo. Cythereïa repetit supplicium insigne accusationis, & pariter urit simili amore illum qui violavit amores occultos. Quid nunc te juvant, fili Hyperionis, species, & ignes, & splendidi radij? Tu nimirum, qui incendis totum orbem tuis flammis, ardes recenti flammâ: & qui teneris cuncta intueri, vides Leucothoen: & intentos habes oculos in unâ puellâ, quos debes orbi. Nunc oreris maturiùs in cælo orientali; nunc tardiùs te immergis aquis; & producis horas hyemales per spatium contemplandi. Deliquium pateris nonnunquam; & defectus mentis porrigitur ad lucem; & caliginosus terrorem incutis animis hominum. Neque expallescis quòd Luna vicinior terris obstiterit: hic amor parit hunc colorem. Amas hanc solam: neque Clymene, neque Rhodus, neque formosissima mater Circes Ææa te movet.

NOTÆ.

[h] *Cythereïa*] Venus, à Cytheris, insulâ contra Cretam, quò primùm appulsam eam è mari egredientem nonnulli fabulati.

[i] *Hyperione*] Hunc Hyperionem Cœli filium Hesiodus & Apollodorus, scripserunt quoque Solis Patrem, quem pro Sole ipso positum non semel reperias.

[k] *Leucothoen*] Orchami Babyloniorum regis filiam, Soli adamatam, de quâ deinceps.

[l] *Temporiùs*] *Maturiùs, Citiùs.* Adverbium est ab adverbio *Temperi.*

[m] *Spectandi morâ*] *Dum Leucothoës formâ oculos pascis.*

[n] *Brumales*] Breviores horas, adeòque & dies.

[o] *Terres*] Quippe solent homines cœli mutationibus terreri: quæ certè, quanquam huic aut illi non tam arctè portendant, quas quisquam cognoscere possit, calamitates, in terras tamen sæpe multas malignas transmittunt affectiones.

[p] *Nec, tibi*] Solem negat ex interpositione Lunæ pati deliquium, quod illi quandoque accidit, sed magìs Leucothoës præcordia tentante imagine, obnubilari.

[q] *Clymene*] Phaëtontis mater, de quâ jam sæpe, Oceani filia.

[r] *Rhodos*]: Puella fingitur fuisse Rhodia, Neptuni &, secundum aliquos, Veneris filia, Phœbo in primis adamata, ex quâ septem genuit filios.

[f] *Ææa genitrix*]: Persa est Oceani filia. Dicitur vero Circe *Ææa* ab *Æâ* urbe seu Peninsulâ Colchidis; quanquam alij aliter.

Quæque

Quæque tuos [t] Clytie, quamvis despecta, petebat
Concubitus ; ipsóque illo [u] grave vulnus habebas
Tempore. Leucothoë multarum oblivia fecit ;
Gentis [x] odoriferæ quam formosissima partu
Edidit Eurynome, sed postquam filia crevit,
Quàm mater cunctas, tam matrem filia vincit.
Rexit [y] Achæmenias urbes pater Orchamus ; isque
Septimus à prisci numeratur origine [z] Beli.
[a] Axe sub Hesperio sunt pascua Solis equorum :
Ambrosiam pro gramine habent ea fessa diurnis
Membra ministeriis nutrit, reparátque labori.
Dumque ibi quadrupedes cælestia pabula carpunt ;
Noxque vicem peragit ; thalamos Deus intrat amatos
Versus in Eurynomes faciem genitricis : & inter
Bis sex Leucothoën famulas ad lumina cernit
Lævia versato ducentem stamina fuso.
Ergo ubi, ceu mater, caræ dedit oscula natæ ;
Res, ait, arcana est : famulæ, discedite : neve
Arripite arbitrium matri secreta loquenti.
Paruërunt : thalamóque Deus sine teste relicto,
Ille ego sum, dixit, qui longum metior annum,
Omnia qui video ; per quem videt omnia tellus :
Mundi oculus. mihi crede, places. pavet illa metúque ;
Et colus & fusus digitis cecidêre remissis.

INTERPRETATIO.

neque Clytie, quæ quantumvis neglecta optabat tuos complexus ; & ille ipse tempore graviter amore alio *vulneratus eras. Leucothea delevit multas animo ; quam Eurynome pulcherrima nationis odoriferæ peperit ; sed postquam nata adolevit, tantùm filia superat matrem, quantùm mater* superat *cæteras. Orchamus parens imperium tenuit in urbes Achæmenias, atq; is censetur septimus à primo* atque *antiquo Belo. Pascua equorum Solis sunt sub regione occidentali : habent Ambrosiam pro pabulo. Ea alit artus lassos laboribus diurnis, & restituit in ministerium. Et dum quadrupedes pascuntur cibis cælestibus, & nox vicem absolvit, Deus subit cubiculum dilectum, mutatus in vultus matris Eurynomes ; & videt ad januam inter duodecim ancillas Leucothoën trahentem fila tenuia fuso versato. Postquam igitur obtulit suavia tanquam mater dilectæ filiæ, Rem, ait, habeo secretam, ancillæ abite, neve velitis esse testes matri aperienti arcana. Obtemperaverunt, & Deus, arbitris cubiculo remotis, dixit, Ego sum ille, qui modum facio longo anno, qui cuncta intueor, per quem terra cuncta cernit, orbis lumen : mihi fidem adhibeas, grata es. Illa metuit ; & colus, & fusus exciderunt digitis laxatis timore.*

NOTÆ.

[t] *Clytie*] Una ex Oceani nymphis, Phœbo etiam dilecta, quam deinde odio maximo prosequutus est, ut infrà videbimus.

[u] *Grave vulnus*] Ex alicujus puellæ amore.

[x] *Odorifera*] Babylonicæ, *scilicet*, seu Arabicæ, suis odoribus inclytæ.

[y] *Achamenias*] Persicas, Arabiæ finitimas, quibus imperavit Achæmenes, à quo pars Persidis Achæmenia dicta est.

[z] *Beli*] Is fuit Rex primus Assyriorum, Nini pater.

[a] *Axe*] Pro Cœli seu mundi parte posuit occidentali.

Ipse timor decuit. nec longiùs ille moratus,
In veram rediit faciem, solitúmque nitorem.
At virgo, quamvis inopino territa visu,
Victa nitore Dei, positâ vim passa querelâ est.
Invidit Clytie, [b] (neque enim moderatus in illa
Solis amor fuerat) stimulatáque [c] pellicis irâ
Vulgat adulterium: diffamatúmque parenti
Indicat. ille ferox immansuetúsque precantem,
Tendentémque manus ad lumina Solis, &c, Ille
Vim tulit invitæ, dicentem, defodit altâ
Crudus humo: tumulúmque super gravis addit arenæ.
Dissipat hunc radiis Hyperione natus: iterque
Dat tibi, quo possis defossos promere vultus.
Nec tu jam poteras enectum pondere terræ
Tollere, Nympha, caput: corpúsque exsangue jacebas.
Nil illo fertur [d] volucrum moderator equorum
Post Phaëthontêos vidisse dolentius [e] ignes.
Ille quidem gelidos radiorum viribus artus,
Si queat, in vivum tentat revocare colorem.
Sed, quoniam tantis fatum conatibus obstat,
Nectare odorato spargit corpúsque locúmque:
Multáque præquestus, Tanges tamen æthera, dixit.
Protinus imbutum cælesti nectare corpus
[f] Delicuit, terrámque suo madefecit [g] odore:

INTERPRETATIO.

Ipse metus decorus fuit; neque ille diutiùs hærens induit sinceros vultus, & consuetum splendorem. At puella, quanquam tremefacta insperato visu, superata splendore Dei, vim tulit sine querimoniâ. Clytie invidit, (neque enim amor Solis fuerat mediocris in illâ) & inducta irâ in adulteram propalat adulterium, & vulgatum patri aperit. Ille crudelis, & inhumanus, & ferus tegit altâ terrâ orantem, & porrigentem manus ad lumina Solis, & dicentem, Ille violavit repugnantem; & superinjicit cumulum ponderosæ arenæ. Filius Hyperionis hunc discutit radiis; & tibi viam facit, quâ possis emittere sepultam faciem. Neque, tu Nympha, jam poteras erigere caput interfectum onere terræ: & jacebas corpus exanime. Nihil rector equorum alatorum dicitur vidisse iniquius post flammas Phaëthontis. Ille quidem nititur reducere, si possit, ad vivum calorem membra frigida virtute radiorum. Sed, quia fatum impedit tantos nisus, imbuit nectare odorato & corpus & locum; & priùs multa conquestus, nihilominus, inquit, penetrabis cælum. Continuò corpus delibutum cælesti nectare emollitum est, & imbuit terram suo odore;

NOTÆ.

[b] *Neque enim*] Istud additum ne quis fortè, Apollinis furta Clytiæ cognita miretur.

[c] *Pellicis irâ*] Irâ, intellige quâ in Leucothoen pellicem, Clytie relictâ flagrabat.

[d] *Volucrum moderator*] Sol ipse, seu Apollo.

[e] *Ignes*] Fulmina, quibus à Jove tactus Phaëthon.

[f] *Delicuit*] Præteritum à deliquesco. *Molle & liquidum factum est corpus*, inquit.

[g] *Odore*] Quia in arbusculam mutata est; ex cujus inciso cortice thus exsudat, quod gummi foco appositum Diis gratissimum præbet odorem, atque adeo, æthera tangit.

Virgâque per glebas ſenſim radicibus actis
Thurea ſurrexit; tumulúmque cacumine rupit.
VI. At Clytien (quamvis amor excuſare dolorem,
[h] Indiciúmque dolor poterat) non ampliùs auctor
Lucis adit: Venerísque modum ſibi fecit in illa.
Tabuit ex illo [i] dementer amoribus uſa,
[k] Nympharum impatiens; & ſub Jove nocte diéque
Sedit humo nuda nudis incomta capillis.
Perque novem luces expers undæque cibíque
Rore mero, lacrymíſque ſuis jejunia pavit:
Nec ſe movit humo. tantùm ſpectabat euntis
Ora Dei: vultúſque ſuos flectebat ad illum.
Membra ferunt hæſiſſe ſolo: partémque coloris
Luridus exſangues pallor convertit in herbas.
Eſt in parte rubor: violæque ſimillimus ora
[l] Flos tegit. illa ſuum, quamvis radice tenetur,
Vertitur ad Solem: mutatáque ſervat amorem.
VII. Dixerat: & factum mirabile ceperat aures.
Pars fieri potuiſſe negant; pars omnia veros
Poſſe Deos memorant: [m] ſed non & Bacchus in illis.
[n] Poſcitur Alcithoë, poſtquam ſiluêre ſorores:
Quæ [o] radio ſtantis percurrens ſtamina telæ,

INTERPRETATIO.

& ſurculus thurifer prodiit, radicibus porrectis paulatim per caſpitem, & diviſit arena aggerem in faſtigio.

VI. *At pater luminis non ampliùs accedit ad Clytien; (quanquam amor potorat excuſare dolorem, & dolor indicium) & abſtinuit Venere in illâ.* Clytie *ſtultiſſimè uſa amoribus conſumta eſt ab* illo tempore, *Nymphas fugiens; & comam gerens inornatam atque nudam, jacet humi ſub dio, & nocte & die: & per novem dies ſine aquâ & ſine alimentis detinuit jejunia ſolo rore, & ſuis lacrymis: neque ſe movit terrâ: intuebatur ſolummodo vultus Dei prætereuntis, & convertebat ſuam faciem ad illum. Dicunt artus* ejus *adhæſiſſe terræ; & pallor fuſcus mutavit in herbas exſangues partem coloris. Eſt rubor in parte; & flos ſimillimus violæ occulit os. Illa, tametſi compeſcitur radice, flectitur ad Solem ſuum; & mutata tuetur* ſuum *amorem.*

VII. *Abſolverat: & factum ſtupendum demulſerat aures. Pars diffitentur fieri potuiſſe; pars dicunt veros Deos omnia poſſe: ſed non* eſt *etiam Bacchus ex eo numero. Alcithoë petitur, poſtquam ſorores conticuerunt; quæ telam texens jugo alligatam,*

NOTÆ.

[h] *Indiciúmque*] Quod Orchamo, Leuconoës patri, fecerat.

[i] *Dementer uſa*] Dolore amens, quòd ſe ab Apolline prorſus derelictam ſentiret.

[k] *Nympharum impat.*] *Conſortionem humanam omnem fugiens.*

[l] *Flos tegit*] Heliotropium deſcribit, quod ſe cum Sole circumagere, illúmque ſequi creditum, in quod mutata Clytie.

[m] *Sed non & Bacchus*] Non imperitè profectò iſtud à Poëtâ additum, ut Bacchi refricetur memoria, ad quem tandem redeundum, ut aptè inter ſe cohæreant hæ fabularum narrationes.

[n] *Poſcitur*] Ut etiam fabellam aliquam narret.

[o] *Radio ſtantis*] Id eſt, *quæ telam radio texens.* Radium autem dicimus. *Une navette de tiſſeran.*

Vulgatos taceo, dixit, paſtoris amores
[p] Daphnidis [q] Idæi. quem Nymphe pellicis irâ
Contulit in ſaxum. tantus dolor urit amantes.
VIII. Nec loquor, ut quondam naturæ jure novato
Ambiguus fuerit modò vir, modò fœmina, [r] Scython.
IX. Te quoque, nunc adamas, quondam fidiſſime parvo
[ſ] Celmi, Jovi: largóque ſatos [t] Curetas ab imbri.
X. Et Crocon in parvos verſum cùm [u] Smilace flores
Prætereo: dulcíque animos novitate tenebo.
XI. Unde ſit [x] infamis; quare [*] malè fortibus undis
Salmacis enervet, tactóſque remolliat artus;
Diſcite. cauſſa latet: vis eſt notiſſima fontis.

INTERPRETATIO.

Tritos inquit, prætereo amores Daphnidis paſtoris Idæi, quem Nympha mutavit in lapidem dolore adultera: tanta ira inſtigat amantes.

VIII. *Neque dico, ut olim Scythen, fuerit ambiguus, nunc mas, nunc fœmina, jure naturæ mutato.*

IX. *Omitto te etiam Celmi, jam adamas, olim fideliſſime parvo Jovi; & Curetas ortos ex ubere pluviâ;*

X. *Et Crocon mutatum in tenues flores cũ Smilace: & morabor mẽtes gratâ novitate.*

XI. *Audite quamobrem Salmacis ſit dedecorata; quare vires auferat malè potentibus aquis, & enervet membra contacta. Cauſſa ignoratur: potentia fontis eſt vulgata.*

NOTÆ.

[p] *Daphnidis*] Fuit is Mercurij filius, cujus interitum Virgilius quoque poſt Theocritum deflevit. Illius hiſtoriam alij aliter narrant: Verùm Chriſtiano homine maximè videtur indignũ anilibus nulliuſque uſus fabellis, Ethnico etiam contemtis, cogitationem ſuam conſpurcare. Quod quidem ſemel, occaſione datâ, annotare libuit, ut, ſi fortè ad nonnullos quiſquiliarum conſarcinatores, quales quidem nonnullos novi, hæ noſtræ notæ perveniant, quàm miſellos, eò majores ſciant habere ſtudij ſui contemtores. Id omne ſciunt plurimi quod obliviſcendum, quod in totum neſcire fuiſſet utile; nihil illius ſciunt quod ſolum ſcire utile non ſatis ſcire eſt inutile; Uſque adeò in ſua ſapientiâ errant Sapientes.

[q] *Idæi*] Phrygij, vel Cretenſis; quippe & in Phrygiâ & in Cretâ mons Ida. Siculum hunc fecerunt alij, niſi fortè plures fuerunt.

[r] *Scython*] De quo nihil quicquam reperire potui: quod certè factum tantò meliùs.

[ſ] *Celmi*] Fuit hic unus ex Idæis Dactylis, Jovis nutritius, cui quidem parvulo multùm dilectus, à quo poſtea, quòd mortalem eum vulgaviſſet in adamantem mutatus eſt.

[t] *Curetas*] Fuerunt Curetes Cretenſes populi, ab Ætolis, ut nonnullis placet oriundi, *Corybantes* etiam & *Idæi Dactyli* vulgò appellari, quanquam à nonnullis diſtinguuntur: dæmones itemque, aut Dij crediti. Jovis fuerunt nutritij, & Cybeles Sacerdotes, de quorum origine diverſiſſima ſcripſerunt Mythologi, atque alia omnia quàm quæ hîc profert Ovidius. De iis prolixè Natalis Comes.

[u] *Smylace*] Puella eſt, quæ Crocon amavit, quo cùm potiri non poſſet in Smylacis, quæ hederæ ſimilis eſt planta, florem mutata eſt, ſicuti & Crocus in Crocum: quanquam non hunc ex Amore in florem defeciſſe, ſed à Mercurio, à quo per luſum incautus diſco interceptus fuerat, mutatum fuiſſe quidam tradiderunt. Quæ omnia referre & pudet & piget, ſiquidem ejuſmodi ventoſis Ineptiis currente interim caducâ vitæ rotâ dum huc illuc impellimur, à recto ſolidæ & æternæ veritatis tramite, in quâ ſolâ quies & ſummum bonum, avocamur.

[x] *Infamis*] Fuit Salmacis fons Cariæ, in quem quicumque vir deſcenderet ita mollis fiebat, & fœminæ naturam induebat, ut inde *Hermaphroditus*, hoc eſt utrumque ſexum habens, exiret: quâ re fons infamis factus. Unde verò illi tanta vis, meliùs erit ex ipſo Poëta cognoſcere.

[*] *Malè*] Quia viros in fœminas partim transformabat, quod profectò non leve vitium videbitur cuicumque fœminas in totum non ignoraverit.

Mercurio [y] puerum diva Cythereïde natum
Naïdes [z] Idæis enutrivêre sub antris.
Cujus erat facies, in qua matérque patérque
Cognosci possent: nomen quoque traxit ab illis.
Is [a] tria cùm primùm fecit quinquennia; montes
Deseruit patrios: Idáque altrice relictâ
Ignotis errare locis, ignota videre
Flumina gaudebat; studio minuente laborem.
Ille etiam [b] Lycias urbes, Lyciæque propinquos
[c] Caras adit. videt hîc stagnum lucentis ad imum
Usque solum lymphæ. non illic canna palustris,
Nec steriles ulvæ, nec acutâ cuspide junci.
Perspicuus liquor est. stagni tamen ultima vivo
Cespite cinguntur, semperque virentibus herbis.
Nympha colit: sed nec venatibus apta, nec arcus
Flectere quæ soleat, nec quæ contendere cursu:
Soláque Naïadum celeri non nota Dianæ.
Sæpè suas illi fama est dixisse sorores:
Salmaci, vel jaculum, vel pictas sume pharetras;
Et tua cum duris venatibus otia misce.
Nec jaculum sumit, nec pictas illa pharetras:
Nec sua cùm duris venatibus otia miscet.
Sed modò fonte suo formosos perluit artus:
Sæpè [d] Citoriaco deducit pectine crines;

INTERPRETATIO.

Naïades aluerunt sub speluncis Idais puerum natum Mercurio ex divâ Cythereide; cujus vultus erat, in quo pater & mater possent dignosci: habuit etiam nomen ab illis. Is, statim atque implevit annum decimum quintum, destituit montes paternos, & Idâ nutrice omissâ, gestiebat vagari per ignota loca, & cernere fluvios ignotos, cupiditate levante laborem. Ille etiam invisit urbes Lycias, & Caras conterminos Lyciis. Hic aspicit lacum aqua perspicua usque ad ultimum fundum. Illic neque arundo palustris, neque ulva inutiles, neque junci acutá cuspide. Aqua est pellucida. Margo tamen stagni circumdatur glebâ virente, & gramine semper viridi. Nympha frequentat; sed neque apta venationi, nec qua consueverit curvare arcus, nec certare cursu, & sola Naïadum non cognita veloci Dianæ. Fama est suas sorores sapè illi dixisse, Salmaci, cape jaculum, vel pharetras versicolores, & misce tua otia cum laboriosis venatibus. Neque illa capit jaculum, neque pictas pharetras, neque miscet sua otia cum laboriosis venatibus. Sed tantùm lavat pulcra membra in fonte suo: sapè pectit capillos pectine buxeo;

NOTÆ.

[y] *Puerum*] Hermaphroditum dicit formosissimum eundémque castissimum Mercurij & Veneris filium, cui patris & matris nomina unum nomen illud fecerunt apud Græcos.

[z] *Ideis*] Idæ Phrygiæ montis decantatissimi.

[a] *Tria cum*] Cùm primùm decimum quintum annum attigisset.

[b] *Lycias*] Est Lycia Asiæ minoris Provincia ad mare Mediterraneum, aut ejus partem, quod à Lyciâ *Lycium* dicitur.

[c] *Caras*] Accusativus græcus. Sunt autem Cares Cariæ incolæ, juxta Lyciam.

[d] *Cytoriaco*] *Buxeo*, à Cytoro Galatiæ monte buxo celebri.

Et quid ſe deceat, ſpectatas conſulit undas.
Nunc perlucenti circumdata corpus amictu
Mollibus aut foliis, aut mollibus incubat herbis.
Sæpè legit flores. & tunc quoque fortè legebat,
Cùm puerum vidit: viſúmque optavit habere.
Nec tamen antè adiit, etſi properabat adire,
Quàm ſe compoſuit, quàm circumſpexit amictus,
Et finxit vultum; & meruit formoſa videri.
Tunc ſic orſa loqui: Puer ô digniſſime credi
Eſſe Deus, ſeu tu Deus es, potes eſſe Cupido:
Sive es mortalis, qui te genuêre beati:
Et frater felix, & fortunata profectò
Si qua tibi ſoror eſt, & quæ dedit ubera nutrix.
Sed longè cunctis longéque potentior illis,
Si qua tibi ſponſa eſt; ſi quam dignabere tædâ.
Hæc tibi ſive aliqua eſt; mea ſit furtiva voluptas:
Seu nulla eſt; ego ſim: thalamúmque ineamus eundem.
Naïs ab his tacuit: pueri rubor ora notavit
Neſcia quid ſit amor: ſed & erubuiſſe decebat.
Hic color apricâ pendentibus arbore pomis,
Aut ebori tincto eſt, aut ſub candore rubenti,
[e] Cùm fruſtra reſonant æra auxiliaria, Lunæ.
Poſcenti Nymphæ ſine fine [f] ſororia ſaltem
Oſcula, jamque manus ad eburnea colla ferenti,
Deſinis? an fugio, tecúmque, ait, iſta relinquo?

INTERPRETATIO.

& conſulit aquas ſpectatas, quid ſibi conveniat: interdum induta corpus veſtitu pellucido ſternitur vel in teneris frondibus, vel in teneris graminibus. Sæpè colligit flores; & tum quoque fortè colligebat, cùm aſpexit juvenem, & cupivit frui conſpectu. Neque tamen priùs acceſſit, quanquam feſtinabat accedere, quàm ſe ornavit, quàm circumſpexit veſtitus, & compoſuit faciem, & digna fuit videri pulcra. Tunc ſic cœpit loqui, O Juvenis digniſſimè haberi Deus; ſed tu Deus es, potes eſſe Cupido: ſeu es mortalis, qui te produxerunt ſunt *felices: frater* eſt *quoque beatus, & ſanè ſoror, ſi quam habes* eſt *felix, & nutrix quæ* tibi *admovit mammam. Sed, ſi quam habes ſponſam, ſi quam dignam crediderit face, ea longè multòque fortunatior illis omnibus. Seu aliquam habes, voluptas ſit mihi ſecreta: ſeu nullam habes, ego ea ſim, & conveniamus in unum cubiculum. Poſt hæc Naïas ſiluit: rubor tinxit vultus adoleſcentis ignorantis quid ſit amor: ſed etiam decorum erat pudore ſuffuſum fuiſſe. Hic eſt color pomis adhærentibus arbori Soli expoſita, aut ebori colore infecto, aut Lunæ rubenti ſub albedine, cùm æra opifera nequicquam obſtrepunt. Omittis? an excedo, & deſtituo iſta* loca *tecum? dixit Nympha petenti indeſinenter ſaltem ſuavia ſororia, jamque manus ad candidum collum injicienti.*

NOTÆ.

[e] *Cùm fruſtra*] Id eſt, cùm propter eclipſim Luna rubicunda non ſine pallore apparet. Æra auxiliaria quod attinet, ſciendum eſt ſolitas eſſe mulierculas aſtrologiæ peritas, quo fidem ſibi apud vulgus facerent, appropinquante Lunæ defectu fingere, ſe carminibus magicis illi ruborem inducere, dénique de cœlo poſſe deducere: quod cùm vulgo eſſet perſuaſum, laboranti Lunæ auxiliari ſe credebant, ſi maximo pelvium tinnitu aut tubarum ſtrepitu carminibus obſtreperent, ne à Lunâ exaudirentur.

[f] *Sororia*] Qualia ſorori frater honeſtè dare poteſt.

Salmacis extimuit, Locáque hæc tibi libera trado,
Hospes, ait: simulátque gradu discedere verso.
Tum quoque respiciens, fruticúmque recondita silva
Delituit: flexúmque genu submisit. at ille
Ut puer, & vacuis ut inobservatus in herbis,
Huc it; & hinc illuc: & in alludentibus undis
Summa pedum, talóque tenus vestigia tingit.
Nec mora; temperie blandarum captus aquarum,
Mollia de tenero velamina corpore ponit.
Tum verò obstupuit, nudæque cupidine formæ
Salmacis exarsit. [g] flagrant quoque lumina Nymphes.
Non aliter, quàm cùm puro nitidissimus orbe
Oppositâ speculi referitur imagine Phœbus.
Vixque moram patitur: vix jam sua gaudia differt.
Jam cupit amplecti: jam se malè continet amens.
Ille, cavis velox applauso corpore palmis,
Desilit in latices: [h] alternáque brachia ducens
In liquidis translucet aquis: ut eburnea si quis
Signa tegat claro, vel candida lilia, vitro.
Vicimus, en meus est, exclamat Naïs: &, omni
Veste procul jactâ, mediis immittitur undis:
Pugnacémque tenet: luctantiáque oscula carpit:
Subjectátque manus, invitáque pectora tangit:
Et nunc hâc juveni, nunc circumfunditur illac.
Denique nitentem contra, elabíque volentem

INTERPRETATIO.

Salmàcis expavit: &, inquit, Hospes, sibi loca hac do libera; & fingit abire gressu averso. Tum etiam respectans, & tecta copiâ fruticum se occultavit, & posuit genu flexum. At ille, ut puer, & ut minùs visus in gramine relicto, huc vadit, & hinc illuc, & mergit ultimam partem pedum & plantam usque ad talos in aquis alludentibus. Et sine cunctatione, delinitus tepore adblandientium aquarum, exuit tenues amictus à molli corpore. Tum verò Salmacis hæsit, & incaluit amore nuda formæ. Oculi etiam Nymphæ ardent; non aliter quàm cùm Sol splendidus orbe nitido repercutitur objecto speculo. Vixque moram tolerat, vix jam prorogat suam voluptatem. Jam optat complecti, vix jam furens se reprimit. Ille celer prorumpit in aquam, corpore leviter percusso palmis; & movens lacertos per vices in aquis perlucidis translucet; quemadmodum si quis operiat imagines, vel alba lilia vitro perlucido. Vicimus, exclamat Naias, Ecce meus est; & omni amictu longè omisso, sese injicit in medias aquas; & urget reluctantem, & deosculatur nolentem, & subjicit manus, & tangit pectora invita, & modò hâc circumcingit puerum, modò illâc. Denique impedit reluctantem, & studentem diffugere,

NOTÆ.

[g] *Flagrant*] Amore, scilicet, qui oculos vix priùs quàm cor invadit.

[h] *Alternáque*] Natantium more.

Implicat, ut ſerpens, quam [i] regia ſuſtinet ales ;
Sublimémque rapit : [k] pendens caput illa, pedéſque
Alligat ; & caudâ ſpatiantes implicat alas.
Utve ſolent hederæ longos intexere truncos :
Utque ſub æquoribus deprenſum [l] polypus hoſtem
Continet, ex omni dimiſſis parte flagellis.
Perſtat [m] Atlantiades ; ſperatáque gaudia Nymphæ
Denegat. illa premit ; commiſſáque corpore toto
Sicut inhærebat, Pugnes licet, improbe, dixit,
Non tamen effugies. ita Dî jubeatis, & iſtum
Nulla dies à me, nec me ſeducat ab iſto.
Vota ſuos habuêre Deos : nam miſta duorum
Corpora junguntur : faciéſque inducitur illis
Una. velut ſi quis [n] conducta cortice ramos
Creſcendo jungi, paritérque adoleſcere cernat.
Sic ubi complexu coïerunt membra tenaci ,
Nec duo ſunt, & forma duplex, nec fœmina dici,
Nec puer ut poſſint ; neutrúmque, & utrumque videntur.
Ergo ubi ſe liquidas , quò vir deſcenderat, undas
Semimarem feciſſe videt, mollitáque in illis
Membra ; [o] manus tendens, ſed jam non voce virili ,

INTERPRETATIO.

ſicut anguis, quem avis regia tenet, & aufert ſublimem : ille pendens implicat caput & pedes , & caudâ involvit alas extenſas. Vel ut hedera conſueverunt implicare productos ſtipites ; & ut Polypus coërcet hoſtem correptum ſub aquis, cirris ſeu pedibus *hinc inde ſparſis. Atlantiades perſeverat, & recuſat Nympha voluptatem exſpectatam. Illa urget & effuſa toto corpore quemadmodum affixa erat, Quamvis, inquit, reluctèris, peſſime, non tamen dilabêris : ità velitis, Dij, neque ulla dies hunc disjungat à me, nec me ab eo. Preces invenerunt Deos propitios : nàm corpora confuſa duorum connectuntur , atque unus vultus illis tribuitur : quemadmodum, ſi quis videat ramos coaleſcere creſcendo cortico connexo, & ſimul augeri. Sic poſtquam artus coaluerunt firmo complexu , neque duo ſunt , & forma duplex, ut neque poſſint appellari fœmina, neque mas, & videntur neutrum & utrumque. Cùm igitur Hermaphroditus cernit aquas fluidas , quò vir intraverat, reddidiſſe ſemivirum, & artus eſſe effœminates in illis, porrigens manus dixit, ſed non jam ſono maſculo ,*

NOTÆ.

[i] *Regia ales*] Aquila, Jovis, in cujus tutelâ eſt, armiger.

[k] *Pendens caput*] Serpens caput alligat & pedes aquilæ.

[l] *Polypus*] Piſcis eſt à pedum multitudine, quos Plinius crines & cirros, Noſter flagella appellat, ſic dictus ; quibus quamlibet prædam aut hoſtem implicat. De eo Plinius, Ælianus, alij.

[m] *Atlantiades*] Hermaphroditus pronepos Atlantis ; Hic nempe Majam , Maja Mercurium , Mercurius genuit Hermaphroditum.

[n] *Conducta*] Quomodo in unum coaleſcat ſurculi inſiti cortex cum cortice arboris, nullus non novit: Atque illud eſt quod nunc intelligit Poëta.

[o] *Manus tendens*] Ad ſydera, *ſcilicet*, qui precantium mos eſt.

Hermaphroditus

Hermaphroditus ait, Nato date munera vestro,
Et pater & genitrix, amborum nomen habenti:
Quisquis in hos fontes vir venerit, exeat inde
Semivir; & tactis subito mollescat in undis.
Motus uterque parens nati rata vota biformis
Fecit, & incerto fontem medicamine [p] tinxit.
XII. Finis erat dictis; & adhuc Minyëia proles
Urget [q] opus, spernítque Deum, festúmque profanat:
Tympana cum subitò non apparentia raucis
Obstrepuêre sonis: & adunco tibia cornu,
Tinnuláque æra sonant: redolent [r] myrrhæque, crocique:
Resque fide maior, cœpêre virescere telæ,
Inque hederæ faciem pendens frondescere [s] vestis.
Pars abit in vites: & quæ modo fila fuërunt,
Palmite mutantur: de stamine pampinus exit:
[t] Purpura fulgorem pictis accommodat uvis.
Jamque dies exactus erat, tempúsque subibat,
Quod tu nec tenebras, nec posses dicere lucem;
Sed cum luce tamen dubiæ confinia noctis.
Tecta repente quati, pinguesque ardere videntur
Lampades, & rutilis collucêre ignibus ædes:
Falsáque sævarum simulacra ululare [u] ferarum.

INTERPRETATIO.

O pater & mater facite in gratiam filij qui habet nomen utriusque, ut quicumque mas descenderit in hos fontes, egrediatur inde semivir; & repentè emolliatur in aquis tactis. Parens uterque annuens firmavit preces filij ambigui, & infecit fontem igneto veneno.

XII. *Absolverant suas narrationes, & adhuc Minyeia progenies premovet opus, & aspernatur Deum, & violat festum, cum repentè tympana non extantia personant rauco strepitu; & tibia curve cornu, & æra stridula obstrepunt: & myrrha, & croci exhalant; resque incredibilis, tela cœperunt virere, & tela pendens frondescere in modum hederæ. Pars mutatur in vites; & quæ modò fuerunt fila vertuntur in palmitem: pampinus prodit ex stamine; purpura dat splendorem uvis rubro colore distinctis. Jamque dies effluxerat, & tempus aderat, quod neque tu possis vocare caliginem, neque lucem, sed tamen conjunctionem incertæ noctis cum luce: subitò tecta videntur concuti, & pingues lampades lucere, & domus splendescere rubicundis flammis, & fictas imagines crudelium ferarum ululare.*

NOTÆ.

[p] *Tinxit*] Falsò creditum esse venereâ mollitie implicare Salmacidem eos qui ex suo fonte bibissent scripsit Vitruvius: atque ait idem fabulæ locum dedisse, quòd ab Atgis sedibus pulsi Cares cùm ex montibus ubi lattocinia exercebant ad notum fontem descenderent, ibi in Græcorum consuetudinem & suavitatem suâ voluntate reducti fuerint. Divitias & victus intemperantiam veram dicas Salmacidem.

[q] *Opus*] Telam, die Baccho sacro, nectit, lanificium exercet; quod ante vidimus.

[r] *Myrrhaque*] Quibus fingitur Bacchus esse delibutus.

[s] *Vestis*] Tela, & quicquid est ex illo genere, lana etiam.

[t] *Purpura*] Color lanarum purpureus, vel simpliciter color insitus uvis purpureus.

[u] *Ferarum*] Tigres dicit & Lynces quæ Bacchi dicuntur currum trahere.

Fumida jamdudum latitant per tecta sorores;
Diversæque locis ignes ac lumina vitant.
Dúmque petunt latebras [x] parvos membrana per artus
Porrigitur; tenuíque inducit brachia [y] pennâ.
Nec qua perdiderint veterem ratione figuram
Scire sinunt tenebræ. non illas pluma levavit:
Sustinuêre tamen se [z] perlucentibus alis.
Conatæque loqui, minimam pro corpore vocem
Emittunt; peragúntque leves stridore querelas.
Tectáque, non silvas, celebrant: lucemque perosæ
Nocte volant. seróque trahunt à vespere nomen.
XIII. Tum verò totis Bacchi memorabile Thebis
Numen erat; magnásque novi [a] matertera vires
Narrat ubique Dei: de totque sororibus [b] expers
Una doloris erat, nisi quem fecère sorores.
Aspicit hanc natis, thalamóque [c] Athamantis habentem
Sublimes animos, & alumno numine Juno;
Nec tulit: & secum, Potuit de pellice [d] natus
Vertere [e] Mæonios, pelagóque immergere, nautas,
Et laceranda suæ [f] nati dare viscera matri,
Et triplices operire novis Minyeïdas alis:
Nil poterit Juno, nisi inultos flere dolores?

INTERPRETATIO.

Jam diu sorores sese abdunt per domum fumo plenam, & in varia loca dispersa effugiunt flammas atque lucem. Et dum quærunt latibula, membrana extenditur per exilia membra & involvit brachia subtili pennâ. Neque tenebræ patiuntur cognoscere quomodo amiserint priorem formam. Pluma illas non sustulit: attamen sustentatæ sunt alis perlucidis: & cùm tentassent loqui, efferunt exiguum sonum pro ratione corporis; & queruntur tenui stridore: & frequentant tecta, non silvas; & exosæ lucem nocte volant, & ducunt nomen à vespero.

XIII. *Tum verò potestas Bacchi erat celebris totis Thebis; & matertera refert ubique magnam potentiam novi Dei; & sola de tot sororibus erat ærumnarum vacua, nisi quas sorores creaverant. Juno hanc videt elatam filiis, & conjugio Athamantis, & Deo alumno; nec tulit; & secum* dixit, *Ortus ex adulterâ potuit transformare nautas Mæonios, & immergere mari, & tradere præcordia filii discerpenda suæ genitrici, & tegere tres Minyeidas novis alis; Juno nihil poterit, nisi plorare multas ærumnas?*

NOTÆ.

[x] *Parvos*] Quia in vespertiliones sorores mutatæ, qui alarum loco membranam quandam habent, quæ illis etiam pedum usum præbet.

[y] *Pennâ*] Duriter admodum per pennas membranam illam intelligas quâ instructos dicit vespertiliones alarum loco.

[z] *Perlucentibus*] Quia valdè tenues.

[a] *Matertera*] Ino, soror Semeles, Bacchi nutrix; quod ex sequentibus apparet.

[b] *Expers una*] Quippe Semele extincta, Autonoë filium Actæonem in cervum mutatum viderat, filium Penthea Agave discerpserat.

[c] *Athamantis*] Fuit Athamas Æoli filius, rex Thebarum.

[d] *Natus*] Bacchus Semeles ex Jove filius.

[e] *Mæonios*] Tyrrhenos, de quibus suprà, qui à Mæoniâ Asiæ minoris Provincia erant oriundi.

[f] *Nati*] De quo iam sæpè: nam de Pentheo à matre lacerato loquitur.

Idque mihi satis est? hæc una potentia nostra est?
[g] Ipse docet quid agam. fas est & ab hoste doceri.
Quidque furor valeat, Pentheâ cæde satísque
Ac super ostendit. [h] cur non stimuletur, eátque
Per [i] cognata suis exempla furoribus Ino?
Est via declivis funestâ nubila [k] taxo:
Ducit ad infernas per muta silentia sedes.
Styx nebulas exhalat iners: umbræque recentes
Descendunt illac, simulacráque [l] functa sepulcris.
Pallor Hiemsque tenent latè loca [m] senta: novíque,
Quâ sit iter, manes, Stygiam quod ducit ad urbem,
[n] [Ignorant: ubi sit nigri fera regia Ditis]
Mille capax aditus, & apertas undique portas
Urbs habet. utque fretum de totâ flumina terrâ,
Sic omnes animas locus accipit ille; [o] nec ulli
Exiguus populo est, turbámve accedere sentit.
Errant exsangues sine corpore & ossibus umbræ:
Parsque [p] forum celebrant, pars imi tecta tyranni;
Pars alias artes antiquæ imitamina vitæ.
Sustinet ire illuc cælesti sede relictâ,

INTERPRETATIO.

Atque id mihi satis est? hæc est sola nostra potentia? Ipse edocet quid faciam; licet etiam doceri ab hoste: & satis superque monstrat nece Penthei quid furor possit. Quamobrem Ino non percellatur, & eat per exempla similia suis furoribus? Est iter depressum obductum taxo pestiferâ; ducit ad sedes Stygias, per muta silentia. Pigra palus Stygia emittit nebulas; & umbræ novæ & imagines sepulcris functæ descendunt illàc. Horror & frigus, & recentes Manes obsident latè loca squalida quâ est via quæ ducit ad urbem infernam. Urbs magna habet mille aditus, & fores undique patentes: & quemadmodum mare recipit amnes totius terræ, sic ille locus omnes animas; neque est parvus ulli multitudini, aut sentit agmina venire. Umbræ exsangues vagantur sine corpore & ossibus; & pars addicti sunt foro, pars domui inferni regis, pars aliis studiis & imaginibus veteris vitæ. Juno Saturnia non veretur illuc descendere, cælesti domo destitutâ:

NOTÆ.

[g] *Ipse*] Bacchus, *scilicet.*

[h] *Cur non stimuletur*] Habent profectò hi versus magnum dolorem & magnam indignationem.

[i] *Cognata*] Illis similia, quibus correptæ & Ino & Agave Pentheum laniaverunt.

[k] *Taxo*] Arbor est venenata, abieti similis, quam dicimus gallicè *yf.*

[l] *Functa*] Non enim insepultorum simulacris seu Umbris, aut Animabus Stygem paludem fas erat transire.

[m] *Senta*] Quippe inertia & quieta, quò nullus Solis radius pervadere potest.

[n] *Ignorant*] Vix me continui, quin ineptissimum versum, omnino tollendum, etasetim.

[o] *Nec ulli exiguus*] Quia nempe nullum spatium occupant Animæ, quæ in Deo vivunt, in Abysso tenebrarum vel luminis.

[p] *Forum*] Ubi litigent, causas agant, &c. Quippe apud inferos iisdem teneri studiis homines voluerunt Ethnici, quibus in hâc vitâ delectarentur: A quo non in totum scriptura abludit, quæ opera nostra nos sequi affirmat. Sed ex secretiori & sanctiori Theologiâ, non ex garrulâ illâ, quæ omnem propè orbem Christianum invasit, horum cognitio est repetenda.

(Tantum odiis iræque [q] dabat) Saturnia Juno.
Quo simul intravit, sacróque à corpore pressum
Ingemuit limen; tria [r] Cerberus extulit ora:
Et tres latratus simul edidit. illa sorores
[ʃ] Nocte vocat genitas, grave & implacabile numen.
Carceris ante fores clausas [t] adamante sedebant:
Deque suis atros pectebant crinibus angues.
Quam simul agnorunt inter caliginis umbras;
Surrexêre Deæ. sedes [u] Scelerata vocatur.
Viscera præbebat [x] Tityos lanianda; [y] novemque
Jugeribus distentus erat. tibi, [z] Tantale, nullæ
Deprenduntur aquæ: quæque imminet, effugit [a] arbos.

INTERPRETATIO.

(Tantum concedebat dolori atque odiis.) Quò statim atque subiit, & fores impulsæ à sacro corpore strepitum fecerunt, Cerberus erexit tria capita, & simul tres emisit latratus. Illa arcessit sorores nocte ortas, numen sævum & inexorabile. Sedebant ante januam carceris obseratam adamante, & pectebant nigros serpentes ex suis capillis. Quam cùm primùm Deæ agnoverunt inter tenebras opacas, surrexerunt. Locus appellatur Sceleratus. Tityus dabat præcordia discerpenda, & occupabat novem jugera. Tantale, nulla aqua à te inveniuntur, & arbor quæ impendet, recedit.

NOTÆ.

[q] *Dabat*] Juno, *scil.* quæ dignitatis oblita, ad inferos descendere non reformidavit.

[r] *Cerberus*] Ditis aulæ janitor Canis centiceps, ut Horatio visum, triceps secundum alios, leonis, lupi. & canis ora gerens, collo anguibus, villorum loco, horrido.

[ʃ] *Nocte genitas*] Furias dicit, Achærontis & Noctis filias. Tres fuisse dicuntur Tisiphone, Alecto, & Megæra, quas non malè Superbiâ, Cupiditate, & Libidine, omnes ignorantiâ satas, sorores conjunctissimas, & unum numen pravum credideris.

[t] *Adamante*] Id est seris firmissimis: ut nullâ ratione Pœnam effugere valeant conscij, in quorum mente sua fraus & suus terror, suæ denique pravæ cogitationes ità excubant, ut semper tumultuentur.

[u] *Scelerata*] Quia ibi plectuntur scelerati.

[x] *Tityos*] Jovis fuit & Elaræ filius, quem ob corporis immensam magnitudinem Terrâ quâ Elaram matrem Jupiter Junonis metu occultaverat, genitum fuisse fabulati sunt. Hic Latonam de stupro appellare ausus, sagittis Apollinis ad inferos deturbatus est, ubi jecur perpetuò renascens vulturi, seu vulturibus assiduè præbet exedendum. Quam fabulam, quod nostrâ parùm refert, alij ad historiam, alij non sine plurimis machinis ad res naturales retrahunt, quidam ad mores referunt, ut per vultures amor, curæ, itemque admissorum scelerum recordatio intelligatur.

[y] *Novemque*] Placuit istud Poëtis propè omnibus; atque his novem jugeribus terram in genere intelligi voluerunt Mythologi, quam Tityus seu Tritici calamus occupet, quem in cœlum insurgentem Sol ità ad maturitatem perducit ut tandem à messoribus prosternatur.

[z] *Tantale*] Fuit hîc avari loco decantatissimus Tantalus Jovis ex Plote nympha filius, qui propter garrulitatem, Deorum secretis in vulgus prolatis, vel quia Pelopem filium diis epulandum apposuit, hac pœnâ apud Inferos est multatus, ut inter epulas fame, in mediis aquis siti torqueatur, silice insuper cadenti simili imminente.

[a] *Arbos*] Vel poma, quæ ille studet carpere.

Aut petis, aut urges ruiturum, [b] Sisyphe, saxum.
Volvitur [c] Ixion : [d] & se sequitúrque fugitque.
Molirique suis letum patruelibus ausæ,
Assiduæ repetunt, quas perdant, [e] Belides undas.
Quos omnes acie postquam Saturnia torvâ
Vidit, & [f] ante omnes Ixiona; rursus ab illo
Sisyphon aspiciens, Cur hic è fratribus, inquit,
Perpetuas patitur pœnas; Athamanta superbum
Regia dives habet : qui me cum [g] conjuge semper
Sprevit? & exponit caussas odiíque viæque;
Quidque velit. quod vellet, erat, ne regia Cadmi
Staret; & in facinus traherent Athamanta [h] Sorores.
Imperium, promissa, preces confundit in unum :
Sollicitátque Deas. sic hæc Junone locutâ,
Tisiphone canos, ut erat, turbata capillos
Movit : & obstantes rejecit ab ore [i] colûbras.
Atque ita, Non longis opus est ambagibus, infit.

INTERPRETATIO.

Aut petis, aut promoves lapidem ruiturum, Sisyphe. Ixion rotatur, & se vitat & urget. Et Belides non verita parare necem suis patruelibus intenta repetunt aquas, quas profundant. Quos omnes postquam Saturnia aspexit infensis oculis & ante omnes Ixionem; rursus ab illo spectans Sisyphon, Quamobrem, ait, iste ex fratribus luit pœnas æternas, regia opulenta tenet ferocem Athamantem, qui semper me despexit cum uxore? & narrat caussas & odij & itineris, & quid cupiat. Quod optaret erat, ne regia Cadmi maneret, & sorores raperent Athamantem in flagitium. Cogit in unum jussa, pollicitationes, preces, & urget Deas. Postquam Juno ita hæc protulisset, Tisiphone confusam gerens comam albam, eam concussit, & dimovit ab ore serpentes molestos, atque ita incipit. Non opus est prolixis verborum amfractibus :

NOTÆ.

[b] *Sisyphe*] Æoli fuit filius latrocinio infamis, quem Theseus detrusit ad inferos, ubi saxum habet ad montis verticem devolvendum, quod simul ac in ascendendo clapsum est cogitur repetere. Qua fabulâ non malè plurimorum hominum damnatur insania; qui fratribus suis infesti sibi ipsis invisi vitam suam miserè per nullius usus latrocinia disperdunt.

[c] *Ixion*] De hoc Phlegiæ filio sic Tibullus,

Illic Junonem tentare Ixionis ausi
Versantur celeri noxia membra rotâ.

Atque hanc ambitiosi Ixionis historiam partim, partim fabulam argutissimè volunt ejusmodi hominum miseram & ridiculam sortem exprimere.

[d] *Et se seq.*] Vide quæso quàm bene rotæ actæ miserrimo homini affixo, atque eidem stultissimo ambitioso istud congruat.

[e] *Belides*] Beli dicit neptes, Danai filias quinquaginta, quæ, exceptâ unâ Hypermnæstrâ Lynceo suo non sic crudeli, sicuti in ejus epistolâ vidimus, omnes patrueles suos quibus nupserant, patris monitu jugulaverunt; quamobrem dolium perforatum aquâ ex profundissimo puteo petitâ apud inferos habent replendum. Quam fabulam Lucretius ad hanc vitam retraxit, siquidem ejus fructibus nunquam repleamur.

[f] *Ante omnes*] Propter oblatum stuprum, *scilicet*.

[g] *Conjuge*] Ino *scil.* quam Athamas, Sisyphi frater duxerat uxorem.

[h] *Sorores*] Furiæ, quibus Athamas in rabiem actus nefas aliquod patraret.

[i] *Colubras*] Quas partim pro capillis gerunt furiæ.

Facta puta, quæcumque jubes. inamabile regnum
Desere : teque refer cæli melioris ad auras.
Læta redit Juno : quam cælum intrare parantem
Roratis lustravit aquis [k] Thaumantias Iris.
Nec mora ; Tisiphone madefactam sanguine sumit
Importuna facem : fluidóque cruore rubentem
Induitur pallam ; tortóque incingitur angue :
Egreditúrque domo. Luctus comitantur euntem ,
Et Pavor, & Terror, trepidóque Insania vultu.
Limine constiterat : postes tremuisse feruntur
[l] Æolij , pallorque fores infecit acernas :
Solque locum fugit. monstris exterrita [m] conjux,
Territus est Athamas : tectóque exire parabant ;
Obstitit infelix, aditúmque obsedit, Erinnys :
Nexáque vipereis distendens brachia nodis ,
Cæsariem excussit. motæ sonuere colubræ.
Parsque jacens humeris ; pars circum tempora lapsæ
Sibila dant, saniemque vomunt, linguásque coruscant.
Inde duos mediis abrumpit crinibus angues ;
Pestiferáque manu raptos immisit. at illi
Inoósque sinus Athamantéósque pererrant ;
[n] Inspirántque graves animas : nec vulnera membris
Ulla ferunt. mens est, quæ diros sentiat ictus.
Attulerat secum liquidi quoque monstra veneni ,

INTERPRETATIO.

credito peracta quæcumque imperas : relinque regnum odiosum, & redi in aërem cæli melioris. Juno revertitur hilaris ; quam Iris Thaumantias purgavit aquis aspersis, cùm cælum subire vellet. Sine cunctatione gravis Tisiphone corripit tædam imbutam cruore,& tegitur palla rubente sanguine liquido, & circumdatur serpente intorto : & domo exit. Dolor, & Pavor, & Terror , & Vesania timidâ facie sequuntur discedentem. Ad fores pervenerat : postes Æolij dicuntur fuisse concussi,& pallor fœdavit portam acernam. Sol etiam vitat locum. Athamas expavit prodigiis , ejus uxor expavit , & quærebant egredi domo. Pestifera furia prohibuit,& occupavit introitum ; & porrigens brachia implicita nodis vipereis , comam agitavit. Serpentes agitati strepitum fecerunt : & pars in humeros sparsi, pars fluentes circũ tempora Sibila edunt, & tabum eructant, & emicant linguis. Postea revellit ex mediis capillis duos serpentes,& revulsos conjecit letali manu. At illi excurrunt gremium Inûs & Athamantis , & immittunt pestiferos halitus : nec lædunt artus ullo modo : animus est , qui patiatur crudeles plagas. Apportaverat etiam secum horrendum virus fluidum ,

NOTÆ.

[k] *Thaumantias*] Thaumantis & Electræ filia, Deorum in malis nuncia, Junonis præsertim famula.

[l] *Æolij*] Athamantis Æolij filij.

[m] *Conjux*] Ino, *scilicet.*

[n] *Inspirant graves*] Mentem pestifero afflatu turbabant,quod peius adhuc fuit quàm si morsibus miseros vexassent.

Oris Cerberei ſpumas, & virus [o] Echidnæ;
[p] Erroréſque vagos, cæcæque oblivia mentis,
Et ſcelus, & lacrymas, rabiemque, & cædis amorem;
Omnia trita ſimul: quæ ſanguine miſta recenti
Coxerat ære cavo, viridi verſata cicutâ.
Dumque pavent illi; vertit furiale venenum
Pectus in amborum: præcordiáque intima movit.
Tum face jactatâ per eundem ſæpius orbem,
[q] Conſequitur motos velociter ignibus ignes.
Sic victrix, [r] juſſique potens, ad inania magni
Regna redit Ditis: ſumtúmque recingitur anguem.
Protinus [ſ] Æolides mediâ furibundus in aulâ
[t] Clamat, Io, comites, his retia pandite ſilvis:
Hic modo cum gemina viſa eſt mihi prole leæna.
Utque feræ, ſequitur veſtigia conjugis amens:
Deque ſinu matris ridentem & parva Learchum
Brachia tendentem rapit, & bis terque per auras
More rotat fundæ: rigidóque infantia ſaxo
Diſcutit oſſa ferox. tum denique concita mater,
(Seu dolor hoc fecit, ſeu ſparſi cauſa veneni;)
Exululat; paſſiſque fugit malè ſana capillis.
Teque ferens parvum nudis, [u] Melicerta, lacertis,
Evohe, Bacche, ſonat. Bacchi ſub nomine Juno

INTERPRETATIO.

ſpumas rictus Cerberei, & toxicum Echidnæ; & incertas fluctuationes, & oblivia caliginoſa mentis, & nefas. & fletus, & furorem, & deſiderium ſtragis, omnia ſimul mixta; quæ confuſa cum cruore recenti coxerat ære capaci, mixta cicutâ vireſcente. Et dum illi tremunt, immittit tetrum toxicum in ſinus amborum; & perculit ultima viſcera. Tum tedâ motâ ſæpius per eundem circulum, perſequitur celeriter flammas excuſſas flammis. Sic voti compos, & Junonis *mandato peracto, revertitur ad ſedes exiles magni Plutonis, & reſolvit ſerpentem quo cincta erat. Continuò filius Æoli ſæviens in aulâ vociferatur, Io, ſocij tendite plagas his ſilvis: leanam hic conſpexi modò cum duobus catulis. Atque rabidus inſiſtit veſtigiis uxoris tanquam fera: & vellit ex gremio matris Learchum ridentem & porrigentem breves ulnas; & crudelis bis terque in orbem jactat per aërem in modum fundæ, & disjicit oſſa infantis* impacta *dura petra. Tum denique mater furiata, ſeu dolor hoc præſtitit, ſeu diffuſum virus cauſſa fuit, exululat; & vaſana prorumpit ſparsâ comâ. Et geſtans te puſillum, Melicerta, brachiis nudis; Evohe, Bacche, clamat. Juno riſit ad nomen Bacchi;*

NOTÆ.

[o] *Echidnæ*] Latinè Vipera eſt fœmina. Sumitur verò ſæpiùs pro Hydrâ Lernæâ, Echidnâ, quæ virgo partim, partim ſerpens fuit, & Typhone gigante, unà cum Cerbero, aliiſque monſtris genita: deinde etiam pro quovis maximè venenoſo ſerpente uſurpatur.

[p] *Errores*] Venena quæ errandi & diſcurrendi furorem inſpirarent.

[q] *Conſequitur*] Reos perterrefaciendi causâ facem in orbem jactabat Tiſiphone.

[r] *Juſſi potens*] Poſtquam effeciſſet quod juſſerat Juno.

[ſ] *Æolides*] Athamas Æoli filius.

[t] *Clamat*] Inani ſpecie deluſus veneni efficaciâ.

[u] *Melicerta*] Alterum filium.

Risit: &, [x] Hos usus præstet tibi, dixit, [y] alumnus.
Imminet æquoribus [z] scopulus. pars ima cavatur
Fluctibus, & tectas defendit ab imbribus undas:
Summa riget, frontémque in apertum porrigit æquor.
Occupat hunc (vires insania fecerat) Ino:
Seque super pontum, nullo tardata timore,
Mittit, [a] onúsque suum. percussa recanduit unda
At Venus immeritæ [b] neptis miserata labores,
Sic [c] patruo blandita suo est: O numen aquarum,
Proxima cui cælo cessit, Neptune, potestas;
Magna quidem posco: sed tu miserere meorum,
Jactari quos cernis in [d] Ionio immenso:
Et Dîs adde tuis. aliqua & mihi gratia ponto est.
[e] Si tamen in dio quondam concreta profundo
Spuma fui, Graiumque [f] manet mihi nomen ab illâ.
Annuit oranti Neptunus; & abstulit illis,
Quod mortale fuit, majestatémque verendam
Imposuit; nomenque simul faciemque novavit:
[g] Leucothoëque Deum cum matre Palæmona dixit.

INTERPRETATIO.

& inquit, alumnus tibi referat hunc fructum. Promontorium impendet mari: pars infima excavatur undis, & tegitur fluctus à pluviâ: suprema prærupta est, & promovet verticem in profundum mare. Ino illuc ascendit; (vesania dederat vires) & nullo metu repressa injicit & se & suum onus in mare. Aqua impulsa albicavit. At Venus miserata dolores neptis immeritæ, ita demulsit patruum suum; O Neptune numen aquarum, cui obtigit potestas proxima cœlo, rogo equidem ingentia; sed tu miserere meorum, quos vides agitari in vasto Ionio; & adjice Diis tuis. Est etiam mihi aliqua gratia in mari; si tamen olim nata in divo ponto spuma fui, & Græcum nomen mihi est ab illâ. Neptunus assensus est precanti, & illis ademit quod fuit morti obnoxium, & addidit majestatem tremendam, & mutavit simul nomen & vultus; & vocavit Deum Palæmonem cum matre Leucothoë.

NOTÆ.

[x] *Hos usus*] Ut tanquam Baccho plena, hac rabie tenearis.

[y] *Alumnus*] Bacchus, *scil.* quem jam sæpè Inûs alumnum vidimus.

[z] *Scopulus*] *Moluris* à Pausaniâ appellatur, qui Athamantis insaniam ad Phryxi & Helles, quos illi Nephele genuerat, exilium, transfert.

[a] *Onus*] Melicertam filium, qui autore Pausaniâ à Delphinis exceptus, & in Isthmum Corinthium expositus, in deorum marinorum numerum relatus est, dictúsque Palæmon seu Portumnus.

[b] *Neptis*] Quia Inûs mater fuit Harmonia Cadmi uxor, quam Venus ex Marte genuerat.

[c] *Patruo*] Neptuno, *scilicet*, Jovis fratri, quem Jovem Venus pro patre, agnoscit.

[d] *Ionio*] Mare est Ionium ad Occasum Epiri & Peloponnesi: atque adeò multùm diuque suos undis jactari sivit Venus, aut planè nescio unde illos præcipites dederit Poëta.

[e] *Si tamen*] Plures fuisse Veneres atque earum unam ex maris spumâ ortam Cicero alijque scripserunt. Non imperitè igitur nunc arripit illa quod sibi à Poëtis tributum, seque in profundo vult genitam, ut faciliùs quod cupit à Neptuno consequatur.

[f] *Manet*] Ἀφροδίτη enim dicitur Græcis à maris spuma.

[g] *Leucothoe*] Quæ Matuta Latinis dicta est; de quâ prolixè Natalis Comes, quem, si tanti ducis, consule.

XIV. [h] Sidoniæ comites, quantùm valuêre, secutæ
Signa pedum, primo vidêre novissima saxo :
Nec dubium de morte ratæ, [i] Cadmeïda palmis
Deplanxère domum scissæ cum veste capillos.
Utque parum justæ, nimiúmque in [k] pellice sævæ
Invidiam fecere Deæ. convicia Juno
Non tulit : &, Faciam vos ipsas maxima, dixit,
Sævitiæ monumenta meæ. res dicta secuta est.
Nam quæ præcipuè fuerat pia, Persequar, inquit,
In freta reginam, saltúmque datura, moveri
Haud usquam potuit : scopulóque affixa cohæsit.
Altera, dum solito tentat plangore ferire
Pectora, tentatos sentit riguisse lacertos.
Illa, manus ut fortè tetenderat in maris undas,
Saxea facta manus in easdem porrigit undas :
Hujus, ut arreptum laniabat vertice crinem,
Duratos subitò digitos in crine videres.
Quo quæque in gestu deprenditur, hæsit in illo.
Pars volucres factæ ; quæ nunc quoque gurgite in illo
Æquora distringunt sumtis [l] Ismenides alis.
XV. Nescit [m] Agenorides [n] natam parvumque nepotem
Æquoris esse Deos. luctu seriéque malorum
Victus, & ostentis, quæ plurima [o] viderat, exit
Conditor urbe suâ ; tanquam Fortuna locorum,

INTERPRETATIO.

XIV. *Comites Sidonia secuta vestigia quantùm potuerunt, viderunt ultima in extremâ rupe : & credentes nullo modo esse eorum mortem dubiam laceratis crinibus & vestibus desleverunt palmis percussis domum Cadmeiam. Et cùm odium dixissent Dea parùm aqua, & nimiùm crudelis in adulteram, Juno non passa est probra ; &, inquit, Reddam vos ipsas maxima documenta mea crudelitatis. Res prolata evenit. Nam qua fuerat præsertim pia, Prosequar, ait, reginam in mare : & cùm voluisset se immittere nusquam potuit moveri, & mansit alligata saxo. Altera nitens plangere pectus ictu consueto, videt brachia conata obduruisse. Illa, ut fortè porrexerat manus in fluctus maris, mutata in rupem, extendit manus in eosdem fluctus. Cerneres digitos hujus, ut discerpebat comam dereptam vertice, diriguisse repente in comâ. Singula manserunt in illo gestu quo correpta sunt. Pars mutata in alites, qua Ismenides radūt, nunc etiam aquas in illo mari alis sumtis.*

XV. *Filius Agenoris ignorat filiam & parvum nepotem esse Deos marinos. Superatus ærumnis ; & numero malorum, & prodigiis, qua viderat plurima, ædificator egreditur urbe suâ, quasi sors locorum*

NOTÆ.

[b] *Sidonia*] Thebanæ, quæ Cadmi, Sidone oriundi, sociis nupserant.
[i] *Cadmeida*] Ino est Cadmi filia.
[k] *Pellice*] Semele, Bacchi matre, cuius causâ universam Bacchi familiam infestissimo odio Juno persequebatur,

[l] *Ismenides*] Thebanæ, ut jam diximus, ab Ismeno fluvio sic dictæ.
[m] *Agenorides*] Cadmus Agenoris filius.
[n] *Natam*] Ino est, de quâ modò.
[o] *Viderat*] Vidimus nos quoque suprà, Poëtâ ipso illa referente.

Non sua se premeret: longísque erratibus actus
Contigit [p] Illyricos profuga cum conjuge fines.
Jamque malis annísque graves, dum prima retractant
Fata domûs, relegúntque suos sermone labores;
[q] Num sacer ille meâ trajectus cuspide serpens,
Cadmus ait, fuerit; tum, cum Sidone profectus
Vipereos sparsi per humum nova semina dentes?
Quem si cura Deûm tam certâ vindicat irâ,
Ipse precor, serpens [r] in longam porrigar alvum.
Dixit: &, ut serpens, in longam tenditur alvum:
Duratæque cuti squamas increscere sentit,
Nigráque cæruleis variari corpora [s] guttis:
In pectúsque cadit pronus: commissáque in unum
Paulatim tereti sinuantur acumine crura.
Brachia jam restant: quæ restant brachia tendit;
Et lacrymis per adhuc humana fluentibus ora,
Accede, ô conjux, accede, miserrima, dixit:
Dumque aliquid superest de me; me tange: manúmque
Accipe, dum manus est; dum non totum occupat anguis.

INTERPRETATIO.

non sua se urgeret, & pressus longis erroribus venit ad oras Illyricas cum uxore exule. Et jam fessi ætate & ærumnis, dum revolvunt primam sortem domus, & recolunt oratione suos labores; Anne, inquit Cadmus, ille draco transfixus meo mucrone, tum cum Sidone egressus mandavi terræ dentes viperεos, novum semen, sacer fuerit? Quem si cura Deorum ulciscitur tam certâ irâ, ipse oro, ut anguis extendar in productum ventrem. Dixit, & tanquam anguis porrigitur in productũ ventrem, & advertit squammas innasci rigenti cuti; & corpus atrum distingui notis cæruleis; & dejicitur in ventrem, & pedes in unum concreti paulatim curvantur acumine tereti. Supersunt jam lacerti: porrigit lacertos qui supersunt, & lacrymis currentibus per faciem adhuc humanam, Ades, ô uxor infelicissima, ades, inquit: & quamdiu aliquid restat de me, me tange, & tene manum dum manus est, dum serpens non habet me totum.

NOTÆ.

[p] *Illyricos*] Illyridis accolas, quæ regio est ad mare Adriaticum Italiæ opposita. Plurima verò narrant de hac Cadmi profectione, quæ profectò satiùs est omninò nescire. Atque equidem sæpiùs de hac salutari ignorantiâ Tyrones velim admonitos, ne perniciabili quali multos torqueri video nugarum siti, ab optimarum rerum cognitione quibus imbutum esse decet virum Deo natum, abstrahantur.

[q] *Num sacer*] Sacrum fuisse Draconem suspicatur Cadmus, quem olim interfecit, cujus causâ Deorum iram sit expertus.

[r] *In longam*] Qualem serpentes gerunt. Cur verò in serpentem dicatur mutatus Cadmus, hanc rationem reddit summus Bochartus. Cadmonæi seu Orientales, de quibus Gen. 15. 19. qui, ut ex Josue cap. 11. 3. Chanaam terræ partem maximè Orientalem occupaverant, ad montem Hermonem, (à quo Harmonia Cadmi uxor,) cum Hevæis una gens fuerunt: *Hevæus* verò Syris est serpens. Alij volunt huic fabulæ locum præbuisse Cadmi inopiam qui in exilio suo latuit, aut barbarorum moribus sese accommodavit; vel in serpentem mutatum fuisse, quòd Illyriis plurimis ad quos ille pervenit oculi fuerint pupulâ duplici, qui quos diutiùs irati viderent interimere potuerint, ut refert Gellius.

[s] *Guttis*] Maculis subviridibus, quales in quorundam serpentum squamis conspiciuntur.

Ille quidem vult plura loqui : ſed lingua repente
In partes eſt fiſſa [t] duas. nec verba volenti
Sufficiunt : quotieſque aliquos parat edere queſtus ;
Sibilat. hanc illi vocem Natura relinquit.
Nuda manu feriens exclamat pectora conjux ,
Cadme, mane : teque his, infelix, exue monſtris.
Cadme, quid hoc ? ubi pes ? ubi ſunt humerique, manúſque ?
Et color, & facies, &, dum loquor, omnia ? cur non
Me quoque, cæleſtes, in eundem vertitis anguem ?
Dixerat. ille ſuæ lambebat conjugis ora :
Inque ſinus caros, veluti cognoſceret, ibat ;
Et dabat amplexus , aſſuetáque colla petebat.
Quiſquis adeſt (aderant comites) terretur. at illi
Lubrica permulcent criſtati colla draconis ,
Et ſubitò duo ſunt ; junctóque volumine ſerpunt ;
Donec in appoſiti nemoris ſubiêre latebras.
Nunc quoque nec fugiunt hominem, nec vulnere lædunt :
Quidque prius fuerint, placidi meminêre dracones.
XVI. Sed tamen ambobus verſæ ſolatia formæ
Magna [u] nepos fuerat ? quem debellata colebat
India : quem poſitis celebrabat [x] Achaïa templis.
Solus [y] Abantiades ab [z] origine cretus eadem
Acriſius ſupereſt, qui mœnibus [a] arceat [b] urbis

INTERPRETATIO.

Ille quidem cupit plura proferre ; ſed lingua ſubitò eſt diviſa in duas partes ; nec verba ſuccurrunt cupienti ; & quoties aggreditur emittere aliquam querimoniam, ducit Sibila : Natura illi permiſit eum ſonum. Uxor plangens nuda pectora manu, vociferatur, Reſiſte, Cadme ; & miſer exime te his monſtris. Quid iſtud, Cadme ? Ubi pes ? ubi ſunt & humeri, & manus, & color, & omnia , dum verba fundo ? Quamobrem, Dij, non mutatis me etiam in eundem Serpentem ? Abſolverat. Ille linguâ demulcebat vultus ſuæ uxoris , & ſerpebat in dilectos ſinus tanquam cognoſceret ; & amplectebatur ; & ferebatur in collum conſuetum. Quiſquis adſtat (adſtabant ſocij) expaveſcit. At dracones gerentes colla lubrica criſtu inſignita permulcent illos , & repente duo ſunt ; & obrepunt ſpiris concordibus, donec intraverunt in cavernas ſilvæ vicinæ. Nunc etiam neque vitant hominem, neque mordent , & mites ſerpentes recordantur quid antea fuerint.

XVI. Sed tamen nepos fuerat utrique magnæ conſolationi mutata figura ; quem India victa venerabatur ; quem Achaia colebat extructis delubris. Solus reſtat Acriſius Abantis filius ductus ab eâdem ſtirpe, qui proterreat Deum à muris urbis

NOTÆ.

[t] *Duas*] Uſque adeò plicatilis eſt ſerpentum lingua, tantâque eam celeritate vibrant, ut bifida aut etiam trifida videatur.

[u] *Nepos*] Bacchus, *ſcil.* ex Semele.

[x] *Achaia*] Quæ pars eſt Græciæ, in quâ Bœotia ſita eſt : niſi mavis pro Græciâ ipsâ poſitam eſſe, ut ſæpe alibi.

[y] *Abantiades*] Acriſius eſt Abantis filius, rex Argivorum , illius Danaës pater quæ Perſeum peperit , à quo poſtea ipſe Acriſius diſco per imprudentiam interfectus eſt.

[z] *Origine eâdem*] Voluerunt quippe nonnulli Abantem, Acriſij patrem, Beli fuiſſe filium, cui Belo Jupiter pater fuit.

[a] *Arceat*] Bacchum nempe Deum eſſe negabat.

[b] *Urbis Arg.*] Argos eſt ipſa , urbs Peloponneſi, quæ interdum plurali numero *Argi* dicitur, & pro totâ Græciâ ponitur.

Argolicæ; contraque Deum ferat arma; genúsque
Non putet esse Jovis. neque enim Jovis esse putabat
[c] Persea; quem pluvio Danaë conceperat auro.
Mox tamen Acrisium (tanta est præsentia veri,)
Tam violasse Deum, quàm non agnôsse nepotem,
[d] Pœniter. impositus jam cœlo est alter: at alter
Viperei referens spolium memorabile [e] monstri
Aëra carpebat tenerum stridentibus [f] alis.
Cúmque super Libycas victor penderet arenas;
Gorgonei capitis guttæ cecidere cruentæ:
Quas humus exceptas varios [g] animavit in angues.
Unde frequens illa est infestáque terra colubris.
XVII. Inde per immensum ventis discordibus actus
Nunc huc, nunc illuc, exemplo nubis aquosæ,
Fertur; & ex alto seductas æthere longè
Despectat terras; totúmque supervolat orbem.
Ter gelidas Arctos, ter Cancri brachia vidit:
Sæpe sub occasus, sæpe est ablatus in ortus.
Jamque cadente die veritus se credere nocti

INTERPRETATIO.

Argolicæ, & induat arma adversus illum, *neque credat esse sobolem Jovis. Neque etiam arbitrabatur Perseum esse Jovis* filium, *quem Danaë conceperat auro pluviali. Brevi tamen Acrisium pœnitet, (tanta est vis veri) tam læsisse Deum, quàm non agnovisse nepotem. Jam unus receptus est cœlo; at alius reportans insignes exuvias monstri viperei agitabat mollem aërem alis strepentibus. Cúmque voti compos immineret arenis Libycis, guttæ cruoris defluxerunt ex capite Gorgoneo, quas exceptas terra excitavit in diversos serpentes: ex quo illa terra est crebra & infesta serpentibus.*

XVII. *Inde vectus ventis dissentientibus per vastum* aëtem, *nunc huc, nunc illuc trahitur sicut nubes aquosa; & ex sublimi aëre despicit terras longè dissitas, & volat super totum terrarum ambitum. Ter conspexit frigidas ursas, ter lacertos Cancri. Sæpe abreptus est sub occasus, sæpe in ortus. Jamque die occidente metuens se committere tenebris*

NOTÆ.

[c] *Persea*] Cognoverat oraculo Acrisius se à nepote aliquando occisum iri; quamobrem filiam Danaën aheneâ turri subterraneâ inclusit. Illuc in imbrem aureum conversus Jupiter penetravit, qui puellam gravidam fecit. Re cognitâ in Jovem facti culpam rejicit Danaë; ast durus & sibi metuens pater illi fidem non habuit, quin eam cum filio Perseo unà in arcâ ligneâ inclusam in mare dejecit; quæ tamen à piscatore quodam extracta Pilumno regi data est, cui nupsit.

[d] *Pœnitet*] Quia alterum, Bacchum, *scil.* Cœlo receptum, nepotem Perseum Jove digna gessisse accipiebat.

[e] *Monstri Spolium*] Caput dicit Medusæ, vipereis capillis formidabile, quod Plutonis galeâ, Minervæ ægide, & falce adamantina instructus Perseus amputavit, Minervæ scuto deinde aptavit, cujus obtentu plurimos in saxa convertit. Fuerunt autem Medusa unà cum Sthenio & Euryale Phorci Cetique filiæ, de quibus si plura cupis, passim invenies.

[f] *Alis*] Talaribus, quæ à Nymphis, ut scribit Apollodorus, aut à Mercurio ut placet aliis, Perseus acceperat.

[g] *Animavit*] Fictum ex eo videtur istud quòd plurimis serpentibus infesta sit Africa.

Constitit Hesperio regnis [h] Atlantis in orbe;
Exiguámque petit requiem, [i] dum Lucifer ignes
Evocet Auroræ; currus Aurora diurnos.
Hîc hominum cunctos ingenti corpore præstans
Japetionîdes Atlas fuit. [k] ultima tellus
Rege sub hoc & pontus erat, qui Solis anhelis
Æquora [l] subdit equis, & fessos excipit axes.
Mille greges illi, totidémque armenta per herbas
Errabant: & humum [m] vicinia nulla premebant.
Arboreæ frondes auro radiante nitentes
Ex auro ramos, ex auro [n] poma tegebant.
Hospes, ait Perseus illi, seu gloria tangit
Te generis magni: generis mihi Jupiter auctor:
Sive es [o] mirator rerum; mirabere nostras.
Hospitium requiemque peto. memor ille vetustæ
Sortis erat (P Themis hanc dederat Parnasia sortem:)
Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro
Arbor: [q] & hunc prædæ titulum Jove natus habebit.

INTERPRETATIO.

requievit in parte orbis occiduâ, & regno Atlantis, & quærit brevem somnum, donec Lucifer arcessat lumen Auroræ, Aurora currus diei. Hic Atlas Japeti filius præcelluit omnibus hominibus proceritate corporis. Terra extrema & mare ultimum *quod subjicit aquas equis Solis exhaustis, & excipit currus lassos, fuit sub hoc rege. Mille greges & totidem armenta illi vagabantur per gramina; & nulla vicinia colebat terram. Folia arborum splendentia auro micante, poma aurea ornabant ramos aureos. Hospes, inquit illi Perseus, seu gloria magnæ originis te movet, Jupiter est auctor meæ originis; seu es admirator rerum, admiraberis nostras: posco hospitium & quietem. Ille recordabatur antiqui fati: (Themis Parnasia hoc fatum aperuerat.) Atla, dies aderit, quo arbor tua destituetur auro: & filius Jovis consequetur laudem rapti.*

NOTÆ.

[h] *Atlantis*] Hic fuit Atlas Promethei frater Japeti filius, rex Mauritaniæ, qui sibi à quodam Jovis filio exitium imminere, à Themide monitus, neminem prorsus hospitio accipiebat. Hunc objecto clypeo Perseus ædibus exclusus in montem mutavit, qui propter altitudinem cœlum pertingere, atque adeò sustinere creditus: Cui fabulæ locum dedit rerum Astronomicarum peritia quâ Atlas ille excelluit.

[i] *Dum Lucifer*] Id est, donec dies illucescat. Est autem Lucifer Veneris stella quæ prima post Solis occasum apparet tumque dicitur Hesperus, ultima eius ortum, atque adeò Auroram antegreditur, dicitúrque Phosphorus seu Lucifer.

[k] *Ultima*] Mauritaniam dicit, ad mare Atlanticum porrectam.

[l] *Subdit*] Quia in illud Sol sese condere videtur.

[m] *Vicinia nulla*] Adeòque solus ibi rex fuit potentissimus.

[n] *Poma*] Hesperidum, quæ Hesperi filiæ fuerunt fratris Atlantis, fuisse & poma hæc, & hortum plerique tradiderunt: perque ea mala Citria vel Medica, nonnulli oves alii quæ eodem nomine μῆλα Græcè appellantur, quidam Aurifodinas intellexerunt.

[o] *Mirator*] Optimè verò arcanorum naturæ scrutatorem curiositate studet commovere.

[p] *Themis*] Cœli & Terræ filia, quam ante Apollinem Delphis oracula edidisse, quodque fas fuerit præcepisse, fabulati sunt.

[q] *Et hunc*] Hercules verò Jovis filius poma illa rapuit, ut ex fabulis notissimum.

Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas
Mœnibus, & vasto dederat servanda [r] draconi:
Arcebátque suis externos finibus omnes.
Huic quoque, Vade procul, [s] ne longè gloria rerum,
Quas mentitis, ait, longè tibi Jupiter absit.
Vimque minis addit: foribúsque expellere tentat
Cunctantem, & placidis miscentem fortia dictis.
Viribus inferior, [t] (quis enim par esset Atlanti
Viribus?) At quoniam parvi tibi gratia nostra est;
Accipe munus, ait. lævâque à parte Medusæ
Ipse [u] retroversus squallentia prodidit ora.
Quantus erat, mons factus Atlas. jam barba comæque
In silvas abeunt juga sunt humerique manúsque.
Quod caput ante fuit, summo est in monte cacumen.
Ossa lapis fiunt. tum partes auctus in omnes
Crevit in immensum (sic Dî statuistis,) & omne
Cum tot sideribus cælum requievit in illo.
XVIII. Clauserat [x] Hippotades [y] æterno carcere ventos;
Admonitórque operum cælo clarissimus alto
Lucifer ortus erat. [z] pennis ligat ille resumtis
Parte ab utraque pedes; [a] telóque accingitur unco:
Et liquidum motis talaribus aëra findit.

INTERPRETATIO.

Atlas id pavens cinxerat pomaria firmis muris, & tradiderat custodienda ingenti draconi; & prohibebat omnes peregrinos suis finibus. Dixit quoque huic, Discede, ne gloria rerum quas fingis, te destituat, ne Jupiter tibi sit longè. Atque vi auget minas, & nititur ejicere valvis hærentem, & miscentem verba aspera mitibus. Minor viribus, (nam quis æqualis esset Atlanti viribus?) At quandoquidem, inquit, gratia nostra tibi est parvi, donum habe: & ipse retro aspiciens ostendit à parte sinistrâ vultus horridos Medusæ. Atlas quantus erat mutatus in montem. Jam barba & capilli fiunt silvæ: humeri & manus sunt vertices. Quod fuit antè caput, est fastigium in ultimo monte. Ossa mutantur in saxa. Tum auctus in omne latus surrexit in immensum, (ità voluistis Dij) & totum cælum cum tot astris requievit in illo.

XVIII. *Hippotades oppresserat omnes ventos carcere æterno; & Lucifer hortator operum surrexerat splendidissimus in sublimi cælo. Ille pennis resumtis constringit pedes ab utraque parte & accingitur ense falcato; & dividit aërem fluidū talaribus agitatis.*

NOTÆ.

[r] *Draconi*] Ladonis nomine, quem fluvium seu fossam circum hortos, in Serpentis modum ductam interpretantur.

[s] *Ne longè*] Adeòque adversus Atlantis impetum inutilis.

[t] *Quis enim*] Cœlum sustentare Atlantem vidimus.

[u] *Retroversus*] Ne pariter in saxum, viso monstro, mutaretur.

[x] *Hippotades*] Æolus, Jovis ex Acestâ Hippotæ, à quo Hippotades filius, ut placet nonnullis; ventorum rex ideo creditus, quòd Astronomiæ peritissimus de eorum naturâ dissereret, futurásque tempestates prædiceret.

[y] *Æterno*] Firmissimo quo olim solitus illos coërcere.

[z] *Pennis*] Talaribus, de quibus suprà.

[a] *Telo unco*] Ense falcato, seu Harpe. *Cimeterre, Sabre.*

Gentibus innumeris circumque infráque relictis,
Æthiopum populos [b] Cephe'ia conspicit arva.
Illic immeritam maternæ pendere [c] linguæ
Andromedam pœnas injustus jusserat [d] Ammon.
Quam simul ad duras religatam brachia cautes
Vidit Abantiades; nisi quod levis aura capillos
Moverat; & trepido manabant lumina fletu;
Marmoreum ratus esset opus. [e] trahit inscius ignes;
Et stupet: &, visæ correptus imagine formæ,
Pæne suas quatere est oblitus in aëre pennas.
Ut stetit, O, dixit, non istis digna catenis;
Sed quibus inter se cupidi junguntur amantes;
Pande requirenti nomen terræque tuumque;
Et cur vincla geras. primò silet illa: nec audet
Appellare virum virgo: manibúsque modestos
Celasset vultus; si non religata fuisset.
Lumina, quod potuit, lacrymis implevit obortis.
Sæpius instanti, [f] sua ne delicta fateri
Nolle videretur, nomen terræque suumque,

INTERPRETATIO.

Nationibus plurimis circum & infra emissis, intuetur campos Cepheos & populos Æthiopum. Illic iniquus Ammon coegerat Andromedan insontem exsolvere pœnas jactantia materna. Quam statim atque Abantiades conspexit vinctos habentem lacertos ad rigidam rupem, arbitratus esset signum fuisse marmoreum, nisi quòd parvus ventus agitaverat comam, & oculi emittebant lacrymas timidas. Incautus concipit flammas; & hæret, &, sublatus specie pulcritudinis conspecta, propemodum non meminit agitare alas in aëre. Postquam adstitit, O, inquit, immerita ejusmodi vincula, sed quibus amantes avidi inter se copulantur dic petenti nomen patriæ & tuum, & quamobrem feras catenas. Primò illa obticet, neque virgo audet alloqui virum; & velasset faciem pudicam manibus, si non fuisset vincta. Quod licuit implevit oculos lacrymis erumpentibus. Ne crederetur nolle agnoscere sua peccata, profitetur nomen patriæ & suum,

NOTÆ.

[b] *Cepheia*] Cephei, Phœnicis filij, Andromedæ patris, regis Æthiopum.

[c] *Lingua*] Quippe ausa Cassiope Andromedæ mater, de pulchritudine cum Nereidibus contendere.

[d] *Ammon*] Jupiter est, quem *arenarium* Græculi vocaverunt, aut vocatum voluerunt, qui in Libyæ desertis sub arietis formâ, ideo colebatur, ut visum iisdem, quod eâ forma sitienti Baccho apparuerit, eidemque pedis ictu fontem aperuerit; vel ut placet, aliis quòd galeâ uteretur in bello, cujus insigne esset caput arietis: Sed veriùs filium Noë *Ham*, vel *Cham* pro Deo, in Libya cultum, credideris; siquidem illam terram ejus posteri incoluerunt; nisi fortè Solem, (qui idem atque Jupiter,) propter radios (eâdem voce quâ cornua Hebræis appellatos) cornutum Hammonem, à voce *Hammah calere*, cum Fallero fuisse malueris. Ille, quicumque tandem fuerit, de marino monstro, quod Nereidum precibus, Neptunus adversus Æthiopas immiserat, consultus, Cephei Cassiopesque progeniem monstro objiciendam responderat: quod quidem jam, non sine causâ, Poëtæ injustum videtur, cùm mater non filia in culpâ fuisset.

[e] *Trahit inscius*] Andromedan nescius quæ esset, amavit.

[f] *Sua ne*] Atque adeò ipsa sibi conscia videretur.

Quantáque maternæ fuerit fiducia formæ,
Indicat. &, nondum memoratis omnibus, unda
Insonuit: veniensque immenso [g] bellua ponto
Eminet; & latum sub pectore possidet æquor.
Conclamat virgo: genitor lugubris, & amens
Mater adest; ambo miseri, sed justius illa.
Nec secum auxilium, sed dignos tempore fletus,
Plangoremque ferunt: vinctóque in corpore adhærent.
Cùm sic hospes ait: Lacrymarum longa manere
Tempora vos poterunt ad opem brevis hora ferendam est.
Hanc ego si peterem Perseus Jove natus, & [h] illâ
Quam clausam implevit fœcundo Jupiter auro,
Gorgonis anguicomæ Perseus superator, & alis
Æthereas ausus jactatis ire per auras;
Præferrer cunctis certè gener. addere tantis
Dotibus & meritum (faveant modò numina) tento.
Ut mea sit, servata meâ virtute, paciscor.
Accipiunt legem, (quis enim dubitaret?) & orant,
Promittúntque super regnum dotale, parentes.
Ecce velut navis præfixo concita rostro
Sulcat aquas, juvenum sudantibus acta lacertis;
Sic fera dimotis impulsu pectoris undis
Tantum aberat [i] scopulis, quantum [k] balearica [l] torto
Funda potest plumbo medij transmittere cæli:

INTERPRETATIO.

& quanta fuerit confidentia pulcritudinis maternæ: &, nondum omnibus enarratis, aqua strepitum edidit; & monstrum accedens ex alto mari apparet, & occupat vastum spatium maris sub pectore. Puella exclamat: pater tristis, & mater insana præsens est, uterque miseri, sed æquiùs illâ. Neque opem ferunt secum, sed lacrymas congruas tempestati, & planctus; & connectuntur corpori religato. Cùm sic hospes loquitur: Poterit vobis longum dari spatium flendi; exigua est mora ad opem præstandã. Si ego Perseus Jovis filius, atque eâ quam inclusam Jupiter gravidam fecit auro fœcundo, Perseus victor Gorgonis anguicomæ, nec veritus iter facere per aërem alis agitatis, si inquam *istam poscerem in matrimonium, anteponererne gener sine dubio cunctis? Conor cumulare tantas dotes etiam beneficio, modo Dij annuant. Transigo ut mea sit defensa meâ fortitudine. Probant conditionem, (quis enim abnueret?) & parentes precantur, & pollicentur insuper regnum dotale. Ecce, sicuti velox navis findit aquas rostro præfixo, impulsa brachiis sudantibus juvenum, sic bellua, aquis repulsis motu pectoris, tantùm distabat à rupe, quantùm funda Balearica potest transgredi medii aëris;*

NOTÆ.

[g] *Bellua*] Cujus ossa Romam ex oppido Judeæ Joppe allata ostendit M. Scaurus, longitudine pedum 40. altitudine costarum Indicos elephantes excedente, spinæ crassitudine sesquipedali; ut Plinius & Solinus referunt.

[h] *Illâ*] Danaë *scil.* Persei matre, de quâ suprà. Optimè verò sese ignotus, & brevissimâ oratione, utpote monstro & tempore urgente, commendat Perseus.

[i] *Scopulis*] Illis, *scilicet*, quibus religata Andromede.

[k] *Balearica*] A Balearium insularum, Hispaniæ, in Mediterraneo mari objectarum, incolis, qui peritissimi habiti funditores.

[l] *Torto*] In orbem acto: qui mos est funditorum.

Cum

Cùm ſubitò juvenis pedibus tellure repulsâ
Arduus in nubes abiit. ut in æquore ſummo
Umbra viri viſa eſt, viſam fera ſævit in umbram.
Utque Jovis * præpes, vacuo cum vidit in arvo
Præbentem Phœbo liventia terga draconem,
Occupat averſum: neu ſæva retorqueat ora,
Squamigeris avidos figit cervicibus ungues.
Sic celeri fiſſum [m] præpes per inane volatu
Terga feræ preſſit; dextróque frementis in armo
[n] Inachides ferrum curvo tenus abdidit hamo.
Vulnere læſa gravi modo ſe ſublimis in auras
Attollit: modò ſubdit aquis: modò more ferocis
Verſat apri, quem turba canum circumſona terret.
Ille avidos morſus velocibus effugit alis:
Quaque patent, nunc terga cavis ſuper obſita [o] conchis,
Nunc laterum coſtas, nunc qua tenuiſſima cauda
Deſinit in piſcem, falcato vulnerat enſe.
Bellua puniceo miſtos cum ſanguine fluctus
Ore vomit. maduêre graves aſpergine pennæ.
Nec bibulis ultra Perſeus talaribus auſus
Credere; conſpexit [p] ſcopulum: qui vertice ſummo
Stantibus extat aquis; operitur ab æquore moto.
Nixus eo, rupíſque tenens juga prima ſiniſtra,
Ter quater exegit repetita per ilia ferrum.

INTERPRETATIO.

cùm repente juvenis terrâ repreſsâ pedibus, ſublimis exiliit in aërem. Cùm umbra viri conſpecta eſt in ſupremo mari, bellua furit in umbram conſpectam. Et ſicut Jovis ales, cùm intuitus eſt ſerpentem obvertentem ſubnigrum dorſum Soli, in vaſto agro, corripit averſum; & ne reflectat fera ora, immittit acres ungues collo ſquamifero: Sic velox Inachides præcipiti volatu per aërem diviſum irruit in dorſum belluæ, & condidit enſem in armo dextro furentis capulo tenus. Altè vulnerata, interdum ſe excelſa erigit in aërem, interdum mergitur aquis; interdum verſatur in modum aſperi apri, quem multitudo allatrantium canum tremefacit. Ille vitat morſus aſperos citis alis; & modò lædit recurvo gladio dorſum tectum teſtis cavis, quà apertum eſt, modò coſtas laterum, modò quà cauda ſubtilior terminatur in piſcem. Fera expuit ore rubente undas miſtas cum ſanguine. Pennæ irroratæ fuerunt graves reſperſione. Atque Perſeus non auſus ampliùs confidere talaribus madidis, intuitus eſt ſaxum, quod eminet ſupremo cacumine, aquis tranquillis, tegitur à mari agitato. Stans eo, & apprehendens ſupremum cacumen ſaxi ſiniſtrâ, ter quaterque feræ repetita ilia enſe tranſegit.

NOTÆ.

* *Præpes*] Aquilam dicit, Jovis alitem, ſerpentibus, uti quidã volunt, maximè infeſtam.

[m] *Præpes*] Id eſt, Velociter, opportunè, & facili lapſu ex ſuperiori loco involans.

[n] *Inachides*] Perſeus, Argivus ab Inacho priſco Argivorum rege, quibus Acriſius avus imperabat, ſic dictus.

[o] *Conchis*] Eâ voce uſus, ut ſquamarum indicet duritiem.

[p] *Scopulum*] Opportunus eſſet nimiùm, niſi ſuperiùs non longè à ſcopulis & littore abfuiſſe belluam monuiſſet.

Littora cum plausu clamor superasque Deorum
Implevêre domos. gaudent, generúmque salutant,
Auxiliúmque domûs servatorémque fatentur
Cassiope, Cepheúsque pater. resoluta catenis
Incedit virgo pretiúmque & caussa laboris.
Ipse manus haustâ victrices abluit undâ:
Anguiferúmque caput nudâ ne [q] lædat arenâ,
Mollit humum foliis: natásque sub æquore virgas
Sternit, & imponit [r] Phorcynidos ora Medusæ.
Virga recens, bibulâque etiamnum viva medullâ,
Vim rapuit [s] monstri, tactúque induruit hujus:
[t] Percepítque novum ramis & fronde rigorem.
At Pelagi Nymphæ factum mirabile tentant
Pluribus in virgis, & idem contingere gaudent:
[u] Semináque ex illis iterant jactata per undas.
Nunc quoque curaliis eadem natura remansit,
Duritiem tacto capiant ut ab aëre; quodque
Vimen in æquore erat, fiat super æquora saxum.
XIX. Dîs [x] tribus ille focos totidem de cespite ponit;
[y] Lævum Mercurio, dextrum tibi, bellica virgo;
Ara Jovis media est. mactatur vacca Minervæ;
Alipedi vitulus; taurus tibi, summe Deorum.

INTERPRETATIO.

Vociferatio cum applausu impleverunt littora, & supremas domos Deorum: Cassiope & pater Cepheus lætantur, & salutant generum, & agnescunt columen & servatorem domûs. Puella liberata vinculis exspatiatur præmium & caussa laboris. Ipse lavat manus victrices aquâ sumtâ. Et sternit terram frondibus, ne caput anguiferum prematur nudâ glareâ; & supponit virgas natas in mari, & imponit caput Medusæ Phorcynidos. Virga recens atque etiam viva traxit vim monstri medullâ bibulâ, & diriguit hujus contactu; & accepit novam duritiem ramis & frondibus. At Nymphæ maris periculum faciunt facti mirabilis in pluribus virgis, & lætantur idem evenire; & renovant ex illis semina sparsa per aquas. Nunc quoque eadem natura est curaliis, ut rigescant ab aere tacto, & quod erat vimen in mari, lapidescat super mari.

XIX. *Ille statuit tribus Diis totidem altaria de glebis, sinistrum Mercurio, dextrum tibi, virgo bellica; altare Jovis medium est. Junix immolatur Palladi; vitulus alipedi; taurus tibi, maxime Deorum.*

NOTÆ.

[q] *Lædat*] Cavit Perseus ne arenâ nudâ læderetur caput Medusæ, foliis substratis.

[r] *Phorcynidos*] Phorci filiæ.

[s] *Monstri*] Medusæ capitis *scilicet*, cui innata vis viventia pleraque indurandi.

[t] *Percepit*] Ad coralij naturam alludit, quod in mari molle, extractum non multò post durescit.

[u] *Seminaque*] Id est, Nymphæ pluribus virgis vim Monstri gaudent experiri, ut cùm illæ virgæ in corallium mutatæ fuerint, seminis loco illud idem per vastum mare propagent.

[x] *Tribus*] Illis agit gratias numinibus, quorum ope potissimum in mactando monstro usus fuerat.

[y] *Levum*] Quem medio, honore proximum scripsit Lipsius.

Protinus Andromedan & [a] tanti præmia facti
[a] Indotata rapit. [b] tædas [c] Hymenæus Amórque
Præcutiunt : [d] largis satiantur odoribus ignes :
Sertáque dependent tectis : [e] lotíque, lyræque ,
Tibiáque, & cantus, animi felicia læti
Argumenta, sonant. reseratis aurea valvis
Atria tota patent, pulchróque instructa paratu.
[f] [Cepheni proceres ineunt convivia regis.]
Postquam epulis functi, generosi munere Bacchi
[g] Diffudêre animos : cultúsque habitúsque locorum
Quærit Abantiades ; quærenti protinus unus
[Narrat [h] Lyncides, moréſque, habitúsque virorum.]
Quæ simul edocuit, Nunc, ô fortissime, dixit ,
Fare precor, Perseu, quantà virtute, quibúsque
Artibus abstuleris crinita draconibus [i] ora.
Narrat Abantiades, gelido sub Atlante jacentem
Esse locum, solidæ tutum munimine molis :
Cujus in introïtu geminas habitasse sorores
[k] Phorcydas, [l] unius partitas luminis usum :

INTERPRETATIO.

Continuò abripit Andromedan , & mercedem indotatam tanti facinoris. Hymenæus & Amor antè movet faces : foci implentur multis odoribus: & corolla dependent tectis : & loti , & lyra, & tibia , & cantus, indicia festivi animi personant. Tota atria aurea , & ornata specioso apparatu aperta sunt, foribus patentibus. Optimates Cepheni frequentant convivia regis. Postquam epulati essent exhilararunt corda beneficio præstantissimi vini : & Abantiades sciscitatur ritus & mores locorum : continuò quidam Lyncides refert sciscitanti ritus & mores hominum. Quæ statim atque enarravit, Nunc, inquit , ô strenuissime Perseu, narra, quæso , quantâ fortitudine , & quibus dolis abripueris caput serpêtibus hispidum. Abantiades memorat , locum esse porrectum sub frigido Atlante securum septo vasti muri : in cujus ingressu sedem habuisse duas sorores Phorcydas , partitas usum unius oculi :

NOTÆ.

[a] *Tanti facti*] De monstri occisione loquitur.

[a] *Indotata*] Quæ sine dote poposcerat, ut virum fortem, atque adeò heroem decuit.

[b] *Tædas*] Quas nuptiis adhibere solebant, ut jam toties vidimus ; quæque adeò pro ipsis sumi solitæ.

[c] *Hymenæus*] Deus , de quo jam toties, quem in nuptiis appellare solebant.

[d] *Largis*] Non sine sacrificiis, *scil.* nuptiarum ceremoniæ absolvebantur.

[e] *Lotique*] Id est tibiæ ex loto frutice,de quo in Amoribus : quanquam mallem *cithara* quod in quibusdam reperitur,nisi Heinsio & Gronovio viris clarissimis aliter videretur.

[f] *Cepheni*]Qui Cephei aulā frequentabant.

[g] *Diffudêre*] Id est, Cor dilataverunt, exhilararunt ; nam lætitiæ auctor Bacchus,qui cúris aut mœstitiâ contractum resolvit.

[h] *Lyncides*] Lyncei filius , nisi nomen est proprium. Sed locus est procul dubio corruptus , de quo videsis clariss. Heinsij castigationem accuratam, si tanti est.

[i] *Ora*] Medusæ caput serpentibus horridum, ut suprà vidimus.

[k] *Phorcydas*] Gorgonas dicit Pephredo & Enyo,quibus addunt nonnulli Dino, Phorci filias , quas, quòd canæ natæ fuerint *Græas* vocitaverunt , quarum sorores fuerunt aliæ Medusa , Sthenio & Euryale. De quibus monstris consulere non pœnitebit Natalis Comitis Mythologiam, præsertim Palæphatum, itemque Apollodorum.

[l] *Unius luminis*] *Oculi* , quo per vices utebantur ; atque equidem eum Consiliarium volunt fuisse qui fabulam ad historiam referunt ; Prudentiam verò , (quâ opus potissimùm ad negotia externa) qui ad mores.

Id ſe ſolerti furtim, dum traditur, aſtu
Suppoſita cepiſſe manu : perque abdita longè ,
Deviáque, & ſilvis horrentia ſaxa fragoſis
[m] Gorgoneas tetigiſſe domos : paſſimque per agros ,
Perque vias vidiſſe hominum ſimulacra feratúmque ,
In ſilicem ex ipſis viſâ converſa Meduſâ :
Se tamen horrendæ clypei, quod læva gerebat ,
[n] Ære repercuſſo formam aſpexiſſe Meduſæ :
Dumque gravis ſomnus colubráſque ipſámque tenebat ,
Eripuiſſe caput collo : penníſque fugacem
[o] Pegaſon & fratrem matris de ſanguine natos.
Addidit & longi [p] non falſa pericula curſus :
Quæ freta, quas terras ſub ſe vidiſſet ab alto :
Et quæ jactatis tetigiſſet ſidera pennis.
[q] Ante exſpectatum tacuit tamen. excipit unus
E numero procerum, quærens, cur ſola ſororum
Geſſerit alternis immiſtos crinibus angues.
Hoſpes ait, Quoniam ſcitaris digna relatu ,
Accipe quæſiti cauſſam. clariſſima forma ,
Multorúmque fuit ſpes invidioſa procorum
Illa : nec in tota conſpectior ulla capillis

INTERPRETATIO.

ſe eum corripuiſſe clanculum callide dolo, manu ſubmiſſâ,dum porrigitur ; & ſubiiſſe ſedes Gorgoneas per loca *longè ſemota , & devia , & rupes horridas ſilvis ſonoris : & inveniſſe hinc inde per campos & per vias imagines virorum & belluarum mutatas ex ipſis in ſaxa , conſpectâ Meduſâ : ſe tamen vidiſſe ſpeciem terribilis Meduſæ ære reflexo clypei, quem ferebat ſiniſtra: & dum ſopor altus haberet & ipſam & ſerpentes, abſtuliſſe caput collo : & Pegaſon celerem pennis , & fratrem Chryſaorem genitos de ſanguine matris. Adjecit etiam non ficta diſcrimina prolixi itineris ; qua maria , quas terras intuitus eſſet ſub ſe ab excelſo* cælo *; & quibus ſideribus admotus fuiſſet pennis agitatis. Siluit tamen citiùs quam deſideraretur. Unus ex primoribus interrogat, exquirens, quamobrem ſola ſororum habuerit ſerpentes immiſtos pilis alternis. Hoſpes , inquit , quandoquidem petis digna memorari ; habe rationem poſtulati. Illa fuit inſignis pulcritudine , & ſpes invidioſa multorum procorum ; neque pars ulla fuit ſpecioſior in* illâ *totâ crinibus.*

NOTÆ.

[m] *Gorgoneas*] In quibus Meduſa Sthenio & Euryale degebant. Jam monui ; conſulendus omnino Natalis Comes qui hanc fabulam egregiè ad mores accommodat.

[n] *Ære repercuſſo*] Ne ſi ipſam Meduſam ſine clypeo, quo ſpeculi loco uſus eſt, incautè aſpexiſſet, in ſaxum obriguiſſet. Non ſunt voluptates ſine Sapientiæ clypeo & ſpeculo adeundæ , quo earum ſerpens venenum cognoſcitur & evitatur.

[o] *Pegaſon*] Equus fuit alatus quem cum Chryſaore fratre , homine quidem , ſi Diis placet , ex Meduſæ ſanguine in terram delapſo , ad fontes Oceani , à quibus nomen, natum voluerunt.

[p] *Non falſa*] Quippe fugientem perſequutæ ſunt Sthenio & Euryale alatæ, manibúſque ferreis à naturâ inſtructæ : ſed illum Plutonis obſcura galea , quam circum nox plurima, protexit.

[q] *Ante exſpect.*] Ut hinc gratiſſimam credas fuiſſe Perſei orationem.

Pars fuit. inveni, qui ſe vidiſſe referrent.
Hanc pelagi rector templo vitiaſſe Minervæ
Dicitur. averſa eſt, & caſtos ægide vultus
[r] Nata Jovis texit. neve hoc impune fuiſſet;
Gorgoneum turpes crinem mutavit in hydros.
[s] Nunc quoque, ut attonitos formidine terreat hoſtes,
Pectore in adverſo, quos fecit, ſuſtinet angues.

INTERPRETATIO.

Vidi qui dicerent ſe aſpexiſſe. Deus maris dicitur hanc violaſſe in templo Minervæ. Filia Jovis ſeſe avertit, & operuit pudicum os ægide: & ne hoc fuiſſet inultum, vertit comam Gorgonis in horrendos ſerpentes. Nunc etiam, ut tremefaciat hoſtes ſtupidos gerit in pectore oppoſito ſerpentes quos produxit.

NOTÆ.

[r] *Nata Jovis*] Pallas *ſcilicet*.

[s] *Nunc quoque*] Jam diximus ſuprà Meduſæ caput Minervæ ſcuto aptatum, quo hoſtes in ſaxa transformet.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER V.

ARGUMENTUM.

Tum Pallas, quæ illi hactenus comes fuerat, ipſo relicto in Heliconem ſe confert, ut Hypocrenen inſpiciat. Ibi narrant illi Muſæ de Pyreneo, & Pieridibus in picas converſis, poſtquam cantu de variis transformationibus inſtituto, cùm ipſis contendiſſent.

DUmque ea Cephenum medio [a] Danaëius heros
Agmine commemorat; fremidâ [b] regalia turbâ
Atria complentur: nec conjugialia feſta
Qui canat, eſt clamor; ſed qui fera nunciet arma.
Inque repentinos convivia verſa tumultus
Aſſimilare freto poſſis: quod ſæva quietum
Ventorum rabies motis exaſperat undis.

INTERPRETATIO.

ET dum heros Danaëius ea refert in medio cœtu Cephenum, atria regia implentur turbâ furente: neque vociferatio eſt quæ indicet feſta connubialia; ſed quæ ferat ſæva arma. Atque liceat comparare convivia mutata in ſubitos tumultus, mari, quod tranquillum terribilis impetus ventorum turbat atque eruit *undis agitatis.*

NOTÆ.

[a] *Danaëius*] *Danaës filius*; Perſeus, de quo ſuprà.

[b] *Regalia*] Cephei, *ſcilicet*, Æthiopum regis.

Primus in his [c] Phineus, belli temerarius auctor,
Fraxineam quatiens æratæ cuſpidis haſtam;
En, ait, en adſum [d] præreptæ conjugis ultor.
Nec mihi te pennæ, nec [e] falſum verſus in aurum
Jupiter, eripient. conanti [f] mittere Cepheus,
Quid facis? exclamat: quæ te, germane, furentem
Mens agit in facinus? [g] meritiſne hæc gratia tantis
Redditur? [h] hac vitam ſervatæ dote rependis?
Quam tibi non Perſeus, verum ſi quæris, ademit:
Sed grave [i] Nereïdum numen, ſed corniger Ammon,
[k] Sed quæ [l] viſceribus veniebat bellua ponti
Exſaturanda meis. illo tibi tempore rapta eſt,
Quo peritura fuit. niſi ſi, crudelis, idipſum
Exigis, ut pereat: luctúque levabere noſtro.
[m] Scilicet haut ſatis eſt, quod te ſpectante revincta eſt;
Et nullam quod opem patruus ſponſúſve tuliſti:
Inſuper à quoquam quod ſit ſervata dolebis;
Præmiáque eripies? quæ ſi tibi magna videntur;

INTERPRETATIO.

Inter hos prior Phineus, inconſideratus excitator tumultus agitans haſtam fraxineam mucrone ærato. Ecce, inquit, ecce hic ſum vindex antè ablatæ uxoris. Neque alæ, neque Jupiter mutatus in fictum aurum eripiet te mihi. Cepheus exclamat tentanti jacere, Quid agis? quis animus trudit in flagitium te vaſanum, ô frater? An hæc gratia refertur tantis beneficiis? Compenſaſne hâc dote vitam ſervatæ? quam, ſi veritatem amas, non Perſeus tibi præripuit; ſed infenſa poteſtas Nereïdum, ſed Ammon corniger, ſed fera maris quæ aderat explenda meis præcordiis. Tibi ablata eſt illo tempore, quo fuit interitura: niſi ſi idipſum petis, ut intereat, crudelis; & ſolatium habebis ex luctu noſtro. Nimirum parùm eſt, quòd religata eſt te intuente, & quòd patruus & ſponſus nullum auxilium præbuiſti: Grave tibi erit inſuper quòd ſit ſervata à quoquam; & auferes mercedem? quam, ſi tibi ampla videtur.

NOTÆ.

[c] *Phineus*] Hic Cephei fuit frater, cui deſponſata Andromeda antequam Ceto exponeretur. Fuit & alius celeberrimus Argonautarum hoſpes, de quo poſtea videbimus.

[d] *Prærepta*] Andromedæ *ſcil.* quam quidem ſtultè veluti ſuam repoſcebat Phineus, poſtquam à Perſeo, monſtro atque adeo certiſſimæ morti erepta eſſet.

[e] *Falſum*] Spurium innuit fuiſſe Perſeum, qui matris crimini falsò Jovis nomen obtenderet.

[f] *Mittere*] Haſtam *ſcilicet*, quâ Perſeum occideret.

[g] *Meritiſne*] Perſei, intellige, qui Andromedan liberaverat, ut ſuprà vidimus.

[h] *Hac vitam*] Fratrem damnat qui pro vitæ auxilio Andromedæ allato, Perſeo mortem præmium offert.

[i] *Nereidum*] Quæ, ut ſuprà dictum, propter formam à Caſſiopeâ ſpretam, monſtrum à Neptuno immiſerant, cui Cephei & Caſſiopeæ prolem exponendam Jupiter Ammon reſponderat.

[k] *Sed quæ*] Quia propter præſentiſſimum ab eâ belluâ periculum lubentiſſimo animo filiam liberandam petenti Perſeo in matrimonium collocare coacti ſunt parentes.

[l] *Viſceribus*] Sunt certè nati parentum ſuorum viſcera. Sed emphaſis eſt, quæ Cepheum excuſat, quòd alteri, Phineo deſponſatam puellam tradiderit.

[m] *Scilicet*] Amarâ cùm Ironiâ fratri vecordiam objicit.

Ex illis scopulis, ubi erant affixa, petîsses :
Nunc sine, qui petiit per quem non orba senectus,
Ferre, quod & meritis & voce est pactus : eumque
Non tibi, sed certæ prælatum intellige morti.
[n] Ille nihil contra ; sed & hunc, & Persea vultu
Alterno spectans, petat hunc ignorat, an illum.
Cunctatúsque brevi, contortam viribus hastam,
Quantas ira dabat, nequicquam in Persea misit,
Ut stetit illa toro, [o] stratis tum denique Perseus
Exsiluit : telóque ferox inimica remisso
Pectora rupisset, nisi post altaria Phineus
Isset : & (indignum) scelerato profuit ara.
Fronte tamen [p] Rhœti non irrita cuspis adhæsit.
Qui postquam cecidit, ferrúmque ex osse revulsum est,
Calcitrat, & positas aspergit sanguine mensas.
Tum verò indomitas ardescit [q] vulgus in iras :
Teláque conjiciunt. & sunt, qui Cephea dicant
Cum genero debere mori. sed limine tecti
Exierat Cepheus, testatus jusque, fidémque,
[r] Hospitiique Deos, ea se prohibente moveri.
Bellica Pallas adest ; & protegit ægide [s] fratrem :
Datque animos. erat Indus [t] Athis, quem flumine [u] Gange

INTERPRETATIO.

debuisses quærere ex illis rupibus, ubi erat posita : jam omitte habere qui quæsivit, per quem senectus mea *non est destituta quam pactus est & beneficio & sermone : & eum scias non tibi præpositum sed morti indubitatæ. Ille nihil contrà* respondit : *sed hunc aspiciens & Perseum alternis oculis, nescit ictum intentet in hunc an in illum ; & aliquantisper commoratus, interfit frustrà in Perseum hastam libratam viribus quantas ira suppeditabat. Postquam illa affixa est lecto, tum denique Perseus emicat ex mensâ, & sævus aperuisset pectus inimicum jaculo remisso, nisi Phineus effugisset pone aram ; & (indignum) altare servavit scelestum. Attamen mucro non inutilis infixus est fronti Rhœti ; qui postquam prostratus est, & ferrum extractum est ex osse, tundit humum, & inficit cruore mensas admotas. Tum verò cætera turba incenditur irâ effrani, & simul mittunt jacula : & sunt qui dicant Cepheum debere mortem obire cum genero. Sed Cepheus prodierat extra limen domus, obtestatus & jus, & fidem, & Deos hospitales, ea incepta esse se invito. Minerva bellica intervenit, & defendit fratrem ægide : & incendit animos. Erat Athis Indus, quem Limnate orta fluvio Gange*

NOTÆ.

[n] *Ille*] Phineus *scilicet* ; qui latronum, quales plurimi in magnis etiam urbibus grassantur, pravo quidem sed non minùs solenni more, verberibus magis quàm verbis quod prostraverunt jus persequuntur.

[o] *Stratis*] Lectis, in quibus cibum sumturi veteres discumbebant.

[p] *Rhœti*] Qui Phinei socius fuit.

[q] *Vulgus*] Quod Phineo aderat, *scil.*

[r] *Hospitiique Deos*] Jovem hospitalem præsertim, de quo Virgilius,

Jupiter, hospitibus, nam te dare jura loquuntur, &c.

[s] *Fratrem*] Perseum *scilicet*, cujus ut & ipsius Palladis pater fuit Jupiter.

[t] *Athis*] Unus ex Phinei sociis.

[u] *Gange*] Qui fluvius est Indorum maximus.

Edita [x] Limnate [y] vitreis peperiſſe ſub antris
Creditur, egregius forma: quam divite cultu
Augebat, bis adhuc octonis integer annis;
Indutus chlamydem [z] Tyriam, quam limbus obibat
Aureus: ornabant aurata monilia collum;
Et madidos myrrhâ curvum [a] crinale capillos.
Ille quidem jaculo quamvis diſtantia miſſo
Figere doctus erat, ſed tendere doctior arcus.
Tum quoque lenta manu flectentem [b] cornua Perſeus
Stipite, qui mediâ poſitus fumabat in arâ,
Perculit; & fractis confudit in oſſibus ora.
Hunc ubi laudatos jactantem in ſanguine vultus
Aſſyrius vidit Lycabas; junctiſſimus illi
Et comes, & veri non diſſimulator amoris;
Poſtquam exhalanrem ſub acerbo vulnere vitam
Deploravit Athin; quos ille tetenderat, arcus
Arripit: &, Mecum tibi ſint certamina, dixit:
Nec longum pueri fato lætabere; quo plus
Invidiæ; quam laudis, habes. hæc omnia nondum
Dixerat: emicuit nervo penetrabile telum:
Vitatúmque, tamen ſinuoſa veſte pependit.
Vertit in hunc harpen ſpectatam cæde Meduſæ
Acriſioniades, adigitque in pectus. at ille
Jam moriens, oculis ſub nocte natantibus atrâ,
Circumſpexit Athin: ſeque acclinavit in illum:

INTERPRETATIO.

dicitur peperiſſe ſub ſpeluncis perſpicuis, pulcritudine conſpicuus; quam majorem faciebat ornatu ſplendido, florens ætate annis ſedecim, tectus chlamyde Tyriâ quam faſcia aurea circumdabat: aurea monilia decorabant collum, & curvum crinale comam delibutam myrrhâ. Ille equidem didicerat attingere telo jaculato quantumvis remota; ſed peritior erat *curvare arcus. Perſeus percuſſit* eum *curvantem quoque manu flexibilia cornua* arcus, *trunco, qui admotus fumabat in medio altari: & fœdavit vultus in oſſibus contritis. Cùm Lycabas Aſſyrius ſocius ejus amicitiâ devinctiſſimus, neque tegens ſincerum amorem,*eum *aſpexit agitantem pulcram faciem in ſanguine, poſtquam deflevit Athin efflantem vitam ſub crudeli plagâ,corripit arcus, quos ille ſinuaverat; &, inquit, Tibi mecum pugnandum erit: neque diu gaudebis morte adoleſcentis,ex qua plus repertus odij quàm gloria. Nondum hæc omnia abſolverat, ſagitta acuta emiſſa eſt nervo; & eluſa affixa eſt tamen amictui ſinuoſo. Filius Acriſij in hunc movet enſem falcatum inſignem morte Meduſæ, & immittit in pectus. At ille jam obiens, oculis fluctuantibus in caliginosâ morte, circumſpexit Athin; & ſe rejecit in illum;*

NOTÆ.

[x] *Limnate*] Nympha paluſtris, à palude, ἀπὸ τῆς λίμνης, Græcè ſic dicta.

[y] *Vitreus*] Id eſt, vitri inſtar pellucidis.

[z] *Tyriam*] Purpureo colore pretioſiſſimo; Tyro enim laudatiſſima purpura petebatur.

[a] *Crinale*] Faſcia aliqua cohibendis & ornandis crinibus.

[b] *Cornua*] Pro arcu ipſo lento & flexili.

Et

Et tulit ad manes junctæ solatia mortis.
Ecce [c] Syenites genitus Methione Phorbas,
Et [d] Libys Amphimedon, avidi committere pugnam,
Sanguine, quo tellus latè madefacta tepebat,
Conciderant lapsi: surgentibus obstitit ensis,
Alterius costis, jugulo Phorbantis adactus.
At non [e] Actoriden Erithon, cui lata bipennis
Telum erat, admoto Perseus petit ense: sed altis
Exstantem signis, multæque in pondere massæ,
Ingentem manibus tollit cratera duabus;
Infligitque viro. rutilum vomit ille cruorem:
Et resupinus humum moribundo vertice pulsat.
Inde [f] Semiramio Polydæmona sanguine cretum;
[g] Caucasiúmque Abarin, Sperchionidenque Lycetum,
Intonsúmque comas Elycen, Phlegiánque, Clytúmque
Sternit: & exstructos morientum calcat acervos.
Nec Phineus ausus concurrere cominus hosti,
Intorquet jaculum: quod detulit error in Idan;
[h] Expertem frustra belli, & neutra arma secutum.
Ille tuens oculis immitem Phinea torvis,
Quandoquidem in partes, ait, abstrahor, accipe, Phineu,
Quem fecisti hostem; pensáque hoc vulnere vulnus.
Jamque remissurus tractum de corpore telum
Sanguine defectos cecidit collapsus in artus.

INTERPRETATIO.

& tulit ad inferos consolationem socia necis. Ecce Phorbas Syenites ortus Methione, & Amphimedon Libys cupidi certamen inire ceciderant, lapsi in sanguine, quo humus latè delibuta tepebat: Gladius immissus jugulo Phorbantis, & lateri alterius prohibuit sese erigentes. At Perseus non invadit gladio intentato Erithon Actoriden, qui arma gerebat vastam bipennem; sed sumit utrâque manu craterem maximum prominentem signis eminentibus, & magna mole in pondere, & mittit in virum. Ille eructat sanguinem rubrum, & resupinus plangit terram capite moribundo. Postea proterit Polydæmonem ortum sanguine Semiramio, & Abarin Caucasium, & Lycetum Sperchioniden, & Elycen gerentem capillos intonsos, & Phlegian, & Clytum: & premit pedibus cumulos coacervatos obeuntium. Neque Phineus ausus committere certamen propiùs cum hoste, vibrat telum, quod incerta manus detorsit in Idan, nequicquam immunem à bello, & neutrum certamen tuentem. Ille aspiciens oculis acerbis ferum Phineum, Quandoquidem, inquit, coger in factiones, habeas hostem, quem parasti, Phineu; & compensa plagam hâc plagâ. Et jam remissurus jaculum revulsum ex corpore cecidit collapsus in membra destituta sanguine.

NOTÆ.

[c] *Syenites*] Syene urbe Ægypti ad Nilum, oriundus. Optimè verò hos omnes Patronymico aliquo, aut re quâpiam distinguit, ne cum aliis cognominibus imperitè confundantur.

[d] *Libys*] Libyâ Africæ provinciâ oriundus.

[e] *Actoriden*] *Actoris filium.*

[f] *Semiramio*] Semiramidis reginæ, de quâ suprà.

[g] *Caucasium*] A Caucaso Scythiæ monte.

[h] *Expertem frustra*] Quia neutras sequutus partes, telo tamen appetitus.

Hîc quoque Cephenum [i] post regem primus Odites
Ense jacet Clymeni: Protenora perculit Hypseus:
Hypsea Lyncides. fuit & grandævus in illis
Emathion, æqui cultor, timidúsque Deorum:
Quem quoniam prohibent anni bellare, loquendo
Pugnat; & incessit, sceleratáque devovet arma.
Huic Chromis [k] amplexo tremulis altaria palmis
Demetit ense caput, quod protinus incidit aræ:
Atque ibi semanimi verba exsecrantia linguâ
Edidit, & medios animam exspiravit in ignes.
Hinc gemini fratres, Brotcásque & [l] cæstibus Ammon
Invicti, vinci si possent cæstibus enses,
Phinêâ cecidère manu: Cererísque sacerdos
Ampycus, albenti velatus tempora vittâ.
Tu quoque, Japetide, non [m] hos adhibendus in usus;
Sed qui pacis opus citharam cum voce moveres;
Jussus eras celebrare dapes, festúmque canendo.
Cui procul astanti, [n] plectrúmque imbelle tenenti,
Pettalus; I, ridens, Stygiis cane cætera, dixit,
Manibus: & lævo mucronem tempore figit.
Concidit, & digitis morientibus ille [o] retentat
Fila lyræ; casúque canit miserabile carmen.
Non sinit hunc impune ferox cecidisse Lycormas:

INTERPRETATIO.

Hic etiam Odites secundus regi Cepheno prostratus est gladio Climeni: Hypseus prosternit Protenorem; Lyncides Hypseam. Emathion senex fuit etiam inter illos, fautor justitia, & vir pius; quem, quia senectus non sinit arma movere verbis certat; & damnat arma nefaria, & illis male precatur. Chromis amputat caput huic complexo aras manibus trementibus, quod statim concidit in altare: atque ibi protulit voces detestantes linguâ semivivâ, & efflavit spiritum in medios ignes. Deinde Broteas, & Ammon fratres gemelli invicti castibus, si gladij possent superari castibus, procubuerunt dextrâ Phinei, unà cum Ampyce Cereris sacerdote circumdato tempora vittâ candidâ. Tu etiam, Japetide, non admovendus ejusmodi occasionibus; sed qui pulsares citharam opus pacis cantando, jussus eras cohonestare convivium ludendo. Cui procul adsistenti, & tractanti plectrum pacificam, Pettalus, ridens, Abi, inquit, Canta reliqua Umbris inferis: & immittit cuspidem in sinistrum tempus. Procumbit, & ille pulsat digitis, morientibus chordas lyra, & fortè canit carmen lugubre. Savus Lycormas non patitur hunc procubuisse inultum:

NOTÆ.

[i] *Post regem*] *Secundus à rege; dignitate seu autoritate proximus.*

[k] *Amplexo*] Præsidij causâ, qui mos veteribus, uti vel ex bibliis notum.

[l] *Cæstibus*] Erant Cæstus chirothecæ ex corio bubulo, quibus plumbum assutum, ut pugnis certantes graviores ictus infligerent.

[m] *Hos*] Bellicos, *scilicet.*

[n] *Plectrum*] Instrumentum quo lyra pulsatur.

[o] *Retentat*] *Iterum tangit, & denuo experitur.*

Raptáque de dextro robusta [p] repagula posti
Ossibus illidit mediæ cervicis. at ille
Procubuit terræ mactari more juvenci.
Demere rentabat lævi quoque [q] robora postis
[r] Cinyphius Pelates. tentanti dextera fixa est
Cuspide [f] Marmaridæ Corythi; lignóque cohæsit.
Hærenti [t] latus hausit Abas: nec corruit ille;
Sed retinente manum moriens è poste pependit.
Sternitur & Melaneus Perseïa castra secutus,
Et [u] Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri;
Dives agri Dorylas: quo non possederat alter
Latius, aut totidem tollebat farris acervos.
Hujus in obliquo missum stetit inguine ferrum:
Letifer ille locus. quem postquam vulneris auctor
Singultantem animam, & versantem lumina vidit
[x] Bactrius Halcyoneus, Hoc quod premis, inquit, habeto
De tot agris, terræ: corpúsque exsangue reliquit.
Torquet in hunc hastam calido de vulnere raptam
Ultor Abantiades: media quæ nare recepta
Cervice exacta est, in partésque eminet ambas.
Dumque manum Fortuna juvat; Clytiúmque, Clanínque,
Matre satos unâ, diverso vulnere fudit.
Nam Clytii per utrumque gravi librata lacerto

INTERPRETATIO.

& impingit validum vectem avulsum ex dextro poste ossibus mediæ cervicis: At ille concidit in terram, sicuti juvencus mactatus. Pelates Cinyphius conabatur etiam revellere obicem sinistra valva. Manus dex*tra transverberata est conanti mucrone Corythi Marmaridæ; & commissa est ligno. Abas transfixit latus adhærenti: neque ille cadit; sed ille obiens pependit è poste retinente manum. Melaneus qui defenderat partes Persei cadit etiam; itemque Dorylas ditissimus agri Nasamoniaci, Dorylas dives agri, quo alter non possederat vastius, aut cogebat totidem cumulos frumenti. Jaculum vibratum adhæsit hujus oblique inguini: Illa pars mortifera. Quem cùm Halcyoneus Bactrius auctor plagæ advertit emittentem animam, & torquentem oculos, Obtineas, inquit, hoc quod tegis de tot jugeris terræ; & deseruit corpus inane. Abantiades vindex immittit in hunc hastam avulsam de vulnere tepentem; quæ inducta per mediam narem, prodiit cervice, & apparet ex utrâque parte. Et fortunâ favente manui, deturbat Clytium & Clanin genitos unâ matre diversâ plagâ. Nam jaculum adactum fere brachio transfixit femur utrumque Clytii;*

NOTÆ.

[p] *Repagula*] Vectem dicit, seu obicem, qui valvis solet apponi.

[q] *Robora*] Vectem ex robore seu quercu durissimâ.

[r] *Cinyphius*] A Cinypho Africæ propriæ fluvio.

[f] *Marmaridæ*] Marmari filij.

[t] *Latus hausit*] *Sanguine vacuavit.*

[u] *Nasamoniaci*] Fuerunt Nasamones populi Libyæ, juxta Syrtes, naufragis admodum infesti, furto viventes.

[x] *Bactrius*] A Bactris urbe, quæ Bactrianæ, regioni Indiæ conterminæ, nomen quoque dedit.

[y] Fraxinus acta femur : jaculum Clanis ore momordit.
Occidit & Celadon [z] Mendesius : occidit Astreus ,
Matre [a] Palæstinâ, [b] dubio genitore creatus.
Æthionque sagax quondam ventura videre ;
Nunc ave [c] deceptus falsa : regisque Thoactes
Armiger, & cæso genitore infamis Agyrtes.
[d] Plus tamen exhausto superest : namque omnibus unum
Opprimere est animus. conjurata undique pugnant
Agmina pro caussa [e] meritum impugnante fidemque.
[f] Hac pro parte socer frustra pius, & nova coniux,
Cúm genitrice, favent ; ululatúque atria complent.
Sed sonus armorum superat, gemitúsque cadentum :
Pollutósque semel multo [g] Bellona Penates
Sanguine perfundit ; renovatáque prælia miscet.
Circuëunt unum Phineus, & mille secuti
Phinea. tela volant hibernâ grandine plura
Præter utrumque latus, præterque & lumen & aures.
Applicat hinc humeros ad magnæ saxa columnæ :
Tutáque terga gerens, adversáque in agmina versus ,
Sustinet instantes. instabant parte sinistrâ
[h] Chaonius Molpeus, dextrâ [i] Nabathæus Ethemon.

INTERPRETATIO.

Clanis recepit hastam ore. Celadon Mendesius etiam procubuit : Astreus natus matre Palæstinâ, ortus patre incerto procubuit : Æthion etiam , olim callidus cognoscere futura, nunc delusus ave mendaci ; & Thoactes armiger regis, & Agyrtes famosus patre interfecto. Supersunt tamen plures , quàm sustulit : namque consilium est omnium tollere unum : turba conjurata certant undique pro causâ lædente meritum & fidem. Socer nequicquam pius, & recens nupta cum matre stant ab hâc parte , & implent aulas clamoribus. Verùm strepitus armorum , & gemitus morientium vincit : & Bellona imbuit multo cruore domum semel infectam ; & auget certamina renovata. Phineus atque mille sequuti Phineum claudunt unum : plura jacula grandine hiemali volant ab utroque latere, & præter aures & oculos. Dein admovet humeros ad molem vastæ columnæ ; & tutus à tergo, & conversus in turbam hostilem stat contra urgentes. Molpeus Chaonius premebant à lævo latere, Ethemon Nabathæus à dextro.

NOTÆ.

[y] *Fraxinus*] Pro hastâ ex fraxino per metonymiam.

[z] *Mendesius*] Fuit Mendes urbs Ægypti, ubi Pana & hircos coluerunt, de quâ Plinius, unde hic Celadon nomen videtur habuisse.

[a] *Palæstinâ*] Palæstinâ Syriæ regione oriundâ.

[b] *Dubio genitore*] Adeòque spurius.

[c] *Deceptus*] Quia instans fatum non præviderat hoc dixit. Pari modo Virgil. de Rhamnete cæso augure ,

Sed non augurio potuit depellere pestem.

[d] *Plus*] Hostium *scilicet* Perseo interficiendorum, quàm adhuc mactavisset.

[e] *Meritum*] Persei, intellige , qui Andromedan liberaverat, regisque fidem acceperat.

[f] *Hâc*] Persei *scilicet*, cui perversè litem moverat Phineus.

[g] *Bellona*] Belli dea.

[h] *Chaonius*] Sunt Chaoni populi Arabibus contermini , de quibus Plinius : Chaones Epiri populi. Jam vide utrum malis, corruptamne lectionem dicas , anne Poëtam Græculum hominem ad hanc pugnam arcessisse credas ?

[i] *Nabathæus*] Ex Nabathæâ, felicis Arabiæ regione, oriundus.

Tigris ut, auditis diversâ valle duorum
Extimulata fame mugitibus armentorum,
Nescit utrò potiùs ruat; & ruere ardet utroque:
Sic dubius Perseus, dextrâ lævâne feratur,
Molpea trajecti submovit vulnere cruris;
[k] Contentúsque fugâ est. neque enim dat tempus Ethemon;
Sed furit: &, cupiens alto dare vulnera collo,
[l] Non circumspectis exactum viribus ensem
Fregit: & extremâ percussæ parte columnæ
Lamina dissiluit; dominique in gutture fixa est.
Non tamen ad letum caussas satis illa valentes
Plaga dedit. trepidum Perseus, & inermia frustra
Brachia tendentem [m] Cyllenide confodit harpe.
Verùm ubi virtutem turbæ succumbere vidit,
Auxilium, Perseus, quoniam sic cogitis ipsi,
Dixit, ab [n] hoste petam: vultus avertite vestros,
Si quis amicus adest: & Gorgonis extulit ora.
Quære alium, tua quem moveant miracula, dixit
Thescelus: utque manu jaculum fatale parabat
Mittere, [o] in hoc hæsit signum de marmore gestu.
Proximus huic Ampyx animi plenissima magni
Pectora Lyncidæ gladio petit: inque petendo
Dextera diriguit, nec citra mota nec ultra.

INTERPRETATIO.

Quemadmodum Tigris pressa fame dubitat utrò priùs impetum faciat, auditis mugitibus duorum armentorum diversâ valle, & flagrat impetum facere utroque; sic incertus Perseus ruatne dextrâ aut sinistrâ, sustulit Molpeum plagâ cruris transfixi: Et contentus est fugâ, neque verò Ethemon spatium concedit: & furit; & intendens infligere plagam excelso collo, fregit gladium impactum viribus incautis: & lamina disjecta est ultimâ parte columnæ icta; & adhæsit jugulo domini. Illud tamen vulnus non fuit caussa satis potens ad mortem. Perseus transfixit acinace Cyllenio turbatum & porrigentem in cassum lacertos vacuos. Verùm, postquam Perseus advertit fortitudinem imparem esse agmini, siquidem vos sic impellitis, inquit, advocabo hostem in opem: si quis benevolus hic est, dimovete oculos vestros: & deprompsit vultus Gorgonis. Quære alium, inquit Thescelus, quem tua monstra percellant; & cùm vellet manu jacere telum mortiferum, constitit in hoc gestu statua de marmore. Ampyx proximus huic insurgit ense contra pectus plenissimum ingentis animi; atque insurgendo dextera obduruit, neque mota citra nec ultra.

NOTÆ.

[k] *Contentus*] Quia Perseum Ethemon urgebat, illi satis fuit quòd Molpeus fugeret, cùm aliàs non nisi peremtum dimisisset.

[l] *Non circumspectis*] Cùm incautè in Perseum irruisset Ethemon, non ipsum sed columnam cui adstabat, attigit; quâ te fracta lamina.

[m] *Cyllenide*] Falcato ense quem à Mercurio in Cyllene, Arcadiæ monte, nato, acceperat.

[n] *Hoste*] Medusæ capite, *scilicet*.

[o] *In hoc*] Statua marmorea factus est, quæ jaculum quasi emittere conaretur.

At Nileus, qui ſe genitum [p] ſeptemplice Nilo
Ementitus erat, clypeo quoque flumina ſeptem
Argento partim, partim cælaverat auro,
Aſpice, ait, Perſeu, noſtræ primordia gentis:
Magna feres tacitas ſolatia mortis ad umbras,
A tanto cecidiſſe viro. pars ultima vocis
In medio [q] ſuppreſſa ſono eſt: adapertáque velle
Ora loqui credas; nec ſunt ea pervia verbis.
Increpat hos, [r] Vitióque animi non crinibus, inquit,
Gorgoneis torpetis, Eryx: incurrite mecum;
Et proſternite humi juvenem magica arma moventem.
Incurſurus erat; tenuit veſtigia tellus:
Immotúſque ſilex armatáque manſit imago.
Hi tamen ex merito pœnas ſubière. ſed unus
Miles erat Perſei, pro quo dum pugnat, Aconteus,
Gorgone conſpecta ſaxo concrevit oborto.
Quem ratus Aſtyages etiamnum vivere, longo
Enſe ferit: ſonuit tinnitibus enſis acutis.
Dum ſtupet Aſtyages; naturam traxit eandem:
Marmoreóque manet vultus mirantis in ore.
Nomina longa mora eſt mediâ de plebe virorum
Dicere. bis centum reſtabant corpora pugnæ:
Gorgone bis centum riguerunt corpora viſâ.

INTERPRETATIO.

At Nileus qui falsò dixerat ſe ortum Nilo ſeptemfluo, atque etiam inſculpſerat clypeo ſeptem oſtia Nili, *partim argento, partim auro, Vide, inquit, Perſeu, initia noſtri generis; Portabis apud Manes quietos magnam conſolationem necis, occubuiſſe à tanto viro. Pars noviſſima vocis intercluſa eſt in medio ſono: & arbitreris os apertum optare fari, neque illud eſt pervium vocibus. Erix objurgat iſtos, atque, ait, haretis culpâ animi, non capillis Gorgoneis: irruite mecum, & in terram date adoleſcentem tractantem arma incantata. Parabat irruere; terra compeſcuit pedes; & hæſit ſaxum immobile & ſignum armatum. Atque hi dederunt pœnas pro merito; ſed unus, Aconteus, ſtabat à partibus Perſei, pro quo dum certat, Gorgone viſâ, obduruit petrâ innatâ. Quem cùm Aſtyages crederet adhuc vivere, percutit longo gladio; gladius ſonum edidit tinnitibus acutis. Dum Aſtyages miratur, induit eandem naturam; & facies ſtupentis hæret in ore marmoreo. Longum eſt recenſere nomina virorum de vulgo. Ducenti homines ſupererant ex certamine; ducenti obduruerunt conſpectâ Gorgone.*

NOTÆ.

[p] *Septemplice*] Quia per ſeptem oſtia majora ſubire mare dicitur.

[q] *Suppreſſa*] Quod ſuperbis & ſtultè gloriantibus ferè accidit, ut ſua illos deſtituat & perdat gloria.

[r] *Vitio animi*] Ad hiſtoriam alludit fortè: Tantâ enim dicitur formâ præſertim verò crinium pulcritudine Meduſa præcelluiſſe, ut ad ejus conſpectum ſtupidi amantes quaſi obtigeſcerent. Quæ res ſui quemque admonere debet, ne fraude propriâ magis quàm alieno bono, non in ſaxum, ſed in ſuum canemve mutetur.

Pœnitet injusti nunc denique Phinea belli.
Sed quid agat? simulacra videt diversa figuris;
Agnoscitque suos: & nomine quemque vocatos
Poscit opem: credénsque parum, sibi proxima tangit
Corpora: marmor erant. avertitur; atque ita supplex,
Confessásque manus, [r] obliquáque brachia tendens,
Vincis, ait, Perseu: remove fera monstra; tuæque
Saxificos vultus, quæcunque ea, tolle Medusæ.
Tolle, precor. [t] non nos odium regnive cupido
Compulit ad bellum: pro conjuge movimus arma,
Caussa fuit meritis melior tua, [u] tempore nostra.
Non cessisse piget. nihil, ô fortissime, præter
Hanc animam concede mihi: tua cætera sunto.
Talia dicenti, neque eum, quem voce rogabat,
Respicere audenti, Quod ait, timidissime Phineu,
Et possum tribuisse, & magnum munus inerti est,
Pone metum tribuam: nullo violabere [x] ferro.
Quin etiam mansura dabo monumenta per ævum;
Inque domo soceri semper spectabere nostri:
Ut mea se sponsi soletur imagine conjux.
Dixit: & in partem Phorcynida transtulit illam,
Ad quam se trepido Phineus obverterat ore.
Tum quoque conanti sua flectere lumina cervix
Diriguit, saxóque oculorum induruit humor.

INTERPRETATIO.

Nunc denique Phineum piget iniqui certaminis. Verùm quid incipiat? aspicit imagines diversas figuris; & agnoscit suos, & auxilium petit à singulis citatis nomine; & minùs credens tangit corpora sibi proxima; erant marmor. Detorquet faciem, atque supplex, & porrigens manus confitentes & brachia obliqua, sic loquitur, Superior stas, Perseu; tolle sæva monstra, atque amolire saxificam faciem tuæ Medusæ, quæcumque ea est. Summove, oro. Non aversatio, aut desiderium regni me traxit in certamen: sumsimus arma pro uxore. Caussa tua fuit potior meritis, nostra tempore. Non molestum est cessisse. Nihil præbe mihi, ô strenuissime præter meam vitam; alia omnia sunto tua. Dabo, inquit, proferenti talia, neque audenti convertere oculos in eum quem precabatur voce, dabo quod possum dare, & magnum est donum ignavo; nullo ferro læderis. Quin etiam præbebo monumenta duratura per ævum, & semper conspicieris in domo nostri soceri, ut mea uxor se soletur specie sponsi. Absolvit, & transportavit caput Medusæ in illam partem, ad quam Phineus obverterat se ore timido. Tum etiam caput obduruit tentanti detorquere suos oculos, & humor oculorum diriguit silice.

NOTÆ.

[r] *Obliqua*] Quia aversus ne in Medusæ caput oculi incurrerent loquebatur.

[t] *Non nos odium*] Crimen verò minuit hæc oratio.

[u] *Tempore*] Quia priori Phineo desponsata Andromeda.

[x] *Ferro*] Monstrum reformidasse se testatus erat Phineus, Perseus ferrum reformidandum innuit, ut ille virtute superiorem hostem confiteatur.

Sed tamen os timidum, vultúsque in marmore supplex,
Submissæque manus, faciésque [y] obnoxia mansit.
II. Victor Abantiades [z] patrios cum conjuge muros
Intrat: & [a] immeritæ vindex ultórque parentis
Aggreditur [b] Prœtum. nam fratre per arma fugato
Acrisionêas Prœtus possederat arces.
Sed nec ope armorum, nec, quam malè ceperat, arce
Torva colubriferi superavit lumina [c] monstri.
III. Te tamen, ô parvæ rector [d] Polydecta Seriphi,
Nec juvenis virtus per tot spectata labores,
Nec mala mollierant: sed inexorabile durus
Exerces odium: nec iniquâ finis in ira est.
Detrectas etiam laudes: fictámque Medusæ
Arguis esse necem. Dabimus tibi pignora veri;
[e] Parcite luminibus. Perseus ait: oraque regis
Ore Medusæo silicem sine sanguine fecit.
IV. Hactenus [f] aurigenæ comitem [g] Tritonia fratri
Se dedit. inde cavâ circumdata nube Seriphon
Deserit; à dextrâ [h] Cythno Gyaróque relictis.

INTERPRETATIO.

Sed tamen os pavidum, & vultus supplex, & manus victa, & facies subdita mansit in saxo.

II. *Abantiades potitus victoriâ subit mœnia patria cum uxore; & vindex & ulter matris immeritæ bellum indicit Prœto. nam ille fratre expulso per arma obtinuerat arces Acrisionæas. Sed neque auxilio armorum, neque arce, quam iniquè insederat, vicit oculos infestos monstri colubriferi.*

III. *Attamen neque virtus juvenis probata per tot labores, neque mala delinierant te, ô Polydecte rex exiguæ insulæ Seriphi; sed crudelis exerces odium infractum; neque finis datur injustæ iræ. Minuis etiam laudes; atque impugnas eadem Medusæ esse falsam. Exhibebimus tibi, inquit, Perseus, testimonia veri: avertite oculos; & fecit vultus regis saxum sine sanguine vultu Medusæ.*

IV. *Hactenus Tritonia se præbuit comitem fratri auro sato: inde velata nube opacâ destituit Seriphon: Cythno Gyaróque omissis à dextrâ*

NOTÆ.

[y] *Obnoxia*] Dejecta qualis est hominis sibi conscij, culpam agnoscentis, pœnamque deprecantis.

[z] *Patrios*] Argos.

[a] *Immeritæ*] De Acrisio avo loquitur, qui malè de Danaë filiâ Perseoque nepote meritus, ut suprà vidimus.

[b] *Prœtum*] Acrisij fratrem.

[c] *Monstri*] Medusæ capitis.

[d] *Polydecta*] Fuit Polydectes rex Seriphi, insulæ ex Sporadibus, ad quem Perseus unà cum matre appulsus, quo tempore ab Acrisio expositi. Hanc ille amavit; quapropter Perseum juvenem, cujus etiam sibi virtus suspecta, æternæ gloriæ consequendæ titulo ad superandam Gorgonem impulit; à quo contumeliosè post expeditionem exceptus, in saxum mutatus est.

[e] *Parcite luminibus*] Ut suprà,

Vultus avertite vestros,
Si quis amicus adest.

[f] *Aurigena*] Perseo quem Jupiter in pretium seu imbrem aureum conversus, inque Danaës gremium delapsus, genuit.

[g] *Tritonia*] Pallas, quæ à Tritone Africæ palude, ubi educata & primùm apparuit, hoc nomen habuit.

[h] *Cythno Gyar.*] Quæ insulæ sunt maris Ægæi ad dextram Seriphi, Minervæ habitâ ratione quæ ad occasum, Bœotiam versus iter dirigeret.

Quaque

Quaque super pontum via visa brevissima, Thebas,
[i] Virgineúmque Helicona petit; quo monte potita
Constitit; & doctas sic est affata [k] sorores:
Fama novi [l] fontis nostras pervenit ad aures;
Dura Medusæi quem præpetis ungula rupit.
Is mihi caussa viæ. volui mirabile monstrum
Cernere: [m] vidi ipsum materno sanguine nasci.
Excipit [n] Uranie: Quæcunque est caussa videndi
Has tibi, Diva, domos; animo gratissima nostro es.
Vera tamen fama est: & Pegasus hujus origo
Fontis. & ad latices deducit Pallada sacros.
Quæ mirata diu factas pedis ictibus undas,
Silvarum lucos circumspicit antiquarum,
Antráque, & innumeris distinctas floribus herbas:
Felicésque vocat pariter studiíque locíque
[o] Mnemonidas. quam sic affata est una sororum:
O, nisi te virtus opera ad [p] majora tulisset,
In partem ventura chori Tritonia nostri,
Vera refers; meritóque probas artésque locúmque:
Et gratam sortem, [q] tutæ modò simus, habemus.

INTERPRETATIO.

proficiscitur Thebas & Heliconem virgineũ, quà iter visum compendiosissimũ super mare: in quem montem cùm pervenisset constitit. atque sic est alloquuta doctas sorores; fama nuperi fontis delata est ad nostras aures. quem rigida ungula volucris equi *Medusæi aperuit. Is mihi caussa itineris: optavi cernere monstrum stupendum: vidi ipsum exoriri sanguine matris. Urania respondet; Quæcumque est tibi caussa cernendi has sedes, Diva, es acceptissima nostro animo. Cæterum indubitata est fama; atque Pegasus est caussa hujus fontis: & perducit Minervam ad sacras aquas. Quæ diu admirata aquas eductas percussu pedis, circumlustrat lucos nemorum antiquorum, & speluncas, & gramina exornata innumeris floribus: & dicit beatas Memoriæ filias quoad sedes & studia. Quam sic est alloquuta una sororum; O Tritonia accessura in partem nostri cœtus, nisi virtus genuisset te ad majora. vera prædicas; & jure laudas & studia, & sedes: & conditione fruimur lætâ, modò simus securæ.*

NOTÆ.

[i] *Virgineumque*] Musis virginibus sacrum Heliconem Bœotiæ montem, sicuti & alios, jam sæpè dictum.

[k] *Sorores*] Musas, *scilicet.*

[l] *Fontis*] Hippocrene dictus est, quem ad Heliconis radices, pedis percussu aperuisse Pegasum alatum equum fabulati sunt Poëtæ.

[m] *Vidi ipsum*] Adfuisse Minervam, cùm ex Medusæ sanguine in terram delapso, natus est Pegasus, nos quoque antea vidimus.

[n] *Uranie*] Quæ Musarum una.

[o] *Mnemonidas*] Musas, Mnemosynes nymphæ, seu potiùs Memoriæ filias; quas, ut satis superque demonstrant paucula Palladis, seu Sapientiæ, verba, haud immeritò ipsa dicit felices.

[p] *Majora*] Sapientissimè virtutem supra scientiam extollit Musa, quæ non aliter ipsa sapiens est nec felix, quàm quia ad virtutem spectat.

[q] *Tutæ modo*] Cogitent istud Principes, qui saltem ex sapientiâ, & Musarum scientiâ, omnia fluere hominibus bonorum genera didicerunt.

Sed (vetitum est adeo sceleri nihil) omnia terrent
Virgineas mentes: dirúsque ante ora Pyreneus
Vertitur: & [r] nondum me tota mente recepi.
[s] Daulia Threïcio Phocáque milite rura
Ceperat ille ferox, injustáque regna tenebat.
[t] Templa petebamus Parnasia. vidit euntes:
Nostráque fallaci veneratus numina cultu;
Mnemonides (cognorat enim), consistite, dixit:
Nec dubitate, precor, tecto grave sidus, & imbrem
(Imber erat) vitare meo: subière minores
Sæpe casas Superi. dictis & tempore motæ
Annuimúsque viro, [u] primásque intravimus ædes.
Desierant imbres; victóque [x] Aquilonibus Austro,
Fusca repurgato fugiebant nubila cælo.
[y] Impetus ire fuit. claudit sua tecta Pyreneus:
Vimque parat: quam nos sumtis effugimus alis.
Ipse secuturo similis stetit arduus arce:
Quáque via est vobis, erit & mihi, dixit, eadem.
Seque jacit vecors è summæ culmine turris:
Et cadit in vultus, discussísque ossibus oris
Tundit humum moriens scelerato sanguine tinctam.
V. Musa loquebatur. pennæ sonuêre per auras:
Voxque salutantum ramis veniebat ab altis.

INTERPRETATIO.

Verùm (usque adeò nihil est prohibitum nequitiæ) omnia sunt pavori virgineis animis: atque crudelis Pyreneus obversatur oculis, & nondum ad me redij toto animo. Ille sævus invaserat campos Daulios & Phocaeos milite Thracio, & possidebat regna iniqua. Ibamus in templa Parnasia: advertit euntes; & postquam coluisset nostra numina honore doloso, Mnemonides, inquit, nam cognoverat, gradum sistite; neque, quæso, vereamini, vitare nebulosum diem, & pluviam, (pluebat) meâ domo: sæpe Dij intraverunt exiliores casas. Impulsæ verbis & tempestate & obsequutæ sumus viro, & subiimus primam domum. Pluvia cessaverat, & Noto superato à Boreâ, nubes opacæ deturbabantur cœlo serenato. Voluimus exilire: Pyreneus obserat suam domum, & vim intentat, quam nos vitavimus alis sumtis. Ipse similis secuturo excelsus constitit arce, &, inquit, quà iter est vobis erit & mihi idem; & vesanus se mittit è fastigio supremæ turris, & ruit in faciem, & moriens ferit terram infectam cruore scelesto ossibus oris fracti.

V. Musa verba faciebat. Pennæ strepitum fecerunt per aërem; & vox salutantium veniebat ab excelsis ramis.

NOTÆ.

[r] *Nondum me*] Quia exterrita.
[s] *Daulia*] Fuit Daulis Urbs Phocidis, quam invasisse Pyreneum Thraciæ regem hinc colligas.
[t] *Templa*] Quæ Delphis Apollini sacra.
[u] *Primas*] *Vestibulum*: neque verò unquam impii penetralia subire sapientiam, seu Musas, cuiquam credendum.
[x] *Aquilonibus*] Qui à Septentrione flantes Austrum pluvium ad meridiem suum repulerant.
[y] *Impetus*] Qualis pluviâ contra voluntatem retentos solet corripere, cùm primùm remisit.

Suſpicit ; & linguæ quærit tam certa loquentes
Unde ſonent : hominémque putat Jove nata locutum.
Ales erant ; numeróque novem ſua fata querentes
Inſtiterant ramis imitantes omnia picæ.
Miranti ſic orſa [z] Deæ Dea : Nuper & iſtæ
Auxerunt volucrem victæ certamine turbam.
Pieros has genuit [a] Pellæis dives in arvis.
[b] Pæonis Evippe mater fuit. illa potentem
[c] Lucinam novies, novies paritura, [d] vocavit.
[e] Intumuit numero ſtolidarum turba ſororum :
Perque tot [f] Hæmonias, & per tot [g] Achaïdas urbes
Huc venit : & tali committunt prælia voce :
Deſinite indoctum vanâ dulcedine vulgus
Fallere. nobiſcum, ſi qua eſt fiducia vobis,
[h] Theſpiades certate Deæ. nec voce, nec arte
Vincemur, toridémque ſumus. vel cedire victæ
Fonte [i] Meduſæo, & [k] Hyanteâ [l] Aganippe :
Vel nos Emathiis ad Pæonas uſque nivoſos
Cedamus campis. [m] dirimant certamina Nymphæ.
Turpe quidem contendere erat ; ſed cedere viſum

INTERPRETATIO.

Surſum intuetur, & quærit unde lingua tam bene loquentes ſonent ; & filia Iovis arbitratur hominem locutum. Erant volucres, atque picæ novem numero imitantes omnia inſederant ramis dolentes ſuam ſortem. Dea ſic occœpit Deam alloquens quæ mirabatur. Nuper iſtæ etiam ampliorem fecerunt numerum avium ſuperatæ certamine. Pierus opulentus in agris Pellæis has genuit. Mater fuit Evippe, Pæoniâ oriunda. Illa novies fœtus enixura, popoſcit novies potentem Lucinam. Agmen ſtultarum ſororum ſuperbia elatum eſt numero : & huc acceſſerunt per tot Hæmonias, & per tot Achaïdas urbes ; & certamen indicunt ejuſmodi verbis. Omittite decipere vulgus ignarum inani ſuavitate. Deæ Theſpiades, ſiquidem audetis, certamen inite nobiſcum : neque ſuperabimur cantu, neque arte ; atque ſumus pares numero. Vel impares cedite fonte Meduſæo, & Aganippe Hyantæa ; vel nos cedamus agris Emathiis uſque ad Pæonas hibernos. Prælia veniant in arbitriũ Nympharum. Indecorum equidem certamen inire ; ſed cedere viſum

NOTÆ.

[z] *Dea Dea*] Palladi Muſa.
[a] *Pellæis*] Fuit Pella Macedoniæ oppidum, in Emathiâ regione, Philippi & Alexandri magni natalibus clara.
[b] *Pæonis*] Ex Pæoniâ regione Macedoniæ Emathiæ finitimâ.
[c] *Lucinam*] Juno Lucina, Diana, ſeu Luna, parturientibus favens Dea, & lucis habens principium.
[d] *Vocavit*] Atque adèò novies peperit.
[e] *Intumuit*] Superbiâ *ſcilicet*.
[f] *Hæmonias*] Theſſalicas, ab Hæmone Theſſaliæ rege.
[g] *Achaïdas*] Græcas.
[h] *Theſpiades*] A Theſpiis Bœotiæ urbe Muſis ſacra.
[i] *Meduſæo*] Hippocrenen dicit, quem Pegaſus equus, Meduſæ ſanguine cretus, aperuit.
[k] *Hyantea*] Bœoticâ ; Dicti enim Bœoti antiquitus *Hyantes*.
[l] *Aganippe*] Qui fons fuit Bœotiæ Muſis ſacer, juxta Heliconem.
[m] *Dirimant*] Quæ ante judicent utræ melius cecinerint.

Turpius. [n] electæ jurant per flumina Nymphæ;
Factáque de vivo pressere sedilia saxo.
Tunc, sine sorte prior quæ se certare professa est,
[o] Bella canit Superûm: falsóque in honore [p] Gigantas
Ponit, & extenuat magnorum facta Deorum;
Emissúmque imâ de sede [q] Typhoëa terræ
Cælitibus [r] fecisse metum; cunctósque dedisse
Terga fugæ: donec fessos Ægyptia tellus
Ceperit, & septem discretus in ostia Nilus.
Huc quoque terrigenam venisse Typhoëa narrat,
Et se mentitis Superos celasse figuris:
[s] Duxque gregis, dixit, fit Jupiter; unde recurvis
Nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon.
[t] Delius in corvo, [u] proles Semeleïa capro,
Fele [x] soror Phœbi, niveâ [y] Saturnia vaccâ,

INTERPRETATIO.

turpius. Nymphæ electæ jurant per flumina, & institerunt sedilibus paratu de vivâ rupe. Tunc quæ prior sese dixit velle contendere sine sorte, cantat certamina Deorum, & statuit Gigantes in falso honore, & detrahit factis magnorum Deorum; & Typhœum eductum de sede infimâ terræ incussisse paverem cœlestibus, & omnes in fugam verset, donec terra Ægyptia, & Nilus divisus in septem flumina acceperit lassos. Dicit insuper Typhœum terrâ ortum huc accessisse, & Deos se occultasse figuris simulatis: atque, inquit, Jupiter mutatur in arietem; ex quo nunc etiam Ammon Libys effictus est cum cornibus recurvis. Delius delituit in corvo, filius Semeles in capro, soror Apollinis in fele, Saturnia in vaccâ albâ.

NOTÆ.

[n] *Electa*] Quæ litem dirimerent, atque adeò judices sederent.

[o] *Bella superum*] De bello isto Poëtæ prope omnes, quod etiam Apollodorus lib. 1. enarravit.

[p] *Gigantas*] E Terrâ, Cœlique sanguine concreti dicuntur, quo tempore Saturnus patris pudenda abscidit; qui quidem terribili aspectu, staturæ excelsissimæ, draconum pedibus horribiles, adversus superos etiam bellum movere ausi ut Jovem dejicerent. Quâ re libidinosos animi impetus contra rationem insurgentes intellexisse veteres facilè crediderim; nisi fortè secretiora naturæ miracula implicando exponere voluerint. De quibus omnibus cuivis prout altiùs naturæ vires rimatus fuerit, plurima licet proferre.

[q] *Typhoëa*] Hic omnium fuit terribilis, quem Terrâ & Erebo satum Hesiodus, Homerus Terrâ Junonis jussu ortum fabulatus est. In hunc verò quicquid ubique horrendum Poëtæ conjecerunt. Centum draconum capita illius humeris affixerunt, ore flammas eructante; caput ad cœlum usque sustulerunt, manuum alteram ad Orientem, ad Occidentem alteram porrexerunt; impexum crinem, lumina ignea, omnia denique illi ad terrorem tribuerunt.

[r] *Fecisse metum*] Neque verò illud sola Pieris mentita; imò fabulati sunt nonnulli tanto metu correptos fuisse superos, ut ad primum Typhoëi aspectum omnes aufugerint, atque in Ægypto mutatâ formâ delituerint; quo factum ut tot portenta Ægyptij pro diis coluerint.

[s] *Dux gregis*] *Aries*; sub cujus formâ sese occultasse Jovem voluerunt, quâ re etiam Jupiter Hammon cornutus: Quanquam alias causas alij, nos quoque suprà retulimus.

[t] *Delius*] Apollo, à Delo insulâ ubi natus, sic dictus.

[u] *Proles*] Bacchus est, Semeles filius.

[x] *Soror Ph.*] Diana.

[y] *Saturnia*] Juno.

Pisce Venus latuit, [z] Cyllenius [a] Ibidis alis.
Hactenus ad citharam vocalia moverat ora:
[b] Poscimur [c] Aonides. [d] sed forsitan otia non sint;
Nec nostris præbere vacet tibi cantibus aurem.
Ne dubita, vestrúmque mihi refer ordine carmen,
Pallas ait: nemorísque [e] levi consedit in umbra.
Musa refert: Dedimus summam certaminis uni.
Surgit, & [f] immissos hederâ collecta capillos
[g] Calliope querulas [h] prætentat pollice chordas:
Atque hæc percussis subjungit carmina nervis.
VI. Prima [i] Ceres unco glebam dimovit aratro:
Prima dedit fruges, alimentáque mitia terris:
Prima dedit [k] leges. Cereris [l] sumus omnia munus.
Illa canenda mihi est. utinam modo dicere possem
Carmina digna Deæ! certè Dea carmina digna est.
Vasta [m] giganteis ingesta est insula membris

INTERPRETATIO.

Venus in pisce, Cyllenius in alis Ibidis. Hactenus agitaverat os sonorum ad citharam, nos Aonides vocamur. Sed fortè non detur spatium, neque tibi liceat admovere aurem nostris cantibus. Ne sis incerta, inquit Pallas, & mihi memora carmen vestrum ordine; & sedit in levi umbra silva. Musa narrat: Credidimus uni totum certamen. Surgit, & Calliope religatam habens comam neglectam hederâ antè experitur pollice nerves stridulos, atque subjicit hos versus chordis tactis.

VI. Prima Ceres fidit glebam curvo aratro; prima prabuit fruges terris, & cibos suaves; prima sanxit leges. Cuncta sumus donum Cereris. Illa est mihi celebranda: utinam tantùm possem proferre versus dignos Deâ! profectò Dea digna est carmine. Ampla insula Trinacris imposita est artubus giganteis.

NOTÆ.

[z] *Cyllenius*] Mercurius, à Cyllene Arcadiæ monte ubi educatus.

[a] *Ibidis*] Est Ibis avis immunda, utpote rostro anum purgans, Ciconiæ similis, Ægypto peculiaris, serpentibus infesta.

[b] *Poscimur*] Ut si quid voce possemus, illud proferremus. Nota verò Musarum modestiam, per oppositionem ad Pieridum impudentiam, quæ, ne jactis quidem sortibus priores ausæ canere.

[c] *Aonides*] Musæ, quæ à Bœotiæ parte montanâ Aoniâ dictâ hoc nomen sortitæ.

[d] *Sed forsitan*] Honestissima Musæ ad Palladem oratio.

[e] *Levi*] Suavi ac jucunda.

[f] *Immissos collecta*] Negligenter compositis capillis, ut loqui amamus nos, quâ in re summo opus est artificio.

[g] *Calliope*] Musarum præstantissima cui à vocis bonitate nomen inditum.

[h] *Pratentat*] Illud est quod dicimus, *joüer un prélude.*

[i] *Ceres*] Frugum dea, Saturno & Ope procreata, de qua toties.

[k] *Leges*] Inde ipsa Ceres *Legifera*, & quædam ejus sacra ob leges de agrorum terminis latas, emptionibus aliisque, *Tesmophoria* Græcis appellata.

[l] *Sumus omnia*] Quia frugibus vescimur.

[m] *Giganteis*] Tiphœi, quem bello giganteo Jupiter prostravit, Siciliâ seu Trinacria insulâ illi superpositâ, ne quando posset resurgere.

[n] Trinacris; & magnis subjectum molibus urget
Æthereas ausum sperare Typhoëa sedes.
Nititur ille quidem, [o] pugnátque resurgere sæpe:
Dextra sed [p] Ausonio manus est subjecta Peloro:
Læva, Pachyne, tibi: Lilybæo crura premuntur:
Degravat [q] Ætna caput: sub qua resupinus arenas
Ejectat, flammámque fero vomit ore Typhœëus.
Sæpe remoliri luctatur pondera terræ;
Oppidáque, & magnos evolvere corpore montes.
Inde tremit tellus: & [r] Rex pavet ipse silentum,
Ne pateat, latóque solum retegatur hiatu;
Immissúsque dies trepidantes terreat umbras.
Hanc metuens cladem tenebrosâ sede tyrannus
Exierat: currúque atrorum vectus equorum
Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.
Postquam exploratum satis est, loca nulla labare,
Depositíque metus: videt hunc [s] Erycina vagantem
Monte suo residens, [t] natúmque amplexa volucrem;
Arma manúsque meæ, mea, nate, potentia, dixit,
Illa, quibus superas omnes, cape tela, Cupido,
Inque Dei pectus celeres molire sagittas,

INTERPRETATIO.

& premit ingenti pondere Typhoëum substratum, non veritum animo præsumere sedes cœlestes. Ille equidem conatur, & tentat sæpe exsurgere; sed dextra manus est supposita Peloro Ausoniæ; sinistra tibi, Pachyne; tibiæ urgentur Lilybæo. Æthna premit caput, sub quâ resupinus eructat arenas, atque ille emittit ignem ore sævo. Sæpe nititur amoliri molem terræ, & à corpore removere urbes, & vastos montes. Inde Terra tremit; & Deus ipse quiescentium metuit ne hiet, & solum aperiatur vastâ rimâ; & lux introducta metum incutiat timidis Manibus. Rex inferorum reformidans hanc calamitatem prodierat domo obscurâ; & vectus curru equorum nigrorum providus circuibat fundamenta telluris Siculæ. Ut provisum est abundè, nulla loca labare, & timor emissus, Erycina stans in monte suo aspicit hunc errantem & complexa filium alatum, Arma, inquit, & manus mea, mea potentia, fili, Cupido, sume illas sagittas, quibus vincis cunctos, atque dirige tela velocia in pectus Dei,

NOTÆ.

[n] *Trinacris*] Sicilia est, cui à tribus promontoriis, quæ mox indicaturus est Poëta, hoc nomen inditum.

[o] *Pugnat*] Ad frequentes alludit terræ motus quibus Sicilia quatitur.

[p] *Ausonio*] Italo, quippe quod ad Italiam spectat, quam ab Ausonibus, qui Italiæ extrema littora Siciliam versus olim coluerunt, eo nomine Poëtæ appellaverunt.

[q] *Ætna*] Qui mons est Siciliæ notissimus flammas eructans. Atque hinc Poëtas naturæ mysteria fabularum titulo involvisse satis patet. Sed majoris sunt disquisitionis quàm ut hujusmodi annotatiunculis perpendantur.

[r] *Rex silent.*] Pluto ad quem demitti creduntur fato functi.

[s] *Erycina*] Venus, cui ab Eryce Siciliæ monte in quo Eryx ejus filius templum nuncupavit, hoc datum nomen.

[t] *Natum*] Cupidinem.

Cui [u] triplicis cessit fortuna novissima regni.
Tu superos, ipsúmque Jovem, tu numina ponti
Victa domas, ipsúmque, regit qui numina ponti.
Tartara quid cessant? cur non matrísque tuúmque
Imperium profers? agitur pars tertia mundi.
Et [x] tamen in cælo quoque tanta potentia nostro
Spernitur: ac mecum vires minuuntur Amoris.
Pallada nonne vides, jaculatricémque Dianam
[y] Abscessisse mihi? [z] Cereris quoque filia virgo,
Si patiemur, erit: nam spes affectat easdem.
At tu, pro socio si qua est mea gratia regno,
Junge Deam [a] patruo. dixit Venus. ille pharetram
Solvit: & arbitrio matris de mille sagittis
Unam sepofuit. sed quâ nec acutior ulla,
Nec [b] minus incerta est, nec quæ magis audiat arcum.
[c] Oppositóque genu curvavit flexile cornu:
Inque cor hamatâ percussit arundine Ditem.
Haud procul [d] Hennæis lacus est à mœnibus altæ,
Nomine [e] Pergus, aquæ. non illo plura [f] Caystros
[g] Carmina cygnorum labentibus audit in undis.

INTERPRETATIO.

cui sors ultima regni triplicis evenit. Tu superas Deos, & Jovem ipsum, tu superas numina debellata maris, atque ipsum qui temperat numina maris. Cur inferi remerantur? quamobrem non extendis tuum & matris regnum? Pars tertia orbis agitur. Et tamen tantum numen contemnitur etiam in cœlo nostro, & potentia Amoris frangitur mecum. Annon cernis Minervam, & Dianam venatricem defecisse à me? filia Cereris erit etiam virgo, si indulgeamus: nam & hoc animo præsumit. At tu, si quid valeo apud te pro regno socio, connecte Deam patruo. Absolvit Venus. Ille expedit pharetram; & selegit unum de mille spiculis, ex voluntate matris; sed quo neque ullum acutius, neque minùs incertum, neque quod magis obsequatur arcui: atque genu opposito sinuavit lentum cornu, & vulneravit Ditem calamo hamato in cor. Lacus est profunda aqua nomine Pergus, non longè à muris Hennæis. Caystrus non audit plures cantilenas cygnorum in aquis defluentibus.

NOTÆ.

[u] *Triplicis*] In tres partes nempe regnum inter fratres Jovem, Neptunum & Plutonem divisum, ita ut Jovi cœlum, Neptuno maria, Plutoni Tartara, vel ut aliis placet Terra cesserit.

[x] *Tamen*] Correctio est, quâ etiam Cupidinem magis ad id quod cupit Venus hortatur.

[y] *Abscessisse*] Quia non Amoribus indulgent.

[z] *Cereris filia*] Proserpina est, cujus hic fabulam maximo cum artificio inseruit.

[a] *Patruo*] Plutoni, qui Proserpinæ patruus, siquidem illa Jovis filia, hic Jovis ejusdem frater.

[b] *Minus incerta*] Id est, quæ rectiùs ad scopum festinet; nam vacillant nonnullæ, & obliquo motu feruntur, alarum vitio.

[c] *Oppositóque*] Quomodo solent qui arcum intendunt.

[d] *Hennæis*] Urbis Hennæ, quæ Siciliæ est Mediterranea.

[e] *Pergus*] Lacus ad Hennam, circa quem Proserpinam flores legentem Pluto rapuit.

[f] *Caystros*] Est hic Caystros seu Cayster Ioniæ fluvius, Cygnorum copiâ celebris.

[g] *Carmina*] Placuit etiam fabularum artificibus Poëtis mirificam, ne quid plumæ decori abesset raucissimis cygnis vocem tribuere.

Silva coronat aquas, cingens latus omne, suisque
Frondibus, ut velo, [h] Phœbèos submovet ignes.
Frigora dant rami, [i] Tyrios humus humida flores.
Perpetuum ver est. quo dum Proserpina luco
Ludit, & aut violas, aut candida lilia carpit;
Dumque puellari studio calathósque sinúmque
Implet, & æquales [k] certat superare legendo,
Pæne simul visa est, dilectáque, raptáque [l] Diti:
Usque adeò properatur amor. Dea territa mœsto
Et matrem, & comites, sed matrem sæpius, ore
Clamat: &, ut summâ vestem laniarat ab orâ,
Collecti flores tunicis cecidêre remissis.
Tantáque simplicitas puerilibus adfuit annis:
Hæc quoque virgineum movit jactura dolorem.
Raptor agit currus: & [m] nomine quemque vocatos
Exhortatur equos. quorum per colla jubásque
Excutit obscura tinctas ferrugine habenas.
Perque lacus altos, & olentia sulfure fertur
Stagna [n] Palicorum ruptâ ferventia terrâ:

INTERPRETATIO.

Nemus cingit aquas, claudens omne latus; & arcet radios solares suis foliis, tanquam velo. Rami creant frigus, terra humida flores purpureos. Ver est perenne. Quâ silvâ dum Proserpina sese oblectat, & legit aut violas, aut alba lilia; & dum implet puellari desiderio & quasillos, & sinum, & studet vincere comites carpendo, propemodum simul conspecta est, & amata, & sublata à Plutone, usque adeò Amor acceleratur. Dea tremefacta vocat tristi ore & matrem, & æquales, sed matrem sæpius: & cùm lacerasset amictum ab extremâ orâ, flores collecti delapsi sunt tunicis laxatis. Et tanta fuit simplicitas annis juvenilibus, hoc etiam damnum fecit dolorem puellarem. Prædo agitat currus, & instigat equos appellatos singulos suo nomine, per quorum colla & jubas movet lora infecta ferrugine subnigrâ. Atque vehitur per profundos lacus, & stagna Palicorum fœtentia sulphure ejaculantia terrâ apertâ:

NOTÆ.

[h] *Phœbeos*] Solis, qui Phœbus dicitur.

[i] *Tyrios*] Punicei coloris, qualem in violis conspicimus.

[k] *Certat superare*] Ità verò puellæ solent certare inter se, utra plures flores colligat, &c.

[l] *Diti*] Plutoni, qui divitiarum deus.

[m] *Nomine*] Orphnæus, Æthon, Nicteus, & Alastor recensentur à Claudiano.

[n] *Palicorum*] Fuerunt Palici fratres duo Jovis & Taleæ nymphæ filii, ut quibusdam placet, ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι, hoc est ab iterum veniendo in vitam, sic dicti, siquidem tamen aliqua Græculis hominibus fides. Nempe, ut illi inquiunt, optavit mater gravida, quo Junonis iram effugeret, sibi terram dehiscere, quæ maturi partus tempore aperta est, ex quâ Palici illi eruperunt: qui Dii fuerunt indigenæ extra Siciliam nullibi noti. Fabulam secutus est fabularum maximus amator. Duos verò ostentabant lacus accolæ, ex quibus emersisse fratres mentirentur, tantâ quidem veneratione habitos, ut ad illos, jurejurando controversias dirimerent, perjuris in iis pereuntibus, cùm illæsi inde innoxii reverterentur. Alia lege apud Macrobium Saturnal. 5.

Et quâ [o] Bacchiadæ [p] bimari gens orta Corintho
Inter [q] inæquales posuerunt mœnia portus.
[r] Est medium [s] Cyanes, & Pisææ [t] Arethusæ,
Quod coït angustis inclusum cornibus æquor.
Hic fuit, à cujus stagnum quoque nomine dictum est,
Inter Sicelidas Cyane celeberrima Nymphas;
Gurgite quæ medio summâ tenus exstitit alvo,
Agnovitque Deum: Nec longiùs ibitis, inquit.
Non potes invitæ Cereris gener esse. roganda;
Non rapienda fuit. quòd si componere magnis
Parva mihi fas est; & me dilexit [u] Anapis.
Exorata tamen; nec, ut hæc, exterrita nupsi.
Dixit: &, in partes diversas brachia tendens,
Obstitit: haud ultra tenuit [x] Saturnius iram:
Terribilésque hortatus equos, in gurgitis ima
Contortum valido sceptrum regale lacerto
Condidit. icta viam tellus in Tartara fecit:
Et pronos currus medio [y] cratere recepit.

INTERPRETATIO.

& quâ Bacchiada natio orta Corintho bimari, statuerunt muros inter portus inæquales. Est mare mediũ Cyanes & Arethusa Pisaa, quod conjungitur comprehensum cornibus angustis. Cyane notissima inter Nymphas Sicelidas, à nomine cujus stagnum etiam appellatum hic fuit, qua exstitit medio mari supremâ parte ventris tenus, & agnovit Deum; Neque, ait, longiùs ibitis. Non potes esse gener Cereris repugnantis. Fuit oranda, non auferenda. Quòd si mihi licet conferre parva cum magnis, Anapis me quoque amavit. Nupta sum nihilominus precibus delinita, neque tremefacta sicuti ista. Dixit; & porrigens ulnas in partes contrarias obnixa est. Saturnius non diutiùs compescuit iram, & hortatus sævos quadrupedes immisit sceptrum regium impactum strenuo brachio in profundissima abyssi. Terra percussa aperuit iter in inferos, & recepit currus sponte ruentes medio gurgite.

NOTÆ.

[o] *Bacchiada*] Archias est, Bacchiadum unus, Bacchiâ, Dionysij filiâ oriundus, qui Corintho pulsus Syracusas in Siciliâ condidit.

[p] *Bimari*] Quia Ionio simul & Ægæo mari alluitur in Isthmo Peloponnesiaco sita Corinthus.

[q] *Inæquales*] Duos habuerunt portus Syracusæ, majorem alterum, alterum minorem.

[r] *Est medium*] Locum describit, ubi Cyane nympha Plutonem, ne Proserpinam longiùs abriperet, prohibere voluit.

[s] *Cyanes*] Nomen est nymphæ, cujus obiter ipse Poëta fabulam tangit. Reverà fontis est nomen in agro Syracusano qui aquas suas Anapi miscet.

[t] *Arethusa*] Nympha fuit Arethusa, Dianæ comes, quam cùm Alpheus Peloponnesi fluvius juxta Pisas, amore incensus persequeretur, Diana in fontem ejusdem nominis mutavit. Hujus aquis cùm suas Alpheus miscere vellet, illa à terrâ absorta in Siciliam delata est, quò & per cuniculos subterraneos, eandem secutum fuisse Alphæum Pisæum, & assecutum fabulæ voluerunt. Hinc Arethusa Pisæa. Atque huic fabulæ locum dedit, quòd, ut scripsit Plinius, quæ apud Pisam in Alpheum projiciuntur, eadem in Siciliâ ab Arethusâ ejiciuntur.

[u] *Anapis*] Fluvius est Siciliæ, qui ideò Cyanen amare fingitur quòd juncti unà in mare defluant.

[x] *Saturnius*] Pluto, Saturni filius.

[y] *Cratere*] Eo nomine voraginem aut terræ hiatum appellat, quo Pluto cum Proserpinâ absorptus.

At Cyane, raptámque Deam, contemtáque fontis
Jura sui mœrens, inconsolabile vulnus
Mente gerit tacitâ; lacrymísque absumitur omnis:
Et, quarum fuerat magnum modò numen, in illas
Extenuatur aquas. molliri membra videres:
Ossa pati flexus: ungues posuisse rigorem;
Primáque de tota tenuissima quæque liquescunt;
Cærulei crines, digitíque, & crura, pedésque:
Nam brevis in gelidas membris exilibus undas
Transitus est: post hæc tergúmque, humeríque, latúsque,
Pectoráque in tenues abeunt evanida rivos.
Denique pro vivo vitiatas sanguine venas
Lympha subit: testátque nihil, quod prendere possis.
VII. Interea pavidæ nequicquam filia matri
Omnibus est terris, omni quæsita profundo.
Illam non rutilis veniens Aurora capillis
Cessantem vidit, non [a] Hesperus. illa duabus
Flammiferâ pinus manibus [a] succendit ab Ætnâ;
Perque pruinosas tulit irrequieta tenebras.
Rursus, ubi alma dies hebetarat sidera, natam
Solis ad occasus Solis quærebat ab ortu.
Fessa labore sitim collegerat; oráque nulli
Colluerant fontes: cùm tectam stramine vidit
Fortè casam; parvásque fores pulsavit: at inde
Prodit anus; Divámque videt; lymphámque roganti,
[b] Dulce dedit, tostâ quod coxerat antè polentâ.

INTERPRETATIO.

At Cyane deflens jura sua scaturiginis neglecta, & Deam abreptam, fert animo silente plagam immedicabilem, & tota extenuatur fletibus, & defluit in illas aquas, quarum modò fuerat Dea. Cerneres artus emolliri, ossa flecti, ungues amisisse duritiem. Atque subtilissima quæque ex illâ prima solvuntur, capilli glauci, & articuli, & tibia, & pedes; nam levis est mutatio in aquas frigidas artubus tenuibus. ab his, & dorsum, & humeri, & latera, & pectora defluentia solvuntur in subtiles undas. Denique aqua pura irrepit in venas corruptas pro vivo sanguine, neque quicquam superest quod possis corripere.

VII. *Interea filia frustra est pervestigata omnibus terris, & omnibus aquis, à matre turbata. Aurora comâ flavâ exoriens non invenit illam quiescentem, non Vesperugo. Illa accendit utrâque manu tædas ab Æthnâ igniferâ; & anxia gestavit per noctes pruinosas. Rursus, postquam amabilis dies fugaverat stellas, pervestigabat filiam ab ortu solis ad occasus. Defatigata labore contraxerat sitim, neque ulli fontes irrigaverant ora; cùm fortè aspexit tugurium opertum culmo; atque pepulit tenuem januam: At inde vetula exit; atque aspicit Deam, & obtulit petenti aquam quiddam suave quod antè coxerat polentâ tostâ.*

NOTÆ.

[a] *Hesperus*] Stella Veneris vespertina, de quâ jam sæpè.

[a] *Succendit*] Unde & ritus in Cereris sacris cum tædis accensis per trivia discurrendi, Proserpinámque appellandi.

[b] *Dulce*] Pultem dicit, quam ex polentâ seu farinâ hordeaceâ tostâ, aquâ, melle, & caseo temperatâ conficiebant.

Dum bibit illa datum; [c] duri puer oris & audax
Constitit ante Deam; risitque, avidámque vocavit.
Offensa est: neque adhuc epotâ parte loquentem
Cum liquido mistâ perfudit Diva polentâ.
Combibit os [d] maculas; &, quà modò brachia gessit,
Crura gerit: cauda est mutatis addita membris:
Inque brevem formam, ne sit vis magna nocendi,
Contrahitur: parváque minor mensura lacerta est.
Mirantem, flentémque, & tangere monstra parantem
Fugit anum; latebrámque petit: aptúmque colori
Nomen habet, variis [e] stellatus corpora guttis.
VIII. Quas Dea per terras, & quas erraverit undas,
Dicere longa mora est: quærenti defuit orbis.
[f] Sicaniam repetit. dumque omnia lustrat eundo;
Venit & ad Cyanen: ea, ni mutata fuisset,
Omnia narrasset. sed & os & lingua volenti
Dicere non aderant: nec, quo loqueretur, habebat.
Signa tamen manifesta dedit: notámque parenti
Illo fortè loco delapsam gurgite sacro
[g] Persephones zonam summis ostendit in undis.
Quam simul agnovit, tanquam tum denique raptam
Scisset, inornatos laniavit Diva capillos:
Et repetita suis percussit pectora palmis.

INTERPRETATIO.

Dum illa potat quod oblatum fuerat, puer impudens & temerarius stetit coram Deâ, atque irrisit, & appellavit voracem. Indignata est; neque adhuc exhaustâ parte, Dea perfudit loquentem polentâ intritâ cum liquore. Vultus absorbet maculas; & fert crura quâ parte modò tulit lacertos: cauda est superinducta artubus transformatis: atque cogitur in parvam figuram, ne sit magna potestas lædendi; & mensura est minor brevi lacertâ. Vitat vetulam stupentem, & lacrymantem, & volentem tractare prodigium; & quærit latibulum; & consequutus est nomen idoneum colori; habens corpus distinctum diversis guttis, quasi stellis.

VIII. *Prolixum est tempus narrare per quas terras & per quas aquas Dea vagata sit. Ambitus terrarum destituit pervestigantem. Redit in Siciliam, & dum scrutatur omnia incedendo, accessit quoque ad Cyanen. Nisi ea transformata fuisset, cuncta memorasset: sed os & lingua deerat cupienti loqui, neque aderat quo verba funderet. Attamen fecit indicia aperta: atque monstrat cingulum Persephones in aquis supremis, cognitum matri, quod fortè ceciderat ibi in sacris aquis. Quod statim atque Dea agnovit, sicuti tum denique cognovisset sublatam* filiam, *discerpsit comam incompositam, & planxit pectora iterum atque iterum suis manibus.*

NOTÆ.

[c] *Duri*] Id est, impudentis.

[d] *Maculas*] Quales habet Stellio, in quem hic puer mutatus, Abas nonnullis, aliis Ascalabus, id est stellio, dictus.

[e] *Stellatus*] Quia lucidis habet tergus distinctum maculis.

[f] *Sicaniam*] Siciliam dicit, cui & illud fuit vetus nomen, à quibusdam ejus incolis.

[g] *Persephones*] *Proserpina*, quæ à Græcis illo appellatur nomine.

Nec ſcit adhuc ubi ſit: terras tamen increpat omnes;
Ingratáſque vocat, nec frugum munere dignas,
[h] Trinacriam ante alias, in qua veſtigia damni
Repperit. ergò illic ſæva vertentia glebas
Fregit aratra manu: parilíque irata colonos
Ruricoláſque boves leto dedit: arváque juſſit
[i] Fallere depoſitum; vitiatáque ſemina fecit.
Fertilitas [k] terræ latum vulgata per orbem
Caſſa jacet: primis ſegetes moriuntur in herbis:
Et modò ſol nimius, nimius modò corripit imber.
Sideráque, ventíque nocent: avidæque volucres
Semina jacta legunt: [l] lolium, [m] tribulíque fatigant
Triticeas meſſes, & [n] inexpugnabile gramen.
Cùm caput Elêis [o] Alpheïas extulit undis:
Rorantéſque comas à fronte removit ad aures:
Atque ait: O toto quæſitæ virginis orbe,
Et frugum genitrix, immenſos ſiſte labores:
Neve tibi [p] fidæ violenta iraſcere terræ.
Terra nihil meruit: patuítque invita rapinæ.
Nec ſum pro patria ſupplex: huc hoſpita veni.
[q] Piſa mihi patria eſt: & ab Elide ducimus ortum.
Sicaniam peregrina colo: ſed gratior omni

INTERPRETATIO.

Nec novit etiàm ubi ſit; cæterùm objurgat omnes locos, & immemores appellat, neque meritos donum frumenti; Ante cæteros Siciliam, in quâ invenit ſigna damni. Atque adeò illic rupit manu terribili aratra ſubigentia glebas, atque infenſa morti eidem oppoſuit agricolas, & tauros ruricolas; & coëgit agros intercipere depoſitum, & corrupit ſemina. Feracitas terræ celebrata per vaſtum mundum jacet inutilis: ſegetes pereunt in primis herbis: & modò Sol ardentior, modò imber denſior lædit. Et ſidera, & venti efficiunt; & aves rapaces auferunt ſemina ſparſa: lolium, tribulique & herba nullâ arte eradicanda urgent meſſes triticeas. Cum Alpheïas protulit caput ex aquis Eleis, & rejecit in aures capillos ſtillantes, atque inquit; O mater puellæ perveſtigata per totum mundum, & mater *frugum, finem impone immodicis laboribus; & ne ſævâ irâ exæſtues adverſus terram tibi fidelem. Terra nihil deſcivit, atque nolens aperta eſt furto. Neque precor pro patria; huc adſum peregrina. Piſa eſt mihi Patria; & originem habemus ab Elide. Advena incolo Siciliam: ſed hæc tellus mihi eſt magis accepta*

NOTÆ.

[h] *Trinacriam*] *Siciliam*, cui à tribus promontoriis illud nomen, ut dictum antea: in quâ quidem inſulâ, quæ aliquando *Romanorum horreum* dicta, primò ſuâ ſponte natum triticum, ex quâ verò Triptolemum ſerendi artem petiiſſe, fabulati ſunt.

[i] *Fallere*] Ut terræ creditum ſemen nihil produceret.

[k] *Terra*] Siciliæ, *ſcilicet.*

[l] *Lolium*] Nota nimis herba, inter ſegetes vel etiam ex iis naſcens, cujus grana tritico admixta panem efficiunt inebriantem, caputque imò & totum corpus tentantem.

[m] *Tribuli*] Herba eſt quædam humi ſerpens ſegetibus infeſtiſſima.

[n] *Inexpugnabile*] Quia ubique naſcitur, radicibus circumquaque ſerpentibus folus tritico ſimilibus.

[o] *Alpheias*] Arethuſam dicit, Elidis fontem cum quâ Alpheum fluvium ſuas in Siciliâ aquas miſcere, ſuprà diximus.

[p] *Fida*] Quia feraciſſima Sicilia.

[q] *Piſa*] Urbs Peloponneſi ad Alpheum fluvium.

Hæc mihi terra ſolo eſt. hos nunc Arethuſa penates,
Hanc habeo ſedem; quam tu, mitiſſima, ſerva.
Mota loco cur ſim, tantíque per æquoris undas
Advehar [e] Ortygiam, veniet narratibus hora
Tempeſtativa meis: cùm tu curíſque levata,
Et vultûs melioris eris. mihi pervia tellus
Præbet iter: ſubterque imas ablata cavernas
Hîc caput attollo: deſuetáque ſidera cerno.
Ergo, dum Stygio ſub terris gurgite labor,
Viſa tua eſt oculis illic Proſerpina noſtris.
Illa quidem triſtis, nec adhuc interrita vultu;
Sed regina tamen, ſed opaci maxima mundi;
Sed tamen inferni pollens matrona tyranni.
Mater ad auditas ſtupuit, ceu ſaxea, voces:
Attonitæque diu ſimilis fuit: utque dolore
Pulſa gravi gravis eſt amentia; curribus auras
Exit in æthereas: ibi toto nubila vultu
Ante Jovem paſſis ſtetit invidioſa capillis.
Proque meo veni ſupplex tibi, Jupiter, inquit,
Sanguine, proque tuo. ſi nulla eſt gratia matris;
Nata patrem moveat: neu ſit tibi cura precamur
Vilior illius, quòd noſtro eſt edita partu.
En quæſita diu tandem mihi nata reperta eſt:
Si reperire vocas, [f] amittere certius; aut ſi
Scire ubi ſit, reperire vocas. quod rapta, feremus.
Dummodo reddat eam. neque enim prædone marito
Filia digna tua eſt, ſi jam mea filia digna eſt.

INTERPRETATIO.

quàm omnis locus. Ego Arethuſa habeo nunc hanc demum, habeo has ſedes; quas tu, alma mater, tutas præſta: Quamobrem ſolum verterim, & appulerim Ortygiam per aquas tanti maris, tempus mihi dabitur narrandi opportunum, cùm tu eris libera à curis, & faciei alacrioris. Terra mihi permeabilis dat viam; & fluens per antra inferna hìc caput effero, & video aſtra deſueta. Dum igitur fluo ſub terris per abyſſum infernam, tua Proſerpina conſpecta eſt illic noſtris oculis. Illa quidem mœſta, neque adhuc vultu tranquillo, ſed tamen regina, ſed maxima vaſti orbis, ſed tamen potens uxor regis Stygij. Mater hæſit tanquam marmorea ad verba audita, & diu par fuit attonitæ: àtque ut agitata magno dolore; magna eſt inſania; erumpit in auras æthereas curru: ibi turbata toto vultu invidioſa conſtitit coram Jove ſparsâ comâ: atque ait, Jupiter; Adſum tibi ſupplex pro meo ſanguine, & pro tuo. Si nullus eſt favor matris, filia tangat patrem; & oramus ne amor ſit tibi minor erga illam, quòd in lucem venerit noſtro partu. Ecce diu quæſita filia denique à me eſt inventa; ſi appellas invenire certiùs perdere; aut ſi appellas invenire cognoſcere ubi ſit. Patiemur quòd ſublata: dummodo eam reſtituat; neque enim filia tua meruit virum prædonem, ſi jam mea filia meruit.

NOTÆ.

[e] *Ortygiam*] Inſula fuit juxta Syracuſas olim ponte, deinde aggere juncta continenti, alia à Delo, quæ & Ortygia dicta.

[f] *Amittere certius*] Quod fit cùm rem amiſſam alicubi eſſe comperimus, unde non poſſit extrahi.

Jupiter excepit : Commune est pignus onúsque
Nata mihi tecum : sed, si modò nomina rebus
Addere vera placet, [t] non hoc injuria factum,
Verum amor est : neque erit nobis gener ille pudori.
Tu modò, Diva, velis. ut desint cætera, quantum est
Esse Jovis fratrem! quid quòd nec cætera desunt,
Nec cedit nisi [u] sorte mihi? sed tanta cupido
Si tibi discidij; repetat Proserpina cælum:
Lege tamen certâ; si nullos contigit illic
Ore cibos. nam sic Parcarum fœdere cautum est.
Dixerat. at Cereri certum est educere natam.
Non ita fata sinunt. quoniam jejunia virgo
Solverat, &, cultis dum [x] simplex errat in hortis,
Puniceum curvâ decerpserat arbore pomum:
Sumtáque pallenti septem de cortice grana
Presserat ore suo. solúsque ex omnibus illud
Viderat Ascalaphus: quem quondam dicitur Orphne,
Inter [y] Avernales haud ignotissima Nymphas,
Ex [z] Acheronte suo furvis peperisse sub antris.
Vidit: & [a] indicio reditum crudelis ademit.
Ingemuit [b] regina Erebi, testémque profanam
Fecit [c] avem: sparsúmque caput [d] Phlegethontide lymphâ

INTERPRETATIO.

Jupiter respondit: filia est mihi tecum commune pignus & cura: sed si modò velimus dare certa nomina rebus, hoc inceptum non est injuria, sed amor: neque ille gener nobis erit infamia. Modò tu Dea annuas, quanquam alia omnia desiderentur, quantum est esse fratrem Jovis? quid quòd neque alia desiderantur, neque cedit sorte nisi mihi? Verùm si tantum tibi desiderium divortij, Proserpina repetat cœlum, attamen conditione firmâ, si nullam escam illic tetigit ore: nam sic statutum legibus fati. Absolverat. At Ceres decrevit abducere filiam. Fata non sic patiuntur: quia puella fregerat jejunia, & dum incauta vagatur in hortis cultis, avellerat pomum puniceum arbore curvâ, & presserat ore suo septem grana excerpta de cortice pallido: atque solus Ascalaphus ex omnibus illud adverterat, quem Orphne non ignobilis inter Nymphas infernas dicitur olim genuisse ex Acheronte suo sub cavernis nigris. Aspexit; & sævus sustulit reditum testimonio. Regina Orci ingemuit, & mutavit indicem in alitem infamem, & transformavit caput irrigatum aquâ Phlegethontide

NOTÆ.

[t] *Non hoc inj.*] Argutè quidem, non tamen verè; nam & amando maxima potest offerri injuria, imò tanta ut vix ulla major. Sed more suo Poëta.

[u] *Sorte*] Quâ Jupiter Cœli, Pluto inferni rex factus, & Deus.

[x] *Simplex*] *Rerum imperita.*

[y] *Avernales*] *Infernas.* Est nempe Avernus Campaniæ lacus prope Baias, quem inferorum limen esse Poëtæ fabulati sunt, unde & pro ipsis inferis ponitur.

[z] *Acheronte*] Notissimo inferorum fluvio.

[a] *Indicio*] Indicavit ille Proserpinam de malo puniceo grana aliquot delibasse.

[b] *Regina Erebi*] Proserpina. Erebus enim, qui inferorum deus ex Chao & caligine ortus, pro ipsâ inferorum sede sæpiùs sumitur.

[c] *Avem*] Bubônem, *scilicet*, pessimi ominis, uti quidem illis visum hominibus Ethnicis; certè feralis cantus & funesti. Hanc verò fabulam aliter narrat Apollodorus.

[d] *Phlegot.*] Flammis æstuantibus rapidum faciunt Phlegethontem ut plurimùm; sed & noster Poëta cit.

In rostrum, & plumas, & grandia lumina vertit.
Ille sibi ablatus fulvis amicitur ab alis;
Inque caput [e] crescit; longósque reflectitur ungues,
Vixque movet natas per inertia brachia pennas:
Fœdáque fit volucris, venturi nuncia luctûs,
Ignavus bubo, dirum mortalibus omen.
IX. Hic tamen indicio pœnam linguáque videri
Commeruisse potest. vobis, [f] Acheloïdes, unde
Pluma pedésque avium, cum virginis ora geratis?
An quia, cùm legeret vernos Proserpina flores,
In comitum numero mistæ, Sirenes, eratis?
Quam postquam toto frustra quæsistis in orbe;
Protinus ut vestram sentirent æquora curam,
Posse super fluctus alarum insistere remis
Optastis: facilésque Deos habuistis, & artus
Vidistis vestros subitis flavescere pennis.
Ne tamen ille [g] canor mulcendas natus ad aures,
Tantáque dos oris linguæ deperderet usum;
Virginei vultus, & vox humana remansit.
X. At [h] medius fratrísque sui mœstæque sororis
Jupiter [i] ex æquo volventem dividit annum.

INTERPRETATIO.

in rostrum, & plumas, & magnos oculos. Ille sibi ademtus tegitur alis fulvis, & augetur in caput, & replicatur in prolixos ungues: atque ægrè agitat pigros lacertos per pennas additas; & fit turpis avis, præsaga futuri doloris, bubo iners, crudele præsagium hominibus.

IX. *Cæterùm hic potest videri dignus pœnâ testimonio & linguâ. Unde vobis pluma, & pedes volucrum, Acheloïdes cùm habeatis vultus puellarum? An quia cùm Proserpina colligeret flores vernos, vos Sirenes eratis mistæ in agmine comitum? Quam postquam pervestigastis in cassum per omnes terras, repente ut maria cognoscerent vestram solicitudinem, vovistis posse ire super undas remis alarum; & habuistis Deos annuentes, & vidistis vestra membra flavescere pennis repentinis. Ne tamen illa cantandi peritia à naturâ concessa ad capiendas aures, & tanta dos oris amitteret usum linguæ, facies puellaris, & sonus humanus superfuit.*

X. *At Jupiter arbiter inter fratrem suum & tristem sororem partitus est æqualiter annum currentem.*

NOTÆ.

[e] *Crescit*] Quippe capito est *Bubo*, magnúmque gerit caput.

[f] *Acheloides*] Sirenes sunt, Acheloi fluvij & Calliopes Musæ Melpomenes aut Terpsicores, filiæ; de quarum insidiosis cantibus voluptatum naturam declarantibus notior fabula quàm ut huc referatur.

[g] *Canor*] Id est, Cantus elegantia à naturâ insita.

[h] *Medius*] Id est, qui utriusque rationem haberet, nec tamen alterutri in totum faveret.

[i] *Ex æquo*] Ut partim apud inferos, partim apud superos Proserpina, quæ in cœlis Luna, in terris Diana maneret, fabulæ sensum quod attinet. Ceres Terra ipsa est, cujus filia Proserpina vim insitam seu semen denotat, quod hyeme sub terrâ latet, æstate erumpit, & ad superos tollitur.

Nunc Dea regnorum numen commune duorum
Cum matre est totidem, totidem cum conjuge menses.
Vertitur extemplo facies & mentis & oris:
Nam, modo quæ poterat Diti quoque mœsta videri,
Læta Deæ frons est: ut Sol, qui tectus aquosis
Nubibus antè fuit, victis ubi nubibus exit.
Exigit alma Ceres, natâ secura repertâ,
Quæ tibi caussa viæ: cur sis, Arethusa, sacer fons.
Conticuêre undæ: quarum [k]Dea sustulit alto
Fonte caput: viridésque manu [l] siccata capillos
Fluminis [m] Elêi veteres narravit amores.
Pars ego Nympharum, quæ sunt in [n] Achaïde, dixit,
Una fui: [o] nec me studiosius altera saltus
Legit, nec posuit studiosius altera casses.
Sed quamvis formæ nunquam mihi fama petita est,
Quamvis fortis eram; formosæ nomen habebam:
Nec mea me facies nimium laudata juvabat.
Quaque aliæ gaudere solent, ego [p] rustica dote
Corporis erubui; crimenque placere putavi.
Lassa revertebar (memini) [q] Stymphalide silvâ.
Æstus erat: magnúmque labor geminaverat æstum.
Invenio sine vortice aquas, sine murmure euntes,

INTERPRETATIO.

Nunc Dea numen commune duorum regnorum est totidem menses cum matre, & totidem cum marito. Statim species animi & vultus mutatur: nam facies Deæ quæ poterat videri tristis etiam Plutoni, est alacris; tanquam Sol, qui priùs obductus nebulis humidis, cùm prodit disjectis nebulis. Blanda Ceres quieta, filiâ inventâ, requirit quæ tibi caussa itineris, Arethusa, quamobrem sis fons sacer. Fluctus siluerunt, ex quorum profundo fonte Dea extulit caput; & postquam exsiccasset comam glaucam, retulit amores antiquos fluvij Elæi. Ego, inquit, fui pars una Nympharum, quæ sunt in Achaïa: neque alia perlustravit majori affectu nemora, neque alia tetendit plagas majori studio. Sed tametsi nunquam quæsivi laudem pulcritudinis, tametsi strenua essem, consequuta eram famam pulcræ: nec mea forma nimiùm probata mihi grata erat. Atque ego agrestis rubore sum perfusa dote quâ aliæ solent lætari; atque credidi crimen esse placere. Defessa, recordor, redibam silvâ Stymphalide. Calor erat intensus, & labor auxerat magnum calorem. Reperio latices sine voragine, fluentes sine strepitu,

NOTÆ.

[k] *Dea*] Arethusa, *scilicet*.

[l] *Siccata*] Eorum more, qui ex aquis emergentes, capillos ad exprimendam aquam in unum cogunt, quos deinde in humeros rejiciunt.

[m] *Elêi*] Alphei nempe, quem Elidem Peloponnesi provinciam rigare vidimus.

[n] *Achaïde*] *Achaiâ*; quo nomine non Græciam hoc in loco, sed Peloponnesi regionem intellige Elidi proximam, cui & illud datum nomen.

[o] *Nec me*] Adeòque venatrix fuit, & Dianæ comes fidissima.

[p] *Rustica*] Id est, quæ minùs urbanis munditiis, elegantiâ, & id genus mollioribus jucunditatibus oblectaretur.

[q] *Stymphalide*] Est *Stymphalus* urbis, fluvij, & montis Arcadiæ nomen in Peloponneso, juxta Elidem & Achaiam.

Perspicuas

Perspicuas imo ; per quas numerabilis altà
Calculus omnis erat ; quas tu vix ire putares.
[r] Cana salicta dabant, nutritáque [s] populus undâ ;
Sponte suâ natas ripis declivibus umbras.
Accessi, primùmque pedis vestigia tinxi:
Poplite deinde tenus. neque eo contenta, recingor :
Molliáque impono salici velamina curvæ:
Nudáque mergor aquis. quas dum ferióque trahóque
Mille modis labens, excussáque brachia jacto ;
Nescio quod medio sensi sub gurgite murmur :
Territáque insisto propioris margine ripæ.
Quò properas, Arethusa ? suis Alpheus ab undis,
Quò properas ? iterum rauco mihi dixerat ore.
Sicut eram, fugio sine vestibus. altera vestes
Ripa meas habuit. tanto magis instat, & ardet :
Et quia nuda fui, sum visa paratior illi.
Sic ego currebam ; sic me ferus ille premebat:
Ut fugere accipitrem pennâ trepidante columbæ,
Ut solet accipiter trepidas agitare columbas.
Usque sub [t] Orchomenon, [u] Psophidáque, [x] Cyllenénque,
Mænalióśque sinus, gelidúmque Erimanthon, & Elin
Currere sustinui. nec me velocior ille.
Sed tolerare diu cursus ego viribus impar
Non poteram : longi patiens erat ille laboris.

INTERPRETATIO.

ad imum perlucidos, per quos omnis lapillus erat numerabilis in profundo ; quos tu ægrè crederes currere. Salicta alba, & populus nutrita aquâ præbebant suapte naturâ umbras natas ripis declivibus. Adij, atque primò mersi plantam pedis ; deinde poplite tenus ; neque eo expleta, exuor ; atque impono tenues vestes curvæ salici : atque nuda tingor aquis : quas dum plango, moveóque, mille modis me flectens, atque agito motos lacertos, audivi nescio quod murmur sub aquis, & tremefacta innitor margine ripæ propioris. Quò festinas, Arethusa ? Quò festinas ? iterum dixerat mihi Alpheus rauco ore, ex suis aquis. Aufugio sine amictu sicut eram. Altera ripa habuit mea velamina. Tantò magis urget, & uritur : & quia fui nuda, sum illi visa paratior. Ego sic currebam, ille sævus me sic urgebat, ut columbæ solent fugere accipitrē pennis timidis, ut solet accipiter insequi timidas columbas. Ego potui fugere usque sub Orchomenon, & Psophidem, & Cyllenen, & recessus Mænalios, & frigidam Erimanthon, & Elin : neque ille celerior me. Sed ego minor viribus non poteram diu sustinere cursus ; ille erat firmus ad longum laborem.

NOTÆ.

[r] *Cana*] Quia salicis folia, ex unâ parte præsertim, non tam ad viriditatem quàm ad alborem accedunt.

[s] *Populus*] Arbor est notissima locis humidis gaudens, cujus generis alba, alia nigra foliorum habitâ ratione, appellatur.

[t] *Orchomenon*] Arcadicam *scilicet*, nam alia est urbs ejusdem nominis in Bœotiâ.

[u] *Psophidáque*] Plures fuerunt eo nomine urbes, Arcadicam intellige.

[x] *Cyllenenque*] Cyllenen, Mænalon, & Erimanthon Arcadiæ montes esse jam sæpe diximus.

Per tamen & campos, per opertos arbore montes,
Saxa quoque, & rupes, & qua via nulla, cucurri.
Sol erat à tergo: vidi præcedere longam
Ante pedes umbram: nisi si timor illa videbat.
Sed certè sonitúque pedum terrebar; & ingens
Crinales vittas afflabat anhelitus oris.
Fessa labore fugæ, Fer opem, deprendimur, inquam,
Armigeræ, [a] Dictynna, tuæ; cui sæpe dedisti
Ferre tuos arcus, inclusáque tela pharetrâ.
Mota Dea est; spissísque ferens è nubibus unam
Me super injecit. lustrat caligine tectam
[a] Amnis; & ignarus circum cava nubila quærit.
Bisque locum, quo me Dea texerat, inscius ambit:
Et bis, Io Arethusa, Io Arethusa, vocavit.
Quid mihi tunc animi miseræ fuit? anne quod agnæ est,
Si qua lupos audit circum stabula alta frementes?
Aut lepori, qui vepre latens hostilia cernit
Ora canum, nullósque audet dare corpore motus?
Non tamen abscedit: neque enim vestigia cernit
Longiùs ulla pedum. servat nubémque locúmque.
Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus;
Cæruleæque cadunt toto de corpore guttæ.
Quaque pedem movi, manat lacus: eque capillis
Ros cadit: & citiùs, quàm nunc tibi fata renarro,
In laticem mutor. sed enim cognoscit amatas
Amnis aquas, positóque viri, quod sumserat, ore,
Vertitur in proprias, ut se mihi misceat, undas.

INTERPRETATIO.

Nihilominus cucurri per agros, per colles consitos arboribus, saxa etiam, & rupes, & quà nullum erat iter. Sol erat à tergo; aspexi longam umbram antecedere ante pedes, nisi si metus illa cernebat. Sed certè expavescebam etiam strepitu pedum, & fortis spiritus oris afflabat vittas crinales. Lassa labore fugæ, corripimur, dixi, Dictynna succurre armigeræ tuæ, cui sæpe tradidisti tuos arcus portandos, & sagittas inclusas pharetrâ. Dea tacta est, & admovens unam ex atris nubibus immisit super me. Fluvius quærit obductam nebulâ, & nescius lustrat circum inanem nubem: & ignarus bis circuit locum quo Dea me occultaverat, & bis clamavit Io Arethusa, Io Arethusa. Quid tunc fuit animi mihi miseræ? anne quod agnæ est, si qua audit lupos rabidos circum excelsa stabula? Aut lepori, qui tectus dumetis videt rictus inimicos canum, neque ullo modo audet movere corpus? Non tamen abit longiùs; nam nulla cernit signa pedum longiùs. Custodit & nubem & locum. Sudor gelidus corripit mea membra circumclusa, & guttæ ceruleæ fluunt de toto corpore. Et quà pedem intuli, stagnum oritur; atque ros fluit ex comâ, & velociùs quàm nunc tibi refero fata vertor in aquam. Sed enim fluvius cognoscit latices dilectos, & vultu viri omisso quem induerat, mutatur in suas aquas, ut misceat se mihi.

NOTÆ.

[a] *Dictynna*] Diana; quæ unde hoc nomen habuerit vide suprà lib. 2. versu 441.

[a] *Amnis*] Alpheus, *scil.*

[b] Delia rumpit humum. cæcis ego mersa cavernis
Advehor [c] Ortygiam : quæ me [d] cognomine Divæ
Grata meæ superas eduxit prima sub auras.
XI. Hàc Arethusa tenus. geminos [e] Dea fertilis [f] angues
Curribus admovit ; frænísque coërcuit ora :
Et medium cæli terræque per aëra vecta est :
Atque levem currum [g] Tritonida misit in arcem
[h] Triptolemo ; partímque [i] rudi data semina jussit
Spargere humo, [k] partim post tempora longa recultæ.
Jam super Europen sublimis & [l] Asida terras
Vectus erat [m] juvenis ; Scythicas advertitur oras.
Rex ibi Lyncus erat. regis subit ille penates.
Quà veniat, caussámque viæ, nomenque rogatus,
Et patriam, Patria est claræ mihi, dixit, Athenæ,
Triptolemus nomen. veni nec puppe per undas,
Nec pede per terras : patuit mihi pervius æther.
Dona fero Cereris ; latos quæ sparsa per agros
Frugiferas messes, alimentáque mitia reddant.

INTERPRETATIO.

Diana aperit terram : ego absorpta nigris antris appello ad Ortygiam, quæ grata cognomine Deæ meæ prima eduxit me sub auras superas.

XI. *Hucusque Arethusa. Dea frugum adjunxit geminos serpentes currui, & compescuit eorum ora frænis, & ablata est per aërem medium cæli & terræ : & misit Triptolemo levem currum in arcem Tritonidem ; & imperavit mandare data semina partim terræ novæ, partim iteratæ post longum spatium. Jam adolescens excelsus præterierat Europam & Asiam, appulit ad terras Scythicas. Ibi regnabat Lyncus. Ille ingreditur domum Regis. Interrogatus unde veniat, & quæ sit caussa itineris, & quod sit nomen, & quæ sit patria, Patria, inquit, est mihi celebres Athenæ, nomen Triptolemus. Neque accessi navi per aquas, neque pede per terras. aër mihi apertus est. Porto munera Cereris, quæ jacta per vastos campos proferant messes frugiferas, & cibos dulces.*

NOTÆ.

[b] *Delia*] Diana, in Delo insulâ nata.

[c] *Ortygiam*] Quam suprà insulam diximus, primò ponte, deinde aggeribus Siciliæ commissam.

[d] *Cognomine*] Dicta est nempe Diana Ortygia ab insulâ Delo ; cui quidem insulæ, à coturnicum copiâ, Ortygiæ nomen apud Græcos.

[e] *Dea*] Ceres quæ frugum Dea.

[f] *Angues*] Quibus ejus trahi currum voluerunt Poëtæ, non tam propter signiferi circuli obliquitatem quem dum Sol percurrit semina ex terra excitat, & fruges ad maturitatem perducit, uti quidem nonnulli hanc fabulam exposuerunt, quàm virtutis germinandi & crescendi ratione habitâ, quâ quidem virtute paulatim serpente & sese explicante multiplicari omnia intelligimus.

[g] *Tritonida*] Athenas dicit, quæ à Pallade Tritoniâ, seu ad Tritonem paludem nata, hoc nomen acceperunt.

[h] *Triptolemo*] Hic Eleusij cujusdam, vel, ut aliis placet, Celei fuit filius, quem sationis, & totam panificij artem Cererem ideò volunt docuisse, quòd ab ejus patre dum Proserpinam filiam quæreret, benignè hospitio exceptus fuisset. Sed prolixa est de eo fabula, cujus sensum qui penitius rimari cupiet, Natalis Comitis inspiciat mythologiam, ex quâ jucundæ eruditionis plurima carpere poterit.

[i] *Rudi*] Utpote antea incultæ.

[k] *Partim post*] Postquam nempe per anni spatium ager requieverit, & denuò cultus fuerit.

[l] *Asida*] Asiam dicit minorem ; nam majoris partem tenent Scythæ.

[m] *Juvenis*] Triptolemus, cui ideò currum suum Ceres tradiderat, ut per varias gentes artem quam ab eâ didicerat claram faceret.

Barbarus invidit; tantíque ut muneris auctor
Ipse sit; hospitio recipit: somnóque gravatum
Aggreditur ferro. conantem figere pectus
[n] Lynca Ceres fecit: rursúsque per aëra misit
[o] Mopsopium juvenem sacros agitare [p] jugales.
XII. Finierat dictos è [q] nobis maxima cantus.
At [r] Nymphæ vicisse Deas [s] Helicona colentes
Concordi dixere sono. convicia victæ
Cùm jacerent, Quoniam, dixit, certamine vobis
Supplicium meruisse parum est, maledictáque culpæ
Additis, & non est patientia libera nobis;
Ibimus in pœnas; &, quà vocat ira, sequemur.
Rident [t] Emathides, spernúntque minacia verba;
Conatæque loqui, & magno clamore protervas
Intentare manus, pennas exire per ungues
Aspexere suos, operiri brachia plumis:
Alteráque alterius rigido concrescere rostro
Ora vident, volucrésque novas accedere silvis.
Dumque volunt [u] plangi; per brachia mota levatæ
Aëre pendebant [x] nemorum convicia picæ.

INTERPRETATIO.

Barbarus invidit, & ut ipse sit auctor tanti doni excipit hospitio, & invadit ense somno pressum. Ceres mutavit in Lyncem illum aggressum fodere pectus; & denuò jussit Mopsopium adolescentem agere sacros dracones per aërem.

XII. *Maxima è nobis absolverat cantus memoratos. At Nymphæ dixerunt unâ voce Deas incolentes Heliconem vicisse. Cum victæ maledictis insurgerent, Quandoquidem, inquit, leve est vobis dignas esse pœnâ per certamen, & augetis delictum conviciis, neque secura sumus à vobis, confugiemus ad supplicia, & ibimus quà dolor suadet. Emathides irrident, & contemnunt minas; & cùm niterentur loqui, & immittere manus petulantes cum ingenti vociferatione, viderunt plumas prodire per ungues suos, & lacertos tegi pennis: & cernunt invicem vultus extendi in durum rostrum, & accedere novas aves silvis. Et dum cupiunt percutere pectora, sublatæ per lacertos agitatos pendebant picæ in aëre convicia & jurgia silvarum.*

NOTÆ.

[n] *Lynca*] Accusativus Græcus est: Lynx enim dicitur genus quoddam cervi, visu acutissimo & maculis distincto tergore, cujusmodi Bacchi currum trahunt.

[o] *Mopsopium*] Atheniensem. Mopsopiæ enim a Mopsopo rege Athenæ dictæ, quæ & ab aliis alia nomina acceperunt.

[p] *Jugales*] Dracones dicit, quibus Triptolemi currus trahebatur.

[q] *Nobis*] Musis, *scilicet*; quas suprà versu 337. pro se respondendi curam adversus Pieri filias Calliopæ Musarum maximæ & præstantissimæ commisisse vidimus.

[r] *Nymphæ*] Quas judices elegerant Musæ itemque Pieri filiæ.

[s] *Helicona colentes*] Musæ, *scilicet*, ut sæpè dictum.

[t] *Emathides*] Pieri filiæ, ab Emathiâ regione, de quâ ipsæ suprà.

[u] *Plangi*] Dolentium more; qui pectus manibus percutiunt.

[x] *Nemorum convicia*] Quia jam procul à Musis convicia jactabant, jactare tamen etiamnum videntur.

Nunc quoque in alitibus facundia prisca remansit,
Raucáque garrulitas, studiúmque immane loquendi.

INTERPRETATIO.

Nunc etiam antiqua eloquentia superest in avibus, & aspera loquacitas, & desiderium pertinax loquendi.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Quo exemplo mota Dea, anum se fecit. Itaque inito cum Arachne texendi certamine, postquam utriusque tela varias transformationes repræsentavit, ipsam in araneam mutavit. Nihil tamen hoc Nioben movit, quo minus amissis liberis in saxum obduresceret. Quo quidem cognito, vulgus Lycios rusticos in ranas à Diana versos, & Marsyam ab Apolline excoriatum, in memoriam revocavit. Cùm vero ad consolandos Thebanos urbes finitimæ convenissent, soli defuerunt Athenienses · quoniam à Tereo Rege infestabantur. Qui deinde stupratâ Philomelâ, in upupam transformatus fuit: quemadmodum & Philomela in lusciniam, ac Progne in hirundinem. Quæ res Pandioni socero intellecta, mortem attulit. Huic in regno successit Erechtheus. è cujus filia Orithyia, Boreas Calaim procreavit & Zethen. Qui in Argonautarum numero quondam fuerunt; cum Jason, seminatis serpentis dentibus, è quibus homines armati prodierunt, & dracone sopito, vellus aureum retulit.

PRæbuerat dictis Tritonia talibus aurem;
Carmináque Aonidum, justámque probaverat iram.
Tum secum, Laudare parum est; laudemur & ipsæ:
Numina nec sperni sine pœnâ nostra sinamus.
[a] Mæoniæque animum fatis [b] intendit Arachnes:
Quam sibi lanificæ [c] non cedere laudibus artis
Audierat. non illa [d] loco, nec origine gentis

INTERPRETATIO.

TRitonia admoverat aurem ejusmodi sermonibus, & laudaverat versus Musarum, & justam iram. Tum apud se dixit, leve est celebrare, celebremur Nos etiam; neque patiamur potestatem nostram contemni sine vindictâ. Atque recordâtur fatorum Arachnes Mæoniæ; quam didicerat sibi non cedere laudibus artis lanificæ. Illa non fuit illustris genere, neque origine familiæ,

NOTÆ.

[a] *Mæoniaque*] Lydia est minoris Asiæ Provincia inter Mysiam & Cariam, quam à Mæone fluvio Stephanus, à Rege alij sic dictam voluerunt.

[b] *Intendit animum*] *De Arachnes fatis verba facere cogitat.*

[c] *Non cedere*] Quanquam tamen, ut norunt omnes, non belli tantùm, sed artium Dea est ipsa Pallas.

[d] *Loco*] Pro parentibus posuit. *Origo* vero ad gentem & majores spectat.

Clara, sed arte, fuit. pater huic [e] Colophonius Idmon
[f] Phocaïco bibulas ting.bat [g] murice lanas.
Occiderat mater : sed & hæc de plebe, suoque
• Æqua viro fuerat. Lydas tamen [h] illa per urbes
Quæsierat [i] studio nomen memorabile ; quamvis
Orta domo parvâ, parvis habitabat [k] Hypæpis.
Hujus ut aspicerent opus admirabile, sæpe
Deseruêre sui Nymphæ vineta Tymoli :
Deseruêre suas Nymphæ [l] Pactolides undas.
Nec factas solum vestes spectare juvabat ;
Tum quoque, cum fierent, tantus decor affuit arti.
Sive rudem primos lanam glomerabat in orbes :
Seu digitis subigebat opus [m] repetitáque longo
Vellera mollibat nebulas æquantia tractu ;
Sive levi teretem versabat pollice fusum ;
Seu pingebat acu ; [n] scires à Pallade doctam.
Quod tamen ipsa negat : tantâque offensa magistrâ,
Certet, ait, mecum ; nihil est quod victa recusem.
Pallas anum simulat : falsósque in tempora canos
Addit, & infirmos baculo quoque sustinet artus.
Tum sic orsa loqui : Non omnia grandior ætas,

INTERPRETATIO.

sed arte. Idmon Colophonius ejus pater imbuebat murice Phocaico lanas bibulas. Mater mortua erat : sed illa quoque fuerat de vulgo, & marito suo æqualis. Illa tamen comparaverat magnam famam suâ arte per urbes Lydas, tametsi orta domo exiguâ, & maneret exiguis Hypæpis. Nymphæ destituerunt sæpe vineta sui Tymoli, ut viderent opus mirandum. Nymphæ Pactolides destituerunt suas undas. Neque gratum erat tantùm inspicere intenta peristromata, tum etiam gratum erat cùm fierent, tanta fuit artis elegantia. Sive digereret crudam lanam in primos glomos ; seu emolliret opus digitis, & sæpius pecteret vellera imitantia nebulas diffuso tractu ; seu verteret teretem fusum agili pollice ; seu pingeret acu, cognosceres institutam à Minervâ. Quod tamen ipsa diffitetur, & læsâ tantâ magistrâ, contendat, inquit mecum ; nihil est quod abnuam, siquidem discedam inferior. Minerva imitatur anum, atque assumit fictos canos in tempora, & fulcit quoque debilia membra scipione. Tum sic occœpit loqui. Ætas provectior non habet omnia

NOTÆ.

[e] *Colophonius*] Ex Colophone, Lydiæ urbe, Apollinis oraculo clarâ.

[f] *Phocaico*] Fuit Phocæa Æolidis civitas, non longè à Lydiâ, ubi alicujus nominis purpura conficiebatur.

[g] *Murice*] Qui murex piscis fuit ex concharum genere, cujus sanguine lanæ purpureo colore inficiebantur.

[h] *Illa*] Arachne *scilicet*, Idmonis filia.

[i] *Studio*] Quod in lanificio fuit.

[k] *Hypæpis*] Fuit Hypæpa, vel Hypæpæ plur. numero, urbs Lydiæ, Veneri sacra, ad Tmolum montem posita.

[l] *Pactolides*] Fuit Pactolus Lydiæ fluvius non longè à Tmolo, aureas arenas volvens, à quo Nymphæ Pactolides.

[m] *Repetita*] Id est, Iterum atque iterum eo modo carminata, & in floccos protractos & cohærentes pexa, ut nubis speciem præberent.

[n] *Scires*] Pro *cognoscere posset*.

Quæ fugiamus, habet. [o] seris venit usus ab annis.
Consilium ne sperne meum. tibi fama petatur
Inter mortales faciendæ maxima lanæ.
Cede Deæ: veniámque tuis temeraria dictis
Supplice voce roga. veniam dabit illa roganti.
Aspicit hanc torvis, inceptáque fila relinquit;
Vixque manum retinens, confessáque vultibus iram,
Talibus [p] obscuram resecuta est Pallada dictis:
Mentis inops, longáque venis confecta senectâ:
Et nimiùm vixisse diu [q] nocet. audiat [r] istas,
Si qua tibi nurus est, si qua est tibi filia, voces.
Consilii satis est in me mihi. neve monendo
Profecisse putes; eadem sententia nobis.
Cur non ipsa venit; cur hæc certamina vitat?
Tum Dea, Venit, ait; formámque removit anilem;
Palladáque exhibuit. venerantur numina Nymphæ,
[s] Mygdonidésque nurus. sola est non territa virgo.
Sed tamen erubuit, subitúsque invita notavit
Ora rubor: rursúsque evanuit. ut solet aër
Purpureus fieri, cùm primùm Aurora movetur;
Et breve post tempus candescere Solis ab ictu.
Perstat in incepto, stolidæque cupidine palmæ
In sua fata ruit. neque enim [t] Jove nata recusat:
Nec monet ulterius: nec jam certamina differt.

INTERPRETATIO.

quæ odio habeamus; experientia oritur ab annis ultimis. Ne contemnas meum monitum. Quare tibi laudem maximam in subigendâ lanâ inter mortales: Cede Deæ: & nimiùm audax ora verbu supplicibus ut ignoscat tuis sermonibus: illa ignoscet oranti. Intuetur hanc infensis oculu, atque emittit fila inchoata; & ægrè compescens manus, & prodens iram ore, prosequuta est fictam Minervam hujusmodi oratione. Amens ades, & exhausta nimiâ senectâ, & obest diutiùs vixisse. Si quam habes nurum, si quam habes filiam, audiat ista verba. Satis est mihi consilij in me: & ne credas promovisse quicquam *hortando, idem est nobis animus. Quamobrem ipsa non adest, quamobrem fugit has contentiones? Tum Dea, Adest, inquit; & deposuit figuram anilem; & ostendit Minervam. Nymphæ & puellæ Mygdonides colunt Deam, sola virgo non est commota. Sed tamen pudore suffusa est, & rubor repentinus invasit vultus invitos, rursúsque discussus est; sicuti aër consuevit fieri rubicundus, cùm primùm stringitur Aurorâ, & post aliquod spatium albescere ab irradiatione Solis. Obfirmat se in incepto, & properat ad exitium suum stulto desiderio victoriæ: neque enim filia Jovis refugit; neque hortatur ampliùs; neque jam protrahit certamen.*

NOTÆ.

[o] *Seris venit*] Quod maximè imperitis & temerariis adolescentibus notandum; qui vix tamen aliud quàm quod suo damno experti credunt, bene monentium senum præcepta perinde contemnunt ac si veritas unà cum illorum artubus tremeret & vacillaret.

[p] *Obscuram*] Sub vetulæ larvâ latentem.

[q] *Nocet*] Deliram dicit vetulam.

[r] *Istas*] Ineptas, *scilicet*, quibus mihi opus non est.

[s] *Mygdonidésque*] Quæ ex Mygdoniâ Phrygiæ regiunculâ, Lydiæ vicinâ ad Arachnen convenerant.

[t] *Jove nata*] Pallas *scilicet*.

Haud mora; [u] constituunt diversis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt stamine telas.
Tela [x] jugo vincta est: stamen secernit [y] arundo:
Inseritur medium [z] radiis [a] subtemen acutis;
Quod digiti [b] expediunt, atque inter stamina ductum
Percusso feriunt insecti pectine dentes.
Utraque festinant: [c] cinctæque ad pectora vestes
Brachia docta movent, studio fallente laborem.
Illic & Tyrium quæ purpura sensit [d] aënum
Texitur, & [e] tenues parvi discriminis umbræ:
[f] Qualis ab imbre solet percussis solibus arcus
Inficere ingenti longum curvamine cælum:
In quo diversi niteant cùm mille colores,
Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit.
Usque adeò quod tangit idem est: tamen ultima distant.
Illic & lentum filis immittitur aurum,
Et vetus in telâ deducitur argumentum.
IV. [g] Cecropia Pallas [h] scopulum Mavortis in arce

INTERPRETATIO.

Sine cunctatione; utraque statuunt duas telas diverso loco; atque stabiliunt tenui stamine. Tela est alligata jugo: juncus dividit stamen: subtemen medium intexitur, radiis oblongis; quod digiti evolvunt; atque dentes inserti percutiunt diffusum inter stamina, pectine illo. Ambæ properant: & habentes amictus collectos ad pectora, agitant peritos lacertos, affectu dissimulante laborem. Ibi & inseritur purpura quæ sensit aënum Tyrium, & umbræ leves minimæ differentiæ: qualis arcus solet colorare longam aëris partem vasto ambitu, solis radiis fractis à pluviâ: in quo cùm mille colores varij splendeant, tamen discrimen ipsum decipit oculos intuentes: usque adeò quod contiguum est idem est, tamen extrema differunt. Ibi etiam ductile aurum inseritur, & antiqua fabula effingitur in telâ.

IV. Pallas describit collem Martis in arce Cecropiâ.

NOTÆ.

[u] *Constituunt*] Operi sese accingentes ambæ quæcumque opus erant disponunt.

[x] *Jugo*] Jugum dicitur in lanificio lignum illud teres, quo telæ stamen alligatur & involvitur. Totam verò texendæ telæ rationem deinceps subnectit Poëta.

[y] *Arundo*] Aut pecten ex arundine confectus.

[z] *Radiis*] *Radius* dicitur instrumentum quo textores subtemen stamini inserunt. *Une navette.*

[a] *Subtemen*] *La Trame.*

[b] *Expediunt*] *Inter staminis divisa fila, radii beneficio celeriter currere & aptari cogunt.*

[c] *Cinctæ*] *Cinctas habentes vestes.* Græcismus.

[d] *Ahenum*] In quo lana purpureo colore imbuebatur. Laudatissimam verò fuisse Tyriam purpuram jam dictum sæpe.

[e] *Tenues parvi*] Ex arte Pictorum, quibus necesse per colorum levia discrimina imagines quasi ex umbris educere & oculis exponere.

[f] *Qualis*] Iridis est descriptio, in quâ per refractos in nube Solis radios varij vix tamen oculis diversi, emergunt colores.

[g] *Cecropiâ*] Atheniensi, à Cecrope Athenarum rege.

[h] *Scopulum*] Per Martis scopulum Areopagum intellige, (nam illa est hujus vocis interpretatio) quo in loco Mars apud 12 deos de cæde Halirrhothij causam dixit, accusante hujus patre Neptuno: ubi & deinceps Areopagitæ judices severissimi maximâ cum integritate de causis capitalibus pronuntiaverunt.

Pingit,

Pingit, & [i] antiquam de terræ nomine litem.
Bis sex cælestes medio Jove sedibus altis
Augustâ gravitate sedent. sua quemque Deorum
Inscribit facies. Jovis est regalis imago.
Stare Deum pelagi, longóque ferire tridente
Aspera saxa facit, medioque è vulnere saxi
Exsiluisse [k] ferum; quo pignore vindicet urbem.
[l] At sibi dat clypeum, dat acutæ cuspidis hastam:
Dat galeam capiti: defenditur ægide pectus.
Percussámque sua simulat de cuspide terram
Prodere cum baccis fœtum canentis olivæ:
Mirarique Deos. operi victoria finis.
Ut tamen exemplis intelligat æmula laudis,
Quod pretium speret pro tam furialibus ausis;
Quattuor in partes certamina quattuor addit
Clara colore suo, brevibus distincta [m] sigillis.
Threïciam [n] Rhodopen habet angulus unus, & Hæmon;
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam;
Nomina summorum sibi qui tribuêre Deorum.
Altera [o] Pygmææ fatum miserabile matris

INTERPRETATIO.

& vetus dissidium de nomine terræ. Duodecim Dij sedent cum augustâ gravitate in sedibus excelsis, Jove medio. Suus vultus exprimit quemque Deorum. Facies Jovis est regia. Facit Deum maris stantem, & percutientem longo tridente duram rupem, & equum prodeuntem ex mediâ fissurâ rupis, quo munere suam faciat urbem. At aptat sibi scutum, aptat hastam mucronis acuti, aptat galeam capiti: pectus tegitur ægide. Atque fingit terram ictam suâ hastâ edere fœtum albæ olivæ cum baccis: & Deos admirari. Victoria sua finis operis. Ut tamen invida honoris cognoscat exemplis quam mercedem possit animo præsumere pro inceptis tam insanis; adjecit in quatuor angulos quatuor certamina conspicua colore suo, effecta parvis figuris. Una pars habet Rhodopen Thraciam, & Hæmum, nunc montes frigidos, olim corpora mortalia, qui sibi dederunt nomina supremorum Deorum. Alter angulus refert fatum luctuosum matris Pygmææ.

NOTÆ.

[l] *Antiquam*] Quæ inter Neptunum & Palladem mota, utri Cecropiæ urbi nomen imponere jus esset, decreta antè à diis, ut qui humano generi rem commodiorem invenisset, ille urbi nomen imponeret: in quo quidem certamine vicit Minerva, utpote quæ olivam, equo à Neptuno producto, munus hominibus magis acceptum protulit; unde & Athenis nomen suum imposuit.

[k] *Ferum*] Equum, quem protulisse Neptunum ut suam grato munere urbem vindicaret, modò monuimus.

[l] *At sibi*] Ipsa Pallas sese, ut vulgò etiamnum solent Pictores, cum hastâ, galeâ & ægide, in telâ finxerat.

[m] *Sigillu*] In telæ quatuor angulis, quasi appendicis loco, minoribus figuris pinxerat Pallas quæ recenset Poëta.

[n] *Rhodopen*] Strymonis fuit filia, quam Æmus rex Thraciæ duxit uxorem. Hanc verò ille Junonem suam; Jovem suum illa Æmum appellabat: quare in montes mutati.

[o] *Pygmæa*] Hanc fabulam ex Athenæo optimè sic retraxit clariss. Farnabius. Gerana matrona à popularibus suis Pygmæis pro numine culta Deos præ se contemsit, Junonem maximè & Dianam; quarum indignatione in gruem est conversa infestissimam Pygmæis hostem, qui illam venerati fuerant. Pygmæos quod attinet, alij in Indiâ, in Arabiâ alij, alij alibi collocaverunt, homunculos non ultra duos pedes altos, multis, mihi quidem, fabulosos, quos cum gruibus bellum gerere voluerunt Poëtæ.

Pars habet. hanc Juno victam certamine jussit
Esse gruem ; populisque suis indicere bellum.
Pingit & [p] Antigonem ausam contendere quondam
Cum magni consorte Jovis ; quam regia Juno
In volucrem vertit : nec profuit Ilion illi,
Laomedonve pater, sumtis quin candida pennis
Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.
Qui superest solus [q] Cinyran habet angulus orbum :
Isque gradus templi natarum membra suarum
Amplectens, saxoque jacens, lacrymare videtur.
[r] Circuit extremas oleis [s] pacalibus oras.
Is modus est, operique suâ facit arbore finem.
XX. [t] Mæonis elusam designat imagine tauri
[u] Europen : verum taurum, freta vera putares.
Ipsa videbatur terras spectare relictas,
Et comites clamare suas, tactúmque vereri
Assilientis aquæ ; timidásque reducere plantas.
Fecit & [x] Asterien aquilâ luctante teneri ;
Fecit [y] olorinis Ledam recubare sub alis :
Addidit, ut Satyri celatus imagine pulcram

INTERPRETATIO.

Juno imperavit hanc superatam certamine esse gruem, & inferre bellum suis populis. Fingit quoque Antigonen non veritam certare olim cum conjuge magni Jovis, quam Juno regia mutavit in alitem ; neque Troja illi opem tulit, neque Laomedon, quin acceptis pennis ipsa alba Ciconia sibi plaudat rostro crepitante. Solus angulus qui restat habet Cinyran filiabus *privatũ: atque is amplectens gradus templi* qui antè fuerant *artus suarum filiarum, & stratus in petrâ videtur flere. Cingit ultimas oras oleis paciferis. Is fuit finis ; atque absolvit opus suâ arbore.*

XX. *Mæonia* Arachne *pingit Europam deceptam formâ Tauri : arbitrareris verum taurum, crederes vera maria. Ipsa videbatur respicere terras desertas, & vocare suas æquales, & timere tactum aquæ affluentis, & retrahere plantas pavidas. Finxit quoque Asterien corripi ab aquilâ certante : finxit Ledam stratam sub alis cygni. Adjecit, ut Jupiter tectus specie Satyri*

NOTÆ.

[p] *Antigonen*] Fuit hæc Laomedontis filia, quam spretæ formæ dolore Juno in ciconiam mutavit.

[q] *Cinyran*] Fuit hic Assyriorum rex, (ab illo diversus quem suprà vidimus Myrrhæ parentem) qui filias habuit pulcherrimas, atque adeò de more superbiâ ferocissimas cum Junone de formâ contendere ausas. Eas indignata dea in sui templi gradus, patrem frigida filiarum corpora amplectentem in saxum mutavit.

[r] *Circuit*] Mansit hodieque mos idem, ut ad aulæorum seu peristromatum oras, serta & corollæ, aut ejusmodi leviora adjiciantur.

[s] *Pacalibus*] *Pacem significantibus*, & conciliantibus, quam quidem Pallas sapientiâ suâ magis quàm armis inter furentes solet constituere.

[t] *Mæonis*] Arachne Lydia, de quâ suprà.

[u] *Europen*] Quam Agenoris filiam suprà in Taurum mutatum Jovem rapuisse & in Cretam avexisse legimus.

[x] *Asterien*] Fuit hæc Cœi Titanis filia, quam, deorum miseratione in coturnicem mutatam Jupiter antè amatam sub aquilæ formâ rapuit.

[y] *Olorinis*] Jovis in Cygnum mutati, qui ut Ledam Tyndari uxorem violaret eam formam induisse dicitur : quam fabulam suprà, non uno loco vidimus.

Jupiter implerit gemino [z] Nyctëida fœtu :
[a] Amphitryon fuerit, cum te [b] Tirynthia cepit ;
[c] Aureus ut Danaen, [d] Asopida luserit igneus ;
[e] Mnemosynen pastor : [f] varius [g] Deoïda serpens.
Te quoque mutatum torvo, Neptune, juvenco
Virgine in [h] Æoliâ posuit. tu visus [i] Enipeus
Gignis [k] Aloïdas ; aries [l] Bisaltida fallis.
Et te, flava comas, [m] frugum mitissima mater,
Sensit equum ; te sensit avem [n] crinita colubris
Mater equi volucris : sensit Delphina [o] Melantho.

INTERPRETATIO.

gravidam fecerit formosam Nyctei filiam gemello fœtu : ut fuerit Amphitrion, cum Tirynthia te cepit : ut aureus fefellerit Danaen, igneus Asopi filiam ; pastor Mnemosynen, anguis versicolor Proserpinam. Pinxit te etiam Neptune, versum in juvencum ferum pro virgine Æoliâ. Tu visus Enipeus gignis Aloidas : aries ludis Bisaltida. Alma mater frugum comam gerens flavam sensit te equum : mater equi alati comam gerens serpentibus horridam te sensit alitem : Melanthe sensit Delphinum.

NOTÆ.

[z] *Nyctëida*] Antiopen dicit, Nyctæi filiam, Lyci Thebanorum regis uxorem, quæ Jovi Zethum & Amphionem peperit.

[a] *Amphitryon*] Fuit hic princeps Thebanus, cujus formam, cùm foris militaret, Jupiter ut Alcmenâ ejus uxore potiretur, sibi aptavit : quo quidem ex concubitu natus Hercules.

[b] *Tirynthia*] Alcmena est, quæ à Tirynthe urbe Argis vicina in quâ educatus Hercules, hoc nomen habuit.

[c] *Aureus*] Decantatissima hæc est fabula Jovis in imbrem aureum mutati, ut in Danaes Persei matris gremium veniret.

[d] *Asopida*] Ægina est Asopi Bœotiæ regis filia, quam in ignem(impurissimum certè) mutatus Jupiter compressit ; ex quâ Æacum suscepit.

[e] *Mnemosynen*] Nympha fuit quam Latinè *Memoriam* dixeris, ex quâ novem Musas suscepisse Jovem ideò voluerunt Poëtæ, quòd memoriæ beneficio scientiæ omnes comparentur & conserventur.

[f] *Varius*] Utpote qui in sinus & orbes sese porrigat : vel potiùs quia maculis distinctus.

[g] *Deoida*] Proserpinam dicit Cereris filiam, quam quidem Cererem Græci Δηώ appellaverunt, unde *Deois* patronymicum.

[h] *Æoliâ*] Arne Æoli filiâ, de quâ Diodorus, Æoli & Bœti matre.

[i] *Enipeus*] Fluvius est Thessaliæ, cujus sub specie Neptunus Tyro Salmonei filiam, illius fluvij amore captam, compressit ; unde Pelias & Neleus nati.

[k] *Aloidas*] Othum dicit & Ephialten, Neptuni ex Iphimediâ Aloëi gigantis conjuge, filios. Fabulas verò confudisse videtur Poëta, qui tacitâ quâ Iphimediam Neptunus compressit, sub Enipei formâ compressisse indicare videtur. Adeòque distinctione opus.

[l] *Bisaltida*] Theophane est, Bysaltidis filia, de quâ Higynus fab. 188. arietis illius mater qui Phryxum in Colchos vexit.

[m] *Frugum*] Ceres est, quæ Neptuni fugiens insidias in equam mutata, ab ipso, equo facto, vim passa est : quo ex concubitu equumne, nomine Arionem, an filiam, quam nominare nefas, Ceres pepererit, incertum.

[n] *Crinita*] Medusa est, quam in Palladis templo Neptunus compressit ; quamobrem irata dea crines quibus maximè placuerat in angues transmutavit. Atque hinc natum Pegasum, alatum equum nonnulli tradunt, quanquam ex ejusdem Medusæ sanguine cretum volunt alij, quo tempore ejus caput Perseus abscidit.

[o] *Melantho*] Hanc alij Protei, Deucalionis alij filiam scriptitarunt, cui diversi nominis filium tribuerunt. Quarum quidem vanarum & ineptarum fabularum accuratam cognitionem, magno, ut solent nonnulli, conatu exquirere, usque adeò ridiculum Christianoque homine præsertim indignum judico, ut vix aliud ex meo labore sperem compendium, quàm ut ab ejusmodi deliciis delicros alios, quantum queo, ego quem jam diu quisquiliarum hujusmodi piget, pœnitet, pudet, tædet, ad Veritatem æternam revocem.

Omnibus his faciémque suam faciémque locorum
Reddidit. est [p] illic [q] agrestis imagine Phœbus.
Utque modò accipitris pennas, modò terga leonis
Gesserit: ut pastor Macareïda luserit [r] Issen.
Liber ut [s] Erigonen falsâ deceperit uvâ:
Ut Saturnus [t] equo geminum Chirona crearit.
Ultima pars telæ, tenui circumdata limbo,
Nexilibus flores hederis habet intertextos.
III. Non illud Pallas, non illud carpere Livor
Possit opus. doluit successu [u] flava virago:
Et rupit pictas [x] cælestia crimina vestes.
Utque [y] Cytoriaco radium de monte tenebat;
Ter quater Idmoniæ frontem percussit Arachnes.
Non tulit infelix: laqueoque animosa ligavit
Guttura. pendentem Pallas miserata levavit:
Atque ita, Vive quidem, pende tamen, improba, dixit:
Lexque eadem pœnæ, ne sis secura futuri,
Dicta tuo [z] generi, serísque nepotibus esto.
Post ea discedens succis [a] Hecateïdos herbæ

INTERPRETATIO.

Dedit his omnibus & imaginem suam & imaginem locorum. Ibi est Apollo specie rustAicus: atque ut habuerit modò pennas accipitris, modò dorsum leonis; ut pastor fefellerit Issen Macarei filiam. Ut Bacchus luserit Erigonen fictâ uvâ: ut Saturnus genuerit Chironem duplicem equo. Extrema pars tela cincta exiguo limbo continet flores insertos hederis flexilibus.

III. *Neque Minerva, neque Invidia possit improbare illud opus. Flava virago ingemuit successu, & laceravit telam pictam calestia crimina. Atque ut tractabat radium de monte Cytoriaco, percussit ter quater frontem Arachnes Idmonia. Misera non passa est; & cordata pressit suum jugulum laqueo. Minerva miserata sublevavit pendentem; atque, inquit, Vitâ fruere equidem, attamen pende. & ne sis secura futuri, lex sit eadem tua progeniei, & ultimis nepotibus. Dein proficiscens inficit succo herba Hecateidos:*

NOTÆ.

[p] *Illic*] In Arachnes telâ depictum, *scil.*

[q] *Agrestis*] Cùm Admeti pavit armenta; quod suprà lib. 2. vidimus. Alias Phœbi transmutationes de quibus Poëta vix alibi reperiri posse testari sunt viri docti; quas nedum ego parcissimus fabularum indagator eruerim.

[r] *Issen*] Hanc Lesbiam fuisse, ejus Macarei filiam, de quo Diodorus, qui Jovis & Cyrenes fuit filius, Micyllus arbitratus est.

[s] *Erigonen*] Icarij fuit filia, quem vini usum vitisque propagandæ rationem Liber pater edocuit, ut refert Higynus.

[t] *Equo*] Cujus formam, interveniente Ope conjuge quo tempore cum Phillyrâ Oceani filiâ rem haberet Saturnus assumsit: unde & filius Chiron parte anteriore hominis, posteriore equi formam referebat.

[u] *Flava*] Pallas *scilicet.*

[x] *Cælestia*] Id est, quæ Deorum adulteria, ab Arachne Picta, haberet.

[y] *Cytoriaco*] Pro buxeo posuit, à Cytoro Galatiæ monte buxo abundante, ut ante dictum.

[z] *Generi*] Illis omnibus qui ex te nascentur.

[a] *Hecateïdos*] Aconiti, quod ab Hecate filiâ Persæ, inventum primò scripsit Diodorus.

Spargit. & extemplo tristi medicamine tactæ
Defluxêre comæ : cumque his & naris & auris.
Fítque caput minimum toto quoque corpore parvæ.
In latere exiles digiti pro cruribus hærent.
Cætera venter habet. de quo tamen illa remittit
Stamen ; & antiquas exercet aranea telas.
IV. Lydia tota fremit : Phrygiæque per oppida facti
Rumor it, & magnum sermonibus occupat orbem.
Ante suos Niobe thalamos cognoverat [b] illam,
Tum cùm Mæoniam virgo [c] Sipylúmque colebat.
Nec tamen admonita est pœnâ popularis Arachnes
Cedere cælitibus, verbísque minoribus uti.
Multa dabant animos. sed enim nec [d] conjugis artes,
Nec [e] genus amborum, magníque potentia regni,
Sic placuêre illi, quamvis ea cuncta placebant,
Ut sua progenies : & felicissima matrum
Dicta foret Niobe, [f] si non sibi visa fuisset.
Nam sata [g] Tiresiâ venturi præscia Manto
Per medias fuerat, divino concita motu,
Vaticinata vias : [h] Ismenides, ite frequentes :
Et date [i] Latonæ, Latonigenísque duobus,

INTERPRETATIO.

& statim capilli infecti noxio veneno, cumque his nasus & auris deciderunt : atque caput fit minimum parva etiam toto corpore. Digiti tenues manent in latere pro pedibus. Alvus habet reliqua : ex qua tamen illa educit stamen, & aranea texit veteres telas.

IV. *Tota Lydia tremit, & fama monstri currit per urbes Phrygiæ, & retinet magnum orbem narrationibus. Niobe cognoverat illam ante nuptias suas, tum cùm virgo habitabat Sipyli & in Mæoniâ. Neque tamen est docta pœnâ popularis Arachnes cedere Diis, & loqui modestiùs. Multa augebant fastus. Verùm neque artes mariti, neque stirps utriusque, & vires magni regni tam placuerunt illi, quamvis ea omnia placebant, ut sua soboles : & Niobe dicta fuisset beatissima matrum, nisi visa fuisset sibi. Manto enim filia Tiresiæ fatidica, impulsa afflatu divino prædixerat per medias vias, Ismenides, ite omnes, & offerte pia thura Latonæ, & duplici ejus proli*

NOTÆ.

[b] *Illam*] Arachnen *scilicet*, utpote popularem, quandoquidem Phrygiæ & Lydiæ imperitabat Tantalus Niobes pater.

[c] *Sipylúmque*] Fuit Sipylus montis & urbis nomen in Lydiâ.

[d] *Conjugis*] Amphionis, *scil.* cujus virtutem politicam sic quoque celebravit Horatius,

Dicitur Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, &c.

[e] *Genus*] Quod ad Jovem uterque referebant, siquidem ille Tantalum Niobes patrem ex Plote, Amphionem ex Antiopâ susceperat.

[f] *Si non sibi*] Quàm verò sæpissimè omnique modò potentiæ, scientiæ, divitiarum, virtutis etiam sibi conscium esse, atque in iis gloriari, potiùs quàm Deo gratiam solidè acceptam referre, nocet.

[g] *Tiresiâ*] Qui insignis vates fuit Thebanus, Everi filius.

[h] *Ismenides*] Thebanæ fœminæ, ab Ismeno Bœotiæ fluvio sic dictæ.

[i] *Latonæ*] Quæ Cœi Titanis fuit filia, ex quâ Apollinem & Dianam Jupiter suscepit,

Cum prece thura piâ; lauróque innectite crinem.
Ore meo Latona jubet. paretur: & omnes
Thebaïdes jussis sua tempora frondibus ornant:
Thuráque dant sanctis, & verba precantia, flammis.
Ecce venit comitum Niobe celeberrima turbâ,
Vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro:
Et, quantùm ira sinit, formosa: movénsque decoro
Cùm capite immissos humerum per utrumque capillos.
Constitit: utque oculos circumtulit alta superbos;
Quis furor auditos, inquit, præponere visis
Cælestes? aut cur colitur Latona per aras;
Numen adhuc sine thure meum est? mihi Tantalus auctor;
Cui licuit soli [k] Superorum tangere mensas.
[l] Pleïadum soror est genitrix mihi: maximus [m] Atlas
Est avus, [n] æthereum qui fert cervicibus axem;
Jupiter [o] alter avus. [p] socero quoque glorior illo.
Me gentes metuunt Phrygiæ: me regia [q] Cadmi
Sub domina est: fidibúsque mei commissa mariti
Mœnia cum populis à meque viróque reguntur.
In quamcumque domûs adverto lumina partem,

INTERPRETATIO.

cum prece, atque inserite laurum comæ. Latona imperat meo ore. Obsequuntur, & omnes Thebaides decorant sua tempora ramis, & mittunt thura in sacros foces, & preces fundunt. En Niobe adest stipata populo comitum, insignis auro inserto vestibus Phrygiis, & pulcra quantùm ira patitur, & agitans cum specioso capite comam sparsam per utrumque humerum. Constitit, & postquam excelsa circumjecit oculos superbiâ elatos, quæ vesania, inquit, præferre Deos rumore cognitos conspectu? aut quamobrem Latona honoratur per altaria; numen meum est adhuc sine thure? Tantalus est mihi pater, cui soli concessum fuit accedere ad epulas Deorum: Soror Pleïadum est mea mater: maximus Atlas est avus, qui fulcit collo axem cæli: Jupiter alter avus. Effero quoque illo socero. Nationes Phrygiæ me timent: regia Cadmi est sub me dominâ: & muri constructi Lyrâ mei conjugis reguntur à me & conjuge cum populis. In quamcumque partem domus conjicio oculos,

NOTÆ.

[k] *Superorum*] Illos verò hospitio acceptos ad convivium invitavit, in quo Pelopem filium membratim discerptum, eorum divinitatem exploraturus, scelesto consilio admovit: quâ re etiam ad Tartara detrusus, ubi æternâ fame & siti in mediis aquis & epulis torquetur.

[l] *Pleiadum soror*] Taygete, *scilicet*, una ex Pleiadibus, Atlantis filia. *Pleiades* verò dictæ sunt Græcis à navigando, Atlantis & Pleiones filiæ in cœlum relatæ, quas stellas Latini *Vergilias* à verni temporis indicatione, appellaverunt.

[m] *Atlas*] Mauritaniæ rex fuit, Promethei frater, quem à Perseo in saxum & montem Gorgonei capitis ope transmutatum suprà lib. 4. vidimus.

[n] *Æthereum*] Dictus est cœlum humeris sustentare Atlas, ideo quòd rerum cœlestium peritissimus fuerit scrutator.

[o] *Alter*] Jupiter enim Tantali pater.

[p] *Socero*] Quippe patrem habuit Jovem Amphion Niobes maritus.

[q] *Cadmi*] Quem antè Thebarum conditorem legimus.

Immensæ spectantur opes. accedit eodem
Digna Deâ facies. huc natas adjice [r] septem,
Et totidem juvenes, & mox generósque nurúsque.
Quærite nunc, habeat quam nostra superbia causam:
[s] Nescio quoque audete satam [t] Titanida Cæo
Latonam præferre mihi; cui maxima quondam
Exiguam sedem pariture terra [u] negavit.
Ne cælo, nec humo, nec aquis Dea vestra recepta est.
Exul erat mundi; donec miserata vagantem,
[x] Hospita tu terris erras, ego, dixit, in undis,
Instabilémque locum Delos dedit. illa duobus
Facta parens: uteri pars est hæc septima nostri.
Sum felix. quis enim neget hoc? felixque manebo.
Hoc quoque quis dubitet? tutam me copia fecit.
Major sum, quàm cui possit Fortuna nocere.
Multáque ut eripiat; multo mihi plura relinquet.
Excessêre metum mea jam bona. fingite demi
Huic aliquid populo natorum posse meorum;
Non tamen ad numerum redigar spoliata duorum
Latonæ. turbâ [y] quo quantùm distat ab [z] orbâ,

INTERPRETATIO.

infinita divitiæ conspiciuntur. Est mihi quoque forma digna Deâ. Huc adde septem filias, & totidem adolescentes; & mox generos & nurus. Petite jam quam rationem habeat nostra gloria: nec vereamini mihi præponere Latonam Titanidem, filiam nescio cujus Cæi, cui quidem Latonæ parituræ vastissima Tellus olim denegavit parvum locum. Vestra Dea neque recepta est cælo, neque terrâ, neque aquis. Erat exul mundi, donec Delos miserata errantem dixit, Tu vagaris per terras, ego per aquas, & obtulit sedem fluctuantem. Illa facta est mater duorum: hæc est pars septima nostri ventris. Sum beata: quis enim istud diffiteatur? & perstabo beata. Quis etiam istud inficiatur? Numerus me fecit securam. Major sum, quàm cui fortuna queat obesse: & tametsi multa auferat, sinet mihi plura. Mea bona jam superaverunt timorem. Ponite aliquid posse subtrahi huic numero meorum filiorum; nihilominus destituta non cogar ad numerum duorum Latonæ; quo quantùm remota est à me utcumque *privatâ* meo *populo.*

NOTÆ.

[r] *Septem*] Plures alij: quod ideo tantùm annoto ut quisquilias esse ejusmodi dicam, à quibus exquisitè requirendis ingenuos adolescentes retraham; cum præstantissimos viros, mihi quidem suspiciendos, quo fato nescio operam pretiosissimam quam alibi tam feliciter collocarunt, possunt feliciùs in melioribus collocare, circa hæc non sine maximo meo dolore frustrà videam conterere.

[s] *Nescio Cæo*] Pro *nescio quo*. Per contemtum loquitur: quanquam tamen Cœus ille gigas fuit Cœli & Terræ filius.

[t] *Titanida*] Cœi Titanis filiam.

[u] *Negavit*] Quippe terras omnes jurejurando Juno obstrinxerat ne parturienti Latonæ locum concederent.

[x] *Hospita*] Consimilis sortis ratione mota insula Delos, quæ sub aquis jactabatur emersit, ut Latonæ sedem præberet; quam quidem instabilem Jupiter seu Neptunus jussit consistere. Dicta verò est *Delos* seu *Manifesta*, quod Græcis ortum versus respicientibus maximè appareat; ex quo & tracta fabula quòd in ea Sol & Luna cunabula habuerint, cùm inde oriri quotidie viderentur; vario eorum per Zodiacum motu ad insulæ fluctuationem attributo.

[y] *Quo*] Numero, *scil.* duorum.

[z] *Orbâ*] Siquidem liberis aliquot Niobe privata fuisset.

Ite ſacris, properate ſacris ; laurúmque capillis
Ponite. deponunt ; infectáque ſacra relinquunt :
Quodque licet, tacito venerantur murmure numen.
Indignata Dea eſt : ſummóque in vertice [a] Cynthi
Talibus eſt dictis geminâ cum prole locuta :
En ego veſtra parens, vobis animoſa creatis,
Et niſi Junoni, nulli ceſſura Dearum,
An Dea ſim, dubitor : perque omnia ſæcula cultis
Arceor, ô nati, niſi vos ſuccurritis, aris.
Nec dolor hic ſolus. diro convicia facto
[b] Tantalis adjecit : vóſque eſt poſtponere natis
Auſa ſuis : & me (quod in ipſam recidat) orbam
Dixit ; & exhibuit linguam ſcelerata [c] paternam.
Adjectura preces erat his Latona relatis :
Deſine, Phœbus ait (pœnæ mora longa), querelas.
Dixit idem [d] Phœbe. celerique per aëra lapſu
Contigerant recti [e] Cadmeïda nubibus arcem.
Planus erat latéque patens prope mœnia campus,
Aſſiduis pulſatus equis ; ubi turba rotarum,
Duráque [f] mollierant ſubjectas ungula glebas.
Pars ibi de ſeptem genitis Amphione fortes
Conſcendunt in equos, Tyrióque [g] rubentia fuco
Terga premunt ; auróque graves moderantur habenas.

INTERPRETATIO.

Diſcedite à ſacris, feſtinate ; & avellite laurum à comis. Deripiunt, & omittunt ſacra imperfecta : &, quod conceditur, colunt numen murmure ſecreto. Dea iniquè tulit ; & ſic affata eſt duplicem ſuam ſobolem in cacumine Cynthi. Ecce ego mater veſtra magnifica vobis genitis, neque ceſſura cuiquam Dearum niſi Junoni, arguor an ſim Dea ; & proterreor ab altaribus honoratis per omne ævum, niſi vos opem fertis, ô filij. Neque hic unus eſt *dolor, Tantalis addidit probra ſævis factis : neque verita eſt vobis præferre ſuos filios : neque inſuper, quod in ipſam redundet, appellavit prolo deſtitutam ; & ſceleſta prodidit linguam paternam. Latona parabat addere preces his narratis : Omitte, inquit Apollo, conqueri, (ſupplicij ſpatium longum.) Phœbe idem dixit : & obducti nubibus pervenerant ad arcem Cadmeïda celeri deſcenſu per aërem. Erat planities vaſta non longè à mœnibus proculcata equis frequentibus, ubi numerus rotarum, & rigida ungula ſubegerant glebas ſuppoſitas. Ibi pars filiorum Amphionis fatigant equos, & urgent terga rubentia purpurâ Tyriâ ; & tractant habenas auro intextas.*

NOTÆ.

[a] *Cynthi*] Qui Deli mons fuit, à quo & Apollo cum Dianâ Cynthij dicti.
[b] *Tantalis*] Niobe Tantali filia.
[c] *Paternam*] Linguam paternam ideò exprobrat, quòd Deorum ſecreta mortalibus evulgaſſe dictus Tantalus.
[d] *Phœbe*] Diana Phœbi ſoror.
[e] *Cadmeïda*] Thebanam à Cadmo extructam.
[f] *Mollierant*] Terra pulverulenta erat.
[g] *Rubentia*] Quia purpureis ephippiis & phaleris equi inſtructi & inſtrati.

E quibus Iſmenos, qui matri ſarcina quondam
[b] Prima ſuæ fuerat, dum certum flectit in orbem
Quadrupedes curſus, ſpumantiáque ora coërcet ;
Hei mihi ! conclamat ; medióque in pectore fixus
Tela gerit ; freníſque manu moriente remiſſis
In latus à dextro paulatim defluit [i] armo.
Proximus, audito ſonitu per inane pharetræ,
[k] Frena dabat Sipylus : veluti cum præſcius imbris
Nube fugit viſâ, pendentiáque undique rector
Carbaſa deducit, ne qua levis effluat aura.
Frena dabat. dantem non evitabile telum
Conſequitur : ſummáque tremens cervice ſagitta
Hæſit ; & exſtabat nudum de gutture ferrum.
Ille, ut erat pronus, per [l] colla admiſſa jubáſque
Volvitur ; & calido tellurem ſanguine fœdat.
Phædimus infelix, & aviti nominis hæres
Tantalus, ut ſolito finem impoſuêre labori ;
Tranſierant ad opus [m] nitidæ juvenile palæſtræ :
Et jam contulerant arcto luctantia nexu
Pectora pectoribus ; cum tento concita cornu,
Sicut erant juncti, trajecit utrumque ſagitta.
Ingemuêre ſimul ; ſimul incurvata dolore
Membra ſolo poſuêre ; ſimul ſuprema jacentes
Lumina verſarunt ; animam ſimul [n] exhalarunt.

INTERPRETATIO.

E quibus Iſmenus, qui olim primum onus fuerat ſua matri, dum agit in certum gyrum curſus equi ſui, *& reprimit ora ſpumantia, Hei mihi ! vociferatur, & trajectus per medium pectus fert ſagittas, & habenis elapſis manu moriente, decidit paulatim in latus à dextro humero. Sipylus proximus admittebat habenas, audito ſtrepitu pharetra per aërem ; veluti cùm nauclerus providus nimbi fugit nube conſpectâ, & explicat vela pendentia undique, ne quis levis ventus elabatur. Admittebat habenas. Sagitta ineluctabilis pertingit admittentem, & tremens adhaſit ſumma cervici : & ferrum nudum prominebat ex gutture. Ille, ut erat pronus, defluit per colla* equi *concitati, & jubas ; & inficit terram cruore tepido. Miſer Phædimus, & Tantalus hæres nominis avi, poſtquam deſiiſſent à labore ſolito, tranſierant ad opus juvenile ſplendida palæſtra : & jam commiſerant pectora luctantia pectoribus forti nexu, cùm ſagitta impulſa arcu adducto transfixit utrumque, ſicut erant connexi. Unà conqueſti ſunt ; unà demiſerunt in terram artus pretriſos dolore ; unà proſtrati torſerunt oculos ultimos ; unà ſpiritum efflaverunt.*

NOTÆ.

[h] *Prima*] Primogenitus fuit.
[i] *Armo*] Equi *ſcilicet.*
[k] *Frena dabat*] Ut fugeret, *ſcilicet.*
[l] *Colla adm.*] Equi colla in fugam concitata.
[m] *Nitida*] Quia oleo perungebantur luctaturi.
[n] *Exhalarunt*] Vim mortis & reluctantia ſuſpiria habet hic ſpondæus in quintâ ſede poſitus.

Aſpicit Alphenor, laniatáque pectora plangens
Advolat, ut gelidos complexibus allevet artus:
Inque pio cadit officio. nam Delius illi
Intima fatifero rumpit præcordia ferro.
Quod ſimul eductum, pars eſt pulmonis in [o] hamis
Eruta: cúmque animâ cruor eſt effuſus in auras.
At non intonſum ſimplex Damaſichthona vulnus
Afficit. ictus erat, [p] quâ crus eſſe incipit, & quâ
Mollia nervoſus facit internodia poples.
Dúmque manu tentat trahere exitiabile telum;
Altera per jugulum pennis tenus acta ſagitta eſt.
Expulit hanc ſanguis: ſeque ejaculatus in altum
Emicat, & longè terebratâ proſilit aurâ.
Ultimus Ilioneus non profectura precando
Brachia ſuſtulerat: Dîque ô communiter omnes,
Dixerat (ignarus [q] non omnes eſſe rogandos);
Parcite. motus erat, cùm jam revocabile telum
Non fuit, [r] arcitenens. minimo tamen occidit ille
Vulnere; non altâ percuſſo corde ſagittâ.
Fama mali, populíque dolor, lacrymæque ſuorum
Tam ſubitæ matrem certam fecere ruinæ,
Mirantem potuiſſe; iraſcentémque quod auſi
Hoc eſſent ſuperi, quòd tantùm juris haberent.
Nam pater Amphion, ferro per pectus adacto,
Finierat moriens pariter cùm luce dolorem.

INTERPRETATIO.

Alphenor intuetur, & percutiens pectus apertum accurrit, ut foletur membra frigida complexibus; & sternitur in piâ sedulitate: nam Delius dividit illi intima viscera ferro mortifero. Quod cùm extractum est, pars pulmonis est abstracta in uncis, & sanguis est ejectus in aërem cum spiritu. At una plaga non conficit juvenem Damasichthonem. Percussus fuerat quâ parte tibia incipit esse, & quâ poples nervosus nectit mollia internodia. Et dum conatur eripere fatale telum manu, alia sagitta est impacta per jugulum pennis tenus. Cruor hanc ejecit: cùmque in altum prorumperet exilit, & longè fertur aëre disjecto. Ultimus Ilioneus tetenderat in cœlum lacertos nihil promoturos orando, & dixerat, ô Dii omnes, communiter, nescius non omnes esse orandos, ignoscite. Arcitenens tactus fuerat, cùm jam sagitta non fuit revocabilis. Ille tamen procubuit levissimo vulnere, corde afflicto non profundâ sagittâ. Rumor damni, & dolor plebis, & fletus suorum fecerunt matrem certam cladis repentinæ, quæ stupebat Deos potuisse, & indignabatur non veritos esse hoc, & quòd tantùm haberent potestatis. Nam pater Amphion, ferro trajecto per pectus, obiens simul finem imposuerat vitæ & dolori.

NOTÆ.

[o] *Hamis*] Hamatis ſpiculis utebantur veteres, ut ne ex vulneribus revelli poſſent.
[p] *Quâ crus*] Adeòque in genu.
[q] *Non omnes*] Sed Latonam, Apollinem & Dianam: niſi magis credas, hos omninò non eſſe orandos.
[r] *Arcitenens*] Apollo, *ſcilicet*.

Heu quantùm [f] hæc Niobe Niobe distabat ab illâ,
Quæ modò [t] Latoïs populum submoverat aris.
Et mediam tulerat gressus [u] resupina per urbem,
Invidiosa suis; at nunc miseranda vel hosti!
Corporibus gelidis incumbit: & ordine nullo
Oscula dispensat natos suprema per omnes.
A quibus ad cælum [x] liventia brachia tendens,
Pascere, crudelis, nostro, Latona, dolore;
Pascere, ait; satiáque meo tua pectora luctu:
[Corque ferum satia, dixit: per funera septem]
[y] Efferor: exsulta; victrixque inimica triumpha.
Cur autem victrix? miseræ mihi plura supersunt,
Quàm tibi felici. post tot quoque funera vinco.
Dixerat: insonuit contento nervus ab arcu;
Qui, præter Nioben unam, conterruit omnes,
Illa, malo est audax. stabant cum vestibus atris
Ante [z] toros fratrum [a] demisso crine sorores.
E quibus una, trahens hærentia viscere tela,
Imposito fratri moribunda relanguit ore.
Altera, solari miseram conata parentem,
Conticuit subitò; [b] duplicatáque vulnere cæco est.
[Oraque non pressit, nisi postquam spiritus exit.]
Hæc frustra fugiens collabitur; illa sorori
Immoritur: latet hæc; illam trepidare videres.

INTERPRETATIO.

Heu! quantùm hac Niobe dispar erat ab illâ Niobe, qua modò arcuerat populum ab altaribus Latona, & superba ambulaverat per urbem mediam, suis odiosa; at nunc flenda etiam hosti. Devolvitur in corpora frigida, & passim dat oscula ultima omnibus suis filiis. A quibus porrigens contusos lacertos ad sydera, Pascere sæva Latona, inquit, nostro dolore, pascere, & exple cor suum meâ ærumnâ: & exple sæva viscera: abstraher per septem obitus: exsili, & triumpha hostu superior. Quamobrem verò superior? plura mihi restant infelici, quàm tibi beata. Superior sum etiam post tot obitus. Absolverat; nervus strepuit ab arcu adducto, qui tremefecit omnes exceptâ Niobe. Illa est audax dolore. Sorores aderant cum pullu vestibus comâ projectâ ad lectos fratrum: è quibus una avellens sagittas infixas cordi, moriens defecit ore imposito fratri. Altera aggressa deliuire dolorem infelicis matris repente siluit, & est divisa improvisâ plagâ, neque clausit os nisi postquam anima recessit. Hac nequicquam fugiens cadit; illa procumbit in sororem: hac sese occultat, cerneres illam tremere;

NOTÆ.

[f] *Hac*] Mœrens, *scil.* non jam, prole extinctâ, superbiens.

[t] *Latoïs*] Quæ Latonæ erant.

[u] *Resupina*] Id est, quæ elato & superbo vultu per urbem incesserat.

[x] *Liventia*] Nigricantia ex percussionibus & dolore.

[y] *Efferor*] *Viva ad sepulcrum feror, filiorum morte.*

[z] *Toros*] In quibus erant compositi ut efferrentur, & in sepulcrum mitterentur.

[a] *Demisso*] Lugentium more.

[b] *Duplicata*] Incurvata est, & in terram prostrata.

Sexque datis leto, diversáque vulnera passis,
Ultima restabat: quam toto corpore mater,
Totâ veste tegens, Unam, minimámque relinque;
De multis minimam posco, clamavit, & unam.
Dúmque rogat, pro quâ rogat, occidit. orba resedit
Exanimes inter natos, natásque, virúmque:
Diriguítque malis. nullos movet aura capillos.
In vultu color est sine sanguine: lumina mœstis
Stant immota genis: nihil est in imagine vivi.
Ipsa quoque interiùs cum duro lingua palato
Congelat, & venæ desistunt posse moveri.
Nec flecti cervix, nec brachia reddere gestus,
Nec pes ire potest. intra quoque viscera saxum est.
Flet tamen, & validi circumdata turbine venti
[c] In patriam rapta est. ibi fixa cacumine montis
Liquitur, & lacrymas etiamnum marmora manant.
V. Tum verò cuncti manifestam numinis iram
Fœmina virque timent: cultúque impensiùs omnes
Magna [d] gemelliparæ venerantur numina Divæ.
Utque fit, à facto propiore priora renarrant.
E quibus unus ait: [e] Lyciæ quoque fertilis agris
Haud impune Deam veteres sprevêre coloni.
Res obscura quidem est ignobilitate virorum;

INTERPRETATIO.

& sex interfectis, & passis varias plagas, ultima supererat; quam mater operiens toto corpore, toto amictu, vociferata est, concede unam & minimam; peto de multis minimam, & unam. Et dum precatur, obit ea pro quâ precatur. Orba resedit inter filios mortuos, & filias, & maritum, & indurata est ærumnis. Nullus ventus agitat comam. Color est exsanguis in facie: oculi hærent rigidi in genis tristibus; nihil est vivi in statuâ. Ipsa quoque lingua diriguit cum duro palato; & venæ non ampliùs possunt moveri. Neque collum potest flecti, neque lacerti agitari, neque pes incedere. Est lapis etiam intra præcordia. Luget tamen & correpta turbine potentis venti ablata est in patriam. Ibi destituitur imposita vertici montis, & saxum exstillat etiamnum lacrymas.

V. Tum verò omnes & viri & fœminæ metuunt iram numinis; & omnes magis colunt vastam potestatem Deæ gemelliparæ: atque, ut mos est, recensent præterita à facto recentiore. E quibus unus inquit; incolæ etiam feracis Lyciæ non contempserunt inulti Divam. Factum est quidem minùs cognitum contemtu virorum,.

NOTÆ.

[c] *In patriam*] Thebis relictis, inquit Apollodorus vidua jam atque orba Niobe Sipylum ad Tantalum patrem pervenit: ibique Jovem precata in saxum commutata fuit, quæ lacrymas noctes atque dies effundit suo de lapide. Quod ideo fictum volunt nonnulli quod Sipylenum marmor sudare perhibetur: vel etiam quòd in Sipylo monte rupes sit quæ procul visentibus lugentis fœminæ speciem præbeat: vel sanè quòd in liberorum sepulcro statuam lapideam sibi Niobe erexerit. Cæterùm plurima habet hæc fabula quæ homines à superbiâ omnium malorum centro possit revocare.

[d] *Gemellipara*] Latonæ, *scilicet*, quæ Apollinem & Dianam uno partu edidit.

[e] *Lycia*] Regio est minoris Asiæ ad mare mediterraneum porrecta, infra Lydiam.

Mira tamen. vidi præsens ſtagnúmque lacúmque
[f] Prodigio notum. nam me jam grandior ævo,
Impatiénſque viæ genitor deducere lectos
Juſſerat inde boves; gentíſque illius eunti
[g] Ipſe ducem dederat. cum quo dum paſcua luſtro,
Ecce lacûs medio ſacrorum nigra favillâ
Ara vetus ſtabat, tremulis circumdata cannis.
Reſtitit; & pavido, [h] Faveas mihi, murmure dixit
Dux meus: & ſimili, Faveas, ego murmure dixi.
[i] Naïadum, [k] Faunine foret tamen ara rogabam,
Indigenæne Dei; cùm talia reddidit hoſpes:
Non hac, ô juvenis, montanum numen in ara eſt.
Illa ſuam vocat hanc, cui quondam regia Juno
Orbe interdixit: quam vix erratica Delos
Orantem accepit, tum cùm levis inſula nabat.
Illic, [l] incumbens cum [m] Palladis arbore palmæ,
Edidit invitâ geminos Latona [n] novercâ.
Hinc quoque Junonem fugiſſe puerpera fertur:
Inque ſuo portaſſe ſinu duo numina natos.
Jamque [o] Chimæriferæ, cùm Sol gravis ureret arva,
Finibus in Lyciæ, longo Dea feſſa labore,
Sidereo ſiccata ſitim collegit ab æſtu:

INTERPRETATIO.

ſed tamen ſtupendum. Vidi ipſe & ſtagnum, & locum cognitum monſtro. Nam pater jam ætate provectior, & impar itineri faciundo imperaverat deducere inde boves lectos; & ipſe dederat mihi *proficiſcenti ducem ex illâ natione: cum quo dum viſo paſcua, ecce antiquum altare ſtabat in medio ſtagni, fuſcum atro cinere, cinctum arundinibus tremulis. Dux meus conſtitit, & dixit murmure timido, Adſis, & ego dixi pari murmure, Adſis. Nihilominus exquirebam an altare eſſet Naiadum an fauni, an Dei indigenæ; cum hoſpes reſpondit talia: ô Juvenis, non Deus monticola eſt in hoc altari. Illa dicit hoc ſuum, quam olim regia Juno orbe expulit; quam precantem vix Delos incerta excepit, tum cùm inſula levis fluctuabat. Illic Latona innixa palma cum arbore Minervæ, protulit gemellos, novercâ nolente. Puerpera dicitur etiam hinc fugiſſe Junonem, & tuliſſe in ſuo ſinu duo numina ex ſe orta. Et jam, cùm Sol ardens incenderet agros, Dea oppreſſa longo labore in campis Lyciæ Chimæriferæ, exhauſta contraxit ſitim à calore Solis;*

NOTÆ.

[f] *Prodigio*] Quod deinceps narrabit Poëta.

[g] *Ipſe*] Pater, *ſcilicet*, hujus qui fabulam narrat, a quo itineris ducem Lycium acceperat.

[h] *Faveas mihi*] Verba ſunt ducis, numen cui erecta ara, precantis.

[i] *Naïadum*] Quæ fontium dicuntur Nymphæ.

[k] *Fauni*] Fuerunt fauni dij agreſtes Satyris haud abſimiles, de quibus jam ſæpe.

[l] *Incumbens*] Parturientium more, quæ proxima quæque validè, ut dolores ſubleveut, fœtúmque expellant, ſolent apprehendere.

[m] *Palladis arbore*] Olivâ, *ſcilicet*.

[n] *Novercâ*] Junonem dicit, Jovis conjugem, quæ adeò Apollinis & Dianæ noverca.

[o] *Chimærifera*] Fuit Poëtis Chimera monſtrum caput habens Leonis, ventrem Capræ, & caudam Draconis; reverà autem mons Lyciæ ignivomus, cujus cacumen leones, medium capræ, radices autem ſerpentes frequentabant.

Uberáque ebiberant avidi lactantia nati.
Fortè lacum melioris aquæ prospexit in imis
Vallibus : agrestes illic fruticosa legebant
Vimina cum juncis, gratámque paludibus ulvam
Accessit, positóque genu Titania terram
Pressit ; ut hauriret gelidos potura liquores.
Rustica turba vetant. Dea sic affata vetantes :
Quid prohibetis aquis ? usus communis aquarum.
Nec Solem proprium Natura, nec aëra fecit,
Nec tenues undas. ad publica munera veni.
Quæ tamen ut detis supplex peto. non ego nostros
Abluere hîc artus, lassatáque membra parabam :
Sed relevare sitim. caret os humore loquentis ;
Et fauces arent ; vixque est via vocis in illis.
Haustus aquæ mihi nectar erit : vitámque fatebor
Accepisse simul. vitam dederitis in unda.
Hi quoque vos moveant ; qui nostro brachia tendunt
Parva sinu. & casu tendebant brachia nati.
Quem non blanda Deæ potuissent verba movere ?
Hi tamen orantem perstant prohibere : minásque,
Ni procul abscedat, conviciáque insuper addunt.
Nec satis hoc. ipsos etiam pedibúsque manúque
Turbavêre lacus : imòque è gurgite mollem
Huc illuc limum saltu movere maligno.
Distulit ira sitim. neque enim jam filia Cœi
Supplicat indignis ; nec dicere sustinet ultra
Verba minora Deâ : tollénsque ad sidera palmas,
Æternum stagno, dixit, vivatis in isto.

INTERPRETATIO.

& filij avidi siccaverant mammas lactantes. Fortè vidit è longinquo stagnum aquæ dulcioris in infimis vallibus : rustici ibi colligebant fruticosa vimina cum juncis, & ulvam acceptam paludibus. Titania adivit, & genu flexo demisit se in terram ; ut bibitura traheret frigidam aquam. Agreste agmen prohibent. Dea sic est alloquuta prohibentes : quamobrem arceatis ab aquis ? usus aquarum est publicus : neque natura addixit cuiquam solem, neque aërem, neque aquas subtiles : accessi ad dona communia. Quæ tamen ore supplex ut concedatis. Ego non volebam hic lavare membra, & artus lapsos, sed sedare sitim : os loquentis est exsiccatum, & guttura arescunt, & vix datur transitus vocis ab illis. Haustus aquæ erit mihi nectar, atque agnoscam simul accepisse vitam : prabueritis vitam in aquâ. Isti etiam vos molliant, qui porrigunt parvos lacertos è nostro gremio : & fortè filij porrigebant lacertos. Quem non potuisset flectere lenis oratio Deæ ? Isti tamen pertinaciter arcent precantem : atque insuper adjiciunt minas, nisi procul eat, & probra. Neque istud satis : lutulenta fecerunt insuper ipsa stagna pedibus & manibus: & huc illuc agitaverunt cœnum ex ultimo gurgite saltu proterve. Ira remisit sitim : neque verò jam filia Cœi precatur immeritos ; neque potest ampliùs proferre voces humiliores Deâ, & porrigens manus ad astra, in omne ævum, inquit, vivatis in isto stagno.

Deveniunt optata Deæ. juvat isse sub undas;
Et modò tota cava summergere membra palude:
Nunc proferre caput; summo modò gurgite nare:
Sæpe super ripam stagni considere: sæpe
In gelidos resilire lacus. & nunc quoque turpes
Litibus exercent linguas: pulsóque pudore,
Quamvis sint sub aquâ, sub aquâ maledicere tentant.
Vox quoque jam rauca est, inflatáque colla tumescunt:
Ipsáque dilatant patulos convicia rictus.
Terga caput tangunt; colla intercepta videntur:
Spina viret. venter, pars maxima corporis, albet:
Limosóque novæ saliunt in gurgite ranæ.

VI. Sic ubi nescio quis Lycia de gente virorum
Rettulit exitium; [p] Satyri reminiscitur alter:
Quem [q] Tritoniacâ Latoüs arundine victum
Affecit pœna. Quid me mihi detrahis? inquit.
Ah piget: ah non est, clamabat, tibia tanti:
Clamanti cutis est summos derepta per artus:
Nec quicquam, nisi vulnus, erat. cruor undíque manat;
Detectíque patent nervi: trepidæque sine ulla
Pelle micant venæ. salientia viscera possis,
Et pellucentes numerare in pectore fibras.
Illum ruticolæ, sylvarum numina, Fauni,
Et Satyri fratres, & tunc quoque clarus [r] Olympus,

INTERPRETATIO.

Vota Dea absolvuntur. Gaudent se condere sub aquas, & nunc tingere totum corpus profundo stagno, nunc exerere caput, nunc natare in supremo lacu. sape requiescere ad ripam ejus, sape resilire in frigida stagna. Et nunc etiam utuntur obscœnis linguis ad jurgia, & pudore emisso, quanquam sint sub undis, sub undis nituntur convicia jactare. Vox etiam est rauca, & colla tumida inflantur, & ipsa probra diducunt os vastum. Dorsum junctum est capiti, collum videtur sublatum; spina est viridis; alvus, pars maxima corporis, alba est, & recentes rana sese jactant in palude lutulentâ.

VI. *Postquam nescio quis sic narravit cladem hominum de natione Lyciâ, alius recordatur Satyri, quem Latonis mulctavit supplicio postquam illum vicisset calamo Tritoniaco. Quamobrem, ait, me mihi surripis? Ah pœnitet: ah, vociferabatur, fistula non est tanti. Cutis est ablata vociferanti ab extremis membris: neque erat quicquam nisi plaga. Sanguis fluit ex omni parte, & nervi nudati apparent; & vena trementes sine ullâ cute saliunt. Liceat numerare pracordia micantia, & fibras splendentes in pectore. Fauni agrestes Dij nemorum, & fratres Satyri, & Olympus tunc etiam illustris,*

NOTÆ.

[p] *Satyri*] Marsiæ, *scilicet*, quem certamine victum Apollo Latonæ filius excoriavit.

[q] *Tritoniacâ arundine*] Tibiam dicit, quam à Pallade Tritoniâ, seu ad Tritonem paludem natâ inventam, deinde ab eâdem projectam, quòd inflando sese deformari advertisset, Marsyas invenit. Usque adeò autem ejus sono sibi placuit, ut Apollinem ipsum ad Musicæ certamen provocare ausus fuerit.

[r] *Olympus*] Qui Marsiæ fuit discipulus.

Et Nymphæ flêrunt: & quisquis montibus illis
Lanigerósque greges, [f] armentáque bucera pavit.
Fertilis immaduit, madefactáque terra caducas
Concepit lacrymas, ac venis perbibit imis.
Quas ubi fecit aquam, vacuas emisit in auras.
Inde petens rapidum ripis declivibus æquor,
Marsya nomen habet, Phrygiæ liquidissimus amnis.
VII. Talibus extempló redit ad præsentia dictis
Vulgus; & extinctum cum stirpe Amphiona lugent.
Mater in invidia est, tamen hanc quoque dicitur unus
Flesse [t] Pelops: humeróque suas ad pectora postquam
[u] Deduxit vestes, [x] ebur ostendisse sinistro.
Concolor hic humerus, nascendi tempore, dextro,
Corporeúsque fuit. manibus mox cæsa paternis
Membra ferunt junxisse Deos. aliísque repertis,
[y] Qui locus est juguli medius, summíque lacerti,
Defuit. impositum est non comparentis in usum
Partis ebur: [z] factóque Pelops fuit integer illo.
VIII. Finitimi proceres coëunt: urbésque propinquæ
Oravêre suos ire ad solatia reges,
[a] Argósque, & Sparte, Pelopeïadésque Mycenæ,

INTERPRETATIO.

& Nympha luxerunt, & quisquis pavit greges lanigeros, & armenta cornuta in illis montibus. Terra ferax irrigata est, & irrigata retinuit lacrymas cadentes, ac absorbuit profundis meatibus. Quas ubi fecit aquam, ejecit in aerem inanem. Inde descendens in mare æstuosum per pronas ripas nomen consequutus est Marsya fluvius limpidissimus Phrygia.

VII. *Talibus narratis, statim plebs revertitur ad præsentia, & deflent Amphionem sublatum cum prole. Mater est in invidiâ: caterùm unus Pelops creditur etiam luxisse hanc; atque exhibuisse ebur in humero lævo, postquam deripuit amictus suos ad pectus. Hic humerus fuit corporeus & ejusdem coloris ac dexter quando natus est: dein dicunt Deos conservisse artus dissectos manibus parentis; cæterísque inventis, pars qua est inter collum & extremum lacertum desiderata est. Ebur affixum est pro eâ parte qua non inveniebatur: & eo pacto Pelops fuit restitutus.*

VIII. *Optimates proximi conveniunt: & oppida vicina Argos, & Sparta, & Mycena Pelopeiades, & Calydon nondum invisa Dianæ Infensæ,*

NOTÆ.

[f] *Armenta bucera*] Boves dicit, illi enim cornua gerunt bubula.

[t] *Pelops*] Qui Tantali fuit filius, Niobes frater.

[u] *Deduxit*] Ut purpureis positis lugubres indueret.

[x] *Ebur ostendisse*] Pelopem discerptum Tantalus Diis epulantibus in lancibus obtulerat, quod illi nefas cùm advertissent, Pelopis membra iterum composuerunt, nisi quòd humeri sinistri loco quem Ceres comederat, eburneum apposuerunt. Paulò autem durius & ex abrupto videtur hæc Pelopis inculcata fabula.

[y] *Qui locus*] Humerus est.

[z] *Facto*] Aut Deorum beneficio.

[a] *Argos*] Urbs est clarissima Peloponnesi, sicut & Sparta, itémque Mycenæ, quas Pelops vel certè ejus posteri auxisse feruntur.

Et

Et nondum torvæ [b] Calydon invisa Dianæ,
[c] Orchomenósque ferox, & nobilis [d] ære Corinthos,
[e] Messenéque ferax, [f] Patræque, humilésque [g] Cleonæ,
Et [h] Neléa Pylos, neque adhuc Pittheïa [i] Trœzen.
Quæque urbes aliæ [k] bimari [l] clauduntur ab Isthmo,
Exteriúsque sitæ bimari spectantur ab Isthmo.
* Credere quis possit? solæ cessâtis Athenæ.
Obstitit officio bellum; subvectáque ponto
Barbara [m] Mopsopios terrebant agmina muros.
Threïcius [n] Tereus hæc auxiliaribus armis
Fuderat: & clarum vincendo nomen habebat.
Quem sibi [o] Pandion opibúsque virísque potentem,
Et genus à magno ducentem forte [p] Gradivo,
Connubio [q] Procnes junxit. non pronuba [r] Juno,

INTERPRETATIO.

& Orchomenus superba, & Corinthus celebris ære, & Messene ferax, & Patræ & exigua Cleonæ, & Pylus Nelæa, & Trœzen nondum Pittheia, & urbes aliæ quæ clauduntur ab Isthmo bimari, & positæ exterius conspiciuntur ab Isthmo bimari, rogaverunt suos reges ut accederent consolandi gratiâ. Quis possit fidem adhibere? Solæ Athenæ destitis humanitatis officio. Bellum impedimento fuit, & exercitus barbarus adductus per mare imminebat muris Mopsopiis; Tereus Thracius hunc fugaverat armis auxiliaribus; & habebat nomen magnum ex victoriâ. Quem potentem divitiis & viris, & trahentem genus clarum à magno Marte, Pandion sibi devinxit conjugio Procnes. Juno pronuba

NOTÆ.

[b] *Calydon*] Ætoliæ est hæc civitas ad Peloponnesi Septentrionem, in cujus agros torva & irata Diana, quòd ab Oeneo rege primitias diis offerente præterita esset, aprum ferocissimum immisit, quem Meleager mactavit.

[c] *Orchomenus*] Arcadicam dicit, quam feracitate etiam Homerus commendavit; nam alia est Bœotiæ.

[d] *Ære*] Captâ à L. Mummio & incensâ Corintho, Achaiæ capite, incendio permistis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxêre. Atque hinc toto orbe laudatum æs Corinthium.

[e] *Messene*] Messeniæ est in Peloponneso, cujus incolæ bellis plurimis adversus Lacedæmonios claruerunt.

[f] *Patræ*] Sunt in Achaia, ad Septentrionem.

[g] *Cleonæ*] Oppidulum Argolidis.

[h] *Nelea*] A Neleo Nestoris patre regnata, in Messeniâ sita: nam plures fuisse jam semel monuimus.

[i] *Trœzen*] Urbs est Argolidis, ubi Pittheus Æthræ, matris Thesei, pater, nondum imperitaverat.

[k] *Bimari*] Isthmus dicitur terra inter duo maria coarctata, atque adeò bimaris; quomodo hic Corinthiacus Ægeo & Ionio alluitur.

[l] *Clauduntur*] Isthmo clausas intellige urbes quas habet Peloponnesus.

* *Credere quis*] Hoc ad Atheniensium celeberrimam facit humanitatem.

[m] *Mopsopios*] Athenienses, à Mopsopo rege sic dictos, in quos Amazones illo tempore, auxilio assumtis Scythis, incursarunt; quâ de re Justinus.

[n] *Tereus*] Thraciæ rex fuit, Martis filius.

[o] *Pandion*] Rex Athenarum.

[p] *Gradivo*] Mars est à *gradiendo*, vel ab hastæ vibratione Græcè sic dictus.

[q] *Procnes*] Quæ Pandionis fuit filia.

[r] *Juno*] Quæ tamen Juga & Pronuba dicta, sine cujus numine nullum posset coalescere conjugium.

Non [s] Hymenæus adest, non illi [t] Gratia lecto.
[u] Eumenides tenuêre faces de funere raptas:
Eumenides stravêre torum: tectóque profanus
Incubuit bubo, thalamíque in culmine sedit.
Hac [x] ave conjuncti Procne Tereúsque; parentes
Hac ave sunt facti. gratata est scilicet illis
Thracia: Dísque ipsi grates egêre: diémque,
Quaque data est claro Pandione nata tyranno,
Quaque erat ortus [y] Itys, festam jussêre vocari.
Usque adeò latet utilitas. jam tempora Titan
Quinque per autumnos repetiti duxerat anni:
Cùm blandita viro Procne, Si gratia dixit,
Ulla mea est, vel me visendæ mitte sorori;
Vel soror huc veniat. redituram tempore parvo
Promittes socero. magni mihi numinis instar
Germanam vidisse dabis. jubet ille carinas
In freta deduci: velóque & remige portus
Cecropios intrat; [z] Piræáque littora tangit.
Ut primum soceri data copia, dextráque dextræ
Jungitur; infausto committitur omine sermo.
Cœperat, adventus caussam, mandata referre
Conjugis; & celeres [a] missæ spondere recursus:
Ecce venit magno dives Philomela paratu;

INTERPRETATIO.

non favet illi toro, neque Hymenæus, neque Gratia. Furiæ admoverunt tædas ablatas ex funere: furiæ adornaverunt lectum; & bubo fœdus insedit tecto, & positus fuit in fastigio thalami. Procne & Tereus commissi hac ave; facti sunt parentes hâc ave. Scilicet Thracia gratulata est illis; & ipsi gratias egerunt Diis; & voluerunt appellari diem feriatum quo filia Pandionis concredita est regi illustri, & quo Itys natus est. Usque adeò ignoratur quod bonum est. Jam Titan vexerat tempora per quinque Autumnos anni renovati, cùm Procne demulcens maritum, Si, inquit, ulla est mea gratia, vel mitte me sorori visendæ, vel soror huc accedat. Pollicearis socero brevi reversuram. Concedes mihi instar numinis vidisse sororem. Ille imperat naves provehi in mare, atque init portus Cecropios velis & remigibus, atque appellit ad littora Piræa. Ut primum licuit videre socerum, & dextra data est dextræ, oratio inchoatur infelici præsagio. Cœperat narrare caussam itineris & jussa uxoris, & promittere reditus breves dimissæ; ecce Philomela adest splendida superbo ornatu.

NOTÆ.

[s] *Hymenæus*] Quem jam sæpe ad nuptias invocatum deum diximus.

[t] *Gratia*] Tres fuerunt, perpetuæ Veneris comites, Aglaia, Thalia, Euphrosyne.

[u] *Eumenides*] Furiæ, quæ non geniales à pueris, præferri solitas faces, sed furiales admoverint.

[x] *Ave*] Augurio.

[y] *Itys*] Terei & Procnes filius.

[z] *Pyraaque*] Fuit Pyræum portus Atheniensis, à Themistocle instructus.

[a] *Missæ*] Siquidem Philomelam ad Procnen sororem mitteret Pandion.

Divitior formâ: quales audire solemus
Naïdas & [b] Dryadas mediis incedere silvis:
Si modò des illis cultus, similésque paratus.
Non secus exarsit conspectâ virgine Tereus;
Quam si quis canis ignem supponat aristis:
Aut frondem, positásque cremet fœnilibus herbas.
Digna quidem facies. sed & hunc innata libido
Exstimulat: pronúmque genus regionibus illis
In Venerem est. flagrat vitio gentísque suoque.
Impetus est illi, comitum corrumpere curam,
Nutricísque fidem: nec non ingentibus ipsam
Sollicitare datis; totúmque impendere regnum:
Aut rapere, & sævo raptam defendere bello.
Et nihil est, quod non effræno captus amore
Ausit; nec capiunt inclusas pectora flammas.
Jamque moras malè fert; cupidóque revertitur ore
Ad mandata Procnes; & agit sua vota sub illis.
Facundum faciebat amor. quotiésque rogabat
Ulterius justo: Procnen ita velle ferebat.
Addidit & lacrymas; tanquam mandasset & illas.
Prò Superi, quantùm mortalia pectora cææ
Noctis habent! ipso sceleris molimine Tereus
Creditur esse pius: laudémque à crimine sumit.
Quid quod idem Philomela cupit? patrióque lacertis
Blanda tenens humeros, ut erat visura sororem,
Perque suam, contràque suam, petit usque, salutem.

INTERPRETATIO.

splendidior pulcritudine, & quales solemus audire Naiadas & Dryadas ambulare in mediis silvis, si modò addas illis ornatus & similes apparatus. Tereus non aliter incensus est visâ puellâ, quàm si quis submittat ignem albis aristis, aut incendat ramusculos & herbas congestas in fœnilibus. Vultus quidem insignis; sed ingenita libido etiam hunc excitat; & in illis terris homines sunt propensi in Venerem. Uritur vitio generis & suo. Impensiùs stimulatur corrumpere custodiam comitum, & fidem nutricis, aut etiam delinire illam magnis muneribus, atque absumere totum regnum; vel auferre, & tueri ablatam crudeli bello. Neque quicquam est quod non audeat irretitus immoderato amore: neque pectus est capax reconditi ignis. Jamque iniquè fert moras, & redit ad jussa Procnes ore cupido, & promovet sua desideria sub illis. Amor præstabat disertum: & quoties orabat plus quàm justum esset, dicebat Procnen sic optare. Adjecit etiam lacrymas, sicuti etiam imperasset illas: Proh Dij, quantùm corda hominum habent obscura cæcitatis! Tereus creditur esse pius ipso conatu facinoris, & habet laudem à crimine. Quid quod Philomela idem optat? & blanda amplectens ulnis humeros patris, poscit usque & per suam & contra suam salutem ut discedat visura suam sororem.

NOTÆ.

b *Dryadas*] Quæ sylvestres, communiter, propriè sunt nymphæ in quercubus viventes.

Spectat eam Tereus; [c] præcontrectátque videndo:
Osculáque, & collo circumdata brachia cernens;
Omnia pro stimulis, facibúsque, cibóque furoris
Accipit. & quoties amplectitur illa parentem;
Esse parens vellet: neque enim minùs impius esset.
Vincitur ambarum genitor prece. gaudet, agitque
Illa patri grates: & successisse duabus
Id putat infelix; quod erit lugubre duabus.
Jam labor exiguus Phœbo restabat: [d] equique
Pulsabant pedibus spatium declivis Olympi.
Regales epulæ mensis, & Bacchus in auro
Ponitur. hinc placido dantur sua corpora somno.
At rex [e] Odrysius, quamvis secessit, in illa
Æstuat: & repetens faciem, motúsque, manúsque,
Qualia vult fingit, quæ nondum vidit: & ignes
[f] Ipse suos nutrit, cura removente soporem.
Lux erat: &, generi dextram complexus euntis,
Pandion comitem lacrymis commendat obortis:
Hanc ego, care gener, quoniam pia caussa coëgit,
[Et voluêre ambæ, voluisti tu quoque, Tereu,]
Do tibi: perque fidem, cognatáque pectora supplex,
Per Superos oro, patrio tueatis amore:
Et mihi sollicitæ lenimen dulce senectæ
Quamptimum (omnis erit nobis mora longa) remittas.
Tu quoque quamprimùm (satis est procul esse sororem,)
Si pietas ulla est, ad me, Philomela, redito.

INTERPRETATIO.

Tereus eam intuetur, & antè eam demulcet videndo, & cernens suavia. & lacertos circumductos collo, sumit omnia pro aculeis, & tædis, & escâ furoris. Et quoties illa complectitur patrem, optaret esse pater; neque enim esset minùs impius. Pater superatur prece utrinsque. Illa lætatur & gratias agit patri, & misera arbitratur bene id cessisse duabus, quod erit luctuosum duabus. Jam parvus labor supererat Soli, & ejus equi feriebant pedibus spatium proni cœli. Dapes regiæ, & vinum in vasibus auratis apponitur mensæ: inde sua corpora committuntur somno suavi. At rex Odrysius, quanquam se recepit, ardet in Philomelâ; & revolvens mente vultum, & motus, & manus, putat qualia vult, quæ nondum vidit: & ipse alit suas flammas, amore subtrahente somnum. Dies advenerat, & Pandion amplexus dextram generi proficiscentis commendat comitem lacrymis prerumpentibus. Ego, (siquidem utraque exoptavit, & tu cupivisti Tereu) committo tibi hanc, dilecte gener, quoniam pia caussa suasit: & precor supplex per fidem, & corda cognata, & per Deos ut protegas amore patrio: & remittas mihi ocyùs amabile solatium anxiæ senectutis: omne spatium erit nobis longum. Tu quoque, Philomela, si pietas est aliqua, revertere ad me ocyus: satis est sororem esse procul.

NOTÆ.

[c] *Præcontrectat*] Tanto libidinis ardore Philomelam intuetur, ut oculis contrectare videatur.

[d] *Equi*] Qui Solis trahere currum crediti.

[e] *Odrysius*] Tereum dicit, ab Odrysarum Thraciæ gente, sic dictum.

[f] *Ipse*] Ipsi verò certè magis vanâ, quam imaginatione fingimus boni specie nobis imponimus, quàm objectis ducimur: quod vitium qui effugere studuerit, quantus est.

Mandabat; paritérque suæ dabat oscula natæ:
Et lacrymæ mites inter mandata cadebant.
Utque fide pignus dextras utriusque poposcit;
Inter seque datas junxit; natámque [g] nepotémque
Absentes memori pro se jubet ore salutent:
Supremúmque vale, pleno singultibus ore,
Vix dixit: timuítque suæ præsagia mentis.
At simul imposita est pictæ Philomela carinæ;
Admotúmque fretum remis, tellúsque [h] repulsa est;
Vicimus, exclamat: mecum mea vota feruntur.
[Exsultátque, & vix animo sua gaudia differt]
Barbarus: & nusquam lumen detorquet ab illâ.
Non aliter, quàm cùm pedibus prædator obuncis
Deposuit nido leporem [i] Jovis ales in alto:
Nulla fuga est capto: spectat sua præmia raptor.
Jamque iter effectum; jamque in sua littora fessis
Puppibus exierant: cùm rex Pandione natam
In stabula alta trahit, silvis obscura vetustis;
Atque ibi pallentem, trepidámque, & cuncta timentem,
Et jam cùm lacrymis, ubi sit germana, rogantem,
Includit: fassúsque nefas, & virginem, & unam
Vi superat; frustra clamato sæpe parente,
Sæpe sorore suâ, magnis super omnia Divis.
Illa tremit, velut agna pavens, quæ saucia cani
Ore excussa lupi, nondum sibi tuta videtur:
Utque columba, suo madefactis sanguine plumis,

INTERPRETATIO.

Jubebat; atque simul suavia prabebat sua filia: & suaves lacryma fluebant inter jussa. Et postquam petivit dextras utriusque in testimonium fidei, & conseruit datas inter se, mandat salute impertiantur ore memori suis verbis & filiam, & nepotem absentes; atque vix dixit ultimum Vale, ore pleno singultibus: & reformidavit omina sua mentis. At cùm primùm Philomela est imposita picta navi, & mare intratum remis, & terra relicta, Vicimus, vociferatur, mea desideria avehuntur mecum. Atque barbarus triumphat, & agrè differt animo sua gaudia; & nusquam dimovet oculos ab illâ. Non secus ac cùm avis Jovis rapax unguibus acutis deposuit leporem in excelso nido; nulla est fuga correpto: avida intuetur suam pradam. Jamque via absoluta; jamque descenderant in sua littora navibus lassis, cùm rex ducit filiam Pandionis in excelsa stabula, tecta annosis arboribus; atque ibi includit pallidam, trementem & omnia metuentem, & jam petentem lacrymando ubi sit sua soror; & postquam aperuisset vota infanda vi vincit puellam & unam, patre sæpè nequicquam citato, sæpe sorore suâ, Diis magnis super omnia. Illa trepidat tanquam agna timida, qua vulnerata erepta faucibus veteris lupi, nondum sibi videtur secura; & tanquam columba, plumis suis irroratis suo sanguine,

NOTÆ.

[g] *Nepotemque*] Ityn *scilicet*, Prognes filium.

[h] *Repulsa*] Uti quidem referunt oculi.

[i] *Jovis ales*] Aquila.

Horret adhuc, avidósque timet, quibus hæserat, ungues.
Mox ubi mens rediit; passos laniata capillos,
[Lugenti similis, cæsis plangore lacertis,]
Intendens palmas, Prò diris, Barbare, factis,
Prò crudelis, ait! nec te mandata parentis
Cùm lacrymis movêre piis. nec cura sororis,
Nec mea virginitas, nec conjugialia jura?
Omnia turbasti. pellex ego facta sorori:
Tu geminis conjux. [non hæc mihi debita pœna.]
Quin animam hanc (ne quod facinus tibi, perfide, restet)
Eripis? atque utinam fecisses ante nefandos
Concubitus! vacuas habuissem criminis umbras.
Si tamen hæc Superi cernunt; si numina Divûm
Sunt aliquid; si non perierunt omnia mecum;
Quandocunque mihi pœnas dabis. ipsa pudore
Projecto tua facta loquar. si copia detur;
In populos veniam: si silvis clausa tenebor;
Implebo silvas, & conscia saxa movebo.
Audiat hæc æther, & si Deus ullus in illo est.
Talibus ira feri postquam commota tyranni;
Nec minor hac metus est: causâ stimulatus utrâque;
Quo fuit accinctus, vaginâ liberat ensem:
Arreptámque comâ, flexis post terga lacertis,
Vincla pati cogit. jugulum Philomela parabat;
Spémque suæ mortis viso conceperat ense.
Ille indignanti, & nomen patris usque vocanti,
Luctantíque loqui comprensam forcipe linguam
Abstulit ense fero. radix micat ultima linguæ.

INTERPRETATIO.

timet adhuc atque horret ungues asperos intra quos fuerat. Mox ubi animus rediit, discerptam comam habens, similis lugenti, brachiis contusis plangendo, porrigens manus, Prò, inquit, Barbare, nefando facinore, prò ferè neque jussa patris cum lacrymis piis te tetigerunt, neque amor sororis, neque mea virginitas, neque fœdera connubialia? Omnia miscuisti. Ego sum facta adultera sorori, tu maritus utrique. Non sum digna hoc supplicio. Quamobrem non eripis hanc animam, ne quod nefas tibi desit, perfide? atque utinam eripuisses ante scelestos concubitus habuissem Manes sine crimine. Si tamen Dij hæc vident, si potestas eorum est aliquid, si omnia non interierunt mecum, aliquando exsolves mihi pœnas. Ego ipsa propalabo tua facinora pudore neglecto. Siquidem mihi liceat accedam ad homines; si tenebor clausa in nemoribus, implebo nemora, & movebo lapides conscios. Cœlum istud audiat, & si quis Deus est in illo. Postquam ira crudelis tyranni est excita ejusmodi vocibus,*neque timor est levior eâ, impulsus utrâque causâ, educit vaginâ gladium quo fuit instructus, & cogit correptam capillis ferre vincula, brachiis detortis in tergum. Philomela parabat jugulum, & conceperat spem suæ necis gladio conspecto. Ille exsecuit duro gladio linguam correptam forcipe indignanti & usque citanti nomen parentis, & conanti loqui: ultima radix linguæ movetur.*

Ipſa jacet, terræque tremens immurmurat atræ.
Utque ſalire ſolet mutilatæ cauda colûbræ,
Palpitat: & moriens dominæ veſtigia quærit.
Hoc quoque poſt facinus (vix auſim credere) fertur
Sæpe ſuâ lacerum repetiiſſe libidine corpus.
Suſtinet ad Procnen poſt talia facta reverti.
Conjuge quæ viſo germanam quærit: at ille
Dat gemitus fictos, commentáque funera narrat.
Et lacrymæ fecere fidem. velamina Procne
Deripit ex humeris auro fulgentia lato:
Induitúrque atras veſtes: & [k] inane ſepulcrum
Conſtituit: [l] falsíſque piacula manibus infert:
Et luget [m] non ſic lugendæ fata ſororis.
Signa Deus bis ſex acto [n] luſtraverat anno.
Quid faciat Philomela? fugam cuſtodia claudit:
Structa rigent ſolido ſtabulorum mœnia ſaxo:
Os mutum facti caret indice. grande dolori
Ingenium eſt: miseríſque venit ſollertia rebus.
Stamina [o] barbaricâ ſuſpendit callida telâ:
Purpureáſque notas filis intexuit albis
Indicium ſceleris: perfectáque tradidit uni:
Utque ferat dominæ geſtu rogat. ille rogata
Pertulit ad Procnen: nec ſcit quid tradat in illis.
Evolvit veſtes ſævi matrona tyranni:

INTERPRETATIO.

Ipſa jacet, & trepida immurmurat nigra terra. Atque ut cauda ſerpentis mutilati conſuevit micare, palpitat; & moriens ſectatur veſtigia domina. Dicitur etiam repetiiſſe ſuâ libidine corpus mutilatum poſt hoc ſcelus. (vix poſſim credere.) Audet redire ad Procnen poſt talia facinora: qua marito conſpecto petit ſororem: at ille emittit gemitus ſimulatos, & refert mortem fictam. Et lacryma perſuaſerunt. Procne lacerat ab humeris veſtes micantes lato auro. Et tegitur pullo amictu: & ponit vacuum ſepulcrum; & infert piacula fictis umbris; & deflet ſortem ſororis non ità deflenda. Deus percurrerat duodecim ſigna exacto anno. Quid agat Philomela? Cuſtodia obſtat fuga: muri ſtabulorum alti ſunt ædificati duris lapidibus: os mutum deſtitutum eſt indice facinoris. Acumen eſt magnum vindicta; & calliditas adeſt rebus afflictis. Cauta ſuſpendit ſtamina telâ barbaricâ; & inſeruit ſigna purpurea filis candidis, indicium facinoris; & poſtquam abſoluta eſſent dedit uni, & precatur geſtu ut portet domina. Ille portavit ad Procnen qua rogatus fuerat portare, neque novit quid efferat in illis Conjux crudelis tyranni evolvit telam,

NOTÆ.

[k] *Inane*] Cadavere vacuum cenotaphium, qualia illis qui peregrè interierant ad placandos eorum Manes, tranſitúmque Stygium impetrandum, ſolebant extruere.

[l] *Falſis*] Quia nondum mortua erat Philomela.

[m] *Non ſic*] Quia potiùs erat vindicanda.

[n] *Luſtraverat*] Irradiaverat, aut excurrerat.

[o] *Barbaricâ*] Telam Phrygio more texuiſſe dicit, quâ fati ſui iniquitatem perſcripſerit.

Germanæque suæ carmen miserabile legit:
Et ([p] mirum potuisse) silet. [q] dolor ora repressit:
Verbáque quærenti satis indignantia linguæ
Defuerunt: nec flere vacat. sed fásque nefásque
Confusura ruit: pœnæque in imagine tota est.
Tempus erat, quo sacra solent [r] Triëterica Bacchi
[s] Sithoniæ celebrare nurus. [t] nox conscia sacris.
Nocte sonat [*] Rhodope tinnitibus [u] æris acuti:
Nocte suâ est egressa domo regina: Deique
[x] Ritibus instruitur, furialiáque accipit arma.
Vite caput tegitur: lateri cervina sinistro
[y] Vellera dependent: humero levis incubat [z] hasta.
Concita per silvas turbâ comitante suarum
Terribilis Procne, furiisque agitata doloris,
Bacche, tuas simulat. venit ad stabula avia tandem:
Exululátque, [a] Evoëque sonat, portásque refringit:
Germanámque rapit: raptæque insignia Bacchi
Induit: & vultus hederarum frondibus abdit:
Attonitámque trahens intra sua limina ducit.
Ut sensit tetigisse domum Philomela nefandam,
Horruit infelix; totóque expalluit ore.

INTERPRETATIO.

& legit versus lactuosos suæ sororis: & (mirum potuisse) tacet: dolor occlusit os; & voces satis infensa destituerant quærentem: neque spatium datur lugendi. Sed cupiens miscere & fas & nefas prorumpit; & tota est in contemplando supplicia. Tempus erat quo mulieres Thraciæ consueverunt celebrare sacra Trieterica Bacchi. Nox conscia sacris. Rhodope fremit nocte tinnitibus æris sonori: regina est egressa domo suâ nocte: & discit ritus Dei; & sumit arma furialia. Caput obducitur pampinis: pellis cervina pendet à lævo latere; hasta levis imponitur humero. Procne furens per silvas, agmine comitante suarum, terribilis, & impulsa furiis iræ, imitatur tuas, Bacche: Pervenit denique ad stabula devia: atque exululat, Evöëque audiitur, & proterit portas; & aufert sororem, & aptat sublata insignia Bacchi, & tegit faciem foliis hederarum, & ducens stupefactam trahit domum suam. Cùm misera Philomela advertit se intrasse domum scelestam, fremuit, & expalluit toto vultu.

NOTÆ.

[p] *Mirum potuisse*] Siquidem fœmina, & vehementer dolens.

[q] *Dolor*] Quia maximus, quique ad certam vindictam attentus.

[r] *Trieterica*] Festa, tertio quoque anno, in triennalis expeditionis memoriam, quam in Indiam Bacchus suscepit, nocturno tempore celebrari solita.

[s] *Sithonia*] Thraciæ; nam Sithonia pars est Thraciæ.

[t] *Nox conscia*] Nocte, ex Scripturæ sententiâ, inebriantur qui inebriantur.

[*] *Rhodope*] Mons Thraciæ.

[u] *Æris acuti*] Id est, tympanorum ex ære, acutè sonantium, quibus insanientes etiam utebantur. De quibus omnibus suprà.

[x] *Ritibus*] Ut ipsa quoque Bacchantium more sese instruxerit.

[y] *Vellera*] Nebrides dicit, seu damarum aut cervorum pelles, quas in Bacchi sacris adhibebant.

[z] *Hasta*] Thyrsum dicit, quod gestamen erat Bacchantium à Baccho mutuatum, hasta pampinis vel hederâ involuta.

[a] *Evoëque*] Vide suprà lib. 4. ℣. 522.

Nacta

Nacta [b] locum Procne, sacrorum [c] pignora demit,
Oráque develat miseræ pudibunda sorori;
Amplexúque petit. sed non attollere contra
Sustinet hæc oculos; pellex sibi visa sororis:
Dejectóque in humum vultu, jurare volenti,
Testaríque Deos, per vim sibi dedecus illud
Illatum, pro voce manus fuit. ardet, & iram
Non capit ipsa suam Procne: fletúmque sororis
Corripiens, Non est lacrymis hîc, inquit, agendum,
Sed ferro; sed si quid habes, quod vincere ferrum
Possit. in omne nefas ego me, germana, paravi.
Aut ego, cum facibus regalia tecta cremaro,
[d] Artificem mediis immittam Terea flammis:
Aut linguam, aut oculos, aut quæ tibi membra pudorem
Abstulerunt, ferro rapiam: aut per vulnera mille
Sontem animam expellam. magnum quodcunque paravi,
Quid sit, adhuc dubito. peragit dum talia Procne;
Ad matrem veniebat Itys. quid possit, [e] ab illo
Admonita est: oculísque tuens immitibus, Ah quam
Es similis patri! dixit. nec plura locuta,
Triste parat facinus; tacitâque exæstuat irâ.
Ut tamen accessit natus, matríque salutem
Attulit, & parvis adduxit colla lacertis,
Mistáque blanditiis puerilibus oscula junxit;
Mota quidem est genitrix, [f] infractáque coustitit ira:

INTERPRETATIO.

Procne nacta locum, deponit instrumenta sacrorum, & aperit vultus verecundos infelicis sororis; & illam amplectitur. Verùm hac non audet contra erigere oculos, sibi visa adultera sororis: atque facie in terram pronâ, cum vellet jurare & testes Deos citare, illud opprobrium sibi oblatum per vim, manus fuit vocis loco. Procne ipsa æstuat, neque continet iram suam, & carpens lacrymas sororis, Non, ait, hic est faciendum fletibus, sed ferro, sed, si quid habes quod possis superare ferrum. O soror ego me institui ad omne nefas. Aut postquam ego incendero domum regiam tædis, injiciam perfidum Tereum in medios ignes: aut ego exsecabo cultro linguam, aut oculos, aut membra quæ tibi rapuerunt pudicitiam; aut deturbabo animam scelestam per mille plagas. Quodcumque institui magnum: nescio adhuc quid sit. Dum Procne talia exequitur, Itys properabat ad matrem: docta est ab illo quid possit: atque illum adspiciens torvis oculis, Ah, inquit, quam similis es genitori! nec plura locuta luctuosum factum cogitat, & ardet secretâ irâ. Postquam tamen filius adiit, atque matrem salutavit, & admovit collo parva brachia, & dedit suavia juncta adulationibus puerilibus, mater tacta est equidem, & ira imminuta est:

NOTÆ.

[b] *Locum*] Secretum dicit.
[c] *Pignora*] Hederas, Nebrides, Hastam.
[d] *Artificem*] Auctorem & nefandi incestus actorem.
[e] *Ab illo*] Quia illo præsente, eundem in dapibus patri apponendum Procne excogitavit.
[f] *Infracta*] Penitus, aut certè multùm fracta.

Invitique oculi lacrymis maduêre coactis.
Sed simul ex nimiâ matrem pietate [g] labare
Sensit: ab hoc iterum est ad vultus versa sororis;
Inque vicem spectans ambos, Cur admovet, inquit,
Alter blanditias; raptâ silet altera linguâ?
Quàm vocat hic matrem, cur non vocat illa sororem?
Cui sis nupta vide, Pandione nata, marito.
[h] Degeneras. scelus est pietas in conjuge Tereo.
Nec mora; traxit Ityn: veluti [i] Gangetica cervæ
Lactentem fœtum per silvas tigris opacas.
Utque domûs altæ partem tenuêre remotam;
Tendentémque manus, & jam sua fata videntem,
Eia, & jam, mater, clamantem, & colla petentem
Ense ferit Procne, lateri qua pectus adhæret.
Nec vultum avertit. satis illi ad fata vel unum
Vulnus erat: jugulum ferro Philomela resolvit.
Viváque adhuc, animæque aliquid retinentia membra
Dilaniant. pars inde cavis exsultat aënis:
Pars verubus stridet: manant penetralia tabo.
His adhibet conjux ignarum Terea mensis:
Et patrij moris sacrum mentita, quod uni
Fas sit adire viro, comites famulósque removit.
Ipse sedens solio Tereus sublimis avito
Vescitur: inque suam sua viscera congerit alvum.
Tantáque [k] nox animi est, Ityn huc arcessite, dixit.

INTERPRETATIO.

atque oculi coacti humidi facti sunt lacrymis obortis. Sed cùm primùm advertit genitricem flecti ex nimio amore; rursus deflexit oculos à filio ad faciem sororis; & intuens ambos alternis vicibus, quamobrem, ait, unus me demulcet blandimentis, altera tacet sublatâ linguâ? Quamobrem illa non appellat germanam, quam hic dicit genitricem? Cogita, ô filia Pandionis, cui viro sis nupta. Desciscis à pristinâ claritate. Pietas est nefas in marito Tereo. Et sine omni cunctatione, corripuit Ityn; veluti cùm Tygris Gangetica rapit *fœtum lactentem cervæ per tectas silvas. Cumque essent in vasta domûs parte sepositâ, Procne percutit gladio* puerum *porrigentem manus, & jam cognoscentem suam mortem, & jam vociferantem, Eia genitrix, & insilientem in collum, quâ parte pectus committitur lateri. Neque detorquet oculos. Unus ictus satis erat illi ad necem; Philomela aperit ejus jugulum gladio. Atque discerpunt artus adhuc vivos, & habentes adhuc aliquid animæ. Pars ejus agitatur in amplis cacabis; pars crepitat in verubus: pars demum secreta infecta est sanie. Conjux admovet his mensis Tereum nescium; cùmque simulasset sacrum ritu patrio, ad quod sit fas uni masculo accedere, arcuit comites & servos. Ipse Tereus positus in excelso atque in solio avito epulatur, & dejicit in suum ventrem sua præcordia. Et tanta est cæcitas mentis, Adducite huc Ityn, inquit.*

NOTÆ.

[g] *Labare*] *Moveri, flecti.*

[h] *Degeneras*] Hoc ideò dicit, quòd materno affectu sese ab ulciscendâ injuriâ revocari sentiret.

[i] *Gangetica*] Indica, à Gange maximo Indiæ fluvio.

[k] *Nox*] Pro inscitiâ, quæ malorum nostrorum origo.

Dissimulare nequit crudelia gaudia Procne:
Jamque suæ cupiens exsistere nuntia cladis;
Intus habes, quod poscis, ait. circumspicit ille,
Atque ubi sit, quærit. quærenti, iterúmque vocanti,
Sicut erat sparsis furiali cæde capillis,
Prosiliit, Ityosque caput Philomela cruentum
Misit in ora patris: nec tempore maluit ullo
Posse loqui, & [l] meritis testari gaudia dictis.
Thracius ingenti mensas clamore repellit,
[m] Vipereásque ciet Stygiâ de valle sorores:
Et modò, si possit, reserato pectore diras
Egerere inde dapes, semesáque [n] viscera gestit:
Flet modò, seque vocat bustum miserabile nati:
Nunc sequitur nudo genitas Pandione ferro.
Corpora [o] Cecropidum pennis pendère putares;
Pendebant pennis. quarum petit [p] altera silvas:
Altera tecta subit. neque adhuc de pectore cædis
Excessère notæ; signatáque sanguine pluma est.
Ille dolore suo, pœnæque cupidine velox,
Vertitur in [q] volucrem; cui stant in vertice cristæ:
Prominet immodicum pro longâ cuspide rostrum.
Nomen Epops volucri: facies armata videtur.

INTERPRETATIO.

Procne nequit tegere feram lætitiam; & jam exoptans esse nuntia sui exitii, Habes, inquit, intus quod petis. Ille oculos versat in omnes partes, & petit ubi sit. Cùm illum quæreret, atque citaret, Philomela, sicut erat disjectâ comâ nefandâ cæde prorupit, & projecit caput sanguinolentum Ityos in faciem genitoris: neque unquam magis optavit posse fari, atque indicare lætitiam dignâ oratione. Thracius rejicit mensas magno clamore, atque vocat sorores vipereas de valle infernâ; & nititur, modò ut possit, educere ex pectore aperto cibos, & viscera semesa. Nunc luget, & se appellat triste sepulcrum filii, nunc persequitur gladio filias Pandionis. Arbitrareris harum corpora tolli pennis: sublata erant pennis: quarum una it in nemora, altera se recipit in tecta. Neque adhuc signa necis abierant à pectore, & pluma est maculata cruore. Ille celer suâ irâ, & desiderio vindictæ mutatur in avem; in cujus summo capite cristæ eminent. Rostrum nimium extenditur pro longo mucrone. Avis vocatur Upupa: vultus videtur armis instructus.

NOTÆ.

[l] *Meritis*] *Appositis, convenientibus*, quæ tantum gaudium, seu vindictæ solatium exposceret.

[m] *Vipereas*] Furias vocat Tereus, quas antea colubris capillorum loco horridas vidimus.

[n] *Viscera*] Ityn filium dicit: Sunt namque nati parentum viscera.

[o] *Cecropidum*] *Atheniensium*, Procnes & Philomelæ.

[p] *Altera sylvas*] Philomela nempe quæ in Lusciniam mutata, sicuti Procne in hirundinem. Quæ quidem Metamorphosis ex celeri illarum fœminarum fugâ, & luctu, à Poëtis facta.

[q] *Volucrem*] Upupam quæ à Græcis *Epops* dicitur; quam quidem Terei tempore primò in Daulide, & quidem in Terei tumulo visam scriptitarunt.

Hic dolor ante diem longæque extrema senectæ
Tempora, Tartareas Pandiona misit ad umbras.
VIII. Sceptra loci, rerúmque capit moderamen [e] Erechtheus;
Justitiâ dubium, validisne potentior armis.
Quattuor ille quidem juvenes, totidémque creârat
Fœmineæ sortis: sed erat par forma duarum.
E quibus Æolides [f] Cephalus te conjuge felix;
[g] Procri, fuit: [h] Boreæ Tereus Thracésque nocebant:
Dilectâque diu caruit Deus Orithyiâ,
Dum rogat, & precibus mavult quàm viribus uti.
Ast ubi blanditiis agitur nihil, horridus irâ,
Quæ solita est illi nimiúmque domestica vento;
[i] Et meritò, dixit: quid enim mea tela reliqui,
Sævitiam, & vires, irámque, animósque minaces,
Admovíque preces; quarum me dedecet usus?
Apta mihi vis est. vi tristia nubila pello:
Vi freta concutio, nodosáque robora verto,
Induróque nives, & terras grandine pulso.
Idem ego, cùm fratres cælo sum nactus aperto,
(Nam mihi campus is est) tanto molimine luctor;

INTERPRETATIO.

Hac erumna deturbavit Pandionem ad Manes inferos ante tempus & ultimos dies producta senectutis.

VIII. *Erechtheus sumit sceptra loci, & imperium*; atque *incertum* fueritne *major aquitate an armis potentibus. Ille quidem genuerat quatuor mares & totidem conditionis fœminea: sed pulcritudo duarum erat aqualis; è quibus Cephalus Æolides fuit beatus te uxore, Procri: Tereus & Thraces oberant Borea; &* hic *Deus diu desideravit amatam Orithyiam, dum erat, & satius credit orare quàm vim facere. At postquam nihil promovetur lenibus verbis, atrox irâ, qua familiaris est & nimium frequens illi vento, Et jure, inquit, quamobrem enim emisi mea arma, feritatem, & potentiam, & iram, & spiritus minaces. Atque adhibui blandas voces, quarum usus mihi est indecorus. Violentia me decet. fugo per vim opacas nubes; commoveo mare per vim, & dejicio nodosas quercus, & induro nives, & verbere tellurem grandine. Ego idem, cum incurri in fratres in vasto calo, nam is mihi est campus, tanto conatu certo,*

NOTÆ.

[e] *Erechtheus*] Qui rex fuit Athenis ante Pandionem posteriorem, Procnes & Philomelæ patrem; ut regum Atheniensium seriem turbasse Poëta videatur, quam Pausanias & Eusebius tradiderunt. Ità enim illa se habet. *Actaus*, ut nonnullis placet, primus Atticam tenuit, deinde *Cecrops*, *Cranaus*, *Amphictyon*, *Erichthonius*, *Pandion*, *Erechtheus*, *Cecrops II. Pandion II. Ægeus* Thesei pater.

[f] *Cephalus*] Dejonei fuit filius ab Æolo avo Æolides dictus.

[g] *Procri*] Quæ altera fuit ex formosis duabus Erechthei filiabus.

[h] *Borea*] Qui Ventus violentissimus Strymonis, Thraciæ fluvij, ut placet quibusdam filius, Orithyiæ Erechthei filiæ nuptias ambiens; ob Thracum, Terei præsertim recentem sævitiam, repulsam tulit.

[i] *Et meritò*] *Dilectâ*, supple, *careo Orithyiâ*. Sed terribilis & indignantis venti impetum oportuit præcipiti illâ oratione exprimere.

[y] Ut medius nostris concursibus intonet æther;
Exiliántque cavis elisi nubibus ignes.
Idem ego, cum subii convexa foramina terræ,
Suppolvíque ferox imis mea terga cavernis;
Sollicito manes, totúmque tremoribus orbem.
Hac ope debueram thalamos petiisse: socerque
Non orandus erat, sed vi faciendus, Erechtheus.
Hæc Boreas, aut his non inferiora locutus;
Excussit [z] pennas. quarum jactatibus omnis
Afflata est tellus; latúmque perhorruit æquor.
[a] Pulvereámque trahens per summa cacumina pallam,
Verrit humum: pavidámque metu caligine tectus.
Orithyian amans fulvis amplectitur alis.
Dum volat; arserunt agitati fortiùs [b] ignes.
Nec prius aërii cursûs suppressit habenas,
Quàm [c] Ciconum tenuit populos & mœnia, raptor.
Illic & gelidi conjux [d] Actæa tyranni,
Et genitrix facta est; partus enixa [e] gemellos;
Cætera qui matris, pennas genitoris haberent.
Non tamen has una memorant cum corpore natas:
Barbáque dum rutilis aberat subnixa capillis;
Implumes Calaïsque puer Zethésque fuerunt.
Mox pariter ritu pennæ cœpêre volucrum
Cingere utrumque latus; pariter flavescere malæ.

INTERPRETATIO.

ut aër medius personet nostris certaminibus, & flamma coacta erumpant ex amplis nubibus. Ego idem cùm intravi cavas speluncas terræ, & asper submisi meum dorsum infimis antris, perterrefacio Umbras & totum mundum. Opus fuerat ambire nuptias his opibus; & Erechtheus erat parandus socer per vim, non rogandus. Postquam Boreas hæc dixisset, aut non minora istis, agitavit pennas; quarum motibus tota terra est afflata, & vastum mare fremuit: atque ducens pallam pulverulentam per suprema fastigia, expurgat terram, & obductus tenebris amans comprehendit nigris alis Orithyiam timore exsanguem. Dum volat, flammæ concussæ validiùs æstuarunt: neque antè prædo lora traxit aut cohibuit cursum aërium, quàm pervenit ad populos & muros Ciconum. Ibi Atheniensis facta est & uxor frigidi tyranni, & mater, cùm emisisset gemellos, qui habebant pennas patris, reliqua matris. Dicunt tamen has non fuisse ortas simul cum corpore: & Calais & Zethes fuerunt implumes dum barba supposita rubicunda coma deerat. Mox pennæ cœperunt simul tegere utrumque latus in modum avium, & malæ simul flavescere.

NOTÆ.

[y] *Ut medius*] Plus quàm satis sibi plaudit Boreas: sed Philosophorum est tantos ejus animos retundere; à quibus fulminum propiores causas discet qui volet.

[z] *Pennas*] Quas ventis affigere ob celerem motum placitum Poëtis.

[a] *Pulveream*] Elegans profectò Boreæ sicci venti descriptio.

[b] *Ignes*] Amorem dicit.

[c] *Ciconum*] Qui populi sunt Thraciæ juxta Hebrum.

[d] *Actæa*] Atheniensis Orithyia frigidissimi venti conjux.

[e] *Gemellos*] Calain & Zethen.

Ergo, ubi concessit tempus puerile juventæ,
[f] Vellera cum [g] Minyis nitido radiantia villo
Per mare [h] non motum primâ petière carinâ.

INTERPRETATIO.

Ergo ubi ætas puerilis locum dedit juventuti, iverunt primâ navi cùm Minyis ad vellera fulgentia splendente lanâ, per mare non agitatum.

NOTÆ.

[f] *Vellera*] De aureis illis loquitur arietis qui Phryxum in Colchos portavit; quæ ille, immolato ariete, in luco Martis suspendit; Argonautæ, Jasone duce, surripuerunt. De quibus deinceps.

[g] *Minyis*] Argonautas dicit, qui à Minyis omnium præstantissimis id nomen habuerunt. Fuerunt autem Minyæ Thessaliæ populi quibus Minyas Orchomeni fluvij filius nomen imposuit.

[h] *Non motum*] Quia primam longam navem fuisse volunt Argo, quam Argos quidam à nonnullis dicitur texuisse, qui & illi nomen imposuit. Quanquam aliunde alij: ex Hebræâ linguâ nomen repetivit summus Bochartus: non primam, nequidem apud Græcos voluerunt multi: plures denique ad expeditionem Colchicam profectas non pauci arbitrantur.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Is postquam domum cum Medea rediit, Æsoni illa juventutem reddidit. Eandémque & Peliæ pollicita, præmisso arietis in agnum reformati specimine, dolo eum occidit. Inde per varia loca multis insignia transformationibus delata; post occisos liberos, Ægeo nupsit. Contra hunc postea bellum movit Minos, collectis undique copiis: ut & à Paro. Quam cùm Arne quondam p· ·didisset, in monedulam fuerat conversa. Æacus verò ab Ægeo flatit, & ad eum Myrmidones suos, è formicis ortos, auxilio misit, duce Cephalo: qui aliquando uxorem suam, mutatâ sibi formâ, in adulterium pellexerat, eanémque suum simul cum vulpe in saxa converti viderat.

IAmque fretum Minyæ [a] Pagasæâ puppe secabant,
[b] Perpetuáque trahens inopem sub nocte senectam
Phineus visus erat; [c] juvenésque Aquilone creati
[d] Virgineas volucres miseri senis ore fugarant;
Multáque perpessi claro sub [e] Jasone, tandem

INTERPRETATIO.

ET jam Minyæ sulcabant mare navi Pagasæâ; & Phineus visus erat agens vacuam senectam in cæcitate continuâ; & juvenes Boreâ sati abegerant aves virgineas ab ore infelicis senis; & perpessi plurima sub illustri Jasone,

NOTÆ.

[a] *Pagasæa*] Argo est à Pagasis Thessaliæ urbe, non procul à Pelio monte, juxta quam fabricata est navis sic dicta.

[b] *Perpetuâ sub nocte*] Quia occæcatus; hæc est enim Phinei fabula. Agenoris, seu Phœnicis fuit filius, rex Arcadiæ vel potiùs Thraciæ, aut Paphlagoniæ, qui Cleopatrâ, Boreæ filiâ, in uxorem sumtâ, duos quos ex eâ susceperat filios Harpalices vel Idææ superinductæ novercæ consilio oculis privavit: quamobrem à diis eo supplicio affectus, ut cæcus ipse Harpyias assiduas haberet sceleris vindices, quæ mensam deprædarentur, & turpissimè fœdarent. Argonautas verò cùm benignè accepisset, eosdémque de itinere bene admonuisset, tanto malo ab illis liberatus est; quippe qui adversus harpyias Calain & Zethen alatos fratres immiserunt, à quibus usque ad Strophadas insulas profligatæ. Diversissima verò de Phineo tradiderunt historicè: quæ explicans Palæphatus Regem fuisse contendit, quem senem, fato functis maribus, filiæ expilarent, vicini asseruerint. Ad res naturales alij referunt in quibus omnibus cuivis quælibet licet comminisci, quæ nobis persequi non licet.

[c] *Juvenes*] Calain dicit & Zethen, quos Boreâ satos antè diximus.

[d] *Virgineas*] Harpyias dicit, quæ vultu virgineo, auribus ursinis, corpore vulturino, manibus uncis, volatiles fictæ Ponti ac Terræ filiæ.

[e] *Jasone*] Qui Argonautarum dux fuit, Æsonis filius, quem, ut ab ejus patre sibi concredito Thessaliæ regno potiretur patruus Pelias ad expeditionem Colchicam, sub gloriæ comparandæ titulo, tanquam ad certissimum mortis discrimen misit; quod tamen summâ cum laude effugit.

Contigerant rapidas limosi [f] Phasidos undas.
Dumque adeunt [g] regem; [h] Phryxêaque vellera poscunt;
Lexque datur [i] numeris magnorum horrenda laborum;
Concipit interea validos [k] Æëtias ignes:
Et luctata diu, postquam ratione furorem
Vincere non poterat; Frustra, Medea, repugnas;
Nescio quis Deus obstat, ait. mirúmque, nisi hoc est,
Aut aliquid certè simile huic, quod amare vocatur.
Nam cur jussa patris nimiùm mihi dura videntur?
Sunt quoque dura nimis. cur, quem modò denique vidi,
Ne pereat, timeo? quæ tanti caussa timoris?
Excute virgineo conceptas pectore flammas,
Si potes, infelix. si possem, sanior essem.
Sed trahit invitam nova vis; aliudque Cupido;
Mens aliud suadet. [l] video meliora, probóque:
Deteriora sequor. quid in hospite, regia virgo,
Ureris? & thalamos alieni concipis orbis?
Hæc quoque terra potest, quod ames, dare. vivat, an ille
Occidat, in Dîs est. vivat tamen. idque precari

INTERPRETATIO.

appulerant denique ad fluctus impetuosos lutulenti Phasis. Et dum invisunt regem, atque petunt pellem Phryxi, & conditio tremenda proponitur numero ingentium laborum, interea Æëtias admittit violentum amorem: & postquam diu restitisset, neque posset superare ejus æstum ratione. Nequicquam, dicit, resistis, Medea, nescio quis Deus prohibet: mirúmque nisi hoc est quod appellatur amare, aut certè aliquid simile huic. Nam quamobrem mandata parentis mihi videntur nimiùm aspera? Sunt etiam nimiùm aspera. Quamobrem metuo, ne is, quem modò denique sum intuita, occidat? qua caussa tanti metûs? Misera expelle ignes inductos cordi virgineo, si queas. Siquidem liceret, sapientior essem. Sed vis nova rapit nolentem: atque Amor aliud insinuat, mens aliud: video potiora, atque assentior, in pejora ruo. Quamobrem ardes in advenâ, puella regia; atque cupis thalamos peregrinæ regionis? Hæc quoque regio potest dare quod diligas. Penes Deos est; ille vivat an intereat. Vivat nihilominus; atque licet

NOTÆ.

[f] *Phasidos*] Qui Phasis fluvius est Colchidis.

[g] *Regem*] Æeten Medeæ patrem.

[h] *Phryxeâque*] Pellem dicit arietis, quo Phryxus in Colchos vectus: quem quidem arietem pædagogum fuisse nomine *Crium*, Latinè Arietem nonnulli, alij navem volunt fuisse, cujus in prorâ insigne Aries. Phryxum quod attinet Athamantis fuit & Nepheles filius, cui, per multas ambages cùm Ino superinducta noverca, insidias strueret, Mater arietem vellere aureo Neptuno & Theophane natum, ut nonnullis placet, tradidit, quo per aëra una cum sorore Helle asportarentur. Atque ille quidem incolumis in Colchicam terram pervenit, sorore tamen amissâ, quæ periculi magnitudine exterrita in mare decidit quod ab eâ Hellespontus dictum.

[i] *Numeris laborum*] Plurimos superandos esse labores, priusquam vellus aureum deciperet, Æeta Jasoni, illud poscenti, responderat.

[k] *Æetias*] Medea est Æetæ filia, quæ amore flagrans, quo consilio pericula quæ imminebant vitare posset Jasonem perdocuit.

[l] *Video meliora, deteriora sequor*] Hæc est rationis adversus spiritus impuri impetum lucta, cujus quidem quicumque oblitus fuerit, in certissimum exitium rapiendum se prodiderit.

Vel

Vel ſine amore licet. quid enim commiſit Iaſon?
Quam niſi crudelem, non tangat Iaſonis ætas,
Et genus, & virtus? quam non, ut cætera deſint,
Forma movere poteſt? certè mea pectora movit.
At, niſi opem tulero, [m] taurorum afflabitur ore:
Concurrétque [n] ſuæ ſegeti tellure creatis
Hoſtibus: aut avido dabitur fera præda [o] draconi.
Hoc ego ſi patiar, tum me de tigride natam,
Tum ferrum & ſcopulos geſtare in corde fatebor.
[p] Cur non & ſpecto pereuntem? oculóſque videndo
Conſcelero? cur non tauros exhortor in illum,
Terrigenáſque feros, inſopitúmque draconem?
Dî meliora velint. [q] quanquam non iſta precanda,
Sed facienda mihi. prodamne ego regna parentis,
Atque ope neſcio quis ſervabitur advena noſtrâ,
Ut per me ſoſpes ſine me det lintea ventis,
Virque ſit alterius; [r] pœnæ Medea relinquar?
Si facere hoc, aliamve poteſt præponere nobis,
Occidat ingratus. ſed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas animo eſt, ea gratia formæ;
Ut timeam fraudem, meritíque oblivia noſtri.

INTERPRETATIO.

id orare ſine amore. Nam quid patravit Jaſon? quam, niſi feram, non moveat juventus Jaſonis, & nobilitas, & virtus? quam non poſſit tangere ejus *elegantia, quanquam reliqua deſiderentur? Sanè tetigit meum cor. At, niſi juvero, inficietur ſpiritu taurorum, & dimicabit cum hoſtibus terrâ genitis ſua ſegeti, aut objicietur feralis præda rapaci draconi. Si ego hoc tulero, tum me agnoſcam ortam ex tigride, & gerere ferrum & ſilices in corde. Quamobrem etiam non video procumbentem, & reos facio oculos ſpectando? quamobrem non incendo tauros adverſus illum, & crudeles terrigenas, & draconem pervigilem? Dij laetiora concedant. Quanquam non iſta mihi roganda, ſed facienda. Egone tradam regna genitoris, & neſcio quis peregrinus incolumis erit noſtro auxilio, ut per me ſalvus vela tradat ventis ſine me, & ſit maritus alterius, ego Medea tradar ſupplicio? Siquidem poteſt iſtud præſtare, vel præferre nobis aliam, ingratus pereat. Verùm non ea eſt illius facies, non ea generoſitas in ingenio, aut elegantia pulcritudinis, ut metuam dolum, & contemtum noſtri beneficij.*

NOTÆ.

[m] *Taurorum*] Ignivomi erant, æripedes; domandi, ut iis terra ſubigeretur; cui draconis dentes Jaſon concrederet; ex quibus armati terrigenæ erumperent ferro delendi.

[n] *Sua ſegeti*] De armatis hominibus loquitur, qui ex ſatis draconis dentibus exſurgentes, Jaſonis ſatoris ſeges dicuntur.

[o] *Draconi*] Immanis ille erat & pervigil, qui vellus aureum cuſtodiebat.

[p] *Cur non & ſpecto*] Ingenioſiſſimè ſeipſam à crudelitate dehortatur Medea, quæ ad uſque crudelitatis metas ultimas pervadit quibus terreatur. Quàm verò ex plurimis criminibus & miſeriis noſmet extricaremus, eâ methodo, ſi extrema quæque percurreremus.

[q] *Quanquam non*] Quàm verò pauciſſimis Chriſtianis contigit, ſapienter ſaluti ſuæ manum admovere, Deique eſſe adminiſtris quem poſcunt adjutorem! Perversè eum voluptatum ſuarum vindicem cupiunt plerique.

[r] *Pœna*] Quam perfidæ pater Æeta infliget.

Et dabit ante fidem : cogámque in fœdera testes
Esse Deos. quid tuta times ? accingere ; & omnem
Pelle moram. tibi se semper debebit Iason ,
Te [f] face solenni junget sibi : perque [t] Pelasgas
Servatrix urbes matrum celebrabere turbâ.
[u] Ergo ego [x] germanam, [y] fratrémque, patrémque, Deósque ,
Et natale solum ventis ablata relinquam ?
[z] Nempe pater sævus, nempe est mea barbara tellus ,
Frater adhuc infans : stant mecum vota [a] sororis.
Maximus intra me Deus est. non magna relinquam ;
Magna sequar : titulum servatæ [b] pubis Achivæ ,
Notitiámque loci melioris, & oppida, quorum
Hic quoque fama viget, cultúsque, artésque virorum :
[c] Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis ,
Æsonidem [d] mutasse velim : quo conjuge felix
Et Dîs cara ferar, & [e] vertice sidera tangam.
[f] Quid, quod nescio qui mediis concurrere in undis
Dicuntur [g] montes, ratibúsque inimica [h] Charybdis ,

INTERPRETATIO.

Atque priùs obstringet fidem : & vocabo Deos testes ad fœdera. Quid metuis cùm sis certa.? Aggredere, & submove omnem cunctationem. Jason debebit se semper tibi, Te sibi adjunges tadâ solenni , & cantaberis à populo per urbes Gracas Servatrix matrum. Ergo ego deseram sororem , & fratrem , & patrem,& Deos, & terram patriam avecta ventis ? Scilicet genitor est terribilis , scilicet mea terra est barbara, frater adhuc infans ; desideria sororis faciant mecum. Deus maximus est in me : non omittam magna : sequar magna, laudem liberata juventutis Achiva , & cognitionem terra mitioris , & urbes, quarum hîc etiam laus est clara, & cultus , & artes virorum , & Aesonidem , quem ego optarim mutasse cum opibus quas totus mundus continet ; quo marito dicar beata & Diis accepta, & tangam astra capite. Quid quod nescio qui montes dicuntur congredi in mediis aquis , & Charybdis infensa navibus

NOTÆ.

[f] *Face*] Nuptiis adhiberi solitas sæpiùs jam admonuimus.

[t] *Pelasgas*] *Gracas* ; antiqui enim fuerunt Græciæ populi qui Pelasgi dicti sunt , errabundi, à Pelasgo Jovis filio nonnullis denominati, qui & Pelasgiæ provinciæ infra Macedoniam nomen dederunt.

[u] *Ergo ego*] Seipsam increpat ; quod statim mutabit.

[x] *Germanam*] Chalciopen, quæ Phryxo nupserat.

[y] *Fratrem*] Absyrtum.

[z] *Nempe*] Illud est quod dixi, Amore statim immutata est Medea.

[a] *Sororis*] Quæ de filiorum salute,anxia, quos Atgonautæ naufragium passos cùm in Græciam patrimonii repetendi causâ navigarent , opportunè servaverant , Medeæ sororis opem implorabat. Atque adeò rationes omnes dissolvit Medea quæ suo amori officiebant.

[b] *Pubis Achiva*] Atgonautas dicit ex omni juventute Græca delectos.

[c] *Quem*] Jasonem, *scil.* Æsonis filium.

[d] *Mutasse*] Ut suum faceret intellige . pro quo omnia dedisset.

[e] *Vertice sid.*] Quod de iis dicitur qui ad supremam felicitatem pervenisse crediti.

[f] *Quid, quod*] Non his sequendum Jasonem , quod voluit Commentator ; imò potiùs relinquendum sibi suasisse Medeam , arbitror.

[g] *Montes*] Cyaneas dicit seu Symplegades insulas , vel potiùs scopulos , in ipso Ponti Euxini ostio non magno intervallo distantes, qui obliquè navigantibus quia videntur concurrere Poëtis fingendi multa licentiam præbuerunt.

[h] *Charybdis*] Gurges est in freto siculo, obvia quæque absorbês,iterúmq; revomens..

Nunc ſorbere fretum, nunc reddere; cinctáque ſævis
[i] Scylla rapax canibus Siculo latrare profundo?
[k] Nempe tenens quod amo, gremióque in Iaſonis hærens,
Per freta longa ferar. nihil illum amplexa verebor:
Aut, ſi quid metuam, metuam de conjuge ſolo.
Conjugiúmne vocas, ſpecioſáque nomina culpæ
Imponis, Medea, tuæ? quin aſpice quantum
Aggrediare nefas: &, dum licet, effuge crimen.
Dixit: & ante oculos rectum, pietáſque, pudórque
Conſtiterant: & victa dabat jam terga Cupido.
Ibat ad antiquas [l] Hecates Perſeïdos aras:
Quas nemus umbroſum, ſecretáque ſilva tegebant.
Et jam fortis erat, pulſúſque reſiderat [m] ardor,
Cùm videt Æſonidem: extinctáque flamma revixit.
Erubuêre genæ; totóque recanduit ore.
Ut ſolet à ventis alimenta aſſumere, quæque
Parva ſub inductâ latuit ſcintilla favillâ,
Creſcere; & in veteres agitata reſurgere vires:
Sic jam lentus amor, jam quem languere putares.
[Ut vidit juvenem, ſpecie præſentis inarſit.]
Et caſu, ſolito formoſior Æſone natus
Illâ luce fuit. poſſes ignoſcere amanti.

INTERPRETATIO.

nunc haurire æquor, nunc egerere; & Scylla vorax circumdata feris canibus latrare in mari Siculo? Nimirum amplectens quod amo, & manens in ſinu Jaſonis vehar per vaſtum mare: illum tenens nihil timebo: aut ſi quid verear, verear de ſolo marito. Atque appellas connubium, Medea, & inſignis pulcris nominibus crimen tuum? Immò vide quantum ſcelus incipias, & dum datur, vita crimen. Abſolvit, & Æquum, & Pietas, & Pudor hæſerunt præ oculis; & Amor jam diſcedebat victus. Ibat ad vetera altaria Hecates Perſeïdos, quæ ſilva opaca, & arbores occulta velabant. Et jam firma erat, & amor deturbatus remiſſus erat, cùm adſpicit Æſoniden; & ignis oppreſſus recanduit. Malæ ſunt pudore ſuffuſæ, & rubuit toto vultu. Quemadmodum exigua ſcintilla, & quæ tecta eſt ſub injecto cinere ſolet capere eſcam ab aurâ, & augeri, & mota renovari in antiquos calores; ſic jam ſegnis amor, quem jam crederes marceſcere excitatus eſt formâ præſentis, poſtquam aſpexit juvenem. Et fortè filius Æſonis fuit ſpecioſior ſolito, illâ die. Poſſes veniam dare amanti.

NOTÆ.

[i] *Scylla*] Scopulus eſt in freto Siculo è regione Charybdis; quem feciſſe volunt Scyllam Phorci filiam, Circes veneficiis in monſtrum pulcherrimæ fœminæ ſpecie pectore tenus mutatam, cui canum aut luporum capita vel etiam ſerpentis cauda addita. Sed de his antea.

[k] *Nempe*] Iam ſibi quod objecit infirmat.

[l] *Hecates*] Tam multa & tam diverſa tradunt de Hecate iſtâ, ut vix certi quicquam de eâ dici poſſit. Quidam cum quibus facit Poëta noſter, illam Perſæ faciunt filiam, quæ Æetæ patruo, Solis filio nupſerit, cui Circen, Medeam, & Abſyrtum pepererit: atque eam cum Dianâ Lunâ & Proſerpinâ confundunt. Abſurdiſſima prorſus, quæ non minùs abſurdè quilibet ad bonam frugem redigere ſtudeas; ſiquidem Ethnicorum ſunt à Vero Deo averſorum deliria.

[m] *Ardor*] Amor.

Spectat; & in vultu, veluti nunc denique viso,
Lumina fixa tenet: nec se mortalia demens
Ora videre putat: nec se declinat ab illo.
Ut verò cœpítque loqui, dextrámque prehendit
Hospes, & auxilium submissâ voce rogavit;
Promisítque torum, lacrymis ait illa profusis:
Quid faciam video: nec me ignorantia [n] veri
Decipiet, sed amor. servabere munere nostro:
Servatus promissa dato. per sacra [o] triformis
Ille Deæ, lucóque foret quod numen in illo,
Perque patrem [p] soceri cernentem cuncta futuri,
[q] Eventúsque suos, per tanta pericula jurat.
Creditus, accepit cantatas protinus herbas,
Edidicítque usum; lætúsque in tecta recessit.
Postera depulerat stellas Aurora micantes:
Conveniunt populi sacrum Mavortis [r] in arvum;
Consistúntque jugis. medio Rex ipse resedit
Agmine purpureus, sceptróque insignis eburno.
Ecce [s] adamanteis Vulcanum naribus efflant
[t] Æripedes tauri: tactæque vaporibus herbæ
Ardent. utque solent pleni resonare camini,
Aut ubi terrenâ [u] silices fornace soluti

INTERPRETATIO.

Intuetur; & habet oculos intentos in ejus faciem quasi nunc primùm vidisset: neque arbitratur insana, se cernere vultus humanos; neque deflectit ab illo. Postquam autem cœpit loqui hospes, & manum corripuit, & petivit opem verbis supplicibus, & pollicitus est lectum, illa dicit non sine lacrymis prorumpentibus, Quid agam scio, neque ignorantia æqui me fallet sed amor. Tutus eris auxilio nostro: sospes memineris stare promissis. Ille jurat per sacra Deæ triformis, & divinitatem quæ erat in illo luco, & per parentem soceri futuri intuentem omnia, & per successus suos, & per tanta discrimina. Creditus, continuò accepit gramina incantata, & perdoctus est eorum usum; atque hilaris domum rediit. Sequens Aurora deturbaverat sidera radiantia, populi concurrunt in campum sacrum Martis, & hærent in collibus. Rex ipse purpurâ indutus, & conspicuus sceptro eburno sedit in mediâ turbâ. Ecce tauri ahenipedes exspirant ignem naribus adamantais, & gramina afflata igni incenduntur. Et sicuti camini referti consueverunt strepere, aut cùm saxa excocta fornace terrenâ

NOTÆ.

[n] *Veri*] Pro *æqui, boni, & honesti*.

[o] *Triformis*] Hecaten dicit, quæ cùm una sit, triplex vulgò putatur, Luna in cœlis, Diana in terris, & Hecate in inferis: quam etiam triplici capite equi, canis, & hominis, nonnulli, aliis alij finxerunt.

[p] *Soceri*] Solem dicit Æetæ patrem; quanquam propriè Æetem ipsum socerum Iason appellare debuisset.

[q] *Eventus*] Quos in tantis periculis perinde sibi lætos optat, ut fidem servabit.

[r] *In arvum*] Campum dicit Marti sacrum, ubi Æripedes tauri domandi, draconis dentes seminandi, terrigenæ priùs delendi quàm ad lucum Iason pergeret, & ex fago vellus aureum deriperet.

[s] *Adamanteis*] Quas ignis efflatus non posset destruere.

[t] *Æripedes*] Ex ære à Vulcano factos.

[u] *Silices*] Calcem dicit.

Concipiunt ignem liquidarum aſpergine aquarum;
Pectora ſic intus clauſas volventia flammas,
Gutturáque uſta ſonant. tamen illis Æſone natus
Obvius it. vertêre truces venientis ad ora
Terribiles vultus, præfixáque cornua ferro;
Pulvereúmque ſolum pede pulſavêre biſulco;
Fumificíſque locum mugitibus [x] implevêre.
Diriguêre metu Minyæ. ſubit ille; nec ignes
Sentit anhelatos: tantum medicamina poſſunt.
Penduláque audaci mulcet palearia dextrâ:
Suppoſitóſque jugo pondus grave cogit aratri
Ducere & inſuetum ferro proſcindere campum.
Mirantur Colchi: Minyæ clamoribus implent,
Adjiciúntque animos. galeâ tum ſumit aënâ
[y] Vipereos dentes; & aratos ſpargit in agros.
Semina mollit humus [z] valido prætincta veneno:
Et creſcunt, fiuntque ſati nova corpora dentes.
Utque hominis ſpeciem maternâ ſumit in alvo;
Perque ſuos intus numeros componitur infans;
Nec niſi maturus communes exit in auras.
Sic ubi viſceribus gravidæ telluris imago
Effecta eſt hominis, fœto conſurgit in arvo:
Quodque magis mirum, ſimul edita concutit arma.
Quos ubi viderunt præacutæ cuſpidis haſtas
In caput [a] Hæmonij juvenis torquere parantes;

INTERPRETATIO.

æſtuant irroratione aquarum fluentium; ſic pectora volventia intus ignes, & fauces ardentes perſtrepunt. Nihilominus filius Æſonis obviam procedit. Feri arrexerunt horrendos oculos, & cornua ferro inſtructa ad vultus venientis, & percuſſerunt terram pulverulentam pede biſido, & impleverunt locum mugitibus fumantibus. Minyæ obſtupuerunt pavore. Ille accedit, neque tangitur flammis efflatis, tantùm valent incantamenta. Atque palpat manu pendentia palearia, & cogit tauros *ſubmiſſos jugo trahere ponderoſum onus aratri, & findere agrum infelitum. Colchi ſtupent; Minyæ acclamant, atque addunt animos. Tum* Iaſon *capit ex galeâ aneâ dentes draconis, & jacit in arvum ſubactum. Terra emollit ſemina ante imbuta potenti medicamine; & augentur; & dentes ſparſi mutantur in nova corpora. Et quemadmodum puerulus induit formam hominis in ventre matris, atque fingitur intus per ſuos numeros, neque prodit in aërem publicum niſi maturus; ſic ubi abſoluta eſt ſpecies hominis in viſceribus terræ pragnantis, erigitur in campo pleno: & quod magis ſtupendum, movet arma unà nata. Quos ubi Græci conſpexerunt uibrantes jaculari haſtas mucronis exquiſiti in caput juvenis Hæmonij.*

NOTÆ.

[x] *Implevêre*] Ecquid terribilem & productum audis taurorum mugitum? Eâ gratiâ ſpondæum in quintâ ſede poſuit Naſo.

[y] *Vipereos*] Qui pars erant dentium Draconis à Cadmo interfecti, à Pallade ad Æetem miſſi, ut quidam tradiderunt.

[z] *Valido*] Quippe quod armatos homines ex dentibus educeret.

[a] *Hæmonij*] Iaſonem dicit Theſſalum; nam & ab Hæmo monte Theſſaliæ vicino, aut Æmone Deucalionis filio Theſſalia *Hæmonia* ſeu *Æmonia* dicta.

Demisere metu vultúmque animúmque Pelasgi.
Ipsa quoque extimuit, [b] quæ tutum fecerat illum:
Utque peti vidit juvenem tot ab hostibus unum,
Palluit; & subitò sine sanguine frigida sedit.
Neve parum valeant à se data gramina, carmen
Auxiliare canit; secretásque advocat artes.
Ille, gravem medios silicem jaculatus in hostes,
A se depulsum Martem convertit in ipsos.
Terrigenæ pereunt per mutua vulnera fratres;
Civilique cadunt acie. gratantur Achivi:
Victorémque tenent; avidísque amplexibus hærent.
Tu quoque victorem complecti, barbara, velles;
[Obstitit incepto pudor: at complexa fuisses;]
Sed te, ne faceres, tenuit reverentia famæ.
Quod licet, affectu tacito lætaris: agísque
Carminibus grates, & Dîs auctoribus horum.
Pervigilem superest herbis sopire draconem:
Qui cristâ linguísque [c] tribus præsignis, & uncis
Dentibus horrendus, custos erat arietis aurei.
Hunc postquam sparsit [d] Lethæi gramine succi;
Verbáque ter dixit placidos facientia somnos,
[e] Quæ mare turbatum, quæ concita flumina sistant;

INTERPRETATIO.

depresserunt faciem & cor pavore. Ipsa etiam quæ illum securum præstiterat exterrita, atque exanimata est cùm advertit juvenem solum impugnari à tot hostibus; & statim gelida, facta est exsanguis. Et ne herba à se oblata parùm possint, cantat carmen opiferum; & accersit artes arcanas. Postquam ille projecisset magnum lapidem in hostes medios, convertit in ipsos aciem à se summotam. Fratres terrâ sati procumbunt per plagas reciprocas, & intereunt bello sociali. Græci gratulantur, & amplectuntur victorem, & manent in amplexibus. Tu etiam, barbara, cuperes tenere victorem: Verecundia impedivit inceptum: at amplexa esses: sed cura famæ compescuit te ne faceres. Quod conceditur, gaudes secreto amore, & gratias agis incantamentis, & Diis auctoribus eorum. Restat sopire graminibus draconem insopitum, qui quidem cristâ & tribus linguis conspicuus, atque acutis dentibus terribilis, custos erat velleris aurei. Postquam in hunc injecit herbas succi Lethæi, terque protulit voces inducentes quietum soporem, quæ possint pacare æquor concitum, & flumina agitata,

NOTÆ.

[b] *Quæ tutum*] Medea *scil.* quæ lapidem inter armatos conjicere Jasonem docuerat. Quo quidem lapide seditio intelligitur, ex quâ bellum, tum, vel etiam potentissimorum, exitium mutuum.

[c] *Tribus*] Trisulca videtur serpentum lingua, quia eam celerrimè vibrant.

[d] *Lethæi*] Id est, oblivionem inducentis; somniferi.

[e] *Quæ mare*] Nihil non incantamentis tribuisse veteres in superioribus vidimus.

Somnus in [f] ignotos oculos subrepit : & [g] auro
Heros Æsonius potitur : spolióque superbus,
[h] Muneris auctorem secum spolia altera portans,
Victor [i] Iolciacos tetigit cum conjuge portus.
II. Hæmoniæ matres pro gnatis [k] dona receptis,
Grandævíque ferunt patres : congestáque flammâ
Thura liquefiunt, [l] inductáque cornibus aurum
Victima vota cadit : sed abest gratantibus Æson,
Jam propior leto, fessúsque senilibus annis.
Cùm sic Æsonides : O cui debere salutem
Confiteor, conjux, quanquam mihi cuncta dedisti,
Excessitque fidem meritorum summa tuorum;
Si tamen hoc possunt; quid enim non carmina possunt?
Deme meis annis; & demtos adde parenti.
Nec tenuit lacrymas. mota est pietate rogantis:
[m] Dissimilémque animum subiit Æëta relictus.
Non tamen affectus [n] tales confessa, Quod, inquit,
Excidit ore pio, conjux, scelus? ergo ego cuiquam
Posse tuæ videam spatium transcribere vitæ?
Nec sinat hoc Hecate; nec tu petis æqua: sed isto,

INTERPRETATIO,

soper illabitur in oculos somni nescios ; & Heros Æsonius potitur auro ; atque elatus spolio , & ferens secum altera spolia auctorem doni, victor appulit ad portus Iolciacos cum uxore.

II. *Matres Hæmoniæ , & senes patres portant munera pro filiis receptis , & thura cumulata liquescunt in igne , & victima promissa habens cornua illita auro mactatur. Sed Aeson jam vicinior morti, & confectus senio deest gratulantibus : Cùm ità Æsonides , O uxor , cui agnesco me debere salutem, tametsi mihi omnia indulsisti , & numerus tuorum beneficiorum superat fidem, si tamen carmina hoc possunt ; quid enim carmina non possint ? tolle de meis annis & adjice sublatos meo patri. Neque compescuit fletus. Tacta est* Medea *pietate orantis! & Æëta desertus venit in mentem disparem : Non tamen professa ejusmodi affectus, Quod,ait, nefas, erupit ex ore tuo, marite ? Ego igitur credar posse transportare in quemquam tempus vitæ tuæ ? Neque Hecate hoc concedat, neque tu poscis justa :*

NOTÆ.

[f] *Ignotos*] Draconis *scil.* pervigilis.

[g] *Auro*] Vellere aureo, vel auro certè, quod ex Græciâ Phryxus abstulisset; vel eo, quòd perforatis tabulis, & velleribus, transverso flumine suspensis, Colchi ex suis fluviis, auri ramenta vehentibus, colligere putabantur. Jam diu enim auri sacra fames homines in maxima pericula conjecit. Alij ad mores fabulam referunt, à quibus Medea, ut vox sonat, Consilium intelligitur; quo Animi impetus libidinosique ejus affectus Tauris, armatis hominibus, draconibus quibuslibet pejùs homini insidiantes sopiuntur, franguntur & domantur..

[h] *Muneris auct.*] Medeam *scil.* quæ noctu ad velleris aurei custodes per dolum admissa, simul Argonautas introduxit, raptóque vellere cum Jasone aufugit.

[i] *Iolciacos*] *Thessalicos* : Fuit enim Iolcus urbs Thessaliæ, non longè à mari Jasonis patria.

[k] *Dona*] Adeòque Diis gratias agunt.

[l] *Inducta*] De more in majoribus hostiis.

[m] *Dissimilem*] Utpote impium.

[n] *Tales*] Quales ex pio Jasonis pectore in partem erumpebant.

Quod petis, experiar majus dare munus, Iason.
Arte meâ soceri longum tentabimus ævum,
Non annis revocare tuis. modò Diva triformis
Adjuvet: & præsens ingentibus annuat ausis.
° Tres aberant noctes, ut cornua tota coïrent,
Efficeréntque orbem. postquam plenissima fulsit,
Ac solidâ terras spectavit imagine Luna:
Egreditur tectis vestes induta recinctas:
P Nuda pedem, nudos humeris infusa capillos:
Fertque vagos mediæ per muta silentia noctis
Incomitata gradus. homines, volucrésque, ferásque
Solverat alta quies: nullo cum murmure sepes,
Immotæque silent frondes; silet humidus aër.
Sidera sola micant. ad quæ sua brachia tendens
Ter se convertit; ter sumtis flumine crinem
Irrotavit aquis; ternis ululatibus ora
Solvit: & in durâ submisso poplite terrâ,
Nox, ait, arcanis fidissima, quæque diurnis
Aurea cum Luná succeditis ignibus astra,
Tuque triceps Hecate, quæ cœptis conscia nostris
Adjutríxque venis, cantûsque, artésque magarum,
Quæque magas, Tellus, pollentibus instruis herbis,
Auræque, & venti, montésque, amnésque, lacúsque,
Dîque omnes nemorum, Dîque omnes noctis adeste:
Quorum ope, cùm volui, ripis mirantibus amnes

INTERPRETATIO.

verùm, Jason, nitar exhibere donum majus iste quod poscu. Enitemur nostrâ scientiâ producere ætatem soceri, non repetere annis tuis: modò Dea triformis faveat, & benigna adsit magnis conatibus. Tres deerant noctes, ut cornua integra Luna concurrerent, & implerent Orbem. Postquam plenissima splenduit, ac vidit terras totâ formâ, prodit domo Medea *tecta amictu soluto, nuda uno pede, sparsam habens comam per humeros nudos; & sola dirigit gressus incertos per alta silentia media noctis. Soper tranquillus habebat homines, & aves, & feras: sepes sine omni strepitu, & folia quieta tacent; aër madidus tacet, sola astra splendent: ad quæ porrigens suos lacertos ter se convertit; ter aspersit aquis haustis ex fluvio comam; ternis clamoribus aperuit os; atque genu posito in solo arido, Nox, inquit, certissima secretis, atque sidera splendida, quæ succenturiata estis Luci diurnæ cum Lunâ, Tuque triceps Hecate quæ conscia nostris ausis & opifera ades, & incantamenta, & artes Magarum, & Terra quæ illis probes potentia gramina, & auræ, & venti, & montes, & fluvij, & stagna, & Dij omnes silvarum, & Dij omnes noctis adeste; quorum beneficio, quando libuit, fluvij recurrerunt in suas scaturigines*

NOTÆ.

° *Tres aberant*] Nondum plena erat Luna; quo tempore circiter efficaciùs *despumat in herbas*, & largiùs *vires lunare ministrat*, ut scripsit Lucan.

P *Nuda pedem*] Ex solenni ritu. Ità & Virgil. Æneid. 4.

Unum exsuta pedem vinclis in veste recinctâ.

In

In fontes rediêre ſuos: concuſſáque ſiſto;
Stantia concutio cantu freta; nubila pello;
Nubiláque induco: ventos abigóque vocóque:
Vipereas rumpo verbis & carmine fauces:
Viváque ſaxa, ſuâ convulſáque robora terrâ,
Et ſilvas moveo; jubeóque tremiſcere montes:
Et mugire ſolum, manéſque exire ſepulcris.
Te quoque, Luna, traho, quamvis [q] Temeſæa labores
Æra tuos minuant. currus quoque carmine noſtro
Pallet [r] avi; pallet noſtris Aurora venenis.
Vos mihi taurorum flammas hebetaſtis; & unco
Haud patiens oneris collum preſſiſtis aratro.
Vos [ſ] ſerpentigenis in ſe fera bella dediſtis:
[t] Cuſtodémque rudem ſomni ſopîſtis: & aurum
Vindice decepto Graias miſiſtis in urbes.
Nunc opus eſt ſuccis; per quos renovata ſenectus
In florem redeat, primóſque recolligat annos.
Et dabitis: neque enim micuerunt ſidera fruſtra;
Nec fruſtra volucrum tractus cervice draconum
Currus adeſt. aderat demiſſus ab æthere currus.
Quò ſimul aſcendit; frænatáque colla draconum
Permulſit, manibúſque leves agitavit habenas;
Sublimis rapitur: ſubjectáque Theſſala [u] Tempe

INTERPRETATIO.

ripis ſtupentibus, cohibeo maria quæ mota ſunt, & cieo quieta carmine, fugo nebulas, & nubes immitto, expello & arceſſo ventos, eliso vocibus & cantu guttura ſerpentum, & quatio vivas rupes, & quercus erutas ſuo ſolo, & cogo montes trepidare, & Terram boare, & umbras prodire ex ſepulcris. Duco te etiam, Luna, quamvis æra Temeſæa leniant tuos labores. Currus etiam avi pallet noſtro carmine; Aurora fit pallida noſtris ſuccis. Vos mihi oppreſſiſtis ignes taurorum, & coëgiſtis collum impatiens jugi ferre curvum aratrum. Vos incendiſtis invitem anguigenas in ſæva certamina: & ſomnum induxiſtis cuſtodi pervigili, & miſiſtis aurum in urbes Græcas vindice eluſo. Nunc opus eſt venenis, per quæ ſenectâ reparata revertatur ad florem ætatis, & denuò ſumat primos annos. Atque offeretis; nam neque aſtra in caſſum nituerunt: neque currus adductus cervice draconum alatorum fruſtrà adeſt. Currus devolutus ab aere aderat. In quem ſtatim atque inſiliit, atque deliniit colla frænata draconum, & concuſſit manibus levia lora, in altum tollitur, & ex ſublimi intuetur Theſſala Tempe ſubjecta,

NOTÆ.

[q] *Temeſæa æra*] Pro quibuſvis ex ære ad tinnitum paratis inſtrumentis poſuit; quorum ſono vim carminum quæ audire non poſſet Luna, frangere ſe veteres arbitrabantur. Eſt verò Temeſa Brutiorum oppidum ære clarum.

[r] *Avi*] Solis nempe, quem curru vehi voluerunt.

[ſ] *Serpentigenis*] De armatis hominibus loquitur, qui ex draconis à Jaſone ſeminatis dentibus nati erant.

[t] *Cuſtodem*] Draconem pervigilem, de quo ſuprà.

[u] *Tempe*] Eo nomine appellabatur locus Theſſaliæ amœniſſimus juxta Peneum, ſuprà à Poëta deſcriptus.

Despicit, & [x] creteis regionibus applicat angues:
Et quas [y] Ossa tulit, quas altus Pelion herbas,
Othrysque, Pindúsque, & Pindo major Olympus,
Perspicit: & placitâ partim radice revellit;
Partim succidit curvamine falcis [z] aënæ.
Multa quoque [a] Apidani placuerunt gramina ripis,
Multa quoque Amphrysi: neque eras [b] immunis, Enipeu:
Nec non Penêæ, nec non Spercheïdes undæ
Contribuere aliquid, juncosaque littora [c] Bœbes.
Carpit & Euboïca vivax [d] Anthedone gramen,
Nondum mutato vulgatum corpore [e] Glauci.
Et jam nona dies curru pennísque draconum,
Nonáque nox omnes lustrantem viderat agros;
Cùm rediit: neque erant pasti, nisi odore, dracones;
Et tamen annosæ pellem [f] posuêre senectæ.
Constitit adveniens citra liménque, foréſque;
Et tantùm cælo tegitur: refugítque viriles
Contactus; statuítque aras è cespite binas,
Dexteriore Hecates, at lævâ parte [g] Juventæ.
Quas ubi [h] verbenis, silvâque incinxit agresti;
Haud procul egestâ scrobibus tellure duabus

INTERPRETATIO.

& admovet dracones regionibus creteis; atque legit gramina quæ Ossa, quæ excelsus Pelion, & Othrys, & Pindus, & Olympus major Pindo protulerunt, & partim revellit radice probatâ, partim succidit curvamine falcis ærea. Multa etiam herba probata sunt in ripis Apidani, multa etiam Amphrysi; neque eras inutilis Enipeu: fluvius etiam Peneus, atque Sperchens aliquid contulerunt, nec non littora juncosa Bœbes. Colligit etiam herbam ex Anthedone Euboïcâ nondum cognitam corpore verso Glauci.

Et jam nona dies & nona nox conspexerat Medeam *percurrentem campos curru & pennis draconum, cùm rediit, neque dracones erant refecti nisi odore, & tamen exuerunt pellem longava senectutis. Adveniens substitit citra limen & januam; & tantùm cœlo velatur, atque secubat à marito. & ponit duo altaria ex cespite, dexteriore Hecates, at parte sinistrâ juventa. Quæ postquam circumdedit verbenis, & frondibus silvestribus, non longè erutâ terrâ, sacra facit*

NOTÆ.

[x] *Creteis*] Cretâ abundantibus; qualis quidem est Thessalia.

[y] *Ossa Pelion*] Sunt hi omnes montes Thessaliæ.

[z] *Aëna*] Ex veneficarum disciplinâ.

[a] *Apidani*] Thessaliæ est fluvius, in Peneum influens.

[b] *Immunis*] Quia & Enipeus, cùm cæteris quos recenset Naso Thessaliæ fluviis, Medeæ herbas subministravit.

[c] *Bœbes*] Bœbeidis Thessaliæ lacus juxta Bœben, cujus meminit Strabo.

[d] *Anthedone*] Urbs fuit Bœotiæ ad Euripum seu Euboicum sinum posita.

[e] *Glauci*] Qui piscator in Deum marinum, mutatus; de cujus metamorphosi infra lib. 13. ℣. 904.

[f] *Posuêre*] Tanta vis erat herbarum.

[g] *Juventa*] Quæ alio nomine *Hebe* dicitur juventutis dea.

[h] *Verbenis*] Est verbena herba notissima, in sacris assidua, cujus nomine quælibet aris adhibitæ sæpe intelliguntur.

Sacra facit: cultróſque in guttura velleris [i] atri
Conjicit; & patulas perfundit ſanguine foſſas.
Tum ſuper [k] invergens liquidi [l] carcheſia Bacchi,
Æneáque invergens tepidi carcheſia lactis;
Verba ſimul fundit, terrenáque numina poſcit:
Umbrarúmque rogat [m] rapta cum conjuge regem,
Ne properent artus animâ fraudare [n] ſeniles.
Quos ubi placavit precibúſque & murmure longo;
Æſonis effœtum proferri corpus ad aras
Juſſit: & in plenos reſolutum carmine ſomnos
Exanimi ſimilem ſtratis porrexit in herbis.
Hinc procul Æſoniden, procul hinc jubet ire miniſtros:
Et monet arcanis oculos removere profanos.
Diffugiunt juſſi. paſſis Medea capillis
Bacchantum ritu flagrantes circuit aras:
Multifidáſque faces in foſsâ ſanguinis atrâ
Tingit: & intinctas geminis accendit in aris.
[o] Terque ſenem flammâ, ter aquâ, ter ſulfure luſtrat.
Intereà validum poſito medicamen aëno
Fervet, & exſultat; ſpumiſque tumentibus albet.
Illic Hæmoniâ radices valle reſectas,
Semináque, floréſque, & ſuccos incoquit acres.

INTERPRETATIO.

in duabus foſſis: atque immittit cultros in jugula ovium nigrarum, & ſpargit ſcrobes apertas cruore. Tum ſuper inversens pocula liquidi vini, atque invertens area pocula calidi lactis, unà voces profert, & vocat Deos terreſtres, & precatur Deum Umbrarum cum uxore ſublatâ, ne feſtinent privare animam membra ſenilia. Quos poſtquam delinivit precibus, & longo murmure, imperavit exhauſtum corpus Æſonis produci ad altaria, & extendit in graminibus paſſis aliè ſopitum Æſonem & ſimilem mortuo. Cogit Jaſonem, & ſervos hinc procul recedere, atque hortatur arcere oculos profanos à myſteriis. Admoniti abeunt. Medea fluente comâ incedit circum altaria incenſa more Bacchantium, & imbuit tædas multifidas in ſcrobe nigrâ ſanguine, & accendit imbutas in duobus altaribus. Atque ter purgat ſenem igne, ter aquâ, ter ſulfure. Interea potens medicamen bullit in admoto cacabo, & ſalit, & albicat ſpumis turgeſcentibus. Illic excoquit radices exciſas valle Hæmoniâ, & ſemina, & flores, & ſuccos acres.

NOTÆ.

[i] *Atri*] Ritè hæc omnia; ſacrificium nempe diis inferis de nocte, nigræ pecudes, in foſſam depreſſa earum guttura, vaſa ænea, inverſa omnia.

[k] *Invergens*] *Vergere*, inquit Servius, *eſt conversâ in ſiniſtram partem manu ita fundere, ut patera convertatur, quod in ſacris inferis fit: fundere autem eſt ſupina manu libare, quod fit in ſacris ſupernis.*

[l] *Carcheſia*] Pocula ſunt, quæ Græcis tantùm nota eſſe ſcripſit Macrobius.

[m] *Rapta cum*] Plutonem dicit cum Proſerpinâ ab eo raptâ, ut ſuprà vidimus.

[n] *Seniles*] Æſonis, cujus causâ hæc omnia Medea paraverat.

[o] *Ter*] *Numero* nempe *Deus impare gaudet*; atque omnia certis numeris, & certis ritibus abſolvi debere, neque id ſine causâ, rebantur. Quanquam rebus in ſe ſacris ad execrandas incantationes abuti, quantum ſcelus!

Adjicit extremo lapides Oriente petitos,
Et, quas Oceani refluum mare lavit, arenas.
Addit & exceptas Lunâ pernocte [p] pruinas,
Et [q] strigis infames, ipsis cùm carnibus, alas;
Inque virum soliti vultus mutare ferinos
[r] Ambigui [s] prosecta lupi. nec defuit illic
Squamea [t] Cinyphii tenuis membrana chelydri,
[u] Vivacísque jecur cervi: quibus insuper addit
Ora capútque novem cornicis sæcula passæ.
His & mille aliis postquam sine nomine rebus
Propositum instruxit [x] mortali barbara munus;
Arenti ramo jampridem mitis olivæ
Omnia confudit; summísque immiscuit ima.
Ecce vetus calido versatus stipes aëno
Fit viridis primò: nec longo tempore frondem
Induit; & subitò gravidis oneratur olivis.

INTERPRETATIO.

Addit lapides, allatos ex ultimo Oriente, & arenas quas aqua recurrentes Oceani abluerunt. Adjicit insuper pruinas collectas Lunâ pernocte, & alas turpes strigis, cum ipsis carnibus, & intestina lupi dubij soliti mutare faciem feram in hominem. Neque ibi defuit spolium squameum tenuis Chelydri Cinyphij, aut jecur longævi cervi: quibus adhuc adjicit rostrũ & caput cornicis passæ novem sæcula. Postquam barbara paravit Æsoni medicamen inceptum bis & mille aliis rebus sine nomine, omnia miscet ramo jam diu arido mitis olivæ, atque confudit quæ in profundo erant cum iis quæ erant in summo. Ecce virga immersa ferventi lebeti fit primò viridis: nec multò post emittit folia, & statim tegitur gravibus olivis.

NOTÆ.

[p] *Pruinas*] Illud est proculdubio quod *spumam Lunæ*, & *Lunare virus* Lucanus vocitat, apud quem magicæ hujusmodi farraginis plurima invenies. Nefandam supellectilem coëgerunt plurimi, viri etiam sancti doctique, de quibus Farnabius in indice Poëtico sub titulo *Magia vu*. Ast verò, nisi aliter usus postulet, optimè fecerit qui maturè hæc omnia spreverit, nobismet ipsi siquidem effluimus, cùm ad inania illa defluimus; nobisque nosmet veræ Magiæ, imò Dei æternæ Sapientiæ, immiscendi nunquam redimendum tempus corripimus.

[q] *Strigis*] Quæ avis est nocturna mali ominis, magno capite, rostro adunco, in cujus generis volucres sagas vetulas infantibus, quorum sanguinem sugerent, vel quibus ubera admoverent, insidiantes, sese vertere fabulati sunt; quamobrem præsertim infames.

[r] *Ambigui*] Quia luporum induere formam quos lycanthropos dixerunt, crediderunt veteres: quæ fabula multorum hodieque crudelitatem invasit.

[s] *Prosecta*] Eo nomine, itemque *prosicia* appellabantur viscera seu intestina quæ in sacrificiis prosecuissent.

[t] *Cinyphij Chelydri*] Testudinis aquaticæ, cujus generis habet Cinyps Africæ propriæ fluvius.

[u] *Vivacisque*] Ausonius de ætate animalium,

Ter binos, deciésque novem super exit in annos
Justa senescentum quos implet vita virorum:
Hos novies superat vivendo garrula cornix,
Et quater egreditur cornicis sæcula cervus.

Quæ credat qui poterit.

[x] *Mortali*] Æsoni *scilicet*: non enim placet quod de *mortari* pro mortario conjecit clariss. Heinsius.

At quacunque cavo ſpumas ejecit aëno
Ignis, & in terram guttæ cecidêre calentes;
[y] Vernat humus: floréſque, & mollia pabula ſurgunt.
Quòd ſimul ac vidit; ſtricto Medea recludit
Enſe ſenis jugulum: veterémque exire cruorem
Paſſa, replet ſuccis. quos poſtquam combibit Æſon
Aut ore acceptos, aut vulnere, [z] barba comæque
Canitie poſitâ nigrum rapuêre colorem.
Pulla fugit macies: abeunt pallórque [a] ſitúſque;
Adjectóque cavæ ſupplentur ſanguine venæ;
Membraque luxuriant. Æſon miratur, & olim
Ante quater denos hunc ſe reminiſcitur annos.
III. Viderat ex alto tanti miracula monſtri
Liber: & admonitus juvenes nutricibus annos
Poſſe ſuis reddi; capit hoc à [b] Tethye munus.
IV. Neve [c] doli ceſſent; odium cùm conjuge falſum
[d] Phaſias aſſimulat: [e] Peliæque ad limina ſupplex
Confugit. atque illam (quoniam gravis ipſe ſenectâ)
Excipiunt natæ. quas tempore callida parvo
[f] Colchis amicitiæ mendacis imagine cepit.

INTERPRETATIO.

At quacumque calor excuſſit ſpumas profundo cacabo, & guttæ calidæ ceciderunt in terram, ea viret, & flores & tenuia gramina creſcunt. Quod ſtatim atque Medea advertit, evaginato gladio aperuit guttur ſenis, & morata dum vetus ſanguis eſſet exhauſtus, implet ſuccis. Quos poſtquam Aeſon abſorbuit aut acceptos ore aut plagâ, barba & capilli contraxerunt atrum colorem candore amiſſo. Macies expulſa receſſit: pallor & ſqualor excedunt, & venæ capaces surgeſcunt cruore addito; & artus luxuriant. Aeſon ſtupet, & ſe talem recordatur fuiſſe *ante quadraginta annos.*

III. *Bacchus conſpexerat ex cœlo prodigia tanti miraculi, & videns ætatem juvenilem poſſe reponi ſuis nutricibus, accipit hoc beneficium à Tethy.*

IV. *Neve fraudes omittantur, Phaſias fingit odium ſalſum cum marito; atque fugit ſupplex ad fores Peliæ: & ejus filiæ, quoniam ipſe tardus ſenio, illam excipiunt: quas brevi aſtuta Colchis deluſit ſpecie fictæ benevolentiæ.*

NOTÆ.

[y] *Vernat*] Ut veris tempore ſolet, vireſcit.

[z] *Barba*] Medea, inquit Palæphatus, herbam invenit quæ canos capillos in nigros verteret. Prima quoque lavacrum calidum invenit, cujus vis medica vegetiores redderet homines & ſanitati reſtitueret. Eam quoque teſtatur Diogenes apud Stobæum, rationem inveniſſe quâ molles & inertes fortes & prudentes fierent. Atque hinc locus datus fabulæ.

[a] *Situs*] Squalorem dicit, ſeu pædorem, quo ſenes præſertim, non ſine quâdam lanugine, qualem in locis ſole carentibus conſpicimus, ſolent horreſcere.

[b] *Tethye*] Apud quam Oceani uxorem latuiſſe Bacchum, dum Lycurgum fugeret, fabulæ tradiderunt.

[c] *Doli*] Medeæ *ſcil.* fraudibus aſſuetæ.

[d] *Phaſias*] Medea ipſa à Phaſi Colchorum fluvio ſic dicta.

[e] *Pelia*] Qui Pelias, Æſonis frater, Theſſaliæ regnum ſibi à fratre commiſſum quod Jaſoni adulto reſtitueret, per fraudem retinebat: quamobrem, dolis quoque, & ſimulato Jaſonis odio Medea illum de medio tollere aggreditur.

[f] *Colchis*] Medea.

Dumque refert, inter [g] meritorum maxima, demtos
Æsonis esse [h] situs; atque hac in parte [i] moratur;
Spes est virginibus Peliâ subjecta creatis,
Arte suum [k] parili revirescere posse parentem.
[Idque petunt: pretiúmque jubent sine fine pacisci.]
Illa brevi spatio silet; & dubitare videtur:
Suspendítque animos [l] fictâ gravitate rogantes.
Mox ubi pollicita est, Quo sit fiducia major
Muneris hujus, ait: qui vestras maximus ævo est
[m] Dux gregis inter oves, agnus medicamine fiet.
Protinus innumeris effœtus laniger annis
Attrahitur, flexo circum cava tempora cornu:
Cujus ut Hæmonio [n] marcentia guttura cultro
Fodit, & [o] exiguo maculavit sanguine ferrum;
Membra simul pecudis, validósque venefica succos
Mergit in ære cavo, minuuntur corporis artus:
[p] Cornuáque exuitur, nec non cum cornibus annos:
Et tener auditur medio balatus aëno.
Nec morâ; balatum mirantibus exsilit agnus:
Lascivítque fugâ; lactantiáque ubera quærit.

INTERPRETATIO.

Dumque narrat atque recenset in numero maximorum beneficiorum, senium Æsonis esse sublatum, atque insistit in hac parte orationis, *spes est injecta filiabus Peliæ, patrem suum posse juvenilibus annis restitui simili arte. Atque id poscunt; & hortantur indesinenter convenire de mercede. Illa aliquantulum tacet; & videtur hærere, atque incertas facit mentes precantium simulatâ gravitate. Mox postquam promisit, ut fides, inquit hujus beneficij sit certior, dux gregis qui est provectior ætate inter oves vestras, fiet agnus medicamento. Continuò laniger exhaustus multis annis adducitur, cornu sinuato circum vacua tempora: cujus postquam venefica aperuit flaccidum jugulum cultro Hæmonio, & tinxit ferrum pauco cruore, miscet simul artus pecudis & potentes succos in profundo cacabo. Membra corporis contrahuntur, atque spoliatur cornibus & annis cum cornibus; & mollis balatus auditur medio aheno. Nec mora, agnus erumpit stupentibus balatum; & exsultat fugâ, & vestigat ubera lactantia.*

NOTÆ.

[g] *Meritorum*] Quibus ingratum Jasonem sibi maximè devincire studuerat.

[h] *Situs*] Æsonis dicit senium, de quo suprà.

[i] *Moratur*] Ut puellis illis suum quoque patrem ad juveniles annos revocandi studium injiceret.

[k] *Parili*] Quali arte Æson pristinæ juventuti restitutus fuerat.

[l] *Fictâ gravitate*] Quasi difficile fuisset tantùm beneficium impetrare; quòd quidem eò Medea simulabat, ut magis rogantum accenderet desiderium, ipsa verò proditionis suspicione liberaretur.

[m] *Dux gregis*] Arietem dicit.

[n] *Marcentia*] Annis senioque flaccida.

[o] *Exiguo*] Non enim sanguine abundant animalia senio confecta.

[p] *Cornua exuitur*] Græcismus est, quali quidem gaudent Poëtæ.

Obstupuêre satæ Peliâ : [q] promissáque postquam
[r] Exhibuêre fidem ; tum verò impensius instant.
[s] Ter juga Phœbus equis in [t] Ibero gurgite mersis
Demserat ; & quartâ radiantia nocte micabant
Sidera ; cum rapido fallax [u] Æetias igni
Imponit purum laticem, & sine viribus herbas.
Jamque neci similis, [x] resoluto corpore, regem,
Et cùm rege suo custodes somnus habebat,
Quem dederant cantus, magicæque potentia linguæ.
Intrarant jussæ cum Colchide limina natæ :
Ambierántque torum : Quid nunc dubitatis inertes ?
Stringite, ait, gladios : veterémque haurite cruorem,
Ut repleam vacuas juvenili sanguine venas.
[In manibus vestris vita est ætásque parentis.]
Si pietas ulla est, nec spes agitatis inanes ;
Officium præstate patri : telísque senectam
Exigite ; & saniem conjecto emittite ferro.
His, [y] ut quæque pia est, hortatibus impia prima est ;
Et ne sit scelerata, facit scelus. haud tamen ictus
Ulla suos spectare potest : oculósque reflectunt ;
Cæcáque dant sævis aversæ vulnera dextris.

INTERPRETATIO.

Filiæ Peliæ admirando hæserunt, & postquam promissa præbuerunt fidem, tum verò acriùs urgent, Sol ter exuerat jugo eques ingressos Oceanum occidentalem, & astra splendentia radiabant quartâ nocte, cùm Æetias imponit igni puram aquam, & gramina inutilia. Jamque somnus morti similis oppresserat regem, corpore prostrato, atque custodes cum rege suo, quem quidem somnum *incantamenta, & vis magica linguæ creaverat. Filiæ admonitæ subierant cubiculum cum Colchide, atque circumsteterant lectum ; Quid nunc hæretis pigræ ? Nudate enses, inquit, atque extrahite veterem sanguinem, ut repleam inanes venas sanguine juvenili. Vita atque anni vestri patris sunt in vestris manibus. Si pietas est aliqua, nec spes concepistis frustraneas, bene mereamini de parente, atque expellite senium cultris atque tabum educite immisso ferro. His monitis, ut quæque est pia, prima est impia ; & ne sit nefaria admittit nefas. Nulla tamen potest videre suos ictus ; & detorquent oculos, atque aversæ infligunt plagas incertas crudelibus manibus.*

NOTÆ.

[q] *Promissa*] Quibus sese ad restituendam Peliæ juventutem Medea obstrinxerat.

[r] *Exibuêre fidem*] Quandoquidem aries Medeæ operâ agni lasciviam recepisset.

[s] *Ter juga*] Hoc est, *tres dies effluxerunt.* Fingitur verò Sol curru vehi, quem equi quatuor trahunt, nocte postquam ad occiduum mare pervenerunt, in quod Sol ipse mergi videtur, suo jugo solvendi.

[t] *Ibero gurgite*] Oceanum dicit Atlanticum in quod Iberus Hispaniæ fluvius illabitur.

[u] *Æetias*] Medea, Æetæ filia, fallere assueta.

[x] *Resoluto corpore*] Perinde verò somno jacet corpus, viribúsque suis propè destitutum videtur, ac si mortuum foret.

[y] *Ut quæque*] Earum nomina recenset Hyginus, quarum Alcestis sola parentem ferro violare reformidavit.

Ille, cruore fluens, cubito tamen allevat artus :
Semilacerque toto tentat consurgere : & inter
Tot medius gladios pallentia brachia tendens ;
Quid facitis, gnatæ ? quid vos in fata parentis
Armat, ait ? cecidêre illis animíque manúsque.
Plura locuturo cum verbis guttura Colchis
Abstulit, & calidis laniatum [a] mersit aënis.
V. VI. Quod nisi pennatis serpentibus isset in auras ;
Non exemta foret pœnæ , fugit alta superque
Pelion umbrosum [a] Philyreïa tecta, superque
Othryn, & eventu veteris [b] loca nota [c] Cerambi.
Hic ope Nympharum sublatus in aëra pennis ,
Cùm gravis infuso tellus foret obruta ponto ,
[d] Deucalionêas effugit inobrutus undas.
VII. Æoliam [e] Pitanen à lævâ parte relinquit ,
Factáque de saxo longi simulacra [f] draconis :
[g] Idæúmque nemus : quo raptum furtá [h] juvencum

INTERPRETATIO.

Ille tamen in sanguine mersus sustinet membra cubito , & semilacer conatur exsilire lecto , atque medius inter tot enses , porrigens lacertos exsangues , Quid agitis filiæ, inquit ; quid vos ad arma compellit contra vitam vestri patris. Animi & manus earum elanguerunt. Colchis oppressit jugulum & voces plura locuturi, & discerptum projecit in ferventem cacabum.

V. VI. *Quod nisi in aërem prorupisset alatis draconibus non impune tulisset : sublimis evasit & super Pelion opacum & domum Philyreiam, & super Othryn, & sedes antiqui Cerambi eventu inclytas. Hic raptus in aërem alis , auxilio nympharum , cùm gravis terra fuit oppressa mari immisso, vitavit intactus aquas Deucalioneas.*

VII. *Deserit à sinistrâ parte Pitanen Æoliam , & imaginem oblongi serpentis factam de lapide ; & silvam Idæam , quâ Bacchus celavit juvencum furtivum*

NOTÆ.

[a] *Mersit*] Atque ibi discerptum reliquit, misertimis deflendum filiabus , quæ pudore, mœrore & metu sese, Pelia Patre sublato in Arcadiam receperunt. De quâ fabulâ Diodorus lib. 5.

[a] *Philyreia tecta*] Quia in illis Thessaliæ montibus versatus Chiron Saturni & Philyræ filius.

[b] *Loca nota*]Parnassum dicit,quò etiam appulisse Deucalionis naviculâ finxerût Poëtæ.

[c] *Cerambi*] Hujus obscurissima est fabula , quem in avem nonnulli , meliùs alij in scarabæum mutatum fuisse tradiderunt.

[d] *Deucalioneas*] Quæ Deucalionis tempore terram devastaverunt , de quibus suprà lib. 1.

[e] *Pitanen*] Urbs est Æolica,haud procul à Caici fluminis ostio, in minore Asiâ.

[f] *Draconis*] De Lesbio illo loqui videtur, de quo postea Metam. 11. qui quòd Orphei caput in Hebrum abjectum, & ad Lesbum inde delatum , morsu violare tentasset, ab Apolline in saxum mutatus fuit. Atque ita optimè locorum ratio se habebit , siquidem juxta Lesbum, vel saltem ex ejus insulæ adverso, sita est Pitane , quæ loca unà cum dracone ad sinistram Medea reliquerit.

[g] *Idæúmque nemus*] Phrygium dicit ; nam & alius in Cretâ fuit mons Ida , qui non à sinistrâ Medeæ iter facienti parte cum Lesbo & Pitane stare potuisset.

[h] *Juvencum*] Fuit Thyoneus Bacchi filius, ut scripsit Acro ad Horat. carm. lib. 1. Oden 17. quem Phrygiis pastoribus juvencum volunt abegisse, cujus causâ ab illis requireretur : Ipsum verò ne furtum patesceret in venatorem, juvencum in cervum, à Baccho mutatum fuisse.

Occuluit Liber falsi sub imagine cervi:
VIII. [i] Quaque pater Corythi parvâ tumulatur arenâ:
IX. Et quos [k] Mæra novo latratu terruit agros.
X. [l] Eurypylique urbem, qua Coæ [m] cornua matres
Gesserunt, tum cùm discederet Herculis agmen:
XI. Phœbêamque [n] Rhodon, & [o] Ialysios [p] Telchinas,
Quorum oculos ipso vitiantes omnia visu
Jupiter exosus, fraternis subdidit undis.
XII. Transit & antiquæ [q] Cartheïa mœnia Cœæ,
Qua pater Alcidamas placidam de corpore natæ
Miraturus erat nasci potuisse columbam.
XIII. Inde [r] lacus Hyries videt, & [s] Cycneïa Tempe,
Quæ subitus celebravit olor. nam Phyllius illic
Impetio [t] pueri [u] volucrésque ferúmque leonem

INTERPRETATIO.

sub specie cervi:

VIII. *Et quâ genitor Corythi sepultus est exiguâ arenâ:*

IX. *Itemque campos quos Mæra tremefecit novo latratu.*

X. Deserit insuper *urbem Eurypyli, quâ matres Coa induerunt cornua, quo tempore exercitus Herculis abiret:*

XI. *& Rhodon Phœbæam, & Thelchinas Ialysios, quorum oculos inficientes omnia aspectu Jupiter exosus subjecit aquis fraternis.*

XII. *Præterit etiam muros Cartheies antiqua Cea, quâ pater Alcidamas erat admiraturus mitem columbam potuisse oriri de corpore filia.*

XIII. *Postea intuetur stagna Hyries, & Tempe Cycneia, qua cycnus repentinus frequentavit. Nam Phyllius illic obtulerat alites, & crudelem leonem*

NOTÆ.

[i] *Quâque*] Cebrenam dicit Troadis oppidulum, ubi Strabone autore, Paris qui ex Oenone suscepit Corythum sepultus fuit.

[k] *Mæra*] Icarij fuit canis nomine Mæra, quæ Erigonæ patrem à pastoribus peremptum ululatibus suis indicavit: unde & deorum voluntate in cœlum translata, & communiori nomine Canicula dicta. Verùm de eâ hîc agi non est verisimile, siquidem in Atticâ Mæram illam fuisse constat, cùm jam quæ ad Medeæ sinistram essent loca, Naso percurrat.

[l] *Eurypyli urbem*] Con dicit in Co Ægæi maris insulâ, quam urbem obsidione cinxisse Herculem, Eurypylúmque regem unà cum filiis mactasse, ex veteribus in Homerum & Theocritum commentariis constat.

[m] *Cornua gesserunt*] Junonis, aut Veneris odio: nam de illis diversa tradunt, fabuláque est obscurissima.

[n] *Rhodon*] Quæ insula est Mediterranei maris Soli sacra, ejus Colosso olim nobilissima.

[o] *Jalysios*] Qui Jalysum unam ex Rhodi urbibus tenuerunt.

[p] *Telchinas*] Fuerunt Thelchines Jalysi incolæ ex Cretâ profecti, periti artifices, sed fascinatores, quos Jupiter perdidit.

[q] *Cartheïa*] A Cartheâ Ceæ insulæ urbe, quæ quidem Cea Atticæ ab Oriente est opposita in mari Ægæo.

[r] *Lacus Hyries*] Id est, quem fecit Hyrie Cygni mater, amissi filij dolore in illum soluta.

[s] *Cycneia Tempe*] Non Thessalica illa celeberrima dicit, sed Bœotica *Teumesia*, à vicino Teumeso monte appellata, quæ à Cycni casu Poëta jam videtur denominasse.

[t] *Pueri*] Cycni, *scilicet*, cujus amore Phyllius ille tenebatur.

[u] *Volucres*] Vultures dicit, quos amoris præmium Cycnus quoque petiverat, ut ex Antonini Liberalis Metam. didicimus.

Tradiderat domitos: taurum quoque vincere jussus
Vicerat; &, spreto toties iratus amore,
Præmia poscenti tautum suprema negabat.
[x] Ille indignatus, Cupies dare, dixit: & alto
Desiluit saxo. cuncti cecidisse putabant:
Factus olor niveis pendebat in aëra pennis.
XIV. At genitrix Hyrie, servari nescia, flendo
Delicuit: stagnúmque suo de nomine fecit.
XV. XVI. Adjacet his [y] Pleuron: in qua trepidantibus alis
[z] Ophias effugit natorum vulnera Combe.
XVII. XVIII. Inde [a] Calaurêæ [b] Latoïdos aspicit arva,
In volucrem versi cum conjuge conscia [c] regis.
Dextera [d] Cyllene est; in qua cum matre Menephron
Concubiturus erat, sævarum more ferarum.
XIX. [e] Cephison procul hinc deflentem fata nepotis
Respicit in tumidam [f] phocen ab Apolline versi:
[g] Eumelique domum lugentis in aëre natam.

INTERPRETATIO.

superatos jussu pueri: domuerat etiam taurum coactus domare; atque amore toties contemto indignans nolebat tradere taurum petenti cum *pro ultimâ mercede. Ille dolens, Voles, inquit, præbere: atque se præcipitem dedit de rupe. Omnes arbitrabantur afflictum esse: mutatus in Cygnum tollebatur in aerem pennis candidissimis.*

XIV. *At mater Hyrie ignara* ejus *salutis exhausta est lacrymando, & fecit lacum de suo nomine.*

XV. XVI. *Pleuron posita est ad illum; in quâ Combe Ophias vitavit plagas filiorum agitatis alis.*

XVII. XVIII. *Inde videt campos Calaureæ Latoïdos, conscios regis mutati in avem cum uxore. Cyllene est dextera in quâ Menephron erat concubiturus cum genitrice, pro consuetudine crudelium ferarum.*

XIX. *Hinc procul spectat Cephisum lugentem fata nepotis mutati ab Apolline in grandem vitulum marinum; & domum Eumeli flentis filiam in aere.*

NOTÆ.

[x] *Ille*] Puer Cycnus, *scilicet.*

[y] *Pleuron*] Quæ Ætoliæ est urbs multùm ab Hyries lacu & Bœotiâ dissita; quam obrem *Brauron* reponendum cum viris doctis arbitror, qui Atticæ vicus est Geographis notissimus. Bœotiæ vicinus.

[z] *Ophias*] Ophij filia, cujus hactenus, minimo quidem, aut certè nullo damno, obsoleta fabula.

[a] *Calaurea*] Quæ insula est sinus Argolici, inter Cretam & Peloponnesum, Demosthenis morte nota.

[b] *Latoidos*] Quam Latona pro Delo dicitur cum Neptuno permutasse.

[c] *Regis*] Cujus nequidem nomen, scire licet: quanquam eâ causâ flere non liber.

[d] *Cyllene*] Mons est Arcadiæ.

[e] *Cephison*] Plures fuerunt eo nomine fluvij, sed hîc de Bœotio agi verisimile est.

[f] *Phocen*] Vitulum dicit marinum.

[g] *Eumeli domum*] Patras dicit Achaiæ urbem maritimam in quâ regnavit Eumelus; cujus filius Antheas, Triptolemi à patre hospitio accepti currum, dormiente illo, conscendit, ex quo dejectus interiit. Atque adeò pro *natam natum* legendum esse autumant. Antheam insuper Eumeli filiam fuisse dicunt nonnulli quam in avem mutatam, Eumelum luxisse conjiciunt.

XX. Tandem vipereis [h] Ephyren [i] Pirenida pennis
Contigit. hîc ævo veteres mortalia primo
Corpora vulgarunt pluvialibus edita fungis.
XXI. Sed postquam Colchis arsit [k] nova nupta venenis,
Flagrantémque domum regis mare vidit [l] utrumque,
Sanguine [m] natorum perfunditur impius ensis:
[Ultáque se malè mater, Jasonis effugit arma.]
Hinc [n] Titaniacis ablata draconibus, intrat
[o] Palladias arces: quæ te, justissime Phineu,
Teque, senex Periphа, pariter videre volantes,
Innixámque novis neptem [p] Polypemonis alis.
XXII. Excipit hanc [q] Ægeus, facto damnandus in uno:
Nec satis hospitium est, thalami quoque fœdere jungit.
Jamque aderat Thesens proles [r] ignara parenti;
Qui virtute sua bimarem pacaverat [s] Isthmon.

INTERPRETATIO.

XX. *Denique* Medea *pervenit Corinthum Pirenida pennis draconum. Antiqui dixerunt corpora humana hic orta primis temporibus ex fungis pluvialibus.*

XXI. *Sed postquam nova nupta flagravit venenis Colchis, & mare utrumque spectavit demum regis incensam, gladius impius tingitur sanguine filiorum: & mater se malè ulta est, vitavit arma Jasonis. Hinc abrepta draconibus Titaniacis, subit arces Palladias, quæ conspexerunt pariter te, æquissime Phineu, teque senex Periphа, volantes, & neptem Polypemonis sustentatam novis alis.*

XXII. *Ægeus hanc accipit vituperandus in* hoc *uno facto: neque hospitium est satis, jungit etiam jure connubij. Jamque Theseus advenerat filius incognitus patri, qui pacem firmaverat in Isthmo bimari suâ virtute.*

NOTÆ.

[h] *Ephyren*] Corinthum dicit, ab Ephyre Oceani filiâ, quæ ibi prima habitavit, sic dictam.

[i] *Pirenida*] A Pirene fonte, qui ad Acrocorinthi montis Corintho imminentis radices situs.

[k] *Nova nupta*] Creusam dicit Creontis Corinthiorum regis filiam, quam tamen alii Glaucen nominant. Ad eam verò Medea, quod sibi à Jasone præposita esset, dolens, coronam itemque vestem venenis imbutam misit, quæ vel longiùs positum ignem conciperent, ex quo non Creusa modò sed Creontis regia tota deflagravit.

[l] *Utrumque*] Inter quæ posita est Corinthus.

[m] *Natorum*] Mermeri & Pheretis, quos ex Medea Jason susceperat, ipsa dolore amens in patris vindictam mactavit. Quanquam à Corinthiis trucidatos alij voluerunt.

[n] *Titaniacis*] Ex Titanum sanguine ortis; vel quos à Titane, seu Sale Medea eum curru acceperat.

[o] *Palladias*] Athenas dicit, cui urbi nomen suum imposuisse Minervam sæpe jam diximus.

[p] *Polypemonis*] Cui & *Procustes* nomen fuit, quem quidem latronem Theseus occidit. De nepti, ut neque de Periphâ & Phineo, non habeo quod referre possim.

[q] *Ægeus*] Qui Thesei pater.

[r] *Ignara*] Quia Æthram uxorem apud Pittheum patrem Troëzene commorantem, non antè filium, siquidem eum pareret, ad se mittere Ægæus jusserat, quàm saxum cui calceos & ensem subjecerat, per se adultus revolvere posset.

[s] *Isthmon*] Corinthiacum dicit, quem latrones infederant à Theseo peremti, ut in epistolis vidimus.

Hujus in exitium miſcet Medea, quod olim
Attulerunt ſecum Scythicis [t] aconiton ab oris.
Illud [u] Echidnêæ memorant è dentibus ortum
Eſſe canis. [x] ſpecus eſt tenebroſo cæcus hiatu:
Eſt via declivis, per quam [y] Tirynthius heros
Reſtantem, contráque diem radióſque micantes
Obliquantem oculos, nexis adamante catenis,
Cerberon abſtraxit: rabidâ qui concitus irâ
Implevit pariter [z] ternis latratibus auras:
Et ſparſit virides ſpumis albentibus agros.
Has concrêſſe putant; nactáſque alimenta feracis
Fœcundíque ſoli, vires cepiſſe nocendi.
Quæ quia naſcuntur dura vivacia caute,
Agreſtes [a] aconita vocant. ea [b] conjugis aſtu
Ipſe parens Ægeus nato porrexit, ut hoſti.
Sumſerat ignarâ Theſeus data pocula dextrâ;
Cùm pater in capulo gladii cognovit eburno
[c] Signa ſui generis: [d] facinúſque excuſſit ab ore.

INTERPRETATIO.

Medea parat in hujus cladem aconiten quod olim advexerunt ſecum à regionibus Scythicis. Illud dicunt ſatum ex dentibus canis Echidnaa. Eſt antrum obſcurum caliginoſo aditu; eſt iter devexum per quod heros Tirynthius abſtraxit vinculis implicitis adamante Cerberum reluctantem, & detorquentem oculos à die & radiis ſplendidis; qui impulſus irâ rabioſâ ſimul replevit aërem triplici latratu; & infecit virentes campos ſpumis albis. Has credunt coactas, & nactas ſuccum feracis & fœcunda terra, aſſumſiſſe potentiam nocendi. Quæ vivacia, quia progerminant in durâ rupe, ruſtici appellant aconita. Ipſe pater Ægeus illa obtulit filio tanquam hoſti, uxoris dolo. Theſeus neſcius acceperat oblata pocula dextrâ; cùm parens cognovit in capulo eburno enſis indicia ſua ſtirpis, & depulit ſcelus ab ore.

NOTÆ.

[t] *Aconiton*] Herba veneni, ut aiunt, præſentiſſimi, quam quidem ex Cerberi canis ad ſuperos ab Hercule tracti, bile, natam fuiſſe volunt.

[u] *Echidnea*] Quia ex Echidna monſtro natus Cerberus.

[x] *Specus*] Eam dicit per quam ad inferos deſcendiſſe Herculem fabulæ finxerunt, quæ apud Heracleam Ponticam oſtenditur, ubi copioſè Aconitum naſci ſcripſit Plinius.

[y] *Tirynthius heros*] Herculem dicit à Tirynthe patriâ.

[z] *Ternis*] Ex ejus triplici ore erumpentibus.

[a] *Aconita vocant*] Etymologiâ quidem Græcâ, ἀπὸ τῆς ἀκόνης, à Cote, quòd in cotibus naſcatur.

[b] *Conjugis*] Medeæ *ſcilicet*, quæ ut regni ſucceſſionem ad filium Medum derivaret advenientem Theſeum è medio tollere properabat.

[c] *Signa ſui generis*] Id eſt, quibus prolem ſuam cognoſcere antè inſtituerat, cùm ſaxo enſem cum calceis ſuppoſuit.

[d] *Facinus*] Aconitum nempe quod ipſe Theſeo propinaverat.

Effugit illa necem, [e] nebulis per carmina motis.
XXIII. At genitor, quanquam lætatur sospite nato;
Attonitus tantum leti discrimine parvo
[f] Committi potuisse nefas, fovet ignibus aras,
Muneribúsque Deos implet: feriúntque secures
Colla torosa boum vinctorum cornua vittis.
Nullus [g] Erechthidis fertur celebratior illo
Illuxisse dies. agitant convivia patres,
Et medium vulgus: nec non & carmina, vino
Ingenium faciente, [h] canunt. te, maximè Theseu,
Mirata est [i] Marathon [k] Cretæi sanguine tauri:
Quodque [l] suis securus arat Cromyona colonus;
Munus opúsque tuum est. [m] tellus Epidauria per te
Clavigeram vidit Vulcani occumbere [n] prolem:
Vidit & immitem [o] Cephesias ora [p] Procrusten:
[q] Cercyonis letum vidit [r] Cerealis Eleusin.

INTERPRETATIO.

Illa vitavit mortem, nebulis actis per cantus.

XXIII. *At pater Ægeus, quamvis gaudet filio incolumi, stupens tantum facinus potuisse patrari, levi intervallo mortis, incendit altaria; & cumulat Deos donis; & secures percutiunt colla nervosa taurorum habentium cornua religata tæniis. Nullus dies dicitur illuxisse majori cultu feriatus Erechthidis illo. Patres & ipsa plebs frequentant epulas; atque Baccho stimulante ingenium cantant versus. Te mirata est Marathon, maximè Theseu, sanguine tauri Cretæi; & tuum est donum, atque opus quòd agricola tutus ab apro Cromyonio colit* agros. *Terra Epidauria vidit progeniem clavigeram Vulcani à te obrutum: Regio Cephesias vidit quoque ferum Procrusten* peremtum: *Eleusis Cerealis vidit mortem Cercyonis.*

NOTÆ.

[e] *Nebulis*] Quibus illa delituit.

[f] *Committi*] Vide annon cæsura in quartam sedem rejecta facinoris & stuporis faveat atrocitati.

[g] *Erechthidis*] *Atheniensibus*, ab Erechtheo rege sic dictis.

[h] *Canunt carmina*] Quibus quidem Thesei virtutem celebrabant. Poëta fabulas suas ingeniosè connectit.

[i] *Marathon*] Urbs est agri Attici.

[k] *Cretæi*] Taurum dicit efferatum, Cretam infestantem quem domandum Eurystheus Herculi proposuit. Illum verò ad se perductum Eurystheus dimisit, quem cùm Atticam devastaret Theseus mactavit.

[l] *Suis*] Cromyoniam dicit suem à Theseo interfectam quæ Cromyonem agri Corinthiaci vicum infestabat.

[m] *Tellus Epidauria*] Fuit Epidaurus Peloponnesi oppidum Æsculapij templo clarum.

[n] *Prolem*] Periphetan dicit circa Epidaurum latrocinia sua exercentem, qui à *κορυνη* seu clavâ *Corynetas* dictus est.

[o] *Cephesias ora*] Cephisi oram intellige quæ Eleusim præterfluit, ubi Procrusten latronem Theseus occidit.

[p] *Procrusten*] Hic hospites in lecto quodam prostratos, longiores decurtabat, breviores extendebat.

[q] *Cercyonis*] Qui viatores in palæstrâ victos, aut etiam certare recusantes interficiebat.

[r] *Cerealis*] Quia in illo Atticæ vico majora Cereris mysteria celebrabantur.

Occidit ille [r] Sinis, magnis malè viribus usus;
Qui poterat curvare trabes; & agebat ab alto
Ad terram latè sparsuras corpora pinus.
Tutus ad [s] Alcathoën [u] Lelegeïa mœnia limes
[x] Composito Scirone patet: sparsique latronis
Terr[illegible] negat sedem, sedem negat ossibus unda:
Quæ jactata diu fertur durasse vetustas
In scopulos. [y] scopulis nomen Scironis inhæret.
Si titulos annósque tuos numerare velimus;
[z] Facta premant annos. pro te, fortissime, [a] vota
Publica suscipimus: Bacchi tibi sumimus haustus.
Consonat assensu populi, precibúsque faventum
Regia: nec totâ tristis locus ullus in urbe est.
XXIV. Nec tamen (usque adeò nulli sincera voluptas;
Sollicitíque aliquid lætis intervenit) Ægeus
Gaudia percepit nato secuta recepto.
Bella parat [b] Minos: qui quanquam milite, quanquam
Classe valet; patria tamen est firmissimus ira:
Androgeïque necem justis ulciscitur armis.
Ante tamen bellum vires acquirit amicas:
Quaque potens habitus, volucri freta classe pererrat.

INTERPRETATIO.

Ille Sinis interiit, perversè usus ingentibus viribus; qui poterat flectere firmas *arbores; & cogebat à fastigio ad terram pinus latè disjecturas corpora* hominum. *Iter ad Alcathoën* & *muros Lelegeïos est securum & apertum Scirone occiso: & Terra, & Aqua recusat locum ossibus disjecti latronis, qua diu agitata tempus dicitur mutasse in Petras:* & *nomen Scironis illis manet. Si velimus recensere laudes tuas & annos tuos,* præclara *gesta superent annos. Concepimus vota publica pro te, ô invicte: in tui gratiam indulgemus Baccho. Regia* domus *personat acclamationibus populi, & precibus benevolentium; neque locus ullus lugubris est in totâ urbe.*

XXIV. *Neque tamen (usque adeò nulli lætitia pura, atque aliquid tristis objicitur festivis) Ægeus sensit voluptatem tutam, filio recuperato. Minos vocat ad arma; qui tametsi potens est militibus, & navibus, est tamen tutissimus irâ patriâ; & vindicat mortem Androgei aquis armis. Tamen ante bellum comparat copias auxiliares, & quâ creditus est valere, percurrit maria celeri classe.*

NOTÆ.

[r] *Sinis*] Latro fuit Isthmum obsidens, qui obvios quosque ad diversas pinus vi maximâ inflexas alligabat, quibus emissis miseri distraherentur. Pari verò supplicio à Theseo affectum fuisse cum refert Pausanias.

[s] *Alcathoën*] Megara dicit, urbem inter Peloponnesum Atticam & Bœotiam, ab Alcathoo Pelopis filio, restitutam.

[u] *Lelegeïa*] A Lelege ædificata.

[x] *Composito Scirone*] Quia hunc Scironem in illis locis grassantem quæ ab eo *Scironia saxa* dicta sunt, ex iisdem scopulis Theseus in mare deturbavit, ex quibus alios latro ille pedibus, quos sibi lavari jubebat, præcipites dare solitus fuerat.

[y] *Scopulis*] *Scironides petræ* dicuntur.

[z] *Facta premant*] Id est, *Annos numero facta superabunt.*

[a] *Vota*] Theseia significat, quæ ab Atheniensibus in Thesei honorem festa instituta.

[b] *Minos*] Jovis filius rex Cretæ, qui Atheniensibus pestem imprecatus quòd filium Androgeum per invidiam occidissent, grave quoque adversus eosdem bellum excitavit.

Hinc [c] Anaphen sibi jungit, & [d] Astypaleïa regna;
Promissis Anaphen, regna Astypaleïa bello:
Hinc humilem [e] Myconon, cretosáque rura [f] Cimoli,
Florentémque [g] Cythnon, Scyron, planámque Seriphon,
Marmoreámque Paron, [h] quaque impia prodidit arcem
[i] Sithonis accepto, quod avara poposcerat, auro.
[k] Mutata est in avem, quæ nunc quoque diligit aurum;
[l] Nigra pedem; nigris velata monedula pennis.
XXV. At non [m] Oliaros, Didymæque, & Tenos, & Andros,
Et [n] Gyaros, nitidæque ferax [o] Peparethos olivæ,
[p] Gnossiacas juvêre rates: latere inde sinistro
[q] Oenopiam Minos petit [r] Æacideïa regna..
Oenopiam veteres appellavêre: sed ipse
Æacus Æginam genitricis nomine dixit.
Turba ruit, tantæque virum cognoscere famæ
Expetit. occurrunt illi [s] Telamónque minórque
Quàm Telamon, Peleus, & proles tertia Phocus.

INTERPRETATIO.

Hinc sibi adjungit Anaphen & regna Astypaleia, Anaphen pollicitis, regna Astypaleia bello: hinc parvam Myconon, & campos cretosos Cimoli, & claram Cythnon, Scyron, & Seriphon planam, & Paron marmoream, & quâ impia Sithonis prodidit arcem, auro sublato, quod avara expetierat. Versa est in avem, quæ etiamnum amat aurum; atra pedibus monedula tecta atris pennis.

XXV. *At non Oliaros, & Didyma, & Tenos, & Andros, & Gyaros, & Peparethos fertilis splendida oliva opem tulerunt navibus Cretensibus. Postea Minos venit Oenopiam regna Æacideia, à parte levâ. Antiqui dixerunt Oenopiam; sed ipse Æacus vocavit Æginam, nomine matris. Populus accurrit, & optat cernere virum tantæ existimationis. Telamon, & Peleus junior quàm Telamon, & Phocus tertius filius, obviam illi procedunt.*

NOTÆ.

[c] *Anaphen*] Cretici pelagi est insula.

[d] *Astypaleia*] Ab Astypalæa insula superiori vicinâ.

[e] *Myconon*] Est Mycone seu Myconus Ægæi insula una ex Cycladibus.

[f] *Cimoli*] Quæ insula est in Cretico mari inter Sporadas.

[g] *Cythnon*] Hæc cum tribus sequentibus inter Cycladas recensetur.

[h] *Quâque*] Locus hic procul dubio corruptus, cui salutiferam manum admovere ob fabulæ obscuritatem prorsus difficile.

[i] *Sithonis*] Thracia aliqua mulier, à Sithoniâ Thraciæ parte.

[k] *Mutata*] Vides locum corruptum esse, nec satis hæc inter se cohærere.

[l] *Nigra*] Rubris pedibus esse monedulas, quibus monetæ amor & furacitas nomen dedit, scripserunt alij.

[m] *Oliaros*] Sunt hæ omnes ex Cycladibus.

[n] *Gyaros*] Hanc inter Sporadas recensent nonnulli, quæ ad Cycladas referri debet. Sterilissima fuit, quò etiam noxios Romani deportabant.

[o] *Peparethos*] Inter Cycladas etiam numeratur.

[p] *Gnossiacas*] Minois, *scilicet*, cui Gnossus urbs Cretica regia fuit.

[q] *Oenopiam*] Æginam dicit insulam in Sinu Saronico, Æacidarum origine marisque imperio olim nobilis, cujus nomen mutavit Ægina Asopi filia Æaci mater, illuc à Jove translata.

[r] *Æacideia*] Ubi Æacus Jovis filius regnavit.

[s] *Telamon*] Æaci filius.

Ipſe quoque egreditur tardus gravitate ſenili
Æacus : & quæ ſit veniendi cauſſa requirit.
Admonitus patrii [t] luctûs ſuſpirat, & illi
Dicta refert [u] rector populorum talia centum :
Arma juves oro pro gnato ſumta ; piæque
Pars ſis militiæ. tumulo [x] ſolatia poſco.
Huic [y] Aſopiades, Petis irrita, dixit, & urbi
Haud facienda meæ : neque enim conjunctior ulla
[z] Cecropidis hac eſt tellus. ea fœdera nobis.
Triſtis abit, Stabúntque tibi tua fœdera magno,
Dixit : & utilius bellum putat eſſe minari,
Quàm gerere, atque ſuas ibi præconſumere vires.
Claſſis ab Oenopiis etiamnum [a] Lyctia muris
Spectari poterat ; cùm pleno concita velo
Attica puppis adeſt, in portúſque intrat amicos :
Quæ [b] Cephalum, patriæque ſimul mandata ferebat.
Æacidæ longo juvenes poſt tempore viſum
Agnovère tamen Cephalum ; dextráſque dedêre :
Inque patris duxêre domum. ſpectabilis heros,
Et veteris retinens etiamnum pignora formæ,
Ingreditur ; ramúmque tenens [c] popularis olivæ
A dextrâ lævâque duos ætate minores

INTERPRETATIO.

Ipſe etiam Æacus lentus tarditate ſenili egreditur ; & petit quæ ſit cauſſa adventus. Rex centum civitatum recordans luctus paterni ſuſpirat, & illi narrat talia ; Precor ut tuearis arma capta pro filio, & ſis pars pij exercitus : peto conſolationem ſepulcro. Ad quem Aſopiades reſpondit, Poſcis impoſſibilia, & non admittenda meæ civitati ; neque enim ulla eſt terra magis amica hâc Cecropidis : ea fœdera nobis. Mœſtus diſcedit, atque, inquit, Magno tibi conſtabunt tua fœdera : & ſatiùs ducit eſſe bellum minitari quàm intentare, atque ibi antè perdere ſuas opes. Claſſis Lyctia poterat videri ex mœnibus Oenopiis ; cùm navis Attica impulſa pleno velo appellit, & ſubit portus amicos, quæ vehebat Cephalum, atque unà juſſa patria. Æacidæ juvenes agnoverant Cephalum quamvis non viſum à longo tempore, & dextras junxerunt, & duxerunt domum genitoris. Heros clariſſimus, & habens etiamnum indicia priſtinæ formæ ingreditur ; & gerens ramũ olivæ domeſticæ, ætate provectior, habet à dextrâ & ſiniſtrâ,

NOTÆ.

[t] *Luctûs*] Propter Androgeum Minoïs filium interfectum.

[u] *Rector*] Minos, Cretæ inſulæ centum urbibus olim celebris, Rex ipſe celeberrimus.

[x] *Solatia*] Quippe Manibus gratiſſima olim credita necis vindicta.

[y] *Aſopiades*] Æacus ex Æginâ Aſopi filiâ ortus.

[z] *Cecropidis*] Athenienſibus, quibus à Cecrope rege illud nomen.

[a] *Lyctia*] Cretenſis, in quâ quidem claſſe Lyctus etiam urbs Cretæ ſuos habebat milites.

[b] *Cephalum*] Dejonis, vel ut alij volunt, Mercurij & Herſes quam Cecrops genuit, filium, virum formoſiſſimum, quem etiam Aurora amavit.

[c] *Popularis*] Quam quidem olivam, pacis ſignum, Athenis Minerva jucundiſſimum munus olim exhibuit, cùm nomen ſuum urbi impoſuit.

[d] Major

[d] Major habet, Clyton & Buten, [e] Pallante creatos.
Postquam congressus primi sua verba tulerunt;
Cecropidum Cephalus peragit mandata, rogátque
Auxilium; [f] fœdúsque refert, & jura parentum:
Imperiúmque [g] peti totius Achaïdos addit.
Sic ubi mandatam juvit facundia caussam;
Æacus in capulo sceptri nitente sinistrâ,
Ne petite auxilium, sed sumite, dixit, Athenæ.
Nec dubiè vires, quas hæc habet insula, vestras
Ducite, & omnis eat rerum status iste mearum.
Robora non desunt. superat [h] mihi miles, & hosti.
Gratia Dîs; felix & inexcusabile tempus.
Immo ita sit, Cephalus, crescat tua civibus opto
Res, ait. adveniens equidem modò gaudia cepi;
Cùm tam pulchra mihi, tam par ætate juventus
Obvia processit. multos tamen inde requiro,
Quos quondam vidi vestrâ prius urbe receptus.
Æacus ingemuit; tristíque ita voce locutus:
Flebile principium [i] melior fortuna sequetur.
Hanc utinam possem vobis memorare! sine ullo
Ordine nunc repetam. neu longâ ambage morer vos;
Ossa ciniśque jacent, memori quos mente requiris.
Et quota pars illi rerum periêre mearum!

INTERPRETATIO.

duos juniores Clyten & Buten Pallante satos. Postquam primi congressus exhauserunt suam orationem, Cephalus exponit jussa Atheniensium, & petit auxilium; & memorat fœdus, & jura majorum; atque adjicit imperium totius Achaia affectari. Postquam ità defendisset caussam concreditam eloquio, Æacus, lævâ positâ in capulo sceptri, Ne, inquit, opem poscite, Athenæ, sed accipite. Neque credite cunctanter opes quas hæc insula habet, esse vestras; immò omnis iste splendor rerum mearum discedat. Non careo viribus: superest mihi miles, atque in hostem. Diis gratia, tempus est prosperum & inexcusabile. Immò, inquit Cephalus, ita eveniat, voveo ut tua opes augeantur civibus. Equidem modò appellens lætatus sum, cùm tam elegans juventus, tam similis ætate mihi occurrit: attamen multos inde exquiro, quos vidi olim antè receptus vestrâ urbe. Æacus suspiravit, atque sic locutus est lugubri sono: Lætior fortuna sequetur triste principium. Utinam possem vobis hanc referre! nunc narrabo sine ullo ordine: & ne vos detineam prolixo verborum anfractu, quos expetis mente memori jacent ossa & cinis: & illi quota pars occiderunt rerum mearum!

NOTÆ.

[d] *Major*] Ipse Cephalus natu grandior.
[e] *Pallante*] Qui Pallas Pandionis Athenarum regis fuit filius.
[f] *Fœdus*] Quod Æginetas inter & Athenienses percussum fuerat.
[g] *Peti*] A Minoë *scilicet*. Quod, ut caussæ suæ faveret, Æacúmque periculi metu moveret, Cephalus addebat.
[h] *Mihi*] In propriam custodiam.
[i] *Melior*] Quia postquam suorum jacturam enarraverit Æacus Jovis beneficium memorabit.

Dira [k] lues irâ populis Junonis iniquæ
Incidit exosæ dictas à [l] pellice terras.
Dum visum mortale malum, tantæque latebat
Caussa nocens cladis; pugnatum est arte medendi.
Exitium superabat opem; quæ victa jacebat.
Principio cælum spissâ caligine terras
Pressit; & ignavos inclusit nubibus æstus.
Dumque quater junctis implevit cornibus orbem
Luna; quater plenum tenuata retexuit orbem,
Letiferis calidi spirarunt flatibus Austri.
Constat & in fontes vitium venisse, lacúsque;
Milliáque incultos serpentum multa per agros
Errasse; atque suis fluvios temerasse venenis.
Strage canum primâ, volucrúmque, oviúmque, boúmque,
Inque feris subiti deprensa potentia morbi.
Concidere infelix validos miratur arator
Inter opus tauros: medióque recumbere sulco.
Lanigeris gregibus balatus dantibus ægros
Sponte suâ lanæque cadunt, & corpora tabent.
Acer equus quondam, magnæque in [m] pulvere famæ,
Degenerat palmas; veterúmque oblitus honorum,
Ad præsepe gemit, morbo moriturus inerti.
Non aper irasci meminit; non fidere cursu
Cerva; nec armentis incurrere fortibus ursi.
Omnia languor habet. silvísque, agrísque, viísque
Corpora fœda jacent. vitiantur odoribus auræ.

INTERPRETATIO.

Crudelis pestis immissa est populis irâ Junonis infensa odio persequentis tellurem appellatam ab adulterâ. Quamdiu strages credita terrestris, & prava caussa tanti mali nos fugit, certatum est arte medendi. Clades vincebat auxilium, quod superatum vanum erat. Initio aër incubuit terris opacâ caligine, & inclusit calores inertes nubibus. Et dum Luna quater implevit orbem cornibus concurrentibus, & quater diminuta dissolvit orbem plenum, noti tepentes flaverunt auris pestiferis. Certum est malum irrepsisse in fontes, & stagna, atque multa millia anguium serpsisse per campos desertos; & infecisse flumina suis venenis. Vis mali præcipites cognita primo interitu canum & avium, & ovium, & boum itemque ferarum. Miser agricola stupet fortes tauros procumbere inter opus, atque cadere in mediâ lirâ. Vellera ultro defluunt gregibus lanigeris emittentibus balatus languentes, & corpora extenuantur. Equus nuper generosus, & multæ laudis in certamine contemnit victoriam; atque immemor honorum præteritorum gemit ad præsepe periturus morbo ignavo. Aper oblitus est frendere: Cerva non credere cursu; neque ursi invadere valida armenta. Morbus retinet omnia; atque corpora horrenda strata sunt per nemora, per campos, & per vias. Aër est infectus odoribus.

NOTÆ.

[k] *Lues*] Pestem dicit, cujus descriptionem plerique omnes Poëtæ ex Homeri Iliados primo vel etiam ex Thucydide desumserunt.

[l] *Pellice*] Æginâ, *scilicet*, Æaci matre, cui, sicuti & aliis omnibus Juno infensissima.

[m] *Pulvere*] Qui in certaminibus præsertim pedum attritu excitabatur.

Mira loquor. non illa canes, avidæque volucres,
Non cani tetigêre lupi: [n] dilapsa liquescunt;
Afflatúque nocent; & agunt contagia latè.
Pervenit ad miseros damno graviore colonos
Pestis, & in magnæ dominatur mœnibus urbis.
Viscera torrentur primo: flammæque latentis
Indicium rubor est, & ductus anhelitus ægrè.
Aspera lingua tumet; trepidísque arentia venis
Ora patent: auræque graves captantur hiatu.
Non stratum, non ulla pati velamina possunt:
Dura sed in terrâ ponunt præcordia: nec fit
Corpus humo gelidum, sed humus de corpore fervet.
Nec [o] moderator adest: inque ipsos sæva medentes
Erumpit clades; [p] obsuntque auctoribus artes.
Quo propior quisque est, servítque fidelius ægro;
In partem leti citiùs venit. utque salutis
Spes abiit; finemque vident in funere morbi;
Indulgent animis: & nulla, quid utile, cura est.
Utile enim nihil est. passim, positóque pudore,
Fontibus, & fluviis, puteísque capacibus hærent:
Nec prius est extincta sitis, quàm vita, bibendo.
[Inde graves multi nequeunt consurgere, & ipsis
Immoriuntur aquis: [q] aliquis tamen haurit & illas.]
Tantáque sunt miseris invisi tædia lecti;

INTERPRETATIO.

Stupenda dico. Neque canes, neque aves rapaces, neque lupi cani illa attigerunt: liquefacta diffluunt, atque efficiunt halitu, & spargunt latè contagia. Lues dimanavit ad infelices agricolas clade majore, atque grassatur intra muros magnæ urbis. Primò præcordia æstuant: atque rubor est signum ignis inclusi, cum difficili respiratione. Lingua aspera turget, atque ora exsiccata hiant venis exsultantibus; & aër infectus attrahitur hiatu. Nequeunt tolerare suppositas vestes, aut ullos amictus: sed immittunt pectora in durum solum: neque corpus refrigeratur terrâ, sed terra ardet ex corpore. Neque medicus opem fert; & ipsa fera lues invadit eos; atque artes nocent iis qui illas profitentur. Quò quisque propiùs accedit, & fideliùs fert opem morbido, celeriùs descendit in partem mortis. Et cùm spes salutis recessit, & cognoscunt finem mali in obitu, obsequuntur appetitui; neque ullo modo sunt solliciti de eo quod juvet: nihil enim juvat. Hinc inde, & pudore abjecto consistunt ad fontes, & flumina, & amplos puteos: neque antè est sitis oppressa potando, quàm vita. Multi oppressi non possunt inde sese tollere; atque pereunt in ipsis aquis: nonnullus tamen etiam illas trahit. Et tanta sunt tædia odiosi tori infelicibus,

NOTÆ.

[n] *Dilapsa liquescunt*] Pro *dilabuntur & liquescunt.*

[o] *Moderator*] Medicum dicit.

[p] *Obsunt*] Quia dum apud ægros versantur, peste quoque corripiuntur.

[q] *Aliquis*] Quivis æger post aliorum mortem adveniens, quem nequidem immortua cadavera ab aquis, ob ardentem sitim, arcerent.

Prosiliunt: aut, si prohibent consistere vires,
Corpora devolvunt in humum; fugiúntque penates
Quisque suos: sua cuique domus funesta videtur.
[Et quia causa latet, locus est in crimine notus.]
Semanimes errare viis, dum stare valebant,
Aspiceres; flentes alios, terræque jacentes;
Lassáque versantes supremo lumina motu.
[Membráque pendentis tendunt ad sidera cæli,
Hîc, illic ubi mors deprenderat, exhalantes.]
Quid mihi tunc animi fuit? an, quod debuit esse,
Ut vitam odissem, & cuperem pars esse meorum?
Quo se cunque acies oculorum flexerat; illic
Vulgus erat stratum. veluti cum putria motis
Poma cadunt ramis, agitatáque ilice glandes.
Templa vides [e] contra gradibus sublimia longis:
[f] Jupiter illa tenet. quis non altaribus illis
Irrita thura tulit? quoties pro conjuge conjux,
Pro gnato genitor, dum verba precantia dicit,
Non exoratis animam finivit in aris:
Inque manu thuris pars inconsumta reperta est!
Admoti quoties templis, dum vota sacerdos
Concipit, & fundit purum inter cornua vinum,
[g] Haud exspectato ceciderunt vulnere tauri!
Ipse ego sacra Jovi pro me, patriáque, tribúsque
Cum facerem natis, mugitus victima diros
Edidit: & subitò collapsa sine ictibus ullis
Exiguo tinxit subjectos sanguine cultros.

INTERPRETATIO.

prorumpunt; vel si vires impediunt stare, dejiciunt corpora in terram, & quisque vitant suas domos; sua sedes cuique videntur exitiales. Et quia caussa ignoratur, locus est cognitus in vitio. Cerneres semivivos vagari per vias, dum poterant consistere; alios lugentes, & humi stratos, & torquentes oculos ultimo motu. Atque hinc inde ubi mors corripuerat efflantes animam, *tollunt artus ad astra cœli imminentis. Quid mihi fuit tunc mentis? an, quod oportuit esse, ut vitam odio haberem, & optarem esse pars meorum? In quamcumque partem acumen oculorum sese obverterat, ibi erat plebs jacens: quemadmodum cùm poma putrida defluunt ramis agitatis, aut glandes quercu concussâ. Cernis è regione templa excelsa longis gradibus: Jovi dicata sunt. Quis non immisit thura vana illis aris? Quoties dum consors tori fundit preces pro consorte, pater pro filio, efflavit spiritum ad altaria surda? Atque pars thuris inventa est integra in manu. Quoties boves adducti ad templa procubuerunt non exspectato ictu, dum sacerdos fundit preces, & spargit vinum purum inter cornua. Cùm ipse ego sacra facerem Jovi pro me, pro patriá, atque tribus filiis, victima emisit horrendos mugitus; atque statim procumbens sine ullis ictibus infecit cultros immissos pauco sanguine.*

NOTÆ.

[e] *Contra*] *In conspectu, è regione.* Adverbium est.

[f] *Jupiter tenet*] *Jovi sunt sacra.*

[g] *Haud exspectato*] Lue, *scilicet,* non securi ceciderunt.

[w] Fibra quoque ægra notas veri, monitúsque Deorum
Perdiderat. tristes penetrant ad viscera morbi.
Ante sacros vidi projecta cadavera postes:
Ante ipsas, quo mors foret invidiosior, aras.
Pars animam laqueo claudunt; [x] mortísque timorem
Morte fugant: ultróque vocant venientia fata.
Corpora missa neci [y] nullis de more feruntur
Funeribus: neque enim capiebant funera portæ.
Aut inhumata premunt terras: aut dantur in altos
[z] Indotata rogos. & jam reverentia nulla est:
Deque rogis [a] pugnant: alienísque ignibus ardent.
Qui lacryment; desunt: indeflerǽque [b] vagantur
Natorúmque virûmque animæ, juvenúmque senúmque.
Nec locus in tumulos, nec sufficit arbor in ignes.
Attonitus tanto miserarum turbine rerum,
Jupiter ô, dixi, si te non falsa loquuntur
Dicta sub amplexus Æginæ Asopidos îsse:
Nec te, magne pater, nostri pudet esse parentem;
Aut mihi redde meos: aut me quoque conde sepulcro.

INTERPRETATIO.

Fibra etiam morbida amiserat signa veri, atque jussa Deorum: fera lues grassatur in præcordia. Conspexi cadavera prostrata ad sacra limina; immò *ad altaria ipsa, ut mors esset magis odiosa. Pars suffocant spiritum fune, atque depellunt metum obitûs obitu, & arcessunt fata sponte accedentia. Corpora morti tradita nullis exsequiis efferuntur pro more: neque enim valvæ erant capaces exsequiarum. Vel sternuntur humi absque sepulturâ; vel inhonorata tolluntur in excelsos rogos. Neque jam ulla est veneratio: atque certant de rogis, & comburuntur alienis flammis. Nulli sunt qui lugeant: atque animæ nullis lacrymis honorata liberorum, & virorum, & juvenum & senum errant. Neque locus est satis vastus ad sepulcra, neque ligna satis copiosa ad ignes. Stupens tanto impetu rerum miserarum, ô Jupiter, dixi, siquidem non falsò dicunt te venisse in amplexus Æginæ Asopides, neque te pudet esse nostrum patrem, magne pater; vel restitue mihi meos, vel compone me etiam tumulo.*

NOTÆ.

[w] *Fibra*] Per viscerum partes extremas futurorum veritatem rimari solebant Sacerdotes; quæ quidem partes cùm morbo absorptæ essent nullum indicium habebant.

[x] *Mortisque*] *Annon hic furor est ne moriare mori?* Martialis. Non absimilis fuit tamen Persæ regis Macedonum; *Cujus*, ut refert Florus, accedentibus Romanis *tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi ne periret; classem cremari, ne incenderetur.*

[y] *Nullis de more*] Nullo exequiarum honore honestata dicit cadavera, cùm ea nequidem portæ capere potuissent quæ efferre studuissent.

[z] *Indotata*] Nec thure in rogum ingesto, nec ab amicis collatis muneribus: contrà quàm vulgò fiebat.

[a] *Pugnant*] Quia cujus essent rogi in tantâ multitudine minùs dignoscebatur.

[b] *Vagantur*] Ex fatuorum Ethnicorum opinione, qui insepultorum vel minùs splendidè compositorum umbras errare dictitabant.

Ille [c] notam fulgore dedit, tonitrúque secundo.
Accipio, sintque ista precor felicia mentis
Signa tuæ, dixi : quod das mihi, pigneror, omen.
Fortè fuit juxta patulis rarissima ramis
Sacra Jovi quercus [d] de semine Dodonæo.
Hîc nos frugilegas aspeximus agmine longo
Grande onus exiguo formicas ore gerentes,
Rugosóque suum servantes cortice callem.
Dum numerum miror, Totidem, pater optime, dixi,
Tu mihi da cives : & inania mœnia reple.
[e] Intremuit, ramísque sonum sine flamine motis
Alta dedit quercus. pavido mihi membra timore
Horruerant, stabántque comæ. tamen oscula terræ,
Roboribúsque dedi : [f] nec me sperare fatebar ;
Sperabam tamen : atque animo mea vota fovebam.
Nox subit : & curis exercita corpora somnus
Occupat. ante oculos eadem mihi quercus adesse,
Et ramos totidem, totidémque animalia ramis
Ferre suis visa est ; parilique tremiscere motu :
Graniferúmque agmen subjectis spargere in arvis.
Crescere quod subitò, & majus majúsque videri,
Ac se tollere humo : [g] rectóque adsistere trunco ;
Et maciem numerúmque pedum, nigrúmque colorem
Ponere ; & humanam membris inducere formam.

INTERPRETATIO.

Ille indicium fecit fulgure, & tonitru secundo. Admitto, inquam, atque oro ista sint læta indicia tuæ voluntatis : in pignus accipio præsagium quod mihi offers. Fortè adstitit quercus de semine Dodonæo, Jovi sacra, rarissima vastis ramis. Nos ibi vidimus formicas frugilegas trahentes parvo ore longo ordine magnum pondus, atque tenentes suam semitam per asperum corticem quercus. *Cùm copiam admirarer, Totidem, inquam, concede mihi cives, Parens optime, atque imple muros vacuos. Quercus excelsa concussa est, atque strepitum edidit, ramis agitatis sine vento. Artus fremuerant mihi timido, & capilli erant erecti horrore. Nihilominus deosculatus sum terram atque quercum : neque testabar me sperare, sperabam tamen, atque servabam mente mea desideria. Nox ingruit ; atque sopor invadit corpora defatigata solicitudinibus. Eadem quercus visa est mihi adesse coram oculis, totidem habens ramos, & totidem animalia ramis ; atque tremere eâdem agitatione ; atque diffundere in proximos campos turbam graniferam. Quæ repentè visa est augeri, & major atque major fieri, & se efferre supra terram, & stare erecto corpore, & deponere gracilitatem, & copiam pedum, & colorem atrum, & induere figuram humanam per artus.*

NOTÆ.

[c] *Notam*] Favoris signum.

[d] *De semine Dodonæo*] Id est ex illarum quercuum genere, quæ in silvâ Jovi sacrâ, apud Dodonam Epiri urbem, visebantur : quas quidem quercus vocales fuisse, & oracula edidisse nonnulli fabulati sunt.

[e] *Intremuit*] Firmandi ominis causâ.

[f] *Nec me sp.*] Splendidè profectò hominem in re tali, eiusque animi motus perscribit Poëta ; maximaque est ejus in his perspicacitas, & diligentia.

[g] *Recto*] Qualis est hominum.

Somnus abit. damno vigilans mea visa; querórque
In Superis opis esse nihil. at in ædibus ingens
Murmur erat: vocésque hominum exaudire videbar,
Jam mihi [h] desuetas. dum suspicor has quoque [i] somni;
Ecce venit Telamon properus: foribúsque reclusis,
Speque fidéque, pater, dixit, maiora videbis.
Egredere. egredior: qualesque in imagine somni
Visus eram vidisse viros, ex ordine tales
Aspicio, agnoscóque. adeunt; regémque salutant.
Vota Jovi solvo, populísque recentibus urbem
Partior, & vacuos priscis cultoribus agros,
[k] Myrmidonásque voco: nec origine nomina fraudo.
Corpora vidisti. mores, quos ante gerebant,
Nunc quoque habent: parcúmque genus, patiensque laborum,
Quæsitique tenax, & qui quæsita reservent.
Hi te ad bella pares annis animísque sequentur;
Cùm primum, qui te feliciter attulit, Eurus
(Eurus enim attulerat) fuerit mutatus in [l] Austros.
XXVI. Talibus atque aliis longum sermonibus illi
Implevêre diem. lucis pars ultima mensæ
Est data, nox somnis. jubar aureus extulerat Sol:
Flabat adhuc Eurus; redituráque vela tenebat.

INTERPRETATIO.

Sopor excussus est. Experrectus contemno mea somnia; atque doleo nihil esse auxilij à Diis. At murmur magnum erat in regiâ meâ, atque videbar audire sonos virorum jam mihi insolitorum. Dum dubito ne & hi sint ex sopore, ecce Telamon adest festinans, atque januâ apertâ, genitor, inquit, comperies majora spe atque fide tuâ. Prodi. Prodeo, atque video & cognosco tales viros singulatim, quales credideram vidisse per simulacra soporis. Accedunt, & salutant me *tanquam* suum *regem. Rependo vota Jovi, & divido urbem atque arva orba antiquis colonis in novos populos; atque appello Myrmidonas; neque spolio nomina origine. Aspexisti corpora. Iisdem vivunt moribus quibus priùs imbuti erant: gens parsimoniæ studens, & labori addicta, & servans quod lucrifecit, & reponens parta in futurum. Hi, annis atque audaciâ similes comitabuntur te ad pugnas, statim atque Subsolanus, qui te feliciter adduxit, (Subsolanus enim adduxerat) fuerit versus in Notos.*

XXVI. *Illi exhauserunt longum diem hujusmodi atque aliis colloquiis. Pars diei novissima concessa est epulis, nox sopori. Sol splendidus advexerat lucem; Subsolanus adhuc spirabat, atque impediebat carbasa reversura.*

NOTÆ.

[h] *Desuetas*] Quia omnes propè tabe interierant.

[i] *Somni*] Quia nempe res videbatur incredibilis.

[k] *Myrmidon.*] Μύρμηξ nempe Græcis formica dicitur. Reverà verò illud ideò nomen Æginetis impositum quòd formicarum more, prædonum metu in antris degerent, terram foderent & agriculturam exercerent: qui Æaci precibus in homines mutati, quòd docente illo, naves ædificare, hostibus resistere, in hominum denique conspectum prodire inceperint.

[l] *Austros*] Quibus ex Aginâ Athenas navigatio opportuna.

Quâ tulerit [t] mercede, filet: tactúſque dolore
Conjugis amiſſæ, lacrymis ita fatur obortis:
Hoc me, nate [u] Deâ, (quis poſſit credere?) telum
Flere facit, facietque diu; ſi vivere nobis
Fata diu dederint. hoc me cum conjuge carâ
Perdidit. hoc utinam caruiſſem munere ſemper!
Procris erat (ſi fortè magis pervenit ad aures
[x] Orithyïa tuas) raptæ ſoror Orithyïæ.
Si faciem moreſque velis conferre duarum;
Dignior ipſa rapi. pater hanc mihi junxit Erechtheus:
Hanc mihi junxit Amor. felix dicebar, eràmque:
(Non ita Dîs viſum eſt) ac nunc quoque forſitan eſſem.
Alter agebatur poſt pacta jugalia menſis;
Cùm me cornigeris tendentem retia cervis
Vertice de ſummo ſemper florentis [y] Hymetti
Lutea mane videt pulſis Aurora tenebris:
Invitúmque [z] rapit. liceat mihi vera referre,
Pace Deæ; quòd ſit roſeo ſpectabilis ore,
Quòd teneat lucis, teneat confinia noctis,
Nectareis quòd alatur aquis; [a] ego Procrin amabam:
Pectore Procris erat, Procris mihi ſemper in ore.
Sacra tori, coïtúſque novos, thalamóſque recentes,

INTERPRETATIO.

& quâ mercede acceperit; atque mœrore commotus propter uxorem perditam, ſic incipit, lacrymis profluentibus. Hoc jaculum, nate Deâ, (quis poſſit fidem adhibere) mihi movet fletus, & movebit diu, ſi fata nobis conceſſerint vivere diu. Hoc me prodidit cum dilectâ uxore: utinam caruiſſem ſemper iſto dono! Procris (ſi fortè potiùs Orithyia pervenit ad aures tuas) erat ſoror Orithyia ablata. Atque equidem *ipſa dignior abripi, ſi velit componere formam & mores utriuſque. Pater Erechtheus mihi hanc dedit conjugem; Amor hanc mecum ſociavit. Beatus credebar, atque eram: (Non ità placitum Diis) & nunc etiam eſſem fortè. Secundus menſis erat poſt ſponſalia, cùm Aurora rutila me conſpicit manè disjectis tenebris, ex faſtigio Hymetti ſemper florentis qui ponebam plagas cervis cornutis; at*que me *aufert repugnantem. Concedatur mihi narrare vera, ſine odio Dea, quòd ſit pulcherrima facie roſeâ, quòd habeat confinia diei & noctis, quòd vivat liquore nectareo, ego amabam Procrin: Procris erat ſemper mihi in corde, Procris* erat *in ore. Ingerebam ſacra lecti, & recentes concubitus, & nuptias nuperas,*

NOTÆ.

[t] *Mercede*] Procri nempe uxori pro communicato lecto jaculum ab ipsâ Cephalus accepit: cùm ſeſe illa in hoſpitem mutaſſet; ſuam verò eſſe Cephalus non cognoviſſet.

[u] *Deâ*] Pſamathe nymphâ, *ſcilicet*, quam Phoci matrem diximus.

[x] *Orithyia*] Erechthei Athenienſium regis filia, quam ob formam Boreas rapuiſſe dicitur.

[y] *Hymetti*] Qui Atticæ mons eſt, thymo, melle, apibus, & marmore nobilis.

[z] *Rapit*] Formoſiſſimi juvenis amore incenſa.

[a] *Ego Procrin*] Quàm verecundè non amatam Auroram dicit!

Primáque deserti referebam [b] fœdera lecti.
Mota Dea est: &, Siste tuas, ingrate, querelas;
Procrin habe, dixit. quod si mea provida mens est;
Non habuisse voles. meque illi irata remisit.
Dum redeo, mecúmque Deæ memorata retracto;
Esse metus cœpit, ne jura jugalia conjux
Non benè servasset. faciésque ætásque jubebant
Credere adulterium: prohibebant credere mores.
Sed tamen abfueram: sed & hæc erat, unde redibam,
Criminis exemplum: sed cuncta timemus amantes.
Quærere, quo doleam, studeo; donísque pudicam
Sollicitare fidem. favet huic Aurora timori:
Immutátque meam (videor sensisse) figuram.
[c] Palladias ineo non cognoscendus Athenas:
Ingrediórque domum. culpâ domus ipsa carebat;
Castáque signa dabat: dominóque erat anxia rapto.
Vix aditu per mille dolos ad [d] Erechthida facto;
Ut vidi, obstupui: meditatáque pæne reliqui
Tentamenta [e] fide: malè me, quin vera faterer,
Continui; malè quin, ut oportuit, oscula ferrem.
Tristis erat: sed nulla tamen formosior illâ
Esse potest tristi; desiderióque calebat
Conjugis abrepti. tu collige, qualis in illa,
Phoce, decor fuerit; quam sic dolor ipse decebat.

INTERPRETATIO.

& prima jura tori destituti. Dea est tacta; atque, inquit, reprime tuas querimonias, ingrate, Procrin obtineas. Quòd si meus animus aliquid prospicit, optabis non habuisse: atque irata me illi reddidit. Dum revertor, atque revolvo mecum Deæ monita, cœpi timere, ne uxor non benè custodisset fœdera socia: atque pulcritudo & anni suadebant credere furtum: mores dehortabantur credere. Verùm tamen discesseram; verùm & hæc, à quâ revertebar, erat exemplum adulterij: verùm nos amantes omnia reformidamus. Nitor fingere quod me solicitet; atque tentare muneribus fidem pudicitiæ. Aurora favet huic pavori; atque vertit meam formam: (videor sensisse.) Subeo Athenas Palladias nulli cognoscendus, atque intro domum. Ipsa domus vacabat crimine, & indicia faciebat castitatis, atque erat sollicita domino ablato. Accessu vix dato ad Erechthei filiam per mille artes, cùm intuitus sum obstupui: atque propemodum deserui fidei experimenta animo instituta: ægrè me repressi, quin agnoscerem vera; ægrè quin, ut decuit, suavia darem. Mæsta erat: verùm tamen nulla potest esse pulcrior illâ mæstâ; atque flagrabat desiderio mariti sublati. Tu, Phoce, conjice, qualis fuerit vis boni in illâ, quam ærumna ipsa sic decebat.

NOTÆ.

[b] *Fœdera*] Quibus se totum Procridi devinxerat, sicuti & illa se totam amanti voverat; ita factum referente Hygino.

[c] *Palladias*] Quibus Pallas seu Minerva nomen suum Græcè imposuit, ut jam sæpe dictum.

[d] *Erechthida*] Quæ ipsa Procris est Erechthei filia.

[e] *Fido*] Pro *fidei*: Antiquè.

Quid referam, quoties tentamina nostra pudici
Reppulerint mores? quoties, Ego, dixerit, uni
Servo, ubicunque est: uni mea gaudia servo?
Cui non ista [f] fide satis experientia sano
Magna foret? non sum contentus; & in mea pugno
Vulnera; dum [g] census dare me pro nocte paciscor.
Muneráque augendo tandem dubitare coëgi.
Exclamo: Malè tectus ego en, malè pactus adulter
Verus eram conjux: me, perfida, teste teneris.
Illa nihil: tacito tantummodò victa pudore
Insidiosa malo cum conjuge limina [h] fugit:
[i] Offensáque mei genus omne perosa virorum
Montibus errabat [k] studiis operata Dianæ.
Tum mihi deserto violentior ignis ad ossa
Pervenit: orabam veniam; & peccasse fatebar.
Et potuisse datis simili succumbere culpæ
Me quoque muneribus; si munera tanta darentur.
[l] Hoc mihi confesso, læsum prius ulta pudorem,
Redditur, & dulces concorditer exigit annos.
Dat mihi præterea, tanquam se parva dedisset
Dona, canem munus: quem cum sua traderet illi
[m] Cynthia, Currendo superabit, dixerat, omnes.

INTERPRETATIO.

Quamobrem dicam, quoties honesti mores coarguerint nostros conatus? quoties dixerit, Ego servo uni, ubicunque est; servo meam voluptatem uni? Cui sapienti istud periculum fidei non sit satis tutum? Non sum expletus; & tendo in meum exitium: dum spondeo pretium pro nocte, atque cumulando dona, subegi denique vacillare. Vociferor; Ecce ego malè occultus, malè promissus adulter, eram verus maritus: coargueris me teste, infida. Illa nihil: sed tantùm superata secreto pudore vitat domum insidiosam cum perverso conjuge: atque odio habens totam gentem virorum meâ injuriâ, per montes vagabatur studens ministeriis Dianæ. Tum amor acrior pervadit ossa derelicti: precabar ut ignosceret, & agnoscebam me in culpâ esse: & potuisse etiam in ejusmodi crimen venire oblatis donis, siquidem tanta dona offerrentur. Redit ad me postquam ea agnovissem, antè ulta pudorem offensum; atque unanimis transmittit annos amabiles. Dat mihi insuper, (sicuti dedisset se tanquam exiguum munus,) canem, quem cum sua Diana illi daret, dixerat, anteverset cunctos cursu.

NOTÆ.

[f] *Fide*] Pro *fidei*, iterum; nisi mavis cum ——uno Vaticano *Cui non ista satis fidei.*

[g] *Census*] Amplas suas divitias pro concubitu.

[h] *Fugit*] Atque tum ad Minoëm Cretæ regem pervenit, à quo jaculum inevitabile & canem Lælapa accepit quem nulla fera posset evitare; quibus quidem muneribus ipsa quoque, specie mutatâ, Cephalum maritum ad fictum adulterium pellexit, quod & pariter deprehenso exprobravit. Quanquam aliter Hyginus, itemque Ovidius noster.

[i] *Offensáque mei*] *Quòd me offendisset*, nam activè vox illa plerumque sumitur, offensio passivè. Cæterùm ea est verecundæ mentis ratio, ut magis quæ culpam arguunt quàm quæ lædunt, fugiat

[k] *Studiis*] Venationi, *scilicet.*

[l] *Hoc*] Non tamen satis apertè, neque uti suprà indicavimus: Sese à Procri deceptum ingeniosissimè; at obscurè fatetur.

[m] *Cynthia*] Diana, à Cyntho Deli insulæ monte, ubi nata dicitur.

Dat simul & jaculum; manibus quod (cernis) habemus.
XXVII. Muneris [n] alterius quæ sit fortuna requiris?
Accipe. mirandi novitate movebere facti.
[o] Carmina [p] Laïades non intellecta priorum
Solverat ingeniis; & præcipitata jacebat
Immemor ambagum [q] vates obscura suarum.
Scilicet alma [r] Themis non talia linquit inulta.
Protinus [s] Aoniis immittitur altera Thebis
[t] Pestis; & exitio multi pecorúmque suoque
Rurigenæ [u] pavêre feram. vicina juventus
Venimus; & latos [x] indagine cinximus agros.
Illa levi velox superabat retia saltu:
Summáque transibat positarum [y] lina plagarum.
Copula detrahitur canibus, quos illa sequentes
Effugit, & volucri non secius alite ludit.
Poscor & ipse meum consensu [z] Lælapa magno.

INTERPRETATIO.

Tradit mihi *unâ telum, quod,* ut, *vides, tractamus manibus.*

XXVII. *Poscis quæ sit sors alterius doni? Audi. Tangêris novitate facti stupendi. Laiades explicuerat versus non comprehensos acumine priorum, atque vates ambigua dejecta strata erat oblita ænigmatum suorum. Nimirum alma Themis non sinit talia impunita. Extemplo aliud monstrum excitatur in Thebas Aonias; atque plurimi coloni aluerunt feram damno pecorum atque suo. Proxima juventus accurrimus; atque circumdedimus vastos campos indagine. Illa agilis superabat plagas facili saltu; atque transgrediebatur supremos funes retium extensorum. Canes solvuntur, quos insequentes illa prævertit, neque aliter frustratur quàm avis volatilis. Meus Lelaps petitur à me unanimi voto.*

NOTÆ.

[n] *Alterius*] Canis nempe.

[o] *Carmina*] Quibus Sphingis monstri ex Typhone & Echidnâ nati ænigma continebatur. Montem Sphingium juxta Thebas Sphinx illa insiderat, unde in viatores impetum facere solebat. *Quodnam illud esset animal quod manè quadrupes, meridie bipes, vesperi tripes esset?* interrogabat: cui rei cùm nullus posset satisfacere, imperitos laniabat. Ænigma verò dissolvit Oedipus, qui *Hominem animal illud esse dixit* de quo Sphinx loquebatur, *siquidem ille in infantiâ manibus & pedibus repens verius quàm incedens, quadrupes videretur, cùm adolescens bipes, senio confectus & baculo nitens tripes dici mereretur.* Atque hujus solutionis dolore sese Sphinx de saxo præcipitem dedit.

[p] *Laiades*] Oedipus Laïj Thebanorum regis filius.

[q] *Vates obscura*] Sphinx monstrum, capite & vultu puellam, alis avem, reliquo corpore leonem referens, à Junone adversus Thebanos immissum.

[r] *Themis*] Cœli ac Terræ filia, quæ homines quod fas sit servare docebat, cujûs vetustissimum fuit in Bœotiâ oraculum.

[s] *Aoniis*] *Bœotiis*; est enim Aonia Bœotiæ pars montana.

[t] *Pestis*] De Vulpe intelligit; quomodo & alibi *pestis Nemea* pro Leone sumitur.

[u] *Pavêre*] Non modò eam feram pueros rapuisse, sed ei trigesimo quoque die unum expositum fuisse, quem ablatum devorabat, narrat Ant. Liberalis.

[x] *Indagine*] Hoc est, Hominum, plagarum, retium, formidinum circumductu.

[y] *Lina*] Funes ex lino. Metonymia est.

[z] *Lelapa*] Qui canis fuit Cephalo à Procri datus, ab impetu & velocitate sic dictus.

Muneris hoc nomen. jamdudum vincula pugnat
Exuere ipse sibi, colloque morantia tendit.
Vix benè missus erat; nec jam poteramus, ubi esset,
Scire. pedum calidus vestigia pulvis habebat.
Ipse oculis ereptus erat. non ocior illo
Hasta, nec excussæ contorto [a] verbere glandes,
Nec [b] Gortyniaco calamus levis exit ab arcu.
Collis apex medij subjectis imminet arvis:
Tollor eò, capióque novi spectacula cursûs:
[c] Quà modò deprendi, modò se subducere ab ipso
Vulnere visa fera est. nec limite callida recto,
In spatiúmque fugit; sed decipit ora sequentis:
Et redit in gyrum, [d] ne sit suus impetus hosti.
Imminet hic, sequitúrque parem: similísque tenenti
Non tenet, & vacuos exercet in aëra morsus.
Ad jaculi vertebar opem: quod dextera [e] librat
Dum mea; dum digitos amentis indere tento;
Lumina deflexi: revocatáque rursus eodem
Rettuleram, medio (mirum) duo [f] marmora campo
Aspicio; fugere hoc, illud latrare putares.

INTERPRETATIO.

Hoc erat nomen dono. Jam diu ipse nititur sese expedire loris, atque tendit collo prohibentia. Vix benè solutus erat, neque jam poteramus nosse ubi esset. Pulvis calidus retinebat impressionem pedum: ipse erat sublatus ab oculis. Jaculum non fertur velocius illo, neque globi emissi ictu contorto, neque levis arundo ab arcu Gortyniaco. Culmen montis medij tollitur super campos subjectos: Illuc ascendo, atque specto novos cursus: unde fera conspecta est interdum corripi, nunc se subtrahere ab ipso vulnere. Neque vafra fugit recto calle, & in campum, sed eludit rictus insequentis: & recurrit in circulum, ne hostis utatur suis viribus. Hic urget, & sequitur aequalem, atque similis corripienti, non corripit, atque intentat morsus inanes in aërem. Confugiebam ad auxilium teli: quod dum dextera sustentat; dum conor inserere digitos in amentum, dimovi oculos; atque reflexeram rursus reductos eòdem, video (monstrum) duo saxa in mediâ planitie: crederes hoc fugere, illud latrare.

NOTÆ.

[a] *Verbere*] *Fundâ.*

[b] *Gortyniaco*] *Cretensi*; *Gortyn* enim, quæ & *Gortys* dicitur, Cretæ insulæ urbs est, sagittariâ arte celeberrimæ.

[c] *Quâ*] Pro, *Unde, ex quo loco.*

[d] *Ne sit suus*] Non enim possunt toto impetu currere canes, cùm tergiversantem perque varios orbes sese morsibus subtrahentem feram persequuntur.

[e] *Librat*] Jaculum librare ille dicitur, qui eo ad aurem admoto quomodo vi summâ & ad scopum illud emittat, quærit.

[f] *Marmora*] In quæ fera & canis mutati, uti quidem Nasoni placuit; nam alij aliter. Fabulæ sensum quod attinet, Alopeca quendam volunt fuisse, qui Thebanis ob astutiam suspectus & urbe pulsus, validâ manu collem quendam *Teumessum* nomine occupaverit; ubi Cephali ope à Thebanis fuerit mactatus. Tzetzes, Canem Lælapa virum fuisse scripsit, quo ad conciliandos Cephali & Procridis animos usus Minos fuerit, qui cùm, veloci triremi, Alopeca insequeretur unà cum ipso in petris marinis navi fractâ perierit.

Scilicet invictos [g] ambo certamine cursûs
Esse Deus voluit; si quis Deus [h] adfuit illis.
XXVIII. Hactenus: & tacuit. Jaculo quod crimen in ipso?
Phocus ait. jaculi sic crimina reddidit ille.
Gaudia principium nostri sint, Phoce, doloris.
Illa priùs referam. juvat ô meminisse beati
Temporis, [i] Æacida, quo primos ritè per annos
Conjuge eram felix, felix erat illa marito.
Mutua cura duos, & amor socialis habebat.
Nec Jovis illa meo thalamos præferret amori:
Nec me quæ caperet, non si Venus ipsa veniret,
Ulla erat. æquales urebant pectora flammæ.
Sole ferè radiis feriente cacumina primis,
Venatum in silvas juveniliter ire solebam:
Nec mecum famulos, nec equos, nec naribus acres
Ire canes, nec lina sequi nodosa sinebam.
Tutus eram jaculo. sed cùm satiata ferinæ
Dextera cædis erat: repetebam frigus, & umbras,
Et, quæ de gelidis halabat vallibus, auram.
Aura petebatur medio mihi lenis in æstu:
Auram exspectabam: requies erat illa labori.
Aura (recordor enim) venias, cantare solebam:
Meque juves, intrésque sinus, gratissima, nostros:
Utque facis, relevare velis, quibus urimur, æstus.
Forsitan addiderim (sic me mea fata trahebant)
Blanditias plures: &, Tu mihi magna voluptas,
Dicere sim solitus: tu me reficísque fovésque:

INTERPRETATIO.

Nempe Deus voluit utrumque indomitum in contentione cursûs; si quis Deus adfuit illis.

XXVIII. *Huc usque* Cephalus; *dein siluit. Quæ culpa teli ipsius, inquit Phocus? Ille sic exposuit culpam teli. Voluptas sit initium nostræ ærumnæ. Phoce: eam priùs narrabo, Gratum est, ô Æacida, recordari felicis temporis, quo eram certè beatus uxore primis annis; illa erat beata viro. Solicitudo reciproca, atque amor conjugalis tenebat ambos: neque illa anteponeret lectum Jovis meo amori; neque ulla erat, quæ me tangeret, non si Venus ipsa adesset. Par amor flagrabat in corde. Sole illustrante fastigia primis radiis, ferè consueveram proficisci ad venationem in nemora: neque patiebar servos, neque equos, neque canes odoros mecum venire, neque retia nodosa sequi. Securus eram telo. Sed cùm manus expleta erat nece ferinâ, me recipiebam ad frigus & umbras, atque auram, quæ oriebatur ex frigidis vallibus. Suavis aura à me requirebatur in medio calore: Exspectabam auram: illa erat recreatio à labore. Consueveram canere, (nam memini) Accedas aura; atque mihi sis solatio, subeas gremium nostrum, amabilis; atque ut soles, velis lenire calores quibus ardemus. Fortè adjecerim plura lenocinia; (ità me fata cogebant) atque consueverim dicere, Tu mihi summa voluptas; tu me restituis, atque solaris;*

NOTÆ.

[g] *Ambo*] Pro *ambos*: antiquè.
[h] *Adfuit*] *Auxilio fuit.*
[i] *Æacida*] Phocum alloquitur Æaci filium.

Tu facis, ut silvas, ut amem loca sola: meoque
Spiritus iste tuus semper captatur ab ore.
Vocibus ambiguis deceptam præbuit aurem
Nescio quis: noménque auræ tam sæpe vocatum
Esse putans Nymphæ, Nympham mihi credit amari.
Criminis extemplo ficti temerarius index
Procrin adit: linguâque refert audita susurrâ.
Credula res amor est. subitò collapsa dolore,
Ut sibi narratur, cecidit: longóque refecta
Tempore; se miseram, se fati dixit iniqui:
Deque fide questa est: & crimine concita vano,
Quòd nihil est, metuit; metuit sine corpore nomen:
Et dolet infelix veluti de pellice verâ.
Sæpè tamen dubitat; sperátque miserrima falli:
Indicióque fidem negat; &, nisi viderit ipsa,
Damnatura sui non est delicta mariti.
Postera depulerant Auroræ lumina noctem;
Egredior, silvásque peto: [k] victórque per herbas,
Aura veni, dixi, nostróque medere labori.
Et subitò gemitus inter mea verba videbar
Nescio quos audisse. Veni, tamen, optima, dixi.
Fronde levem rursus strepitum faciente caducâ,
Sum ratus esse feram: telúmque volatile misi.
Procris erat: medióque tenens in pectore vulnus,
Hei mihi! conclamat. vox est ubi cognita fidæ
Conjugis; ad vocem præceps améńsque cucurri.
Semanimem, & sparsas fœdantem sanguine vestes,

INTERPRETATIO.

tu facis ut diligam nemora, & loca deserta; & tuus halitus semper captatur ab ore meo. Nescio quis arrexit aures falsas sonis ancipitibus; atque credens nomen auræ toties citatum esse Nymphæ, arbitratur Nympham à me diligi. Continuò inconsultus accusator falsi criminis adoritur Procrin, atque narrat quæ audierat linguâ trepidâ. Amor est res credula. Cùm sibi referretur, procubuit oppressa dolore repentino: & restituta post longum tempus, se infelicem, se perversi fati prædicavit, atque conquesta est de fide meâ: atque impulsa falso delicto, timet quod nihil est; timet nomen sine re; atque misera solicita est tanquam de certâ adulterâ. Attamen sæpè hæret, atque infelicissima sperat decipi, & tollit fidem accusationi, & nisi ipsa conspexerit, non est damnatura crimina sui viri. Sequens Auroræ lumen fugaverat tenebras, discedo, atque me confero in nemora; & voti compos, atque stratus in herbâ, Aura adest, dixi, atque succurre nostro labori. Atque repentè videbar audisse nescio quos gemitus inter meas voces; Accedo, tamen, optima, dixi. Cùm denuò folia cadentia levem strepitum ederent, credidi adesse feram aliquam: *atque impuli jaculum volatile. Procris erat; atque habens plagam in medio pectore. Hei mihi! exclamat. Postquam ego cognovi vocem fidæ uxoris, accurri festinans atque exanimis ad vocem. Infelix reperio semivivam, & inficientem amictus disjectos,*

NOTÆ.

k *Victor*] *Ferarum cæde satiatus.*

Et sua (me miserum!) de vulnere dona trahentem
Invenio: corpúsque meo mihi carius ulnis
Sontibus attollo: scissâque à pectore veste
Vulnera sæva ligo: conórque inhibere cruorem:
Neu me morte suâ sceleratum deserat, oro.
Viribus illa carens, & jam moribunda, coëgit
Hæc se pauca loqui: Per nostri fœdera lecti,
Perque Deos supplex oro, superósque, [l] meósque;
Per si quid merui de te bene; perque manentem
Nunc quoque, cum pereo, caussam mihi mortis, amorem,
Ne thalamis Auram patiare innubere nostris.
Dixit: & [m] errorem tum denique nominis esse
Et sensi, & docui. sed quid docuisse juvabat?
Labitur; & parvæ fugiunt cum sanguine vires.
Dúmque aliquid spectare potest; me spectat: & in me
Infelicem animam [n] nostróque exhalat in ore.
Sed vultu meliore mori [o] secura videtur.
Flentibus hæc lacrymans heros memorabat; & ecce
Æacus ingreditur [p] duplici cum prole, novóque
Milite; quem Cephalus cum fortibus accipit armis.

INTERPRETATIO.

suo *cruore, atque avellentem sua munera ex plagâ; & sublevo corpus mihi carius meo manibus scelestis; & amictu derepto à pectore curavi crudele vulnus; atque nitor reprimere sanguinem, & precor ne me scelestum destituat suo obitu. Illa exhausta viribus, & jam obiens, sibi vim fecit, ut hac pauca proferret; Precor humilis per Deos cœlestes, & meos, per si quid bene sum merita de te, & per amorem mihi caussam necis, nunc etiam perstantem cùm morior, ne sinas Auram succedere nostris thalamis. Absolvit; & tum denique & cognovi, & admonui aberrationem esse de nomine. Verùm quid proderat admonuisse? Deficit, & exigua vires dissipantur cum cruore. Et dum licet aliquid intueri, me intuetur, atque expirat miseram animam in me, & in nostro ore. Verùm secura videtur obire facie minùs inquietâ. Lugens* Cephalus *narrabat ista lugentibus, & ecce Æacus intrat cum duobus filiis, atque milite recenter conscripto; quem Cephalus accipit cum strenuis viris.*

NOTÆ.

[l] *Meos*] Inferos dicit ad quos descendebat.

[m] *Errorem nominis*] Credidit nempe Procris Auram, quod lenis venti, amicæ nomen esse, quæ sibi suum Cephalum subtraheret.

[n] *Nostroque*] Ad veterum alludit morem, quibus, prout quisque moribundo clarissimus, solemne fuit expirantis fugientem animam & extremum halitum excipere, oculos claudere.

[o] *Secura*] Cùm ipsam à pellice illæsam Cephalus docuisset; qui non amicæ sed venti opem contra æstum implorasset.

[p] *Duplici*] Telamone, *scilicet*, & Peleo, qui copias, Atheniensibus auxilium conscripserant.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Minos interim Alcathoën obsidet quâ captâ, Nisus in Haliaetum & Scylla in Cirin fuerunt translati. Hinc in Cretam ille reversus est, ubi Minotaurus labyrintho erat inclusus. Quem cum Theseus deinde de medio sustulisset, cùm Ariadne in patriam rediens, eam in itinere dereliquit. Hinc eam Bacchus assumpsit, ejusque coronam inter sidera collocavit. Icarus verò, cum ex insula conaretur post patrem evolare, submersus est: ejusque exsequias celebrantem patrem vidit perdix, è Talo nuper transformata. Theseus intereà cum valde celebris jam esset, ad aprum Calydonium, cujus interfectore sublato, sorores ejus in Meleagrides aves mutata sunt, fuit convocatus. Inde ad Acheloum divertitur, & Echinades insulas conspicit, in quas Naiades erant conversæ. Quod ita fieri potuisse, Lelex primum Baucidis & Philemonis probat exemplo, qui in arbores fuerint commutati: sicut & domus ipsorum in templum, ac pagus ipse in stagnum. Achelous deinde Protei & Mestræ transformationes adjicit, ac suas denique, quibus usus quondam fuerat, cùm ipsum promeret Herculei, gratia Deianira.

I. JAM nitidum retegente diem, noctísque fugante
Tempora Lucifero, [a] cadit Eurus; & [b] humida surgunt
Nubila. dant placidi cursum redeuntibus Austri
[c] Æacidis, Cephalóque; quibus feliciter acti
Ante exspectatum portus tenuêre petitos.
Interea Minos [d] Lelegeïa litora vastat:
Prætentátque sui vires [e] Mavortis in urbe
[f] Alcathoë, quam [g] Nisus habet; cui splendidus [h] ostro

INTERPRETATIO.

I. *Lucifero jam aperiente clarum diem, atque depellente tempora noctis, Subsolanus flare desinit; atque nubes humida ingruunt. Noti lenes parant reditum Æacidis revertentibus atque Cephalo: à quibus feliciter impulsi, appulerunt ad portus optatos priusquàm exspectarentur. Intereà Minos depopulatur oras Lelegeïas, & periculum facit virium suarum bellicarum in urbe Alcathoë, quam Nisus obtinet; cui pilus insignis colore purpureo*

NOTÆ.

[a] *Cadit Eurus*] Flare desinit ventus ab ortu spirans, qui Cephalo ex Æginâ insulâ Athenas redituro adversus erat.

[b] *Humida*] Quæ quidem secum rapiebat ventus à meridie & mari in illas terras excurrens.

[c] *Æacidis*] Militibus ab Æaco in auxilium Athenas missis, & Cephalo datis.

[d] *Lelegeia*] Megarensia dicit, Atticis proxima, quibus à Lelege Ægyptio advenâ, qui Megara instauravit, illud nomen impositum.

[e] *Mavortis*] Id est, *Belli*: cui Mars seu Mavors præest.

[f] *Alcathoë*] Megara dicit ab Alcathoo Pelopis filio restaurata & munita.

[g] *Nisus*] Pandionis, Athenarum regis filius, cui in divisione regni à patre factâ Megara obtigerunt.

[h] *Ostro*] Hoc est, purpureo colore.

Inter honoratos medio de vertice canos
Crinis inhærebat magni [i] fiducia regni.
[k] Sexta resurgebant orientis cornua [l] Phœbes:
Et pendebat adhuc belli Fortuna; diuque
Inter utrumque volat [m] dubiis Victoria pennis.
Regia turris erat [n] vocalibus addita muris:
In quibus auratam [o] proles Latoïa fertur
Deposuisse lyram: saxo sonus ejus inhæsit.
Sæpè illuc solita est ascendere [p] filia Nisi;
Et petere exiguo resonantia saxa lapillo;
Tum cùm pax esset. bellum quoque sæpe solebat
Spectare, èque illâ rigidi certamina Martis.
Jamque morâ belli procerum quoque nomina norat,
Armàque, equosque, habitúsque, [q] Cydoneásque pharetras.
Noverat ante alios faciem ducis [r] Europæi;
[s] Plus etiam, quàm nosse sat est. hac judice Minos,
Seu caput abdiderat cristatâ casside pennis,
In galeâ formosus erat: seu sumpserat auro
Fulgentem clypeum, clypeum sumsisse decebat.
Torserat adductis hastilia lenta lacertis;
Laudabat virgo junctam cum viribus artem.
Imposito patulos calamo sinuaverat arcus:

INTERPRETATIO.

de medio vertice inter venerandos canos erat firmamentum potentu regni. Sexta cornua Lunæ resurgentis renovabantur; & belli eventus erat adhuc incertus; & Victoria diu fertur inter utrumque incertis pennis. Turris regia erat adjuncta muris resonantibus, in quibus filius Latonæ dicitur deposuisse lyram: sonus ejus mansit in lapidibus. Nata Nisi consueverat illuc sæpè ascendere, atque tangere vocales lapides parvo silice tempore pacis. Consueverat quoque sæpe inde intueri exercitus, & pugnas duri Martis. Jamque etiam didicerat per diuturnitatem belli nomina primorum, & arma, & equos, & cultus, & pharetras Cretenses. Noverat præsertim vultus ducis Europæi, plus etiam quàm nosse expedit. Ejus arbitrio, seu Minos texerat caput galeâ comante pennis in galeâ pulcher erat: seu corripuerat clypeum radiantem auro, pulcrum erat corripuisse clypeum. Vibraverat longa jacula brachiis ictum librãtibus, puella probabat industriam additam viribus. Adduxerat arcus curvatos aptatâ sagittâ,

NOTÆ.

[i] *Fiducia*] Siquidem illum crinem quandiu nisus haberet regno privari non posset; quod erat in fatis. Per illum verò crinem arcanum intellige consilium, quod in summo capitis recessu latere debet, proditum ruinam trahit.

[k] *Sexta*] Adeòque, sextus mensis currebat ab inceptâ obsidione.

[l] *Phœbes*] *Luna*, quæ Phœbi soror.

[m] *Dubiis*] Quibus modò in hanc modò in adversam partem inclinare solet.

[o] *Vocalibus*] *Resonantibus*. Quam quidem resonandi facultatem muri, ab Apollinis illic impositâ lyrâ acceperant, dum Alcathoo Megara mœnibus cingenti Deus ille suam præstat operam.

[o] *Proles*] Apollo est Latonæ filius.

[p] *Filia Nisi*] Scylla est.

[q] *Cydoneásque*] *Cretenses* Minois, à Cydone Cretæ urbe.

[r] *Europæi*] Minois, Europæ ex Jove filij.

[s] *Plus*] Quia ejus amore correpta, ad patriæ proditionem pellecta fuit.

Sic Phœbum sumtis jurabat stare sagittis.
Cum verò faciem demto nudaverat ære,
Purpureúsque albi stratis insignia pictis
Terga premebat equi, spumantiáque ora regebat:
Vix sua, vix sanæ virgo Niseïa compos
Mentis erat. felix jaculum, quod tangeret ille,
Quæque manu premeret, felicia fræna vocabat.
Impetus est illi, (liceat modo) ferre per agmen
Virgineos hostile gradus: est impetus illi,
Turribus è summis in [t] Gnossia mittere corpus
Castra: vel æratas hosti recludere portas:
Vel si quid Minos aliud velit. utque sedebat
Candida [u] Dictæi spectans tentoria regis:
Lætor, ait; doleámne geri lacrymabile bellum,
In dubio est. doleo quòd Minos hostis amanti est.
Sed nisi bella forent, numquid mihi cognitus esset?
Me tamen accepta poterat deponere bellum
Obside: me comitem, me pacis pignus habere.
Si, [x] quæ te peperit, talis, pulcherrime rerum,
Qualis es ipse, fuit: meritò Deus arsit in illa.
O ego ter felix, si pennis lapsa per auras
Gnossiaci possem castris insistere regis:
Fassáque [y] me, flammásque meas, qua dote, rogarem,
Vellet emi! tantum patrias ne posceret arces.

INTERPRETATIO.

jurabat Apollinem sic consistere sagittis correptis. Cùm verò retexerat vultus depositâ galeâ, atque purpurâ indutus insidebat dorso equi candidi decorato pictis phaleris, & moderabatur ori æstuanti, vix puella Niseia erat sua, vix temperans animo. Dicebat telum beatum, quod ille tractaret, & habenas beatas, quas manu teneret. Optat, modò concedatur, inferre gressus virgineos in exercitum hostilem: optat impellere corpus suum *ex culmine turris in castra Gnossia; vel aperire valvas æratas hosti: vel si Minos aliquid aliud cupiat. Cùmque sederet aspiciens alba tentoria regis Dictæi, Nescio, inquit, gaudeam an molestum sit bellum luctuosum geri. Molestum est quòd Minos est hostis amanti. Verùm, nisi bellum esset, anne mihi esset notus? Nihilominùs poterat omittere bellum me acceptâ obside, habere me comitem, & pignus pacis.* Si illa *qua te genuit, formosissime* omnium *rerum, fuit talis qualis tu es, jure Deus illam perditè amavit. O ego ter beata, si vecta pennis per aërem, possim pervenire ad castra regis Gnossiaci, & confessa qua ego sim, & qualis sit meus amor, velles emi, quâ dote cuperem! Tantùm ne peteret arces patrias.*

NOTÆ.

[t] *Gnossia*] Minoïs, *scilicet*, cui Gnossus, Cydon, Gortyn, centum denique, ut volunt, Cretæ urbes serviebant, à quibus Poëtæ sua sumserunt insulæ epitheta.

[u] *Dictæi*] Minoïs iterum, à Dycte Cretæ monte sic dicti.

[x] *Quæ*] Europa, *scilicet*, ex quâ Jupiter Minoem cum Radamanto & Sarpedone suscepit.

[y] *Me*]. Quòd Nisi regis esset filia.

Nam pereant potiùs ſperata cubilia : quàm ſim
Proditione potens. [a] quamvis ſæpe utile vinci
Victoris placidi fecit clementia multis.
Juſta gerit certè pro nato bella peremto :
In cauſſâque valet, cauſſámque tuentibus armis.
Ut puto, vincemur. qui ſi manet exitus urbem:
Cur ſuus hæc illi reſerabit mœnia Mavors ,
Et non noſter amor ? melius ſine cæde, moráque ,
Impenſáque ſui poterit ſuperare cruoris;
Quam metuo certè, nequis tua pectora, Minos ,
Vulneret imprudens ! quis enim tam dirus, ut in te
Dirigere immitem , niſi neſcius, audeat haſtam ?
Cœpta placent, & ſtat ſententia tradere mecum
Dotalem patriam : finémque imponere bello.
Verùm velle parum eſt. aditus cuſtodia ſervat :
Clauſtráque portarum genitor tenet. hunc ego ſolum
Infelix timeo : ſolus mea vota moratur.
Dî facerent, ſine patre forem ! [a] ſibi quiſque profectò
Fit Deus. ignavis precibus [b] Fortuna repugnat.

INTERPRETATIO.

Nam dejiciantur potiùs thalami expetiti, quàm votis potiar proditione : quanquam clementia victoris modeſti cauſſa eſt ut bonum fuerit multis ſubigi. Profectò arma infert juſta pro filio occiſo ; atque potentior eſt cauſsâ , & armis defendentibus cauſſam. Credo equidem ſuperabimur : qui finis ſi manet urbem ; quamobrem ſuus Mars aperiet illi iſtos muros , & non noſter Amor ? Meliùs poterit vincere ſine ſtrage , & cunctatione , & diſpendio ſui ſanguinis. Quàm timeo certè , ne aliquis temerarius lædat tuum cor, Minos! quis enim tam crudelis, ut , niſi ignarus , non vereatur intendere in te ſævum haſtile ? Inſtitutum mihi *probatur , & decrevi offerre mecum patriam dotalem ; atque modum ſtatuere bello. At leve eſt vovere. Præſidia cuſtodiunt ingreſſus : & pater habet firmamenta valvarum. Miſera hunc unum reformido :* ille *unus obſtat* meis *deſideriis. Utinam ſine parente eſſem ! quilibet ſanè ſibi ſit Deus : fortuna reſiſtit votis inertibus.*

NOTÆ.

[a] *Quamvis*] Titubat, atque adeò victa eſt : nam in amore , cum rectâ ratione inſanire ſtudet qui aliter quàm fugâ ſibi conſulit.

[a] *Sibi quiſque*] Quanquam apertiſſima eſt ſententia,prolixa tamen eget enarratione hic locus, propter iniquiſſimam quam arceſſunt ſuperbi & Deum calumniantes homunculi, cæcitatem ſupinam. A ſe eſt nemo:ſed neminem juvare poteſt Gratia Dei quæ obſtinatè rejiciatur ; ut ſuæ per illam unuſquiſque fortunæ ſit artifex. Cæterùm perverſiſſimè iſta in Amoris gratiam detorſit amens puella,quæ tacitè Deos ſpernit ; ſeque ſolam ſibi Dei loco ſperat futuram.

[b] *Fortuna*] Imò Deus ipſe , qui ſibi hominem , quamquam ex ſe nihil eſt gloriâ conjunxit. Sed à quo tempore benedictus in æternum Dei filius vitam in humanum genus morte ſuâ inſpiravit,quaſi mortem attuliſſet,otiari & putreſcere pleríque didicerunt, niſi quòd mundum univerſum unà cum ſtatribus abſorbere feſtinant. Aliter olim Ethnicus homo, (Catonem dico) in Senatu ; *Non votis*, inquit, *neque ſuppliciis muliebribus auxilia deorum parantur : vigilando, agendo, bene conſulendo,proſperè omnia cedunt ; Ubi ſocordiæ tete , atque ignaviæ tradideris, nequicquã deos implores : irati infeſtique ſunt.* Orandum & laborandum,quomodo olim filij D. Moſes precabatur,Joſue hoſtes perſequebatur:itaque victoriâ potiti ſunt. Exodi 17.

Altera jamdudum ſuccenſa Cupidine tanto
Perdere gauderet, quodcunque obſtaret amori.
Et cur ulla foret me fortior ? ire per ignes,
Per gladios auſim. neque in hoc tamen ignibus ullis,
Aut gladiis opus eſt: opus eſt mihi crine paterno.
Illa mihi eſt auro pretioſior; illa beatam
Purpura me, votíque mei factura potentem.
Talia dicenti, curarum maxima nutrix,
Nox intervênit; tenebríſque audacia crevit.
Prima quies aderat; qua curis feſſa diurnis
Pectora ſomnus habet. thalamos taciturna paternos
Intrat: & (heu facinus!) fatali nata parentem
Crine ſuum ſpoliat: prædâque potita nefandâ
[Fert ſecum ſpolium celeris; progreſſáque portâ
Per medios hoſtes ([c] meritis fiducia tanta eſt)
Pervenit ad regem: quem ſic affata paventem:
Suaſit amor facinus. proles ego regia Niſi
Scylla, tibi trado patrióſque meóſque Penates.
Præmia nulla peto, niſi te. cape pignus amoris
Purpureum crinem. nec me nunc tradere crinem,
Sed patrium tibi crede caput. ſceleratáque dextrâ
Munera porrexit. Minos porrecta [d] refugit.
Turbarúſque novi reſpondit imagine facti:
Dî te ſubmoveant, ô noſtri infamia ſæcli,

INTERPRETATIO.

Alia æſtuans tam gravi amore jam diu lætaretur prodere quidquid moraretur amorem. Et quamobrem ulla eſſet me cordatior? Non reformidem incedere per flammas aut *per enſes. Neque tamen ad hoc egeo ullis flammis aut enſibus; egeo pilo paterno. Ille* pilus *ruber eſt mihi carior auro, ille me faciet felicem & compotem mei deſiderij. Nox maxima fautrix ſolicitudinum corripuit talia volventem, atque confidentia aucta eſt caligine. Primum tempus ſomni aderat, quo ſopor retinet corpora defatigata ſolicitudinibus diurnis. Subit cubiculum patris ſine ſtrepitu; &, (heu nefas!) filia revellit patri pilum fatalem: & compos rapina nefaria (ſecum portat prædam feſtina, & egreſſa portâ) tanta eſt ſpes beneficij, per medios hoſtes accedit ad regem; quem trepidantem ſic alloquuta eſt: Amor auctor fuit facinoris. Ego Scylla filia regia Niſi tibi prodo Deos patrios & meos. Nullam opto mercedem præter te. Sume pilum rubrum pignus amoris. Neque arbitreris me nunc tibi offerre pilum, ſed caput patris. Atque obtulit manu* ſuâ *dona nefanda. Minos averſatur oblata: atque territus cogitatione inauditi ſceleris, Dij,* inquit, *te tollant ſuo polo, ô dedecus noſtri ævi.*

NOTÆ.

[c] *Meritis*] Cùm Minoï patrem patriámque perfida proderet.

[d] *Refugit*] Quippe juſtitiæ famâ apud inferos conſtitutum judicem denique, tantùm ſcelus admittere dedecuiſſet. Neque verò Poëtarum fuit commentum ejuſmodi Ethnicorum virtus; illius exempla plurima habent Hiſtorici. Verùm ne apud inferos quidem juſtitiæ laudem quærunt Chriſtiani plurimi, nomen quod profitentur dehoneſtantes.

Orbe suo: tellúsque tibi pontúsque negentur.
Certè ego non patiar Jovis [e] incunabula Creten,
Quæ meus est orbis, tantùm contingere monstrum.
Dixit: &, ut leges captis justissimus auctor
Hostibus imposuit, classis retinacula solvi
Jussit; & æratas impelli remige puppes.
Scylla, freto postquam deductas nare carinas,
Nec præstare ducem sceleris sibi præmia vidit;
Consumtis precibus violentam transit in iram:
Intendénsque manus, passis furibunda capillis,
Quò fugis, exclamat, meritorum auctore relictâ,
O patriæ prælate meæ, prælate parenti?
Quò fugis, immitis? cujus victoria nostrum
Et scelus & meritum est. nec te data munera, nec te
Noster movit amor; nec quod spes omnis in unum
Te mea congesta est? nam quò deserta revertar?
In patriam? superata jacet. sed finge manere:
Proditione meâ clausa est mihi. patris ad ora?
Quæ tibi donavi. cives odêre merentem:
Finitimi exemplum metuunt. obstruximus orbem
Terrarum nobis, ut Crete sola pateret.
Hac quoque sic prohibes? sic nos, ingrate, relinquis?
[f] Non genitrix [g] Europa tibi, sed inhospita [h] Syrtis,

INTERPRETATIO.

terraque & aqua tibi interdicantur. Profectò, inquit, ego non feram tantum monstrum tangere Creten cunas Jovis, quæ meum est regnum; & postquam legislator æquissimus dedisset leges devictis hostibus, imperavit vincula classis solvi, & naves ære instructas agi. Cùm Scylla advertit puppes immissas pelago natare, neque ducem sibi reddere mercedem flagitii, exhausta precibus decurrit in acrem iram; & vesana porrigens manus sparsâ comâ vociferatur, Quò fugis ô præposite patriæ meæ, præposite patri, causâ destituta beneficiorum? Quò fugis fere? cujus victoria est nostrum flagitium & beneficium. Neque oblata dona, neque noster amor tetigit te; neque quòd omnis spes mea posita est in te solo? Nam quò redeam destituta? In patriam? Victa jacet. At pone stare: mihi est denegata meâ proditione. In conspectum patris? quem tibi tradidi. Cives odio prosequuntur me quæ digna sum: Vicini reformidant exemplum. Exulamus orbe; ità ut sola Crete ex toto mundo nobis aperta esset. Sic arces etiam ab eâ? Sic nos deseris ingrate? Europa non te genuit, sed Syrtis inhospita,

NOTÆ.

[e] *Incunabula*] Quia in Idâ Cretæ monte natus & educatus Jupiter.

[f] *Non genitrix*] Eadem propè habet Virgilij Dido. Æneid.4. ab Homero mutuata.

[g] *Europa*] Terra quæ mitibus moribus generabat homines olim.

[h] *Syrtis*] Syrtes dicuntur loca illa vadosa & scopulosa littoris Afri, cujus incolæ feri & peregrinis infestissimi habiti sunt: ut ex illis ejecti crudeliores adhuc existimentur. Egregiè Catul.

Quænam te genuit sola sub rupe leæna?
Quod mare conceptum spumantibus exspuit undis?
Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vasta Charybdis?

[i] Armeniæve tigres, Austrove agitata Charybdis.
Nec Jove tu natus: nec mater imagine [k] tanti
Ducta tua est. generis falsa est ea fabula vestri.
Et ferus, & captus nullius amore juvencæ
Qui te progenuit, taurus fuit. exige pœnas,
Nise pater. gaudete malis modò prodita nostris
Mœnia: nam fateor, metui; & sum digna perire.
Me tamen ex illis aliquis, quos impia læsi,
Me perimat. cur, qui vicisti crimine nostro,
Insequeris crimen? scelus hoc patriæque patríque;
Officium tibi sit. [l] te verè conjuge digna est,
[m] Quæ torvum ligno decepit adultera taurum;
Distortémque utero fœtum tulit. ecquid ad aures
Perveniunt mea dicta tuas? an inania venti
Verba ferunt; idémque tuas, ingrate, carinas?
Jam jam Pasiphaën non est mirabile taurum
Præposuisse tibi: tu plus feritatis habebas.
Me miseram! properare [n] juvat: divulsáque remis
Unda sonat. [o] mecum simul ah mea terra recedit.
Nil agis, ô frustra meritorum oblite meorum.
Insequar invitum: puppímque amplexa recurvam,
Per freta longa trahar. vix dixerat; insilit undas:

INTERPRETATIO.

& tigres Armeniæ, vel Charybdis Noto vexata. Neque tu Jove satus, neque mater tacta est specie tauri: ea fabula vestra stirpis est ficta. Taurus qui te genuit & fuit ferus, & nullius juvencæ amore tactus. Pater Nise repete pœnas. Muri modò traditi exultate gaudio ex nostris ærumnis: agnosco enim, merui, & sum digna occidere. Cæterùm aliquis ex illis, quos offendi impia me interficiat: quamobrem tu, qui victoriâ potitus es nostro scelere persequeris scelus? Hoc flagitium in patriam atque parentem sit tibi beneficium. Adultera quæ fero tauro imposuit, ligno, atque fœtum gestavit dissimilem, ventre, verè digna est te marito. Pertinguntne tuas aures mea verba? an venti auferunt ea irrita, iidémque tuas naves, ingrate? Jam jam non est mirum Pasiphaën pluris fecisse taurum quàm te: tu plus habebas ferocitatis. Me infelicem! festinare tibi est gratum; atque fluctus eruti remis strepitum edunt: ah meum solum fugit unà mecum. frustrà laboras, ô in cassum immemor beneficiorum meorum. Persequar nolentem; atque correptâ curvâ navi, abripiar per vastum mare. Vix desierat; sese immittit in aquas:

NOTÆ.

[i] *Armeniave tigres*] Quæ in Armeniâ Asiæ regione ferocissimæ inveniuntur.

[k] *Tauri*] Pulcherrimi tauri formam induisse Jovem, quam Europa mirata, quâque capta, cùm rapta est, suprà vidimus.

[l] *Te verè*] Vide quàm optimè turbatæ & amentis puellæ huc illuc fluctuans & hinc inde saliens ingenium pingitur.

[m] *Quæ torvum*] Pasiphaë est, Minoïs conjux, cui, Tauri amore incensæ, vaccam ligneam. Dædalus fabricavit, cujus ope cum bruto corpus commiscuit: unde Minotaurus, monstrum mediâ parte hominem, reliquâ taurum referens, procreatus est.

[n] *Juvat*] Minoem festinanter recedentem quia videt, hoc dicit.

[o] *Mecum simul*] Videtur enim moveri etiam terra quam præterlabitur navis.

[Consequitúrque rates faciente Cupidine vires.]
Gnossiacæque hæret comes invidiosa carinæ.
Quam pater ut vidit, (nam jam pendebat in auras,
Et modò factus erat fulvis [p] Haliæëtos alis)
Ibat; ut hærentem rostro laniaret adunco.
Illa metu puppim dimittit: at aura cadentem
Sustinuisse levis, ne tangeret æquora, visa est.
Pluma fuit. plumis in avem mutata vocatur
Ciris: & à [q] tonso est hoc nomen adepta capillo.
II. Vota Jovi Minos taurorum corpora centum
Solvit, ut egressus ratibus [r] Curetida terram
Contigit; & [s] spoliis decorata est regia fixis.
Creverat [t] opprobrium generis: fœdúmque patebat
Matris adulterium monstri novitate biformis.
Destinat hunc Minos thalamis removere pudorem;
[u] Multiplicíque domo, cæcísque includere tectis.
[x] Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis

INTERPRETATIO.

& pertingit naves. Amore prabente vires: & comes odiosa affixa est navi Gnossiaca. Quam postquam parens intuitus est, (nam jam sese librabat in aëre, & modò mutatus fuerat in Halyaëton rufis alis) accedebat, ut discerperet navi affixam rostro recurvo. Illa emittit puppim timore: at levis aër visus est sustentasse ruentem, ne in mare decideret. Pluma fuit: facta avis per plumas appellatur Ciris: atque illud nomen habuit à tonsâ comâ.

II. Postquàm Minos egressus navibus appulit ad terram Curetum persolvit Jovi vota centum corpora taurorum; atque basilica ornata est appositis spoliis. Dedecus gentis auctum erat; & turpe adulterium matris manifestum erat novitate monstri bimembris. Minos constituit tollere illud probrum ex cubiculis, atque retinere domo sinuosâ, & obscuris tectis. Dadalus insignis peritiâ artis fabrilis

NOTÆ.

[p] *Halyaetos*] Quoddam genus est aquilæ piscibus, aut certè Ciri cujus formam induit Scylla, ut scribit Hyginus, invigilans; quem piscem si quando ea avis natantem conspexerit, mittit se in aquam, raptúmque unguibus dilaniat. Quanquam, non in piscem Cirin, sed in avem mutatam Scyllam alij voluerunt: diversissima insuper nonnulli tradiderunt.

[q] *Tonso*] Ἀπὸ τοῦ κείρειν, à tondendo, quòd patris crinem purpureum totondisset. Ipsam quod attinet plurimi alaudam esse volunt; alij solitariam avem vertice in medio cristam habentem purpuream cæteris plumis variè coloratis, quæ in rupibus scopulis, itemque solis littoribus ævum exigat.

[r] *Curetida*] Cretam dicit, quam incoluerunt olim Curetes nutritij Jovis.

[s] *Spoliis*] De more; quibus quidem Victoris virtus decorabatur, posteri ad egregia facinora incitabantur: antiquitate venerationem & majestatem iisdem conciliante.

[t] *Opprobrium*] De Minotauro loquitur; quem non ex Tauro, ut fabulati sunt, sed ex quodam Minois scribâ seu duce Pasiphaë conceperat.

[u] *Multiplici*] De labyrintho loquitur, plurimis sinuosis erroribus viarúmque irremeabilibus ambagibus, à Dædalo constructo, in quem Minotaurum monstrum Minos concludi jussit.

[x] *Dædalus*] Faber fuit Atheniensis, qui statuas etiam usque adeò mirabilis structuræ dicitur fecisse, ut spirare & ambulare possent.

Ponit

Ponit opus : turbátque [y] notas, & lumina flexum
Ducit in errorem variarum ambage viarum.
Non secus ac liquidus Phrygiis [z] Mæandros in arvis
Ludit; & [a] ambiguo lapsu refluítque fluítque :
Occurrénsque sibi venturas aspicit undas :
Et nunc ad fontes, nunc in mare versus apertum,
Incertas exercet aquas. ita Dædalus implet
Innumeras errore vias : vixque ipse reverti
Ad limen potuit; tanta est fallacia tecti.
Quo postquam [b] tauri geminam juvenísque figuram
Clausit; & [c] Actæo bis pastum sanguine monstrum
Tertia sors [d] annis domuit repetita novenis;
Utque ope [e] virgineâ [f] nullis iterata priorum
Janua difficilis filo est inventa [g] relecto;
Protinus [h] Ægides, rapta [i] Minoïde, [k] Dian
Vela dedit : comitémque suam crudelis in illo
Litore deseruit. [l] desertæ, & multa querenti,

INTERPRETATIO.

struit opus, & confundit indicia. & inducit oculos in errorem ancipitem flexu diversarum viarum. Quemadmodum fluidus Mæander ludit in campis Phrygiis, atque currit & recurrit fluxu dubio, & sibi obviam procedens videt fluctus venturos, & modò flexus ad scaturigines, modò ad mare agit aquas ambiguas : ita Dædalus cumulat infinitas vias fallaciis; atque ipse ægrè potuit redire ad januam, tantus est error domus. Quò postquam conjecit duplicem formam tauri & hominis; & tertia sors iterata annis novenis superavit monstrum bis refectum sanguine Atheniensi; & porta abstrusa nullis repetita priorum reperta est auxilio puellæ, filo relecto, statim Ægides, carbasa explicuit in Dian abductâ Minoïde : atque ferus destituit sociam in illo littore. Bacchus auxilium atque amplexus tulit

NOTÆ.

[y] *Notas*] Quibus aliquis labyrinthum ingressus iter relegere posset, seu exitum invenire.

[z] *Meandros*] Fluvius est Phrygiæ in minore Asiâ, qui ità sinuosus, ut sæpè ad caput recurrere videatur : unde & pro perplexis & involutis rebus significandis, quas *Meandros* dicimus, usurpatur.

[a] *Ambiguo*] Quia quorsum fluat ambigitur.

[b] *Tauri geminam*] Minotaurum monstrum ambiguum.

[c] *Actæo*] *Atheniensi*. Durissimâ enim lege tenebantur Athenienses Androgei interfecti causâ quotannis, ut quibusdam placet, septem puberes mares sorte delectos, à Minotauro vorandos, totidémque virgines ex nonnullorum sententiâ, tributi loco in Cretam mittere.

[d] *Annis novenis*] *Nono quoque anno :* Quanquam quotannis repetitum fuisse tributum alii scripserunt.

[e] *Virgineâ*] Ariadnes, *scilicet*, Minoïs filiæ, quæ Theseo filum tradidit, cujus ad limen annexi, ope, sese ille ex labyrintho expediret.

[f] *Nullis*] Quia à Minotauro vorati.

[g] *Relecto*] Ad limen filum alterâ extremitate alligare doctus fuerat, quod continuum progrediendo evolvens, regressus indicem sequeretur.

[h] *Ægides*] Theseus Ægæi filius, qui juvenes liberandi causâ, in Cretam cum illis navigaverat.

[i] *Minoïde*] Ariadnâ, Minoïs filiâ.

[k] *Dian*] Insula est una ex Cycladibus, quæ & *Naxus* dicitur, multis itemque aliis nominibus insignita, in quâ Ariadne, Bacchi admonitu, ut nonnullis placet, à Theseo relicta.

[l] *Deserta*] In patris domo à Baccho vitiatam, quo tempore ad Minoa pervenit, coronæ pretio illectam, quidam prodidit qui conscripsit Cretica.

Amplexus & opem Liber tulit. utque perenni
[n] Sidere clara foret, sumtam de [o] fronte coronam
Immisit cælo. tenues volat illa per auras:
Dumque volat; gemmæ subitos vertuntur in ignes:
Consistúntque loco, specie remanente Coronæ:
[p] Qui medius [q] nixíque genu est, [r] anguémque tenentis.
III. Dædalus intereà Creten longúmque perosus
[s] Exsilium, tactúsque soli natalis amore;
Clausus erat [t] pelago. Terras licet, inquit, & undas
Obstruat: at cœlum certè patet. ibimus illac.
Omnia possideat; non possidet aëra Minos.
Dixit: & ignotas animum dimittit in artes:
Naturámque [u] novat. nam [x] ponit in ordine pennas,
A minimâ cœptas, longam breviore sequenti:
Ut clivo crevisse putes. sic rustica quondam
Fistula disparibus paulatim surgit avenis.
Tum lino [y] medias, & ceris alligat imas.
Atque ita compositas parvo curvamine flectit;

INTERPRETATIO.

destituta & multa dolenti: atque ut esset illustris immortali sidere, jecit in cœlum coronam dereptam fronte. Illa volat per subtilem aërem; & dum volat, uniones mutantur in flammas repentinas, &. formâ Coronæ remanente, stant in loco qui medius est insistentis genu, & tractantis serpentem.

III. *Intereà Dædalus exosus Creten & longum exsilium, & ductus amore terræ patriæ retentus erat mari. Quanquam, ait claudat terras & aquas, at profectò aër est apertus. Discedemus illac. Minos imperet cunctis, non imperium obtinebit in aërem. Dixit, & convertit ingenium ad artes inauditas, & novat naturam: nam concinnat pennas cœptas à minimâ, breviore sequente longam; ut credas in collem auctas esse. Pari modò fistula agrestis sensim fuit olim composita inæqualibus arundinibus. Tum connectit medias lino, & infimas ceris: atque ita constructas curvat exiguo flexu,*

NOTÆ.

[n] *Sidere*] Corona est signum Bootæ ab humero sinistro proximum, novem in orbem dispositis stellis lucidum. Illam verò dicitur Vulcanus ex auro & gemmis Indicis fabricasse, quarum splendore dicitur Theseus labyrinthi tenebras discussisse. De quâ alia alij scripserunt.

[o] *Fronte*] Ariadnes, *scilicet*, cui à Baccho data.

[p] *Qui*] Locus, *scilicet*, in quo Corona est, inter Herculem & Ophiuchum.

[q] *Nixi*] De Hercule loquitur, qui dextero genu nixus in cœlo figuratur, draconem hesperidum custodem interficere tentans. Quâ de re videsis Hyginum.

[r] *Anguemque*] Ophiuchus Græcis dicitur, sydus cæleste, quem nonnulli Æsculapium alium alij in cœlum translatum comminiscuntur.

[s] *Exsilium*] Athenis enim profugerat, cædis reus, ob interfectum per invidiam discipulum, quem nonnulli sororis filium scripserunt.

[t] *Pelago*] Nam in Cretâ insulâ erat, clausus insuper labyrinthi sui custodiâ quò, propter navatam Pasiphaæ, in amoribus operam, à Minoë detrusus.

[u] *Novat*] Quia, ut inquit Horatius,

Expertus vacuum Dædalus aëra
Pennis non homini datis.

[x] *Ponit*] Quomodo alitibus natura aptavit, ut aërem validè possint impellere.

[y] *Medias*] Id est, Pennarum mediam partem, sicuti & per *Imas* infimam intellige.

Ut veras imitentur aves. puer Icarus unà
Stabat: &, ignarus sua se tractare pericla,
Ore renidenti, modò quas vaga moverat aura,
Captabat plumas: flavam modò pollice ceram
Mollibat; lusúque suo mirabile patris
Impedieb. t opus. postquam manus ultima cœptis
Imposita est; geminas opifex libravit in alas
Ipse suum corpus: motáque pependit in aurâ.
[z] Instruit & natum: Medióque ut limite curras,
Icare, ait, moneo. ne, si demissior ibis,
[a] Unda gravet pennas; si celsior, ignis adurat.
Inter utrumque vola. nec te spectare [b] Booten,
Aut Helicen jubeo, strictúmque [c] Orionis ensem.
Me duce carpe viam. pariter præcepta volandi
Tradit; & ignotas humeris accommodat alas.
Inter opus monitúsque genæ [d] maduêre seniles:
Et patriæ tremuêre manus. dedit oscula nato
[e] Non iterùm repetenda suo: pennísque levatus
Ante volat; comitíque timet, velut ales, ab alto
Quæ teneram prolem produxit in aëra nido.
Hortatúrque sequi; [f] damnosásque erudit artes:
Et movet ipse suas, & nati respicit alas.
Hos aliquis, tremulâ dum captat arundine pisces,

INTERPRETATIO.

ut imitentur veras aves. Puer Icarus unà aderat; & nesciens se tenere sua discrimina, nunc læto vultu corripiebat pennas; quas ventus mobilis abstulerat, nunc subigebat flavam ceram pollice, atque morabatur opus admirandum parentis suo ludo. Postquam novissima manus addita incœptis, ipse artifex commisit suum corpus in alas & sustentatus est aëre agitato. Accommodat etiam alas filio; atque inquit, hortor te, Icare, ut voles medio spatio: ne si inferior eas, aqua impediat pennas, si altior, ignis inflammet: Vola inter utrumque. Neque impero te intueri Boeten aut Ursam, & gladium evaginatum Orionis: tene iter me duce. Docet similiter leges volandi; & aptat humeris alas ignotas. Genæ seniles humida sunt facta inter opus & præcepta; atque manus patria trepidarunt. Obtulit suavia filio suo non iterum renovanda: atque pennis sustentatus antè volat, & metuit comiti; sicut avis quæ protulit mollem progeniem in aërem ab excelso nido. Admonet sequi; & docet artes noxias; & ipse agitat suas, & respicit alas filij. Dum aliquis piscatur virgâ tremulâ,

NOTÆ.

[z] *Instruit*] Omnibus quæ ad evadendum erant necessaria *scilicet.*

[a] *Unda*] Aqua è terrâ Solis radiis ad aliquam altitudinem sublata.

[b] *Booten*] Signum cœleste, sicut & Helice seu Ursa, de quibus antea; quibus quidem nautæ iter suum solebant dirigere.

[c] *Orionis*] Qui ex Jovis, Neptuni & Mercurij urinâ natus, in cœlum translatus, clavam manu tenens, ut scripsit Hyginus, vel ensem, ut aliis visum.

[d] *Maduêre*] Lacrymis *scil.* periculi novitate exterritus, quod puero præsertim imminere sentiebat.

[e] *Non iterum*] Quod quidem nesciebat Pater Dædalus, sed ex ingenio est Poëtæ.

[f] *Damnosas*] Quia per illas Icarum filium perdidit Dædalus.

Aut paſtor baculo, ſtiváve innixus arator,
Vidit; & obſtupuit: quique æthera carpere poſſent,
Credidit eſſe Deos. & jam [g] Junonia lævâ
Parte Samos fuerant, [h] Delóſque, Paróſque relictæ:
Dextra [i] Lebynthos erant, fœcundáque melle Calymne.
Cùm [k] puer audaci cœpit gaudere volatu;
Deſeruítque ducem: cœlíque cupidine tactus
Altius egit iter. rapidi vicinia Solis
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
Tabuerant ceræ: nudos quatit ille lacertos:
[l] Remigióque carens non ullas percipit auras.
Oráque cæruleâ patrium clamantia nomen
Excipiuntur [m] aquâ: quæ nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? qua te regione requiram?
Icare, dicebat: pennas aſpexit in undis.
Devovítque ſuas artes; corpúſque ſepulcro
Condidit; & tellus à nomine dicta ſepulti.
Hunc miſeri tumulo ponentem corpora nati
Garrula ramosâ proſpexit [n] ab ilice perdix:

INTERPRETATIO.

aut paſtor fultus ſcipione, vel arator ſtivâ, intuitus eſt iſtos; & miratus eſt; atque arbitratus eſt eſſe Deos, qui poſſent tenere aërem. Et jam Samos Junonia, & Delos, & Paros fuerant præterita à parte ſiniſtrâ: Lebynthos & Calymne melle affluens erant à dextrâ: cùm adoleſcens cœpit exultare volatu temerario, & reliquit ducem, atque impulſus deſiderio cœli, carpſit viam ſublimius. Propinquitas Solis fervidi liquefacit ceras odoratas quæ erant vincula pennarum. Ceræ tabuerant: ille movet brachia nuda, & deſtitutus remigio, nullo ſuſtentatur aëre: & ora clamantia nomen patrium excipiuntur aquâ cæruleâ, quæ habuit nomen ab illo. At miſer parens, neque jam parens, Icare, inquit, Icare inquit, Ubi es? quâ orâ te veſtigem? Icare, dicebat; vidit pennas inter fluctus, & maledixit ſuis artibus; & ſepulturæ mandavit corpus; atque terra appellata eſt à nomine conditi. Perdix loquax proſpexit ab ilice frondosâ hunc ſepelientem corpus infelicis filij;

NOTÆ.

[g] *Junonia*] Junoni ibi natæ, educatæ, & Jovi in uxorem traditæ, ſacra; Cariæ adjacens; nam de hac Samo hoc in loco agitur, non de illâ alterâ Septentrionali quæ *Samothracia* dicitur.

[h] *Delos, Paros*] Ægæi inſulæ Cyclades, ut ſæpè dictum.

[i] *Lebynthos*] Hanc cum ſequente alij inter Cycladas, inter Sporadas alij recenſent.

[k] *Puer*] Icarus, *ſcilicet*, Dædalum patrem ſequi contemnens.

[l] *Remigio*] Alarum remigio uſus quoque Virgilius 3, non abs re profectò, ſiquidem non alis, ſed navi, velis novi cujuſdam artificij inſtructâ regiam Minoïs claſſem Dædalus effugerit, quæ tamen Icarum ſcopulo cum navi impactum corripuit. Ad mores verò referunt alij hanc fabulam, qui mediocritatem omnibus hominibus, modeſtiam adoleſcentibus præſertim per Icarum inculcare voluerunt.

[m] *Aquâ*] Mari, *ſcilicet*, quod ab Icaro Icarium dictum eſt, ſicuti & inſula Samo proxima ab eodem Icariæ nomen accepit.

[n] *Ab ilice*] Quanquam rariſſimè arboribus perdices inſident.

Et plausit pennis: testatáque gaudia cantu est;
Unica tunc volucris; nec visa prioribus annis,
Factáque nuper avis, [o] longum tibi, Dædale, crimen.
Namque huic tradiderat fatorum ignata, docendam
Progeniem germana suam, natalibus actis.
Bis puerum senis, animi ad præcepta rapacis.
Ille etiam medio spinas in pisce notatas
[p] Traxit in exemplum: ferróque incidit acuto
Perpetuos dentes; & serræ repperit usum.
Primus & [q] ex uno duo ferrea brachia nodo
Vinxit; ut, æquali spatio distantibus illis,
Altera pars staret; pars altera duceret orbem.
Dædalus invidit; sacráque ex arce Minervæ
Præcipitem mittit, lapsum mentitus. at illum,
Quæ favet ingeniis, excepit Pallas: avémque
Reddidit: & medio velavit in aëre pennis.
Sed vigor ingenij quondam velocis in alas,
Inque pedes abiit. nomen, quod & ante, remansit.
Non tamen hæc altè volucris sua corpora tollit,
Nec facit in ramis altóque cacumine nidos;
Propter humum volitat: ponítque in sepibus ova:
Antiquique memor metuit sublimia casûs.
IV. Jamque fatigatum [r] tellus Ætnæa tenebat
Dædalon: & sumtis pro supplice [s] Cocalus armis

Interpretatio.

& alas concussit, & indicia fecit lætitiæ, cantu: Perdix quidem *tunc avis unica, neque conspecta superiore ætate, & nuper facta avis, tibi magnum probrum, Dædale. Namque soror ejus, fati nescia, huic dederat suum filium instituendum puerum natum annos duodecim, ingenij ad artes facilis. Ille etiam sumsit in exemplum spinas observatas in medio pisce: atque incidit ferro acuto dentes continuos; & invenit usum serræ. Primus etiam junxit duo brachia ferrea ex uno nodo; ut illis dissitis æquali spatio, pars altera hæreret, pars altera describeret circulum. Dædalus livore tactus est, atque* illum *dejecit ex sacrâ arce Minervæ, falsò prædicans incautè cecidisse. At Pallas quæ amplectitur virtute præditos illum excepit; & mutavit in alitem, & induit pennis in medio aëre. Sed vis ingenij olim celeris concessit in alas atque pedes: nomen quod etiam antè remansit. Ea tamen avis non effert suum corpus in sublime, neque struit nidos in ramis & excelso fastigio: volitat juxta terram, & deponit ova in sepibus: & recordans veteris lapsus timet excelsa.*

IV. *Jamque terra Ætnæa habebat Dædalum defessum: & Cocalus habebatur lenis armis captis in gratiam*

Notæ.

[o] *Longum*] Quippe perdicem, quem alij Calum, diversis itemque nominibus nonnulli appellant, sororis filium, Dædalus per invidiam, quòd multo ingenio valeret, de tecto dejecit: quem quidem excipiens Minerva in perdicem avem mutavit.

[p] *Traxit*] Quia ad spinæ exemplum serram invenit.

[q] *Ex uno*] Circinum invenit.

[r] *Tellus*] Sicilia est, in quâ flammarum eructationibus notissimus mons Æthna.

[s] *Cocalus*] Siciliæ rex, qui & Minoëm dicitur sustulisse, cùm, inito, de reddendo Cocalo, pacto, in urbem receptus fuisset.

Mitis habebatur. jam lamentabile Athenæ
Pendere desierant Thesêâ [t] laude tributum.
Templa coronantur : bellatricémque Minervam
Cum Jove Dîsque vocant aliis : quos sanguine [u] voto,
Muneribúsque datis, & acerris thuris adorant.
Sparserat Argolicas nomen vaga Fama per urbes
Theseos : & populi, quos dives Achaïa cepit;
Hujus opem magnis imploravêre periclis:
Hujus opem [x] Calydon, quamvis [y] Meleagron haberet,
Sollicitâ supplex petiit prece. caussa petendi
Sus erat, infestæ famulus vindexque Dianæ.
Oenea namque ferunt, pleni [z] successibus anni,
Primitias frugum Cereri, sua vina [a] Lyæo,
[b] Palladios flavæ latices libasse Minervæ.
Cœptus ab [c] agricolis Superos pervênit ad omnes
Invidiosus honos : solas sine thure relictas
Præteritæ cessasse ferunt Latoïdos aras.
Tangit & ira [d] Deos. At non impune feremus;
Quæque inhonoratæ, non & dicemur inultæ,
Inquit : & Oenêos ultorem spreta per agros

INTERPRETATIO.

supplicis: Jam Athenæ omiserant solvere luctuosum tributum virtute Thesei. Templa decorantur; atque invocant Palladem belli potentem cum Jove & cæteris Diis, quos honorant sanguine promisso & donis exhibitis, & acerris thuris. fama levis impleverat urbes Argolicas laudibus Thesei : & populi quos dives Achaia habuit ejus petiverunt auxilium in urgentibus discriminibus : Calydon supplex imploravit prece anxiâ ejus auxilium, quamvis haberet Meleagron. Aper minister & ultor Dianæ infensæ erat caussa petendi. Namque aiunt Oeneum ob fertilitatem anni copiâ redundâ'it obtulisse primitias, frumentum Cereri, sua vina Baccho, oleum flavæ Minervæ. Honor invidiosus ortus ab ruricolis permanavit ad omnes Deos : aiunt sola altaria Dianæ neglecta vacua fuisse, sine thure. Dij etiam moventur irâ. At, ait, non inulta patiemur; & quæ contemta, non appellabimur etiam sine vindice : atque contemta excitavit per campos Oeneos suum ultorem,

NOTÆ.

[t] *Laude*] Thesei virtute, qui Minotaurum interfecerat.

[u] *Voto*] Quo tempore ab Atheniensibus ad Minoëm tributum cum Theseo missum, & tauros & multa alia pro discedentium incolumitate voverant, *scilicet*.

[x] *Calydon*] Urbs Ætholiæ, contrà quam Aprum ferocissimum seu potiùs latronem immitissimum Diana in sacrificio quodam ab Oeneo rege neglecta immisit.

[y] *Meleagron*] Virum fortem Oenei regis filium.

[z] *Successibus*] De frugum copiâ loquitur.

[a] *Lyæo*] Latinè *Libero* patri, Baccho; cui vinum dicatum, sicuti Minervæ oleum, frumenta Cereri.

[b] *Palladios latices*] Oleum dicit, ex baccis quas fert arbor à Pallade producta, expressum.

[c] *Agricolis*] Agricolas vocat Deos, agriculturæ, aut certè earum rerum quæ per agriculturam comparantur tutores.

[d] *Deos*] Non quidem sicuti homines, irà Deus irâ turbatur, quanquam ob iræ similes effectus irasci dicitur. At verò dij, quos vocant, quàm animo imbecilles, tam verò ad iram, vel ob levissimam causam sunt propensi.

Misit aprum : quantò majores herbida tauros
Non habet [e] Epiros : sed habent Sicula arva minores.
Sanguine & igne micant oculi, riget horrida cervix :
[Et setæ densis similes hastilibus horrent :]
Stantque velut vallum, velut alta hastilia setæ.
Fervida cum rauco latos stridore per armos
Spuma fluit : dentes æquantur dentibus [f] Indis.
[g] Fulmen ab ore venit : frondes afflatibus ardent.
Is modò crescenti segetes proculcat in herbâ :
Nec matura metit [h] fleturi vota coloni :
Et Cererem in spicis intercipit. [i] area frustra,
Et frustra exspectant promissas horrea messes.
Sternuntur [k] gravidi longo cum palmite fœtus,
Baccáque cum ramis semper frondentis olivæ.
Sævit & in pecudes. non has pastórve canésve,
Non armenta truces possunt defendere tauri.
Diffugiunt populi : nec se, nisi mœnibus urbis,
Esse putant tutos : donec Meleagros, & unà
Lecta manus juvenum coïere cupidine laudis.
[l] Tyndaridæ gemini, spectatus [m] cæstibus alter,
Alter equo ; [n] primæque ratis molitor Iason,

INTERPRETATIO.

quanto Epirus herbosa non habet tauros majores ; sed agri Siculi habent minores. Oculi rubent sanguine & igne ; cervix horrenda stat erectis setis, & illæ rigent pares spissis spiculis : & sunt sicuti vallum, sicuti excelsa lancea. Spuma bulliens currit per vastos armos cum magno strepitu : dentes sunt pares dentibus Indis. Fulmen erumpit ex ore : folia incenduntur anhelitu. Is modò quatit segetes in herbâ crescente ; & resecat spes agricolæ ploraturi nondum maturas : atque præoccupat Cererem in spicis. Area & granaria exspectant in cassum messes promissas. fœtus pleni proteruntur cum longo palmite, atque bacca cum ramis olivæ semper virescentis. Rabiem etiam exercet in pecora. Neque Pastor, neque canes, neque torvi tauri possunt tueri armenta. Populi diffugiunt : neque sese securos arbitrantur nisi intra muros urbis, donec Meleager atque simul delecta cohors juvenum convenerunt desiderio gloriæ. Ambo Tyndaridæ, alter insignis cæstibus, alter equo, & Iason auctor primæ navis,

NOTÆ.

[e] *Epiros*] Quæ regio ab ortu est Græciæ finitima.

[f] *Indis*] Elephantorum Indorum.

[g] *Fulmen*] De dentibus loquitur ex apri ore prominentibus, quibus fulminis in modum obvia quælibet frendens proterit.

[h] *Fleturi*] Postquam perditam messem cognoverit.

[i] *Area*] In qua triticum exteritur & ventilatur.

[k] *Gravidi fœtus*] Racemi acinis & liquore graves.

[l] *Tyndaridæ*] Castorem dicit & Pollucem, de quibus toties, vulgò Tyndari crediti ; cùm tamen Jovis posterior esset, qui in Cycnum mutatus Lædæ, Tyndari uxori, vitium obtulit.

[m] *Cæstibus*] Fuerunt cæstus lora quædam cruda, insutis plumbeis glandibus rigentia, vel etiam laminæ ferreæ, quibus manus, seu brachia induti pugiles, ad certamen descendebant. Eo autem certaminis genere potissimùm claruit Pollux ; sicuti in equis domandis laudatus fuit Castor.

[n] *Prima*] Argo nempe, ut Poëtis libitum ; quam sæpe jam ad expeditionem Colchicam duxisse Jasonem Æsonis filium suprà vidimus.

Et cum [o] Perithoo felix concordia Theseus,
Et duo [p] Thestiadæ, prolésque Aphareïa [q] Lynceus,
Et velox [r] Idas; & jam non fœmina [s] Cæneus,
[t] Leucippúsque ferox, jaculóque insignis [u] Acastus,
[x] Hippothoósque, Dryasque, & cretus Amyntore [y] Phœnix,
[z] Actoridæque pares, & missus ab Elide [a] Phyleus.
Nec [b] Telamon aberat, magníque [c] creator Achillis:
Cúmque [d] Pheretiade & Hyantêo [e] Iolao
Impiger [f] Eurytion, & cursu invictus [g] Echion,
Naryciúsque [h] Lelex, [i] Panopeúsque, [k] Hyleúsque, feróxque
[l] Hippasus, & primis etiamnum [m] Nestor in armis.

INTERPRETATIO.

& Theseus amicitiâ conjunctissimus cum Pirithoo, & duo Thestiadæ, & Lynceus filius Apharei, & citus Idas, & Cæneus nunc non fœmina, & sævus Leucippus, & Acastus spectatus jaculo, & Hippothoos, & Dryas, & Phœnix filius Amyntoris, & Actoridæ pares, & Phyleus missus ab Elide. Neque Telamon aberat, & pater magni Achillis, & acer Eurytion cum Pheretiade & Iolao Hyantæo, & Echion invictus cursu, & Lelex Narycius, & Panopeus, & Hyleus, & ferox Hippasus, & Nestor adhuc in primis armis,

NOTÆ.

[o] *Pirithoo*] Ixionis fuit filius, firmissimo amicitiæ fœdere cum Theseo conjunctus.

[p] *Thestiadæ*] Toxeum dicit & Plexippum, Thestij filios, Althææ fratres, Meleagri avunculi, quos ipse postea interfecit; quemadmodum in sequentibus videbimus.

[q] *Lynceus*] Apharei fuit filius, qui propter eximiam rerum cœlestium & terrestrium, astrorum præsertim & metallorum notitiam, trans æthera, terræque barathra, visu penetrasse dicitur. Argonauta etiam fuit.

[r] *Idas*] Lincei fuit frater.

[s] *Cæneus*] Fuit Cænis Elati filia, in marem à Neptuno, pro dereptæ virginitatis pretio, mutata; cujus fusè historiam Metam. 12. à 179. versu, refert Poëta.

[t] *Leucippus*] Apharei fuit frater, Perierei seu Perieris filius, pater Phœbes & Elairæ, quas Castor & Pollux rapere conati sunt.

[u] *Acastus*] Peliæ Thessalorum regis fuit filius.

[x] *Hippothoos*] Hujus, ut & Dryantis, 173 capite meminit Hyginus. Illum autem Geryonis facit filium; cùm *Cercyonis*, ex Pausaniâ legendum sit.

[y] *Phœnix*] Hic, postquam matris suasu, cum ejus pellice rem habuisset, patris iram effugiens ad Peleum pervenit, à quo perbenignè acceptus Achillis institutioni præfectus fuit.

[z] *Actoridæ*] Actoris Eliensis par fratrum dicit Eurytum & Cteatum ab Hercule postea occisos.

[a] *Phyleus*] Augeæ fuit filius, quem, Hercules, patre occiso, quòd purgati stabuli mercedem denegaret, ejus loco regnare jussit.

[b] *Telamon*] Rex fuit Salaminis, Æaci filius, Ajacis pater.

[c] *Creator*] Peleum dicit Telamonis fratrem.

[d] *Pheretiade*] Admetum intellige, Pheretis filium, Alcestis maritum, cuius historiam nostra quoque theatra celebraverunt.

[e] *Iolao*] Hunc Iphicli filium Hercules in interficiendâ hydrâ socium habuit. *Hyantæus* dicitur quia Bœoticus: Hyantes enim Bœotiæ populi.

[f] *Eurythion*] Argonauta, Iri filius, qui fuit Actoris, ut ex Apollonio colligitur.

[g] *Echion*] Hujus etiam meminit idem Apollonius, qui eum Mercurij facit filium.

[h] *Lelex*] Locrenses, qui Narycem urbem antiquissimam obtinuerunt, à Plinio & Strabone *Leleges* etiam dicuntur; nomine forsitan, ut conjecit Commentator, ab isto Lelege mutuato.

[i] *Panopeus*] Phoci videtur esse filius, à quo *Panopæa* urbs Phocidis nomen habuit, ut notat Pausanias.

[k] *Hyleus*] Hic unà cum Rhœto ab Atalantâ, cui vim afferre paraverat, occisus.

[l] *Hippasus*] Hunc quoque Euryti filium Hyginus inter Apri venatores recenset.

[m] *Nestor*] Hic ille est, postea senex cujus tantopere prudentia longâ acquisita ætate à Poëtis commendatur.

Et

Et quos [n] Hippocoon antiquis misit [o] Amyclis;
[p] Penelopésque socer, cum Parrhasio [q] Ancæo,
[r] Ampycidésque sagax, & adhuc à conjuge tutus
[s] Oeclides, nemorísque decus [t] Tegeæa [u] Lycæi.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem;
Crinis erat simplex nodum collectus in unum:
Ex humero pendens resonabat eburnea lævo
[x] Telorum custos: arcum quoque læva tenebat.
Talis erat cultus: facies, quam dicere verè
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.
Hanc pariter vidit, pariter [y] Calydonius heros
Optavit [z] renuente Deo: flammásque latentes
Hausit, &, O felix, si quem dignabitur, inquit,
Ista virum! nec plura sinunt tempúsque pudórque
Dicere: majus opus magni certaminis urget.
Silva frequens trabibus, quam nulla ceciderat ætas,
Incipit à plano: devexáque prospicit arva.
Quo postquam venêre viri; pars retia tendunt:
Vincula pars adimunt canibus: pars pressa sequuntur

INTERPRETATIO.

& quos Hippocoon misit antiquis Amyclis, & socer Penelopes, cum Ancæo Parrhasio, & callidus Ampycides, & Oeclides adhuc securus ab uxore, & Tegeaa honos nemoris Lycæi. Fibula expolita huic compescebat extremam vestem; Capillus erat simplex coactus in unum nodum: Pharetra eburnea pendens ex humero sinistro strepebat; sinistra etiam tractabat arcum. Hujusmodi erat ornatus: vultus, quem verè posses appellare virgineum in puero, puerilem in virgine. Heros Calydonius hanc simul intuitus est, & simul cupivit, Deo averso: atque traxit ignem secretum, & ait, O beatus si ista aliquem virum respexerit! neque tempus & pudor patiuntur plura proferre: opus majus ingentis pugnæ. Silva spissa arboribus, quam nullum ævum resciderat incipit à plano, & prospicit declives campos. Quò postquam viri advenerunt, pars ponunt plagas, pars tollunt vincula canibus, pars legunt

NOTÆ.

[n] *Hippocoon*] Lacedæmonius fuit, cujus filios Enæsimum, Alcona, Amycum & Dexippum, priore excepto, qui ab apro interiit, Hercules unà cum patre occidit.

[o] *Amiclis*] Fuerunt Amyclæ urbs Laconiæ, ab Amyclâ Lacedæmonis filio ædificatæ & cognominatæ.

[p] *Penelopésque socer*] Laertes est Ulyssis pater.

[q] *Ancæo*] Huic Lycurgum patrem assignaverunt Apollonius & Hyginus in venatorum catalogo. Arcas fuit; nam Parrhasia urbs est & Arcadiæ regiuncula.

[r] *Ampycides*] Mopsus est Ampyci filius, ideò sagax quòd vates fuit.

[s] *Oeclides*] Amphiaraum intellige Oeclei filium; qui vaticinandi peritissimus cùm à Thebano bello se non rediturum cognovisset, ità ne eò proficisceretur, latitavit, ut tamen uxori Eriphylæ, quam fidissimam credebat, omnia indicaverit. Illa verò aureo monili ab Adrasto corrupta maritum prodidit; qui Thebanum agrum ingressus unà cum curru à tellure fuit absorptus.

[t] *Tegeæa*] Atalantam dicit, formosissimam puellam, Tegeâ Arcadiæ urbe oriundam.

[u] *Lycæi*] Qui Arcadiæ est.

[x] *Telorum custos*] Pharetram dicit.

[y] *Calydonius heros*] Meleagrum intellige, Calydone oriundum, ut suprà dictum.

[z] *Renuente*] Illi enim malè suus Amor cessit, ut infrà patebit.

Signa pedum: cupiúntque [a] ſuum reperire periclum.
Concava vallis erat: qua ſe demittere rivi
Aſſuêrant pluvialis aquæ. tenet ima lacunæ
Lenta ſalix, ulvæque leves, juncíque paluſtres,
Viminâque, & longâ parvæ ſub arundine cannæ.
Hinc aper excitus medios violentus in hoſtes
Fertur, ut excuſſis eliſi nubibus ignes.
Sternitur incurſu nemus: & propulſa fragorem
Silva dat. exclamant juvenes: prætentáque forti
Tela tenent dextrâ, lato vibrantia ferro.
Ille ruit; ſpargítque canes, ut quiſque ruenti
Obſtat: & obliquo latrantes diſſipat ictu.
Cuſpis [b] Echionio primùm contorta lacerto
Vana fuit: truncóque dedit leve vulnus acerno.
Proxima, ſi nimiis mittentis viribus uſa
Non foret, in tergo viſa eſt hæſura petito:
Longius it: auctor teli [c] Pagaſæus Iaſon.
Phœbe, ait Ampycides, ſi te coluíque, colóque;
Da mihi, quod petitur, certo contingere telo:
Quà potuit, precibus Deus annuit. ictus ab illo,
Sed ſine vulnere aper: ferrum Diana volanti
Abſtulerat jaculo; lignum ſine acumine venit.
Ira feri mota eſt: nec fulmine leniùs arſit:
Lux micat ex oculis, ſpirátque è pectore flamma.
Utque volat [d] moles adducto concita nervo,

INTERPRETATIO.

veſtigia pedum, atque optant invenire ſuum diſcrimen. Vallis erat curva, quò cogebantur rivi aqua pluvialis. Salix flexilis, & leves ulva, & junci paluſtres, & vimina, & parva canna ſub longâ arundine ſunt in parte infimâ lacuna. Sævus aper inde excitatus ruit in hoſtes confertos, tanquam ignis excuſſus nubibus disjectis. Arbores proteruntur impetu, & impulſa perſonant. Juvenes vociferantur, & tenent ſtrenuâ manu haſtilia oppoſita radiantia amplo ferro. Ille ruit, & proturbat canes, ut quiſque ſeſe opponit ruenti; & lacerat latrantes ictu obliquo. Mucro primò impulſus brachio Echionio fuit inutilis, & leviter vulneravit ſtipitem acernum. Proximus, niſi impulſus eſſet nimiis viribus jaculantis, viſus fuit hæſurus in tergo petito: fertur longiùs: Iaſon Pagaſæus jaculatus fuerat. Phœbe, inquit Ampycides, ſi te honoravi, atque honoro, concede mihi ferire certo jaculo quod petitur. Deus favit precibus quâ licuit. Aper fuit tactus ab illo, ſed ſine vulnere: Diana revellerat ferrum telo volanti: haſtile ſine mucrone acceſſit. Ira feri excitata eſt, neque mitiùs efferbuit fulmine: ignis ſplendet ex oculis, & æſtus prodit ex pectore: Et quemadmodum glans impulſa nervo circumacto volat,

NOTÆ.

[a] *Suum periclum*] Aprum nempe, à quo ſibi periculum immineret.
[b] *Echionio*] Echionis, de quo ſuprà.
[c] *Pagaſæus*] Pro Theſſalo; à Pagaſis Theſſaliæ urbe, haud procul à monte Pelio.
[d] *Moles*] Saxa intelligit, vel ejuſmodi alia, baliſtâ aut ſimili machinâ emiſſa.

Cùm petit aut muros, aut plenas milite turres;
In juvenes certo sic impete vulnificus sus
Fertur: & [e] Eupalamon Pelagonáque dextra tuentes
[f] Cornua prosternit. socij rapuêre jacentes.
At non letiferos effugit Enæsimus ictus
Hippocoonte satus. trepidantem, & terga parantem
Vertere succiso liquerunt poplite nervi
Forsitan & [g] Pylius citra Trojana perîsset
Tempora: sed sumto positâ conamine ab hastâ,
Arboris insiluit, quæ stabat proxima, ramis:
Despexítque loco tutus, quem fugerat, hostem.
Dentibus ille ferox in querno stipite tritis
Imminet exitio, fidénsque recentibus armis
[h] Othriadæ magni rostro femur hausit adunco.
At [i] gemini nondum cælestia sidera fratres,
Ambo conspicui nive candidioribus albâ
Vectabantut equis: ambo vibrata per auras
Hastarum tremulo quatiebant spicula motu.
Vulnera fecissent; nisi [k] setiger inter opacas
Nec jaculis isset nec equo, loca pervia silvas.
Persequitur Telamon: studióque incautus eundi,
Pronus ab arboreâ cecidit radice retentus.

INTERPRETATIO.

cùm petit aut mœnia, aut turres confertas milite; sic aper vulnera intentans ruit in juvenes certo impetu; atque proterit Eupalamon & Pelagonem defendentes dextrum cornu. Commilitones abstulerunt pretritos. At Enæsimus filius Hippocoontis non vitavit ictus mortiferos. Nervi destituerunt trementem & conantem tergum vertere, poplite afflicto. Fortè etiam Pylius occidisset citra tempora Trojana, sed nisu petito ab hastâ impactâ immisit se in ramos arboris quæ erat proxima; atque securus loco contemsit hostem quem fugerat. Ille sævus dentibus acutis in trunco querno minatur cladem, & confidens armis recentibus laceravit femur magni Othriadæ rostro recurvo. At fratres gemelli, nondum astra cœlestia, ambo insignes vehebantur equis candidioribus nive albâ, ambo librabant agitatione tremulâ hastilium mucrones actos per aërem. Inflixissent plagas nisi sus transisset inter obscuras arbores & loca invia telis & equis. Telamon persequitur; & improvidus desiderio currendi cecidit pronus correptus radice arboris.

NOTÆ.

[e] *Eupalamon*] Ignobiliores fuerint hi duo verisimile est, siquidem non aliter quàm suâ morte, quod quidem sciam, cogniti.

[f] *Cornua*] Aciem nempe in aprum instruxerant, in cujus dextro cornu duo isti fato iniquo reperti sunt.

[g] *Pylius*] Nestorem dicit, qui Pylo Messeniæ urbi imperavit; quanquam Thersitæ factum istud vetus Homeri commentator attribuit.

[h] *Othriadæ*] Quis hic fuerit, vel unde nomen habuerit juxtà cum ignarissimis ignoto: neque maximum est dispendium.

[i] *Gemini fratres*] Castorem dicit & Pollucem, deinde in cœlum & Zodiacum Jovis beneficio relatos.

[k] *Setiger*] Aper setas gerens.

Dum levat hunc Peleus; celerem Tegeæa sagittam
Imposuit nervo, sinuatóque expulit arcu.
Fixa sub aure feri summum destringit arundo
Corpus: & exiguo rubefecit sanguine setas.
Nec tamen illa sui successu lætior ictûs,
Quam Meleagros erat. primus vidisse putatur;
Et primus sociis visum ostendisse cruorem:
Et, Meritum, dixisse, feres virtutis honorem.
Erubuêre viri: seque exhortantur; & addunt
Cum clamore animos: jaciúntque sine ordine tela.
Turba nocet jactis: &, [l] quos petit, impedit ictus.
Ecce furens contra sua fata bipennifer Arcas,
Discite fœmineis quàm tela virilia præstent,
O juvenes, operique meo [m] concedite, dixit.
Ipsa suis licet hunc [n] Latonia protegat armis;
Hunc tamen invitâ perimet mea dextra Dianâ.
Talia magniloquo tumidus memoraverat ore:
Ancipitémque manu tollens utrâque securim,
Institerat [o] digitis primos suspensus in artus.
Occupat audacem: quaque est via proxima leto,
Summa ferus geminos direxit in inguina dentes.
Concidit Ancæus: glomeratáque sanguine multo
Viscera lapsa fluunt: madefactáque terra cruore est.
Ibat in adversum proles Ixionis hostem
Pirithoüs, validâ quatiens venabula dextrâ.

INTERPRETATIO.

Dum Peleus hunc tollit, Tegeæa aptavit nervo expeditam sagittam, & impulit arcu curvato. Sagitta affixa sub aure feræ, leviter vulneravit corpus extremum, & rubefecit setas pauco cruore. Neque tamen illa erat alacrior successu sui ictûs quàm Meleager. Creditur advertisse primus, & primus monstrasse sociis sanguinem aspectum: & dixisse, Reportabis gloriam quâ digna est tua virtus. Viros puduit; seque exhortantur, & incendunt animos cum vociferatione, & vibrant jacula sine ordine. Numerus obest immissis, & prohibet ictus, quos studet infligere. Ecce Arcas bipenni instructus incensus contra sua fata, Cognoscite, inquit, ô juvenes quantum arma virilia antecellant fœmineis, & locum date meo incœpto. Quamvis ipsa Diana hunc tueatur suis armis, tamen manus mea hunc mactabit nolente Dianâ. Talia inflatus protulerat ore superbo, & tollens bipennem ambabus manibus, innixus erat digitis elatus in extremos artus. Trux aper prævertit audentem; & quà iter est morti proximum immisit geminos dentes in extrema inguina. Ancæus lapsus est, & intestina involuta multo cruore loco mota sparguntur: atque humus infecta est sanguine. Pirithoüs filius Ixionis ferebatur in hostem oppositum, agitans spicula forti manu.

NOTÆ.

[l] *Quos petit*] Quia in se invicem tela incurrebant.

[m] *Concedite*] Gloriosi est oratio, sese inaniter jactantis.

[n] *Latonia*] Diana Latonæ filia.

[o] *Digitis*] Pedum intellige. Ita verò in illos solent insurgere qui totis viribus ictum nituntur impingere.

Cui procul [p] Ægides, O me mihi carior, inquit,
Pars animæ consiste meæ: licet eminus esse
Fortibus: Ancæo nocuit temeraria virtus.
Dixit: & æratâ torsit grave cuspide [q] cornum:
Quo bene librato, votique potente futuro,
Obstitit esculeâ frondosus ab arbore ramus.
Misit & [r] Æsonides jaculum: quod casus ab illo
Vertit in immeriti fatum latrantis, &, inter
Ilia conjectum, tellure per ilia fixum est.
At manus [s] Oenidæ variat: missísque duabus,
Hasta prior terrâ, medio stetit altera tergo.
Nec mora: dum sævit, dum corpora versat in orbem;
Stridentémque novo spumam cum sanguine fundit;
Vulneris auctor adest: hostémque irritat ad iram:
Splendidáque adversos venabula condit in armos.
Gaudia testantur socij clamore secundo;
Victricémque petunt dextræ conjungere dextram:
Immanémque ferum multâ tellure jacentem
Mirantes spectant: neque adhuc contingere tutum
Esse putant: sed tela tamen sua quisque cruentant.
Ipse pede imposito caput exitiabile pressit:
Atque ita, Sume mei spolium, [t] Nonacria, [u] juris,
Dixit: & in partem veniat mihi gloria tecum.
Protinus exuvias rigidis horrentia setis

INTERPRETATIO.

Ad quem Ægides è longinquo, ô ait, Pars animæ meæ mihi carior me, mane; non dedecet strenuos longè esse: virtus imprudens obfuit Ancæo. Dixit; & jaculatus est hastile corneum instructum mucrone æneo. Cui bene vibrato, atque futuro desiderij compote, ramus frondosus esculi nocuit. Æsonides jaculatus est etiam telum, quod fors ab illo detorsit in exitium canis indigni, & actum inter ilia, fixum est per illa in terram. At dextra Oenidæ diversa est: & duobus jaculis libratis, prius adhæsit solo, alterum tergo medio feri: & sine cunctatione, dum furit, dum torquet corpus in gyrum, & emittit spumam stridentem cum novo cruore, caussa plagæ adest, atque provocat hostem ad iram; & immittit coruscantem hastam in armos oppositos. Comites indicant lætitiam favente vociferatione; atque optant conserere dextram cum dextrâ victrice: & stupentes intuentur ingentem aprum porrectum vasto spatio: neque arbitrantur adhuc securè tangi posse: sed tamen singuli cruore inficiunt sua jacula. Ipse ursit caput horrendum pede imposito, atque ita, Accipe, inquit, Nonacria, exuvias mei juris, & mihi sit laus communis tecum. Continuò porrigit tergora spolia rigentia setis horridis,

NOTÆ.

[p] *Ægides*] Theseus Ægæi filius.
[q] *Cornum*] Hastile ex corno arbore factum.
[r] *Æsonides*] Jason Æsonis filius.
[s] *Oenidæ*] Meleagri, Oenei filij.
[t] *Nonacria*] Atalanta, à Nonacri Arcadiæ monte Stygis aquâ frigidissimâ famosissimo, sic dicta.
[u] *Juris mei*] Quia aprum occiderat.

[x] Terga dat, & magnis insignia dentibus ora.
Illi lætitiæ est cum munere muneris auctor.
Invidere alij; totóque erat agmine murmur.
E quibus ingenti tendentes brachia voce,
Pone age, nec titulos intercipe fœmina nostros,
[y] Thestiadæ clamant: neu te fiducia formæ
Decipiat; [z] longéque tuo sit captus amore
Auctor: & huic adimunt munus, jus muneris illi.
Non tulit; & tumidâ frendens [a] Mavortius irâ,
Discite raptores alieni, dixit, honoris,
Facta minis quantùm distent. hausítque [b] nefando
Pectora Plexippi, nil tale timentia, ferro.
Toxea, quid faciat, dubium, paritérque volentem
Ulcisci fratrem, fraternáque fata timentem,
Haud patitur dubitare diu: calidúmque priori
Cæde recalfecit consorti sanguine telum.
Dona Deûm templis nato victore ferebat;
Cùm videt extinctos fratres Althæa referri.
Quæ plangore dato, mœstis ululatibus urbem
Implet: & auratis mutavit vestibus atras.
At simul est auctor necis editus; excidit omnis
Luctus: & à lacrymis in pœnæ versus amorem est.
Stipes erat: quem, cùm partus enixa jaceret

INTERPRETATIO.

& caput conspicuum magnis dentibus. Auctor doni illi gratus est cum dono. Cæteri livore tacti sunt, & murmur erat per totum cœtum. E quibus Thestiadæ porrigentes brachia cum magno clamore, Omitte, age, mulier, neque præripe nostram gloriam: neve confidentia pulcritudinis tibi imponat; & auctor muneris *tactus tuo amore procul eat. Atque huic tollunt donum, & jus illud offerendi illi.* Vir *bellicosus non passus est, & fremens irâ ardente, Discite,* inquit. *prædones gloriæ alienæ, quantum differant acta à minis: atque aperuit exitiali ense pectus Plexippi nihil simile reformidans. Non siuit, hærere* diu *Toxeum dubitantem quid agat, atque æqualiter cupientem ulcisci fratrem, & metuentem cladem fraternam, atque recalefecit gladium calidum nece priori cruore fraterno. Althæa portabat in templa munera* Diis *, filio victoriâ potito, cùm intuetur fratres mortuos. Quæ plangens implet urbem tristibus clamoribus: & induit vestes pullas positis auro intextis. At statim atque causa mortis indicio patuit, omnis mœror omissus est, & mutatus est à fletibus in desiderium vindictæ. Caudex erat, quem cùm Thestias discumberet*

NOTÆ.

[x] *Terga*] Tergora seu pellem apri unà cum capite Atalantæ, honoris causâ, Meleager tradidit.

[y] *Thestiadæ*] Plexippus & Toxeus, Thestij filij, Meleagri avunculi.

[z] *Longè*] *Ut ejusmodi te decorandi munere Meleagro tuo nec jus sit nec liceat.*

[a] *Mavortius*] Bellicosus, vel ex Marte genitus; siquidem unâ & eâdem nocte, referente Hygino, Mars & Oeneus cum Althæâ concubuerunt.

[b] *Nefando*] Quia eo avunculum suum Meleager appetiit. Quâ re quantùm possit, & obesse valeat amor cuivis licet conjicere.

[e] Thestias, in flammam [d] triplices posuêre sorores :
Staminàque impresso fatalia pollice nentes ;
Tempora, dixerunt, eadem lignóque tibique ,
O modò nate, damus. quo postquam carmine dicto
Excessêre Deæ ; flagrantem mater ab igne
Eripuit torrem : sparsitque liquentibus undis.
Ille diu fuerat penetralibus abditus imis :
Servatúsque tuos, juvenis, servaverat annos.
Protulit hunc genitrix, tædásque in fragmina poni
Imperat : & positis inimicos admovet ignes.
Tum conata quater flammis imponere ramum ,
Cœpta quater tenuit. [e] pugnant matérque sorórque ,
Et diversa trahunt unum duo nomina pectus.
Sæpe metu sceleris pallebant ora futuri :
Sæpe suum fervens oculis dabat ira ruborem.
Et modò nescio quid similis crudele minanti
Vultus erat ; modò quem misereri credere posses.
Cúmque ferus lacrymas animi siccaverat ardor ;
Inveniebantur lacrymæ tamen. utque carina ,
Quam ventus, ventóque rapit contrarius æstus ,
Vim geminam sentit, parétque incerta duobus :
Thestias haud aliter dubiis affectibus errat ,
Inque vices ponit, positámque resuscitat iram.

INTERPRETATIO.

puerum enixa , tres sorores injecerunt in ignem : atque trahentes fila fatalia admoto pollice,dixerunt, ô modò in lucem edite,præstamus eadem tempora tibi & ligno. Quâ sententiâ prelatâ postquam Deæ abierunt , mater abstulit lignum ardens à flammâ,atque irroravit aquis fluentibus. Ille titio *fuerat diu occultus intimis penetralibus ; atque custoditus defenderat tuam vitam , ô adolescens. Mater hunc depromsit , atque jussit ligna scindi in assulas , & supponit flammam infensam compositis. Tum enixa quater immittere titionem in ignem, quater ab incœpto destitit. Mater & soror certant, & duo nomina diversa distrahunt unum pectus. Sæpe vultus expallescebat timore facinoris futuri : sæpe ira ardens spargebat suum ruborem in oculos.Et nunc facies erat similis minanti nescio quid atrox , nunc quam posses arbitrari tangi misericordiâ.Et postquam sævus ardor mentis siccaverat lacrymas , tamen lacrymæ reperiebantur : & quemadmodum navis quam aura , atque fluctus contrarius auræ aufert. patitur duplicem violentiam,atque fluctuans obsequitur duobus,similiter Thestias dubitat incertis animi motibus ; atque alternis vicibus emittit iram, & excitat emissam.*

NOTÆ.

[c] *Thestias*] Althæa Thestij filia.

[d] *Triplices*] Parcæ, de quibus toties,quæ, referente Hygino , ita Meleagri fata cecinerunt. Clotho eum generosum fore dixit ; Lachesis fortem ; Atropos titionem ardentem in foco aspexit, & ait : *Tamdiu hic vivet , quàm diu hic titio consumtus non fuerit.*

[e] *Pugnant*] Suadebat dolor,ut Meleagrum fratrum interfectorem soror ulcisceretur : Dolori obstabat quòd in filium mater sæviret,.

Incipit esse tamen [f] meliot germana parente:
Er, consanguineas ut sanguine leniat umbras,
Impietate pia est. nam postquam pestifer ignis
Convaluit; Rogus iste cremet mea viscera, dixit.
Utque manu dirâ lignum fatale tenebat;
Ante [g] sepulcrales infelix adstitit aras.
Pœnarúmque Deæ triplices furialibus, inquit,
[h] Eumenides, sacris vultus advertite vestros.
Ulciscor facióque [i] nefas. mors motte pianda est:
In scelus addendum scelus est, in funera funus.
Per coacervatos pereat domus impia luctus.
An felix Oeneus nato victote fruetur:
[k] Thestius orbus erit? melius lugebitis ambo.
Vos modò fraterni manes, animæque [l] recentes,
Officium sentite meum: [m] magnóque pararas
Accipite [n] inferias, uteri mala pignora nostri.
Hei mihi! [o] quò rapiot? fratres [p] ignoscite matri.
Deficiunt ad cœpta manus. metuisse fatemur
Illum, cur pereat: mortis mihi displicet [q] auctot.
Ergo impune feret; vivúsque, & victor, & ipso
Successu tumidus regnum Calydonis habebit?

INTERPRETATIO.

Nihilominus soror incipit esse fortior matre, & ut mulceat Manes cognatos sanguine pia est impietate. Nam postquam exitiales flamma aucta sunt, Pyra ista, inquit, depascat mea pracordia. Utque tractabat stipitem fatalem savâ manu, misera stetit ad altaria sepulcralia; atque, inquit, Tres furia Dea pœnarum, convertite vestros oculos ad sacra feralia. Punio atque admitto scelus. funus est expiandum funere: facinus est adjiciendum pro facinore. mors pro morte. Domus nefaria disjiciatur per mœrores cumulatos. An beatus Oeneus gaudebit filio victore. Thestius erit filiis privatus? Uterque justiùs flebitis. Vos tantùm Umbra fraterna, atque anima recens in Orcum admissa experimini meum officium; atque sumite inferias magno inventas, mala pignera nostri ventris. Hei mihi! quò auferort fratres parcite matri. Manus sunt inepta ad ausus meos. Agnoscimus illum dignum esse, qui occidat; caussa mortis mihi displicet. Adeòque inultus discedet, atque vivus & victor & inflatus lato eventu obtinebit regnum Calydonis?

NOTÆ.

[f] *Melior*] Quia filium perdere statuit.

[g] *Sepulcrales aras*] Rogum dicit, in quem stipitem, quo filij fata continebantur, conjectura erat; quem quidem rogum venustè aram dicit, ubi occisis fratribus viscera sua immolabat.

[h] *Eumenides*] Furiæ, Alecto, Tisiphone, & Megæra, Nocte & Acheronte satæ, malefactorum infernales ultrices.

[i] *Nefas*] Quod Meleager in interficiendis avunculis nefas patraverat dum Ælthæa ulciscitur, aliud in occidendo filio admittit.

[k] *Thestius*] Althææ, itemque Plexippi & Toxei, quos Meleager interfecerat, pater.

[l] *Recentes*] Novi Orci incolæ, recens ad inferos depulsi.

[m] *Magno*] Siquidem filium, contra jus naturæ, occidendo.

[n] *Inferias*] Eo nomine appellantur, quæ Manibus fiebant, sacrificia.

[o] *Quò rapior*] Rursus in quod ruebat nefas incerta Althæa damnat.

[p] *Ignoscite*] Ita loquitur mater quæ fratribus filium immolare veretur.

[q] *Auctor*] Se filium negat, utcumque meritum, morti posse tradere.

Vos

Vos cinis exiguus, [r] gelidæque jacebitis umbræ ?
Haud equidem patiar. pereat ſceleratus : & [ſ] ille
Spémque patris, regníque trahat, patriæque ruinam.
Mens ubi materna eſt ? ubi ſunt pia jura parentum ?
Et, quos ſuſtinui, [t] bis menſum quinque labores ?
O utinam [u] primis arſiſſes ignibus infans :
Idque ego paſſa forem ! vixiſti munere noſtro :
Nunc meritò moriêre tuo. cape præmia facti :
Biſque datam, primùm partu, mox ſtipite rapto,
Redde animam : vel me fraternis adde ſepulcris.
Et [x] cupio, & nequeo. quid agam ? modò vulnera fratrum
Ante oculos mihi ſunt, & tantæ cædis imago :
Nunc animum pietas, maternáque nomina frangunt.
Me miſeram ! [y] malè vincetis : ſed vincite, fratres :
Dummodò, quæ dedero vobis ſolatia, vóſque
Ipſa ſequar, dixit : dextrâque averſa trementi
Funereum torrem medios conjecit in ignes.
Aut dedit, aut viſus gemitus eſt ille dediſſe,
Stipes : & invitis correptus ab ignibus arſit.
Inſcius atque abſens flammâ Meleagros ab illâ
Uritur : & [z] cæcis torreri viſcera ſentit
Ignibus : at magnos ſuperat virtute dolores.

INTERPRETATIO.

Vos jacebitis cinis paucus & manes frigidi ? Non equidem feram. Occidat ſceleſtus ; atque ille rapiat ſpem patris, & cladem regni & patria. Ubi eſt animus maternus ? ubi ſunt pia jura parentum ? & labores decem menſium quos tuli ? O utinam infans combuſtus fuiſſes primis ignibus, atque ego id tuliſſem ! Vitâ fruitus es noſtro beneficio : jam obibis merito tuo : ſume mercedem facinoris : atque redde ſpiritum bis datum, primò partu, deinde torre ablato ; vel me adjice buſtis fraternis. Et voveo, & nequeo. Quid faciam ? Nunc plaga fratribus impacta, & ſimulacrum tanta ſtragis obverſatur meis oculis : Nunc Pietas & nomina materna molliunt mentem. Me infelicem ! Pravè vincetis : ſed vincite fratres : dummodò, inquit, ego ſequar vos & ſolatia qua vobis prabuero : atque averſa immiſit in flammas medias manu trepidâ titionem funeſtum. Aut ille caudex ingemuit, aut viſus eſt ingemiſcere, atque correptus ab ignibus cunctantibus flagravit. Meleager ignarus atque abſens abſumitur eo igne ; atque ſentit pracordia uri ſecretâ flammâ : at vincit ingentes cruciatus virtute.

NOTÆ.

[r] *Gelida*] Quia corpora gelida fuerant Althææ fratres, poſtquam eorum à Meleagro ad inferos animæ deturbatæ eſſent.

[ſ] *Ille*] Alios quidem filios habuit Oeneus, ſed Meleagro longè diſpares, quique in bello, ob Plexippi & Toxei mortem orto, perierunt.

[t] *Bis quinque*] Lunares intellige.

[u] *Primis*] Quo tempore torrem pueri fata continentem ſubmonentibus Parcis Althæa flammis ſubtraxerat.

[x] *Cupio*] Fratres ulciſci ; & vice verſâ filium ſervare. Neutrum poteſt quia utrumque per alterum impeditur. Quæ miſera animi fluctuatio quoties nobis neſciis & imperitis accidit ?

[y] *Malè vincetis*] Malè fratres dicit vincere, quos ut ulciſcatur, filium perdere ſtatuit.

[z] *Cæcis*] Maximis, internis, occultis, quorumque cauſam ignorabat.

Quòd tamen ignavo cadat, & sine sanguine leto,
Mœret: & Ancæi felicia vulnera dicit.
Grandævúmque patrem, [a] fratrémque, [b] piásque sorores
Cúm gemitu, [c] sociámque tori vocat ore supremo;
Forsitan & matrem crescunt ignísque dolórque;
Languescúntque iterum. simul est extinctus uterque,
Inque leves abiit paulatim spiritus auras:
Alta jacet Calydon. lugent juvenésque senésque:
Vulgúsque, procerésque gemunt: scissæque capillos
Planguntur matres Calydonides [d] Eveninæ.
Pulvere canitiem genitor vultúsque seniles
Fœdat humi fusus; [e] spatiosúmque increpat ævum.
Nam de matre manus, diri sibi conscia facti,
Exegit pœnas, acto per viscera ferro.
Non mihi si centum Deus ora sonantia, linguæ
Ingeniúmque capax, totúmque [f] Helícona dedisset;
Tristia persequerer miserarum dicta sororum.
Immemores decoris liventia pectora tundunt:
Dúmque manet corpus, corpus refovéntque fovéntque:
Oscula dant ipsi, posito dant oscula lecto.
Post cinerem, cineres haustos ad pectora versant:
Affusæque jacent tumulo: signatáque saxo
Nomina complexæ, lacrymas in nomina fundunt.
Quas, [g] Parthaoniæ tandem Latoia clade

INTERPRETATIO.

Dolet tamen quòd pereat morte segni & sine sanguine: atque ait plagas Ancæi esse beatas. Et appellat patrem ætate provectum cum gemitu, & fratrem, & pias sorores, & consortem lecti ultimâ voce: forsitan & matrem. Flamma & cruciatus augentur; minuuntur denuò: ambo unà sunt exhausti, & spiritus paulatim disjectus est in tenuem aërem. Excelsa Calydon prostrata est: juvenes & senes mœrent: plebs & primores gemunt: matres Calydonides Evenina laceras habentes comas se tundunt. Pater humi jacens dehonestat canos & faciem senilem pulvere; atque damnat longam ætatem. Namque matrem quòd attinet, manus sibi conscia repetivit pœnas facinoris, ense trajecto per præcordia. Si Deus præbuisset mihi centum ora loquentia, & lingua ingenium capax, & universum Heliconem, non enarrarem lugubres sermones infelicium sororum. Illæ *oblitæ decoris plangunt livida pectora: & quandiu corpus superest, fovent atque refovent corpus: Illud deosculantur, deosculantur lectum appositum. Postquam in cinerem redactum esset cadaver, pressant cinerem collectum ad pectora, atque jacent porrectæ ad sepulcrum: & complexæ nomen insculptum lapidi fundunt lacrymas in nomen. Quas tandem Latonia expleta exitio*

NOTÆ.

[a] *Fratrem*] Tydeum intelligo; quanquam alios Oeneo assignat Anton. Liberalis.

[b] *Pias*] Quod quidem eventus comprobabit.

[c] *Sociam tori*] Uxorem dicit Cleopatram.

[d] *Evenina*] Eveni, Ætoliæ fluvij, accolæ.

[e] *Spatiosum*] Quia si maturiùs obiisset filij mortem non vidisset.

[f] *Helicona*] Pro Musarum favore, illum Bœotiæ montem incolentium.

[g] *Parthaonia*] Oenei est, à patre Parthaone sic dicta.

Exſatiata domûs, præter Gorgenque [h] nurúmque
Nobilis Alcmenæ, natis in corpore pennis
Allevat; & longas per brachia [i] porrigit alas:
Corneáque ora facit; verſáſque per aëra mittit.
II. Interea Theſeus ſociati parte [k] laboris
Functus, [l] Erechthéas [m] Tritonidos ibat ad arces.
Clauſit iter, fecítque moras [n] Acheloüs eunti,
Imbre tumens. Succede meis, ait, inclyte, tectis,
[o] Cecropida; nec te committe rapacibus undis.
Ferre trabes ſolidas, obliquáque volvere magno
Murmure ſaxa ſolent. vidi contermina ripæ
Cùm gregibus ſtabula alta trahi: nec fortibus illic
Profuit armentis, nec equis velocibus eſſe.
Multa quoque hic torrens nivibus de monte ſolutis
Corpora turbineo juvenilia vortice merſit.
Tutior eſt requies; ſolito dum flumina currant
Limite; dum tenues capiat ſuus alveus undas.
Annuit [p] Ægides: Utarque, Acheloë, domóque
Conſilióque tuo, reſpondit: & uſus utroque eſt.

INTERPRETATIO.

demus Parthaonia tellit pennis genitis in corpore, prater Gorgen & nurum celebris Alcmena; atque extendit prolixas alas per lacertos, & facit ora cornea; & ablegat mutatas per aërem.

II. Interea Theſeus defunctus parte laboris communis revertebatur ad arces Erechthaas Minerva. Acheloüs auctus pluviâ obſtruxit viam, & remoratus eſt redeuntem. Subito domum meam, inquit, illuſtris Cecropida; neque te objice undis furentibus. Conſueverunt abripere tigna integra, & devolvere moles tranſverſas cum magno ſonitu. Vidi excelſa ſtabula propinqua ripa avelli cum gregibus: neq; illic ullius uſus fuit armentis eſſe validis, neque equis eſſe celeribus. Hic etiam torrens, nivibus liquefactis de monte, abſorbuit multa corpora juvenilia vortice turbineo. Quies eſt tutior, donec flumina ferantur conſueto alveo; donec ſua foſſa contineat paucas aquas. Ægides aſſenſus eſt, &, inquit, utar, Acheloë, & domo & ſuaſu tuo; atque uſus eſt utroque.

NOTÆ.

[h] *Nurum*] Dejanira eſt, uxor Herculis.

[i] *Porrigit*] In aves ſunt mutatæ, quas à Meleagro fratre Meleagrides dixerunt; quas quidem cum gallinis Numidicis ſeu Africanis nonnulli confuderunt, alij cæruleâ criſtâ diſtinxerunt. Ideò verò Meleagri nomine inſignitæ illæ aves, quòd certis quibuſdam temporibus in Bœotiam ex Africâ circa Meleagri tumulum convolarent.

[k] *Laboris*] In interficiendo Apro.

[l] *Erecthéas*] In quibus olim Erechtheus regnaverat.

[m] *Tritonides*] Palladem dicit, cui, ut ſæpe dictum à Tritone Libyæ palude, ubi primùm apparuit & educata eſt, hoc nomen impoſitum. Athenis verò ſuum dediſſe illam nihil eſt opus toties repetere.

[n] *Acheloüs*] Fluvius Acarnaniam ab Ætoliâ dividens. Vel igitur multùm ad occaſum expatiatus erat Aper, nec Calidone venire Theſeum eſt arbitrandum; vel circa locorum ſitum multùm erraſſe Poëtam eſt confitendum: nam Calydone Athenas petenti nullo modo obſtare poteſt Achelous, qui hinc longè magis ad occaſum aquas ſuas devolvit.

[o] *Cecropida*] Athenienſis; à Cecrope primo Athenienſium rege.

[p] *Ægides*] Theſeus Ægæi filius.

Pumice multicavo, [q] nec lævibus atria tophis
Structa ſubit. molli tellus erat humida muſco.
Summa [r] lacunabant alterno murice conchæ.
Jamque [ſ] duas lucis partes [t] Hyperione menſo,
Diſcubuêre toris Theſeus comiteſque laborum:
Hac [u] Ixionides, illâ [x] Trœzenius heros.
Parte Lelex, raris jam ſparſus tempora canis.
Quoſque alios parili fuerat dignatus honore
Amnis Acarnanum, lætiſſimus hoſpite tanto.
Protinus appoſitas [y] nudæ veſtigia Nymphæ
Inſtruxêre epulis menſas: dapibúſque remotis
In [z] gemma poſuêre merum. tum maximus heros
Æquora proſpiciens oculis ſubjecta, Quis, inquit,
Ille locus? digitóque oſtendit: &, Inſula nomen
Quod gerat illa, doce. quanquam non una videtur.
Amnis ad hæc, Non eſt, inquit, quod cernimus, unum.
Quinque jacent terræ: [a] ſpatij diſcrimine fallunt.
Quoque minùs ſpretæ [b] factum mirêre Dianæ;
[c] Naïdes hæ fuerant: quæ cùm bis quinque juvencos
Mactaſſent; ruriſque Deos ad ſacra vocaſſent;
Immemores noſtri feſtas duxere choreâs.

INTERPRETATIO.

Intrat atria parata pumice multicavo, & tophis aſperis. Terra erat madida lento muſco. Conchæ diſtinguebant ſupremum lacunar alterno murice. Jamque Sole menſo duas partes diei, Theſeus &. ſocij laborum ſeſe compoſuerunt in lectos; hâc parte Ixionides, illâ Lelex heros Trœzenius, jam diſtincta habens tempora paucis canis; aliique quos fluvius Acarnanum feſtiviſſimus tanto hoſpite dignos judicaverat eo honore. Continuò Nymphæ nudæ pedibus appoſuerunt dapes menſis admotis, & epulis ſublatis fuderunt vinum in gemmam. Tum heros maximus procul videns maria oculis obverſa, Quis, ait ille locus? & indicat digito: atque aſſigna nomen quod illa inſula habeat: quanquam non videtur ſola. Ad hæc fluvius, Non eſt, inquit, ſolum quod videmus. Quinque terræ ſunt porrectæ: decipiunt parvâ differentiâ intervalli. Atque, ut minùs ſtupeas vindictam Dianæ neglectæ; hæ inſulæ *fuerant Naiades: quæ cùm immolaſſent decem juvencos, atque invitaſſent Deos ruris ad ſacra, agitaverunt choreas feſtas noſtri oblitæ.*

NOTÆ.

[q] *Nec lævibus*] Tophus nempe lapis aſper & cavernoſus

[r] *Lacunabant*] Laqueat muricibus, qui cochleæ ſunt genus, itémque conchis alternis diſtinctum, & quaſi teſſellatum erat.

[ſ] *Duas*] Ut tertia reliqua eſſet, quâ ferè Romani, cibum ſumturi, ad quorum mores videtur alludere Poëta, ſolebant diſcumbere.

[t] *Hyperione*] Sole; qui à patre Hyperione Cœli filio illud etiam nomen habuit.

[u] *Ixionides*] Pirithous, Ixionis filius, Theſei perpetuus comes.

[x] *Trœzenius*] Sic dictus Lelex à Trœzene ubi Pitheus regnavit, ille verò habitavit; cujus quidem valdè obſcura eſt hiſtoria.

[y] *Nudæ veſtigia*] Pedes nudos habentes.

[z] *Gemmâ*] Vaſe vinario ex gemmâ confecto.

[a] *Spatij diſcrimine*] Quia parvum, vixque è longinquo proſpicientibus conſpicuum.

[b] *Factum*] De quo ſuprà, in Oeneo per Aprum ulciſcendo.

[c] *Naïdes*] Fontium ſunt Nymphæ.

[d] Intumui: quantúsque feror, cum plurimus, unquam;
Tantus eram: paritérque animis immanis & undis
A silvis silvas, & ab arvis arva revelli.
Cúmque loco Nymphas, memores [e] tum denique nostri,
In freta provolvi. fluctus nostérque marísque
Continuam diduxit humum; partésque resolvit
In totidem, mediis quot cernis [f] Echinadas undis.
III. Ut tamen ipse vides, procul, en procul una recessit
Insula grata mihi. Perimelen navita dicit.
Huic ego [g] virgineum dilectæ nomen ademi.
Quod pater Hippodamas ægrè tulit: inque profundum
Propulit è scopulo pariturae corpora natæ.
Excepi; nantémque ferens, O proxima cælo
Regna vagæ, dixi, sortite, [h] tridentifer, undæ,
In quo desinimus, quo sacri currimus amnes,
[Huc ades, atque audi placidus, Neptune, precantem.]
Huic ego, quam porto, nocui. si mitis, & æquus,
Si pater Hippodamas, aut si minùs impius esset;
Debuit illius misereri; ignoscere nobis.
Affer opem; mersæque precor feritate paternâ
Da, Neptune, locum: vel sit locus ipsa licebit.
Hanc quoque [i] complectar. [k] movit caput æquoreus rex:
Concussítque suis omnes assensibus undas.

INTERPRETATIO.

Inflatus sum, atque excurro quantus cum maximus unquam; tantus eram: & æqualiter terribilis irâ & fluctibus abripui nemora à nemoribus, & campos à campis. Et protraxi in mare Nymphas tum denique nostri non oblitas, cum loco. Unda nostra & freti divellit solum conjunctum, atque divisit in totidem partes, quot vides Echinadas in mediis fluctibus.

III. *Cæterùm uti cernis ipse procul, ecce una insula mihi accepta procul abiit. Nautæ vocant Perimelen. Ego sustuli huic amatæ nomen virgineum. Quod parens Hippodamas iniquo animo passus est: & deturbavit ex caute corpus filiæ fœtum enixuræ. Excepi; & sustentans natantem, ô dixi, tridentifer, qui consecutus es sorte imperium in aquas incertas proximum cælo, in quo nos fluvij sacri subsistimus, in quem fluimus, huc adsis, atque æquus ausculta oranti, Neptune. Ego obfui huic quam fero. Si parens Hippodamas esset lenis & justus, aut minus impius, debuit illius misereri, nobis parcere. Subveni, & præbe sedes, quæso, submersæ sævitiâ paternâ: vel concedatur ipsa sit sedes. Complectar hanc etiam. Deus maris capite annuit, atque movit omnes aquas suo nutu.*

NOTÆ.

[d] *Intumui*] Optimè verò eo verbo usus est Poëta, quod pariter & fluvij iram, & ejus erumpentem impetum ob oculos ponit.

[e] *Tum*] Cùm ipsius iram sentirent.

[f] *Echinadas*] Quæ insulæ sunt ad Acheloi ostium, ex limo ab eo devecto conflatæ; quibus quidem vel ab Echinis quibus abundare dicuntur, vel ab Echino quodam vate, ut sensit Apollodorus, nomen illud impositum.

[g] *Virgineum*] Illam vitiavit.

[h] *Tridentifer*] Neptunum dicit, cui tridens pro sceptro attributum.

[i] *Complectar*] Illam verò, sicuti & reliquas vicinas Echinadas Achelous alluit.

[k] *Movit caput*] Annuendi causâ.

Extimuit Nymphe : [l] nabat tamen. ipſe natantis
Pectora tangebam trepido ſalientia motu :
Dúmque ea contrecto, totum dureſcere ſenſi
Corpus ; & inductâ condi præcordia terrâ.
[Dum loquor ; amplexa eſt artus nova terra natantes ,
Et gravis increvit mutatis inſula membris.]
IV.. Amnis ab his tacuit. factum mirabile cunctos
Moverat. irridet credentes : utque Deorum
Spretor erat, mentíſque ferox [m] Ixione natus ;
Ficta refers, nimiúmque putas, Acheloë, potentes
Eſſe Deos, dixit ; ſi dant adimúntque figuras.
Obſtupuêre omnes ; nec talia dicta probarunt :
Ante omnéſque Lelex, animo maturus & ævo ,
Sic ait : Immenſa eſt, finémque potentia cæli
Non habet : & quidquid Superi voluêre, peractum eſt.
Quoque minùs dubites ; tiliæ contermina quercus
Collibus eſt Phrygiis, modico circumdata muro.
Ipſe locum vidi : nam me [n] Pelopeïa Pittheus
Miſit in arva, ſuo quondam regnata parenti.
Haud procul hinc ſtagnum ; tellus habitabilis olim ;
Nunc celebres mergis [o] fulicíſque paluſtribus undæ.
Jupiter huc, ſpecie mortali, cúmque [p] parente

INTERPRETATIO.

Nympha exterrita eſt : nihilominus natabat : egomet tangebam pectus natantis micans metu timido : & dum illud tango, adverti univerſum corpus indurari, & viſcera premi terrâ appoſitâ. Dum verba facio; nova terra complexa eſt membra nantia, & inſula ponderoſa adnata eſt verſis artubus.

IV. Poſt hæc fluvius ſiluit. Factum mirandum omnes tetigerat. Filius Ixionis exſibilat fidem adhibentes ; atque ut erat Deorum contemtor & ſuperbo animo, Vana memoras , inquit , atque credis Deos nimium poſſe, Acheloë , ſiquidem præbent atque tollunt formas. Omnes mirati ſunt; neque ejuſmodi verbis faverunt : & Lelex ante omnes , mente ſapiens atque ætate , ſic dicit : Poteſtas Deorum eſt infinita, neque terminis ullis comprehenditur : & quodcumque Dij cupierunt abſolutum eſt. Et ut minùs haſites , quercus eſt proxima tiliæ in vallibus Phrygiis cincta parvo muro. Ego vidi locum : nam Pittheus miſit me in agros Pelopeïos, qui olim ſub poteſtate fuerant ſui patris. Non longè inde lacus ; terra olim hoſpitalis : Nunc aqua frequentata à mergis & fulicis paluſtribus. Jupiter figurâ humanâ & caducifer Atlantiades

NOTÆ.

[l] *Nabat tamen*] Modum quo inſulæ nonnunquam ex advectis varij generis quiſquiliis, lignis, &c. intermixto fluctuante limo formantur, planiſſimè ſub fabulæ titulo deſcripſit Poëta.

[m] *Ixione natus*] Pirithous, ex Centaurorum, Superûm contemtorum, genere.

[n] *Pelopeia*] Phrygiam dicit , Aſiæ minoris regionem , Tantalo Pelopis patri regnatam , in quam à Pittheo Pelopis filio Lelex dimiſſus.

[o] *Fulicis*] Aves ſunt aquaticæ notiſſimæ, quas dicimus nos *des Poules d'eau.*

[p] *Parente*] Majâ *ſcilicet* Atlantis filiâ, à quâ Mercurius Atlantiades dicitur.

[q] Venit Atlantiades [r] positis caducifer alis.
[s] Mille domos adière, locum requiémque petentes :
Mille domos clausère seræ. tamen una recepit,
[t] Parva quidem, stipulis & cannâ tecta palustri :
Sed pia Baucis anus, parilíque ætate [u] Philemon
Illâ sunt annis juncti juvenilibus ; illâ
Consenuêre casâ : paupertatémque [x] fatendo
Effecêre levem, nec iniquâ mente ferendam.
Nec refert, dominos, illic, famulósne requiras ;
Tota domus, duo sunt : idem paréntque jubéntque.
Ergo ubi Cælicolæ parvos tetigêre penates ;
Submissóque humiles intrarunt vertice postes ;
Membra senex posito jussit relevare sedili:
Quò superinjecit textum rude sedula Baucis.
Inde foco tepidum cinerem dimovit : & ignes
Suscitat hesternos ; foliísque & cortice sicco
Nutrit ; & ad flammas animâ producit anili :
Multifidásque faces, ramaliáque arida tecto
Detulit, & minuit, parvóque [y] admovit aëno.

INTERPRETATIO.

descendit cum patre, omissis alis. Accesserunt ad mille domos, rogantes hospitium & requiem. Obices obserarunt mille domos. Tamen una accepit illos, exigua quidem, tecta stipulis & arundine palustri. Verùm Baucis pia vetula, atque Philemon in illâ convenerunt ætate integrâ : illo tugurio senectutem contraxerant : & inopiam agnoscendo reddiderunt eam facilem, neque tolerandam averso animo. Neque interest ibi voces heros an servos : universa familia duo sunt ; idem & imperant & obtemperant. Postquam igitur Dii adierunt exiguam casam, atque subierunt parvam januam capite inclinato, senex hortatus est quietem præbere artubus, oblato sedili, quod officiosa Baucis sternit crasso texto. Deinde abstulit calidum cinerem foco, atque excitat ignes hesternos, atque fovet frondibus & cortice arido, & perducit ad flammas spiritu anili ; & attulit ligna in multa segmenta divisa, & ramusculos siccos tecto dereptos, & fregit, & admovit exiguo cacabo ;

NOTÆ.

[q] *Venit*] Fabulam inceptat Poëta, quæ prorsus ex Lothi historia Genes. 19. exsculpta videtur : ut ejus scopum nihil necesse sit Christianis inculcare.

[r] *Positis*] Neque verò quinam essent Angeli, quos nescientes exceperunt viri Sancti, ipsi testabantur : neque jam, cum Majestatis insignibus Jesus crucifixus nequissimos hypocritas à viris bonis segregaturus totam terram peterrat. Actiùs ad corpus mortuũ infames corvi ingruerent, quàm advolant perspicaces aquilæ, siquidem quod his intus servatur illis profunderetur.

[s] *Mille domos*] Cujus verò domum, mentem, Animum, cor ipsum non obsidet, Dei gratia, in quo vivimus, movemur, & sumus? Sed proh dolor! *Mille sera clausère domos.*

[t] *Parva*] Quid enim parvis potentes facerent : Moles eos moveri non patitur ; neque ad infima respicient qui ex superbiæ solio cuncta despiciunt.

[u] *Philemon*] Hunc Poëtæ villicum fuisse nonnulli volunt.

[x] *Fatendo*] Siquidem non aliud homines malum urgeat, quàm optata non posse consequi ; haud ego scio quibus incommodis magis quàm divites paupetes vexentur, qui quod non sunt stultè videri velle, ut plurimis placet, sapienter omiserunt.

[y] *Admovit*] Annon eâ curâ mores totámque aniculæ rationem ob oculos ponit Poëta, ut ipsam coram cernere videaris? Ideò autem in re tam facili pedem sisto, ut tyronem ex ejusmodi descriptionibus parem sibi in scribendo seu loquendo comparare diligentiam & elegantiam adhorter,

Quodque ſuus conjux riguo collegerat horto,
Truncat olus foliis. furcâ levat ille bicorni
Sordida terga ſuis, nigro pendentia tigno:
Servatóque diu reſecat de tergore partem
Exiguam; ſectámque domat ferventibus undis.
Interea [z] medias fallunt ſermonibus horas:
Sentiríque moram prohibent. erat alveus illic
Fagineus, curvâ clavo ſuſpenſus ab anſâ:
Is tepidis impletur aquis; artúſque [a] fovendos
Accipit. in medio torus eſt de mollibus ulvis
Impoſitus lecto, ſpondâ pedibúſque ſalignis.
Veſtibus hunc velant, quas non niſi tempore feſto
Sternere conſuêrant: ſed & hæc viliſque vetúſque
Veſtis erat, lecto non indignanda ſaligno.
[b] Accubuêre Dei. menſam ſuccincta treménſque
Ponit anus. menſæ ſed erat pes tertius impar:
[c] Teſta parem fecit. quæ poſtquam ſubdita [d] clivum
Suſtulit; æquatam [e] mentæ terſere virentes.
Ponitur hîc [f] bicolor [g] ſinceræ bacca Minervæ,
Conditáque in liquidâ corna [h] autumnalia fœce,

INTERPRETATIO.

& concidit olera quæ ſuus conjux collegerat in horto riguo. Ille deripit furcâ bicorni turpia terga porci pendentia trabe fumidâ; atque abſcindit de tergo diu ſervato parvam partem; & mollit abſciſſam aquis bullientibus. Interea tædium tollunt temporis interjecti colloquio, & faciunt ne cunctatio moleſta ſit. Ibi erat crater fagineus ſuſpenſus clavo ab anſâ curvâ: is impletur aquis calidis, atque accipit membra lavanda. In medio erat torus de lentis ulvis impoſitus lecto, ſpondâ & pedibus ſalignis. Hunc ſternunt tapete, quem non niſi tempore feſto ſoliti erant depromere: ſed & ille tapes & vilis & vetus erat, non erubeſcendus lecto ſaligno. Dij accubuerunt. Anus accincta & tremens admovet menſam; verùm pes tertius menſæ erat diſſidens, later fecit æqualem: qui poſtquam ſubjectus demſit inæqualitatem, menta virides effinxerunt æquatam. Tum apponitur bacca bicolor intemerata Palladis, & corna autumnalia defruto condita,

NOTÆ.

[z] *Medias*] Donec fumoſum & durum lardum domitum & coctum eſſet.

[a] *Fovendos*] Sacris etiam litteris commendatus utiliſſimus ille mos, hoſpitum pedes lavare.

[b] *Accubuêre Dei*] Utinam verò iſto exemplo quàm Deo gratæ virtutes frugalitas & hoſpitalitas, quàm in ſe utiles, quàm, vel nullo Deo inhabitante, & pulcræ, & jucundæ ſint, hominibus liceret ſeu potiùs liberet perſpicere.

[c] *Teſta*] Fragmentum aliquod teſtæ, quod, ne menſa titubaret, pedis brevitati mederetur.

[d] *Clivum*] Non quidem quòd eſſet, verùm quòd ob pedis brevitatem eſſe videretur.

[e] *Menta*] Quæ attritu gratum odorem emitterent.

[f] *Bicolor*] Aliâ parte vireſcentibus, alterâ nigricantibus.

[g] *Sincera*] Quia Minerva, in cujus tutelâ oliva, quam produxit, virgo eſt caſtiſſima.

[h] *Autumnalia*] Quæ Autumno matureſcunt; tunc etiam, ſicuti & alia, muſto condiuntur.

Intubáque

[i] Intubáque, & [k] radix, & [l] lactis massa coacti;
Ováque, non acri leviter versata favillâ;
Omnia fictilibus. post hæc cælatus eâdem
Sistitur argillâ crater; fabricatáque fago
Pocula, qua cava sunt, flaventibus illita [m] ceris.
Parva mora est; [n] epulásque foci misêre calentes:
Nec longæ rursus referuntur vina senectæ;
Dantque locum mensis paulùm seducta secundis.
Hîc nux, hîc mista est rugosis [o] carica [p] palmis,
Prunáque, & in patulis redolentia mala canistris,
Et de purpureis collectæ vitibus uvæ.
Candidus in medio favus est. super omnia vultus
Accessêre boni: [q] nec iners pauperque voluntas.
Interea, quoties haustum cratera repleri
Sponte suâ, per seque vident succrescere vina,
Attoniti novitate pavent, manibúsque supinis
Concipiunt Baucísque preces timidúsque Philemon:
Et veniam dapibus, nullísque paratibus orant.
Unicus anser erat, minimæ [r] custodia villæ:

INTERPRETATIO.

& cicoreum, & raphanus, & caseus recens, & ova leviter versata in tepido cinere: atque hæc *omnia in vasibus terreis. Postea sculptus urceus ex eâdem terrâ apponitur, & pocula facta ex fago, obducta ceris flavis, quâ parte sunt cava. Breve est tempus, & foci dederunt dapes calidas: neque rursus apponitur vinum vetus. Atque* hæc *paulùm seposita vicem præstant bellariis. Tum nux, tum ficus arida juncta sunt corrugatis dactylis, itemque pruna & mala fragrantia in corbibus, cum racemis collectis ex rubris vitibus. Favus albus est in medio. Læta facies addita est super omnia, & voluntas neque segnis neque parca. Interea cùm advertunt urceum repleri per se quoties vacuus esset, atque ultro vina augeri, stupentes novitate timent, & Baucis & pavidus Philemon ad preces confugiunt manibus in cœlum sublatis, & veniam implorant epulis, atque exiguo apparatui. Unicus anser erat, custos vilissimæ villæ.*

NOTÆ.

[i] *Intuba*] Est intubus seu intubum genus herbæ, sub quo cichoreum etiam intelligitur. *Endive, Chicorée.*

[k] *Radix*] Raphanus à Græcis dicitur. *Des Raiforts.*

[l] *Lactis coacti*] Casei recentis.

[m] *Ceris*] Multus est nimirum in ligno expoliendo ceræ usus.

[n] *Epulas*] Lardum nempe cum oleribus. Cæterùm, utut apparatus levis, & cibi tenues, more tamen Romano ordinata cœna; ut ejus ineuntis ferculum, deinde solidiores cibi, novissimè Bellaria apposita fuerint.

[o] *Carica*] Eo nomine appellantur ficus, cujus generis in Syriâ esse Plinius meminit.

[p] *Palmis*] *Dactylos* vulgò vocitant. *Des Dattes.*

[q] *Nec iners voluntas*] Ea verò est quæ apud nos ponit beneficium: nam de vanâ illâ & mendaci, quam garrulis officiorum pollicitationibus ineptis gesticulationibus malè simulare didicerunt plerique nostri homines, ab omni re bonâ alieni, de urbano illo latrocinio, inquam, non possit sine odio vir bonus cogitare.

[r] *Custodia*] Anseres etiam in Capitolio, quòd sopitos custodes ad arcis defensionem adversus Gallos excitavissent, publicè ali ex Plutarcho discimus.

Quem Dîs hoſpitibus domini mactare parabant :
Ille celer pennâ tardos ætate fatigat ;
Eluditque diu : tandémque eſt [f] viſus ad ipſos
Confugiſſe Deos. Superi vetuêre necari ;
Dîque ſumus ; meritáſque luet vicinia pœnas
Impia, dixerunt. vobis immunibus hujus
Eſſe mali dabitur : modò veſtra relinquite tecta ;
Ac noſtros [t] comitate gradus ; & in ardua montis
Ite ſimul. parent ambo, baculíſque levati
[u] Nituntur longo veſtigia ponere clivo.
Tantum aberant ſummo, quantum ſemel ire ſagitta
Miſſa poteſt : flexête oculos, & merſa palude
Cætera proſpiciunt : tantum ſua tecta manere.
VIII. IX. Dumque ea mirantur ; dum deflent fata ſuorum :
Illa vetus dominis etiam caſa parva duobus,
[x] Vertitur in templum : furcas ſubiêre columnæ :
Stramina [y] flaveſcunt ; adopertáque [z] marmore tellus,
Cælatæque fores, auratáque tecta videntur.
Talia cum placido [a] Saturnius edidit ore :
Dicite, juſte ſenex, & fœmina conjuge juſto
Digna, quid optetis. cum Baucide pauca locutus,
Conſilium Superis aperit commune Philemon :

INTERPRETATIO.

quem domini volebant occidere in gratiam Deorum hoſpitum. Ille velox pennis laſſat lentos annis, & diu effugit ; atque tandem viſus eſt confugiſſe ad Deos ipſos. Illi prohibuerunt occidi, Diique ſumus, inquiunt ; & vicinia impia dabit pœnas quas meruit : vobis concedetur eſſe expertibus hujus cladis : Deſerite tantùm veſtras ſedes, atque ſequimini noſtra veſtigia, & venite unà in cacumen montis. Uterque obſequuntur, & ſuſtentati ſcipionibus conantur aſcendere excelſum montem. Tantum diſtabant a cacumine quantum jactus ſagittæ poteſt comprehendere : converterunt oculos, & proſpiciunt ſuam domum ſolam reſiduam, alia omnia abſorpta lacu.

VIII. IX. *Et dum ea ſtupent ; dum lugent ſortem ſuorum, illud antiquum tugurium etiam anguſtum duobus dominis mutatur in ædem : columnæ vices præſtiterunt furcarum ; tectum flaveſcit, & terra conſpicitur, ſtrata marmore, janua ſculpta, & domus auro oblita : cùm Jupiter ejuſmodi protulit amico ore. Aperite juſte ſenex, & fœmina digna juſto marito, quid voveatis. Poſtquam Philemon pauca locutus eſſet cùm Baucide Diis patefacit commune deſiderium ;*

NOTÆ.

[f] *Viſus*] Quia tandem ad illos qui ſe non inſectabantur evaſit.

[t] *Comitate*] Antiquè ; pro *comitamini*.

[u] *Nituntur longo*] Nimirum difficile eſt admodum ab improborum commercio, deinde & pœnis ſeſe extricare : quanquam pro viribus niti ſi quis cogitat, utcumque ad montis ardua Deus aſcendere jubeat, vel in medio clivo poſſit ſervari.

[x] *Vertitur*] Non eſt hæc fabula, ſiquidem bene intelligas : hiſtoria eſt vera, quæ quotidie renovatur, & in æternum manebit. Templa enim fiunt denique, in quibus Spiritus Dei habitat, quicumque eum in ſuo ex argillâ tenui ergaſtulo excipere ſatagunt.

[y] *Flaveſcunt*] Quia in aurum mutata.

[z] *Marmore*] Templi ſolum marmore ſtratum.

[a] *Saturnius*] Jupiter *ſcilicet* Saturni filius.

[b] Esse sacerdotes, delubráque vestra tueri
Poscimus: & quoniam concordes egimus annos;
Auferat hora duos eadem: nec conjugis unquam
Busta meæ videam; neu sim tumulandus ab illâ.
Vota fides sequitur. templi tutela fuêre;
Donec vita data est. annis ævoque soluti
Ante gradus sacros cum starent fortè, locique
Narrarent casus; frondere Philemona Baucis,
Baucida conspexit senior frondere Philemon.
Jamque super geminos crescente cacumine vultus,
Mutua, dum licuit, reddebant dicta; Valeque,
O conjux, dixêre simul: simul abdita texit
Ora [c] frutex. ostendit adhuc [d] Tyaneïus illic
Incola de gemino vicinos corpore truncos.
Hæc mihi non vani (neque erat cur fallere vellent)
Narravêre senes. equidem pendentia vidi
Serta super ramos: ponénsque recentia, dixi,
Cura pii Dîs sunt, &, qui coluêre, coluntur.
X. Desierat: cunctósque & res & moverat auctor;
Thesea præcipuè: quem facta audire volentem
Mira Deûm, nixus cubito Calydonius amnis
Talibus alloquitur: Sunt, ô fortissime, quorum
Forma semel mota est, & in hoc renovamine mansit.

INTERPRETATIO.

Petimus esse Sacerdotes, & servare vestra templa; & quoniam ætatem transegimus unanimes, eadem hora utrumque tollat; neque unquam aspiciam sepulcrum meæ uxoris, neve sim sepeliendus ab illâ. Eventus respondet desideriis: fuerunt aditui quandiu vita concessa est. Confecti annis atque senio cùm fortè essent ante gradus sacros, & referrent fortunam loci, Baucis vidit Philemonem frondescere, Philemon senex Baucidem. Jamque fastigio crescente super utriusque faciem mutuos commutabant sermones, dum licuit; & dixerunt simul, Vale Consors, simul arbor obduxit ora condita. Incola Tyaneïus ibi adhuc monstrat stipites propinquos factos ex duobus corporibus. Senes nequaquam mendaces mihi ista retulerunt: neque erat cur vellent mentiri. Equidem vidi corollas pendentes ex ramis, atque affigens novas dixi, Pij sunt cura Diis, & qui eos honoraverunt honorantur.

X. *Absolverat; & factum, &* ejus *caussa omnes tetigerat. præsertim Theseum; quem cupientem audire miracula à Diis exhibita fluvius Calydonius cubito incumbens ità affatur. Sunt, ô generose, quorum figura mutata est semel, atque perstitit in hâc mutatione.*

NOTÆ.

[b] *Esse Sacerdotes*] Stulta porcis, cujusmodi terra est obruta, petitio videbitur, qui non aliud quàm se luto & voluptatibus involvere & ingurgitare cupiunt: quibus quidem, modò paululùm expectent, sua portio non deerit. Ast enim illis qui, à quo habent omnia, verum Deum cognoscunt, nihil majus videri potest quàm cum eo esse, ab illo moveri, illius obsequi voluntatibus, ab ejus nutu pendere, Dei esse, Deum habere, Deos esse denique: quæ omnia & infinita alia ità res una sunt & eadem, in apertissimo sole piis posita, ut ad illa impij planissimè cæcutiant.

[c] *Frutex*] Pro stirpe posuit. Mutatus enim est Philemon in quercum; Baucis in tiliam.

[d] *Tyaneius*] Tyanâ Cappadociæ urbe in Phrygiam advecto.

Sunt, quibus in plures jus est transire figuras :
Ut tibi, [e] complexi terram maris incola, [f] Proteu.
Nam modò te juvenem, modò te videre leonem,
Nunc violentus aper : nunc, quem tetigisse timerent,
Anguis eras : modò te faciebant cornua taurum.
Sæpe lapis poteras, arbor quoque sæpe videri.
Interdum, faciem liquidarum imitatus aquarum,
Flumen eras : interdum undis contrarius ignis.
XI. Nec minus [g] Autolyci conjux Erisichthone nata
Juris habet. pater hujus erat, qui numina Divûm
Sperneret ; & nullos aris adoleret honores.
Ille etiam [h] Cereale nemus violasse securi
Dicitur ; & lucos ferro temerasse vetustos.
Stabat in his ingens annoso robore quercus ;
Una nemus : vittæ mediam, [i] memoresque tabellæ,
Sertáque cingebant voti argumenta potentis
Sæpe sub hac [k] Dryades festas duxêre choreas :

INTERPRETATIO.

Sunt quibus est potestas concedere in plures formas ; quemadmodum tibi, Proteu, habitator aequoris cingentis tellurem. Nunc enim te conspexerunt hominem, nunc leonem : modò eras sus ferus, modò serpens quem metuerent tangere : quandoque cornua te fingebant taurum. Sæpe poteras speciem induere saxi, sæpe etiam arboris. Nonnunquam simulans vultus fluidarum aquarum eras fluvius; nonnunquam ignis contrarius aquis.

XI. *Neque Autolyci uxor, filia Erisichthonis, minori gaudet potestate. Parentem habebat, qui negligeret Deorum imperia, neque præberet ulla thura altaribus. Ille quoque creditur temerasse silvam Cereri sacram bipenni ; atque vastasse lucos antiquos securi. Quercus vasta antiquo ligno in his erat, sola instar silvæ : Vittæ, & tabulæ grati animi indicia, & serta, quæ signa erant desideriorum expletorum, complectebantur mediam. Dryades agitaverunt sæpe festivas choreas sub eâ.*

NOTÆ.

[e] *Complexi*] Nam terra omnium elementorum infima, quam aqua ambit.

[f] *Proteu*] Quis fuerit Proteus iste formam identidem immutans, haud facile est assequi. Deum marinum Neptuni & Phœnices filium faciunt nonnulli ; alij Oceani & Tethyos ; Herodotus regem dicit fuisse Ægypti, qui Trojani belli temporibus floruerit. Quisquis ille fuerit non modò varias formas induisse, sed aliis alias induxisse videtur, qui de ejus mutationibus diversissima prodidere. Illas nonnulli Deo, qui Proteus sit, idem in rebus diversissimis, attribuunt : alij materiæ, quæ per varias formas distinguatur : quidam intellectui, qui in res omnes quas cogitat sese immutet ; vel etiam veritati, quæ priusquam qualis est menti sese offerat, variis illi phantasmatibus illudat. Proteum deinde mimum artificiosissimè quosvis imitantem ; vel nautam ventis omnibus utentem ; Sophistam, præterea Philosophum, Magum, Politicum præsertim rebus omnibus sese accommodantem hic aut ille scripserunt : ut Proteo mutabiliorem esse oporteat qui innumeros quos unus effecit ad omnia velit comitari.

[g] *Autolyci*] Fuit Autolycus Antycleæ, quæ Ulyssem peperit, genitor ; furandi scientiâ à Mercurio donatus ; cujus quidem uxor, nomine *Metra*, Erisichthonis filia varias quoque induere formas solita.

[h] *Cereale*] Cereri frugũ deæ consecratum.

[i] *Memores*] Gratum eorum animum significantes, qui, Nymphæ, in quercu habitantis, seu magis Cereris beneficio, votorum compotes facti fuerant. Qui mos quidem memores tabellas Diis ex arboribus suspendendi ex Poëtis passim cognoscitur.

[k] *Dryades*] Nymphæ silvas incolentes, quarum vita in quercubus præsertim, à quibus nomen acceperunt.

Sæpe etiam, manibus nexis ex ordine, trunci
Circuiêre modum: mensutáque roboris ulnas
Quinque ter implebat. nec non & cætera tanto
Silva sub hac, silvâ quanto jacet herba sub omni.
Non tamen idcirco ferrum [l] Triopeïus illâ
Abstinuit; famulósque jubet succidere sacrum
Robur: & ut jussos cunctari vidit, ab uno
Edidit hæc raptâ sceleratus verba securi:
Non dilecta [m] Deæ solum, sed & ipsa licebit
Sit Dea, jam tanget frondente cacumine terram.
Dixit: &, obliquos dum telum librat in ictus,
Contremuit, gemitúmque dedit [n] Deoïa quercus:
Et pariter frondes, pariter pallescere glandes
Cœpêre; ac longi sudore madescere rami.
Cujus ut in trunco fecit manus impia vulnus;
Haud aliter fluxit discussâ cortice sanguis;
Quam solet, ante aras ingens ubi victima taurus
Concidit, abruptâ cruor è cervice profusus.
Obstupuêre omnes: [o] aliquísque ex omnibus audet
Deterrere nefas, sævámque inhibere bipennim.
Aspicit hunc, Mentísque piæ cape præmia, dixit
[p] Thessalus: inque virum convertit ab arbore ferrum:
Detruncátque caput; repetitáque robora cædit.
Editus è medio sonus est cum robore talis:
Nympha sub hoc ego sum Cereri gratissima ligno:

INTERPRETATIO.

Sæpe etiam manibus conjunctis ex ordine, complexa sunt magnitudinem stipitis; & mensura ejus exæquabat quindecim ulnas: atque reliquæ arbores non minùs huic inferiores erant, quàm herba est infra omnes arbores. Non tamen ideo Triopeius avertit securim ab illâ; atque servis imperat exscindere sacrum lignum: atque ut vidit jussos morari, correptâ securi ab uno protulit has voces: Quanquam non modò sit Deæ Nympha *cara, sed & ipsa Dea, jam feriet solum frondoso culmine. Dixit, &, dum tollit bipennem in ictus obliquos, quercus Deïoia contremuit & gemuit: & folia simul & glandes cœperunt pallescere, & rami protensi humescere sudore. In cujus stipite postquam manus impia impegit plagam, non aliter cruor manavit disjecto cortice, quàm solet sanguis emissus ex cervice apertâ, cùm taurus magnus procubuit victima pro altaribus. Omnes admirati sunt; atque aliquis inter cæteros non veretur dehortari flagitium, atque removere securim. Thessalus hunc intuetur, atque, inquit, Sume mercedem animi pij; & convertit bipennem ab arbore in virum, & abscindit caput, & abscindit quercum repetitam. Vox ejusmodi prodiit è mediâ arbore: Ego sum Nympha carissima Cereri sub hoc ligno.*

NOTÆ.

[l] *Triopeius*] Erisichthon Triopæ filius.
[m] *Dea*] Cereri, *scilicet*.
[n] *Deioïa*] Cerealis; ἀπὸ τῆς Δηοῦς, à Cerere.
[o] *Aliquis*] Ex servis, *scilicet*: quanquam aliter Callimachus.
[p] *Thessalus*] Erisichthon.

Quæ tibi factorum pœnas instare tuorum
Vaticinor moriens nostri solatia leti.
Persequitur scelus ille suum: labefactáque tandem
Ictibus innumeris, adductáque funibus arbor
Corruit, & multam prostravit pondere silvam.
Attonitæ Dryades damno nemorísque suoque,
Omnes germanæ, Cererem cum vestibus atris
Mœrentes adeunt; pœnámque Erisichthonis orant.
Annuit his: capitísque sui pulcherrima motu
Concussit gravidis oneratos messibus agros:
Molitúrque genus pœnæ [q] miserabile, si non
Ille suis esset nulli miserabilis actis,
Pestifera lacerare Fame. quæ quatenus ipsi
Non adeunda Deæ, [r] (neque enim Cererémque Famémque
Fata coïre sinunt) montani numinis unam
Talibus agrestem compellat [s] Oreada dictis:
Est locus extremis [t] Scythiæ glacialis in oris,
Triste solum, sterilis, sine fruge, sine arbore, tellus;
Frigus iners illic habitant, Pallorque, Tremórque,
Et jejuna Fames: ea se in præcordia condat
[u] Sacrilegi scelerata jube. nec copia rerum
Vincat eam; superetque [x] meas certamine vires.
Neve viæ spatium te terreat; accipe currus:

INTERPRETATIO.

qua obiens tibi prædico pœnas tuorum scelerum adesse, quæ sunt consolatio nostræ mortis. Ille perficit facinus suum. atque arbor denique evicta ictibus innumeris, & attracta funibus collapsa est, & dejecit multas arbores pondere. Dryades exterritæ strage silvæ & suâ, omnes sorores accedunt ad Cererem lugentes cum pullis vestimentis; atque rogant supplicium Erisichthonis. Illis assentitur, & formosissima agitavit campos graves messibus copiosis nutu sui capitis: atque parat genus mortis miserandum, nisi ille nulli esset flendus suis flagitiis; parat *discerpere fame crudeli. Quæ quia non convenienda ipsi Divæ, neque enim fata patiuntur Cererem & famem concurrere, alloquitur ejusmodi verbis unam Oreadem agrestem potentia montana: Est locus in ultimis regionibus gelidæ Scythiæ, Solum lugubre, terra infœcunda, sine segete, sine arboribus: frigus ignavum, & pallor & tremor illic sedes habent, cum vacuâ fame: fac ea se abdat in viscera impij. Neque bonorum affluentia eam superet; & vincat meam potentiam contentione. Ne verò loci distantia te moveat, sume currus,*

NOTÆ.

[q] *Miserabile*] Quòd ad misericordiam quosvis commoveret.

[r] *Neque enim*] Utinam verò Christianis nostris, quod Ethnicus docuit, libêret cognoscere; Christianis, inquam, qui Deo conjuncti, ut sese falsò gloriantur, illi juxtà sibique ejusmodi non verentur aggregare, quæ referre injurium videtur.

[s] *Oreada*] Montanam nympham. Ἀπὸ τοῦ ὄρους, à monte enim quasdam cognominavit superstitiosa antiquitas.

[t] *Scythia*] Quæ Europæ est regio in Asiam vastissimè prorumpens.

[u] *Sacrilegi*] Erisichthonis, *scil.*

[x] *Meas*] Quæ in alendo & exsaturando sitæ sunt.

Accipe. quos frænis [y] altè moderêre, [z] dracones.
Et dedit. illa dato subvecta per aëra curru
Devenit in Scythiam: rigidique cacumine montis
[a] (Caucason appellant) serpentum colla levavit:
Quæsitámque Famem lapidoso vidit in agro,
Unguibus & raras vellentem dentibus herbas.
Hirtus erat crinis; cava lumina: pallor in ore:
Labra incana situ: scabræ rubigine fauces:
Dura cutis, per quam spectari viscera possent:
Ossa sub incurvis exstabant arida lumbis:
Ventris erat pro ventre locus. pendere putares
Pectus, & à [b] spinæ tantummodò crate teneri.
[c] Auxerat articulos macies, genuúmque rigebat
Orbis, & immodico prodibant tubera talo.
Hanc procul ut vidit, (neque enim est accedere juxta
Ausa) refert mandata Deæ; paulúmque morata,
Quanquam aberat longè, quanquam modò venerat illuc,
Visa tamen sensisse Famem; retróque dracones
Egit in [d] Hæmoniam versis sublimis habenis.
XII. Dicta Fames Cereris [e] (quamvis contraria semper
Illius est operi) peragit; perque aëra vento
Ad jussam delata domum est: & protinus intrat

INTERPRETATIO.

sume dracenes, quos potenter regas frænis: atque dedit. Illa vecta curru oblate per aërem pervenit in Scythiam: atque levavit cervices draconum in vertico montis prærupti (vocant Caucason) atque intuita est famem expetitam in campe saxis obsito. quæ carpebat unguibus & dentibus rara gramina. Capillus erat hispidus; oculi depressi; pallor in vultu; labia albicantia squallore; fauces aspera rubigine; pellis dura, per quam præcordia possent cerni: ossa exsiccata eminebant sub lumbis gibbosis. Locus alvi erat pro alvo: credores pectus esse suspensum, & teneri tantùm à texto spina. Macies amplificaverat nedos, & orbis genuum tumebat, & tubera extabant immenso tale. Cùm advertit eam procul, (neque enim ausa est propiùs accedere) memorat jussa Deæ; & cùm paululùm substitisset, tametsi longè stabat, tametsi modò venerat illuc, visa tamen sensisse famem; & excelsa retrò flexit serpentes in Thessaliam mutatis habenis.

XII. Fames exequitur jussa Cereris, quanquam est semper opposita illius actioni: atque vecta est vento per aërem ad domum præscriptam; & statim subit

NOTÆ.

[y] *Altè*] Per aëra nempe, ut ad Scythiam altissimam regionem perveniret.

[z] *Dracones*] Qui Cereris jugales, ejus currum trahere finguntur.

[a] *Caucason*] Qui Scythiæ mons est altissimus, perpetuis nivibus horridus.

[b] *Spina crate*] Pro ipsâ dorsi spinâ, in cratis modum compactâ.

[c] *Auxerat*] Aucti nempe videntur, cùm sine adjunctis carnibus conspiciuntur.

[d] *Hæmoniam*] Thessaliam dicit, quæ à suis regibus Pelasgicum Argos, Hellas, Driopis, aliis itemque nominibus insignita.

[e] *Quamvis*] Assiduum enim famis opus Cereris fruges, quibus alma Dea voracem profligat, avidè consumere, illarumque vires infringere.

Sacrilegi thalamos : altóque sopore solutum
(Noctis erat tempus) geminis amplectitur [f] alis :
Seque viro inspirat, faucésque, & pectus & ora
Afflat ; & in vacuis spargit jejunia venis.
Functáque mandato fœcundum deserit orbem ;
Inque domos inopes assueta revertitur arva.
Lenis adhuc somnus placidis Erisichthona pennis
Mulcebat. petit ille dapes sub imagine somni :
Oraque [g] vana movet, dentémque in dente fatigat ;
Exercétque cibo delusum guttur inani :
Proque epulis tenues nequicquam devorat auras.
Ut verò est expulsa quies ; furit ardor edendi :
Perque avidas fauces, immensáque viscera regnat.
Nec mora : quod pontus, quod terra, quod educat aër,
Poscit, & appositis queritur jejunia mensis :
Inque epulis epulas quærit. quodque urbibus esse,
Quodque satis populo poterat ; non sufficit uni.
Plusque cupit, quo plura suam demittit in alvum.
Utque fretum recipit de totâ flumina terrâ ;
Nec satiatur aquis ; peregrinósque ebibit amnes ;
Utque rapax ignis non unquam alimenta recusat ;
Innumerásque trabes cremat ; &, quò copia major
Est data, plura petit ; turbâque voracior ipsa est :
Sic epulas omnes Erisichthonis ora profani
Accipiunt, poscuntque simul. cibus omnis in illo
Caussa cibi est : semperque locus fit inanis edendo.

INTERPRETATIO.

cubiculum scelesti, & fovet ambabus alis virum pressum profundo somno : (tempus erat noctis) & se insinuat in illum, & inficit anhelitu & gulam, & pectus & ora, & effundit famem per inanes venas : & postquam jussa perfecisset, recedit ab orâ fertili, & redit ad sedes vacuas & campos solitos. Placidus sopor reficiebat adhuc Erisichthonem mitibus pennis. Ille flagitat epulas per simulacra soporis, & agitat os vacuum, & lassat dentem in dente, & negotium facessit gutturi decepto escâ vanâ, & frustra absorbet subtilem ventum pro dapibus. Postquam verò sopor excussus est, desiderium vorandi savit, & imperium habet & in gulam famelicam & in pracordia voraginosa. Et sine cunctatione, petit quod mare, quod tellus, quod aër pascit, & queritur de fame mensis stratis ; & quarit dapes in dapibus. Atque soli non est satis quod poterat esse satis civitatibus & plebi. Et quo plura devolvit in abdomen plura optat. Atque ut mare recipit amnes de universâ terrâ, neque cumulatur aquis, & absorbet fluvios dissitos ; & sicut ignis vorax nunquam respuit escam, & consumit infinita ligna ; & quò major abundantia est concessa, plura poscit, & est rapacior ipso numero ; ità os impij Erisichthonis capit omnes dapes, atque simul petit. Omnes epula sunt caussa epularum in illo ; & spatium fit semper vacuum vorando.

NOTÆ.

[f] *Alis*] Apposité profectò ; ut edendi impetus, qui aliis hominibus remissior, Erisichthonem, quem nunquam desereret, celeriter invaderet.

[g] *Vana*] Quæ inania frustrà movebat.

Jamque

Jamque fame patrias altique voragine ventris
Attenuarat opes. sed inattenuata manebas
Tum quoque, dira fames ; implacatæque vigebat
Flamma gulæ. tandem, demisso in viscera censu,
Filia restabat, non illo digna parente.
Hanc quoque vendit inops. dominum generosa recusat:
Et vicina suas tendens super æquota palmas,
Eripe me domino, qui raptæ præmia nobis
Virginitatis habes, ait. hæc Neptunus habebat.
Qui prece non spretâ, quamvis modo visa sequenti
Esset [h] hero ; formámque novat ; vultúmque virilem
Induit, & cultus piscem capientibus aptos.
Hanc dominus spectans, O qui pendentia parvo
Æra cibo [i] celas, moderator arundinis, inquit,
Sic mare compositum, sic sit tibi piscis in undâ
Credulus, & nullos, nisi fixus, sentiat hamos:
Quæ modo cum vili turbatis veste capillis
Littore in hoc steterat, (nam stantem in littore vidi)
Dic ubi sit: neque enim vestigia longiùs exstant.
Illa Dei munus bene cedere sentit: & à se
Se quæri gaudens, his est resecuta rogantem:
Quisquis es, ignoscas ; in nullam lumina partem
Gurgite ab hoc flexi ; studióque operatus inhæsi.
Quoque minus dubites, sic has Deus æquoris artes
Adjuvet, ut nemo jamdudum littore in isto,
(Me tamen excepto) nec fœmina constitit ulla.

INTERPRETATIO.

Jamque minuerat divitias à patre acceptas fame & ingluvie immensi abdominis: sed fames crudelis tum quoque integra supereras ; & ardor ventris impatientis vigebat. Denique reditu in præcordia deturbato, nata supererat, non merita ejusmodi patrem. Egenus hanc etiam vendit. Cordata abhorret ab hero, atque porrigens suas manus super maria proxima, ô, inquit, qui gaudes præmio virginitatis nobis sublato, vindica me à domino. Neptunus ea gaudebat: qui prece nequaquam neglectâ, quanquam nunc conspecta esset à domino comitante, & mutat figuram, & faciem virilem tradit, & cultus idoneos piscatoribus. Herus hanc aspiciens, O, inquit, gubernator virgæ qui tegis hamos pendentes exiguâ escâ, sic æquor sit tibi placidum, sic sit tibi piscis facilis in aquâ, neque ullos uncos sentiat nisi correptus ; Aperi ubi sit puella, quæ modò erat in hoc littore cum amictu tenui comâ incenditâ, (namque intuitus sum stantem in littore) neque enim pedum signa longiùs apparent. Illa advertit Dei donum in usum verti, atque lætans se à se expeti, ita respondit petenti: Quisquis es veniam concedas ; in nullam partem detersi oculos ab isto mari, atque affixus sum operi, illi studens. Et quò minùs diffidas. Ita Deus maris faveat isti meo studio, ut nullus jam diu, neque ulla puella constitit in isto littore, si me excipias.

NOTÆ.

[h] *Hero*] Domino, cui à patre Metra vendita.

[i] *Celas*] Ità verò piscibus illudunt piscatores, æreum seu ferreum hamum escâ aliquâ tegere soliti.

Credidit; & verso dominus pede pressit arenam;
Elusúsque abiit. illi sua reddita forma est.
Ast ubi habere suam transformia corpora sentit,
Sæpe pater dominis [k] Triopeïda vendit. at illa
Nunc equa, nunc ales, modo bos, modo cervus [l] abibat:
Præbebátque avido [m] non justa alimenta parenti.
Vis tamen illa mali postquam consumserat omnem
Materiam, dederátque gravi nova pabula morbo;
Ipse suos artus lacero divellere morsu
Cœpit: & [n] infelix minuendo corpus alebat.
Quid [o] moror externis? etiam mihi sæpe novandi
Corporis, ô juvenes, [p] numero finita potestas.
Nam modò, quod nunc sum, videor: modò flector in anguem:
Armenti modò dux vires in cornua sumo.
Cornua, dum potui. nunc pars caret altera [q] telo
Frontis, ut ipse vides. gemitus sunt verba secuti.

INTERPRETATIO.

Heros fidem adhibuit, & calcavit arenam pede reflexo, & deceptus excessit. Sua figura est illi restituta. At postquam parens advertit suam filiam habere corpus mutabile sæpe vendit dominis: & illa nunc equa, nunc avis, vacca nonnunquam, interdum cervus discedebat, & exhibebat cibos injustos famelico patri. Postquam tamen illa morbi rabies exhauserat omnem copiam, atque auxerat vim atrocis mali, ipse cœpit discerpere sua membra morsu veraci, & miser sustentabat corpus destruendo. Quamobrem hæreo in alienis? Mihi quoque est vis numero statuta sæpe mutandi corporis. Nam aliquando conspicior quod nunc sum, nunc vertor in serpentem: nunc dux armenti induo vires in cornua: Cornua quandiu licuit: nunc pars una frontis spoliata est armis suis, ut ipse cernis. Gemitus sunt secuti voces.

NOTÆ.

[k] *Triopeida*] Metram dicit, ipsius Erisichthonis filiam, Triopæ neptim.

[l] *Abibat*] Varias hujus Metræ mutationes nonnulli ad magicas artes referunt, vel ad formam quâ Procis illudebat Tzetzes ad varia dona, quæ nondum vulgato pecuniæ usu, ab illis accipiebat; quorum quidem donorum non ineptè formam induisse Metram Thessali dicebant; siquidem pro illis turpiter venibat. Alij aliter exponunt qui diversis Metræ mutationibus diversa liberorum erga parentes officia, quæ tamen illibatâ vitæ castitate sint præstanda, volunt intelligi. Atque equidem suum usum possunt hæ omnes habere explicationes.

[m] *Non justa*] Quia dolo malo & furtis quæsita.

[n] *Infelix*] Quamobrem atrocissimo supplicio mactatum impium Erisichthonem Poëtæ ad posteros transmiserint, supervacaneum est dicere. Illud magis annotandum Erisichthones esse quicunque ventri dediti nō alium vitæ finem, non alium quàm voluptatem Deum agnoscunt; quos quidem suâ ingluvie malè perituros, utut ipsum ventrem Deus non destrueret, res ipsa vociferatur. Multa insuper ut non unius generis esse quos variarum rerum fames inexplebilis non sine Dei contemtu torqueat, mihi essent proferenda: sed admonuisse, pio qui, nisi summi Boni & Dei causâ, rem nullam curat, satis fuerit.

[o] *Moror*] Achelous, de quo suprà Theseum & Lelegem alloquitur.

[p] *Numero*] Ternario nempe; non enim quamlibet, ut alij, sed hominis, draconis, tauri denique tantùm formam Acheloüs fatetur induisse.

[q] *Telo*] Cornu nimirum, quod Acheloo Achilles eripuit, ut in sequentibus videbimus.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER IX.

ARGUMENTUM.

Hac illi posteà vestem misit, quâ periit (postquam Lichas in scopulum fuit translatus) & in cælum traductus est. Tum verò Alcmena ad Iolen se contulit: eique Galanthidem in mustelam, & illa vicissim sororem suam in arborem conversam narravit. Interim supervenit ipsis Iolaus, reparata per Heben juventute. Id quod non posse omnibus contingere, Jupiter Æaci exemplo docet. Hunc fugiens Miletus, in Asiam discessit, & Byblidem procreavit atque Caunum: cujus illa amore tabefacta, in fontem periit. Quæ quidem res magis mira omnibus visa fuisset; nisi paulò ante Iphis, ipso nuptiarum die, virilem sexum accepisset.

I. QUæ gemitûs, [a] truncæque Deo [b] Neptunius heros
Caussa rogat frontis: cum sic [c] Calydonius amnis
Cœpit, inornatos redimitus [d] arundine crines:
Triste petis munus. quis enim [e] sua prælia victus
Commemorare velit? referam tamen ordine. nec tam
Turpe fuit vinci, quàm contendisse decorum est:
Magnáque dat nobis [f] tantus solatia victor.
Nomine si [g] qua suo [h] tandem pervênit ad aures
[i] Deïanira tuas, quondam pulcherrima virgo,
Multorúmque fuit spes invidiosa procorum.
Cum quibus ut soceri domus est intrata petiti;
Accipe me generum, dixi, [k] Parthaone nate.

INTERPRETATIO.

Heros Neptunius petit quæ sit caussa gemitus Deo, & frontis mutilatæ, cum fluvius Calydonius sic orsus est, cinctos habens crines incomtos junco: Poscis lugubre officium: quis enim superatus velit narrare sua certamina? Tamen narrabo ordine: neque tam dedecori fuit superari, quàm gloria certasse; & tantus victor nobis præbet magnam consolationem. Si quadam Dejanira tandem pervenit ad aures tuas suo nomine, fuit olim puella formosissima, & spes invidiosa multorum amatorum. Cum quibus ut subii domum soceri expetiti, Habeto me generum, dixi, fili Parthaonis.

NOTÆ.

[a] *Trunca*] Quia cornu altero carebat.

[b] *Neptunius*] Theseus est Neptuni, ab Ægeo patre, nepos.

[c] *Calydonius*] Acheloüs nempe, ut jam sæpe vidimus.

[d] *Arundine*] Coronâ, ex arundinibus, quibus ferè fluviorum ripæ abundant.

[e] *Sua prælia commem.*] Quod tamen Acheloo faciendum, ut ex sequentibus patebit.

[f] *Tantus*] Quantus fuit Hercules, à quo superatus Acheloüs.

[g] *Qua*] Redundare videtur vox ista, quæ tamen aliquam habet emphasim.

[h] *Tandem*] Pro *aliquando*, sed magis servit affectui.

[i] *Dejanira*] Oenei Ætoliæ regis filia, deinde Herculis uxor.

[k] *Parthaone nate*] Oeneus est, cui tamen Homerus Portheum patrem assignat.

[l] Dixit & Alcides. alii [m] cefsêre duobus.
Ille Jovem [n] ſocerum dare ſe, famámque [o] laborum,
Et ſuperata ſuæ referebat juſſa [p] novercæ.
Contra ego: (turpe Deum mortali cedere duxi:
[q] Nondum erat ille Deus) Regem me cernis aquarum
Curſibus obliquis inter [r] tua regna fluentem:
Nec gener externis hoſpes tibi miſſus ab oris,
Sed popularis ero, & rerum pars una tuarum.
[s] Tantum ne noceat, quod me nec regia Juno
Odit, & omnis abeſt juſſorum [t] pœna laborum.
Nam quod te jactas [u] Alcmenâ matre creatum;
Jupiter aut falſus pater eſt, aut crimine verus.
Matris adulterio patrem petis. elige, fictum
Eſſe Jovem malis, ante per dedecus ortum.
Talia dicentem jamdudum lumine torvo
Spectat; & accenſæ non fortiter imperat iræ
Verbáque tot reddit: Melior mihi dextera linguâ.
Dummodò pugnando ſuperem: tu vince loquendo.
Congreditúrque ferox. puduit modò magna locutum
Cedere. rejeci [x] viridem de corpore veſtem;

INTERPRETATIO.

Alcides dixit etiam: cæteri ceſſerunt duobus. Ille dicebat ſe offerre Jovem ſocerum, & gloriam laborum, & mandata ſua noverca evicta. Ego contra: (Indecorum credidi Deum cedere mortali: ille nondum erat Deus) Vides me moderatorem aquarum currentem fluxu oblique per tuum regnum: neque ero gener peregrinus tibi miſſus à regionibus exteris, ſed popularis, & pars una rerum tuarum. Solummodo ne obſit, quod neque regia Juno me odio habet, & omnis pœna laborum præſcriptorum abeſt. Nam quòd glorieris te natum Alcmenâ matre, aut Jupiter eſt pater fictus, aut verus flagitio. Vocas patrem ſtupro matris. Diſpice an malis Jovem eſſe fictum, an te natum per opprobrium. Aſpicit me jam diu talia proferentem infenſis oculis, neque ſatis reprimit ardentem iram; atque tot voces reponit; Manus mihi eſt fortior linguâ: dummodo vincam certando, tu prior eſto fabulando. Atque ſævus me aderitur. Puduit modò profeſſum magna cedere. Deripui amictum glaucum à corpore,

NOTÆ.

[l] *Dixit*] Ut ſe, *ſcilicet*, generum acciperet.

[m] *Ceſsêre*] Ut jam Dejaniram uxorem non peterent.

[n] *Socerum*] Siquidem enim Jupiter Herculis genitor, Dejanitæ ſocer fuiſſet.

[o] *Laborum*] Decantatos illos in ſequentibus videbimus.

[p] *Noverca*] Junonis, *ſcil.* quæ Jovis conjux, cujus juſſu, per Euryſtheum, tot labores ſubivit Hercules.

[q] *Nondum*] Nam poſtea in cœlum relatum videbimus.

[r] *Tua*] Achelous nempe Ætoliæ eſt fluvius, quam ab Acarnaniâ dividit.

[s] *Tantum ne*] Acutiſſimè ea excuſat quæ ſibi laudi, Herculi probro ducenda videbantur.

[t] *Pœna*] Odio enim tantis laboribus Herculem Juno objecit, ut poſtea videbimus.

[u] *Alcmenâ*] Cum quâ Electryonis filiâ, Amphitryonis verò uxore Jupiter mariti formam indutus rem habuit: unde natus Hercules.

[x] *Viridem*] Qui color fluvio convenientiſſimus.

Brachiáque opposui: tenuíque à pectore varas
In statione manus; & pugnæ membra paravi.
Ille cavis hausto [y] spargit me pulvere palmis;
Inque vicem fulvæ jactu [z] flavescit arenæ.
Et modò cervicem, modò crura [a] micantia captat;
Aut captare putes: omníque à parte lacessit.
Me mea defendit gravitas; frustráque petebar.
Haud secus ac moles, quam magno murmure fluctus
Oppugnant; manet illa; suoque est pondere tuta.
Digredimur paulùm: rursúmque ad bella coïmus;
Inque gradu stetimus, certi non cedere; eratque
Cum pede pes junctus: totóque ego pectore pronus
Et digitos digitis, & frontem fronte premebam.
Non aliter fortes vidi concurrere tauros,
Cùm pretium pugnæ toto nitidissima saltu
Expetitur conjux. spectant armenta, pavéntque
Nescia quem maneat tanti victoria regni.
Ter sine profectu voluit nitentia contra
Rejicere [b] Alcides à se mea pectora: quarto
Excutit amplexus, [c] adductáque brachia solvit:
Impulsúmque manu (certum mihi vera fateri)
Protinus avertit: tergóque onerosus inhæsit.
Si qua fides, (neque enim fictâ mihi gloria voce
Quæritur) imposito pressus mihi monte videbar.

INTERPRETATIO.

atque opposui lacertos, & tenui paratas ulnas incurvatas à pectore; & institui artus ad prælium. Ille me tegit pulvere capto manibus capacibus; & vicissim flavescit jactu flavæ arenæ. Atque jam insurgit in collum, jam corripere nititur crura salientia, aut velle corripere credas: & fatigat omni ex parte. Meum pondus me texit, & incassùm appetebar. Non aliter quàm moles, quæ undis pulsatur cum magno sono; illa stat, & secura est sua gravitate. Divellimur paululùm; & rursum concurrimus ad certamen, & stetimus invicti, obfirmati non cedere; atque pes erat connexus cum pede; & ego incumbens toto pectore & urgebam digitos digitis, & frontem fronte. Non aliter aspexi validos tauros congredi, cùm compar petitur pulcherrima toto nemore, præmium certaminis. Armenta intuentur, atque timent, ignara ad quem spectet victoria tanti regni. Alcides ter nixus est à se dimovere mea pectora contra luctantia: quarto se expedit ab amplexu, & avellit lacertos affixos, atque continuò me avertit à se impulsu manus: (constitui agnoscere vera) atque ponderosus dorso incubuit. Si qua fides, (neque enim honorem aucupor falsis sermonibus) mihi videbar onustus monte.

NOTÆ.

[y] *Spargit*] Ut firmiùs & validiùs antagonistæ corpus posset apprehendere. Solebant enim luctaturi ut corpus agile & lubricum fieret, firmaretur cutis adversus aëris injurias, pori, roboris causâ, stiparentur, oleo seu ceromate sese perungere.

[z] *Flavescit*] Quia & Acheloüs arenâ Herculem sparsit.

[a] *Micantia*] Quæ lubrica prehendentis manibus effluebant.

[b] *Alcides*] Hercules, cui à robore, ἀπὸ τῆς ἀλκῆς apud Græcos illud datum nomen.

[c] *Adducta*] Quibus Herculem Acheloüs complectebatur premebátque.

Vix tamen exserui sudore fluentia multo
Brachia; vix solvi duros à corpore nexus.
Instat anhelanti; prohibétque resumere vires:
Et cervice meâ potitur. tum denique tellus
Pressa genu nostro est; & arenas ore momordi.
Inferior virtute meas devertor ad [d] artes;
Elabórque viro longum formatus in anguem.
Qui postquam flexos sinuavi corpus in orbes;
Cúmque fero movi linguam stridore bisulcam;
Risit, & illudens nostras [e] Tirynthius artes;
[f] Cunarum labor est angues superare mearum,
Dixit: &, ut [g] vincas alios, Acheloë, dracones;
Pars quota Lernææ serpens eris unus [h] Echidnæ?
Vulneribus fœcunda suis erat illa: nec ullum
De [i] centum numero caput est impune recisum;
Quin gemino cervix hærede valentior esset.
Hanc ego ramosam natis è cæde colubris,
Crescentémque malo, domui; domitámque peremi.
Quid fore te credas, falsum qui versus in anguem
Arma aliena moves? quem forma precaria celat?

INTERPRETATIO.

Vix tamen exsolvi lacertos madidos multo sudore; vix explicui pressos nodos à corpore. Urget me ægrè respirantem; atque impedit resumere vires: & tenet meum collum. Tum denique terra impulsa est genu nostro, & attigi pulverem ore. Minor viribus recurro ad meas artes, atque viro effluo mutatus in oblongum serpentem. Qui ut flexi corpus in gyros, & linguam bifidam agitavi cum terribili sibilo, risit Tirynthius, atque contemnens nostras artes, Labor est, ait, incunabulorum meorum elidere serpentes: & quamvis superes cæteros angues, Acheloë, quota pars eris solus Echidnæ Lernææ? Illa erat dives suis plagis; neque ullum caput ex centum numero est abscissum frustrà, quin collum esset fortius duplici capite succrescente. Ego hanc superavi multiplicem serpentibus ortis ex mutilatione, & validiorem detrimento; atque occidi superatam. Quid speres futurum de te, qui mutatus in falsum serpentem tractas arma aliena? quem figura emendicata tegit?

NOTÆ.

[d] *Artes*] Quibus quidem si bonæ sunt primò utendum non vi; nam stultum per plura, quæ per pauca licet, exequi.

[e] *Tirynthius*] Hercules est à Tirynthe Argis urbe vicinâ, in quâ educatus, sic dictus.

[f] *Cunarum*] Duos à Junone immissos dracones infantem Herculem elisisse jam antè in epistolis vidimus.

[g] *Vincas*] *Astutiâ, viribus, &c. sis memendus.*

[h] *Echidnæ*] Quæ *vipera* Latinè. De illa autem hoc in loco agitur ab Hercule sublatâ quæ Lernæam Argivi agri paludem infestabat.

[i] *Centum*] Septem, novem, quinquaginta capita alij hydræ assignant: centum plerique, quibus certè tot licuit, siquidem ex uno amputato, duo renascerẽtur, donec subinde repullulantia igne edomare Hercules commentus fuerit. Quâ quidem fabulâ vel arcem indicare voluerunt ab Hercule expugnatam, unde plures subinde propugnatores erumperent; vel ad omne flagitium proclive humanum ingenium, in novas fraudes usque & usque fœcundum.

Dixerat : & summo digitorum vincula collo
Injicit. angebar, seu guttura forcipe pressus :
Pollicibúsque meas pugnabam evellere fauces.
Sic quoque devicto restabat tertia tauri
Forma trucis : tauro mutatus membra rebello.
Induit ille toris à lævâ parte lacertos ;
Admissúmque trahens sequitur : deprensáque durâ
Cornua figit humo ; meque altâ sternit arenâ.
Nec satis id fuerat : rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit ; truncáque à fronte revellit.
Naïdes hoc, pomis & odoro flore repletum,
Sacrarunt ; divésque meo bona [k] Copia cornu est.
Dixerat : at Nymphe ritu succincta Dianæ
Una ministrarum, fusis utrimque capillis,
Incessit, totúmque tulit prædivite cornu
[l] Autumnum, & mensas felicia poma secundas.
Lux subit : &, primo feriente cacumina Sole,
Discedunt juvenes. neque enim dum flumina pacem
Et placidos habeant lapsus, motæque residant,
Oppetiuntur, aquæ. vultus Acheloüs agrestes,

INTERPRETATIO.

Dixerat ; & immittit nodos articulorum suorum *supremis cervicibus. Urgebar, quasi habuissem collum constrictum forcipe : & nitebar exsolvere meas cervices pollicibus. Tertia figura sævi tauri supererat* mihi *sic etiam superato : transformatus in artus tauri resisto. Ille injicit brachia in toros à parte sinistra, & trahens me sequitur concitum, atque affigit dura terra cornua correpta, & me dejicit in supremâ arenâ. Neque id satis fuerat, sæva manus rumpit durum cornu dum tractat, & abripit à fronte mutilâ. Naiades sacrum fecerunt repletum pomis & floribus odoriferis, & bona Abundantia est opulenta meo cornu. Absolverat: at Nympha una famularum collectas habens vestes more Diana, comâ utrimque sparsâ, venit, & portavit totum Autumnum cornu copiosissimo, & poma optima pro bellariis. Dies succedit, & juvenes abeunt, Sole primulùm illustrante vertices montium : neque verò exspectant donec torrentia subsidant & placidè fluant, & aqua rapida quiescant. Acheloüs occultavit cornu*

NOTÆ.

[k] *Copia*] Nòn hoc Acheloi, sed Amalthex capræ cornu, Copiæ dicatum fingit noster idem Poëta Fastor. 5. Acheloi fabulam quod attinet, sensum habet prorsus historicum. Illum nempe Ætoliæ regem volunt fuisse qui Thoanti fluvio in quo submersus nomen suum imposuerit. Unâ cum Hercule Dejaniræ nuptias nonnullis dicitur ambivisse cùm homo esset ; atque ex eo mutationum suarum famam consecutum quòd non vi apertâ, sed dolis uteretur : qui tandem tamen bonam regni sui partem, quam cornu Copiæ vocitarunt, amiserit. Alij Acheloum fluvium ideò Dejaniram dicunt cupivisse, quòd in ejus regna frequens irrumperet : Hominis formam illi attributam quòd aliquando leniter flueret ; Serpentis, quòd obliquo cursu ; Tauri, quòd cum mugitu tumidus ferretur. Ab Hercule præterea faciunt superatum, quòd ab illo in multos rivos divisus ab agrorum vastatione fuerit prohibitus : Cornu denique ablatum, Copiæ volunt dicatum, quòd agri aquâ ex Acheloo derivatâ irrigui fertiliores esse multò quàm antè cœperint.

[l] *Autumnum*] Fructus quoscumque fert Autumnus.

Et lacerum cornu mediis caput abdidit undis.
Hunc tamen ablati domuit jactura decoris ;
Cætera sospes erat. capitis quoque, fronde salignâ,
Aut super impositâ celatur arundine damnum.
II. At te, [m] Nesse ferox, ejusdem virginis ardor
Perdiderat volucri trajectum terga sagittâ.
Namque, novâ repetens patrios cum conjuge muros,
Venerat [n] Eveni rapidas Jove natus ad undas.
Uberius solito nimbis hiemalibus auctus,
Vorticibúsque frequens erat, atque impervius amnis.
Intrepidum pro se, curam de conjuge agentem
Nessus adit, membrísque valens, scitúsque vadorum ;
Officióque meo ripâ sistetur in illâ
Hæc, ait, Alcide : tu viribus utere nando.
[Pallentémque metu, fluviúmque, ipsúmque timentem]
Tradidit [o] Aonius pavidam [p] Calydonida Nesso.
Mox, ut erat, pharetrâque gravis, spolióque leonis,
(Nam clavam, & curvos trans ripam miserat arcus)
Quandoquidem cœpi, superentur flumina, dixit.
Nec dubitat ; nec quâ sit clementissimus amnis
Quærit : & obsequio deferri spernit aquarum.
Jamque tenens ripam, missos cùm tolleret arcus,
Conjugis agnovit vocem : Nessóque parante
[q] Fallere depositum, Quò te fiducia, clamat,

INTERPRETATIO.

& mutilum caput mediis aquis. Attamen movebatur solo *dispendio laudis sublata, cætera erat incolumis : vitium etiam capitis tegitur foliis salignis, aut juncis superstratis.*

II. *At, Nesse improbe, amor ejusdem puellæ te occiderat cùm gereres dorsum transfixum levi arundine. Namque filius Jovis revertens ad patria mœnia cum novâ nuptâ, devenerat ad aquas furentes Eveni. Fluvius erat tumidior solito imbribus hyemalibus, multus voraginibus, atque invius. Nessus corpore strenuus, & cognoscens vada accedit ad* Herculem *nihil sibi timentem,* sed *de uxore anxium, atque, inquit, Hæc tibi reddetur meâ operâ ad illam ripam, ô Alcide : tu utere viribus natando. Aonius credidit Nesso timidam Calydonidem, pallidam pavore, atque metuentem & terrentem, & ipsum* Nessum? *Dein, sicuti erat, onustus pharetrâ, & exuviis leonis, (nam jecerat clavam, & sinuatos arcus trans ripam) quandoquidem, inquit, institui, fluenta vincantur. Neque hæsitat, neque curat quâ fluvius sit levissimus : & negligit transmitti obsequio aquarum. Jamque ad ripam appulsus, cum colligeret arcus trajectos agnovit vocem uxoris : atque Nesso studente retinere depositum, Quò, vociferatur, inutilis confidentia*

NOTÆ.

[m] *Nesse*] Unus fuit ex Centauris, Ixionis filius, adeoque biformis, parte alterâ homo, alterâ equus.

[n] *Eveni*] Qui Ætoliæ est fluvius, antè *Lycormas* dictus.

[o] *Aonius*] Hercules, Thebis Bœotiæ, cujus montana pars *Aonia* dicitur, oriundus.

[p] *Calydonida*] Dejaniram, Calydone oriundam.

[q] *Fallere depositum*] Hoc est Herculem concreditâ Dejanirâ fraudare.

Vana

Vana pedum, violente, rapit? tibi, Nesse biformis,
Dicimus. exaudi: nec res intercipe nostras.
Si te nulla mei reverentia movit; at [r] orbes
Concubitus vetitos poterant inhibere paterni.
Haud tamen effugies, quamvis ope fidis equinâ.
Vulnere, non pedibus te consequar. ultima dicta
Re probat: & missâ fugientia terga sagittâ
Trajicit. exstabat ferrum de pectore aduncum.
Quod simul evulsum est, sanguis per utrumque foramen
Emicuit, mistus Lernæi tabe [s] veneni.
Excipit hunc Nessus: Neque enim moriemur inulti,
Secum ait: & calido [t] velamina tincta cruore
Dat munus raptæ, velut [u] irritamen amoris.
III. Longa fuit [x] medii mora temporis: actáque magni
Herculis implerant terras, odiúmque [y] novercæ.
Victor ab [z] Oechaliâ [a] Cenæo sacra parabat

INTERPRETATIO.

pedum te abripit? Te alloquor, Nesse ambigue; respondeo; neque suffurator res nostras. Si nullus mei timor te retinuit; at rota cui pater tuus affixus est, poterat dehortari à stupro. Nequaquam tamen elaberis, quanquam confidis viribus equinis. Te corripiam non pedibus sed plagâ: Confirmat novissima verba reipsâ; & transfigit dorsum fugiens sagittâ impulsâ, Ferrum recurvum prominebat ex pectore. Quod statim atque extractum est, cruor exsiliit per utrumque foramen, confusus cum veneno Lernææ pestis. Nessus illum excipit. Neque, apud se dicit, occidemus inulti: & offert in donum Dejanitæ *sublata indusium infectum sanguine tepido, tanquam philtrum amatorium.*

III. *Spatium temporis medij longum fuit; & facta magni Herculis vulgata fuerant per orbem, sicut & odium novercæ. Domitor Oechaliæ adornabat sacra promissa Jovi Cenæo,*

NOTÆ.

[r] *Orbes*] Rotam dicit, cui indefinenter in inferis circumactæ ideò affixum fabulati sunt Ixionem, quòd Junonem postquam de stupro interpellasset, ideòque de cœlo dejectus esset, apud homines de vitio cœlorum reginæ oblato gloriaretur.

[s] *Veneni*] Quo tinctæ Herculis sagittæ, ut earum vulnera immedicabilia essent.

[t] *Velamina*] Indusium nempe; quanquam aliter Diodorus, quem adi, si tanti est: namque, circumfluentibus rebus optimis, ineptiarum libros identidem in unum cogere, deinde in plures dividere planissimè nugatorium, & dispendiosum, in tantâ vitæ brevitate præsertim videtur.

[u] *Irritamen*] Quod ad amandum posset pellicere.

[x] *Medij*] Id est, quod hæc inter, & ea quæ novissimè de isto amoris irritamine & Nessi indusio acta sunt.

[y] *Noverca*] Junonis; quæ pellicibus omnibus infensa, Jovis quoque adulterio ortam sobolem perdere quoad licuit nunquam destitit. Cæterùm, utut Herculem per Eurystheum cui illum per dolum subjecit, in primis vexaverit, non aliud consequuta, quàm ut ab Hercule superatis omnibus difficultatibus, & exantlatis laboribus, major illi novercalibus odiis gloria accreverit.

[z] *Oechaliâ*] Plures fuêre urbes hujus nominis: quamobrem inter se autores de eâ quam Hercules diruit, non consentiunt. Euboicam tamen fuisse, ut scripsi Strabo, Cenæum promontorium, ubi Hercules vota parabat, quod in Euboeâ; mihi quidem, pro rei dignitate satis comprobat. Illam verò urbem ideò expugnavit Hercules, quòd Iolen præstanti formâ filiam, quam illi, qui se aut filios sagittandi peritiâ superasset, Oechaliæ rex Eurytus sponsam promiserat, sibi victori denegasset.

[a] *Cenæo*] Cui à Cenæo Euboeæ promontorio cognomen.

Vota Jovi, cùm Fama loquax præcessit ad aures,
Deïanira tuas, (quæ veris addere falsa
Gaudet, & è minimâ sua per [b] mendacia crescit)
[c] Amphitryoniaden Ioles ardore teneri.
Credit [d] amans: [e] Venerísque novæ perterrita famâ
Indulsit primò lacrymis; flendóque dolorem
[f] Diffudit miseranda suum: mox deinde, Quid autem
Flemus, ait? pellex lacrymis [g] lætabitur istis:
Quæ quoniam adventat, properandum, aliquidque novandum est,
Dum licet; & nondum thalamos tenet altera nostros.
Conquerar, an sileam? repetam Calydona, morérne?
Excedam tectis? an, si nihil amplius, [h] obstem?
Quid si, me, Meleagre, tuam memor esse sororem,
Forte paro facinus; quantúmque injuria possit,
[i] Fœmineúsque dolor, jugulatâ pellice testor?
[k] In cursus animus varios abit. [l] omnibus [m] illi
Prætulit imbutam Nesseo sanguine vestem
Mittere; quæ vires defecto reddat amori.

INTERPRETATIO.

cùm fama garrula, quæ amat adjicere ficta veris, & ex parvula augetur per sua mendacia, antevenit ad aures tuas, ô Dejanira, Amphitryoniaden correptum esse amore Ioles. Amans fidem adhibuit, atque exterrita famâ novi amoris, primò convertit se ad lacrymas, atque miserabilis minuit mœstitiam suam lacrymando: mox deinde, quamobrem verò, inquit, lacrymas diffundimus, adultera gaudebit isto fletu? Quæ quoniam accedit, festinandum est, atque aliquid incipiendum quandiu concessum est, neque adhuc alia regnat in nostris conclavibus. Propalabóne an taceam? redeamne Calydonem, an maneam? Egrediarne domo, an, si nihil amplius, obnitar? Quid, si recordans me esse tuam germanam, Meleagre, virile decerno factum, & indico quantum injuria & mœror fœmineus possit, mactatâ adulterâ? Mens fertur in diversas cogitationes. Præposuit omnibus illi mittere subuculam tinctam sanguine Nessæo; quæ redintegret vires amoris languentis:

NOTÆ.

[b] *Mendacia.*] Ut stultissimi sint effœminati homunciones, qui jam satis suis viriis, væcordiâque vexati, sibi insuper atrocissimos qui nunquam fuerunt hostes, mendacibus rumoribus, vel suâ etiam phantasiâ arcessunt.

[c] *Amphitryoniaden*] Herculem, qui Amphitryonis, ideo dictus filius, quòd Alcmenam ejus matrem, cum quâ Jupiter rem habuit, duxisset uxorem.

[d] *Amans*] Facilè credidit quia timuit, timuit quia amavit; atque adeò amori malè creditur qui mentem turbat.

[e] *Veneris*] Amorum, quibus Herculem indulgere audierat.

[f] *Diffudit*] Atque adeò minuit, aut minuere visa est; nam ut ipse Naso alicubi,

Flendo certè diffundimus iram.

[g] *Lætabitur*] Quia nempe, utut solatio esse videantur lacrymæ, prostrati & devicti animi sunt magis indicia, quàm resipiscentis & convalescentis.

[h] *Obstem*] Pellicis intellige, præsertim, tum etiam Herculis voluptatibus.

[i] *Fœmineus*] Qui tantò gravior & impotentior quantò fœminis animus imbecillior & levior.

[k] *In cursus*] Verba sunt Poëtæ.

[l] *Omnibus*] quæ animo volverat Dejanira.

[m] *Illi*] Herculi, *scilicet*.

Ignaróque [m] Lichæ, quid tradat nescia, luctus
Ipsa [n] suos tradit: blandísque miserrima verbis
Dona det illa viro, mandat. [o] capit inscius heros:
Induitúrque humeris Lernææ [p] virus Echidnæ.
Thura dabat primis, & verba precantia, flammis;
Vináque marmoreas paterâ fundebat in aras:
Incaluit [q] vis illa mali; resolutáque flammis
Herculeos abiit latè diffusa per artus.
Dum potuit, solitâ gemitum virtute repressit.
Victa malis postquam patientia, reppulit aras;
Implevítque suis nemorosum vocibus [r] Oeten.
Nec mora; letiferam conatur scindere vestem:
Qua trahitur, trahit illa cutem; [s] fœdúmque relatu,
Aut hæret membris frustra tentata revelli;
Aut laceros artus, & grandia detegit ossa.
Ipse cruor, gelido ceu quondam lamina candens
Tincta lacu, stridit; coquitúrque ardente veneno.

INTERPRETATIO.

atque imprudens quid det, ipsa dat suum mœrorem inscio Lichæ; atque jubet lenibus verbis tradat marito suo *illa infœlicissima munera. Heros ignarus sumit, atque aptat humeris venenum Echidnæ Lernææ. Immittebat thura primis ignibus, &* fundebat *preces, atque spargebat vinum paterâ in altaria marmorea: Illa potentia veneni excitata est, & fusa igne sparsa latè fluxit per membra Herculis: Quatenus licuit, cohibuit gemitum virtute consuetâ. Postquam patientia superata doloribus, deseruit altaria, atque implevit Oeten frondosum suis clamoribus. Et continuò nititur lacerare amictum fatalem. Illa, quâ discerpitur, discerpit pellem, atque, dictu horrendum, aut affixus est artubus nequicquam tentatus excindi, aut nudat membra discerpta, & magna ossa. Ipse sanguis crepitat, sicut aliquando bractea ignita mersa in stagno frigido, & torretur furente tabo.*

NOTÆ.

[m] *Licha*] Herculis servo; quem ille, ut sibi vestem, quâ in sacris uti consueverat, à Dejanirâ afferret, in Trachiniam ad ipsam miserat.

[n] *Suos*] Ita verò, siquidem per indusium quod marito mittebat, illum perdidit.

[o] *Capit*] Porrigente Lichâ, *scilicet.*

[p] *Virus*] Quo imbutam tunicam suprà vidimus.

[q] *Vis illa*] De veneno loquitur, quod cum tunicâ induerat.

[r] *Oeten*] Qui mons est Thessaliæ, ubi Hercules Apollinis jussu, quem de morbi remedio per Iolaum & Lycimnium interrogaverat, pyram, de Jovis voluntate struxit, in quâ quicquid mortale habuit, ipso in Deorum numerú translato, reliquit. Festinat autem admodum Ovidius, qui, omissis omnibus quæ interim ab Hercule gesta sunt, repentè eum ex Eubœâ in Oeten transfert. Consultò ab ipso factum, qui sibi omnia, quæ, de pluribus memorata in unum Jovis & Alcmenæ Herculem congesta sunt, jam referre operæ pretium non duxit. Atque equidem, cùm omnis generis doctrinam ab unius Herculis fabulâ seu historiâ fluere videamus, illum unum nobis Historicum, Philosophum, Politicum, Mathematicum, propè in singulis, mythologi exhibuerint, apud nos quoque Poëtæ judicium valebit, ut neglectis iis, quæ remotiora vel minus utilia, delibatis insuper, in quibus diutiùs immorari non sinit hæc scribendi ratio, ad scopum properemus.

[s] *Fœdum*] Atqui omnes, propemodum eatenus sumus Hercules, qui stultissimè corpus pro tunicâ indui, vel nobismetipsi per illud infelicem animam discerpimus, vel aliis lacerandam exhibemus, donec, non in Oetâ cum Hercule, sed in Moriâ cum Abrahamo, vel in Golgothâ cum Christo quamcumque pellem exuerimus.

Nec modus est : sorbent avidæ præcordia flammæ :
Cœruleúsque fluit toto de corpore sudor :
Ambustíque sonant nervi : cæcáque medullis
Tabe liquefactis, tendens ad sidera palmas,
Cladibus, exclamat, [t] Saturnia, pascere nostris :
[u] Pascere : & hanc pestem specta, crudelis, ab alto :
Corque ferum satia. vel [x] si miserandus & hosti ;
(Hostis enim tibi sum) diris cruciatibus ægram,
Invisámque animam, [y] natámque laboribus, aufer.
Mors mihi munus erit. decet hæc dare dona novercam.
[z] Ergo ego fœdantem peregrino templa cruore
[a] Busirin domui ? sævóque alimenta parentis
[b] Antæo eripui ? nec me [c] pastoris Iberi
Forma triplex ; nec forma triplex tua, [d] Cerbere, movit ?

INTERPRETATIO.

Neque mensura est : ignis rapax exhaurit viscera ; & sudor ater manat ex toto corpore ; & nervi tosti strident ; & medullis fluentibus latente peste, tollens manus ad astra exclamat, Gaude Saturnia nostris infortuniis ; atque sæva contemplare hanc rabiem ab excelso : & exple cor crudele vel si miserandus & hosti, (namque sum tibi hostis) tolle animam exhaustam crudelibus doloribus, atque odiosam, & factam ad labores. Letum erit mihi beneficium. pulcrum est noverca ejusmodi præbere munera. Ego igitur superavi Busirin polluentem templa sanguine hospitum ? atque sustuli crudeli Antæo auxilium matris ? neque triplex corpus pastoris Iberi, neque figura tua triformis me perculit, Cerbere ?

NOTÆ.

[t] *Saturnia*] Juno est; Saturni filia, cui nocituræ, ratione forsitan ex naturæ visceribus depromtâ illud plerumque à Poëtis nomen assignatur.

[u] *Pascere*] Vim habet maximam hujus verbi repetitio.

[x] *Si miserandus & hosti*] Quæ extrema est miseria.

[y] *Natámque laboribus*] Quales quoque sunt omnes, nisi in inferis maluut in omne ævum cruciari.

[z] *Ergo*] Indignationem maximam habet hæc vocula.

[a] *Busirin*] Ægypti rex fuit Busiris Neptuni ex Libyâ filius, qui ad provocandam Nili inundationem, hospites, aris admovebat ; hac unâ in parte justus, quòd Thrasium quendam tam atrocis facinoris autorem primum immolavit. Illum autem super iisdem aris, quibus scelestus solebat peregrinos, Hercules jugulavit.

[b] *Antæo*] Hunc volunt fuisse gigantem in Libyâ, qui peregrinos quoslibet ad luctam provocatos, dein victos, interficiebat. Cùm terræ esset filius vires ab illâ quotiescumque sterneretur accipiebat ; quamobrem gravis quoque Herculi fuit cum illo pugna. Dolo tamen cognito è terrâ sublatum invictus heros suffocavit. Sensum quod attinet fabulæ, alij ad historicum referunt, qui ideò à parente Antæum vires dicunt accepisse, quòd locorum peritia, & commeatus abundantiâ, &c. fretum non nisi extra patriam Hercules potuerit superare. Alij temoriori quidē, sed utiliori sensu, ad mores retrahunt. Per Antæum animi affectus ex sensibus indesinenter exorientes intelligunt ; quos quicunque cupiat tollere, necesse habeat illum à terrenis abstrahere, ad cœlestia extollere.

[c] *Pastoris*] Geryonem dicit ideò tricorporem à Poëtis dictum, quòd tria in Iberiâ aut Hispaniâ regna, seu adjacentibus insulis cum duobus fratribus cōcordissimè, administraret.

[d] *Cerbere*] Qui canis fuit triceps, nonnullis centiceps, inferorum custos, Eurysthei jussu ad superos pertractus. Per illum autem alij Serpentem intelligunt in Tænaro Laconiæ promontorio, per quod ad Inferos aditum esse fabulati sunt, latitantem. Alij verò Gulam, Luxuriam, Avaritiam, & ejusmodi vitia in diversa capita progerminantia exponunt.

Vosne manus validi pressistis cornua [e] tauri?
[f] Vestrum opus Elis habet, vestrum [g] Stymphalides undæ,
[h] Partheniúmque nemus? vestrâ virtute relatus
[i] Thermodontiaco cælatus baltheus auro,
[k] Pomáque ab insomni malè custodita dracone?
Nec mihi [l] Centauri potuêre resistere, nec mî
Arcadiæ vastator [m] aper? nec profuit [n] Hydræ
Crescere per damnum, geminásque resumere vires?
Quid? cùm [o] Thracas equos humano sanguine pingues,
Plenaque corporibus laceris præsepia vidi,
Visaque dejeci, dominúmque ipsósque peremi?

INTERPRETATIO.

Vosne manus ligastis cornua fortis tauri? Elis fruitur vestro facto, aqua Stymphalides insuper, & silva Parthenia? Baltheus distinctus auro Thermodontiaco reportatus est vestrâ virtute, itemque mala à pervigili serpente malè servata? Neque Centauri valuerunt stare contra me; neque sus populator Arcadiæ? Neque utile fuit Echidnæ augeri per dispendia, & colligere duplas vires. Quid? quòd intuitus sum equos Diomedis saginates sanguine humano, & stabula referta corporibus discerptis, atque dirui ea conspecta, atque illos cum hero jugulavi?

NOTÆ.

[e] *Tauri*] Ignivomum illum dicit Neptuni irâ adversùs Minoëm immissum, quem ad se adducere Herculem jussit Eurystheus.

[f] *Vestrum*] Augiæ nempe regis Elidis, in Peloponneso, stabulum, in quo tria boum millia per annos triginta, nunquam egesto fimo stabulata fuerant, uno die, immisso Alpheo, ab Hercule expurgatum. Quam quidem historiam, si illam fabulam esse credis, haud incommodè de vitiis in hujus Principis aulâ regnantibus intellexeris.

[g] *Stymphalides*] Fuit Stymphalus seu Stymphalis agri Arcadici lacus & fluvius, ubi aves fuerunt miræ magnitudinis, rostro, unguibus & pennis ferreis, humanis vescentes carnibus, quas Hercules occidit partim, partim æris tinnitu fugavit.

[h] *Parthenium*] Quod etiam Arcadiæ est, in quo eximiæ velocitatis cervam Dianæ sacram pedibus æreis, aureis cornibus, Hercules tandem currendo est assecutus.

[i] *Thermodontiaco*] Id est, quod Amazonum esset, juxta Thermodonta Scythiæ fluvium habitantium. Herculem enim jusserat Eurystheus Hippolytæ, Amazonum reginæ baltheum ad se afferret; quamobrem illas debellavit.

[k] *Poma*] Hesperidum, quæ Hesperi, Atlantis fratris, filiarum, dicta sunt, à dracone pervigili servata; quo occiso ab Hercule rapta sunt, & ad Eurystheum delata. Hanc autem fabulam ita Varro exponit, ut, si vera est ejus explicatio, multò callidiores quàm reverâ fuerint antiqui in multis efficere videamur. Ex vocis ambiguitate natam credit fabulam; cumque uno & eodem nomine oves & poma Græci Μῆλα vocitent, pro pomis ille oves intelligit, quas in Græciam Hercules exportaverit. Per Draconem verò, vel Pastorem à sævitiâ cognominatum, vel maris flexuosum sinum Hesperidum hortos cingentem, procul visentibus serpentis speciem exhibentem intellexerunt.

[l] *Centauri*] Qui Thessaliæ populi anteriore parte viri, posteriore equi ideo crediti, quòd primi equos domare, ex illis pugnare cœperint. Illos Hercules, cùm in Pholi Centauri domum à quo hospitio exceptus fuerat, vini odore illecti impetum fecissent, non modò profligavit, sed insuper eorum multos solus mactavit.

[m] *Aper*] Quem in Erymantho Arcadiæ monte latentem, magnitudine & feritate terribilem Hercules vinctum ad Eurystheum deduxit.

[n] *Hydra*] De eâ suprà 70 ỷ.

[o] *Thracas*] Diomedis fuerunt Thraciæ regis quos ille hospitum carnibus alebat: quem quidem tyrannum Hercules iisdem equis discerpendum objecit.

His elisa jacet [p] moles Nemeæa lacertis ?
Hac [q] cælum cervice tuli ? defessa [r] jubendo est
Sæva Jovis conjux : ego sum indefessus agendo.
Sed nova pestis adest : cui nec virtute resisti,
Nec telis armísve potest. pulmonibus errat
Ignis edax imis, perque omnes pascitur artus.
[s] At valet Eurystheus. [t] & sunt, qui credere possint
Esse Deos ? dixit. perque altum saucius Oeten
Haud aliter graditur, quàm si venabula tigris
Corpore fixa gerat, [u] factíque refugerit auctor.
Sæpe illum gemitus edentem, sæpe frementem,
Sepè retentantem totas infringere vestes,
Sternentémque trabes, irascentémque videres
Montibus, aut [x] patrio tendentem brachia cælo.
Ecce Lichan trepidum, & latitantem rupe cavatâ
Adspicit ; utque dolor rabiem collegerat omnem ;
Túne, Licha, dixit, feralia dona tulisti ?

INTERPRETATIO.

Ingens Leo Nemeaus nullus est sublatus meis brachiis. fulsi cœlum hoc collo. Crudelis uxor Jovis defatigata est imperando; ego sum integer laborando. Verùm inauditum malum me urget, contra quod neque licet stare fortitudine, neque jaculis, neque armis. Ardor rapax volvitur per intimum pulmonem, atque fovetur per omnia membra. At Eurystheus prosperâ fruitur valetudine, & conspiciuntur, inquit, qui possint credere Deos esse. Atque afflictus haud aliter fertur per excelsam Oeten, quàm si Taurus ferat jacula impacta corpori, & auctor vulneris sese subduxerit. Sæpe illum cerneres gementem, sæpe trementem, sæpe iterum conantem discerpere amictum cognitum, & prosternentem arbores, & objurgantem montes, vel tollentem lacertos ad cœlos patries. En videt Lychan trementem & sese tegentem rupe arcuata : atque ut dolor coëgerat omnem furorem. Túne, Lycha, ait, obtulisti munera fatalia ?

NOTÆ.

[p] *Moles Nem.*] Leonem illum ingentem dicit, ferro omnique telo inviolabilem, qui Argivi agri Nemæam silvam infestabat. Illum autem in speluncâ, cujus alterum aditum obstruxerat, Hercules comprehendit & suffocavit; cujus detractam pellem deinceps corpori munimentum, & insigne gestavit.

[q] *Cælum*] Illud in gratiam Atlantis Mauritaniæ regis à quo hospitio exceptus fuerat humeris sustentavit. Quod quidem idcircò fictum est quòd ab Atlante Astrologiam Hercules didicerit.

[r] *Jubendo*] Per Eurystheum, *scilicet*, Stheneli filium, Mycenarum regem, qui Junoni odio obsequens, Herculem ad difficillima quæque coëgit : cùm ille Jovis edicto & Apollinis monitu persuasus libens labores omnes exhauriret.

[s] *At Valet*] Indignationem habet maximam hæc Eurythei hominis iniquissimi vigentis tamen commemoratio. Neque verò Herculem modò, sed viros sanctissimos etiam in stuporem perduxerunt bonorum res adversæ malorum secundæ : quanquam in suorum salutem Deum dirigere omnia, sui tandem apertissimè cognoscunt.

[t] *Et*] Indignationi maximè servit hæc vocula.

[u] *Factique*] Quod præsertim ad exacerbandam feræ iram facit.

[x] *Patrie*] Mirum profectò quòd ex hâc vitâ excedere vix unquam aliter quàm ingratiis cœlo exulibus libeat ; cùm tamen ea miseriarum sit vallis, præcepsque ad Inferos descensus, nisi per eam ad superos ascendere, atque in Patriam festinare hilari conatu indefessè cogitemus.

Túne meæ necis auctor eris? tremit ille, pavetque
Pallidus; & timidè verba excusantia dicit.
Dicentem, [z] genibúsque manus adhibere parantem,
Corripit Alcides; & terque quaterque rotatum
Mittit in [a] Euboïcas, tormento fortiùs, undas.
Ille per aërias pendens induruit auras.
Utque ferunt imbres gelidis concrescere ventis;
Inde nives fieri; nivibus quoque molle rotatis
Adstringi & spissâ glomerari grandine corpus;
Sic illum validis actum per inane lacertis,
Exsanguémque metu, nec quicquam humoris habentem,
In rigidos versum silices prior edidit ætas.
Nunc quoque in Euboïco scopulus brevis emicat altè
Gurgite, & humanæ [b] servat vestigia formæ.
Quem, [c] quasi sensurum, nautæ calcare verentur;
Appellántque Lichan. at tu, Jovis inclyta proles,
Arboribus cæsis, quas ardua gesserat Oete,
Inque pyram structis, arcus, pharetrámque capacem,
Regnáque [d] visuras iterum Trojana sagittas,
Ferre jubes [e] Pæante satum: quo flamma ministro
Subditá. dumque avidis comprenditur ignibus [f] agger;

INTERPRETATIO.

túne eris causa mea mortis? Ille exsanguis tremit & timet. & pavidè profert voces supplices. Hercules tollit loquentem, & conantem admovere manus genibus, & jacit fortiùs machinâ terque quaterque circumactum in mare Euboicum. Ille sublatus diriguit per aërem. Atque ut dicunt nimbes coalescere ventis frigidis; inde nives procreari, nivibus insuper circumactis per gravitatem, coarctari; & corpus conglobari densâ grandine; ita veteres dixerunt, illum missum per vacuum aërem fortibus brachiis, exhaustum pavore, neque habentem quicquam humidi, mutatum fuisse in durum saxum. Nunc etiam extat parvus scopulus in mari Euboïco, atque retinet signa figura humana; quem, quasi sensurum nauta timent tangere, & vocant Lychan. At tu clare Jovis fili, arboribus excisis, quas excelsa Oete produxerat, iisque compositis in rogum, imperas filio Pœantis tollere arcum & vastam pharetram, & spicula visura denuò regna Trojana; quo famulo ignis suppositus est; & dum strues corripitur flammis rapacibus,

NOTÆ.

[z] *Genibus*] Quibus quia advolvuntur supplices, misericordiæ sedes dicta sunt.

[a] *Euboicas*] Quæ inter Cenæum promontorium ubi Hercules facturus sacrum, & Oetam montem ubi cremandus, extendebantur. De Euboico mari loquitur.

[b] *Servat*] Ut monumentum videatur, quàm tutum & suave sit in Potentium servitio senescere, qui non semel postquam miserorum viribus ad nefas sunt abusi, exhaustos impotentissimè & per injuriam à se depellunt.

[c] *Quasi sensurum*] Imò quia sensuri ipsi, *Lichas* enim Græcis abruptum dicitur seu truncum: ut scopulum fuisse Licham intelligamus à reliquo Cenæo divisum.

[d] *Visuras iterum*] Namque sine illis Troïam capi non posse erat in fatis: quapropter Philoctetem unà cum sagittis ad bellum Græci perduxerunt. Illas autem Troïa antè senserat, cùm Laomedontis perfidiâ accensus Hercules; qui ab illo sibi promissam filiam Hesionen à Ceto liberatam non posset impetrare, urbem totam diripuit.

[e] *Pæante*] Philocteten dicit, Herculis comitem, Pœantis filium, qui illius rogo flammam supposuit.

[f] *Agger*] Pro lignorum strue, posuit; quanquam propriè terræ est congeries.

Congeriem [g] silvæ Nemeæo vellere summam
Sternis: & impositâ clavæ cervice recumbis,
Haud alio vultu, quàm si conviva jaceres
Inter plena meri tedimitus pocula sertis.
IV. Jámque valens, & in omne latus diffusa sonabat,
[h] Securósque artus, contemtorémque petebat
Flamma suum. timuêre Dei pro [i] vindice terræ.
Quos ita (sensit enim) læto Saturnius ore
Jupiter alloquitur: [k] Nostra est timor iste voluptas,
O Superi: totóque libens mihi pectore grator,
Quod memoris populi dicor rectórque patérque:
Et mea progenies vestro quoque tuta favore est.
Nam quanquam ipsius datur hoc immanibus actis;
Obligor ipse tamen. sed enim, ne pectora vano
Fida metu paveant, Oetæas spernite flammas.
Omnia qui vicit, vincet, quos cernitis, ignes:
Nec nisi [l] maternâ Vulcanum parte potentem
Sentiet. æternum est, à me quod traxit, & expers
Atque immune necis, nullâque domabile flammâ.

INTERPRETATIO.

imponis ultimo cumulo lignorum pellem Nemeam, & capite in clavam demisso non alio vultu decumbit, quàm si accumberes conviva ornatus coronis inter crateres vino plenos.

IV. Et jam flamma fortis, atque sparsa in omnes partes strepebat, & ferebatur in membra tranquilla, & suum contemtorem. Dij metuerunt pro ultore Terra. Quos (nam advertit) Jupiter Saturnius sic compellat vultu hilari: Hic metus nobis est gratissimus, ô Cœlicola, atque ultrò gaudeo toto corde, quòd perhibeor & rex & pater populi haud ingrati, & mea soboles secura quoque est vestrâ benevolentiâ. Nam siquidem istud conceditis ejus factis incredibilibus, nihilominus ego acceptum habeo: caterùm ne cara pectora extimescant nullâ causâ, contemnite ignes Oetaos: qui superavit omnia, superabit etiam flammas quas videtis. Neque nisi parte maternâ experietur validum ignem: Quod habuit à me est aternum, & intactum atque inaccessum morti, & nullo igne superandum.

NOTÆ.

[g] *Silva*] Lignorum, ex quibus rogus constabat, super quæ Nemæi leonis pellem in quâ moriturus decumberet, Hercules stravit. Virtutis autem ejus unâ cum clavâ insigne fuit & monumentum quibus quidem, in morte, sicuti in vitâ est usus, ut eadem arma quibus in extremis vincamus, eandémque virtutem, quâ nos denique involvamus per totam vitam, quod ille fecerat, paranda & tractanda esse intelligamus.

[h] *Securos*] Namque vel difficillima grata etiam animo obfirmato videntur: ut animum vincere, & ratione superare maximus sit labor. Verùm enim solemus nos tergiversari & nobis imponere: voluptatem virtutis specie amplectimur; à qua postea cùm divelli necesse est, ipsi nobis mori videmur.

[i] *Vindice*] Herculc nimirum, qui omnes terras à monstris, latronibus, & nefariis hominibus purgabat.

[k] *Nostra*] Jovi nempe gratum fuit Deos Herculi filio faventes, & erga se benevolos, cernere.

[l] *Maternâ*] Quæ nobis omnibus eadem est terrestris, illa & verè mortua sensui & voluptati affixa; quam flagitiosissimam & Deo aversam; nisi divitiis spretis honoribus, ejusque fulcimentis quibuscumque, seriò & toto corde exuerimus, ad veram Dei vitam emergere non licet.

Idque

Idque ego defunctum terrâ cœlestibus oris
Accipiam, cunctísque meum lætabile factum
Dîs fore confido. si quis tamen Hercule, si quis
Fortè Deo doliturus erit, data præmia nolet:
Sed meruisse dari sciet; invitúsque probabit.
Assensêre Dei. [m] conjux quoque regia visa est
Cætera non duro, duro tamen ultima vultu
Dicta tulisse Jovis; seque indoluisse notatam.
Interea, quodcunque fuit populabile flammæ,
[n] Mulciber abstulerat; nec cognoscenda remansit
Herculis effigies; nec quidquam ab imagine ductum
Matris habet: tantúmque Jovis [o] vestigia servat.
Utque novus serpens, positâ cum pelle senectâ,
Luxuriare solet; squamâque nitere recenti;
Sic, ubi mortales Tirynthius exuit artus;
Parte sui meliore viget; majorque videri
Cœpit; & augusta fieri gravitate verendus.
Quem pater omnipotens, inter cava nubila raptum,
Quadrijugo curru radiantibus intulit astris.
V. Sensit [p] Atlas pondus. neque adhuc Steneleïus iras
Solverat Eurystheus; odiúmque in prole paternum
Exercebat atrox. at longis anxia curis
Argolis Alcmene, questus ubi ponat aniles,
Cui referat nati testatos orbe labores,

INTERPRETATIO.

Atque ego id admittam in cœlum defunctum terrâ; & crede meum facinus futurum gaudio omnibus Diis. Si quis tamen erit ægrè passurus Herculem, si quis fortè Deum; nollet mercedem collatam; ast sciet meruisse conferri, & nolens assentietur. Dij annuerunt. Uxor etiam regia visa est accepisse alia omnia verba Jovis facie non aversâ, postrema tamen facie aversâ: atque ægrè tulisse se tactam. Interea Vulcanus rapuerat quicquid fuit igni delendum: neque forma Herculis remansit cognoscenda; neque habet quicquam ortum à formâ matris, & servat tantùm imaginem Jovis. Atque ut anguis novus consuevit exsilire, senio emisso cum exuviis, & micare squammâ novâ; ita postquam Tirynthius deposuit membra morti obnoxia, viget parte sui potiore, & cœpit videri major, & fieri colendus venerandâ gravitate. Quem pater omnipotens sublatum curru quadrijugo inter opacas nubes, collocavit inter splendentia sidera.

V. *Atlas sensit onus: neque adhuc Eurystheus Stheneleius odium expleverat; & sævus exercebat iram paternam adversùs filium. At Alcmene Argolica sollicita assiduis curis habet Iolen cui credat querimonias aniles, cui narret labores filij toto orbe cantatos;*

NOTÆ.

[m] *Conjux*] Juno est Herculi semper infensa, quam obliquè tetigit Jupiter.

[n] *Mulciber*] Vulcanus est, a mulcendo ferro, qui pro igne sæpissimè ponitur.

[o] *Vestigia*] Animam à Jove ortam, vel quòd in Hercule immortale erat intelligit.

[p] *Atlas*] Qui Mauritaniæ rex cœlum ob Astrologiæ peritiam sustentare dictus est.

Cuive suos casus, [q] Iolen habet. Herculis illam
Imperiis, thalamóque animóque receperat Hyllus;
Impleràtque uterum generoso germine. cui sic
Incipit Alcmene: Faveant tibi numina saltem;
Corripiántque moras, tum cùm matura vocabis
Præpositam timidis parientibus [r] Illithyiam;
Quam mihi difficilem Junonis gratia fecit.
Namque laboriferi cum jam natalis adesset
Herculis, & [f] decimum premeretur sidere signum
Tendebat gravitas uterum mihi: quodque ferebam,
Tantum erat, ut posses auctorem dicere tecti
Ponderis esse Jovem. nec jam tolerare labores
Ulterius poteram: quin nunc quoque frigidus artus,
Dum loquor, horror habet; parsque est meminisse doloris.
Septem ego per noctes, totidem cruciata diebus,
Fessa malis, tendénsque ad cælum brachia, magno
Lucinam [t] Nixósque pares clamore vocabam.
Illa quidem venit, sed præcorrupta, meúmque
Quæ donare caput Junoni vellet iniquæ.
Utque meos audit gemitus; subsedit in illâ
Ante fores arâ: dextróque à poplite lævum
Pressa genu, digitis inter se pectine junctis,
[u] Sustinuit partus tacita quoque carmina voce
Dixit: & inceptos tenuerunt carmina partus.

INTERPRETATIO.

vel suos casus. Hyllus illam acceperat lecto & animo jussu Herculis; & impleverat alvum semine nobili; cùm Alcmene sic incipit; Dij tibi sint saltem auxilio, & tunc tollant moras, cùm parturiens appellabis Ilithyiam numen habentem in pavidas puerperas, quam Junonis potestas mihi reddidit minùs æquam. Namque, cùm jam natalis Herculis laboriferi appropinquaret, & decimum sydus urgeretur à Sole, gravitas tendebat mihi ventrem; & quod gestabam erat tantum, ut pronum esset dicere auctorem tantæ sarcinæ esse Jovem: neque jam poteram ampliùs pati labores: quin nunc etiam gelidus timor habet membra, dum verba facio, & recordari est pars laborum. Ego torta per septem noctes, atque totidem dies, defatigata doloribus, & tendens brachia ad cælum, vocabam magno clamore Lucinam ad impeditos partus. Illa quidem accessit, sed præcorrupta, & quæ cuperet meam vitam prodere infestæ Junoni. Et cùm audivit meos gemitus, constitit ad illud altare pro foribus: & imposuit dextrum poplitem sinistro genu; atque digitis inter se connexis ad modum pectinis, remorata est partus; protulit quoque carmina voce summissâ: atque carmina cohibuerunt partus inchoatos.

NOTÆ.

[q] *Iolen*] Quæ Euryti Oechaliæ regis filia, ab Hercule adamata, deinde Hyllo filio in uxorem tradita.

[r] *Ilithyiam*] Dianam volunt esse, & Junonem Lucinam, quæ parturientibus opifera adveniat.

[f] *Decimum*] Sol nimirum singulis mensibus singula Zodiaci signa perlustrat: ut per decimum decimus mensis intelligatur.

[t] *Nixos*] Duos fratres nixuum seu partuum adjutores, de quibus Festus, qui tres tamen fuisse scribit.

[u] *Sustinuit*] Pro *retardavit*. Tali autem gestu impediri partus scripsit quoque Plinius.

Nitor, & ingrato facio convicia demens
Vana Jovi: cupióque mori; moturáque duros
Verba queror silices. matres [x] Cadmeïdes adsunt;
Votáque suscipiunt; exhortantúrque dolentem.
Una ministrarum media de plebe Galanthis,
Flava comas, aderat, faciendis strenua jussis;
Officiis dilecta suis. ea sensit iniqua
Nescio quid Junone geri: dumque exit, & intrat
Sæpe fores; [y] Divam residentem vidit in ara;
Brachiáque in genibus digitis connexa tenentem:
Et, quæcunque es, ait dominæ gratare; levata est
Argolis Alcmene: potitúrque puerpera voto.
Exsiluit, junctásque manus patefacta remisit
Diva [z] potens uteri. vinclis levor ipsa remissis.
VI. Numine decepto risisse Galanthida fama est.
Ridentem, prensámque ipsis Dea sæva capillis
Traxit, & è terra corpus relevare volentem
Arcuit: inque pedes mutavit brachia primos.
Strenuitas antiqua manet: nec [a] terga colorem
Amisêre suum: forma est diversa priori.
Quæ, quia mendaci parientem juverat ore,
[b] Ore parit: nostrásque domos, ut & ante, frequentat.
VII. Dixit: &, admonitu veteris commota ministræ,
Ingemuit. quam sic [c] nurus est affata dolentem:

INTERPRETATIO.

Contendo, & amens jacio inania convitia in Jovem immemorem, & opto obire, & conqueror vocibus tacituris rigida saxa. Matrona Cadmeïdes adstant, & concipiunt preces, & animos augent laborantis. Una famularum Galanthis nomine ex mediâ plebe, flavos habens capillos, sedula in mandatis exequendis, amata suis officiis, adstabat: ea intellexit nescio quid agi Junone aversâ: & dum prodit sæpius, atque subit januam, advertit Deam sedentem super altari, atque habentem lacertos genibus commissos digitis: Et, quæcunque es, inquit, gratulare dominæ: Alcmene Argolica liberata est, & fœtum enixa fruitur voto. Dea ventri præposita emicuit, atque exterrita solvit manus commissas: ego absolvor vinculis solutis.

VI. Aiunt Galanthida risisse numine eluso. Dea crudelis prostravit ridentem & correptam ipsâ comâ, atque prohibuit conantem tollere corpus ex terrâ: & convertit brachia in pedes anteriores. Vetus agilitas superest: neque dorsum deposuit suum colorem: figura alia est à priore. Quæ quia opem tulerat parienti ore fallaci, fœtus emittit ore; atque colit nostras domos, ut & priùs colebat.

VII. Absolvit; & tacta recordatione veteris famula, indoluit: quam gementem nurus sic alloquuta est:

NOTÆ.

[x] *Cadmeïdes*] Thebanæ, à Cadmo Thebarum ædificatore.

[y] *Divam*] Lucinam, *scil.* seu Ilithyiam.

[z] *Potens uteri*] Lucinam dicit, quæ parturientibus adest.

[a] *Nec terga*] Mustela nempe cujus formam induit Galanthis, sicuti ipsa flava comas, colore est flavo.

[b] *Ore parit*] Hoc ideò fictum quòd ore catulos suos subinde ex uno loco in alium transferat.

[c] *Nurus*] Iole est, Hylli, Herculis filij uxor: ut suprà annotatum.

Te tamen, ô genitrix, alienæ ſanguine veſtro
[d] Rapta movet facies. quid ſi tibi mira ſororis
Fata meæ referam? quanquam lacrymæque, dolórque
Impediunt, prohibéntque loqui. fuit unica matri
(Me pater ex aliâ genuit) notiſſima formâ
[e] Oechalidum [f] Dryope: quam virginitate carentem,
Vimque Dei paſſam, [g] Delphos [h] Delonque tenentis,
Excipit Andræmon; & habetur conjuge felix.
Eſt lacus, acclivi devexo margine formam
Litoris efficiens: ſummum myrteta coronant.
Venerat huc Dryope fatorum neſcia; quoque
Indignêre magis, Nymphis latura coronas.
Inque ſinu puerum, qui nondum impleverat annum,
Dulce ferebat onus: tepidíque ope lactis alebat.
Haud procul à ſtagno, Tyrios imitata colores,
In ſpem baccarum florebat aquatica [i] lotos.
Carpſerat hinc Dryope, quos oblectamina nato
Porrigeret, flores: & idem factura videbar;
Namque aderam. vidi guttas è flore cruentas
Decidere; & tremulo ramos horrore moveri.
Scilicet, ut referunt [k] tardi nunc denique agreſtes,

INTERPRETATIO.

Attamen, ô mater, vultus ſublatus aliena à noſtro ſanguine te tangit. Quid ſi tibi narrem ſtupendam ſortem meæ ſororis? Tametſi fletus & mœror obſtant, & impediunt ſermonem. Dryope pulchritudine notiſſima Oechalidum fuit ſola genitrici: pater me ſuſcepit ex aliâ. Andræmon illam duxit ſpoliatam virginitate, & violatam à Deo obtinente Delphos & Delon: atque creditur beata marito. Eſt ſtagnum præbens figuram litoris acclivis margine declivi: myrteta cingunt extremum. Dryope ignara ſortis huc appulerat, & quò magis doleas portatura ſerta Nymphis. Atque geſtabat ulnis gratum onus puerum qui nondum abſolverat annum: & nutriebat auxilio lactis tepidi. Non longè à lacu Lotos aquatica exhibens colores Tyrios florebat in ſpem baccarum. Dryope inde diripuerat flores, quos offerret filio ad oblectationem: atque videbar idem factura, nam adſtabam. Adverti guttas ſanguinolentas defluere ex flore, & ramos agitari horrore trepido. Nempe, uti ſeri ruſtici nunc denique memorant,

NOTÆ.

[d] *Rapta*] De Galanthide loquitur, quæ in Muſtelam converſa.

[e] *Oechalidum*] Id eſt, puellarum Oechaliâ oriundarum. Patronymicâ formâ uſus eſt poëta pro patriâ.

[f] *Dryope*] Quæ Euryti Oechaliæ regis filia.

[g] *Delphos*] In hâc enim Phocidis urbe ad Parnaſſum montem commune humani generis oraculum tenuit Apollo.

[h] *Delon*] Quæ Cycladum omnium inſula clariſſima, ubi Apollinem & Dianam Latona enixa: quamobrem & Diis illis ſacra.

[i] *Lotos*] Quæ arbor eſt Africæ familiaris, baccas ferens tam grati ſaporis, ut hoſpitibus patriæ oblivionem injicere dicatur. A quo fabula non abludit.

[k] *Tardi*] Qui arborem ſacram fuiſſe antè admonere debuiſſent, niſi, ut ſolent, tardi ingenij fuiſſent.

Lotis in hanc Nymphe, fugiens obſcœna [l] Priapi,
Contulerat verſos ſervato nomine vultus.
VIII. Neſcierat ſoror hoc; quæ cum perterrita retro
Ire & adoratis vellet diſcedere Nymphis;
Hæſerunt radice pedes. convellere pugnat:
Nec quicquam, niſi ſumma, movet. ſuccreſcit ab imo;
Totáque paulatim lentus premit inguina cortex.
Ut vidit; conata manu laniare capillos,
Fronde manum implevit: frondes caput omne tenebant.
At puer Amphiſſos (namque hoc avus Eurytus illi
Addiderat nomen) materna rigeſcere ſentit
Ubera: nec ſequitur ducentem lacteus humor.
Spectatrix aderam fati crudelis: opémque
Non poteram tibi ferre, ſoror: quantúmque valebam,
Creſcentem truncum ramóſque amplexa, morabar:
Et (fateor) volui ſub eodem cortice condi.
Ecce vir Andræmon, [m] genitórque miſerrimus, adſunt:
Et quærunt Dryopen: Dryopen quærentibus illis
Oſtendi loton. tepido dant oſcula ligno:
Affuſique [n] ſuæ radicibus arboris hærent.
Nil niſi jam faciem, quod non foret arbor, habebas,
Cara ſoror. lacrymæ verſo de corpore factis
Irrorant foliis: ac, dum licet, oráque præſtant
Vocis iter, tales effundit in aëra queſtus:

INTERPRETATIO.

Nympha Lotis vitans pudenda Priapi commiſerat faciem mutatam huic arbori, *nomine retento.*

VIII. *Soror* mea *iſtud ignoraverat; quæ tremefacta, cùm niteretur refugere, & excedere Nymphis adoratis, pedes correpti ſunt radice. Tentat avellere; neque quicquam movet niſi ſuprema: cortex mollis adnaſcitur ab imá parte, & paulatim tegit tota inguina. Poſtquam advertit, tentans diſcerpere comam manu, implevit manum foliis: folia occupabant totum caput. At puer Amphiſſus (namque avus Eurytus illi impoſuerat hoc nomen) ſentit mammam maternam indureſcere: neque ſuccus lacteus ſequitur lactentem. Adſtabam ſpectatrix duræ ſortis; neque tibi poteram auxilio eſſe, ſoror: atque amplexa retardabam ſtipitem creſcentem & ramos quantum poteram: &, agnoſco, optavi velari ſub eodem cortice. Ecce Andræmon* illius *maritus, & pater infeliciſſimus adveniunt, & quærunt Dryopen: cùm quærerent Dryopen oſtendi illis loton: præbent ſuavia ligno calido: & manent porrecti ad radices ſuæ arboris. Nihil jam tibi ſupererat, quod non eſſet arbor præter vultus, dilecta ſoror. Lacrymæ defluunt in frondes natas ex corpore mutato: & dum datur, atque os præbet viam voci, emittit ejuſmodi querimoniam in auras:*

NOTÆ.

[l] *Priapi*] Qui Bacchi & Veneris fuit filius, inguine, pro quo etiam ſumitur, famoſus, ob fœcunditatem, Hortorum deus fabricatus.

[m] *Genitor*] Eurytus, qui Dryopes pater.

[n] *Suæ*] Eadem nimirum Driope Euryti filia, & Andræmonis conjux, utriuſque, quanquam jure diverſo, erat.

Si qua fides miseris, hoc me, per numina juro,
Non meruisse nefas. patior sine crimine pœnam.
Viximus innocuæ: si mentior, arida perdam,
Quas habeo, frondes; & cæsa securibus urar.
Hunc tamen infantem maternis demite ramis;
Et date nutrici: nostrâque sub arbore sæpe
Lac facitote bibat; nostrâque sub ardore ludat.
Cúmque loqui poterit, matrem facitote salutet.
Et tristis dicat, Latet hoc sub stipite mater.
Stagna tamen timeat; nec carpat ab arbore flores:
Et frutices omnes corpus putet esse Dearum.
Care, vale, conjux, & tu germana, patérque,
Quîs si qua est pietas, ab acutæ vulnere falcis,
A pecoris morsu frondes defendite nostras.
Et quoniam mihi fas ad vos incumbere non est;
Erigite huc artus, & ad oscula nostra venite,
Dum tangi possunt, parvúmque attollite natum.
Plura loqui nequeo. nam jam per candida mollis
Colla liber serpit: summóque cacumine condor.
Ex oculis removete manus. [o] sine munere vestro
Contegat inductus morientia lumina cortex.
Desierant simul ora loqui, simul esse; diuque
Corpore mutato rami caluêre recentes.
IX. Dúmque refert Iole fatum miserabile, dúmque
[p] Euritidos lacrymas admoto pollice siccat
Alcmene, flet & ipsa tamen: compescuit omnem

INTERPRETATIO.

Si qua est fides miseris, juro per Deos me non admisisse nefas: do pœnas sine crimine. Vitam egimus innocentem: si fallo, sicca amittam folia quæ gero; atque excisa securibus incendar. Caterùm tollite ex ramis maternis puerum, & committite nutrici, atque curate, ut bibat sæpe lac sub nostrâ arbore, & sub eâdem sese oblectet, & tùm didiceris fari, facite ut salutet matrem: & mœstus dicat, Genitrix conditur sub hoc trunco. Caveat tamen à lacubus, neque deripiat flores ab arbore, atque arbitretur omnes fruticos esse corpus Dearum. Valeas, dilecte marite, & tu soror, atque genitor: quibus siqua est pietas, tuta præstate nostra folia à plagâ acuta falcis, & à morsu pecoris. Et siquidem mihi non licet ad vestros amplexus flecti, tollite huc membra, atque accedite ad nostra suavia, dum possunt sentiri, atque admovete parvum filium. Non possum plura proferre: nam jam lentus cortex currit per collum album, & tegor summo fastigio. Tollite manus ab oculis: liber adnatus condat sine vestro officio oculos morientes. Os simul desierat verba fundere atque esse: & rami novi diu calidi fuerunt corpore verso.

IX. *Et dum Iole narrat sortem lugubrem, & dum Alcmena abstergit lacrymas Eurytidos pollice admoto, & ipsa tamen lacrymatur, res nova submovit omnem mœstitiam:*

NOTÆ.

[o] *Sine munere*] Pietatis fuisse officium, quod ad sanguine vel affinitate Proximos spectaret, morientium claudere oculos, jam aliquoties vidimus.

[p] *Eurytidos*] Ioles, Euryti filiæ.

Res nova tristitiam. nam limine constitit alto
Pæne puer, [q] dubiâque tegens lanugine malas
Ora reformatus primos [r] Iolaüs in annos.
X. Hoc illi dederat Junonia muneris [s] Hebe,
Victa viri precibus. quæ cum jurare pararet
Dona tributuram posthac se [t] talia nulli;
Non est passa [u] Themis. [x] Nam jam discordia Thebæ
Bella [y] movent, dixit: [z] Capaneúsque nisi ab Jove vinci
Haud poterit; ibúntque pares in vulnera [a] fratres:
Seductáque suos manes tellure [b] videbit
Vivus adhuc vates; [c] ultúsque parente parentem
Natus erit facto pius & sceleratus eodem:

INTERPRETATIO.

namque Iolaus propemodum adolescentulus velans maxillas incertâ lanugine, vultus habens restitutos in primos annos sese obtulit ad excelsas fores.

X. Hebe Junonia, pellecta precibus mariti, illi præbuerat hoc beneficium; quæ cùm vellet sacramento sese obstringere, se nulli præbituram posthac ejusmodi munera, Themis non sivit. Nam jam Thebæ, inquit, cient bella discordia: & Capaneus non poterit superari nisi à Jove: & fratres descendent æquales in plagas: & vates etiam vivus adspiciet suos manes terrâ apertâ: & filius ultus patrem matre, erit pius & scelestus eodem facinore:

NOTÆ.

[q] *Dubiâ*] Quam vix esse crederes, ita primulum apparebat.

[r] *Iolaüs*] Qui Iphieli Herculis fratris fuit filius, ideò juvenili ætate restitutus, quòd in senectâ multa egregia facinora præstiterit.

[s] *Hebe*] Quæ Junonis filia, juventutis Dea, Junone etiam assentiente Herculi in cœlum recepto nupsit. Apposité profectò, siquidem fortitudinis, quam per Herculem significari voluerunt, comes esse solet juventus.

[t] *Talia*] Ut quempiam juventuti restitueret.

[u] *Themis*] Justitiæ dea, quæ fas jubet, nefas vetat, nihil impunitum sinit, vaticiniis & religioni præest.

[x] *Nam*] Multa vaticinatur Themis quæ futura erant, ut ad rem possit descendere, cujus causâ à jurando Heben absterruerat,

Dona tributuram posthac se talia nulli: ut lectori ad versum usque 416. antè pervenire oporteat, quàm Deæ scopum assequatur.

[y] *Movent*] Autores ejus fuerunt Eteocles & Polynices, Oedipi ex Jocastâ matre & uxore filij; qui se cùm ex nefariis nuptiis ortos cognoscerent, regnum eo fœdere diviserunt, ut alternis annis imperarent. Prior Eteocles natu major solium occupat: verùm exacto anno fratri regnum reposcenti non tradit. Polynices ad Adrastum Argivorum regem confugit; hinc bellum.

[z] *Capaneus*] Unus è septem ducibus ad Thebas, Deorum contemtor maximus, qui cùm mœnia scalis conscendere tentasset, lapidibus à propugnantibus est obrutus: quapropter fulmine tactum fabulati sunt.

[a] *Fratres*] Eteocles nempe & Polynices, qui mutuis tandem vulneribus ceciderunt.

[b] *Videbit*] Enimverò Amphiaraus, Oeclei filius, vates ille de quo hic agitur, vivus ad Manes, hiatu terræ absorptus, descendit.

[c] *Ultus*] Præviderat Amphiaraus se à bello Thebano non reversurum; quamobrem nullis precibus à Polynice adduci poterat, ut ad illud proficisceretur. Eriphyle verò ab Adrasto aureo monili corrupta quod Hermione à Venere acceperat, maritum & prodidit, & ad bellum compulit: quâ re ab Amphiarao intellectâ Alcmæoni filio mandavit: ut suæ mortis autorem Eriphylen occideret. Patri obsequens Alcmæon in matrem crudelis factus est; nam illam quidem sustulit. Atque ea res nunc agitur.

Attonitúsque malis, exul mentísque domûsque,
Vultibus [d] Eumenidum, matrísque agitabitur umbris;
[e] Donec eum conjux fatale popoſcerit aurum:
Cognatúmque latus Phegeïus auferit enſis.
Tum demum magno petet [f] hos Acheloïa ſupplex
Ab Jove Callirhoë natis infantibus annos.
Jupiter his motus, [g] privignæ [h] dona nurûſque
Præcipiet: faciétque viros impubibus annis.
XI. Hæc ubi faticano venturi præſcia dixit
Ore Themis; vario Superi ſermone fremebant:
Et, cur non aliis eadem dare dona liceret,
Murmur erat. queritur veteres [i] Pallantias annos
[k] Conjugis eſſe ſui: queritur caneſcere mitis
[l] Iaſiona Ceres: repetitum [m] Mulciber ævum

INTERPRETATIO.

& ſtupefactus malis, inops mentis & ſedis, vexabitur facie furiarum, & Manibus genitricis, donec uxor ab eo petiverit aurum peſtiferum, & gladius Phegeïus transfixerit latus conſanguineum. Tum denique Callirhoë Acheloïa ſupplex poſcet ſummum Jovem hanc ætatem filiis infantibus. Jupiter tactus his præſtniet munera privignæ & nurus; & præſtabit viros ætate imberbi.

XI. Poſtquam Themis prudens futuri hæc dixit ore fatidico, Dij murmurabant diversâ oratione; & fremitus erat quamobrem non fas eſſet præbere aliis eadem munera. Pallantias queritur ætatem ſui mariti eſſe exhauſtam: alma Ceres queritur Jaſionem caneſcere: Vulcanus petit annos.

NOTÆ.

[d] *Eumenidum*] Furiarum, quibus vexatus fuit Alcmæon parricida.

[e] *Donec*] Furiis agitatus Alcmæon ad Phegeum confugit à quo purgaretur; filiamque ejus Alpheſiboeam duxit uxorem cui monile matri detractum obtulit. Cùm autem apud Phegeum furoris remedium non inveniſſet, conſulto oraculo ſe ad Acheloum contulit; ubi pariter Callirhoës Acheloi filiæ amore captus, fatale aurum, de quo hoc in loco agitur, ab eâ poſcitur. Ineptiſſimus homo ſeſe monile daturum pollicetur, atque eâ causâ ad Alpheſiboeam repetiturus illud contendit; verùm à Phegei filiis eſt occiſus.

[f] *Hos*] Juveniles nempe ad quos reductus fuerat Iolaus, ut præproperatâ illis juventute, patris necem ulciſci poſſent.

[g] *Privigna*] Hebes, *ſcilicet*, quæ Junonis cùm fuerit filia, Jovis privigna dicitur; nurus verò ſiquidem ejuſdem filio Herculi nupſerit.

[h] *Dona*] Juventutem *ſcilicet*, Alcmæonis filiis.

[i] *Pallantias*] Auroram dicit, Hyperionis filiam, Pallantis gigantis Creoſati ſororem patruelem.

[k] *Conjugis*] Tithoni *ſcilicet*, Laomedontis, Troïanorum regis, filij, cui à Parcis immortalitatem, oblita perpetuam juventutem poſcere, Aurora impetraverat: qui ſenio confectus in cicadam mutatus eſt.

[l] *Iaſiona*] Jovis ex Electrâ filium; Ceteri adamatum, cui Plutum divitiarum deum cæcum, claudum, timidúmque peperit.

[m] *Mulciber*] Vulcanus; ex cujus ſemine in terram prolapſo, cum Minervæ caſtitatem temerare intentaſſet, Erichthonius, puer draconis pedibus horribilis, natus eſt. Quâ quidem fabulâ haud ſcio annon maxima de hominis lapſu myſteria Ethnici attigerint; de quibus etiamnum apertè ſcribere ſatis tutum apud ignariſſimos pleroſque Chriſtianos ventri deſtruendo unicè deditos, non ego quidem opinor, qui nuper iterum per Invidorum tetras Calumnias tantùm non ſum feris objectus. Sed brevi Jeſus noſter aderit.

Poſcit

Poſcit Erichthonio. Venerem quoque cura futuri
Tangit, & [n] Anchiſæ renovare paciſcitur annos.
Cui ſtudeat, Deus omnis habet: creſcitque [o] favore
Turbida ſeditio; donec ſua Jupiter ora
Solvit: &, O, noſtri ſi qua eſt reverentia, dixit,
Quò ruitis? tantumne ſibi quis poſſe videtur,
[p] Fata quoque ut ſuperet? fatis Iolaüs in annos,
Quos egit, rediit: fatis juveneſcere debent
Callirhoë geniti; [q] non ambitione, nec armis.
Vos etiam, quoque hoc animo meliore feratis,
[r] Me quoque fata regunt: quæ ſi mutare valerem,
Nec [ſ] noſtrum ſeri [t] curvarent Æacon anni:

INTERPRETATIO.

renovatos Erichthonio. Solicitudo de futuro movet etiam Venerem, & ſpondet reparare annos Anchiſa. Quilibet Deus habet cui faveat: & tumultuoſa ſeditio augetur favore, donec Jupiter os ſuum aperuit; atque, ô, inquit, ſi quis eſt metus noſtri, Quò ferimini? tantumne poſſe aliquis ſibi videtur, ut vincat etiam fata? Iolaüs repetivit per fata annos quot exegit: filij Callirhoës debent reviroſcere per fata; non per ambitionem, neque per arma. Fata imperant quoque vobis, &, ut patiamini æquiore mente, mihi etiam; quæ ſi poſſem mutare, neque ætas adulta flecteret noſtrum Æacum.

NOTÆ.

[n] *Anchiſa*] Quem Æneæ patrem Venerem amaſſe Virgiliano carmine notiùs eſt quàm ut ſit exponendum.

[o] *Favore*] Dum quiſque huic aut illi favet, & juventutem poſcit.

[p] *Fata*] Fatum, id omne eſſe quod à Deo conſtitutum & deſignatum ut eveniat, definivit Cicero. Chryſippus indeclinabilem rerum ſeriem & catenam dixit, ſeſe volventem & implicantem per æternos conſequentiæ ordines è quibus connexa eſt. Abſurdiſſima porrò circa fatum non Ethnici modò, ſed Chriſtiani plerique tradiderunt: ut vix ex iis qui de fato ſeu Dei voluntate loquuntur, milleſimum fas ſit reperire, qui non Deum ter optimum maximum, ſupremum omnium rerum Regnatorem ex homuncionis modulo, ut eſt impudentia, metiri ſatagat; illique Potentiæ ſeu Gloriæ titulo, indigna prorſus non tribuat. Ea omnia ad Veritatis normam exequi neque locus, neque vires noſtræ ſinunt: attamen meliùs eſſe ſilere, atque Deum cum ignorantia adorare, quàm per ſuperbiam emendicatâ ſcientiâ blaſphemiis impetere, non poſſum non profiteri.

[q] *Non ambit*] Neque volentis neque currentis, ſed Dei miſerentis, inquit Paulus: quanquam homini quoque datum ut velit denique, & quaſi per vim plurima à Deo conſequatur. Quod peſſimi latrones ſuis devoti voluptatibus nolunt agnoſcere: ne ſaluti ſuæ invigilare teneantur ſcilicet.

[r] *Me quoque*] *Si tu vis*, dicebat olim, atque etiam nunc dicit hominibus, Chriſtus Deus; ut, niſi volentibus nobis, nedum ipſe quædam poſſit edere miracula. Quod præſertim nefariis monſtris quibuſdam, Deo exoſis, qui in illum omne ſuum tranſmittunt nefas, eſt ſedulò perpendendum. A Deo, atque illius nutu volumus, neque à nobis quicquam poſſumus. At ſiquidem in nobis atque pro nobis etiam vult Deus, noſque velle quod ille vult intendit; quod ille vult à nobis ſine noſtro Velle in æternum præſtari non poteſt. Iſtud verò altius relinquo bipedum peſſimis rimandum; qui id unum à Domino poſtulant ut voluntate ſuâ uſque abutendo illius benevolentiâ fruantur.

[ſ] *Noſtrum*] Filium ſupple. Tres verò ſuos Jupiter memorat, poſt fata ob juſtitiam apud inferos conſtitutos judices.

[t] *Curvarent*] Incurvi verò ſenectute fiunt homines.

Perpetuúmque ævi florem Rhadamanthus haberet
Cum Minoë meo: qui propter amara senectæ
Pondera despicitur; nec, quo prius, ordine regnat.
Dicta Jovis movere Deos. nec sustinet ullus
(Cùm videant fessos Rhadamanthon & Æacon annis,
Et Minoa) queri, qui, dum fuit integer ævi,
Terruerat magnas ipso quoque nomine gentes.
[u] Tunc erat invalidus; [x] Deïonidenque juventæ
Robore Miletum, Phœbóque parente superbum,
Pertimuit: credénsque suis insurgere regnis,
Haud tamen est patriis arcere penatibus ausus.
Sponte fugis, Milete, tuâ; celerique carinâ
[y] Ægeas metiris aquas; & in Aside terrâ
Mœnia constituis, positoris habentia nomen.
Hic tibi, dum sequitur patriæ curvamina ripæ,
Filia [z] Mæandri toties redeuntis eodem,
Cognita [a] Cyanëe, præstanti corpora formâ,
Byblida cum Cauno prolem est enixa gemellam.
Byblis in exemplo est, ut [b] ament concessa puellæ:
Byblis [c] Apollinei correpta cupidine fratris,
Non soror ut fratrem, nec qua debebat, amavit.
Illa quidem [d] primò nullos intelligit ignes:.

INTERPRETATIO.

& Rhadamanthus frueretur flore ætatis minimè marcescente, cum Minoë meo, qui propter triste onus senectutis contemnitur, neque imperium obtinet eâ dignitate quâ antè valebat. Verba Jovis tetigerunt Deos: neque quisquam audet conqueri, cùm cernant Rhadamanthon, & Æacon, ætate defatigatos, Minoëm insuper, qui dum vixit ætate integrâ, metu perculsit validas nationes vel solâ famâ. Tunc erat infirmus, & extimuit Miletum Deïoniden elatum viribus juventutis, & patre Apolline: atque fidem habens eum invehi in suum regnum, non tamen sustinuit prohibere sedibus patriis. Discedis ultrò, Milete, atque transis mare Ægæum veloci navi, & ponis muros in terrâ Asiâ obtinentes nomen Ædificatoris. Hic Cyanëa nata Mæandri toties recurrentis eodem fuit tibi cognita, dum sequitur flexus ripæ patriæ: peperit Byblidem atque Caunum, geminam sobolem, atque *corpora eximiâ formâ. Byblis exemplo est, ut puellæ ament licita. Byblis flagrans desiderio fratris Apollinei non dilexit fratrem ut soror, nec quo* amore *decebat. Illa quidem primo nullum amorem cognoscit,*

NOTÆ.

[u] *Tunc*] Cùm Jupiter loqueretur.

[x] *Deïonidem*] Deïones filium, ut suspicari licet, namque huic aliam matrem, patre tamen eodem Apolline, alij assignant. Cretæ regnum invadere molitus fuerat: sed à Jove Minoïs patre deterritus in Asiam navigavit, ubi Miletum Cariæ urbem celeberrimam condidit.

[y] *Ægeas*] Mare Ægæum, quod Mileto Asiam petenti trajiciendum erat.

[z] *Mæandri*] Qui Phrygiæ sinuosus fluvius nobis quoque jam sæpe occurrit.

[a] *Cyanëe*] Aliam alij: Eidotheam Carum regis filiam, Cauni & Byblidis matrem, fecit Antoninus Liberalis.

[b] *Ament*] Imò & cautè intueantur, si amare, servas fieri, perire denique metuunt.

[c] *Apollinei*] Cui Apollo avus.

[d] *Primo*] Amor igitur ut maximum, ita & maximè metuendum malum, siquidem incognitum irrepit.

Nec peccare putat, quòd sæpius oscula jungat:
Quòd sua fraterno circumdet brachia collo:
[e] Mendacíque diu pietatis fallitur umbrâ.
Paulatim [f] declinat amor; visuráque fratrem
Culta venit; nimiúmque [g] cupit formosa videri;
Et, si qua est illic formosior, invidet illi.
Sed nondum [h] manifesta sibi est; nullúmque sub [i] illo
Igne facit votum: veruntamen æstuat intus.
Jam [k] dominum appellat: jam nomina sanguinis odit:
Byblida jam mavult, quam se vocet ille sororem.
Spes tamen obscœnas animo dimittere non est
Ausa suo vigilans. placidâ resoluta quiete
Sæpe videt, quod amat. visa est quoque jungere fratri
Corpus; [l] & erubuit, quamvis sopita jacebat.

INTERPRETATIO.

neque arbitratur malè facere, quòd sapiùs prabeat suavia; quòd amplectatur collum fraternum suis lacertis, & diu decipitur specie ficta pietatis. Amor paulatim flectitur in fratrem, atque cum visura adest exornata, & perditè optat videri pulcra: & si qua est sibi pulcrior, illi invidet. Sed nondum est sibi perspecta, neque quicquam optat sub illo ardore; verùmtamen torretur intus. Jam Dominum vocat; jam refugit nomina consanguinitatis: jam mavult ille appellet se Byblidem quàm sororem. Verita est tamen experrecta vota turpia objicere menti sua: cernit sape quod amat superata leni somno. Visa est etiam jungere corpus fratri; & pudore suffusa est, quanquam dormiens jacebat.

NOTÆ.

[e] *Mendacique*] Prima mali nostri labes Error, quem sequitur nostrimet interitus. Hinc Diabolus, Calumniator, hominúmque Deique hostis primo loco Mendax, cujus naturam propriam nomen ipsum, quanquam oscitanter advertimus, Deo admonente, indicat. Hinc Servator Ihesus qui Patris virtutem, in nobis mendacio oppressam, excitat, VERBUM dicitur; à quo Lumen, Sapientiam, Veritatem mutuari, cui, quantumvis refragante carne diaboli conscià, credere tenetur quisquis vel pietatis nomine à Deo desciscere metuit.

[f] *Declinat*] Augetur; ad nefandam flectitur libidinem.

[g] *Cupit form.*] Sciunt nempe Evæ filiæ falsâ boni specie lapsum Adamum.

[h] *Manifesta*] Quinam essent motus sui, aut quò spectarent nesciebat. Non minùs peribit tamen; ut ineptissimi videantur qui adolescentibus naturæ mala, in quæ nescientes incidunt, verentur, præcavendi causâ, indicare.

[i] *Illo*] Amore nondum satis amanti manifesto.

[k] *Dominum*] Ergo ipsa serva fuit: ut ex ejusmodi amoris transmutationibus qualis ipse credendus, pronum sit intelligere. Quanquam tamen suave malum, nisi Dei amore sublatus nullus possit effugere: usque adeò in nostram perniciem omnes conjuravimus.

[l] *Et erubuit*] Vim boni itaque altiùs humanæ menti impressam credidit Poëta, quàm vulgò solent quidam qui se Theologos dici amant. Neque verò istorum animus somniculosus aut superbia pertinax Dei veritatem possit evertere, qui sese in hominibus boni & mali indicem & dicit & facit. At enim vincit falsitas & malum. Verùm est: sed hominis perversâ oscitantiâ, qui tum denique se non potuisse aut nescivisse caussatur, cùm viribus omnibus Deique lumine ad nefas exhaustis, levissima se mentitur non potuisse quæ omninò neglexit, vel etiam noluit. Fugiendo, tacendo, quiescendo, non cogitando difficillima etiam possumus: quis ista non possit, si modò maturè vel puerulus voluerit; quod serò aut nunquam gigas tentaverit. Is certè non potest qui non vult; nam per voluntatem nostram omnia efficimus. At cùm aliquid nolumus non id quæritur an id possimus, verùm an penes nos fuerit velle aut flectendam permittere voluntatem ut possemus. Sed de his aliàs.

Somnus abit: silet illa diu; repetitque [m] quietis
Ipsa suæ speciem; dubiâque ita mente profatur:
Me miseram! tacitæ quid vult sibi noctis imago?
Quam nolim rata sit. cur hæc ego somnia vidi?
Ille quidem est oculis quamvis, formosus, iniquis:
Et placet, & possum, si non sit frater, amare:
Et me dignus erat. verùm nocet esse sororem.
Dummodò tale nihil vigilans committere tentem;
Sæpe [n] licet simili redeat sub imagine somnus.
Testis abest somno; nec abest imitata voluptas.
[o] Prò Venus, & tenerâ volucer cum matre Cupido,
[p] Gaudia quanta tuli! quàm me manifesta libido
Contigit! ut jacui totis resoluta medullis!
Ut meminisse juvat! quamvis brevis illa voluptas,
Noxque fuit præceps, & cœptis invida nostris.
O ego, si liceat mutato nomine jungi,
Quàm bene, Caune, tuo poteram nurus esse parenti!
Quàm bene, Caune, meo poteras gener esse parenti!
Omnia, Dî facerent, essent communia nobis;
Præter avos. tu me vellem [q] generosior esses.

INTERPRETATIO.

Sopor discutitur: illa diu obmutescit, atque revolvit imaginem sui somni, atque ita loquitur animo incerto. Me infelicem! quid portendis simulacrum noctis tranquillæ? quod nolim sit verum. Quamobrem ego intuita sum hæc somnia? Ille quidem est pulcher, etiam oculis infensis: & gratus est, & nisi germanus sit, possum amare: & me dignus erat: at obest esse germanam. Dummodo nihil ejusmodi coner admittere experrecta, licet somnus recurrat sæpe sub ejusmodi specie. Testis nullus est sopori; neque deest simulata voluptas. Prò, Venus, & Amor alate cum matre molli, quantam sensi voluptatem! quàm aperta libido me contigit! ut jacui resoluta totis medullis! ut prodest recordari! quanquam illa gaudia momentanea, atque nox fuit velocissima, & invida nostris cœptis. O, si fas sit convenire nomine mutato, quàm bene ego poteram esse nurus tuo patri, Caune! Quàm bene poteras esse gener meo patri, Caune! Dî annuerent, omnia essent nobis communia, præter avos: optarem tu me esses stirpe nobiliori.

NOTÆ.

[m] *Quietis*] Cujus tempore nisi sobriè utaris, diabolus accedit, qui malum semen brevi omne bonum oppressurum, spargit.

[n] *Licet*] Animi tamen, à diabolo victi est iste assensus: quem quidem animum à servo corpore proditum neque istud curabit, neque poterit erigere.

[o] *Prò Venus*] Non aliter ille uritur qui in apertum &c. nudum pectus prunas immittit, quàm qui vacuo atque incustodito animo istiusmodi nequitias legit. Tutissimum prunas non attingere: tutissimum istiusmodi fugere. Animo facilè est; nisi maris, papilionum more, gratæ flammæ impetum, tuo damno experiri.

[p] *Gaudia*] Annon te jamdudum, Adami more, Deum credis contemsisse, quisqeis serpentis ex voluptatis arbore blandè sibilantis voci, non aures modò, sed cor blanditiarum spectatorem attentum præbuisti? Quàm vix aliter quàm experiundo gaudia cognoscuntur. Quàm penè ea amamus, cupimus, sequimur, quæ phantasiæ grata obversantur.

[q] *Generosior*] Nobiliori, atque adeò aliâ, stirpe, oriundus: ut nullum conjugij quod optabat Byblis esset per sanguinem impedimentum.

Nescio quam facies igitur, pulcherrime, matrem:
At mihi, quæ malè sum, quos tu, sortita parentes,
Nil nisi frater eris. quod obest, id habebimus unum.
Quid mihi significant ergo mea visa? quod autem
Somnia pondus habent? an habent & somnia pondus?
Dî melius! [r] Dî nempe suas habuêre sorores.
Sic Saturnus [s] Opim junctam sibi sanguine duxit,
Oceanus [t] Tethyn, Junonem rector Olympi.
[u] Sunt Superis sua jura. quid ad cælestia ritus
Exigere humanos; [x] diversáque fœdera tento?
Aut nostro vetitus de corde fugabitur ardor:
Aut, hoc si nequeo, peream precor ante; toroque
Mortua componar: positæque det oscula frater.
[y] Et tamen arbitrium quærit res ista duorum.
Finge placere mihi: scelus esse videbitur illi.
At non [z] Æolidæ thalamos timuêre sororum.
Unde sed hos novi? cur hæc exempla paravi?
Quò feror? obscœnæ procul hinc discedite flammæ:
Nec, nisi qua fas est germanæ, frater ametur.
Si tamen ipse mei captus prior esset amore,
Forsitan illius possem indulgere furori.

INTERPRETATIO.

Nescio quam igitur præstabis matrem, formosissime; at mihi, quæ malè habui eosdem parentes quos tu sortitus es, *nihil eris nisi frater. Habebimus id unum quod nocet. Quid ergo mihi designant mea visa? Quam vim autem habent somni imagines? an & somni imagines vim habent? Dij melius! Dij nimirum duxerunt suas sorores. Sic Saturnus habuit Opim sibi conjunctam sanguine, Oceanus Tethyn, Moderator Olympi Junonem. Dij habent sua jura; quamobrem compono consuetudines humanas cum cælestibus; atque ambio aliena fœdera? Vel amor prohibitus abjicietur ex nostro corde; vel, si istud non licet, oro priùs interéam, & mortua lecto condar, & frater offerat suavia composita. Et tamen res ista indiget voluntate duorum. Puta placere mihi; videbitur illi esse nefas. At Æolidæ non metuerunt connubia sororum. Sed unde hos novi? quamobrem adornavi ista exempla? Quò ruo? Turpes amores vos hinc procul amolimini: neque frater ametur, nisi quantùm licet sorori. Si tamen ipse esset prior correptus mei amore, fortè possem favere illius ardori.*

NOTÆ.

[r] *Dî nempe*] Mirè fluctuantis & æstuantis animum expressit Poëta, cùm ità pressè annuentem & abnuentem excogitavit.

[s] *Opim*] Quæ Cœli filia, aliis nominibus *Cybele, Rhea, Magna mater* vocata, fratri Saturno nupsit.

[t] *Tethyn*] Quæ Cœli & Vestæ filia Oceano fratri nupsit.

[u] *Sunt superis.*] Deos sibi exemplo esse debere negat. An ex animo mox patebit.

[x] *Diversa*] Alia enim Deorum, alia hominum.

[y] *Et tamen*] Latet sensus sub his particulis. Perinde est ac si diceret; *quanquam ego amorem istum nollem extinguere, eam rem tamen cogeror omittere quæ ab alio pendet.*

[z] *Æolidæ*] Plures equidem memorat Æoli filios Homerus; attamen Macareum solum cum sorore rem habuisse ex eo colligitur quòd in hujus epistolâ vidimus, Æolum nempe indignatum filiæ gladium quo sibi mortem conscisceret, misisse. Verùm crimini auctoritatem quærenti puellæ pronum fuit numero uti multitudinis.

Etgo ego, quem fueram non rejectura petentem,
Ipsa petam? poterísne loqui? poterísne fateri?
Coget amor; potero. vel, si pudor ora tenebit,
Littera celatos arcana fatebitur ignes.
Hæc placet, hæc dubiam vincit sententia mentem.
In latus erigitur; cubitóque innixa sinistro,
[a] Viderit: insanos, inquit, fateamur amores.
Hei mihi! quò labor? quem [b] mens mea concipit ignem?
Et meditata manu componit verba trementi.
Dextra tenet ferrum: vacuam tenet altera ceram.
Incipit; & dubitat: scribit; damnátque tabellas:
Et notat; & delet: mutat, culpátque, probátque:
Inque vicem sumtas ponit, positásque resumit.
Quid velit, ignorat: quicquid factura videtur,
Displicet. in vultu est audacia mista pudori.
Scripta soror fuerat: visum est delere sororem,
Verbáque correctis incidere talia ceris:
Quam, nisi tu dederis, non est habitura salutem,
Hanc tibi mittit amans: pudet ah, pudet edere nomen!
Et, si quid cupiam, quæris; sine nomine vellem
Posset agi mea caussa meo: nec cognita Byblis
Ante forem, quam spes votorum certa fuisset.
Esse quidem læsi poterant tibi pectoris index,
Et color, & macies, & vultus, & humida sæpe
Lumina, nec caussâ suspiria mota patenti;

INTERPRETATIO.

Ego igitur ipsa requiram, quem non eram repulsura si posceret? Poterisne fari? Poterisne confiteri? Amor vim faciet; potero: vel si pudor os comprimet, littera secreta agnoscet amores occultos. Hac sententia insidet animo, hac superat mentem incertam; exsurgit in latus, atque recumbens in lævum cubitum, Quicquid sit, inquit, profiteamur violentes ardores. Hei mihi! quò rue! quem ardorem concipit mens mea? Atque ordinat voces conquisitas trepidante manu. Dextra manus tractat stilum, altera ceram vacuam. Incipit, & hæret: pingit, & arguit tabellas: & signat, & abstergit: invertit, & damnat, & laudat: atque vicissim omittit acceptas, & denuò capit omissas. Nescit quid cupiat: quicquid videtur factura displicet: est audacia in facie confusa cum pudore. Soror fuerat exarata; placuit expungere sororem, atque insculpere ejusmodi verba ceris correctis: Amans tibi mittit hanc salutem, quam non est habitura nisi tu dederis. Pudet ah, pudet proferre nomen! Atque si poscis, quid velim: optarem mea caussa posset defendi sine nomine: neque essem Byblis priùs cognita, quàm spes votorum fuisset tuta. Et color, & macies, & facies, & oculi sæpe madidi, & gemitus ducti caussâ latente, & frequentes amplexus, & suavia, quæ si forsitan observasti,

NOTÆ.

[a] *Viderit*] Caunus, vel quispiam alius, utilitas, ipse rei eventus formula est loquendi; quomodo etiam in incertis nostris solemus dicere, *Nous verrons. Il en sera ce qui pourra.*

[b] *Mens mea*] Vides, vel scelestissimâ puellâ fatente, per naturam cognitum esse quod Dominus docuit, jam diu peccasse illum qui animo flagitium concepit?

Et crebri amplexus; & quæ, si fortè notasti,
Oscula sentiri non esse sororia possent.
Ipsa tamen, quamvis animo grave vulnus habebam,
Quamvis intus erat furor igneus, omnia feci,
(Sunt mihi Dî testes) ut tandem sanior essem:
Pugnavíque diu violenta Cupidinis arma
Effugere infelix; & plus, quàm ferre puellam
Posse putes, ego dura tuli. superata fateri
Cogor, opémque tuam timidis exposcere votis.
Tu servare potes, tu perdere solus amantem.
Elige utrum facias. non hoc inimica precatur:
Sed quæ, cum tibi sit junctissima, junctior esse
Expetit; & vinclo tecum propiore ligari.
Jura senes norint: & quid liceátque, nefásque,
Fásque sit, inquirant; legúmque examina servent:
Conveniens Venus est annis temeraria nostris.
Quid liceat, [c] nescimus adhuc: & cuncta licere
Credimus: & sequimur magnorum exempla Deorum.
Nec nos aut durus pater, aut reverentia famæ,
Aut timor impedient; [d] tantùm absit caussa timendi.
Dulcia fraterno sub nomine furta tegemus.
Est mihi libertas tecum secreta loquendi.
Et damus amplexus; & jungimus oscula coram.
[e] Quantùm est, quod desit! miserere fatentis amorem,

INTERPRETATIO.

possent sentiri non esse sororia, poterant quidem tibi esse signa cordis vulnerati. Quanquam tamen ego graviter animo læsa eram, quanquam intus erat ardor igneus, omnia tentavi, (Dij sunt conscij) ut denique essem sanior: atque misera diu conata sum evitare sæva arma Amoris; atque ego plus passa sum, quàm credas puellam posse pati. Victa cogor confiteri, & petere tuum auxilium votis dubiis. Tu solus potes incolumem præstare, tu solus *perdere amantem. Elige utrum facias. Non hostis istud orat, sed quæ, cùm sit tibi conjunctissima, optat tibi esse conjunctior, atque connecti tibi copulâ arctiore. Senes cognoscant jura, atque perscrutentur quid liceat, quid sit fas, aut nefas, & observent decreta legum: Venus inconsiderata apta est nostræ ætati. Ignoramus adhuc quid fas sit, atque existimamus omnia esse concessa; & sequimur exempla magnorum Deorum. Neque aut pater severus, aut pudor famæ, aut metus nobis obstabunt: absit tantùm caussa timendi. Velabimus jucunda furta sub nomine fraterno. Licet mihi tecum arcana communicare. Et nos amplectimur, & conserimus suavia palam. Quantum est quod desideratur! miserere agnoscentis amorem,*

NOTÆ.

[c] *Nescimus*] Ita loquuntur omnes se nescire dicunt quod votis suis sciunt adversari. Interea eò graviùs sunt decepti qui sponte suâ sunt decepti.

[d] *Tantùm absit*] Sensus est, *Nulla est caussa timendi*, ut quidem fingebat cœca puella voluptati serviens; *nullam fingamus.*

[e] *Quantum*] Post Visum enim Colloquium, Tactum, Oscula, unus tantùm ex quinque decantatis illis amoris gradibus, seu lineis superest.

Et non falsuræ, nisi cogeret ultimus ardor :
[Neve merere, meo subscribi causa sepulcro.]
Talia nequicquam perarantem plena reliquit
Cera manum : summúsque in margine versus adhæsit.
Protinus impressâ signat sua crimina gemmâ ;
Quam tinxit lacrymis : linguam defecerat humor.
Deque suis unum famulis pudibunda vocavit:
Et pavidum [f] blandita, Fer has, fidissime, nostro,
Dixit, & adjecit post longo tempore, fratri.
Cùm daret ; elapsæ manibus cecidêre tabellæ.
Omine turbata est : misit tamen. apta minister
Tempora nactus adit ; tradítque latentia verba.
Attonitus subitâ juvenis [g] Mæandrius irâ,
Projicit acceptas, lecta sibi parte, tabellas :
Vixque manus retinens trepidantis ab ore ministri,
Dum licet, ô vetitæ scelerate libinis auctor,
Effuge, ait : qui, si nostrum tua fata pudorem
Non traherent secum, pœnas mihi morte dedisses.
Ille fugit pavidus : dominæque ferocia Cauni
Dicta refert. palles auditâ, Bybli, repulsâ :
Et pavet obsessum glaciali frigore pectus.
Mens tamen ut rediit ; pariter redière furores :
Linguáque vix tales icto dedit aëre voces :
Et [h] meritò ; quid enim temeraria vulneris hujus
Indicium feci ? quid, quæ celanda fuerunt,
Tam citò commisi properatis verba tabellis ?

INTERPRETATIO.

neque agnitura, nisi extremus æstus vim faceret. Neve merearis subscribi causa meo tumulo. Plena tabella destituit frustrà scribentem talia : atque novissimus versus inscriptus est margini. Continuò sigillum apponit suo crimini gemmâ impressâ : quam madefecit lacrymis : humor destituerat linguam. Atque verecunda arcessivit unum ex servis suis ; & blandita timide, Porta, inquit, fidissime, nostro, &, longo post tempore, addidit, fratri. Cùm offerret tabella elapsa exciderunt manibus. Turbata est præsagio : attamen misit. Famulus nactus tempus opportunum accedit, & porrigit verba secreta. Juvenis Mæandrius stupens repentinâ irâ abjicit tabellas acceptas parte à se lectâ : atque ægrè compescens manus à facie trementis famuli, Dum licet, inquit, proripe te, ô auctor nefariæ libidinis prohibitæ ; qui nisi mors tua secum duceret nostrum honorem, morte mihi exsolvisses pœnas. Ille prorumpit timidus, atque refert dominæ sæva verba Cauni. Expallescis, Bybli, cognitâ repulsâ ; atque cor oppressum frigore gelido pavet. Postquam tamen mens rediit, simul amor rediit : atque linguâ ægrè protulit hos sonos aëre percusso : Atque jure ; quamobrem enim inconsiderata professa sum istud vulnus ? Cur credidi tam citò voces tegendas acceleratis tabellis ?

NOTÆ.

[f] *Blandita*] Ut mos est illis qui alienâ operâ indigent.

[g] *Mæandrius*] Caunus *scilicet* Mæandri nepos, ut ex superioribus patet.

[h] *Meritò*] *Repulsam tuli supple* : sed majorem vim habet hæc ellipsis, quæque adeò Byblidis statum & furorem manifestiorem facit.

Ante

Ante erat ambiguis animi sententia dictis
Prætentanda mihi. ne non sequeretur euntem,
Parte aliqua veli, qualis foret aura, notare
Debueram; tutóque mari decurrere: quæ nunc
Non exploratis implevi lintea ventis.
[i] Auferor in scopulos igitur, submersáque toto
Obruor Oceano: neque habent mea vela recursus.
Quid quod & ominibus certis prohibebar amori
Indulgere meo, tum cùm mihi ferre jubenti
Excidit, & fecit spes nostras cera caducas?
Nonne vel illa dies fuerat, vel tota voluntas,
Sed potius mutanda dies? Deus ipse monebat;
Signáque certa dabat: si non malè sana fuissem.
Et tamen ipsa loqui, nec me committere ceræ
Debueram; præsensque meos aperire furores.
Vidisset lacrymas: vultus vidisset amantis.
Plura loqui poteram, quàm quæ cepêre tabellæ.
Invito potui circumdare brachia collo:
Amplectique pedes: affusáque poscere vitam:
Et, si rejicerer, potui moritura videri.
Omnia fecissem. quorum si singula duram
Flectere non poterant, potuissent omnia, mentem.
[k] Forsitan & missi sit quædam culpa ministri.
Non adiit aptè: non legit idonea, credo,
Tempora: nec petiit horámque animúmque vacantem.
Hæc nocuêre mihi. neque enim de tigride natus;

INTERPRETATIO.

Animi sententia erat mihi antè cognoscenda verbis ancipitibus. Debueram observare parte aliquâ veli, qualis esset ventus, ne non sequeretur discedentem; atque ire certo mari, quæ nunc implevi vela non prætentatis ventis. Abstrahor ergo in cautes, atque submersa obruor toto mari; neque mea carbasa habent reditus. Quid quod etiam absterrebar favere meo amori indubitatis præsagiis, tum cùm tabellæ exciderunt mihi imperanti eas deferre, & fecerunt spes nostras inanes. Annon vel illa dies fuerat mutanda, vel omne votum, sed potiùs dies mutanda? Deus ipse hortabatur, atque præbebat fida indicia; nisi fuissem vecors. Et tamen ipsa debueram loqui, neque me credere tabellis, atque præsens indicare meos amores. Vidisset fletus, vidisset faciem amantis. Poteram plura dicere, quàm quæ tabellæ habuerunt. Potui amplecti collum invitum brachiis, atque comprehendere pedes, atque projecta petere vitam; &, si repellerer, potui videri mortem obitura. Omnia fecissem: quorum si singula non poterant mollire asperum animum, omnia potuissent. Fortè & aliquod sit peccatum famuli missi. Non accessit opportunè; credo non dispexit tempora apta: neque petiit horam & animum vacuum. Ista mihi obfuerunt. Neque enim ille ortus ex tigride,

NOTÆ.

[i] *Auferor*] Prolixè lascivit Poëta, materiam sequacem nactus, & suo ingenio accommodatam.

[k] *Forsitan &*] Persæpe nimirum, captatâ occasione, in tempore advenire, in rebus etiam maximis prope unicus labor.

Nec rigidas silices, solidúmve in pectore ferrum,
Aut adamanta gerit : nec lac bibit ille leænæ.
Vincetur. repetendus erit. nec tædia cœpti
Ulla mei capiam ; dum spiritus iste manebit.
Nam primum (si fata mihi revocare liceret)
Non cœpisse fuit ; [l] cœpta expugnare, secundum est.
Quippe nec ille potest (ut jam mea vota relinquam)
Non tamen ausorum semper memor esse meorum.
Et, quia desierim, leviter voluisse videbor :
Aut etiam tentasse illum insidiisque petisse.
Vel certè non hoc, qui plurimus urit & ussit
Pectora nostra, [m] Deo, sed victa libidine credar.
[n] Denique jam nequeo nil commisisse nefandum.
Et scripsi, & petii : temerata est nostra voluntas.
Ut nihil adjiciam, non possum innoxia dici.
Quod superest, multum est in vota, in crimina parvum.
Dixit : & (incertæ tanta est discordia mentis)
Cùm pigeat tentasse, libet tentare : modúmque
Exit ; & infelix committit sæpe repelli.
Mox ubi finis abest ; patriam fugit ille, nefásque :
Inque peregrinâ ponit nova [o] mœnia terrâ.

INTERPRETATIO.

neque habet dura saxa, aut ferrum rigidum aut adamantem in pectore : neque saxit lac leana. Flectetur. Repetendus erit. Neque me tedebit unquam mei incœpti, dum anima ista superserit. Nam primum fuit non incepisse, si fas esset mihi revocare fata : alterum est absolvere institutum. Namque, tametsi nunc mea desideria omittam, neque ille potest tamen non recordari inceptorum meorum ; & quia omiserim, videbor parùm optasse, vel etiam illum tentasse, & fraudibus adortam esse vel certò non credar superata hoc Deo, qui violentissimus terruit & terret, verùm libidine. Deniq e n·nc non possum nihil patrasse nefandum. Et scripsi, & poposci : votum nostrum est omissum, quamvis nihil addam, non possum dici innocens. Quod restat multum est in desideria, exiguum in crimina. Absolvit : &, tanta est fluctuatio mentis dubia, cùm pœniteat tentasse, libet tentare ; & modum transgreditur, & misera committit sæpe rejici. Deinde ubi finis nullus est, ille fugit patriam & nefas, & statuit novam urbem in terrâ extraneâ.

NOTÆ.

[l] *Cœpta expug.*] Priùs equidem quàm incipias consultò; ubi consulueris maturè facto opus est. At enim cùm primùm malè consuluisse nos advertimus, ab incœpto desistere secundum nobis esse debet : ut, mihi quidem, omnium stultissimi videantur, qui se ità compositis & subductis ad vitam rationibus esse autumant, ut neque dies, neque locus, neque res ulla denique illos quicquam admonere possit. Quin illum contrà firmâ & bene constitutâ mente vivere crediderim, qui subinde sese ad tempus accommodare, sententiámque pro re natâ mutare didicerit. Sibi, suo sensu optimam posuit legem, qui sibi nullam ponere constituit ; quæ virorum sanctorum sors est.

[m] *Deo*] Sic solemus omnes vitia nostra honestis nominibus excusare. Quasi verò Deus ille non sit Libido ipsa, unum idémque propemodum totius generis humani incendium, quod, præter lacrymas, nulla aqua possit extinguere.

[n] *Denique jam*] Ergo, ut vides, Lector, Primum & secundum, tertium etiam si vis, omninò prava non incipere, quæ, postquam viam præcipitem sumus ingressi, vel invitos deinceps trahunt.

[o] *Mœnia*] Caunum *scilicet*, Cariæ urbem.

Tum verò mœstam totâ [p] Miletida mente
Defecisse ferunt. tum verò à pectore vestem
Deripuit; planxítque suos furibunda lacertos.
[q] Jamque palam est demens; inconcessámque fatetur
Spem Veneris. sine qua patriam, invisósque penates
Deserit; & profugi sequitur vestigia fratris.
Utque tuo motæ, [r] proles Semeleïa, [s] thyrso
[t] Ismariæ celebrant repetita [u] triennia Bacchæ;
Byblida non aliter latos ululasse per agros
[x] Bubasides vidêre nurus: quibus illa relictis
Caras, & armiferos [y] Lelegas, [z] Lyciamque pererrat.
Jam [a] Cragon, & [b] Lymiren, [c] Xanthíque reliquerat undas;
Quoque [d] Chimæra jugo mediis in partibus ignem,
Pectus & ora leæ caudam serpentis habebat.
Deficiunt silvæ: cùm tu lassata sequendo
Procidis; &, dura positis tellure capillis,
Bybli, taces; frondésque tuo premis ore caducas.
Sæpe etiam Nymphæ teneris [e] Lelegeïdes ulnis
Tollere conantur: sæpe, ut moderetur amori,

INTERPRETATIO.

Tum verò aiunt tristem Mileti filiam defecisse animo. Tum verò detraxit amictum à pectore, atque furore correpta percussit sua brachia. Jamque apertè est vesana, atque agnoscit spem denegatam Veneris; sine quâ destituit patriam atque domum infestam; atque legit vestigia fratris exulis. Et quemadmodum, ô nate Semeles, Bacchæ Thraciæ tactæ tuo thyrso frequentant trieterica renovata, sic puellæ Bubasides viderunt Byblidem vociferantem per vastos campos; quibus emissis percurrit Caras, & Lelegas armiferos, & Lyciam. Jam prætererat Cragon, & Lymiren, & aquas Xanthi, & montem, quo Chimæra habebat ignem in mediis partibus, pectus & vultum leænæ, & caudam draconis. Nemora te destituunt, cùm defessa sequendo cadis, Bybli, atque obmutescis, crinibus demissis in terrâ rigidâ; atque urges tuo ore folia jacentia. Sæpe etiam Nymphæ Lelegeïdes nituntur erigere mollibus brachiis: sæpe hortantur ut minuat amorem,

NOTÆ.

[p] *Miletida*] Byblida Mileti filiam.

[q] *Jamque palam*] Atque leve est quodcumque erumpit: intus aluntur amentium amantum furores.

[r] *Proles Semeleia*] Bacchus est, cui à Semele matre illud datum nomen.

[s] *Thyrso*] Per quem thyrsum, quæ hasta erat hederâ seu pampino vestita, Bacchi Bacchantiúmque gestamen, vini furor intelligitur.

[t] *Ismariæ*] Thraciæ; ab Ismaro Thraciæ monte sic dictæ.

[u] *Triennia*] *Trieterica*, festa quæ tertio quoque anno recurrebant; de quibus suprà lib. 6.

[x] *Bubasides*] Cariæ; Bubasus enim Cariæ est regio, cujus etiam Plinius meminit.

[y] *Lelegas*] Qui Cariæ populi bellicosissimi ex Græciâ illuc advecti.

[z] *Lyciam*] Quæ Provincia est minoris Asiæ, Cariæ adjacens, ad ortum sita.

[a] *Cragon*] Qui Lyciæ mons est.

[b] *Lymiren*] Lyciæ urbem juxta Cragon.

[c] *Xanthi*] Qui fluvius est Lyciæ maximus.

[d] *Chimæra*] Mons fuit Lyciæ ignivomus, in cujus cacumine Leones, in medio, ubi pascua, capræ, in radicibus serpentes frequentes erant: unde locus datus fabulæ.

[e] *Lelegeides*] Quæ in Lelegum terrâ habitabant.

Præcipiunt; [f] surdæque adhibent solatia menti.
Muta jacet; viridésque suis terit unguibus herbas
Byblis: & humectat lacrymarum gramina rivo.
Naïdas his [g] venam, quæ nunquam arescere posset,
Supposuisse ferunt. [h] quid enim dare majus habebant?
Protinus, ut secto piceæ de cortice guttæ,
Utve tenax gravida manat tellure [i] bitumen;
Utve sub adventum spirantis lene Favoni
Sole remollescit, quæ frigore constitit unda,
Sic lacrymis consumta suis Phœbeïa Byblis
Vertitur in fontem, qui nunc quoque vallibus illis
Nomen habet dominæ; nigráque sub ilice manat.
XII. Fama novi centum [k] Cretæas forsitan urbes
Implesset monstri; si non miracula nuper
Iphide mutata Crete propiora tulisset.
Proxima [l] Gnossiaco nam quondam [m] Phæstia regno
Progenuit tellus, ignoto nomine Ligdum;
Ingenuâ de plebe virum. nec census in illo
Nobilitate sua major: sed vita fidésque
Inculpata fuit. gravidæ qui conjugis aures
Vocibus his movit; cùm jam prope partus adesset:

INTERPRETATIO.

& prabent solatia surda animo. Muta Byblis prostrata est, atque vellit virentia gramina suis unguibus: atque ea irrigat torrente lacrymarum. Dicunt Naiades his subjecisse venam, qua nunquam posset exsiccari. Quid enim habebant majus? Continuò, sicuti gutta picea fluunt de cortice scisso, vel glutinosum bitumen ex terrâ tumidâ, vel aqua qua conglaciata est frigore liquescit Sole sub adventum favonij leniter flantis, sic Byblis Phœbeia exhausta suis lacrymis mutatur in fontem, qui hodie etiam habet nomen domina in illis vallibus, atque fluit sub atrâ quercu.

XII. Fama recentis prodigij implevisset urbes Cretenses; nisi Creta nuper tulisset monstra propiora Iphide transmutatâ. Nam terra Phæstia vicina regno Gnossiaco progenuit olim Ligdum, nomine ignobilê, virum de plebe honestâ. Neque illi opes majores sua stirpe; sed vita & fides fuit integra; qui perculit aures uxoris gravida his verbis, cùm jam propè partus adesset:

NOTÆ.

[f] *Surda*] Quis verò animo amore ægro possit succurrere? Perpende, quæso, Lector, num in te suis limitibus definitum appetitum habeas, anne quod infinitum est requiras. Modò ne, quod stultissimum fateare, tibi ipsi ames imponere, scio quòd posterius affirmabis. Penes te esse infinitum illud quod cupis sanus non dixeris. Si igitur cæco impetu correptus cujusquam animus, alicubi esse maximum illud quod quærit autumat, satis illum credis periisse, nisi consequatur.

[g] *Venam*] In fontem mutata est, aptissimâ profectò metamorphosi: ut hinc discant qui vitiis suis favent, qualem stultitiæ suæ debeant expectare exitum.

[h] *Quid enim*] Nimirum flere volenti maximum fuit beneficium juges ministrare lacrymas. Neque absimili ratione omnes denique improbi puniantur.

[i] *Bitumen*] Limus videtur esse tenax, quanquam sulphurei odoris, de quo prolixè Plinius lib. 35. cap. 15.

[k] *Cretæas*] Unde Miletus excesserat.

[l] *Gnossiaco*] Fuit Gnossus una ex centum præstantissimis Cretæ urbibus, si modò oppidula fuerint pleraque.

[m] *Phæstia*] Phæstus urbs quoque fuit Cretæ à Minoë ædificata.

Quæ voveam duo sunt: minimo ut relevêre labore;
Utque marem parias. onerosior [n] altera sors est:
Et vires Natura negat. [o] quod abominor, ergo
Edita fortè tuo fuerit si fœmina partu;
(Invitus mando: pietas, ignosce) necetur.
Dixerat: & lacrymis vultum lavêre profusis,
Tam qui mandabat, quàm cui mandata dabantur.
Sed tamen usque suum vanis Telethusa maritum
Sollicitat precibus; ne spem sibi ponat in arcto.
Certa sua est Ligdo sententia. jamque ferendo
Vix erat illa gravem maturo pondere ventrem,
Cùm medio noctis spatio sub imagine somni
[p] Inachis ante torum, pompâ comitata suorum,
Aut stetit, aut visa est. inerant lunaria fronti
Cornua, cum spicis nitido flaventibus auro,
Et regale decus; cum qua latrator [q] Anubis,
Sanctáque [r] Bubastis, variúsque coloribus [s] Apis;

INTERPRETATIO.

Duo sunt quæ votis poscam; ut absolvaris minimo labore; & ut marem in lucem emittas. Sors altera est molestior; atque natura subtrahit opes. Ergo, quod minùs ominosum precor, si forsitan fœmina fueris prodita tuo partu, (jubeo invitus: Pietas da veniam.) morti tradatur. Dixerat, & tam qui jubebat, quàm cui jussa dabantur tinxerunt faciem lacrymis prorumpentibus. Sed tamen Telethusa usque pellicit maritum suum inutilibus precibus, ne sibi spem figat in angusto. Sua est sententia firma Ligdo. Jamque illa vix par erat gestando gravidam alvum onere maturo, cùm medio noctis tempore, Inachis stipata pompâ suorum aut stetit, aut visa est consistere *ante lectum, sub specie somni. Cornua lunaria erant affixa fronti cum spicis flaventibus puro auro, & honos regius; cum quâ Anubis latrator, & sacra Bubastis, & Apis distinctus coloribus.*

NOTÆ.

[n] *Altera sors*] Fœminea nempe.

[o] *Quod abominor*] Quod omen Dij avertant oro.

[p] *Inachis*] Io est Inachi filia Jovi adamata, quæ postquam ob Junonis zelotypiam in vaccam mutata fuit, furiisque agitata, sicuti in primo Metam. vidimus, pristinæ formæ restituta, Isidis nomine apud Ægyptios pro Dea culta est. Eam verò nonnulli Cererem, plerique Lunam, alij aliam fuisse scripserunt: De quâ & Osiri de Plutarchus libellum composuit, Herodotus, Diodorus, plurimi alij mentionem fecerunt.

[q] *Anubis*] Hunc Semicanem Deum, Mercurium volunt fuisse, quem canino capite ideò ab Ægyptiis coli quidam scriptitarunt, quòd canibus ad Osiridis à Tiphone fratre interfecti corpus investigandum Isis ejus conjux & soror usa fuerit. Quanquam alij Anubim Osiridis filium volunt fuisse, patrem ad bella secutum, qui cùm Galeam cane insignem gestaret, canino capite fingi meruerit.

[r] *Bubastis*] Dianam esse scripsit Herodotus: quanquam pro ipsa quoque Iside accipitur, ut ex Diodoro patet.

[s] *Apis*] Osiris ipse esse à multis creditur, cujus sepulto cadavere, cùm præstanti specie Ægyptiis bos quidam apparuisset, illum Osirim rati pro Deo coluerunt, & *Apim*, hoc est eorum linguâ *Bovem* appellarunt. Epaphum Isidis filium facit Herodotus; cui ceterà nigro; in fronte maculam albam formæ quadratæ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in caudâ pilos tribuit. Aliter eum describit Plinius, itemque Solinus; variúsque à variis habitus, quem Bacchum, Plutonem, Ammonem, Solem, Iovem quoque fecerunt, nec non etiam Josephum esse non sine gravi causâ scripserunt.

[t] Quique premit vocem, digitóque silentia suadet;
[u] Sistráque erant, [x] nunquámque satis quæsitus Osiris,
Plenáque somniferi [y] serpens peregrina veneni.
Cùm velut excussam somno, & manifesta videntem
Sic affata Dea est: Pars ô Telethusa mearum,
Pone graves curas; mandatáque falle mariti.
Nec dubita, cùm te partu [z] Lucina levârit,
Tollere [a] quicquid erit. Dea sum [b] auxiliaris, opémque
Exorata fero. nec te coluisse queréris
Ingratum numen. monuit, thalamóque recessit.
Læta toro surgit, purásque ad sidera supplex
Cressa manus tollens, rata sint sua visa precatur.
Ut [c] dolor increvit; seque ipsum [d] pondus in auras
Expulit, & nata est ignaro fœmina patri;
Jussit ali mater, puerum mentita: fidémque
Res habuit: neque erat facti nisi conscia nutrix.
[e] Vota pater solvit, noménque imponit avitum.

INTERPRETATIO.

& qui compescit vocem, & consulit silentia digito. Sistra insuper aderant, & Osiris nunquam satis quæsitus, & anguis extranea turgida veneno soporifero. Cùm Dea sic alloquuta est veluti experrectam, atque intuentem evidentia: ô Telethusa pars mearum, omitte molestas solicitudines, atque elude jussa viri: neque cunctator educere quicquid erit, cùm Lucina te absolverit à partu, Sum Dea opifera, atque auxilium prabeo propitia: neque indignaberis te honorasse ingratam Deam. Monuit & excessit cubiculo Cretensis: læta exsurgit lecto, atque supplex porrigens innocentes manus ad astra, orat sua visa sint firma. Ut dolor auctus est, atque ipsum onus sese protrudit in aërem, & puella nata est nescio parente, genitrix imperavit telli, mentita marem esse: atque res invenit fidem: neque erat conscia facti nisi nutrix. Pater exsolvit vota, & dat nomen avitum.

NOTÆ.

[t] *Quique*] Harpocrates, Deus taciturnitatis, qui digito ori admoto indicere videbatur, ne quis homines fuisse argueret quos tam turpi idololatriâ venerabantur. Quo quidem admonente Christiani nefandorum idolorũ cunabula scrutari utinam desiissent.

[u] *Sistra*] Crepitacula erant ænea, quorum agitatione strepitum in sacris Isidis edebant.

[x] *Nunquam*] A Triphone fratre occisum Osirim jam suprà diximus. Illum autem diu quæsivit Isis conjux, quem tandem canum sagacitate usa invenit, & monumento intulit. Atque hinc apud Ægyptios sacerdotes ritus manavit, ut singulis sacris cum fletu amissum Osirim quæsituri prodirent, mox cum lætitiâ, tanquam recuperato Deo redirent: ut sic nunquam satis quæsitus esset. Nobis verò satis fuerit, quos jam diu in execrandis figmentis immorari & pœniret & pudet.

[y] *Serpens*] Micyllus crocodilum Ægypti indigenam suspicatur intelligendum: alij autem aspidem eidem regioni familiarem, cujus morsus letiferum somnum inducat.

[z] *Lucina*] Diana est, quæ *Juno* quoque *Lucina* dicta est, parturientibus opem ferre solita.

[a] *Quicquid erit*] Seu mas seu fœmina.

[b] *Auxiliaris*] Talem verò prædicabant Isidem, quæ plurima bona in hominum genus contulerit, per somnos etiam multis opem tulerit.

[c] *Dolor*] Qui partum comitatur.

[d] *Pondus*] Infans *scilicet*.

[e] *Vota*] Quibus, ut puero augeretur, Diis sese obstrinxerat.

Iphis avus fuerat. gavisa est nomine mater,
Quod [f] commune foret, nec quenquam falleret illo.
Impercepta piâ mendacia fraude latebant.
Cultus erat pueri: facies, quam sive puellæ,
Sive dares puero, fieret formosus uterque.
Tertius interea decimo successerat annus;
Cùm pater, Iphi, tibi flavam despondet Ianthen;
Inter Phœstiadas quæ laudatissima formæ
Dote fuit virgo, [g] Dictæo nata Teleste.
Par ætas, par forma fuit: primásque magistris
Accepêre artes elementa ætatis ab iisdem.
Hinc amor ambarum tetigit rude pectus: & æquum
Vulnus utrique tulit. sed erat fiducia [h] dispar.
Conjugii pactæque exspectat tempora [i] tædæ:
Quamque virum putat esse, suum fore credit Ianthe.
Iphis amat, qua posse frui desperat, & auget
Hoc ipsum flammas: ardétque in virgine virgo.
Vixque tenens lacrymas, Quis me manet exitus, inquit,
Cognita quam nulli, quam prodigiosa, novæque
Cura tenet Veneris? si Dî mihi parcere vellent;
[Perdere debuerant: si non & perdere vellent;]
Naturale malum saltem & de more dedissent.
Nec vaccam vaccæ, nec equas amor urit equarum.
Urit oves aries: sequitur sua fœmina cervum.
Sic & aves coëunt: interque animalia cuncta
Fœmina fœmineo correpta cupidine nulla est.

INTERPRETATIO.

Iphis fuerat avus. Mater lætata est nomine, quod esset ambiguum, nec quemquam deciperet illo. Mendacia incognita tegebantur pio dolo. Cultus erat maris: vultus, quem sive dares fœmina, sive puero, uterque esset elegans. Intereà tertius annus supervenerat decimo, cùm parens despondet tibi flavam Ianthen, Iphi; quæ puella fuit dote formæ pulcherrima inter Phœstiadas, nata Teleste Dictæo. Anni pares, forma fuit æqualis: atque habuerunt ab iisdem magistris elementa ætatis primas artes. Hinc amor permulsit imperitum pectus utriusque; & inussit eandem plagam ambabus. Sed spes erat dissimilis. Ianthe exspectat tempus connubij & facis promissæ, & credit suum fore quam credit esse virum. Iphis amat, quam desperat posse potiri, atque hoc ipsum irritat ignem, & puella flagrat in puellâ. Atque ægrè compescens lacrymas, quæ sors, inquit, mihi futura est, quam cura inaudita Veneris, nulli cognita, & monstrosa tenet? Si Dij mihi vellent parcere debuerant perdere; si non & vellent perdere, dedissent saltem malum naturale, atque solitum. Neque amor vaccæ incendit vaccam, neque amor equarum incendit equas. Aries incendit oves; sua fœmina sequitur cervum. Aves etiam sic junguntur; atque inter omnia animalia nulla fœmina est tacta amore fœmineo.

NOTÆ.

[f] *Commune*] Quod pariter masculis & fœminis imponi posset.

[g] *Dictæo*] Cretensi; à Dicte Cretæ monte.

[h] *Dispar*] Quia se viri partes tueri posse Iphis diffidebat; viro verò maturam se Ianthe sentiebat.

[i] *Tædæ*] Pro nuptiis, in quibus tædæ adhibebantur.

Vellem nulla forem. ne non tamen omnia Cretæ
Monstra ferat; taurum dilexit [k] filia Solis,
Fœmina nempe marem. meus est furiosior illo,
Si verum profitemur, amor. tamen illa secuta est
Spem Veneris: tamen illa dolis & imagine vaccæ
Passa bovem est: & erat, qui deciperetur, [l] adulter.
Huc licèt è toto sollertia confluat orbe,
Ipse licèt revolet ceratis [m] Dædalus alis;
Quid faciet? num me puerum de virgine doctis
Artibus efficiet? num te mutabit Ianthe?
Quin animum firmas, teque ipsa recolligis, Iphi:
Consiliique inopes & stultos excutis ignes?
Quid sis nata vide [n] (nisi te quoque decipis ipsam:)
Et pete quod fas est: & ama, quod fœmina debes.
[Spes est quæ capiat: spes est quæ pascat amorem,]
Hanc tibi res adimit: non te custodia caro
Arcet ab amplexu, nec cauti cura mariti.
Non patris asperitas, non se negat ipsa roganti.
Nec tamen est potiunda tibi: nec, ut omnia fiant,
Esse potes felix; ut Dîque hominésque laborent.
[Nunc quoque votorum pars nulla est vana meorum:
Dîque mihi faciles, quidquid valuêre, dederunt.]
Quodque ego, vult genitor vult ipsa, socérque futurus:
At non vult Natura, potentior omnibus istis;

INTERPRETATIO.

Optarem nulla essem. Ne tamen Creta non habeat monstra omnis generis, filia Solis amavit taurum: nempe fœmina marem. Amor meus est insanior illo, si verum agnoscimus. Tamen illa secuta est spem Veneris: tamen illa tulit taurum fraudibus, & specie vaccæ, & erat adulter qui deluderetur. Tametsi astutia huc concurrat ex toto mundo; quanquam ipse Dædalus revolet ceratis alis, quid agat? num me præstet marem de puella doctis artibus? num te mutet Ianthe? Quin roboras mentem, atque te ipsa recolligis, Iphi, atque abjicis amores insanos & expertes consilij? Adspice quid sis nata; nisi etiam teipsam ludis; atque posce quod licitum est, & dilige puella quod debes. Spes est quæ concipiat, spes est quæ alat amorem. Res tibi hanc tollit: non custodia te prohibet ab amplexu caro, neque solicitudo callidi viri. Non parentis duritas, non ipsa se recusat oranti. Neque tamen est potienda tibi: neque potes esse beata, tametsi omnia eveniant, atque Dij & homines in id *incumbant. Nunc etiam nulla pars meorum desideriorum est inanis, & Dij mihi propitij indulserunt quicquid potuerunt. Et quod ego* cupio, *pater cupit, ipsa cupit, & socer futurus; at Natura fortior istis omnibus quæ sola mihi obest.*

NOTÆ.

[k] *Filia Solis*] Pasiphaë, Minoïs uxor, cujus fabulam libro superiore vidimus.

[l] *Adulter*] Taurus nempe, quem ligneæ vaccæ, à Dædalo fabricatæ, ope, inclusa Pasiphaë delusit.

[m] *Dædalus*] Decantatus ille faber Atheniensis, qui ex labyrintho ab ipso fabricato, in quo à Minoë conclusus fuerat, unà cum Icaro filio, alarum beneficio sese extricarit.

[n] *Nisi te*] Quæ Ianthen decipiebat sibi ipsi imponere stultissimum ducebat; quanquam nosmetipsi ferè semper fallimus, aliis nunquam quin nobis priùs fucum faciamus.

Quæ

Quæ mihi sola nocet. venit ecce optabile tempus:
Luxque jugalis adest: ut jam mea fiat Ianthe,
Nec mihi continget. mediis sitiemus in undis.
[o] Pronuba quid Juno, quid ad hæc, Hymenæe, venitis
Sacra; quibus qui ducat abest, ubi nubimus ambæ?
Pressit ab his vocem. nec leniùs altera virgo
Æstuat: utque celer venias, Hymenæe, precatur.
Quod petit hæc, Telethusa timens, modò tempora differt:
Nunc ficto languore moram trahit. omina sæpe,
Visáque caussatur, sed jam consumserat omnem
Materiam ficti: dilatáque tempora tædæ
Institerant; unúsque dies restabat: at illa
Crinalem capiti [p] vittam natæque sibíque
Detrahit: & passis aram complexa capillis,
Isi, [q] Parætonium, [r] Mareoticáque arva, [f] Pharonque
Quæ colis, & septem digestum in [t] cornua Nilum;
Fer, precor, inquit, opem: nostróque medere timori.
Te Dea, te quondam, tuáque [u] hæc insignia vidi:
Cunctáque cognovi; comitésque, facésque, sonúmque
Sistrorum: memoríque animo tua jussa notavi.
Quòd videt hæc lucem, quòd non ego [x] punior ipsa;

INTERPRETATIO.

non patitur. Ecce tempus amabile appropinquat, & dies nuptialis instat, ut Ianthe jam fiat mea; neque mihi eveniet: arescemus in mediis aquis. Juno pronuba, tuque *Hymenæe, cur acceditis ad hæc sacra; quibus abest qui ducat, ubi utraque caput obvelamus? Postea conticuit. Neque alia puella minùs uritur; & orat ut velox accedas Hymenæe. Telethusa metuens quod hæc poscit, nunc prorogat tempus, nunc nectit moras simulato morbo. Sed jam contriverat omnem caussam simulationis: atque tempora protracta facis* nuptialis *urgebant, & unus dies supererat: at illa sibi deripit vittam crinalem & capiti filiæ; & complexa altare crinibus solutis, Isi, ait, quæ tenes Parætonium, & Campos Mareoticos, & Pharon, & Nilum divisum in septem ostia, succurre, oro, atque solatium præbe, nostro pavori. Vidi te olim ô Dea, atque hæc tua signa, & agnovi omnia, & comites, & tædas, & strepitum sistrorum: atque observavi tua jussa mente attentâ. Quòd hæc fruitur die, quòd ego ipsa non malè mulctor,*

NOTÆ.

[o] *Pronuba*] Quæ nuptiis præsidere credebatur, quæque cum Hymenæo invocabatur.

[p] *Vittam detrahit*] Luctus testificandi causâ.

[q] *Parætonium*] Oppida ubi potissimùm Isis colebatur de more commemorat supplex Telethusa. Fuit autem Parætonium Ægypti urbs ampla cum portu vastissimo.

[r] *Mareotica*] Quæ Mareotidi lacui juxta Alexandriam proxima.

[f] *Pharon*] Alexandriæ objectam insulam dicit, ubi celeberrima fuit turris illa & specula lucernis instructa quarum beneficio nautæ portum ingressuri iter suum noctu inter cautes & brevia dirigebant.

[t] *Cornua*] Ostia dicit majora per quæ maximus ille Ægypti fluvius maria subit.

[u] *Hæc*] Quæ jam in arâ apposita supplex Telethusa intuebatur; olim per somnum viderat.

[x] *Punior*] A marito, *scilicet*, qui segnioris sexus prolem tollendam prohibuerat.

Consilium, monitúmque tuum est: miserere duarum,
Auxilióque juva. lacrymæ sunt verba secutæ.
Visa Dea est movisse suas (& moverat) aras.
Et templi tremuête fores. imitatáque Lunam
Cornua fulserunt, crepuítque sonabile sistrum.
Non secura quidem, fausto tamen omine læta,
Mater abit templo. sequitur comes Iphis euntem,
Quàm solita est, [y] majore gradu: nec candor in ore
Permanet; & vires augentur; & acrior ipse est
Vultus: & incomtis brevior mensura capillis.
Plusque vigoris adest, habuit quam fœmina jam, quæ
Fœmina nuper eras, puer es date munera templis:
Nec timida gaudete fide. dant munera templis.
Addunt & titulum: titulus breve carmen habebat:
Dona puer solvit, quæ fœmina voverat, Iphis.
Postera lux radiis latum patefecerat orbem;
Cùm Venus, & Juno, [z] sociósque Hymenæus ad ignes
Conveniunt: potitúrque suâ puer Iphis Ianthe.

INTERPRETATIO.

est consilium & jussum tuum. Miserere duarum, atque tuere succurrendo: lacrymæ comites fuerunt verborum. Dea visa est concussisse suum altare, atque concusserat. Atque valvæ templi tremuerunt, & cornua similia Lunæ micuerunt, sistrum tinnulum strepuit. Mater non tranquilla quidem, sed tamen hilaris felici præsagio discedit à templo. Iphis comes sequitur discedentem passu majore quàm consuevit: neque albus color perstat in vultu, & vires crescunt, & facies est ferocior, & modus minor impexæ comæ. Atque plus inest vigoris, quàm habuit puella: jam quæ modò eras puella es puer. Persolvite dona templis, neque lætamini dubiâ fide. Persolvunt dona templis. Adjiciunt quoque inscriptionem. Inscriptio habebat brevem versum; Iphis puer præbet munera, quæ promiserat puella. Sol alter manifestum fecerat vastum mundum radiis, cùm Venus, & Juno, & Hymenæus coëunt ad amores conjugales: & puer Iphis gaudet suâ Ianthe.

NOTÆ.

[y] *Majore*] Quia in marem mutata. Quâ quidem fabulâ seu naturæ vires, quæ post aliquod tempus latentem maris formam ex puellâ possit educere, seu pietatis miracula Naso exposuit.

[z] *Socios*] Qui Diis illis conjugalibus de more in aris accendebantur.

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER X.

ARGUMENTUM.

His porro nuptiis qui interfuerat Hymenaeus, ad Orpheum inde se contulit; sed malo omine. quandoquidem mox obiit Eurydice, & postea secundò. Cùm quidem non aliter obstupuit Orpheus, quàm qui Cerbero conspecto saxeus est effectus. Postea cùm in monte quodam varias transformationes lyra exprimeret, accurrerunt ad eum arbores omnes, & inter caeteras pinus ex Aty, & cupressus è Cyparisso mutata.

I. INde per immensum [a] croceo velatus amictu
Aëra digreditur, [b] Ciconúmque Hymenæus ad oras
Tendit; & [c] Orphêa [d] nequicquam voce vocatur.
Adfuit ille quidem: sed nec [e] solennia verba,
Nec lætos vultus, nec felix attulit omen.
[f] Fax quoque, quam tenuit, [g] lacrymoso stridula fumo,
Utque fuit, [h] nullos invênit motibus ignes.
Exitus auspicio gravior: nam nupta, per herbas
[i] Dum Nova Naïadum turba comitata vagatur,

INTERPRETATIO.

I. *HYmenaeus tectus veste flavâ inde abit per vastum aërem, & petit regionem Ciconum: atque frustrà citatur voce Orphei. Ille quidem adfuit; ast neque attulit voces solennes, neque faciem hilarem, neque laetum praesagium. Taeda etiam quam tractavit crepitans fumo lacrymas ciente, & sicuti fuit, nullam flammam concepit concussione. Eventus tristior omine; nam dum nova nupta stipata coetu Naïadum ambulat per gramina,*

NOTÆ.

[a] *Croceo*] Qui flammeo concolor seu velo, lutei coloris, cujusmodi assiduè gerebant flaminum uxores, cum quibus divortium facere maritis non licebat; quo quidem flammeo pudoris & boni ominis causâ nubens velabatur.

[b] *Ciconum*] Populi fuerunt Thraciæ ad Hebrum lacúmque Bistonidem.

[c] *Orpheâ*] Orphei, Apollinis ex Calliope Musa filij, qui à patre lyrâ acceptâ mira quæ deinceps videbimus patravit.

[d] *Nequicquam*] Quia infeliciter cesserunt nuptiæ.

[e] *Solennia*] Quæ faustitatis gratiâ ab Hymenæo proferrentur; qualia hæc essent, *fausta felicesque sint hae nuptiae*, &c.

[f] *Fax*] Faces in nuptiis adhiberi solitas jam toties vidimus, ut tædio sit repetere.

[g] *Lacrymoso*] Qui Orpheo præsertim lacrymas excuteret.

[h] *Nullos*] Quanquam concussione & frequenti ventilatione ignis solet accendi, flammáque excitari.

[i] *Dum*] Dum fugeret Aristæum scripsit Virgilius. Quam fabulam ita exponunt, ut per Eurydicen Anima intelligatur quæ corporis amore decepta fallacibus hujus voluptatibus tanquam evanescentium florum amoenitate delinita, Aristæum hoc est Bonum quod per illud, ut fert vocis Etymologia, intelligitur, maximo suo damno refugit. Anne istud significare voluerint Poëtæ parùm interest: maximum est quòd reverà se ità res habet: ut si quis ex veteris serpentis exitiali peste, quâ omnes infecti fuimus, sese liberare voluerit, illum non Orpheo modò seu rectæ rationi, spretis corporis lenociniis, sed Christo Domino, ad Inferos pro nobis delapso, auscultare oporteat.

Occidit, in talum serpentis dente recepto.
Quam satis ad superas postquam [k] Rhodopeïus auras
Deflevit vates; ne non tentaret & umbras,
Ad [l] Styga [m] Tænariâ est ausus descendere portâ.
Perque [n] leves populos simulacráque functa sepulcris
[o] Persephonen adiit, inamœnáque regna tenentem
[p] Umbrarum dominum: pulsísque ad carmina nervis
Sic ait: O positi sub terra numina mundi,
In quem recidimus quicquid mortale creamur;
Si licet, &, falsi positis ambagibus oris,
Vera loqui sinitis; non huc, ut opaca viderem
Tartara, descendi; nec uti villosa colubris
Terna [q] Medusæi vincirem guttura monstri.
Caussa viæ conjux: in quam calcata venenum
Vipera diffudit; crescentésque abstulit annos.
Posse pati volui: nec me tentasse negabo.
Vicit Amor. [r] superâ Deus hic bene notus in orâ est.
An sit & hîc, dubito: sed & hîc tamen auguror esse:
Famaque si veteris non est mentita [f] rapinæ,
Vos quoque junxit Amor. per ego hæc loca plena timoris,
Per Chaos hoc ingens, vastíque silentia regni,

INTERPRETATIO.

interiit, dente anguis admisso in talum. Quam ubi vates Rhodopeius satis deploravit ad aërem superum, ne non etiam exploraret Manes, sustinuit descendere ad Stygem portâ Tanariâ. Atque accessit ad Proserpinam, & regem Umbrarum, habentem imperia tristia, per exiles populos, & imagines positas tumulis, atque chordis tactis ad versum sic inquit, O Dij mundi siti sub terrâ, in quem recidimus quicquid producimur morti obnoxium, si conceditur, & patimini dicere vera, omissis anfractibus ficti oris, non huc descendi ut cernerem atra Tartara, neque ut constringerem tres fauces monstri Medusai hispidas anguibus. Uxor est caussa itineris, in quam vipera pressa sparsit venenum, atque rapuit annos venientes. Cupivi posse sufferre, neque diffitebor me conatum esse; Amor potior fuit. Hic Deus est bene notus in regionibus superis: nescio an sit etiam hic, sed conjicio tamen etiam hic esse. Et si fama antiqui raptus non est falsa, Amor etiam vos sociavit. Ego oro per loca plena pavoris, per hoc vastum Chaos, & pacem ampli imperij,

NOTÆ.

[k] *Rhodopeius*] Orpheus Thracius; nam Thraciæ mons est Rhodope altissimus.

[l] *Styga*] Quæ inferorum palus, pro inferis ipsis posita.

[m] *Tænariâ*] Est Tænarus promontorium Laconiæ, ubi antrum, cujus vastus hiatus, gravis ex eo erumpens odor, strepitus insuper fabulantibus occasionem dedit fingendi hâc ad Inferos patere descensum.

[n] *Leves*] Umbras dicit seu Manes mortuorum, qui exilem Ditis regiam frequentant.

[o] *Persephonen*] Proserpina est, inferorum regina, Ditis seu Plutonis conjux.

[p] *Umbrar. dom.*] Plutonem *scilicet*.

[q] *Medusai*] Cerberum dicit inferorum canem tricipitem, anguibus villorum loco horridum, Echidnæ ex Typhaone progeniem, à Medusæ sanguine ortam.

[r] *Superâ*] Neque insuper aut Mars aut ipse Jupiter Cupidinis sagittas effugere potuerunt.

[f] *Rapina*] Suprà lib. 5. Proserpinam vidimus à Plutone raptam.

Eurydices oro properata [t] retexite fila.
Omnia debemur vobis : paulúmque morati,
Seriùs aut citiùs sedem properamus ad unam.
Tendimus huc omnes. hæc est domus [u] ultima : vosque
Humani generis [x] longissima regna tenetis.
Hæc quoque, cùm [y] justos matura peregerit annos,
Juris erit vestri. pro munere poscimus usum.
Quòd si fata negant veniam pro conjuge, certum est
Nolle redire mihi. leto gaudete duorum.
Talia dicentem, [z] nervósque ad verba moventem,
Exsangues [a] flebant animæ. nec [b] Tantalus undam
Captavit refugam : stupuitque [c] Ixionis orbis.
Nec carpsere jecur [d] volucres : urnísque vacarunt
[e] Belides : inque tuo sedisti, [f] Sisyphe, saxo.
Tum primùm lacrymis victarum carmine fama est
[g] Eumenidum maduisse genas : nec [h] regia conjux
Sustinet oranti, nec qui regit ima, negare :
Eurydicénque vocant. umbras erat illa recentes
Inter : & incessit passu de vulnere tardo.

INTERPRETATIO.

revolvite fila accelerata Eurydices. Cuncta debemur vobis ; & paululùm morati festinamus tardiùs aut maturiùs ad unam hanc *domum. Omnes huc collimamus, hæ sunt sedes novissimæ, vosque habetis vastissima imperia generis humani. Hæc etiam, cùm matura absolverit annos debitos erit vestra ditionis : petimus usum pro beneficio. Quòd si fata recusant potestatem pro uxore, constitui non reverti : fruimini morte duorum. Animæ pallidæ lugebant talia proferentem, & pulsantem chordas ad dicta. Neque Tantalus captavit aquam effluentem : & rota Ixionis constitit. Neque aves laniarunt jecur ; & Belides abstinuerunt urnis : & Sisypho requievisti super tuo silice. Tum primùm aiunt maxillas furiarum delinitarum versibus irrigatas fuisse lacrymis : neque uxor regia, neque qui imperat inferis potest repellere precantem : & arcessunt Eurydicen. Illa erat inter novas Umbras, atque accessit gressu lento ex plagâ.*

NOTÆ.

[t] *Retexite*] Metaphora est è trium Parcarum lanificio petita, quæ hominum vitam & fata unicuique per illud assignare sunt creditæ.

[u] *Ultima*] Quia nempe Piis, diverso à tumbâ scelestâ itinere, suæ sunt post mortem descriptæ sedes ; vel ex Ethnicorum gente testibus plurimis. Quæ quidem Sedes ultimæ mirum est quàm paucos à flagitiis absterreant, quàm paucos ad bonam frugem reducant.

[x] *Longissima*] Imò æterna, Ethnicis, qui revocationem ad vitam ignoraverunt.

[y] *Justos*] Quos ante exhaustas vires homines rescindi nolunt.

[z] *Nervos*] Citharæ chordas pulsantem.

[a] *Flebant*] Duriùs videtur istud ; nisi quòd, non sine magno mysterio, nobis jam revelato, opera nostra nos ad Manes prosequuntur.

[b] *Tantalus*] Vide lib. 4. ỷ. 457.

[c] *Ixionis*] De eo suprà Metam. 4. ỷ. 460.

[d] *Volucres*] Quæ Tityi jecur exedunt ; de quo etiam Metam. 4. ỷ. 456.

[e] *Belides*] Vide iterum Metam. 4. ỷ. 462.

[f] *Sisyphe*] Metam. 4. ỷ. 459.

[g] *Eumenidum*] Met 4. ỷ. 451.

[h] *Regia conj.*] Proserpina, Plutonis uxor.

Hanc simul, & legem [i] Rhodopeïus accipit heros,
Ne flectat retro sua lumina; donec [k] Avernas
Exierit valles: aut irrita dona futura.
Carpitur acclivus per muta silentia trames,
Arduus, obscurus, caligine densus opacâ.
Nec procul abfuerunt telluris margine summæ.
Hîc, ne deficeret, metuens, avidúsque videndi,
Flexit [l] amans oculos: & protinus illa relapsa est.
Brachiáque intendens, prendíque & prendere certans;
Nil nisi cedentes infelix arripit auras.
Jámque iterùm moriens non est de conjuge quicquam
Questa suo: [m] quid enim sese quereretur amatam?
Supremúmque vale, quod jam vix auribus ille
Acciperet, dixit: revolutáque rursus eodem est.
Non aliter stupuit geminâ nece conjugis Orpheus;
Quàm tria [n] qui timidus, [o] medio portante catenas,
Colla canis vidit: quem non pavor ante reliquit,
Quàm natura prior, saxo per corpus oborto:
[p] Quique in se crimen traxit; voluitque videri
Olenos esse nocens: tuque ô confisa figuræ,

INTERPRETATIO.

Heros Rhodopeïus simul accipit hanc, & legem, ne retrorsum ferat suos oculos, donec egressus sit ex vallibus Averni; vel munera fore inania. Callis acclivis, arduus, caliginosus, plenus densis tenebris calcatur per tacita silentia. Neque longè distabant ab oris suprema terra. Tum timens amans ne illa aberraret, atque cupidus videndi reversit oculos, & continuò illa revoluta est: atque porrigens brachia, & nitens corripere atque corripi, miser nihil capit nisi mobilem aërem. Jamque iterum fato fungens nihil quicquam est questa de suo marito: quamobrem enim quereretur sese dilectam? atque dixit ultimum Vale, quod jam vix ille apprehenderet auribus: rursúsque eodem relapsa est. Orpheus non aliter attonitus est duplici morte uxoris, quàm qui pavidus intuitus est tria colla canis, medio gerente vincula; quem timor non priùs omisit quàm natura prior, silice per membra coacte: vel Olenus, qui in se derivavit culpam, & voluit videri reus; tuque ô misera Lethaa confisa forma tua,

NOTÆ.

[i] *Rhodep.*] Orpheus *scilicet*, ut suprà annotatum.

[k] *Avernas*] Fuit Avernus Lacus Campaniæ quem Plutoni vetustas fabulosa, propter sulphureas quas emittit exhalationes, dicatum credidit.

[l] *Amans*] Orpheus *scilicet*. Cæterùm, ut ingenuè quod ego credo in medium proferam, ex Loti historiâ hanc detortam fuisse fabulam arbitror. Atque hinc quàm periculosum sit retrò in hâc infernâ valle Animam servare cupienti respicere, cuivis facilè erit colligere. Ad æterna futuræ vitæ indesinenter anhelet, hujus exilij caduca contemnat, Eurydices seu Loti conjugis meminerit oportet quicumque Animam seu ex Sodomæ valle seu ex Inferorum faucibus cupit eripere.

[m] *Quid enim*] Imò perversè sese amatam potuit queri; quod multis eveniet.

[n] *Qui timidus*] Vir quidam fuit qui cùm metu Herculis in speluncam sese recepisset, unde capite inclinato prospiceret, viso Cerbero quem ille trahebat, diriguit.

[o] *Medio*] Cerberi collo, *scilicet*.

[p] *Quique*] Olenus est Lethææ conjux, uxoris crimen, quæ se pulcritudine deabus præponere ausa fuerat, non veritus suum facere; quamobrem unâ cum illâ in lapidem versus.

Infelix Lethæa, tuæ; junctiſſima quondam
Pectora, nunc lapides, quos humida ſuſtinet [q] Ide.
Orantem, fruſtráque iterum tranſire volentem,
[r] Portitor arcuerat. ſeptem tamen ille diebus
Squallidus in [s] ripâ [t] Cereris ſine munere ſedit.
Cura dolórque animi, lacrymæque alimenta fuêre.
Eſſe Deos [u] Erebi crudeles queſtus, in altam
Se recipit Rhodopen, pulſúmque Aquilonibus [x] Hæmon.
[y] Tertius æquoreis incluſum Piſcibus annum
Finierat Titan: omnémque refugerat Orpheus
Fœmineam Venerem; ſeu quod malè ceſſerat illi;
Sive [z] fidem dederat. multas tamen ardor habebat
Jungere ſe vati: multæ doluêre repulſæ.
Ille etiam Thracum populis fuit auctor, amorem
In teneros [a] transferre mares: citráque juventam
Ætatis breve ver, & primos carpere flores.
II. Collis erat, collémque ſuper planiſſima campi
Area: quàm viridem faciebant graminis herbæ.
Umbra loco deerat. qua poſtquam parte reſedit
[b] Dîs genitus vates, & [c] fila ſonantia movit;

INTERPRETATIO.

olim junctiſſima pectora, nunc ſaxa, quæ Ide aquoſa ſuſtinet. Portitor prohibuerat precantem, & fruſtrà denuò tranſire nitentem. Ille tamen ſedit ſeptem diebus ad ripam, ſentus, ſine pane. Solicitudo, & mœror animi, atque lacrymæ fuerunt in eſcam. Poſtquam queſtus eſſet Deos Inferorum eſſe ſævos, ſe recipit in excelſam Rhodopen, & Hæmum agitatum Boreâ. Sol tertiò abſolverat annum comprehenſum piſcibus æquoreis; & Orpheus ſibi temperaverat ab omni fœmineâ Venere, ſive quòd malè illi verterat, ſive fidem obſtrinxerat. Multæ tamen maximopere cupiebant copulari cùm vate; multæ neglectæ ægrè paſſæ ſunt. Ille etiam ſuaſit Thracibus populis amorem tranſmittere in molles pueros, & deripere primos flores citra juventutem & breve ver ætatis.

II. *Mons erat, & ſuper montem ſpatium campi planiſſimum, quod graminibus vireſcebat. Umbra deſiderabatur loco: ubi poſtquam Diis ortus vates conſedit, & pulſavit nervos ſonoros,*

NOTÆ.

[q] *Ide*] Mons Phrygiæ plurimis fontibus ſcatens.

[r] *Portitor*] Charon *ſcilicet*, qui Inferorum portui præeſt.

[s] *Ripa*] Stygis inferorum paludis, *ſcilicet*.

[t] *Cereris munere*] Pane: Ceres enim frugum Dea, quæ pro ipſis ſumitur.

[u] *Erebi*] Ex Chao & caligine progenitus fuit hic Lethi pater, qui ſæpiſſimè pro ipsâ Inferorum ſede à Poëtis ſumitur.

[x] *Hæmon*] Qui cum ſuperiore mons eſt Thraciæ Boreæ, Septentrionali vento maximè obnoxius.

[y] *Tertius*] Id eſt, Jam ter Zodiacum, in quo ultimum & hybernale ſignum Piſces numerantur, Sol emenſus fuerat. Uno verbo, Tertius annus elapſus erat.

[z] *Fidem dederat*] Sive, inquit Poëta, infelicis conjugij dolore, ſive quòd ita uxori pollicitus eſſet, nullam fœminam mortuâ Eurydice Orpheus attigerat.

[a] *Transferre*] Hâc execrandâ libidine famoſus vixit vir cæterà omnis generis virtutum inſignis; ſi modò is aliquid præter Poëtarum figmenta ex Moſe tamen expreſſa, fuit.

[b] *Dîs genitus*] Apolline ſcilicet & Musâ Calliope, ut plurimis placet.

[c] *Fila ſon.*] Cytharæ chordas intelligit.

[d] Umbra loco venit. non [e] Chaonis abfuit arbos,
Non [f] nemus Heliadum, non frondibus [g] efculus altis;
Nec tiliæ molles, nec fagus, & [h] innuba laurus.
Et coryli fragiles, & fraxinus utilis haftis,
Enodífque abies, curvatáque glandibus ilex,
Et platanus [i] genialis, acerque [k] coloribus impar,
Amnicolæque fimul falices, & aquatica [l] lotos,
Perpetuóque virens buxus, tenuéfque [m] myricæ,
Et bicolor [n] myrtus, & baccis cærula [o] tinus:
Vos quoque [p] flexipedes hederæ veniftis, & una
Pampineæ vites, & [q] amictæ vitibus ulmi:
[r] Ornífque, & piceæ, pomóque onerata rubenti
Arbutus, & [f] lentæ victoris præmia palmæ:
Et [t] fuccincta comas, hirfutáque vertice pinus;

INTERPRETATIO.

umbra adfuit loco. Non arbor Chaonia defuit, non filva Heliadum, non efculus excelfis foliis, nec tilia voluptaria, nec fagus, & casta laurus, & coryli fragiles, & fraxinus idoneus jaculis, & abies enodis, & ilex finuata glandibus, & platanus genialis & acer difcolor, & fimul falices aquatica, & lotos juxta aquas nafcens, & Buxus femper virens, & exiles myrica, & myrtus bicolor, & tinus carulea baccis. Vos etiam hedera flexipedes adfuiftis, & unà vites pampinea, & ulmi maritata vitibus, & Orni, & picea, & arbutus onusta pomo rubenti, & palma flexiles pramia victoru, & pinus fuccincta comas, atque hifpida in faftigio.

NOTÆ.

[d] *Umbra*] Quia Arbores, cantus dulcedine illectæ, illuc confluxerunt.

[e] *Chaonis*] Quercum dicit, cujus generis arboribus Chaonia Epiri provincia, in quâ etiam vocalibus quercubus celeberrima fylva Dodonæa, in primis abundat.

[f] *Nemus Heliad.*] Populos dicit in quas Heliades, feu Solis filias Phaëtontis forores mutatas fuiffe fuprà lib. 2. vidimus.

[g] *Efculus*] Arbor eft glandifera, Jovi facra, cujus glandibus, nondum inventis frugibus primi mortales pro efcâ utebantur.

[h] *Innuba*] Quia, ut in fuperioribus legimus, Daphne quæ in laurum mutata nunquam Apollinis amoribus aurem præbere voluit.

[i] *Genialis*] Genio ac voluptati dicata: quo genere arborum hodie etiam ambulacra opacata habemus.

[k] *Coloribus impar*] Quapropter etiamnum hodie in pretio. Gall. dicitur *Erable*.

[l] *Lotos*] Arbor eft Africæ familiaris fructum ferens adeò gratum, ut hofpitibus patriæ oblivionem inducere dicatur.

[m] *Myrica*] Virgulti eft fpecies, quam nos vocamus *Des bruyeres. Du Tamarix.*

[n] *Myrtus*] Arbufcula eft Veneri dicata, cujus alterâ parte folia paulò ad nigritiem vergunt.

[o] *Tinus*] Laurus eft fylveftris cæruleâ baccâ, ut refert Plinius.

[p] *Flexipedes*] Hedera verò, quæ Baccho facra, nodofis & errabundis flagellis tanquam flexis & curvis pedibus ferpit.

[q] *Amicta*] Quia vites ulmis fulcire confueverant.

[r] *Orni*] Eo nomine montanæ arbores quælibet intelliguntur, in fpecie tamen fraxinus fylveftris.

[f] *Lenta*] Flexiles equidem Palmæ rami, attamen oneri cedere nefcij: unde & victoribus honoris causâ tribuebantur.

[t] *Succincta*] Quia in vertice tantùm frondes Pinus emittit.

Grata

Grata [u] Deûm matri. ſiquidem Cybeleïus [x] Attis
Exuit hac hominem, truncóque induruit illo.
III. Adfuit huic turbæ [y] metas imitata cupreſſus,
[z] Nunc arbor, puer ante Deo dilectus ab illo,
Qui citharam nervis, & nervis temperat arcus.
Namque ſacer Nymphis [a] Carthæa tenentibus arva
Ingens cervus erat: latéque patentibus altas
Ipſe ſuo capiti præbebat cornibus umbras:
Cornua fulgebant auro: demiſſáque in armos
Pendebant tereti gemmata monilia collo.
Bulla ſuper frontem parvis argentea loris
Vincta movebatur: parilíque ex ære nitebant
Auribus in geminis circum cava tempora baccæ.
Iſque metu vacuus, naturalíque pavore
Depoſito, celebrare domos, mulcendáque colla
Quamlibet ignotis manibus præbere ſolebat.
Sed tamen ante alios, [b] Ceæ pulcherrime gentis,
Gratus erat, Cypariſſe, tibi. tu pabula cervum
Ad nova, tu liquidi ducebas fontis ad undam:

INTERPRETATIO.

placens matri Deorum; ſiquidem Attis Cybeleïus ſpoliatus eſt hac homine, & diriguit illo ſtipite.

III. *Cupreſſus ſpeciem exhibens pyramidum nunc arbor, prius puer amatus ab illo Deo qui modum facit citharæ nervis, & modum facit arcui nervis, fuit ex eo numero. Namque vaſtus cervus erat dicatus Nymphis tenentibus agros Carthæos; atque ipſe præſtabat excelſas umbras ſuo capiti vaſtis cornibus. Cornua radiabant auro, atque torques gemmati pendebant ex collo tereti defluentes in armos. Bacca argentea alligata fronti tenuibus loris agitabatur; atque bullæ ex eodem ære fulgebant in ambabus auribus circum depreſſa tempora. Atque is expers timoris, & omiſſo naturali metu conſueverat colere domos, & exhibere collum palpandum etiam manibus ignotis. Sed tamen tibi placebat præ cæteris, Cypariſſe formoſiſſime ex natione Ceâ. Tu agebas cervum ad intacta pabula, & ad aquas puri fontis.*

NOTÆ.

[u] *Deûm matri*] Quæ Cybele eſt, ſeu Rhea, plurimis itemque aliis nominibus inſignita.

[x] *Attis*] Qui puer Cybele adamatus, ſacriſque ſuis eâ lege præpoſitus, ut caſtitatem ſervaret, cùm in Sagarithide nymphâ peccaſſet, in furorem verſus ſeſe exſecuit. Sibi inſuper manus violentas parabat; verùm Deæ miſeratione in Pinum mutatus.

[y] *Metas*] Ejuſmodi etiamnum hodie pyramidatâ formâ in hortis conſpicimus.

[z] *Nunc arbor*] Fuit Cypariſſus puer formoſiſſimus, Apollini gratus, qui cervum quem in deliciis habebat cùm imprudens occidiſſet, tanto eſt affectus dolore ut mori omninò vellet; quamobrem in Cupreſſum ab Apolline mutatus. Quæ quidem fabula levis eſt momenti & alluſio nominis quod Græcè puero & arbori idem eſt; niſi fortè quia Cypariſſus doctus fuit, illum ideo Deo acceptum credideris, remque Dei cognitio Amorem mutuum parit. Nec ita Cypariſſi incongrua erit Metamorphoſis in eam arborem, cujus omnes rami cœlum verſus, nullo in terram recurvo, ſimul contendunt.

[a] *Carthæa*] Id eſt, quæ ad Carthæam urbem ſpectarent. Fuit autem Carthæa una ex quatuor Ceæ inſulæ urbibus, Cypariſſi patria.

[b] *Cea*] Quæ Cycladum eſt una in mari Ægæo.

Tu modò texebas varios per cornua flores:
Nunc, eques in tergo residens, huc latus & illuc
Mollia purpureis frænabas ora capistris.
Æstus erat, mediúsque dies: Solísque vapore
Concava littorei fervebant brachia [c] Cancri.
Fessus in herbosa posuit sua corpora terrâ
Cervus: & arboreâ ducebat frigus ab umbrâ.
Hunc puer imprudens jaculo Cyparissus acuto
Fixit: &, ut sævo morientem vulnere vidit,
Velle mori statuit. quæ non solatia [d] Phœbus
Dixit? & ut leviter, [e] pro materiáque doleret,
Admonuit. gemit ille tamen: munúsque supremum
Hoc petit à Superis; ut tempore lugeat omni.
Jamque, per immensos egesto sanguine fletus,
In viridem verti cœperunt membra colorem;
Et modò, qui nivea pendebant fronte capilli,
Horrida cæsaries fieri: sumtóque rigore
Sidereum gracili spectare cacumine cælum.
Ingemuit, tristísque [f] Deus, Lugebere nobis,
[g] Lugebísque alios, aderísque dolentibus, inquit.
IV. Tale nemus vates attraxerat: inque ferarum
Concilio medius, turbæ volucrúmque [h] sedebat.

INTERPRETATIO.

Tu modò inserebas varios flores cornibus: modò eques sedens in dorso, huc & illuc vectus fræna adhibebas ori facili capistris purpureis. Calor erat intensus, & dies medius, atque brachia sinuosa Cancri littorei æstuabant. Cervus lassus demisit corpus suum in terram gramineam: & captabat frigus ab umbrâ arboreâ. Puer Cyparissus nescius hunc transfixit telo acuto; atque ut vidit obeuntem crudeli plagâ, decrevit velle obire. Quam consolationem Apollo non insinuavit? & hortatus est ut parcè lugeret, & pro causâ. Ille tamen suspirat, & poscit hoc ultimum donum à Diis, ut semper fleat. Jamque sanguine exhausto per immoderatas lacrymas, artus cœperunt mutari in viridem colorem; & crines qui modò pendebant ex fronte candidâ, mutari in comam hispidam, atque duritie indutâ ferri versus cœlum sidereum tenui fastigio. Deus mœstus indoluit, atque, inquit, Deploraberis à nobis, & deplorabis alios, & aderis lugentibus.

IV. *Poëta allexerat ejusmodi silvam: & sedebat medius in consessu ferarum, & turba avium.*

NOTÆ.

[c] *Cancri*] Syderis cœlestis, quod postquam Sol est ingressus excitantur æstus vehementissimi.

[d] *Phœbus*.] Apollo cui Cyparissus puer dilectus.

[e] *Pro materiâ*] Cervo nimirum, cui non absimilem reperire, cujus insuper amissi dolorem plurimis aliis rebus lenire posset.

[f] *Deus*]. Apollo *scilicet*.

[g] *Lugebis*] Hoc ex Romanorum consuetudine desumtum, qui cupressi, Diti sacræ arboris ramos ante fores ejus domus in quâ cadaver esset, apponebant; rogis insuper eosdem, gravis ex cadavere odoris amovendi causâ, adhibebant.

[h] *Sedebat*] Quibus figmentis, agrestes ferosque homines ad humaniorem vitam ab Orpheo Sapienti & Politico viro illectos antiqui significare voluerunt.

Ut satis impulsas tentavit pollice chordas;
Et sensit varios, quamvis diversa sonarent,
Concordare modos; hoc vocem carmine movit:
Ab Jove, Musa [i] parens (cedunt Jovis omnia regno),
Carmina nostra move. Jovis est mihi sæpe potestas
Dicta prius. cecini plectro [k] graviore [l] Gigantas,
Sparsáque [m] Phlegræis victricia fulmina campis.
Nunc opus est [n] leviore lyrâ: pueròsque canamus
Dilectos Superis: inconcessisque [o] puellas
Ignibus attonitas meruisse libidine pœnam.
Rex Superûm Phrygii quondam [p] Ganymedis amore
[q] Arsit: & inventum est aliquid, quod Jupiter esse,

INTERPRETATIO.

Postquam satis tentavit nervos motos pollice, atque cognovit tonos diversos convenire, quanquam variè sonarent, flexit vocem hoc carmine; Musa mater, fac initium nostris versibus ab Jove: omnia cedunt Jovis imperio. Jovis numen sæpe cantatum est à me antehac. Cantavi plectro severiore Gigantas, & fulmina victricia disjecta per campos Phlegræos. Nunc opus est lyrâ molliore; atque dicamus pueros amatos à Diis: atque puellas correptas amoribus nefandis meruisse pœnam libidine. Rex Deorum olim flagravit desiderio Ganymedis Phrygij: atque aliquid est repertum quod Jupiter mallet esse,

NOTÆ.

[i] *Parens*] Calliopen Musam Orphei matrem fuisse suprà diximus.

[k] *Graviore*] Quali bella cantari decet.

[l] *Gigantas*] Qui adversùs Deos bellum movere non sunt veriti, sicuti in primo vidimus.

[m] *Phlegræis*] Quos alij in eâ Macedoniæ parte quæ *Pallene* postea dicta est, in peninsulà ad sinum Thermaïcum; alij in Thessaliâ, in Thraciâ, in Campaniâ denique collocant.

[n] *Leviore*] Amoribus convenienti sono molliore.

[o] *Puellas*] Qualis fuit Myrrha, de quâ in sequentibus. Plurima verò fœminarum odio ab Orpheo facta Poëta memorat, ut postea commodiùs ad ejus fata descendat.

[p] *Ganymedis*] Qui Trois Phrygiæ regis fuit filius.

[q] *Arsit*] Impurissimum Amorem vel ipsi Ethnici verecundiores in hominibus ita damnaverunt, ut Poëtas profligandos censuerint qui nefandâ audaciâ suo Jovi nequitias istiusmodi attribuerunt. Ex illorum numero fuit Cicero, qui insuper eò ducente nomine ipso Ganymedis, per hujus pueri fabulam Dei cum Sapientum mentibus commercia hominibus inculcata esse voluit. Sederent profectò Ethnici judices contra nos, nisi ab execrandis perditorum hominum libidinibus oculos averteremus. Atque adeò, sive à Jove per navem, sive per legiones, quibus insigne fuerit Aquila Ganymedes raptus fuerit, eo omisso, ad ea quæ nobis sunt propiora mentem convertamus. Sunt omnes quotquot homines sancti vivunt, & consilij & sapientiæ curam habent, verè Ganymedes & regij pueri: Qui nos amat verus Deus est. Sitit ille semper, & cupit ut Sapientiæ nectar sibi ministremus. Quæ nos in cœlum transferat Aquila & ad corpus mortuum congreget fides requiritur. Illam Deus homo factus ita mentibus ingenerat, ut ipsius virtute ex terrâ auferamur. De his cogitandum. Meliusque erit ejusmodi curis operam dare, ut cœlestia ad nos derivando ad superos transvehamur, quàm ut terrestria in cœlum transmittendo ad Inferos deturbemur.

Quàm quod erat, mallet. nulla tamen alite verti
Dignatur; nisi [r] quæ possit sua fulmina ferre.
Nec mora: percusso mendacibus aëre pennis
Abripit [s] Iliaden. qui nunc quoque pocula miscet,
[t] Invitáque Jovi nectat Junone ministrat.
V. Te quoque, [u] Amyclide, posuisset in æthere Phœbus;
Tristia si spatium ponendi fata dedissent.
Qua licet, æternus tamen es: quotiesque repellit
Ver hiemem, Piscique [x] Aries succedit aquoso;
Tu toties oreris; viridique in cespite [y] flores.
Te meus ante alios [z] genitor dilexit: & orbis
In medio positi caruerunt præside [a] Delphi;
Dum Deus [b] Eurotan, [c] immunitámque frequentat
Sparten; nec [d] citharæ, nec sunt in honore sagittæ.

INTERPRETATIO.

quàm quod erat. In nullam tamen avem vult mutari, nisi quæ possit gestare sua fulmina. Nec mora, aere acto simulatis pennis aufert Iliaden: qui nunc etiam temperat pocula, atque offert nectar Jovi nolente Junone.

V. *Apollo te etiam statuisset in cœlo, Amyclide, si fata tristia tempus indulsissent statuendi. Tamen immortalis es, quatenus licet; & quoties Ver fugat hyemem, atque Aries subsequitur piscem aquosum, tu toties appares, & flores in viridi glebâ. Meus pater te amavit præ cæteris, & Delphi siti in medio orbe destituti sunt rectore. Dum Deus celebrat Eurotan, & Spartam nullis muris cinctam, neque cithara, neque sagitta coluntur.*

NOTÆ.

[r] *Quæ possit*] Aquila est, quæ in volucrum divisione Jovi cessit, altiùs quàm cæteræ aves volat; Solem fixis oculis audet intueri, fulmine non tangitur; imò Jovi fulmina ministrasse dicitur cùm adversùs Titanas proficisceretur; quæ denique in cœlum relata fulmen unguibus tenere fingitur. Atque hæc sunt pleraque fabulæ. Fabula non est quòd nisi Aquilis corpus suum verus Deus exhibet: atque eò assurget quisquis illius filius fuerit, cui alæ datæ ab ipso grandis Aquilæ.

[s] *Iliaden*] Ganymedem dicit Ili fratrem, Ilio oriundum.

[t] *Invitâ*] Tùm propter filiam Heben à Jovis poculis, Ganymedis causâ remotam; tum propter Amores.

[u] *Amyclide*] Hyacinthus est Amyclæ, Amyclarum in Laconiâ conditoris, filius.

[x] *Aries*] Qui sydus est in Zodiaco quod, relictis piscibus, postquam Sol est ingressus, benigniùs radios suos ad nos transmittit, vernalémque tempestatem inchoat.

[y] *Flores*] Quia in florem mutatus Hiacynthus.

[z] *Genitor*] Apollo quem sæpius Orphei patrem diximus.

[a] *Delphi*] Urbs fuit Phocidis in Achaïa ad Parnassum montem, Apollinis oraculo clarissima, quam umbilicum terræ; & commune quondam humani generis oraculum antiqui vocitarunt. Fabulam de eâ Græci consignaverunt, quam Claudianus hisce versiculis comprehendit;

Jupiter, ut perhibent, spacium cùm discere vellet
Naturæ, regni nescius ipse sui,
Armigeros utrimque duos æqualibus alis
Misit ab Eois, occiduisque plagis.
Parnassus geminos fertur junxisse volatus:
Contulit alternas Pythius axis aves.

[b] *Eurotan*] Qui fluvius est Laconiæ, Amyclas Hyacinthi patriam præterfluens.

[c] *Immunitam*] Quippe quam satis civium virtute custoditam Lacedæmonij diu arbitrati sunt.

[d] *Cithara & sagitta*] Quæ sunt Apollinis insignia.

Immemor ipse sui non retia ferre recusat;
Non tenuisse canes; non per juga montis iniqui
Isse comes: longáque alit assuetudine flammas.
Jámque ferè medius [e] Titan venientis & actæ
Noctis erat, spatióque pari distabat utrimque;
Corpora veste levant, & succo pinguis olivi
Splendescunt, latíque ineunt certamina [f] disci.
Quem priùs aërias libratum Phœbus in auras
Misit, & oppositas disjecit pondere nubes.
Recidit in solidam longo post tempore terram
Pondus: & exhibuit junctam cùm viribus [g] artem.
Protinus imprudens, actúsque cupidine ludi,
Tollere [h] Tænarides orbem properabat: at illum
Dura repercussum subjecit in aëra tellus
In vultus Hyacinthe, tuos. expalluit æquè,
Ac puer, ipse [i] Deus: collapsósque excipit artus:
Et modò te refovet: modò tristia vulnera siccat:
Nunc animam admotis fugientem sustinet herbis.
Nil prosunt artes. erat immedicabile vulnus.
Ut si quis violas, riguóve papaver in horto,
Liliáque infringat, fulvis hærentia virgis;
Marcida demittant subitò caput illa gravatum;
Nec se sustineant; specténtque cacumine terram.

INTERPRETATIO.

Ipse sui oblitus non renuit portare plagas, non tenuisse canes, non ivisse comes per cacumina montis asperi: atque fovet amorem longâ assuetudine. Jamque Sol erat ferè medius noctis preterita & subsequentis, & distabat utrimque aquali intervallo. Tollunt amictum à corpore, & fulgent humore pinguis olivi, atque veniunt in certamen vasti disci. Quem antè libratum Apollo sustulit in aërem & discussit nubes objectas pondere. Pondus recidit in duram terram longo post tempore, & ostendit peritiam additam viribus. Continuò temerarius Tanarides, impulsus desideria ludi festinabat tollere discum: at solida terra remisit sublatum in aërem in faciem tuam, Hyacinthe. Ipse Deus aquè expalluit ac puer; & tollit membra collapsa: & modò te reficit; modò abstergit luctuosas plagas; modò retinet spiritum erumpentem graminibus adhibitis. Artes nullius sunt auxilij. Vulnus erat insanabile. Quemadmodum si quis atterat violas; vel papaver in horto riguo, aut lilia juncta subnigris caulibus, illa flaccida statim deprimant caput lasum, neque se sustineant, & respiciant terram fastigio:

NOTÆ.

[e] *Titan*] Sol ipse est Hyperionis Titanis filius; quem venientis & actæ noctis medium cùm fingit Poëta, meridiem fuisse statuit.

[f] *Disci*] Qui Orbis fuit ex ferro, ære, lapide, ligno etiam; quem medium loro, amenti vice trajectum ita in sublime jaci oportebat, ut intra præscriptos fines decideret.

[g] *Artem*] Quia ad scopum, utcumque in altum & in gyrum actus discus pervenit.

[h] *Tænarides*] Hyacinthus Lacon, à Tænaro Laconiæ promontorio sic dictus.

[i] *Deus*] Apollo, qui mactatum puerum vidit.

Sic vultus moriens jacet ; & defecta vigore
Ipsa sibi est oneri cervix ; humeróque recumbit.
Laberis, [k] Oebalide, primâ fraudate juventâ,
Phœbus ait : videóque tuum mea crimina vulnus.
Tu dolor es, facinúsque meum. mea dextera leto
[l] Inscribenda tuo est. ego sum tibi funeris auctor.
Quæ mea culpa tamen ? nisi si lusisse, vocari
Culpa potest. nisi culpa potest, & amasse, vocari ;
Atque utinam pro te vitam, tecumve liceret
Reddere ! sed quoniam fatali lege tenemur ;
Semper eris mecum, memoríque hærebis in ore.
Te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt :
[m] Flosque novus scripto gemitus imitabere nostros.
Tempus & illud erit ; quo se fortissimus [n] heros
Addat in hunc florem ; folióque legatur eodem.
Talia dum [o] vero memorantur Apollinis ore,
Ecce cruor, qui fusus humi signaverat herbam,
Desinit esse cruor : [p] Tyrióque nitentior ostro
Flos oritur ; formámque capit, quam lilia : si non
Purpureus color huic, argenteus esset in illis.
Non satis hoc Phœbo est : is enim fuit auctor honotis.

INTERPRETATIO.

sic facies moribunda languet. & cervix destituta viribus ipsa est sibi oneri, & recidit in humerum. Cadis, Oebalide, private primâ juventute, inquit Apollo, atque intueor tuam plagam meum crimen. Tu es dolor & flagitium meum : mea manus est insimulanda de morte tua : ego sum tibi causa obitus. Quod tamen est meum flagitium? nisi si potest dici flagitium lusisse ; nisi si etiam potest dici flagitium dilexisse. Atque utinam concessum esset reddere vitam pro te, vel tecum! sed quoniam obstringimur lege fatali, semper eris mecum, atque manebis in ore non oblivioso. Lyra tacta manu, versus nostri te laudabunt, & flos novus repræsentabis scripto nostros gemitus. Tempus etiam erit, quo heros strenuissimus se adjiciat in hunc florem, & legatur eodem folio. Dum talia referuntur ore veridico Apollinis, ecce sanguis qui sparsus per terram infecerat herbam, cessat esse sanguis; & flos splendidior purpurâ Tyriâ nascitur, atque induit formam quàm lilia; nisi color esset purpureus huic, niveus esset in illis. Non satis est istud Apollini : namque is fuit caussa honoris.

NOTÆ.

[k] *Oebalide*] Hyacinthum compellat, cui ab Oebalia Laconiæ urbe nomen illud patronymicâ formâ, cùm Oebalium dicere debuisset, licentiâ Poëticâ assignavit.

[l] *Inscribenda*] Ut mortis causa habeatur.

[m] *Flosque*] Videtur namque syllaba *ai*, seu interjectio gemitum significans, in Hyacintho flore quodammodo inscripta : quæ res fabulæ duplici de Hyacintho, itemque Ajace, de quo in 13. ansam præbuit. Testatur autem Lazarus Bonamicus Italus, ad Virgilij Georgica, se qualem describunt Poëtæ Venetiis Alexandriâ allatum Hyacinthum vidisse : ut frustrà ejusmodi inveniri florem alij negaverint.

[n] *Heros*] Ajacem dicit Telamonium, cujus nomen duabus prioribus litteris *ai* intelligitur.

[o] *Vero*] Quippe qui Delphis oracula tenebat.

[p] *Tyrio*] Id est pulcerrimo, cujusmodi Tyro Phœniciæ urbe celeberrimâ olim potebatur.

Ipse suos gemitus foliis inscribit: & ai ai
Flos habet inscriptum: funestáque littera ducta est.
Nec genuisse pudet [q] Sparten Hyacinthon: honórque
Durat in hoc ævi: celebrandáque more priorum
Annua prælatâ redeunt [r] Hyacinthia pompâ.
VI. At si forrè roges fœcundam [f] Amathunta metalli,
An genuisse velit [t] Propœtidas; abnuat æquè,
Atque illos, gemino quondam quibus aspera cornu
Frons erat; unde etiam nomen traxêre [u] Cerastæ.
Ante fores horum stabat [x] Jovis hospitis ara,
Lugubris sceleris: quam si quis sanguine tinctam
Advena vidisset; mactatos crederet illic
Lactentes vitulos, Amathusiacásve bidentes:
Hospes erat cæsus. sacris offensa nefandis,
Ipsa suas urbes, [y] Ophiusiáque arva parabat
Deserere alma Venus. Sed quid loca grata, quid urbes
Peccavêre meæ? quod crimen, dixit, in illis?
Exsilio pœnam potiùs [z] gens impia pendat,
Vel nece; vel si quid medium mortisque fugæque.
Idque quid esse potest, nisi versæ pœna figuræ?
Dum dubitat, quo mutet eos; ad cornua vultum
Flexit: & admonita est hæc illis posse relinqui:

INTERPRETATIO.

Ipse inscribit suos gemitus foliis: & flos habet inscriptum ai, ai, & tristis littera exarata est. Neque Sparten pudet tulisse Hyacinthon; & gloria perstat in hoc tempus: atque Hyacinthia annua celebranda ritu veterum recurrunt precedente pompâ.

VI. *At si forsè exquiras ab Amathunte metallo abundante, an cupiat produxisse Propœtidas, perinde neget atque illos, quibus olim frons erat scabra duplici cornu, unde etiam nomen habuerunt Cerastæ. Altare Jovis hospitalis erat ante horum ostia, triste flagitiis: quod si quis peregrinus vidisset infectum cruore, arbitraretur vitulos lactentes, vel oves Amathusiacas illic cæsas: advena erat jugulatus. Ipsa alma Venus læsa sacris horrendis volebat destituere campos Ophiusios & suas urbes. Verùm, ait, quid loca dilecta, quid urbes meæ deliquerunt, quod vitium in illis? Gens scelesta exsolvat potiùs pœnas exsilio, vel morte, vel si quid medium mortis & exsilij. Atque id quid potest esse, nisi pœna mutatæ formæ? Dum incerta est, quo vultu eos vertat, detorquet faciem ad cornua, atque admonita est hæc posse illis relinqui:*

NOTÆ.

[q] *Sparten*] Quod nomen non modò Hyacinthi patriæ seu urbi Spartæ, sed ejusdem aviæ Lacedæmonis uxori à Pausaniâ datum.

[r] *Hyacinthia*] In Hyacinthi honorem quotannis celebrata.

[f] *Amathunta*] Cypri urbem ærifodinis cum totâ insulâ claram.

[t] *Propœtidas*] Vide infrà ✝.338.

[u] *Cerastæ*] *Cerastis* dicta est olim insula Cyprus ob multa κέρατα seu promontoria: ex quo fortè datus locus fabulæ. Quanquam alij ex incolarum feritate, vel etiam ex tumoribus quos illi in capite cornuum vice gerebant tractam crediderunt.

[x] *Jovis*] Qui hospitibus quos in tutelâ habet, jura dare creditus: unde & Hospitalis dictus.

[y] *Ophiusia*] Cypria intelligit, ut patet; quanquam ratio hujus appellationis, neque apud Geographos, neque apud Interpretes uspiam apparet, quod sciam.

[z] *Gens impia*] Cerastæ.

Grandiáque in torvos transformat membra [a] juvencos.
VII. Sunt tamen obscœnæ Venerem Propœtides ausæ
Esse negare Deam: pro quo sua, numinis ira
Corpora cum forma primæ [b] vulgasse feruntur.
Utque pudor cessit, sanguísque [c] induruit oris,
In rigidum parvo silicem discrimine versæ.
VIII. Quas quia Pygmalion ævum per crimen agentes
Viderat, offensus vitiis, quæ plurima menti
Fœmineæ Natura dedit, sine conjuge cælebs
Vivebat: thalamíque diu consorte carebat.
Interea niveum mirá feliciter arte
Sculpit ebur; formámque dedit, qua fœmina nasci
Nulla potest: operísque sui concepit amorem.
Virginis est veræ facies; quam vivere credas:
Et, [d] si non obstet reverentia, velle moveri.
Ars adeò latet arte suâ. miratur, & haurit
Pectore Pygmalion [e] simulati corporis ignes.
Sæpe manus operi tentantes admovet, an sit
Corpus, an illud ebur: nec ebur tamen esse fatetur.
Oscula dat, reddíque putat: loquitúrque; tenétque
Et credit tactis digitos insidere membris:
Et metuit, pressos veniat ne livor in artus.

INTERPRETATIO.

& mutat vastos artus in truces juvencos.

VII. *Tamen turpes Propœtides non sunt verita inficiari Venerem esse Deam: quamobrem ejus irâ dicuntur prima in propatulo habuisse corpora cum pulcritudine. Postquam autem pudor ejectus est, & sanguis oris diriguit, mutata sunt in durum saxum levi discrimine.*

VIII. *Quas quia Pygmalion viderat ætatem transigentes per crimen, deterritus vitiis, quæ natura indidit plurima ingenio muliebri, vivebat cœlebs sine uxore, atque diu carebat sociâ thalami. Interea sculpit feliciter ebur candidum mirâ arte, atque addidit speciem, quâ nulla puella potest nasci; & tactus est amore, sui operis. Vultus est vera puella, quam arbitreris vivere, & nisi prohibeat modestia, velle moveri: usque adeò ars celatur arte suâ. Pigmalion miratur, & pectore concipit ardores corporis ficti. Sæpe admovet operi manus explorantes an illud sit corpus an ebur: neque tamen agnoscit esse ebur. Offert suavia, & credit reponi: & affatur, & tangit; & putat digitos infigi artubus tactis, & timet ne livor succedat in membra pressa.*

NOTÆ.

[a] *Juvencos*] Quia ad aratrum coacti in juvencos mutatos nonnulli voluerunt.

[b] *Vulgasse*] Fabulæ locum dedit Cypriarum puellarum turpitudo, quæ, ut Herodotus & Justinus referunt, corporis quæstu dotem comparare solitæ erant. Ex eo autem quòd illæ Veneris irâ ad flagitium dicuntur prostitutæ, Deum sui contemtores per libidinem punire, cui illos permittit, licet colligere.

[c] *Induruit*] Ut hinc non priùs à Deo homines scias destitui, quàm in suis criminibus obduruerint.

[d] *Si non obstet*] Argutè profectò & ad hujus simulacri statuendam elegantiam appositè, quòd non naturâ, sed pudore immotum facit.

[e] *Simulati*] Ad virginis similitudinem sculpti.

Et modò blanditias adhibet: modò grata puellis
Munera fert illi conchas, teretésque lapillos,
Et parvas volucres, & flores mille colorum,
Liliáque, pictásque pilas, & ab arbore lapsas
[f] Heliadum lacrymas. ornat quoque vestibus artus:
Dat digitis gemmas; dat longa monilia collo.
Aure leves baccæ, redimicula pectore pendent.
Cuncta decent: nec nuda minùs formosa videtur.
Collocat hanc stratis [g] conchâ Sidonide tinctis:
Appellátque tori sociam: acclinatáque colla
Mollibus in plumis, tanquam sensura, reponit.
Festa dies Veneri, tota celeberrima Cypro,
Venerat: & pandis inductæ cornibus aurum
Conciderant ictæ niveâ cervice juvencæ;
Thuráque fumabant: cùm munere functus ad aras
Constitit; & timidè, Si Dî dare cuncta potestis;
Sit conjux opto, non ausus, eburnea virgo,
Dicere Pygmalion, similis mea, dixit, eburneæ.
Sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis,
Vota quid illa velint: & amici numinis omen
Flamma ter accensa est; apicémque per aëra duxit.
Ut rediit, simulacra suæ petit ille puellæ:
Incumbénsque toro dedit oscula. visa tepere est.
Admovet os iterum: manibus quoque pectora tentat.

INTERPRETATIO.

Et nunc blanditiis utitur, nunc illi porrigit conchas, & lapillos expolitos, dona accepta puellis, itemque aviculas, & flores mille colorum, & lilia, & pilas pictas, & lacrymas lapsas ab arbore Heliadum. Decorat quoque membra vestibus; inserit gemmas articulis, aptat amplos torques collo. Expolita margarita pendens ex auribus redimicula ex pectore. Omnia sunt decori, neque minùs pulcra videtur nuda. Hanc componit in stratis infectis conchâ Sidoniâ, & vocat consortem lecti, atque collocat collum demissum tanquam sensurum in mollibus plumis. Dies Veneri sacra, celeberrima totâ Cypro aderat: & vaccæ candido collo habentes cornua variis circumdata auro, percussæ procubuerant: & thura fumabant, cum donis exhibitis constitit Pigmalion ad altaria, atque pavidè, si Dij potestis omnia præbere, cupio sit uxor, non ausus est dicere puella eburnea, dixit similis eburneæ. Cùm Venus splendida adesset suis sacris, cognovit quid illa vota significent; atque in præsagium benevoli numinis flamma ter emicuit, & impulit apicem per aërem. Postquam ille rediit, adit effigiem suæ virginis: atque devolutus in lectum obtulit suavia. Visa est tepere. Denuò os admovet; explorat etiam pectus manibus;

NOTÆ.

[f] *Heliadum lac.*] Succina, quæ è populis in quas Phaethontis sorores mutatæ, defluere dicuntur: quanquam pinei generis esse arbores ex quibus succinum manat Plinius, hodierni etiam Medici attestantur.

[g] *Conchâ*] Purpurâ Sydoniâ seu Tyriâ, quam laudatissimam Tyro seu Sidone peti, jam toties diximus.

Tentatum mollescit ebur: positóque rigore
Subsidit digitis, ceditque : ut [h] Hymettia sole
Cera [i] remollescit, tractataque pollice multas
Flectitur in facies, ipsóque fit utilis usu.
Dum stupet; & timidè gaudet; fallique veretur;
Rursus amans, rursúsque manu sua vota retractat.
Corpus erat: saliunt tentatæ pollice venæ.
Tum verò [k] Paphius plenissima concipit heros
Verba; quibus Veneri grates agat: oráque tandem
Ore suo non falsa premit: datáque oscula virgo
Sensit, & erubuit: timidúmque ad limina lumen
Attollens, pariter cum cælo vidit amantem.
Conjugio, quod fecit, adest Dea. jamque coactis
Cornibus in plenum novies lunaribus orbem,
Illa Paphon genuit: de quo tenet insula nomen.
IX. Editus hac ille est, qui, si sine prole fuisset,
Inter felices Cinyras potuisset haberi.
Dira canam. procul hinc natæ, procul este parentes:
Aut, mea si vestras mulcebunt carmina mentes,
Desit in hac mihi parte fides; nec credite factum:
Vel, si credetis, facti quoque credite pœnam.
Si tamen admissum sinit hoc natura videri;
Gentibus [l] Ismariis, & nostro gratulor orbi:

INTERPRETATIO.

ebur exploratum mollescit, atque omissâ duritie flectitur & cedis digitis, sicut cera Hymettia remollescit sole, atque ficta pollice ducitur in multas figuras, & fit ductilis ipso usu. Dum haret & cunctanter latatur, & timet decipi, rursus amans, rursus retentat manu sua desideria. Erat corpus, vena explorata pollice micant. Tum verò heros Paphius comprehendit voces perfectissimas, quibus gratias agat Veneri; & denique urget ora non ficta ore suo: atque puella sensit suavia oblata, & erubuit; & erigens oculos timidos versus ostium spectavit simul amantem cum cælo. Dea adest connubio, quod paravit; atque illa, cornibus lunaribus jam novies coactis in plenum orbem, peperit Paphon, de quo insula habet nomen.

IX. Ille est hâc genitus, qui, si fuisset sine prole, Cinyras potuisset reponi inter beatos. Horrenda referam. Filia, hinc longè stato, longè estc parentes: Vel, si mei versus tangant vestros animos, ne mihi credite in hâc parte, neque fidem habete facto: vel si fidem habeatis, credite etiam pœnam facti. Si tamen Natura patitur hoc videri patratum, gratulor populis Thracibus & nostris oris,

NOTÆ.

[h] *Hymettia*] Ab Hymetto Atticæ monte optimi & laudatissimi mellis fertilissimo, dicta cera *Hymettia*.

[i] *Remollescit*] Non hæc una fuit eburnea seu marmorea puella, quæ obsequio & assiduis precibus emollita.

[k] *Paphius*] Pygmalion *scilicet*: quanquam per prolepsim ita appellatur; siquidem à Papho filio Paphus urbs Cypri deinde ædificata.

[l] *Ismariis*] Thraciis, ab Ismaro Thraciæ monte: quâ quidem ex regione oriundum Orpheum supra vidimus.

Gratulor huic terræ, quod [m] abest regionibus illis,
Quæ tantùm genuêre nefas. sit dives [n] amomo,
Cinnamáque, [o] costúmque suam, sudatáque ligno
Thura ferat, floréſque alios [p] Panchaïa tellus;
Dum ferat & Myrrham. [q] tanti nova non fuit arbos.
Ipse negat nocuisse tibi sua tela Cupido,
Myrrha: facésque suas à crimine vindicat isto.
[r] Stipite te Stygio tumidísque adflavit [s] Echidnis
E tribus una [t] soror. scelus est odisse parentem:
Hic amor est odio majus scelus. undique lecti
Te cupiunt proceres; totóque Oriente juventus
Ad thalami certamen adest. ex omnibus unum
Elige, Myrrha, tibi, dum ne sit in omnibus [u] unus.
Illa quidem sentit; fœdóque repugnat amori:
Et secum, Quo mente feror? quid molior? inquit.
Dî, precor, & Pietas, sacratáque jura parentum,
Hoc prohibete nefas: sceleríque resistite tanto;
Si tamen hoc scelus est. sed enim damnare negatur
Hanc Venerem pietas: coëuntque animalia nullo
Cætera delectu. nec habetur turpe [x] juvencæ
Ferre patrem tergo: fit equo sua filia conjux;

INTERPRETATIO.

gratulor huic terra, quod distat ab illis regionibus qua protulerunt tantum monstrum. Terra Panchaïa sit opulenta amomo, & producat Cinnama, & costum suam, & thura stillata ex ligno, & flores alios, modò protrudat etiam Myrrham: Nova arbor non fuit tanti. Ipse amor diffitetur sua spicula tibi obfuisse, Myrrha, atque immunes præstat suas tædas ab isto scelere. Altera ex tribus sororibus tetigit te torre Stygio & viperis turgidis. Nefas est odio habere patrem: hic amor est majus flagitium odio. Dynastæ undique lecti te optant; atque juventus concurrit ad pugnam pro tuo thalamo ex toto Oriente. Dispice unum tibi ex omnibus, Myrrha, modò ne sit unus inter omnes. Illa quidem cognoscit, atque resistit turpi amori; atque apud se, inquit, Quorsum abeo votis? quid conor? Dij, oro, atque Pietas, & jura sacra parentum avertite hoc nefas. Verùm enim Pietas dicitur minimè improbare hunc Amorem; aliaque omnia animantia junguntur nullo discrimine: Neque videtur fœdum junici sustinere patrem tergo; sua filia fit uxor equo;

NOTÆ.

[m] *Abest*] Quantùm enim Thracia, à Cypro, Arabiâ deinde quò confugit Myrrha, dissita est?

[n] *Amomo*] Qui frutex est exoticus laudatissimi odoris.

[o] *Costum*] Frutex est etiam gratissimi odoris.

[p] *Panchaia*] Arabiæ est felicis pars felicissima, non procul à Sinus Arabici ostio.

[q] *Tanti*] Ut per nefandam libidinem in eam arborem Myrrha mutaretur.

[r] *Stipite*] Face infernali.

[s] *Echidnis*] Viperis, quibus furiæ caput præsertim habent horridum.

[t] *Soror*] Tisiphone, Alecto, seu Megæra.

[u] *Unus*] Pater *scilicet*.

[x] *Juvenca*] Usque adeò omnem exuisse rationem vides quisquis obscœnis amoribus indulget, ut nequidem brutorum naturam induere sibi turpe reputet.

Quaſque creavit, init pecudes, caper : ipſáque cujus
Semine concepta eſt, ex illo concipit ales.
Felices, quibus iſta licent ! humana malignas
Cura dedit leges : & quod Natura remittit,
Invida jura negant. [y] gentes tamen eſſe feruntur,
In quibus & nato genitrix, & nata parenti
Jungitur ; & pietas geminato creſcit amore.
Me miſeram, quòd non naſci mihi contigit illic,
Fortunáque loci lædor ! quid in iſta revolvor ?
Spes interdictæ diſcedite. dignus amari
Ille, ſed ut pater, eſt. ergo ſi filia magni
Non eſſem Cinyræ ; Cinyræ concumbere poſſem.
Nunc quia tam [z] meus eſt, non eſt [a] meus ; ipſáque damno
Eſt mihi proximitas. aliena potentior eſſem.
Ire libet procul hinc, patrióſque relinquere fines,
Dum ſcelus effugiam. retinet malus error amantem ;
Ut præſens ſpectem Cinyram ; tangámque, loquátque,
Oſculáque admoveam, ſi nil conceditur ultra.
Ultra autem ſperare aliquid potes, impia virgo ?
Nec, quot [b] confundas & jura & nomina, ſentis ?
Tune eris & matris pellex, & adultera patris ?
Tune ſoror gnati, genitríxque vocabere fratris ?

INTERPRETATIO.

atque caper inſilit in pecora quæ genuit ; & volucris concipit ex illo cujus ſemine creata eſt. Beati quibus iſta ſunt conceſſa ! Solicitudo humana invexit leges perverſas : & jura livida recuſant quod natura concedit. Dicuntur tamen eſſe nationes inter quas & mater rem habet cum filio, & filia cum patre ; atque pietas augetur duplici amore. Me infelicem, quòd mihi non obvenit illic gigni, atque malè mihi eſt ſorte loci ! quamobrem ea cogito? Spes prohibita procul abito. Ille eſt dignus diligi, ſed tanquam genitor. Adeòque niſi eſſem nata magni Cinyræ, poſſem jungi cum Cinyrâ. Nunc quia tam ad me ſpectat, ad me non ſpectat : atque ipſa propinquitas eſt mihi diſpendio. Eſſem validior ſi eſſem aliena. Fert animus hinc longè diſcedere, atque deſerere fines patrios, donec vitem nefas. Prava vaſania retinet amantem, ut adſtans videam Cinyram, & tangam, & colloquar, & adhibeam ſuavia, ſi nihil præterea permittitur. Potes autem ſperare aliquid aliud puella ſceleſta ? Neque ſentis quot perturbes jura & nomina ? Tune eris & pellex genitricis, & adultera patris ? Tune ſoror filii, atque dicêris mater fratris ?

NOTÆ.

[y] *Gentes*] In quibus Troglodytæ Æthyopiæ gens fera, ad ſinum Arabicum.

[z] *Meus*] Pater nempe.

[a] *Meus*] Conjux *ſcilicet*.

[b] *Confundas*] Seipſa verò optimè per hoc vocabulum increpat. Enimvero per diſtinctionem cuique rei ſua natura conſtat ; ſingula etiam Deus per diſtinctionem creavit : quod maximè ignaris & brutis hominibus cujuſmodi Terra hodie eſt obruta, præſertim foret inculcandum.

Nec metues atro crinitas angue [c] sorores,
Quas facibus sævis oculos atque ora patentes
Noxia corda vident? at tu, dum corpore non es
Passa, nefas animo ne concipe: neve petentis
Concubitu vetito Naturæ pollue fœdus.
[d] Velle puta: res ipsa vetat. pius ille, memórque
Juris. & ô vellem similis furor esset in illo!
Dixerat: at Cinyras, quem copia digna procorum,
Quid faciat, dubitare facit, scitatur ab ipsa,
Nominibus dictis, cujus velit esse mariti.
Illa silet primò: patriísque in vultibus hærens,
Æstuat: & tepido suffundit lumina rore.
Virginei Cinyras hæc credens esse timoris,
Flere vetat; siccátque genas; atque oscula jungit.
Myrrha datis nimium gaudet: consultáque, qualem
Optet habere virum; Similem tibi, dixit. at ille
[e] Non intellectam vocem collaudat; &, Esto
Tam pia semper, ait. pietatis nomine dicto,
Demisit vultus, sceleris sibi conscia, virgo.
Noctis erat medium, curásque, & pectora somnus
Solverat. at virgo Cinyrēia pervigil igni
Carpitur indomito; furiosáque vota retractat.
Et modò desperat; modò vult tentare: pudétque,

INTERPRETATIO.

Neque reformidabis sorores comatas nigris serpentibus, quas pectora conscia vident irruentes in oculos atque vultus tædis feralibus? At tu dum non admisisti scelus corpore, ne admitte animo; neve fœda jura Naturæ invicta coïtu prohibito. Pone te cupere: res ipsa prohibet. Ille sanctus, & servantissimus æqui: & ô cuperem par esset vesania in illo. Absolverat: at Cinyras quem magnus numerus procorum cogit ambigere quid agat, exquirit ab ipsâ, prolatis nominibus, cujus viri optet esse. Illa primò tacet, atque stupens in facie paternâ, ardet, & supplet oculos calido humore. Cinyras putans hæc esse metus puellaris, jubet à lacrymis temperare, & abstergit genas, atque suavia. Myrrha effusè lætatur datis; atque interrogata qualem maritum cupiat habere, Tibi parem, ait. At ille probat verba non intellecta; atque, inquit, Esto semper tam pia. Puella sibi conscia flagitii depressit faciem ad prolatum nomen pietatis. Nox erat media: atque sopor oppresserat solicitudines & pectora. At puella Cinyrēia experrecta æstuat flammâ sævâ, & revolvit desideria insana. Et modò despondet animo; modò vult periculum facere: & pudet,

NOTÆ.

[c] *Sorores*] Furias; de quibus non multò ante; quas scelerum ultrices verè ex Cicerone cognosces. *Nolite*, inquit ille pro Roscio Amerino, *putare, quemadmodum in fabulis videtis, eos, qui aliquid impiè scelerastéque commiserint, agitari & perterreri furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, & suus terror maximè vexat: suum quemque scelus agitat, amentiáque afficit*, &c.

[d] *Velle*] *Te* supple, non *patrem*.

[e] *Non intellectam*] Non ea quidem sensu quo dicebat Myrrha.

Et cupit; &, quod agat, non invenit. utque securi
Saucia trabs ingens, ubi plaga novissima restat,
Quo cadat, in dubio est; omníque à parte timetur.
Sic animus vario labefactus vulnere nutat
Huc levis, atque illuc; momentáque sumit utroque.
Nec modus aut requies, nisi mors, reperitur amoris.
Mors placet. erigitur: laqueóque innectere fauces
Destinat: &, zonâ summo de poste revinctâ,
Care vale [f] Cinyra, caussámque intellige mortis,
Dixit: & aptabat pallenti vincula collo.
Murmura verborum fidas nutricis ad aures
Pervenisse ferunt, limen servantis alumnæ.
Surgit anus, reserátque fores: mortísque paratæ
[g] Instrumenta videns, spatio conclamat eodem,
Seque ferit, scindítque sinus, ereptáque collo
Vincula dilaniat. tum denique flere vacavit;
Tum dare complexus, laqueíque requirere caussam.
Muta silet virgo, terrámque immota tuetur:
Et deprensa dolet tardæ conamina mortis.
Instat anus; canósque suos, & inania nudans
Ubera, per cunas alimentáque prima precatur,
Ut sibi committat, quicquid dolet. illa rogantem
Aversata gemit. certa est exquirere nutrix:
Nec solam spondere fidem. Dic, inquit; opémque
Me sine ferre tibi. [h] non est mea pigra senectus.

INTERPRETATIO.

& vovet: neque reperit quod incipiat. Atque ut alta pinus vulnerata bipenni, incerta est quâ parte ruat, cùm ictus ultimus superest; atque metuitur ab omni latere: ita mens incerta diversis plagis emota, huc atque illuc vacillat, & impellitur utreque. Neque modus aut requies amoris invenitur nisi obitus. Obitus placet. Exsurgit, atque parat gulam premere laqueo: & cingulo ad supremum postem alligato, Dilecte Cinyra vale, inquit, atque crede caussam esse necis: atque accommodabat laqueum collo pallenti. Aiunt strepitum vocum permeasse ad fideles aures nutricis custodientis fores alumnæ. Exilit anus, atque aperit januam: & intuens instrumenta necis decreta, eodem tempore vociferatur, seque plangit, & vestes discerpit, atque frangit laqueos dereptos collo. Tum denique spatium fuit ejulandi, & amplectendi, atque petendi caussam suspendij. Puella muta tacet, atque hærens spectat terram, & correpta mœsta est ob conatum sera necis. Urget vetula; atque detegens capillos suos albos & vacuas mammas, orat per incunabula & prima nutrimenta, ut sibi credat quicquid ægrè est. Illa repellens orantem suspirat. Nutrix obfirmata est sciscitari: neque modò promissere fidem. Indica, ait, atque patere me tibi succurrere: Mea senectus non est iners.

NOTÆ.

[f] *Cinyra*] Amatoriè; nam patris nomen amanti invidiosum.

[g] *Instrumenta*] Zonam, *scilicet*, summo de poste revinctam.

[h] *Non est*] Imò incredibile est quantùm in promovendis flagitiis valeant improbæ ejusmodi vetulæ. Illas mittere dicunt dæmonem quò ire non conceditur.

Seu furor est ; habeo quæ carmine sanet, & herbis.
Sive aliquis nocuit ; magico lustrabere ritu.
Sive est ira Deûm, sacris placabilis ira.
Quid rear ulterius ? certè fortuna domúsque
Sospes, & in cursu est : vivunt genitríxque, patérque.
Myrrha, patrè audito, suspiria duxit ab imo
Pectore. nec nutrix etiamnum concipit ullum
Mente nefas : aliquemque tamen præsentit amorem.
Propositique tenax, quodcunque sit, orat, ut ipsi
Indicet : & gremio lacrymantem tollit anili :
Atque ita complectens infirmis colla lacertis,
Sensimus, inquit ; amas : & in hoc mea (pone timorem)
Sedulitas erit apta tibi : nec sentiet unquam
Hoc pater. exsiluit gremio furibunda, torúmque
[i] Ore premens, Discede, precor ; miseróque pudori
Parce, ait. instanti, Discede, aut desine, dixit,
Quærere quid doleam scelus est, quod scire laboras.
Horret anus ; tremulásque manus annísque metúque
Tendit : & ante pedes suppplex procumbit alumnæ.
Et modò blanditur ; modò, si non conscia fiat ;
Terret : & indicium laquei, cœptæque minatur
Mortis : & officium commisso spondet amori.
Extulit illa caput, lacrymisque implevit obortis
Pectora nutricis : conatáque sæpe fateri,
Sæpe tenet vocem : pudibundáque vestibus ora
Texit : &, O, dixit, felicem conjuge matrem !

INTERPRETATIO.

Sive est Amor ; habeo quæ medeatur carmine & graminibus. Sive aliquis obfuit, purgaberis ritu magico. Sive est ira Deorum, ira est mollienda sacris. Quid ampliùs conjiciam ? Certè fortuna & domus est integra, atque florens : pater & mater vivunt. Myrrha traxit gemitus ab infimo pectore, audito patre : neque nutrix adhuc intelligit animo ullum scelus : nihilominus providet aliquem amorem : atque obfirmata mente precatur ut sibi confiteatur quodcumque sit, atque tollit flentem sinu vetulo : & sic complectens collum debilibus brachiis. Advertimus, ait, Amore correpta es : &, omitte metum, mea industria tibi erit utilis ad hanc rem : neque parens unquam illud advertet. Vesana sese proripuit ex sinu, & urgens lectum facie, quæso, inquit, egredere, & ignosce deflendo pudori. Egredere, inquit, cùm magis illa urgeret, aut omitte sciscitari quamobrem mihi ægrè sit : quod cupis cognoscere est nefas. Vetula exhorrescit, & tollit manus trementes ætate & timore ; & supplex devolvitur ante pedes alumnæ. Et nunc blanditur ; nunc metum injicit, nisi fiat conscia, & minatur indicium suspendii & necis tentatæ : atque pollicetur obsequium amori concredito. Illa erexit cervicem, & implevit gremium nutricis lacrymis prorumpentibus, & cùm sæpe tentasset confiteri sæpe opprimit vocem ; & velavit vultus verecundos amictu ; &, ô, inquit, beatam matrem marito !

NOTÆ.

[i] *Ore premens*] Adverte, quæso, quàm bene Poëtæ perspecta affectuum indoles.

Hactenus : & gemuit. gelidos nutricis in artus,
Ossáque (sensit enim) penetrat tremor : albáque toto
Vertice canities rigidis stetit hirta capillis.
Multáque, ut excuteret diros, si posset, amores,
Addidit. at virgo scit se [k] non falsa moneri,
Certa mori tamen est ; si non potiatur amato.
Vive, ait hæc ; potiêre tuo ; non ausa, parente,
Dicere, conticuit : promissáque numine firmat.
Festa piæ Cereris celebrabant annua matres
[l] Illa, quibus niveâ velatæ corpora veste
Primitias frugum dant spicea serta suarum :
Perque novem noctes Venerem tactúsque viriles
In vetitis numerant. turbâ [m] Cenchrêis in illâ
Regis abest conjux : [n] arcanáque sacra frequentat.
Ergo legitima vacuus dum conjuge lectus ;
Nacta gravem vino Cinyram male sedula nutrix,
Nomine mentito, veros exponit amores :
Et faciem laudat. quæsitis virginis annis,
Par, ait, est Myrrhæ. quam postquam adducere jussa est,
Utque domum rediit, Gaude mea, dixit, alumna :
Vicimus. infelix non toto corpore sentit
Lætitiam virgo ; præsagáque pectora mœrent.
Sed tamen & gaudet. tanta est discordia mentis.
Tempus erat quo cuncta silent ; interque [o] Triones

INTERPRETATIO.

Hactenus : & suspiravit. Pavor currit per membra frigida & per ossa nutricis, namque rem cognovit : & candida coma stetit arrecta toto capite rigidis crinibus. Atque plurima subjecit, ut si liceret, depelleret nefandos amores. At puella conscia est, se non moneri falsa ; tamen constituit mori, nisi potiatur dilecto. Vive, inquit hæc, potieris tuo, verita dicere, patre, obmutuit, & confirmat promissa sacramento. Matres celebrabant solennia illa sacra piæ Cereris : quibus induta corpus candido amictu offerunt coronas spiceas primitias suarum frugum : atque recensent inter prohibita Venerem & tactus viriles per novem noctes. Cenchrêis regis uxor abest per illam turbam, atque celebrat festa secreta. Dum igitur torus vacuus legitimâ compare, perversè officiosa nutrix nacta Cinyram vino oppressum indicat veros amores nomine ficto ; & prædicat formam. Ætate puella ab eo petitâ, similis est Myrrhæ, inquit : Quam postquam jussa est adducere, atque rediit domum, Lætare, ait, mea alumna, Vicimus. Misera puella non sentit gaudium per totum corpus ; & pectus ominosum luget. Sed tamen etiam gaudet : tanta est dissentio animi. Tempus erat quo omnia conticescunt ; & Bootes verterat currum

NOTÆ.

[k] *Non falsa*] Quippe utile fuisset nefandis amoribus abstinuisse.

[l] *Illa*] Nam diversa fuerunt.

[m] *Cenchreis*] Nomen est uxoris Cinyræ.

[n] *Arcana*] Namque tanta in Cereris sacris taciturnitas, ut quidpiam evulgare nefas duceretur.

[o] *Triones*] Redi ad lib.2. ỳ.171.

Flexerat

Flexerat obliquo plaustrum temone [p] Bootes.
Ad facinus venit illa suum. [q] fugit aurea cælo
Luna : tegunt nigræ latitantia sidera nubes ;
Nox caret igne suo. primos tegis, [r] Icare, vultus ;
Erigonéque pio sacrata parentis amore.
Ter pedis offensi [s] signo est revocata : ter omen
Funereus bubo letali carmine fecit.
It tamen : & tenebræ minuunt, noxque atra pudorem.
Nutricísque manum læva tenet ; altera motu
Cæcum iter explorat. thalami jam limina tangit ;
Jamque fores aperit ; jam ducitur intus : at illi
Poplite succiduo genua intremuêre ; fugitque
Et color, & sanguis : animúsque relinquit euntem.
Quoque suo propior sceleri, magis horret, & ausi
Pœnitet ; & vellet non cognita posse reverti.
Cunctantem [t] longæva manu deducit : & alto
Admotam lecto cùm traderet, Accipe, dixit ;
Ista [u] tua est, Cinyra. [x] devotáque corpora junxit.
Accipit obscœno genitor sua viscera lecto ;
Virgineósque metus levat ; hortatúrque timentem.
Forsitan ætatis quoque nomine, Filia, dicat:

INTERPRETATIO.

temone obliquo inter boves. Illa accedit ad flagitium suum. Luna aurea discedit ex cælo : nubes atra condunt astra latitantia ; nox caret luce suâ. Icare velas primos vultus, tuque Erigone sacrata pio amore patris. Ter fuit repressa indicio pedis impacti : ter bubo feralis præsagio fuit cantu funereo. Nihilominus abit : & tenebra atque nox caliginosa minuunt pudorem. Atque tenet manum nutricis sinistrâ ; altera tentat viam obscuram agitatione. Jam tangit ostium cubiculi ; jamque aperit januam ; jam intrò ducitur : at genua illi tremuerunt poplite vacillante ; atque color & sanguis evanescit, & animus destituit accedentem. Et quò vicinior flagitio magis timet, & pœnitet incœpti, & cuperet posse redire non cognita. Perducit dubitantem anili manu ; & cùm daret admotam sublimi lecto, Accipe, inquit ista tua est Cinyra, & junxit corpora execranda. Pater excipit turpi toro sua præcordia atque minuit timorem puellarem, & animos addit metuenti. Fortè & voces filiam nomine ætatis ;

NOTÆ.

[p] *Bootes*] De eo etiam lib. 2. ℣. 176. Mediæ autem noctis tempus hac periphrasi indicatur.

[q] *Fugit*] Quia, ne tantum Myrrhæ scelus videret, inter nubes sese occultavit.

[r] *Icare*] Icarius ab aliis dicitur pater Erigones, qui à Pastoribus occisus huic tam asperi doloris fuit causa, ut sibi laqueo mortem consciverit. Ille autem Jovis miseratione in cœlum translatus signum effecit quem Booten appellamus, Erigone verò Virginem. Nota autem quòd pios & Castos Poëta elegit, qui tantum nefas Myrrhæ perhorrescerent.

[s] *Signo*] Ex ejusmodi enim casibus multa solebant veteres captare auguria.

[t] *Longæva*] Nutrix, *scilicet*.

[u] *Tua*] Ludere ubicumque licet verborum sensu multiplici Poëta ingeniosus gessit : quòd ex verbis *Tua*, *filia*, *Pater*, quilibet facilè possit cognoscere.

[x] *Devota*] *In incœpto suo execranda.*

Dicat & illa, Pater, sceleri ne nomina desint.
Plena patris thalamis excedit: & impia diro
Semina fert utero; conceptáque crimina portat.
Postera nox facinus geminat. nec finis in illa est.
Cùm tandem Cinyras, avidus cognoscere amantem
Post tot concubitus, illato lumine vidit
Et scelus, & natam. verbísque dolore retentis,
Pendenti nitidum vagina deripit ensem.
Myrrha fugit, tenebris & cæcæ munere noctis
Intercepta neci: latósque vagata per agros,
Palmiferos [y] Arabas, Panchæáque rura relinquit.
Perque novem erravit redeuntis cornua Lunæ;
Cùm tandem terrâ requievit fessa [z] Sabæâ.
Víxque uteri portabat onus. tum [a] nescia voti,
Atque inter mortísque metus, & tædia vitæ,
Est tales complexa preces: O si qua patetis
Numina confessis; merui, nec triste recuso
Supplicium. sed, ne violem vivósque superstes,
Mortuáque exstinctos, ambobus pellite regnis:
Mutatæque mihi vitámque necémque negate.
Numen confessis aliquod patet. ultima certè
Vota suos habuêre Deos: nam crura loquentis
Terra supervênit; ruptósque obliqua per ungues
Porrigitur radix longi firmamina trunci:

INTERPRETATIO.

atque illa appellet patrem; ne desiderentur nomina flagitio. Gravida ex patre discedit ex cubiculo, & gestat alvo semina nefanda, atque fert flagitia concepta. Nox sequens iterat flagitium: neque est finis in illâ: Cùm denique Cinyras cupidus cognoscere amantem post tot congressus, admoto lumine spectavit & nefas & filiam: atque sermone represso per dolorem, deripit gladium coruscum vaginâ pendenti. Myrrha prorumpit, sublata morti tenebris & beneficio caliginosæ noctis; atque errans per vastos campos, præteriit Arabas palmiferos, & agros Panchaeos. Atque vagata est per novem cornua Lunæ concurrentis, cùm denique lassa requievit in tellure Sabæâ: Vixque gestabat pondus alvi. Tum imprudens desiderij, atque inter pavores mortis, & tædia vitæ, hujusmodi concepit preces: O si qui Dii estis propitij confitentibus, digna sum atroci supplicio, neque detrecto. Verùm ne & offendam vivos vitâ fruens, & mortua fato functos, excludite utroque regno, atque tollite mihi transformatæ & vitam & mortem. Aliquis Deus favet confessis. Certè novissimæ preces nactæ sunt suos Deos: nam terra inducta est pedibus loquentis, & radix tortuosa firmitas proceri stipitis serpit per ungues divisos.

NOTÆ.

[y] *Arabas*] Qui Asiæ sunt populi Cypro insulæ oppositi, apud quos Palmarum copia.

[z] *Sabæa*] Quæ Asiæ est regio, ad sinum Arabicum, thuris, myrrhæ, aliorúmque odorum fertilis.

[a] *Nescia*] Ex ipso patebit: lege modò.

Ossáque [b] robur agunt : mediâque manente medullâ
Sanguis it in succos ; in magnos brachia ramos ;
In parvos digiti : duratur cortice pellis.
Jámque gravem crescens uterum perstrinxerat arbor ;
Pectoráque obruerat ; collúmque operire parabat ;
Non tulit illa moram : venientíque obvia ligno
[c] Subsedit : mersítque suos in cortice vultus.
Quæ, quanquam amisit veteres cum corpore sensus ,
[d] Flet tamen : & tepidæ manant ex arbore guttæ.
Est honor & lacrymis : stillatáque cortice Myrrha
Nomen herile tenet, nullíque tacebitur ævo.
X. At malè conceptus sub robore creverat infans :
Quærebátque viam ; qua se, genitrice relicta ,
Exsereret. media gravidus tumet arbore venter.
Tendit onus matrem : [e] nec habent sua verba dolores :
Nec Lucina potest parientis voce vocari.
Nitenti tamen est similis ; curvatáque crebros
Dat gemitus arbor : lacrymísque cadentibus humet.
Constitit ad ramos mitis [f] Lucina dolentes :
Admovítque manus : & verba puerpera dixit.

INTERPRETATIO.

& ossa protrudunt lignum, & medullâ permanente mediâ sanguis mutatur in humorem , lacerti in vastos ramos , digiti in tenuos ; cutis induratur cortice. Jámque arbor crescens coarctaverat plenum ventrem, & oppresserat pectus , atque festinabat obvolvere collum. Illa non est passa retardationem ; atque se demisit occurrens ligno succrescenti : & occuluit suam faciem in libro. Quæ tametsi perdidit antiquos sensus cum corpore , nihilominus lacrymatur , & guttæ calidæ exsudant ex arbore. Est quoque laus lacrymis ; & Myrrha expressa libro habet nomen Dominæ, neque silentio premetur ullâ ætate.

X. At puer flagitiosè concretus auctus erat sub ligno , & quærebat iter , quo prorumperet matre destitutâ. Plenus uterus turgescit in mediâ arbore. Sarcina inflat matrem ; neque dolores habent suas voces : neque Lucina potest appellari verbis parturientis. Similis est tamen enitenti ; & arbor curvata frequenter gemit, & irrigatur lacrymis defluentibus. Lenis Lucina adfuit ramis pressis , & adhibuit manus , & pronunciavit voces fœtum expellentes.

NOTÆ.

[b] *Robur agunt*] Id est , Quòd in arbore firmum, lignum, *scilicet*, efficiunt.

[c] *Subsedit*] Moræ impatiens seipsam Myrrha præ dolore sub corticem occultavit : Ut hinc quis sit criminis exitus , qualis insuper esse debeat pœnitentia peccatorem destruens, liceat cognoscere.

[d] *Flet*] Ad Myrrhæ arboris naturam alludit, quæ arbor sponte etiam & illæsa guttas quas *Stactas* vocant , preciosissimámque Myrrham emittit. Hanc autem inter dona sua Magi ab Oriente Christo attulerunt ; ut Pœnitentiæ fructum , non minùs fortè fratribus nostris quàm aliorum virtutem utilem , Deo fragrantissimi odoris esse intelligamus.

[e] *Nec habent*] Crescente enim post pœnitentiâ immutatam matrem, Diis caro Adonide , usque adeò resipiscentem non pœnitet indoluisse , ut dolere insuper voluptati reputet.

[f] *Luciná*] De câ Junone Lucinâ, seu Dianâ parturientibus opem ferente jam sæpius egimus.

Arbor agit rimas: & fissa cortice vivum
Reddit onus; vagírque puer: quem mollibus herbis
Naïdes impositum lacrymis unxere parentis.
Laudaret faciem Livor quoque. qualia namque
Corpora nudorum tabula pinguntur Amorum,
Talis erat. sed, ne faciat discrimina cultus,
Aut huic adde leves, aut illis deme pharetras.
Labitur occultè, fallítque volatilis ætas:
Et nihil est annis velocius. ille sorore
Natus avóque suo, qui conditus arbore nuper,
Nuper erat genitus; modò formosissimus infans,
Jam juvenis, jam vir, jam se formosior ipso est:
Jam placet & Veneri, matrísque [g] ulciscitur [h] ignes.
Namque pharetratus dum dat [i] puer oscula matri,
Inscius exstanti destrinxit arundine pectus.
Læsa manu natum Dea reppulit, altiùs actum
Vulnus erat specie: primóque fefellerat ipsam.
Capta viri forma non jam [k] Cythereïa curat
Littora: non alto repetit Paphon æquore cinctam,
Piscosámque [l] Cnidon, gravidámve Amathunta metalli,
Abstinet & cælo: [m] cælo præfertur Adonis.

INTERPRETATIO.

Arbor diffinditur & diviso libro profert sarcinam; atque infans vagit, quem Naiades imbuerunt lacrymis matris, postquam collocassent in molli gramine. Invidia depradicaret etiam vultus. Nimirum talis erat, qualia corpora nudorum Amorum exhibentur in tabulâ pictâ. Sed ne ornatus pariat differentiam, vel adjice huic leves pharetras, aut tolle illis. Anni volucres tacitè effluunt nobis non cogitantibus, neque est quicquam illis celerius. Ille ortus sorore atque avo suo, qui nuper abditus arbore, nuper erat in lucem editus, modò puer pulcherrimus, nunc juvenis, nunc vir, nunc pulcrior est seipso. nunc etiam gratus est Veneri, atque vindicat amores genitricis. Namque dum puer pharetratus prabet suavia parenti, imprudens vulneravit ejus pectus sagittâ preminente. Dea vulnerata manu rejecit filium. Plaga erat profundior quàm videbatur, atque primò ipsam latuerat. Correpta pulcritudine viri jam contemnit oras Cythereias: non revertitur Paphon circumdatum profundo mari; aut Cnidon piscosum, aut Amathunta abundantem metallo. Relinquit etiam cælum: Adonis anteponitur cælo.

NOTÆ.

g *Ulcisitur*] Quia amanti Veneri doloris plurimi causa fuit.

h *Ignes*] Quos, ut refert Apollodorus, Venus Myrrhæ à quâ contemnebatur, immiserat.

i *Puer*] Amor, Veneris filius.

k *Cythereia*] Sæpe Cythera insulam juxta Cretam, quò primùm Dea ex mari prodiens appulit, Veneri sacram dilectámque vidimus.

l *Cnidon*] Urbs fuit in Cariæ promontorio, Veneri sacra, quò ad videndum Deæ signum quod sculpserat Praxiteles, undique olim confluebant.

m *Cælo*] Non tam Adonis Myrrhæ filius, quàm voluptas ex amore; quæ quidem ex 100 hominibus 99 eò certiùs in barathrum protraxit, quò magis eos in Paradisum evehere se persuasit.

Hunc tenet: huic comes est: assuctáque semper in umbra
Indulgere sibi, formámque augere colendo,
[n] Per juga, per silvas, dumosáque saxa vagatur
Nuda genu, vestem ritu succincta Dianæ;
Hortatúrque canes; tutæque animalia prædæ,
Aut [o] pronos lepores, aut [p] celsum in cornua cervum,
Aut agitat damas: à fortibus abstinet apris.
Raptoréſque lupos, armatósque unguibus ursos
Vitat, & armenti saturatos cæde leones.
Te quoque, ut hos timeas (si quid prodesse monendo
Possit), Adoni, monet. Fortísque fugacibus esto,
Inquit: in audaces non est audacia tuta.
Parce meo, juvenis, temerarius esse periclo:
Neve feras, quibus arma dedit Natura, lacesse:
Stet mihi ne magno tua gloria. non movet ætas,
Nec facies, nec quæ Venerem movere, leones,
Setigerósque sues, oculósque, animósque ferarum.
[q] Fulmen habent acres in aduncis dentibus apri;
Impetus est fulvis & vasta leonibus ira:
Invisúmque mihi genus est. Quæ caussa, roganti;
Dicam, ait; & veteris monstrum mirabere culpæ.

INTERPRETATIO.

Hunc tenet, huic est comes: & quæ solita erat semper sibi placere in umbrâ, & otio, atque augere pulcritudinem colendo, errat per cacumina montium, *per nemora, & rupes sentibus hispidas, nuda genu, atque habens vestes collectas ad modum Dianæ. Atque instigat canes, & persequitur animalia secura prædæ, aut veloces lepores, aut cervum in cornua sublimem, aut damas: Recedit à trucibus apris. Effugit lupos rapaces, & ursos instructos unguibus, & leones expletos cæde armenti. Hortatur te etiam Adoni, ut hos metuas, si quid possit promovere hortando. Atque inquit, Esto acer in timidos: fortitudo non est secura adversus audaces. Noli esse imprudens meo damno juvenis; neve irrita feras, quibus natura obtulit tela; ne tua laus mihi magno veniat. Neque anni, neque forma, neque ea quæ Venerem demulserunt, tangunt leones, & apros setosos, & oculos & ferocitatem ferarum. Sues asperi gerunt fulmen in obliquis dentibus: Est impetus & acris ira fulvis leonibus; atque genus est mihi odiosum. Quamobrem, afferam rationem petenti, inquit; & miraberis prodigium ex antiquo scelere* ortum.

NOTÆ.

[n] *Per juga*] Immutatis adeòque moribus, se totam Venus Amasio tradit: ut ex effectis qualis sit cordis affectus liceat cognoscere.

[o] *Pronos*] In fugam propensos; quibus etiam natura pedes anteriores finxit breviores.

[p] *Celsum*] Nam sese elatus cervus in cornua videtur erigere.

[q] *Fulmen*] Quia vis fulminea esse videtur, ita obvia quæque dentibus apri prosternunt.

Sed labor insolitus jam me lassavit : & ecce
Opportuna suâ blanditur populus umbrâ :
Datque torum cespes. liber hac requiescere tecum,
Et requievit, humo : pressítque & gramen, & ipsum.
Inque sinu juvenis positâ cervice renidens
Sic ait : ac mediis interserit oscula verbis.
XI. Forsitan audieris aliquam certamine cursus
Veloces superasse viros. non fabula rumor
Ille fuit. superabat enim. nec dicere posses,
Laude pedum, formæne bono præstantior esset.
Scitanti Deus huic de conjuge, Conjuge, dixit,
Nil opus est, [r] Atalanta, tibi. fuge conjugis usum.
Nec tamen effugies : [s] téque ipsa viva carebis.
Territa [t] sorte Dei per opacas innuba silvas
Vivit : & instantem turbam violenta procorum
Conditione fugat : Nec sum potiunda, nisi, inquit,
Victa prius cursu. pedibus contendite mecum.
Præmia veloci conjux thalamíque dabuntur ;
Mors pretium tardis. ea lex certaminis esto.
Illa quidem immitis : sed tanta potentia formæ est.)
Venit ad hanc legem temeraria turba procorum.
Sederat Hippomenes cursus spectator iniqui :

INTERPRETATIO.

Verùm labor insuetus jam me defatigavit ; atque ecce Populus idonea invitat suâ umbrâ : & cespes prabet lectum. Placet requiescere tecum in hoc solo ; atque requievit : & in herbam atque in ipsum recubuit. Atque festiva demisso capite in gremio juvenis sic ait ; ac interponit suavia mediis verbis.

XI. *Fortè audieris quandam* puellam *vicisse viros celeres certamine cursus. Illa fama non fuit fabula ; vicit enim. Neque posses cognoscere essetne melior virtute pedum, an laude pulcritudinis. Cum interrogaret Deum de marito ; nihil inquit tibi opus est marito, Atalanta. Vita usum mariti. Neque tamen vitabis : atque viva carebis te ipsâ. Attonita responso Dei, vitam agit cœlibem per obscura nemora ; atque sæva repellis importunum numerum procorum lege ; neque, ait sum obtinenda, nisi antè superata cursu. Certate mecum pedibus. Uxor & thalami exhibebuntur in mercedem celeri ; mors* erit *præmium lentis : ea sit conditio contentionis. Illa quidem dura : sed, tanta est vis pulcritudinis, caterva imprudens procorum accessit eâ lege. Hippomenes sederat spectator cursus iniqui,*

NOTÆ.

[r] *Atalanta*] Hæc Schœnei, fuit filia, quanquam cum aliâ Jasci ita confuderunt Autores, ut utrius fuerit difficile sit cognoscere.

[s] *Te ipsâ carebis*] Quia in Leænam mutata : cùm insuper non admodum sui juris esse videatur quæcumque cum conjuge jungitur.

[t] *Sorte Dei*] Apollinis responso.

Et, Petitur cuiquam per tanta pericula conjux ?
Dixerat : ac nimios juvenum damnarat amores.
[u] Ut faciem, & posito corpus velamine vidit,
Quale meum, vel quale tuum, si fœmina [x] fias ;
Obstupuit : tollénsque manus, Ignoscite, dixit,
Quos modò culpavi : nondum mihi præmia nota,
Quæ peteretis, erant. laudando concipit ignem ;
Et, ne quis juvenum currat velociùs, optat :
Invidiâque timet. Sed cur certaminis hujus
Intentata mihi fortuna relinquitur ? inquit.
Audentes Deus ipse juvat. dum talia secum
Exigit Hippomenes ; passu volat alite virgo.
Quæ quanquam [y] Scythicâ non seciùs ire sagittâ
[z] Aonio visa est juveni ; tamen ille decorem
Miratur magis : & cursus facit ipse decorem.
Aura refert oblata citis [a] talaria plantis :
Tergáque jactantur crines per eburnea, quæque
Poplitibus suberant picto genualia limbo :
Inque puellari corpus candore ruborem

INTERPRETATIO.

atque dixerat, Uxor à quoquam expetitur per tanta discrimina? atque arguerat immodices amores juvenum. Postquam spectavit vultus, & corpus derepto amictu, quale meum, vel quale tuum si muteris in puellam, attonitus est; & tendens manus, Parcite, inquit, quos modò damnavi: merces, quam cuperetis, nondum erat mihi perspecta. Probando admittit Amorem, atque cupit ne quis juvenum currat celeriùs, & metuit præ livore. Verùm, ait, quamobrem sors hujus certaminis à me omittitur inexperta. Deus ipse auxilio est audacibus. Dum Hippomenes talia secum volvit, puella transcurrit gressu alato. Quæ quamvis visa est non aliter ferri quàm telum Scythicum Aonio juveni; tamen ille magis stupet in formosâ, & cursus ipse reddit formosam. Ventus occurrens levibus pedibus retrefert talaria; & capilli fluitant per dorsum eburneum, itemque genualia quæ suberant poplitibus versicolori fasciâ: atque corpus contraxerat ruborem virgineo candore,

NOTÆ.

[u] *Ut vidit*] Si itaque per Atalantam voluptatem significari libeat, quanto studio monstrum vitandum sit ex Hippomene cognoscis: ut si eadem puella tibi potiùs pro virtute habeatur, eâdem quâ Hippomenes alacritate, non minoribus laboribus, pari divitiarum contemptu, comparandam esse intelligas, si denique in virum fortem evadere cupis. Quamobrem verò ad salutem segniùs quàm ad exitium quisquam festinaret?

[x] *Fias*] Adonim Venus alloquitur.

[y] *Scythicâ*] Quam Scythæ Europæ itemque Asiæ populi Septentrionales maximis viribus & summâ arte solent emittere.

[z] *Aonio*] Bœotico : namque *Aonia* dicta est Bœotiæ regio montana. Bœoticum autem fuisse Hippomenem in sequentibus patebit.

[a] *Talaria*] Ut alatos calceos intelligas.

Traxerat. haud aliter, quam cùm ſuper atria velum
Candida purpureum ſimulatas inficit umbras.
Dum notat hæc [b] hoſpes; decurſa noviſſima meta eſt:
Et tegitur feſtâ victrix Atalanta coronâ.
Dant gemitum victi; pendúntque ex fœdere pœnas.
Non tamen eventu juvenum deterritus horum
Conſtitit in medio; vultúque in virgine fixo,
Quid facilem titulum ſuperando quæris inertes;
Mecum confer, ait. ſeu me fortuna potentem
Fecerit; à tanto non indignabere vinci.
Namque mihi genitor Megareus, [c] Oncheſtius illi;
Eſt Neptunus avus; pronepos ego regis aquarum:
Nec virtus citra genus eſt. ſeu vincar, habebis
Hippomene victo magnum & memorabile nomen.
Talia dicentem molli Schœneïa vultu
Aſpicit: & dubitat, ſuperari an vincere malit.
[d] Atque ita; Quis Deus hunc formoſis, inquit, iniquus
Perdere vult? caræque jubet diſcrimine vitæ
Conjugium petere hoc? non ſum me judice tanti.
Nec formâ tangor. poteram tamen hac quoque tangi.
Sed quòd adhuc puer eſt. non me movet ipſe, ſed ætas.
Quid, quòd ineſt virtus, & mens interrita leti?
Quid, quod ab [e] æquoreâ numeratur origine quartus?

INTERPRETATIO.

non ſecus ac cùm linteum purpureum tingit imagines pictas ſuper atria alba. Dum hoſpes hac obſervat, ultima meta eſt prateritâ: & Atalanta ſuperior velatur coronâ gratabundâ. Superati ſuſpirant, atque exſolvunt pœnas ex pacto. Non tamen haſit in medio repulſus exitio horum juvenum; atque oculis fixis in puellâ, Quamobrem ait ſectaris facilem gloriam vincendo ignavos. Mecum congredere. Sive fortuna me praſtiterit ſuperiorem, non dolebis à tanto ſuperari. Namque mihi pater eſt Megareus, illi Oncheſtius: Neptunus eſt avus; ego pronepos Dei aquarum: neque virtus eſt inferior nobilitate. Sive ſim inferior, reportatis magnam & aternam laudem Hippomene ſuperato. Schœneia intuetur talia proferentem languentibus oculis; & incerta eſt malit vinci an vincere. Atque ita, inquit, Quis Deus infenſus Pulcris cupit iſtum perimere? atque cogit quarere hoc connubium periculo vita? Non ſum tanti, me judice. Neque moveor pulcritudine: attamen poteram etiam moveri iſtâ. Verùm quia adhuc eſt adoleſcens: ipſe non me tangit ſed adoleſcentia. Quid quod virtute eſt praditus, & animus mortis contemptor? Quid quod recenſetur quartus à ſtirpe aquoreâ?

NOTÆ.

[b] *Hoſpes*] Hippomenes *ſcil.* in Scyron delatus.

[c] *Oncheſtius*] Megareo tamen Hyginus Neptunum patrem aſſignat.

[d] *Atque ita*] *Et ſecum loquuta eſt.*

[e] *Æquoreâ*] Neptuni, Hippomenes avi.

Quid,

Quid, quod amat, tantíque putat connubia nostra,
Ut pereat; si me Fors illi dura negarit?
Dum licet, hospes, abi; thalamósque relinque cruentos.
Conjugium crudele meum est. tibi nubere nulla
Nolet: & optari potes à sapiente puellâ.
Cur tamen est mihi cura tui, tot jam ante peremtis?
[f] Viderit: intereat: quoniam tot cæde procorum
Admonitus non est; agitúrque in tædia vitæ.
[g] Occidet hic igitur, voluit quia vivere mecum?
Indignámque necem pretium patietur amoris?
Non erit invidiæ victoria nostra ferendæ.
Sed non culpa mea est. utinam desistere velles!
Aut, quoniam es demens, utinam velocior esses!
At quàm virgineus puerili vultus in ore est!
Ah, miser Hippomene, nollem tibi visa fuissem!
Vivere dignus eras. quòd si felicior essem;
Nec mihi conjugium fata importuna negarent;
Unus eras, cum quo sociare cubilia possem.
Dixerat: utque rudis, primóque Cupidine tacta,
Quid facit ignorans, amat, & non sentit amorem.
Jam solitos poscunt cursus populúsque paterque;
Cùm [h] me sollicita proles Neptunia voce
Invocat Hippomenes [i] Cythereïa comprecor, ausis
Adsit, ait, nostris; & quos dedit, adjuvet ignes.

INTERPRETATIO.

Quid quod amat, & tanti ducit nostra conjugia, ut intereat, si crudelis fortuna me illi sustulerit? Quando concessum est peregrine, discede, atque desere thalamos sanguinolentos. Meum connubium est ferale. Nulla non cupiat tibi nubere; & potes desiderari à prudenti virgine. Quamobrem tamen sim de te solicita, tot jam antè occisis? Cogitet ipse: pereat; siquidem non est deterritus nece tot procorum; atque fertur in odium vitæ? Adeoque hic mactabitur, quia cupivit vitâ frui mecum? atque immeritam patietur mortem præmium amoris? Victoria nostra non poterit sustinere invidiam. At vitio non fit meo. Utinam velles inceptum omittere! Vel, siquidem es insanus, utinam esses celerior! At quàm levis est vultus in facie puerili! Ah infelix Hippomene, nollem à te conspecta fuissem! Meritus eras vivere. Quòd si essem beatior, neque sors molesta me prohiberet à nuptiis, unus eras cum quo possem communes habere thalamos. Absolverat; atque tanquam inexperta, & primo Amore correpta, nesciens quid agat, amat, neque sentit amorem. Jam populus & parens flagitant cursus consuetos, cùm Hippomenes filius Neptuni me precatur verbis anxiis. Cythereia, quæso, adjuvet nostra incœpta; & tueatur amores quos movit.

NOTÆ.

[f] *Viderit*] Formula solennis, ubi ulteriùs aliquid nolumus seu non licet curare.

[g] *Occidet*] Correctio, in quibus ingenium suum maximè exerit Poëta.

[h] *Me*] Loquitur Venus, quæ Atalantæ historiam Adonidi refert.

[i] *Cythereïa*] Venus à Cytheris insulâ, sic dicta ut non multò antè vidimus.

Detulit aura preces ad me non invida blandas :
Motáque sum, fateor nec opis mora longa dabatur.
Est ager, indigenæ [k] Tamasenum nomine dicunt;
Telluris Cypriæ pars optima : quem mihi prisci
Sacravere senes : templísque accedere dotem
Hanc jussere meis. medio niter arbor in arvo;
Fulva comam, fulvo ramis crepitantibus auro.
Hinc tria fortè mea veniens decerpta ferebam
Aurea poma manu : nullíque videnda, nisi ipsi,
Hippomenen adij; docuíque, [l] quis usus in illis.
[m] Signa tubæ dederant; cùm carcere pronus uterque
Emicat, & summam celeri pede libat arenam.
Posse putes illos sicco freta radere passu,
Et segetis canæ stantes percurrere aristas.
Adjiciunt animos juveni clamórque favórque,
Verbáque dicentum, Nunc, nunc incumbere tempus,
Hippomene : propera. nunc viribus utere totis.
Pelle moram : vinces. dubium Megareïus heros
Gaudeat, an virgo magis his Schœneïa dictis.
O quoties, cùm jam posset transire, morata est:
Spectatósque diu vultus invita reliquit!
Aridus è lasso veniebat anhelitus ore :
Metáque erat longè. tum denique de tribus unum
Fœtibus arboreis proles neptunia misit.

INTERPRETATIO.

Ventus secundus pertulit ad me humilem orationem; atque tacta sum, agnosco. Neque longum tempus concedebatur ad auxilium ferendum. Est arvum pars optima terræ Cypriæ, accolæ appellant Tamasenum; quod antiqui senes mihi sacrum fecerunt, atque voluerunt hoc donum jungi meis templis. In medio campo splendet arbor flavas habens frondes, ramis strepentibus fulvo auro. Inde rediens fortè portabam tria poma aurea direpta meâ manu; atque nemini inspicienda, nisi ipsi, ad Hippomenen accessi; atque indicavi quæ eorum esset utilitas. Tubæ indicium fecerant, cùm uterque parati evolant repagulo, atque stringunt supremam arenam veloci pede. Crederes illos posse percurrere æquora sicco passu, atque incedere super spicas stantes flavæ segetis. Clamor & favor addunt animos juveni, itemque voces dicentium, Nunc, nunc tempus instandi Hippomene: festina. Nunc utere totis viribus. Tolle moras, victor eris. Incertum est heros Megareïus, an puella Schœneïa magis lætetur his verbis. O quoties distulit, cùm jam posset præterire, atque ægrè deseruit faciem diu spectatam! Siccus spiritus prodibat ex defesso ore; atque meta procul stabat. Tum denique filius Neptuni abjecit unum ex fructibus arboreis.

NOTÆ.

[k] *Tamasenum*] Tamascum in quindecim Cypri oppidis à Plinio, itemque aliis recensetur. Verùm non inde, sed ex Hesperidum hortis Theocriti interpres hæc mala allata scripsit.

[l] *Quis usus*] Peritissimè festinat Poëta, qui sibi non multum ad narrandum spatium esse cognoscit.

[m] *Signa*] Quibus currendi tempus significaretur.

Obstupuit virgo; nitidíque cupidine pomi
Declinat cursus; aurúmque volubile tollit.
Præterit Hippomenes. resonant spectacula plausu.
Illa motam celeri, cessatáque tempora cursu
Corrigit: atque iterum juvenem post terga relinquit.
Et rursus pomi jactu remorata secundi,
Consequitur transitque virum. pars ultima cursus
Restabat: Nunc, inquit, ades, Dea muneris auctor:
Inque latus campi, quo tardius illa rediret,
Jecit ab obliquo nitidum juveniliter aurum.
An peteret, virgo visa est dubitare: coëgi
Tollere; & adjeci sublato pondera malo:
[a] Impediíque oneris pariter gravitate moráque.
Neve meus sermo cursu sit tardior illo;
Prætérita est virgo: duxit sua præmia victor.
Dignane, cui grates ageret, cui thuris honorem
Ferret, Adoni, fui? nec grates immemor egit:
Nec mihi thura dedit. subitam convertor in iram:
Contemníque dolens, ne sim spernenda futuris,
Exemplo caveo: meque ipsam exhortor in ambos.

INTERPRETATIO.

Puella mirata est, atque desiderio pulcri pomi, deflectit à cursu, & colligit aurum rotundum. Hippomenes antevertit. Spectacula personant plausu. Illa resarcit moram, & tempora omissa veloci cursu; atque iterum deserit juvenem à tergo: atque rursus cohibita jactu secundi pomi assequitur & praterit virum. Pars novissima cursus supererat; Jam, inquit, propitia esto Dea auctor doni; atque, ut illa seriùs reverteretur, misit strenuè splendidum pomum ab obliquo. Puella visa est ambigere an peteret: coëgi colligere, atque addidi gravitatem pomo correpto, atque obstiti pariter pondere oneris, & morâ. Neve mea oratio sit longior illo cursu, puella est penè relicta: victor duxit sua pramia. Dignane fui, cui gratias ageret, cui prabe-ret honorem thuris Adoni? Neque ingratus egit gratias, neque mihi thura obtulit. Continuò irascor, atque indignans me negligi, caveo exemplo ne sim contemnenda posteris: atque meipsam incendo adversus utrumque.

NOTÆ.

[a] *Impedii*] Puellæ siquidem levitatem aurum potuit vincere, urbes totas meliùs expugnare idem posse quàm moles ferreas pro certò habeto. Horatius;

Inclusam Danaen turris ahenea
Robustaque fores, & vigilum canum
Tristes excubiæ, munierant satis
Nocturnis ab adulteris:
Si non Acrisium virginis abditæ
Custodem pavidum Jupiter, & Venus
Risissent: fore enim tutum iter & patens
Converso in pretium Deo.
Aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat saxa, potentius
Ictu fulmineo.

Vim quoque aurum frangit animi; mentem à vero detorquet: ut si virtuti etiam ex illo metallo corona ad metam exhibeatur, properantes nimio fulgore excæcatos à recto tramite demoveat, virtutem ipsam è medio tollat. Quæ quidem res viris Principibus præsertim animo perpendenda, ut inopes si qui sunt virtute præditi irà sustentent, ne sua beneficia mercedi, quam virtus respuit, esse videantur; magisque nebulones & adulatores, quàm veros homines ad sese pelliciant.

Templa [o] Deûm Matri, quæ quondam clarus [p] Echion
Fecerat ex voto nemorosis abdita silvis
Transibant: & iter longum requiescere suasit.
Illic concubitus intempestiva cupido
Occupat Hippomenen, à numine concita nostro.
Luminis exigui fuerat prope templa recessus,
Speluncæ similis, nativo pumice tectus;
Religione sacer priscâ: quò multa sacerdos
Lignea contulerat veterum simulacra Deorum.
Hunc init; & vetito temerat sacraria probro.
[q] Sacra retorserunt oculos: [r] turritáque Mater,
An [s] Stygiâ sontes, dubitavit, mergeret undâ.
Pœna levis visa est. ergo [t] modò lævia fulvæ
Colla jubæ velant: digiti curvantur in ungues:
Ex humeris armi fiunt: in pectora totum
Pondus abit: summæ caudâ verruntur arenæ.
Iram vultus habet: pro verbis murmura reddunt:
Pro thalamis celebrant silvas: aliisque timendi
Dente [u] premunt domito Cybeleïa fræna leones.
Hos tu, [x] care mihi, cumque his genus omne ferarum,
Quæ non terga fugæ, sed pugnæ pectora præbent,
Effuge: ne virtus tua sit damnosa duobus.

INTERPRETATIO.

Præteribant delubra, quæ olim inclytus Echion posuerat ex voto matri Deorum in nemore opaco: atque longa via coëgit requiescere. Ibi importunum desiderium concubitus immissum à nostro numine invadit Hippomenen. Secessus antro similis pauco lumine illustratus erat prope templum, obductus nativo pumice, sacer antiquâ religione: quò Sacerdos comportaverat plurimas effigies ligneas antiquorum Deorum. Hunc subit, atque violat sacraria dedecore prohibito. Sacra reflexerunt oculos. Mater turrita incerta fuit an deturbaret noxios ad Tartara. Supplicium visum est parvum. Adeòque fulvæ jubæ tegunt cervicem modò teretem, digiti sinuantur in ungues: armi fiunt ex humeris: tota moles ducitur in pectus: ultima terra tangitur caudâ. Facies profert iram: emittunt murmura pro vocibus, pro cubiculis colunt nemora; atque leones aliis metuendi mandunt fræna Cybeleïa dente mansueto. Tu, mihi dilecte, hos vita, & cum his omne genus ferarum quæ non dant terga fugæ, sed pectora certamini; ne tua virtus sit luctuosa ambobus.

NOTÆ.

[o] *Deûm matri*] Quam Cybelem sæpius diximus.

[p] *Echion*] Qui unus fuit ex Cadmi sociis.

[q] *Sacra*] Deorum simulacra.

[r] *Turrita*] Cybele est, quam turrigeram seu turritâ coronâ ideo ornatam voluerunt, quòd cùm sit Terra ipsa turribus munitas urbes sustineat, vel, ut in Fastis ipse docet Ovid.

Quòd primis turres urbibus illa dedit.

[s] *Stygiâ*] Id est, ad inferos, quorum Styx palus esse dicitur, ulciscendi causâ demergeret.

[t] *Modò*] Priusquam forma mutata esset, Leonumque formam induerent Hippomenes & Atalanta, tum ingrati animi vitio, tum suâ libidine ad brutorum naturam depulsi.

[u] *Premunt*] Hoc ideo dicit quòd Cybeles currum a leonibus trahi Antiqui voluerint.

[x] *Care*] Adonim Venus alloquitur.

XII. XIII. Illa quidem monuit; junctísque per aëra [y] cygnis
Carpit iter: sed stat monitis contraria virtus.
Fortè suem latebris vestigia certa secuti
Excivêre canes; silvísque exire parantem
Fixerat obliquo juvenis Cinyreïus ictu.
Protinus excussit pando venabula rostro,
Sanguine tincta suo: trepidúmque, & tuta petentem
Trux [z] aper insequitur: totósque sub inguine dentes
Abdidit; & fulvâ moribundum stravit arenâ.
Vecta levi curru medias Cytherêa per auras
Cypron olorinis nondum pervenerat alis.
Agnovit longè gemitum morientis: & albas
Flexit aves illuc. utque æthere vidit ab alto
Exanimem, inque suo jactantem sanguine corpus;
Desiluit: pariterque sinus, pariterque capillos
Rupit; & [a] indignis percussit pectora palmis.
Questáque cum fatis, At non tamen omnia vestri
Juris erunt, inquit. luctûs monumenta manebunt
Semper, Adoni, mei: repetitáque mortis imago
Annua plangoris peraget [b] simulamina nostri.
At cruor in florem mutabitur. an tibi quondam
Fœmineos artus in olentes vertere menthas,
[c] Persephone, licuit? nobis Cinyreïus heros

INTERPRETATIO.

XII. XIII. *Illa quidem hortata est; atque cygnis admotis viam ingreditur per aërem: sed virtus stat adversa monitis. Fortè canes insistentes certis vestigiis exciverunt aprum latibulis; & juvenis Cinyreïus vulneraverat ictu obliquo volentem egredi silvis. Continuò sævus aper excussit venabula infecta suo sanguine rostro adunco; atque persequitur pavidum & quærentem* locum *securũ, & infixit totos dentes sub inguine: & prostravit moribundum in flavam arenam. Nondum Cytherêa vecta levi curru per medium aërem alis cygnorum appulerat Cyprum; agnovit longè gemitum morientis; atque, illuc flexit candidas volucres: & cùm vidit exsanguem ab excelso aere, & quatientem corpus in suo cruore, properè descendit, atque simul discerpsit vestes & comam, & planxit pectus manibus immeritis. Atque objurgans fata, Attamen, ait, cuncta non erunt vestræ ditionis: semper superorunt indicia mei doloris; atque annua celebratio mortis exhibita absolvet imaginem nostri luctus. At sanguis vertetur in florem. Potuistine olim, Proserpina, mutare membra muliebria in fragrantes menthas? Heros Cinyreius*

NOTÆ.

[y] *Cygnis*] Quibus, ut & Columbis, Veneris currus trahitur.

[z] *Aper*] Cujus formam Martem volunt induisse, ut puerum, sibi in Amoribus importunum, insciâ Venere, occideret. Discant autem ex Adonide scioli, non majora incipere quàm quæ ferunt humeri.

[a] *Indignis*] Id est, indignè.

[b] *Simulamina*] *Adenia* vocabantur sacra, quæ in Adonidis honorem quotannis celebrabantur.

[c] *Persephone*] Proserpina est Ditis conjux, quæ pellicem Mentham in cognominem herbam mutavit.

Invidiæ mutatus erit ? sic fata, cruorem
Nectare odorato spargit : qui tactus ab illo
Intumuit ; sic, ut pluvio perlucida cælo
Surgere bulla solet. nec plenâ longior horâ
Facta mora est ; cum flos è sanguine concolor ortus.
Qualem, quæ lento celant sub cortice granum,
Punica ferre solent : [d] brevis est tamen usus in illo.
Namque malè hærentem, & nimiâ levitate caducum
Excutiunt idem, qui præstant nomina, venti.

INTERPRETATIO.

transformatus erit livori ? Sic loquuta injicit nectar odoratum in sanguinem ; qui ab illo tinctus inflatus est, quemadmodum bulla pellucida consuevit excitari cœlo pluvio. Neque spatium longius fuit integrâ horâ, cùm flos ejusdem coloris natus est ex cruore. Qualem Punica consueverunt producere, quæ tegunt granum sub molli cortice : cæterùm brevis est ejus usus : namque venti iidem, qui illi illi *præbent nomen dejiciunt parùm firmum, & fragilem nimiâ levitate.*

NOTÆ.

[d] *Brevis*] Anemone est, cui à vento, quòd spirante eo aperiatur, ut docet Plinius, nomen datum fuit. ἄνεμος enim ventus est. Ex eo autem quòd brevis usus ; formæ gloriam fluxam atque caducam esse meminisse decet adolescentulos præsertim, elegantiæ suæ nimis ut plurimùm confidentes, quos non sæpius vel ipsi venti secundi in portum quàm in cautes impellunt.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

Hinc cùm Thraciæ mulieres illum discerpsissent, in arbores mutatæ sunt. Tum Bacchus è Thracia recessit, & Midæ pro Sileno restituto auri copiam fecit. cujus cum illum pœniteret, in Pactolo lotus, arenas ejus aureas reddidit. Postea Phœbus pro iniquo judicio aures illi asininas tribuit. Quo facto, Trojæ mœnia, humanam indutus formam, exstruxit. Hanc urbem postquam cepit Hercules, Hesionem Telamon uxorem dedit: quandoquidem Peleus jam Thetidem post multas ejus transformationes duxerat: & ad Ceycem postea profectus, Dædalionem in accipitrem, & lupum in lapidem conversum, partim intellexerat, partim ipse viderat. Accidit deinde, ut Alcyone, marito post naufragium sub Morphei figura per somnum conspecto, in avem, sicut & maritus, mutaretur. Quos in aëre volantes cùm animadvertissent quidam, Æsacum quendam in mergum, qui tum fortè aderat, meminerunt transformatum.

I. Carmine dum tali silvas, animósque ferarum
Threïcius [a] vates, & saxa sequentia ducit;
Ecce [b] nurus Ciconum tectæ lymphata ferinis
Pectora velleribus, tumuli de vertice cernunt
Orphea percussis sociantem carmina nervis.
E quibus una, levem jactato crine per auram,
En, ait, [c] en hic est nostri contemtor: & hastam
Vatis Apollinei vocalia misit in ora.
Quæ [d] foliis præsuta notam sine vulnere fecit.
Alterius telum lapis est: qui missus, in ipso
Aëre concentu [e] victus vocísque lyræque est;

INTERPRETATIO.

I. *Dum Poëta Thracius trahit ejusmodi carmine nemora, atque ferocitatem brutorum, cum silicibus obsequentibus; ecce Cicones mulieres habentes pectora attonita velata pellibus ferinis, advertunt Orpheum jungentem versus chordis tactis de cacumine collis. Ex quibus una capillis agitatis leni vento, Ecce, inquit, ecce, hic est nostri contemtor; atque intorsit jaculum in os sonorum Poëtæ Apollinei. Quod tectum frondibus inflixit signum sine plagâ. Saxum est missile alterius, quod jactum superatum est in ipso aëre concentu vocis & lyræ,*

NOTÆ.

[a] *Vates*] Orpheus *scilicet*, quem Thraciâ oriundum libro superiore vidimus.

[b] *Nurus Ciconum*] Pro bacchantibus Threiciis mulieribus posuit: sunt enim Cicones Thraciæ populi ad Ismarum montem.

[c] *En hic est*] Ea est omninò furiosorum ubique hominum oratio, cùm bene monentes sapientes viros, perversæ tamen naturæ adversos, perdere constituerunt.

[d] *Foliis*] Thyrsos seu hastas Baccharum hederâ vel pampino vestitas jam sæpe vidimus.

[e] *Victus*] Ut hinc quantùm ad mitigandos ferorum hominum animos valeat eloquentia, liceat colligere.

Ac veluti supplex pro tam furialibus ausis,
Ante pedes jacuit. sed enim temeraria crescunt
Bella: modúsque abiit: insanáque regnat [f] Erynnis.
Cunctáque tela forent cantu mollita: sed ingens
[g] Clamor, & inflato [h] Berecynthia tibia cornu,
Tympanáque, plausúsque, & Bacchêi ululatus
Obstrepuêre sono citharæ. tum denique saxa
Non exauditi rubuerunt sanguine vatis.
Ac primum attonitas etiamnum voce canentis
Innumeras volucres, anguésque, agménque ferarum,
[i] Mænades Orphêi titulum [k] rapuêre theatri:
Inde cruentatis vertuntur in Orphea dextris:
Et coëunt, ut aves; si quando luce vagantem
[l] Noctis avem cernunt: [m] structóque utrimque theatro
Ceu matutinâ cervus periturus arenâ,
Præda canum est: vatémque petunt; & fronde virenti
Conjiciunt thyrsos, [n] non hæc in munera factos.
Hæ glebas, illæ direptos arbore ramos,
Pars torquent silices. neu desint tela furori;
Fortè boves presso subigebant vomere terram:
Nec procul hinc multo fructum sudore parantes
Dura lacertosi fodiebant arva coloni.

INTERPRETATIO.

ac veluti supplex pro talibus inceptis jacuit ante pedes. Verùm tumultus audax augetur; & modus nullus est; atque vesana furia imperium tenet. Atque omnia jacula essent superata cantu; sed insana vociferatio, & tibia Berecynthia, cornu inflato, & tympana, & plausus, & Bacchêi ululatus obstiterunt sono citharæ. Tum denique lapides rubuerunt cruore Poëta non exauditi. Ac primùm Bacchæ disjecerunt aves innumeras, & serpentes, & turbam ferarum, etiamnum admirantium vocem cantantis, quæ gloria erant theatri Orphêi: inde vertuntur in Orpheum manibus sanguinolentis, atque concurrunt ut aves, si quando vident noctuam errantem de die: atque ut utrimque spectaculo posito cervus periturus in arenâ matutinâ est præda canum, & invadunt Poëtam, & simul mittunt thyrsos foliis virentibus, neutiquam paratos in hos usus. Hæ jaciunt cespites, illæ ramos excisos ex arboribus, pars saxa. Neve arma desint vesaniæ, fortè tauri arabant vomere impacto; nec longè hinc fortes agricolæ eruebant terram asperam parantes fructum multo sudore.

NOTÆ.

[f] *Erynnis*] Quæ Latinis furia dicitur.

[g] *Clamor*] Actum est, cùm primùm per tumultum & strepitum os politico viro obstruitur.

[h] *Berecynthia*] Cujusmodi in sacris Cybeles, quæ Berecynthia à Berecyntho Phrygiæ monte dicitur, uti consueverant.

[i] *Mænades*] Bacchæ, quibus ἀπὸ τῦ μαίνεσθαι, à furendo, illud datum nomen.

[k] *Rapuere*] Solent verò seditiosi homines, in illos primùm furere qui Sapientibus aurem præbent facilem, ut tandem hos quoque rescindant.

[l] *Noctis avem*] Noctuam, bubonem, aut hujus generis aliquam.

[m] *Structo*] Amphitheatri est periphrasis.

[n] *Non hæc*] Sed magis ad lætitiæ usus.

Agmine

Agmine qui viso fugiunt, operísque relinquunt
Arma sui : vacuósque jacent dispersa per agros
Sarculáque, rastríque graves, longíque ligones.
Quæ postquam rapuêre feræ, cornúque minaci
[o] Divellêre boves ; ad vatis fata recurrunt :
Tendentémque manus, atque illo tempore primùm
Irrita dicentem, nec quicquam voce moventem,
Sacrilegæ perimunt. perque os (prô Jupiter ! (illud,
Auditum saxis, intellectúmque ferarum
Sensibus, in ventos anima exhalata recessit.
Te mœstæ volucres, Orpheu, te turba ferarum,
Te rigidi silices, tua carmina sæpe secutæ
Fleverunt silvæ : positis te frondibus arbos
Tonsa comam luxit : lacrymis quoque flumina dicunt
Increvisse suis : obscuráque carbasa pullo
[p] Naïdes & [q] Dryades, passósque habuêre capillos.
Membra jacent diversa locis. caput, [r] Hebre, lyrámque
Excipis ; & (mirum) medio dum labitur amne,
Flebile nescio quid queritur lyra, flebile lingua
Murmurat exanimis : respondent flebile ripæ.
Jamque mare invectæ flumen populare relinquunt ;
Et [r] Metymnææ potiuntur littore [s] Lesbi.
Hic ferus expositum peregrinis anguis arenis
Os petit, & sparsos stillanti rore capillos.

INTERPRETATIO.

Qui visâ turbâ evadunt, & abjiciunt instrumenta sui laboris : atque sarcula & ponderosa rastra, & longi ligones jacent sparsi per lates campos. Quæ postquam sævæ Bacchæ abstulerunt, atque sustulerunt cornua minacia tauris, recurrunt ad necem Poëtæ ; atque scelestæ mactant porrigentem manus, & tunc primùm vana preferentem, nec quicquam premoventem voce: & (proh Jupiter!) Spiritus emissus in auras abiit per illud os observatum à silicibus, atque intellectum sensibus ferarum. Tristes aves, agmina ferarum, dura saxa, nemora sæpè flexa tuis versibus, te luxerunt, Orpheu : Arbores habentes comam tonsam te fleverunt foliis amissis : ferunt etiam amnes auctos fuisse suis fletibus : & Naïades & Dryades gestaverunt vela obscura nigro colore, & comam scissam. Artus jacent locis dispersi. Hebre, excipis caput & citharam : atque, mirum, dum ea fertur medio flumine, queritur nescio quid lugubre, lingua exsanguis murmurat lugubre : ripæ reddunt lugubre. Jamque perducta ad mare deserunt amnem patrium, & fruuntur littore Lesbi Methymneæ. Hic sævus serpens vultum appetit porrectum in sabulo extero, & comam madidam defluente aquâ.

NOTÆ.

[o] *Divellêre*] Qui fuit ritus in Bacchi sacris.

[p] *Naides*] Fontium & fluviorum nymphæ.

[q] *Dryades*] Nymphæ sylvarum incolæ.

[r] *Hebre*] Qui fluvius est Thraciæ.

[r] *Methymnea*] Fuit Methymna urbs Lesbi optimo vino celebris.

[s] *Lesbi*] Est Lesbos Ægæi insula clarissima Thraciæ opposita, quam hodie Mitylenem ab urbis nomine appellant.

Tandem [u] Phœbus adeſt ; morſúſque inferre parantem
Arcet ; & in lapidem rictus ſerpentis apertos
Congelat ; & patulos (ut erant) indurat hiatus.
Umbra ſubit terras : &, quæ loca viderat [x] ante,
Cuncta recognoſcit. quærenſque per [y] arva piorum
Invenit Eurydicen, cupidíſque amplectitur ulnis.
Hîc modò conjunctis ſpatiantur paſſibus ambo :
Nunc præcedentem ſequitur, nunc prævius anteit :
Eurydicénque ſuam jam [z] tutò reſpicit Orpheus.
II. Non impune tamen ſcelus hoc ſinit eſſe [a] Lyæus ;
Amiſſóque dolens ſacrorum [b] vate ſuorum,
Protinus in ſilvis matres [c] Edonidas omnes,
Quæ fecère nefas, tortâ radice ligavit.
Quippe pedum digitos, in quantum quæque ſecuta eſt,
Traxit : & in ſolidam detruſit acumine terram.
Utque ſuum laqueis, quos callidus abdidit auceps,
Crus ubi commiſit volucris, ſenſitque teneri ;
Plangitur ; ac trepidans adſtringit vincula motu :
Sic, ut quæque ſolo defixa cohæſerat harum ;
Exſternata fugam fruſtra tentabat at illam
Lenta tenet radix, exſultantémque coërcet.
Dumque ubi ſint digiti, dum pes ubi quærit, & ungues,
Aſpicit in teretes lignum ſuccedere ſuras.

INTERPRETATIO.

Apollo adeſt denique, atque prohibet nitentem admovere dentes : & indurat in ſaxum os apertum anguis, & congelat rictus apertos, quales erant. Umbra pervadit terras, & relegit omnia loca quæ antè conſpexerat: atque luſtrans campos piorum reperit Eurydicen, & amplectitur avidis brachiis. Hic modò uterque ambulant æquis greſſibus : modò ſequitur antecedentem : modò præcedens antevertit ; atque Orpheus jam retorquet viſum in ſuam Eurydicen securè.

II. Non tamen Bacchus patitur hoc flagitium eſſe inultum ; atque indignans vate ſublato ſacrorum ſuorum, repentè compeſcuit ſinuoſâ radice in ſilvis omnes mulieres Thracias, quæ admiſerunt ſcelus. Namque corripuit digitos pedum, ſicuti qualibet ſecuta eſt, & immiſit in terram duram acumine. Et ſicubi avis olim implicuit ſuum pedem laqueis, quos ſubdolus auceps texit, & advertit ſe captum eſſe, ſeſe torquet, & ſeſe agitans coarctat laqueos motu : ſic, ut qualibet harum terræ affixa cohæſerat, attonita in caſſum meditabatur fugam: quippe radix flexilis illam impedit, & reprimit ſeſe jactantem. Et dum ſcrutatur ubi ſint articuli, ubi pedes, & ungues, advertit lignum ſupervenire in ſuras & pedes politos.

NOTÆ.

[u] *Phœbus*] Apollo Orphei pater ; cui filij curam poſt fata ſuſcepit : Quâ ex re integritatis ſuæ vindicem adeſſe Deum colligere debent ſapientes.

[x] *Antè*] Cùm Euridicen uxorem repetiturus Orpheus ad Inferos deſcenderat, ut ſuprà vidimus.

[y] *Arva piorum*] Quos campos Elyſios vocitare conſueverunt.

[z] *Tutò*] Cùm olim eandem videndi deſiderio perdidiſſet, ut ſuperiori libro vidimus.

[a] *Lyæus*] Liber eſt Pater, ſeu Bacchus, quâ curas ſolvit.

[b] *Vate*] Orpheus enim plurimos in Bacchum pulcherrimos hymnos conſcripſerat ; atque inſuper ſacra eius in Græciam invexerat.

[c] *Edonidas*] Thracias ; Edones namque populi ſunt Thraciæ.

Et conata femur mœrenti plangere dextrâ;
Robora percussit, pectus quoque robora fiunt:
Robora sunt humeri. porrectáque brachia veros
Esse putes ramos; & non fallare putando.
III. Nec satis hoc Baccho est. ipsos quoque deserit agros:
Cumque choro meliore, sui vineta [d] Tymoli,
[e] Pactolonque petit: quamvis [f] non aureus illo
Tempore, nec caris erat invidiosus arenis.
Hunc assueta cohors Satyri, Bacchæque frequentant:
At [g] Silenus abest. titubantem annísque meróque
Ruricolæ cepêre [h] Phryges: vinctúmque coronis
Ad regem traxêre [i] Midan: cui Thracius Orpheus
[k] Orgia tradiderat cum [l] Cecropio [m] Eumolpo.
Qui simul agnovit socium comitémque sacrorum,
Hospitis adventu festum genialiter egit
Per bis quinque dies, & junctas ordine noctes.
Et iam stellarum sublime [n] coëgerat agmen
Lucifer undecimus, Lydos cùm lætus in agros
Rex venit; & juveni Silenum reddit [o] alumno.

INTERPRETATIO.

Cùmque tentasset percutere femur manu lugenti percussit lignum: pectus etiam mutatur in lignum: humeri sunt lignum: & credas lacertos extensos esse veros ramos; neque decipiaris credendo.

III. Neque istud satis est Baccho: destituit etiam ipsos campos; atque concedit cum agmine meliore in vineta sui Tymoli & ad Pactolum; quanquam neque tunc erat aureus, neque invidiosus preciosis arenis. Hunc comitantur turba solita Satyri & Bacchæ: At Silenus desideratur. Agrestes Phryges comprehenderunt vacillantem ætate & vino; atque duxerunt coronatum sertis ad regem Midan; quem Orpheus Thracius docuerat Orgia cum Eumolpo Atheniensi. Qui statim atque cognovit sodalem & conscium sacrorum, festum celebravit per voluptatem hospitis adventu, decem diebus; & continuis noctibus. Et jam Phosphorus undecimus congregaverat excelsum chorum stellarum, cùm Rex hilaris ivit in agros Lydos, & restituit Silenum juveni alumno.

NOTÆ.

[d] *Tymoli*] Qui mons est Lydiæ optimi vini fertilis.

[e] *Pactolon*] Fluvius est Lydiæ aureis arenis notissimus.

[f] *Non aureus*] Quod ex sequentibus cognoscetur.

[g] *Silenus*] Bacchi fuit nutritius & pædagogus, ejusdem comes assiduus, semper ebrius, pando asello vehi solitus: de quo jam suprà lib.4.

[h] *Phryges*] Qui populi fuerunt minoris Asiæ Lydis finitimi.

[i] *Midan*] Phrygiæ rex fuit per avaritiam factus opulentissimus, auri pretio jura omnia exæquare solitus: ex quo locus datus fabulæ.

[k] *Orgia*] Eo nomine Græcis à furore dicta sunt Bacchi Sacra, de nocte maximis clamoribus, & pudore omni posthabito, celebrari solita: de quibus lib.3.

[l] *Cecropio*] Atheniensi; à Cecrope primo Atheniensium rege: fuit & alius Eumolpus Thracensis, Neptuni filius.

[m] *Eumolpo*] Hic Orphei fuit discipulus, quem Suidas Musæi facit filium.

[n] *Coëgerat*] Id est, undecimus dies advenerat. Fingitur autem stellas cogere Lucifer seu Veneris stella, quòd ultima, adventante die, luceat.

[o] *Alumno*] Baccho, *scilicet*.

Huic Deus optandi gratum, sed inutile, fecit
Muneris arbitrium, gaudens [p] altore recepto.
Ille [q] malè usurus donis, ait, Effice, quicquid
Corpore contigero, fulvum vertatur in aurum.
Annuit optatis : nocituráque munera solvit
Liber ; & indoluit, quod non meliora petîsset.
Lætus abit ; gaudétque malo [r] Berecynthius heros :
Pollicitámque fidem tangendo singula tentat.
Vixque sibi credens, non altâ fronde virentem
Ilice detraxit virgam : virga aurea facta est.
Tollit humo saxum : saxum quoque palluit auro.
Contigit & glebam : contactu gleba potenti
[s] Massa fit. arentes Cereris decerpsit aristas :
Aurea messis erat. demtum tenet arbore pomum :
[t] Hesperidas donasse putes. si postibus altis
Admovit digitos ; postes radiare videntur.
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis [u] Danaën eludere posset.
Vix spes ipse suas animo capit, [x] aurea fingens
Omnia. gaudenti mensas posuere ministri,
Exstructas dapibus, nec tostæ frugis egentes.
Tum verò, sive ille suâ Cerealia dextrâ
Munera contigerat, Cerealia dona [y] rigebant.

INTERPRETATIO.

Deus latus nutritio recuperato potestatem dedit gratam, sed frustraneam, petendi quod-vis *donum. Ille malè collocaturus beneficium, Fac, inquit, ut quicquid attigero corpore mutetur in flavum aurum. Bacchus favet votis, atque expendit dona obfutura ; atque indoluit, quòd non poposcisset potiora. Heros Berecynthius discedit hilaris, & lætatur malo, & periculum facit fidei promissa qualibet tangendo. Atque ægrè sibi confidens, deripuit quercu humili virgam virentem foliis : virga facta est aurea. Tollit humo silicem ; silex etiam flavet auro. Tetigit etiam cespitem, cespes mutatur in massam potenti contactu. Detraxit spicas aridas frumenti, messis erat aurea. Tractat pomum decerptum ex arbore, credas Hesperidas dedisse. Si admovit digitos excelsis postibus, postes videntur micare. Cùm ille insuper abluerat manus aquis liquidis, aqua liquida posset decipere Danaën. Vix ipse continet mente spes suas, fingens omnia aurea. Famuli admoverunt lætanti mensas congestas epulis, neque vacuas panis. Tum verò, sive ille attigerat suâ manu dona Cerealia, dona Cerealia dura fiebant.*

NOTÆ.

[p] *Altore*] Sileno.

[q] *Malè usurus*] Ut postmodum patebit.

[r] *Berecynthius*] Midas rex Phrygiæ à Berecyntho monte sic dictus.

[s] *Massa*] Eaque aurea.

[t] *Hesperidas*] Quas Hesperi filias hortos, aureis pomis pretiosos, habuisse antea vidimus.

[u] *Danaën*] Quæ Acrisij filia imbre aureo in quem Jupiter mutatus elusa fuit : ut dictum in superioribus.

[x] *Aurea*] Vel hoc uno asininas aures meruit homo insanus ; ex cujus tamen brevi exorituro exitio, magis à Deo quæ ipse nobis bona esse novit, quàm quæ impensè concupiscimus petenda esse, discere non pœnitebit.

[y] *Rigebant*] Quia in aurum mutabantur.

Sive dapes avido convellere dente parabat,
Lamina fulva dapes admoto dente nitebant.
Miscuerat puris [a] auctorem muneris undis,
Fusile per rictus aurum fluitare videres.
Attonitus novitate mali, [a] divésque, misérque
Effugere optat opes : &, quæ modò voverat, odit.
Copia nulla famem relevat : sitis arida guttur
Urit, & inviso meritus torquetur ab auro.
Ad cælúmque manus, & splendida brachia tollens,
Da veniam, [b] Lenæe pater ; peccavimus, inquit :
Sed miserere, precor, [c] speciosóque eripe damno.
Mite Deûm numen Bacchus peccasse [d] fatentem
Restituit, pactámque fidem data munera solvit.
Neve male optato maneas circumlitus auro,
Vade, ait, ad magnis vicinum [e] Sardibus amnem ;
Perque jugum montis labentibus obvius undis
Carpe viam ; donec venias ad fluminis ortus.
Spumiferóque tuum fonti, qua plurimus exit,
Subde caput : corpúsque simul, simul elue crimen.
Rex jussæ succedit aquæ : vis aurea tinxit
Flumen, & humano de corpore cessit in amnem.
Nunc quoque jam veteris percepto semine venæ
Arva rigent, auro madidis pallentia glebis.

INTERPRETATIO.

Sive cupiebat frangere epulas dente famelice, epulæ radiabant flava lamina dente admote. Temperaverat Baccham auctorem doni aquis limpidis, cerneres aurum liquidam per os currere. Exsternatus novitate mali, & opulentus, & infelix cupit vitare divitias, atque aversatur quæ modò expetêverat. Nulla affluentia minuit famem : Sitis urens inflammat fauces, & meritus cruciatur ab auro invidioso. Atque tendens palmas & splendida brachia ad cœlum, Ignesce, ait, pater Lenæe, deliquimus. Sed, oro, miserere, atque subtrahe ruina splendida. Bacchus lene Deorum numen reficit agnoscentem deliquisse, & solvit fidem promissam donaque exhibita. Neve, inquit, sic obductus auro pravè desiderato, ito ad fluvium proximum claris Sardibus, atque incede occurrens aquis fluentibus per cacumen montis, usquedum pervenias ad fontes fluvij : & submitto tuum caput scaturiginì spumanti quâ uberrima erumpit : & ablue simul corpus & crimen. Rex adit aquam indictam. Vis aurea infecit fluvium, & transiit à corpore humano in flumen. Nunc etiam campi pallidi glebis plenis auro induruerunt semine admisso venæ jam veteris.

NOTÆ.

[a] *Auctorem mun.*] Bacchum *scilicet*, per quem vinum intelligitur.

[a] *Divesque*] Quot ejusmodi Midæ Tantalique avari & sordidi vivunt, auro semper inhiantes, de eo vix unquam delibantes. Tandem tamen Midas quas tantopere opes expetiverat odit. At verò istis multo magis deest quod habent quàm quod non habent ; qui eò graviore amittendi metu torquentur, quò sunt beatiores.

[b] *Lenæe*] Bacche : nam id illi apud Græcos à torculari datum nomen.

[c] *Speciose*] Atqui ejusmodi est quodcumque homines in barathrum proiicit.

[d] *Fatentem*] Ea est prima conditio sine quâ fieri nequit, ut quisquam à malo liberetur.

[e] *Sardibus*] Fuit Sardis seu Sardes urbs Lydiæ Crœsi regia, quam Pactolus præterfluebat.

IV. Ille perosus opes, silvas & rura colebat,
[f] Panáque montanis habitantem semper in antris.
Pingue sed ingenium mansit : nociturάque, ut ante,
Rursus erant domino stolidæ præcordia mentis.
Nam freta prospiciens larè riget arduus alto
Tmolus in adscensu : clivóque extentus utroque,
Sardibus hinc, illinc parvis finitur [g] Hypæpis.
Pan ibi dum teneris jactat sua carmina Nymphis,
Et leve [h] ceratâ modulatur arundine carmen ;
Ausus Apollineos præ se contemnere cantus,
Judice sub [i] Tmolo certamen venit ad impar.
Monte suo senior judex consedit ; & aures
Liberat arboribus. quercu coma cærula tantùm
Cingitur ; & pendent circum cava tempora glandes.
Isque Deum pecoris spectans, In judice, dixit,
Nulla mora est. calamis agrestibus insonat ille :
Barbaricóque Midan (aderat nam forte canenti)
Carmine delinit. post hunc sacer ora retorsit.
Tmolus ad os Phœbi : vultum sua silva secuta est.
Ille caput flavum lauro [k] Parnaside vinctus
Verrit humum, Tyrio [l] saturatâ murice pallâ :
Instructámque [m] fidem gemmis & [n] dentibus Indis
Sustinet à læva : tenuit manus altera plectrum.

INTERPRETATIO.

IV. Ille exosus divitias, frequentabat silvas & arva, & Pana degentem semper in speluncis montanis. Sed indoles crassa permansit ; & cor fatuum denuò obfuturum domino ut prius. Nam Tmolus excelsus difficili adscensu riget latè prospiciens maria; & porrectus colle utroque hinc terminatur Sardibus, illinc exiguis Hypæpis. Dum Pan ibi jactat suos versus mollibus nymphis, & canit tenuem cantilenam fistulâ cerâ compactâ, non veritus est spernere carmina Apollinea præ se : Descendit ad iniquum certamen Tmolo arbitro. Arbiter ætate provectior sedit super suo monte, & removet arbores ab auribus : Capilli cærulei tantùm sunt redimiti quercu, & glandes pendent circum depressa tempora. Isque intuens Deum pecoris, nulla, inquit est cunctatio in arbitro. Ille intonat arundinibus campestribus, atque demulcet Midan (nam fortè præsens erat cantanti) cantu inculto. Post hunc Tmolus sacer convertit vultus ad ora Apollinis : sua silva secuta est vultus. Ille habens caput aureum redimitum lauro ex Parnasso positâ radit terram pallâ imbutâ murice Tyrio ; atque tenet à sinistrâ lyram decoram gemmis & ebore : manus altera tractavit plectrum.

NOTÆ.

[f] *Panáque*] Fuit Pan pastorum Deus, semicaper, & cornutus, de quo Metam. 1.

[g] *Hypæpis*] Fuerunt Hypæpæ seu Hypæpa in singulari numero, ut alij efferunt, urbs Lydiæ Veneri sacra.

[h] *Ceratâ*] Cerâ compactis calamis.

[i] *Tmolo*] Tmoli montis Deo præside.

[k] *Parnaside*] Ex Parnasso Apollini sacro monte decerptâ.

[l] *Saturatâ*] Dibapham seu bis tinctam purpuram intelligit ; quam preciocissimam Tyro Phœniciæ urbe peti jam sæpè diximus. Phœbi autem habitum ornatúmque habes quoque apud Tibullum lib. tertij Elegiâ quartâ.

[m] *Fidem*] Seu potiùs citharam. Synecdoche est.

[n] *Dentibus*] Ebore.

Artificis ſtatus ipſe fuit. tum [o] ſtamina docto
Pollice ſollicitat: quorum dulcedine captus
Pana jubet Tmolus citharæ ſubmittere [p] cannas.
Judicium ſanctique placet ſententia montis
Omnibus. arguitur tamen, atque injuſta vocatur
[q] Unius ſermone Midæ. nec [r] Delius aures
Humanam [ſ] ſtolidas patitur retinere figuram;
Sed trahit in ſpatium, villíſque albentibus implet;
Inſtabiléſque imò facit; & dat poſſe moveri.
Cætera ſunt hominis: partem damnatur in unam:
Induitúrque aures lentè gradientis aſelli.
V. Ille quidem celat, turpíque onerata pudore
Tempora purpureis tentat velare tiaris.
Sed, ſolitus longos ferro reſecare capillos,
Viderat hoc famulus. qui, cum nec prodere viſum
Dedecus auderet. cupiens efferre ſub auras,
[t] Nec poſſet reticere tamen, ſecedit; humúmque
Effodit: &, domini quales aſpexerit aures,
Voce refert parvâ; terræque immurmurat hauſtæ.
Indiciúmque ſuæ vocis tellure regeſta
[u] Obruit; & ſcrobibus tacitus diſcedit opertis.

INTERPRETATIO.

Ipſe fuit ſtatus artificis. Tum tangit chordas perito pollice; quarum ſuavitate delinitus Tmolus, Pan cogitur ſubjicere fiſtulam lyræ: atque judicium & arbitrium ſancti montis probatur omnibus. Improbatur tamen, & dicitur iniquum oratione ſolius Midæ: atque Delius prohibet aures fatuas ſervare formam humanam; ſed amplas facit, atque implet pilis albis, & reddit mobiles ab infimâ parte, & cauſſa eſt poſſe agitari. Reliqua ſunt hominis. Multatur uno mẽbro, & oneratur auribus aſini tardè incedentis.

V. Ille quidem occultat, atque conatur tegere tiaris purpureis tempora gravata pudendo probro. Aſt miniſter qui conſueverat ferro tondere prolixos crines iſtud ſpectaverat: qui cùm vereretur propalare ſpectatum probrum, cupiens emittere in aerem, neque tamen poſſet ſilentio premere, ſeorſum abit, & eruit terram, & narrat exiguo ſono quales viderit aures Domini, & immurmurat terra eruta: atque tegit indicium ſuæ vocis terrâ repulsâ, & foſſis tectis, ſilens abit.

NOTÆ.

[o] *Stamina*] Pro chordis poſuit.

[p] *Cannas*] Ex quibus conſtabat victi Dei fiſtula.

[q] *Unius*] Plures ſunt hodie, quos magis vel canum etiam latratus, quàm Apollinis cantus demulceant: quibus quidem aſinorum aures ſi ſuccreſcerent, Peritis ſaltem non oblatrarent.

[r] *Delius*] Apollo in Delo inſulâ natus.

[ſ] *Stolidas*] Quæ ſtolidi & bruti ſunt aſini. Atque hæc Midæ aurium metamorphoſis, vel ex earum naturali proceritate, vel ex eo quòd hinc inde & ubique Corycæos haberet omnia ſubauſcultantes quæ ſibi referrent, nata videtur. Cæterùm appoſitiſſimè eâ parte multatus Midas quâ deliquerat; nec aliter evenire poteſt.

[t] *Nec poſſet*] Impotentia animi *ſcilicet*, quæ uſque adeò impotentem non excuſat, ut majori ſupplicio meritò illum addicat, qui majori veniam petit.

[u] *Obruit indicium*] Quod tamen in auras erumpet; ut tacenda quæ ſunt omnino proferenda non eſſe mortales edoceat.

Creber arundinibus tremulis ibi ſurgere lucus
Cœpit: &, ut primùm pleno maturuit anno,
Prodidit [x] agricolam. leni nam motus ab Auſtro
Obruta verba refert; dominíque coargnit aures.
VI. [y] Ultus abit Tmolo; liquidúmque per aëra vectus
Anguſtum citra pontum Nepheleïdos [z] Helles
[a] Laomedonteïs [b] Latoïus adſtitit arvis.
Dextera [c] Sigæi, Rhœtæi læva profundi
Ara [d] Panomphæo vetus eſt ſacrata Tonanti.
Inde novæ primùm moliri mœnia Trojæ
Laomedonta videt: ſuſceptáque magna labore
Creſcere difficili; nec opes expoſcere parvas.
Cumque [e] tridentigero tumidi genitore profundi
Mortalem induitur formam; [f] Phrygióque tyranno
[g] Ædificant muros, pacto pro mœnibus auro.
Stabat opus: pretium rex inficiatur; & addit
Perfidiæ cumulum falſis perjuria verbis.

INTERPRETATIO.

Silva ſpiſſa mobilibus cannis ibi cœpit creſcere; atque, ubi primùm maturuit exacto anno indicavit cultorem: namque agitata à miti noto reddit voces defoſſas, & culpat aures domini.

VI. *Latoius ultus diſcedit à Tmolo, atque ſuſtentatus aëre fluido ſubſtitit citra anguſtum mare Helles Nepheleidos in campis Laomedonteïs. Vetus eſt altare dicatum Jovi Panomphæo inter* promontorium *Sigæum à dextrâ,* & *altum Rhœtæum, à ſiniſtrâ. Inde adſpicit Laomedontem primùm ſtatuentem muros novæ Trojæ; atque* videt *magna incœpta tolli labore immenſo; neque requirere exiguas divitias. Atque aſſumit figuram humanam cum patre tridentifero turgidi abyſſi: & ſtruunt mœnia regi Phrygio, auro premiſſo pro muris. Opus abſolutum erat: tyrannus recuſat mercedem, atque cumulat perfidiam fictis vocibus & perjurio.*

NOTÆ.

[x] *Agricolam*] Tonſorem *ſcilicet*, ſeu potiùs Midan quem ille aſini aures habere terræ immurmuraverat. Quâ ex fabulâ omnes, ſervis plerumque infidis diffidendum; reges præſertim nihil turpe in ſe admittendum, quod ſtatim atque terrâ conditi fuerint hiſtoricorum calami referant, apertiſſimè poſſunt cognoſcere.

[y] *Ultus*] Apollo *ſcilicet*, qui Midæ aures protraxerat.

[z] *Helles*] Quæ Athamantis & Nepheles fuit filia, Phrixi ſoror, quocum novercæ inſidias velleris aurei ariete fugiens, in mare decidit quod ab eâ Helleſpontus dictus eſt.

[a] *Laomedonteïs*] Quæ Laomedontis erant Trojanorum regis.

[b] *Latoius*] Apollo Latonæ filius.

[c] *Sigæi*] Sigæum & Rhœtæum notiſſima ſunt Trojæ promontoria, inter quæ Ara Jovi Panomphæo fuerat erecta.

[d] *Panomphæo*] Id eſt, Euſtathio interprete, qui omnium voces audiat, vel omnium voce colatur.

[e] *Tridentigero*] Neptuno *ſcilicet*, cujus inſigne Tridens.

[f] *Phrygio*] Qui Phrygiæ minori, quæ & Troas dicitur, imperavit.

[g] *Ædificant*] Fictum iſtud ex eo volunt nonnulli, quòd, ut ſcripſit Herodotus, Neptuni & Apollinis templa Laomedon ad Trojæ extruenda mœnia expilaverit: quanquam alii Neptuni & Apollinis opem ad aquam referunt & calorem quarum rerum beneficio lateritia mœnia ille idem rex excitavit.

Non

[h] Non impune feres, rector maris inquit : & omnes
Inclinavit aquas ad avaræ littora Trojæ.
Inque freti formam terras convertit ; opésque
Abstulit agricolis ; & fluctibus obruit arva.
Pœna neque hæc satis est : Regis quoque [i] filia monstro
Poscitur æquoreo. quam dura ad saxa revinctam
Vindicat [k] Alcides ; promissáque munera dictos
Poscit [l] equos : tantíque operis mercede negatâ ,
[m] Bis perjura capit superatæ mœnia Trojæ.
Nec pars militiæ Telamon [n] sine honore recessit :
Hesionéque datâ potitur. nam conjuge [o] Peleus
Clarus erat Diva. nec avi magis ille superbit
Nomine, quam [p] soceri. siquidem Jovis esse nepoti
Contigit haud uni : conjux Dea contigit uni.
VII. Namque senex Thetidi [q] Proteus, Dea, dixerat, undæ,
Concipe : mater eris juveni, qui fortibus actis
Acta patris vincet ; majórque vocabitur illo.
Ergo, ne quicquam mundus Jove manus haberet ;
Quamvis [r] haud tepidos sub pectore senserat ignes
Jupiter æquoreæ Thetidis connubia [f] vitat :

INTERPRETATIO.

Non discedes inultus, inquit moderator aequoris : atque impulit omnes aquas ad littora sordida Troja. Et mutat solum in speciem aequoris, & rapuit divitias colonis ; & premit campos undis. Neque hac vindicta satis est ; filia etiam tyranni petitur monstro marino. Quam rupi rigida alligatam Hercules liberat ; atque petit equos monstratos mercedem promissam ; & pramio negato tanti operis potitur muris bis perjuris Troja victa. Neque Telamon pars exercitus abiit sine gloriâ : & gaudet Hesione traditâ. Nam Peleus inclytus erat Deâ uxore : neque ille magis gloriatur nomine avi quàm soceri : siquidem non soli evenit esse nepoti Jovis : Dea uxor contigit soli.

VII. Namque senex Proteus pradixerat unda Thetidi , concipe ; eris genitrix juvenis, qui superabit facinora patris strenuis facinoribus ; & dicetur major illo. Adeóque, ne mundus quicquam haberet majus Jove , quanquam Jupiter corde arsisset flammâ violentâ, fugit conjugium Thetidis marina.

NOTÆ.

[h] *Non impune*] Quamobrem beneficiis acceptis , non modò Deum omnium rerum fabricatorem non opus est contemnere;quin insuper adversùs omnes gratum animum testari decet.

[i] *Filia*] Hesione est.

[k] *Alcides*] Hercules est , cui à robore apud Græcos illud quoque datum nomen.

[l] *Equos*] Quos quidem ex Solis equorum progenie esse dicebant.

[m] *Bis*] In Deos primò,deinde in Herculem.

[n] *Sine honore*] Huic namque, Æaci filio, Hercules Hesionem , ob rem præclarissimè gestam premij loco dedit : ex quâ Teucrum suscepit.

[o] *Peleus*] Qui Telamonis frater. Jovísque nepos Thetidi, Nerei & Doridis filiæ , matrimonio est conjunctus.

[p] *Soceri*] Nerei *scilicet*,Oceani & Tethyos filij, Vatis, Deique antiquissimi.

[q] *Proteus*] Deus marinus fuit,Neptuni filius , Phocarum seu vitulorum marinorum Pastor.

[r] *Haud tepidos*] Nam Thetidis amore Jupiter correptus fuerat.

[f] *Vitat*] Jovi enim qui ignis est,cum aquâ seu Thetide coire non licet. Quanquam majora , atque etiam abstrusissima naturæ sub hac contineri fabulâ arbitror.

In suáque Æaciden succedere vota [t] nepotem
Jussit ; & amplexus in virginis ire marinæ.
Est sinus [u] Hæmoniæ curvos falcatus in arcus :
Brachia procurrunt. ubi, si foret altior unda
Portus erat : summis inductum est æquor arenis.
Littus habet solidum, quod nec vestigia servet ;
Nec remoretur iter ; nec opertum [x] pendeat [y] algâ.
Myrtea silva subest bicoloribus obsita baccis.
Est specus in medio ; naturâ factus, an arte,
Ambiguum ; magis arte tamen : quo sæpe venire
Frænato delphine sedens, Theti nuda, solebas.
Illic te Peleus, ut somno vincta jacebas,
Occupat : & quoniam precibus tentata repugnas ;
Vim parat, innectens ambobus colla lacertis.
Quod nisi venisses variatis sæpe figuris
Ad solitas artes ; auso foret ille potitus.
Sed modò tu volucris (volucrem tamen ille tenebat) ;
Nunc gravis arbor eras : hærebat in arbore Peleus.
Tertia forma fuit maculosæ tigridis : illâ
Territus Æacides à corpore brachia solvit.
Inde Deos pelagi, vino super æquora fuso,
Et [z] pecoris fibris, & fumo thuris adorat.
Donec [a] Carpathius medio de gurgite vates,

INTERPRETATIO.

& imperavit Æacidem nepotem succedere in sua vota, & venire in amplexus puellæ æquoreæ. Est sinus in Thessaliâ curvatus in arcus flexos; extrema protenduntur; ubi si fluctus essent tumidiores, erat portus : mare est extensum super extremis arenis. Habet littus firmum, quod neque accipiat pedum signa, neque impediat incessum, neque sit molle tectum algâ. Silva Myrtea illud cingit operta baccis bicoloribus. Est antrum in medio : dubium paratumne arte an natura; magis arte tamen : quo sæpe venire consueveras nuda, Theti, vecta delphine frænato. Peleus ille te invadit cùm strata esses sopore superata : & quoniam precibus delinita recusas, vim intentat, complectens colla ambobus brachiis. Quòd nisi confugisses ad consuetas artes formis sæpe mutatis, ille vero potitus esset. Verùm tu nunc avis; (tamen ille premebat avem) nunc magna eras arbor : Peleus stabat in arbore. Tertia figura fuit tigridis maculata : Æacides illâ tremefactus tollit lacertos à corpore. Tum sacrum facit Diis maris, mero sparso super maria, & fibris pecudum, & fumo thuris : donec vates Carpathius dixit de medio abysso,

NOTÆ.

[t] *Nepotem*] Peleum *scilicet* Æaci filium, quem quidem Æacum Jupiter ex Æginâ Asopi filiâ suscepit.

[u] *Hæmoniæ*] Quam Thessaliam esse jam sæpe diximus.

[x] *Pendeat*] Pendere videtur littus cum algâ opertum est, quæ pedibus cedit.

[y] *Algâ*] Herba est nullius pretij, quæ in aquis marinis nascitur, pedes eorum alligans qui vada tentant, aut per ea incedunt.

[z] *Pecoris fibris*] Sacrificiis nempe marinorum Deorum favorem sibi conciliare studuit.

[a] *Carpathius*] Proteus est, qui in Carpathio mari, à Carpatho insulâ dicto, habitat : de quo Virgilius, Georgic. 4.

Est in Carpathio Neptuni gurgite Vates
Caruleus Proteus.

Æacide, dixit thalamis potiêre petitis.
Tu modò, cum gelido sopita quiescet in antro,
Ignaram laqueis vinclóque innecte tenaci.
Nec te decipiat centum mentita figuras:
Sed preme quicquid erit: dum, quod fuit antè, reformet.
Dixerat hæc Proteus: & condidit æquore vultum;
Admisítque suos in verba novissima fluctus.
Pronus erat Titan, inclinatóque tenebat
Hesperium temone [b] fretum: cum pulcra relicto
[c] Nereïs ingreditur consueta cubilia ponto.
Vix bene virgineos Peleus invaserat artus;
Illa novat formas; donec [d] sua membra teneri
Sentit: & in partes diversas brachia tendi.
Tum demum ingemuit: [e] Neque, ait, sine numine vincis:
[f] Exhibita estque Thetis. confessam amplectitur heros,
Et potitur votis; ingentíque implet Achille.
VIII. Felix & nato, felix & conjuge Peleus;
Et cui, si demas jugulati crimina [g] Phoci,
Omnia contigerant. fraterno sanguine sontem,

INTERPRETATIO.

Æacide gaudebis votis thalamis. Tu tantùm, cùm dormiens jacebit in speluncâ frigidâ, liga eam nesciam funibus, & firmis vinculis. Neque te fallat mutata in mille formas; sed urge quicquid erit, donec restituas quod priùs fuit. Proteus hæc fatus erat; & abdidit faciem in mari; & recepit suas undas in verba ultima. Sol vergebat ad occasum, & tenebat mare occiduum curru prono, cùm formosa Nereis, mari emisso, subit lectos solitos. Vix Peleus bene occupaverat membra virginea, illa mutat figuras, donec sentit suos artus esse ligatos, & porrigit lacertos in partes varias. Tum demum ingemuit; Neque, inquit, es fortior sine Deo, atque est Thetis reddita. Heros amplectitur confessam, & fruitur desiderio, & gravidam fecit magno Achille.

VIII. *Peleus & beatus filio, & beatus uxore; & cui, si tollas flagitium Phoci mactati, omnia bene cesserant. Terra Trachinia excipit*

NOTÆ.

[b] *Fretum*] Atlanticum mare dicit ad occasum porrectum, in quod condi videtur Sol vespertinus.

[c] *Nereis*] Thetis *scil.* Nerei filia.

[d] *Sua membra*] In aquâ fiunt generationes, cujus cum terrâ nulla nisi per minimas partes fieri potest conjunctio. Cæterùm hanc alij fabulam ad historiam referunt; qui variarum insularum reginam Thetidem plurimis effugiis Pelei connubia vitasse volunt donec incautam rapuerit. Fœminarum insuper levitatem constantiâ superandam hujus exemplo alij coarguunt: occasionem præterea subinde aliam atque aliam, quam captare quâque sapienter uti oporteat, per Thetidem significari autumant.

[e] *Neque*] Spiritum namque Dei opus est super aquas ferri, ut ex iis aliquid excernatur.

[f] *Exhibita*] Formæ suæ restituta est, lubénsque & facilis facta.

[g] *Phoci*] Quem Æaci filium fuisse lib. 7. vidimus; atque adeo, quanquam aliâ matre, Psamathe nimirum Nerei filiâ, Pelei fratrem esse constat. Sævus fuit; quamobrem disco per quinquertij ludum à Peleo matri suæ gratificato occisus.

Expulsúmque domo patria [g] Trachinia tellus
Accipit. hîc regnum sine vi, sine cæde, tenebat
Lucifero genitore satus, patriúmque [h] nitorem
Ore ferens Ceyx; illo qui tempore mœstus,
[i] Dissimilísque sui, [k] fratrem lugebat ademtum.
Quò postquam Æacides fessus curâque viâque
Venit; & intravit paucis comitantibus urbem;
Quósque greges pecorum, quæ secum armenta trahebat,
Haud procul à muris sub opacâ valle reliquit;
Copia cum facta est adeundi prima tyranni,
[l] Velamenta manu prætendens supplice, qui sit,
Quoque satus memorat. tantùm sua crimina celat.
Mentitúsque fugæ caussam petit urbe vel agro
Se juvet. hunc contra placido [m] Trachinius ore
Talibus alloquitur: [n] Mediæ quoque commoda plebi
Nostra patent, Peleu; nec inhospita regna tenemus.
Adjicis [o] huic animo momenta potentia clarum
Nomen, avúmque Jovem. nec tempora perde precando:
Quod petis, omne feres. tuáque hæc pro parte videto,
Qualiacunque vides. utinam meliora videres!
Et flebat. moveat quæ tantos caussa dolores,
Peleúsque comitésque rogant. quibus ille profatur:

INTERPRETATIO.

reum necis fraternæ, atque exulem domo patriâ. Ceyx genitus patre Phosphoro, atque vultu referens splendorem paternum hic habebat imperium sine vi, sine cæde; qui eo tempore tristis, atque sui dispar flebat fratrem sublatum. Quò postquam Æacides lassus solicitudine & itinere accessit, atque subiit urbem paucis stipantibus, & relictis gregibus pecudum, & armentis quæ secum ducebat non longè à mœnibus in obscurâ valle; cùm primùm datus est locus conveniendi regis, porrigens velamina manu supplice, quis sit refert, & quo patre genitus: tantùm tacet sua flagitia: atque fingens caussam exilii poscit ut sibi auxilium præbeat urbis vel agri. Trachinius huic vicissim respondet leni vultu: Nostra bona concessa sunt etiam tenui populo, Peleu: neque possidemus imperium barbarum. Addis huic indoli validas rationes, nomen illustre, & Jovem avum: neque abutere tempore orando: habebis quodcùmque poscis: atque credas hæc qualiacumque cernis tua esse pro parte: utinam potiora cerneres! Atque lacrymabatur. Peleus & socii exquirunt quæ caussa cieat tantos mœrores. Quibus ille respondet:

NOTÆ.

[g] *Trachinia*] Quæ Thessaliæ est regiuncula, in qua urbs Trachin ab Hercule ædificata.

[h] *Nitorem*] Luciferi enim stella valdè clara est & radians.

[i] *Dissimilis*] Nam præ se antea animi quandam hilaritatem ferre consueverat.

[k] *Fratrem*] Dædalionem *scilicet*, hominem violentum, cujus postmodum fata Poëta enarrabit.

[l] *Velamenta*] Oleæ nimirum ramos laneis vittis obvolutos, pacis symbolum.

[m] *Trachinius*] Ceyx *scilicet*.

[n] *Mediæ*] Ut multò magis Peleo ejúsque comitibus Ceycis regnum patere intelligatur.

[o] *Huic*] Nostro per se & sponte in omnes benigno.

Forsitan hanc [p] volucrem, rapto quæ vivit, & omnes
Terret aves, semper pennas habuisse putetis.
[Vir fuit : & tanta est animi constantia, quantùm]
Acer erat, bellóque ferox, ad vímque paratus,
Nomine Dædalion; illo genitore creatus
[q] Qui vocat Auroram, cæloque novissimus exit.
Culta mihi pax est; pacis mihi cura tenendæ,
Conjugiique fuit : fratri fera bella placebant.
[Illius virtus reges, gentésque subegit :
Quæ nunc [r] Thisbêas agitat [s] mutata columbas.]
Nata erat huic Chione : quæ dotatissima formâ
Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.
Forte revertentes Phœbus, [t] Maiâque creatus,
Ille suis [u] Delphis, hic vertice [x] Cyllenæo,
Videre hanc pariter, pariter [y] traxere calorem.
Spem Veneris differt in tempora noctis Apollo;
Non tulit ille moras : [z] virgáque movente soporem
Virginis os tangit. tactu jacet illa potenti :
Vímque Dei patitur. Nox cælum sparserat astris;
Phœbus anum simulat; [a] præceptáque gaudia sumit.

INTERPRETATIO.

Fortè existimetis hanc avem quæ vescitur prædâ, & fugat omnes aves semper tectam fuisse plumis. Homo fuit, nomine Dædalion & tantum est mentis robur, quantùm sævus erat, & bello acer, atque expeditus ad cædem, genitus illo patre qui arcessit Auroram, & ultimus excedit cælo. Ego pacem amavi, sollicitus fui pacis servandæ atque connubij : crudelia bella grata erant fratri. Illius virtus vicit reges & nationes, quæ nunc transformata vexat columbas Thisbeas. Filia ei fuit Chione : quæ pulcherrima placuit mille rivalibus, viro matura quatuordecim annis. Fortè Apollo, & filius Maiæ redeuntes, ille suis Delphis, hic cacumine Cyllenæo, hanc simul adspexerunt, simul amore correpti sunt. Apollo producit spem Veneris in tempus noctis; ille non passus est cunctationem, atque tangit os puellæ baculo conciliante somnum. Illa sternitur tactu potenti; & violatur à Deo. Nox sparserat cælum sideribus, Apollo fingit se anum, atque capit gaudia antè rapta.

NOTÆ.

[p] *Volucrem*] De accipitre loquitur in quem Ceycis frater Dædalion mutatus.

[q] *Qui vocat*] Periphrasis est Luciferi, qui appropinquantè Aurorâ, quam vocare videtur, *cæli statione novissimus exit.*

[r] *Thisbêas*] Quæ in Thisbe Bœotiæ urbe erant.

[s] *Mutata*] In Accipitrem mutatum Dædalionem Ceycis fratrem diximus.

[t] *Maia*] Mercurius est Jovis ex Maiâ Atlante satâ filius.

[u] *Delphis*] Quam urbem ad Parnassi radices sitam, Apollinis oraculo clarissimam toties iam diximus.

[x] *Cyllenæo*] Cyllene Arcadiæ monte, in quo Mercurius natus dicitur.

[y] *Traxere calorem*] Chionen amare cœperunt.

[z] *Virgáque*] Alata ea fuit, duobúsque implicita serpentibus, quam *Caduceum* vocitarunt.

[a] *Præcepta*] A Mercurio *scilicet*. Atque equidem huic fabulæ duo Chiones mariti, quorum alter prædo & furax, more Mercurij, alter probus & scientiis deditus sicuti Apollo, fecisse locum videntur.

Ur sua maturus complevit tempora venter;
[b] Alipedis de stirpe Dei versuta propago
Nascitur Autolycus, furtum ingeniosus ad omne:
Qui facere assuerat, patriæ non degener artis,
[c] Candida de nigris, & de candentibus atra.
Nascitur è Phœbo (namque est enixa gemellos)
Carmine vocali clarus, citharáque [d] Philammon
Quid peperisse duos, & Dîs placuisse duobus;
Et forti genitore, & [e] progenitore Tonanti
Esse satam prodest? an obest quoque gloria multis?
Obfuit huic certè. quæ se præferre Dianæ
Sustinuit; faciémque Deæ culpavit. at illi
Ira ferox mota est: Factísque placebimus, inquit.
Nec mora; curvavit cornu: nervóque sagittam
Impulit; & meritam trajecit arundine linguam.
Lingua tacet: nec vox tentatáque verba sequuntur:
Conantémque loqui cum sanguine vita reliquit.
Quem [f] (misera ô pietas!) ego tum patruóque dolorem
Corde tuli, fratríque pio solatia [g] dixi.
Quæ pater haud aliter, quàm cautes murmura ponti,
Accipit: & natam delamentatur ademtam.

Interpretatio.

Postquam alvus matura absolvit sua tempora, Autolycus nascitur proles astuta de stirpe Dei alipedis, versutus ad omne furtum, qui non alienus ab arte paternâ solitus erat vertere alba in atra, atque atra in alba. Philammon insignis carmine sonoro, atque lyrâ, nascitur ex Apolline. (Namque emisit geminos.) Cujus usus genuisse duos, & gratam fuisse duobus Diis, & esse genitam strenuo patre, & avo Tonanti? An etiam gloria multis nocet? Nocuit certè huic; quæ non verita est se anteponere Dianæ, atque reprehendit vultus Deæ. At illa incensa est irâ crudeli: atque, inquit, Placebimus factis. Nec mora, sinuavit arcum, atque emisit sagittam nervo, & transfixit calamo linguam meritam. Lingua silet; neque vox, neque verba tentata sequuntur; & vita destituit cum sanguine nitentem loqui. Quem dolorem (ô infelix Pietas) ego tum passus sum animo patruo, & consolationes obtuli pio fratri. Quas pater non secus audit quàm rupes audiunt *strepitum maris, atque usque luget filiam sublatam.*

Notæ.

[b] *Alipedis*] Mercurij, *scilicet*, cujus talaria ideò alata finguntur, quòd omnium planetarum sit velocissimus.

[c] *Candida*] Referri debent ista ad Mercurij Planetæ naturam: namque utut multi non agnoscant, certissimum est tamen plurimùm ad corporum indolem valere sydera, ea potissimùm quæ in cujusque natalibus dominantur.

[d] *Philammon*] Huic, ut & fratri alium alij patrem assignavêre. Verùm ineptissimum videtur nugas ejusmodi commemorare, ex quibus contemtus tantùm fructus inanis remanet.

[e] *Progenitore*] Jove *scilicet*, qui Luciferi pater, Dædalionis avus, Chiones fuit proavus, quanquam Progenitorem, seu avum, licentiâ familiari dixit Poëta.

[f] *Misera*] Est profectò quatenus naturâ conjuncti tot omnium mala ferre tenemur.

[g] *Dixi*] Flentem eum suprà vidimus, cùm primò Peleum est alloquutus.

Ut verò ardentem vidit; quater impetus illi
In medios fuit ire rogos: quater inde repulsus
Concita membra fugæ mandat: similísque juvenco
Spicula crabronum presſâ cervice gerenti,
Qua via nulla [h] ruit. jam tum mihi currere visus
Plus homine est: aláſque pedes ſumſiſſe putares.
[Effugit ergo omnes; velóxque cupidine leti]
Vertice Parnaſſi potitur. miseratus Apollo,
Cùm se Dædalion ſaxo miſiſſet ab alto,
Fecit avem, & ſubitis pendentem ſuſtulit alis;
Oráque adunca dedit, curvos dedit unguibus hamos,
Virtutem antiquam, majores corpore vires.
Et nunc accipiter, nulli ſatis æquus, in omnes
Sævit aves; aliíſque [i] dolens fit cauſſa dolendi.
IX. Quæ dum Lucifero genitus miracula narrat
De [k] conſorte ſuo, curſu feſtinus anhelo
Advolat armenti custos [l] Phocêus Anetor.
Heu Peleu, Peleu, magnæ tibi nuncius adſum
Cladis, ait! quodcunque ferat, jubet edere Peleus:
[Pendet & ipſe metu trepidat Trachinius heros.]
Ille refert: Feſſos ad littora curva juvencos
Appuleram, [m] medio cùm Sol altiſſimus orbe
Tantum reſpiceret, quantum ſupereſſe videret.
Párſque boum fulvis genua inclinarat arenis,

INTERPRETATIO.

Cùm verò adſpexit flagrantem, quater ille conatus est ſeſe immittere in medios rogos; quater inde prohibitus in fugam vertit artus admiſſos; atque ſimilis juvenco ferenti cervice onuſtâ aculeos crabronum, quà nullum iter prorumpit. Jam tum mihi viſus eſt currere plus quàm homo; atque credere pedes induiſſe alas. Adeòque ſeſe ſubtraxit omnibus; & celer mortis deſiderio, pervenit ad cacumen Parnaſſi. Cùm Dædalion ſe dediſſet præcipitem ab excelsâ rupe, Apollo miſeratus mutavit in alitem, & levavit cadentem repentinis alis; atque adjecit uncos hamatos unguibus, virtutem veterem, vires ampliores corpore. Atque nunc accipiter nulli ſatis amicus feritatem exercet in omnes; & dolens eſt cauſſa dolendi aliis.

IX. Quæ monſtra dum filius Phoſphori refert de ſuo fratre; Anetor Phoceus Paſtor armenti properans curſu anhelo adcurrit. Heu Peleu, Peleu, inquit, hic ſum tibi nuntius magni damni! Peleus hortatur aperire quodcumque habeat. Ipſe heros Trachinius incertus eſt, & tremit timore. Ille narrat: Egeram tauros laſſos ad obliqua littora, cùm Sol excelſiſſimus medio orbe tãtum retrò cerneret quantum videret ſupereſſe. Atque pars juvencorum genua flexerat in flavis arenis,

NOTÆ.

[h] *Ruit*] Hinc igitur tyranni, jure ſuo quoſvis ſpoliare ſoliti, naturæ jura, per quæ eodem in ſe quo in alios furore ſæviunt, diſcant revereri.

[i] *Dolens*] Nulli quàm ſibi iniquior eſt homo violentus; qui ita feri naturam induit.

[k] *Conſorte*] Dædalione fratre *ſcil.*

[l] *Phocêus*] Ex Phocide Achaiæ regiunculâ oriundus.

[m] *Medio cùm*] Periphraſis eſt meridiei.

Latarúmque jacens campos ſpectabat aquarum :
Pars gradibus tardis illuc errabat, & illuc:
Nant alij, celſóque exſtant ſuper æquora collo.
Templa mari ſubſunt, nec marmore clara, nec auro;
Sed trabibus denſis, lucóque umbroſa vetuſto.
Nereïdes Nereúſque tenent. hos navita templi
Edidit eſſe Deos, dum retia littore ſiccat.
Juncta [n] palus huic eſt denſis obſeſſa ſalictis,
Quam reſtagnantis fecit maris unda paludem.
Inde fragore gravi ſtrepitans loca proxima terret
Bellua vaſta lupus, ſilvíſque paluſtribus exit,
Oblitus & ſpumis & ſpiſſo ſanguine rictus
Fulmineos; rubrâ ſuffuſus lumina flammâ.
Qui, quanquam ſævit pariter rabiéque faméque,
Acrior eſt rabie. neque enim jejunia curat
Cæde boum, dirámque famem ſatiare, ſed omne
Vulnerat armentum, ſternítque hoſtiliter omne.
Pars quoque de nobis funeſto ſaucia morſu,
Dum defenſamus, leto eſt data. Sanguine littus
Undáque prima rubent, [o] demugitæque paludes.
Sed mora damnoſa eſt, nec res dubitare remittit.
Dum ſupereſt aliquid, cuncti coëamus, & arma,
Arma capeſſamus, conjunctáque tela feramus.
Dixerat agreſtis. nec Pelea damna movebant:

INTERPRETATIO.

& recubans proſpiciebat æquor vaſtarum aquarum : pars huc & illuc vagabatur lentis paſſibus : alij natant, & eminent altis cervicibus ſuper aquas. Templum adjacet mari, neque marmore inſigne neque auro; ſed opacum ſpiſſis arboribus & antiquo luco. Nereidibus & Nereo ſacrum. Nauta qui ſiccat retia in littore dixit hos eſſe Deos templi. Palus conſita ſpiſſis ſalictis eſt huic proxima, quam aqua maris redundantis fecit. Lupus ingens fera os habens ſævum madens ſpumis & craſſo tabo, atque oculos plenos rutilante igne, erumpit ſilvis paluſtribus cum ingenti ſtrepitu, atque frendens terrorem incutit locis proximis. Qui tametſi ſimul furit fame atque rabie, vehementior eſt rabie. Neque enim intendit explere jejunia & acrem famem morte taurorum, ſed mactat totum armentum, & omne proterit hoſtiliter. Pars etiam noſtrûm vulnerata letali morſu dum conamur arcere, neci eſt tradita. Littus & prima aqua & paludes demugitæ rubent ſanguine. Sed cunctatio eſt pernicioſa, neque res ſinit hæſitare. Quandiu aliquid reſtat, omnes conveniamus, & arma, arma induamus, & feramus jacula ſocia. Ruſticus abſolverat. Neque clades tangebat Peleum :

NOTÆ.

[n] *Palus*] Locum luporum latebris accommodatiſſimum deſcribit.

[o] *Demugitæ*] Contrà Grammatices rationem formatum eſt participium: at enim quàm optimè hanc totam ſtragem cogitationi ſubjicit. Exterrita armenta cernere; reboantia littora audire videor.

Sed

[p] Sed memor admissi [q] Nereïda colligit orbam
Damna sui inferias exstincto mittere Phoco.
Induere arma viros, violentáque sumere tela
[r] Rex jubet Oetæus; cum quîs simul ipse parabat
Ire. sed Halcyone conjux excita tumultu
Prosilit, &, nondum totos ornata capillos,
Disjicit hos ipsos: collóque infusa mariti,
Mittat ut auxilium sine se, verbísque precatur
Et lacrymis; animásque duas ut servet in unâ.
Æacides illi, Pulcros, Regina, piósque
Pone metus: plena est promissi gratia vestri.
Non placet arma mihi contra nova monstra moveri.
Numen [s] adorandum pelagi est. erat ardua turris;
Arce [t] focus summâ; fessis loca grata carinis.
Adscendunt illuc, stratósque in littore tauros
Cum gemitu aspiciunt, vastatorémque cruento
Ore ferum, longos infectum sanguine villos.
Inde manus tendens in aperti littora ponti,
Cæruleam Peleus Psamathen, ut finiat iram,
Orat; opémque ferat. nec vocibus illa rogantis
Flectitur Æacidæ. Thetis hanc pro [u] conjuge supplex

INTERPRETATIO.

Verùm recordans facinoris patrati, conjicit Nereidem filio privatam mittere Phoco mactato inferias ex suo dispendio. Rex Oetæus imperat viros sumere arma, & capere sæva missilia; cum quibus ipse volebat proficisci. Sed uxor Halcyone impulsu strepitu prorumpit, &, nondum compositos habens omnes capillos, disturbat hos ipsos, atque projecta in collum conjugis, orat voce atque lachrymis ut mittat auxilium sine se, & ut tueatur duas animas in unâ. Æacides illi dixit, *Omitte Regina, honestos & pios timores: gratia vestri promissi est integra. Mihi non est animus arma parari adversùs nova monstra. Deus maris est adorandus. Erat turris excelsa, atque focus supremâ arce; locus jucundus navibus lassis. Illuc scandunt, atque vident cum dolore boves mactatos in littore, atque sævum populatorem rictu sanguinolento, gerentem prolixos pilos inquinatos sanguine. Inde porrigens manus in littora vastissimi maris, precatur glaucam Psamathen, ut ponat iram, atque præbeat auxilium. Neque illa movetur precibus Æacidæ orantis. Thetis supplex impetravit hanc veniam,*

NOTÆ.

[p] *Sed memor*] Hinc vides nec conscientiæ stimulos nec seipsum quemquam posse effugere; Justitiámque divinam reos sine satellitibus comprehendere.

[q] *Nereïda*] Psamathen dicit Nerei filiam Phoci matrem, quam nato credit inferias mittere.

[r] *Rex Oetæus*] Ceyx rex Trachinis, quam urbem Hercules sub Oetâ monte condidit.

[s] *Adorandum*] Non alia, quàm pœnitentia & preces adversùs Deum arma movenda; quæ cùm sint ab ipso in potestate omnium sempérque victricia, pertinacibus omnibus & socordibus omnem prorsus excusationis locum adimunt.

[t] *Focus*] In quo nocturni ignes, quorum beneficio nautæ iter suum ad portum dirigerent.

[u] *Conjuge*] Peleo *scilicet*, cui Thetiden matrimonio conjunctam vidimus.

Accepit veniam. ſed enim irrevocatus ab acri
Cæde lupus perſtat, dulcedine ſanguinis aſper;
Donec inhærentem laceræ cervice juvencæ
[x] Marmore mutavit. corpus, prætérque colorem
Omnia ſervavit: lapidis color indicat illum
Jam non eſſe lupum, jam non debere timeri.
Nec tamen hac profugum conſiſtere Pelea terrâ
Fata ſinunt: [y] Magnetas adit vagus exſul, & illic
Sumit ab Hæmonio purgamina cædis [z] Acaſto.
X. Interea [a] fratríſque ſui, [b] fratrémque ſecutis
Anxia prodigiis turbatus pectora Ceyx,
Conſulat ut ſacras hominum [c] oblectamina ſortes,
Ad [d] Clarium parat ire Deum: nam [e] templa profanus
Invia cum [f] Phlegyis faciebat Delphica [g] Phorbas.
Conſilij tamen ante ſui, fidiſſima, certam
Te facit, Halcyone. cui protinus intima frigus

INTERPRETATIO.

pro marito. At enim lupus acer dulcedine ſanguinis perſtat. nequaquam prohibitus à violenta ſtrage, donec vertit in ſaxum affixũ collo dilaniata juvenca: atque corpus retinuit omnia præter colorem. Color ſaxi declarat illum jam non eſſe lupum. jam non debere reformidari. Neque tamen fata patiuntur Peleum manere in hâc terrâ. Erro profugus pergit ad Magnetes, atque ibi purgatur ab Acaſto Theſſalico.

X. Interea Ceyx attonitus, & habens pectus ſolicitum monſtris fratris ſui, & ſecutis fratrem, conſtituit proficiſci ad Deum Clarium, ut conſulat ſacrum oraculum, ſolatium hominum; nam impius Phorbas reddebat templa Delphica inacceſſa cum Phlegyis. Attamen, Halcyone fideliſſima, is tibi antea indicat ſententiam ſuam. Cujus ſtatim tremor

NOTÆ.

[x] *Marmore*] Hoc ideò fictum quòd vel lupus, vel aliquis parricidij ultor quod in fratre Peleus admiſerat, placatâ Pſamathe ab eo perſequendo deſierit.

[y] *Magnetas*] Fuerunt Magnetes Theſſaliæ populi, equorum domitores clariſſimi, Magneſiæ regionis incolæ.

[z] *Acaſto*] Qui Peliæ filius, cùm falsò Peleum uxorem ſuam Hippolyten de ſtupro interpellaſſe credidiſſet, atque eâ causâ ad venationem eductum, dein armis ſpoliatum in monte Pelio feris lacerandum præbuiſſet, à Peleo tandem cui Mercurius ſeu Chiron opem tulerat, unà cum uxore eſt interfectus. Hinc illud Horatij:

Narrat pene datum Pelea Tartaro,
Magneſſam Hippolyten dũ fugit abſtinens.

[a] *Fratris*] Dædalionis *ſcilicet*, qui in accipitrem mutatus.

[b] *Fratrem ſecutis*] Interfectâ utpote à Dianâ Chione, fratris filiâ: quibus adde quæ Pelei causâ evenerant.

[c] *Oblectamina*] Inexperto incredibile eſt quanti poſſit eſſe ſolatij Dei cognoſcere in malis noſtris voluntatem. Non modò tamen lætiſſimum videtur, quòd nos tandem ab omnibus liberatum iri certò ſcimus: gratiſſimum eſt inſuper quòd malorum moderatorem Supremum numen intelligimus.

[d] *Clarium*] Ad Apollinis Clarij oraculum. Fuit namque Claros Ioniæ civitas juxta Colophonem Apollinis oraculo nobilis.

[e] *Templa*] Quæ quidem, cum propiora eſſent, breviori tempore & minori labore, niſi Phorbas obſtitiſſet, Ceyx adire potuiſſet.

[f] *Phlegyis*] Populi fuerunt Theſſaliæ ſacrilegi, templum etiam Delphicum ſpoliare aggreſſi, qui tandem ab irato Neptuno diluvio ſunt perditi.

[g] *Phorbas*] Theſſalus, Lapithæ filius, latro ferox qui obvios ad pugillatum cogebat, & interficiebat. Deos quoque provocare auſus, donec ab Apolline ſuperatus morte eſt mulctatus.

Ossa receperunt; buxóque simillimus ora
Pallor obit: lacrymísque genæ maduère profusis.
Ter conata loqui, ter fletibus ora rigavit:
Singultúque pias interrumpente querelas,
Quæ mea culpa tuam, dixit, carissime, mentem
Vertit? ubi est, quæ cura mei priùs esse solebat?
[h] Jam potes Halcyone securus abesse relictâ.
Jam via longa placet. jam sum tibi carior absens.
At (puto) per terras iter est, tantúmque dolebo;
Non etiam metuam; curæque timore carebunt.
Æquora me terrent, & ponti tristis imago.
Et laceras nuper tabulas in littore vidi;
Et sæpe in [i] tumulis sine corpore nomina legi.
Neve tuum fallax animum fiducia tangat;
Quòd socer [k] Hippotades tibi sit; qui carcere fortes
Contineat ventos; &, cum velit, æquora placet.
Cum semel emissi tenuerunt æquora venti;
Nil illis vetitum est; [l] incommendatáque rellus
Omnis, & omne fretum. cæli quoque nubila vexant;
Excutiúntque feris rutilos concursibus ignes.
Quò magis hos novi (nam novi, & sæpe paternâ
Parva domo vidi), magis hòc reor esse timendos.

INTERPRETATIO.

occupavit ima pracordia; & pallor simillimus buxo vultum invasit; & gena irrigata sunt fletibus profluentibus. Ter conata fari, ter irroravit faciem lacrymis; & singultu intermittente pios questus. Quodnam meum crimen, inquit, dilectissime, mutat animum tuum? Ubi est solicitudo de me, qua antea esse consueverat? Nunc potes absens esse quietus Halcyone destitutâ. Nunc longum iter est gratum. Nunc sum tibi dilectior absens. At, credo, via est per tellurem, & tantùm tristis ero: non insuper timebo; & solicitudines erunt sine metu. Maria & luctuosa cogitatio aquorum me terrefaciunt. Atque nuper spectavi disjectas tabulas in littore; & legi sapè nomina in sepulcris sine corpore. Neve spes mendax moveat tuam mentem, quòd Hippotades sit tibi socer, qui reprimat ventos vehementes claustris, & componat maria cùm libet. Postquam venti semel laxati invaserunt maria, nihil illis est sacrum; neque ulla terra aut ullum mare illis cura est. Agitant etiam nubes cœli, atque cient ignes coruscos savis certaminibus. Quò magis eos novi, (nam novi, & parva spectavi sapè in domo paternâ) eò magis credo esse metuendos.

NOTÆ.

[h] *Jam potes*] Magnum affectum habent hæc omnia quæ non sine querimoniâ recensset Halcyone.

[i] *Tumulis*] Cenotaphia dixerunt tumulos inanes quos honoris causâ illis struebant quorum corpora inveniri non possent. Invaluerat insuper insulsa Ethnicorum opinio, eorum Animas, quorum corpora omni exequiarum honore caruissent, diutissimè ad Inferorum paludem, quam trajicere non possent, non sine dolore maximo errare.

[k] *Hippotades*] *Æolus*, rex ventorum Hippotæ Trojani ex filiâ Segestâ, quam Jupiter compressit, nepos: quem quidem Æolum Halcyone patrem habuit, siquidem Nasoni nostro fides; nam alia alij tradidère.

[l] *Incommend.*] Ut passim sine omni respectu obvia quæque venti protetant.

Quòd tua si flecti precibus sententia nullis,
Care, potest, conjux; nimiúmque es certus eundi;
Me quoque tolle simul. certè jactabimur unà:
Nec, [m] nisi quæ patiar, metuam: paritérque feremus
Quicquid erit: pariter super æquora lata feremur.
Talibus Æolidos dictis lacrymísque movetur
[n] Sidereus conjux: neque enim minor ignis in ipso est
Sed neque propositos pelagi dimittere cursus,
Nec vult Halcyonen in partem adhibere pericli:
Multáque respondit timidum solantia pectus.
Nec tamen idcirco caussam probat. addidit illis
Hoc quoque lenimen, quo solo flexit amantem:
Longa quidem nobis omnis mora: sed tibi juro
Per patrios ignes (si me modò fata remittent)
Ante reversurum, quàm Luna bis impleat orbem.
His ubi promissis spes est admota recursûs;
Protinus eductam navalibus æquore tingi,
Aptaríque suis pinum jubet armamentis.
Quâ rursus visâ, veluti præsaga futuri,
Horruit Halcyone: lacrymásque emisit obortas:
Amplexúsque dedit: tristíque miserrima tandem
Ore, Vale, dixit: collapsáque corpore tota est.
Ast juvenes, quærente moras Cëyce, [o] reducunt
Ordinibus geminis ad fortia pectora remos:
[p] Æqualíque ictu scindunt freta. sustulit illa
Humentes oculos; stantémque in puppe recurvâ.

INTERPRETATIO.

Quòd si mens tua nullâ oratione mutari potest, dilecte marite; & certò decrevisti proficisci, me etiam tecum avehe. Nempe agitabimur unà; neque timebo, nisi quæ feram; & simul patiemur quicquid erit, simul vehemur super vasta maria. Maritus sidereus flectitur talibus verbis & fletibus Æolidos: neque enim minori amore tenetur. Sed neque vult omittere iter constitutum per mare; neque vult admittere Halcyonen in societatem discriminis, atque retulit multa lenientia cor pavidum. Neque tamen ideò votum approbat. Adjecit illis hoc quoque solamen, quo solo movit amantem: Omnis quidem cunctatio nobis tadiosa; sed tibi juro per ignes patrios (si modò fata me reducant) priùs rediturum, quàm Luna bis coëat pleno orbe. Postquam spes est facta reditus promissis, statim imperat navem extractam navalibus mergi æquore, atque instrui suis instrumentis. Quâ visâ rursus Halcyone quasi prudens futuri expavit, atque emisit fletus erumpentes; & amplexa est; & infelicissima denique Vale dixit mœsto ore; & collapsa est tota corpore. Ast remiges, Ceyce fingente impedimenta, attrahunt remos geminis ordinibus ad valida pectora, & frangunt fluctus pari impulsu. Illa levavit oculos madidos, atque adspicit conjugem stantem in puppe repandâ,

NOTÆ.

[m] *Nisi quæ pat.*] Cùm absens fictis etiam periculis terreretur.

[n] *Sydereus*] *Ceyx Luciferi filius*, per cujus ignes mox jurabit.

[o] *Reducunt*] Qui gestus est remigantium.

[p] *Æquali*] Concordes enim remiges remos & tingunt & tollunt.

Concussáque manu dantem sibi signa maritum
Prima videt: redditque notas. ubi terra recessit
Longiùs, atque oculi nequeunt cognoscere vultus;
Dum licet, insequitur fugientem lumine pinum.
Hæc quoque ut haud poterat spatio submota videri;
Vela tamen spectat summo fluitantia malo.
Ut nec vela videt; vacuum petit anxia lectum:
Seque toro ponit. renovat lectúsque locúsque
Halcyone lacrymas: & [q] quæ pars admonet absit.
Portubus exierant; & moverat aura rudentes;
[r] Obvertit lateri pendentes navita remos:
[s] Cornuáque in [t] summâ locat arbore; totáque malo
Carbasa deducit; venientésque accipit auras.
Aut minus, aut certè medium non ampliùs æquor
Puppe secabatur; longéque erat [u] utraque tellus;
Cùm mare sub noctem tumidis albescere cœpit
Fluctibus; & præceps spirare valentiùs Eurus.
Ardua, jamdudum, demittite cornua, rector
Clamat; & antennis totum subnectite velum.
Hic jubet; impediunt adversæ jussa procellæ;
Nec sinit audiri vocem fragor æquoris ullam.
Sponte tamen properant alij subducere remos;
Pars munire latus; pars ventis vela negare.
Egerit hic [x] fluctus; æquórque refundit in æquor:
Hic rapit antennas. quæ dum sine lege geruntur;

INTERPRETATIO.

& facientem sibi prima indicia manu agitatâ: atque reddit signa. Postquam tellus est remetier, atque oculi non possunt cognoscere faciem, quatenus licet insequitur oculis navem abeuntem. Cùm hæc etiam submota non posset dignosci propter distantiam, attamen intuetur carbasa volitantia extremo malo. Postquam neque cernit carbasa, sollicita secedit in inanem torum, séque in eo collocat. Et torus & locus revocat fletus Halcyonæ, atque indicio est quæ pars desideretur. Exierant portubus; & ventus agitaverat crassos funes, & nautæ vertunt in latus remos pendentes; & statuunt antennarum extrema in supremo malo, & eo expediunt tota vela, atque excipiunt ventos afflantes. Aut minus, aut certè medium mare non ampliùs navi sulcabatur, atque utraque terra erat remota, cùm æquor cœpit albicare sub noctem fluctibus turgidis, & Eurus celer flare violentiùs. Jamdudum nauclerus vociferatur, Deorsum trahite excelsa cornua, atque alligate tota carbasa antennis. Hic imperat; procella contraria obstant mandatis; neque maris mugitus patitur ullam vocem audiri. Alij tamen ultro festinant retrahere remos, alij defendere latus, pars subducere lintea ventis. Hic haurit aquam, atque rejicit eam in mare; hic celeriter detrahit antennas. Quæ cùm sine ordine fiunt,

NOTÆ.

[q] *Quæ pars*] Ceyx maritus *scilicet.*

[r] *Obvertit*] In latus convertit; quod quidem inter remigandum fieri solet.

[s] *Cornua*] Antennarum, *scilicet.*

[t] *Summâ*] Ut majorem ventum accipiant vela.

[u] *Utraque*] Et à quo discesserat Trachinia, & quam Ceyx petebat Ionia.

[x] *Fluctus*] Qui in naves per tempestatem solent insilire.

Aſpera creſcit hyems; omníque è parte feroces
Bella gerunt venti; fretáque indignantia miſcent.
Ipſe pavet; nec ſe, qui ſit ſtatus, ipſe fatetur
Scire ratis rector; nec quid jubeátve, vetétve:
Tanta mali moles, totâque potentior arte eſt.
Quippe ſonant clamore viri, ſtridore rudentes,
Undarum incurſu gravis unda, tonitribus æther.
Fluctibus erigitur, cælúmque æquare videtur
Pontus; & inductas aſpergine tangere nubes.
Et modò, cùm fulvas ex imo verrit arenas,
Concolor eſt illis; Stygiâ modò nigrior undâ:
Sternitur interdum, ſpumíſque ſonantibus albet.
Ipſa quoque his agitur vicibus Trachinia puppis:
Et modò ſublimis veluti de vertice montis
Deſpicere in valles, imúmque [y] Acheronta videtur:
Nunc, ubi demiſſam curvum circumſtetit æquor,
Suſpicere inferno ſummum de gurgite cælum.
Sæpè dat ingentem fluctu latus icta fragorem:
Nec leviùs pulſata ſonat, quàm ferreus olim
Cùm laceras [z] aries balliſtáve concutit arces.
Utque ſolent, ſumtis in curſu viribus, ire
Pectore in arma feri, prætentáque tela leones;
Sic ubi ſe ventis admiſerat unda coortis,
Ibat in [a] arma ratis; multóque erat altior illis.
Jamque labant [b] cunei, ſpoliatáque tegmine [c] ceræ

INTERPRETATIO.

ſæva precella augetur, & venti ex omni parte vehementes certant, & turbant æquora furentia. Ipſe navicularius terrore concutitur, & fatetur ſe neſcire qui ſit ſtatus, nec quid imperare aut prohibere debeat; tanta vis mali, & fortior eſt totâ arte. Námque viri obſtrepunt vociferationibus, rudentes ſtridore, vaſti fluctus colliſione fluctuum, aër tonitribus. Mare tollitur undis, & videtur par eſſe cœlo, atque tangere nubila ſuperſtrata aſperſione. Et nunc cùm eruit flavas arenas ex alto eſt illis concolor, nunc nigrior aquâ Stygiâ: nonnunquam expanditur, atque albicat ſpumis ſtridentibus. Ipſa etiam navis Trachinia jactatur his viciſſitudinibus; & nunc excelſa videtur deſpicere in valles & infimum Acherontem, veluti de apice montis, nunc, ubi mare ſinuatum circumfluit depreſſam ſuſpicere ſupremum cœlum de abyſſo inferorum. Sæpè verberata undis à latere reddit magnum ſonitum; neque impulſa miniùs ſonat, quàm cum aliquando ferreus aries, vel balliſta quatit arces ruinoſas. Et quemadmodum ſævi leones auctis viribus in curſu conſueverunt ruere pectore in arma & venabula oppoſita; ſic ubi fluctus proruerant ventis conflictantibus ferebantur adversùs armamenta navis; atque erant multò altiores illis. Jamque ſubſcudes ſolvuntur, & hiatus deſtituti linimine cera

NOTÆ.

[y] *Acheronta*] *Infernum*: Ex eius enim fluviis Acheron eſt unus.

[z] *Aries*] Inſtrumentum erat bellicum, quo ad diruendos muros utebantur.

[a] *Arma*] Quæ ſuprà armamenta dixit: inſtrumenta etiam nominantur.

[b] *Cunei*] Quibus navium tabulæ inter ſe committuntur.

[c] *Cera*] *Picis*; quâ navium rimæ obducuntur.

Rima patet; præbérque viam letalibus undis.
Ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres:
Inque fretum credas totum descendere cælum:
Inque plagas cæli tumefactum adscendere pontum.
Vela madent nimbis; & cum cælestibus undis
Æquoreæ miscentur aquæ. caret [d] ignibus æther;
Cæcáque nox premitur tenebris hyemísque suísque.
Discutiunt tamen has, præbéntque micantia lumen
Fulmina: fulmineis ardescunt ignibus undæ.
Dat quoque jam saltus intra cava texta carinæ
Fluctus: &, ut miles numero præstantior omni,
Cum sæpè assiluit defensæ mœnibus urbis,
Spe potitur tandem; laudísque accensus amore
Inter mille viros, murum tamen occupat unus.
Sic ubi pulsarunt acres latera ardua fluctus,
Vastiùs insurgens [e] decimæ ruit impetus undæ:
Nec priùs absistit fessam oppugnare carinam;
Quàm velut in captæ descendat mœnia navis.
Pars igitur tentabat adhuc invadere pinum;
Pars maris intus erat. trepidant haud segniùs omnes;
Quàm solet urbs, aliis murum fodientibus extra,
Atque aliis murum, trepidare, tenentibus intus.
Deficit ars; animíque cadunt: totidémque videntur,
Quot veniant fluctus, ruere atque irrumpere mortes.
Non tenet hic lacrymas: stupet hic: vocat ille beatos,
[f] Funera quos maneant: hic votis numen adorat:

INTERPRETATIO.

apparent; & aditum faciunt fluctibus mortiferis. Ecce densi imbres decidunt nubibus solutis; atque arbitreris totum cœlum ruere in mare, & mare tumidum adscendere in regionem cœli. Lintea stillant imbribus, & aqua marina confunduntur cum cœlestibus. Aër nullis sideribus illustratur; & nox opaca obscuratur caligine suâ & procella. Tamen fulgura splendentia hanc resolvunt, & fœnerantur lucem: fluctus incenduntur ignibus fulmineis. Unda etiam insiliunt in curvas compages navis; atque ut miles strenuissimus omni numero, cùm sæpe impetiit muros defensæ urbis, spe potitur denique, & flagrans desiderio gloriæ inter mille viros, tamen solus invadit mœnia; sic postquam violentæ undæ vexarunt excelsa latera, latiùs incurrens furit impetus fluctûs decumani: neque antè omittit appetere oppressam navim, quàm defluat velut in muros navis subditæ. Pars ergo maris nitebatur adhuc opprimere navem, pars erat intus. Non minùs tremunt omnes, quàm urbs consuevit tremere, cùm hostes *alij suffodiunt mœnia extrinsecus, atque alij potiuntur mœnibus intrinsecus. Ars succumbit, & animus deficit; & quos unda incurrunt, totidem mortes videntur impetere & irruere. Hic non temperat à fletibus; hic stupet; hic dicit felices, qui exequiarum honore non priventur; hic Deum veneratur precibus,*

NOTÆ.

[d] *Ignibus*] *Stellis*, quæ nubibus velatæ.

[e] *Decima*] Quæ & decumana nominatur, id est maxima; quomodo & ova, poma, aliáque ob denarij numeri perfectionem decumana cùm maxima sunt dicimus.

[f] *Funera*] Qui exequiarum honore non priventur.

Brachiáque ad cælum, quod non videt, irrita tollens
Poſcit opem : ſubeunt illi fratréſque parénſque ;
Huic cum pignoribus domus, & quod cuique relictum eſt.
Halcyone Ceyca movet : Ceycis in ore
Nulla niſi Halcyone eſt : &, cùm deſideret unam,
Gaudet abeſſe tamen. patriæ quoque vellet ad oras
Reſpicere, inque domum ſupremos vertere vultus.
Verùm ubi ſit neſcit. tanta vertigine pontus
Fervet : & inductâ piceis è nubibus umbrâ
Omne latet cælum : duplicatáque noctis imago eſt.
Frangitur incurſu nimboſi turbinis arbos :
Frangitur & regimen : ſpoliíſque animoſa ſuperſtans
Unda, velut victrix, ſinuatas deſpicit undas.
Nec leviùs, quàm ſi quis [g] Athon Pindúmve revulſos
Sede ſuâ totos in apertum everterit æquor,
Præcipitata ruit : paritérque & pondere & ictu
Mergit in ima ratem. cum quâ pars magna virorum
Gurgite preſſa gravi, neque in aëra reddita, fato
Functa ſuo eſt. alij partes & membra carinæ
Trunca tenent. tenet ipſe manu, quâ ſceptra ſolebat,
Fragmina navigij Ceyx : [h] ſocerúmque [i] patrémque
Invocat (heu!) fruſtra. ſed plurima nantis in ore
Halcyone conjux. illam meminítque refértque ;
Illius ante oculos ut agant ſua corpora fluctus,
Optat ; & exanimis manibus tumuletur amicis,
Dum natat ; abſentem, quoties ſinit hiſcere fluctus,

INTERPRETATIO.

atque porrigens lacertos inutiles ad cælum quod non cernit petit auxilium. Pater & germani veniunt in mentem illius ; domus & filij in animum hujus, & quicquid à quoquam relictum eſt. Halcyone tangit Ceycem ; nulla eſt in ore Ceycis niſi Halcyone ; & cùm cupiat ſolam, tamen lætatur abeſſe. Optaret etiam convertere oculos ad littora patria, & dirigere ultimos adſpectus domum verſus ; verùm ubi ſit ignorat : tantâ perturbatione mare percellitur, & omne cælum ſubducitur caligine immiſsâ ex nebulis, & nox aucta eſt. Malus rumpitur impetu verticis nimboſi : gubernaculum etiam rumpitur ; & fluctus ferox eminens, quaſi victoriâ potitus deſpicit undas curvas. Neque præceps minori fertur impetu, quàm ſi quis dejecerit in vaſtum mare Athon & Pindum ſedibus ſuis erutos ; & deturbat ſimul incurſu & gravitate navem in profundum : cum quâ bona pars hominum abſorpta altis aquis, neque remiſſa in aërem, mortem oppetiit. Alij navis innituntur partibus & membris laceris. Ceyx ipſe tenet fragmentum navis dextrâ quâ conſueverat tractare ſceptrum ; atque, heu! incaſſum orat & ſocerum & patrem. At uxor Halcyone ſæpius recurrit in os natantis. Ejus recordatur, atque illam memorat ; deſiderat ut undæ vehant ſuum corpus ante oculos illius, & exſanguis condatur manibus amicis. Dum nat, quoties unda ſpatium concedit os aperiundi,

NOTÆ.

[g] *Athon*] Hunc montem Macedoniæ eſſe Pindum Theſſaliæ jam ſæpe diximus.

[h] *Socerum*] Æolum.

[i] *Patrem*] Luciferum.

Nominat Halcyonen, ipsísque immurmurat undis.
Ecce super medios fluctus [k] niger arcus aquarum
Frangitur: & ruptâ mersum caput obruit undâ.
Lucifer obscurus, nec quem cognoscere posses,
Illa nocte fuit: quoniámque excedere [l] Olympo
Non licuit, densis texit sua nubibus ora.
[m] Æolis interea tantorum ignara malorum
Dinumerat noctes: & jam, quas induat ille,
[n] Festinat vestes; jam quas, ubi venerit ille,
Ipsa gerat: reditúsque sibi promittit inanes.
Omnibus illa quidem Superis pia thura ferebat;
Ante tamen cunctos Junonis templa colebat:
Próque viro, qui nullus erat, veniebat ad aras.
Utque foret sospes conjux suus, utque rediret:
Optabat; nullámque sibi præferret. at illi
Hoc de tot votis poterat contingere solum.
At Dea non ultra pro functo morte rogari
Sustinet; utque manus [o] funestas arceat aris;
Iri, meæ, dixit, fidissima nuncia vocis,
Vise soporiferam Somni velociter aulam:
Extinctique jube Ceycis imagine mittat
Somnia ab Halcyonen veros narrantia casus.

INTERPRETATIO.

citat Halcyonem, & immurmurat ipsis fluctibus. Ecce ater arcus aquarum rumpitur super medias undas, & involvit caput obrutum aquâ proturbatâ. Lucifer caliginosus, fuit eâ nocte; nec quem liceret cognoscere, & quandoquidem non concessum fuerit descendere cœlo, velavit suam faciem opacis nubilis. Interea Æolis nescia tanta cladu dinumerat noctes; & jam urget amictus quos ille assumat; jam quos ipsa induat, ubi ille redierit; & sibi pollicetur recursus vanos. Illa quidem offerebat pia thura singulis Diis; celebrabat tamen pra aliis templa Junonis; & ibat ad altaria pro marito, qui nullus erat. Atque vovebat ut maritus suus esset incolumis, & ut reverteretur; nullámque sibi praponeret. At hoc solum votum poterat illi evenire de tam multis. At Dea non potest amplius orari pro mortuo, & ut prohibeat ab altaribus manus funere pollutas. Iri, ait, nuncia certissima mea orationis, Adi properè sedes soporiferas Somni, atque hortare mittat sub specie Ceycis oppressi somnia ad Halcyonen exhibentia veros eventus.

NOTÆ.

[k] *Niger arcus*] Unda decumana ex imo gurgite cum limo sublata: vel potiùs nubes atra aquis gravida, cujusmodi nox non sine maximo fragore, non semel de cœlo ruere ipsi vidimus.

[l] *Olympo*] Cœlo: ex quo siquidem Lucifero non licuit descendere, ut filio Ceyci opem ferret, vultus saltem, ne eius casus cerneret, nubibus obduxit.

[m] *Æolis*] Halcyone *scilicet*, quam Æoli filiam antea vidimus.

[n] *Festinat*] Moris fuit apud priscas matronas viris suis, fratribus, &c. manu suâ vestes texere. Imò Augustus ipse temerè non aliâ est usus, quàm quæ ab uxore, sorore, filiâve confecta esset.

[o] *Funestas*] Funere & mariti morte pollutas.

Dixerat. induitur velamina mille colorum
Iris, & arquato cælum curvamine signans
Tecta petit jussi sub rupe latentia regis.
Est prope [p] Cimmerios longo spelunca recessu,
Mons cavus, ignavi domus & penetralia Somni;
Quò nunquam radiis oriens mediúsve cadénsve
Phœbus adire potest. nebulæ caligine mistæ
Exhalantur humo: dubiæque crepuscula lucis.
Non vigil [q] ales ibi cristati cantibus oris
Evocat Auroram: nec voce silentia rumpunt
Sollicitive canes, canibúsve [r] sagacior anser.
Non fera, non pecudes, non moti flamine rami,
Humanæve sonum reddunt convicia linguæ.
Muta quies habitat. [s] saxo tamen exit ab imo
Rivus aquæ [t] Lethes: per quem cum murmure labens
Invitat somnos crepitantibus unda lapillis.
Ante fores antri fœcunda [u] papavera florent,
Innumeræque herbæ: quarum de lacte soporem
Nox legit, & spargit per opacas humida terras.
Janua, quæ verso stridorem cardine reddat,
Nulla domo totâ; custos in limine nullus.
At medio torus est, ebeno sublimis in atrâ,

INTERPRETATIO.

Dixerat. Iris tegitur amictu mille colorum, & imprimens arcum in aëre proficiscitur domum regis assignati sub rupe conditam. Est juxta Cimmerios antrum remoto recessu, mons cavus, aula & adytum inertis Somni; quo nunquam Sol oriens, meridianus, vel occidens potest accedere radiis. Nebula confusa cum caligine exsurgunt ex terrâ: & crepuscula incerti luminis. Ales experrecta cristati capitis non ibi arcessit Auroram cantibus neque canes custodes, aut anser sagacior canibus turbant silentia voce. Non fera, non pecora, non frondes agitata ventis, vel probra lingua humana edunt strepitum. Quies muta permanet. Nihilominus rivus aqua Lethes, per quem aqua fluens cum susurro, lapillis strepitibus, concilians soporem. Papavera fertilia & innumera gramina, de quorum lacte nox humida parat somnum & spargit per caliginosas terras, florent in aditu spelunca. Nulla valva in totâ domo, qua strideant moto cardine: nulla excubia ad fores. At in medio est lectus sublatus super nigrâ ebeno,

NOTÆ.

[p] *Cimmerios*] Populi fuerunt Sarmatiæ ad paludem Mœoticam & Bosphorum quod ab ipsis *Cimmerium* appellatur. Accommodatissimè autem Somni regiam in frigidam, tenebrosam & humidam regionem Poëta removit.

[q] *Ales crist.*] Galli est periphrasis, qui adventantem diem cantu prænuntiare solet.

[r] *Sagacior*] Hanc præcipuè laudem meruerunt anseres qui clangore suo sopitos Capitolij custodes excitaverunt, déque ingruentibus Gallis admonuerunt: quam quidem historiam jam semel attigimus.

[s] *Saxo tamen*] Quia somnos quoque inducere solet aquarum murmur.

[t] *Lethes*] Id est, oblivionis: per somnum enim vitæ videmur oblivisci. Ad inferorum verò fluvium Lethen respexit Poëta, cujus aquam si quis gustasset præteritorum omnium statim oblivisci voluerunt.

[u] *Papavera*] Quorum vis est soporifera.

Plumeus, atricolor, pullo velamine tectus:
Quo cubat ipse Deus, membris languore solutis.
Hunc circa passim varias imitantia formas
Somnia vana jacent totidem, quot messis aristas,
Silva gerit frondes, ejectas littus arenas.
Quò simul intravit, manibúsque obstantia [x] virgo
Somnia dimovit; vestis fulgore reluxit
Sacra domus: tardáque Deus gravitate jacentes
Vix oculos tollens; iterúmque iterúmque relabens,
Summáque percutiens nutanti pectora mento,
Excussit tandem sibi se: cubitóque levatus,
Quid veniat (cognorat enim) scitatur. at illa:
Somne, quies rerum, placidissime Somne Deorum,
Pax animi, quem cura fugit, qui corda diurnis
Fessa ministeriis mulces, reparásque labori;
Somnia, quæ veras æquent imitamine formas,
Herculeâ Trachine jube, sub imagine [y] regis,
Halcyonen adeant; simulacráque naufraga fingant.
Imperat hoc Juno. postquam mandata peregit
Iris, abit. neque enim ulterius tolerare vaporis
Vim poterat. [yy] labíque ut Somnum sensit in artus;
Effugit; & remeat per quos modò venerat arcus.
At [z] pater è populo natorum mille suorum
Excitat artificem [a] simulatorémque figuræ

INTERPRETATIO.

plumeus, ater, stratus nigris vestibus; super quo ipse Deus decumbit, artubus pressis languore. Circa hunc somnia inania exhibentia diversas species tot hinc inde sunt strata, quot messis habet spicas, silva folia, littus arenas expulsas. Quò statim atque Dea accessit, & discussit manu somnia obstantia, sacra domus fulsit splendore amictus: atque Deus ægrè aperiens oculos gravatos segni languore, iterum atque iterum recidens, & percutiens supremum pectus nutanti mento sese denique sibi corripuit; atque sustentatus cubito, petit quamobrem accesserit; nam cognoverat. At illa, Somne, Pax rerum, Somne mitissime Deorum, solatium mentis, quem solicitudo vitat, qui lenis pectora pressa laboribus diurnis, atque restituis ad munus; fac somnia, quæ imitentur veras figuras rerum accedant ad Halcyonen Trachine Herculeâ sub formâ regis, atque exhibeant imaginem naufragam. Juno hoc jubet. Iris discedit, postquam jussa perfecit: neque enim poterat sufferre ampliùs vim vaporis: & ut advertit soporem insinuare in membra, prorumpit, & revertitur per arcus per quos modò accesserat. At pater excitat ex turbâ mille suorum filiorum Morpheum artificem & imitatorem figurarum.

NOTÆ.

[x] *Virgo*] Iris *scilicet*, Junonis nuncia.

[y] *Regis*] Ceycis *scil.* quem Trachine ab Hercule ædificatâ regnasse diximus.

[yy] *Labique*] Ità & Ceretis nympha lib. 8. fame affecta. Omnium denique formam induimus quæ vel solâ cogitatione attingimus: quod nugarum helluonibus, quales plurimos inter doctos præsertim videre est, maturè fuisset perpendendum. Sed nihil illi, nisi quod suum, esse volunt aliquid.

[z] *Pater*] Somnus *scil.* somniorum pater.

[a] *Simulator*] Morphei nomen hæ voces interpretantur.

Morphea. non illo jussos solertius alter
Exprimit incessus, vultúmque modúmque loquendi.
Adjicit & vestes, & consuetissima cuique
Verba. sed hic solos homines imitatur: at alter
Fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens.
Hunc [b] Icelon Superi, mortale [c] Phobetora vulgus
Nominat. est etiam diversæ tertius artis
[d] Phantasos. ille in humum, saxúmque, undámque, trabémque,
Quæque vacant animâ feliciter omnia transit.
Regibus hi, ducibúsque suos ostendere vultus
Nocte solent: populos alij plebémque pererrant.
Præterit hos [e] senior: cunctísque è fratribus unum
Morphea, qui peragat [f] Thaumantidos edita, Somnus
Eligit: & rursus molli languore solutum
Deposúitque caput, stratóque recondidit alto.
Ille volat, nullos strepitus facientibus alis,
Per tenebras: intráque moræ breve tempus in [g] urbem
Pervenit Hæmoniam: positísque è corpore pennis
[h] In faciem Ceycis abit: formâque sub illâ
Luridus, exangui similis, sine vestibus ullis,
Conjugis ante torum miseræ stetit. uda videtur
Barba viri, madidísque gravis fluere unda capillis.
Tum lecto incumbens, fletu super ora refuso,
Hæc ait: Agnoscis Ceyca, miserrima conjux?

INTERPRETATIO.

Alius non imitatur accuratiùs præscriptos incessus, & faciem, & modum loquendi. Addit & amictus & voces cuique usitatissimas. Atque hic exhibet solos homines: & alius fit fera, fit ales, fit anguis longo corpore. Dij hunc appellant Icelon, gens humana Phobetorem. Phantasos est tertius diversæ etiam artis. Ille mutatur facilè in terram, lapidem, aquam, arborem, atque omnia, quæ sunt inanima. Isti consueverunt exhibere suam faciem Tyrannis & Imperatoribus de nocte: alij vagantur per populos & vulgus. Senex Somnus hos omittit, atque eligit unum Morpheum ex cunctis fratribus qui exequatur jussa Thaumantidos: & rursus demisit caput oppressum suavi sopore, & texit denuò altis vestibus. Ille volat per caliginem, alis nullum sonum reddentibus, & intra exiguum spatium temporis pervenit in urbem Hæmoniam, & pennis ex corpore sublatis induit vultus Ceycis, & sub illâ specie lividus, inanimi similis, sine omni amictu constitit ad lectum infelicis uxoris. Barba viri videtur madida, & gravis aqua stillare ex uvidis crinibus. Tum super toro stratus, lacrymis expressis super ora, hæc dicit, Cognoscis Ceycem, uxor infelicissima?

NOTÆ.

[b] *Icelon*] Similem interpretaberis.

[c] *Phobetora*] Hoc est Perterrefacientem, seu Perterricrepum.

[d] *Phantasos*] Imaginatorem diceres, nisi prohiberent Grammatici. Pro triplici autem rerum naturâ, quæ phantasiam per somnos turbare solent, apposité Poëta tres Somni filios fecit.

[e] *Senior*] Somnus *scilicet*.

[f] *Thaumantidos*] Iridis Thaumantis filiæ jussa.

[g] *Urbem*] Trachinem *scil.* ubi Halcyone habitabat.

[h] *In faciem*] Ceycis figuram induit: atque ità, ut si modò attendas, ipsum esse tibi fingas.

An mea mutata est facies nece? respice; nosces;
Inveniésque tuo pro conjuge conjugis umbram.
Nil opis, Halcyone, nobis tua vota tulerunt.
Occidimus. falsæ tibi me promittere noli.
Nubilus [i] Ægæo deprendit in æquore navim
[k] Auster, & ingenti jactatam flamine solvit:
Oráque nostra tuum frustra clamantia nomen
Implerunt fluctus. non hæc tibi nunciat auctor
Ambiguus: non ista vagis rumoribus audis.
Ipse ego fata tibi præsens mea naufragus edo.
Surge, age: da lacrymas; lugubriáque indue: nec me
[l] Indeploratum sub inania Tartara mitte.
Adjicit his vocem Morpheus, quam conjugis illa
Crederet esse sui. fletus quoque fundere veros
Visus erat: gestúmque manus Ceycis habebant.
[Ingemit Halcyone lacrymans, motátque lacertos
Per somnum [m] corpúsque petens amplectitur auras;
Exclamárque, Mane. quo te rapis? ibimus unà.]
Voce sua speciéque viri turbata soporem
Excutit: & primò si sit circumspicit illic,
Qui modò visus erat. nam moti voce ministri
Intulerant lumen. postquam non invenit usquam;
Percutit ora manu: laniátque à pectore vestes:
Pectoráque ipsa ferit. nec crinem solvere curat;

INTERPRETATIO.

an meus vultus est deformatus morte? Intuere; agnosces; atque reperies pro tuo marito umbram mariti. Tuæ preces, Halcyone, nobis nullo auxilio fuerunt. Periimus. Ne me speres decepta. Auster pluvius corripuit navem in mari Ægæo, & disjecit agitatam spiritu vehementi, & unde impleverunt os nostrum citans frustrà nomen tuum. Nuncius incertus non tibi hæc refert; non accipis ista per dubios rumores. Ego ipse naufragus tibi adstans tibi narro meam sortem. Erige te, quæso, exhibe fletus, atque assume luctuosa; neque me mitte non defletum sub exilia Tartara. Morpheus his addidit vocem, quam illa arbitraretur esse sui mariti. Visus erat etiam emittere veras lacrymas, & manus imitabantur gestum Ceycis. Halcyone flens suspirat, & movet brachia dormiendo, & quærens corpus amplectitur aërem, atque vociferatur, Mane; quò profugis; proficiscemur unà. Tremefacta suâ voce, & imagine mariti, excutit somnum; atque primò circumspicit num is adsit qui modò erat visus: nam famuli excitati voce admoverant luminaria. Cùm nusquam inveniret, percussit faciem manu, & discerpit amictus à pectore, & plangit ipsum pectus, neque meminit solvere comam;

NOTÆ.

[i] *Ægeo*] Cui mari se, Trachine in Ioniam iturus, Ceyx crediderat.

[k] *Auster*] Eurum primò tempestatis concitorem Poëta 48. ỷ. memoravit: ne omnia vera esse quæ per somnia videris, credas.

[l] *Indeploratum*] Multæ etiam utilitatis credebant esse apud Inferos, plurimos habuisse in Superis qui sublatum flevissent.

[m] *Corpus*] Ceycis sui, quem per somnum Morphei ope viderat.

Scindit: & altrici, quæ luctûs caussa, roganti,
Nulla est Halcyone, nulla est, ait: occidit unà
Cùm Ceyce suo. solantia tollite verba.
Naufragus interiit. vidi, agnovíque; manúsque
Ad discedentem, cupiens retinere, tetendi.
Umbra fugit: sed & umbra tamen manifesta, viríque
Vera mei. non ille quidem, si quæris, habebat
Assuetos vultus: nec quo priùs ore nitebat.
Pallentem, nudúmque, & adhuc humente capillo
Infelix vidi. stetit hoc miserabilis ipso
Ecce loco: & [n] quærit vestigia si qua supersint.
Hoc erat, hoc animo quod divinante timebam;
Et [o] ne me fugiens, ventos sequerere rogabam?
At certè vellem, quoniam periturus abibas,
Me quoque duxisses. tecum fuit utile, tecum
Ire mihi. [p] neque enim de vitæ tempore quicquam
Non simul egissem: nec mors discreta fuisset.
Nunc absens pereo, jactor nunc fluctibus absens:
Et, sine me, me pontus habet. crudelior ipso
Sit mihi mens pelago, si vitam ducere nitar
Longiùs; & tanto pugnem superesse dolori.
Sed neque pugnabo: nec te, miserande, relinquam:
Et tibi nunc saltem veniam comes. inque sepulcro,
[q] Si non urna, tamen junget nos [r] littera: si non
Ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.

INTERPRETATIO.

dilaniat: atque inquit nutrici petenti caussam doloris, Halcyone nulla est, Nulla est: interiit cum Ceyce suo. Abstinete sermonibus consolatoriis. Naufragus obiit. Adspexi, atque cognovi, & obtuli manus abeunti, volens retinere. Umbra fugit; sed Umbra tamen clara & vera mei mariti. Si exquiras, ille quidem non habebat faciem solitam; neque lucebat eodem vultu quo antea. Misera intuita sum pallidum, nudúmque, & comâ adhuc madidâ. Ecce constitit flebilis hoc ipso loco: atque lustrat si qua supersint indicia. Hoc erat, hoc quod metuebam mente præsagâ; atque orabam ne fugiens me te crederes ventis. At certè optarem, siquidem discedebas interiturus me etiam duxisses. Mihi bonum fuit tecum, tecum proficisci. Neque enim quicquam non unà transmisissem de tempore vitæ: neque mors fuisset divisa; nunc remota intereo, nunc remota agitor undis; & mare me habet sine me. Meus animus sit mihi sævior ipso mari, si cupiam vivere diutiùs, & conor superesse tanto dolori. Verùm neque conabor, neque te destituam deflendo; & saltem nunc te comitabor: atque in tumulo si urna non copulet nos, attamen epitaphium id præstabit: *si non tangam ossa meis ossibus, at tangam nomen nomine.*

NOTÆ.

[n] *Quærit*] Halcyone *scilicet.*
[o] *Ne sequerer*] Qualis affectus, quantus impetus in hac apostrophe.
[p] *Neque enim*] Hoc est, tecum omne vitæ tempus exegissem, tecúmque fuissem.
[q] *Si non urna*] Quia Ceycis corpus desiderabatur.
[r] *Littera*] *Epitaphium.*

Plura dolor prohibet; verbóque intervenit omni
Plangor, & attonito gemitus è corde trahuntur.
Mane erat: egreditur tectis ad littus: & illum
Mœsta locum repetit, de quo spectarat euntem
Dúmque, [f] Moratus ibi; dúmque, Hîc retinacula solvit,
Hoc mihi discedens dedit oscula littore, dicit,
[Dúmque notata oculis reminiscitur acta, fretúmque]
Prospicit; in liquida spatio distante tuetur
Nescio quid, quasi corpus, aqua; primóque quid illud
Esset, erat dubium. postquam paulò appulit unda;
Et, quamvis aberat, corpus tamen esse liquebat;
Qui foret, ignorans, quia naufragus, omine mota est:
Et, tanquam ignoto lacrymam daret, Heu miser, inquit,
Quisquis es, & si qua est conjux tibi! fluctibus actum
Fit propius corpus. quod quò magis illa tuetur,
Hòc minus, & minus est amens sua. jámque propinquæ
Admotum terræ, jam quod cognoscere posset,
Cernit: erat conjux. Ille est, exclamat: & unà
Ora, comas, vestem lacerat: tendénsque trementes
Ad Ceyca manus, Sic, ô carissime conjux,
Sic ad me, miserande, redis? ait. adjacet undis
Facta manu moles: quæ primas æquoris iras
Frangit; & incursus quæ [t] prædelassat aquarum.
Insilit huc: mirúmque fuit potuisse; volabat:
Percutiénsque levem [u] modò natis aëra pennis,
Stringebat summas ales miserabilis undas.

INTERPRETATIO.

Mœror obstat pluribus, & se percutit ad singulas voces: & gemitus ducuntur è corde stupefacto. Manè erat; domo proficiscitur ad littus. & tristis redit ad illum locum, de quo invenit a erat discedentem: Atque, inquit, Dum ibi cunctatus, dum hic solvit vincula, proficiscens mihi obtulit suavia hoc littore. Et dum relegit oculis facta quæ observaverat, atque prospicit mare, videt longè in aquâ fluidâ nescio quid quasi corpus: atque primò incertum erat quid esset. Postquam fluctus paulùm appulit; & tametsi longè erat, constabat tamen esse corpus, nesciens quis esset, quia naufragus, præsagio tacta est; & quasi peregrino fletus indulgeret, Heu, infelix, ait, quisquis es, & si qua uxor est tibi! Corpus vectum undis accedit propiùs. Quod quò magis illa adspicit, hoc minùs atque minùs vesana est sui compos. Iamque appulsum terræ proxima, jam spectat quod posset cognoscere: maritus erat. ille est, vociferatur; atque simul dilaniat faciem, capillos, amictum: & porrigens manus pavidas ad Ceycem, Ità, inquit, ô marito dilectissime, ita reverteris ad me, deflende? Agger arte structus junctus est fluctibus. qui minuit primam vim maris, quique frangit impetum aquarum. Huc adscendit; atque mirum fuit potuisse; volabat: & verberans tenuas auras pennis modò ortis, avis luctuosa radebat extremas aquas.

NOTÆ.

[f] *Moratus ibi*] Verba sunt Halcyones, quæ extra narrationis seriem ex eius personâ interseruntur.

[t] *Prædelassat*] Lassos & debiles reddit.

[u] *Modo natis*] Nam in Halcionem mutata.

Dúmque volat; mœsto similem, plenúmque querelæ
Ora dedère sonum tenui crepitantia rostro.
[Ut verò tetigit mutum & sine sanguine corpus;
Dilectos artus amplexa recentibus alis,
Frigida nequicquam duro dedit oscula rostro.]
Senserit hoc Ceyx, an vultum motibus undæ
Tollere sit visus, populus dubitabat: at ille
[x] Senserat. & tandem, Superis miserantibus, ambo
Alite mutantur. fatis obnoxius isdem
Tunc quoque mansit amor. [y] nec conjugiale solutum
Fœdus in alitibus coëunt, fiúntque parentes:
Perque dies placidos hiberno tempore [z] septem
Incubat Halcyone pendentibus æquore [a] nidis.
Tum via tuta maris: ventos custodit, & arcet
Æolus egressu: præstátque [b] nepotibus æquor.
XI. Hos aliquis senior circum freta lata volantes
Spectat: & ad finem servatos laudat amores.
Proximus, aut idem, si fors tulit, Hic quoque, dixit,
Quem mare carpentem substrictáque crura gerentem
Aspicis (ostendens spatiosum guttura mergum),
Regia progenies. &, si descendere ad ipsum
Ordine perpetuo quæris, [c] sunt hujus origo

INTERPRETATIO.

Et dum volat, facies stridula emisit sonum exiguo rostro æqualem lugubri, & plenum querimoniæ. Cùm verò tetigit corpus mutum & exsangue, amplexa novis alis membra carissima, frustrà obtulit gelida suavia rigido rostro. Vulgus incertum erat an Ceyx istud adverterit, an sit visus erigere faciem agitatione fluctuum: at ille senserat: & denique Diis miserescentibus, uterque vertuntur in aves. Amor superfuit tunc etiam subditus iisdem fatis; neque fœdus connubiale diremtum in avibus. Junguntur fiúntque parentes; atque Halcyone incubat per septem dies quietos tempore hyemis, nidis natantibus super mari. Tum navigatio secura per æquor: Æolus compescit auras, & prohibet exspatiari, atque concedit mare nepotibus.

XI. *Senex aliquis adspicit volantes circum vasta maria; atque laudibus extollit amores inviolatos. Proximus, aut fortè idem, Hic etiam, inquit, quem vides stringentem æquor, atque habentem tibias exiles (ostendens mergum qui habet fauces amplas) est ex prole regiâ. &. si cupis devenire ad ipsum serie continuâ, sunt hujus majores,*

NOTÆ.

[x] *Senserat*] Incredibile est istud equidem: at enim amoris potentia quantùm valeat inter viros nulli licet satis ostendere.

[y] *Nec conjug.*] Locum fecit fabulæ aliquâ ex parte Halcyonum mutuus amor; quem usque adeò celebrem voluerunt veteres, ut honoris causâ hyemales dies per quos nidulantur, Dij tranquillos sanxerint.

[z] *Septem*] Novem alij, itemque undecim assignant.

[a] *Nidis*] Eorum habes descriptionem apud Plinium. Sed Plutarchum adi præsertim de Halcyonibus.

[b] *Nepotibus*] Ex Halcyone filiâ procreatis.

[c] *Sunt hujus*] Ilus Assaracus & Ganymedes fratres fuerunt, filij Troïs. Ex Ilo natus Laomedon, ex Laomedonte Priamus, qui Æsaci seu mergi de quo nunc agitur, fuit pater; ut ex Homero liquet.

Ilus, & Assaracus, raptúsque Jovi Ganymedes,
Laomedónque senex, Priamúsque [d] novissima Trojæ
Tempora sortitus. frater fuit [e] Hectoris iste:
Qui, nisi sensisset primâ nova fata juventâ,
Forsitan inferiùs non Hectore nomen haberet:
Quamvis est illum [f] proles enixa Dymantis.
Æsacon umbrosâ furtim peperisse sub Idâ
Fertur [g] Alexirhoë Granico nata bicorni.
Oderat hic urbes: nitidáque remotus ab aulâ
Secretos montes, & inambitiosa colebat
Rura: nec Iliacos cœtus, nisi rarus, adibat.
Non agreste tamen, nec inexpugnabile Amori
Pectus habens, silvas captatam sæpè per omnes
Aspicit Hesperiem patriâ [h] Cebrenida ripâ,
Injectos humeris siccantem sole capillos.
Visa fugit Nymphe: veluti perterrita fulvum
Cerva lupum, longéque [i] lacu deprensa relicto
Accipitrem fluvialis anas. quam Troïus heros
Insequitur: celerémque metu celer urget amore.
Ecce latens herba coluber fugientis adunco
Dente pedem stringit: virúsque in corpore linquit.
Cùm vita suppressa fuga est. amplectitur [k] amens
Exanimem: clamátque, Piget, piget esse secutum:

INTERPRETATIO.

Ilus, & Assaracus, & Ganymedes sublatus à Jove, & senex Laomedon, & Priamus, ultimus rex Trojæ per fata. Iste fuit consors Hectoris; qui nisi expertus esset sortem inauditam primâ juventute, fortè non consequutus esset minorem famam quàm Hector, quanquam filia Dymantis illum peperit. Alexirhoe filia bicornis Granici dicitur Æsacon enixa furtim sub Idâ opacâ. Hic odio persequebatur urbes, atque diffisus à splendidâ regiâ sequebatur remotos montes, & campos ab ambitione alienos; neque accedebat frequens ad turbas Trojanas. Non gerens tamen cor rusticum, neque Amori inaccessum, videt Hesperien Cebreni filiam quæsitam sæpè per omnes silvas, quæ exsiccabat ad Solem comam sparsam per humeros in ripâ patriâ. Nympha visa prorumpit tanquam cerva exterrita rarum lupum, aut anas fluvialis correpta procul à stagno relicto fugit accipitrem. Quam heros Trojanus persequitur, & levis amore premit levem timore. Ecce anguis tectus graminibus vulnerat dente recurvo pedem fugientis, atque spargit venenum in corpus. Fuga repressa est cum vitâ. Insanus complectitur exsanguem, atque clamat, Pœnitet, pœnitet esse persequutum:

NOTÆ.

[d] *Novissima*] Nam regnante illo à Græcis funditus deleta.

[e] *Hectoris*] Qui fortissimus fuit Priami filius.

[f] *Proles*] Hecubam dicit Priami uxorem, Dymantis filiam, ut scripsit Homerus; quanquam Cissei Thracum regis eandem voluit Euripides.

[g] *Alexirhoë*] Nympha fuit Granici, ex Idâ Phrygiæ monte profluentis fluvij, orta, Æsaci mater.

[h] *Cebrenida*] Cebreni ignobilis Troadis rivuli filiam.

[i] *Lacu*] Ad quem, ut se aquis immergat non segniter anas confugit.

[k] *Amens*] Æsacus *scil.*

Sed non hoc timui: nec erat mihi vincere tanti.
Perdidimus miseram nos te duo. vulnus ab angue,
A me caussa data est. ego sim sceleratior illo,
Ni tibi morte meâ mortis solatia mittam.
Dixit: & è scopulo, quem rauca subederat unda,
[l] Se dedit in pontum. Tethys miserata cadentem
Molliter excepit: nantémque per æquora pennis
Texit: & optatæ non est data copia mortis.
Indignatur amans invitum vivere cogi;
Obstaríque animæ [m] miserâ de sede volenti
Exire. utque novas humeris assumserat alas,
Subvolat: atque iterùm corpus super æquora mittit.
Pluma levat casus. furit Æsacos: inque profundum
[n] Pronus abit, letíque viam sine fine retentat.
Fecit amor maciem: longa internodia crurum,
Longa manet cervix: caput est à corpore longè.
Æquor amat: noménque manet, quia mergitur, illi.

INTERPRETATIO.

Verùm istud non reformidavi; neque mihi erat tanti superiorem esse. Nos duo te infelicē perdidimus. Plaga impacta est à serpente, ego occasionem præbui. Ego sim facinorosior illo, nisi tibi offeram consolationem necis meâ clade. Dixit; & immisit se in mare ex promontorio, quod aqua sonora corroderat. Tethys miserata labentem excepit leniter, & operuit pennis natantem per mare: neque concessus est obitus desideratus. Amans irascitur nolentem cogi vitam ducere, atque animam prohiberi cupientem excedere habitatione lugenda. Atque ut induerat recentes alas humeris sursum volat, atque denuò præcipitat corpus in mare. Pluma sustentat casum. Æsacus indignatur; & præceps ruit in altum, atque mortem experitur indesinenter. Amor induxit maciem: internodia crurum sunt longa, collum est longum: caput longè est à corpore. Amat æquor, & nomen habet quia in illud mergitur.

NOTÆ.

[l] *Se dedit*] Ex quo prodesse parùm vides aliorum hominum consortia fugiamus, nisi insuper à nobis ipsis tanquam ab infensissimis hostibus caveamus.

[m] *Misera*] Corpore *scil.* quod quidem ergastulum animæque sepulcrum plerique omnes vocitant, paucissimi reverà esse sciant: cùm tamen in eo pars maxima sit posita salutis.

[n] *Pronus*] Quomodo ex scopulo sese in aquas Æsacus dederat, sic & mergus: atque ita eleganter hujus avis naturam Poëta describit.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON LIBER XII.

ARGUMENTUM.

Huic tum Priamus pater, tanquam mortuo, exequias fecit unà cum filiis, excepto tamen Paride qui in Graciam profectus erat : quemque deinde persecuti Graci, draconem Aulide lapideum viderunt redditum. Inde Cygnus ab Achille occisus in avem vertitur, cum invulnerabilis fuisset. Sic ut & Canis olim in Caneum, & postea in avem, commutata. Quod cum narrasset Nestor, Periclymeni quoque transformationes adjunxit.

I. NEscius assumtis Priamus pater Æsacon alis
Vivere, lugebat : [a] tumulo quoque nomen habenti
[b] Inferias dederat cum fratribus Hector [c] inanes.
Defuit officio [d] Paridis præsentia tristi :
Postmodò qui rapta longum cum [e] conjuge bellum
Attulit in patriam : [f] conjurataque sequuntur
[g] Mille rates, gentisque simul [h] commune [i] Pelasgæ.
Nec dilata foret vindicta ; nisi æquora sævi
Invia fecissent venti : [k] Bœotaque tellus
Aulide piscosâ puppes tenuisset ituras.

INTERPRETATIO.

I. *PRiamus ignorans Æsacon vitâ frui alis indutis, mœrebat : Hector etiam præbuerat inferias inutiles cum consortibus sepulcro nomen habenti. Parum non adfuit luctuoso honori, qui paulò post advexit in patriam longum bellum cum uxore raptâ : & mille naves conjurata sequuntur, atque unà populus ex omni Graciâ. Neque ultio longius abiisset, nisi venti terribiles reddidissent maria inaccessa ; & terra Bœotia retinuisset naves discessuras Aulide piscosâ.*

NOTÆ.

[a] *Tumulo*] *Cenotaphio*, in quo Æsaci nomen sine corpore erat.

[b] *Inferias*] Tumulis enim lac, mel, vinum, lacrymas sanguinem, flores, thura, alia insuper honoris causâ vel etiam ad lætiorem defuncti statum apud Inferos, ingerere solebant. Atque hæc demortuis sacrificia *Inferia* dicebantur.

[c] *Inanes*] Quia tumulus inanis.

[d] *Paridis*] Priami quoque filij, qui ad rapiendam Helenam in Græciam profectus fuerat.

[e] *Conjuge*] Helenâ *scilicet*.

[f] *Conjurata*] In Aulide enim bellum adversûs Trojam conjuraverant Græciæ Principes.

[g] *Mille*] Numero quidem, ut loqui amant, rotundo : namque Homero 1186. Dycti 1225. Dareti Phrygio 1140. dicitur.

[h] *Commune*] Pro populo universo ; quo sensu Cicero Verr. 4. *Statua à communi Sicilia data*.

[i] *Pelasga*] Pro Græcis universis sæpissimè venit gens Pelasga, quæ Thessaliam, cui & Pelasgiæ datum nomen, incoluit.

[k] *Bœota*] Bœotia, Græciæ regio, in quâ urbs Aulis Chalcidi finitima, ubi non parvo tempore per tempestatem Græcorum naves manserunt.

Hîc patrio de more Jovi cum sacra parassent;
Ut vetus accensis incanduit ignibus ara;
Serpere cæruleum Danaï vidêre draconem
In platanum: cœptis quæ stabat proxima sacris.
Nidus erat [l] volucrum bis quattuor arbore summâ;
Quas simul, & matrem circum sua damna volantem,
Corripuit serpens; avidáque recondidit alvo.
Obstupuêre omnes. at veri providus augur
[m] Thestorides, Vincemus, ait: gaudete, Pelasgi.
Troja cadet; sed erit nostri mora longa laboris.
Atque [n] novem volucres in belli digerit annos.
Ille, ut erat, virides amplexus in arbore ramos,
Fit lapis: & servat serpentis imagine saxum.
II. [o] Permanet Aoniis Nereus violentus in undis:
Veláque non transfert: & sunt, qui parcere Trojæ
Neptunum credant; quia mœnia fecerit urbi.
At non Thestorides. nec enim nescítve, tacétve
Sanguine virgineo placandam virginis iram
Esse [p] Deæ. postquam pietatem publica caussa,
[q] Réxque patrem vicit; castúmque datura cruorem.
Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris;

INTERPRETATIO.

Cùm Græci ibi adornassent sacra Jovi ritu patrio, cùm vetus altare micuit ignibus accensis, viderunt serpentem cæruleum repere in platanum, quæ erat proxima sacris coeptis. Nidus erat octo pullorum supremâ arbore, quos anguis corripuit unà cum matre volitante circum suam cladem, & abdidit in rapacem ventrem. Omnes obstupuerunt. At Thestorides vates, veri prudens, Vincemus, inquit, exultate, Græci. Ilium ruet; sed spatium nostri laboris erit longum: atque statuit novem volucres pro annis belli. Ille, sicuti erat amplexus ramos virides in arbore, mutatur in petram, & manet petra specie anguis.

II. Nereus stat acer in fluctibus Aoniis; neque transfert naves; & sunt qui arbitrentur Neptunum ignoscere Trojæ, quòd illam muris cinxerit. At non Thestorides. neque enim aut ignorat, aut tegit iram Deæ virginis esse mulcendam sanguine virgineo. Postquam caussa communis superavit pietatem, réxque patrem, atque Iphigenia constitit pro altari, famulis mœrentibus,

NOTÆ.

[l] *Volucrum*] Passeres dixit Homerus ex cujus Iliados 2. desumta fabula.

[m] *Thestorides*] Calchas est Thestoris filius, Græcorum vates, genus ducens ab Apolline.

[n] *Novem*] 40 olim Palæstinis Deus dederat ad pœnitentiam: nec ab illo fulmen tantum sine fulgure vibratur.

[o] *Permanet*] Id est, sævit mare quod Bœotiæ adjacet. Aoniam namque Bœotiæ montanam partem; Nereum maris Deum sæpè diximus.

[p] *Dea*] Dianæ *scilicet*, cujus cervam Agamemnon imprudens occiderat: quæ & tempestatis & pestis causa fuit.

[q] *Rex*] Agamemnon, qui Iphigeniæ patrem se esse quodammodo oblitus est, cùm illam aris addixit ut regis nomine Græcis omnibus consuleret. Cujus quidem pravo exemplo nonnulli ineptè reges ad impia facta subditorum causâ videntur hortari.

[r] Victa Dea est : nubémque oculis objecit ; & inter
Officium turbámque sacri, vocésque precantum,
Supposità fertur mutasse [s] Mycenida cervâ.
Ergo ubi, qua decuit, lenita est cæde Diana ;
Et pariter [t] Phœbes, pariter maris ira recessit :
Accipiunt ventos à tergo mille carinæ :
Multáque perpessæ [u] Phrygiâ potiuntur arenâ.
Orbe locus medio est inter terrásque, fretúmque,
Cælestésque plagas, [x] triplicis confinia mundi ;
Unde, quod est usquam, quamvis regionibus absit,
Inspicitur ; penetrátque cavas vox omnis ad aures.
Fama tenet, summáque domum sibi legit in arce :
Innumerósque aditus, ac mille foramina tectis
Addidit, & nullis inclusit limina portis.
Nocte diéque patent. tota est ex ære sonanti :
Tota fremit : vocésque refert : iterátque quod audit.
Nulla quies intus, nulláque silentia parte.
Nec tamen est clamor, sed parvæ murmura vocis :
Qualia de pelagi, si quis procul audiat, undis
Esse solent : qualémve sonum, cùm Jupiter atras
Increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt.
Atria turba tenent : veniunt leve vulgus, eúntque.
Mistáque cùm veris passim commenta vagantur
Millia rumorum : confusáque verba volutant.

INTERPRETATIO.

Dea lenita est : & velavit oculos nube, & dicitur transformasse Mycenaam cervâ adhibitâ inter ministerium & turbam sacri, & voces precantium. Postquam igitur Diana est placata nece, quâ par fuit, & simul furor ejus & aquoris compositus est, mille naves accipiunt ventos à tergo, & plurima passa appellunt ad littera Phrygia. Locus est in medio mundo inter tellurem & mare, & oras sidereas, fines triplicis orbis, unde spectatur quodcumque est uspiam, tametsi distet regionibus ; & omnis sonus permeat ad sinuosas aures. Fama illum obtinet, atque posuit sibi sedem in supremo fastigio : & dedit innumeros ingressus, ac mille ostia domui : nullisque portis obturavit aditus. Pervij sunt die & nocte. Tota est ex are acuto; tota fremit ; & reddit sonos, & repetit quod audit. Nulla quies intus, & nullibi silentium. Neque tamen est vociferatio, sed susurri submissa vocis : qualis solet esse fremitus fluctuum aquoris, si quis ex longinquo accipiat ; vel qualem strepitum ultima tonitrua reddunt cùm Jupiter percullt nebula. Multitudo occupat atria ; plebs intrat atque prodit. Mille rumores falsi hinc inde errant unà cum veris, & voces permista volvuntur.

NOTÆ.

[r] *Victa*] Ut hinc ; sed multò magis ex Abrahamo, cujus cultro Isaacum filium Angelus subtraxit, Deum peccantium morte nequaquam gaudere intelligatur.

[s] *Mycenida*] Iphigeniam Mycenis oriundam ; quam quidem in Tauricam regionem avectam scripsit Euripides ; alij negant.

[t] *Phœbes*] Dianæ, quæ Phœbi soror.

[u] *Phrygiâ*] Minore *scilicet*, quæ & *Troas* dicitur.

[x] *Triplicis*] In tres partes divisi, cœlum, mare, & terram.

E quibus hi vacuas implent ſermonibus auras ;
Hi narrata ferunt aliò : menſuráque ficti
Creſcit ; & auditis aliquid novus adjicit auctor.
Illic Credulitas, illic temerarius Error,
Vanáque Lætitia eſt, conſternatíque Timores,
Seditióque repens, dubióque auctore Suſurri.
[y] Ipſa quid in cœlo rerum, pelagóque geratur,
Et tellure, videt ; totúmque inquirit in orbem.
III. Fecerat hæc notum, Grajas cum milite forti
Adventare rates : neque inexſpectatus in armis
Hoſtis adeſt. prohibent aditu, Littúſque tuentur
Troës : & Hectoreâ primus [z] fataliter haſtâ,
Proteſilaë, cadis : commiſſáque prælia magno
Stant Danaïs, [a] fortéſque animæ, neque cognitus Hector.
Nec [b] Phryges exiguo, quid Achaïa dextera poſſet,
Sanguine ſenſerunt. & jam [c] Sigæa rubebant
Littora : jam leto proles Neptunia Cygnus
Mille viros dederat. jam curru ſtabat Achilles :
Troáque [d] Peliacæ ſternebat cuſpidis ictu
Agmina : pérque acies aut Cygnum aut Hectora quærens ;

INTERPRETATIO.

Atque ex omnibus hi referciunt inanē aërem ſermonibus : alij portant aliò quæ prolata ſunt, & modus falſi augetur ; atque aliquis auctor aliquid addit acceptis. Illic eſt credulitas, illic Error imprudens, & inane Gaudium, & Pavores attoniti, & Seditio ſerpens, & Suſurri incerto auctore. Ipſa cernit quid rerum agatur in cœlo, & in mari, & ſollicita eſt de toto mundo.

III. *Hæc vulgaverat, naves Græcas adeſſe cum ſtrenuâ manu : neque hoſtis accedit non exſpectatus in armis. Trojani prohibent eum acceſſu, & defendunt littus ; atque primus occumbis fataliter jaculo Hectoreo, Proteſilaë ; & prælia incœpta, & ſtrenuæ animæ, nec dum cognitus Hector magno veniunt Græcis. Neque Trojani ſenſerunt pauco ſanguine quid Græca manus poſſet. Et jam littora Sigæa rubebant ſanguine : jam Cygnus filius Neptuni morti oppoſuerat mille viros. Achilles jam inſidebat currui, & conficiebat catervas Trojanas ictu mucronis Peliaci ; atque luſtrans per agmina aut Cygnum aut Hectorem,*

NOTÆ.

[y] *Ipſa quid*] Famigerationis filios cœnipetas forenſes bellè depingit Megaronides in Plauti Trinummo ;

Sciunt id, quod in aurem rex reginæ dixerit.
Sciunt quod Juno fabulata eſt cum Jove.
Sciunt quæ neque futura, neque facta ſunt,
Tamen illi ſciunt, &c.

[z] *Fataliter*] Oraculo monitus fuerat ne ad Trojanum bellum proficiſceretur ; ibi námque periturum. Atque in fatis erat occubiturum illum qui primus ex Græcis in littus Trojanum excenderet :

Sors quoque neſcio quem fato deſignat, &c.

Epiſtolâ Laodamiæ.

[a] *Fortéſque*] Trojanos dicit fortes magno Danaïs conſtitiſſe. Vide interpretationem ; deinde & clariſſ. Heinſij notas.

[b] *Phryges*] Seu Trojani, quos Phrygiam minorem ſeu Troadem tenuiſſe jam ſæpè diximus.

[c] *Sigæa*] Promontorium Trojæ vidimus quoque Sigæum.

[d] *Peliaca*] Ex Pelio monte reciſæ ; quæ *Pelias* ideò dicitur ; &,

Ipſe ſuas quamvis vires inhiberet Achilles,
Miſſa graves ictus Pelias haſta dabat.

Congreditur Cygno: [e] decimum dilatus in annum
Hector erat. tum colla jugo candentia pressos
Exhortatus equos, currum direxit in hostem:
Concutiénsque suis vibrantia tela lacertis,
Quisquis es, ô juvenis, solatia mortis habeto,
Dixit, ab Hæmonio quod sis jugulatus Achille.
Hactenus [f] Æacides. vocem gravis hasta secuta est.
Sed quanquam certâ nullus fuit error in hastâ;
Nil tamen emissi profecit acumine ferri:
Urque hebeti pectus tantummodò contudit ictu;
Nate Deâ (nam te famâ prænovimus), inquit
Ille, quid à nobis vulnus miraris abesse?
(Mirabatur enim). non hæc, quam cernis, [g] equinis
Fulva jubis cassis, neque onus cava parma sinistræ
Auxilio mihi sunt: decor est quæsitus ab istis.
Mars quoque ob hoc capere arma solet. removebitur omne
Tegminis officium; tamen indestrictus abibo.
Est aliquid, non esse satum [h] Nereïde, sed qui
Nereáque, & natas, & totum temperet æquor.
Dixit: & hæsurum clypei curvamine telum
Misit in Æaciden: quod & æs, & proxima rupit
[i] Terga novena boum: decimo tamen orbe moratum
Excutit hoc heros: rursúsque trementia forti
Tela manu torsit: rursus sine vulnere corpus,

INTERPRETATIO.

incurrit in Cygnum: Hector erat servatus in annum decimum. Tum mulcens equos habentes albas cervices onustas juge, direxit currum in hostem; atque librans tremens hastile suis brachiis, Quisquis es, inquit, ô Juvenis, habeto solamen obitus, quòd sis mactatus ab Achille. Hactenus Æacides. Ponderosum hastile secutum est vocem. Sed quamvis nullum vitium fuit in certo telo, nihil tamen promovit mucrone ferri impulsi: atque ut percussit tantùm pectus ictu vano, Fili Deæ, ait ille, nam te antè cognovimus famâ, cur stupes quod intacti simus? (Namque stupidus haerebat.) Non hæc galea flava, quam vides, equinis jubis, neque scutum curvum onus sinistra sunt mihi ad utilitatem; decorum est petitum per ista. Mars etiam eâ gratiâ consuevit induere arma. Omne auxilium armorum tolletur; tamen discedam invulneratus. Est aliquid non esse natum Nereïde, sed qui regat Nereum, & eius filias, & universum mare. Dixit, & intorsit in Æaciden jaculum adhæsurum umboni clypei; quod penetravit & æs, & coria novem boüm: decimo tamen tegmine repressum, heros illud excutit, rursúsque impulit strenuâ dexterâ vibrans hastile; rursus corpus fuit integrum

NOTÆ.

[e] *Decimum*] Decennalis fuit Trojæ obsidio.
[f] *Æacides*] Achilles est, Pelei & Thetidis filius Æacides ab Avo Æaco dictus.
[g] *Equinis jubis*] Iis verò galearum cristas decorare quoque solebant heroes: hinc illud Virgil.
——*cristâque hirsutus equinâ.*

[h] *Nereïde*] Qualis fuit Thetis Achillis mater; quam gloriam Cycnus, qui Neptunum ipsum patrem haberet, quanquam modestè, extenuat tamen.
[i] *Terga*] Id est novem terga quibus clypeus constabat,

Sincerúmque fuit, nec tertia cuſpis apertum,
Et ſe præbentem valuit deſtringere Cygnum.
Haud ſecus exarſit, quam Circo taurus aperto
Cùm ſua terribili petit irritamina cornu
[k] Pœniceas veſtes, eluſáque vulnera ſentit.
Num tamen exciderit ferrum conſiderat haſtæ.
Hærebat ligno. Manus eſt mea debilis ergo;
Quaſque, ait, ante habuit vires effudit in [l] uno.
Nam certè valuit, vel cum [m] Lyrneſia primus
Mœnia disjeci; vel cum [n] Tenedónque, ſuóque
[o] Eëtioneâs implevi ſanguine Thebas.
Vel cùm purpureus populari cæde [p] Caycus
Fluxit; opúſque meæ bis ſenſit [q] Telephus haſtæ.
Hìc quoque tot cæſis, quorum per littus acervos
Et feci, & video, valuit mea dextra, valétque.
Dixit: &, ante actis veluti malè crederet, haſtam
Miſit in adverſum [r] Lyciâ de plebe Menœten:
Loricámque ſimul, ſubjectáque pectora rupit.
Quo plangente gravem moribundo vertice terram,
Extrahit illud idem calido de vulnere telum:

INTERPRETATIO.

ſine plagâ: neque tertius mucro potuit vulnerare Cygnum ſe exhibentem. Non aliter excanduit, quàm taurus Circo ſpatioſo, cùm incurrit cerua fulminea in veſtes purpureas ſua irritamenta, & ſentit impetum deceptum. Reſpicit tamen num ferrum haſtæ lapſum ſit. Ligno affixum erat. Mea igitur dextra eſt infirma: atque emiſit in uno, vires quibus pollebat. Nam profectò fortis fuit, vel cùm primus dirui muros Lyrnaſios; vel cùm ſparſi Tenedon, & Thebas Eëtioneas ſuo ſanguine; vel cùm Caycus fluxit ruber cruore populari, & Telephus bis expertus eſt vim meæ lanceæ. Manus mea etiam hic potens fuit, tot interfecit, quorum feci cumulos per littus & cerno; atque fortis eſt. Dixit; & quaſi parùm conſideret antè factis, impulit haſtam in adverſum Menœten, ex plebe Lyciâ, atque transfixit ſimul thoracem, & pectus ſubjectum. Quo obnunte & percutiente durum ſolum capite, eripit illud idem haſtile ex vulnere calido,

NOTÆ.

[k] *Pœniceas*] Effigies hominum coccineis ſeu rutilis indutas veſtibus, quas ſtramento aut fœno farciebant, tauris in arena objectare ſunt ſoliti, quo eos ad pugnam irritarent.

[l] *Uno*] Cycno *ſcilicet*.

[m] *Lyrneſia*] Fuit Lyrneſſus urbs Troadis Hippodamiæ Briſeidos patria; de qua multa in præcedentibus vidimus.

[n] *Tenedon*] Quæ inſula Trojano littori oppoſita, decennali illo bello cum multis aliis à Græcis fuit direpta.

[o] *Eëtioneas*] Thebas dicit Ciliciæ, in quibus regnavit Eëtion Andromaches pater: pro Trojanis enim arma ſumſerunt.

[p] *Caycus*] Fluvius Myſiæ; nam & hanc regionem Græci cum multis aliis, ne Trojanis auxilio eſſent, devaſtarunt.

[q] *Telephus*] Herculis fuit filius ex Auge nymphâ, Myſorum rex, qui cùm Græcos ad Trojam proficiſcentes tranſitu prohiberet ab Achille eſt vulneratus. Inſanabile erat vulnus; quamobrem ille ad oraculum confugit à quo, eâdem quâ vulneratus fuerat haſtâ ſanandum eſſe vulnus edoctus, Achilli reconciliatus cuſpidis ærugine priſtinæ valetudini reſtitutus eſt.

[r] *Lyciâ*] Nam & Lycij, tametſi in diverſâ orâ & ad Mediterraneum ſiti, Trojanis auxilio erant.

Atque ait; Hæc manus eſt, hæc, quâ modò vicimus, haſtâ.
Utar in hunc iiſdem: ſit in hoc precor exitus idem.
Sic fatus, Cygnúmque petit, nec [f] fraxinus errat:
Inque humero ſonuit non evitata ſiniſtro.
Inde, velut muro, ſolidâve à caute, repulſa eſt.
Qua tamen ictus erat, ſignatum ſanguine Cygnum
Viderat, & fruſtrà fuerat gaviſus, Achilles.
Vulnus erat nullum: ſanguis fuit ille Menœtæ.
Tum verò præceps curru fremebundus ab alto
Deſilit: & nitido ſecurum cominùs hoſtem
Enſe petens, parmam gladio, galeámque cavari
Cernit, & in duro lædi quoque corpore ferrum.
Haud tulit ulterius: clypeóque adverſa reducto
Ter quater ora viri, capulo cava tempora pulſat.
Cedentíque ſequens inſtat: [t] turbátque, ruítque.
Attonitóque negat requiem. pavor occupat illum:
Ante oculóſque natant tenebræ: retróque ferenti
Averſos paſſus medio lapis obſtitit arvo.
Quem ſuper impulſum reſupino pectore Cygnum
Vi multâ vertit, terræque adflixit Achilles.
Tum, clypeo genibúſque premens præcordia duris,
Vincla trahit galeæ. quæ preſſo ſubdita mento
Elidunt fauces; & reſpiramen itérque
Eripiunt animæ. victum ſpoliare parabat:

INTERPRETATIO.

atque, inquit, Hac eſt dextra, hac eſt lancea, quâ modò vicimus; Utar in hunc iiſdem, oro idem ſit ſucceſſus contra hunc. Sic loquutus, & petit Cygnum, neque haſta aberrat, atque non eluſa ſtrepitum edidit in ſiniſtro humero. Inde repulſa eſt tanquam à muro aut rupe firmâ. Achilles tamen adverterat Cygnum infectum ſanguine quâ parte tactus fuerat, & in caſſum lætatus erat. Plaga nulla erat; ille fuit ſanguis Menœtæ. Tum verò furens præceps deſcendit ab excelſo curru, atque petens cominùs gladio coruſco hoſtem tutum, videt ſcutum atque caſſidem penetrari gladio, & ferrum etiam retundi in rigido corpore. Non amplius paſſus eſt, & clypeo repetito ter quater percutit vultum viri, & depreſſa tempora capulo. Atque perſequens urget cedentem, atque turbat, & agit, & recuſat quietem exterrito. Pavor illum corripit, & caligo obverſatur oculis: & ſaxum in medio campo obſtitit retrò ferenti averſos greſſus. Super quem Achilles dejecit magno niſu impulſum Cygnum pectore reſupino, atque in terram dedit. Tum urgens pectus clypeo & validis genibus, trahit retinacula caſſidis, quæ ſubjecta mento preſſo frangunt gulam, atque tollunt ſpiritum & viam anhelitûs. Volebat exuere victum.

NOTÆ.

[f] *Fraxinus*] Haſta ex fraxino deciſa.

[t] *Turbat*] Etiamnum hodie nonnullos dicunt carminibus & amuletis ita adversùs vim omnem quæ eminus paretur eſſe præmunitos, ut niſi cominus opprimendo & ſuffocando ſuperari queant. Quanquam per virtutem inviolabiles ſuos heroas finxiſſe veteres magis crediderim.

Arma relicta videt. corpus Deus æquoris albam
Contulit in [u] volucrem; cujus modò nomen habebat.
IV. V. Hic labor, hæc requiem multorum pugna dierum
Attulit: & positis pars utraque substitit armis.
Dúmque vigil Phrygios servat custodia muros;
Et vigil [x] Argolicas servat custodia fossas:
Festa dies aderat; quâ Cygni victor Achilles
Pallada vittatæ placabat sanguine vaccæ.
Cujus ut imposuit [y] prosecta calentibus aris;
Et Dîs acceptus penetravit in æthera nidor;
Sacra tulêre suam: [z] pars est data cætera mensis.
Discubuêre toris proceres; & corpora [a] tostâ
Carne replent: vinóque levant curásque sitímque.
Non illos citharæ, non illos carmina vocum,
Longáve multifori delectat tibia buxi:
Sed noctem sermone trahunt: [b] virtúsque loquendi
Materia est. pugnam referunt hostísque suámque.
[c] Inque vices adita atque exhausta pericula sæpe
Commemorare juvat. quid enim loqueretur Achilles?
Aut [d] quid apud magnum potiùs loquerentur Achillem?

INTERPRETATIO.

advertit arma relicta. Deus maris mutavit corpus in avem candidam, cujus modò habebat nomen.

IV. V. *Hic labor, hoc certamen caussa fuit induciarum multorum dierum; & pars utraque requievit, omissis armis. Et dum vigil præsidium custodit mœnia Trojana; & vigil custodia servat munitiones Græcas, festa dies erat, quâ Achilles victoriâ potitus adversùs Cygnum sacrum faciebat Minervæ sanguine vaccæ vittatæ. Cujus postquam imposuit exta calidis altaribus, & nidor Diis gratus pervenit in cœlum, sacra habuerunt suam partem: reliqua est adhibita mensis. Accubuerunt excelsis lectis; & satiaverunt corpora carnibus assis, & leniunt mero & solicitudines & sitim. Neque lyra, neque carmina cantata, vel longa tibia buxi multiferi illos oblectat: sed transigunt noctem colloquiis; atque virtus est materia discursus. Narrant certamina hostium atque sua. Atque gratum est vicissim narrare discrimina crebrò tentata atque exacta. Quid enim diceret Achilles? vel quid potiùs memorarent apud magnum Achillem?*

NOTÆ.

[u] *Volucrem*] Cygnum *scilicet*, cujus alitis Cygnum alium Stheneli filium lib. 2. formam quoque induisse vidimus. Ex hâc autem transmutatione, post fata maximè vivere bonos, quorum virtutibus nihil ampliùs aut invidia aut inimicorum impetus possint detrahere, pronum est mente consequi.

[x] *Argolicas*] Fuit Argolis regio Peloponnesi, quæ pro totâ Græciâ, sicuti & ejus populi pro omnibus Græcis, nonnunquam sumitur.

[y] *Prosecta*] Exta dicit quæ primò resecta Diis adolebant.

[z] *Pars est data*] Solebant enim veteres sacrificiis peractis ad epulas & convivia sese convertere, Deorum laudem cum lætitiâ celebrantes.

[a] *Tostâ*] Namque elixâ heroïcis temporibus non vescebantur.

[b] *Virtus*] Utinam verò nostris hominibus plerisque, quod Ethnicis solenne fuit, alicujus momenti esse videretur.

[c] *Inque vices*] Sua quisque suo ordine commemorabat.

[d] *Quid apud*] Quando eveniet istud inter Christianos plurimos, ut, suæ originis memores, lædi se credant, cùm turpe quid coram illis, aut admittitur, aut narratur?

Proxima præcipuè domito victoria Cygno
In sermone fuit. visum mirabile cunctis;
Quòd juveni corpus nullo penerrabile relo,
Invictúmque ad vulnera erat, ferrúmque rerebat.
Hoc ipsum Æacides, hoc mirabantur [e] Achivi.
Cùm sic [f] Nestor air: Vestro fuir unicus ævo
Contemror ferri, nullóque forabilis ictu
Cygnus. ar ipse olim patienrem vulnera mille
Corpore non læso [g] Perrhæbum [h] Cænea vidi:
Cænea Perrhæbum; qui factis inclytus [i] Orhryn
Incoluir. quóque id mirum magis esset in illo;
Fœmina natus erat. monstri novirate moventur,
Quisquis adest: narrétque rogant. quos inter Achilles,
Dic age, [k] (nam cunctis eadem est audire voluntas)
O facunde senex, ævi prudentia nostri;
Quis fuerit Cæneus, cur in [l] conrraria versus;
Quâ tibi miliriâ, cujus certamine pugnæ
Cognitus; à quo sir victus, si victus ab ullo est.
Tum senior: Quamvis obster mihi tarda vetustas;
Mulráque me fugiant primis spectata sub annis;
Plura tamen memini: nec, quæ magis hæreat illâ,
Pectore res nostro est, inter bellique domíque

INTERPRETATIO.

Ultima victoria præsertim victo Cygno commemorata fuit. Visum mirabile omnibus quòd corpus esses juveni nullo jaculo violabile, neque plagis obnexium, atque ferrum retunderet. Æacides hoc mirabatur, Græci hoc admirabantur: cùm ita Nestor loquitur, Cygnus fuit solus vestrâ ætate securus ferri, & nullo ictu penetrabilis. At ego quondam adspexi Ceneum Perrhabum ferentem mille ictus corpore illæso: qui celeberrimus actis frequentavit Othryn: & ut illud magis esset stupendum in eo, natus erat fœmina. Quicumque adest tanguntur novitate prodigij, atque orant ut referat. Inter quos Achilles, Narra quæso, ò diserte senex, prudentia nostri sæculi, (nam omnes cupiunt cognoscere eadem) quis fuerit Ceneus; quamobrem in aliam formam mutatus; quo bello; cujus contentionis discrimine tibi cognitus; à quo sit superatus; si à quoquam est domitus. Tum senex, Quanquam mihi obsit longa senectus, multorúmque sim oblitus quæ vidi primâ ætate, recordor tamen plurimorum: neque est quicquam quod tenaciùs affixum sit memoriæ nostræ inter tot facta pace & bello, quàm illud.

NOTÆ.

[e] *Achivi*] Græci, qui & Achæi ab Achaiâ quam incoluerunt.

[f] *Nestor*] Nelei fuit filius, rex Pyli, ætate, eloquentiâ & prudentiâ suâ clarus.

[g] *Perrhabum*] Fuerunt Perrhæbi Thessaliæ populi, qui, à Lapithis devicti, in Pindi montana confugerunt.

[h] *Canea*] Elati Lapitharum regis fuit filia, in marem mutata Cænis; cujus ex Poëtâ jucundiùs poteris cognoscere historiam.

[i] *Othryn*] Qui mons est Thessaliæ.

[k] *Nam cunctis*] Satis credis Græcorum Romanis perspectam fuisse urbanitatem, quæ nescio quam, ut vocant, Christianorum plurimorum *Charitatem* superet? Re ipsâ homines saltem fuerunt Ethnici; nostri plerique fictis nominibus superbiunt; atque verbis inanibus maxima quæque agunt.

[l] *Contraria*] In marem.

Acta tot. ac si quem potuit spatiosa senectus
Spectatorem operum multorum reddere ; vixi
Annos [m] bis centum : nunc tertia vivitur ætas.
Clara decore fuit proles Elateïa Cænis,
Thessalidum virgo pulcherrima ; pérque propinquas,
Pérque tuas urbes (tibi enim popularis, Achille)
Multorum frustra votis optata procorum.
Tentasset Peleus thalamos quoque forsitan illos ;
Sed jam aut contigerant illi connubia matris,
Aut fuerant promissa, tuæ. nec Cænis in ullos
Denupsit thalamos : secretáque littora carpens
Æquorei vim passa Dei est. [n] ita Fama ferebat.
Utque novæ Veneris Neptunus gaudia cepit ;
Sint tua vota licet, dixit, secura repulsæ ;
Elige quid voveas. eadem hoc quoque Fama ferebat.
Magnum, Cænis ait, facit hæc injuria votum,
Tale pati nil posse mihi. da fœmina ne sim :
Omnia præstiteris. [o] graviore novissima dixit
Verba sono : poterátque viri vox illa videri :
Sicut erat. nam jam voto Deus æquoris alti
Annuerat : dederátque super ; ne saucius ullis
Vulneribus fieri, ferróve occumbere posset.
Munere lætus abit : studiísque virilibus ævum

INTERPRETATIO.

Et si longa vetustas potuit præstare aliquem testem multorum factorum, vixi annos ducentos ; nunc tertia ætas agitur. Cænis Elati filia inclyta fuit formâ puella pulcherrima Thessalarum : & frustrà fuit potita votis multorum procorum per urbes vicinas, & per tuas, Achille. námque tibi fuit *popularis. Fortè etiam Peleus petiisset illos thalamos : sed aut jam illi obtigerant conjugia genitricis tuæ, aut fuerant concessa. Neque Cænis nupta est in ullos thalamos ; atque ambulans in littore remoto compressa est à Deo maris potenti. Sic rumor increbruerat. Et postquam Neptunus potitus est voluptate nova Veneris, Tua desideria, inquit, conceditur, sint tuta ab omni repulsâ, Dispice quid cupias. Idem rumor etiam istud prædicabat. Hoc dedecus, inquit Cænis facit magnum votum, me nihil posse pati simile. Fac ne sim fœmina, omnia feceris. Protulit ultimas voces voce majore, atque ille sonus poterat videri masculi, qualis erat. Nam jam Deus profundi maris audierat vota ; atque insuper fecerat, ne posset vulnerari ullo modo, vel occidi ferro. Hilaris dono discedit ; atque Atracius transigit ætatem*

NOTÆ.

[m] *Bis centum*] Ut ita falsos liqueat qui tres Nestoris ætates per 30 annorum secula minora metiuntur ; nisi ipse Poëta falsus est.

[n] *Ita fama*] Ecce prudentiam senis, qui certa quæ satis non videbantur ad famæ fidem remittit.

[o] *Graviore*] Quia in marem mutata : hoc est, quia effœminatus qui erat, graviores viri mores induit. Quâ ex fabulâ ab hominis voluntate pendere per Deum ipsum quæcumque ad bonum suum spectant non malè colligas. Namque Deus volentem à se non modò non destituit, quin insuper ut ea velit porrò quæ ipse facit, hortatur.

Exigit [p] Atracides, [q] Peneïaque arva peterrat.
Duxerat [r] Hippodamen [f] audaci Ixione natus:
[t] Nubigenásque feros, positis ex ordine mensis,
Arboribus tecto discumbere jusserat antro.
Hæmonij proceres aderant; aderamus & ipsi:
Festáque confusa resonabat regia turba.
Ecce canunt [u] Hymenæon & [x] ignibus atria fumant:
Cinctáque adest virgo matrum nuruúmque catervâ
Præsignis facie. felicem diximus illa
Conjuge Pirithoum: quod pœnè [y] fefellimus omen.
Nam tibi, sævorum sævissime Centaurorum
Euryte, quàm vino pectus, tam virgine visa
Ardet: & ebrietas [z] geminata libidine regnat.
Protinus eversæ turbant convivia mensæ:
Raptatúrque comis per vim nova nupta prehensis.
Eurytus Hippodamen, alij, quam quisque probarant,
Aut poterant, rapiunt: captæque erat urbis imago.
Fœmineo clamore sonat domus. ocius omnes
Surgimus: & primus, Quæ te vecordia, Theseus,
Euryte, pulsat, ait; qui me vivente lacessas
[a] Pirithoum, violésque duos ignarus in uno?

INTERPRETATIO.

studiis virilibus, & exspatiatur per campos Peneïos. Filius temerarij Ixionis duxerat Hippodamen, atque curaverat sævos nubigenas discumbere mensis ex ordine constitutis in speluncâ velatâ arboribus. Thessali principes coïerant; nos quoque aderamus: atque aula festa personabat confusâ turbâ. Ecce cantant Hymenæum; atque atria fumant ignibus: & puella vultu pulcherrima accedit stipata turbâ matronarum & puellarum. Beatum prædicavimus Pirithoum illâ uxore: quod præsagium propè falsum fuit. Namque Euryte, crudelissime crudelium Centaurorum, tam tibi cor uritur puellâ conspectâ quàm mero; & ebrietas duplicata libidine imperium tenet. Continuò mensæ dejectæ fœdant convivia; atque recens nupta trahitur per vim capillis correptis. Euritus tollit Hippodamen, alij quam quisque laudaverant, aut poterant rapere: atque erat species urbis direptæ. Domus personat ululatibus muliebribus. Confestim omnes exsurgimus: atque prior Theseus, Quæ, inquit, vesania te urget, Euryte, qui me vivo lædas Pirithoum, atque nescius duos violes in uno?

NOTÆ.

[p] *Atracides*] *Cæneus Thessalus*: fuit enim *Atrax* seu *Atracia* Thessaliæ oppidum.

[q] *Peneia*] Per quæ Peneus Thessaliæ fluvius volvitur.

[r] *Hippodamen*] Jam exponit Nestor quâ militiâ Cæneum cognoverit.

[f] *Audaci*] Pirithoum dicit Ixionis filium; qui quidem Ixion Junonem etiam de stupro interpellare est ausus; quâ re à Jove intellectâ nubem illi Junonis specie supposuit, unde nati Centauri.

[t] *Nubigenas*] Centauros nube genitos.

[u] *Hymenæon*] Nuptiale carmen frequentabant: Hymenæúmque nuptiarum Deum celebrabant.

[x] *Ignibus*] Qui aris adhibiti.

[y] *Fefellimus*] Propter ortam rixam deinde & pugnam.

[z] *Geminata*] Nam Baccho & Venere inebriati. Quæ duo numina quantum prodesse possint hominibus qui illa suspiciunt, vel ex hac fabulâ liquet.

[a] *Pirithoum*] Proverbio etiam cognita Thesei & Pirithoi mutua amicitia.

Neve ea magnanimus frustra memoraverit heros;
Submovet instantes: raptámque furentibus aufert.
Ille nihil contrà: neque enim defendere verbis
Talia facta potest: sed vindicis ora protervis
Insequitur manibus, generosáque pectora pulsat.
Fortè fuit juxta signis extantibus asper
Antiquus crater, quem vastum vastior ipse
Sustulit [b] Ægides; adversáque misit in ora.
Sanguinis ille globos pariter, cerebrúmque, merúmque;
Vulnere & ore vomens, madidâ resupinus arenâ
Calcitrat. ardescunt germanâ cæde [c] bimembres:
Certatímque omnes uno ore, Arma, arma, loquuntur.
Vina dabant animos: & primâ pocula pugnâ
Missa volant, fragilésque cadi, curvíque lebetes:
Res epulis quondam, nunc bello & cædibus, aptæ.
Primus [d] Ophionides Amycus [e] penetralia donis
Haud timuit spoliare suis; & primus ab æde
Lampadibus densum rapuit [f] funale coruscis:
Elatúmque altè, veluti qui candida tauri
Rumpere sacrificâ molitur colla securi;
Illisit fronti [g] Lapithæ Celadontis: & ossa
Non agnoscendo confusa reliquit in ore.
Exsiluêre oculi; disjectísque ossibus oris,
Acta retro maris, medióque infixa palato est.

INTERPRETATIO.

Neve heros fortissimus nequicquam ea dixerit, repellit violentos, atque avellit sublatam furentibus. Ille nihil contrà: neque enim potest tueri vocibus ejusmodi facinora: sed insurgit in vultum ultoris manibus temerariis, & impetum facit contra magnanimum pectus. Fortè propè fuit vetus crater, duris signis prominentibus, quem magnum ipse major Ægides corripuit, atque jecit in faciem adversam. Ille eructans simul grumos sanguinis, & cerebrum, & vinum per os atque per plagam, resupinus percutit terram humidam calcibus. Omnes biformes Centauri *incensi nece fratris, certatim uno ore clamant, ad arma, ad arma. Merum augebat animos: atque primo certamine pocula jacta, & cadi fragiles, & cavi lebetes, res olim idonea conviviis, nunc bello & cadibus, volant. Amycus Ophionides primus non veritus est tollere munera sua ex penetralibus; atque primus sustulit ex sacrario candelabrum instructum lucernis splendentibus: & missis altè sublatum in frontem Lapitha Celadontis, veluti qui conatur frangere cervicem albam tauri sacrificâ bipenni: atque reliquit ossa quassata in facie non agnoscendâ. Oculi sunt eruti, & ossibus oris sparsis, naris retro pressa est, atque infixa medio palato.*

NOTÆ.

[b] *Ægides*] Theseus Ægæi filius.

[c] *Bimembres*] Centauri biformes, mediâ parte homines, alterâ equi.

[d] *Ophionides*] Ophionis filius.

[e] *Penetralia*] Sacrarium dicit, seu locum ubi sacra reponerentur; sacrificia etiam peragerentur.

[f] *Funale*] Lychnuchum aut candelabrum intelligo, de laqueari fortè pendentem.

[g] *Lapitha*] Thessaliæ fuerunt populi Pindum & Othryn montes præsertim incolentes, Pirithoi olim imperio parentes.

Hunc pede convulso mensæ [h] Pellæus acernæ
Stravit humi Belates, dejecto in pectora mento:
Cúmque atro mistos sputantem sanguine dentes,
Vulnere Tartareas geminato mittit ad umbras.
Proximus ut steterat, spectans altaria vultu
Fumida terribili, Cur non, ait, utimur istis?
Cúmque suis Gryneus immanem sustulit aram
Ignibus, & medium Lapitharum jecit in agmen;
Depressítque duos, Brotean, & Orion. Orio
Mater erat Mycale: [i] quam deduxisse canendo
Sæpè reluctanti constabat cornua Lunæ.
Non impune feres, teli modò copia detur,
Dixerat Exadius. telique habet instar, in altâ
Quæ fuerant pinu, votivi cornua cervi.
Figitur huic duplici Gryneus in lumina ramo:
Eruitúrque oculos. quorum pars cornibus hæret:
Pars fluit in barbam; concretáque sanguine pendet.
Ecce rapit mediis flagrantem Rhœtus ab aris
[k] Primitium torrem: dextrâque à parte Charaxi
Tempora perfringit fulvo protecta capillo.
Correpti rapidâ, veluti seges arida, flammâ
Arserunt crines: & vulnere sanguis inustus
Terribilem stridore sonum dedit; ut dare ferrum
Igne rubens plerúmque solet, quod forcipe curvâ
Cùm faber eduxit, lacubus demittit. at illud
Stridet: & in trepidâ submersum sibilat undâ.

INTERPRETATIO.

Belates Pellæus, pede mensæ acernæ extracto, hunc dejecit in terram, mento excusso in pectus: atque ictu repetito dimittit ad Manes inferos, exspuentem dentes confusos cum nigro sanguine. Gryneus cùm proximus esset, adspiciens aram fumantem oculis atrocibus, Quamobrem, inquit, non utimur istis? atque sustulit ingens altare cum suis ignibus, & immisit in mediam turbam Lapitharum; & protrivit duos, Brotean & Orion. Orius matrem habebat Mycalen; quam certum erat crebrò subtraxisse incantationibus cornua Lunæ resistenti. Non discedes inultus, modò inveniam aliquod telum, dixerat Exadius: atque invenit præstantiam armorum in cornibus cervi votivi, quæ pendebant ab excelsâ pinu. Gryneus figitur ab eo duplici ramo in oculos; atque iis privatur; quorum pars hæret cornibus; pars fluit in barbam, & coagulata sanguine pendet. Ecce Rhœtus tollit ex medio altari magnum stipitem ardentem; & mulcat à dextrâ parte tempora Charaxi obducta flavis crinibus. Coma incensa igne fervido flagravit sicuti messis sicca: & sanguis adustus ictu strepitum fecit horrendum crepitando, qualem ferè ferrum candens consuevit reddere, quod cùm faber extraxit forcipe aduncâ injicit in labrum. At illud mersum crepitat, atque sibilat in aquâ tremente.

NOTÆ.

[h] *Pellæus*] Pellâ Thessaliæ urbe, ut vero simile est, oriundus: quanquam plures Pellæ fuerunt.

[i] *Quam*] Ad id alludit quòd veneficiis & incantationibus infames præsertim mulieres Thessalæ.

[k] *Primitium*] Majorem.

Saucius hirſutis avidum de crinibus ignem
Excutit: ínque humeros limen tellure revulſum
Tollit, onus plauſtri: quod ne permittat in hoſtem,
Ipſa facit gravitas. ſocium quoque ſaxea moles
Oppreſſit ſpatio ſtantem propiore Cometem:
Gaudia nec retinet Rhœtus: Sic comprecor, inquit,
Cætera ſit fortis caſtrorum turba tuorum;
Semicremóque novat repetitum ſtipite vulnus:
Térque quatérque gravi juncturas verticis ictu
Rupit: & in liquido ſederunt oſſa cerebro.
Victor ad Evagrum, Corythúmque, Dryantáque tranſit.
E quibus ut primâ tectus lanugine malas
Procubuit Corythus; Puero quæ gloria fuſo
Parta tibi eſt? Evagros ait. nec dicere Rhœtus
Plura ſinit: rutiláſque ferox in aperta loquentis
Condidit ora viri, pérque os in pectora, flammas.
Te quoque, ſæve Drya,[l] circum caput igne rotato
Inſequitur: ſed non in te quoque conſtitit idem
Exitus. aſſiduæ ſucceſſu cædis ovantem,
Qua juncta eſt humero cervix, ſude[m] figis obuſtâ.
Ingemuit, duróque ſudem vix oſſe revellit
Rhœthus; & ipſe ſuo madefactus ſanguine fugit.
Fugit & Orneûs, Lycabáſque, & ſaucius armo
Dexteriore Medon, & cùm Piſenore Thaumas:
Quique pedum nuper certamine vicerat omnes
Mermeros; accepto nunc vulnere tardiùs ibat:

INTERPRETATIO.

Vulneratus excutit ignem rapacem de comâ hiſpidâ; atque tollit in humeros ſaxum ex terrâ extractum, onus plauſtri, quod ne jaciat in hoſtem ipſa gravitas prohibet. Pondus lapidis oppreſſit etiam Cometem propiùs ſtantem. Neque Rhœtus diſſimulat lætitiam. Ita oro, ait, ſit validum reliquum agmen tuorum ſociorum, atque geminat plagam renovatam torre ſeminuſto. & perfregit terque quaterque commiſſuras capitis ſævo ictu, & oſſa manſerunt in fluido cerebro. Victor tranſit ad Evagrum, Corythúmque, atque Dryanthem: è quibus poſtquam Corythus velatas habens maxillas primâ lanugine humi ſtratus eſt, Qua laus tibi comparata, inquit Evagrus, adoleſcente proſtrato? Neque Rhœtus patitur plura proferre: atque ſævus immiſit ignes coruſcos in os apertum viri loquentis, & per os in pectus. Perſequitur te etiam, crudelis Drya, flammâ circum caput actâ: verùm ſucceſſus non fuit etiam idem in te: vulnerat perticâ pruſtâ triumphantem ſucceſſu cædis continuæ quâ parte *collum commiſſum eſt humero. Rhœtus ingemuit, vixque excuſſit perticam eſſe rigido, & ipſe conſperſus ſuo ſanguine profugit. Recedit etiam Ornêus, atque Lycabas, & Medon vulneratus humero dextro, itémque Thaumas cum Piſenore, atque Mermerus, qui nuper ſuperaverat omnes certamine pedum, jam plagâ impactâ ſegniùs incedebat,*

NOTÆ.

[l] *Circum caput*] Quo motu gravior & paratior fit ictus.

[m] *Figis*] Dryantem alloquitur, cujus quoque Homerus meminit.

Et

Et Pholus, & Melaneus, & Abas prædator aprorum:
Quique suis frustra bellum dissuaserat augur
Astylos. ille etiam metuenti vulnera Nesso,
Ne fuge; ad Herculeos, inquit, [n] servaberis arcus.
At non Eurynomus, Lycidásque, & Areos & Imbreus
Effugêre necem: quos omnes dextra Dryantis
Perculit adversos. adversum tu quoque, quamvis
Terga fugæ dederas, vulnus, Crenæe, tulisti.
Nam grave [o] respiciens inter duo lumina ferrum,
Quà naris fronti committitur, accipis, imæ.
In tanto fremitu ductis sine fine jacebat
Sopitus vinis, & inexpertectus Aphidas:
Languentíque manu [p] carchesia mista tenebat,
Fusus in [q] Ossææ villosis pellibus ursæ.
Quem procul ut vidit frustra nulla arma moventem,
Inserit [r] amento digitos, Miscendáque, dixit,
Cùm Styge vina bibas, Phorbas. nec plura moratus
In juvenem torsit jaculum: ferratáque collo
Fraxinus, ut casu jacuit resupinus, adacta est.
Mors caruit sensu: plenóque è gutture fluxit
Inque toros, ínque ipsa niger catchesia sanguis.
Vidi ego Petræum conantem evellere terrâ
Glandiferam quercum: quam dum complexibus ambit;

INTERPRETATIO.

& Pholus, & Melaneus, & Abas venator aprorum, & Astylus vates, qui nequicquam dehortatus erat suos à pugnâ. Ille quoque dixit Nesso sibi caventi à vulneribus, Ne aufugias, servaberis arcui Herculeo. At Eurynomus, & Lycidas, & Arcus, & Imbreus, non vitaverunt mortem, quos omnes oppositos dextra Dryantis prostravit. Tu quoque Crenæe, quanquam terga verteras in fugam, accepisti plagam in parte anteriore; nam retrò spectans accipis ferrum inter duos oculos quà nasus jungitur infimæ fronti. Aphidas, mero hausto sine modo, stratus erat somno victus neque excitatus tanto strepitu, atque tractabat manu sopitâ carchesia temperata, porrectus super pelle hispidâ ursæ Ossææ. Quem Phorbas ut adspexit procul, nequicquam bello carensem, aptat amentum digitis, atque, inquit, Haurias merum cum Styge: neque diutiùs cunctatus, jecit hastile in virum; cúmque fortè stratus esset resupinus, jaculum infixum est collo. Mors fuit sine sensu; atque cruor ater manavit ex collo in lectos, inque ipsa pocula. Ipse vidi Petræum nitentem revellere solo quercum glandiferam; quam dum complectitur,

NOTÆ.

[n] *Servaberis*] Jam Nessum illum Dejaniræ vim parantem ab Hercule interfectum vidimus.

[o] *Respiciens*] Ad historiam fortè alludit quam refert Quintilianus. Pomponius quidam vulnus in ore acceperat, quod Cæsari ostentabat: *Ne unquam igitur*, inquit ille, *fugiens respexeris.*

[p] *Carchesia*] Eo nomine appellantur pocula procera, & circa mediam partem compressa, quorum ansæ à summo ad imum pertinent. Carchesium autem hoc in loco pro vino ipso positum.

[q] *Ossææ*] Ex Ossâ monte petitæ.

[r] *Amento*] Lorum erat, quo jaculum medium, seu hasta, ut jaci longiùs posset, religabatur.

Et quatit huc illuc, labefactáque robora jactat,
Lancea Pirithoi costis immissa Petræi
Pectora cum duro luctantia robore fixit.
Pirithoi virtute Lycum cecidisse ferebant:
Pirithoi cecidisse Chromin. sed uterque minorem
Victori titulum, quam Dictys Helópsque, dederunt.
Fixus Helops jaculo, quod pervia tempora fecit;
Et missum à dextrâ lævam penetravit in aurem.
Dictys ab ancipiti delapsus acumine montis,
Dum fugit instantem trepidans Ixione natum,
Decidit in præceps: & pondere corporis ornum
Ingentem fregit; suáque induit ilia fractæ.
Ultor adest Aphareus: saxúmque è monte revulsum
Mittere conatur. conantem stipite querno
Occupat Ægides; cubitíque ingentia frangit
Ossa: nec ulteriùs dare corpus inutile leto
Aut vacat, aut curat: tergóque Bianoris alti
Insilit, [f] haud solito quenquam portare, nisi ipsum:
Opposuítque genu costis: prensámque sinistrâ
Cæsariem retinens, vultum, minitantiáque ora
[g] Robore nodoso, prædurá que tempora fregit.
Robore Nedymnum, jaculatorémque Lycotan
Sternit, & immissâ protectum pectora barbâ
Hippason, & summis exstantem Riphea silvis;
Tereáque, Hæmoniis qui prensos montibus ursos
Ferre domum vivos, indignantésque solebat.

INTERPRETATIO.

& huc illuc impellit, atque agitat arborem concussam, hasta Pirithoi impacta costis Petræi, commisit pectora pugnantia cum rigido ligno. Aiebant Lycum peremtum viribus Pirithoi, Pirithoi quoque Chromin: sed uterque minorem laudem attulerunt quàm Dictys & Helops. Helops fossus fuit hastili, quod transegit tempora, & impulsum à dextrâ pervasit in aurem sinistram. Dictys delapsus à dubio vertice montis dum pavidus vitat filium Ixionis urgentem, cecidit in præruptum, & rupit vastam ornum gravitate corporis; atque ejus latera affixa rupta. Aphareus vindex adest, atque nititur jacere lapidem ex monte extractum. Ægides prævertit nitentem vecte querno, atque quassat vasta ossa cubiti; neque ampliùs moratur, aut conceditur mittere Orco corpus mutilum: atque sese immittit dorso excelsi Bianoris, non assueto quemquam vehere præter ipsum: & pressit costas genibus, atque comprimens jubas sinistrâ correptas, quassavit faciem atque vultum minitantem, & tempora rigida clavâ nodosâ. Prosternit clavâ Nedymnum, & Lycetan jaculatorem, & Hippasum habentem pectus velatum barbâ promissâ, & Ripheum manentem in altis silvis, & Tereum, qui consueverat portare domum ursos vivos atque ringentes, correptos in montibus Thessalis.

NOTÆ.

[f] *Haud solito*] In duplici Centaurorum naturâ ludit Naso.

[g] *Robore*] Clavâ nodis plenâ.

Haud tulit utentem pugnæ successibus ultra
Thesea Demoleon: solidóque revellere dumo
Annosam pinum magno molimine tentat.
Quod quia non potuit, præfractam misit in hostem.
Sed procul à telo Theseus veniente recessit,
Pallados admonitu. [u] credi sic ipse volebat.
Non tamen arbor iners cecidit: Nam Crantoris alti
Abscidit jugulo pectúsque humerúmque sinistrum.
Armiger ille tui fuerat genitoris, Achille:
Quem [x] Dolopum rector bello superatus Amyntor
Æacidæ dederat pacis pignúsque fidémque.
Hunc procul ut fœdo disjectum vulnere Peleus
Vidit, At inferias, juvenum gratissime Crantor,
Accipe, ait. validóque in Demoleonta lacerto
Fraxineam misit, [y] mentis quoque viribus, hastam.
Quæ laterum cratem perrumpit: & ossibus hærens
Intremuit. trahit ille manu sine cuspide lignum:
Id quoque vix sequitur. cuspis pulmone retenta est.
Ipse dolor vires animo dabat. æger in hostem
Erigitur: pedibúsque [z] virum proculcat equinis.
Excipit ille ictus galeâ clypeóque sonantes.
Defensátque humeros: prætentáque sustinet arma:
Pérque armos uno [a] duo pectora perforat ictu.

INTERPRETATIO.

Demoleon non passus est ulterius Theseum utentem successibus certaminis; atque nititur extrahere magno conatu spissâ silvâ veterem pinum. Quod quia non potuit, jecit ruptam in hostem. Ast Theseus vitavit telum è longinquo veniens hortatu Minervæ. Ipse volebat sic credi. Arbor non tamen cecidit inutilis; nam revulsit pectus & humerum sinistrum collo excelsi Crantoris. Achille, ille fuerat armiger tui patris, quem Amyntor rex Dolopum bello victus dederat Æacidæ in obsidem & fidem pacis. Cùm Peleus illum procul adspexit laterum horrendo vulnere, At, inquit, inferias accipe, Crantor dilectissime juvenum: atque intorsit in Demoleontem forti brachio, atque etiam animi impetu hastile fraxineum, quod perfregit texturam laterum, atque ossibus infixum contremuit. Ille eripit manu lignum sine mucrone: atque id ægrè cedit. Ferrum retentum est pulmone. Ipse dolor dabat vires animo. Vulneratus insurgit in hostem, & proterit virum pedibus equinis. Ille cludit ictus strepentes casside & clypeo, & tegit humeros, & sustinet arma opposita; & transfigit uno ictu duo pectora per armos.

NOTÆ.

[u] *Credi*] Cautus est admodum Nestor, ut vides. Cæterùm non abs re suprà pectore maximè hæsisse hanc pugnam admonuit: nam fabula prolixa, & multis nominibus implicita.

[x] *Dolopum*] Fuerunt Dolopes Thessaliæ populi, in Phthiotidis extremis finibus; qui nonnunquam etiam pro Græcis sumuntur.

[y] *Mentis*] *Mentis indignatione*: nonnunquam enim sine odio, aut omni etiam animi perturbatione certatur.

[z] *Virum*] Peleum, *scilicet*.

[a] *Duo*] Equi, *scilicet* & hominis: nam Centaurus fuit.

Ante tamen leto dederat Phlegræon; & Hylen
Eminus: Hiphinoum [b] collato Marte, Clanínque.
Additur his Dorylas: qui tempora tecta gerebat
Pelle lupi, sævíque vicem præstantia teli
Cornua vara boum multo rubefacta cruore.
Huic ego, nam vires animus dabat, Aspice, dixi,
Quantum concedant nostro tua cornua ferro:
Et jaculum torsi. quod cùm vitare nequiret,
Oppofuit dextram passuræ vulnera fronti:
Affixa est cum fronte manus. fit clamor: at illum
Hærentem Peleus, & acerbo vulnere victum
(Stabat enim propior) mediam ferit ense sub alvum.
Prosiluit, terrâque ferox sua viscera traxit:
Tractáque calcavit: calcatáque rupit: & illis
Crura quoque impediit; & inani concidit alvo.
Nec te pugnantem tua, [c] Cyllare, forma redemit,
Si modò naturæ formam concedimus illi.
Barba erat incipiens: barbæ color aureus; auréaque
Ex humeris medios coma dependebat in armos.
Gratus in ore vigor: cervix, humeríque, manúsque,
Pectoráque artificum laudatis proxima signis;
Et qua parte viri est: nec equi mendosa sub illâ
Deteriórque viro facies da colla, capútque;
Castore dignus erit. sic tergum sessile, sic stant
Pectora celsa toris: totus pice nigrior atrâ.
Candida cauda tamen: color est quoque cruribus albus.

INTERPRETATIO.

Nihilominus priùs morti opposuerat eminus Phlegræum & Hylen, atque Hiphinoum & Clanin cominus. His adjicitur Dorylas, qui habebat tempora velata pelle lupi, atque cornua vara taurorum usum præbentia duri teli multo sanguine tincta. Ego huic dixi, Vide quantùm tua cornua sint inferiora nostro ferro; atque immisi telum; quod cùm non posset effugere, objecit dextram fronti accepturam plagam. Manus juncta est fronti. Exclamat; at Peleus (nam erat proximus) percutit gladio sub medio ventre illum stantem, & domitum sævâ plagâ. Emicuit, atque ferus raptavit sua interanea, & protrivit raptata, & discerpsit protrita: atque impedivit etiam pedes illis; tum procubuit vacuo ventre. Neque Cyllare, tua pulchritudo vendicavit te certantem, si modo tribuimus pulcritudinem illi natura. Barbam habebat lanuginem; lanuginis color flavus; flavi insuper capilli fluebant ex humeris in armos medios. Jucunda alacritas in vultu, collum, humeri, manus, pectora & partes, quibus est homo, haud absimiles signis probatis artificum. neque equi species culpanda sub illâ formâ, aut pejor homine. Adjice collum & caput, dignus eris Castore; ita dorsum sessile, ita elata pectora consistunt toris; totus nigrior pice atrâ. Attamen cauda alba; color est etiam albus pedibus.

NOTÆ.

[b] *Collato Marte*] Cominus.

[c] *Cyllare*] Fuit & istud nomen equi a Castore domiti: ad quem etiam Poëta alludit, ut mox videbimus.

Multæ illum petiêre suâ de gente; sed una
Abstulit Hylonome: quâ nulla decentior inter
Semiferos altis habitavit fœmina silvis.
Hæc & blanditiis, & amando, & amare fatendo
Cyllaron una tenet. cultus quoque quantus in illis
Esse potest membris, ut sit coma pectine lævis:
Ut modò [d] rore maris, modò se violâve rosâve
Implicet: interdum candentia lilia gestet:
Bisque die lapsis [e] Pagasææ vertice silvæ
Fontibus ora lavet: bis flumine corpora tingat.
Nec, nisi quæ deceant electarúmque ferarum,
Aut humero, aut lateri prætendat [f] vellera lævo.
Par amor est illis: errant in montibus unà:
Antra simul subeunt: & tum [g] Lapitheia tecta
Intrarant pariter; pariter fera bella gerebant.
[h] Auctor in incerto est: jaculum de parte sinistrâ
Venit; & inferiùs, quàm collo pectora subsunt,
Cyllare, te fixit: parvo cor vulnere læsum
Corpore cum toto post tela educta refrixit.
Protinus Hylonome morientes excipit artus:
Impositáque manu vulnus fovet; oráque ad ora
Admovet: atque animæ fugienti obsistere tentat.
Ut videt exstinctum: dictis, quæ clamor ad aures
Arcuit ire meas, telo, quod inhæserat illi,

INTERPRETATIO.

Plurima de gente suâ illum optaverunt; sed sola Hylonome illum devinxit; quâ nulla fœmina formosior mansit inter semibrutos in excelsis silvis. Ista & lenibus verbis, & amando, & amare agnoscendo sola tenet Cyllaron. Ornatus etiam quantus esse licet in istiusmodi artubus; ut capi[lli] sint pectine nitidi, ut nunc se impediat rore marino, nunc violâ aut rosâ, nonnunquam ferat lilia alba, bisque die abluat faciem ad fontes fluentes ex cacumine silvæ Pagasææ, bis lavet corpus flumine: neque tegat aut humeros, aut latus sinistrum nisi pellibus ferarum delectarum. Est illis amor æqualis; vagantur unà per montes: unà etiam intrant speluncas; atque tum simul venerant in ædes Lapitheas, & pariter sæva bella exercebant. Auctor est dubius: Telum actum est à parte sinistrâ; & te vulneravit, Cyllare inferius quàm pectora subjecta sunt collo: Cor destrictum levi plagâ diriguit cum toto corpore post jaculum extractum. Continuò Hylonome excipit membra cadentia, atque fingit plagam manu admotâ, & jungit os ori, & nititur retinere spiritum effluentem. Postquam cognovit esse mortuum, & dixit quæ vocis cratio prohibuit pervenire ad aures meas, jecit se in jaculum quod illum

NOTÆ.

[d] *Rore maris*] Rosmarinus & rosmarinum quoque dic[it]ur: qui frutex est nullibi non obvius.

[e] *Pagasee*] Pagasis Th[essal]iæ Urbi, fontibus a[...] vicinæ.

[f] *Velera*] Pelles, quibus sinistrum latus velasse fingit Poëta.

[g] *Lapitheia*] De quibus suprà, ubi Pirithoi Lapitharum regis celebratæ sunt nuptiæ.

[h] *Auctor*] *Ecce viro stridens alis dilapsa sagitta est:*
Incertum quâ pulsa manu, quo turbine adacta,
Virgilius.

Incubuit: moriénsque suum complexa maritum est.
Ante oculos stat & ille meos: qui sena leonum
Vinxerat inter se connexis vellera nodis
Phæocomes, hominémque simul protectus equúmque.
Codice qui misso, quem vix juga bina moverent
Juncta, Phonoleniden à summo vertice fregit.
Fracta volubilitas capitis latissima: pérque os,
Pérque cavas nares, oculósque, aurésque cerebrum
Molle fluit. veluti concretum vimine querno
Lac solet; útve liquor rari sub pondere cribri
Manat; & exprimitur per densa foramina spissus.
Ast ego, dum parat hunc armis nudare jacentem,
(Scit tuus hoc genitor) gladium spoliantis in ima
Ilia dimisi. Chthonius quoque Teleboásque
Ense jacent nostro. ramum prior ille bifurcum
Gesserat; hic jaculum. jaculo mihi vulnera fecit.
Signa vides: apparet adhuc vetus ecce cicatrix.
[i] Tunc ego debueram capienda ad [k] Pergama mitti:
Tunc poteram magni, si non superare, morari
Hectoris arma meis. illo sed tempore nullus,
Aut puer, Hector erat. nunc me mea deficit ætas.
Quid tibi victorem [l] gemini Periphanta Pyreti;
Ampyca quid referam? qui [m] quadrupedantis Oëcli
Fixit in adverso [n] cornum sine cuspide vultu.

INTERPRETATIO.

transfederat, & moriens amplexa est suum virum. Ille etiam Phaocomes meis oculis obversatur, qui junxerat nodis inter se complicatis sex pelles leonum, velatus simul quâ parte homo & quâ parte equus erat; qui jacto stipite, quem non facilè quatuor boves traherent, divisit Phonoleniden à summo capite. Rotunditas vasta capitis quassata; & tenerum cerebrum emittitur per os, per cavum nasum, & oculos, & aures; ut lac coagulatum consuevit excerni vimine querno; vel uti liquor fluit sub onere rari cribri, & crassus exsudat per spissa foramina. At ego, dum conatur spoliare armis hunc prostratum, abdidi gladium in extrema latera spoliantis. Pater tuus scit istud. Chthonius etiam, & Teleboas occubuerunt nostro gladio. Ille prior instructus erat sude bifidâ, iste jaculo. Me vulneravit jaculo. Cernis vestigia: ecce antiqua cicatrix adhuc conspicitur. Tunc ego debueram mitti ad Trojam eruendam; tunc poteram, si non vincere, at detinere arma fortis Hectoris meis. Verùm illâ tempestate, aut Hector non erat, aut puer erat. Nunc mei anni me destituunt. Cur tibi narrem Periphantem domitorem duplicis Pyreti? cur Ampycem? qui fixit in faciem oppositam Oecli quadrupedantis hastilo sine mucrone.

NOTÆ.

[i] *Tunc ego*] Quia jam nihil possunt senes, jactantiâ sui contemtum, quem maximè metuunt, solent ferè amoliri.

[k] *Pergama*] Eo nomine appellatæ sunt arces Trojanæ, quæ pro Ilio & urbe Trojâ sæpissimè sumuntur.

[l] *Gemini*] Quia Centaurus bimembris.

[m] *Quadruped.*] Equorum more quatuor pedibus currentis.

[n] *Cornum*] Telum ex Cornu arbore.

Vecte [o] Pelethronium Macareus in pectus adacto
Stravit Erygdupum. memini & venabula condi
Inguine, Nesséis manibus conjecta, Cymeli.
Nec tu credideris tantùm cecinisse futura
Ampyciden [p] Mopsum. Mopso jaculante biformis
Occubuit, frustráque loqui tentavit Odites,
Ad mentum linguâ, mentóque ad guttura fixo.
Quinque neci [q] Cæneus dederat, Styphelúmque, Bromúmque,
Antimachúmque, Helimúmque, securiferúmque Pyracmon.
Vulnera non memini: numerum, noménque notavi.
Provolat [r] Emathij spoliis armatus Halesi,
Quem dederat leto, membris & corpore Latreus
Maximus. huic ætas inter juvenémque, senémque,
Vis juvenilis erat. variabant tempora cani.
Qui clypeo, galeâque, [s] Macedoniâque [t] sarisâ
Conspicuus, faciémque obversus in agmen utrumque
Armáque concussit, certúmque [u] equitavit in orbem:
Verbâque tot fudit vacuas animosus in auras:
Et te, Cæni, feram? nam tu mihi fœmina semper,
Tu mihi Cænis eris. nec te natalis origo
Comminuit? mentémque subit, quo præmia facto,
Quaque viri falsam speciem [x] mercede pararis?

INTERPRETATIO.

Macareus interfecit Erygdupum Pelethronium stipite fixo in pectus. Recorder etiam jaculum missum manibus Nesiéis abditum fuisse in inguine Cymeli. Neque arbitratus fueris Mopsum Amyciden tantùm prædixisse ventura. Mopso adigente Odites bimembris prostratus est, & frustrà conatus est loqui, linguâ cum mente commissâ, & mento cum faucibus. Caneus morti tradiderat quinque, Stiphelum, & Bremum, & Antimachum, & Helimum, & Pyracmum bipennigerum. Non recordor plagarum, observavi numerum & nomen. Latreus vastissimus artubus, atque corpore, instructus exuviis Halesi, quem mactaverat, accurrit. Huic ætas inter juvenem & senem, vires erant juveniles. Capilli albi distinguebant tempora. Qui insignis clypeo, & casside, & Macedoniâ hastâ, & vultus habens conversos in utrumque exercitum, & agitavit arma, & equitavit in certum gyrum, atque ferox tot emisit voces in inanem aërem; Te insuper feram, Cani? Námque tu semper mihi fœmina, Tu mihi eris Canis. Neque natalis origo tibi animum infregit? aut in mentem venit, quo facinore quæsieris mercedem, aut quo præmio fictam formam maris.

NOTÆ.

[o] *Pelethronium*] Qui Lapitha Pelethronij Thessaliæ montis juxta Pelium accola, ejusdémque nominis urbis incola.

[p] *Mopsum*] Qui vates Ampyci filius Lapitha fuit, cum aliis duobus non confundendus.

[q] *Ceneus*] Jam diu certè istum exspecto: nec quenquam credo non delassatum iri tantâ senis garrulitate.

[r] *Emathij*] Propriè Emathia Macedonia est; sed suo quodam jure Poëtæ pro Thessaliâ vicinitatis specie sumunt.

[s] *Macedonia*] Secundam hujus vocis produxit syllabam; quam alij in primitivo corripiunt.

[t] *Sarisâ*] Hasta est Macedonum.

[u] *Equitavit*] Quippe Centaurus fuit.

[x] *Mercede*] Stupri *scil.* à Neptuno oblati.

Vel quid nata vide, vel quid sis passa: colúmque,
I, cape cum calathis; & stamina pollice torque:
Bella relinque viris. jactanti talia Cæneus
Extentum cursu missâ latus eruit hastâ,
Quà vir equo commissus erat. furit ille dolore:
Nudáque [y] Phyllëi juvenis ferit ora sarissâ.
Non secus hæc resilit, quàm tecti à culmine grando:
Aut si quis parvo feriat cava tympana saxo.
Cominus aggreditur: laterique recondere duro
Luctatur gladium. gladio loca pervia non sunt.
Haud tamen effugies: medio jugulaberis ense,
Quandoquidem mucro est hebes, inquit; & in latus ensem
Obliquat: longáque amplectitur ilia dextrâ.
Plaga facit gemitus, ceu corpore marmoris icti:
Fractáque dissiluit [z] percusso lamina collo.
Ut satis illæsos miranti præbuit artus;
Nunc age, ait Cæneus, nostro tua corpora ferro
Tentemus. capulóque tenus dimisit in armos
Ensem fatiferum: cæcámque in viscera movit,
Versávitque manum: [a] vulnúsque in vulnere fecit.
Ecce ruunt vasto rabidi de more bimembres:
Teláque in hunc omnes unum mittúntque ferúntque.
Tela retusa cadunt. manet impenfossus ab omni,
[b] Inque cruentatus Cæneus Elateïus ictu.

INTERPRETATIO.

Adspice vel quid sis nata, vel quid sis passa; atque abi, sume colum cum quasillo, & torque fila pollice. Concede arma viris. Cæneus effodit jaculo interto latus jactantis talia extentum cursu quâ parte homo conjunctus erat equo. Ille furit dolore, atque vibrat hastam in faciem apertam juvenis Phyllëi. Non aliter ea recussa est, quàm grando à fastigio tecti; vel si quis percutiat cava tympana exiguo lapide. Cominus invadit, atque nititur abdere ensem rigido lateri. Loca non sunt penetrabilia ensi. Non tamen evades, ait, mactaberis medio gladio, siquidem cuspis est retusa: atque adigit transversum gladium in costas, & amplectitur ilia longâ dextrâ. Ictus strepitum facit, tanquam à corpore marmoris percussi; & lamina fracta est percusso collo. Postquam satis obtulit membra inoffensa admiranti, Nunc age, inquit Cæneus, tentemus tuum corpus nostro ense; atque abdidit gladium letiferum capulo tenus in humeros; & agitavit & versavit manum cæcam per præcordia, & fecit plagam in plagâ. Ecce Centauri biformes cum impetu feruntur suo crasso more, atque omnes jaciunt & ferunt arma in hunc unum. Jacula obtusa cadunt. Cæneus Elateius stat inoffensus atque incruentatus ab omni ictu.

NOTÆ.

[y] *Phyllei*] Phyllo Thessaliæ oppido oriundi.

[z] *Percusso*] In Centauri collum lamina resiluit.

[a] *Vulnus*] Manum enim versando, nova vulnera faciebat.

[b] *Inque cruent.*] Pro *& incruentatus*, per Tmesin.

Fecerat

Fecerat attonitos nova res. Heu dedecus ingens!
Monychus exclamat: populus ſuperamur ab uno,
Víxque viro. [c] quanquam ille vir eſt: nos ſegnibus actis,
Quod fuit ille, ſumus. quid membra immania proſunt?
Quid geminæ vires? quid, quod fortiſſima rerum
In nobis natura duplex animalia junxit?
Nec nos matre [d] Deâ, nec nos Ixione natos
Eſſe reor; qui tantus erat, Junonis ut altæ
Spem caperet. nos ſemimari ſuperamur ab hoſte.
Saxa, trabéſque ſuper, totóſque involvite montes:
Vivacémque animam miſſis elidite ſilvis.
Silva premat fauces: & erit pro vulnere pondus.
Dixit: & inſani dejectam viribus Auſtri
Fortè trabem nactus, validum conjecit in hoſtem.
Exemplúmque fuit: parvóque in tempore nudus
Arboris Othrys erat: nec habebat Pelion umbras.
Obrutus immani cumulo, ſub pondere Cæneus
Æſtuat arboreo: congeſtáque robora duris
Fert humeris. ſed enim poſtquam ſuper ora capútque
Crevit onus; neque habet, quas ducat, ſpiritus auras;
Deficit interdum: modò ſe ſuper aëra fruſtra
Tollere conatur, jactáſque evolvere ſilvas.
Interdúmque movet. veluti, quam cernimus ecce,
Ardua ſi terræ quatiatur motibus [e] Ide.
Exitus in dubio eſt. alij ſub inania corpus
Tartara detruſum ſilvarum mole ferebant.

INTERPRETATIO.

Nova res rapuerat illos in admirationem. Heu ingens opprobrium! exclamat Monychus, una gens vincimur ab uno, vixque viro. Tametſi ille eſt vir, nos ſumus inertibus factis quod ille fuit. Cujus uſus artus ingentes? Quid proſunt duplices vires? Quid quod natura duplex commiſit in nobis validiſſima animalia omnium? Neque arbitror nos natos matre Deâ, nec Ixione, qui tantus erat, ut ſpem conciperet Junonis excelſæ. Nos vincimur ab hoſte ſemiviro. Dejicite ſuper illum lapides, arbores, & montes integros, atque opprimite animam vivacem immiſſis ſilvis. Silva opprimat jugulum, & onus erit pro vulnere. Dixit; & caſu nactus arborem proſtratam impetu furentis Auſtri, miſit in ſtrenuum hoſtem: atque exemplo fuit: & brevi Othrys erat ſpoliatus arboribus; neque Pelion habebat umbras. Cæneus oppreſſus inſanâ congerie æſtuat ſub onere arboreo, & fert fortibus humeris ligna congeſta. Verùm enimvero poſtquam pondus additum eſt ſuper os atque caput, neque anima habet aërem quem hauriat, nonnunquam deliquium patitur, interdum in caſſum tentat ſeſe erigere in aërem, atque excutere immiſſas arbores. Atque interdum movet; tanquam Ide quam videmus, en tibi, ſi agitetur motibus terræ. Eventus incertus eſt. Nonnulli dicebant corpus coactum ad Inferos exiles pondere arborum.

NOTÆ.

[c] *Quanquam*] Centaurorum magis arguit turbam hac correctione, quàm Cæneum laudat.

[d] *Deâ*] Quam Junonem ſtultè gloriabantur.

[e] *Ide*] Mons Phrygiæ.

Abnuit [f] Ampycides: mediόque ex aggere [g] fulvis
Vidit avem pennis liquidas exire sub auras:
Quæ mihi tunc primùm, tunc est conspecta supremùm.
Hanc ubi lustrantem leni sua castra volatu
Mopsus, & ingenti circùm clangore sonantem
Adspexit, pariterque oculis animóque secutus;
O salve, dixit; Lapithææ gloria gentis,
Maximè vir quondam, sed nunc avis [h] unica, Cæneu.
Credita res [i] auctore suo est. dolor addidit iram:
Oppressúmque ægrè tulimus tot ab hostibus unum.
Nec priùs abstitimus ferrum exercere cruore;
Quàm data pars leto, partem fuga noxque diremit.
VI. Hæc inter Lapithas, & semihomines Centauros
Prælia [k] Tlepolemus [l] Pylio referente dolorem
[m] Præteriti Alcidæ tacito non pertulit ore:
Atque ait; Herculeæ mirum est oblivia laudis
Acta tibi, [n] senior. certè mihi sæpè referre
Nubigenas domitos à se pater ipse solebat.
Tristis ad hæc Pylius: Quid me meminisse malorum
Cogis; & obductos annis rescindere luctus?
Inque tuum genitorem odium, [o] offensásque fateri?

INTERPRETATIO.

Ampycides diffitetur; atque vidit alitem pennis subflavis mittere se in aërem fluidum ex medio cumulo, quæ à me tum primùm, tum novissimè est visa. Cùm Mopsus eam vidit obeuntem sua agmina lento volatu, & circùm strepentem magnâ voce, prosequutus, simul oculis & mente, ô, inquit, salve Ceneu, gloria nationis Lapithææ, olim vir maxime, sed nunc avis unica. Res fidem invenit auctore suo. Dolor adjecit iram, atque iniquo animo passi sumus unum obrutum à tot hostibus. Neque antè omisimus ferro sanguinem profundere, quàm pars interfecta, nox & fuga disjecit partem.

VI. Pylio narrante hæc certamina inter Lapithas & semiferos Centauros, Tlepolemus non passus est ore muto dolorem ex Hercule neglecto: atque inquit, Mirum est senex te oblivioni tradidisse gloriam Herculeam. Sanè pater consueveras mihi dicere nube genitos à se victos. Ad hæc Pylius mœstus; Quamobrem cogis me recordari malorum, & refricare dolores delinitos tempore? atque agnoscere odium in tuum patrem, & ejus injurias?

NOTÆ.

[f] *Ampycides*] Mopsus Ampyci filius; de quo suprà.

[g] *Fulvus*] In aquilam mutatum fuisse volunt Cæneum. Quæcumque autem illa avis fuerit nostrâ parùm interest. Maximum est quòd Cænei exemplo, nullo hominum utcumque brutorum impetu virtutem proculcari posse videamus; quæ ut maximè deprimitur eò validiùs ad astra tollitur. Neque aliam quâ tutus esset à Neptuno vim accepisse Cæneum cuiquam credibile est.

[h] *Unica*] Propter virtutem, & peculiarem metamorphosim. Quanquam in aquilam mutatum fuisse Cæneum minùs constat.

[i] *Auctore*] Mopso, *scilicet*, vate.

[k] *Tlepolemus*] Herculis fuit filius ex Astioche, qui ægrè prætermissam à Nestore patris gloriam tulit.

[l] *Pylio*] Nestore Pyli rege.

[m] *Præteriti*] De Hercule enim ne verbum quidem Nestor protulerat; cùm tamen in fugandis Centauris laudem primam meruisset.

[n] *Senior*] Nestorem appellat.

[o] *Offensas*] Injurias quas Nestori Hercules obtulerat.

Ille quidem majora fide [p] (Dî!) gessit; & orbem
Implevit meritis; quod mallem posse negari:
Sed neque [q] Deïphobum, nec [r] Pulydamanta, nec ipsum
Hectora laudamus. quis enim laudaverit hostem?
Ille tuus genitor [s] Messenia mœnia quondam
Stravit: & immeritas urbes [t] Elinque Pylonque
Diruit: inque meos ferrum flammámque penates
Impulit. utque alios taceam, quos ille peremit;
Bis sex [u] Nelidæ fuimus conspecta juventus:
Bis sex Herculeis ceciderunt, me minus uno,
Viribus. atque alios vinci potuisse ferendum est.
Mira [x] Periclymeni mors est: cui posse figuras
Sumere quas vellet, rursúsque reponere sumtas
Neptunus dederat, Nelêi sanguinis auctor.
Hic, ubi nequicquam est formas variatus in omnes,
Vertitur in faciem volucris: [y] quæ fulmina curvis
Ferre solet pedibus, divûm gratissima Regi.
Viribus usus avis, pennis rostróque redunco,
Hamatísque viri laniaverat unguibus ora.
Tendit in hunc nimiùm certos [z] Tirynthius arcus:
Atque inter nubes sublimia membra ferentem,
Pendentémque ferit, lateri quâ jungitur alâ.

INTERPRETATIO.

Ille quidem (Dij) fecit exsuperantia fidem; atque cumulavit mundum beneficiis, quod mallem posse dissimulari: sed neque laudibus extollimus Deïphobum, nec Polydamantem, nec ipsum Hectorem: quis enim laudaverit hostem? Ille tuus pater olim diruit muros Messenios, atque delevit urbes immeritas & Elin, & Pylon: atque immisit ferrum & ignem in meam domum. Atque ut silentio prætermittam cæteros, quos ille leto dedit, duodecim fuimus Nelei filij juventus conspicua, duodecim occubuerunt viribus Herculeis, me excepto. Atque tolerandum est cæteros potuisse superari. Mors Periclymeni est admiranda, cui Neptunus auctor Nelæi sanguinis concesserat posse induere quas formas vellet, rursúsque exuere indutas. Hic, postquam frustrà est immutatus in omnes figuras, induit vultum avis, quæ dilectissima consuevit gerere aduncis unguibus fulmina regis Deorum. Usus viribus avis, pennis, & rostro curvo, & unguibus uncinatis discerpserat vultum viri. Tirynthius in hunc dirigit arcus nimiùm certos, atque attingit agentem excelsa membra inter nubes, & libratum, quâ ala committitur lateri.

NOTÆ.

[p] *Di*] Non tam laudantis, quàm conquerentis, aut apud Deos solatium quærentis, hæc parenthesis.

[q] *Deiphobum*] Qui Priami fuit filius.

[r] *Pulydamanta*] Nobilis fuit Trojanus inter fortissimos, Priami gener.

[s] *Messenia*] *Messena Messenia* urbis in Peloponneso; à quâ non multùm distabat Pylus Nestoris.

[t] *Elin*] Quæ urbs fuit Elidis, etiam in Peloponneso.

[u] *Nelidæ*] Nelei, Neptuno sati, filij.

[x] *Periclymeni*] Qui frater Nestoris.

[y] *Quæ fulm.*] Aquilam dicit; quanquam in muscam mutatum Periclymenum scripsit Apollonii interpres: dignâ profectò metamorphosi, siquidem per illum, fraudem, sicuti per Herculem, Virtutem significari concedis. Minimis certè solent esse affixi qui per cuniculos seu dolos grassantur; in quibus tandem opprimuntur.

[z] *Tirynthius*] *Hercules*; à Tirynthe patriâ urbe Peloponnesi, non longè ab Argis.

Nec grave vulnus erat : ſed rupti vulnere nervi
Deficiunt, motúmque negant viréſque volandi.
Decidit in terram, non concipientibus auras
Infirmis pennis : & quâ levis hæſerat alæ,
Corporis affixi preſſa eſt gravitate ſagitta :
Pérque latus ſummum jugulo eſt exacta ſiniſtro.
Num videor debere tui præconia rebus
Herculis, ô [a] Rhodiæ ductor pulcherrime claſſis ?
Ne tamen ulteriùs, quàm fortia facta ſilendo,
Ulciſcar fratres, ſolida eſt mihi gratia tecum.
Hæc poſtquam dulci Neleïus edidit ore ;
A ſermone ſenis repetito munere Bacchi,
Surrexère toris nox eſt data cætera ſomno.
VII. At Deus æquoreas qui [b] cuſpide temperat undas,
In [c] volucrem corpus nati Stheneleïda verſum
Mente dolet patriâ : ſævúmque peroſus Achillem
Exercet memores, plus quàm civiliter, iras.
Jamque ferè tracto duo per quinquennia bello,
Talibus intonſum compellat [d] Smynthea dictis :
O mihi de [e] fratris longè gratiſſime natis,
Irrita qui mecum poſuiſti mœnia Trojæ ;
Ecquid, ut has jam jam caſuras aſpicis arces,

INTERPRETATIO.

Neque plaga erat alta ; ſed nervi fracti vulnere illum *deſtituunt, atque ſubtrahunt motum & vires volandi. Decidit in terram, pennis debilibus non capientibus aerem ; & calamus qui leviter infixus fuerat ala, impactus eſt pondere corporis afflicti, & eductus eſt juguli ſiniſtrâ parte per ſupremum latus. Num videor debere laudes factis tui Herculis, ô dux ſpectatiſſime claſſis Rhodia ? Ne tamen ulciſcar fratres ampliùs quàm tacendo pulcra facinora, gratia eſt mihi integra tecum. Poſtquam Neleius hæc protulit ſuaviore, deno Bacchi repetito ab oratione ſenioris, à menſâ receſſerunt. Reliqua nox eſt conceſſa ſopori.*

VII. *At Deus qui moderatur tridente fluctibus marinis, dolet animo paterno corpus filij mutatum in avem Steneleiam ; atque exoſus crudelem Achillem exercet hoſtiliter iras memores. Jamque bello ferè producto per decem annos, affatur Smyntheum intonſum hujuſmodi verbis, O mihi cariſſime omnium fratrum meorum, qui mecum ſtatuiſti muros inutiles Trojæ ; Ecquid doles, cùm vides has arces jam jam ruituras ?*

NOTÆ.

[a] *Rhodiæ*] In Rhodum inſulam, interfecto Licymnio matris germano, Tlepolemus unà cum multis comitibus profugerat, ubi imperium adeptus eſt : Atque adeò inde cum novem navibus ad bellum Trojanum eſt profectus, à Sarpedone interficiendus.

[b] *Cuſpide*] *Tridente*, qui Neptuni ſceptrum.

[c] *Volucrem Stheneleïda*] Cygnum dicit, in quem mutatus Stheneli filius ; cujus etiam volucris Cycnum Neptuni filium formam induiſſe ſuprà vidimus.

[d] *Smynthea*] Apollinem dicit, cui à muribus, qui Cretenſium linguâ σμινθοι appellantur, illud nomen impoſitum. Nugaciſſimas eius cognominis rationes ſeu fabulas, quas piget exſcribere apud Vil. Gyraldum Syntagm. 7. habes.

[e] *Fratris*] *Jovis* ſcilicet.

Ingemis? aut ecquid tot defendentia muros
Millia cæsa doles? ecquid (ne persequar omnes)
Hectoris umbra subit circum sua Pergama [f] tracti?
Cùm tamen ille ferox, bellóque cruentior ipso,
Vivit adhuc [g] operis nostri populator Achilles.
Det mihi se: faxo, triplici quid cuspide possim,
Sentiat. at quoniam concurrere cominus hosti
[h] Non datur; occultâ necopinum perde sagittâ.
Annuit: atque animo pariter [i] patruóque suóque
[k] Delius indulgens, nebula velatus in agmen
Pervenit Iliacum; mediáque in cæde virorum
Rara per ignotos spargentem cernit Achivos
Tela Parin: fassúsque Deum, Quid spicula perdis
Sanguine plebis? ait. si qua est tibi cura tuorum,
Vertere in Æaciden, cæsósque ulciscere fratres.
Dixit: & ostendens sternentem Troïa ferro
Corpora Peliden, arcus obvertit in illum:
Certâque letiferâ [l] direxit spicula dextrâ.
Quo Priamus gaudere senex [m] post Hectora posset,
Hoc fuit. ille igitur tantorum victor Achille,
Vinceris à timido [n] Grajæ raptore maritæ?

INTERPRETATIO.

vel ecquid luges tot millia mactata tuentia muros? Ecquid (ne omnes recenseam) umbra Hectoris raptati circum muros patrios recurrit? cùm tamen ille sævus Achilles, & truculentior ipso bello vastator nostri operis adhuc fruitur vitâ. Occurrat mihi: faxo sentiat, quid valeam tridente. At siquidem non licet congredi cominus cum hoste, confice eum, nihil tale metuentem calamo occulto. Assentitur: atque Delius obsequens simul suæ iræ & patrui, tectus nube descendit in castra Trojana; & videt Paridem in mediâ strage virorum dispergentem pretiosa tela inter vulgus Græcorum: atque indicans se Deum, Quamobrem, inquit, tela spargis in funera plebis? Si sollicitus es pro tuis, converto te in Æaciden, atque ulciscere fratres peremtos. Dixit: & monstrans Peliden prosternentem ferro viros Trojanos, intendit arcum in illum, & direxit certam sagittam manu fatiferâ. Hoc fuit, quo Priamus senex posset lætari post Hectorem cæsum. *Tu igitur Achilles domitor tantorum* heroum, *cadis per timidum prædonem puellæ Græcæ?*

NOTÆ.

[f] *Tracti*] Bigis raptatum, & circum muros Iliacos ab Achille tractum Hectorem in superioribus etiam vidimus.

[g] *Operis*] *Murorum*, scilicet, *Trojanorum*; de quibus lib. superiore.

[h] *Non datur*] Quia tum Achilles non navigabat:

[i] *Patruo*] Cycni enim Neptuni filij patruelis fuit Apollo; qui iræ indulgens ob Hectorem clientéque Trojanos occisos patrui Neptuni animum quoque induit cúm Achillem ulciscitur.

[k] *Delius*] *Apollo*; quem toties in Delo insulâ natum diximus.

[l] *Direxit*] Ut ita non tam à Paride, quàm ab Apolline ipso, ut Calaber indignatur, occisus videatur Achilles. Cæterùm per insidias in Apollinis Thymbræi templo, quò ad Polyxenæ nuptias invitatus fuerat, ab eodem tamen Paride post simulachrum latente, alij interfectum scripserunt. Deo verò, sagittam dirigente opus fuit, siquidem ille calcaneum duntaxat vulnerabile habuit, quâ parte infantem Stygiis undis immergens mater prehenderat.

[m] *Post Hectora*] *Postquam ille sublatus esset.*

[n] *Graiæ*] *Helena*, scilicet.

At si [o] fœmineo fuerat tibi Marte cadendum;
[p] Thermodontiacâ malles cecidisse bipenni.
Jam timor ille Phrygum, decus & tutela Pelasgi
Nominis Æacides, caput insuperabile bello,
Arserat; armarat [q] Deus idem, idémque cremarat.
Jam cinis est; & de tam magno restat Achille
[r] Nescio quid, parvam quod non bene compleat urnam.
At vivit, totum quæ [s] gloria compleat orbem.
Hæc illi mensura viro respondet: & hac est
Par sibi Pelides; nec inania Tartara sentit.
Ipse etiam, ut cujus fuerit cognoscere possis,
[t] Bella movet clypeus: deque armis arma feruntur.
Non ea [u] Tydides, non audet [x] Oileos Ajax,
Non [y] minor Atrides, non bello [z] major & ævo
Poscere, non alii: soli [a] Telamone creato
[b] Laërtáque fuit [c] tantæ fiducia laudis.
A se [d] Tantalides onus invidiámque removit:
[e] Argolicósque duces mediis considere castris
Jussit: & arbitrium litis trajecit in [f] omnes.

INTERPRETATIO.

At si tibi fuerat occumbendum manu fœmineâ, malles occubuisse securi Thermodontiacâ. Jam ille terror Trojanorum Æacides, honor & præsidium gloriæ Græcæ, vir bello invictus, crematus erat: idem Deus armis instruxerat, atque idem ussera. Jam cinis est, & de tanto Achille superest nescio quid, quod non satis impleat parvam urnam. At laus permanet, quæ impleat totum mundum. Hic modus convenit illi viro; atque eo sibi est Achilles æqualis, neque tangitur exilibus Inferis. Ipse etiam clypeus, ut pronum sit cognoscere cujus fuerit, ciet certamina, atque arma ferantur armorum causâ. Tydeides non audet ea petere, non etiam Oileus, non Atrides minor, non major ætate & belli peritiâ, non alij: spes tantæ gloriæ movit filium solum Telamonis, atque Laertæ. Tantalides à se depulit onus & odium; atque voluit duces Græcos sedere in mediis castris, & transmisit in omnes judicium litis.

NOTÆ.

[o] *Fœmineo Marte*] *Bello & viribus muliebribus.*

[p] *Thermodontiacâ*] *Qualem gerebat Penthesilea Amazonum, Thermodontis Scythiæ fluvij accolarum, regina.*

[q] *Deus*] *Vulcanus*, scilicet, qui Thetidis rogatu Achilli arma fabricaverat.

[r] *Nescio quid*] Hæc est quoque sors heroum; ut brutis sint stupidiores qui in tantâ omnium rerum externarum tenuitate & fragilitate, animum ad sublimiora & firmiora non curent attollere.

[s] *Gloria*] Namque omnibus propè Poëtis Achilles decantatus.

[t] *Bella movet*] Gravissimæ enim inter Ajacem Telamonis & Ulyssem de Achillis armis contentiones ortæ.

[u] *Tydides*] Diomedes est Tydei filius, unus ex Græcis principibus.

[x] *Oileos*] *Oilei Locrorum regis filius.*

[y] *Minor*] *Menelaus*, scilicet, Atrei filius.

[z] *Major*] *Agamemnon*, frater Menelai.

[a] *Telamone creato*] *Ajaci*, scilicet, qui patrem habuit Telamonem, Æaci filium.

[b] *Laërtâ*] Ulysses Laërta creatus fuit.

[c] *Tanta*] *Ut Achillis armis potirentur.*

[d] *Tantalides*] *Agamemnon* Atrei filius, à Proavo Tantalo Pelopis patre sic dictus: qui prudentissimè judex inter tantos dissidentes solus sedere noluit.

[e] *Argolicos*] Pro Græcis omnibus posuit. Est autem Argolis Peloponnesi regio, in quâ Agamemnon regnavit.

[f] *Omnes*] Trojanis captivis dirimendæ hujus litis provinciam datam alij scripserunt. Quâ ex re non parvum documentum desumere possunt viri Principes.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON LIBER XIII.

ARGUMENTUM.

Neptunus deinde Achilli mortem procurat. De cujus armis Ajax & Ulysses post mortem contendunt. Ajace vero hac de causa mortuo, sanguis ejus in hyacinthum convertitur. Captâ postea Trojâ, Hecuba in canem mutata est. Cujus fortunam cùm Dij omnes deplorarent, Aurora sola Memnonem duntaxat, avem jam factum, lugebat. Æneas autem profugus ad Anium, cujus filiæ in columbas erant conversæ, aliaque deinceps loca transformationibus celebrata delatus est. In Latium denique ut venit, bellum cum Turno suscepit.

I. Consedêre duces: &, vulgi ſtante coronâ,
Surgit ad hos clypei dominus [a] ſeptemplicis [b] Ajax.
Utque erat impatiens iræ, [c] Sigeïa torvo
Littora reſpexit, claſſemque in littore vultu:
Intendénſque manus, [d] Agimus, prò Jupiter, inquit,
Ante [e] rates cauſſam, [f] & mecum confertur Ulyſſes!
At non Hectoreis dubitavit cedere flammis:
Quas ego ſuſtinui; quas hac à claſſe fugavi,
Tutius eſt [g] fictis igitur contendere verbis,
Quàm pugnare manu. ſed nec mihi dicere promptum;

INTERPRETATIO.

I. *Duces conſederunt: atque multitudine circùm ſtante, Ajax dominus clypei ſeptemplicis ad hos ſurgit. Atque ut erat ira impatiens, reſpexit littora Sigæa, & claſſem in littore oculis indignantibus; atque porrigens manus, Proh! Jupiter, inquit, Dicimus cauſſam in conſpectu navium, & Ulyſſes mecum componitur! At non puduit cedere ignibus Hectoreis, quos ego ſuſtinui, quos depuli ab hâc claſſe. Adeòque magis expedit certare fucatis verbis, quàm dimicare dexterâ. Sed neque mihi facilè eſt, orationem habere;*

NOTÆ.

[a] *Septemplicis*] *Ex Taurorum ſeptem tergoribus facti.*

[b] *Ajax*] *Telamonius* ſcilicet, homo vehemens, quem primum cauſam ſuam dicere prudens voluit Poëta. Quanquam autem bellicoſi magis quàm eloquentis viri perſonam tuetur Ajax, caveſis ideò inconditam ejus orationem, ut quidam arbitrati ſunt, animo præſumſeris. Vicit equidem, nec immeritò, Ulyſſis facundia; at certè, ut videtur, non magis facundiâ ipsâ quàm causâ.

[c] *Sigeia*] A Sigæo Trojæ promontorio.

[d] *Agimus*] Commentatorem miror, qui omni artificio carere Ajacis orationē ſcripſit. Imò in eo eſt maximum quòd nullum appareat: nec artificio quod ille videtur deſiderare quicquam fingi poſſet putidius. Exordium abruptum eſt, maximè ex perſonæ militaris, ejuſdémque non ſine causâ indignantis decoro, atque idem cauſæ convenientiſſimum. Sed quorſum hîc hæremus: me jam diu Rei exſpectatio trahit.

[e] *Rates*] A quibus Hectoris faces Ajax (tunc temporis propter Briſeida irato Achille) ſolus repulit.

[f] *Et*] Indignationem habet maximam hoc in loco hæc vocula.

[g] *Fictis*] *Ut ſolet veterator Ulyſſes*, ſupple.

Nec facere est [h] isti. quantúmque ego Marte feroci,
Quantùm acie valeo, tantùm valet iste loquendo.
Nec memoranda tamen vobis mea facta, Pelasgi,
Esse reor: vidistis enim. [i] sua narret Ulysses;
Quæ sine teste gerit, quorum [k] nox conscia sola est.
Præmia [l] magna peti fateor: sed demit honorem
[m] Æmulus Ajaci. non est tenuisse superbum,
Sit licet hoc ingens, quidquid speravit Ulysses.
Iste tulit pretium jam nunc certaminis hujus;
Quo cùm victus erit, mecum certasse feretur.
Atque ego, si virtus in me dubitabilis esset,
Nobilitate potens essem, Telamone creatus:
Mœnia qui forti Trojana sub Hercule [n] cepit:
Littoráque intravit [o] Pagasæâ [p] Colcha carinâ.
Æacus [q] huic pater est: [r] qui jura silentibus illic
Reddit, ubi Æoliden saxum grave [s] Sisyphon urget.
Æacon agnoscit summus, prolémque fatetur
Jupiter esse suam. sic ab Jove tertius Ajax.
Nec tamen hæc series in caussa prosit, Achivi;
Si mihi cum magno non est communis Achille.

INTERPRETATIO.

neque isti rem gerere: & quantùm ego possum savo bello, atque certamine, tantùm iste potest dictis. Neque tamen opinor, Graci, mea facinora vobis esse referenda; namque spectastis. Ulysses memoret sua, qua gessit sine arbitro, quorum nox sola est testis. Agnosco ingentem mercedem posci: sed competitor Ajacis tollit laudem. Quantumvis aliquid sit magnum, non est gloriosum consequutum esse, siquidem Ulysses illud speravit. Iste jam nunc mercedem reportavit hujus contentionis, ex quâ cùm superatus discesserit, dicetur mecum contendisse. Atque ego, si virtus mea esset incerta, valerem genere, ortus ex Telamone: qui potitus est muris Iliacis sub strenuo Hercule, atque adiit littera Colcha navi Pagasaâ. Æacus est huic pater, qui jus dicit mortuis illic ubi saxum ingens solicitat Sisyphum Æoliden. Supremus Jupiter confitetur Æacum esse filium suum. Atque ita Ajax est tertius à Jove. Neque tamen hic ordo caussam juvet, ô Graci, nisi mihi sit communis cum illustri Achille.

NOTÆ.

[h] *Isti*] Per contemtum maximum.

[i] *Sua narret*] Acumen est profectò hoc in loco elegantissimum.

[k] *Nox*] Ut aut nulla sint Ulyssis facta, aut qualia ignavus quisque approbet.

[l] *Magna*] Quippe arma Achillis à Vulcano fabricata.

[m] *Æmulus*] *Ulysses* scilicet.

[n] *Cepit*] Telamonem Ajacis patrem primum Trojæ muros superasse, quo tempore ab Hercule expugnata, suprà vidimus.

[o] *Pagasaâ*] *Thessalicâ*; à Pagasis Thessaliæ urbe.

[p] *Colcha*] In Colchos enim cum Jasone profectum Telamonem notum ex superioribus.

[q] *Huic*] *Telamoni* scilicet.

[r] *Qui jura*] Apud inferos judicem constitutum fuisse Æacum sæpius monuimus.

[s] *Sisyphon*] Latro fuit Sisyphus, à Theseo occisus, cui in inferis id supplicij datum, ut ingens saxum ad excelsi montis verticem provolvat, quod simul ac cacumen attigit continuò deorsum revolvitur. Hujus autem hoc in loco Ajax meminit, pro Ulyssis opprobrio; namque ejus matrem Anticleam compressisse Sisyphum priusquam ad Laërten duceretur, nonnulli scripserunt.

[t] Frater erat: fraterna peto. quid sanguine cretus
Sisyphio, furtisque, & fraude simillimus illi,
[u] Inserit Æacidis alienæ nomina gentis?
An quod in arma prior, nullóque sub [x] indice veni,
Arma neganda mihi? potiórque videbitur ille,
Ultima qui cepit; detrectavítque furore
Militiam ficto: donec sollertior isto,
Sed [y] sibi inutilior timidi commenta retexit
[z] Naupliades animi, vitatáque traxit in arma?
[a] Optima nunc sumat, qui sumere noluit ulla.
Nos inhonorati, & donis patruelibus orbi,
Obtulimus qui nos ad prima pericula, simus.
[b] Atque utinam aut verus furor ille, aut creditus, esset;
Nec comes hic Phrygias unquam venisset ad arces
Hortator scelerum! non te, [c] Pœantia proles,

INTERPRETATIO.

Erat patruelis: posco patruelia. Quamobrem ortus ex sanguine Sisyphio, atque illi simillimus dolis & furtis immiscet Æacidis nomina peregrina nationis? An arma mihi submovenda quia prior accessi, atque nullo indice? Atque ille dignior videbitur, qui cepit novissima, atque abnuit bellum simulatâ insaniâ, donec callidior illo, sed sibi inutilior Naupliades prodidit figmenta ingenij meticulosi, atque rapuit in arma vitata? Nunc consequatur præstantissima qui recusavit capere ulla: Nos contemti simus, atque spoliati muneribus patruelibus, qui nos objecimus primis discriminibus. Atque utinam, aut hæc vesania vera fuisset, aut credita; neque hic suasor flagitiorum unquam accessisset socius ad arces Troianas! fili Pœantis,

NOTÆ.

[t] *Frater*] *Patruelis*, scilicet: Fratres namque erant Telamon Ajacis, & Peleus Achillis pater.

[u] *Inserit*] Ille verò in familiam aliquam cooptari videtur, qui ejus bona appetit.

[x] *Indice*] Ulyssi tacitè exprobrat, quòd coactus ad bellum Trojanum venerit. Is enim, ut scripserunt Tragici, uxoris amore detentus, insaniæ simulatione littus, diversi generis junctis animalibus, proscindens saléque frugum loco spargens, militiam subterfugere voluit. Quæ techna Palamedem virum prudentissimum nequaquam latuit: qui insuper dolosum virum in suis ipsius dolis, vomeri in sulcum objecto Telemacho, corripuit. Ille enim aratrum à filij corpore avertit; quo argumento facilè viri simulatam esse insaniam deprehensum est.

[y] *Sibi inutilior*] Solertiâ enim suâ Ulyssem contra se irritavit Palamedes, qui illius deinde dolis hoc modo sublatus. Litteras finxit Ulysses à Priamo ad Palamedem, quibus ob præstitam operam huic transmissum auri pondus commemorabat; illúdque idem Ulysses per servos corruptos in Palamedis tentorio defodi curaverat. Perlatis ad Agamemnonem litteris, Palamedes proditionis arguitur. Ibi tum reo adesse simulans Ulysses hosti fidem non habendam esse contendit, reipsâ fraudem posse coargui siquidem aurum nullum apud Palamedem inveniretur, &c. Missi itaque qui ejus tentorium perscrutarentur, à quibus aurum inventum: quamobrem Palamedes, utcumque immeritus lapidibus obrutus est.

[z] *Naupliades*] Palamedes est Nauplij Eubœæ regis filius.

[a] *Optima*] Ironia est cum indignatione maximâ.

[b] *Atque utinam*] Hactenus in contemtum, nunc in odiũ Ajax Ulyssem adducere nititur.

[c] *Pœantia*] Philocteten dicit Pœantis filium, cui Hercules in Oetâ arsurus Lernææ hydræ felle tinctas sagittas, sine quibus Troja capi non posset, dederat. Ille autem unius sagittæ casu vulnere penè immedicabili pede saucius, cùm propter fœtorem à Græcis ferri, aut propter dolorem navigare non posset, in Lemno insulâ, Ulyssis præsertim suasu, est relictus.

Expositum [d] Lemnos nostro cùm crimine haberet.
[e] Qui nunc (ut memorant) silvestribus abditus antris
Saxa moves gemitu: Laërtiadæque precaris,
Quæ meruit: quæ Dî, Dî dent non vana precceris.
Et nunc ille eadem nobis juratus in arma,
(Heu!) pars una ducum, quo successore sagittæ
Herculis utuntur, fractus morbóque faméque,
[f] Velatútque alitúrque avibus; volucrésque petendo
[g] Debita Trojanis exercet spicula fatis.
Ille tamen vivit, quia non comitavit Ulyssen.
Mallet & infelix Palamedes esse relictus.
Viveret; aut certè letum [h] sine crimine haberet.
Quem malè convicti nimiùm memor iste [i] furoris
Prodere rem Danaam finxit: fictúmque probavit
Crimen. & ostendit, quod jam præfoderat, aurum.
Ergo aut [k] exsilio vires subduxit Achivis,
Aut [l] nece. sic pugnat, sic est metuendus Ulysses.
Qui, licet eloquio fidum quoque Nestora vincat;
Haud tamen efficiet, [m] desertum ut Nestora crimen
Esse rear nullum. qui, cum imploraret Ulyssen
Vulnere tardus equi, fessúsque senilibus annis,

INTERPRETATIO.

Lemnos non te haberet expositum per nostrum flagitium. Qui nunc, (ut referunt, occultatus speluncis silvestribus tangis silices questibus; atque optas Laërtiadæ quibus dignus est: quæ Dij, Dij faciant non frustrà voveas. Et nunc ille, qui nobiscum juraverat in eadem arma, Heu! pars una ducum, quo successore sagittâ Herculis utuntur, confectus morbo & fame, & tegitur & sustentatur avibus, atque utitur sagittis debitis excidio Trojano alitibus prædandis. Ille tamen vitâ fruitur quia non comitatus est Ulyssem. Miser Palamedes mallet etiam esse destitutus. Viveret; aut certè mortem oppetiisset sine crimine. Quem iste nimiùm memor vesaniæ infeliciter proditæ, commentus est prodere rem Græcam; atque confirmavit inventum crimen; & monstravit aurum quod antè humo texerat. Adeóque detraxit vires Græcis aut exsilio, aut morte. Ulysses sic certat, sic est reformidandus. Qui quamvis superet etiam fidelem Nestorem verbis, non tamen præstiterit, ut credam nullum esse flagitium destituisse Nestorem. Qui lentus vulnere equi, & confectus ætate provectâ, cùm opem peteret ab Ulysse,

NOTÆ.

[d] *Lemnos*] Quæ insula est è regione Thraciæ.

[e] *Qui nunc*] Philoctetæ miserias, ut majorem Ulyssi conciliet invidiam, oratoriè amplificat.

[f] *Velatur*] Pennarum contextu corpori tegumenta fecisse Philotecten ex Attio Poëta, quem & citat Cicero, confirmatur.

[g] *Debita*] Quia sine illis capi Troja non poterat.

[h] *Sine crimine*] Cùm proditionis insimulatus, tanquam manifestus lapidibus obrutus fuerit.

[i] *Furoris*] Diximus suprà, Insaniam simulasse Ulyssem ne ad bellum cogeretur; à Palamede postea deprensum.

[k] *Exsilio*] Quod Philoctetæ exemplo comprobatum.

[l] *Nece*] Quod per extinctum Palamedem liquet.

[m] *Desertum*] Frustrà insuper Ulyssem ad auxilium Nestori ferendum Diomede inclamante; cùm, cæteris quoque Græcis Jovis fulminibus exterritis & fugatis, Nestor, vulnerato altero jugali, fugâ sibi consulere non posset. Quod Il. 8. narrat Homerus, ex quo desumta hæc propè omnia.

Proditus à socio est. non hæc mihi crimina fingi
Scit bene [n] Tydides: qui nomine sæpè vocatum
Corripuit; trepidóque fugam exprobravit amico.
Aspiciunt oculis Superi mortalia justis.
En eget auxilio, qui non tulit: utque reliquit,
Sic linquendus erat. legem sibi dixerat ipse.
Conclamat socios. adsum; videóque trementem,
Pallentémque metu, & trepidantem morte futurâ.
Opposui molem clypei; texíque jacentem;
Servavíque animam (minimum est hîc laudis) inertem.
Si perstas [o] certare, locum redeamus in illum:
Redde hostem, [p] vulnúsque tuum, solitúmque timorem:
Post [q] clypeúmque late: & mecum contende sub illo.
At postquam eripui; cui standi vulnera vires
Non dederant, nullo tardatus vulnere fugit.
Hector adest: secúmque [r] Deos in prælia ducit.
Quaque ruit, non tu tantùm terreris, Ulysse;
Sed fortes etiam: tantùm trahit ille timoris.
Hunc ego sanguineæ successu cædis ovantem
Cominus ingenti resupinum [f] pondere fudi.
Hunc ego poscentem, cum quo concurreret, unus
Sustinui: [t] sortémque meam vovistis, Achivi:

INTERPRETATIO.

destitutus est à comite. Tydides novit certò hæc probra à me non excogitari; qui prehendit sæpè citatum nomine suo, atque coarguit fugam timidi amici. Dij vident terrestria oculis justis. Ecce qui non opē tulit opus habet auxilio: atque ut destituit ita erat destituendus. Ipse sibi posuerat legem. Vocat comites. Accedo, & invenio pavidum, & exsanguem timore, atque tremendē instanti morte. Objeci vastum clypeum, & defendi prostratum: atque servavi animam (hîc minimùm est gloria) socordem. Si pergis contendere, revertamur in illum locum: pone denuò hostem, atque plagam tuam, & metum consuetum: atque latita pone scutum meum, *& certa mecum sub illo. At postquam retraxi; cui vulnera non concesserant facultatem consistendi, prorupit nullo impeditus vulnere. Hector adest, atque rapit secum Deos in certamina: & quà fertur non tu modò trepidas, Ulysse, sed etiam strenui; tantùm ille vehit pavoris. Ego prostravi eum resupinum cominus saxo, cùm triumpharet successu stragis cruentæ. Ego solus steti adversùs eum petentem cum quo certaret, & optastis mihi sortem, ô Græci:*

NOTÆ.

[n] *Tydides*] Diomedes est Tydei filius.

[o] *Certare*] *Ut Achillis armis, meo damno, potiaris,* supple. i

[p] *Vulnus*] Quod à Soco Ulysses acceperat, priusquam illum interfecisset, ut refert Homerus.

[q] *Clypeum*] Quo Ajax vulneratum Ulyssem protexit.

[r] *Deos*] Non semel à Jove sustentatos fuisse Trojanos scripsit Homerus, qui idem, Iliados 15. ab illo missum dicit Apollinem qui fractos adversùs Danaos restitueret.

[f] *Pondere*] Saxo nimirum, quo Hectoris pectus ita percussit, ut cum ingenti armorum strepitu illum terræ affixerit.

[t] *Sortémque*] Græcos omnes ad certamen singulare Hector provocaverat: quamobrem Nestoris consilio novem eorum fortissimi sortiti sunt uter cum illo congrederetur, voventibus interea Achivis omnibus ut Ajacis Telamonij, aut Ajacis Oilei, aut Agamemnoni sors exiret. Quæ omnia ex Homero transsumpta.

Et vestræ valuêre preces. si quæritis hujus
Fortunam pugnæ; non sum superatus ab illo.
Ecce ferunt Troës ferrúmque, ignémque, [w] Jovémque
In Danaas classes. ubi nunc facundus Ulysses?
Nempe ego mille meo protexi pectore puppes,
Spem vestri reditûs. date tot pro navibus arma.
[x] Quòd si vera licet mihi dicere; quæritur istis,
Quàm mihi, major honos: conjunctáque gloria nostra est.
Atque Ajax armis, non Ajaci arma petuntur.
Conferat his [y] Ithacus [z] Rhesum, imbellémque [a] Dolona,
Priamidénque [b] Helenum raptâ cum [c] Pallade captum.
Luce nihil gestum, nihil est Diomede remoto:
Si semel ista datis meritis tam vilibus arma;
Dividite: & major pars sit Diomedis in illis.
Quo tamen hæc Ithaco? qui clàm, qui semper inermis
Rem gerit; & furtis incautum decipit hostem?
Ipse nitor galeæ claro radiantis ab auro
Insidias prodet, manifestabítque latentem.
Sed neque [d] Dulichius sub Achillis casside vertex
Pondera tanta feret. nec non onerosa gravísque
[e] Pelias esse potest imbellibus hasta lacertis.

INTERPRETATIO.

& vota vestra steterunt. Si petitis eventum hujus certaminis, non sum victus ab illo. Ecce Trojani ferunt ferrum, & ignem, & Jovem in naves Græcas. Ubi nunc disertus Ulysses? Nempe ego defendi meo pectore mille naves, spem vestri recursus. Concedite arma pro tot navibus. Quòd si mihi licet profiteri vera magis decus istis quàm mihi quæritur, & honor noster conjunctus est: atque Ajax armis, non Ajaci arma petuntur. Ithacus compenat cum istis Rhesum, & Dolonem inermem, atque Helenum Priamiden raptum cum Minervâ. Nihil est factum de die, nihil absente Diomede. Si aliquando conceditis ista arma factis tam levibus, dividite; & pars major eorum sit Diomedis. Quâ gratiâ tamen hæc Ithaco? qui furtim, qui semper inermis rem gerit, atque clanculum fallit hostem improvidum? Ipse splendor cassidis lucentis ex micante auro manifestos faciet dolos, & reteget occultum. Sed neque caput Dulichium sub galeâ Achillis feret tantũ onus: neque hasta Pelias potest non esse gravis atque molesta brachiis imbellibus.

NOTÆ.

[w] *Jovem*] *Jovis auxiliũ Hectori faventis.*

[x] *Quòd si vera*] Ajax est fortissimus in furore qui hæc dicit: nam minùs verecunda videntur.

[y] *Ithacus*] *Ulysses*, quem non sine contemtu à parvâ insulâ in quâ ille imperabat, eo nomine appellat.

[z] *Rhesum*] *Regem Thraciæ*, qui ea nocte quâ Trojanis in auxilium venerat à Diomede & Ulysse fuit interemtus, ut diximus etiam ad epistolam Penelopes.

[a] *Dolona*] Qui ab Hectore speculatum missus, à Diomede & Ulysse interceptus atque interfectus est.

[b] *Helenum*] Qui Priami filius à Diomede & Ulysse captus, arcana Trojanorum fata Græcis revelavit.

[c] *Pallade*] Palladium dicit seu Minervæ simulacrum, cœlo delapsum, quo maximè Trojæ fata continebantur: ut Sapientiâ, quam Palladis nomine intellexerunt, & à Deo solo est, conservari imperia cognoscas.

[d] *Dulichius*] Ulysses est, qui Dulichij Ionij maris insulæ Ithacæ vicinæ regnum tenuit.

[e] *Pelias*] *Achillis hasta*, quam ex Pelio monte recisam Chiron Peleo illius patri dederat.

Nec clypeus [f] vasti [g] cælatus imagine mundi
Conveniet timidæ, natæque ad furta [h] sinistræ.
Debilitaturum quid te petis, improbe, munus?
Quod tibi si populi donaverit [i] error Achivi;
Cur spolieris, erit; non, cur metuaris ab hoste.
Et fuga (quâ solâ cunctos, timidissime, vincis)
Tarda futura tibi est gestamina tanta [k] trahenti.
Adde, quod iste tuus, tam raro prælia passus,
Integer est clypeus. nostro, qui tela ferendo
Mille patet plagis, novus est successor habendus.
Denique, quid verbis opus est? spectemur agendo.
Arma [l] viri fortis medios mittantur in hostes.
Inde jubete peti: & referentem ornate relatis.
  Finierat Telamone satus; [m] vulgíque secutum
Ultima murmur erat. donec [n] Laërtius heros:
Adstitit; atque oculos paulùm tellure [o] moratos
Sustulit ad proceres; [p] exspectatóque resolvit
Ora sono: neque abest facundis gratia dictis.
Si mea cùm vestris valuissent vota, Pelasgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:

INTERPRETATIO.

Neque scutum gerens sculptam imaginem immensi orbis aptum erit lævæ sinistræ & institutæ ad furta. Quamobrem poscis, proterve, donum tibi obfuturum? quod si populi Græci nescii tibi indulserint, erit cur exuaris, non cur timearis ab hoste: Atque fuga, quâ solâ antecellis omnibus, ignavissime, lenta tibi futura est trahenti tanta gestamina. Adde quòd iste tuus clypeus tam rarò certaminibus objectus, est integer intactus. Novus successor est quærendus nostro, qui ferendo tela apertus est mille vulneribus. Denique quid opus est verbis? Aspiciamur agendo: Arma viri strenui jaciantur in medios hostes; jubete inde peti; atque decorate reportantem reportatis.

Filius Telamonis absolverat; & fremitus populi sequutus erat postrema; donec heros Laërtius constitit: atque sustulit ad Primarios oculos paulùm terræ affixos; atque aperuit os voce exspectatâ; neque desideratur lepos disertæ orationi. Si mea desideria valuissent cum vestris, ô Græci, successor tantæ contentionis non esset dubius;

NOTÆ.

[f] *Vasti*] Vastum mundum vidit, & id unum miles Ajax in clypeo: singula excutiet prudens Ulysses.

[g] *Cælatus*] Hujus clypei fabricam & cælaturam habes Iliad. 18. de quo etiam Silius lib. 7.

[h] *Sinistra*] Acutè Naso ex militis personâ; quanquam inepti hujusceemodi homines qui id omne vituperant quod consilio non vi apertâ geritur.

[i] *Error*] Sibi ominosum istud protulit Ajax, judicibúsque invidiosum. Cavesis autem eâ causâ Poëtam damnaveris: summâ arte violentum Ajacem ita finxit animatum.

[k] *Trahenti*] Multo ingenio hæc & proximè sequentia Ajaci attribuit Poëta, quæ tamen ad obtinendam causam nequaquam, nisi fortè à militibus, spectant.

[l] *Viri*] Achillis scilicet.

[m] *Vulgi*] Quod stolidum primâ rerum specie ducitur.

[n] *Laërtius*] Ulysses scilicet Laërtæ filius.

[o] *Moratos*] Ut scilicet artificiosissimæ orationi qualem prudentissimi Ulyssis esse decuit, actio sua responderet. Morâ enim illâ dicturi cura indicatur, quæ maximè auditoris quem ille revereri videtur, benevolentiam conciliat.

[p] *Exspectato*] Atque adeò expetito, quemque avidè curiosus auditor excipiat.

Túque tuis armis, nos te potiemur, Achille.
Quem quoniam non æqua mihi vobísque negarunt
Fata, (manúque simul [q] veluti lacrymantia tersit
Lumina) quis magno meliùs succedat Achilli;
Quam [r] per quem magnus Danaïs successit Achilles?
Huic modò [s] ne prosit, quòd, ut est, hebes esse videtur.
Neve mihi noceat, quòd vobis semper, Achivi,
Profuit ingenium: meáque hæc facundia, [t] si qua est,
Quæ nunc pro domino, pro vobis sæpè locuta est,
Invidiâ careat: bona nec sua quisque recuset.
Nam genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco. sed enim, quia retulit Ajax
Esse Jovis pronepos, nostri quoque sanguinis auctor
Jupiter est: totidémque gradus distamus ab illo.
Nam mihi Laërtes pater est, Arcesius illi,
Jupiter huic: neque in his quisquam [u] damnatus & exsul.
Est quoque per matrem [x] Cyllenius addita nobis
Altera nobilitas. Deus est in utroque parente.
Sed neque materno quòd sum generosior ortu,

INTERPRETATIO.

tuque gauderes tuis armis, nos te frueremur, Achille. Quem quoniam sors iniqua mihi at que vobis non indulserunt, (atque simul abstersit oculos quasi lacrymantes) quis æquius succedat forti Achilli, quàm per quem magnus Achilles successit Græcis. Modò ne huic prosit, quod, ut est, videtur esse stupidus: neu mihi obsit solertia, quæ vobis semper utilis fuit, Græci; atque hæc mea eloquentia, si qua est; quæ nunc dicit pro domino, sæpè dixit pro vobis, invidiâ careat: neque ullus abjiciat sua bona. Nam vix dico nostra stirpem & majores, & quæ ipsi non gessimus. Verùm enimverò, quia Ajax memoravit se esse pronepotem Jovis, Jupiter est etiam auctor nostræ stirpis: & distamus ab illo totidem gradus. Nam patrem habeo Laërten, ille Arcesium, hic Jovem: neque inter illos quisquam damnatus & profugus. Cyllenius est etiam alia nobilitas nobis adjecta per matrem. Deus est in utroque parente. Verùm neque posco arma de quibus agitur.

NOTÆ.

[q] *Veluti*] Ut neque Oratorem irasci, ita nec flere decet, simulare non dedecet.

[r] *Per quem*] *Ulyssem* scilicet, qui inter Lycomedis Scyri insulæ regis filias latitantem Achillem, deprehendit, ut infrà videbimus.

[s] *Ne prosit*] Atqui non aliâ magis causâ à stultis plurimis diserti & sapientes viri damnantur, quàm quòd sese tales, per illos non tales cognoscunt. Vir prudens fatuo est lumen per quod videri metuit quod ipse nunquam damnare non possit.

[t] *Si qua est*] Optimè verò versutus homo eloquentiam suam extenuat, ne in se invidiam odiúmque auditorum transferat: ita namque perversè animati sunt plerique homines ut superbiâ suâ & sui pravo amore quodcumque in se non vident bonum in aliis, odio, perdere festinent.

[u] *Damnatus*] Tacitè Ajaci, Pelei patrui, ut & Telamonis ejusdem patris crimen objectat: Phocum namque fratrem ab utroque interfectum nonnulli scripserunt.

[x] *Cyllenius*] *Mercurius*, à Cyllene Arcadiæ monte, ubi natus dicitur. Anticlea autem Ulyssis mater Autolyci fuit filia, Autolycus Mercurii ex Chione Dædalionis.

Nec mihi quod patet est fraterni sanguinis insons,
Proposita arma peto : meritis expendite caussam.
Dummodò quod fratres Telamon Peleúsque fuerunt,
[y] Ajacis meritum non sit : nec sanguinis ordo,
Sed virtutis honos spoliis quæratur in istis.
Aut si proximitas primúsque requiritur hæres;
Est genitor Peleus, est Pyrthus filius [z] illi.
Quis locus Ajaci? [a] Phthian [b] Scyrónve ferantur.
Nec minùs est isto [c] Teucer patruelis Achilli.
Num petit ille tamen, num sperat ut auferat arma?
Ergo [d] operum quoniam nudum certamen habetur;
Plura quidem feci, quàm quæ comprehendere dictis
In promtu mihi sit. rerum tamen ordine ducar.
Præscia venturi genitrix [e] Nereïa leti
Dissimulat cultu natum. deceperat omnes,
In quibus Ajacem, sumtæ fallacia vestis.
Arma ego fœmineis animum motura virilem
Mercibus inserui. neque adhuc projecerat heros
Virgineos habitus. cùm parmam hastámque [f] tenenti,
Nate Deâ, dixi; tibi se petitura reservant
Pergama. quid dubitas ingentem evertere Trojam?
Injecíque manum; fortémque ad fortia misi.

INTERPRETATIO.

quia sum nobilior origine maternâ, neque quia habeo patrem insontem fraterni sanguinis : dirimite litem meritis. Modò ne sit meritum Ajacis, quod Telamon & Peleus fuerunt fratres; neque series consanguinitatis, sed decus virtutis quæratur in istis exuviis. Vel si propinquitas & proximus hæres requiritur, ille habet patrem Peleum, habet filium Pyrrhum. Quis locus Ajaci? ferantur Phthian, vel Scyron. Neque Teucer est minùs patruelis Achilli quàm iste. An tamen ille poscit, an sperat consequi arma? Adeóque, siquidem agitur tantùm de factis, equidem plura peregi, quàm quæ mihi sit facile oratione assequi. Attamen dirigar serie rerum. Mater Nereia prudens futuri obitus, occulit filium ornatu. Fraus amictus capti fefellerat omnes, in quibus Ajacem. Ego immiscui mercibus muliebribus arma tactura cor virile. Neque adhuc heros deposuerat ornatus puellæ; cùm dixi tractanti scutum & lanceam, fili Dea, Ilium ruiturum se tibi reservat. Quamobrem differs delere magnam Trojam? Atque immisi manum, & duxi strenuum ad ardua.

NOTÆ.

[y] *Ajacis*] Qui sanguinis jure patruelis armis potiùs quàm Ulysses potiri debuerat.

[z] *Illi*] *Achilli* scilicet.

[a] *Phthian*] Quæ urbs fuit Thessaliæ, ubi Peleus Achillis pater commorabatur.

[b] *Scyron*] Pyrrho Achillis filio servanda, arma dicit, qui in Scyro insulâ ubi Deidamia mater Lycomedis filia tunc temporis imperium habebat.

[c] *Teucer*] Qui Ajacis frater.

[d] *Operum*] Quibus Græcorum exercitum quisque demeruerit.

[e] *Nereïa*] *Thetis* Nerei filia Achillis mater, quæ cùm filium bello Trojano periturum cognovisset, muliebri habitu illum inter Lycomedis regis filias occultandum tradidit.

[f] *Tenenti*] Arma enim, neglectis muliebribus omnibus quæ puellæ cæteræ sibi delegerant, Achilles corripuit : quâ ex re illum esse compertum est.

Ergo opera illius mea sunt. ego [g] Telephon hastâ
Pugnantem domui: victum orantémque refeci.
Quòd [h] Thebæ cecidère, meum est. me credite [i] Lesbon,
Me [k] Tenedon, [l] Chrysénque, & Cyllan Apollinis urbes,
Et [m] Syron cepisse. meâ concussa putate
Procubuisse solo [n] Lyrnesia mœnia dextrâ.
Utque alias taceam; qui sævum perdere posset
Hectora, nempe dedi. per me jacet inclytus Hector.
Illis hæc armis, [o] quibus est inventus Achilles,
Arma peto. vivo dederam, post fata reposco.
Ut dolor [p] unius Danaos pervenit ad omnes;
[q] Aulidáque Euboïcam complerunt mille carinæ;
Exspectata diu, nulla aut contraria classi,
Flamina sunt; duræque jubent Agamemnona sortes
Immeritam sævæ natam mactare Dianæ.
Denegat hoc genitor: Divísque irascitur ipsis:
Atque in rege tamen [r] pater est. ego mite parentis
Ingenium verbis ad publica commoda verti.

INTERPRETATIO.

Adeòque illius facta mea sunt. Ego vici Telephum certantem, hastâ: sanavi domitum atque supplicem. Meum est, quòd Thebæ sunt dirutæ. In animum inducite me expugnasse Lesbon, & Tenedon, & Chrysen, & Cyllan urbes Apollinis, & Syron. Existimate muros Lyrnesios funditus deletos fuisse meâ manu. Atque ut prætermittam alias; Scilicet obtuli qui posset vincere ferocem Hectorem, famâ celebratus Hector per me occubuit. Posco hæc arma illis armis quibus Achilles est inventus. Dederam vivo, repeto post mortem. Postquam dolor unius pervenit ad omnes Græcos; atque mille naves impleverunt Aulidem Euboïcam, venti diu exspectati, aut nulli sunt, aut adversi navibus: & crudelia oracula volunt Agamemnonem immolare infensæ Dianæ filiam immeritam. Pater istud recusat; atque adversùs Deos ipsos insurgit: & tamen parens est in rege. Ego oratione compuli lenem animum patris ad communia commoda.

NOTÆ.

[g] *Telephon*] *Herculis filium*, de quo suprà; quem à Trojanorum partibus stantem Achilles vulneravit, deinde tamen sanavit. Appositè autem sibi ea tribuit Ulysses quæ ab Achille facta; nec immeritò, siquidem illum ad bellum perduxerit.

[h] *Thebæ*] *Ciliciæ* scilicet, de quibus libro superiori, quas Achilles diripuit.

[i] *Lesbon*] Quæ insula, Troadi propemodum opposita, ab Achille direpta.

[k] *Tenedon*] *Troiæ proximam insulam.*

[l] *Chrysen & Cyllan*] Quæ Troadis urbes.

[m] *Syron*] Insula est Ægæi equidem eo nomine; verùm inter Cycladas recensetur, quas expugnasse Græcos nullibi legitur. Quare nisi in voce mendum irrepsit, haud absurdum videtur credere Syron unam esse ex urbibus undecim quas antè expugnationem Troiæ Achilles cepisse dicitur.

[n] *Lyrnesia*] *Lyrnessi* Troadis urbis, ex quâ Hippodamia seu Briseis abducta.

[o] *Quibus*] Redi ad versum 165.

[p] *Unius*] *Menelai*, scilicet; cui à Paride ademta conjux Helena.

[q] *Aulida*] Fuit Aulis urbs Bœotiæ juxta Chalcidem, portum habens amplissimum, quò ex totâ Græciâ naves ad bellum Trojanum convenerunt.

[r] *Pater*] Qui filiæ plus quàm dignitati consulat.

Nunc

Nunc equidem fateor, fassóque ignoscat Atrides;
Difficilem tenui sub [t] iniquo judice caussam.
Hunc tamen utilitas populi, fratérque, [t] datique
Summa movet sceptri; laudem ut cum sanguine penset.
Mittor & ad matrem: quæ non hortanda, sed astu
Decipienda fuit. quò si Telamonius isset,
[u] Orba suis essent etiamnum lintea ventis.
Mittor & Iliacas audax orator ad arces:
Visáque & intrata est altæ mihi curia Trojæ.
Plenáque adhuc erat illa viris. interritus egi,
Quam mihi mandarat communis Græcia, caussam:
Accusóque Parin: [x] prædámque, Helenámque reposco:
Et moveo Primum, Priamóque [y] Antenora junctum.
At Paris, & fratres, & qui rapuêre sub illo,
Vix tenuêre manus (scis hoc, Menelaë) [z] nefandas:
Primáque lux nostri tecum fuit illa pericli.
Longa referre mora est, quæ consilióque manúque
Utiliter feci spatiosi tempore belli.
Post acies primas, urbis se mœnibus hostes
Continuêre diu; nec aperti copia Martis
Ulla fuit. decimo demum pugnavimus anno.
Quid facis interea, qui nil nisi prælia nosti?
Quis tuus usus erat? nam si mea facta requiris;

INTERPRETATIO.

Nunc equidem agnosco, atque Atrides parcat confitenti; obtinui caussam difficilem sub judice adverso. Attamen commoda populi, & frater, & auctoritas collati sceptri illum tangit, ut expendat gloriam sanguine. Mittor etiam ad genitricem; quæ non fuit inducenda, sed fallenda. Quò si Telamonius ivisset, carbasa etiamnum forent destituta ventis secundis. Mittor etiam orator intrepidus ad arces Trojanas: & aula superba Trojæ à me est spectata & penetrata. Atque erat adhuc referta illis viris. Impavidus dixi caussam, quam tota Græcia mihi commiserat: & accuso Paridem, & repeto Helenam raptam; & cuplo Priamum, & Antenorem unà cum Priamo. At Paris & fratres, & qui prædati sunt sub illo, ægrè compescuerunt manus scelestas: (Tibi istud compertum est, Menelaë) atque ille fuit primus dies nostri discriminis tecum. Longum est tempus memorare quæ in rem exegi consilio & facto per spatium longi belli. Post primam pugnam hostes se continuerunt diu intra urbis muros: neque locus ullus datus est aperto certamini. Certavimus denique anno decimo. Quid agis interea, qui nihil scis præter certamina? Quæ tua utilitas? nam si interrogas de meis factis,

NOTÆ.

[t] *Iniquo*] *Agamemnone* patre, quem filiæ amor tenebat.

[t] *Dati*] Rex enim regum dictus Agamemnon, qui omnibus de voluntate eorum imperabat.

[u] *Orba*] Quia nunquam à Clytemnestræ amplexibus Iphigeniam hebes Ajax avellisset: neque adeo ea Dianæ aris admota; neque Dea placata fuisset.

[x] *Prædam*] Anne Prædam Helenam ipsam, quam prædo Paris avexit; anne prædam quæ cum Helenâ abducta?

[y] *Antenora*] Qui quidem, cùm ex Trojanorum principibus esset, referente quoque Horatio,

——*censet belli præcidere caussam.*

[z] *Nefandas*] Siquidem, jure gentium, Legatos inviolatos esse decet.

Hoſtibus inſidior : [a] foſſas munimine cingo ?
Conſolor ſocios ; ut longi tædia belli
Mente ferant placidâ : doceo quo ſimus alendi
Armandíque modo : [b] mittor quò poſtulat uſus.
Ecce Jovis monitu deceptus imagine ſomni
[c] Rex jubet incepti curam dimittere belli.
Ille poteſt [d] auctore ſuam defendere cauſſam.
Non ſinat hoc Ajax : delendáque Pergama poſcat :
Quodque poteſt, pugnet. cur non remoratur ituros ?
Cur non arma capit ? dat, quod vaga turba ſequatur ?
Non erat hoc nimiùm, nunquam niſi magna loquenti.
Quid, quod & ipſe fugis ? vidi, puduítque videre,
Cùm tu terga dares, inhoneſtáque vela parares.
Nec mora, Quid facitis ? quæ vos dementia, dixi,
Concitat, ô ſocii, captam dimittere Trojam ?
Quidve domum fertis decimo, niſi dedecus, anno ?
Talibus atque aliis, in quæ [e] dolor ipſe diſertum
Fecerat, averſos profugâ de claſſe reduxi.
Convocat [f] Atrides ſocios terrore paventes :
Nec [g] Telamoniades etiam nunc hiſcere quicquam
Auſit. at auſus erat reges inceſſere dictis
[h] Therſites, etiam per me * haud impune, protervis.

INTERPRETATIO.

inſidias ſtruo hoſtibus, munio foſſas, ſum ſolatio ſociis, ut patiantur æquo animo tædia longi belli: oſtendo quomodo ſimus ſuſtentandi atque armis inſtruendi : mittor quò uſus requirit. Ecce Rex falſus ſpecie ſomni Jovis inſtinctu, hortatur omittere curam belli incepti. Ille poteſt tueri ſuam cauſſam auctore. Ajax ne iſtud patiatur, atque inſtet Trojam eſſe evertendam ; & quod poteſt, certet. Quamobrem non retinet diſceſſuros? Cur non ſumit arma ? incipit quod incertum vulgus imitetur ? Hoc non erat difficile nunquam niſi magna dicenti. Quid quod & ipſe fugis ? Spectavi, atque puduit ſpectare, cùm tu pedem retrò ferres, atque adornares indecora lintea. Nec mora, Quid agitis ? dixi ; quæ veſania vos cogit, ô comites, relinquere Trojam captam ? aut quid reportatis in patriam anno decimo niſi opprobrium ? Talibus atque aliis, in qua ipſe dolor fecerat facundum, reduxi volentes de claſſe fugiente. Atrides arceſſit comites pavore territos : neque Telamonis filius etiam nunc audeat quicquam dicere. At Therſites non veritus erat conviciis laceſſere reges ; etiam haud impunè petulantibus per me :

NOTÆ.

[a] *Foſſas*] Ad illam reſpicere videtur, quæ à Græcis ante navium ſtationem ducta & muro cincta fuit, quam poſtea Neptunus immiſſis Phrygiæ fluminibus delevit.

[b] *Mittor*] Verbi gratiâ ad Chryſen Apollinis Sacerdotem, cui filiam reſtituit.

[c] *Rex*] Agamemnon, qui ut ſuorum animos tentaret, de reditu à Jove per ſomnos admonitum ſeſe ſimulavit.

[d] *Auctore*] *Jove* ſcilicet.

[e] *Dolor*] Non ſine artificio maximo dolori attribuit quod arrogantiæ videri potuiſſet : cúmque ita ex eo quòd invidioſiſſimum fuit ſibi gratiam conciliavit.

[f] *Atrides*] *Agamemnon.*

[g] *Telamoniad.*] *Ajax* Telamonis filius.

[h] *Therſites*] Invidioſiſſimè & in Ajacem acerbiſſimè turpiſſimi iſtius & protervíſſimi hominis hoc in loco meminit Ulyſſes.

* *Haud impune*] Graviter namque ab Ulyſſe percuſſus fuit homo impudens & ineptus.

Erigor : & trepidos cives exhortor in hostem:
Amissámque meâ virtutem voce reposco.
Tempore ab hôc quodcunque [i] potest fecisse videri
Fortiter iste, meum est : quem dantem terga retraxi.
Denique de Danaïs quis te laudátve petítve?
At sua Tydides mecum communicat acta:
Me probat : & socio semper confidit Ulysse.
Est aliquid, de tot Graiorum millibus, unum
A Diomede legi. [k] nec me sors ire jubebat :
Sic tamen & spreto noctísque hostísque periclo,
Ausum [l] eadem, quæ nos, Phrygiâ de gente Dolona
Interimo : non antè tamen, quàm cuncta coëgi
Prodere, & edidici quid perfida Troja pararet.
Omnia cognoram : nec, quod specularer, habebam :
Et jam præmissâ poteram cum laude reverti.
Haud contentus eâ, petii tentoria [m] Rhesi :
Inque suis ipsum castris comitésque peremi.
Atque ita captivo victor votísque potitus
Ingredior curru lætos imitante triumphos.
[n] Cujus equos pretium pro nocte poposcerat hostis,
Arma [o] negate mihi : fuerítque benignior Ajax.

INTERPRETATIO.

Exsurgo ; atque erigo in hostem socios timidos, & accendo virtutem extinctam meâ voce. Quicquid iste, quem fugientem reduxi, potest videri fecisse ab eo tempore, meum est. Denique quis ex Græcis te probat aut quærit? At Tydides me participem facit suorum factorum : me laudat, & semper bene sperat Ulysse comite. Est aliquid deligi solum à Diomede inter tot millia Græcorum. Neque sors cogebat me proficisci : sic tamen & neglecto discrimine noctis & hostis, conficio Dolonem de natione Trojanâ conantem eadem quæ nos : neque tamen priùs quàm coëgi omnia aperire, & pernovi quid infida Troja conaretur. Cuncta resciveram; neque supererat quod explorarem : & jam poteram redire cum gloriâ antecedente. Non expletus eâ, adij tentoria Rhesi, atque mactavi ipsum cum comitibus in suis castris : atque ita victor & voti compos ingredior curru imitante festivos triumphos. Negate mihi arma, cujus equos hostis poterat mercedem pro nocte : atque Ajax fuerit beneficentior.

NOTÆ.

[i] *Potest*] Non dixit *fecit*, aut *fecisse* videtur, sed *potest videri fecisse* : ut maxima sit factorum Ajacis extenuatio.

[k] *Nec me sors*] Veteratoriè profectò quod laudi erat adversario, in sese Ulysses cùm illius diminutione derivat. Tacitè enim Ajacem quasi sorte coactum cum Hectore congressum innuit ; cùm ipse sponte suâ pericula subiret.

[l] *Eadem*] *Hostium* scilicet *castra speculandi causâ subire.*

[m] *Rhesi*] *Thraciæ regis*, de quo suprà.

[n] *Cujus*] *Achillis* scilicet : namque ejus equos speculationis suæ pretium Dolon poposcerat.

[o] *Negate*] Ironia est, quam mox comitatur irrisio.

Quid Lycii referam [p] Sarpedonis agmina ferro
Devastata meo ? cùm multo sanguine fudi
Cœranon [q] Iphitiden, & Alastoráque Chromiúmque,
Alcandrúmque, Haliúmque, Noëmonáque, Prytanínque,
Exitióque dedi cùm Chersidamanre Choona,
Et Charopen, fatísque immitibus Ennomon actum :
Quique minùs celebres nostrâ sub mœnibus urbis
Procubuêre manu. sunt & mihi vulnera, cives,
Ipso pulchra [r] loco. nec vanis credite verbis.
Aspicite en. vestémque manu deducit, &, Hæc sunt
Pectora semper, ait, vestris exercita rebus.
At nihil impendit per tot Telamonius annos
Sanguinis in socios : & habet [s] sine vulnere corpus.
Quid tamen hoc refert ; si se pro classe Pelasgâ
Arma tulisse refert contra Troásque Jovémque ?
Confiteórque, tulit : [t] neque enim benefacta malignè
Detrectare meum est. sed nec communia solus
Occupet. atque aliquem [u] vobis quoque reddat honorem.
Repulit [x] Actorides sub imagine tutus Achillis
Troas ab arsuris cùm [y] defensore carinis.

INTERPRETATIO.

Cur memorem agmina Sarpedonis Lycij prostrata meis armis ? Profligavi cum multâ strage Cœranon Iphitiden, & Alastorem, & Chromium, & Alcandrum, & Halium, & Noëmonem, & Prytanin ; atque perdidi Thoonem cum Chersidamante, & Charopen, & Ennomon impulsum sorte iniquâ : & qui minùs inclyti interierunt nostrâ dextrâ ad muros urbis. Neque desunt mihi plagæ, ô socij, decora ipso loco. Neque fidem habete inanibus verbis. Videte, ecce. Atque submovet amictum manu, &, Hæc sunt, inquit, pectora semper sollicita in vestrum commodum. At Telamonius nihil fudit sanguinis per tot annos pro comitibus : & habet corpus sine plagâ. Quid tamen istud interest, si narrat se gessisse arma pro classe Græcâ contra Trojanos & Jovem ? Atque agnosce, gessit : neque enim meum est detrahere perversè præclarè gestis. Sed neque solus suum faciat quod omnium est ; atque tribuat etiam vobis aliquam laudem. Actorides securus sub specie Achillis repulit Trojanos cum suo *vindice à navibus deflagraturis.*

NOTÆ.

[p] *Sarpedonis*] Qui Jovis fuit ex Europâ filius, rex Lyciæ, Trojanis favens, à Patroclo post multos ex ejus sociis ab Ulysse mactatos, tandem interfectus.

[q] *Iphitiden*] Iphiti filium Sarpedonis unà cum sequentibus comitem.

[r] *Loco*] Adverso *scilicet* corpore.

[s] *Sine vulnere*] Invulnerabilis enim magna corporis parte factus fuerat ab Hercule, qui cùm aliquando Salaminem ad Telamonem divertisset Ajacem adhuc infantem Leonis pelle circumdederat, precatus ut quâ parte tegeretur eâ inviolabilis foret. Quod quidem ita factum ; latere tamen quod tectum non fuerat ferro patente.

[t] *Neque enim*] Imò veterator est in eo vaferrimus quod malignè laudat, ut securiùs postea vituperet.

[u] *Vobis*] Faventes proculdubio habuit hac in parte Græcos omnes vir astutus.

[x] *Actorides*] Patroclus Actoris nepos, armis indutus Achillis, quem denique Hector interfecit.

[y] *Defensore*] *Hectore* scilicet.

Ausum etiam Hectoreo solum concurrere Marti
Se putat, oblitus [a] regísque, ducúmque, meíque,
Nonus in officio & prælatus munere sortis.
Sed tamen eventus vestræ, [b] fortissime, pugnæ
Quis fuit? Hector abit violatus vulnere nullo.
Me miserum, quanto cogor meminisse dolore
Temporis illius; quo Graiûm murus Achilles
Procubuit! nec me lacrymæ, luctúsve, timórve
Tardarunt, quin corpus humo sublime [b] referrem.
His humeris, his, inquam, humeris ego corpus Achillis
Et simul arma tuli: quæ nunc quoque [c] ferre laboro.
Sunt mihi, quæ valeant in talia pondera, vires:
Est animus vestros certè sensurus [d] honores.
Scilicet idcircò pro gnato [e] cærula mater
Ambitiosa suo fuit, ut cœlestia dona,
Artis opus tantæ, rudis & sine pectore miles
Indueret? neque enim clypei [f] cælamina norit,
Oceanum, & terras, cúmque alto sidera cælo,

INTERPRETATIO.

Arbitratur etiam se solum ausum congredi bello cum Hectore, immemor & regis, & ducum, & mei, cùm fuerit *nonus præpositus in* hoc *munere beneficio sortis. At tamen strenuissime, quis fuit successus vestri certaminis? Hector discessit ab omni plagâ intactus. Me infelicem, quanto cùm mœrore cogor recordari illius temporis, quo Achilles propugnaculum Græcorum occubuit! Neque fletus, aut mœror, aut pavor me retinuerunt, quin reportarem corpus terrâ sublatum. His humeris, his, inquam, humeris ego gestavi corpus Achillis, unà cum armis, quæ nunc etiam auferre cupio. Sunt mihi vires, quæ sufficiant in ejusmodi onera: est animus certè sensurus vestros honores. Nimirum mater cærulea ideò fuit curiosa pro suo filio, ut miles hebes & sine ingenio ferret munera cœlestia, opus tantæ artis? Neque verò intellexerit sculpturam clypei, Oceanum & terras, atque astra cum excelso cœlo,*

NOTÆ.

[a] *Regis*] *Agamemnonis* scilicet, quem, si sors tulisset, juxtà cum octo aliis adversùs Hectorem singulari certamine pugnaturum, suprà diximus.

[b] *Fortissime*] Ironia est; quanquam iniqua: non minùs enim fortis fuit Ajax, quòd fortissimum invenerit: quin imò fortissimus judicandus, qui fortissimo par fuerit. Ulysses profectò intactus ex ejusmodi pugnâ non rediisset. Non malè tamen Ajaci pugnæ eventus objicitur, siquidem de eâ, non sine aliorum contemtu, gloriatus esset.

[b] *Referrem*] Non illi soli eam gloriam Calaber tribuit, qui à Principibus Græcorum communiter relatum testatur.

[c] *Ferre laboro*] *A Græcis consequi enitor.* Sed amphibologiæ aliquo modo locum præbuit, quâ uti potuisset Ajax, minúsque placet.

[d] *Honores*] Siquidem Achillis arma sibi concederent. *scilicet.*

[e] *Cærula*] Thetis est mater Achillis, quæ Vulcanum rogavit ut filio arma fabricaret.

[f] *Cælamina*] Quæ ex Iliad 18. ab Ovidio desumta Principum oculis nusquam non debent obversari; ut Sapientiâ & Prudentiâ suâ præsertim gerenda esse bella, eaque Pacis & servandi ordinis causâ quem in naturâ Deus constituit semper meminerint.

[g] Pleïadásque, Hyadásque immunémque æquoris [h] Arcton,
Diversásque [i] urbes, nitidúmque [k] Orionis ensem.
Postulat ut capiat, quæ non intelligit arma.
Quid? quòd me duri fugientem munera belli
Arguit incepto serum accessisse [l] labori?
Nec se magnanimo [m] maledicere sentit Achilli?
Si simulasse vocat crimen; simulavimus ambo.
Si mora pro culpâ est; ego sum [n] maturior illo.
Me pia detinuit conjux: pia mater Achillem:
Primáque sunt [o] illis data tempora, cætera vobis.
Haud timeo, si jam nequeo defendere crimen
Cùm tanto commune viro. deprensus Ulyssis
Ingenio tamen ille; at non Ajacis Ulysses,
Neve in me stolidè convicia fundere linguæ
Admiremur eum: vobis quoque digna pudore
Objicit. an falso Palameden crimine turpe
Accusasse mihi, vobis damnasse decorum est?
Sed neque [p] Naupliades facinus defendere tantum,
Tamque patens valuit: nec vos audistis in illo
Crimina; vidistis: pretióque objecta patebant.

INTERPRETATIO.

& Pleïadas atque Hyadas, & Arcton expertem maris, & urbes varias, & gladium coruscum Orionis. Optat habere arma quæ non capit? Quid? quòd reprehendit, me detrectantem officia belli tardè venisse ad inceptum laborem? neque videt se coarguere generosum Achillem? Si vocat flagitium finxisse; uterque finximus. Si cunctatio vitio vertitur, ego sum celerior illo. Uxor pia me prohibuit; mater pia Achillem: atque prima tempora sunt concessa illis, reliqua vobis. Nequaquam metuo, quanquam jam non possem diluere crimen commune cum tanto viro. Ille tamen correptus solertiâ Ulyssis; at non Ulysses Ajacis. Neve admiremur eum jacere in me probra lingua hebetis; exprobrat vobis etiam digna dedecore. An mihi flagitiosum est arguisse Palameden ficti facineris, vobis honestum damnasse? At neque Naupliades potuit refellere tantum crimen tamque manifestum: neque vos fando accepistis illius facinora; spectastis, atque ea quæ exprobrata sunt comprobata erant auro.

NOTÆ.

[g] *Pleïadas*] *Vergilias* dicunt Latini, Atlantis ex Pleione Nymphâ filias cœlo relatas, quæ ut ait Ovidius in Fastis,

Ore micant Tauri septem radiantia flammis
Sydera, quas Hyadas Graius ab imbre vocat.

[h] *Arcton*] Ursam majorem & Helicen, seu minorem & Cynosuram, de quibus jam sæpe; ideò autem æquoris signa immunia, quòd nobis versus polum Septentrionalem constitutis nunquam occidant, adeòque in Oceanum mergi oculis non videantur.

[i] *Urbes*] Duas memorat Homerus, in quarum alterâ convivia, nuptiæ, aliàque Pacis exercentur; cùm altera obsidione prematur.

[k] *Orionis*] Qui Dianæ comes post mortem ab ipsâ in cœlum translatus & gladio cinctus, pulcherrimum 17. stellarum sydus juxta Taurum efficit.

[l] *Labori*] *Bello*, scilicet, *Trojano*.

[m] *Maledicere*] Namque & Achilles bellum detrectaverat; ut suprà vidimus.

[n] *Maturior*] Qui insuper Achillem ad idem bellum protraxit.

[o] *Illis*] Vide quàm callidè per Achillem sese Ulysses excuset; imò & ejus laudem in se transmoveat.

[p] *Naupliades*] *Palamedes Nauplij filius.*

Nec [q] Pœantiaden quod habet [r] Vulcania Lemnos,
Esse reus merui. factum defendite vestrum:
Consensistis enim. nec me suasisse negabo;
Ut se subtraheret bellique viæque labori,
Tentarétque feros requie lenire dolores.
Paruit; & vivit. non hæc sententia tantùm
Fida, sed & felix; cùm [s] sit satis, esse fidelem.
[t] Quem quoniam vates delenda ad Pergama poscunt;
Ne mandate mihi. [u] meliùs Telamonius ibit:
Eloquióque virum morbis iráque furentem
Molliet: aut aliquâ producet callidus arte.
Ante retro [x] Simoïs fluet & sine frondibus [y] Ide
Stabit, & auxilium promittet [z] Achaïa Trojæ;
Quàm, cessante meo pro vestris pectore rebus,
Ajacis stolidi Danaïs sollertia prosit.
Sis licet infestus sociis, [a] regíque, mihíque,
Dure Philotecte; licèt exsecrere, meúmque
Devoveas sine fine caput; cupiásque dolenti
Me tibi fortè dari; nostrúmque haurire cruorem;
[Utque tui mihi, sic fiat tibi copia nostri:]
Te tamen aggrediar: [mecúmque reducere nitar.]

INTERPRETATIO.

Neque dignus fui reprehensione, quòd Lemnos Vulcania habet Pœantiaden. Asserite vestrum factum, namque annuistis. Neque inficiabor me consuluisse, ut se redimeret à labore belli atque itineris, & conaretur minuere per quietem acres dolores. Obsequutus est, atque vitâ fruitur. Hoc consilium non modò fidele, sed & faustum; quanquam satis sit esse fidelem. Quem quoniam vates petunt ad diruendam Trojam, ne mihi imperate: Telamonius aptiùs proficiscetur; atque deliniet facundia virum ferocem morbis atque irâ; vel solers protrahet aliquâ astutiâ. Priùs Simoïs retro curret, & Ida erit sine foliis, & Græcia promittet opes Trojæ, quàm animo meo omittente vestra commoda, prudentia hebetis Ajacis juvet Græcos. Quanquam, sæve Philoctete, sis iniquus sociis, atque regi, mihique; quanquam detesteris, & usque diris addicas meum caput, atque optes me casu tibi irascenti occurrere, & fundere nostrum sanguinem; útque fiat copia sui mihi, sic fiat copia nostri; te tamen adoriar; & conabor reducere mecum:

NOTÆ.

[q] *Pœantiaden*] Philoctetes est Pœantis filius.

[r] *Vulcania*] In quam Vulcanus, cœlo, ob deformitatem despectus, præcipitatus est; ubique ferrariam exercuit.

[s] *Sit satis*] Nam, ut dici solet, *Consilij non fraudulenti nulla cautie.*

[t] *Quem*] In fatis erat, sine Herculis sagittis, quas Philoctetes habebat, Trojam capi non posse.

[u] *Meliùs*] Ajacem, tanquam insulsum, & nullius consilij hominem irridet.

[x] *Simoïs*] Troadis rivus.

[y] *Ide*] *Mons* ejusdem Phrygiæ.

[z] *Achaïa*] *Græcia*, quæ Trojam obsidione premebat.

[a] *Regi*] *Agamemnoni*. Ad Sophoclis autem fabulam alludit Poëta, in quâ Philoctetes tum illum, tum Ulyssem præsertim plurimis insectari verbis fingitur.

Támque tuis potiar (faveat Fortuna) sagittis;
Quàm sum [b] Dardanio, quem cepi, vate potitus:
Quàm responsa Deûm, Trojanáque fata retexi:
Quàm rapui Phrygiæ [c] signum penetrale Minervæ
Hostibus è mediis. [d] & se mihi comparat Ajax?
Nempe capi Trojam prohibebant fata sine illo.
Fortis ubi est Ajax? ubi sunt [e] ingentia magni
Verba viri? cur hîc metuis? cur audet Ulysses
Ire per excubias, & se committere nocti?
Pérque feros enses, non tantùm mœnia Troûm,
Verùm etiam summas arces intrare: suâque
Eripere æde Deam: raptámque efferre per hostes?
Quæ nisi fecissem; [f] frustrà Telamone creatus
Gestasset lævâ [g] taurorum tergora septem.
Illâ nocte mihi Trojæ victoria parta est:
Pergama tum vici, cùm vinci posse coëgi.
Desine Tydiden vultúque & murmure nobis
[h] Ostentare meum. pars est sua laudis in illis.
Nec tu, cùm sociâ clypeum pro classe tenebas,
Solus eras; tibi turba comes, mihi contigit unus.

INTERPRETATIO.

támque obtinebo tua spicula, (modò fortuna sit propitia) quàm sum potitus vate Dardanio quem cepi; quàm aperui oracula Deorum & fata Trojana; quàm sustuli Phrygia ex mediis hostibus simulacrum penetrale Minervæ. Atque se Ajax mecum confert? Nempe fata negabant Trojam capi sine illo. Ubi est strenuus Ajax? Ubi sunt magnifica verba fortis viri? Quamobrem hic times? Quamobrem Ulysses non reformidat pervadere vigilias, & se credere nocti? atque subire per sævos gladios, non modò muros Iliacos, verùm etiam supremas arces; atque revellere Deam suo templo, & efferre sublatam per hostes? Quæ nisi fecissem, filius Telamonis nequicquam tulisset sinistrâ terga septem boûm. Victoria Trojæ mihi parta est illâ nocte: tum domui Pergama; tum coëgi posse subigi. Omitte nobis ostentare oculis & susurris meum Tydidem. Sua est pars gloriæ in illis. Neque tu solus eras, cùm tractabas scutum pro navibus sociis; tibi agmen erat opiferum, mihi unus obtigit.

NOTÆ.

[b] *Dardanio*] *Heleno*, scilicet, Priami filio, vate insigni, quem cepit Ulysses, omniáque Trojanorum fata revelare coëgit.

[c] *Signum*] Palladium dicit seu Minervæ simulachrum, cœlo delapsum, quo potissimum, seu potiùs sapientiâ, quæ per illud significabatur, Trojæ fata continebantur.

[d] *Et se*] Vel per furta ipsa quæ maximè Ulyssi Ajax exprobraverat, sese Ulysses Ajace multò majorem contendit: idque jure optimo.

[e] *Ingentia verba*] Vide quàm acutè Ulysses Ajacis molem vimque consilij expertem exagitet: quamque callidè, derivatâ in se, si qua fuit, Ajacis virtute, vaniloquentiam quam hic objecerat in eundem cum ipsius rusticitate rejicit.

[f] *Frustrà*] Quia Troja, antequam ablatum esset Palladium capi non poterat.

[g] *Taurorum*] Ex quibus Ajacis scutum constabat. Nota autem de industriâ multitudinis numero usum Ulyssem, ut bajulum magis quàm militem adversarium irrideret.

[h] *Ostentare*] Diomedem comitem habuit Ulysses propè in omnibus: quamobrem id sibi vultu aut gestu objicere Ajacem finxit.

Qui

Qui, nisi pugnacem sciret sapiente minorem
Esse, nec [i] indomitæ deberi præmia dextræ,
Ipse quoque hæc peteret: peteret moderatior [k] Ajax,
[l] Eurypilúsque ferox, claróque Andremone [m] natus:
Nec minùs [n] Idomeneus, patriáque creatus eâdem
[o] Meriones: peteret majoris [p] frater Atridæ.
Quippe manu fortes (nec sunt tibi Marte secundi)
Consiliis cessere meis. tibi dextera bello
Utilis; ingenium est, quod eget moderamine nostri.
Tu vires sine mente geris: mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes: pugnandi tempora mecum
Eligit [q] Atrides. tu tantùm corpore prodes;
Nos animo. quantóque ratem qui temperat, anteit
Remigis officium; quantò dux milite major;
Tantò ego te supero. nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu. vigor omnis in illis.
At vos, ô proceres, vigili date præmia vestro;
Próque tot annorum curâ, quos anxius egi,
Hunc titulum meritis pensandum reddite nostris.
Jam [r] labor in fine est. obstantia fata removi:
Altáque, posse capi faciendo, Pergama cepi.

INTERPRETATIO.

qui nisi intelligeret pugnacem esse inferiorem sapienti; neque præmia deberi manui invictæ, ipse etiam hæc posceret: Ajax lenior posceret, atque sævus Eurypilus, & filius illustris Andremonis: neque minùs Idomeneus, & Meriones eodem loco oriundus; frater majoris Atridæ posceret. Quippe manu strenui (neque sunt tibi inferiores bello) cesserunt consiliis meis. Habes manum bello utilem; ingenium est quod opus habet regimine nostri. Tu geris vires sine prudentiâ; ego curam habeo futuri. Tu potes certare: Atrides eligit mecum tempora certandi. Tu utilis es tantùm corpore, nos ingenio: & quantò qui moderatur navi præponitur muneri remigis; quantò dux præstantior milite, tantò ego tibi præcello: neque non est animus excellentior manu in nostro corpore. Vis omnis in illo. At vos, ô Optimates, conferte mercedem in vestrum vigilem; & pro solicitudine tot annorum, quos transmisi irrequietus. concedite hunc honorem expendendum nostris beneficiis. Jam labor in fine est. Sustuli fata obnitentia, & cepi excelsa Pergama faciendo posse capi.

NOTÆ.

[i] *Indomita*] Honesto verbo usus est propter Diomedem: qui nisi obstaret per indomitam dextram vires sine ratione intelligeremus.

[k] *Ajax*] Oilei filius, qui inter fortissimos numerabatur. Vide autem quàm artificiosè judicum favorem sibi concilies Ulysses.

[l] *Eurypilus*] Hic Evæmonis fuit filius ex Ormenio Thessaliæ urbe, qui, ut scripsit Homerus, cum 40 navibus Agamemnonem in expeditionem Trojanam est secutus.

[m] *Natus*] Thoas est princeps Ætolorum, qui cum 40 navibus itidem ad bellum Trojanum est profectus.

[n] *Idomeneus*] Rex fuit Cretensium, qui se quoque fortissimè in bello Trojano gessit.

[o] *Meriones*] Fortissimus fuit Idomenei auriga, Marti ipsi comparandus.

[p] *Frater*] *Menelaus* Agamemnonis frater, Atrei quoque filius.

[q] *Atrides*] *Agamemnon*, rex regum.

[r] *Labor*] Quo in eruendâ Trojâ opus fuit.

Per ſpes nunc ſocias, caſuráque mœnia Troüm,
Pérque Deos oro,[s] quos hoſti nuper ademi;
Per,[t] ſi quid ſupereſt, quod ſit ſapienter agendum;
[Si quid adhuc audax, ex præcipitique petendum;
Si Trojæ fatis aliquid reſtare putatis;]
Eſte mei memores: aut ſi mihi non datis arma;
Huic date. & oſtendit ſignum fatale Minervæ.
Mota manus procerum eſt: &, quid facundia poſſet,
Re patuit; fortiſque viri[u] tulit arma diſertus.
Hectora qui ſolus, qui ferrum, ignémque, Jovémque;
Suſtinuit toties; [x] unam non ſuſtinet iram:
[y] Invictúmque virum vincit [z] dolor. arripit enſem:
Et, [a] Meus hic certè eſt. an & hunc ſibi poſcet Ulyſſes?
Hoc, ait, utendum eſt in me mihi: quique cruore
Sæpè Phrygum maduit, domini nunc cæde madebit:
[b] Ne quiſquam Ajacem poſſit ſuperare, niſi Ajax.
Dixit: & in pectus tum denique vulnera paſſum,
Quà patuit ferro, letalem condidit enſem:
Nec valuère manus infixum educere telum.

INTERPRETATIO.

Precor nunc per ſpes communes, & muros ruituros Trojanorum, & per Deos, quos nuper ſuſtuli hoſti, per ſi quid eſt reliquum quod ſit prudenter & cautè exequendum; ſi quid adhuc audax, & petendum ex difficili; ſi quid exiſtimatis ſupereſſe fatis Trojæ, eſtote mei memores: vel ſi non conceditis mihi arma, concedite huic: atque monſtrat ſimulacrum fatale Minervæ.

Primarij tacti ſunt; & re ipsâ apparuit quid eloquentia poſſet, & facundus reportavit arma viri ſtrenui. Qui ſolus toties ſuſtinuit ferrum, & ignem, & Jovem, eſt impar ferendæ iræ: & dolor ſuperat virum indomitum. Corripit gladium; atque, Hic certè meus eſt. An Ulyſſes etiam ſibi hunc petet? Hoc, inquit, eſt mihi utendum in me; & qui ſæpè tinctus eſt ſanguine Phrygum, nunc tingetur nece domini; ne quiſquam valeat vincere Ajacem, niſi Ajax. Dixit; & abdidit gladium letiferum in pectus tum denique paſſum plagas, quà apertum fuit ferro: neque manus potuerunt extrahere gladium impactum;

NOTÆ.

[s] *Quos*] De Palladio loquitur.

[t] *Si quid ſupereſt*] Quàm opportunè ſub finem orationis de uſu futuro admonuit! Nulla potior ratio apud homines; qui ut plurimùm ob præterita beneficia ſunt infenſi.

[u] *Tulit*] Ut hinc æquiſſimo Ethnicorum judicio Sapientiam fortitudini antecellere intelligas. Ille equidem maximus videtur qui & bonus conſilio, & manu promptus eſt; verùm inter duos ſi unius virtutes diviſeris, fortis Sapientis ſervus fuerit: virtute verâ in centro irradiante.

[x] *Unam*] Atque adeò in nobis ipſis ſunt noſtri hoſtes maximi; quos qui ſuperaverit, utcumque quieſcendo id fiat, fortiſſimus fuerit. Sed enim abſtruſiſſimâ opus eſt ſpeculatione priuſquam animæ centrum à corporis ambitu tueri quiſquam didicerit.

[y] *Invictúmque*] A cæteris intellige.

[z] *Dolor*] Proximus & potentiſſimus cujuſque hoſtis ſuus dolor, quo tamen perniciosior eſt voluptas.

[a] *Meus*] Dono ab Hectore acceperat, cui viciſſim balteum funeſtum dederat, quo circum muros Iliacos ab Achille raptatus fuit.

[b] *Ne quiſquam*] Ea eſt ferè ſemper ferocium ſtultorum oratio, qui ſeſe dum nulli ſuperandos cogitant, omnibus ſeſe mactatos tradunt.

[c] Expulit ipse cruor. rubefactáque sanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cespite florem,
Qui priùs [d] Oebalio fuerat de vulnere natus.
Littera communis mediis [e] puerόque viróque
Inscripta est foliis: hæc nominis, illa querelæ.
II. Victor ad [f] Hypsipyles patriam, clarique Thoantis,
Et veterum terras infames [g] cæde virorum,
Vela dat; ut referat [h] Tirynthia tela sagittas.
Quæ postquam ad Graios [i] domino comitante revexit;
Imposita est fero tandem manus ultima bello.
Troja simul Priamúsque cadunt: Priameïa [k] conjux
Perdidit infelix hominis post omnia formam,
[l] Externásque novo latratu terruit auras.
Longus in angustum [m] quà clauditur Hellespontus,
Ilion ardebat; neque adhuc consederat ignis:
[n] Exiguúmque senis Priami Jovis ara cruorem
Combiberat. tractata comis [o] antistita Phœbi
Non profecturas tendebat ad æthera palmas.

INTERPRETATIO.

ipse sanguis ejecit: & terra rubefacta cruore produxit florem rubrum de cespite viridi, qui anteà fuerat ortus ex plagâ Oebaliâ. Littera communis puero & viro insculpta est foliis, hac nominis, illa querimonia.

II. *Victor navem vertit ad patriam Hypsipyles, & inclyti Thoantis, & tellurem infamem nece antiquorum virorum, ut revehat spicula missilia Tyrinthia. Quæ postquam reduxit ad Græcos, domino comitante, finis denique impositus est sævo bello. Troja & Priamus unà pereunt: misera uxor Priami post omnia amisit figuram humanam; atque tremefecit aërem peregrinum novo latratu. Troja flagrabat quà Hellespontus longus terminatur in angustum: neque flamma adhuc oppressa erat; & altare Jovis sorbuerat pauculum sanguinem Priami senis. Sacerdos Phœbi raptata capillis porrigebat ad cœlum manus non profecturas.*

NOTÆ.

[c] *Expulit*] Audacior hyperbole.

[d] *Oebalio*] Hyacinthi Oebalij seu Laconis intellige, quem lib.10. à versu 195 in Hyacinthum florem mutatum vidimus: ut hinc & formæ & virium gloriam fluxam fragilémque intelligas; cùm animi virtus clara æternáque habeatur.

[e] *Puero*] *Hyacintho* scilicet, aut certè de eo Apollinis querelis.

[f] *Hypsipyles*] Lemnon dicit insulam, ubi Hypsipyle Thoantis filia regnavit.

[g] *Cæde*] Viros enim suos omnémque prolem masculam Lemniades, zelotypiâ actæ, vel, ut alij scribunt, maritis propter fœtorem à Venere iratâ immissum fastiditæ, mactaverunt.

[h] *Tirynthia*] *Herculis, Tirynthe Peloponnesi urbe nutriti.*

[i] *Domino*] *Philoctete* scilicet, cui sagittas suas Hercules dederat.

[k] *Conjux*] *Hecuba*, scilicet, de cujus Metamorphosi in sequentibus.

[l] *Externas*] *Thracias* nimirum, ut videbimus posteà; quanquam diversa alij scripserunt.

[m] *Quà*] Angustatur maximè Hellespontus ubi olim Sestos & Abydos fuerunt: protenditur autem ad Troadem usque, in quâ fuit Ilium, seu Trojana civitas.

[n] *Exiguum*] Quem in Jovis arâ, ad quam stabat Priamus Pyrrhus effudit.

[o] *Antistita*] Cassandram dicit Apollinis Sacerdotem, Priami filiam: de quâ hæc eadem Virgil.2. Æn.

[p] Dardanidas matres patriorum signa Deorum
Dum licet amplexas, succensáque templa tenentes
Invidiosa trahunt victores præmia Graii.
Mittitur [q] Astyanax illis de turribus, unde
Pugnantem pro se, proavitáque regna tuentem,
Sæpè videre patrem monstratum à matre solebat.
Jamque viam suadet [r] Boreas; flatúque secundo
Carbasa mota sonant: jubet uti navita ventis.
Troja, vale: rapimur, clamant: dántque oscula terræ
Troades: & patriæ fumantia tecta relinquunt.
Ultima conscendit classem (miserabile visu)
In mediis Hecube natorum inventa sepulcris.
Prensantem tumulos, atque ossibus oscula dantem
[s] Dulichiæ traxère manus tamen unius hausit,
Inque sinu cineres secum tulit Hectoris haustos.
Hectoris in tumulo canum de vertice crinem,
Inferias inopes crinem lacrymásque relinquit.
Est, ubi Troja fuit, Phrygiæ contraria tellus,
[t] Bistoniis habitata viris. [u] Polymestoris illic
Regia dives erat, cui te commisit alendum
Clam, [x] Polydore, pater, Phrygiísque removit ab armis.
Consilium sapiens. sceleris nisi præmia magnas
Adjecisset opes, animi irritamen avari.

INTERPRETATIO.

Græci victores potiti templis incensis rapiunt matronas Trojanas amplexas simulacra Deorum patriorum dum conceditur, præmia invidiosa. Astyanax dejicitur ex illis turribus, unde consueverat sæpè cernere parentem monstratum à matre certantem pro se, atque tuentem regna antiqua. Jamque Aquilo invitat ad discessum, & vela agitata flamine propitio strident; nauta hortatur uti ventis. Troja, vale: auferimur, clamant Trojanæ, atque deosculantur solum; & deserunt domos fumantes patriæ. Hecuba reperta in mediis tumulis filiorum, novissima ascendit navem (visu lamentabile) Manus Ulyssis abripuerunt complectentem sepulcra atque deosculantem ossa. Attamen sumsit cineres unius Hectoris, & portavit secum sumptos in gremio. Relinquit in sepulcro Hectoris comam albam recisam *ex capite, comam atque fletus inferias pauperiorum. Est terra adversa Phrygiæ, ubi Troja fuit, culta à viris Thracibus. Illic erat opulenta aula Polymestoris; cui pater te dedit clam educendum, Polydore, & removit ab armis Phrygiis. Institutum prudens: nisi addidisset magnas divitias mercedem flagitij, & irritamentum mentis avaræ.*

NOTÆ.

[p] *Dardanidas*] *Trojanas.* Atque hæc omnia à Virgilio mutuatus videtur Poëta.

[q] *Astianax*] Hectoris ex Andromache filius.

[r] *Boreas*] Qui ventus à Septentrione spirans Græcis in Patriam reversuris secundus erat.

[s] *Dulichiæ*] *Ulyssis Dulichij insulæ regis.*

[t] *Bistoniis*] Thraciæ est periphrasis Synecdochica: Bistonia enim Thraciæ urbs fuit, à Bistone Martis & Callirhoës filio cognominata.

[u] *Polymestoris*] Thraciæ tyranni, Priami generi, avaritiâ & Polydori cæde famosissimi.

[x] *Polydore*] Priami fuit filius, natu minimus, quem cum magnis divitiis belli incertus pater nefario amico & hospiti infeliciter crediderat.

Ut cecidit Fortuna Phrygum, capit impius ensem
Rex Thracum, jugulóque sui defigit alumni:
Et, [y] tanquam tolli cum corpore crimina possent,
Exanimem è scopulo subjectas [z] misit in undas.
Littore Threïcio classem religârat [a] Atrides,
Dum mare pacatum, dum ventus amicior esset.
Hic subitò, quantus cùm viveret esse solebat,
Exit humo latè ruptâ; similísque minaci,
Temporis illius vultum referebat Achilles;
[b] Quo ferus injusto petiit Agamemnona ferro.
Immemorésque mei disceditis, inquit, Achivi?
Obrutáque est mecum virtutis gratia nostræ?
Ne facite. utque meum non sit sine honore sepulcrum,
Placet Achillêos mactata [c] Polyxena manes.
Dixit: &, immiti sociis parentibus umbræ,
Rapta sinu matris, quam jam propè [d] sola fovebat,
Fortis, & infelix, &, plusquam fœmina, virgo
Ducitur ad [e] tumulum; diróque fit hostia busto.
Quæ memor ipsa sui, postquam crudelibus aris
Admota est; sensitque sibi fera sacra parari;

INTERPRETATIO.

Postquam fortuna Phrygum eversa est, rex sceleratus Thracum sumit gladium, atque demittit faucibus sui alumni; & quasi flagitia possent removeri cum corpore, impulit exsanguem ex caute in aquas suppositas. Atrides appulerat littori Thracio, donec mare tranquillum, donec ventus esset mitior. Hic repente Achilles, quantus esse solebat, cùm in vivis esset, prodit, terrâ latè apertâ, atque similis minanti, exhibebat faciem temporis illius, quo sævus insurrexit iniquo ense adversùs Agamemnonem: atque, inquit, proficiscimini, ô Græci, mei obliti? Atque gratia nostra virtutis est sepulta mecum? Ne facite: atque ut tumulus meus ne sit absque honore, Polyxena jugulata leniat umbram Achillis. Dixit, & sociis obsequentibus manibus Achillis, puella generosa atque misera, & plusquàm fœmina sublata ex gremio matris, quam jam propè sola amplectebatur, rapitur ad sepulcrum, & fit victima crudeli tumulo. Quæ non oblita sui, postquam admota est feris altaribus, atque cognovit sibi dira sacra adornari;

NOTÆ.

[y] *Tanquam tolli*] Quod secus evenit: nam, utcumque atrocissimus sit conscientiæ sibi ipsi stimulos inurentis cruciatus, nemini tamen sibi licet non esse conscio.

[z] *Misit*] Euripidem. secutus est noster: nam terrâ obrutum Polydorum narrat Virgilius.

[a] *Atrides*] *Agamemnon* in Græciam post Trojæ excidium revertens.

[b] *Quo ferus*] Talis fuit umbra Achillis parùm memorem animum Græcis objectantis, qualem ipsum Agamemnon viderat, cùm olim ob sibi raptam Briseidem in illum gladium strinxit, ut in primo Iliados ab Homero narratur.

[c] *Polyxena*] Priami & Hecubæ fuit filia, quam vivus amaverat Achilles, mortuus sibi immolari jubet. Mitiores verò non sunt plurimi Amantes: non sunt pro certo, credito, & tibi cave. Seipsos, amant unicè propè omnes, non alios, neque temerè formidolosiorem quemquâ invenias quàm qui te maximè amare profitetur. Rarissimus est qui verè amet.

[d] *Sola*] Utpote cæteris liberis orba.

[e] *Tumulum*] Achillis dicit sepulcrum, quod in Sigæo Trojæ promontorio fuit.

Utque [f] Neoptolemum ſtantem, ferrúmque tenentem,
Inque ſuo vidit figentem lumina vultu;
Utere jamdudum [g] generoſo ſanguine, dixit.
Nulla mora eſt. at tu jugulo vel pectore telum
Conde meo: jugulúmque ſimul pectúſque retexit,
Scilicet aut ulli ſervire [h] Polyxena ferrem,
[i] Aut per tale ſacrum numen placabitur ullum.
Mors tantùm vellem matrem mea fallere poſſet.
Mater obeſt; minuítque necis mihi gaudia. quamvis
Non mea mors illi, verùm ſua vita gemenda eſt.
Vos modò, ne Stygios adeam non libera manes,
Eſte procul; ſi juſta peto: tactúque viriles
Virgineo removete manus. acceptior illi,
Quiſquis is eſt, quem cæde meâ placare paratis,
Liber erit ſanguis. ſi quos tamen ultima noſtri
Vota movent oris; Priami vos filia regis,
[k] Non captiva, rogat, genitrici corpus inemtum
Reddite: neve auro redimat jus triſte ſepulcri,
Sed lacrymis. tunc, cùm poterat, redimebat & auro.
Dixerat. at populus lacrymas, quas illa tenebat,
Non tenet. ipſe etiam flens invitúſque ſacerdos
Præbita conjecto rupit præcordia ferro.
Illa, ſuper terram defecto poplite labens,
Pertulit intrepidos ad fata noviſſima vultus.

INTERPRETATIO.

& poſtquam advertit Neoptolemum ſtantem & tractantem cultrum, & torquentē oculos in ſuam faciem, Utere, inquit, jam diu ſanguine nobili. Nulla eſt cunctatio per me. At tu, abde cultrum jugulo vel pectore: atque ſimul nudavit collum & pectus. Quaſi verò aut Polyxena poſſem cuiquam ſervire; aut ullus Deus leniatur per ejuſmodi ſacrum. Optarem tantùm mors mea poſſet latere matrem. Mater nocet, atque minuit mihi ſolatia mortis: quanquam non meus obitus, ſed ſua vita eſt illi lugenda. Vos tantùm, ne non viſam libera umbras inferas, longè eſtote, ſi poſtulo æqua, atque arcete manus à contactu virgineo. Liber ſanguis erit gratior illi, quiſquis eſt, quem inſtituiſtis delinire meâ morte. Attamen, ſi preces noviſſimæ noſtri oris tangunt aliquos, filia regis Priami, non captiva, vos orat. Reſtituite corpus inemtum matri; neve redimat auro, ſed fletibus, jus luctuoſum tumuli. Tunc cùm poterat redimebat etiam pretio. Abſolverat. At populus non compeſcit fletus, quos illa compeſcebat. Ipſe etiam Sacerdos lacrymans atque coactus, aperuit viſcera oblata cultro immiſſo. Illa cadens in terram poplite flexo, vultus geſſit interritos ad fata ultima.

NOTÆ.

[f] *Neoptolemum*] Pyrrhus eſt Achillis filius, cui & illud nomen à Græcis impoſitum, quòd juvenis admodum ad bellum profectus fuerit.

[g] *Generoſo*] De ſuo loquitur.

[h] *Polyxena*] Quaſi diceret, Regia puella, Hectoris ſoror, &c. emphaſis eſt.

[i] *Aut per tale*] Optimè profectò ejuſmodi ſacrum quod lubentis non fit animi nullius momenti apud Deos profitetur.

[k] *Non captiva*] *Non tanquam à captivâ, ſed à regis filiâ vos meæ preces moveant.*

Tunc quoque cura fuit [l] partes velare tegendas,
Cùm caderet; castique decus servare pudoris.
Troades excipiunt; deploratósque recensent
Priamidas: & quid dederit domus una cruoris.
Téque gemunt, virgo; teque, ô modò [m] regia conjux,
Regia dicta parens, Asiæ florentis imago;
Nunc etiam prædæ [n] mala sors: quam victor Ulysses
Esse suam nollet, nisi quod tamen Hectora partu
Edideras. dominum matri vix repperit Hector.
Quæ corpus complexa animæ tam fortis inane,
Quas toties patriæ dederat, natísque, viróque,
Huic quoque dat lacrymas; lacrymas in vulnera fundit.
Osculáque ore legit: consuetáque pectora plangit:
Canitiémque suam concreto in sanguine verrens,
Plura quidem, sed & hæc, laniato pectore dixit:
Nata tuæ (quid enim superest?) dolor ultime matri,
Nata, jaces: videóque tuum mea vulnera vulnus.
En, ne perdiderim quenquam sine cæde meorum,
Tu quoque vulnus habes. at te, quia fœmina, rebar
A ferro tutam: cecidisti & fœmina ferro.
Totque tuos idem fratres, te perdidit idem,
Exitium Trojæ nostríque orbator, Achilles.
At postquam cecidit Paridis [o] Phœbíque sagittis,
Nunc certè, dixi, non est metuendus Achilles.

INTERPRETATIO.

Tunc etiam, cùm laberetur, curavit tegere partes tegendas; & custodire honorem pudica verecundia. Trojanæ excipiunt; atque dinumerant infelices Priamidas, & quantùm una domus dederit sanguinis. Teque flent, puella; teque ô modò appellata uxor regia, regia mater, imago Asiæ florentis: nunc etiam sors prædæ contemnenda, quam Ulysses victor vellet non esse suam, nisi quòd tamen enixa eras Hectorem partu. Vix Hector invenit dominum genitrici. Quæ complexa corpus exsangue animæ tam generosæ, dat etiam huic fletus quos toties dederas patriæ, & filiis, & marito. Irrigat vulnus lacrymis, & deosculatur os, & percutit pectus solitum, atque inficiens suos canos sanguine coagulato, dixit quidem plura, sed hæc etiam pectore discerpto: filia, dolor novissimè matri, (quid enim restat?) filia extincta es; atque cerno tuam plagam, meas plagas. Ecce, ne amiserim quemquam meorum sine cæde, tu etiam geris vulnus. At te putabam securam ferri, quia fœmina: occubuisti etiam fœmina ferro: Idemque Achilles clades Trojæ, & nostri orbator exitio dedit tot fratres tuos, idem te afflixit. At postquam occubuit spiculis Paridis & Apollinis, nunc certò, dixi, Achilles non est reformidandus.

NOTÆ.

[l] *Partes velare*] Quam curam Julio quoque Cæsari fuisse narrat Tranquillus.

[m] *Regia conjux*] Hecubam dicit.

[n] *Mala sors*] Quippe quam, ob canitiem, vix quisquam Græcorum sibi contingere optaret.

[o] *Phœbi*] Qui Paridis sagittam direxisse dicitur.

Nunc quoque mî metuendus erat. cinis ipse sepulti
In [p] genus hoc sævit: [q] tumulo quoque sensimus hostem:
[r] Æacidæ fœcunda fui. jacet Ilion ingens:
Eventúque gravi finita est publica clades:
Si finita tamen. [s] soli mihi Pergama restant:
In cursúque meus dolor est. modò maxima rerum,
[t] Tot generis natísque potens, nurıbúsque, viróque,
Nunc trahor exsul, inops, tumulis avulsa meorum,
[u] Penelopæ munus. quæ me data pensa trahentem
Matribus ostendens Ithacis, Hæc Hectoris illa est
Clara parens: hæc est, dicet, Priameia conjux.
Postque tot amissos tu nunc, quæ sola levabas
Maternos luctus, hostilia busta piasti.
Inferias hosti peperi. quo [x] ferrea resto?
Quidve moror? quo me servas, damnosa senectus?
Quid, Dî crudeles, nisi quo nova funera cernam,
Vivacem differtis anum? quis posse putaret
Felicem Priamum post diruta Pergama dici?
Felix morte suâ nec te, mea nata, peremptam
Aspicit; & vitam pariter regnúmque reliquit.
At (puto) [y] funeribus dotabere, regia virgo;

INTERPRETATIO.

Nunc etiam mihi erat reformidandus. Ipse cinis conditi furit in hanc progeniem: experta sumus etiam hostem ex sepulcro. fui fœcunda Æacidæ. Superba Troja prostrata est, & commune exitium absolutum est tristi exitu, siquidem absolutum tamen. Troja mihi soli superest; atque ærumna mea est in cursu. Modò maxima rerum, pollens tot generis, tot filiis, & filiabus, atque marito, nunc rapior exterris, egena, tracta à sepulcris meorum, donum Penelopæ. Quæ monstrans me trahentem pensa exhibita fœminis Ithacensibus, Hæc, inquiet, illa est mater inclyta Hectoris; hæc est uxor Priami. Atque tu, quæ nunc sola leniebas mœrores maternos post tot perditos, placasti sepulcra hostilia. Enixa sum inferias hosti. Quorsum superstes sum dura? Vel quid exspecto? quo me servas senectus damnosa? Quamobrem, Dij sævi, producitis vivacem anum, nisi ut videam nova funera? Quis crederet Priamum posse vocari beatum post Trojam eversam? Beatus morte suâ, neque te cernit mactatam, mea filia; atque deseruit simul vitam & regnum. At (credo) ornaberis exequiis, puella regia:

NOTÆ.

[p] *Genus hoc*] *Priamidas* scilicet.

[q] *Tumulo quoque*] *Habet hoc Montanus vitium*, inquit Seneca, *Sententias suas repetendo corrumpis, &c. Solebat itaque Scaurus eum inter Oratores Ovidium vocare. Nam & Ovidius nescit quod bene cessit relinquere.* Ovidium autem asserunt H. Stephanus lib. de Criticis, & Joh. Passeratius præfat. in armorum judicium.

[r] *Æacidæ*] Id est, *Ut essent quos Achilles Æaci nepos mactaret.*

[s] *Soli mihi*] Quia sicuti belli tempore suus sanguis profundebatur.

[t] *Tot*] Priami 54 liberorum nomina habes apud Hyginum & Apollodorum; quorum decem masculos septem fœminas ex Hecubâ susceptos cognoscas.

[u] *Penelopæ*] Quia Ulyssi Penelopes marito sorte Hecuba obtigerat.

[x] *Ferrea*] Quæ per tot calamitates extingui non potuit.

[y] *Funeribus*] *Exequiarum magnifico apparatu.* Ironicè autem loquitur.

Condetúrque

Condetúrque tuum monumentis corpus avitis.
Non hæc est fortuna domus; tibi munera matris
Contingent fletus, peregrinæque haustus [z] arenæ.
Omnia perdidimus: superest cur vivere tempus
In breve sustineam, proles gratissima matri
Nunc solus, quondam minimus de stirpe virili,
Has datus [a] Ismario regi Polydorus in oras.
Quid moror interea crudelia vulnera lymphis
Abluere, & sparsos immiti sanguine vultus?
Dixit: & ad littus passu processit anili,
Albentes laniata comas. Date, Troades, urnam,
Dixerat infelix, liquidas hauriret ut undas:
[b] Aspicit ejectum Polydori in littore corpus,
Factáque [c] Threïciis ingentia vulnera telis.
Troades exclamant: obmutuit illa dolore;
Et pariter vocem, lacrymásque introrsus obortas
Devorat ipse dolor: duróque simillima saxo
Torpet: & adversa figit modò lumina terrâ;
Interdum torvos sustollit ad æthera vultus:
Nunc positi spectat vultum, nunc vulnera, nati;
Vulnera præcipuè: séque armat & instruit irâ.
Quâ simul exarsit, tanquam regina maneret,
Ulcisci statuit; [d] pœnæque in imagine tota est.
Utque furit catulo lactente orbata leæna;

INTERPRETATIO.

atque tuum corpus sepelietur tumulis avitis. Non ea est sors domus. Tibi obvenient dona matris lacrymæ, atque injectio pulveris peregrini. Omnia amisimus. Restat Polydorus filius acceptissimus matri, nunc solus, olim minimus de prole masculâ, concreditus regi Thraciæ in istis regionibus, quamobrem possim vivere in exiguum temporis spatium. Quamobrem cesso interea lavare aquâ purâ sæva vulnera, & faciem infectam fœdo cruore? Absolvit; atque accessit gressu anili ad littus discerptos habens crines albos. Trojanæ, dixerat ærumnosa, admovete situlam, ut sumeret aquas puras: Videt corpus Polydori repulsum ad littus, & plagas vastas impactas ferro Thracio. Trojanæ vociferantur: illa obmutuit dolore, & ipse dolor simul absorbet vocem & fletus introrsum excitos: atque simillima rigido silici riget; & nunc demittit oculos in terram oppositam; nunc tollit ad cœlum infensam faciem: nunc aspicit vultum, nunc plagas filij jacentis, plagas præsertim: séque armat & instruit irâ. Quâ statim atque excanduit, quasi esset adhuc regina, decrevit ulcisci, atque tota est in cogitatione pœnæ. Et sicut leæna privata catulo lactente furit,

NOTÆ.

[z] *Arenæ*] Quæ eruitur, deinde super cadaver injicitur.

[a] *Ismario*] *Polymestori Thraciæ regi:* Ismarus enim Thraciæ mons est.

[b] *Aspicit*] Diversa est Euripidis œconomia, qui ancillam inducit Polydori corpus pallio involutum pro aquâ ad dominam referentem.

[c] *Threiciis*] Polydorum enim Polymestor Thraciæ tyrannus jugulaverat.

[d] *Pœna*] Quâ Polymestorem afficeret.

Signáque nacta pedum ſequitur, quem non videt, hoſtem:
Sic Hecube, poſtquam cùm luctu miſcuit iram,
Non oblita animorum, annorum oblita ſuorum,
Vadit ad artificem diræ Polymeſtora cædis:
Colloquiúmque petit. nam ſe monſtrare relictum
Velle latens illi, quòd nato redderet, aurum.
Credidit [e] Odryſius: prædæque aſſuetus amore
In ſecreta venit. cùm blando callidus ore,
Tolle moras, Hecube, dixit: da munera nato.
Omne fore illius quod das, quod & ante dediſti,
Per ſuperos juro. ſpectat truculenta loquentem,
Falſáque jurantem: tumidáque exæſtuat irâ.
Atque ita correptum captivarum agmine matrum
Involat, & digitos in perfida lumina condit,
Exſpoliátque genas oculis, (facit ira potentem)
Immergítque manus: fœdatáque ſanguine ſonti
Non lumen, neque enim ſupereſt, loca luminis haurit.
Clade ſui Thracum gens irritata tyranni
[f] Troada telorum lapidúmque inceſſere jactu
Cœpit. at hæc miſſum rauco cum murmure ſaxum
[g] Morſibus inſequitur: rictúque in verba parato
Latravit conata loqui. locus exſtat, & ex re
Nomen habet. veterúmque diu memor illa malorum,
Tum quoque [h] Sithonios ululavit mœſta per agros.

INTERPRETATIO.

& nacta veſtigia ſequitur hoſtem quem non videt; ſic Hecuba poſtquam miſcuit iram cum luctu, non immemor animorum, immemor ſenectutis, it ad Polymeſtorem auctorem crudelis necis, & poſcit affari: quia cuperet illi oſtendere aurum relictum, occultum, quod traderet filio. Thracius fidem habuit: atque conceſſit in ſecretum aſſuetus cupidine prædæ. Noli cunctari, Hecuba, inquit verſutus mollibus verbis: porrige dona filio. Juro per Deos, omne quod offers, & quod antea obtuliſti futurum illius. Atrox aſpicit loquentem, & ficta jurantem, atque furit irâ turgidâ. Et injicit ſe cum turbâ fœminarum captivarum in illum prehenſum, & abdit digitos in perfidos oculos, & illos revellit ex genis, (ira miniſtrat vires) & inficit manus, & eruit non oculos, neque enim reſtant, ſed ſedes oculorum. Natio Thracia offenſa damno ſui regis, cœpit invadere Trojanam jactu ſaxorum & miſſilium. At hæc perſequitur lapides jactos morſibus cum murmure rauco: & conata fari ore in verba parato, latravit. Locus ſupereſt & habet nomen ex re: atque illa diu recordans antiquarum ærumnarum, tum etiam triſtis ululavit per campos Sithonios.

NOTÆ.

[e] *Odryſius*] *Polymeſtor Thracius*: ſunt enim Odryſæ Thraciæ populi.

[f] *Troada*] *Hecubam Trojanam.*

[g] *Morſibus*] In canem propter animi rabiem & acerbitatem mutatam volunt Hecubam; niſi fortè per contemtum ita appellatam credideris: Utut ſit, ejus ſepulcrum, quod in Cherſoneſo Thraciæ juxta Seſton Strabo collocat, *canis ſepulcrum*, κυνὸς σῆμα, dicitur, Principibus præſertim monumentum.

[h] *Sithonios*] *Thracios*; quorum pars fuerunt Sithonij.

Illius Troásque suos hostésque Pelasgos,
Illius Fortuna Deos quoque moverat omnes:
Sic omnes, ut & [i] ipsa Jovis conjúxque sorórque
Eventus Hecubam meruisse negaverit illos.
III. Non vacat Auroræ, quamquam [k] isdem faverat armis,
Cladibus & casu Trojæque Hecubæque moveri.
Cura Deam propior, luctúsque domesticus angit
Memnonis amissi. Phrygiis quem [l] lutea campis
Vidit Achilleâ pereuntem cuspide mater.
Vidit; & ille color, quo matutina rubescunt
Tempora, palluerat: latuítque in nubibus æther.
At non impositos supremis ignibus artus
Sustinuit spectare parens: sed crine soluto,
Sicut erat, magni genibus procumbere non est
Dedignata Jovis, lacrymísque has addere voces:
Omnibus inferior, quas sustinet aureus æther,
(Nam mihi sunt totum rarissima templa per orbem)
Diva tamen venio: non ut delubra, diésque
Des mihi sacrificos, calitur ásque ignibus aras.
Si tamen aspicias, quantum tibi fœmina præstem,
Tum cum [m] luce novâ noctis confinia servo;
Præmia danda putes. sed non ea cura; neque hic est
Nunc status Auroræ, meritos ut poscat honores.
Memnonis orba mei venio: qui fortia frustra
Pro [n] patruo tulit arma suo: primísque sub annis
Occidit à forti [o] (sic vos voluistis) Achille.

INTERPRETATIO.

Sors illius tetigerat & Trojanos, & Græcos hostes, atque omnes Deos insuper: ita omnes ut & ipsa Jovis uxor & soror dixerit Hecubam non esse dignam hujusmodi exitus.

III. *Non est otium Auroræ, tametsi fautrix fuerat eorumdem armorum, tangi damnis atque interitu Trojæ, atque Hecubæ. Solicitudo propior, & mœror domesticus Memnonis perditi movet Deam, quem mater crocea vidit occumbentem in agris Trojanis mucrone Achilleo. Aspexit, & ille color, quo tempora matutina rubent, palluerat: atque cœlum obscuratum est nebulis. At mater non potuit intueri membra imposita ultimis flammis; sed comâ lacerâ, sicut erat, non abnuit sese demittere ad genua magni Jovis, atque adjicere hæc verba flentibus: Minor omnibus, quas cœlum splendidum habes, (nam mihi sunt rarissima templa in orbe) attamen Dea accedo, non ut mihi tribuas delubra & dies sacros, aut altaria calitura. Si tamen consideres, quantum tibi tribuam fœmina, tum cum custodio fines noctis luce novâ, arbitreris mercedem rependendam. Verùm non ea solicitudo, neque hic est nunc status Auroræ, ut petat dignos honores. Adsum privata meo Memnone, qui nequicquam gessit generosa arma pro patruo suo, atque (ita vobis volentibus) ineunte juventute mactatus est à strenuo Achille:*

NOTÆ.

[i] *Ipsa*] Utcumque Trojanis infensissima.

[k] *Isdem*] *Trojanis*, scilicet, propter Tithonum maritum, Laomedontis filium Priamíque fratrem.

[l] *Lutea*] Aurora enim Memnonis mater rutila ac rubicunda apparet,

[m] *Luce novâ*] Quæ noctem ulterius progressuram prohibet. Poëticè autem hæc dicuntur.

[n] *Patruo*] *Priamo*, scilicet.

[o] *Sic vos*] Ut non inferior Memnon manu Achillis cecidisse videatur.

Da precor, huic aliquem solatia mortis honorem,
Summe Deûm rector: maternáque vulnera leni.
Jupiter annuerat; cùm Memnonis arduus alto
Corruit igne rogus: nigríque volumina fumi
Infecêre diem. veluti cum flumina natas
Exhalant nebulas, nec Sol admittitur infrà.
Atra favilla volat: glomeratáque corpus in unum
Densatur; faciémque capit: sumítque calorem
Atque animam ex igni. p levitas sua præbuit alas.
Et primò similis volucri, mox vera volucris
Insonuit pennis. pariter sonuêre sorores
Innumeræ; quibus est eadem natalis origo.
Térque rogum lustrant: & consonus exit in auras
Ter clangor. quarto seducunt castra volatu.
Tum q duo diversa populi de parte feroces
Bella gerunt: rostrísque, & aduncis unguibus iras
Exercent; alásque adversáque pectora lassant.
Inferiæque cadunt cineri cognata sepulto
Corpora: séque viro forti meminêre creatas.
Præpetibus subitis nomen facit auctor; ab illo
Memnonides dictæ, cum Sol duodena peregit
Signa, r parentali perituræ Marte rebellant.

INTERPRETATIO.

Concede, quæso, aliquem honorem huic, in consolationem obitus, supreme arbiter Deorum, atque mitiga plagas maternas. Jupiter annuerat cùm excelsa pyra Memnonis subsedit sublimi igne; & vortices fumi atri obscuraverunt diem: veluti, cùm fluvij emittunt nebulas ortas, neque Sol infra recipitur. Nigra favilla volat, atque conglobata in unum corpus firmatur, & formam induit, atque capit calorem & animam ex igne. Levitas sua dedit alas: Atque primò similis avi, mox vera avis strepitum fecit pennis: simul sorores innumeræ strepitum fecêre, quibus est eadem origo natalis. Térque circumvolant pyram; & ter clamor consonus prorupit in aerem. Quarto volatu dividunt agmen. Tum duo sævi populi bella gerunt ex diversâ parte: atque exercent iras rostris & curvis unguibus; & fatigant alas & pectora adversa: atque corpora cognata decidunt inferiæ condito cineri; & recordantur se ortas ex strenuo viro. Auctor dedit nomen avibus repentinò natis: quæ ab illo Memnonides dicuntur, moritura bellum gerunt Marte parentali, cùm Sol permeavit duodecim signa.

NOTÆ.

p *Levitas*] Acutè dixit, namque in altum tanquam alas habentes tolluntur quæ levia sunt.

q *Duo*] Quia in duas partes divisi: ut Gladiatorum modo, qui in funeribus patriciis exhiberi solebant, Memnonis funera cohonestarent. Fabulam autem quòd attinet, inde natam volunt, quòd ex Æthiopiâ, quæ magis ad ortum & Auroram spectat, aves quædam quotannis aut certè, ut alius placet, quinto quoque anno, in Phrygiam advolarent; quas quidem aves ibi Memnoni ideò parentare voluerunt, quòd illic sepultus esset rex Æthiopicus. Quòd si ad mores fabulam accommodaveris, per Aves præclara Memnonis facta ut intelligas, quibus certatim celebratus fuerit, nihil prohibet.

r *Parentali*] Parentalia sacrificia erant propriè quæ Manibus fiebant.

Ergo aliis latrasse [f] Dymantida flebile visum:
Luctibus est Aurora suis intenta; piásque
Nunc quoque dat lacrymas: & toto [t] rorat in orbe.
IV. [u] Nec tamen eversam Trojæ cum mœnibus esse
Spem quoque fata sinunt. [x] sacra, & [y] sacra altera patrem
Fert humeris venerabile onus [z] Cythereïus heros.
De tantis opibus prædam pius eligit illam;
[a] Ascaniúmque suum: profugáque per æquora classe
Fertur ab [b] Antandro [c] sceleratáque limina Thracum,
Et Polydoreo manantem sanguine terram
[d] Linquit: & utilibus ventis æstúque secundo
Intrat [e] Apollineam sociis comitantibus urbem.
Hunc [f] Anius, quo rege homines, antistite Phœbus
Ritè colebantur, temploque domóque recepit:
Urbémque ostendit, delubráque vota, duásque
Latonâ quondam [g] stirpes pariente retentas.
Thure dato flammis, vinóque in thura profuso,
Cæsorúmque boum fibris de more crematis,

INTERPRETATIO.

Adeóque aliis visum lugubre Hecubam latrasse: Aurora est intenta suis doloribus; & nunc etiam emittit pios fletus, & rorem spargit toto orbe.

IV. Neque tamen fata patiuntur spem Trojæ periisse cum muris. Heros Cythereius portat sacra, & patrem altera sacra humeris, pondus venerabile. Ille pius eligit illam prædam de tantis divitiis, atque suum Iülum: & vehitur ab Antandro classe exule per maria: atque deserit oras facinorosas Thracum, & tellurem perfusam cruore Polydoreo: & ventis fecundis æstúque favente subit urbem Apollineam unà cum comitibus. Anius, quo rege homines, Sacerdote Apollo bene colebantur, eum excepit delubro & domo: atque monstravit urbem, & templa dedicata, & duas arbores olim correptas à Latonâ pariente. Thure admoto ignibus, & mero sparso in thura, atque extis taurorum mactatorum igne consumtis de more,

NOTÆ.

[f] *Dymantida*] *Hecubam Dymantis filiam* Homero, Cissei autem Thraciæ regis Euripidi.

[t] *Rorat*] Poëticâ phantasiâ rorem Auroræ lacrymas dixit.

[u] *Nec tamen*] Vide quàm aptè fabulas suas connectat Poëta.

[x] *Sacra*] *Sacra suósque tibi commendat Troja Penates*, per somnum Æneæ dixerat Hector apud Virgilium.

[y] *Sacra*] Patrem dicit sacrum neque temerè; namque nulla est imago Dei magis expressa patre.

[z] *Cythereius*] *Æneas Veneris*, quæ Cytherea, à Cytheris insula contra Cretam: de quibus sæpius.

[a] *Ascanium*] Filium Æneæ nullus nescit: qui & *Iülus* dictus est.

[b] *Antandro*] Quæ urbs est Phrygiæ minoris, ad radices Idæ montis, ubi Æneæ classis fabricata. Hodie *S. Dimitri.*

[c] *Scelerata*] Quia ibi per scelus mactatus Polydorus Priami filius.

[d] *Linquit*] Quanquam ibi urbem Ænum ædificasset.

[e] *Apollineam*] *Delum*, scilicet, Apollinis oraculo insignem.

[f] *Anius*] *Hominum Phœbique sacerdos* à Marone dicitur: cujusmodi omnes Christiani esse deberent, siquidem pro Phœbo verum Deum colerent.

[g] *Stirpes*] Arbores dicit, quas amplexa Latona Apollinem & Dianam peperit: ut habet fabula.

Regia tecta petunt : positíque tapetibus altis
Munera cum liquido capiunt [h] Cerealia Baccho.
Tum pius Anchises : O Phœbi lecte sacerdos,
Fallor ? an & natum, cùm primùm hæc mœnia vidi,
Bísque duas natas, quantùm reminiscor, habebas ?
Huic Anius niveis circumdata tempora vittis
Concutiens, & tristis, ait : Non falleris, heros
Maxime : natorum vidisti quinque parentem.
Quem nunc (tanta homines rerum inconstantia versat)
Pænè vides orbum. quid enim mihi filius absens
Auxilii ? quem dicta suo de nomine tellus
[i] Andros habet, pro patre locúmque & regna tenentem.
[k] Delius augurium dedit huic : dedit altera [l] Liber
Fœmineæ sorti voto majora fidéque
Munera : nam tactu natarum cuncta mearum
In segetem, laticémque meri, [m] baccámque Minervæ
[n] Transformabantur : divésque erat usus in illis.
Hoc ubi cognovit Trojæ populator [o] Atrides,
(Ne non ex aliquâ vestram sensisse procellam
Nos quoque parte putes) armorum viribus usus
Abstrahit invitas gremio genitoris : aléntque
Imperat Argolicam cælesti munere classem.

INTERPRETATIO.

concedunt in sedes regias : & postquam consedissent in excelsis tapetibus, sumunt dona Cerealia cum vino liquido. Tum pius Anchises, ô dilecte antistes Apollinis, Decipior ? an, cùm primùm invisi hanc urbem habebas, quantùm recorder, & filium, & quatuor filias. Anius concutiens tempora cincta vittis candidis, atque mœstus hæc *reddit ; Non deceptus es, heros maxime : Vidisti* me *patrem quinque liberorum : quem nunc cernis propè orbum : tanta mutabilitas rerum agitat homines. Quid enim filius absens mihi* adfert *opu ? quem habentem locum & imperium pro patre terra appellata ejus nomine retinet. Delius huic prabuit vaticinium : Bacchus prabuit alia dona, supra desideria & fidem, sorti fœminea : namque omnia mutabantur tactu filiarum mearum in frumentum, & liquorem vini, & Olivas Minerva : atque usus erat dives in illis. Postquam Atrides vastator Troja hoc compertum habuit, (ne credas nos etiam non expertos esse aliquo modo vestram cladem) usus viribus armorum abstrahit nolentes ex sinu patris ; atque jubet pascant classem Gracam dono cœlesti.*

NOTÆ.

h *Cerealia*] *Panem* scilicet : de quo toties.

i *Andros*] Maris Ægæi insula prima inter Cycladas : quæ hodie *Andro*.

k *Delius*] *Apollo*, in Delo insulâ natus, ubi & celeberrimum habuit oraculum : quod Anij filio concreditum.

l *Liber*] *Bacchus*.

m *Baccam*] Olivam dicit ; Minervæ ideò sacram quòd Olivam arborem, hastâ in terram impactâ pacis insigne produxerit, cùm de nomine Athenis imponendo inter eam & Neptunum ageretur.

n *Transformabantur*] Inde nata fabula, quòd ejus generis fructuum vim magnam ex donis Apollini oblatis colligeret Sacerdos Anius ; ejus filiæ asservarent.

o *Atrides*] *Agamemnon* Atrei filius.

Effugiunt quo quæque potest. [o] Eubœa duabus,
Et totidem [p] natis Andros fraterna petita est.
Miles adest : &, ni dedantur, bella minatur.
Victa metu pietas consortia pectora [q] pœnæ
Dedit : & ut timido possis ignoscere fratri ;
Non hic Æneas, non, qui defenderet Andron ,
Hector erat : per quos decimum durastis in annum.
Jamque parabantur captivis vincla lacertis.
Illæ tollentes etiamnum libera cælo
Brachia, Bacche pater, fer opem, dixêre : tulitque
Muneris auctor opem. si miro perdere more
Ferre vocatur opem. nec qua ratione figuram
Perdiderint, potui scire, aut nunc dicere possim.
Summa mali nota est. pennas sumsêre ; [r] tuæque
Conjugis in volucrem niveas abiêre columbas.
V. Talibus atque aliis postquam convivia dictis
Implerunt ; mensâ somnum petiêre remotâ.
Cúmque die surgunt : adeúntque oracula Phœbi.
Qui petere [s] antiquam matrem , cognatáque jussit
Littora, prosequitur Rex, & dat munus ituris ;
Anchisæ sceptrum, chlamydem pharetrámque [t] nepoti ,
Cratera Æneæ ; quem quondam miserat illi
Hospes ab [u] Aoniis Therses [x] Ismenius otis.

INTERPRETATIO.

Dilabuntur quò cuique licet. Duæ meæ filia iverunt in Eubœam, atque totidem concesserunt *in Andron à fratre sue possessam. Classis inimica appellit : & nisi reddantur, intentat bellum. Pietas superata pavore objecit sorores pœna : atque , ut possis veniam dare fratri pavido, non ibi erat Æneas, non Hector , per quos mansistis in annum decimum, qui posset tueri Andren. Jamque funes adornabantur brachiis captivis. Illa obtendentes lacertos etiamnũ liberos cœlo, Bacche pater, dixerunt, ades in auxilium: atque Auctor doni adfuit in auxilium : siquidem perdere inaudito modo dicitur adesse in auxilium. Neque licuit cognoscere, quomodo amiserint formam, aut nunc possim aperire. Caput damni perspectum est. Induerunt pennas, atque mutata sunt in columbas albas aves tua uxoris.*

V. *Postquam absolverunt convivia talibus atque aliis sermonibus , concesserunt ad somnum mensâ sublatâ. Et surgunt cum die ; & accedunt ad oracula Apollinis : qui hortatus est quærere veterem matrem , & littora socia. Rex comitatur, & offert dona discessuris; Anchisæ sceptrum , chlamydem & & pharetram nepoti, craterem Æneæ, quem Therses Ismenius hospes illi olim miserat à regionibus Bœotiis.*

NOTÆ.

[o] *Eubœa*] Quæ insula est maxima maris Ægæi, à Bœotiâ Euripo admodum angusto diremta. Hodie *Negrepont.*

[p] *Natis*] Pro *natabus.*

[q] *Pœna*] Agamemnoni tradidit, ut de captivâ faceret quod vellet ; siquidem ei resistere non posset.

[r] *Tua*] Quia cum Venere Anchises concubuisse dicitur, ex quâ Æneas ortus est.

[s] *Antiquam*] *Italiam*, scilicet, unde Dardanus in Phrygiam fuerat profectus.

[t] *Nepoti*] Iulo *scil.* seu Ascanio Æneæ filio.

[u] *Aoniis*] Pars Bœotiæ montana *Aonia* dicta est.

[x] *Ismenius*] *Thebanus* , ab Ismeno Bœotiæ fluvio.

Miſerat hunc illi Therſes, fabricaverat [y] Alcon
[z] Myleus; & longo cælaverat argumento.
Urbs erat: & ſeptem poſſes oſtendere portas.
[a] Hæ pro nomine erant; &, quæ foret illa, docebant.
Ante urbem exequiæ, tumulíque, ignéſque, rogíque,
Effuſæque comas & apertæ pectora matres
Significant [b] luctum. Nymphæ quoque flere videntur;
Siccatóſque [c] queri fontes. ſine frondibus arbos
Nuda riget: rodunt arentia ſaxa capellæ.
Ecce facit mediis natas Orione Thebis,
Hanc non fœmineum jugulo dare pectus aperto,
Illam dimiſſo per fortia vulnera telo
Pro populo cecidiſſe ſuo; pulchríſque per urbem
Funeribus ferri, celebríque in parte cremari:
Tum de virgineâ geminos exire favillâ,
Ne genus intereat, juvenes, quos fama [d] Coronas
Nominat, & cineri materno ducere pompam.
VI. VIII. [e] Hactenùs antiquo ſignis fulgentibus ære
Summus inaurato crater erat aſper [f] acantho.

INTERPRETATIO.

Therſes illi hunc miſerat, Alcon Myleus fabricaverat, atque ſculpſerat prolixâ hiſtoriâ. Urbs erat; atque facile erat monſtrare ſeptem portas. Hæ erant loco nominis, & indicabant, quænam illa eſſet funera ante urbem, & ſepulcra, & flammæ, & pyræ, & matronæ habentes capillos ſparſos, & pectora nuda deſignant mœrorem. Nymphæ videntur etiam lacrymari, & fontes ejulare. Arbor ſpoliata foliis nuda ſtat: capræ vellicant cautes ſiccas. Ecce ſculpſit mediis Thebis filias Orionis, hanc exhibentem pectus non muliebre nudato collo, illam occumbentem pro gente ſuâ cultro adacto per generoſas plagas; & elatam magnificis exequiis per urbem, atque crematam in plateâ celebri: tum duos adoleſcentes prodeuntes ex cinere virgineo, ne ſtirps pereat, quos fama appellat Coronas, atque ducentes pompam favillæ maternæ.

VI. VII. *Hactenus ſignis ſplendentibus veteri ære; extrema ora crateris erat aſpera acantho inaurato.*

NOTÆ.

[y] *Alcon*] Qui aurifex atque ſculptor inſignis, fuit & alius ſagittandi peritiâ celebris, de quo Virgilius.

[z] *Myleus*] Qui Mylas patriam habuit. Duæ autem fuerunt; hæc in Theſſaliâ, altera in Siciliâ.

[a] *Hæ*] Quia Thebæ Bœotiæ ſeptem habuerunt portas.

[b] *Luctum*] Tum propter peſtem graſſantem; tum propter ferale ſacrum duarum Orionis filiarum, quæ ſe ſponte pro patriæ ſalute devoverant. Cùm enim peſtilentia laborarent Thebani, oraculo admoniti fuerunt eam ceſſaturam, ſi ſe duæ virgines pro populo traderent.

[c] *Queri*] Nam & in illis Nymphæ.

[d] *Coronas*] Græcis *Stephani* dicuntur. Atque ex hâc fabulâ Gloriam fortia facta manere quivis ex ſe intelligat.

[e] *Hactenus*] Signa, inquit, hactenus recenſita in antiquo ære ſculpta erant; aſt crateris ora aurato acantho cingebatur.

[f] *Acantho*] Frutex eſt exoticus, ſemper frondens, floribus albis, quem *Acaciam* eſſe volunt.

Nec leviora datis Trojani dona remittunt:
Dántque sacerdoti custodem thuris acerram;
Dant pateram, clarámque auro gemmísque coronam.
Inde recordati Teucros à sanguine [g] Teucri
Ducere principium, [h] Creten tenuêre; locíque
Ferre diu nequiêre [i] Jovem, [k] centúmque relictis
Urbibus, [l] Ausonios optant contingere portus.
Sævit hyems, jactátque viros: [m] Strophadúmque receptos
Portubus infidis exterruit ales [n] Aëllo.
Et jam [o] Dulichios portus, [p] Ithacámque, [q] Saménque,
[r] Neritiásque domos, regnum fallacis Ulyssei,

INTERPRETATIO.

Neque Trojani remittunt munera minora oblatis; atque offerunt Sacerdoti acerram thuri servando, offerunt pateram, atque coronam fulgentem auro atque gemmis. Tum memores Teucros repetere originem à sanguine Teucri, Cretam petiverunt; neque valuerunt diu pati aërem regionis: & centum omissis oppidis, cupiunt appellere ad portus Italos. Tempestas furit, & agitat viros: atque volucris Aello exterruit appulsos portubus malè fidis Strophadum. Jámque prætervierant portus Dulichios, & Ithacam, & Samum, & domos Neritias, regnum perfidi Ulyssis;

NOTÆ.

[g] *Teucri*] Hic Scamandri Cretensis fuit filius, qui inopiâ compulsus ad novas sedes quærendas in Phrygiam appulit. Ejus filiam Dardanus, à Tuscis pulsus quòd fratrem Jasium occidisset, uxorem duxit. Adeóque proles fuit ambigua & parentes gemini, ut habet Virgilius: quod quidem Anchisem atque Æneam in errorem induxit: quanquam ex Cassandræ vaticiniis, & Creusæ verbis rem totam facilè potuissent dijudicare, nisi fuissent immemores.

[h] *Creten*] Quæ insula est celeberrima maris Mediterranei, inter Ægæum & Libycũ mare; unde Teucrum ortum esse modò vidimus.

[i] *Jovem*] *Aerem.* Namque gravissimâ pestilentiâ laborarunt.

[k] *Centum*] Numerus certus pro incerto: nam neque ipse Homerus, cui ἑκατόμπολις dicitur Creta, tot illi ubique tribuit.

[l] *Ausonios*] *Italos*: namque ab Ausoniis antiquissimis populis, qui extrema Italiæ littora coluerunt, Italia tota à Poëtis præsertim *Ausonia* dicta est.

[m] *Strophadum*] Sunt insulæ duæ in mari Ionio, juxta Zacynthum; quæ Græcis à conversione ἀπὸ τῆς τροφῆς nomen habuerunt, quòd eò usque Calais atque Zetes Harpyias ex Phinei regno depulsas persequuti sint, deinde Jovis monitu retrocesserint.

[n] *Aëllo*] Unius est Harpyiæ nomen, quæ, ex Hesiodo, duas, ex aliis tres habuit sorores, quibus diversa insuper data sunt nomina. *Celæno* memoratur à Virgilio. Aliæ dictæ sunt *Ocypete, Iris, Alope, Thyella*, &c. Sive unica fuerit diversis nominibus, sive plures; per eas videntur intelligere Poëtæ in terris quæ sunt *Furiæ* in inferis, & *Diræ* apud Superos. Ponti ac Terræ fuerunt filiæ volatiles, auribus ursinis, corpore vulturino, vultu virgineo, manibus uncis. Quæ omnia non sine judicio fuerunt conficta: ut cuivis ex Mythologis patebit.

[o] *Dulichios*] Dulichium una est ex Echinadibus insulis; quæ olim sub ditione fuit Ulyssis, in mari Ionio.

[p] *Ithacam*] Insula fuit inter Dulichium & Cephaleniam, Ulyssis patria. Hodie *Val di compare.*

[q] *Samen*] Hæc insula est etiam maris Ionij, quæ olim Ulyssi paruit, alio nomine dicta *Cephalenia*, quod hodieque retinet. Alia fuit Thraciæ adjacens, quæ & Samothrace dicta. Alia in mari Icario: plures aliæ. Namque Phœnicibus, qui primi in Græciam colonias deduxerunt, sua linguâ Σάμοι loca celsa dicebantur.

[r] *Neritias*] De Nerito videtur agere, quæ urbs fuit Leucadis: namque ea insula à dextrâ Æneæ in Italiam tendenti post Samum occurrit.

Præter erant vecti: [r] certatam lite Deorum
[s] Ambraciam, versíque vident sub imagine saxum
[t] Judicis, [u] Actiaco quæ [y] nunc ab Apolline nota est,
Vocalémque suâ terram [z] Dodonida quercu,
[a] Chaoniósque sinus: ubi nati rege [b] Molosso
Irrita subjectis fugère incendia pennis.
VIII. Proxima [c] Phæacum felicibus obsita pomis
Rura petunt. [d] Epiros ab his, regnatáque vati
[e] Buthrotos Phrygio, simulatáque Troja tenentur.
Inde futurorum certi, quæ cuncta fideli
Priamides Helenus monitu prædixerat, intrant
[f] Sicaniam. tribus hæc excurrit in æquora [g] linguis.
E quibus imbriferos obversa Pachynos ad Austros:
Mollibus expositum Zephyris Lilybæon: at Arcton
[h] Æquoris expertem spectat Boreánque Peloros.

INTERPRETATIO.

cernunt Ambraciam agitatam lite Deorum, quæ nunc est celebris ab Apolline Actiaco. & cautem sub specie arbitri transformati; itémque terram Dodonæam vocalem suâ quercu; & sinus Chaonios; ubi filij regis Molossi vitarunt ignes vanos pennis additis.

VIII. *Tendunt in campos proximos Phæacum consitos mitibus pomis. Deinde appellunt ad Epirum, & regnum possessum à Buthroto Phrygio, & Trojam repræsentatam. Inde securi futurorum, quæ Helenus Priami filius prædixerat, adeunt Siciliam. Hæc protenditur in mare tribus promontoriis: ex quibus Pachynus porrectum ad Notos pluviales; Lilybæum patet mitibus Zephyris; at Pelorus vergit ad Aquilonem & Ursam à mari vacantem.*

NOTÆ.

[r] *Certatam*] Participium contra leges Grammaticas.

[s] *Ambraciam*] Urbs fuit Epiri celeberrima, Pyrrhi regia, ad sinum cui nomen dedit.

[t] *Judicis*] Quis ille fuerit; quíve Dij de Ambraciâ certaverint ignoratur. Ne tamen ideo lugeas. Maximum esset lucrum plurima hujus generis in tantâ meliorum ignorantiâ, ævo insuper tam celeriter labente, prorsus nescivisse.

[u] *Actiaco*] *Qui Actii colebatur.* Fuit autem Actium Epiri oppidum & promontorium, victoriâ, quam ibi adversùs Antonium Augustus reportavit celeberrimum.

[y] *Nunc*] Quia Augustus Apollinis templum amplificavit; ei naves plurimas consecravit; ludos insuper magnâ celebritate, in victoriæ suæ memoriam, ibi instituit.

[z] *Dodonida*] A Dodone Epiri urbe, apud quam nemus quernum Jovi sacrum, unà cum delubro atque oraculo vetustissimo. Immò vocales etiam arbores fuisse volunt: de quibus Natalem Comitem consuluisse non pœnitebit.

[a] *Chaonios*] Chaones populi fuerunt Epiri; à quibus *Chaonia* dicta, quam etiam Æneas iter persequens offendit.

[b] *Molosso*] In aves mutatos dicit Molossi regis filios: quæ tamen fabula obscurior.

[c] *Phæacum*] Populi fuerunt Corcyræ, à Phæace Neptuni filio sic dicti. Insula hodie dicitur *Corfu*, biferis Alcinoi pomariis olim nobilitata.

[d] *Epiros*] Quæ regio in Italiam à Corcyrâ navigantibus occurrit.

[e] *Buthrotos*] Urbs est Epiri, quæ hodie *Butrinto*; ubi olim Helenus, Priami filius; idémque vates, regnavit.

[f] *Sicaniam*] Quæ alio nomine *Sicilia* dicitur, itémque *Triquetra*, *Trinacria*. Mediterranei maris insula notissima.

[g] *Linguis*] Promontoria ita appellavit, quorum *Pachynus* Græciam, *Lilybæum* Africam, *Pelorus* Italiam spectat.

[h] *Æquoris expert.*] Quia circum polum Septentrionalem volvitur: de quâ in Superioribus.

Hac subeunt Teucri: remísque æstúque secundo
Sub noctem potitur [i] Zanclæâ classis arenâ.
[k] Scylla latus dextrum, lævum irrequieta [l] Charybdis
Infestant. vorat hæc raptas removitque carinas:
Illa feris atram canibus succingitur alvum;
Virginis ora gerens: & (si non omnia vates
Ficta reliquerunt) aliquo quoque tempore [m] virgo.
Hanc multi petiêre proci: quibus illa repulsis
Ad Pelagi Nymphas, pelagi gratissima Nymphis,
Ibat: & elusos juvenum narrabat amores.
Quam dum pectendos præbet [n] Galatêa capillos,
Talibus alloquitur repetens suspiria dictis:
Te tamen, ô virgo, genus haud immite virorum
Expetit: utque facis, potes his impune negare.
At mihi, cui pater est Nereus, quam cærula Doris
Enixa est; quæ sum turbâ quoque tuta sororum,
Non nisi per fluctus licuit [o] Cyclopis amorem
Effugere: & lacrymæ vocem impediêre loquentis.
Quas ubi marmoreo detersit pollice virgo;
Et solata Deam est; Refer, ô carissima, dixit:
Neve tui caussam tege (sum tibi fida) doloris.

INTERPRETATIO.

Trojani intrant per istud; & remis, atque aque motu maris, classis admovetur terra Zanclea ingruente nocte. Scylla vexat partem dextram, Charybdis agitata sinistram. Hac absorbet atq; rejicit naves tractas. Illa habet nigra inguina circumdata trucibus canibus, exhibens vultus puella; &, si Poëta non dixerunt omnia falsa, fuit etiam aliquando puella. Multi proci hanc ambiverunt; quibus spretis, illa acceptissima nymphis maris concedebat ad Nymphas maris; atque referebat amores deceptos adolescentium. Quam Galatea, dum dat comam pectendam, talibus verbis alloquitur, ingeminans suspiria: Attamen, ô puella, genus lene hominum te cupit; atque ut facis, potes recusare hos securè. At mihi, cui Nereus est genitor, quam Doris glauca genuit, qua sum etiam potens agmine consortium, non datum fuit vitare amorem Cyclopis nisi per undas: & fletus obstiterunt voci loquentis. Quos postquam puella detersit pollice candido, & solata est Deam, Narra, inquit, ô dilectissima, neve mihi cela materiam tua molestia: sum tibi fidelis.

NOTÆ.

[i] *Zanclæâ*] Siciliæ urbs fuit, in penitissimo Pelori sinu, quæ postea à Messenis instaurantibus *Messana* dicta est.

[k] *Scylla*] Monstrum in freto Siculo, de quo jam sæpius; quod ipse Poëta in principio sequentis libri plenissimè describit.

[l] *Charybdis*] Furacissima fuit meretrix, quæ cum Herculi boves surripuisset, ab illo in fretum projecta, vel ut aliis placet, à Jove fulmine icta, in monstrum marinum, vel potiùs voraginem ex Siciliæ latere fuit conversa. Quæ fabula ex maris æstu in illis angustiis vehementissimo, ventis præsertim à meridie adversùs illum ruentibus, detorta est.

[m] *Virgo*] Phorci nempe filia.

[n] *Galatêa*] Quæ nympha fuit aut Dea, Nerei & Doridis filia.

[o] *Cyclopis*] Polyphemum dicit; cujus amplam satis à Galateâ ipsâ habes descriptionem.

Nereïs his contra resecuta [p] Cratæide natam:
Acis erat Fauno Nymphâque [q] Symæthide cretus,
Magna quidem patrísque sui matrísque voluptas,
Nostra tamen major. nam me sibi junxerat uni
Pulcher: &, octonis iterùm natalibus actis,
Signarat dubiâ teneras lanugine malas.
Hunc ego, me Cyclops, nullo cum fine petebat.
Nec, si quæsieris odium Cyclopis, amórne
Acidis in nobis fuerit præsentior, edam.
Par utrimque fuit. prô quanta potentia regni
Est, Venus alma, tui! nempe ille immitis, & ipsis
Horrendus silvis, & visus ab hospite nullo
Impune, & magni cum Dîs contemtor Olympi;
Quid sit amor sentit: nostríque cupidine captus
Uritur; oblitus pecorum antrorúmque suorum.
Jámque tibi formæ, jámque est tibi cura placendi:
Jam rigidos pectis rastris, Polypheme, capillos:
Jam libet hirsutam tibi falce recidere barbam:
Et spectare feros in aquâ, & componere, vultus.
Cædis amor, feritásque, sitísque immensa cruoris
Cessant: & [r] tutæ veniunt abeúntque carinæ.
[s] Telemus interea Siculam delatus ad Ætnen,
Telemus Eurymides, quem nulla fefellerat [t] ales,
Terribilem Polyphemon adit; luménque quod unum
Fronte geris mediâ, rapiet tibi, dixit, Ulysses.

INTERPRETATIO.

Nereïs contra sic respondit filia Crataidis. Acis erat filius fauni & nympha Symathidis, delicia quidem parentum, sed magis nostra: namque amabilis sese mihi soli devinxerat; & decimo sexto anno praterito sparserat molles maxillas incertâ lanugine. Ego semper illum consectabar, Cyclops me. Neque si petiveris odium Cyclopis an amor Acidis fuerit vehementior, aperiam. Æqualis fuit utrimque. Proh! Venus amabilis, quanta sunt vires tui imperij. Nimirum ille savus, atque formidabilis ipsis silvis, neque impunè cognitus ulli peregrino, & spretor magni Cœli & Deorum, experitur quid sit Amor: & flagrat tactus nostri desiderio, immemor pecorum & suarum speluncarum. Jámque, Polypheme, est tibi studium pulcritudinis; jámque studes placere; jam fingis crines hirsutos rastris; jam amas tondere barbam hispidam falce, & contemplari savam faciem in aquâ, atque lenire. Amor stragis, & savitia, & cupido immoderata sanguinis omittuntur; atque naves accedunt atque recedunt intacta. Interea Telemus vectus ad Ætnam Siculam, Telemus Eurymides, quem nulla avis deceperat, accedit ad horrendum Polyphemum; atque, inquit, Ulysses eruet tibi unum oculum quem habes in fronte mediâ.

NOTÆ.

[p] *Crataide*] Fuit Cratæis Scyllæ mater, ut Homero etiam libitum est: quanquam alii aliàs meminerunt.

[q] *Symathide*] Symæthi, Siciliæ fluvij prope Catanam, filia.

[r] *Tuta*] Cùm priùs omnes diriperet, atque vectores trucidaret.

[s] *Telemus*] Eurymi fuit filius, inter Cyclopas Vates egregius.

[t] *Ales*] Quarum volatu & garritu futura expiscari conabantur insanientes Ethnici.

Risit, &, O vatum stolidissime, falleris, inquit:
[u] Altera jam rapuit. sic frustra vera monentem
Spernit: & aut gradiens ingenti littora passu
Degravat; aut fessus sub opaca revertitur antra.
Prominet in pontum cuneatus acumine longo
Collis: utrumque latus circumfluit equoris unda.
Huc ferus adscendit Cyclops; mediúsque resedit.
Lanigeræ pecudes nullo ducente secutæ.
Cui postquam [x] pinus, baculi quæ præbuit usum,
Ante pedes posita est, antennis apta ferendis;
Sumtáque arundinibus compacta est fistula centum;
Senserunt toti pastoria sibila montes:
Senserunt undæ. latitans ego rupe, meíque
Acidis in gremio residens, procul auribus hausi
Talia dicta meis, auditáque mente notavi.
Candidior nivei folio, Galatêa, [y] ligustri,
Floridior pratis; longâ procerior [z] alno;
Splendidior vitro; tenero lascivior hædo;
Lævior assiduo detritis æquore conchis;
Solibus hibernis, æstivâ gratior umbrâ;
Nobilior pomis; platano conspectior altâ;
Lucidior glacie; maturâ dulcior uvâ;
Mollior & cygni plumis, & lacte coacto;
Et, si non fugias, riguo formosior horto.

INTERPRETATIO.

Risit, atque, ô Vatum, inquit, stultissime, hallucinaris, alia jam sustulit. Ita contemnit frustra prædicentem vera: atque aut premit littora incedens vasto gressu; aut lassus redit in umbrosas speluncas. Collis extat in mare porrectus longo acumine: maris aqua circumlavit utrumque latus. Sævus Cyclops huc adscendit, atque in medio resedit. Pecudes lanifera sequuta nullo agente. Et quo, postquam pinus idonea ferendis antennis, qua fuit pro Scipione, ante pedes est posita, & fistula juncta centum calamis capta est, toti montes personuerunt sibilis pastoritiis. Fluctus personuerunt. Ego tecta rupe, atque sedens in sinu mei Acidis, procul excepi auribus meis hujusmodi verba, atque animo signavi accepta. Galatêa est candidior folio albi ligustri, floridior pratis, erectior procerâ alno, lucidior vitro, alacrior tenero hædo, politior conchis expolitis fluctibus continuis, gratior solibus hibernis, atque umbrâ æstivâ, splendidior pomis, pulcrior excelsâ platano, nitentior glacie, mitior racemo maturo, tenerior & plumis Cygni, & lacte densato, &, nisi fugias, formosior horto riguo.

NOTÆ.

[u] *Altera*] Ut, fatente etiam stupidissimo Cyclope, occæcatos intelligas quicumque Amori serviendo sese produnt.

[x] *Pinus*] Quantus fuerit Polyphemus ex baculo licet colligere. Neque temerè de gigantibus multa prodiderunt Poëtæ; siquidem & hodie illorum apparent vestigia in Siciliâ, uti quidem referunt viatores.

[y] *Ligustri*] *Du Troësne.* Cujus quidem flores, non folia alba sunt. Sed Polyphemo Poëtæ plura fuerint licita, ut mox patebit.

[z] *Alno*] Arbor est ripis fluminum gaudens. *Aulne* Gall.

Sævior indomitis eadem Galatêa juvencis,
Durior annosâ quercu; fallacior undis;
[a] Lentior & ſalicis virgis, & vitibus albis;
His [b] immobilior ſcopulis; violentior amne;
Laudato pavone ſuperbior; acrior igni;
Aſperior tribulis; fœtâ truculentior urſâ;
Surdior [c] æquoribus; calcato immitior hydro:
Et, quòd præcipuè vellem tibi demere poſſem,
Non tantùm cervo claris latratibus acto,
Verùm etiam ventis volucríque fugacior aurâ.
At, bene ſi noris, pigeat fugiſſe: [d] moráſque
Ipſa tuas damnes: & me retinere labores.
Sunt mihi pars montis vivo [e] pendentia ſaxo
Antra; quibus nec Sol medio ſentitur in æſtu,
Nec ſentitur hyems: ſunt poma gravantia ramos:
Sunt auro ſimiles longis in vitibus uvæ:
Sunt & purpureæ: tibi & has ſervamus, & illas.
Ipſa tuis manibus ſilveſtri nata ſub umbrâ
Mollia fraga leges: ipſa autumnalia corna,
Prunáque, non ſolùm nigro liventia ſucco,
Verùm etiam generoſa, nováſque imitantia ceras.
Nec tibi caſtaneæ, me conjuge, nec tibi deerunt
[f] Arbutei fœtus. omnis tibi ſerviet arbos.

INTERPRETATIO.

Eadem Galatêa ferocior juvencis indomitis, rigidior veteri quercu, fraudulentior fluctibus, flexibilior & virgis ſalicis, & vitibus albis, immobilior his ſaxis, impetuoſior torrente, elatior laudato pavone, violentior flammâ, aſperior carduis, terribilior urſâ quæ enixa eſt fœtus, ſurdior mari, ſævior ſerpente preſſo, &, quod maximè à te cuperem removere, non modò fugacior cervo agitato ſonoris latratibus, verùm etiam ventis atque levi aura. At, ſi bene cognoveris, pœniteat fugiſſe, & ipſa arguas tuas cunctationes; & ſtudeas me retinere. Sunt mihi ſpeluncæ concameratæ in vivâ rupe pars montis, in quibus neque Sol ſentitur per intenſos calores, neque frigus ſentitur. Sunt poma curvantia ramos; ſunt uvæ ſimiles auro in productis vitibus; ſunt & rubræ: tibi aſſervamus & has, & illas. Ipſa colliges tuis manibus tenera fraga nata ſub umbrâ ſilveſtri; ipſa decerpes corna autumnalia, & pruna, non tantùm nigricantia ſucco atro, verùm etiam nobilia, atque exhibentia recentes ceras. Neque caſtaneæ, neque fructus arbutei tibi deerunt me marito. Omnis arbor tua erit.

NOTÆ.

[a] *Lentior*] Ideo flexibiliorem dicit Galateam ſalicis virgis, quòd aſtutâ calliditate ſeſe ex Poliphemi inſidiis expediret.

[b] *Immobilior*] Quia nullis Polyphemi neque blanditiis, neque minis movebatur.

[c] *Æquoribus*] Quæ cùm tumultuantur & mugiunt, vix [illegible]um audiri ſonum patiuntur.

[d] *Moras*] *Quæ faciunt ne ſtatim meis amoribus fruaris.*

[e] *Pendentia*] Ita videntur, quando pars ima rupis eſt eroſa, ſuperiore in modum tecti protensâ atque imminente.

[f] *Arbutei*] Fructus qui ex arbuto arbore deripiuntur, ſunt valdè aſperi; quamobrem etiam *unedones* à Plinio nuncupantur, quòd plures edi non poſſint. At Arbor ipſa antiquis in deliciis fuit propter umbram & foliorum amœnitatem.

Hoc pecus omne meum est. multæ quoque vallibus errant:
Multas silva tegit: multæ stabulantur in antris.
Nec, si fortè roges, possim tibi dicere, quot sint.
Pauperis est numerare pecus. de laudibus harum
Nil mihi credideris: præsens potes ipsa videre,
Ut vix sustineant distentum cruribus uber.
Sunt fœtura minor tepidis in ovilibus agni:
Sunt quoque par ætas aliis in ovilibus hœdi.
Lac mihi semper adest niveum. pars inde bibenda
Servatur: partem liquefacta [g] coagula durant.
Nec tibi deliciæ faciles, vulgatáque tantùm
Munera contingent, damæ, leporésque, capræque,
Pár ve columbarum, demtúsve cacumine nidus,
Inveni geminos, qui tecum [h] ludere possint,
Inter se similes, vix ut dignoscere possis,
Villosæ catulos in summis montibus ursæ.
Inveni: & dixi, Dominæ servabimus istos.
Jam modò cæruleo nitidum caput exsere ponto:
Jam, Galatêa, veni: nec munera despice nostra.
Certè ego me novi, liquidæque in imagine vidi
Nuper aquæ: [i] placuítque mihi mea forma videnti.
Adspice, sim quantus. non est hoc corpore major
Jupiter in cælo: nam vos narrare soletis
Nescio quem regnare Jovem. coma plurima torvos
Prominet in vultus: humerósque, ut lucus, obumbrat,

INTERPRETATIO.

Omnes hæ pecudes meæ sunt: multæ quoque vagantur per valles: silva occulit multas: multæ jacent in speluncis: neque tibi possim dicere quot sint, si exquiras. Est miseri in numero habere pecus. Nil mihi credideris de laudibus harum: ipsa præsens potes cernere, ut vix ferant pedibus uber turgidum. Sunt agni fœtus minores in ovilibus calidis: sunt etiam hœdi ejusdē ætatis in caprilibus. Semper habeo lac candidissimum: cujus pars servatur bibenda, coagula immixta condensant partem. Neque tantùm epulæ obviæ, & dona communia tibi obvenient, aut damæ, aut lepores, aut capreæ, aut par columbarum, aut nidus petitus ex vertice: inveni in excelsis montibus, qui possint ludere tecum, duos catulos ursæ hispidæ inter se ita similes, ut ægrè possis dignoscere. Inveni, atque dixi, servabimus istos Dominæ. Nunc tantùm tolle pulcrum caput super mare glaucum; nunc ades, Galatea; neque contemne dona nostra. Certè ego me novi, & nuper sum intuitus in specie aquæ puræ: mea figura arrisit mihi spectanti. Vide quàm sim vastus. Jupiter in cælo non est major hoc corpore: nam vos consuevistis dicere nescio quem Jovem regnum tenere. Spissi capilli porriguntur in truculentam faciem, atque tegit armos tanquam silva.

NOTÆ.

[g] *Coagula*] *De la Pressure.* Illud verò dilutum in lac infunditur, atque cum eo misceetur ut condensetur, & in caseum abeat.

[h] *Ludere*] Annon elegantulus tibi videtur Polyphemus cum suis ursis? Atqui hodiéque obvios ejusmodi nullo negotio reperias.

[i] *Placuitque*] Illud verò unum aberat! Cæterùm maximè vellem omnibus Polyphemis contingeret hanc sui descriptionem perlegere. Fortè omnes sibi cum isto non placerent.

Nec mihi quòd rigidis horrent densissima setis
Corpora, turpe puta. turpis sine frondibus arbos:
Turpis equus, nisi colla jubæ flaventia velent.
Pluma tegit volucres: ovibus sua lana decori est:
Barba viros, hirtæque decent in corpore [k] setæ.
Unum est in mediâ lumen mihi fronte, sed instar
Ingentis clypei. quid, non hæc omnia magno
Sol videt è cælo? Soli tamen unicus orbis.
Adde, quod in vestro genitor meus æquore regnat.
Hunc tibi do socerum. tantùm miserere, precésque
Supplicis exaudi. tibi enim succumbimus uni.
Quique Jovem, & cælum sperno, & penetrabile fulmen,
[l] Nerei, te vereor: tua fulmine sævior ira est.
Atque ego contemtûs essem patientior hujus;
Si fugeres omnes. sed cur, Cyclope repulso,
Acin amas, præférsque meis amplexibus Acin?
Ille tamen placeátque sibi, placeátque licebit,
Quod nollem, Galatêa, tibi, modò copia detur,
Sentiet esse mihi tanto pro corpore vires.
Viscera viva traham: divulsáque membra per agros,
Pérque tuas spargam (sic se tibi misceat) undas.
Uror enim; læsúsque exæstuat acriùs ignis:
Cúmque suis videor translatam viribus Ætnam
Pectore ferre meo: nec tu, Galatêa, moveris.
Talia nequicquam questus (nam cuncta videbam)
Surgit: & ut taurus vaccâ furibundus ademtâ
Stare nequit, silvâque & notis saltibus errat.

INTERPRETATIO.

Neque indecorum crede quòd corpus riget spississimû horridis setis. Arbor indecora sine foliis; equus indecorus; nisi juba tegant colla flava. Pluma velat aves; sua lana est decori ovibus. Barba est honori viris: Seta horrida in corpore gratæ sunt. *Unus est mihi oculus in mediâ fronte, sed instar vasti clypei. Quid? annon. Sol adspicit hæc omnia ex vasto cœlo? Unicus est oculus Soli. Adde, quòd pater meus imperium habet in vestro mari. Eum tibi offero socerum: tantùm miserere, atque exaudi preces orantis: namque tibi soli servimus. Quique contemno Jovem, & cœlum, & fulmen subtile, te veneror, Nerei filia: tua ira est terribilior fulmine. Atque ego faciliùs ferrem istam negligentiam, si contemneres omnes: verùm quamobrem, Cyclope spreto diligis Acin, atque anteponis Acin meis amplexibus? Ille tamen & sibi, probetur, & quod nollem, licebit sibi probetur, Galatea, modò occurrat, experietur vires mihi esse pro tanto corpore. Abripiam viva præcordia, atque abjiciam artus distractos in agros, atque in tuas aquas: ita tecum rem habeas. Namque ardeo; & offensus amor violentiùs sævit; & videor gerere meo corde transportatam Ætnam cum suis ignibus: neque tu curas Galatea. Talia frustra questus surgit; (nam omnia conspiciebam) & tanquam taurus furens vaccâ surreptâ non vales consistere, atque vagatur per nemora & notos saltus;*

NOTÆ.

[k] *Seta*] Neque hodie homines quosdam pudet porcos esse, quos appellare pudet.

[l] *Nerei*] Vocativi casus.

Cùm

Cùm ferus ignaros, nec quicquam tale timentes,
Me videt atque Acin: Videóque, exclamat; & ista
Ultima sit, faciam, Veneri concordia vestræ.
Tantáque vox, quantam Cyclops iratus habere
Debuit, illa fuit. clamore perhorruit Ætne.
Ast ego vicino pavefacta sub æquore mergor.
Terga fugæ dederat conversa [m] Symæthius heros:
Et, Fer opem, Galatêa, precor, mihi: ferte parentes:
Dixerat: & vestris periturum admittite regnis.
Insequitur Cyclops: partémque è monte revulsam
Mittit; & extremus quamvis pervênit ad illum
Angulus è saxo, totum tamen obruit Acin.
At nos, quod fieri solùm per fata licebat,
Fecimus; ut [n] vires adsumeret Acis avitas.
Puniceus de [o] mole cruor manabat: & intra
Temporis exiguum rubor evanescere cœpit:
Fitque color primo turbati fluminis imbre:
Purgatúrque morâ. tum moles jacta dehiscit:
Viváque per rimas, proceráque surgit arundo:
Osque cavum saxi sonat exsultantibus undis:
Miráque res; subitò mediâ tenus exstitit alvo
Incinctus juvenis flexis nova [p] cornua cannis.
Qui, nisi quòd major, quòd toto cærulus ore est,

INTERPRETATIO.

Cùm sævus me adspicit atque Acin inscios, neque quicquam simile reformidantes: atque vociferatur, intueor; & faxo ista sit novissima concordia vestra Veneri. Atque illa vox tanta fuit quantam infensus Cyclops debuit habere. Ætna fremuit vociferatione. At ego tremefacta me condo sub mari proximo. Heros Symæthius in fugam dederat terga conversa; atque dixerat, succurre mihi, Galatea, quæso, succurrite parentes: atque admittite interiturum vestris regnis. Cyclops persequitur, atque jacit fragmentum dereptum ex monte, & quamvis extremus angulus saxi illum attigit, tamen obruit totum Acin. At nos præstitimus quod solùm per fata concessum fuit, ut Acis colligeret vires avitas. Sanguis purpureus fluebat de saxo; & rubor cœpit evanescere intra breve spatium temporis; atque apparet color primò fluvij pluviâ turbidi, & fit limpidus tempore. Tum saxum impulsum aperitur, & canna viva, atque erecta nascitur ex hiatibus; & alta rima lapidis strepit aquis salientibus: resque stupenda, juvenis habens cornua recentia circumdata intentis arundinibus repentè emersit usque ad medium ventrem. Qui, nisi quòd major, quòd est glaucus toto vultu,

NOTÆ.

[m] *Symæthius*] Symæthidis nymphæ filium fecit Acis avus Poëta. fuitque insuper Symæthus Siciliæ fluvius maximus.

[n] *Vires*] Id est, *in fluvium verteretur.* Istud autem ideò fictum, quia Acis fluvius ex Ætnâ monte tanto impetu decurrit ut inde fuerit appellatus. Ἀκὶς enim sagitta est Græcis.

[o] *Mole*] A Polyphemo in Acin jacta, quâ obrutus fuit.

[p] *Cornua*] Nimirum cornuti esse debuerunt Dij fluviales, propter aquarum circumflexiones præsertim, quas etiam cornua vocant. Cannæ additæ, quia circa amnes plerumque nascuntur.

Acis erat. sed sic quoque erat [q] tamen Acis in amnem
Versus: & antiquum tenuerunt flumina nomen.
IX. Desierat Galatêa loqui: cœtúque soluto
Discedunt: placidísque natant Nereïdes undis.
Scylla redit: (neque enim medio se credere ponto
Audet) & aut bibulâ sine vestibus errat arenâ;
Aut ubi lassata est, seductos nacta recessus
Gurgitis, inclusâ sua membra refrigerat undâ.
Ecce fretum findens alti novus incola ponti,
Nuper in [r] Euboïca versis [s] Anthedone membris,
[t] Glaucus adest: visæque cupidine virginis hæret:
Et, quæcunque putat fugientem posse morari,
Verba refert: fugit illa tamen: velóxque timore
Pervenit in summum positi prope littora montis.
Ante fretum est ingens apicem collectus in unum
Longa sine arboribus convexus ad æquora vertex.
Constitit hîc: & tuta loco, monstrúmne, Deúsne
Ille sit ignorans, admiratúrque colorem,
Cæsariémque humeros subjectáque terga tegentem,
Ultimáque [u] excipiat quòd tortilis inguina piscis.
Sentit: & innitens, quæ stabat proxima, moli,
Non ego prodigium, non sum fera bellua, virgo;
Sum Deus, inquit, aquæ: nec majus in æquora [x] Proteus
Jus habet, & [y] Triton, Athamantiadésque [z] Palæmon.

INTERPRETATIO.

erat Acis. Verùm sic etiam, erat nihilominus Acis mutatus in fluvium: & amnis retinuit vetus nomen.

IX. *Galatêa finem fecerat dicendi, & cœtu soluto abeunt, & Nereïdes nant in aquis quietis. Scylla revertitur: neque enim audet se committere medio mari: atque, aut exspatiatur sine amictu in bibulâ arenâ, aut postquam defessa est, incidens in aliquos recessus maris, tingit suos artus aquâ inclusâ. Ecce Glaucus novus incola profundi maris, artubus nuper mutatis Anthedone Euboicâ, dividens pontum accedit: atque consistit amore conspectæ puellæ: & dicit quæcumque autumat posse retinere fugientem. Illa tamen prorumpit, atque levis metu pervenit ad fastigium montis siti ad littus. Est vertex sine arboribus inclinatus in mare reductus in unum cacumen juxta vastum æquor. Hîc subsistit; atque secura loco, nesciens an ille Deus esset, an prodigium, admiratur & colorem, & capillos velantes humeros, & dorsum submissum, & quòd piscis flexilis subjiciatur extremis inguinibus. Advertit* Glaucus, *atque insidens scopulo qui propè erat, Ego, ait, non sum monstrum, ô puella, non sum aspera bellua, sum Deus maris; neque Proteus, & Triton, & Palæmon Athamantiades majorem habet potestatem in maria.*

NOTÆ.

[q] *Tamen*] Qui Galateã non ampliùs curabat.

[r] *Euboicâ*] Quia Eubœa, quæ Ægæi est insula, à Bœotiâ parvo Euripo tantùm diremta est.

[s] *Anthedon.*] Urbs est Bœotiæ maritima.

[t] *Glaucus*] Deus maris factus ex homine; quod ipse modò narrabit: lege tantùm.

[u] *Excipiat*] Artum desinebat in piscem.

[x] *Proteus*] Deus maris Neptuni & Phœnices filius, in omnes formas mutabilis, Phocarum pastor.

[y] *Triton*] Neptuni ejusdem ex Amphitrite filius, atque tubicen; de quo Metam. lib. 1.

[z] *Palæmon*] *Portumnus* à Latinis dictus est hic Athamantis & Inûs filius: cujus metamorphosim vidimus lib. 4.

Ante tamen mortalis eram: sed scilicet altis
Deditus æquoribus, [a] jam tum exercebar in illis.
Nam modò ducebam ducentia retia pisces:
Nunc in mole sedens moderabar arundine linum.
Sunt viridi prato confinia littora, quorum
Altera pars undis, pars altera cingitur herbis:
Quas neque cornigeræ morsu læsere juvencæ:
Nec placidæ carpsistis oves, hirtæve capellæ.
Non apis inde tulit collectos sedula flores:
Non data sunt capiti genialia serta: nec unquam
Falciferæ secuere manus. ego primus in illo
Cespite consedi, dum lina madentia sicco.
Utque recenserem captivos ordine pisces;
Insuper exposui, quos aut in retia casus,
Aut sua credulitas in aduncos egerat hamos.
Res similis fictæ: (sed quid mihi fingere prodest?)
Gramine contacto cœpit mea præda moveri,
Et mutare latus; terrâque, ut in æquore, niti.
Dúmque moror, mirórque simul, fugit omnis in undas
Turba suas: dominúmque novum, littúsque relinquunt.
Obstupui: dubiúsque diu, quæ caussa, requiro:
Num Deus hoc aliquis, num succus fecerit herbæ.
Quæ tamen has, inquam, vires habet herba? manúque
Pabula decerpsi, decerptáque dente momordi.
Vix bene combiberant ignotos guttura succos:
Cum subitò trepidare intus præcordia sensi;
Alteriúsque rapi naturæ pectus amore.

INTERPRETATIO.

Prius tamen eram homo: verùm enimverò studiosus profundarum aquarum, jam tum natabam in illis. Nunc enim trahebam retia trahentia pisces; nunc quiescens super scopulo flectebam filum virgâ. Sunt littora contermina prato virenti, quorum pars alia cingitur aquis, pars alia graminibus, quæ neque juvencæ cornutæ decerpserunt morsu, neque mites pecudes aut hispida capra totondistis. Apis diligens non inde exportavit flores libatos; coronæ voluptariæ non sunt oblatæ capiti, neque unquam manus falce instructæ exsciderunt. Ego primus requievi in illo cespite, dum exsicco lina humida. Atque ut numerarem singulatim pisces captos insuper exposui quos aut sors duxerat in retia, aut sua credulitas in curvos hamos. Res similis falsæ: verùm quid meâ refert fallere? Herbâ contactâ mea præda cœpit moveri, atque exsilire in latera, & micare in terra sicut in mari. Dumque maneo, & simul stupeo, omnis multitudo prorumpit in aquas suas, atque deserunt novum dominum cum littore. Obstupui, atque diu incertus perpendo quæ caussa, num Deus aliquis, num succus graminis hoc præstiterit. Quod tamen gramen, dixi, pollet his viribus? atque revelli herbas manu, & dente momordi revulsa. Vix fauces satis degustaverant succos inexpertos, cùm statim sensi viscera intus salire, & cor tangi amore alterius naturæ.

NOTÆ.

[a] *Jam tum*] Istud cogitent qui aliquando cœlo recipi cupiunt.

Nec potui restare loco: Repetendáque nunquam
Terra, vale, dixi: corpúsque sub æquora mersi.
Dî maris exceptum socio dignantur honore:
Utque mihi, quæcunque feram, mortalia demant,
Oceanum [b] Tethynque rogant. ego lustror ab illis:
Et purgante [c] nefas novies mihi carmine dicto
Pectora fluminibus jubeor supponere centum.
Nec mora: diversis lapsi de fontibus amnes,
Totáque vertuntur supra caput æquora nostrum.
Hactenus acta tibi possum memoranda referre:
Hactenus & memini: nec mens mea cætera sensit.
Quæ postquam rediit; alium me corpore toto,
Ac fueram nuper, nec eundem mente recepi.
Hanc ego tum primùm viridem ferrugine barbam,
Cæsariémque meam, quam longa per æquora verro,
Ingentésque humeros, & cærula brachia vidi,
Cruráque pinnigero [d] curvata novissima pisce.
Quid tamen hæc [e] species, quid Dîs placuisse marinis,
Quid juvat esse Deum, si tu non tangeris istis?
Talia dicentem, dicturum plura reliquit
Scylla Deum. furit ille, irritatúsque repulsâ
[f] Prodigiosa petit [g] Titanidos atria [h] Circes.

INTERPRETATIO.

Neque potui consistere in loco, atque dixi Tellus, nunquam adeunda vale; & immisi corpus sub maria. Dii maris decorant exceptum honore communi: & orant Oceanum atque Tethyn ut mihi auferant omnia quæ habeam morti obnoxia. Ego purgor ab illis; atque jubeor submittere pectora centum fluviis, carmine à me novies prolato quod deleat nefas. Et sine dilatione, fluvii fluentes ex diversis scaturiginibus, & totum mare excurrit supra caput nostrum. Hactenus tibi possum narrare facta digna memoriâ, hactenus quoque recordor: neque animus meus advertit reliqua. Qui postquam rediit, recollegi me toto corpore alium ac fueram nuper, neque eundem ingenio. Ego tum primùm spectavi glaucam hanc barbam atque subnigram, & meos capillos, quos traho per vasta maria, & magnos humeros, & lacertos cæruleos, & pedes ultimò sinuatos in piscem pinniferum. Quid tamen prodest hæc forma, quid gratum fuisse Diis marinis, quid esse Deum, si tu non moveris istis? Scylla destituit Deum talia proferentem, & plura prolaturum. Ille insanit, atque impulsus contemtu adit aulam Circes monstris plenam.

NOTÆ.

[b] *Tethyn*] Quæ uxor Oceani, Cœli & Terræ filia, nequaquam cum Thetide Nerei confundenda.

[c] *Nefas*] Quodcumque ex humanâ labe profectum, impietas præsertim. Quâ fabulâ puros esse debere qui cum Deo vivere volunt; atque insuper minimos, & ex humili plebe delectos illi acceptos esse, modò sint pij, quivis facilè colligat. Cæterùm Palæphatus ad historiam refert cujusdam piscatoris natandi peritissimi, quam huc prolixius transcribere supervacaneum videtur.

[d] *Curvata*] Nimirum curva & plicatilis est piscis cauda.

[e] *Species*] Eaque egregia, si Diis placet. Verùm ita quisque propemodum sibi placet: illi maximè qui maximè bruti.

[f] *Prodigiosa*] Quia monstris plena ex veneficiis Circes.

[g] *Titanidos*] *Titani Solis filia.*

[h] *Circes*] Quæ veneficiis & incantamentis ab omnibus cognita meretrix, mox sese insuper prodet.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON LIBER XIV.

ARGUMENTUM.

Is cùm per Venulum peteret auxilium à Diomede, cujus socii in aves fuerant mutati repulsam passus est; redeunte Venulo per ea loca in quibus pastor quondam in oleastrum erat conversus. Postea naves Æneæ in prælio Nymphæ fiunt. Sicut & Ardea post occisum Turnum, avis. atque Æneas ipse, Indiges. Successerunt huic Reges alii. Quorum inter cæteros sub Proca floruit Pomona. quam cùm amaret Vertumnus, sumpta primum anus forma, & Anaxaretes in saxum conversæ exemplo usurpato: deinde rursum juvenis factus, voto potitur. Inde sub Numitore aqua frigida redduntur calida. Cui qui successit Romulus, factus est Quirinus: ejúsque uxor, Ora dea.

I. IAmque [a] Gigantêis injectam faucibus Ætnen,
Arvaque [b] Cyclopum, quid rastra, quid usus aratri
Nescia, nec quicquam junctis [c] debentia bubus,
Liquerat [d] Euboïcus tumidarum cultor aquarum:
Liquerat & Zanclen, adversáque mœnia [e] Rhegi,
Navifragúmque [f] fretum, gemino quod littore pressum
[g] Ausoniæ Siculæque tenet confinia terræ.
Inde, manu magna [h] Tyrrhena per æquora lapsus,
Herbiferos adiit colles, atque atria Glaucus
Sole satæ Circes, variarum plena ferarum.

INTERPRETATIO.

I. *JAmque Euboïcus sulcator aquarum æstuosarum prætererat Ætnam impositam cervicibus giganteis, atque agros Cyclopum intactos rastris atque aratro, nec quicquam debentes bobus jugo pressis. Prætererat etiam Zanclen, & muros oppositos Rhegio, & fretum naufragum, quod coarctatum duplici littore fines facit terræ Italæ & Siculæ. Inde Glaucus natans vastâ manu per maria Tusca, accedit ad montes herbidos, atque aulam Circes filiæ Solis refertam feris diversi generis.*

NOTÆ.

[a] *Giganteis*] Non modò Ætna capiti Tiphœi Gigantis, sed tota insula Sicilia quàm latè patet illi monstro imposita; ut alibi cecinit Naso.

[b] *Cyclopum*] Qui Neptuni & Amphitrites filij in Siciliâ ferrariam sub Vulcano exercuerunt, Jovis præsertim fabricandis fulminibus intenti.

[c] *Debentia*] Quia nunquam aratro subacta.

[d] *Euboicus*] Glaucus Anthedonius *scil.* de quo suprà, qui Deus factus marinus maria natando sulcabat.

[e] *Rhegi*] *Rhegium* urbs est in extremis finibus Calabriæ, quâ parte Sicilia ab Italiâ impetu maris distracta dicitur: unde & Græcè nomen istud habuit.

[f] *Fretum*] Siculum dicit, propter æstus violentiam atque angustias maris, scopulos, itémque ventorum impetum, maximè naufragum.

[g] *Ausonia*] Quam ab Ausonibus populis Italiam esse supra diximus.

[h] *Tyrrhena*] Tyrrhenum & Tuscum dicitur mare quod Italiæ maximam partem à latere meridionali alluit.

Quam simul aspexit; dictâ acceptâque salute,
Diva, Dei miserere, precor: nam sola levare
Tu potes hunc, dixit, (videar modò dignus) amorem.
Quanta sit herbarum, [i] Titani, potentia nulli
Quàm mihi cognitius; qui sum mutatus ab illis.
Neve mei non nota tibi sit caussa furoris;
Littore in Italico Messenia mœnia contra
Scylla mihi visa est. pudor est promissa, precésque,
Blanditiásque meas, contemtáque verba referre.
At tu, sive aliquid regni est in carmine; carmen
Ore move sacro: sive expugnacior herba est;
Utere tentatis operosæ viribus herbæ.
Nec medeare mihi, sanésque hæc vulnera mando:
Finéque nil opus est. partem ferat [k] illa caloris.
At Circe (neque enim flammis habet [l] aptius ulla
Talibus ingenium; seu caussa est hujus in ipsâ;
Seu Venus [m] indicio facit hoc offensa paterno)
Talia verba refert: Meliùs sequerere volentem,
Optantémque eadem, parilíque cupidine captam.
Dignus eras: ultro poteras certéque rogari:
Et si spem dederis; mihi crede, rogaberis ultro.
Neu dubites, absítque tuæ fiducia formæ:
En ego, cùm Dea sim, nitidi cùm filia Solis,
Carmine cùm tantùm, tantùm cùm gramine possim;

INTERPRETATIO.

Quam statim atque vidit, salute eblatâ atque acceptâ, Dea, inquit, ero, miserere Dei: nam sola potes opem ferre huic amori, modò videar dignus. O filia Titanis, nulli est magis perspectum quàm mihi qui sum versus ab illis quanta sit vis graminum. Neve nescias caussam mei amoris, Scylla conspecta est à me in littore Italico ex adverso murorum Messeniorum. Me pudet narrare pollicitationes, & preces, & mea lenocinia, & dicta neglecta. At tu, seu est aliqua potentia in incantationibus, profer incantamenta ore sacro: sive gramen est efficacius, utere viribus probatis graminis efficacis. Neque hortor ut mihi remedium admoveas, aut consolides has plagas: nam finem non quæro: Illi sit pars æqua amoris. At Circe (neque enim ulla prædita est animo promtiore ad ignes hujus generis, seu caussa istius rei est in ipsâ, seu Venus læsa indicio paterno hoc præbet) reddit talia verba: Sapientiùs amaveris cupientem, atque quærentem eadem, & irretitam simili amore. Meritus eras: atque certè poteras rogari: & si spem indulseris, mihi fidem habe, sponte rogaberis. Neve sis incertus, aut diffidas de tuâ elegantiâ, ecce ego, cùm Dea sim, cùm filia splendidi Solis, cùm tantùm valeam incantamentis, cùm tantùm herbis,

NOTÆ.

[i] *Titani*] Vocativus est Græcus: Titanis namque fuit Circe Solis Titanis filia.

[k] *Illa*] *Scylla* scilicet; quam pari amore correptam cupit Glaucus.

[l] *Aptius*] Ut satis superque constet insignem fuisse meretricem.

[m] *Indicio*] Solem vidimus antea, Circes patrem, qui Veneris cum Marte adulterium deprehendit, atque insuper Vulcano indicavit.

Ut tua sim, voveo. spernentem sperne: sequenti
[n] Redde vices: unóque [o] duas ulciscere facto.
Talia tentanti, Prius, inquit, in æquore frondes,
Glaucus, & in summis nascentur montibus [p] algæ;
Sospite quàm Scillâ nostri mutentur amores.
Indignata Dea est: & lædere quatenùs ipsum
Non poterat, nec vellet amans; irascitur illi,
Quæ sibi prælata est: Venerísque offensa repulsa,
Protinus horrendis infamia pabula succis
Conterit: & tritis [q] Hecateïa carmina miscet:
[r] Cæruláque induitur velamina: perque ferarum
Agmen adulantum mediâ procedit ab aulâ:
Oppositúmque petens contra Zancleïa saxa
Rhegion ingreditur, ferventes æstibus undas:
In quibus, ut solidâ, ponit vestigia, ripâ;
Summáque decurrit pedibus super æquora siccis.
Parvus erat gurges curvos sinuatus in arcus,
Grata quies Scyllæ: quo se referebat ab æstu
Et maris & [s] cæli, medio cùm plurimus orbe
Sol erat, & minimas à vertice fecerat umbras:
Hunc Dea prævitiat; portentiferísque venenis
Inquinat. huic [t] fusos latices radice nocenti
Spargit: & obscurum verborum ambage novorum
Ter novies carmen magico demurmurat ore.

INTERPRETATIO.

percupio tuam esse. Contemne negligentem: par pari refer amanti, atque vindica duas uno facto. Glaucus respondet talia conanti, Antè rami crescent in mari, & alga in excelsis collibus, quàm nostri amores mutentur Scyllâ incolumi. Dea irata est; & siquidem non poterat ipsum offendere, neque amans id cuperet, odium exercet in illam quæ sibi præposita est: atque læsa repulsâ Veneris continuò terit herbas damnatas succis abhorrendis: & addit contritis incantationes Hecateïas: & sumit pullos amictus; & egreditur ex mediâ regiâ per turbam ferarum adblandientium: & tendens Rhegium obversum petris Zanclêis intrat aquas agitatas æstibus; in quibus firmat pedes tanquam in duro littore, & fertur super ultima maria siccis plantis. Exiguus erat gurges curvatus in arcus tensos acceptum otium Scyllæ, quò se recipiebat à furore maris & caloris, cùm Sol erat intensus in medio cœlo, & signabat brevissimas umbras à capite. Dea antè inficit tunc gurgitem, *atque fœdat venenis monstriferis: in hunc immittit succos expressos ex radicibus noxiis; & demurmurat ter novies ore magico incantamentum obscurum ambitu vocum inauditarum.*

NOTÆ.

[n] *Redde vices*] *Me pariter redama.*

[o] *Duas*] Scyllam quæ amori non respondebat, deserendo: Circem quæ opem denegabat, spem illi injiciendo amoris, ut eo torqueretur.

[p] *Alga*] Quæ herba est nullius valoris, maris ejectamentum.

[q] *Hecateïa*] *Incantamenta ab Hecate matre accepta.*

[r] *Cærula*] Pro nigris videntur posita.

[s] *Cæli*] Cùm Solis ardor intensissimus est æstuare etiam dicitur.

[t] *Fusos*] Succos dicit ex venenatis herbis expressos.

Scylla venit, mediâque tenus descenderat alvo;
Cùm suâ fœdari latrautibus inguina [u] monstris .
Aspicit : ac primò non credens corporis illas
Esse sui partes, refugítque, abigítque, timétque
Ora proterva canum. sed quos fugit, attrahit una.
Et corpus quærens femorum, crurúmque, pedúmque,
[x] Cerbereos rictus pro partibus invenit illis.
Srátque canum rabies : subjectáque terga ferarum
Inguinibus [y] truncis uteróque exstante cohærent.
II. [z] Flevit amans Glaucus : nimiúmque hostiliter usæ
Viribus herbarum fugit connubia Circes.
Scylla loco mansit : cúmque est data copia primùm,
In [a] Circes odium sociis [b] spoliavit Ulyssen.
Mox eadem [c] Teucras fuerat mersura carinas;
Ni priùs in [d] scopulum, qui nunc quoque saxeus exstat,
Transformata foret. scopulum quoque navita vitat.
III. Hanc ubi Trojanæ remis [e] avidámque Charybdin
Evicère rates; cùm jam prope littus adessent

INTERPRETATIO.

Scylla adest, atque progressa erat usque ad medium ventrem, cùm videt sua inguina dedecorari monstris latrantibus : & primò non putans eas esse partes sui corporis, & vitat, & repellit, & metuit rictus pervicaces canum. Verùm secum rapit quos vitat : atque lustrans corpus femorum & tibiarum & pedum, reperit ora canum loco illarum partium. Atque manet canum rabies, & terga subdita ferarum junguntur inguinibus mutilatis atque ventri preminenti.

II. *Glaucus amans lacrymatus est, atque vitavit conjugium Circes usæ nimis hostiliter viribus herbarum. Scylla ibi mansit; & cùm primùm occasio obla:a est privavit Ulyssem comitibus in odium Circes. Brevi eadem fuerat perditura naves Trojanas, nisi antè mutata fuisset in scopulum qui nunc quoque saxeus eminet : nauta etiam effugit scopulum.*

III. *Postquam naves Trojanæ remis effugerunt hanc, atque rapacem Charybdim; cùm jam pœnè appulissent ad littus*

NOTÆ.

[u] *Monstris*] *Canibus* scilicet *atque lupis.*

[x] *Cerbereos*] *Cerberi inferorum canis similes.*

[y] *Truncis*] Quia in canes fuerunt mutata. Quâ ex re, quid denique hominibus turpis voluptas afferat, quæ per Circen est intelligenda, quivis possit cognoscere. Quanquam paulò aliter aij hujus fabulæ sensum expiscari conantur.

[z] *Flevit*] Quod ferè illis evenit qui incautè ab obviis quibúsque amicis consilium vel auxilium petunt : namque rarissimis contingit veros atque fideles hâc tempestate præsertim nancisci.

[a] *Circes*] Quam Scylla Ulyssis amore teneri resciverat : sibi namque invicem insidiantur inimici.

[b] *Spoliavit*] Plurimos eorum in freto Siculo amisisse Ulyssem scripsit Homerus in Odysseâ.

[c] *Teucras*] Æneæ, qui per fretum Siculum iter habebat.

[d] *Scopulum*] Inde nata fabula, quòd procul visentibus promontorium appareat ex parte Italiæ specie mulieris; ad cujus radices aquâ, æstu atque ventorum impetu allisa latrantium canum voces reddere videatur.

[e] *Avidam*] Quia à latere Siciliæ mare verticosum ex repulsu atque collisione fluctuum qui in oppositos scopulos Italiæ per vim ventorum irruerunt : quo efficitur ut naves illâc transeuntes trahi videantur, quæ æstu abripiuntur.

Ausonium,

Ausonium, [f] Libycas vento referuntur ad oras.
[g] Excipit Ænean illic animóque domóque,
[h] Non bene discidium Phrygii latura mariti,
[i] Sidonis: inque pyrâ [k] sacri sub imagine factâ
Incubuit ferro: [l] deceptáque [m] decipit omnes.
Rursus [n] arenosæ fugiens nova mœnia terræ,
Ad sedémque [o] Erycis fidúmque relatus [p] Acesten
Sacrificat; [q] tumulúmque sui genitoris honorat.
Quásque rates [r] Iris Junonia pænè cremarat,
Solvit: & [f] Hippotadæ regnum, [t] terrásque calenti
Sulfure fumantes, [u] Acheloïadúmque relinquit
Sirenum scopulos. orbatáque [x] præside pinus

INTERPRETATIO.

Italum, revehuntur vento ad littora Africa. Dido Sidonia, non æquo animo passura divertium viri Trojani, illic accipit mente & hospitio Æneam: atque sese injecit in ensem super rogo structo sub specie sacri; & elusa omnes elusit. Rursus vitans recentes muros terræ arenosæ, & revectus ad sedes Erycis & fidelem Aceston sacrum facit, atque veneratur sepulcrum sui patris: & solvit naves quas Iris Junonia propè cremaverat: atque præterit regnum Hippotadæ & terras fumantes sulfure calido, & cautes Sirenum Acheloidum: & navis spoliata nauclero

NOTÆ.

[f] *Libycas*] *Africanas:* In Africam nempe tempestate delatas ad Didonem Æneas pervenit: quod fusè persequutus est Maro.

[g] *Excipit*] Scilicet illum exceperit quæ nondum nata, atque post 286 annos in lucem edita! Æneæ errores describit Poëta, ut commodè ad Pithecusam insulam descendat, atque cercopum metamorphosim describat.

[h] *Non bene*] Namque Æneâ profecto sese ipsa Dido amoris impatientiâ jugulavit.

[i] *Sidonis*] *Dido*, Sidone oriunda.

[k] *Sacri*] Quod pluribus persequitur Maro Æneid. 4.

[l] *Decepta*] Ab Æneâ, qui spem fecerat firmarum nuptiarum.

[m] *Decipit*] Neminem namque, nequidem Annam sororem fecit suæ necis consciam:

Non tamen Anna novis prætexere funera sacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Concipit. Virgil.

[n] *Arenosæ*] *Libyca* scil. de quâ Hiarbas apud Virgilium, de Didone loquens.

——— *cui littus arandum*
Dedimus.

[o] *Erycis*] Qui mons est Siciliæ, ab Eryce Veneris filio ibi sepulto sic dictus, nisi Etymologia est Punica.

[p] *Acestem*] Qui Trojano à sanguine cretus, per Egestam matrem, atque Segestæ imperium tenens quam ipse condiderat, benignissimè antea hospitio Æneam exceperat.

[q] *Tumulum*] Namque patri in Siciliâ sepulto Æneas anniversarium sacrum instituerat; in cujus etiam honorem ludos Trojani celebrarunt: ut prolixè à Marone hæc omnia narrantur.

[r] *Iris*] Quæ Junonis nuncia matribus Trojanis suasit, ut ignem navibus injicerent, ne ulteriùs posset Æneas progredi, aut in Latio *Romanam condere gentem.*

[f] *Hippotadæ*] Æolus est Hippotæ Trojani filius, qui optimus Princeps, atque Astronomiæ peritissimus in Æoliis insulis imperavit, quæ inter Siciliam atque Italiam jacent, alio nomine dictæ *Vulcaniæ.*

[t] *Terras*] Vulcani insulas dicit.

[u] *Acheloiadum*] Sirenes, quas jam toties vidimus *Acheloides* à patre *Acheloo* dictæ sunt: quarum descriptionem vide Metam. 5. ✝. 552. Tres fuerunt *Parthenope*, *Lysia*, & *Leucosia*; quæ in Sirenusis saxis, seu Pæstani sinus insulis, sedem habuerunt.

[x] *Præside*] *Palinuro* scil. quem Somnus Deus

———— *cum puppis parte revulsâ*
Cúmque gubernaclo liquidas projecit in undas.

ut habet Virgil. priusquam Sirenum scopulos esset prætervectus.

[y] Inarimen, [z] Prochyténque legit, ſteriliſque locatas
Colle [a] Pithecuſas, habitantum nomine dictas.
Quippe Deûm genitor fraudem, & perjuria quondam
[b] Cercopum exoſus, gentiſque admiſſa doloſæ;
In deforme viros animal mutavit: ut idem
Diſſimiles homini poſſent, ſimiléſque videri.
Membráque contraxit: naréſque à fronte reſimas
Contudit, & rugis peraravit anilibus ora.
Totáque velatos flaventi corpora villo
Miſit in has ſedes. nec non priùs abſtulit uſum
Verborum, & natæ dira in perjuria linguæ.
[c] Poſſe queri tantùm rauco ſtridore relinquit.
IV. Has ubi præteriit, & [d] Parthenopeïa dextrâ
Mœnia deſeruit; lævâ de parte canori
[e] Æolidæ tumulum, & loca fœta paluſtribus [f] ulvis
Littora Cumarum, [g] vivaciſque antra [h] Sibyllæ

INTERPRETATIO.

ſtringit Inarimen, & Prochyten, & Pithecuſas poſitas in monte infœcundo, appellatas nomine incolentium. Namque pater Deorum peroſus dolos & perjuria, & facinora nationis fraudulenta veterum Cercopum transformavit homines in turpe animal; ut iidem poſſent videri ſimiles atque diſſimiles homini: atque coarctavit artus, & depreſſit naſum retuſum à fronte, & ſignavit vultus rugis anilibus: & miſit in has ſedes habentes totum corpus tectum pilis ſubfuſcis: quin etiam antea ademit uſum vocis, & linguæ factæ ad execranda perjuria. Permittit tantùm poſſe conqueri rauco ſtridore.

IV. Poſtquam has reliquit, atque præteriit à dextrâ muros Parthenopeios, adit à parte ſiniſtrâ ſepulcrum Æolidæ tubicinis, & littora Cumarum loca conſita ulvis paluſtribus, atque ſpeluncas vivacis Sibyllæ.

NOTÆ.

[y] *Inarimen*] Inſula eſt contra Campaniam, quæ & *Ænaria*, atque *Iſchia* dicta.

[z] *Prochyten*] Alia eſt inſula à præcedenti, terræmotu divulſa; unde & nomen habuit: προχέω namque eſt *Profundo*.

[a] *Pithecuſas*] Quæ urbs eſt in Pithecuſâ inſulâ ſupra Neapolim ad occaſum; à Simiis, qui Græcis πίθηκες dicuntur, ſic appellata.

[b] *Cercopum*] Candulus atque Atlas, inquit Suidas, fratres fraudulentiſſimi fuerunt, qui propter ſceleſtos mores, Jovem ipſum auſi etiam decipere, Cercopes, hoc eſt Deceptores dicti ſunt.

[c] *Poſſe queri*] Jove nihil opus eſt ad pœnas facinoroſis hominibus irrogandas. Ipſum crimen per ſeſe non dedecorat modò naturam, ſed inſuper in certiſſimum exitium dehoneſtatam trahit. Quod maximè perfidis adulatoribus, ſimiis, aut hominum larvis, hypocritis eſſet perpendendum.

[d] *Parthenopeïa*] Neapolis eſt à Parthenope Sirene ibi ſepulta ſic dicta.

[e] *Æolidæ*] Miſenum dicit Æoli filium,

——quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martémque accendere cantu.

ut cecinit Virgil. Æn. 6.

[f] *Ulvis*] Stagnorum eſt alga, herba nullius uſus.

[g] *Vivacis*] Quamobrem poſteà dicetur.

[h] *Sibyllæ*] Cumæam dicit, quæ inter decem à Lactantio recenſitas, novem oraculorum voluminibus quæ Tarquinio Priſco obtulit, maximè celebris. Quanquam eorum omnium vanitatem prolixè Blondellus, aliique viri magni coarguerunt.

Intrat: &, ut manes adeat per [i] Averna paternos,
Orat. at illa diu vultus tellure moratos
Erexit: tandémque [k] Deo furibunda recepto,
Magna petis, dixit, vir factis maximè, cujus
Dextera per ferrum, pietas spectata per ignes.
Pone tamen, Trojane, metum: potiere petitis:
[l] Elysiásque domos, & regna [m] novissima mundi
Me duce cognosces, simulacráque cara parentis.
Invia virtuti nulla est via. dixit: & auro
Fulgentem [n] ramum [o] silvâ Junonis Avernæ
Monstravit: jussítque suo [p] devellere trunco.
Paruit Æneas: & formidabilis [q] Orci
Vidit [r] opes, atavósque suos, umbrámque senilem
Magnanimi Anchisæ: didicit quoque [s] jura locorum;
Quæque [t] novis essent adeunda pericula bellis.

INTERPRETATIO.

& precatur ut veniat ad Manes paternos per Averna. At illa sustulit oculos diu affixos terræ; & denique turbata Deo admisso, Ingentia poscis, inquit, vir clarissime facinoribus, cujus dextra cognita per ensem, pietas per flammas. Omitte tamen timorem, Trojane; frueris votis, & me duce vises sedes Elysias, & regna ultima mundi, & dilectam imaginem genitoris. Nulla est via inaccessa virtuti, ait: atque ostendit ramum in silvâ Deæ Inferorum splendentem auro: & imperavit deripere suo stipite. Æneas obsequutus est, & intuitus est divitias tremendi Plutonis, & majores suos, & Manes veteres generosi Anchisæ: edoctus est etiam jura locorum, & quæ discrimina essent subeunda novis bellis.

NOTÆ.

[i] *Averna*] *Avernus* in singul. seu *Averna* in plur. lacus fuit non longè à Puteolano Campaniæ sinu, profundissimus, cinctus olim inaccessis silvis, atque præruptis collibus: quâ ex re, cúmque insuper totus ille terræ tractus cavernosus, sulfure atque bitumine abundans esset, maximè factum, ut Latini Poëtæ hâc etiam in Inferos descensum patere scripserint.

[k] *Deo*] *Apollino*, scilicet.

[l] *Elysias*] Elysium, Campi Elysij, aut Domus Elysiæ, sedes fuerunt beatorum apud Inferos, ex Poëtarum maximè, atque Ethnicorum sententia; ubi omnis generis voluptatibus securi post mortem fruerentur.

[m] *Novissima*] quæ infra Cœlum, quod Jovi, atque Aquas, quæ Neptuno, Plutoni tertio illorum fratri obtigerunt.

[n] *Ramum*] Credenti atque Volenti omnia equidem sunt prona:

——*Invia virtuti nulla est via.*

Verissimè dixit Sibylla. At enim, seu per virtutem fidem, Sapientiam, aut Veritatem ipsam intelligas, nulla earum in homine, sine præsentissimo Dei numine, quod per ramum Junonis intelligas, potest consistere. Cæterùm haud equidem scio, annon arcana quædam naturæ mysteria hîc attingat Poëta.

[o] *Silva*] Quæ Proserpinæ Inferorum reginæ sacra.

[p] *Devellere*] Utinam verò nostris hominibus liberet etiam suâ fide suum parare verum Deum; quem non aliâ re magis contemnunt, quàm quòd pro libito quovis tempore jam diu paratum credunt.

[q] *Orci*] Plutonem dicit, qui diversis de causis diversa etiam habuit nomina, quæ passim ex Lexicis licet cognoscere.

[r] *Opes*] Divitiarum namque Deus est Plutus.

[s] *Jura*] Quique adeò hic aut illic essent, plecterentur, aut oblectarentur: &c. quæ fusè persequitur Virgil. Æn.6.

[t] *Novis*] Quæ adversùs Turnum præsertim gessit Æneas.

Inde ferens lassos [u] averso tramite passus,
Cùm duce Cumæâ fallit sermone laborem.
Dúmque iter horrendum per opaca [x] crepuscula carpit;
Seu Dea tu præsens, seu Dìs gratissima, dixit;
Numinis instar eris semper mihi: méque fatebor
Muneris esse tui; quæ me loca mortis adire,
Quæ loca me visæ voluisti evadere mortis.
Pro quibus aërias meritis evectus ad auras
Templa tibi statuam; tribuam tibi thuris honorem.
Respicit hunc vates, & suspiratibus haustis,
Nec Dea sum, dixit; nec sacri thuris honore
Humanum dignare caput. neu nescius erres;
[y] Lux æterna mihi, carituráque fine dabatur,
Si mea virginitas Phœbo patuisset amanti.
Dum tamen hanc sperat, dum præcorrumpere donis
Me cupit; Elige ait, virgo Cumæa, quid optes:
Optatis potiere tuis. ego pulveris hausti
Ostendens cumulum, quot haberet corpora pulvis,
Tot mihi natales contingere vana rogavi.
[z] Excidit optarem juvenes quoque protinus annos.
Hos tamen ille mihi dabat, æternámque juventam,
Si Venerem paterer. contemto munere Phœbi
Innuba permaneo. sed jam felicior ætas
Terga dedit [a] tremulóque gradu venit ægra senectus;

INTERPRETATIO.

Inde regrediens aversá viá cum duce Cumæa defessus decipit laborem colloquio. Et dum iter facit tremendum per obscuram lucem, Seu, inquit, tu Dea propitia, seu Diis dilectissima, eris semper mihi tanquam Dea: & agnoscam me vivere ex tuo beneficio, quæ voluisti me visere sedes mortis, quæ voluisti *me effugere sedes conspecta mortis. Pro quibus beneficiis sublatus ad oras superas, tibi ponam delubra, tibi præbebo cultum thuris. Sibylla respicit hunc, & suspiriis ex imo pectore ductis, Neque, inquit, Dea sum: neque honora caput humanum sacro thure. Neve pecces ignorans, vita æterna mihi præbebatur sine fine, si mea virginitas fuisset permissa amanti. Quandiu tamen hanc sperat, quandiu optat me antè captare muneribus; Dispice, inquit, puella Cumæa, quid voveas, frueris tuis votis. Ego monstrans cumulum arena correpta, insciens petivi tot mihi annos evenire, quot pulvis haberet atomos. Oblita sum vovere etiam continuè annos juveniles. Ille tamen mihi offerebat atque juventutem illibatam si paterer concubitus. Permanee cœlebs, dono Apollinis neglecto. Verùm jam anni lætiores præterierunt; & tristis senectus venit passu tremulo.*

NOTÆ.

[u] *Averso*] Cùm rursus ad superas auras Æneas atque Sibylla redirent.

[x] *Crepuscula*] Id est *per lucem dubiam*, qualem decet esse apud Inferos.

[y] *Lux*] *Vita*; quam quidem Castitatis dispendio noluit Sibylla consequi.

[z] *Excidit*] Neque cuiquam unquam satis compertum fuit, quid quisque optare debeat: ut satiùs sit id totum Deo concredere.

[a] *Tremule*] Immo maximè festino venit, sed tremula est ipsa senectus.

Quæ patienda diu eſt. nam jam mihi ſæcula ſeptem
Acta vides: ſupereſt, numeros ut pulveris æquem,
Tercentum meſſes, tercentum muſta videre.
Tempus erit, cùm me de tanto corpore parvam
Longa dies faciat: conſumtáque membra ſenectâ
Ad minimum redigantur onus. nec amata videbor,
Nec placuiſſe Deo. Phœbus quoque forſitan ipſe
Vel non agnoſcet, vel dilexiſſe negabit.
Uſque adeò mutata ferar: nullíque videnda,
[b] Voce tamen noſcar. vocem mihi fata relinquent.
V. Talia [c] convexum per iter memorante Sibyllâ,
Sedibus [d] Euboïcam [e] Stygiis emergit in urbem
Troïus Æneas: ſacríſque è more [f] litatis,
Littora adit nondum [g] nutricis habentia nomen.
Hîc quoque ſubſtiterat poſt tædia longa laborum
[h] Neritius Macareus, comes [i] experientis Ulyſſei.
Deſertum quondam mediis qui rupibus Ætnæ
Noſcit [k] Achæmeniden; improviſóque repertum

INTERPRETATIO.

quæ diu eſt ferenda. Nam jam cernis mihi ſeptem ſæcula præterita: reſtat adſpicere tercentum meſſes, & tercentum vindemias, ut impleam numerum glareæ. Dies erit, cum diuturnitas temporis reddat me exiguam de tanto corpore, & artus exhauſti ſenectute redigantur ad minimum pondus: neque videbor dilecta, neque gratam fuiſſe Deo. Apollo etiam ipſe fortè non cognoſcet, vel inficiabitur me amaſſe. Uſque adeò dicar mutata, neque cuiquam conſpicienda, cognoſcar tamen voce. Fata mihi relinquant vocem.

V. Sibyllâ talia referente per tramitem arduum, Æneas Phrygius prodit in urbem Euboïcam ex locis inferis: & ſacrificiis feliciter abſolutis ſecundùm ritus, pervenit ad oras nondum habentes nomen nutricis. Macareus Neritius ſocius perſpicacis Ulyſſis, hic etiam requieverat poſt longa tædia laborum; qui agnoſcit Achæmeniden olim deſtitutum in mediis cautibus Ætnæ: & ſtupens quòd ex improviſo repertus

NOTÆ.

[b] *Voce*] Ut hinc ſapientes viros conſignatis ſcriptis immortales eſſe intelligas; quique ſuis conſiliis ſuperſtites bene ſemper admoneant. Scirent verò omnes velim quid Vox, Veritas, aut Sapientia ſit ex ſeſe ſine omni ambitionis & ſtoliditatis humanæ fuco!

[c] *Convexum*] *Aſcenſu arduum.*

[d] *Euboïcam*] *Cumas* Chalcidenſium coloniam: Chalcis enim Eubœæ fuit civitas.

[e] *Stygiis*] *Inferis*: à Styge Inferorum palude,

Dij cujus jurare timent & fallere numen.

[f] *Litatis*] *Feliciter peractis.*

[g] *Nutricis*] *Cajeta*; quæ ibi ſepulta promontorio atque urbi nomen dedit, in eâ Neapolitani regni parte, quæ hodie *Terra di lavoro* dicitur. Quanquam aliunde alij nominis iſtius rationem deducunt.

[h] *Neritius*] *Ithacenſis*: fuit namque Neritus mons Ithacæ Ulyſſis Patriæ. Hujus autem Macarei meliùs ab ipſo poſt modum noſces hiſtoriam.

[i] *Experientis*] *Qui domitor Trojæ multorum providus urbes*
Et mores hominum inſpexit, latúmque per æquor,
Dum ſibi, dum ſociis reditum parat, aſpera multa
Pertulit, adverſis rerum immerſabilis undis. Horat.

[k] *Achæmeniden*] Ulyſſis ſocius, Polyphemi Cyclopis timore in Siciliâ ab Ulyſſe relictus, qui mox caſus ſuos Macareo petenti narrabit.

Vivere miratus, Qui te casúsve Deúsve
Servat Achæmenide? cur, inquit, [l] barbara Grajum
Prora vehit? petitur vestræ quæ terra carinæ?
Talia quærenti jam non [m] hirsutus amictu,
Jam [n] suus, & spinis conserto tegmine [o] nullis,
Fatur Achæmenides: Iterum Polyphemon, & illos
Aspiciam fluidos humano sanguine rictus;
[p] Hac mihi si potior domus est Ithacéque carinâ;
Si minùs Ænean veneror genitore. nec unquam
Esse satis potero, præstem licèt omnia gratus.
Quod loquor, & spiro; cælúmque, & sidera Solis
Respicio, (possimne ingratus, & immemor esse?)
Ille dedit. quod non anima hæc Cyclopis in ora
Venit: & ut lumen jam nunc vitale relinquam;
Aut tumulo, aut certè non illâ condar in alvo.
Quid mihi tunc animi (nisi si timor abstulit omnem
Sensum animúmque) fuit; cùm vos petere alta relictus
Æquora prospexi? volui inclamare; sed hosti
Prodere me timui: vestræ quoque [q] clamor Ulyssis
Pænè rati nocuit. vidi, cùm monte revulso
Immanem scopulum medias permisit in undas.
Vidi iterum, veluti tormenti viribus acta,
Vasta gigantêo jaculantem saxa lacerto.

INTERPRETATIO.

in vivis esset. Quæ fortuna, inquit, vel quis Deus te custodit Achæmenide? quamobrem navis Phrygia habet Græcum? quæ tellus quæritur vestrâ navi? Achæmenides nunc non hispidus vestitu, nunc suus, & vestibus nullis spinis obsitis, talia refert petenti. Videam denuò Polyphemum, atque illud os madens sanguine humano, si Ithaca est mihi carior domus hâc navi, si minùs honoro Ænean quàm patrem: neque unquam potero esse satis memor, quamvis faciam omnia. Ille præbuit quòd verba facio, & vivo, & intueor cœlum & Solem; quòd hic homo non datus est in rictum Cyclopis: (possimne esse immemor & ingratus?) & quanquam jam nunc deseram lumen vitale, aut componar in sepulcrum, aut certè non in illum ventrem. Quid tum mihi fuit consilii (nisi si pavor ademit omnem sensum & consilium) cùm destitutus prospexi vos provehi in vasta maria? Subiit vociferari: verùm metui me detegere hosti: vociferatio Ulyssis propemodum etiam obfuit vestræ navi. Aspexi, cùm rupe dereptâ jecit in medios fluxus saxum ingens. Aspexi projicientem iteràm ingentes lapides brachio giganteo, tanquam impulsi essent viribus tormenti.

NOTÆ.

l *Barbara*] *Trojana* scilicet. Cæteros enim Græci barbaros vocitare solebant.

m *Hirsutus*] Qualem optimè describit Maro: quem vide.

n *Suus*] Cùm antea Polyphemi potiùs mactanda victima sibi videretur.

o *Nullis*] Cùm priùs lacera ex spinis hispida per dumos latitantis vestis esset.

p *Hac*] *quâ nunc vehor Ænea.*

q *Clamor*] Ad illud alludit, quod apud Homerum fingitur Odyss. 9. ubi Ulysses navi aufugiens, Polyphemum clamando, atque indicando quinam ipse verè esset, qui se priùs *neminem* dixerat, in sese irritat. Quare, ingentis saxi jactu, pœnè & ipse & tota navis ab eodem Polyphemo oppressa.

Et, ne deprimeret fluctúsve lapísve carinam,
Pertimui; jam me non esse oblitus in illâ.
Ut verò fuga vos ab acerbâ morte removit;
Ille quidem totam fremebundus obambulat Ætnam,
[s] Prætentátque manu silvas; & luminis orbus
Rupibus incursat; fœdatáque brachia tabo
In mare protendens, gentem [t] exsecratur Achivam.
Atque ait: O si quis referat mihi casus Ulyssen,
Aut aliquem è sociis, in quem mea sæviat ira,
Viscera cujus edam, cujus viventia dextrâ
Membra meâ laniem, cujus mihi sanguis inundet
Guttur, & elisi trepident sub dentibus artus;
[u] Quàm nullum, aut leve sit damnum mihi lucis ademtæ!
Hæc, & plura ferox. me [x] luridus occupat horror,
Spectantem vultus etiamnum cæde madentes,
Crudeléſque manus, & inanem luminis orbem,
Membráque, & humano concretam sanguine barbam.
Mors erat ante oculos; minimum tamen illa malorum.
Et jam prensurum, jam jam mea viscera rebar
In sua mersurum: mentíque hærebat imago
Temporis illius, quo vidi bina meorum
Ter quater affligi sociorum corpora terræ.
Quæ super ipse jacens, hirsuti more leonis,
Visceráque, & carnes, oblisísque ossa medullis,

INTERPRETATIO.

Atque metui ne saxum vel unda obrueret navim, immemor me jam non esse in illâ. Postquam autem fuga vos seduxit à violentâ nece, ille quidem rabiosus excurrit totam Ætnam, atque prætentat manu arbores, & privatus oculo impingit in saxa, atque porrigens in æquor lacertos infectos sanie, detestatur nationem Græcam. O etiam dicit, si qua fors mihi reddat Ulyssen, vel aliquem ex comitibus, in quem mea ira exæstuet, cujus laniem præcordia, cujus sanguis mihi irriget fauces, & membra fracta fremant sub dentibus, quàm nullum, vel parvum sit mihi dispendium oculi effossi. Sævus hæc & plura dixit: *pallidus metus me invadit, qui cernerem faciem etiamnum fluentem sanguine, & truculentas manus, & circulum orbatum oculo, & artus, & barbam squalentem sanguine humano. Mors erat præ oculis, illa tamen minimum malorum. Atque cogitabam* illum *modò correpturum* me, *jamjam deturbaturum mea præcordia in sua: & species illius temporis manebat in animo, quo intuitus sum duo corpora meorum sodalium ter quater allidi solo: super quæ ipse immissus tanquam hispidus leo, profundebat in ventris voraginem præcordia, & carnes, & ossa*

NOTÆ.

[r] *Oblitus*] Hinc maximus Achæmenidis in suos illustratur affectus.

[s] *Prætentat*] Cæcorum more, aut eorum qui per tenebras ambulant.

[t] *Exsecratur*] Id unum reliquum illis qui potentiâ suâ abusi per sævitiam, væsaniæ suæ tandem pœnas luunt.

[u] *Quàm nullum*] Jam fabulæ color sublatus: ipsissimam vides feritatis humanæ, quâ nulla alia est major, horrendam indolem.

[x] *Luridus*] Qui luridos atque livore pallentes efficit.

Semaninêsque artus avidam condebat in alvum.
Me tremor invasit. stabam sine sanguine mœstus:
Mandentémque videns, ejectantémque cruentas
Ore dapes, & frusta mero glomerata vomentem,
Talia fingebam misero mihi fata parari.
Perque dies multos latitans; omnémque tremiscens
Ad strepitum, mortémque timens, cupidúsque [y] moriri,
Glande famem pellens, & mistâ frondibus herbâ,
Solus, inops, exspes, leto pœnæque relictus,
Haud procul adspexi longo post tempore navim:
Oravíque [z] fugam gestu, ad littúsque cucurri:
Et movi: [a] Graiúmque ratis Trojana recepit.
Tu quoque pande tuos, comitum gratissime, casus,
Et ducis, & turbæ, quæ tecum credita ponto est.
Æolon ille refert [b] Tusco regnare profundo;
Æolon Hippotaden, cohibentem carcere ventos:
Quos bovis [c] inclusos tergo memorabile munus
Dulichium sumsisse ducem: flatuque secundo

INTERPRETATIO.

expressis medullis, & membra semiviva. Horror me corripuit. Tristis eram atque exsanguis, aspiciens manducantem, & ejicientem rictu escas sanguinolentas, & vomentem partes vino immistas: credebam ejusmodi sortem manere me infelicem. Atque latitans per multos dies, & fremens ad omnem motum, pavens & optans mori, fugans famem glandibus, & gramine misto foliis, solus, egenus, sine spe, traditus morti & supplicio, post longum tempus non longè vidi navim, atque precatus sum discessum gestu, & excurri ad littus: commovi etiam, & navis Trojana recepit Græcum. Tu etiam dilectissime sociorum expone tuam sortem, & ducis, & agminis, quod tecum commissum est Pelago.

Ille narrat Æolum Hippotæ filium, retinentem ventos carcere, imperium habere in Tuscum mare; quos coactos in pelle Tauri ducem Dulichium cepisse donum magnificum: atque progressum esse

NOTÆ.

[y] *Moriri*] Secundum quartam conjugationem verbum inflexit, quod sæpius secundum tertiam invenitur. *Moriri* insuper pro *moriendi* positum, syntaxi Græcâ.

[z] *Fugam*] Gestu indicavit se miserum ibi relictum, atque in navim percupere recipi.

[a] *Graium*] Ut hinc Æneæ, aut certè Poëtæ humanitas sit maximè conspicua, qui hostem miseriâ atque periculis liberat. *Splendidum peccatum* tamen fuerit, loquacitati suæ omnia condonata atque concessa putant: atque id tantùm, quibusdam qui nihil ipsi quàm blaterare volunt. Quasi verò fictum suum sine re Charitatis nomen, illos beneficiis Ethnicis anteponat, quos jam diu hujuscemodi nebulonum judices ipse Christus Jesus assignavit.

[b] *Tusco*] *In mare Tuscum, ubi Æolias insulas sitas esse suprà vidimus, imperium tenere.*

[c] *Inclusos*] Possintne magicâ arte coërceri venti, vel pro voto ab hâc aut ab illâ parte emitti, ut quidam dicunt, mihi quidem videtur dubium; quanquam neque impossibile. Æolo ea potestas data est, quòd certissimè eorum tempora atque impetum cognosceret, aliisque indicaret. Fabulam ad mores si transferas dubium non est, quin, maximâ ex parte saltem, affectus, qui hominum mentes concutiunt, & persæpe convellunt, Ratione, quæ per Æolum significatur, possint reprimi, atque utiliter suo loco immitti. Per ventos insuper, Aurâ quâvis leviores populos, si malis intelligere, quid ex eorum æstibus oriatur, quâ insuper prudentiâ regendi, fabula docebit.

Lucibus

Lucibus isse novem, & terram aspexisse petitam:
Proxima post nonam cùm sese Aurora moveret;
Invidiâ socios prædæque cupidine ductos;
Esse ratos aurum, demisisse [d] ligamina ventis:
Cùm quibus isse retro, per quas modò venerat undas,
Æoliique ratem portus repetisse tyranni.
Inde [e] Lami veterem [f] Læstrygonis, inquit, in urbem
Venimus. [g] Antiphates terrâ regnabat in illâ.
Missus ad hunc ego sum, numero comitante duorum;
Vixque fugâ quæsita salus comitique mihique.
Tertius è nobis Læstrygonis impia tinxit
Ora cruore suo: fugientibus instat, & agmen
Concitat Antiphates. coëunt, & saxa trabésque
Continuant: mergúntque viros, mergúntque carinas.
Una tamen, quæ nos ipsúmque vehebat Ulyssen,
Effugit. amissâ sociorum parte, dolentes,
Multáque conquesti terris allabimur illis,
[h] Quas procul hinc cernis, procul hinc tibi (cerne) videnda est
Insula, visa mihi. túque, ô justissime Troüm,
Nate Deâ (neque enim finito Marte vocandus
Hostis es, Ænea) moneo, fuge littora Circes.

INTERPRETATIO.

novem diebus flamine propitio, & intuitum esse terram desideratam; cùm Aurora prima post nonam sese exhiberet, comites impulsos invidiâ, & desiderio prædæ, putantes esse aurum, solvisse vincula ventis; cum quibus retrocessisse per aquas per *quas modò venerat, atque navem relatam ad portus regis Æolij. Inde, ait, venimus in antiquam urbem Lami Lastrigonis. Antiphates imperium tenebat in illâ regione. Ego sum missus ad hunc, duobus comitantibus, & vix salus parta socio atque mihi fugâ: tertius ex nobis imbuit rictus impios Lastrigonis suo sanguine. Antiphates persequitur fugientes, & provocat turbam. Conveniunt, neque omittunt* ingerere *lapides & arbores: atque obruunt viros, obruunt naves. Una tamen elapsa est, quæ ferebat nos atque ipsum Ulyssem. Parte comitum amissâ, Indignantes & multa conquesti devenimus ad illas terras quas vides hinc procul. Aspice, hinc tibi est procul cernenda insula à me conspecta. Tuque, ô æquissime Trojanorum, fili Deæ, (neque enim finito bello appellandus es hostis, ô Ænea.) Hortor, vita littora Circes.*

NOTÆ.

[d] *Ligamina*] Ne igitur aut affectus Rationis, aut Populi legum *ligamina* satagant frangere; nisi res suas distrahi cupiunt.

[e] *Lami*] Qui Neptuni filius, docente Horatio Formiarum dicitur mœnia tenuisse, latè tyrannus, in Campaniâ.

[f] *Lastrygonis*] Fuerunt illi antiquissimi post Cyclopes Siciliæ populi; qui etiam sub Lamo in urbe cognomine, atque Formiis habitaverunt.

[g] *Antiphates*] Crudelissimus fuit anthropophagus ex Lami posteris: cujus à quoquam non meliùs cognoscas feritatem quàm à Nasone nostro.

[h] *Quas*] Circæum promontorium digito ostendebat Macareus, olim insulam, nunc continenti junctum, ut patet ex Virgil. Æn. 7. Situm est autem in Latij extremâ orâ, ortum versus: atque ibi urbs fuit *Circæi*, à Circe sic dicta.

Nos quoque Circæo religatâ in littore pinu
Antiphatæ memores, immanſuetíque Cyclopis,
Ire negabamus; & tecta ignota ſubire.
Sorte ſumus lecti. ſors me, fidúmque Polyten,
Eurylochúmque ſimul, nimiíque Elpenora vini,
[i] Bíſque novem ſocios Circæa ad mœnia miſit.
Quæ ſimul attigimus, ſtetimúſque in limine tecti;
Mille lupi, miſtæque lupis urſæque leæque
Occurſu fecere metum: ſed nulla timenda,
Nulláque erat noſtro factura in corpore vulnus.
Quin etiam blandas movêre per aëra caudas,
Noſtráque adulantes comitant veſtigia; donec
Excipiunt famulæ, pérque atria marmore tecta
Ad dominam ducunt. pulchro ſedet illa receſſu,
Solenni ſolio; pallámque induta nitentem,
Inſuper aurato circumvelatur amictu.
Nereïdes Nymphæque ſimul, quæ vellera motis
[k] Nulla trahunt digitis, nec fila ſequentia ducunt,
Gramina diſponunt; ſparſóſque ſine ordine flores
Secernunt calathis, variáſque coloribus herbas.
Ipſa, quod hæ faciunt, opus exigit: ipſa quid uſus,
Quoque ſit in folio, quæ ſit concordia miſtis
Novit: & advertens penſas examinat herbas.
Hæc ubi nos vidit, dictâ acceptáque ſalute
[l] Diffudit vultus, & reddidit omnia votis.

INTERPRETATIO.

Nos etiam navi vinctâ in littore Circæo, non obliti Antiphatæ, & Cyclopis crudelis recuſabamus ire, atque intrare domos incognitas. Delecti fuimus forte. Sors miſit me atque fidelem Polyten, & unà Eurylochum, & Elpenorem nimium mero, cum octodecim ſodalibus ad urbem Circæam. Ad quam ſtatim atque pervenimus, & ſtetimus ad limen domus, mille lupi, atque urſæ & leænæ miſtæ lupis incuſſerunt timorem occurſu: ſed nulla metuenda, nulláque erat impactura plagam noſtro corpori. Quin etiam agitaverunt mites caudas per aerem, atque adblandientes proſequuntur noſtra veſtigia, donec miniſtræ nos excipiunt, & deducunt ad dominam per aulas marmore obductas. Illa ſedet in pulcro receſſu ſuper ſolio conſpicuo; & tecta palla ſplendenti, circumvelatur inſuper veſte auratâ. Nereïdes miſtæ puellis, quæ nullas trahunt lanas agitatis digitis, neque ducunt fila ſequacia, herbas in ordinem ponunt, atque dividunt in quaſillos flores confuſè poſitos, atque gramina diſtincta coloribus. Ipſa exercuit opus quod hæ faciunt: ipſa etiam ſcit quæ ſit virtus cujuſque herbæ, quæ ſit vis conjunctarum; atque ſedula diſcutit gramina expenſa. Poſtquam illa nos intuitus eſt, ſalute oblatâ atque redditâ exhilaravit faciem, & reſpondet omnia pro voto.

NOTÆ.

[i] *Biſque*] Homerus viginti duos memorat.

[k] *Nulla*] Quomodo hodiéque plurimæ ſolent vivere, id unum curantes ut ſuis illecebris obvios quoſque ad veſanum ſui amorem perducant.

[l] *Diffudit*] Quia formâ ſuâ plurimùm valere intelligunt mulieres, ideò in eâ conciliandâ ſunt maximè intentæ. Ex eâ verò veneficæ famam Circe, quanquam & ideò Solis filia dicta ſit, non ſine causâ comparavit.

Nec mora; misceri tosti jubet hordea grani,
Melláque, vímque meri, cum lacte coagula passo.
Quique sub hac lateant furtim dulcedine, succos
Adjicit. accipimus sacrâ data pocula dextrâ.
Quæ [m] simul arenti sitientes hausimus ore,
Et tetigit summos virgâ Dea dira capillos;
(Et pudet, & referam) setis horrescere cœpi,
Nec jam posse loqui; pro verbis edere raucum
Murmur; & in terram toto procumbere vultu:
Osque meum sensi pando occallescere rostro;
Colla tumere toris: & quâ modo pocula parte
Sumta mihi fuerant, illâ vestigia feci.
Cúmque eadem passis (tantum [n] medicamina possunt)
Claudor harâ: solúmque suis caruisse figurâ
Vidimus Eurylochum: solus data pocula fugit.
Quæ nisi vitasset, pecoris pars una maneret
Nunc quoque setigeri. nec tantæ cladis ab illo
Certior ad Circen ultor venisset Ulysses.
Pacifer huic dederat florem [o] Cyllenius [p] album
Moly vocant Superi. nigrâ radice tenetur.
Tutus eo, [q] monitísque simul cælestibus intrat
Ille domum Circes: & ad insidiosa vocatus

INTERPRETATIO.

Atque omissâ cunctatione, imperat hordea tosta, & mella, & copiam vini, cum lacte passo coagulum: & admiscet succos, qui clam sint sub hac dulcedine. Sumimus pocula exhibita sacrâ manu. Quæ statim atque siti compulsi bibimus ore sicco, & Dea crudelis attigit extremos capillos baculo; (Et pudet, & narrabo) cœpi rigere setis, neque jam posse verba facere; loco vocum proferre raucum murmur; & dilabi in solum totâ facie: atque sensi meum os pollere curvo rostro; colla turgere toris; & quâ parte pocula à me accepta fuerant, illâ signavi vestigia. Et, (tantùm valent medicina) concluder suili; atque advertimus unicum Eurylochum in porcum non fuisse mutatum: unicus vitavit exhibita pocula. Quæ nisi effugisset, esset nunc etiam pars una pecoris setiferi: neque Ulysses edoctus tantum exitium ab illo vindex adiisset Circen. Cyllenius pacis conciliator illi dederat florem candidum; Dij appellant Moly. Alitur radice atrâ. Ille securus eo, atque simul documentis cœlestibus subit domum Circes: atque illectus ad dolosa

NOTÆ.

[m] *Simul*] Quàm periculosum sit Cupidinis motibus obsequi Davidis prophetæ, itémque Salomonis ejusdem filij clades indicant: ut tutissimum sit, ne dicam oculis, sed nequidem cogitatione ad istos scopulos deflectere.

[n] *Medicamina*] Imò eorum stultitia, qui sese fucatis iisdémque fugacibus deliciis labefactari sinunt.

[o] *Cyllenius*] Mercurius est à Cyllene Arcadiæ monte, ubi educatus; qui *Moly* reperisse dicitur ab Homero.

[p] *Album*] Scripsit Plinius luteum pingi à Græcis auctoribus, qui sibi ex Campaniâ herbarum laudatissimam Homero, specie illâ quâ ab eo describitur, allatam dicit; radice rotundâ, nigrâque, magnitudine cepæ, folio Scyllæ. Effodi difficulter addit, utpote quæ inter difficultates saxeas serpat, atque ita abrupta in maximam longitudinem porrigatur.

[q] *Monitis*] Sapientia, atque Veritati obsequi, est optimum Moly: quanquam & præsentissima esse remedia adversùs incantationes & veneficia experti docent.

Pocula, conantem virgâ mulcere capillos
Reppulit; & stricto pavidam deterruit ense.
Inde fides, dextræque [r] datæ: thalamóque receptus
Conjugij dotem [s] sociorum corpora poscit.
VI. Spargimur innocuæ succis melioribus herbæ,
Percutimúrque caput conversæ verbere virgæ:
Verbáque dicuntur dictis contraria verbis.
Quò magis illa canit, magis hòc tellure levati
Erigimur: setæque cadunt, bifidósque relinquit
Rima pedes. redeunt humeri: subjecta lacertis
Brachia sunt. [t] flentem flentes amplectimur illum:
Hæremúsque ducis collo: nec verba locuti
Ulla priora sumus, quàm nos testantia [u] gratos.
Annua nos illic tenuit mora: multáque præsens
Tempore tam longo vidi: multa auribus hausi.
Hoc quoque cùm multis, quod clam mihi rettulit una
Quattuor è famulis, ad talia sacra paratis.
Cùm duce namque meo Circe dum sola moratur,
Illa mihi niveo factum de marmore signum
Ostendit juvenile, gerens in vertice picum,
Æde sacrâ positum, [x] multísque insigne coronis.

INTERPRETATIO.

pocula reppulit illam *nitentem tangere comam bacillo, & prohibuit trementem evaginato gladio. Inde fides & dextra juncta; atque admissus in lectum petit in dotem connubij corpora comitum.*

VI. *Irrigamur succu melioribus graminis innoxij; atque verberamur per caput ictu virga conversa; & voces contraria vocibus prolatis proferuntur. Quo magis illa cantat, eò magis tollimur sublati ex terrâ, & seta decidunt, & fissura deserit pedes bifidos. Humeri redduntur, brachia submittuntur lacertis.* Nos *lacrymantes amplectimur illum lacrymantem, atque manemus fusi in collo ducis; atque protulimus ullas voces priores quàm significantes nos fore memores. Ibi mansimus per annum: & cùm tam diu adfuerim vidi plurima, accepi plurima auribus.* Audivi *hoc etiam cùm pluribus, quod una ex ancillis institutis ad ejusmodi sacra mihi narravit: namque, dum Circe sola est cùm meo duce, illa mihi monstrat statuam juvenis sculptam ex candido marmore, ferentem picum in vertice, collocatam in sacello, atque conspicuam multis sertis.*

NOTA.

[r] *Data*] Adeóque Veneri etiam suus locus modò ne quis abutatur per impotentiam.

[s] *Sociorum*] Qui, cognitâ voluptatis turpitudine, ad meliorem mentem compulsi, eo in libertatem ab Ulysse vindicati dicuntur.

[t] *Flentem*] Ex commiseratione statûs adhuc quasi præsentis sociorum per turpitudinem amissorum.

[u] *Gratos*] Paucissimos reperire licet, qui erga illos gratum animum testentur, à quibus asserti sunt. Voluptas quia grata est, placent etiam quæcumque probra ad eam perducunt: odio habentur qui illa improbando, voluptatem etiam tollere videntur.

[x] *Multis*] Ni fallor aliquid magnum latet sub hâc fabulâ: cùm præsertim Marti Picus sacer esse dicatur; qui hominibus herbam eam indicasse dicitur, cujus tactu seræ resolvuntur. Illam namque volunt eum petere, si clavis aut quibuscumque ferramentis, nidi ejus quem in cavis arborum struit, aditus præcludatur. Ipse Horatius de Circe Solis filiâ malè sensit. Cæterùm quid agat cùm illâ hominum versutissimus per annum integrum non facilè assequor si meretrix fuit, atque id tantùm. Quid si, eo in sues & canes dicitur Ulyssis socios transformasse, quòd sapientiâ suâ eos esse ostenderet, quos deinde ad meliorem frugem reduxerit?

Quis foret, & quare sacrâ coleretur in æde,
Cur hanc ferret avem, quærenti, & scire volenti,
Accipe, ait, Macareu: dominæque potentia quæ sit
Hinc quoque disce meæ. tu dictis adjice mentem.
VII. Picus in [y] Ausoniis proles Saturnia terris
Rex fuit, utilium bello studiosus equorum.
Forma viro, [z] quam cernis, erat. licet ipse decorem
Aspicias, fictâque probes ab imagine veram.
Par animus formæ. [a] nec adhuc spectasse per annos
Quinquennem poterat Graiâ quater [b] Elide pugnam.
Ille suos [c] Dryadas Latiis in montibus ortas
Verterat in vultus: illum fontana petebant
Numina Naïades; quas [d] Albula, quásque [e] Numici,
Quásque [f] Anienis aquæ, cursúque brevissimus [g] Almo,
[h] Nárque tulit præceps, & amœnæ [i] Farfarus umbræ;
Quæque colunt [k] Scythicæ regnum nemorale Dianæ,
Finitimósque lacus. spretis tamen omnibus unam

INTERPRETATIO.

Cùm exquirerem, & nosse cuperem quisnam is esset, & quamobrem coleretur in æde sacrâ, quare gereret hanc volucrem, audi, inquit, Macareu; atque hinc cognosce etiam quæ sit potestas mea domina. Tu attentum præbe animum meis *sermonibus.*

VII. *Picus filius Saturni rex fuit in terris Italis cupidus equorum generosorum. Species erat viro quam vides. Potes ipse spectare pulcritudinem, atque laudare veram à simulacro ficto. Animus similis pulcritudini: neque adhuc poterat per ætatem vidisse quater certamen quinquennale in Græcâ Elide. Ille traxerat in suam faciem Dryadas natas in collibus Latinis: Naiades Deæ aquaticæ, quas Tibris, & quas aquæ Numici, & quas* aquæ *Anienis, & Almo brevissimus cursu, & Nar celer habuit, & Farfarus grata umbra, & quæ frequentant regnum nemorale Dianæ Scythicæ, & stagna proxima illum cupiebant. Ille tamen, contemtis cæteris*

NOTÆ.

[y] *Ausoniis*] *Italis*, ut sæpe dictum.

[z] *Quam*] Statuam & signum Pici ostendebat.

[a] *Nec adhuc*] Nondum natum fuisse dicit 20 annos.

[b] *Elide*] Quæ regio est Peloponnesi, in quâ Pisa seu Olympia ad Alpheum fluvium, ubi ludi Olympici quinto quoque anno celebrati.

[c] *Dryadas*] Nymphas dicit, quæ in silvis vivere credebantur, Pici amore fuisse correptas.

[d] *Albula*] Tybris est, qui priùs ab aquæ colore eo nomine appellatus.

[e] *Numici*] Fluvius est Laurentis agri in quem Ænean cecidisse ferunt.

[f] *Anienis*] *Anio* fluvius est Latij non longè ab urbe in Tyberim defluens.

[g] *Almo*] Hic etiam rivus haud longè ab urbe Româ Tyberim ingreditur.

[h] *Nar*] Umbriæ hic est in Tyberim quoque labens.

[i] *Farfarus*] Sabinorum est, qui per valles stagnans ripas habet plurimis arboribus consitas, à quibus amœnæ umbræ.

[k] *Scythica*] In Chersoneso Tauricâ sanguine exterorum qui illuc appellebant colebatur Diana; quæ ab Oreste, ut quibusdam placet, Ariciam Latij opppidum oraculi jussu translata, tantâ ibi non culta fuit immanitate. Servus tantùm aliquis fugitivus qui *rex nemoralis* aut *nemorensis* à nemore templo adjacenti dicebatur, sacerdotio fungebatur, qui ab alio fugitivo provocatus ad certamen, aut ipse mactabatur, aut illum jugulabat, qui regno suo succedere cupierat.

Ille fovet Nymphen, quam quondam in colle [l] Palati
Dicitur [m] Ionio peperisse [n] Venilia Iano.
Hæc, ubi nubilibus primùm maturuit annis,
Præposito cunctis [o] Laurenti tradita Pico est:
Rara quidem facie, sed rarior arte canendi;
Unde Canens dicta est. silvas & saxa movere,
Et mulcere feras, & flumina longa morari
Ore suo, volucrésque vagas retinere solebat.
Quæ dum fœmineâ modulatur carmina voce,
Exierat tecto Laurentes Picus in agros,
Indigenas fixurus apros: tergúmque premebat
Acris equi; lævâque hastilia bina ferebat,
Pœniceam fulvo chlamydem [p] contractus ab auro,
Venerat in silvas & [q] filia Solis easdem:
Utque novas legeret fœcundis collibus herbas,
Nomine dicta suo Circæa reliquerat arva.
Quæ [r] simul ac juvenem virgultis abdita vidit;
Obstupuit. cecidère sinu, quas legerat, herbæ:

INTERPRETATIO.

amat unam Nympham, quam Venilia dicitur peperisse olim Iano Ionio in monte Palatino. Postquam hæc rara quidem formâ, sed rarior peritiâ cantandi, ex quo vocata est Canens, *primùm pervenit ad ætatem nubilem, data est Pico Laurenti antepesito omnibus. Consueverat agere arbores & lapides, & delinire feras, & sistere suo cantu longos fluvios, & corripere aves fugaces. Quæ dum modulatur versus voce muliebri, Picus prodierat domo in campos Laurentes trajecturus apros indigenas; atque equo insidebat generoso, & gerebat sinistrâ duo venabula, collectam habens chlamidem purpuream fibulâ auri flavi. Filia Solis venerat etiam in eadem nemora; atque ut carperet raras* quasdam *herbas in fertilibus montibus deserverat agros Circæos appellatos suo nomine. Quæ tecta frondibus statim atque aspexit juvenem, hæsit attonita: gramina quæ carpserat exciderunt sinu,*

NOTÆ.

[l] *Palati*] Palatium mons fuit unus ex septem Romæ maximè conspicuis; ubi Augustus Apollini ædem porticibus & Bibliothecâ celeberrimam excitavit.

[m] *Ionio*] Ianus, qui antiquissimus rex fuit Italiæ, atque idem prudentissimus ideo *Ionius* dicitur, quòd Perrhebus, atque adeò Ionio mari vicinus, illud superandum habuerit cùm in Italiam venit. Inspice modò tabulas Geographicas, sine quibus vix unquam Lector cautus librum aperuerit.

[n] *Venilia*]Soror una dicitur Amatæ Latini uxoris, & mater Turni à Virgilio; quæ quomodo Iani uxor esse potuerit, non video. Sed neque Ianus ullus fuit. Sunt hæ obscurissimæ veritatis larvæ; quæ utinam nullæ unquam extitissent.

[o] *Laurenti*] Qui Laurenti Latij oppido ab ipso condito, Laurentibus, non procul à Lavinio imperabat.

[p] *Contractus*] Illud est quod Maro ita expressit, Æn. 5.

—late quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti subnectit fibula gemmâ.

[q] *Filia*] *Circe* scilicet.

[r] *Simul*] Maximum est periculum ex visu, ut cernis; at certè imparatis, & libidini suæ obsequentibus. Ille facilè vincitur, imò jam victus est, qui vinci cupit. At certè qui periculum timet, suæque cavet libertati, non ita corripitur. Reflexu *scil.* radiorum lippiunt amatores oculi, &c,

Dum spectant læsos, læduntur & ipsi.

Verùm, *Carpis enim vires paulatim, uritque videndo fœmina*: quam si fugeris, *Tutus eris*, ipso docente Ovidio,

Flammáque per totas visa est errare medullas.
Ut primùm valido mentem collegit ab æstu;
Quid cuperet, fassuta fuit. ne posset adire,
Cursus equi fecit, [f] circunfusúsque satelles.
Non tamen effugies, vento rapiare licebit,
Si modò me novi; si non evanuit omnis
Herbarum virtus, & me mea carmina fallunt.
Dixit: & effigiem nullo cum corpore falsi
Finxit apri: prætérque oculos transcurrere regis
Jussit, & in densum trabibus nemus ire videri;
Plurima quà silva est, & equo loca pervia non sunt.
Haud mora: continuò prædæ petit inscius [t] umbram
Picus; equíque celer fumantia terga relinquit.
Spémque sequens vanam, silva pedes errat in alta.
Concipit illa preces; & verba venefica dicit:
Ignorósque Deos [u] ignoro carmine adorat,
Quo solet & niveæ vultum confundere Lunæ,
Et [x] patrio capiti bibulas subtexere nubes.
Tum quoque cantato [y] densatur carmine cælum,
Et nebulas exhalat humus; cæcísque vagantur
Limitibus comites; & abest custodia regi.
Nacta locum tempúsque, Per ô tua lumina, dixit,

INTERPRETATIO.

& ignis visus est currere per totas medullas. Postquam primùm resipuit à potenti flammâ, voluit agnoscere quid optaret. Impetus equi, & ministri circumfusi caussa fuerunt ne posset accedere. Non tamen elaberis, in*quit, quanquam ventis auferreris, si saltem mihi perspecta sum, si omnis potentia graminum non effluxit, & mea carmina* non *me decipiunt.* Dixit; *& formavit speciem ficti apri sine omni corpore: atque imperavit transcurrere prater oculos regis, & videri subire silvam spissam arboribus, quà ea est maximè opaca, & loca non sunt pervia equo. Sine cunctatione, Picus nescius confestim persequitur umbram prada: atque properè deserit dorsum fumans equi; & sequens spem inanem vagatur pedes in excelsâ silvâ. Illa concipit preces, & profert incantamenta, & veneratur Deos ignotos ignoto carmine, quo & consuevit obscurare faciem Luna splendida, atque inducere nubila bibula capiti paterno. Tum etiam aër cogitur carmine cantato, & tellus emittit vapores; atque comites errant per obscuras vias, & rex caret satellitibus.* Circe *nacta locum & tempus, ô, inquit, per tuos oculos.*

NOTÆ.

[f] *Circumfusus*] Non modò celerrimus equus Picum à Circes oculis abstulerat; verùm ut maximè constitisset, facilè non erat coram comitum latera stipantium agmine, de amore illum compellare.

[t] *Umbram*] Aprum *scilicet* Circes veneficiis simulatum: cujusmodi simulacra, num per artes magicas excitari possint, miror viros etiam præstantissimos dubitasse.

[u] *Ignoto*] Namque meliùs est in totum hujuscemodi artes nefarias ignorare.

[x] *Patrio*] *Soli.* fabulam autem videtur exponere ipse Poëta. Neque verò magis difficile est nubes ciere, aut tempestates movere: siquidem tamen dæmonis scientiâ uti licet.

[y] *Densatur*] *In nubem cogitur aër,* ut inquit Virgilius.

Quæ [z] mea ceperunt, perque hanc, pulcherrime, formam;
Quæ facit ut supplex tibi sim Dea, consule nostris
Ignibus; & socerum, qui pervidet omnia, Solem
Accipe: nec durus [a] Titanida despice Circen.
Dixerat: ille ferox ipsámque precésque repellit:
Et, quæcunque es, ait, non sum tuus: altera captum
Me tenet; & teneat per longum comprecor ævum,
Nec Venere externâ socialia fœdera lædam;
Dum mihi Janigenam servabunt fata Canentem.
Sæpè retentatis precibus Titania frustra,
Non impune feres, neque enim reddêre Canenti:
[b] Læsâque quid faciat, quid amans, quid fœmina, disces
Rebus, ait: sed amans, & læsa, & fœmina [c] Circe.
Tum bis ad occasum, bis se convertit ad ortus:
Ter juvenem baculo tetigit: tria carmina dixit.
Ille fugit sese solito velociùs ipse
Currere miratus, pennas in corpore vidit:
Seque novam subitò Latiis accedere silvis
Indignatus avem, duro fera robora rostro
Figit; & [d] iratus longis dat vulnera ramis.
Purpureum chlamydis pennæ traxêre colorem.
Fibula quod fuerat, vestémque momorderat aurum;

INTERPRETATIO.

qui corripuerunt meos, & per hanc speciem, formosissime, quæ caussa est, ut Dea te precer, fave nostro Amori, atque sume in socerum Solē, qui pervides omnia, neq; immitis sperne Circen Titanida. Dixerat: ille sævus rejicit & ipsam & preces; atque, inquit, Quæcumque es, non sum tuus: alia tenet me captum, & oro ut illa teneat per longum tempus: neque violabo jura connubialia Venere peregrinâ, quandiu fata mihi indulgebunt Canentem Jani filiam. Titania, precibus sæpiùs iteratis frustra; Non inultus discedes, inquit; neque verò reverteris ad Canentem: & scies experientiâ quid offensa præstet, quid amans, quid fœmina; atq; Circe & offensa, & amans, & fœmina. Tum bis se cōvertit ad occasum, bis se contorquet ad ortum; ter tetigit juvenem virga; protulit tria carmina. Ille fugit, ipse miratus sese ferri celeriùs solito, advertit pennas in corpore: atque ægrè ferens se repentè accedere novam volucrem silvis Latinis, percutit duras arbores sævo rostro, atque infensus imprimit plagas oblongis ramis. Pennæ ceperunt colorem coccineum chlamydis: quòd aurum fuerat uncinus, atque contraxerat amictus

NOTÆ.

[z] *Mea*] *Ipsi tui oculi per meos oculos ad intima delapsi præcordia, meis medullis acerrimum commovent incendium*, inquit Apuleius Metam. lib. 10. Quodque de puellis prædicavit Propertius, cùm dixit,

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis:

de viris etiam dici potest.

[a] *Titanida*] *Titani Solis filiam.*

[b] *Læsaque*] Pulcherrima, si uspiam aliqua est gradatio.

[c] *Circe*] Non sine lepore atque maximâ emphasi ultimò nominata Circe.

[d] *Iratus*] Castus equidem fuerat Picus, at supra modum ferox: ut hinc præ studio nimios non esse decere omnes possint intelligere.

Pluma

Pluma fit : & fulvo cervix præcingitur auro.
Nec quicquam antiqui Pico, nisi nomina, restat.
VIII. Intereà comites clamato sæpè per agros
Nequicquam Pico, nullâque in parte reperto,
Inveniunt Circen, (nam jam [e] tenuaverat auras;
Passáque erat nebulas ventis ac sole resolvi)
Criminibúsque premunt veris, regémque reposcunt,
Vímque ferunt; sævísque parant incessere telis.
Illa nocens spargit virus, succósque veneni:
Et Noctem, Noctísque Deos [f] Erebóque [g] Chaóque
Convocat : & magicis [h] Hecaten ululatibus orat.
Exsiluêre loco (dictu mirabile) silvæ:
Ingemuítque solum, vicináque palluit arbos;
Sparsáque sanguineis maduerunt pabula guttis;
Et lapides visi mugitus edere raucos;
Et latrare canes; & humus serpentibus atris
[i] Squallere, & [k] tenues animæ volitare silentum.
Attonitum monstris [l] vulgus pavet. illa paventum
Ora venenatâ [m] tetigit mirantia virgâ.
Cujus ab attactu variarum monstra ferarum
In juvenes veniunt. [n] nulli sua mansit imago.

INTERPRETATIO.

fit pluma, & collum circumdatur flavo auro : nec quicquam superest antiqui Pico, præter nomen.

VIII. *Interea comites, Pico sæpè vocato frustra per campos, neque ullibi invento, incidunt in Circen (jam enim tenuaverat aërem, atque passa erat nubila dispergi ventis ac Sole) atque coarguunt veris accusationibus, & repetunt regem, vimque intentant, & volunt irruere feris hastilibus. Illa spargit perniciosum virus & succos venenatos, & cogit Caliginem & Deos Caliginis & Erebi & Chaos, atque precatur Hecaten magicis ululatibus. Silva (mirabile dictu) loco mota sunt; & terra ingemuit, & arbores proxima palluerunt; & gramina humida facta sunt sparsa guttis cruentis : & saxa visa proferre raucos mugitus; & canes latrare; & terra exudare nigris anguibus; & exiles umbra mortuorum volitare. Vulgus attonitum prodigiis tremit. Illa tetigit vultus attonitos trementium baculo incantato : ex cujus contactu prodigia diversarum ferarum invadunt juvenes. Nulli stetit sua forma.*

NOTÆ.

[c] *Tenuaverat*] Coactas nubes & densatum aërem solverat.

[f] *Erebo*] Quæ profundissima est Inferorum sedes; ubi etiam Erebus Deus ex Chao & Caligine procreatus.

[g] *Chao*] Quod omnium rerum confusa moles, ex quâ omnia derivata : vel etiam Deorum omnium antiquissimus ex quo cæteri propagati.

[h] *Hecaten*] Dianam dicit, quæ veneficiis atque incantamentis, imò & omnibus propemodum rebus, præesse credita, mutatis tamen nominibus.

[i] *Squallere*] Mirè horrorem veneficij istud indicat.

[k] *Tenues*] Umbras dicit sine corpore.

[l] *Vulgus*] De Pici comitibus sermo est.

[m] *Tetigit*] Neque hodiernæ veneficæ, nisi singulatim aut peculiari quodam modo singulis attributo veneno nocere videntur.

[n] *Nulli*] Adeóque suis Principibus maturè debent consulere Populi; ne illorum in sese redundet clades. Possunt insuper omnes ex hâc fabulâ cognoscere, quàm periculosum sit sese perditis aliorum rebus immiscere : tametsi, vel certissimo exitio, officio suo quisque fungi debet.

IX. Presserat occiduus [o] Tartessia littora Phœbus;
Et frustra conjux oculis animóque Canentis
Exspectatus erat. famuli populúsque per omnes
Discurrunt silvas; atque [p] obvia lumina portant.
Nec satis est Nymphæ flere, & lacerare capillos,
Et dare plangorem; facit hæc tamen omnia: sese
Proripit; ac Latios errat vesana per agros.
Sex illam noctes, totidem redeuntia Solis
Lumina viderunt, inopem somníque cibíque,
Per juga, per valles, quà fors ducebat, euntem.
Ultimus aspexit fessam luctúque viáque
Tibris, & in gelidâ ponentem corpora ripâ.
Illic cum lacrymis ipsos modulata dolores,
Verba sono tenui mœrens fundebat; ut olim
Carmina jam moriens [q] canit exsequialia cygnus.
Luctibus extremum tenues liquefacta medullas
Tabuit: ínque leves paulatim [r] evanuit auras.
Fama tamen signata loco est; quem ritè Canentem
Nomine de Nymphæ veteres dixere Camœnæ.
Talia multa mihi [s] longum narrata per annum,
Visáque sunt, [t] resides & desuetudine tardi
Rursus inire fretum, rursus dare vela jubemur.

INTERPRETATIO.

IX. *Sol occidens tetigerat littora Tartessia; & maritus nequicquam erat exspectatus oculis atque menti Canentis. Ministri unà cum plebe discurrunt per omnes silvas, atque ferunt lucernas obvias. Neque satis est Nymphæ ejulare, & discerpere comam, & sese plangere; quanquam facit hæc omnia: exsilit, atque amens vagatur per campos Latinos. Sex noctes, & totidem dies Solis revertentis conspexerunt illam expertem somni & alimenti errantem per cacumina* montium *& per valles, quà fortuna ferebat. Tibris novissimus vidit illam exhaustam mœrore & itinere, atque demittentem artus in ripâ frigidâ. Ibi lugens modulata ipsos mœrores proferebat voces sono exiguo cum fletibus; ut aliquando cygnus jam moriturus modulatur cantus exsequiales. Denique habens medullas extenuatas fletibus defecit & paulatim disjecta est in subtilem aerem. Fama tamen mansit loco, quem antiqua Musa appellarunt Canentem, ut par fuit, de nomine Nymphæ. Multa ejusmodi mihi relata atque visa per longum annum segnes atque ignavi desuetudine denuò jubemur inire mare, atque pandere carbasa.*

NOTÆ.

[o] *Tartessia*] *Occidentalia: Tartessia* enim, vel *Cartheïa*, ut alij vocant, Hispaniæ sunt Bœticæ à Tarthesso oppido. Videtur autem Sol in Oceanum mergi ex littore Hesperio prospicientibus.

[p] *Obvia*] *Pice* scilicet, si fortè repperissent.

[q] *Canit*] Mirum est, quòd non Poëtæ modò, sed Oratores, Philosophi insuper hanc eandem fabulam de Cycni ferali cantu inculcaverint, qui non aliam quàm raucam vocem solitus est prodere. Placuit credo illis qualiscumque pulcherrimæ, atque ut videtur sapientis avis, sonus.

[r] *Evanuit*] Aptissimâ certè metamorphosi, siquidem Vocis ea sit natura, ut post breve aliquod temporis spatium *tenues vanescat in auras*. Cæterùm, cùm ea sit conditio rebus humanis, ut pulcherrima quæque atque florentissima citiùs pereant, delicatulis atque bellulis homunculis terribilem canit Canens cantilenam.

[s] *Longum*] Quo apud Circen Macareus, unà cum Ulysse atque sociis commoratus erat.

[t] *Resides*] Quibúsque *Patriâ potior fuit interdicta voluptas*, ut cecinit Flaccus.

[u] Ancipitésque vias, & iter [x] Titania vastum
Dixerat, & sævi restare pericula ponti.
Pertimui, fateor; nactúsque hoc littus adhæsi.
X. Finierat Macareus: urnâque [y] Æneïa nutrix
Condita marmoreâ, tumulo breve carmen habebat:
Hic me Caieten notæ pietatis alumnus
Ereptam [z] Argolico, quo [a] debuit igne, cremavit.
Solvitur herboso religatus ab aggere [b] funis:
Et procul insidias, infamatæque relinquunt
Tecta Deæ: lucósque petunt, ubi nubilus umbrâ
In mare cum flavâ prorumpit Tibris arenâ.
[c] Faunigenæque domo potitur [d] natâque Latini;
Non sine [e] Marte tamen. bellum cum gente feroci
Suscipitur; [f] pactâque furit pro conjuge Turnus.
Concurrit Latio [g] Tyrrhenia tota: diúque
[h] Ardua sollicitis victoria quæritur armis.
Auget uterque suas externo robore vires:
Et multi [i] Rutulos, [k] multi Trojana tuentur

Interpretatio.

Titania admonuerat de itinere dubio atque de eius longitudine, & superesse discrimina asperi maris. Aguesco expavi, atque nactus has oras hic *mansi.*

X. *Macareus absolverat: atque nutrix Æneïa composita in urnâ marmoreâ habebat brevem titulum sepulcro: Alumnus celebris pietatis cremavit hic igne quo debuit me Caietam servatam ab* igne *Græco. Vincula nexa expediuntur ab aggere gramineo, atque longè deserunt insidias & domum Deæ famosa, & accedunt ad lucos, ubi Tibris opacus nebulis defluit in mare cum fulvâ glareâ. Atque Æneas potitur domo Faunigena & filiâ Latini, non tamen sine bello. Bellum geritur cum natione sæva; & Turnus sævit pro sponsâ promissâ. Tota Tuscia congreditur cum Latio; & victoria difficilis diu quæritur armis anxiis. Uterque auget suas opes viribus peregrinis; & multi stant à partibus Rutulorum, multi à partibus Trojanorum.*

Notæ.

[u] *Ancipites] Multis periculis obsitas.*

[x] *Titania*[Circe est.

[y] *Æneïa*] *Caieta*; quæ ibi sepulta portui & urbi nomen suum dedit, quod hodiéque permanet.

[z] *Argolico*] A Græcis namque incensâ Troiâ, ibi cùm multis aliis potioris sortis perire debuisset Caieta.

[a] *Debuit*] Priscis temporibus defunctorum corpora igne à consanguineis, aut proximis quibusque, cremanda curari notius est, quàm ut me monitore indigeat.

[b] *Funis*]Quo Æneæ naves religatæ erant.

[c] *Faunigena*] Fauno enim & Maricâ genitus Latinus.

[d] *Natâ*] *Luciniâ.*

[e] *Marte*] Namque gravissimum bellum adversùs Turnum & Rutulos, gentem ferocem, gessit.

[f] *Pacta*] Lavinia est, quam mater Amata, ut est fœminarum pervicacia, Turno, invitis Fauni oraculis, quæ illam externo marito addicebant, Latino insuper marito reluctante, promiserat.

[g] *Tyrrhenia*] Quæ Trojanis favit adversus Turnum; ut canit Virgilius.

[h] *Ardua*] Siquidem Dij ipsi sæpius de eâ contenderint, Junone Turno, Venere suo præsertim favente Æneæ.

[i] *Rutulos*]Latij fuerunt populi Turni subditi.

[k] *Multi*] Recensentur omnes à Marone Æn.7. à ỷ.794.

Castra. neque Æneas [l] Evandri ad limina frustra,
At [m] Venulus magnam profugi [n] Diomedis ad urbem
Venerat. ille quidem sub [o] Iapyge maxima Dauno
Mœnia condiderat; [p] dotaliáque arva tenebat.
Sed Venulus Turni postquam mandata peregit,
Auxiliúmque petit; vires [q] Ætolius heros
Excusat. nec se soceri committere pugnæ
Velle sui populos: nec, quos è gente suorum
Armet, habere viros. Neve hæc commenta putetis;
(Admonitu quanquam luctus renovantur amaro)
Perpetiar memorare tamen. postquam alta cremata est
Ilion; & Danaas paverunt Pergama flammas;
[r] Naryciúsque heros, à [s] virgine, [t] virgine raptâ,
Quam meruit solus pœnam, digessit in omnes;
Spargimur: & ventis inimica per æquora rapti
Fulmina, noctem, imbres, iram cælíque marísque
Perpetimur Danaï, cumulúmque [u] Capharea cladis.

INTERPRETATIO.

Neque Æneas accesserat in cassum ad ædes Evandri: at Venulus frustra venerat *ad ingentem urbem profugi Diomedis. Ille quidem posuerat vastissimos muros sub Dauno Iapyge, & possidebat agros dotales. Sed postquam Venulus enarravit jussa Turni, & popescit suppetias, heros Ætolius excusat opes: neque se cupere ad bellum mittere subditos sui soceri: neque habere vires ex numero suorum quos armare possit. Neve credatis hæc esse ficta, tametsi mœror redintegratur crudeli admonitu, sustineam tamen referre. Postquam sublimis Troja deflagravit, & arces Iliaca pabulo fuerunt igni Græce, & heros Naryeius, Virgine sublatâ, sparsit in omnes à virgine pœnam quâ solus dignus fuit, nos Græci divellimur, & ablati ventis per infensa maria, ferimus fulmina, caliginem, nimbes, iram cœli & oceani, & in cumulum exitii Caphareum.*

NOTÆ.

[l] *Evandri*] Rex fuit Arcadiæ, qui cùm patrem imprudens occidisset, atque regno pulsus esset, Carmentæ matris fatidicæ hortatu in Italiam venit, atque victis Aboriginibus ea loca tenuit ubi postea Roma condita fuit. Is Ænean consiliis, atque copiis auxiliaribus juvit.

[m] *Venulus*] Qui à Turno ad Diomedem missus orator, frustrà auxilium petivit.

[n] *Diomedis*] Rex fuit Ætoliæ, idémque bello fortissimus, qui à bello Trojano reversus, cùm adulteram sibíque insidiantem Ægialen uxorem cognovisset, in Italiam profugit; ubi Dauni Apuliæ regis filiam cum parte regni suam fecit, Argyrippam insuper condidit.

[o] *Iapyge*] Qui in Iapygiâ seu Appuliâ regnum obtinebat.

[p] *Dotalia*] In dotem uxoris à socero Dauno accepta.

[q] *Ætolius*] *Diomedes*, scilicet; quem posteà in Ætolia imperium habuisse diximus.

[r] *Naryeius*] Locrensis: fuit enim *Naryx*, quæ & *Narycium* & *Naryeo* dicitur, urbs Locridis. De Ajace autem Oilei hic agitur, qui ob stupratam Cassandram regiam virginem in ipso Minervæ templo, non in se tantùm, sed in omnes Græcos numinis iram concitavit. Nam in patriam navigantes, & ipse, maximâ ortâ tempestate, fulmine percussus est, & alij per maria fuêre disjecti: ut vix unus & alter domum redire potuerint.

[s] *Virgine*] *Minervâ.*

[t] *Virgine*] *Cassandrâ.*

[u] *Capharea*] Illud Eubœæ promontorium Virgilius hâc causâ ultorem dixit, Nauplius Palamedis filij mortem iniquo animo ferens, Minervæ suasu, Græcis tempestate laborantibus faces quasi portus signa ex Caphareo extulit, quò cùm appellere niterentur in cautes Euboicas naufragi interierunt.

Neve morer referens tristes ex ordine casus;
Græcia tum potuit [x] Priamo quoque flenda videri.
Me tamen [y] armiferæ servatum cura Minervæ
Fluctibus eripuit. patriis sed rursùs ab [z] Argis
Pellor : & antiquo memores de [a] vulnere pœnas
Exigit alma Venus : tantósque per alta labores
Æquora sustinui, tantos terrestribus armis;
Ut mihi felices sint illi sæpè vocari,
Quos communis hyems, importunísque Caphareus
Mersit aquis : vellémque horum pars una fuissem.
Ultima jam passi comites bellóque fretóque,
Deficiunt; finémque rogant [b] erroris. at Agmon
Fervidus ingenio, tum verò & cladibus asper,
Quid superest, quod jam patientia vestra recuset
Ferre, viri? dixit. quid habet [c] Cytheréa, quod ultra
(Velle puta) faciat? nam dum pejora timentur;
Est in vota locus : sors autem ubi pessima rerum;
Sub pedibus timor est, [d] securáque summa malorum.
Audiat ipsa, licet; licet, ut facit, oderit omnes
Sub Diomede viros; odium tamen illius omnes
Spernimus, & [e] magno stat magna potentia nobis.

INTERPRETATIO.

Neve detineam vos memorans singulatim luctuosos eventus; Græcia tam potuit videri lugenda etiam Priamo. Favor tamen armigeræ Palladis sustulit ex undis me custoditum. Verùm rursus rejicior ab Argis patriis; atque alma Venus recordans vulneris antiqui, à me allati reposcit pœnas : & passus sum tantos labores per profunda maria, tantos armis terrestribus, ut illi sint sæpè dicti beati à me, quos publica tempestas & Caphareus absorbuit aquis molestus; optarémque ut fuissem pars una eorum. Socij jam passi extrema bello & mari deficiunt, & orant finem itineris. At Agmon vehemens animo, tum verò etiam sævus ex malis, Quid restat, inquit, quod vestra virtus jam non patiatur, viri? quid habes Cytherea, quod ampliùs faciat, posito quod cupiat? nam dum graviora metuuntur, locus est precibus; cùm verò sors omnium gravissima, pavor protritus est, & summa malorum minimè timenda. Quanquam ipsa audias; sameisi, ut facit, odio habeat omnes viros sub Diomede, nihilominus omnes contemnimus illius odium, & contra magnum est nobis magna vis.

NOTÆ.

[x] *Priamo*] Utcumque infensissimo hosti, siquidem à Græcis regno, liberis, vitâ denique spoliatus.

[y] *Armifera*] Nam & Dea belli.

[z] *Argis*] Argos enim Peloponnesi urbem Tydeus, Ætoliæ regno pulsus, ad Adrastum confugerat; ubi ex Deiphyle hujus filia Diomedem suscepit.

[a] *Vulnere*] Namque ipsam Deam Venerem sagittâ à Diomede vulneratam, quæ Æneæ suo cum ipso congressum opem ferebat, scripserunt Poëtæ. Quâ re irata Dea à Diomede uxoris animum sic abalienavit, ut illum ab excidio Trojano reversum accipere noluerit.

[b] *Erroris*] Eo nomine etiam appellantur itinera quæ per incertum mare suscipiuntur.

[c] *Cytherea*] Venus Diomedi infensa, de quâ jam toties, à Cytheris sic dicta, in quam insulam illa primùm conchâ marinâ dicitur advecta.

[d] *Secura*] *Fortuna miserrima tuta est*, ut alibi dixit noster.

[e] *Magno*] Hoc sibi vult; ni fallor, majoribus Veneris insultibus, majorem suam cognosci potentiam.

Talibus inviram Venerem [f] Pleuronius Agmon
Instimulat verbis : [g] veterémque resuscitat iram.
Dicta placent paucis. numeri majoris amici
Agmona corripimus : cui respondere paranti
Vox pariter, vocísque via est tenuata : comæque
In plumas abeunt : plumis nova colla teguntur,
Pectoráque, & tergum : majores brachia pennas
Accipiunt : cubitíque leves sinuantur in alas.
Magna pedum digitos pars occupat : oráque cornu
Indurata rigent : finémque in acumine ponunt.
Hunc Lycus, hunc Idas, & cum Rhetenore Nycteus,
Hunc mirantur Abas : & dum mirantur, eandem
Accipiunt faciem : numerúsque ex agmine major
Subvolat, & remos plausus circumsonat alis.
Si volucrum quæ sit subitarum forma requiris;
Ut non cygnorum, sic albis proxima [h] cygnis.
Vix equidem has sedes, & Iapygis arida Dauni
Arva gener teneo minimâ cùm parte meorum.
XI. Hactenus [i] Oenides. Venulus [k] Calydonia regna,
[l] Peucetiósque sinus [m] Messapiáque arva relinquit.

INTERPRETATIO.

Agmon Pleuronius talibus verbis provocat Venerem nolentem, & accendit antiquam iram. Hæc *verba probantur à paucis. Plures amici arguimus Agmonem, cujus volentis respondere vox simul & meatus vocis est diminutus : & capilli vertuntur in plumas, novum collum velatur plumis cum pectore & dorso : lacerti induunt majores pennas, & leves cubiti curvantur in alas ; magna pars pedum corripit digitos, & os cornû rigidum induratur, & desinit in acumen. Lycus, atque Idas, & Nycteus cum Rhetenore hunc mirantur ; & dum stupent assumunt eosdem vultus ; & potior numerus ex turbâ evolat, & strepit circum remos percussis alis. Si petis quænam sit facies avium repentinarum ; Sicut non Cygnorum, sic simillima candidis cygnis. Ægrè equidem, gener Dauni Iapygis servo hanc habitationem, & agros aridos cum minimâ parte meorum.*

XI. *Hactenus Oenides. Venulus deserit regna Calydonia, & sinus Peucetios, atque campos Messapios :*

NOTÆ.

[f] *Pleuronius*] *Ex Pleurone Ætoliæ oppido oriundus.*

[g] *Veterem*] Ob vulnus sibi à Diomede impactum.

[h] *Cygnis*] Ardeæ sunt, seu Erodij. *Des Herons.* Mirum autem cui videri possit, quòd beneficio Deorum nonnulli, alij autem eorumdem itâ in aves mutati fuerint : nam utcumque hæ sint fabulæ, non tamen sine aliquo sensu & judicio fuerunt confictæ. Hinc ergo pronum est intelligere humana omnia ex Dei numine atque nutu pendere, quæ benè aut malè cedunt, prout ex ejus benevolentiâ aut indignatione oriuntur, & quisque utitur vel abutitur.

[i] *Oenides*] *Diomedes* Oenei nepos.

[k] *Calidonia*] Ea pars Appuliæ quam in dotem Diomedes à Dauno acceperat eo nomine appellatur, quia ille rex olim Ætoliæ *Calydonius* etiam à Calydone Ætoliæ urbe dicebatur.

[l] *Peucetios*] *Appulos.* Namque in duas partes divisa Appulia, quarum alia ad ortum *Peucetia*, alia ad occasum *Daunia* appellatur. Utraque ad mare Adriaticum porrecta, atque Aufido, acri fluvio divisa.

[m] *Messapia*] In quibus Calabri atque Salentini, in peninsulâ ultimâ Italiæ quæ ad ortum magis spectat, à parte Septemtrionali.

In quibus antra videt: quæ multâ nubila silvâ,
Et levibus [n] guttis manantia, semicaper [o] Pan
Nunc tenet; at quodam tenuerunt tempore Nymphæ.
Appulus has illâ pastor regione fugatas
Terruit; & primo subitâ formidine movit:
Mox, ubi mens rediit, & [p] contempsêre sequentem;
Ad numerum motis pedibus duxêre choreas.
Improbat has pastor: saltúque imitatus agresti
Addidit obscœnis convitia rustica dictis.
Nec priùs obticuit; quàm guttura condidit arbor.
Arbore enim succóque licet cognoscere mores.
Quippe [q] notam linguæ baccis oleaster amaris
Exhibet. asperitas verborum cessit in illas.
XII. Hinc ubi legati rediêre, negata ferentes
Arma [r] Ætola sibi, Rutuli sine viribus illis
Bella instructa gerunt: multúmque ab utrâque cruoris
Parte datur. fert ecce avidas in [s] pinea Turnus
Texta faces: ignésque timent, quibus unda pepercit.
Jámque picem, & ceras, alimentáque cætera flammæ
[t] Mulciber urebat, pérque altum ab carbasa malum

INTERPRETATIO.

in quibus cernit speluncas, multis arboribus opacas, & stillantes levibus guttis, quas Pan semicaper nunc possidet; at Nymphæ olim obtinebant. Pastor Appulus tremefecit illas fugatas illâ regione, atque primò movit repentino metu: mox, postquam collegerunt animum, & spreverunt persequentem, agitaverunt choreas ad numerum motis pedibus. Pastor has arguit; atque illas *simulans saltu rustico adjecit probra insulsa turpibus verbis. Neque antè siluit, quàm arbor obduxit fauces. Facilè verò intelligere mores ex arbore atque* ejus *fructu: namque oleaster indicat probrum linguæ baccis austeris. Acerbitas dictorum transiit in illas. Postquam legati inde reversi sunt dicentes arma sibi denegata, Rutuli gerunt bella parata sine illis copiis; & multùm sanguinis funditur ab utrâque parte. Ecce Turnus infert rapaces tædas in rates pineas; & quibus fluctus non nocuerunt reformidant flammas. Jámque ignis incendebat picem, & ceras, & reliqua fomenta flammæ; atque scandebat ad lintea per excelsum malum,.*

NOTÆ.

[n] *Guttis*] Hanc ex vulgatis libris lectionem, admonente subactissimi judicij viro Tanag. Fabro, præceptore olim meo, charissimo, revocavi. *Stagnis* enim nulla MSS. levitatem possint asserere. Verùm licet ipse inspicias quæ ille Epistolarum lib.2.pag.320. consignavit. Neque verò operæ pœniteat.

[o] *Pan*] De isto naturæ totius auctore, si fabulis credimus, jam sæpè dictum. Verùm ne parcè inculcatus à nobis videatur, consule si placet nobilissimi Huetij reconditissimæ eruditionis opus, Demonstrationem Evangelicam; unde quod sit satis assumas.

[p] *Contempsêre*] Nullum est aliud præsentius remedium adversus perversorum irrisorum atque calumniatorum virus, quàm Neglectus. Sic & illi denique obmutescunt, patientiâ & invictâ virtute superati, quæ bonis præsidium fuit.

[q] *Notam*] Pejus urit lingua quàm ignis: attamen virtutem & veritatem nequit in omne tempus evertere.

[r] *Ætola*] *Diomedis Ætoli.*

[s] *Pinea*] Naves indicat Æneæ, in quas Turnus ignem immisit.

[t] *Mulciber*] *Vulcanus*, qui à mulcendo ferro ita dictus. Atque is pro igne ponitur.

Ibat: & incurvæ fumabant [u] transtra carinæ:
Cùm memor has pinus [x] Idæo vertice cæsas
Sancta Deûm [y] genitrix, [z] tinnitibus aëra pulsi
Æris, & inflati complevit murmure buxi.
Pérque leves domitis invecta leonibus auras,
Irrita sacrilegâ jactas incendia dextrâ
Turne, ait. eripiam; nec me patiente cremabit
Ignis edax nemorum partes & membra meorum.
Intonuit dicente Deâ: tonitrúmque secuti
Cùm saliente graves ceciderunt grandine nimbi:
Aëráque, & subitis tumidum concursibus æquor
[a] Astræi turbant, & eunt in prælia, fratres.
E quibus alma [b] parens unius viribus usa,
Stuppea prærumpit Phrygiæ retinacula classis:
Férque rates pronas; imóque sub æquore [c] mergit.
Robore mollito, lignóque in corpora verso,
In capitum faciem puppes mutantur aduncæ.
In digitos abeunt, & crura natantia, remi:
Quódque priùs fuerat, latus est: mediisque carina
Subdita navigiis, [d] spinæ mutatur in usum.
Lina comæ molles, [e] antennæ brachia fiunt.

INTERPRETATIO.

& transtra cava navis fumum emittebant, cùm sancta mater Deorum recordans has arbores fuisse excisas jugis Idæis, implevit aërem tinnitibus æris percussi, & sono tibiæ inflatæ: atque vecta per tenuem aërem leonibus sub jugum missis, frustrà, inquit, immittis ignes manu impiâ, Turne; Auferam, neque me sinente, flamma rapax absumet partes & membra mearum silvarum. Æther intonuit, Deâ verba faciente; & densi imbres secuti tonitru cùm grandine saliente: & fratres Astræi confundunt aërem, & mare inflatum repentinis concursibus, & inter se concurrunt. E quibus alma mater usa impetu unius priùs divellit vincula Phrygiæ classis, & rapit naves pronas, & depressit in profundum mare. Duritie emollitâ, atque ligno mutato in artus, puppes curvæ vertuntur in vultus capitum, remi mutantur in digitos & pedes natantes; &, quod fuerat antea, est latus; & carina substrata mediis navibus vertitur in usum spinæ. Carbasa abeunt in flexiles capillos, antennæ in lacertos.

NOTÆ.

[u] *Transtra*] *Les bancs des rameurs.*

[x] *Idæo*] *Ida*, montis Phrygiæ.

[y] *Genitrix*] *Cybele est:* de quâ jam sæpius.

[z] *Tinnitibus*] Illud habuit cum Baccho commune bona hæc mater, ut incondito tympanorum & fistularum strepitu furialíque ululatu, omnia ejus fierent.

[a] *Astræi*] *Venti*, Astræi gigantis & Auroræ filii.

[b] *Parens*] *Cybele* scilicet.

[c] *Mergit*] Ex eo quòd aquis extinctus ignis à Turno Æneæ navibus immissus fabulam contexuit Virgilius, eas in Nymphas esse conversas.

[d] *Spina*] Carina, quæ pars est navis infima, seu trabes, cui cæteræ adhærent, in spinam dorsi fuit mutata.

[e] *Antenna*] Fortè non abs re fuerit observare quomodo in his transmutationibus singula quæque huic aut illi naturæ viciniora in eas vertantur: ut hinc sibi quisque bona omnia comparare in futurum studeat.

Cærulus, ut fuerat, color est. quasque ante timebant,
Illas virgineis exercent lusibus undas
Naïdes æquoreæ: durísque in montibus ortæ
Molle fretum celebrant: nec eas sua tangit origo.
Non tamen oblitæ, quàm multa pericula sævo
Pertulerint pelago, jactatis sæpè carinis
Supposuêre manus; nisi si qua vehebat Achivos.
XIII. Cladis adhuc [f] Phrygiæ memores, odêre Pelasgos:
[g] Neritiæque ratis viderunt fragmina lætis
Vultibus. & lætæ vidêre rigescere puppim
Cautibus [h] Alcinoi; saxúmque increscere ligno.
XIV. Spes erat in Nymphas animatâ classe marinas
Posse metu monstri Rutulum desistere bello.
Perstat, habétque Deos [i] pars utraque: quique Deorum
Instar, habent animos. nec jam dotalia regna,
Nec sceptrum [k] soceri, nec te, Lavinia virgo,
Sed vicisse petunt: deponendíque pudore
Bella gerunt. tandémque Venus victricia [l] nati
Arma videt: [m] Turnúsque cadit; cadit [n] Ardea Turno
Sospite dicta potens. quam postquam barbarus ignis
Abstulit, & tepidâ latuerunt tecta favillâ;

Interpretatio.

Color est cyaneus, ut fuerat: atque Naïades marina agitant lusibus virgineis illos fluctus quos antea reformidabant; & nata in asperis collibus frequentant molle æquor, neque illa curant suã originem. Non tamen immemores, quàm multa discrimina sint perpessa in mari tumultuoso, submiserunt crebrò manus navibus agitatis, nisi si qua ferret Græcos.

XIII. *Nondum oblita Phrygij excidij, odio persequuntur Achivos; atque spectaverunt hilari facie fragmenta navis Neritia: & hilares viderunt puppim Alcinoï verti in scopulum.*

XIV. *Spes erat, classe animatâ in Nymphas æquoreas, Rutulum posse omittere bellum timore prodigij. Pergit; atque pars utraque habet Deos; & habent animos qui instar Deorum, neque jam quærunt regna dotalia, nec sceptrum soceri, nec te, virgo Lavinia; sed victoriâ potitos esse; & gerunt bella pudore omittendi. Atque tandem Venus cernit arma victricia filij; & Turnus procumbit: Ardea, vocata potens Turno incolumi, ruit; quam postquam sævus ignis consumpsit, & domus sunt abscondita sub calido cinere,*

Notæ.

[f] *Phrygiæ*] Quasi Nymphæ Græcos Trojani excidij auctores ulcisci cuperent.

[g] *Neritiæ*] *Ulyssis*, qui Ithacæ regnavit, ubi mons Neritus.

[h] *Alcinoi*] Qui rex Phæacum Ulyssem è naufragio enatantem hospitio excepit; navíque instruxit quâ in Ithacam veheretur: quam quidem Neptunus Polyphemi filij ultor in scopulum mutavit; ut refert Homer. Odyss.13.

[i] *Pars*] Trojana *scilicet*, atque Rutula; hinc stante Turno, illinc Æneâ: quorum uterque suos habebat Deos, ut suprà dictum, latiúsque ex Maronis Æneide patet. Quem vide: nam & illorum altercationibus, quod ratò evenit, voluptatem, non sine fructu, capies.

[k] *Soceri*] *Latini regis*, scil.

[l] *Nati*] *Æneæ.*

[m] *Turnus*] Quem Æneas interfecit; ut ex Marone intelligitur.

[n] *Ardea*] Quæ urbs Latij Turni regia.

Congerie è media tum primùm cognita [o] præpes
Subvolat : & cineres plausis everberat alis.
Et sonus, & macies, & pallor, & omnia, captam
Quæ deceant urbem, nomen quoque mansir in illâ
Urbis : & ipsa suis deplangitur Ardea pennis.
XV. Jámque Deos omnes, ipsámque Æneïa virtus
Junonem veteres finire coëgerat iras :
Cum, bene [p] fundatis opibus crescentis Iüli,
Tempestivus erat cælo [q] Cytereïus heros ;
Ambierátque Venus Superos : collóque [r] parentis
Circumfusa sui, Nunquam mihi, dixerat, ullo
Tempore dure pater, nunc sis mitissimus oro ;
Æneæque meo, qui te de sanguine nostro
Fecit avum, quamvis parvum, des, optime, numen ;
Dum modò des [s] aliquod satis est inamabile [t] regnum
Aspexisse semel, Stygios semel isse per amnes.
Assensère Dei : nec conjux regia vultus
[u] Immotos tenuit ; placatóque annuit ore.
Tum pater, Estis, ait, cælesti munere digni,
Quæque petis, pro quoque petis. cape, gnata, quod optas,
Fatus erat. gaudet ; gratésque agit illa parenti :
Pérque leves auras junctis invecta [x] columbis

INTERPRETATIO.

præpes tum primùm cognita evolat è medio cumulo, atque excutit favillas alis percussis. Et vox, & macies, & pallor, & omnia quæ conveniant urbi domitæ, nomen etiam urbis illi mansit, atque ipsa Ardea deplangitur suis pennis.

XV. *Jámque virtus Æneæ coëgerat omnes Deos ipsámque Junonem finem imponere antiquæ iræ, cùm opibus Ascanij crescentis bene constitutis, heros Cythereïus erat maturus cœlo; Atque Venus ambierat Deos; & projecta in collum sui patris, Nunquam, dixerat, mihi immitis pater ullo tempore, precor sis nunc benignissimus, atque optime præbeas numen quantumvis exiguum dummodò aliquod præbeas meo Æneæ, qui fecit te avum de nostro sanguine. Satis est vidisse semel regnum horrendum, transivisse semel per fluvios inferos. Dij annuerunt : neque uxor regia habuit faciem immotam, annuit etiam vultu placato. Tum pater, Estis, inquit, digni dono cœlesti, & quæ poscis, & pro quo poscis : sume filia quod cupis. Absolverat. Illa agit gratias patri; atque lata per subtilem aërem junctis columbis,*

NOTÆ.

[o] *Præpes*] *Avis*, quæ altiùs volat, ut solent Ardeæ. In auguriis felices aves *præpetes* dicuntur.

[p] *Fundatis*] Turno occiso Laviniam duxerat uxorem Æneas, qui Latino socero mortuo imperium in Latio obtinuit, ubi & Lavinium ædificavit.

[q] *Cythereïus*] *Æneas*, *Veneris Cythereæ filius*.

[r] *Parentis*] *Jovis* scilicet.

[s] *Aliquod*] Indiges Deus factus est ; quem etiam *Jovem* indigetem appellatum fuisse testatur Livius.

[t] *Regnum*] Plutonis *scil.* quod Sibyllæ ope, patris videndi causâ, Æneas subierat :

[u] *Immotos*] Quod faciunt qui annuere ut suprà vidimus.
nolunt.

[x] *Columbis*] A quibus Veneris currum trahi voluerunt Poëtæ ; propter earum libidinem scilicet.

[y] Littus adit Laurens; ubi tectus arundine serpit
In freta flumineis vicina [z] Numicius undis.
[a] Hunc jubet Æneæ, quæcumque obnoxia morti,
Abluere; & tacito deferre sub æquora cursu.
[b] Corniger exsequitur Veneris mandata: suísque,
Quicquid in Ænea fuerat mortale, repurgat,
Et respergit aquis. pars [c] optima restitit illi.
Lustratum genitrix divino corpus odore
Unxit, & [d] ambrosiâ cum dulci nectare mistâ
Contigit os; fecítque Deum: quem turba [e] Quirini
Nuncupat [f] Indigetem; [g] templóque arísque recepit.
XVI. Inde sub Ascanij ditione [h] binominis [i] Alba

INTERPRETATIO.

accedit ad littus Laurens, ubi fluvius Numicius velatus cannis volvitur in mare fluctibus flumineis. Huic imperat repurgare quæcumque Æneæ subjecta morti, & vehere sub maria leni fluxu. Corniger perficit jussa Veneris, atque abluit suis aquis quicquid Æneæ fuerat morti obnoxium, atque respergit. Pars optima illi permansit. Mater imbuit corpus purgatum divino odore & tetigit faciem ambrosiâ mistâ cum suavi nectare: atque fecit Deum; quem populus Romanus vocat Indigetem, & recepit in templa atque altaria.

XVI. *Postea Alba atque res Romana fuit sub potestate*

NOTÆ.

[y] *Littus*] Quod non longè à Lavinio, ubi Æneas regnabat; à Laurento vicinâ urbe sic dictum.

[z] *Numicius*] Rivulus Latij, in quo Æneæ repertum cadaver. Atque hinc locus datus fabulæ, quæ illum in eo ab omni humanâ labe purgatum finxit. Cæterum fabula non est, quanquam plus quàm fabula à plerísque Christianis contemnatur, quòd virtute suâ ad superos transferuntur, qui per totum vitæ suæ curriculum eò contendunt. Per solam Dei miserentis Gratiam, cui soli stat Gloria in omne ævum, fit istud. At fit tamen, ídque ab eo per nos, per nostram fidem, per nostra opera: neque alios adhibere possit, qui Christum, meritum nostrum, pro nobis induant.

[a] *Hunc*] Scilicet per mortem, quicquid morti obnoxium deponimus. Neque reverà est mors quam plerique mortales timent. Ejus est larva tantùm. Sed enim, bone Deus! quales sunt de vitâ, de morte, de corpore suo, de ejus resurrectione, de sexcentis hujuscemodi, non dicam belluarum, sed Doctorum uti videri volunt quorundam opiniones! O insulsissimos atque in supinâ suâ ignorantiâ pervicacissimos homines! Atqui periculum est ab illis maximum, si quis illorum hispidas setas vel leviter tangat.

[b] *Corniger*] *Numicius*. Diximus enim sæpiùs, propter divergentem cursum, fluviis cornua tribui.

[c] *Optima*] *Anima* scil. effluvium Divinitatis; cujus utinam aliquem sensum haberent tot larvati, seu potiùs cœno obruti nomine tantùm homines.

[d] *Ambrosiâ*] Quæ cibus est Deorum jucundissimus; sicut *nectar* eorumdem potus suavissimus. Utrumque immortalitatem significat, & sæpè confunduntur.

[e] *Quirini*] *Romuli*: quem in cœlo Quirinum vocari scripsit Florus. Atque per eum Romani intelliguntur.

[f] *Indigetem*] Quos sua merita, ut inquit Tullius, in cœlum vocarunt & Diis adscripserunt, illi, quòd, antè in terris agentes, nunc nullius rei egentes in Diis agerent, *Indigetes* dicti sunt.

[g] *Templo*] Æneæ tanquam Heroï Latini sacellum dicaverunt.

[h] *Binominis*] Nam & *Iulus* dictus.

[i] *Alta*] Quam Ascanius condidit, Lavinio novercæ relicto.

Résque Latina fuit: succedit [k] Silvius illi.
Quo satus, antiquo tenuit [l] repetita Latinus
Nomina cùm sceptro: clarum subit Alba Latinum:
Epitos ex illo est. post hunc Capetúsque, Capysque;
Sed Capys ante fuit. regnum Tiberinus ab illis
Cepit; & in [m] Tusci demersus fluminis undis
Nomina fecit aquæ. de quo Remulúsque feróxque
Acrota sunt geniti: Remulus maturior annis
Fulmineo periit [n] imitator fulminis ictu.
Fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti
Tradit [o] Aventino: qui quo regnarat, eodem
Monte jacet positus; tribuítque vocabula monti.
Jámque Palatinæ [p] summam Proca gentis habebat.
Rege sub hoc [q] Pomona fuit: qua nulla Latinas
Inter [r] Hamadryadas coluit solertiùs hortos,
Nec fuit arborei studiosior altera fœtus:
Unde tenet nomen. non silvas illa, nec amnes;
Rus amat, & ramos felicia poma ferentes.

INTERPRETATIO.

Iüli binominis: Silvius succedit illi; cujus filius Latinus sumsit nomina iterata cum veteri sceptro. Alba succedit illustri Latino: tum subit Epitus: Capetus & Capys hunc sequuntur, sed Capys fuit prior. Tiberinus sumsit sceptrum post illos: atque extinctus in fluctibus fluvii Tusci dedit nomen aquæ. Ex quo & sævus Remulus & Acrota sunt orti. Romulus ætate major simulator fulminis interiit ictu fulmineo. Acrota lenior fratre suo dedit sceptrum strenuo Aventino, qui sepultus in eodem colle in quo regnaverat, atque imposuit nomen colli. Jámque Proca obtinebat imperium in gentem Palatinam. Sub hoc rege Pomona vixit, quâ nulla inter Hamadryadas Latinas nulla coluit hortos majori industriâ; neque alia fuit magis dedita fructibus arboreis, à quibus habet nomen. Illa nō diligit nemora, neque fluvios, sed campos, & arbores proferentes poma felicia.

NOTÆ.

[k] *Silvius*] Tantis tenebris involuta sunt rei Romanæ primordia, ut neque sibi constent ipsi auctores qui de iis scripserunt: ne miretur quisquam ab hoc nostro Dionysium, ab utroque Livium in recensendâ Albanorum regum genealogiâ dissentire. Hanc habet posterior. Ascanius primus est; 2 Sylvius Posthumus Æneæ filius; 3 Æneas Sylvius: mansit enim *Sylvius*, postea omnibus Albanis regibus cognomen, sicut *Cæsar* Romanis Imperatoribus; 4 Latinus; 5 Alba; 6 Atis; (Dionysio Capetus, nostro Epitus.) 7 Capis; 8 Capetus, seu Calpetus; 9 Tiberinus; 10 Remulus; 11 Agrippa, qui nostro Acrota; 12 Aventinus; 13 Procas; 14 Amulius, Numitor.

[l] *Repetita*] Latinum habuimus suprà Laviniæ patrem.

[m] *Tusci*] *Albula*, scilicet, cui à submerso Tyberino, *Tibris* datum nomen.

[n] *Imitator*] Fragoribus atque simulatis fulguribus Deorum contemtor, quasi Deus fuisset ipse, terrorem hominibus incutere satagebat: qui verò fulmine interiit.

[o] *Aventino*] Qui unus est ex septem Romæ celebrioribus montibus.

[p] *Summam gentis*] Pro *imperio* in eam gentem quæ circa Palatium & ea loca, ubi postea Roma est condita.

[q] *Pomona*] Pomorum Dea, à quibus nomen habuit. *Poma* autem dicuntur quoscumque fructus arbores, seu plantæ esui aptos profundunt.

[r] *Hamadryadas*] Eo nomine, à Græcis mutuato, appellantur Nymphæ, quæ singulis addictæ quercubus, unà cum iis & oriuntur & occidunt.

Nec jaculo gravis est, sed adunca dextera falce:
Qua modò [s] luxuriem premit, & spatiantia passim
Brachia [t] compescit: fissâ modò cortice virgam
Inserit: & succos alieno præstat [u] alumno.
Nec patitur sentire sitim: bibulæque recurvas
Radicis [x] fibras labentibus irrigat undis.
Hic amor, hoc studium: Veneris quoque nulla cupido.
Vim tamen agrestum metuens, pomaria claudit
Intus: & accessus prohibet refugítque viriles.
Quid non & [y] Satyri saltatibus apta juventus
Fecère, & pinu præcincti cornua Panes,
Silvanúsque suis semper [z] juvenilior annis,
Quíque [a] Deus fures vel falce vel inguine terret,
Ut poterentur ea? sed enim superabat amando
Hos quoque [b] Vertumnus: neque erat felicior illis.
O quoties habitu duri messoris aristas
Corbe tulit, veríque fuit messoris imago?
Tempora sæpe gerens fœno religata recenti,
Desectum poterat gramen versasse videri.
Sæpe manu stimulos rigida portabat; ut illum
Jurares fessos modò disjunxisse juvencos.

INTERPRETATIO.

Neque manus est impedita venabulo, sed curvâ falce, quâ nunc coërcet luxuriem, & reprimit ramos passim porrectos; nunc immittit surculum in divisum corticem, & prabet humorem alieno alumno. Neque sinit sitire, & irrigat fibras sinuosas siticulosa radicis aquis fluentibus. Hic amor, hoc studium; nullum etiam desiderium connubij. Nihilominus reformidans impetum rusticorum claudit intus pomaria, & impedit atque vitat accessus viriles. Quid non fecerunt & Satyri juventus prona in saltationes, & Panes habentes cornua circumdata pinu, & Silvanus semper levior suis annis, & Deus qui tremefacit fures vel falce vel pudendis, ut eam consequerentur? Verùm enimverò Vertumnus præcellebat etiam illos amando; neque erat beatior illis. O quoties portavit aristas corbe, specie asperi messoris, & fuit imago veri messoris. Sæpe habens tempora vincta novo fœno, poterat videri vertisse herbas recisas. Sæpè ferebat aculeos manu durâ, ut assereres illum modò jugo levasse tauros lassos.

NOTÆ.

[s] *Luxuriem*] Luxuriari dicuntur arbores, quæ nimias frondes protrudunt.

[t] *Compescit*] Exponit quod priùs dixit; namque destringendo ramos (*en eleguant*) luxuries compescitur arborum.

[u] *Alumno*] *Surculo* nempe ex aliâ arbore decepto.

[x] *Fibras*] Eo nomine appellantur subtiliores radices, quæ præsertim terræ humorem exsugunt.

[y] *Satyri*] De Satyris, Silvanis, atque omni cornuto & capripedi salacissimo genere jam sæpiùs mentio est facta.

[z] *Juvenilior*] Quia utut senex, sicuti à Marone dicitur, non ideò tamen minus festivus, aut amori deditus.

[a] *Deus*] Priapum dicit hortorum Deum, Bacchi & Veneris filium, pudendis suis ità turpem, ut fures etiam, si Nasoni credas, proterrere potuerit.

[b] *Vertumnus*] Fuit unus ex Diis Latinis, cui à vertendo, quod in formas omnes sese verteret, illud nomen impositum. Quanquam alias Etymologias Noster alicubi, Propertius insuper, qui de eo multus est, alias subnectit Romæ sacellum habuit. Festa ejus *Vertumnalia* dicta, quæ mense Octobri celebrabantur.

Falce datâ frondator erat, vitíſque putator.
Induerat [c] ſcalas, lecturum poma putares.
Miles erat gladio, piſcator arundine ſumtâ,
Denique per multas aditum ſibi ſæpè figuras
Repperit, ut caperet ſpectatæ gaudia formæ.
Ille etiam pictâ redimitus tempora mitrâ,
Innitens baculo, poſitis ad tempora canis,
Aſſimilavit anum: cultóſque intravit in hortos:
Pomáque mirata eſt: [d] Tantóque potentior, inquit,
Paucáque laudatæ dedit oſcula, qualia nunquam
Vera dediſſet anus: glebâque incurva reſedit,
Suſpiciens pandos [e] Autumni pondere ramos.
Ulmus erat contra ſpatioſa tumentibus uvis:
Quam ſociâ poſtquam pariter cum vite probavit,
At ſi ſtaret, ait, cælebs ſine palmite truncus,
Nil præter frondes, quare peteretur, haberet.
Hæc quoque, quæ junctâ vitis requieſcit in ulmo,
Si non nupta foret, terræ acclinata jaceret.
Tu tamen exemplo non tangeris arboris hujus;
Concubitúſque fugis; nec te conjungere curas.
Atque utinam velles! Helene non pluribus eſſet
Sollicitata procis: nec [f] quæ Lapithêia movit
Prælia, nec conjux timidis audacis Ulyſſei.
Nunc quoque, cùm fugias averſeríſque petentes,

INTERPRETATIO.

Falce oblatâ erat frondator, & vitis amputator. Sumſerat ſcalas, crederes collecturum poma. Erat miles enſe cinctus, *piſcator virgâ captâ. Denique crebrò ſibi paravit acceſſum per multas formas, ut frueretur voluptate viſa pulcritudinis. Ille etiam habens tempora involuta mitrâ pictâ, innitens ſcipione, capillis albis affixis temporibus imitatus eſt vetulam, atque ſubiit cultos hortos, & mirata eſt poma, Tantóque, inquit, potentior: atque obtulit pauca ſuavia laudata, qualia nunquam vera anus obtuliſſet, & gibboſa ſedis ſuper caſpite, ſuſpiciens ramos incurvatos onere Autumni. Ulmus erat in conſpectu vaſta racemis turgidis; quam poſtquam laudavit unà cum vite conjunctâ, At, inquit, ſi eſſet ſtipes calebs ſine vite, nihil haberet quamobrem deſideraretur praeter folia. Hac etiam vitis ſocia qua compoſita eſt ſuper ulmo, ſi non eſſet juncta jaceret humi proſtrata. Tu tamen non moveris exemplo hujus arboris, atque vitas connubium, neque cupit ſe conjungere. Atque utinam cuperes! Helena non eſſet quaſita à pluribus procis; nec qua cauſſa fuit certaminum Lapithæorum; nec uxor Ulyſſis audacis in pavides. Nunc etiam, cùm vites atque odio habeas ambientes,*

NOTÆ.

[c] *Scalas*] Quibus utuntur qui poma ex arboribus diu ſervanda colligunt.

[d] *Tantóque*] *Quantò cultiores hortos habes*, intellige. Verùm ea Ellipſis vetulæ optimè ſapit familiarem eandémque callidam agendi rationem.

[e] *Autumni*] *Pomorum*, quæ per Autumni tempus maturescunt.

[f] *Quæ*] Hippodamia eſt de quâ lib. 12.

Mille proci cupiunt; & semideíque Deíque,
Et quæcunque tenent Albanos numina montes.
Sed tu, si sapies, si te bene jungere, anúmque
[g] Hanc audire voles (quæ te plus omnibus illis,
Plus quàm credis, amo), vulgares rejice [h] tædas:
Vertumnúmque tori socium tibi selige: pro quo
Me quoque pignus habe. neque enim sibi notior ille est,
Quàm mihi. nec toto passim vagus errat in orbe.
Hæc loca sola colit. nec uti pars magna procorum,
Quam modò vidit, amat. tu primus & ultimus illi
Ardor eris; solíque suos tibi [i] devovet annos.
Adde, quod est juvenis: quod naturale decoris
Munus habet: formásque aptè fingetur in omnes:
Et, quod erit jussus (jubeas licèt omnia), fiet.
Quid, quod amatis idem? quod, quæ tibi poma coluntur,
Primus habet; lætâque [k] tenet tua munera dextrâ?
Sed neque jam fœtus desiderat arbore demtos,
Nec quas hortus alit, cum succis mitibus herbas;
Nec quicquam, nisi te. miserere ardentis: & ipsum,
Qui petit, ore meo præsentem crede precari.
Ultoresque Deos, & pectora [l] dura perosam
[m] Idalien, memorémque time [n] Rhamnusidis iram.

INTERPRETATIO.

mille proci optant, & semidei, Deique, & omnia numina quæ colunt colles Albanos. Verùm tu, si sapias, si velis feliciter nubere, atque auscultare huic vetulæ, quæ diligo te plus quàm illi omnes, plus quàm fidem habes, sperne vulgares faces, atque selige tibi Vertumnum socium lecti: pro quo accipias me etiam in pignus: Neque enim ille est sibi magis perspectus quàm mihi. Nec ille tanquam erro exspatiatur passim per universum mundum. Frequentat hæc sola loca. Nec, sicut magna pars procorum, diligit quam vidit ultimam: tu eris illi primus atque novissimus amor; & devovet tibi soli suam vitam. Adde quòd est juvenis, quòd pulcher est dono quodam peculiari naturæ, atque eleganter se finget in omnes figuras, & fiet quod erit jussus, quamvis omnia jubeas. Quid quòd diligitis idem? quòd habet primus poma, quæ coluntur à te, & tractat manu hilari tua dona? Sed neque nunc cupit fructus decerptos arboribus, neque herbas quas hortus nutrit cum succis mitibus, nec quicquam præter te. Miserere flagrantis; atque puta ipsum qui petit præsentem orare verbis meis: & reverere Deos vindices, & Idalien aversantem corda sæva, & iram memorem Rhamnusidis.

NOTÆ.

[g] *Hanc*] Seipsum indicat Vertumnus in vetulam mutatus.

[h] *Tædas*] *Matrimonium*: quia ad nuptias eas admovere soliti, ut sæpius inculcatum.

[i] *Devovet*] Sæpius in malam partem accipitur vox ista.

[k] *Tenet*] De eo etiam gloriatur ipse Vertumnus apud Propertium, nominis sui rationes proferendo, his, & pluribus aliis verbis,
Seu quia vertentis fructū percepimus anni,
Vertumni rursus credidit esse sacrum.

[l] *Dura*] *Amori minùs obsequentia.*

[m] *Idalien*] Venerem dicit, ab Idalio Cypri nemore sic dictam.

[n] *Rhamnusidis*] Nemesis est, Jove & Necessitate, vel Oceano & Nocte genita, scelerum, superbiæ præsertim ultrix, & virtutum remuneratrix, quid quemque facere deceat ostendens: quæ à Rhamnunte Atticæ oppido, ubi templum habuit *Rhamnusia* seu *Rhamnusis* dicta est.

Quoque magis timeas (etenim mihi multa vetuſtas
Scire dedit), referam totâ notiſſima [o] Cypro
Facta; quibus flecti facilè & mireſcere poſſis.
Viderat à veteris generoſam ſanguine [p] Teucri
Iphis Anaxareten humili de ſtirpe creatus.
Viderat: & totis perceperat oſſibus æſtum.
[q] Luctatúſque diu, poſtquam ratione furorem
Vincere non potuit, ſupplex ad limina venit.
Et modò [r] nutrici [ſ] miſerum confeſſus amorem,
Ne ſibi dura foret, per ſpes oravit alumnæ.
Et modò de multis blanditus cuique miniſtris,
Sollicitâ petiit propenſum voce favorem.
Sæpè ferenda dedit blandis ſua verba tabellis:
Interdum madidas lacrymarum rore coronas
[t] Poſtibus intendit; poſuítque in limine duro
Molle latus: [u] triſtique feræ convicia fecit.
Surdior illa freto ſurgente cadentibus [x] Hœdis,
Durior & ferro, quod [y] Noricus excoquit ignis,
Et ſaxo, quod adhuc vivum radice tenetur;
Spernit, & irridet; factíſque immitibus addit
Verba ſuperba ferox: & ſpe quoque fraudat amantem.

INTERPRETATIO.

Et quò magis timeas (namque ætas dedit mihi multa cognoſcere) narrabo facta perſpectiſſima totâ Cypro, quibus poſſis facilè duci atque deliniri. Iphis natus ex parentibus plebeiis conſpexerat nobilem Anaxareten ortam *ex ſanguine veteris Teucri. Conſpexerat, atque conceperat amorem totis oſſibus; & diu repugnans, poſtquam non potuit ſuperare æſtum ratione, ſupplex venit ad januam; & nunc confeſſus effrænum amorem nutrici, precatus eſt per ſpem alumnæ, ne ſibi eſſet crudelis: nunc adulans ſingulos ex plurimis famulis, imploravit favorem benevolum voce anxiâ. Plerumque credidit ſua verba ferenda lenibus tabellis & nonnunquam affixit januæ ſerta humida rore lacrymarum ſuarum; atque immiſit tenerum latus in rigido limine; & jecit probra in mœſtam feram. Illa ſurdior mari turbato Hœdis occidentibus; & rigidior ferro, quod ignis Noricus excoquit, & ſilice vivo, qui adhuc adhæret locis: contemnit atque irridet, & immitis adjicit factis crudelibus voces feroces, atque ſubtrahit ſpem etiam amanti.*

NOTÆ.

[o] *Cypro*] Quæ maris Mediterranei inſula Veneri ſacra.

[p] *Teucri*] Telamonis fuit filius, qui à patre domo pulſus propter Ajacis fratris inultam necem, profugus in Cyprum, ibidem novam Salamina condidit.

[q] *Luctatus*] Hic verſus ex lib. 7. repetitus.

[r] *Nutrici*] Hæc omnia ex penitiſſimis artis & experientiæ ſuæ myſteriis depromſit Poëta.

[ſ] *Miſerum*] Siquidem à quâ non amaretur perditè amaret.

[t] *Poſtibus*] Decantata hæc fuerunt in Amoribus.

[u] *Triſti*] *Quæ triſtem amatorem faciebat.*

[x] *Hœdis*] Stellis duabus infra capram ſub humero Erichthonij ſeu aurigæ, quæ ortu atque occaſu ſuo tempeſtates ciere dicuntur.

[y] *Noricus*] Quia apud Noricos, qui Auſtriæ vel Bavariæ (ut vocant hodie) populi fuerunt, magna atque optimi ferri copia fuit.

Non

Non tulit impatiens longi tormenta doloris
Iphis: & ante fores hæc verba novissima dixit:
Vincis, Anaxarete: neque erunt tibi tædia tandem
Ulla ferenda mei. lætos molire triumphos,
Et [z] Pæana voca, nitidàque incingere [a] lauro.
Vincis enim, moriórque libens: age, ferrea, gaude.
Certè aliquid laudare mei [b] cogêris, erítque
Quo tibi sim gratus: meritúmque fatebere nostrum.
Non tamen ante tui curam cessisse memento,
Quàm vitam; [c] geminàque simul mihi luce carendum.
Nec tibi Fama mei ventura est nuncia leti;
Ipse ego, ne dubites, adero: præsénsque videbor;
Corpore ut exanimi crudelia lumina pascas.
Si tamen, ô Superi, mortalia fata videtis;
Este mei memores; nihil ultra lingua precari
Sustinet; & longo facite ut memoremur in ævo:
Et, quæ demsistis vitæ, date tempora [d] famæ.
Dixit: & ad postes ornatos sæpè coronis
Humentes oculos & pallida brachia tendens,
Cùm foribus laquei religaret vincula summi;
[e] Hæc tibi serta placent, crudelis & impia? dixit.

INTERPRETATIO.

Iphis impatiens longi doloris non sustinuit cruciatus; atque protulit has ultimas voces ad januam: Vincis Anaxarete; neque tandem ulla molestia tibi erit ferenda ex me: adorna festivos triumphos, & cita Pæanem, & redimitor splendidâ lauro. Namque victoriâ potiris, atque ultro morior: age dura lætare. Certè cogêris probare aliquid mei; atque erit quo tibi sim acceptus, & agnosces nostrum meritum. Scias tamen me non prius omisisse tui amorem quàm vitam: atque sum privandus simul duplici lumine. Neque rumor meæ mortis accedet tibi nuncius; ipse ego, ne dubites præsens ero, atque videbor adstans, ut oblectes tuos feros oculos corpore exsangui. Si tamen, ô Dij aspicitis fortes hominum, estote mei memores: lingua nihil potest ampliùs proferre; atque præstate ut referamur per longum ævum: & indulgete famæ annos quos sustulistis vitæ. Absolvit; & tollens oculos madidos & lacertos pallentes ad postes crebrò decoratos sertis, cùm affigeret laqueos extremi funis januæ, Hæ coronæ, inquit, tibi sunt gratæ, sæva atque scelesta.

NOTÆ.

[z] *Pæana*] Hoc est, *Hymnis lætitiæ, cujusmodi à triumphantibus canuntur, utere.* Atque ejus generis nonnullos in Amoribus habuimus. Ab Apolline autem *pæanes* initium sumserunt, in cujus honorem post occisum Pythona serpentem, hymnus hujus generis cantatus est. Nomen quod attinet vel est à *παίω ferio*; vel ab *ἰὲ παῖ*, *jaculare fili*, quibus verbis Apollinem Latona mater ad pugnam contra eum serpentem hortabatur.

[a] *Lauro*] In testimonium victoriæ.

[b] *Cogêris*] Quia illam superbam denique deserebat. Quanquam haud scio an verè dixerit: tametsi enim nolunt amare quædam, amant tamen sese amari.

[c] *Geminâ*] *Vitâ meâ, & Te; quæ mihi altera lux es.*

[d] *Famæ*] Miror Ethnicos, aliis in rebus tam cautos, in hac fuisse tam ineptos, ut famæ cupidine post mortem ducerentur. Atque adeò ex reconditiori sui sensu orta esse hæc vota maximè crediderim; utpote ab hominibus, qui sibi bene vel malè futurum esse post vitam ex factis bene aut malè conscij fuerint.

[e] *Hæc*] *Corpora amantium ad fores, corollarum loco, suspensa.*

Inseruítque caput, sed tum quoque versus ad illam:
Atque onus infelix elisâ fauce pependit.
Icta pedum motu [f] trepidantum ut multa gementem
Visa dedisse sonum est, adapertáque janua factum
Prodidit; exclamant famuli: frustráque [g] levatum
(Nam pater occiderat) referunt ad limina matris.
Accipit illa sinu, complexáque frigida nati
Membra sui, postquam miserarum verba parentum
Edidit; & matrum miserarum facta peregit;
Funera ducebat mediam lacrymosa per urbem;
[h] Luridáque arsuro portabat membra ferètro.
Fortè viæ vicina domus, qua flebilis ibat
Pompa, fuit: dutæque sonus plangoris ad aures
Venit Anaxaretes: quam jam Deus [i] ultor agebat
Mota tamen, Videamus, ait, miserabile funus:
Et patulis iniit tectum sublime fenestris.
Vixque bene impositum lecto prospexerat Iphin;
Deriguêre oculi: calidúsque è corpore sanguis
Inducto pallore fugit. conatáque retrò
Ferre pedes, hæsit conata avertere vultus,
Hoc quoque non potuit: paulatímque occupat artus,
Quod fuit in duro [k] jampridem pectore, saxum.

INTERPRETATIO.

Atque immisit caput, sed tum etiam conversus ad illam: & pondus luctuosum pependit oppresso jugulo. Porta percussa ictu pedum trementium visa est strepitum fecisse similem gementi multa; atque reserata: exhibuit facinus. Ministri vociferantur, & reportant nequicquam sublatum ad ostium genitricis; nam pater mortuus erat. Illa accipit in gremium, & amplexa artus gelidos sui filij, postquam pretulit voces matrum infælicium, & absolvit facta parentum infælicium, præibat exequiis flebilibus per mediam urbem, atque ferebat artus cæruleos lecto flagraturo. Fortè domus fuit proxima vico quà pompa procedebat; atque sonitus planctûs permeavit ad aures Anaxaretes, quam jam Deus vindex agitabat. Tacta tamen aspiciamus, inquit, lamentabiles exequias: atque ascendit in excelsam contignationem fenestris apertis. Vixque bene prospexerat Iphin impositum capulo, oculi indurati sunt; & sanguis calidus excessit ex corpore, pallore invecto. atque conata retrò ferre pedes correpta est: conata dimovere oculos, neque id potuit: atque paulatim silex qui fuit jam diu in rigido corde invadit membra.

NOTÆ.

[f] *Trepidantum*] Ut mos est eorum qui suspendio vitam finiunt.

[g] *Levatum*] Ne onus corporis fauces elideret; atque infelix, si potis esset servaretur. Cæterùm ex hoc Iphidis furore cognoscere possunt omnes, quàm miserè desipiant, qui sui per amorem arbitrium amittunt. Quanquam enim Amatores omnes ad ultimas desperationis incitas non coguntur; faciunt tamen omnes qui sese Amori sine cautione credunt, ut incauti & per summam impotentiam in maximas calamitates incidant.

[h] *Lurida.*] *Livido colore*, qualia solent esse corpora quæ ex præcluso spiritu violentâ morte pereunt.

[i] *Ulter*] Nemesim suprà memoravit. Cæterùm ad scopum suum Vertumnus fabulam accommodat. Namque Anaxaretæ fabulâ magis quales deceat esse puellas Amore improbo invictas, cognoscitur, quàm quid castæ mali mereantur. Non diriguit Anaxaretes per supplicium, ut fingit Vertumnus; sed per virtutem in officio obfirmata est.

[k] *Jam-pridem*] Hóc dicit, quia Amori non cesserat Anaxaretes.

Neve ea ficta putes, dominæ sub imagine signum
Servat adhuc [l] Salamis: Veneris quoque nomine templum
[m] Prospicientis habet. quorum memor, ô mea, [n] lentos
Pone, precor, fastus, & amanti jungere, Nymphe.
[o] Sic tibi nec vernum nascentia frigus adurat
Poma; nec excutiant rapidi florentia venti.
Hæc ubi nequicquam formas Deus aptus in omnes
Edidit; in [p] juvenem rediit: & [q] anilia demit
Instrumenta sibi. talísque apparuit illi,
Qualis ubi oppositas nitidissima Solis imago
Evicit nubes, nullâque obstante reluxit.
Vímque parat: sed vi non est opus; ínque figurâ
Capta Dei [r] Nymphe est: & mutua vulnera sensit.
XVIII. [s] Proximus [t] Ausonias [u] injusti miles Amulî
Rexit opes: Numitórque senex amissa [x] nepotum
Munere regna capit: festísque [y] Palilibus urbis

INTERPRETATIO.

Neve credas ea inventa, Salamis servat adhuc statuam sub figurâ Dominæ: habet etiam templum nomine Veneris prospicientis. Quorum recordans, ô mea, oro emitte diutinam superbiam, & ô Nympha copulator amanti. Sic neque frigus vernum tibi adurat poma nascentia; neque sævi venti dejiciant florentia. Postquam Deus idoneus ad omnes figuras frustrà hæc pretulit, rediit in juvenem, atque sibi tollit cultum anilem, & talis visus est illi, qualis ubi Sol splendidissimus superavit nubes objectas, atque resplenduit nullâ prohibente: vimque parat: ast nihil est opus violentia; & nympha correpta est formâ Dei, & sentit vulnera reciproca.

XVIII. *Miles iniqui Amulij proximus occupavit res Italas: & Numitor senex regno potitur amisso, beneficio nepotum: & muri urbis ponuntur*

NOTÆ.

[l] *Salamis*] Quam Cypri urbem Teucrum Telamonis condidisse suprà diximus.

[m] *Prospicientis*] Ab Anaxarete de fenestrâ funera Iphidis prospiciente.

[n] *Lentos*] *Diuturnam superbiam.*

[o] *Sic*] Optantis est; quomodo sæpe alibi.

[p] *Juvenem*] Omnium optima est ratio Amantis Amabilem esse; idque non tam ex re, quàm ex voto puellæ.

[q] *Anilia*] *Baculum* purà, *Canos*, &c.

[r] *Nymphe*] *Pomona*] scilicet. Quid autem sibi voluerint Ethnici hac fabulâ, quæ tamen à solo Nasone inculcatur, à diversis diversè exponitur. Optimè sensisse videntur, qui per Vertumni mutationes, varias anni tempestates intelligunt; per Pomonam, fructus ipsos: ut iis neque Annus neque Agricola frui possit antequam per plurimas vices in omnes formas sese finxerit. Qui ad mores hæc omnia referunt verissimè etiam ex Vertumni mutationibus mutabile Amantis, utut certissimi notaverunt ingenium; quod nunc spe, nunc metu, innumeris insuper cogitationibus sibi ipsi abripitur. Optimè quadrat etiam, quòd vetus amor atque sibi constans votis suis denique potiatur: namque id sæpissimè accidit. Sed minùs illa prior expositio videtur accersita.

[s] *Proximus*] Qui à Procâ regnum Albanorum obtinuit. Amulius enim, pulso fratre Numitore, ejusdémque filio Lauso peremto, illud invasit. Is tamen à Remo & Romulo Rheæ ex Marte filiis quam Numitor genuerat, denique fuit interfectus: atque iidem avum suum solio reddiderunt.

[t] *Ausonias*] *Italas.*

[u] *Injusti*] Quippe qui fratrem exturbaverit.

[x] *Nepotum*] Quos modò diximus *Remi & Romuli.*

[y] *Palilibus*] Quæ Pali Pastorum Deæ erant dicata: quo die Urbis Romæ fundamenta à Remo atque Romulo jacta sunt.

Mœnia conduntur. [z] Tatiúſque, patréſque Sabini
Bella gerunt : arcíſque viâ [a] Tarpeia recluſâ
Dignâ animam pœnâ congeſtis exuit armis.
Inde [b] ſati Curibus, tacitorum more luporum,
Ore premunt voces ; & [c] corpora victa ſopore
Invadunt : portáſque petunt ; quas objice firmâ
Clauſerat [d] Iliades. unam tamen ipſa recludit,
Nec ſtrepitum verſo [e] Saturnia cardine fecit.
Sola Venus portæ cecidiſſe repagula ſenſit ;
Et clauſura fuit ; niſi quod reſcindere nunquam
Dîs licet acta Deûm. [f] Jano loca juncta tenebant
Naïdes Auſoniæ gelido rorantia fonte :
Has [g] rogat auxilium, nec Nymphæ juſta petentem
Suſtinuêre Deam : venáſque & flumina fontis
Elicuêre ſui. nondum tamen invia Jani
Ora patentis erant, neque iter præcluſerat unda.
[h] Lurida ſupponunt fœcundo ſulfura fonti,

INTERPRETATIO.

feſtis Palilibus : & Tatius & patres Sabini bella movent ; & viâ arcis apertâ, Tarpeia efflavit animam digno ſupplicio armis injectis. Inde orti Curibus more luporum ſilentium ore retinent vocem, atque aggrediuntur corpora ſomno ſuperata, & eunt ad portas, quas Iliades obſeraverat forti repagulo : Attamen ipſa Juno aperit unam, neque ſonum reddidit cardine moto. Sola Venus advertit retinacula valvarum lapſa eſſe ; atque fuit obturatura, niſi quòd nunquam fas eſt Diis evertere facta Deorum. Naiades Italica obtinebant loca finitima Iano irrigua fonte gelido : petit ab his ſuppetias. Neque nympha reſtiterunt Deæ poſcenti aqua: atque eduxerunt venas & rivos ſua ſcaturiginis. Nendum tamen aditus Iani aperti erant præcluſi, neque aqua impediverat viam. Submittunt pallida ſulfura ſcatenti fonti.

NOTÆ.

[z] *Tatius*] Sabinorum dux acerrimus, qui propter Sabinarum raptum graviſſimum bellum Romanis intulit ; atque pace factâ in regni partem acceptus eſt.

[a] *Tarpeïa*] Sp. Tarpeij, arcis Romanæ præfecti fuit filia, quæ hoſtibus arcem prodidit, ornamentis capta quæ illi in ſiniſtris geſtabant : Cùm verò ambiguis verbis ea promiſiſſent, ut & fidem datam ſervarent, atque infidam ulciſcerentur ſcuta pro armillis in illam conjecerunt. Quâ de re videndi Hiſtorici qui de puellæ conſilio diverſa tradiderunt.

[b] *Sati Cur.*] *Sabini*, quorum *Cures* urbs fuit princeps : à quâ Romani poſt initam ſocietatem *Quirites* dicti.

[c] *Corpora*] *Romanorum* ſcilicet.

[d] *Iliades*] *Romulus*, Iliæ filius.

[e] *Saturnia*] Juno eſt.

[f] *Jano*] Id eſt *Templo*, quod in hujus Dei honorem poſitum fuerat ; pace claudebatur, bello, fortè ex re, quam nunc habemus præ manibus, patebat.

[g] *Rogat*] *Venus* ſcilicet : quanquam à Jove Romuli precibus repreſſam fœdam ſuorum fugam ſcripſerunt alij. Fabulam verò hanc ex eo videtur inculcaſſe Poëta, quòd eodem loco quo hæc pugna commiſſa fuit, Veneris Cluacinæ, à *cluendo*, hoc eſt *pugnando* ſic dictæ, ſimulacrum dicatum ſit. Aquas inſuper ſuas à proximo lacu Curtio hauſiſſe Poëtam, ut omnia fingendi fuit audacia, à vero non eſt alienum.

[h] *Lurida*] Quæ vapore luridum colorem atque pallidum efficiunt.

[i] Incendúntque cavas fumante bitumine venas.
Viribus his aliísque vapor penetravit ad ima
Fontis : & [k] Alpino modò quæ certare rigori
Audebatis aquæ, non ceditis ignibus ipsis.
Flammifera [l] gemini fumant aspergine postes :
Portáque, nequicquam [m] rigidis permissa Sabinis,
Fonte fuit præstructa novo ; dum [n] Martius arma
Indueret miles. quæ postquam Romulus ultro
Obtulit ; & strata est tellus Romana Sabinis
Corporibus, stratáque suis ; generíque cruorem
Sanguine cùm soceri permiscuit impius ensis :
[o] Pace tamen sisti bellum, nec in ultima ferro
Decertare, placet ; Tatiúmque accedere regno.
XIX. Occiderat [p] Tatius, populísque [q] æquata duobus,
Romule, jura dabas : positâ cum cassíde [r] Mavors
Talibus adfatur Divûmque hominúmque [s] parentem :
Tempus adest genitor, quoniam fundamine magno
Res Romana valet ([t] nec præside pendet ab uno)

INTERPRETATIO.

atque accendunt venas sinuosas bitumine fumante, & calor penetravit ad intima scaturiginis his viribus atque aliis ; & aqua, quæ modò poteratis contendere cum frigiditate Alpinâ, non ceditis ipsis flammis. Uterque postis fumat rore ignifero ; & valva frustrà aperta sævis Sabinis fuerunt obturata novo fonte, donec miles Martius caperet arma. Quæ postquam Romulus sponte induxit, & tellus Romana fuit cooperta corporibus Sabinis, & cooperta suis ; atque gladius scelestus confudit sanguinem generi cum cruore soceri, decernunt tamen bellum pace componere, neque ad extremum concurrere ferro ; & Tatium recipi in regnum.

XIX. *Tatius obierat, &, Romule, ponebas leges communes duobus populis : cùm Mars omissâ galeâ, talibus alloquitur patrē Deorum atque hominum : Tempus adest, pater, siquidem Respublica Romana floret ample fundamento, neque pendet ab uno rege.*

NOTÆ.

[i] *Incendunt*] Jano ista tribuit ipse Naso Fast. 1. ut ineptissimè sibi consulere credas qui hujusmodi nugis diutiùs immorantur. Si quæ bonæ frugis, ea statim hinc tollenda; cætera non minori curâ contemnenda.

[k] *Alpino*] Frigidissimæ verò ex Alpibus undiquaque scatent aquæ.

[l] *Gemini*] Postes pro templi portis geminis positi bifrontis Iani.

[m] *Rigidis*] Illis verò tristem atque tetricam disciplinam tribuit Livius : fuerúntque morum gravitate atque sanctitate laudatissimi. Cicero illos fortissimos, florem Italiæ, atque adeò Reipublicæ robur appellat.

[n] *Martius*] *Romanus* ; cui à Romulo Marte sato illud nomen.

[o] *Pace*] Quæ Sabinatum interventu his denique conditionibus constituta est, ut relictis suis sedibus novam in urbem hostes demigrarent ; Tatius unà cum Romulo æquâ potestate, paribúsque honoribus regnaret.

[p] *Tatius*] A proximis legatorum Laurentium, qui ad res repetendas missi, pulsati fuerant, Lavinij fuit interfectus, cùm illuc ad solenne sacrificium profectus esset.

[q] *Æquata*] *Inter Romanos & Sabinos*. Quum concionem haberet antè urbem, discerptum aliqui à Senatu putant ob asperius ingenium.

[r] *Mavors*] *Mars*, qui Romuli dictus pater.

[s] *Parentem*] *Jovem* scilicet.

[t] *Nec præs.*] *Jupiter*, inquit, *habet Romana potentia vires* :

Sanguinis officio non eget illa mei. Fast, 2.

Præmia, quæ promissa mihi dignóque [u] nepoti,
Solvere, & ablatum terris imponere cælo.
Tu mihi concilio quondam præsente Deorum
(Nam memoro, memoríque animo pia verba notavi)
Unus erit, quem [x] tu tolles in cærula cæli;
Dixisti. rata sit verborum summa tuorum.
Annuit omnipotens: & [y] nubibus aëra cæcis
Occuluit, tonitrúque & fulgure [z] terruit Urbem.
Quæ sibi promissæ sensit data signa [a] rapinæ,
Innixúsque hastæ, pressos temone [b] cruento
Impavidus conscendit equos [c] Gradivus, & ictu
Verberis [d] increpuit: pronúmque per aëra lapsus
Constitit in summo nemorosi colle [e] Palatî:
Reddentémque suo jam regia jura Quiriti
Abstulit Iliaden. corpus mortale per auras
Dilapsum tenues: ceu latâ plumbea fundâ
Missa solet medio glans [f] intabescere cælo.

INTERPRETATIO.

pendere mercedem quæ mihi promissa & merito nepoti, atque recipere in cœlum sublatum ex terris. Tu dixisti mihi olim in frequentiâ Deorum, nam recordor, & observavi pia dicta gratâ mente. Unus erit, quem tu evehes in cælum cæruleum. Summa tuorum dictorum sit firma. Omnipotens assensus est: atque obduxit cœlum opacis nebulis, & tremefecit Urbem tonitru & fulgure. Quæ Gradivus cognovit esse indicia sibi exhibita raptus concessi; atque innixus hastæ confidens conscendit equos onustos temone cruento, & hortatus est ictu scuticæ; & vectus per declivem aërem, substitit in extremo cacumine frondosi Palatini: & sustulit Iliaden dicentem jura regia Quiriti jam suo. Corpus morti obnoxium disjectum per subtilem aërem, ut pila plumbea impulsa latâ fundâ consuevit liquescere in medio cœlo.

NOTÆ.

[u] *Nepotis*] *Romuli*: Siquidem Martis filius, qui Jovem patrem habuit.

[x] *Tu*] ô *Mars*, scilicet. Optimè verò per virtutem Jovis promissa rata esse scripsit Poëta. Quæ utinam garruli plurimi Christiani, depositâ adversùs Deum calumniâ, æquâ lance perpendere satagerent.

[y] *Nubibus*] Oborta tempestas, solísque defectio consecrationis speciem præbuerunt: cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore formâ, quàm fuisset. *Florus*.

[z] *Terruit*] Istud ex historiæ fide: nam Romulus, ut narrat Livius, cùm ad exercitum recensendum concionem in campo ad Capræ paludem haberet, subitò coorta tempestas cum magno fragore, tonitribúsque, tam denso regem operuit nimbo, ut conspectum ejus concioni abstulerit.

[a] *Rapinæ*] *Romuli ex terris in cœlum auferendi.*

[b] *Cruento*] Ut bellipotentis Dei esse decet.

[c] *Gradivus*] *Mars*, qui ita à *Gradiendo*, vel à *Vibrando*, quod κραδαίνειν est Græcis, dicitur.

[d] *Increpuit*] *Insonuitque flagello* dixit Virgil.

[e] *Palatî*] Jam suprà, hunc unum esse ex collibus Romanis, diximus, Imperatorum sede olim clarissimum.

[f] *Intabescere*] *Liquescere atque evanescere.* Quod tamen falsum est.

Pulcra subit facies, & [g] pulvinaribus altis
Dignior, & qualis [h] trabeati forma Quirini.
Flebat, ut amissum conjux; cum regia Juno
Irin ad [i] Hersiliam descendere limite [k] curvo
Imperat: & vacuæ sua sic mandata referre.
XX. O & de Latiâ, ô & de gente Sabinâ
Præcipuum matrona decus; dignissima tanti
Ante fuisse viri, conjux nunc esse [l] Quirini;
Siste tuos fletus: &, si tibi cura videndi
Conjugis est, duce me lucum pete, colle [m] Quirino
Qui viret, & templum Romani regis obumbrat.
Paret: & in terram pictos delapsa per arcus,
Hersiliam jussis compellat vocibus Iris.
Illa [n] verecundo vix tollens lumina vultu,
O Dea (namque mihi, nec quæ sis dicere promptum est;
Et liquet esse Deam), duc, ô duc, inquit: & offer
Conjugis ora mihi. quæ si modò posse videre
Fata semel dederint; cælum aspectasse fatebor.

INTERPRETATIO.

Splendidus vultus exoritur, atque dignior excelsis pulvinaribus, & qualis species Quirini trabeati. Uxor illum *lugebat tanquam perditum; cùm Juno regia jubet Irin descendere per sinuatum callem ad Hersiliam, atque sic narrare sua jussa otiosa.*

XX. O *matrona honor primaria gentis Latina atque Sabina, antea dignissima fuisse uxor tanti viri, nunc esse Quirini, compesce tuas lacrymas; &, si cupis cernere maritum, veni me ducente in lucum, qui virescit in monte Quirino, atque velat templum regis Romani. Iris obsequitur; atque delapsa in terram per arcus coloratos affatur Hersiliam verbis jussis. Illa vix erigens oculos facie pudibundâ, ô Dea, inquit, namque neque possum dicere quanam sis, & constat esse Deam, duc, ô duc, & mihi exhibe vultus* mei *mariti: quæ, si fata concesserint aspicere tantùm semel, agnoscam vidisse cælum.*

NOTÆ.

[g] *Pulvinaribus*] Lectos dicit, qui Diis in templis sternebantur.

[h] *Trabeati*] *Trabeâ induti*; quæ toga fuit multis, instar trabium transversarum, purpureis auróque intextis fasciis decorata. Ex eo autem quòd Romulus ad Superos translatus, cùm *jura redderet*, discere possunt non Principes modò, sed omnes qui gloriæ student, eam non aliter quàm æquitate & justitiâ posse comparari.

[i] *Hersiliam*] Hæc Romuli conjux in Diis recensita *Ora* vel *Hora* dicta est, quæ apud Romanos qualis Hebe apud Græcos fuit. *Hortam* insuper appellatam fuisse scripsit Plutarchus, utpote quæ juvenes ad virtutem & res bene gerendas hortaretur. Neque absre suo Quirino Romani addixerunt; ut & illi, atque omnes, non otio aut desidiâ, sed virtute & fortitudine parari atque conservari bona omnia intelligerent.

[k] *Curvo*] Qualis est arcus cœlestis.

[l] *Quirini*] Qui Romulus est, nomine mutato, postquam in Deorum numerum relatus.

[m] *Quirino*] Ubi ipse Quirinus seu Romulus templum habuit; qui & ipsi colli Quirinali nomen dedit.

[n] *Verecundo*] Ut decuit fœminam, quæ Deam alloqueretur. Atque ex eo Juventus, quales esse oporteat, possunt cognoscere.

Nec mora; [o] Romuleos cum virgine [p] Thaumanteâ
Ingreditur colles. ibi sidus ab æthere lapsum
Decidit in terras: à cujus lumine flagrans
Hersiliæ crinis cùm sidere cessit in auras.
Hanc manibus notis Romanæ conditor urbis
Excipit: & priscum pariter cùm corpore nomen
[q] Mutat; Orámque vocat. quæ nunc Dea juncta Quirino est.

INTERPRETATIO.

Et sine cunctatione proficiscitur in montem Romuleum cum virgine Thaumantiâ. Ibi stella ex cœlo demissa cecidit in terram, à cujus igne coma Hersilia incensa abiit in cœlum cum stellâ. Ædificator urbis Romæ hanc excipit manibus notis, atque simul mutat antiquum nomen cum corpore, & appellat Oram, quæ Dea uxor est nunc Quirini.

NOTÆ.

[o] *Romuleos*] Quos dixit *Quirinos* suprà.

[p] *Thaumantiâ*] Iris est Thaumantis filia, Iunonis addicta ministeriis.

[q] *Mutat*] Aliam mortalium linguam à linguâ Deorum voluerunt Poëtæ. Neque sine causâ.

P. OVID.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON LIBER XV.

ARGUMENTUM.

Secutus est Numa : qui cùm de originibus Crotonis inquireret, nigros calculos quondam in albos fuisse commutatos comperit. & Pythagoram de perpetuis rerum transformationibus disputantem audivit. Mortuum deinde Numam deflens Ægeria, nec Hippoliti, qui suas ipsi conversiones proponebat, consolationem admittens, in fontem liquescit. Id quod non minus fuit mirandum, quàm quod Romuli lancea arbor, aut Cippus factus est cornutus. Iulius Cæsar denique in stellam post mortem commutatus fuit.

I. QUæritur interea, qui tantæ pondera molis
Sustineat, tantóque queat succedere regi.
Destinat imperio clarum prænuncia veri
Fama [a] Numam. non ille satis cognosse Sabinæ
Gentis habet [b] ritus : animo [c] majora capaci
Concipit : & quæ sit rerum natura requirit.
Hujus [d] amor curæ, [e] patriâ Curibúsque relictis,

INTERPRETATIO.

I. *QUæritur interea, quis ferat onera tanta magnitudinis, & possit succedere tanto regi. Fama prænuncia veri addicit Numam imperio. Ille non est contentus scire ceremonias gentis Sabinæ : apprehendit majora vastâ mente, atque exquirit quæ sit natura rerum. Amor hujus studij fecit, ut Patriâ & Curibus desertis,*

NOTÆ.

[a] *Numam*] Fuit Numa Pompilius ultro à Romanis petitus ob inclytam viri religionem, qui eò denique ferocem populum redegit, ut quod vi & injuriâ occupaverat imperium religione atque justitiâ gubernaret.

[b] *Ritus*] Sacra, ceremonias, omnémque Deorum cultum docuit.

[c] *Majora*] Adeòque, si Nasoni credimus, majus est naturam cognoscere, quàm Deorum immortalium cultum atque ceremonias. Immo, si ipsi filio Dei crederent oscitantes plurimi non è plebe tantùm, sed ex sacrario suo tenebriones veriùs quàm Theologi periti; ceremonias omnes atque externum cultum scirent reconditæ esse tantùm Veritatis involucra, aut litteram mortuam, in quibus hærere turpissimum, Doctoribus præsertim, quales illi videri volunt.

[d] *Amor*] Novi ego, atque compellavi, quorum hæc est cura, hic amor, hæc naturæ atque ejus Auctoris cognitio. *Quid hic aut ille noster Magister sentit, qui ad offam vel stipendium præpollens habet suffragium; ut ei adstipulemur, illum veneremur, deosculemur, atque ex ejus nutu pendeamus denique; in eorum omnium perniciem coëamus qui sacrosancta ossa inhiantibus refragari ausi fuerint.* Quibus quidem cucurbitis Dij Deæque omnes quò digni sunt duint, (precatur aliquis) nisi denique se homines esse reminiscantur.

[e] *Patriâ*] Namque ibi quid possit quisquam ediscere, nisi opprobria pati atque contumelias, qui aliquâ virtute multis Invidis præcelluerit,

Fecit, ut Herculei penetraret ad [f] hoſpitis urbem.
Graïa quis Italicis auctor poſuiſſet in oris
Mœnia quærenti, ſic è ſenioribus unus
Rettulit indigenis, veteris non inſcius ævi:
Dives ab Oceano bubus Jove natus [g] Iberis
Littora felici tenuiſſe [h] Lacinia curſu
Fertur: &, armento teneras errante per herbas,
Ipſe domum magni nec inhoſpita tecta Crotonis
Intraſſe; & requie longum relevaſſe laborem;
Atque ita diſcedens, Ævo, dixiſſe, nepotum
Hîc locus urbis erit; promiſſáque vera fuerunt.
Nam fuit Argolico generatus Alemone quidam
Myſcelos, illius Dîs acceptiſſimus ævi.
Hunc ſuper incumbens preſſum gravitate ſoporis
[i] Claviger alloquitur: Patrias, age, deſere ſedes:
I, pete diverſi lapidoſas [k] Æſaris undas.
Et, niſi paruerit, multa ac metuenda minatur.
Poſt ea diſcedunt pariter ſomnúſque Deúſque.
Surgit Alemonides; tacitâque recentia mente
Viſa refert: pugnâtque diu ſententia ſecum.
Numen abire jubet: prohibent diſcedere leges:
Pœnáque mors poſita eſt patriam mutare volenti.

INTERPRETATIO.

proficiſceretur ad urbem hoſpitis Herculei. Atque unus ex ſenioribus inde ortis non ignarus præteritæ ætatis ſic edocuit ſciſcitantem quiſnam conditor ſtatuiſſet urbem Græcam in littoribus Italis. Filius Jovis opulentus Tauris Hiſpanis, dicitur perveniſſe ad littora Lacinia felici curſu ab Oceano; atque, armento vagante per tenera gramina, ipſe ſubiiſſe domum hoſpitalem magni Crotonis; & reſpiraſſe à longo labore per quietem; & abiens ſic dixiſſe, Hic erit locus urbis ætate nepotum: atque ejus *promiſſa fuerunt certa. Nam fuit quidam Myſcelus filius Alemonis Argivi gratiſſimus Diis illius temporis. Hercules ſuperſtratus ità hunc affatur oppreſſum alto ſomno; Agedum, relinque domum patriam, proficiſcere, concede ad undas ſaxeas Æſaris remoti: atque niſi obſequutus ſit minitatur plurima atque reformidanda. Poſt ea ſopor atque Deus ſimul abeunt. Alemonides ſurgit, atque apud ſe revolvit nova ſomnia, & conſilium diu incertum eſt. Deus hortatur diſcedere, leges non ſinunt proficiſci; atque mors eſt dictum ſupplicium cupienti vertere ſolum.*

NOTÆ.

[f] *Hoſpitis*] Crotonem dicit, qui, ut modò ex Poëtâ ipſo cognoſcetur, non Herculem tantùm ex Hiſpania redeuntem hoſpitio excepit, ſed inſuper Crotoni urbi nomen dedit, in quâ Pythagoras Philoſophus maximus docuit. Illius audiendi causâ Numam Crotonem conceſſiſſe finxit Poëta, ut fabulas ſuas conſueret: quem multò juniorem non potuiſſe videre illum ſatis conſtat.

[g] *Iberis*] *Hiſpanis*: quos inde, Geryone interfecto, abegerat Jove natus Hercules.

[h] *Lacinia*] Quæ à Lacinio promontorio Italiæ, *Il capo delle Colone*, non longè à Crotone, inter Tarentinum & Scyllacium ſinum, nomen habuerunt: ſicut & ipſum promontorium à Lacinio latrone ibi ab Hercule mactato ſuum deſumſit.

[i] *Claviger*] Herculem dicit, qui ſine clavâ & leonis pelle vix uſpiam invenitur.

[k] *Æſaris*] Qui fluvius eſt parvus admodum magnæ Græciæ in Calabriâ ulteriore, Crotone in Ionium mare defluens: Hodie *l'Eſaro*: adeòque multùm ab Argolide & Rypis, Myſceli patriâ diſſitus.

Candidus [l] Oceano nitidum caput abdiderat Sol,
Et caput extulerat densissima [m] sidereum nox:
Visus adesse idem Deus est, eadémque monere;
Et, nisi paruerit, plura & graviora minari.
Pertimuit: patriúmque simul transferre parabat
In sedes [n] penetrale novas; fit murmur in urbe:
Spretarúmque agitur legum reus. útque peracta est
Caussa prior, criménque patet [o] sine teste probatum,
Squallidus ad Superos tollens reus ora manúsque,
O cui jus cæli [p] bis sex fecère labores,
Fer precor, inquit, opem: nam tu mihi criminis auctor.
Mos erat antiquus, niveis atrísque lapillis,
His damnare reos, illis absolvere culpæ.
Nunc quoque sic lata est sententia tristis: & omnis
Calculus immitem demittitur ater in urnam.
Quæ simul effudit numerandos versa lapillos;
Omnibus è nigro color est [q] mutatus in album:
[r] Candidáque Herculeo sententia munere facta
Solvit Alemoniden. grates agit ille parenti
[s] Amphitryoniadæ: ventísque faventibus æquor
Navigat [t] Ionium: Lacedæmoniúmque [u] Tarentum

INTERPRETATIO.

Sol splendidus condiderat caput lucidum in Oceano, & nox obscurissima evexerat caput stellatum, idem Deus visus est assistere, atque eadem monere, &, nisi obsequutus sit minari plura & duriora. Pertimuit: atque intendebat pariter transvehere rem patriam in novam habitationem. Rumor spargitur per urbem, & arcessitur reus legum contemtarum. Cúmque caussa primò esset dicta, & crimen compertum est probatum sine teste, reus sordidus erigens manus atque faciem ad Deos, O, ait, Tu cui duodecim labores aperuerunt viam ad cœlum, ades in auxilium, nam tu es mihi causa facinoris. Mos erat priscus albis atque nigris calculis, his damnare reos, illis liberare à crimine. Nunc etiam sententia luctuosa sic lata est; & omnes lapilli nigri deponuntur in tristem urnam. Qua inversa statim atque reddidit calculos recensendos, color omnium est versus ex atro in candidum: & sententia facta alba beneficio Herculis liberavit Alemoniden. Ille agit gratias patri Amphityeniadæ, & ventis secundis trajicit mare Ionium, & prænavigat Tarentum Lacedæmonium,

NOTÆ.

[l] *Oceano*] Ut videtur oculis.

[m] *Sidereum*] Quia de nocte sidera apparent.

[n] *Penetrale*] Hoc est Deos Penates, & quicquid in interioribus domus partibus charissimum haberet. Metonymia est.

[o] *Sine teste*] Quia vir bonus ultro confessus est.

[p] *Bis sex*] Duodecim illos Herculis decantatissimos labores in superioribus vidimus.

[q] *Mutatus*] Beneficio Herculis, ut subdit ipse Poëta.

[r] *Candida*] Ex candidis calculis.

[s] *Amphitryoniadæ*] *Herculi*; qui quidem Jovis filius, sed ex Alcmenâ, quæ Amphitryonem Thebanum maritum legitimum habuit.

[t] *Ionium*] Quod ex Græciâ in Italiam tendenti transfretandum fuit.

[u] *Tarentum*] Urbs est antiquissima Salentinorum in Calabriâ citeriore, à Tarâ Neptuni filio ædificata, à Partheniis verò, Lacedæmoniorum duce Phalanto, amplificata: quæ hodiéque permanet, *Taranto* incolis, *Tarente* Gallis dicitur.

Præterit, & [x] Sybarin, Salentinúmque [y] Neæthum,
Thurinósque sinus, [z] Temesénque, & [a] Iapygis arva.
Vixque peterratis quæ spectant littora terris,
Invenit Æsarei [b] fatalia fluminis [c] ora:
Nec procul hinc tumulum, sub quo sacrata Crotonis
Ossa tegebat humus. jussáque ibi mœnia terra
Condidit: & nomen [d] tumulati traxit in urbem.
Talia constabat certâ primordia famâ
Esse loci, positæque Italis in finibus urbis.
II. Vir fuit hic ortu [e] Samius; sed fugerat unà
Et Samon & dominos, odióque tyrannidis exsul
[f] Sponte erat. ísque, licet cæli regione remotos,
Mente Deos adiit: &, quæ natura negabat
Visibus humanis, [g] oculis ea pectoris hausit.
Cúmque animo, & vigili perspexerat omnia curâ;
In medium discenda dabat: cœtúmque [h] silentum,

INTERPRETATIO.

& Sibarin, & Neathum Salentinum, & sinus Thurinos, & Temesen, & agros Iapygis: atque terris ægrè prateritis qua pertinent ad oras, reperit ostia fatalia fluvij Æsaris; neque hinc longè sepulcrum, sub quo terra servabat ossa sacra Crotonis: & ibi posuit urbem in solo præfinito: & nomen sepulti addixit urbi. Certum erat indubitatâ famâ talia esse initia loci, atque urbis condita in finibus Italis.

II. *Hic Vir fuit Samius origine; sed pariter vitaverat & Samon & tyrannos; atque odio injusta dominationis ultro erat profugus: & ingenio accessit ad Deos dissitos spatio cœli; atque depromsit oculis mentis qua natura occultabat oculis corporis. Et postquam penitus cognoverat omnia mente, & curâ assiduâ, proferebat cognoscenda palam, & indicabat turba tacita*

NOTÆ.

[x] *Sybarin*] Hæc olim potentissima fuit in sinu Tarentino civitas, incolarum deliciis etiam famosa, quam Crotoniatæ deleverunt. Restituta ab indigenis *Thurium* dicta est, quæ denique excisa hodie in ruinis jacet; nisi fortè vicus quidam quem vulgò dicunt *la Terre Brodogneto* est ex ejus ruderibus.

[y] *Neathum*] Fluvius est Salentinorum, non longè à Crotone.

[z] *Temesen*] Fuit ea Brutiorum, ut patet ex istâ Mysceli peregrinatione: cujus etiã meminit Strabo in descriptione Japygiæ: ut frustrà sint qui hunc locum solicitare aggressi sunt.

[a] *Japygis*] Fuit Japyx Dædali filius, qui Japygiæ Calabriæ urbi, Japygio promontorio, imo & Calabriæ ipsi Japygiæ nomen dedit.

[b] *Fatalia*] *Herculis admonitu tanquam fato præstituta.*

[c] *Ora*] Ostia dicit quibus maria subit.

[d] *Tumulati*] *Crotonis* scilicet.

[e] *Samius*] Samo Icarij maris insula contra Ephesum oriundus: namque ea fuit Pythagoræ patria.

[f] *Sponte*] Quis verò lubentissimo animo tyrannos non refugiat, ut libertate donatus cum Deo agere, ejúsque miranda contemplari queat?

[g] *Oculis pectoris*] *Ingenio.*

[h] *Silentum*] Quiquennale fuisse silentium à Pythagorâ discipulis suis præscriptum voluerunt; quanquam aliud aliis, æstimatâ cujusque solertiâ, non minùs tamen bienni; fuisse scripsit Gellius. Hodie verò, quod omnem fidem superat, tametsi passim conspicitur, vix alij, in certis quibusdam oris præsertim, ad aliquam Disciplinam videntur divertere, quàm qui ridiculo ineptorum atque insulsorum parentum instinctu, suóque ipsorum cæco atque superbo conatu, hoc aut illud, prout singula sunt minùs idonea, ità vel ità pro suâ ineptiâ doceri volunt: Quæ pecora, ut multa sunt, dubium non est, quin diu, communi omnium suffragio, bonas litteras illotis pedibus ca'cent, nisi aliquis exoriatur denique qui rudentibus silentium imponat.

Dictáque mirantum, magni [i] primordia mundi,
Et rerum caussas, & quid [k] natura, docebat:
[l] Quid Deus: unde nives, quæ fulminis esset origo:
[m] Juppiter, an venti, discussa nube tonarent;
Quid [n] quateret terras: quà sidera lege [o] mearent;
Et [p] quodcunque [q] latet. primúsque animalia mensis

INTERPRETATIO.

atque miranti dicta principia vasti orbis, & caussas rerum, & quid Natura, quid Deus esset: unde nives; qua esset caussa fulminis; an Jupiter, an venti tonitrua cierent nube disruptâ; quid concuteret solum; quâ lege astra moverentur; & quicquid secretum est. Atque is primus prohibuit admovere

NOTÆ.

[i] *Primordia*] Unde ortus; quænam insuper ejus elementa. De quibus Physici.

[k] *Natura*] De eâ loquuntur hodie Theologastri quidam quasi inepta esset aliqua anus ætate delirans, aut vis quædam cæca quæ mundi molem versaret. Perversissimè: namque ipsa Dei est Providentia quæ singula sapientissimè adversùs omnem dæmonis impuri conatum ad præstitutos fines dirigit. Atqui multa in Naturâ prava quæ ex perfectissimæ mentis instinctu oriri non possunt. Utique ego cognosco. Quid inde? Quod ipsi nolentes confitentur, Naturam seu Providentiam esse sanctissimam: neque verò illi rei obstare quòd multa, contra illius Nutum in aliam partem Mali auctores detorserint, quos denique malè perdet.

[l] *Quid Deus*] Utinam verò deploratis istis temporibus aliquis surgeret Pythagoras, qui Supremi Illius atque Infiniti omnium rerum Arbitri Naturam sanctissimam oblitis ità inculcare posset, ut ejus aliquo sensu ad vitam meliorem retraherentur! Plurima de eo plurimi quæ ad speciem; Paucissima paucissimi quæ ad rem spectent. Hoc saltem scire velim omnes, Deum non aliter unquam posse cognosci quàm Corde experiundo: eámque solam experientiam salutiferam quæ est imitando. Caveant porrò qui tam securè ejus benignitatem contemnunt, ne ejusdem iram acerbissimam experiantur.

[m] *Juppiter an venti*] Jupiter procul dubio, qui omnia movet, modò ut, vocis sublatâ invidiâ, rem ipsam spectes. At enim Physicorum est proximas rerum causas, atque earum concatenationem persequi; donec per diversos earundem operandi modos ad primam atque ultimam illam deveniant: cujus denique altiùs Theologi rimantur perfectissimam Naturam.

[n] *Quateret*] Terræ motus ex subterraneis flatibus qui illius latera pulsant voluerunt equidem: cæterùm plurima sunt adhuc in hoc argumento quæ prolixiori disquisitione indigent.

[o] *Mearent*] Id est, Quis & qualis esset cursus astrorum: quorum omnium cognitio spectat ad Mathematicos.

[p] *Quodcumque latet*] Ne ita accipias, quasi omnia cognoscere se Pythagoras professus sit. Illa tantùm intelligenda sunt per istud *Quodcumque* quæ ipse docebat alloqui hominibus incognita.

[q] *Latet*] Ex eo quòd abdita Naturæ in lucem proferret Pythagoras in tanto fuit honore, ut Dei vocem audire Discipuli ejus existimarent. Hodie verò apud plurimos Christianos, quasi non vim tantùm Spiritus sancti eliminare, sed omnem insuper Naturæ facem extinguere vovissent, prava hæc consuetudo invaluit, cùm nihil capiant, ut id omne quod non capiunt, quà jure, quáve injuriâ oppressum eant. Haud equidem facilè dixerim superbiane, invidia, stupor, aut alia quæpiam vesania illos malè afflaverit; quibus nequidem pervidere licet, de se actum esse, nisi certissimam Rerum Veritatem consequantur, cujus lumine illustrentur, cujus suavitate deliniantur. At certè ita sunt affecti, ut cane pejus & angue eos omnes aversentur quicumque efferos Veritatis indagine adoriuntur. Quos quidem miseros esse libenter jubeo, quatenus id faciunt.

Arcuit imponi primus quoque talibus ora
[r] Docta quidem solvit, sed non & credita verbis :
Parcite, mortales, dapibus [s] temerare nefandis
Corpora. sunt fruges : sunt deducentia ramos
Pondere poma suo, tumidæque in viribus uvæ :
Sunt herbæ dulces : sunt, quæ mitescere flammâ,
Mollirique queant. nec vobis lacteus humor
Eripitur, nec mella thymi redolentia florem.
Prodiga divitias alimentáque mitia tellus
Suggerit : atque epulas sine cæde & sanguine præbet.
Carne feræ sedant jejunia : nec tamen omnes.
Quippe equus, & pecudes, armentáque gramine vivunt :
At quibus ingenium est immansuetúmque ferúmque,
[t] Armeniæ tigres, iracundíque leones,
Cúmque lupis ursi, dapibus cum sanguine gaudent.
Heu quantum [u] scelus est, in viscera viscera condi,
Congestóque avidum pinguescere corpore corpus;
Alteriúsque animantem animantis vivere leto!

INTERPRETATIO.

animantia mensis : primus insuper aperuit equidem os eruditum hujusmodi vocibus, sed non etiam fide receptis : Nolite homines inquinare corpora epulis scelestis. Sunt fruges, sunt poma curvantia ramos suâ gravitate, atque racemi turgidi in vitibus : sunt olera mitia ; sunt quæ possint fieri dulciora igne atque emolliri : neque lac vobis tollitur, neque mel fragrans flore thymi. Terra benignissima præbet opes cibos dulces ; & exibet delicias sine nece & cruore. feræ leniunt famem carnibus ; neque tamen omnes. Namque equi & greges & armenta vescuntur herbis. At tigres Armeniæ, & truculenti leones, & ursi cum lupis, quibus indoles est crudelis & sæva amant epulas cum sanguine. Heu! quantum est nefas præcordia devolvi in præcordia, & corpus famelicum pinguescere corpore devorato, & animantem vitam ducere morte alterius animantis.

NOTÆ.

[r] ***Docta***] Neque verò ex primo fuit Naturæ instituto, ut homines dapibus sanguine quæsitis vescerentur : verùm quis ausit ea mysteria in helluones pervulgare, quales sunt hodie plurimi, qui nihil esse nisi quod gulam titillat brutorum more autumant ? Bonos omnes recordari adhortor, sese jam pristinâ sede atque beatissimâ mansione exules, plurima in hoc exilio contraxisse quæ exuamus denique, postquam de arbore vitæ, redintegrati, apud cœlites, degustaverimus. Utcumque nullam sperent neque cogitent qui in carne atque sanguine sunt immersi, vitam tamen habemus preciosissimam extra has spurcitias, quâ brevi perfruemur.

[s] ***Temerare***] Id non esse Scriptura probat : Deóque fuerit concessum lapsis hominibus quædam indulgere, quæ nulla erant in priori statu, donec ea etiam Vanitas penitus aboleatur.

[t] ***Armeniæ***] Sævissimæ dicuntur quæ in illis regionibus nascuntur. Est autem Armenia Asiæ perampla regio ad mare Caspium, quæ hodie Turcis paret, olim sub regibus propriis erat magni nominis.

[u] ***Scelus***] Si quis paulò attentius sanâ mente istud contemplatur, sentiet, sat scio, aliquid esse in câ animantium cæde, quod à sapientis Naturæ instituto recedat. Atque adeò sæpius mirari subiit plurimos conspici homines qui paratâ hâc per strages vitâ tantopere gaudeant, ut de præcellenti illâ quæ in amabili Dei commercio atque societate est posita nihil quicquam subolere liceat.

Scilicet in tantis opibus, quas optima matrum
Terra parit, nil te nisi tristia mandere sævo
Vulnera dente juvat, ritúsque referre [x] Cyclopum?
Nec, nisi perdideris alium, placare voracis
Et malè morati poteris jejunia ventris?
At vetus illa ætas, cui fecimus [y] Aurea nomen,
Fœtibus arboreis, &, quas humus educat, herbis
Fortunata fuit: nec polluit ora cruore.
III. Tunc & aves tutas movere per aëra pennas;
Et lepus impavidus mediis erravit in agris:
Nec sua [z] credulitas piscem suspenderat hamo:
Cuncta sine insidiis, nullámque timentia fraudem,
Plenáque pacis erant. postquam non utilis auctor
[a] Victibus invidit (quisquis fuit ille virorum),
[b] Corporeásque dapes avidam demersit in alvum;
Fecit iter sceleri: primáque è cæde ferarum
Incaluisse putem maculatum sanguine ferrum:
Idque satis fuerat: nostrúmque petentia letum
[c] Corpora missa neci salva pietate fatemur:
Sed quàm danda neci, tam non epulanda fuerunt.
[d] Longiùs inde nefas abiit: & prima putatur

INTERPRETATIO.

Nimirum in tantâ copiâ, quam terra blandissima matrum profert, nihil tibi places quàm conterere crudeli dente luctuosas escas, atque imitari mores Cyclopum? neque poteris sedare famem rapacis & pravè instituti abdominis nisi pernicie alterius? At illa prisca ætas, cui dedimus nomen Aurea, beata fuit fructibus arboreis, & graminibus quæ terra alit; neque infecit ora sanguine.

III. *Tunc & alites agitaverunt alas securas per aërem; & lepus intrepidus vagatus est per campos medios; neque sua credulitas corripuerat piscem hamo; omnia erant sine dolis, & pace abundantia, nullam fraudem metuentia. Postquam pravus auctor, quisquis ille fuit hominum invidit victibus, atque devolvit in abdomen voraginosum epulas ex carnibus, aperuit viam crimini; atque credam ferrum infectum sanguine tepuisse ex primâ nece ferarum. Idque satis fuerat; & agnoscimus animalia insidiantia nostræ vitæ interfecta esse illibatâ pietate. Verùm quàm interficienda fuerunt, tam non comedenda. Inde scelus latiùs grassatum est, & porcus creditur*

NOTÆ.

[x] *Cyclopum*] Quos suprà vidimus, Polyphemum præsertim, non sine horrore, obvios quosque laniantes.

[y] *Aurea*] De quâ ab initio libri primi, Saturno regnante.

[z] *Credulitas*] Nimirum credulitate suâ corripiuntur pisces, qui facilè prædam esse autumant vermem hamo inductum, quo retinentur.

[a] *Victibus invidit*] Non contentus facilitate vivendi pristinâ, & cibis ex vegetabili regno petitis.

[b] *Corporeas*] Pro carneis posuit: quanquam omnes dapes sunt corporeæ.

[c] *Corpora*] Feras intelligit hominibus infestas.

[d] *Longiùs*] Quia à feris ad cicurum animalium cædem, deinde & hominum strages deventum est.

Hostia sus meruisse mori: quia semina pando
Eruerit rostro, [e] spémque interceperit anni.
Vite caper morsâ Bacchi mactandus ad aras
Ducitur ultoris. nocuit sua culpa [f] duobus.
Quid meruistis, oves, placidum pecus, inque tuendos
Natum homines, pleno quæ fertis in ubere nectar?
Mollia quæ nobis vestras velamina lanas
Præbetis: vitâque magis, quàm morte juvatis.
Quid meruêre boves, animal sine fraude dolísque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
Immemor est [g] demum, nec frugum munere dignus,
Qui potuit curvi demto modo pondere aratri
[h] Ruricolam mactare suum: qui trita labore
Illa, quibus toties durum [i] renovaverat arvum,
Tot dederat messes, percussit colla securi.
Nec satis est, quod tale nefas committitur: ipsos
[k] Inscripsere Deos sceleri: numénque supernum
Cæde laboriferi credunt gaudere juvenci.
Victima labe carens, & præstantissima formâ,
(Nam placuisse nocet) vittis præsignis & auro,
Sistitur ante aras; audítque ignara precantem:
Imponíque suæ videt inter cornua fronti,

INTERPRETATIO.

dignus fuisse mactari prima victima, quòd evelleret semina curvo rostro, atque præverteret spem anni. Caper agitur jugulandus ad altaria Bacchi vindicis, vite corrosâ. Suum facinus obfuit duobus. Quid admisistis oves, mite pecus, atque creatum ad servandos homines, quæ portatis nectar in ubere distento? quæ nobis offertis lanas vestras in molles vestes, atque plus prodestis vitâ quàm morte. Quid admiserunt boves, animal sine fraude atque insidiis innoxium, simplex, factum ad ferendum labores? Ille denique est ingratus, neque dignus dono frugum, qui potuit jugulare suum agricolam detracto modò onere curvi aratri; qui afflixis bipenni illam cervicem tritam labore, quâ toties prosciderat durum agrum, atque dederat tot messes. Neque satis est, quod ejusmodi scelus patratur; ipsos Deos auctores fecerunt facineris; atque arbitrantur Potentiam cœlestem delectari nece tauri laboriferi. Hostia sine vitio,& excellentissima specie (nam obest gratam fuisse) decora vittis & auro sistitur ad altaria; atque nescia audit orantem, & videt farra quæ coluit spargi in suam frontem

NOTÆ.

[e] *Spem*] Namque erutis seminibus nulla speranda messis.

[f] *Duobus*] Porco, *scilicet*, & capro.

[g] *Demum*] Affectui servit hæc vocula, vímque auget orationis. Gall. dicimus *Il faut bien que*——

[h] *Ruricolam*] Bovem dicit.

[i] *Renovaverat*] Renovari verò videtur ager qui per culturam atque aratrum ad recipienda nova semina apparatur.

[k] *Inscripsêre*] Atque adeò homo Ethnicus ultra id quod est nefas collocat Deos prætendere auctores cædis in ipsa bruta. Annon ille judex jam diu sedet multorum nomine tenus Christi discipulorum, quos ab impiâ fratrum suorum cæde nulla ratio neque ulla Misericordia potest retrahere; cùm prætertim sese Veri & summè Boni Dei Sacerdotes, quales omnes esse decet, dictitent, cui gratas religionis titulo victimas offerant.

Quas

Quas coluit [l] fruges : percussáque sanguine cultros
Inficit in liquidâ prævisos forsitan [m] undâ.
Protinus ereptas viventi pectore [n] fibras
Inspiciunt : mentésque Deûm scrutantur in illis.
Unde fames homini vetitorum tanta ciborum ?
Audetis [o] vesci, genus ô mortale ? quod, oro,
Ne facite : & monitis animos advertite nostris.
Cúmque boum dabitis cæsorum membra palato ;
Mandere vos vestros scite & sentite colonos.
Et quoniam [p] Deus ora movet ; [q] sequar ora moventem
Rite Deum ; [r] Delphósque meos, ipsúmque recludam
[s] Æthera ; & [t] augustæ reserabo oracula mentis.
Magna, nec ingeniis evestigata priorum,

INTERPRETATIO.

inter cornua, & afflicta tingit cruore cultros fortè antè conspectos in aquâ liquidâ. Continuò inspiciunt fibras extractas ex pectore viventi, & quærunt voluntatem Deorum in illis. Unde homini tantum desiderium epularum prohibitarum? Non veremini carnibus *vesci ô gens morti obnoxia? Quod precor ne facito, & attentas præbete mentes nostris præceptis: Et cùm faucibus admovebitis artus taurorum mactatorum, cognoscite & sentite vos comedere vestros agricolas. Et quandoquidem Deus os* meum *agitat, sequar sedulò Deum os agitantem, & meos Delphos, atque aperiam ipsum cælum, & recludam oracula mentis augustæ. Cantabo magna, neque perspecta animo priorum,*

NOTÆ.

[l] *Fruges*] Molam dicit, quæ ex farre molito atque salso, victimæ fronti imponebatur.

[m] *Unda*] Aqua, quæ sacrificiis adhiberi solita.

[n] *Fibras*] Cordis & jecoris præsertim extrema eo nomine appellantur, quæ aruspices ad exquirendam Deorum voluntatem inspicere consueverant. Quæ omnia quàm prava, quàm ridicula, quàm abominanda nullus non videt cui mica sanæ mentis ; nisi denique per lumen Gratiæ ex veris sacrificiis quæ olim Deus instituerat, carnis suæ crucifixionem in CHRISTO JESU voluntatem ejus esse, edoctus fuerit.

[o] *Vesci*] Pro *carnibus vesci* simpliciter *vesci* posuit : quod notandum.

[p] *Deus*] Apollo *scilicet*, qui Delphis colebatur.

[q] *Sequar*] Nostri verò homines plerique verba, atque id tantùm esse, Verba, rentur, quæ non ex fictitij cujusdam Apollinis, sed ex æterno Dei Verbo Rerum omnium inexhausto fonti, atque in sese Infinitæ Perfectionis audiverunt ; crassissimam mundi fæcem unicè amantes, in quam sese demergant. Mens tamen humana, si qua est originis suæ non immemor neque quicquam cogitat, neque perspicit, neque agit quod sit gratum, neque ullâ re fruitur, nisi quatenus cum Vero illo consentit, atque est quasi Echo quæ ejus voci respondeat.

[r] *Delphos*] Delphi urbs Phocidis in Achaiâ, Apollinis oraculis clarissima, quæ hic pro iis ponitur.

[s] *Æthera*] In quo Dij habitant, de quibus atque eorum rebus verba facturus est Pythagoræ nomine noster Poëta.

[t] *Augusta*] Divinæ *scilicet*. Cæterùm Christianis solis peculiari quodam veri Dei beneficio contigit certa Oracula, atque Rerum indubitatas ideas habere, per quas ad æternas sedes assurgant : in quarum locum quando video superbiâ occæcatos nebulones quosdam sua somnia obtendere, patientiam demiror hominum qui sibi eo modo salutis facem præripi patiuntur.

Quæque diu latuère, canam juvat ire per alta
[u] Astra: juvat, [x] terris & inerti sede relictis,
[y] Nube vehi; [z] validíque humeris insistere [a] Atlantis:
[b] Palantésque animos passim, ac [c] rationis egentes
Despectare procul, trepidósque obitúmque timentes
Sic exhortari; [d] seriémque evolvere fati.
III. O genus attonitum gelidæ formidine mortis,
Quid [e] Styga, quid tenebras, quid nomina [f] vana timetis;

INTERPRETATIO.

& quæ diu incognita fuerunt. Placet ferri per excelsa sidera; placet, terrâ & pigrâ habitatione destitutâ, vehi nube, atque inniti humeris fortis Atlantis; & procul despicere mentes passim errantes, & expertes rationis, & sic admonere timidos, & metuentes mortem, & aperire ordinem fati.

III. O gens stupida pavore leti frigidi, quamobrem metuitis stygem, quamobrem caliginem, quamobrem nomina inania.

NOTÆ.

[u] *Astra*] Hoc est, *Mente, cœlestia, atque homine digna, spretis terrestribus, perlustrare.* Juvat verò illud maximè: at illos duntaxat qui animam non habent in totum luto sepultam.

[x] *Terris*] Namque fieri nequit, ut simul Anima evanescentibus hujus mundi umbris sese committat, atque æterna cœli bona complectatur. Diversissima sunt, quæ tanta mentis tenuitas non valeat comprehendere: imò ut plurimùm societatem inter se inire non possunt.

[y] *Nube*] Per nubem, mentis aciem intellige, aut vim quandam Spiritus, qui neque Ethnicos destituit, uti perfrictâ fronte mentiuntur nonnulli.

[z] *Validique*] Istud non placet postquam de nube meminit.

[a] *Atlantis*] Qui Mauritaniæ rex, ideò dictus cœlum sustinere humeris, quòd Astrologus fuerit eximius.

[b] *Palantes*] Mirè hoc verbo hominum declaravit vesaniam, qui, pecorum more, huc illuc nescij vagantur; nequaquam advertentes eo modò sibi vitam omniáque bona corripi. Ducimur atque auferimur omnes iis rebus, quibus cogitationes atque mentes nostras addicimus. Quo igitur nomine appellandi tot miseri terram nequicquam calcantes, sui usque adeò obliti, ut ne dignentur quidem, utcumque sæpiùs moniti, de fine suo cogitare, aut saltem animam suam pereuntibus vilissimis creaturis surripere? Scientes atque prudentes, immò contra omnem bene consulentium conatus in malam rem abeunt. Mirùm ni insuper illis perniciem machinentur.

[c] *Rationis*] Quæ plura multò ad felicitatem confert, quàm omnia quæ tantis laboribus eâ spretâ, plerique mortales aucupantur.

[d] *Seriem*] Non Ethnici hominis sententiam tantùm, sed supremi omnium rerum Arbitri Dei ter Optimi Maximi decreto, ordine quodam inter se continentur fata hominum: ut si quis ad optatum scopum velit pertingere, per media necesse habeat omninò transire; quibus spretis nequicquam Illius serò opem imploret. Iratos infestúsque est. Calamitatem irridet eorum, qui obseratis foribus insultant.

[e] *Styga*] Pro Inferis posuit eam paludem de quâ jam toties.

[f] *Vana*] Vana equidem illa Ethnicorum. Cæterùm Mors ipsa terribilis immortali animæ, cui dies dicitur eo modo, ut se ad incorruptum Justitiæ Divinæ tribunal, sine omni cunctatione sistat. Quicumque animum seriò adjecerit, ita sentiet.

Materiem [g] vatum, falsíque [h] piacula mundi?
Corpora (sive rogus flammâ, seu [i] tabe vetustas
Abstulerit, mala posse pati [k] non ulla putetis.
Morte [l] carent animæ: sempérque, priore relictâ
Sede, novis [m] domibus habitant [n] vivúntque receptæ.

INTERPRETATIO.

argumentum Poëtarum & piacula mundi decepti? Ne existimetis corpora posse pati ulla mala, seu pyra diripuerit igne, seu vetustas tabe. Animæ non moriuntur; & semper priore habitatione omissâ recipiuntur novis sedibus, & receptæ vitâ fruuntur.

NOTÆ.

[g] *Vatum*] Id est *Poëtarum, quibus quidlibet mentiri, concessum*: quanquam non omnia falsa dicere illos hic noster suprà admonuit: neque temerè.

[h] *Piacula*] Apud Manes expiari crimina in superis commissa credebant.

Quæ quis apud superos furto lætatus inani
Distulit in seram commissa piacula mortem. Virgil.

Atque, si hic locus esset, aut pateretur quorundam nebulonum superba opinio, de statu animæ post mortem paucula aliter proferre quàm illi somniarunt, scio equidem quòd res esset bonis gratissima. Verùm suo loco, cùmque tempus dabitur, ringentibus illis, rem totam probare, id fiet. Priùs, ineptum foret latratibus eorum sese objicere.

[i] *Tabo*] Paulatim enim dissolvuntur & quodammodo liquescunt inanimata corpora.

[k] *Non ulla*] Namque anima est quæ sensus & cognitionis est capax.

[l] *Carent*] Imò gravissimâ torquentur, quæ æternæ, Pythagorâ ipso confitente, suâ sacrâ aurâ, suâ luce, suâ vitâ Deo ter Optimo maximo, quod ad illas spectat destituuntur. Quemadmodum arbor quæ terræ succum non ampliùs digerit, mortua est, utcumque in eo natet; ita etiam Mentes hominum quantumvis in Dei Majestate perdurent morti terribili sunt obnoxiæ postquam Originem suam deseruerunt. Quæcumque suam non faciunt Substantiam Arboris vitæ, seu agni qui idem est; illæ in tenebris atque Dei irâ sine fine degent. Quam miseriam faxit Deus ut à nobis studeamus avertere, agnum, dum licet, castissimo Amore prosequendo.

[m] *Domibus*] Commigratio animarum de corpore in corpus, seu *μετεμψύχωσις*, quam ab Ægyptiis mutuatus erat Pythagoras, res est equidem omnino vana, quam neque testimonio idoneo, neque experientiâ, neque ratione quisquam possit comprobare. At enim non pauca bonæ frugis, inde petitâ occasione, expiscabitur, qui altiùs circa corporum resurrectionem meditatus fuerit, quomodo impleatur istud quod testatur Spiritus sanctus, nostra nos sequi opera. Namque pro certo transfigurati postquam corpus Ψυχικὸν exuerimus, Πνευματικὸν induerimus, utcumque ex eadem substantiâ, ita tamen diversum videbitur Animæ nostræ domicilium, ut jam quale esse possit vix aliter quàm suspicando pertingamus: ut mirum non sit grunnientibus in luto porcis hæc omnia aniles esse, quas spernant, fabulas. Siquidem tamen ex illis aliqui has legunt, Pythagoræ, hortor cogitent, quid sibi à dæmonibus metuendum qui sepulcra atque immundorum porcorum corpora amant obsidere.

[n] *Vivunt*] In corpore vivunt cogitationum seu idearum suarum per Dei Misericordiam vel Iram cum Angelis vel diabolis, quæcumque animæ ab his terris omnino semotæ, sublato ævo, æternitatem adipiscuntur; donec corporis olim sui substantia de novo per supremi numinis Potestatem, secundum id quod bene vel malè sese ipsæ, obsequendo, vel aspernando, finxerunt, restituatur. Unicuique per hanc vitam aditus ad æternam paratur in corpore quod aliud atque aliud pro ratione pristinæ virtutis aut dedecoris à Deo excitabitur. Ille nimirum cuique secundum ejus opera retribuet. Verùm & hæ sunt fabulæ, siquidem plurimis non placent, quoad luctuosâ suâ experientiâ comprobaverint.

Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli
[o] Panthoïdes Euphorbus eram : cui pectore quondam
Sedit in adverso gravis hasta [p] minoris Atridæ.
Cognovi clypeum lævæ gestamina nostræ
Nuper [q] Abantêis [r] templo Junonis in Argis.
Omnia mutantur : [s] nihil interit. errat, & illinc
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
[t] Spiritus : éque feris humana in corpora transit,
Inque feras noster : [u] nec tempore deperit ullo.
Utque novis fragilis signatur cera figuris,
Nec manet ut fuerat, nec formas servat easdem;
Sed tamen ipsa eadem est : animam [x] sic semper eandem
Esse, sed in varias doceo migrare figuras.
Ergo, ne pietas sit victa cupidine ventris,

INTERPRETATIO.

Ego ipse, nam recordor, eram Euphorbus Panthoïdes tempore belli Trojani, in cujus pectore adverso valida hasta minoris Atridæ olim infixa est. Agnovi nuper clypeum gestamen nostra sinistra Argis Abantais in fano Junonis. Cuncta mutantur : nihil perit. Anima vagatur, & illinc huc fertur, hinc illuc, & invadit qualibet membra; atque transit ex feris in corpora humana, & nostra in feras; neque unquam moritur. Atque ut cera mollis informatur novis figuris, neque perstat ut fuerat, neque retinet easdem species, verùm tamen ipsa est eadem, ita doceo animam esse semper eandem, sed transire in diversas figuras. Adeòque ne pietas sit superata desiderio alvi.

NOTÆ.

[o] *Panthoïdes*] Non sine causâ Lucianus hanc Pythagoræ Pyrrhi, Hermotimi, Euphorbi, Ætholidæ, aut quocumque nomine appellaveris, deridet transmigrationem: namque certè ea, gravissimo Philosopho propter ineptissimum mendacium præsertim, est maximè indigna.

[p] *Minoris*] *Menelai*, scilicet, cujus major frater fuit *Agamemnon*: atque ille Menelaus Euphorbum Iliad. 14. peremisse dicitur.

[q] *Abantêis*] Ab Abante rege, qui Argis clarissimâ Peloponnesi urbe imperavit. Populi insuper *Abantes* ab Herodoto Iones inter & Achivos memorantur.

[r] *Templo*] Stadia quindecim Mycenis distare hoc Junonis templum affirmat Pausanias in Corinthiacis; cujus inter alia donaria hunc etiam clypeum Argis celebratissimum, ut ex Hygini 273. fabulâ patet, nominatim recenset.

[s] *Nihil interit*] Verissimè istud: neque facilius est aliquid ad nihilum redigere quàm ex nihilo producere: ut manifestum est attendenti.

[t] *Spiritus*] Siquidem de universali aliquo loqueretur per omnia diffuso, sua huic sententiæ suo modo intelligenda, constaret veritas: resque magna est. Ast Animas maximè in se definitas ex corpore in corpus transmigrare, sibique massam adoptare figmentum purum est. Imò siquidem ex Vero ratiocinatus esset Pythagoras, omnibus omnino abstinendum, atque adeò hominibus moriendum perinde concludere debuisset.

[u] *Nec temp.*] Esto istud; namque certissimum est: cætera ne simul transeant.

[x] *Sic*] De Terrâ, aut communioribus elementis istud dici potest; fueritque comparatio elegans. Ad Spiritus seu Animas, quæ individuam suam formam habent, aut formæ sunt, si transferas, ridicula est. Nihil obstat quin huic aut illi Menti hoc aut illud corpus, brutum etiam agitandum tradatur: at corpus illud non fuerit Menti quod figura est ceræ, neque parem habuerit rationem. Cogita modò. Ipsæ Cogitationes aut Modi cogitandi Menti illud sunt quod figura est Ceræ.

Parcite (vaticinor) cognatas cæde nefandâ
Exturbare animas: nec sanguine sanguis alatur.
Et quoniam magno feror [y] æquore, plenáque ventis
Vela dedi; [z] nihil est toto quod perstet in orbe.
Cuncta fluunt: omnísque vagans formatur imago.
Ipsa quoque assiduo labuntur [a] tempora motu
Non secus ac flumen. neque enim consistere flumen,
Nec levis hora potest: sed ut unda impellitur undâ,
Urgetúrque prior venienti, urgétque priorem,
Tempora sic fugiunt pariter, paritérque sequuntur:
Et nova sunt semper. nam quod fuit ante, relictum est:
Fitque, quod haud fuerat: momentáque cuncta novantur.
Cernis & [b] emersas [c] in lucem tendere noctes:
Et [d] jubar hoc nitidum nigræ succedere nocti.
Nec color est idem cælo, cum lassa quiete
Cuncta jacent mediâ, cúmque albo [e] Lucifer exit
Clarus equo: rursúmque alius, cùm prævia luci
[f] Tradendum Phœbo [g] Palantias inficit orbem.

INTERPRETATIO.

nolite, prædico, ejicere animas cognatas nece horrendâ; neque sanguis nutriatur sanguine. Et quandoquidem feror vasto mari, atque pandi lintea plena ventis, nihil est in toto mundo quod permaneat. Omnia labuntur, atque omnis species errans fingitur. Ipsa etiam tempora fluunt motu continuo perinde ac flumen: neque enim flumen, nec levis hora potest stare; sed quemadmodum fluctus pulsatur fluctu, & prior premitur sequenti atque premit antecedentem, sic etiam tempora dilabuntur sic etiam sequuntur, & semper sunt nova. Nam quod fuit antea est omissum, & oritur quod non fuerat, & omnia momenta novantur. Vides etiam noctes eductas ferri in diem, & hanc puram lucem subesse caliginosæ nocti. Neque color est idem cælo, cùm omnia defessa strata sunt nocte mediâ, & cùm Lucifer splendidus prodit equo candido; rursúmque alius, cùm Palantias antecedens diem, colorat mundum committendum Soli.

NOTÆ.

[y] *Æquore*] Id est, *de maximis atque abditissimis Naturæ mysteriis sermo incidit.*

[z] *Nihil est*] Istud falsum primâ fronte visum, quod re accuratiùs pensiculatâ verissimum deprehensum est.

[a] *Tempora*] Nihil aliud sunt quàm Res ipsæ, aut earum inter se durandi spatium; cùmque jam de iis mentionem fecerit Poëta, hæc magis oratoriè, quàm solidè, ad adstruendam animarum transmigrationem, proferuntur: quanquam in se pulchra sunt.

[b] *Emersas*] Annon ista vox Noctem, quamlibet maximo conatu videtur denique ex Chao, aut æterno quodam barathro protrahere? Maxima est voluptas per hujuscemodi verba rerum granditatem experiri.

[c] *In lucem noctes*] Jucunditatem observa quàm parit vocum pugna. Quid mutari non possit, siquidem Noctes in diem abeunt? Sed hæc sunt Poëticè conficta, siquidem ex scopo spectes.

[d] *Jubar*] Splendorem intellige Solis.

[e] *Lucifer*] Stella est Veneris, quæ etiam *Phosphorus* dicitur, ideò albis equis vecta quòd Solis ortum præcedat. Cùm autem ejus occasum subsequitur *Hesperus* appellatur.

[f] *Tradendum*] Ut radiis suis illum collustret.

[g] *Palantias*] Aurora est Pallantis Gigantis filia.

Ipse [h] Dei clypeus, terrâ cum tollitur imâ,
Mane ruber: terrâque, rubet, cum conditur imâ:
Candidus in summo est. melior natura [i] quod illic
Ætheris est, terræque procul contagia vitat.
Nec par aut eadem nocturnæ forma [k] Dianæ
Esse potest unquam: sempérque hodierna sequente,
Si crescit, minor est; major, si [l] contrahit orbem.
Quid? non in species succedere quattuor annum
Aspicis ætatis peragentem imitamina nostræ?
Nam tener, & lactens, puerique simillimus ævo
Vere novo est. tunc herba nitens, & roboris expers
Turget, & insolida est; & spe delectat agrestem.
Omnia tum florent; florúmque coloribus almus
Ridet ager: neque adhuc virtus in frondibus ulla est.
Transit in Æstatem, post Ver, robustior [m] Annus:
Fitque valens juvenis. neque enim robustior ætas
Ulla, nec uberior: nec, quæ magis [n] æstuet, ulla est.
Excipit Autumnus, posito fervore juventæ
Maturus, mitísque inter juvenémque senémque;
Temperie medius, sparsis per tempora [o] canis.
Inde senilis Hyems tremulo venit horrida passu;
Aut spoliata suos, aut, quos habet, alba capillos.

INTERPRETATIO.

Ipse orbis Dei, cùm tollitur terrâ infimâ rubet manè, atque rubet cùm conditur terrâ infimâ. In excelso est albus; quia illic natura atheris est melior, & procul fugit commercia telluris. Neque figura Luna nocturna potest unquam esse eadem aut aqualis: & hodierna est semper minor sequenti si crescit, major si decrescit. Quid? annon vides annum prabentem imaginem nostra vita abire in quatuor formas? Nam Vere novo est mollis & lactens, atque simillimus atati pueri. Tunc herba splendens, & destituta viribus est tumida atque debilis, & spe recreat colonum. Tunc omnia florent, & dulcis campus ridet coloribus florum; neque adhuc ulla est potentia in foliis. Annus firmior concedit in Æstatem à Vere; atque fit fortis juvenis: neque enim ulla atas firmior, nec fertilior; neque ulla est que magis ferveat. Autumnus compositus emisso ardore juventutis, atque lenis inter juvenem & senem, medius temperie canis sparsis per tempora hunc sequitur. Tum Hyems senilis & aspera vel destituta suis comis, vel albas habens quas gerit, succedit gressu tremulo.

NOTÆ.

[h] *Dei clyp.*] *Solis orbis*, qui clypei instar videtur. Cæterùm hujusmodi diminutio non placet.

[i] *Quod*] Veram hujus rei caussam pete ex Physicis.

[k] *Diana*] *Luna*, quæ nunquam eodem permanet vultu, crescit semper aut decrescit.

[l] *Contrahit*] *Minuit*; quod ex opposito *crescit* intelligitur: non ut ineptè quispiam commentatus est.

[m] *Annus*] Pro anni parte, æstate scilicet: quomodo & loquutus Horatius.

[n] *Æstuet*] Ex diversis Cupiditatibus, itémque sanguinis calore & copiâ maximè fervent juvenes.

[o] *Canis*] Qui ad senectutem vergentes occupant: Hinc autem nostri homines plurimos loquendi modos derivaverunt, qui nives in caput, glaciem in sanguinem, atque alia ejus generis induxerunt.

Nostra quoque ipsorum semper, requiéque sine ullâ,
Corpora vertuntur: nec quod fuimúsve, sumúsve,
Cras erimus. fuit illa dies, qua semina tantum,
Spésque hominum primæ maternâ habitavimus [p] alvo.
Artifices Natura manus admovit: & angi
Corpora visceribus distentæ condita matris
Noluit; éque [q] domo vacuas emisit in auras.
Editus in lucem jacuit sine viribus infans:
Mox [r] quadrupes, ritúque tulit sua membra ferarum:
Paulatímque tremens, & nondum poplite firmo
Constitit, adjutis aliquo [s] conamine nervis.
Inde valens velóxque fuit: spatiúmque juventæ
Transit: &, emeritis medii quoque temporis annis,
Labitur occiduæ per iter [t] declive senectæ.
Subruit hæc ævi demolitúrque prioris
Robora: flétque [u] Milon senior, cùm spectat inanes
Illos, qui fuerant solidorum mole tororum
Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.
Flet quoque, ut in speculo rugas aspexit aniles,
[x] Tyndaris: & secum, cur sit bis rapta, requirit.

INTERPRETATIO.

Nostra etiam corpora ipsorum mutantur semper sine ullâ intermissione; neque erimus cras quod fuimus aut sumus, fuit illud tempus quo semina duntaxat aut spes prima hominum mansimus in utero materno. Natura adhibuit manus doctas; neque passa est corpora abdita in præcordiis matris torqueri; atque eduxit domo in spaciosum aërem. Infans eductus in lucem jacuit sine viribus; mox quadrupes, & promovit suos artus more brutorum; atque paulatim tremens & nondum certo poplite constitit, nervis sustentatis aliquo adminiculo. Postea fortis & celer fuit, & pervadit spatium juventutis; atque annis etiam medij temporis prætoritis, labitur per devexum callem caducæ senectutis. Hæc frangit atque evertit vires ætatis præcedentis: atque Milon senex lacrymatur, cum videt illos lacertos qui fuerant pares Herculeis soliditate firmorum tororum pendere exhaustos & flaccidos. Lacrymatur etiam Tyndaris, simul ac vidit rugas aniles in speculo; & secum perpendit, quamobrem sit bis rapta.

INTERPRETATIO.

[p] *Alvo*] Pro utero posuit, qui & *Loci matrix* verò ab imperitis dicitur, cùm potiùs fœminam fœtus g[r]atiâ comparatam significet, quo sensu Columella de gallinis; *Octies anno pullos educat, si est bona matrix.*

[q] *Domo*] *Utero*, scilicet.

[r] *Quadrupes*] *Reptans*: videtúrque allusum ad Sphingis ænigma,

Qui quadrupes fores, & bipes, & tripes unus & idem.

[s] *Conamine*] Serperastro putâ, aut ejusmodi adminiculo.

[t] *Declive*] Utpote quod in mortem ruit.

[u] *Milon*] Athleta fuit Crotoniata tantis viribus, ut nudæ dextræ uno ictu taurum interfecisse tradatur; humerísque per stadium sine fatigatione portasse. Dicitur insuper totum solus devorasse.

[x] *Tyndaris*] Helena Jovis, sed Tyndari credita & Ledæ filia, à Theseo novennis rapta, quæ à fratribus Dioscuris Castore & Polluce recuperata, tum Menelao in matrimonium data, mox à Paride rapta, belli atque excidij Trojani causa fuit.

Tempus edax rerum, túque invidiosa vetustas,
Omnia destruitis: vitiatáque dentibus ævi
Paulatim lentâ consumitis omnia morte.
Hæc quoque non perstant, quæ nos elementa vocamus.
Quásque vices peragant (animos adhibete), docebo.
Quattuor [y] æternus [z] genitalia corpora mundus
Continet. ex illis duo sunt onerosa, suóque
Pondere in inferius, tellus atque unda, feruntur:
Et totidem gravitate carent: [a] nullóque premente
Alta petunt, aër, atque aëre purior ignis.
Quæ quanquam spatio distant; tamen omnia fiunt
Ex ipsis; & in ipsa [b] cadunt. resolutáque tellus
In liquidas rorescit aquas: tenuatus in auras
Aëráque humor abit: demto quoque pondere rursus
In superos aët tenuissimus emicat ignes.
Inde retro redeunt: idémque retexitur ordo.
Ignis enim densum spissatus in aëra transit;
Hic in aquas: tellus glomeratâ cogitur undâ.
Nec [c] species sua cuique manet. terúmque novatrix
Ex aliis alias reparat Natura figuras.
Nec perit in tanto quicquam (mihi credite) mundo;
Sed variat, faciémque novat: nascíque vocatur,
Incipere esse aliud, quàm quod fuit antè; morique,
Desinere illud idem. cùm sint huc forsitan illa,

INTERPRETATIO.

Tempus edax rerum, tuque vetustas odiosa cuncta subvertitis, atque paulatim absumitis omnia lentâ morte vitiata dentibus ætatis. Hæc etiam quæ nos appellamus elementa non consistunt: atque attendite, dicam, quas vices subeant. Mundus æternus habet quatuor corpora genitalia. Ex illis duo sunt gravia; & terra & aqua tendunt deorsum suâ gravitate: atque totidem carent pondere; & aër & ignis purior aëre sursum feruntur nullo cogente. Quæ tametsi dissita sunt loco, tamen omnia generantur ex ipsis, atque in ipsa resolvuntur. Atque terra tenuata rorescit in aquas fluidas: aqua resoluta mutatur in ventos atque aërem: sublatâ etiam gravitate aër subtilissimus exsilit in ignes supremos. Inde retro feruntur; atque idem ordo retexitur. Namque ignis concretus concedit in spissum aerem; hic in aquas; terra concrescit ex aquâ coactâ. Neque forma sua perstat cuique; & natura novatrix restituit formas rerum alias ex aliis. Neque quicquam evanescit in tanto orbe, mihi fidem habete; sed diversè mutatur, & novat speciem: & incipere esse aliud quàm quod fuit priùs dicitur Nasci, atque cessare esse illud idem, Interire. Quanquam fortè illa sint translata huc,

NOTÆ.

[y] *Æternus*] Ex falsâ Aristotelis opinione.

[z] *Genitalia*] Elementa dicit, ex quibus omnia generantur: quanquam hodie non sine gravissimâ causâ de eorum numero inter Philosophos disputatur.

[a] *Nullóque pr.*] Scilicet. Multò aliter atque meliùs Cartesiana Philosophia docet.

[b] *Cadunt*] In elementa resolvuntur.

[c] *Species*] Per figuras, quæ mox sequuntur, quas suprà vagantes dixit imagines, ea species intelligitur.

Hæc

Hæc translata illuc; summâ tamen omnia constant.
Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim. [*]sic ad [d] ferrum venistis ab auro
Secula. sic toties versa es, Fortuna locorum.
Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum. vidi [e] factas ex æquore terras:
Et procul à pelago conchæ jacuère marinæ:
Et vetus inventa est in montibus anchora summis.
Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit: & eluvie mons est deductus in æquor:
Eque paludosâ siccis humus aret arenis:
Quæque sitim tulerant, [f] stagnata paludibus hument.
Hic fontes Natura novos emisit, at illic
Clausit: & antiquis [g] concussa tremoribus orbis
Flumina prosiliunt; aut excæcata residunt.
Sic ubi terreno [h] Lycus est epotus hiatu;
Exsistit [i] procul hinc, alióque renascitur ore.
Sic modò combibitur; tecto modò gurgite lapsus
Redditur Argolicis ingens [k] Erasinus in arvis.
Et [l] Mysum capitisque sui ripæque prioris
Pœnituisse ferunt, aliâ nunc ire, Caïcum.

INTERPRETATIO.

atque hac illuc, omnia tamen toto constant. Arbitratus equidem fuero nihil perstare diu sub eâdem formâ. Sic ab auro venistis ad ferrum, secula: sic toties mutata es, sors locorum. Ego vidi esse mare quod fuerat olim terra firmissima. Vidi terras natas ex mari: atque concha marina sparsa sunt longè à mari; & antiqua anchora reperta est in supremis montibus. Fluxus aquarum fecit vallem quod fuit planities; & mons est mutatus in planitiem diluvio: atque terra riget siccis glareis ex paludosâ; & qua loca passa erant sitim stagna facta paludibus sunt humida. Hic natura patefecit novos fontes, at illic repressit; & fluvij excitati antiquis terra motibus erumpunt, aut obturati residunt. Ita postquam Lycus est absorptus hiatu terreno, erumpit hinc procul, & exundat alio ore. Ita magnus Erasinus modò absorbetur; modò fluens operto gurgite renascitur in campis Argolicis. Dicunt etiam Mysum piguisse & scaturiginis sua & prioris ripa, nunc fluere Caïcum aliâ.

NOTÆ.

[d] *Ferrum*] *Ad ferream atatem*, de quâ libro primo.

[e] *Factas*] Plurimas insulas apud Historicos imò & alias terras inventas quæ suo tempore emerserunt. Quin & conchæ in altissimis montibus reperiuntur, unde ibi etiam aliquando mare fuisse colligitur.

[f] *Stagnata*] *Stagna facta.*

[g] *Concussa*] Hanc vocem ex Sixiano codice, quem citat clarissimus Heinsius non cunctanter arripui; siquidem, ut & ille testatur, vulgata lectio mendosa.

[h] *Lycus*] Plures eo nomine fuerunt fluvij; hic verò de eo agitur qui & *Marsias* à Livio dictus, Laodiceam Lydiæ urbem præterfluit.

[i] *Procul*] Post quinque stadia circiter. De quo fluvio Plinius & Seneca.

[k] *Erasinus*] Fluvius est Arcadiæ, qui à Stymphalide palude ortus, unde & *Stymphalus* dictus, postquam terras subiit, rursus in Argolico agro erumpit, atque *Erasinus* dicitur.

[l] *Mysum*] Mysiæ fluvius terrâ haustus, fontem, alveum, & nomen mutavit, nunc *Caïcus* dictus.

Nec non Sicanias volvens [m] Amenanus arenas
Nunc fluit; interdum suppressis fontibus arer.
Ante bibebatur; nunc quas contingere nolis
Fundit [n] Anigros aquas: postquam (nisi vatibus omnis
Eripienda fides) illic lavêre [o] bimembres
Vulnera, clavigeri quæ fecerat Herculis arcus.
Quid? non & Scythicis [p] Hypanis de montibus ortus,
Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris?
Fluctibus ambitæ fuerant [q] Antissa [r] Pharósque,
Et Phœnissa [s] Tyros: quarum nunc insula nulla est.
[t] Leucada continuam veteres habuêre coloni:
Nunc freta circuëunt. [u] Zancle quoque juncta fuisse
Dicitur Italiæ: donec confinia pontus
Abstulit; & mediâ tellurem [x] reppulit undâ.
Si quæras [y] Helicen & [z] Burin Achaïdas urbes;
Invenies sub aquis: & adhuc ostendere nautæ
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.

INTERPRETATIO.

Amenanus quoque trahens arenas Siculas nunc currit, nonnunquam est siccus fontibus retentis. Anigros antea potabatur; nunc emittit aquas, quas fugias tangere, ex quo (nisi omnis fides est tollenda Poëtis) bimembres illic laverunt plagas, quas arcus Herculis clavigeri inflixerat. Quid? autem Hypanis fluens ex montibus Scythicis qui erat dulcis, corrumpitur salibus amaris? Antissa & Pharus & Tyrus Phœnissa fuerant circumdata fluctibus, ex quibus nulla nunc est insula. Antiqui incolæ habuerunt Leucadem cohærentem, nunc maria circumfluunt. Zancle etiam dicitur fuisse connexa Italiæ, donec mare abripuit confinia, atque removit terram interjectâ aquâ. Si quæras Helicen & Burin oppida Achaica, reperies sub aquis; & nautæ solent adhuc monstrare urbes depressas cum muris submersis.

NOTÆ.

[m] *Amenanus*] Exiguus fluvius Siciliæ, ex Ætnâ monte per agrum Catanensem fluens.

[n] *Anigros*] Hic fluvius est Peloponnesi in Elide, de quo aliter quidem alij fabulantur, sed quæ referre non tanti duxeris.

[o] *Bimembres*] Centauros dicit ab Hercule vulneratos atque profligatos.

[p] *Hypanis*] Sarmatiæ est Europææ, qui in Borysthenem, deinde in Pontum Euxinum defluit: hodie *le Bog* dicitur.

[q] *Antissa*] Insula fuerat, quæ Lesbo, Ægæi maris insulæ, contra Troadem fuit adjecta.

[r] *Phares*] Hæc quoque olim insula Ægypto annexa fuit: ubi celeberrima illa turris plurimis tabulatis excelsa, eodem nomine, quam quidam Sostratus Gnydius pro navigantium salute extruxit.

[s] *Tyros*] Urbs fuit Phœniciæ opulentissima, quæ Alexandri magni tempore insula fuit, ut ex Curtio aliisque liquet. Hodie *Sur* aut *Sour* dicitur quanquam in ruinis jacet, nisi fortè is circiter supersunt domus.

[t] *Leucada*] Nunc insula est maris Ionij, quæ Gall. dicitur *de Sainte Maure*, Epiro ponte ligneo annexa.

[u] *Zancle*] Messana est, quæ *Messine* Gall. urbs Siciliæ, quam, simul & totam insulam Pontus ab Italiâ divisit.

[x] *Reppulit*] Uti quidem videtur oculis: cæterùm non repulsa insula, sed pars ea terræ ablata quæ Siciliam Italiæ committebat.

[y] *Helicen*] Oppidum Achaiæ in orâ sinus Corinthiaci, aquis propemodum absorptum.

[z] *Burin*] Buris seu Bura urbs fuit etiam Achaiæ, superiori proxima, terræ motu etiam in aquas demersa.

Est prope [a] Pitthêan tumulus Trœzena, sine ullis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus: nam (res horrenda relatu)
Vis fera [b] ventorum, cæcis inclusa cavernis,
Exspirare aliquà cupiens, luctatáque frustra
Liberiore frui cælo, cùm carcere rima
Nulla foret toto, nec pervia flatibus esset;
Extentam tumefecit humum: ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut derepta bicorni
[c] Terga capro. tumor ille loco permansit; & alti
Collis habet speciem: longóque induruit ævo.
Plurima cum subeant, audita aut cognita vobis,
Pauca super referam. quid? non & lympha figuras
Dátque capitque novas? medio tua, corniger [d] Ammon,
[e] Unda die gelida est: ortúque obitúque calescit.
Admotis [f] Athamanis accendere lignum
Narratur; [g] minimos cùm Luna recessit in orbes.

INTERPRETATIO.

Est collis excelsus sine ullis arboribus prope Troezenen Pitthean, olim area campi planissima, nunc collis: nam, res horrenda relatu, vis sæva ventorum repressa obscuris speluncis, nitens aliquà exspirare, atque luctata in cassum frui cœlo ampliore, cùm nullus esset hiatus in tota cavernâ, neque esset pervia flatibus, distendit terram tumefactam; sicut spiritus oris solet inflare vesicam, vel pellem detractam capro bicorni. Ille tumor permansit loco, & habet figuram excelsi tumuli; atque solidatus est longo tempore. Cùm plurima occurrant vobis audita aut cognita pauca insuper narrabo. Quid? Annon aqua dat atque accipit novas figuras? Tua aqua Ammon cornute, gelida est de die, accedente & recedente eo calescit. Athamanis aquis admotis dicitur accendere lignum, cum Luna abiit in minimos orbes.

NOTÆ.

[a] *Pitthean*] Pitthei Æthræ patris patria fuit Trœzen, urbs Peloponnesi in ora meridionali sinus Saronici.

[b] *Ventorum*] Atque ignis subterranei.

[c] *Terga*] Utres dicit, quibus vinum atque oleum continetur. Vel folles ludendi gratia inflatos. *Des outres, ou des Ballons.*

[d] *Ammon*] Jupiter Ammon si credis fabulæ *Cornutus* à Baccho filio cultus quod sitienti in Libyæ desertis aries quidam, quem ille Jovem est arbitratus, pedibus terram fodiens fontem monstravit: Cui templum ibidē erexit. Ammon dicitur ab Hebræo *Hammah* quod calere est: atque Sol intelligitur qui docente Macrobio idem est qui Jupiter, cui pro radiis cornua, quæ eodem nomine ab Hebræis efferuntur, ab imperitis attributa sunt. Quanquam ab Hamo vel Chamo Noë filio, quem pro Deo ejus posteri coluerint, Jovem Ammonem, vel Hammonem dictum volunt.

[e] *Unda*] De eo fonte Plin. lib. 2. cap. 103. Curtius lib. 4. Arrianus lib. 2. Lucret. lib. 6. Miraculi autem illius rationem reddent Physici, quam hîc prolixum esset inculcare.

[f] *Athamanis*] Fuerunt Athamanes populi Epiri, apud quos fons Dodonæus, qui accensas faces extingueret, extinctas accenderet. De eo Solinus, Plinius, Lucretius, alij.

[g] *Minimos*] Quando ad defectum accedit.

Flumen habent [h] Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera: quod tactis inducit marmora rebus.
[i] Crathis, & huic Sybaris noſtris conterminus arvis,
Electro ſimiles faciunt auróque capillos.
Quodque magis mirum, ſunt qui non corpora tantùm,
Verùm animos etiam valeant mutare, liquores.
Cui non audita eſt obſcœnæ [k] Salmacis undæ?
[l] Æthiopéſque lacus? quos ſi quis faucibus hauſit,
Aut furit; aut mirum patitur [m] gravitate ſoporem.
[n] Clitorio quicumque ſitim de fonte levarit,
Vina fugit; gaudétque meris abſtemius undis.
Seu vis eſt in aquâ calido contraria vino:
Sive, quod indigenæ memorant, [o] Amithaone natus;
[p] Prætidas attonitas poſtquam per carmen & herbas
Eripuit furiis; purgamina mentis in illas
Miſit aquas: odiúmque meri permanſit in undis.

INTERPRETATIO.

Cicones habent fluvium, qui potus reddit præcordia lapidea; qui inducit ſaxum rebus tactis. Crathis & Sybaris huic conterminus in noſtris campis, reddunt crines ſimiles Electro atque auro. Et quod magis ſtupendum, ſunt aquæ quæ poſſint vertere non tantùm corpora ſed etiam mentes. Cui non cognita Salmacis aqua turpis? & lacus Æthiopes? quos ſi quis duxit gutture, vel furit, vel patitur ſomnum ſtupendum gravitate. Quiſquis ſedaverit ſitim ex fonte Clitorio odit vinum, atque ſobrius amat puras lymphas; ſeu virtus eſt in aquâ contraria vino calido, ſive, quod indigenæ referunt, filius Amithaonis, poſtquam abſtulit furiis per carmen & gramina Prætidas deliras, abjecit in illas aquas medicamenta mentis: & odium vini permanſit in aquis.

NOTÆ.

h *Cicones*] Thraciæ eſſe populos jam ſæpe diximus. Fluminis autem de quo hîc agitur, nomen nuſpiam apparet, quod ſciam, niſi fortè Hebrus eſt. Sic de eo Plinius, *In Ciconum flumina & in Piceno lacu Velino lignum dejectum lapideo cortice obducitur.* Ipſe autem in agro quodam Miraballenſi, Pictavienſis Provinciæ, fui, ex quo pyra collecta in lapidem concreta, quæ cum multis aliis exquiſitis in videndo ſuo repoſitorio curiosè ſervabat, ringentibus licèt improbis calumniatoribus clariſſimus Dhuiſſæus, vir optimus, dum vixit mihi amicus. Immò ſegmentum oſtendit naturæ lapideæ in quod lignum vetuſtate quaſi conſumtum, ferrum rubigine corroſum, lapis emortuæ mollitiæ in unam ponderoſiſſimam atque duriſſimam maſſam coaluerant.

i *Crathis*] Hic & Sybaris fluvij ſunt Calabriæ in extremâ Italiâ ortum verſus.

k *Salmacis*] De eo Cariæ fonte ſuprà lib. 5. ℣. 285.

l *Æthiopes*] Solinus locum etiam in Æthiopiâ eſſe dicit, quo perfuſa corpora, velut oleo niteſcunt. Sunt autem Æthiopes Africæ populi vaſtiſſimam regionem cis & ultra Æquatorem extenſam, incolentes, qui ſe omnium hominum primos eſſe olim contenderunt.

m *Gravitate*] Veternum dicit.

n *Clitorio*] Pauſanias fluvium vocat *Clitorem*, juxta oppidum Clitorium, eſtque Arcadiæ in Peloponneſo non longè à ſinu Corinthiaco.

o *Amithaone*] Melampus eſt Medicus, qui Iphianaſſam, valetudini etiam reſtituris ſororibus Merâ Euryale atque Lyſippe, uxorem duxit.

p *Prætidas*] Filiæ fuerunt Prœti Argivorum regis, quæ, immiſsâ à Junone aut Venere veſaniâ ſeſe vaccas eſſe crediderunt.

Huic fluit effectu dispar [q] Lyncestius amnis,
Quem quicunque parùm moderato gutture traxit;
Haud aliter titubat, quàm si mera vina bibisset.
Est locus Arcadiæ ([r] Pheneon dixère priores)
Ambiguis suspectus aquis. quas nocte timeto:
Nocte nocent potæ. sine noxâ luce bibuntur.
Sic alias aliásque lacus & flumina vires
Concipiunt. tempúsque fuit, quo navit in undis,
Nunc sedet [s] Ortygie. timuit concursibus [t] Argo
Undarum sparsas [u] Symplegadas elisarum;
Quæ nunc immotæ perstant, ventísque resistunt.
Nec, quæ sulfureis ardet fornacibus, [x] Ætne
Ignea semper erit: neque enim fuit ignea semper.
Nam [y] sive est animal tellus, & vivit, habétque
Spiramenta locis flammam exhalantia multis;
Spirandi mutare vias, quotiésque movetur,
Has finire potest, illas aperire cavernas:
Sive leves imis venti cohibentur in antris;

INTERPRETATIO.

Fluvius Lyncestius labitur dissimilis effectu huic, quem quisquis hausit faucibus avidis, non secus vacillat, quàm si potasset vinum purum. Est locus Arcadia (veteres appellaverunt Pheneon) non tutus aquis ambiguis; quas nocte reformida, hausta de nocte obsunt. Securè potantur de die. Ita lacus & amnes habent alias atque alias virtutes. Tempus fuit, quo Ortygia fluitavit in undis, nunc stat. Argo reformidavit Symplegadas divisas concursibus undarum fractarum, qua nunc consistunt immota, & resistunt ventis. Neque Ætna, qua flagrat fornacibus sulfureis semper ardebit; neque verò fuit semper incensa. Nam seu terra est animal, & vivit, & habet astuaria exspirantia ignem multis locis, potest mutare vias exspirandi, & quoties movetur obstruere has speluncas, aperire illas: Seu subtiles venti coërcentur in infimis cavernis.

NOTÆ.

[q] *Lyncestius*] *Lyncestis aquâ in Macedoniâ vini modò temulentos facit.* Plin. lib. 2. cap. 103.

[r] *Pheneon*] In Arcadiâ, quæ Achaiæ regio est maximè à mari remota oppidum est eo nomine, è cujus paludibus Ladon profluere scripsit Plinius. Aquam autem de quâ hîc Ovidius videtur intelligere Pausanias Stygem vocari ait ab Arcadibus: quanquam de lucis atque noctis discrimine nihil meminit.

[s] *Ortygie*] Delos est, maris Ægæi, Cycladum insula clarissima, à coturnicum copiâ Græcè sic dicta, quæ olim fluitans aut mari obruta, Latonæ locum ad pariendum quærenti ut commodaret, repentè constitit.

[t] *Argo*] Nomen est navis quâ Argonautæ Colchos ad vellus aureum surripiendum profecti sunt.

[u] *Symplegadas*] Symplegades, quæ & Cyaneæ dicuntur, insulæ sunt contra Bosphorum Thracium, quæ, ut inquit Plinius, à Poëtis olim concurrisse finguntur, quoniam parvo discretæ intervallo, ex adverso intrantibus geminæ esse videntur, paululúmque deflexâ acie coëuntium speciem præbebant. Quâ ex fabulâ quantùm cæteris confidendum quivis nemine admonente intelligat.

[x] *Ætne*] Mons Siciliæ notissimus de quo jam toties, qui flammas eructat. *Le mont Gibel.*

[y] *Sive*] Confiteamur oportet nostram crassissimam ignorantiam, qui in dubia tam absurda incidamus, neque ea liceat satis expedire. Quanquam, utut & ab aliis sit istud seriò propositum, neque ineptè ventilatum, non ampliùs incertum quemquam retinere posse videtur.

Saxáque cum saxis, & habentem semina flammæ
[z] Materiem jactant, ea concipit ictibus ignem;
Antra relinquentur sedatis frigida ventis:
Sive [a] bituminex rapiunt incendia vires,
Luteáve exiguis arescunt sulfura fumis;
Nempe ubi terra cibos alimentáque pinguia flammæ
Non dabit, absumtis per longum viribus ævum,
[b] Naturæque suum nutrimen deerit edaci;
Non feret illa famem: desertáque deseret ignes.
Esse viros fama est in Hyperboreâ [c] Pallene:
Qui soleant levibus velari corpora plumis;
Cùm Tritoniacam novies subière paludem.
Haud equidem credo: sparsæ quoque membra veneno
Exercere artes [d] Scythides memorantur [e] easdem.
Si qua fides rebus tamen est addenda probatis,
Nonne vides, quæcunque mora fluidóve calore
Corpora tabuerint, in parva [f] animalia verti?
I quoque, delectos mactatos obrue [g] tauros;

INTERPRETATIO.

atque jactant silices cum silicibus & materiam continentem semina flammæ, ea rapit ignem conflictu; caverna destituentur frigida ventis compescitis: Sive vires bituminea concipiunt flammam, vel flava sulfura exsiccantur fumis exiguis; scilicet postquam terra non præbebit escam & fomenta pinguia igni, viribus exhaustis per longum tempus; atque suum alimentum destituet naturam voracem, illa non tolerabit famem, & destituta destituet ignes. Dicunt esse homines in Pallene hyperboreâ, qui soleant habere corpus tectum levibus plumis, postquam ingressi sint novies paludem Tritoniacam. Non equidem fidem adhibeo, cæterùm Schythides habentes artus delibutos medicamine dicuntur exercere easdem artes. Attamen si qua fides adhibenda rebus confirmatis, nonne cernis quæcumque corpora tabuerint tempore vel calore fluido mutari in exigua animalia? Ito etiam, defodito tauros delectos jugulatos

NOTÆ.

[z] *Materiem*] Sulphur scilicet & bitumen ex saxorum collisione excusso igne incendi possunt.

[a] *Bituminea*] Est bitumen limus, quidam piceæ & sulphureæ naturæ.

[b] *Naturaque*] Nempe bitumineæ & sulphureæ.

[c] *Pallene*] Est quidam mons Thraciæ, seu Macedoniæ: verùm de hac Hyperboreâ neque de Tritoniacâ palude alibi quicquam extat, quod sciam. Herodotus in Melpomene pennas has interpretatur Hyperboreorum nives; quas pinnarum similitudine illic assiduè cadere testatur Plinius. Namque Hyperborei quanquam alibi ab aliis in Scythiâ, Sarmatiâ Asiaticâ, Moscoviâ, &c. ad Septentrionem ab omnibus constituuntur, à quibus & ultra quos incipit flare Boreas.

[d] *Scythides*] Scythicæ mulieres, quæ se in aves mutare dicebantur: atque etiam hodie veneficæ insignes existimantur.

[e] *Easdem*] Ut sese in aves convertant.

[f] *Animalia*] Vermes *scilicet*, & ejus generis insecta. Quanquam hodieque eâ de re nonnulli, frustrà tamen, dubitant.

[g] *Tauros*] Idem testatur Plinius, simóque dicit obruenda viscera. Virgilius idem. Cæterùm haud equidem scio anne illi vera prædicent. Plurima intra naturæ vires continentur, quæ temerè respuere, ut solent nonnulli, quia non capiunt, maximæ mihi dementiæ esse videtur.

Cognita res usu: de putri viscere passim
Florilegæ nascuntur apes. quæ more parentum
Rura colunt: operíque favent; in [h] spémque laborant.
Pressus humo bellator equus [i] crabronis origo est.
Concava littoreo si demas brachia cancro,
Cætera supponas terræ; de parte sepulta
Scorpius exibit: [k] caudâque minabitur uncâ.
Quæque solent canis frondes intexere filis
Agrestes [l] tineæ (res observata colonis),
[m] Ferali mutant cùm papilione figuram,
[n] Semina limus habet virides generantia ranas:
Et generat [o] truncas pedibus. mox apta natando
Crura dat. utque eadem sint longis saltibus apta;
[p] Posterior partes superat mensura priores.
[q] Nec catulus partu, quem reddidit ursa recenti,
Sed malè viva caro est. lambendo mater in artus
Fingit: & in formam, quantam capit ipsa, reducit.
Nónne vides, quos cera tegit sexangula, fœtus
Melliferarum apium sine membris corpora nasci,

INTERPRETATIO.

(res est comperta experientiâ) apes florilegæ nascuntur passim de corruptis præcordiis, quæ colunt agros more parentum, atque urgent opus, & laborant in spem. Equus bellator terrâ obrutus est parens crabonis. Si tollas brachia curva cancro littoreo, submittas reliqua terræ, Scorpius prodibit ex parte defossâ, & minabitur caudâ recurvâ. Tineæ etiam agrestes, quæ solent involvere folia candidis filis (res observata ab agricolis) mutant formam cum papilione ferali. Cœnum habet semina generantia virides ranas, & gignit pedibus mutilas: mox præbet pedes idoneos natando: atque ut ii sint utiles ad longos saltus, mensura posterior superat partes priores. Neque est catulus, quem ursa emisit recenti partu, sed caro malè viva. Mater fingit in membra lambendo, atque reducit in formam qualem ipsa habet. Nonne cernis fœtus apium melliferarum, quos cera sexangula obvolvit exoriri corpora sine membris,

NOTÆ.

[h] *Spem*] Tum mellis, tum futuri examinis.

[i] *Crabronis*] Vespas atque crabrones ex equorũ cadavere nasci testatur etiam Varro.

[k] *Caudâ*] In quâ aculeum habet & venenum.

[l] *Tineæ*] Bene *agrestes* dixit; namque domesticæ vestes præsertim aut etiam alvum infestant, quanquam lumbrici magis appellantur posteriores vermiculi. Illas quod attinet passim conspiciuntur. quæ semen suum filis aranearum haud absimilibus involvunt, atque in foliis arborum ponunt unde innumeri suo tempore erumpunt vermes.

[m] *Ferali*] Papilio, inquit Plinius, lucernarum luminibus advolans, inter mala medicamenta numeratur. Cui contrarium jecur caprinum, sicut fel veneficiis ex mustelâ rusticâ factis.

[n] *Semina*] Quæ ova esse videntur conglobata, pisorum magnitudine.

[o] *Truncas*] Ita quidem videntur: cæterùm pedes simul cum iis natos, at contractos & quasi in cæteris partibus delitescentes crediderim.

[p] *Posterior*] Istud etiam in leporibus conspicitur.

[q] *Nec catulus*] Istud falsum.

Et serósque pedes, serásque assumere [r] pennas?
[s] Junonis volucrem, quæ caudâ sidera portat,
[t] Armigerúmque Jovis, [u] Cythereïadásque columbas,
Et genus omne avium, [x] mediis è partibus ovi
Ni sciret fieri, fieri quis posse putaret?
Sunt qui, cum clauso putrefacta est spina sepulchro,
Mutari credant humanas angue medullas.
Hæc tamen ex aliis ducunt primordia rebus:
Una est, quæ reparet, séque ipsa reseminet, ales.
Assyrii [y] Phœnica vocant. non fruge, neque herbis,
Sed thuris lacrymis, & succo vivit [z] amomi.
Hæc ubi [a] quinque suæ complevit secula vitæ,
Ilicis in ramis, tremulæve cacumine palmæ,
Unguibus & pando nidum sibi construit ore.
Quo simul ac [b] casias, & [c] nardi lenis aristas,
Quassáque cum fulvâ substravit [d] cinnama myrrhâ;
Se super imponit: finítque in odoribus ævum.
Inde ferunt, totidem qui vivere debeat annos,

INTERPRETATIO.

atque capere tardos pedes, & tardas alas? Quis, nisi sciret fieri, crederet avem Junonis, quæ fert stellas in caudâ, & armigerum Jovis, & Columbas Cithereïadas, & omne genus avium posse nasci ex mediis partibus ovi? Sunt qui arbitrentur medullas humanas verti in serpentem, cùm spina est putrefacta in clauso sepulcro. Hæc tamen sumunt initia ex aliis rebus; una est avis quæ se restituat, seque ipsa reseminet; Assyrij appellant Phœnicem. Non vescitur farre, neque graminibus, sed lacrymis thuris, & succo amomi. Postquam hæc implevit quinque secula suæ vitæ, struit sibi nidum unguibus & curvo rostro in ramis ilicis, vel in vertice palmæ tremulæ. Quo statim atque supposuit casias, & aristas suaveolentis nardi & cinnamoma fracta cum nigrâ myrrhâ, se super immittit, atque absolvit ætatem in odoribus. Inde dicunt parvum Phœnicem renasci de corpore patrio,

NOTÆ.

[r] *Pennas*] Apium pennæ seu alæ nullus nescit quales sint, ex quadam quasi telâ.

[s] *Junonis*] Pavonem dicit, cujus cauda, ex Argi oculis stellata; ut in superioribus vidimus.

[t] *Armigerum*] Aquilã dicit, de qua sæpius.

[u] *Cyther.*] Veneri quæ à Cytheris insula contra Cretam *Cytherea* dicitur, dicatæ columbæ; propter libidinem *scilicet*.

[x] *Mediis*] Ex ovi vitello foveri primò pulli germen oculorum testimonio constat.

[y] *Phœnica*] Poëtarum figmentum esse Phonicem nullus dubitaret, nisi ab Indis jactatam eam avem scripsisset Plinius, qui an fabulosa nescire se etiam profitetur.

[z] *Amomi*] Frutex est inter aromata laudatissimus, in Assyriâ, Armeniâ, Ponto atque Mediâ nascens: cujus à diversis diversæ exhibentur descriptiones: ut vix hodie tametsi fortè in Pharmacis prostet, notum esse crediderim.

[a] *Quinque*] Sexcentis sexaginta annis vivere scribit Plinius.

[b] *Casias*] Casia frutex est qui, docente Plinio, juxta Cinnami campos nascitur, in Arabiâ. Illi verò specie exteriori ita est similis, ut suo ævo esse qui pro cinnamomo venderent testetur Galenus: atque ejusdem quidem sed minoris esse virtutis asserit.

[c] *Nardi*] Frutex est etiam qui ex Assyriâ aut Indiâ affertur; cujus cacumen in aristas sparsum ad unguenta præsertim fuit olim pretiosissimum.

[d] *Cinnama*] *De la Canelle.*

Corpore

Corpore de patrio parvum Phœnica renasci.
Cùm dedit huic ætas vires; onerique ferendo est;
[Ponderibus nidi ramos levat arboris altæ:]
Fértque pius cunásque suas, patriúmque sepulchrum;
Pérque leves auras [c] Hyperionis urbe potitus,
Ante fores sacras Hyperionis æde reponit.
Si tamen est aliquid miræ novitatis in istis;
Alternare vices, & quæ modò fœmina tergo
Passa marem est, nunc esse marem miremur [f] hyænam.
[g] Id quoque, quod ventis animal nutritur & aurâ,
Protinus assimulat tactu quoscunque colores.
Victa racemifero [h] lyncas dedit India Baccho:
E quibus (ut memorant) quidquid vesica remisit,
Vertitur in lapides; & [i] congelat aëre tacto.
[k] Sic & coralium, quo primum contigit auras
Tempore, durescit: mollis fuit herba sub undis.
Deseret ante dies; & in alto [l] Phœbus anhelos
Æquore tinget equos; quam consequar omnia dictis
In species translata novas. sic tempore [m] verti

INTERPRETATIO.

qui debeat vivere totidem annos. Postquam ætas contulit huic vires, atq; par est ponderi portando, levat ramos excelsæ arboris onere nidi, atque pius portat sua incunabula & sepulcrum paternum, & cùm devenit in urbem Solis per levem aerem, deponit ante sacras valvas in templo Solis. Si tamen est aliquid stupenda novitatis in istis, miremur hyænam alternare vices, & quæ modò fœmina tulit marem tergo, nunc esse marem. Illud etiam animal quod alitur ventis & aëre statim imitatur tactu omnes colores. India subacta à Baccho racemifero obtulit lynces, ex quibus quicquid vesica emisit mutatur in saxa, & gelu concrescit aëre tacto. Ita etiam corallum riget, statim atque venit in aërem: fuit tenerum gramen sub aquis. Dies prius deficiat, & Sol mergat equos exhaustos in profundum mare, quàm attingam verbis omnia mutata in species novas. Ita videmus

NOTÆ.

[c] *Hyperionis*] Fuit Hyperion Cœli filius, Solis pater, qui sæpius pro ipso sumitur. Illius urbem quod attinet de quâ hic agitur Plinius prope Panchaïam, quæ Arabiæ pars est ad sinum cognominem esse scribit.

[f] *Hyænam*] Aliud figmentum quod tamen vulgi esse scripsit Plinius, cùm sine mare parere Hyænam dixit, jam diu confutavit Aristoteles. Animal autem illud ex genere est luporum, sed magis hirtum, jubámque habet toto tergo perpetuam. Flecti non potest, nisi circumactu totius corporis.

[g] *Id*] Chamæleontem dicit, qui colorem subinde mutat, eúmque quem proximè attingit reddit semper, rubro tamen atque candido excepto. In Indiâ nascitur, figurâ & magnitudine lacertæ, de quo mira Plinius, quæ Agellius exsibilavit: quem vide.

[h] *Lyncas*] Lynx animal est maculis distincta terga habens ut Pardus; quod in luporum genere esse scripsit Isidorus; falsum verò esse in Europam advectæ Lynces prodiderunt.

[i] *Congelat*] In gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes glaciari Lyncum humorem scripsit Plinius, aliíque: verùm figmenta esse hæc omnia comprobavit experientia. *Lyncurium* autem dicitur ab illis Lyncis urina in gemmam coacta.

[k] *Sic*] Maxima est differentia: verè namque in aquis molle coralium, extra durescit.

[l] *Phœbus*] *Sol antè occiderit.*

[m] *Verti*] *Mutari.*

Cernimus, atque illas assumere robora gentes;
Concidere has. sic magna fuit censúque virísque,
Pérque [n] decem potuit tantùm dare sanguinis annos,
Nunc humilis veteres tantummodò Troja ruinas,
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
[Clara fuit [o] Sparte: magnæ viguêre [p] Mycenæ:
Nec non [q] Cecropiæ; nec non [r] Amphionis arces.
Vile solum Sparte est: altæ cecidêre Mycenæ.
[s] Oedipodioniæ quid sunt nisi fabula Thebæ?
Quid [t] Pandioniæ restant nisi [u] nomen Athenæ?]
Nunc quoque [x] Dardaniam fama est consurgere Romam:
[y] Appenninigenæ quæ proxima Tibridis undis
Mole sub ingenti rerum fundamina ponit.
Hæc igitur formam crescendo mutat; & olim
Immensi caput orbis erit. sic dicere vates,
Faticinásque ferunt sortes: quantúmque [z] recordor,
Priamides [a] Helenus flenti, dubióque salutis,
Dixerat Æneæ, cùm res Trojana labaret.

INTERPRETATIO.

nationes mutari, atque illas confirmari tempore, has interire. Ita Troja fuit magna opibus & viris, & potuit prabere tantùm cruoris per decem annos; nunc protrita ostendit tantùm antiqua rudera, atque sepulcra pro opibus majorum. Sparta fuit inclyta: Magna Mycena floruerunt: itémque arces Cecropia, nec non Amphionis Sparta est contemnendus ager; excisa Mycena jacent. Theba Oedipodionia quid sunt nisi fabula? Quid sunt Athena Pandionia nisi nomen? Nunc etiam perhibent Romam Dardaniam extolli, qua proxima aquis Tibridis Apennigena jacit fundamenta rerum sub immenso pondere. Hac igitur mutat formam crescendo; atque aliquando erit domina immensi mundi. Ita aiunt augures & oracula faticina dicere; & quantū memini Helenus Priamides dixerat Ænea lacrymanti atque salutis ancipiti, cùm res Trojana caderet.

NOTÆ.

[n] ***Decem***] Decem annos durasse bellum Trojanum nullus nescit.

[o] ***Sparte***] Quæ celeberrima fuit Peloponnesi civitas, Lycurgi legibus optimè olim instituta.

[p] ***Mycena***] Alia urbs Peloponnesi Agamemnonis regia.

[q] ***Cecropia***] Athenas dicit à Cecrope ædificatore sic dictas: de quibus satius est tacere quàm pauca dicere.

[r] ***Amphionis***] Hunc jam suprà Thebarum amplificatorem vidimus, à quo & nomen habuerunt.

[s] ***Oedipodionia***] Ab Oedipo rege Thebæ etiam ita denominatæ.

[t] ***Pandionia***] Ubi etiam Pandion regnavit, *Athena*.

[u] ***Nomen***] Falsissimum verò est Pythagoræ tempore nihil nisi nomen fuisse Athenas, quæ tunc ut cùm maximè floruerunt. Quare adulterinos esse hos versus quinque parenthesi inclusos, non sine causâ censuit clariss. Heinsius.

[x] ***Dardaniam***] A Trojanis ædificatoribus, qui à Dardano, Trojano rege sic dicti, illud nomen consequuta est Roma. Suprà autem vidimus Ænean cum suo Iulo Trojanos, Romanæ gentis conditores.

[y] ***Apenninig.***] Ex Apennino monte in urbem decurrere Tybrim notum est omnibus.

[z] ***Recordor***] Facilè verò est eo modo vates esse, aut eos inducere ex præteritis. Appositè autem à Poëta Pythagoræ, qui se temporibus Trojanis Euphorbum fuisse prædicabat, hujusce prædictionis fictio attributa.

[a] ***Helenus***] Priami fuit filius vates insignis, ut ex carmine etiam Virgiliano constat.

[b] Nate Dea, si nota satis præsagia nostræ
Mentis habes; non tota cadet te sospite Troja.
[c] Flamma tibi ferrúmque dabunt iter. ibis; & unà
[d] Pergama rapta feres: donec Trojæque tibíque
Externum patrio contingat amicius arvum.
Urbem & jam cerno Phrygios [e] debere nepotes;
Quanta nec est, nec erit, nec visa prioribus annis.
Hanc [f] alij proceres per sæcula [g] longa potentem,
Sed dominam rerum de sanguine [h] natus Iüli
Efficiet. quo, cum tellus erit [i] usa, fruentur
Æthereæ sedes: cælúmque erit exitus illi.
Hæc Helenum cecinisse [k] Penatigero Æneæ,
Mente memor refero: [l] cognatáque mœnia lætor
Crescere; & utiliter [m] Phrygibus [n] vicisse Pelasgos.
Ne tamen oblitis ad metam tendere longè
[o] Exspatiemur equis; cælum, & quodcumque sub illo est,

INTERPRETATIO.

Fili Dea, Siquidem satis intelligis auguria nostra mentis, Troja non tota jacebit te incolumi: Ignis & ferrum tibi prabebunt viam: Ibis; & feres simul Ilium ablatum, donec ager externus amicior patrio tibi & Troia obvenias. Video & nunc posteros Phrygiorum debere Urbem, quanta nec est, nec erit, nec visa ave anteacto. Alij optimates reddent hanc validam per longa sacula; sed filius de sanguine Iüli faciet *dominam orbis terrarum: quo cùm Terra usa fuerit, arces cælestes gaudebunt, & cælum erit illi finis. Memor recordor Helenum pradixisse hac Ænea Penatigero; atque gaudeo muros affines augeri, atque Graecos vicisse in commodum Trojanorum. Ne tamen excurramus equis immemoribus festinandi ad metam, Cælum & quicquid sub illo est,*

NOTÆ.

[b] *Nate*] Veneris filium fuisse Ænean tædet toties repetere.

[c] *Flamma*] Utinam verò omnes, Christiani saltem, Deum ex suorum ærumnis quantumvis urgentibus, sibi illísque Gloriam parare, satis adverterent.

[d] *Pergama*] Arces fuerunt Trojanæ, quas restitutum iri per Ænean prædicit Helenus.

[e] *Debere*] Ex fatorum ordine scilicet.

[f] *Alij*] Reges videlicet, Consules, aliíque togâ & sago clari, per quos ante Cæsares Res Romana crevit.

[g] *Longa*] Septingentos annos.

[h] *Natus*] Octavius est Augustus Iülij Cæsaris adoptione filius, qui, docente Suetonio, maternum genus ad Ascanium seu Iülum Æneæ filium referebat; in cujus gratiam hæc omnia à Poëta referuntur.

[i] *Usa*] Vide quàm apposité voces deligat Naso; ut peculiari quodam Deorum favore terris ad tempus concessum Augustum innuat, quo ipsi denique *fruantur*.

[k] *Penatigero*] Qui Deos Penates secum cum patre Trojâ abstulit.

[l] *Cognatáque*] Euphorbum enim Trojanum fuisse etiam Pythagoram suprà vidimus.

[m] *Phrygibus*] *Trojanis*, qui in Phrygiâ olim, nunc in Italiâ Imperium obtinent.

[n] *Vicisse*] Hoc dicit quia ex eo quod Græci Trojanum imperium everterint, multò majus Æneadæ in Italiâ posuerint. Buius verò maximè istud perpendendum, atque in maximis suis periculis cogitandum, ne ab hostibus victi animo despondeant. Mala omnia præter spem ex votis atque labore suo illis persæpè eveniunt: at bona opera æternæ virtutis semina esse scite debent, ex quibus utcumque terrâ obrutis fructus mitissimos, benedicente Deo, cum lætitiâ capient.

[o] *Exspatiemur*] Id est, *A scopo alirna preferamus*. Omnia in fluxu esse concludit, atque adeò à carnibus abstinendum. Quæ Pythagoræ ratio si valeret, omnibus omnino cibo omni carendum esse sequeretur. Quanquam verò ex vanitate quam peccatum invexit carnium esum dimanasse credam, qui restitutis rebus, nullius erit, minimè dubitandum quin moderatus earum usus cum precibus & sanctitatis studio fit nobis concessus.

Immutat formas, tellúsque, & quidquid in illa est.
Nos quoque pars mundi (quoniam non corpora solùm,
Verùm etiam [p] volucres animæ sumus, inque ferinas
Possumus ire [q] domos, pecudúmque in pectora condi);
Corpora, quæ possint animas habuisse parentum,
Aut fratrum, aut aliquo junctorum fœdere nobis,
Aut hominum certè, tuta esse & honesta sinamus:
Neve Thyestêis cumulemur viscera mensis.
[s] Quàm malè consuescit, quàm se parat ille cruori
Impius humano; vituli qui guttura cultro
Rumpit; & immotas præbet mugitibus aures!
Aut qui vagitus similes puerilibus hœdum
Edentem jugulare potest; aut alite vesci,
Cui dedit ipse cibos! quantum est, quod desit in istis
Ad [t] plenum facinus! quò transitus [u] inde paratur.
[x] Bos aret; aut mortem senioribus imputet annis:
Horriferum contra Borean ovis [y] arma ministret.
Ubera dent saturæ manibus pressanda capellæ.
Retia cum pedicis, laqueósque, artésque dolosas.
Tollite; nec volucrem viscatâ fallite virgâ:
Nec formidatis cervos eludite [z] pinnis:

INTERPRETATIO.

sorra, & quicquid in eâ est immusat formas. Nos etiam pars mundi (quandoquidem non sumus tantùm corpora, verùm etiam Animæ leves, atque possimus transmitti in sedes ferinas & abdi in pectora brutorum) patiamur esse secura atque decora corpora, quæ possint habuisse animas parentum, aut fratrum, aut conjunctorum nobis aliquo fœdere, aut certè hominum: neve repleamus præcordia epulis Thyesteis. Quàm pravè consuescit, quàm se ille impius parat sanguini humano, qui aperit fauces vituli cultro, atque habet aures tranquillas ad mugitus! Quantùm est quod absit ad integrum scelus, quò inde paratur transitus, in istis, vel qui potest jugulare hœdum tollentem vagitus pares puerilibus; vel vivere avibus quibus ipse præbuit escam. Taurus vertat terram, aut adscribat mortem ætati provectæ: Ovis præbeat arma adversus sævos Aquilones: Capræ plenæ exhibeant ubera siccanda manibus. Abjicite plagas cum pedicis, & laqueos, & artes insidiosas: neque decipite avem calamo visco illito: neque fallite cervos pennis formidatis:

NOTÆ.

[p] *Volucros*] Id est *Natura subtilissima atque velocissima.* Poëtæ verò materiæ expertis animæ non satis perspecta videtur fuisse natura.

[q] *Domos*] Ferarum dicit corpora.

[r] *Thyestêis*] *Illis similibus quas Atreo fratri Thyestes apposuit*, qui filios decoctos ita illi epulandos obtulit, ut sanguinem quoque poculis immiscuerit.

[s] *Quam malè*] Hic verò fuit scopus Philosophi, gentem impiam à cæde retrahere.

[t] *Pleuum*] Quando à brutis ad homines cædes transfertur.

[u] *Inde*] *A brutorum cæde.*

[x] *Bos aros*] Hoc est, *Ad laborem cogere bovem equidem liceat: caterùm nullo alio malo prematur.*

[y] *Arma*] Lanam scilicet & vestes.

[z] *Pinnis*] Pro sagittis positas scripsit Commentator; verùm falsus est. Pennas ipsas intelligit Poëta, quibus plerumque puniceis aut versicoloribus, ustulatis etiam, funiculo intertextis, feras, visu aut odore territas in plagas impellere soliti erant. Quod pinnatum instrumentum *formidinem* vocitabant.

Nec celate cibis uncos fallacibus hamos.
Perdite, siqua nocent. verùm hæc quoque perdite tantùm.
Ora [a] vacent epulis: alimentáque [b] congrua carpant.
Talibus atque aliis instructo pectore dictis
In patriam remeasse ferunt; ultróque petitum
Accepisse Numam populi Latialis [c] habenas.
Conjuge qui felix [d] Nymphâ, ducibúsque [e] Camœnis,
Sacrificos docuit ritus; gentémque feroci
Assuetam bello pacis [f] traduxit ad artes.
Quem, postquam senior [g] regnúmque ævúmque peregit,
Exstinctum Latiæque nurus, populúsque, Patrésque,
Deflevêre Numam. nam conjux urbe relictâ
Vallis [h] Aricinæ densis latet abdita silvis:

INTERPRETATIO.

nec tegite curvos hamos escis dolosis. Perimite, si quæ officiunt: verùm perimite tantùm hæc quoque. Ora abstineant dapibus, & sumant cibos idoneos. Vulgò aiunt Numam rediisse in patriam animo exculto talibus atque aliis dictis; atque sponte arcessitum suscepisse administrationem Reipublicæ Romanæ; Qui beatus Nympha uxore, & Musis ducibus docuit ritus sacrificos, & addixit artibus pacis nationem assuetam sævo bello. Quem Numam, postquam senior peregit regnum & annos, & fœmina Romana, & populus, & patres luxerunt mortuum: uxor enim, Urbe desertâ, latet abscondita in opacis silvis vallis Aricinæ:.

NOTÆ.

[a] *Vacent*] Ne ab illis, ad alias, cædes grassetur.

[b] *Congrua*]. Quæ sine cæde, mitia ut homines decet, comparari queunt.

[c] *Habenas*] *Illum Curibus Sabinis agentem ultro petivêre, ob inclytam viri religionem.* Verba sunt Flori; quæ facem ita præferre videntur plurimis Christianis, ut mirum sit quòd illos omni scelerum genere, quandoque perditos sequi non pudeat.

[d] *Nymphâ*] Egeriâ, scilicet, quacum congressus habere Numa fingebat, ut omnia quasi monitu illius deæ magis barbari acciperent. Ille autem regibus exemplo esse potest, qui nunquam sibi atque populis meliùs possunt consulere, quàm cùm, non Egeriam nympham, sed ipsam Dei Sapientiam seorsum ab omnibus consulunt.

[e] *Camœnis*] *Musis*; quibus, ut Livius narrat, lucum, quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aquâ, consecravit; quod Dearum sibi consilia cum conjuge suâ Egeriâ essent.

[f] *Traduxit*] Religione, quæ lumen divinum in Terras derivat, atque industriâ quæ hominem Deo similem facit, Orando atque Laborando prosperè omnia cedunt. Ast hodie inertiæ atque superbiæ, quæ Impietatis fons est, ita videtur traditus mundus, si quosdam excipias, ut vix diutius senium tolerare posse videatur, nisi resipiscant.

[g] *Regnum*] Quadraginta annos postquam regnasset, obiit.

[h] *Aricina*] Hæc fuit vallis, unà cum Ariciâ urbe antiquâ, tribus circiter leucis Laurento dissita ad Septemtrionem, quinque Româ in ortum. Circa illam nemus ingens fuit Dianæ vel Egeriæ dictum, ubi hodie oppidum *Nemo*; itemque lacus, qui in agrum fœcundissimum mutatus..

[i] Sacráque [k] Orestéæ gemitu questúque Dianæ
Impedit. ah quoties Nymphæ nemorísque lacúsque,
Ne [l] faceret, monuêre; & consolantia verba
Dixêre! ah quoties flenti [m] Theseïus heros,
Siste modum, dixit! neque enim fortuna querenda
Sola tua est, [n] similes aliorum respice casus:
Mitius ista feres. utinámque exempla dolentem,
Non mea te possent relevare! sed & mea possunt.
Fando aliquem Hippolytum vestras (puto) contigit aures,
[o] Credulitate patris, sceleratæ fraude novercæ
Occubuisse neci. mirabere, vixque probabo:
Sed tamen ille ego sum. me [p] Pasiphaeïa quondam
Tentatum frustra, patrium temerasse cubile

INTERPRETATIO.

atque obstat sacris Diana Oresteæ fletibus & querimoniis. Ah quoties nymphæ silvæ & lacus hortata sunt ne faceret, & verbis consolata sunt! Ah quoties heros Theseius admonuit lacrymantem ut modum faceret; neque enim, aïebat, sors tua sola est dolenda: vide damna aliorum non minora: tolerabis ista leniùs: Atque utinam exempla non mea possent tibi solatio esse, verùm mea etiam possunt. Credo, dum narratur, audivistu quemdam Hippolitum leto datum credulitate patris, dolo nefariæ novercæ. Mirabere, vixque probabo; sed tamen ille ego sum. Pasiphaeïa olim detulit me in cassum impulsum violasse lectum paternum;

NOTÆ.

[i] *Sacra*] Ea in Tauricâ Chersoneso sanguine exterorum quotquot illuc appellebant absolvebantur: verùm tanta apud Aricinos non fuerunt immanitate, ut in superioribus vidimus. *Hic nemorensis regis* titulo fugitivus aliquis servus tamdiu sacerdotio fungebatur, donec ab alio provocatus ab eodem occideretur.

[k] *Orestea*] Eo nomine appellatur Diana quòd ab Oreste Agamemnonis filio Ariciam, ut placet quibusdam, ejus simulacrum translatum fuerit. Namque ille cum ex maternâ cæde esset furiis agitatus, atque expiandi sceleris causâ, jussus esset inter cætera Dianæ simulacrum ex Chersoneso efferre, illuc cum Pylade amico profectus, atque à sorore Iphigenia Sacerdote agnitus, tantùm non immolatus clàm cum eâ, sublato simulacro, se recepit. Quidam Mycenas, alij Athenas transportatum illud volunt. Fabulæ; quas ad intelligendos bonos auctores, non ulterius opus est exquirere.

[l] *Faceret*] *Effusè in fletus se daret.*

[m] *Theseius*] Hippolytus Thesei filius, quem in superioribus novercæ insidiis, à Phocis territis equis, discerptum vidimus. Indicis autem beneficio facillimum est singula inde repetere; frustráque circa eadem oleum atque operam absumeremus. Tempus omnium Res est preciosissima: neque & Nos in illo esse minùs providos admonere piget, ut sui maximam habere rationem condiscant, suáque omnia expeditè & per paucissima exequi.

[n] *Similes*] Apud ineptissimos & malè sanos valere potest ea ratio in ærumnis suis, quòd plurimos habeant socios: Cordatis viris cumulus est doloris. Atque adeò ægrè crediderim Poëtam in eum errorem incidisse, ut Nympham ex aliorum malis solatium sibi quærere voluerit. Huc tantùm spectat ejus oratio, ut æstimaris illis aut etiam majoribus quibus cæteri vexati sunt, qui tamen æquo animo ea toleraverunt, Nympha pari animi fortitudine sua, minora fortè superaret.

[o] *Credulitate*] Qui facilè nimis Phædræ uxori de stupro ab Hippolito oblato querenti auscultavit; siquidem ipsa ad nefas adolescentem frustra perducere conata esset; ut mox patebit.

[p] *Pasiphaeïa*] Phædra, Pasiphaës & Minoïs Cretensium regis filia, uxor Thesei, Hippolyti noverca.

[q] [Quod voluit, finxit voluisse: & crimine verso,]
[r] (Indiciine metu magis, [s] offensâne repulsæ),
[t] Arguit. immeritúmque pater projecit ab urbe;
Hostilíque caput prece detestatur euntis.
[u] Pitthêan profugo curru Trœzêna petebam;
Jámque Corinthiaci carpebam littora ponti;
Cùm mare surrexit: cumulúsque immanis aquarum
In montis speciem curvari, & crescere visus;
Et dare mugitus; summóque cacumine findi.
Corniger hinc [x] taurus ruptis expellitur undis:
Pectoribúsque tenus molles erectus in auras,
Naribus & patulo partem maris evomit ore.
Corda pavent comitum. mihi mens interrita mansit,
Exsiliis contenta suis. cum colla feroces
Ad freta convertunt, arrectísque auribus horrent
Quadrupedes; monstríque metu turbantur; & altis
Præcipitant currum scopulis. ego ducere vanâ
Fræna manu, spumis albentibus oblita, luctor:
Et retro lentas tendo resupinus habenas.
Nec vires tamen has rabies superasset equorum;
Nî rota, perpetuum qua circum vertitur axem,
Stipitis occursu fracta ac disjecta fuisset.
Excutior curru: lorísque tenentibus artus
Viscera viva trahi, nervos in stirpe teneri,

INTERPRETATIO.

& crimine converse, timorene criminatlonis, an dolore repulsa, simulavit me cupivisse quod optavit: atque geniter expulit urbe immeritum. & devovit prece infensâ caput proficiscentis. Ibam Trœzenen Pitthaan curru exule; atque jam tenebam littora maris Corinthiaci, cùm mare intumuit, & horrendus cumulus aquarum visus sinuari in modum collis, atque augeri; & boare, nec non dividi supremo fastigio. Hinc vitulus marinus cornutus prorumpit fractis fluctibus, atque sublatus in tenuem aërem pectore tenus emittit partem aquoris naribus & ore aperto. Corda comitum tremunt: animus mihi permansit impavidus contentus suis exsiliis: cùm equi frementes torquent colla versus mare, & expavescunt auribus arrectis: turbantúrque formidine monstri, atque pracipitem trahunt currum per sublimes scopulos. Ego contendo flectere, manu inutili frana obducta spumis candidis; & resupinus retro traho lora flexilia. Neque tamen furor equorum vicisset has vires, nisi rota fracta atque excussu fuisset objectu trunci, quâ volvitur circum axem continuum. Dejicior curru; atque habenis implicantibus membra, cerneres pracordia viva rapi, nervos retineri stipitibus.

NOTÆ.

[q] *Quod voluit*] Ut Hippolytus patrium cubile temeraret.

[r] *Indicij*] Ne Hippolytus prior novercæ crimen patri proderet.

[s] *Offensâne*] Dolens Phædra, quòd scelus pariter atque amorem suum privignus contemsisset.

[t] *Arguit*] Apud patrem accusavit quasi sese de stupro interpellasset.

[u] *Pitthêan*] Pittheum Pelopis filium, Æthræ, Thesei matris, patrem, jam suprà in hâc Peloponnesi urbe regnasse vidimus: apud quem educatus Hippolytus.

[x] *Taurus*] Phocan dicit seu vitulũ marinum.

Membra [y] rapi partim, partim [z] reprehensa relinqui,
Ossa gravem dare fracta sonum, fessámque videres
Exhalari animam; nullásque in corpore partes,
Noscere quas posses: unumque erat omnia vulnus.
Num potes, aut audes cladi componere nostræ,
Nympha, tuam? vidi quoque luce carentia [a] regna:
Et lacerum fovi [b] Phlegethontide corpus in undâ.
Nec, nisi [c] Apollineæ valido medicamine prolis,
Reddita vita foret. quam postquam fortibus herbis
Atque ope [d] Pæoniâ, [e] Dite indignante, recepi;
Tum mihi, ne [f] præsens augerem muneris hujus
Invidiam, densas objecit [g] Cynthia nubes:
Utque forem tutus; possémque impunè videri;
Addidit [h] ætatem: nec cognoscenda reliquit
Ora mihi. Creténque diu dubitavit habendam
Traderet, an Delon. Delo Cretâque relictis
Hic posuit: noménque simul, quod possit equorum
[i] Admonuisse, jubet deponere: Quique fuisti
Hippolytus, dixit, nunc idem [k] Virbius esto.

INTERPRETATIO.

artus partim rapi, partim retracta omitti, ossa quassata reddere gravem sonum, atque animam lassam exspirari; neque ullas partes in corpore quas posses cognoscere; atque omnia erant unum vulnus. Anne potes vel audes conferre tuos casus cum nostris ô Nympha. Aspexi etiam regna carentia luce, & lavi corpus mutilum in aquâ Phlegetontide: Neque vita esset reddita nisi potenti medicamento filii Apollinis. Cui vitæ postquam restitutus fui efficacibus graminibus, atque auxilio Paonio, Plutone invito, tum Cynthia velavit opacis nubibus ne præsens augerem invidiam hujus doni; & ut essem securus, & possem tutò conspici; adjecit annos, neque reliquit mihi vultus agnoscendos. Atque incerta fuit diu praberetne, Cretam colendam an Delon. Delo & Cretâ omissis hic sedem dedit, & jussit simul abjicere nomen quod possit in memoriam revocare equos: quique fuisti Hippolytus, ait, nunc idem esto Virbius.

NOTÆ.

[y] *Rapi*] Equorum impetu.

[z] *Reprensa*] Retenta à radicibus & stirpibus arborum.

[a] *Regna*] Plutonis scilicet.

[b] *Phleget.*] Phlegethontis fluvij, qui ex infernis est unus, undis tumens igneis, fluctúsque volvens flammeos.

[c] *Apollineæ*] *Æsculapij Apollinis filij.*

[d] *Pæonia*] *Medicâ.* Fuit enim Pæon medicus peritissimus, qui Plutonem gravissimè ab Hercule vulneratum curasse dicitur. Iliad. 5. Ab illo medicæ herbæ communiter *Pæonia* Virgilio, itémque illa quæ in specie *Pæonia* dicitur ab omnibus medicis.

[e] *Dite*] *Plutone*, divitiarum Deo, qui ægrè vitæ restitui homines sibi subditos videt. Ex eo autem orta fabula quòd contra spem omnium miserè discerptus Hippolytus convaluerit.

[f] *Præsens*] Apud Athenienses, aut apud Inferos.

[g] *Cynthia*] Diana, in Cyntho Deli monte nata, cujus favore Hippolytus venator fruebatur.

[h] *Ætatem*] Ut natu major cùm videretur minùs cognosceretur.

[i] *Admonuisse*] Videtur sentire Poëta inde appellatum Hippolytum, quòd ab equis solutus aut discerptus esset. ἵππος enim *equus* est, λύω *Solvo.*

[k] *Virbius.*] Quasi *Vir bis*: quanquam alii *Virum bonum*, alij Deum qui *viribus* præsit, interpretantur.

Hoc

Hoc [l] nemus inde colo. de Dîsque minoribus unus
Numine sub dominæ lateo: atque [m] accenseor illi.
Non tamen Egeriæ luctus aliena levare
Damna valent: montísque jacens radicibus imis
Liquitur in lacrymas: donec pietate dolentis
Mota [n] soror Phœbi gelidum de corpore fontem
Fecit; & æternas artus tenuavit in undas.
At Nymphas tetigit nova res: & [o] Amazone natus
Haud aliter stupuit, quàm cùm [p] Tyrrhenus arator
[q] Fatalem glebam mediis aspexit in arvis,
Sponte suâ primum, nullóque agitante, moveri:
Sumere mox hominis, terræque amittere formam;
Oráque venturis aperire recentia fatis.
Indigenæ dixêre Tagen: qui primus Etruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros.
Utve [r] Palatinis hærentem collibus olim,
Cum subitò vidit frondescere Romulus [s] hastam;
Quæ radice novâ, non ferro stabat adacto:
Et jam non telum, sed lenti viminis arbor,
Non exspectatas dabat admirantibus umbras.

INTERPRETATIO.

Inde frequento hanc silvam; & unus ex Diis minoribus lateo sub numine domina, atque illi adscribor. Attamen clades aliena non possunt levire mærorem Egeria: & prostrata ad radices ultimas collis abit in fletus, donec soror Apollinis tacta pietate mærentis fecit fontem frigidum de ejus corpore; atque duxit membra in aquas æternas. At res nova movit Nymphas, & filius Amazonis non aliter stupuit quàm cùm agricola Tyrrhenus vidit glebam fatalem in mediis agris. Primò ultro agitari nullo pulsante; deinde induere formam viri, & exuere terra; atque aperire os recens fatis venturis. Indigena vocaverunt Tagen, qui primus instituit nationem Tyrrhenam declarare sortes venturas. Vel ut Romulus cùm advertit olim jaculum impactum monti Palatino repente frondere, quod stabat novâ radice, non ferro immisso; & jam non jaculum sed arbor flexilis virgulti præbebat umbras non exspectatas stupentibus.

NOTÆ.

[l] *Nemus*] *Aricinum* scilicet, de quo suprà; quò allegatum deceptorem quendam volunt à Dianæ Sacerdotibus, Hippolyti nomine, ut loco famam atque adeò sibi lucrum majus aucuparentur.

[m] *Accenseor*] Ut Veneri Adonis, Minervæ Erichthonius, Matri Deûm Attys.

[n] *Soror*] *Diana.*

[o] *Amazone*] Hippolytus est Hippolytes Amazonis atque Thesei filius.

[p] *Tyrrhenus*] In agro Tarquiniensi visum hunc Tagem refert Tullius; cujus si vera est historia, dubium non est quin malus fuerit genius. Potius autem eum aliquem fuisse ex obscuro loco ortum, crediderim, qui divinandi arte repentè clarus factus sit.

[q] *Fatalem*] Quia aruspex qui Tuscos divinandi artem docuit in eâ latitans.

[r] *Palatinis*] Antea vidimus Palatinum unum ex septem præcipuis Romæ collibus.

[s] *Hastam*] Romulum scribit Plutarchus in Palatino colle, sui experiundi gratiâ corneam lanceam fuisse jaculatum; illámque in terra defixam annitentibus multis convelli nunquam potuisse, sed amissis ramis in eximiæ altitudinis cornum increvisse. Adeòque hæc magis historia est quàm fabula: quanquam hinc, sicut ex prodigio, imperij Romani statum armis florentem fore voluerunt.

Aut sua flumineâ cùm vidit [t] Cipus in undâ
Cornua (vidit enim), falsámque in imagine credens
Esse fidem, digitis ad frontem sæpe relatis,
Quæ vidit, tetigit. nec jam sua lumina damnans
Restitit, ut victor domito remeabat ab hoste.
Ad cælúmque oculos, & eodem brachia tollens,
Quicquid ait, Superi, monstro portenditur isto,
Seu lætum est, patriæ lætum, populóque Quirini;
Sive minax, mihi sit. viridíque è cespite factas
Placat [u] odoratis herbosas ignibus [x] aras:
[y] Vináque dat pateris: mactatarúmque bidentum,
Quid sibi significent, trepidantia consulit exta.
Quæ simul inspexit [z] Tyrrhenæ gentis haruspex;
Magna quidem rerum molimina vidit in illis;
Non manifesta tamen. cum verò sustulit acre
A pecudis fibris ad Cipi cornua lumen:
Rex, ait, ô salve: tibi enim, tibi, Cipe, tuísque
Hic locus & Latiæ parebunt cornibus arces.
Tu modò rumpe moram: portásque intrare patentes
Appropera: sic fata jubent. namque Urbe receptus
Rex eris; & sceptro tutus potiêre perenni.
Rettulit ille pedem: [a] torvámque à mœnibus Urbis

INTERPRETATIO.

Vel cùm Cipus aspexit cornua in aquâ fluvij, namque aspexit, & putans nullam esse fidem in imagine, tetigit qua aspexit digitis sæpiùs fronti admotis: neque jam arguens suos oculos restitit, cùm victor rediret ab hoste subacto; atque erigens oculos ad cælum, eodemque lacertos, Quicquid, inquit, ô Dij, prædicitur isto prodigio, sive faustum est, sit faustum patriæ & populo Quirini, seu ominosum sit mihi: atque placat ignibus odoratis altaria graminea parata ex cespite viridi: infunditque vina pateris; & exquirit ex extis trementibus ovium jugulatarum quid sibi portendant. Quæ statim atque aruspex generis Etrusci inspexit, vidit quidem magna molimina in illis, non tamen aperta. cùm verò sustulit perspicaces oculos à fibris ovis ad cornua Cipi, ô Rex, inquit, Salve, Tibi namque & tuis cornibus hic locus & arces Latinæ obsequentur. Tu tantùm pelle moras, atque festina subire portas apertas: ita fata ferunt: namque Urbe potitus eris Rex, & securus tractabis sceptrũ æternum. Ille repressit gradũ; atque detorquens vultus sævos

NOTÆ.

[t] *Cipus*] Eorum qui Cipi hujus vel Cypi legerint fabulam plurimi fuerint credo qui cornua metuerint, paucissimi qui dignitatem abnuerint. Modestiam tamen illius imitari cuivis pulcrum atque facile: dedecus suum effugere multis difficile.

[u] *Odoratis*] *Incenso thure.*

[x] *Aras*] Pro Diis, quibus aræ consecratæ.

[y] *Vina*] In pateras vina fundit sacrificiis adhibenda.

[z] *Tyrrhenæ*] Nefario idolorum cultui addictissima fuit ea gens: ideòque ex Etruriâ acciti ad lustrationes & prodigia procuranda aruspices. Quin ex Romanorum principum filiis tradi sex in disciplinam singulis Etruriæ populis notum ex Cicer. 1. lib. de Divinatione.

[a] *Torvam*] Utpote omen atque tyrannidem aversantis.

Avertens faciem, Procul, ah procul omina, dixit,
Talia Dî pellant: multóque ego justius ævum.
Exul agam; quàm me videant [b] Capitolia regem.
Dixit: & extemplo populúmque gravémque Senatum
Convocat. ante tamen pacali cornua lauro
Velat: & aggeribus factis à milite forti
Insistit: priscóque Deos è more precatus;
En, ait, hic unus, quem vos ni pellitis urbe,
Rex erit. is qui sit, signo, non nomine, dicam.
Cornua fronte gerit. quem vobis indicat [c] augur,
Si Romam intrarit, [d] famularia jura daturum.
Ille quidem potuit portas irrumpere apertas;
Sed nos obstitimus: quamvis conjunctior illo
Nemo mihi est. vos Urbe virum prohibete, Quirites;
Vel, si dignus erit, gravibus vincite catenis:
Aut finite metum fatalis morte tyranni.
Qualia [e] succinctis, ubi trux insibilat Eurus,
Murmura pinetis fiunt; aut qualia fluctus
Æquorei faciunt, si quis procul audiat illos;
Tale sonat populus. sed per confusa frementis
Verba tamen vulgi vox eminet una, Quis ille?
Et spectant frontes: prædictáque cornua quærunt.
Rursus ad hos Cipus, quem poscitis, inquit, habetis:
Et demtâ capiti populo prohibente coronâ
Exhibuit gemino præsignia tempora cornu.

INTERPRETATIO.

à muris Urbis. Longè, ah longè, inquit Dij avertant ejusmodi præsagia: atque profugus exigam ætatem multò æquiùs, quàm Capitolia aspiciant me regem. Dixit, & confestim cogit populum & gravem Senatum. Priùs tamen tegit cornua lauro pacifera, & stat super aggere excitato à strenuis militibus; atque precatus Deos è more antiquo, Ecce, inquit hic est unus, quem nisi vos ejicitis urbe, erit Rex. Aperiam indicio, non nomine quis ille sit. Habet cornua in fronte. Quem aruspex vobis prædicit dicturum jura servilia si Romam subierit. Ille quidem potuit inire portas patentes, sed nos prohibuimus; quanquam nullus est mihi propior illo. Vos Romani arcete virum aditu Urbis; vel si erit meritus coërcete gravibus vinculis; aut solvite vos timore nece fatalis tyranni. Qualia murmura excitantur in substrictis pinetis, cùm sævus Eurus insibilat, vel qualia undæ marinæ cient, si quis accipiat illas ex remoto loco, talia reddit populus. Verùm tamen unus sonus, Quis ille? extollitur super voces confusas populi trepidantis. Atque intuentur frontes, & lustrant cornua prædicta. Cipus ad hos denuo, Videtis, ait, quem quæritis; atque sublatâ coronâ ex capite populo obstante ostendit tempora conspicua duplici cornu.

NOTÆ.

[b] *Capitolia*] In illud Jovis templum curru triumphantes deducebantur, qui lauream suam Deo consecrarent.

[c] *Augur*] Qui hìc pro Aruspice positus de quo suprà.

[d] *Famularia*] *Leges, quibus vos omnes oporteat servorum more obedire.*

[e] *Succinctis*] Quia, ut alibi noster, *hirsuto vertice pinus*, minúsque ramoso stipite à terrâ.

[f] Demisere oculos omnes; gemitúmque dedêre:
Atque illud meritis clarum (quis credere possit?)
Inviti videre caput: nec honore carere
Ulterius passi, festam imposuêre coronam.
At proceres, quoniam muros intrare vetaris,
Ruris honorati tantum tibi, Cipe, dedêre,
[g] Quantum depresso subjectis bubus aratro
Complecti posses ad finem Solis ab ortu.
Cornuáque æratis [h] miram referentia formam
Postibus insculpunt, longum mansura per ævum.
Pandite nunc, Musæ, præsentia numina vatum,
(Scitis enim, nec vos fallit spatiosa vetustas)
Unde [i] Coroniden circumflua Tibridis alveo
[k] Insula Romuleæ sacris adsciverit urbis.
Dira [l] lues quondam Latias vitiaverat auras,
Pallidáque exsangui squallebant corpora tabo.
Funeribus fessi [m] postquam mortalia cernunt
Tentamenta nihil, nihil artes posse medentum,

INTERPRETATIO.

Omnes depresserunt oculos, atque ingemuerunt; &, quis possit fidem habere? nolentes aspexerunt illud caput inclytum beneficiis; neque passi esse diutiùs sine honore imposuerunt festam coronam. At Optimates, quandoquidem prohibearis subire mœnia, Cipe, præbuerunt tibi tantùm agri honorifici, quantùm posses comprehendere bobus submissis aratro impacto ab ortu Solis ad occasum. Atque insculpunt postibus æratis cornua imitantia stupendam figuram, duratura per longa secula. Nunc Musæ numina faventia Poëtis, aperite, namque vobis compertum est, neque remota antiquitas vos latet, unde insula circumdata fessâ Tibridis addixerit Coroniden Diis Urbis Romuleæ. Sæva pestis olim corruperat aerem Latialem, & corpora exsanguia diffluebant sanie. Postquam exhausti funeribus vident humanos conatus neque curas medicorum quicquam prodesse,

NOTÆ.

[f] *Demisere*] Tum ne boni civis dedecus aspicerent; tum ut animum à regia dignitate aversum patefacerent.

[g] *Quantum*] *Jugerum* illud dicitur quantum par boum uno die exarare possit: illudque hic videtur significari.

[h] *Miram*] Quia humano capiti adnata cornua. Capitis autem effigiem æreæ portæ quâ Cipus excesserat inclusam fuisse testatur Valerius.

[i] *Coroniden*] Æsculapium dicit Coronei nepotem, Apollinis ex Coronide filium, Medicum, & Medicorum Deum.

[k] *Insula*] Quia Æsculapius Romanis Deus non Indiges vel Indigena, sed Adscititius, in Tibridis insulâ Draconis specie sibi sedes aptas delegit, ut postmodum patebit, ideò ea Romæ illum Deum, ejúsque sacra adscivisse dicitur.

[l] *Lues*] Pestis, cujus paucissimis verbis Poëta, egregiam dedit descriptionem. De hâc verò etiam Historici, qui Æsculapium quoque Epidauro accitum memorant.

[m] *Postquam*] Suâ equidem operâ, atque concessis à Deo mediis uti debent homines, neque temerè nova semper, quasi numinis tentandi causâ ex cœlo arcessere: cæterùm pessimè atque perversissimè illi faciunt, qui absque eo quicquam incipiunt; in mediis neglectâ Dei ope, hærent.

Auxilium cæleste petunt : [n] mediámque tenentes
Orbis humum Delphos adeunt oracula Phœbi :
Utque salutiferâ miseris succurrere rebus
[o] Sorte velit, tantæque urbis mala finiat, orant.
Et locus, & laurus, &, [p] quas habet illa, pharetræ,
Intremuêre simul : [q] cortináque reddidit imo
Hanc adyto vocem ; pavefactáque pectora movit :
Qúod petis hinc, [r] propiore loco, Romane, petisses ;
Et pete nunc propiore loco. nec Apolline vobis,
Qui minuat luctus, opus est ; sed Apolline [s] nato
Ite [t] bonis avibus : prolémque arcessite nostram:
Jussa Dei prudens postquam accepêre Senatus ;
Quam colat, explorant, [u] juvenis Phœbëius urbem :

INTERPRETATIO.

se conferunt ad opem cœlestem ; atque potiti Delphis terrâ mediâ mundi consulunt sortes Apollinis, atque precantur velit subvenire rebus afflictis oraculo salutifero, & finem imponat cladi tantæ Urbis. Et locus & laurus, & pharetra quas illa decorat simul concussa sunt, atque cortina edidit hunc sonum ex ultimo adyto, & perculit corda trementia ; Potuisses petere loco hine propiore quod petis ; atque nunc pete loco propiore, ô Romane : neque habetis opus Apolline, qui minuat luctus, sed filio Apollinis. Isto latis auspiciis, atque avehite nostrum filium. Postquam gravis Senatus audiit Dei monita, exquirunt in quâ urbe juvenis Phœbeius habitet.

NOTÆ.

[n] *Mediam*] Parnassum montem, sub quo Delphi Apollinis oraculo clarum oppidum, orbis umbilicum statuunt Strabo, Lucan. alij. Quàm verè aut appositè nullus non videt. Ejusmodi nugæ quo fato hominum ora invaserint non satis apparet : cæterùm usque & usque, quæ eliminare prorsus satius esset, reperuntur. Sicuti tamen vita corporis rejiciendo etiam sicut & assumendo continetur, pari modô quæ est animæ respuendo non retinendo tantùm fovetur. Cur non ea quæ nullius sunt bonæ frugis negligimus, siquidem id unum sumus quod Cogitamus?

[o] *Sorte*] *Responso* seu *Oraculo* salutem afferenti : namque vaticinia quædam sorte etiam & conjectis in mensam talis agebantur.

[p] *Quas habet*] Phœbus ipse ad Laurum suprà Metam. 1.

—— *Semper habebunt*
Te coma, te cithara, te nostra, laure, pharetra.

[q] *Cortina*] Occiso Pythone tripodis custode, inquit Iul. Scaliger, oraculum suum fecit : cujus corio obductus tripus, inde etiam *cortina* fuit appellatus. Illam verò Poëtæ pro tripode usurpant unde oracula dabantur, sive ea mensa fuit ut quibusdam videtur, sive alia quædam machina, tribus pedibus innixâ, quâ conscensâ & numine afflatâ Pythias Vaticinari solebat. Propriè verò *Cortina* sive à rotunda cortis *d'une basse-cour* formâ sive usu quem in villaticis cortibus præstarent, ita dictæ sint, quid reverà essent ex Catone & Plinio cognoscitur, qui de plumbeis Oleo continendo loquuntur, sed maximè ex posterioris lib. 34. cap. 3. cujus hæc sunt verba : *Ex ære factitavere & cortinas tripodum, nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur.*

[r] *Propiore*] Brevior est tamen navigatio Româ Delphos per Corinthiacum sinum euntibus, quàm si Epidaurum usque, quæ magis ad ortum, pergerent. Sed λοξίας atque obliquus Apollo, interdum & vates ipsius. Admonitus facilè quo modo vera sint Poëtæ verba intellexerit.

[s] *Nato*] Æsculapio, *scilicet.*

[t] *Bonis*] Ex avium volatu atque garritu quia futurorum aucupari scientiam nitebantur, ideo *bona* quæ læta, dicebantur, *mala* quæ adversa portendebant.

[u] *Juvenis*] Æsculapius.

Quique petant ventis [x] Epidauria littora mittunt.
Quæ simul incurvâ missi tetigêre carinâ;
Concilium Graïosque patres adiêre: daréntque
Oravêre Deum; qui præsens funera gentis
Finiat [y] Ausoniæ. certas ita dicere [z] sortes.
Dissidet, & variat [a] sententia; parsque negandum
Non putat auxilium; multi renuêre, suámque
Non emittere opem, nec [b] numina tradere suadent.
Dum dubitant; seram pepulêre crepuscula lucem:
[c] [Umbráque telluris tenebras induxerat orbi:]
Cùm [d] deus in somnis opifer consistere visus
Ante tuum, [e] Romane, torum; sed qualis in æde
Esse solet: baculúmque tenens [f] agreste sinistrâ,
Cæsariem [g] longæ dextrâ deducere barbæ:
Et placido tales emittere pectore voces:
Pone metus: veniam; simulacráque nostra relinquam.
Hunc modò serpentem, baculum qui nexibus ambit,
Perspice: & usque nota visu, ut cognoscere possis.
Vertar in hunc: sed major ero; tantúsque videbor,

INTERPRETATIO.

& mittant qui petant littora Epidauria ventis. Qua statim atque missi tetigerunt cavâ navi, accesserunt ad concilium & patres Græcos, atque precati sunt, ut traderent Deum, qui præsens absolvat nationem Italam funeribus: sic monere certa oracula. Sententia est dissimilis atque varia; parsque non censet opem abnuendam; multi recenserunt, atque admonent non dimittere suum præsidium, neque dare suos Deos. Dum incerti hærent, crepuscula fugaverunt serum diem: atque umbra terræ invenerat caliginem mundo; cùm Deus propitius visus adesse in somnis ante tuum lectum Romane, sed qualis solet esse in templo, & tractans baculum nodosum sinistrâ, mulcere crines prolixæ barbæ dextrâ; & proferre hujusmodi verba ex amico pectore; Desine expavescere, Proficiscar, atque deseram nostras Imagines. Intuere tantùm hunc anguem, qui implicat spiris hunc baculum, atque accuratè animadverte oculis, ut possis cognoscere. Mutabor in hunc, sed major ero, & tantus videbor

NOTÆ.

[x] *Epidauria*] Plures fuerunt Epidauri, sed de Argiâ hîc agitur Peloponnesi, ad sinum Saronicum, Æsculapij fano olim celebri.

[y] *Ausoniæ*] *Italæ*: fuerunt namque Ausones antiquissimi populi qui Italiam tenuerunt.

[z] *Sortes*] *Apollinis oracula*, ut suprà.

[a] *Sententia*] Epidaurij concilij, seu Græcorum patrum.

[b] *Numina*] *Æsculapij* scilicet.

[c] *Umbráque*] Expositionem esse frigidam superioris crepusculi, atque Ovidio indignum hunc versum quivis agnoscat.

[d] *Deus*] *Æsculapius.*

[e] *Romane*] Plures fuisse legatos Epidaurum missos suprà vidimus: sed unus princeps fuit.

[f] *Agreste*] Neutro genere baculum dixit, qui masculini est. Cæterùm non sine causa Æsculapij gestamen baculus agrestis, isque angue involutus: siquidem enim medici sanitatis fulcrum videri volunt, prudentiâ maximè uti debere utpote in maximis difficultatibus per illud gestamen intelligitur: neque aliter ad novam vitam, qualem exuviis positis, serpentes videntur recipere, ægros possunt perducere.

[g] *Longa*] Longâ namque experientiâ opus est Medico, quam nisi per annos comparare non licet.

In quantum verti cælestia corpora debent.
Extemplò cum voce Deus, cum voce Deóque
Somnus abit: somníque fugam lux alma secuta est:
Postera sidereos Aurora fugaverat ignes:
Incerti quid agant proceres ad templa petiti
Conveniunt [h] operosa Dei: [i] quáque ipse morari
Sede velit, signis cælestibus indicet, orant.
Vix bene desierant; cùm cristis [k] aureus altis
In serpente Deus prænuntia sibila misit:
Adventúque suo [l] signúmque, arásque, forésque,
Marmoreúmque solum, fastigiáque aurea movit:
Pectoribúsque tenus media sublimis in æde
Constitit: atque oculos circumtulit igne [m] micantes.
Territa turba pavet. cognovit numina castos
Evinctus vittâ crines albente sacerdos:
Et, [n] Deus en, Deus en; linguísque animísque favete,
Quisquis ades, dixit. sis, ô pulcerrime, visus
Utiliter: populósque juves tua sacra colentes.
Quisquis adest, [o] jussum venerantur numen; & omnes
Verba sacerdotis referunt geminata: piúmque
Æneadæ [p] præstant & mente & voce favorem.

INTERPRETATIO.

in quantum corpora cælestia debent mutari. Continuè Deus recedit cum voce, sopor cum voce & Deo; & dies amabilis secutus est discessum soporis. Sequens Aurora disjecerat ignes sidereos, optimates dubij quid faciant coëunt in templum magnificis operibus extructum Dei experiti, atque precantur demonstret indiciis cælestibus quo loco ipse cupiat manere. Vix satis absolverant, cum Deus splendidus in angue erectis cristis emisit sibila prænuntia, & concussit adventu suo & statuam, & altaria, & valvas, & stratum marmoreum, & cacumina aurea; atque constitit excelsus in medio templo pectore tenus; & circumspexit oculis igne radiantibus. Turba pavida timet. Sacerdos habens comam castam religatâ vittâ albâ cognovit Deum; atque, inquit, Ecce Deus, ecce Deus & favete animis atque linguis, quisquis ades. Sis conspectus utiliter ô formosissime; atque opem feras populis venerantibus tua sacra. Quicumque adest adorans Deum jussum, atque omnes iterant voces repetitas Sacerdotis; & Æneadæ favent piè animo atque verbis.

NOTÆ.

[b] *Operosa*] Multâ operâ extructa, quippe quæ excelsa atque superba.

[i] *Quâque*] Epidauri an Romæ?

[k] *Aureus*] Non tam, quia ejus simulacrum aureum, crediderim, ut scripsit commentator, quàm ut splendidum fuisse serpentem, qualemque sese pollicitus erat Æsculapius, intelligamus.

[l] *Signum*] *Æsculapij statuam.*

[m] *Micantes*] Acutissimi visus & vividæ naturæ est serpens, ex quo optima parantur remedia. Quibus de causis Æsculapio Sacer.

[n] *Deus*] Turpissimos atque teterrimos dæmonis cultus quando audimus non exhorrescere tantùm, sed verò Deo gratias ex intimo corde exprome re debemus, qui nos à tantis malis liberos esse voluerit.

[o] *Jussum*] *Quod venerari Sacerdos jusserat.*

[p] *Præstant*] Animo ad sacra attento præstant silentium, pia vota concipiunt, bona verba dicunt Romani Æneæ aut comitum ejus posteri.

Annuit his: motíſque Deus rata pignora criſtis,
Ter repetita dedit vibratâ ſibila linguâ.
Tum gradibus [q] nitidis delabitur; oráque retro
Flectit: & antiquas abiturus reſpicit aras:
Aſſuetáſque domos, habitatáque templa ſalutat:
Inde per injectis adopertam floribus ingens
Serpit humum; flectírque [r] ſinus: mediámque per urbem
Tendit ad incurvo munitos aggere portus.
Reſtitit hîc: agménque ſuum, turbæque ſequentis
Officium [ſ] placido viſus dimittere vultu;
Corpus in Auſonia poſuit rate. numinis illa
Senſit onus: preſsâque Dei gravitare carinâ
Æneadæ gaudent: cæſóque in littore tauro
Torta [t] coronatæ ſolvunt retinacula puppis.
Impulerat levis aura ratem. Deus eminet altè:
Impoſitáque premens puppim cervice recurvam,
Cæruleas deſpectat aquas: modicíſque per æquor
[u] Ionium Zephyris ſexto [x] Pallantidos ortu
Italiam tenuit; prætérque [y] Lacinia templo
Nobilitata Deæ [z] Scylacêaque littora fertur.

INTERPRETATIO.

Deus annuit his; & criſtis agitatis emiſit ſibila ter iterata linguâ vibratâ, quæ eſſent certa pignora. Tum deſcendit per gradus mundos, & retorquet caput, atque diſceſſurus reſpicit altaria antiqua, & ſalutat domos aſſuetas & templa poſſeſſa. Hinc magnus obrepit per terram tectam floribus ſparſis; atque agitat ſpiras, & petit portus vallatos incurvo aggere per mediam urbem. Hic ſubſtitit, & viſus dimittere turbam ſuam & officium agminis proſequentis leni facie; demiſit corpus in navi Itala. Illa ſenſit pondus Dei; & Æneadæ lætantur navi onuſtâ pondere numinis; & bove mactato in littore ſolvunt vincula torta navis coronatæ. Levis ventus egerat navim. Deus ſublimis extat, & innixus panda puppi capite demiſſo, deſpicit aquas cæruleas; & Zephyris modicis per mare Ionium ſexto exortu Pallantidos pervenit in Italiam, & vehitur præter littora Lacinia inclyta templo Deæ, atque Scylacæa.

NOTÆ.

[q] *Nitidis*] O pari curâ ſi corda ſaltem ſua, accedenti vero Deo ab impuriſſimis cogitationibus repurgata Chriſtiani plurimi præſtare ſatagerent.

[r] *Sinus*] Quippe in ſpiras contorto tergo ſeſe angues promovent.

[ſ] *Placido*] Iſtud ex Principum more equidem, qui benignis verbis comites ſolent dimittere. Cæterùm quid placidi habere poſſit horrendus draco nunquam ego aſſequor, qui ſerpentes quoſcumque abominor.

[t] *Coronatæ*] Ut decuit illam eſſe, *ſcilicet*, quæ tam precioſam mercem veheret.

[u] *Ionium*] Illud namque, quod Siciliam inter & Græciam patet, Romanis Epidauro Romam redeuntibus, fuit enavigandum.

[x] *Pallantidos*] *Aurora*, quam Pallantis filiam nonnulli ſcripſerunt. Per illam autem ſex dies hîc intelliguntur.

[y] *Lacinia*] In Lacinio promontorio fuiſſe Junonis templum ex Virgilio intelligitur: ſanctúmque fuiſſe omnibus circa populis teſtatur Livius.

[z] *Scylacea*] Scyllacæi ſinus eut oppidi in extremâ Calabriâ.

Linquit

Linquit [a] Iapygiam, lævíſque [b] Amphiſſia remis
Saxa fugit : dextrâ prærupta [c] Ceraunia parte,
[d] Romechiúmque legit, [e] Caulonáque, [f] Nariciámque,
Evincítque fretum, Siculique anguſta [g] Pelori,
[h] Hippotadæque domos regis, [i] Themeſéſque metalla;
[k] Leucoſiámque petit, tepidíque [l] roſaria Pæſti.
Inde legit [m] Capreas, [n] promontoriúmque Minervæ,
Et [o] Surrentino generoſos palmite colles,
[p] Herculeámque urbem, [q] Stabiáſque & in otia natam
[r] Parthenopen, & ab hac [ſ] Cumææ templa Sibyllæ.
Hinc [t] calidi fontes, [u] lentiſciferúmque tenentur·

INTERPRETATIO.

Omittit Iapygiam, & vitat petras Amphiſſias expelitis remis : præterit à parte dextrâ Ceraunia, & Remechium, & Caulonem, & Naryciam, atque ſuperat fretum, & anguſtias Pelori Siculi, & domos regis Hippotada, & ærifodinas Themeſes; tum tendit Leucoſiam, & roſaria calidi Paſti. Hinc legit Capreas, & promontorium Minervæ, & montes nobiles vite Surrentinâ, & urbem Heracleam, & Stabias, & Parthenopen factam ad otia, & poſt hanc templa Sibyllæ Cumææ. Inde tepidi fontes, & Linternum lentiſciferum ſuperantur,

NOTÆ.

[a] *Japygiam*] *Calabriam*, ab Japyge Dædali filio ſic dictam.

[b] *Amphiſſia*] Fruſtrà, ut videtur, in his detegendis viri magni deſudarunt, atque adeò in illis non hærebimus.

[c] *Ceraunia*] Neque hæc in Italiâ quiſquam alius ſcriptor indicavit.

[d] *Remechium*] Nullum quoque hujus uſpiam veſtigium.

[e] *Caulona*] Fuit *Caulon* ſeu *Caulonia* urbs magnæ Græciæ in Brutiis, vel, quod idem eſt, oppidulum Calabriæ ulterioris in monte cognomine.

[f] *Nariciam*] *Narycia, Naricia*, aut *Naritium* Calabriæ eſt etiam, quam in extremo ejus angulo Locri Naritij ædificaverunt.

[g] *Pelori*] Quod ex tribus Siciliæ promontoriis eſt unum in Italiam vergens.

[h] *Hippotada*] Æolias dicit inſulas, in quibus regnavit Æolus Jovis filius ex Aceſtâ Hippotæ Trojani filia : de quo jam ſæpius.

[i] *Themeſes*] *Temeſer*, Latinis *Tempſum*, Brutiorum oppidum, ærifodinis nobilem, quas ſuo tempore defeciſſe narrat Strabo.

[k] *Leuceſiam*] Lucaniæ eſt parva inſula in ſinu Pæſtano.

[l] *Roſaria*] Pæſtum Leucaniæ oppidum ſemper vernans, cujus etiam roſaria Virgil. commendat his verbis,

—— *biferique roſaria Paſti.*

[m] *Capreas*] Inſula eſt regni Neapolitani contra promontorium Minervæ, Tiberij ſeceſſu nota.

[n] *Promontor.*] In illius extremo eſt Athenæum, ſeu Minervæ ſacellum, quod Ulyſſes dicitur ædificaſſe.

[o] *Surrentine*] Surrentum urbs eſt Campaniæ vino maximè nobilis.

[p] *Herculeam*] *Heraclea* etiam, *Heracleopolis*, *Herculanum* inſuper hic vocatur vicus, Cluverio *la Torre del Greco* : eſtque regni Neapolitani, ad radices montis Veſuvij.

[q] *Stabias*] Oppidum Campaniæ bello ſociali à Syllâ deletum, dein reſtauratum : hodie *Caſtella mare di Stabia.*

[r] *Parthenopen*] Neapolim dicit à Parthenope unâ Sirenarum ibi ſepultâ cognominatam; quò ſe Romani otiaturi, propter locorum amœnitatem, conferre ſolebant.

[ſ] *Cumæa*] Cumas Campaniæ urbem à Sibyllâ nobilitatam ſuprà vidimus. Funditus fuit exciſa, dicitúrque hodie *Cuma diſtrutta.*

[t] *Calidi*] Baias innuit fontibus calidis maximè celebres. Hodie ibi exiguum caſtrum tantùm ſupereſt nomine *Baia* cum balneis.

[u] *Lentiſcif.*] Lentiſcus arbor eſt in Chio præcipuè naſcens, maſtichen exudans in modum gummi.

[x] Linternum, multámque trahens sub gurgite arenam
[y] Vulturnus, niveísque frequens [z] Sinuessa [a] colubris :
[b] Minturnæque graves, & [c] quam tumulavit [d] alumnus,
[e] Antiphatæque domus, [f] Trachásque obsessa palude,
Et tellus [g] Circæa, & spissi littoris [h] Antium.
Huc ubi veliferam nautæ advertêre carinam;
(Asper enim jam pontus erat) Deus [i] explicat orbes:
Pérque sinus crebros & magna volumina labens,
Templa [k] parentis init, flavum tangentia littus.
Æquore pacato patrias [l] Epidaurius aras
Linquit : & hospitio juncti sibi numinis usus
Littoream tractu squamæ crepitantis arenam
Sulcat : &, innixus moderamine navis, in altâ
Puppe caput posuit : donec [m] Castrúmque, sacrásque

INTERPRETATIO.

atque Vulturnus ducens sub aquis multam glaream, & Sinuessa abundans albis Serpentibus; & Minturnæ insalubres, & quam alumnus sepelivit, & sedes Antiphatæ, & Trachas circumdata palude, & terra Circæa, & Antium firmi littoris. Postquam nautæ huc direxerunt navem veliferam; namque jam mare erat iratum, Deus evolvit spiras; atque obrepens per frequentes flexus & ingentes orbes subit templa patris tangentia fulvum littus. Epidaurius deserit altaria paterna mari composito; & usus hospitio Dei sibi conjuncti, scindit arenam littoream tractu squamæ stridentis; & insistens gubernaculo navis demisit caput in excelsâ puppe, donec appulit ad Castrũ & sacras

NOTÆ.

[x] *Linternum*] Campaniæ fuit oppidum, Scipionis majoris secessu & sepulcro nobile, quod hodie in ruinis jacet.

[y] *Vulturnus*] Fluvius Campaniæ qui ex Apennino Capuam præterlabitur, atque in mare Tyrrhenum ad Vulturni excisæ urbis rudera devolvitur.

[z] *Sinuessa*] Hæc etiam fuit Campaniæ, quæ hodie prorsus excisa jacet.

[a] *Colubris*] Verissimè, ni graviter fallor, *columbis* pro *colubris* reponi debere censuit clariss. Heinsius. Mihi quidem sicut & illi colubri hice nivei sunt nugæ.

[b] *Minturnæ*] Urbs fuit Latij, quæ hodie nulla est, in Campaniæ confinio, paludibus adjacens in quibus septies Consul Marius delituit. Ex illis autem aër gravis atque noxius.

[c] *Quam*] Cajetam dicit Æneæ nutricem, à qua Cajetam urbem Latij denominatam volunt. Quanquam ex eo quidam dictam putant à Laconibus quòd in littore curvo sit posita : illi namque curva omnia *Cajetas* vocabant.

[d] *Alumnus*] *Æneas*.

[e] *Antiphatæ*] Formias dicit, quas tenuisse Antiphaten Læstrigonum crudelem tyrannum suprà vidimus.

[f] *Trachas*] *Tarracina* seu *Terracina* quæ & *Anxur* priùs dicta, itémque *Trachina* hoc est aspera, utpote in colle sita, urbs Volscorum in Latio. Deficit in dies propter adjacentium Pomtinarum paludum exhalationes, aërísque intemperiem.

[g] *Circæa*] Mons est Latij mari ac paludibus ita cinctus ut insula videatur, à Circe quæ illum tenuit cognominatus : In quo olim urbs *Circæi* aut *Circæum*, hodie in ruinis.

[h] *Antium*] Hæc olim Volscorum caput fuit 25 mill. pas. ab Urbe in hortum hybernum.

[i] *Explicat*] Discessurus scilicet : namque quiescentes solent angues in multos orbes sese convolvere, ut vidi sæpius.

[k] *Parentis*] Apollinis scilicet.

[l] *Epidaurius*] Serpens aut Æsculapius aut Dæmon Epidauro avectus.

[m] *Castrum*] Castrum dicit Inui seu Panos Rutulorum oppidulum in Latio.

[n] Lavini sedes, Tiberináque ad [o] ostia venit.
Huc omnes populi passim, matrúmque patrúmque
Obvia turba ruit; [p] quæque ignes, [q] Troïca, servant,
Vesta, tuos: lætóque Deum clamore salutant.
Quaque per adversas navis cita ducitur undas,
Thura super ripas, aris ex ordine factis,
Parte ab utrâque sonant: & odorant aëra fumis:
Ictáque conjectos incalfacit hostia cultros.
Jamque caput rerum Romanam intraverat urbem;
Erigitur serpens; summóque acclinia malo
Colla movet: sedésque sibi circumspicit aptas.
Scinditur in geminas partes circumfluus [r] amnis:
Insula nomen habet: laterúmque à parte duorum
Porrigit æquales mediâ tellure [s] lacertos.
[t] Huc se de Latiâ pinu [u] Phœbeïus anguis
Contulit: & finem, specie [x] cœleste resumtâ,
Luctibus imposuit; venítque salutifer Urbi.
Hic tamen accessit delubris advena nostris:
[y] Cæsar in Urbe suâ Deus est. quem [z] Marte togâque

INTERPRETATIO.

demes Lavinij ad ostia Tiberina. Omnes populi passim, & agmen occurrens fœminarum atque virorum, & quæ custodiunt tuos ignes, Vesta Troïca, huc ruunt, & salutant Deum festivâ vociferatione. Et quâ velox navis ducitur per undas adversas, thura crepitant ab utrâque parte, altaribus structis ex ordine ad ripas, atque perfundunt aërem fumis odoriferis, & victima percussa calefacit cultros immissos. Jamque subierat Urbem Romam caput rerum; Anguis tollitur, & movet colla adnitentia supremo malo; & sibi circumspicit domum congruam. Fluvius circumlabens dividitur in duas partes: Insula habet nomen; & mittit brachia æqualia à parte duorum laterum, serrâ mediâ. Serpens Phœbeïus huc concessit ex navi Latiâ; & finivit luctus formâ cœlesti receptâ; atque accessit opifer Urbi.

Hic tamen peregrinus adscriptus est nostris templis: Cæsar est Deus in Urbe suâ; quem pace & bello

NOTÆ.

[n] *Lavini*] Urbs fuit Latij ab Æneâ condita in quâ Veneris templum nomini Latino commune.

[o] *Ostia*] Ubi Ostia civitas ab Anco Martio constituta.

[p] *Quæque*] Vestales virgines Æsculapio etiam obviàm processisse ait.

[q] *Troïca*] Vestam namque atque Ignem æternum Imperij custodem Æneas Trojâ avexerat.

[r] *Amnis*] Tiberis scilicet, qui Romam alluit.

[s] *Lacertos*] Perinde dicimus Gallicè *les bras d'une riviere.*

[t] *Huc*] In insulam Tiberis, quæ erat extra urbem: quia scilicet, ibi aër salubrior, neque aliud præsentius remedium adversus luem quàm secessus.

[u] *Phœbeius*] Quia Æsculapium Phœbi seu Apollinis filium exhibebat.

[x] *Cœleste*] Pro *cœlesti*: quæ tamen species humana est & barbati senis laureâ redimiti, nodoso in manu baculo.

[y] *Cæsar*] Julius Cæsar primus Imperator. Lege argumentum.

[z] *Marte togâque*] *Pace & bello*: namque certè ille in utrúmque fuit ita paratus, ut ex quibus virtutibus majorem laudem consequutus sit, difficile sit dicere.

Præcipuum, non bella magis finita triumphis,
Résque domi gestæ, [a] properatáque gloria rerum
In sidus vertêre novum, stellámque [b] comantem;
Quàm sua [c] progenies. neque enim de Cæsaris actis
Ullum [d] majus opus, quàm quòd [e] pater exstitit hujus.
[f] Scilicet æquoreos plus est domuisse [g] Britannos,
Pérque [h] papyriferi septemflua flumina [i] Nili
[k] Victrices egisse rates: [l] Numidásque rebelles,
[m] Cinyphiúmque Jubam, [n] Mithridatêísque tumentem

INTERPRETATIO.

principem, non magis bella absoluta triumphis, & res peracta tempore pacis, & gloria accelerata rerum mutaverunt in novam stellam & cometam crinitam, quàm sua soboles. Neque verò de factis Cæsaris ullum est majus opus, quàm quòd parens fuit hujus. Nempe ampliùs est vicisse Britannos aquoreos, & duxisse naves victrices per septemfluos alveos Nili papyriferi, atque addidisse populo Quirini Numidas ab officio descifcentes, & Jubam Cinyphium,

NOTÆ.

[a] *Properata*] *Properanter & brevi tempore comparata.*

[b] *Comantem*] Cometæ *crinita* etiam *stellæ* dicuntur.

[c] *Progenies*] Octavium Augustum dicit, Julij Cæsaris adoptione filium & hæredem, Juliæ Julij Cæsaris sororis, nepotem, quem C. Octavio peperit Attia Juliæ ex M. Attio Balbo filia. *C'étoit son Arriere-neveu, fils de la fille de sa sœur.* Atque istud ultra quàm satis est ideo inculcandum credidi, quia in eo graviter nonnulli decepti sunt.

[d] *Majus*] *Gratulandum*, inquit Florus, *in tantâ perturbatione est, quòd potissimùm ad Octav. Cæsarem Augustum summa rerum rediit; qui sapientiâ suâ atque solertiâ, perculsum undique, & perturbatum ordinavit Imperij corpus: quod ita haud dubiè nunquam coïre & consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ & mente regeretur.*

[e] *Pater*] Namque ita Illum rerum summæ præfecit, & caussa fuit eorum omnium quæ sapienter Augustus administravit.

[f] *Scilicet*] Præstantissima quæque Cæsaris gesta cum quâdam Ironiâ enumerat Poëta, ut Augusti adoptionem illis anteferendam esse ostendat: atque ita hujus laudem callidè inculcet.

[g] *Britannos*] Illos verò victos, quibus ante Cæsarem ne nomen quidem Romanorum cognitum erat, stipendiarios fecit.

[h] *Papyriferi*] Papyrus planta est nascens in palustribus Ægypti, ex quâ fiebant chartæ, tunicis papyri acu seu scalpello diductis atque separatis.

[i] *Nili*] Fluvium esse Ægypti maximum per septem ostia aut alveos in mare Mediterraneum se exonerantem jam sæpè diximus.

[k] *Victrices*] Devicto Ptolomæo rege, qui & Cæsari, sicuti antea Pompeio insidias paraverat. Ille namque victus in Nilo periit.

[l] *Numidas*] Numidæ Africæ populi admodum feroces, qui cum Jubâ Mauritaniæ rege, Pompeianarum partium duces Catonem, Scipionem, Petreium aliósque sequuti adversus Cæsarem in Africâ dimicaverunt, ibidémque victi sunt. De industriâ autem neque Pompeij neque cæterorum mentio ulla, quia exsecrandum atque lacrimabile bellum Romanis.

[m] *Cinyphium*] Juba rex Mauritaniæ Cinyphius à Cinypho seu Cinype Libyæ fluvio, in Mediterraneum prope Lebedam defluente, dicitur.

[n] *Mithrid.*] Namque Mithridates rex Ponti, quum quatuor Pyrrho, decem & septem anni Annibali suffecerint, ille per quadraginta annos restitit; donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeij consumeretur.

Nominibus [o] Pontum, populo adjecisse [p] Quirini;
Et multos meruisse, [q] aliquos egisse triumphos;
Quàm tantùm genuisse virum, quo præside rerum
Humano generi, [r] Superi cavistis abundè.
Ne foret [f] hic igitur mortali semine cretus;
[t] Ille Deus faciendus erat. quod ut aurea vidit
[u] Æneæ genitrix; vidit quoque triste parari
[x] Pontifici letum; & [y] conjurata arma moveri;
Palluit: & cunctis, ut cuique erat obvia, Divis,
Aspice, dicebat, quantâ [z] mihi mole parentur
Insidiæ: quantáque [a] caput cum fraude petatur,
Quod de Dardanio solùm mihi restat Iülo.
[b] Soláne semper ero justis exercita curis?
Quam modò [c] Tydidæ [d] Calydonia vulneret hasta,
Nunc malè defensæ confundant mœnia Trojæ.
Quæ videam [e] natum longis erroribus actum,

INTERPRETATIO.

& Pontum superbum nominibus Mithridatéis; & dignum fuisse multis triumphis & agitasse multos, quàm genuisse tantum virum, quo arbitro rerum satis consuluistis humano generi, ô Dij. Ne ergo hic esset genitus semine mortali, ille erat faciendus Deus. Quod cùm splendida mater Æneæ cognovit, advertit etiam lugubrem necem parari Pontifici, & arma conjurata concuti: Palluit; atque dicebat omnibus Diis, ut in quemque incidebat, Vide quanto conatu insidiæ mihi struantur: & quantâ cum perfidiâ caput quod solum mihi superest de Iülo Dardanio appetatur. Soláne semper ero vexata justis solicitudinibus? Quam nunc hasta Calydonia Tididæ vulneret; modò muri Trojæ malè protecti turbent. Quæ cernam filium jactatum longis erroribus,

NOTÆ.

[o] *Pontum*] Regio est minoris Asiæ ad Septemtrionem à Pontico mari cognominata. Pharnacem autem Mithridatis filium Ponti regem, infesto in Cappadociam agmine ruentem, uno, & ut sic dixerim, non toto prælio Cæsar obtrivit: de quo etiam triumphavit.

[p] *Quirini*] Eo nomine appellatum Romulum suprà diximus.

[q] *Aliquos*] Quatuor superbo apparatu à Floro designatis, *quantò*, inquit, *majora erant de quibus non triumphabat?*

[r] *Superi*] Deorum benignitate dignum censet Naso quod Cæsar fecit, cùm Augustum per adoptionem suam generi humano præfecit: Quæ laus cujus sit generis illis cogitandum relinquo qui sapiunt; insulsis inculcare nolim quales vidi non ita pridem, non aliâ re quàm multo pipere conditâ offâ deliniendis.

[f] *Hic*] *Augustus* scilicet.

[t] *Ille*] *Cæsar*.

[u] *Æneæ*] *Venus*.

[x] *Pontifici*] *Cæsari*, qui Pontifex erat, quo tempore jugulatus est.

[y] *Conjurata*] Bruti duo, Cassius, aliíque Patricij, atque equites in Cæsarem, quòd insolentius agere inciperet, conjuraverunt; qui tribus & viginti vulneribus in curiâ illum confoderunt.

[z] *Mihi*] Quia Cæsari, ex gente Juliâ, à Venere per Iülum atque Ænean derivatâ ultimo.

[a] *Caput*] Pro Cæsare ipso, aut ejus vitâ.

[b] *Soláne*] Quàm optimè ex fœminæ ingenio istud prolatum.

[c] *Tydidæ*] *Diomedis*, *Tydei filij*, qui Venerem Æneæ suo faventem, ipsúmque nube operientem vulneravit.

[d] *Calydonia*] Quia Calydon Ætolorum civitas, quibus imperavit Diomedes.

[e] *Natum*] *Ænean*; cujus ex Virgilio vel ipsis pueris nota historia.

Jactaríque freto, [f] sedésque intrare silentum;
Belláque cum [g] Turno gerere; aut, si vera fatemur,
Cum [h] Junone magis. quid nunc antiqua recordor
Damna mei generis? timor [i] hic meminisse priorum
Non sinit. in [k] me acui sceleratos cernitis enses.
Quos prohibete, precor; facinúsque repellite: neve
Cæde [l] sacerdotis flammas [m] exstinguite Vestæ.
Talia [n] nequicquam toto Venus anxia cælo
Verba jacit: Superósque movet. qui rumpere quanquam
Ferrea non possunt [o] veterum decreta sororum,
Signa tamen luctûs dant haud incerta futuri.
Arma ferunt inter nigras crepitantia nubes,
Terribiléśque tubas, auditáque cornua cælo
[p] Præmonuisse nefas. Phœbi quoque tristis imago
Lurida sollicitis præbebat lumina terris.
Sæpe faces visæ mediis ardere sub astris:
Sæpe inter nimbos guttæ cecidêre cruentæ.
Cærulus & vultum ferrugine Lucifer atrâ
Sparsus erat: sparsi Lunares sanguine [q] currus.
Tristia mille locis [r] Stygius dedit omina bubo;

INTERPRETATIO.

& agitari mari, & subire habitationes mortuorum, & bello congredi cum Turno, vel potiùs cum Junone, si vera agnoscimus. Quamobrem nunc refero præteritas clades meæ sobolis? Hic metus non patitur recordari antiquorum. Videtis nefarios gladios parari in me. Quos oro arcete, atque avertite nefas; neve supprimite ignes Vestæ nece Sacerdotis. Venus solicita frustra profundit sermones toto cœlo, & tangit Deos. Qui tametsi nequeunt frangere fata ferrea antiquarum sororum, tamen præbent indicia haud dubia cladis venturæ. Perhibent arma sonantia inter atras nubes, atque tubas horrendas, & cornua audita in cœlo portendisse scelus. Solis etiam lugubris species mittebat lumina pallida terris anxiis. Sæpe faces visæ flagrare sub mediis sideribus: Sæpe guttæ sanguineæ ceciderunt inter imbres. Lucifer cæruleus infectam habebat faciem nigro colore: currus Lunares tincti cruore. Bubo feralis fecit præsagia luctuosa mille locis;

NOTÆ.

[f] *Sedes*] Duce Sibyllâ ad Inferos descendisse suprà vidimus.

[g] *Turne*] Hunc Rutulorum regem habuimus etiam in præcedentibus.

[h] *Junone*] Quæ usque Turno favit.

[i] *Hic*] *Quo Cæsaris causâ percellebatur.*

[k] *Me*] Quia in Julium Cæsarem.

[l] *Sacerdotis*] Pontificem maximum fuisse Cæsarem modò diximus.

[m] *Exstinguite*] Id est, *Ne religionem atque Deorum cultum omnem ex terris tollite.* Ad illud verò alludit Poëta, quòd *in primis secum Vestæ virginibus Numa colendum dedit, ut ad similitudinem cælestium syderum custos imperii flamma vigilaret*: ut loquitur Florus.

[n] *Nequicquam*] Namque trucidatus tamen Julius Cæsar.

[o] *Veterum*] Parcas dicit Nocte & Erebo satas, penes quas fata aut à Deo constituta & designata ut eveniant, si fabulis credimus.

[p] *Præmonuisse*] Hæc quoque prodigia Tranquillus atque Plutarchus Cæsaris necem dicunt denuntiasse.

[q] *Currus*] Pro ipsâ Lunâ.

[r] *Stygius*] *Feralis*, atque *pessimi ominis*: Styx namque Inferorum palus.

Mille locis lacrymavit [s] ebur: cantúsque feruntur
Auditi, sanctis & verba minacia lucis.
Victima [t] nulla litat: magnósque instare tumultus
[u] Fibra monet; cæsúmque [x] caput reperitur in extis.
Inque foro, circúmque domos, & templa Deorum
Nocturnos ululasse canes; [y] umbrásque silentum
Erravisse ferunt; motámque tremoribus urbem.
Non tamen insidias venturáque vincere fata
Præmoniti potuêre Deûm: strictíque feruntur
In [z] templum gladii. neque enim locus ullus in Urbe
Ad facinus, dirámque placet, nisi Curia, cædem.
Tum verò [a] Cytherêa manu percussit utrâque
Pectus: & [b] Æneaden molitur condere nube;
Qua priùs infesto Paris est ereptus [c] Atridæ:
Et [d] Diomedêos Æneas fugerat enses.
Talibus hanc [e] genitor: Sola insuperabile fatum,
Nata, movere paras? intres licet ipsa [f] sororum
Tecta trium; cernes illic molimine vasto

INTERPRETATIO.

mille locis ebur flevit; atque cantus & voces minantes dicuntur audita in sacris lucis. Nulla bestia litat, & fibra testantur ingentes tumultus adesse; atque caput invenitur ablatum in extis. Dicunt canes nocti-vagos ululasse circum domos & templa Deorum, atque Umbras mortuorum vagatas esse, & Urbem concussam terræ motibus. Attamen præsagia Deorum non potuerunt superare fata futura & insidias; & enses evaginati feruntur in ædem: neque enim ullus locus in Urbe præter Curiam placet ad scelus & crudelem necem. Tum verò Cytheréa planxit pectus utrâque manu, atque nititur tegere Æneaden nube, quâ antea Paris est ademtus terribili Atridæ, & Æneas vitaverat gladios Diomedeos. Pater affatur *eam ejusmodi* verbis; *filia cupisne sola mutare fatum invictum? Petes ipsa subire domos trium sororum: ibi videbis tabulas rerum*

NOTÆ.

[s] *Ebur*] *Simulachra Deorum eburnea.*

[t] *Nulla*] Id verò Cæsari evenisse quo die fuit trucidatus scribit Tranquillus. Introiit tamen Curiam spretâ religione.

[u] *Fibra*] *Victimarum exta.*

[x] *Caput*] Pessimi erat ominis, si jecur quod à corde inspiciebant sine capite, aut eo imminuto esset.

[y] *Umbrásque*] *Mortuorum animas*: de quibus hodieque plurimæ fabulæ, maximè à Doctoribus quibusdam, qui ea proferunt quæ prorsus non intelligunt: ut cautione maximâ opus sit cùm de iis agitur.

[z] *Templum*] Quod curia Pompeij, ubi Senatus habitus. Curiæ enim loca erant ubi res publicæ seu divinæ, ut sacrificia, seu humanæ, ut Consilia curabantur: quas singulis Curiis, in quas Populi Romani tribus divisæ, Romulus primus assignavit.

[a] *Cytheréa*] *Venus.*

[b] *Æneaden*] Hanc vocem ex quibusdam Manusc. excudendam curavi pro *ætherea*, ut sensus absolveretur. Cæsarem autem designat, quem percussoribus adimere cuperet Venus.

[c] *Atridæ*] *Menelao*, scilicet Atrei filio, cum quo congressus Paris occubuisset, nisi auxilio Veneris, quæ nube ipsum operuit, mortem effugisset: ut narrat Homerus.

[d] *Diomedêos*] Æneæ etiam suo nisi succurrisset Venus, Diomedes illum facilè peremisset, referente eodem Homero: namque ille inter Græcos fuit fortissimus, Ulyssi præsertim amicitiâ conjunctus.

[e] *Genitor*] *Jupiter.*

[f] *Sororum*] *Parcarum*; de quibus suprà

Ex ære, & solido rerum [g] tabularia ferro:
Quæ neque [h] concursum cæli, neque fulminis iram,
Nec metuunt ullas tuta atque æterna ruinas.
Invenies illic incisa adamante perenni
Fata tui generis. legi ipse; animóque notavi:
Et referam: ne sis etiamnum ignara futuri.
Hic [i] sua complevit (pro quo, Cytherêa, laboras)
Tempora, perfectis, quos terræ debuit, annis.
Ut Deus accedat cælo, [k] templísque colatur,
Tu facies; [l] natúsque suus, qui nominis hæres,
Impositum feret Urbis onus: cæsíque parentis
Nos in bella suos fortissimus ultor habebit.
Illius auspiciis obsessæ mœnia pacem
Victa petent [m] Mutinæ: [n] Pharsalia sentiet illum,

INTERPRETATIO.

ex are & rigido ferro ingenti molimine; quæ tuta atque æterna, neque reformidant collisionem cæli, neque impetum fulminis, neque ullas ruinas. Illic reperies sortes tuæ sobolis sculptas adamante inviolabili. Ipse legi, atque signavi mente, & narrabo, ne sis adhuc nescia futuri. Hic, cujus causâ solicita es Cythereâ, cumulavit suam ætatem, exactis annis quos debuit terræ. Tu unà cum suo filio, qui hæres nominis feret pondus injectum Urbis, curabis, ut superveniat Deus cælo, & honoretur in templis: & ille *vindex generosissimus patris interfecti habebit nos suos in bella. Muri superati Mutinæ obsidione pressa ejus auspiciis petent pacem: Pharsalia sentiet illum,*

NOTÆ.

[g] *Tabularia*] Tabulas ipsas æneas intelligit in quibus immutabilia fatorum decreta Parcæ Jovis scribæ indelebili caractere perscribunt.

[h] *Concursum*] Tonitrua intelligit, quibus aër non concutitur modò, sed quasi concurrere videtur. Sic sæpe Lucretius.

[i] *Sua*] *Sibi à fatis assignata*, 56 annos scilicet.

[k] *Templis*] Non modò Sen. Cons.ci divina simul atque humana omnia decreta, aut in Deorum numerum, decernentium ore relatus est, sed & persuasione vulgi: creditúmque est stellam crinitam quæ per septem dies fulsit, ludis, quos primò consectaros ei hæres Augustus edebat, Cæsaris esse animam in cœlum recepti; ut refert Tranq. In foro Romano ædem habuit.

[l] *Natus*] *Augustus*, per adoptionem.

[m] *Mutinæ*] In eâ Galliæ Cisalpinæ urbe Antonius, Cæsaris testamento prælatum sibi Octavium furens, Decimum Brutum suis motibus resistentem obsidebat: Illum Octavius liberavit, atque Antonium castris exuit.

[n] *Pharsalia*] Postquam animum in partes omnes versavi, nihil aliud videre me hoc in loco fateor, quàm errorem eorum auctorum qui Pharsalum Thessaliæ urbem, ubi Cæsarem inter & Pompeium depugnatum est, cum Philippis Thraciæ ubi victi Brutus & Cassius ab Octavio & Antonio, confuderunt; nisi, ut Poëtarum mos est vicina, vel ejusdem ditionis loca pro iisdem usurpare, hic promiscuè Pharsalum atque Philippos, quæ urbes eidem Macedonum regi olim parebant, pro unâ atque eâdem belli arenâ Naso noster cum aliis sumserit. Certè Florus Brutum & Cassium illam quæ Cnæo Pompeio fatalis fuerat Pharsalum scilicet insedisse testatur, cùm tamen ex constanti historiæ fide apud Philippos Thracios illi devicti sint. Quod ut minùs ineptum videatur, meminisse oportet non uno loco semper acies aut castra consistere.

[o] Æmathiáque iterùm madefacti cæde Philippi:
Et [p] Magnum Siculis nomen superabitur undis:
[q] Romaníque ducis [r] conjux Ægyptia [s] tædæ
Non bene fisa cadet: frustráque erit illa minata
Servitura suo Capitolia [t] nostra [u] Canopo.
Quid tibi [x] Barbariem, gentes ab [y] utroque jacentes
Oceano numerem? quodcumque habitabile tellus
Sustinet, [z] hujus erit. pontus quoque serviet illi.
Pace datâ terris, animum ad [a] civilia vertet
Jura suum, legésque feret justissimus auctor;
[b] Exemplóque suo mores reget: inque futuri
Temporis ætatem venturorúmque nepotum

INTERPRETATIO.

Itémque Philippi iterum irrigati strage Æmathiâ; & inclytum nomen vincetur fluctibus Siculis: & uxor Ægyptia ducis Romani malè fisa conjugio occidet; atque illa erit frustra minata nostra Capitolia obtemperatura suo Canopo. Quamobrem tibi recenseam Barbariem & nationes sitas ab utroque Oceano? Quicquid terra habet habitabile erit hujus. Mare etiam illi obsequetur. Pace præbitâ terris conferet ingenium suum ad jura civilia, & æquissimus auctor statuet leges; & compenet mores suo exemplo; & consulens seculo futuri temporis & venturorum nepotum,

NOTÆ.

[o] *Æmathiâ*] Eo nomine Macedonia locáque proxima ab Æmathione vel Emathione rege est dicta. Macedoniæ autem fuerunt Philippi, in confinio Thraciæ, ubi Brutus & Cassius cum partibus suis devicti.

[p] *Magnum*] Quia tanquam ex fatis hæc proferuntur, Jove ipso futurorum seriem evolvente, ideò obscura esse debuerunt, quæ tamen Nasoni difficile non fuit prædicere, cùm jam essent præterita. Magnum verò nomen de quo hîc agitur est Pompeij, cujus alter filius secum piratas navales agitans, ita in Siculo freto oppressus est, ut modò trecentarum quinquaginta navium dominus cum sex septemve fugere coactus fuerit.

[q] *Romani*] *Antonij*, qui Cleopatræ libidinum pretium Romanum imperium cùm stultissimè promisisset, ab Augusto ad Actium Epiri promontorium navali prælio devictus est.

[r] *Conjux*] *Cleopatra*, quæ, se triumpho ubi ab Augusto servari sensit, in cautiorem nacta custodiam, in Mausoleo, juxta suum Antonium, admotis ad venas serpentibus, quasi somno soluta est.

[s] *Tedæ*] Pro conjugio; ut sæpe alibi.

[t] *Nostra*] Jovi namque dicatum Capitolium, qui & inde *Capitolinus* dictus.

[u] *Canopo*] Urbs est Ægypti, ad ostium Nili occidentale, quod ab eâ *Canopicum* dictum.

[x] *Barbariem*] Pro barbaris, quos Augustus domuit, inter quos Mysos ipsorum etiam barbarorum barbaros vocat Florus; quem vide cap. 12.

[y] *Utroque*] *Orientali & Occidentali.* Imò, ut ait Florus, *Omnibus ad occasum & meridiem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque dumtaxat intra Rhenum atque Danubium, item ad Orientem intra Taurum & Euphraten; illi quoque reliqui, immunes imperij qui erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium Populum Romanum reverebantur.*

[z] *Hujus*] *Ubi cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio, ausus tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe condi: â anno Janum Geminum cludere.* Florus.

[a] *Civilia*] *Conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens seculum gravibus severisque legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia* Dictator perpetuus & Pater Patriæ *dictus.*

[b] *Exemplo*] Isthæc res est; non ut plurimi solent cavillatores, qui non aliâ gratiâ videntur aliis bene dicendi aut bene faciendi studium inculcare, quàm ut soli calumniandi & malè faciendi locum quasi jure obtineant.

Prospiciens, [c] prolem sanctâ de conjuge natam
Ferre simul noménque suum curásque jubebit.
Nec, nisi cùm senior [d] similes [e] æquaverit [f] annos,
Æthereas sedes [g] cognatáque sidera tanget.
Hanc animam interea cæso de corpore raptam
Fac [h] jubar, ut semper Capitolia nostra Forúmque
Divus ab excelsâ prospectet Julius æde.
Vix ea fatus erat; mediâ cùm sede Senatûs
Constitit alma Venus nulli cernenda: suíque
Cæsaris eripuit membris, nec in aëra solvi
Passa [i] recentem animam, cælestibus intulit astris.
Dúmque tulit; lumen capere, atque ignescere sensit;
Emisítque sinu. Lunâ volat altiùs illa:
Flammiferúmque trahens spatioso limite [k] crinem.
Stella micat, natíque videns benefacta; fatetur
Esse suis majora; & vinci gaudet ab illo.
[l] Hic sua præferri quanquam vetat acta paternis;
Libera fama tamen, nullísque obnoxia jussis,
Invitum præfert; [m] unâque in parte repugnat.

INTERPRETATIO.

curabit progeniem ortam de sanctâ uxore sumere simul nomen & curas. Neque, nisi cùm senior aquaverit similes annos, veniet in mansiones cœlestes & ad conjuncta astra. Interea facito stellam animam sublatam ex corpore interfecto, ut divus Julius prospiciat semper nostra Capitolia & forum ex sublimi sede.

Vix ea dixerat cum alma Venus nulli videnda, constitit in medio consessu Senatus; atque abstulit artubus animam recentem sui Casaris, nec passa disjici in aërem immisit stellis cœlestibus. Et dum tulit sensit assumere lucem atque ardere, & emisit sinu. Illa volat sublimiùs Lunâ; & fulget ducens comam flammiferam longo tractu; atque cernens praclara facinora filij, agnoscit esse prastantiora suis; latatúrque superari ab illo. Tametsi hic prohibet facta sua praponi paternis, nihilominus libera fama, nullisque mandatis subdita praponit nolentem; atque obnititur unâ in re.

NOTÆ.

[c] *Prolem*] Tiberium dicit ex Liviâ Drusillâ uxore, quam Augustus matrimonio Tiberij Neronis, & quidem prægnantem, abduxit, dilexítque & probavit unicè ac perseveranter: ut refert Tranquillus. Illum autem, Tiberium dico, adoptione filium suum fecit, cui successori beatissimam Rempublicam reliquit.

[d] *Similes*] Rerum gestarum gloriâ interpretor: neque aliorum quos vidi placet explicatio.

[e] *Æquaverit*] Non numero, siquidem anno ætatis 56 extinctus Julius Cæsar, ad 76 Augustus pervenerit; verùm hujus æquãdos annos voluit Vates quotquot seniori obtingerent præclarè gestarum rerum laude.

[f] *Annos*] Pro Vitâ seu ejus Ratione & Instituto.

[g] *Cognata*] Quia Divûm soboles Augustus, cujus pater Cæsar inter sydera.

[h] *Jubar*] Vide quæ suprà annotavimus ad Vocem *templis*.

[i] *Recentem*] *Recens à corpore liberatam.*

[k] *Crinem*] De crinitâ stellâ quæ per ludos Cæsari consecratos fulsit suprà ex Tranquillo dictum.

[l] *Hic*] *Augustus*, Cæsaris adoptione filius.

[m] *Una*] In cæteris morigeros habet omnes Augustus; hâc in parte tantùm repugnant quòd cùm sua facta patris actis præferri nolit, fama tamen ea magis approbat.

Sic magni cedit titulis Agamemnonis [n] Atreus :
Ægea sic [o] Theseus, sic [p] Pelea vincit Achilles.
Denique, ut exemplis [q] ipsos æquantibus utar,
Sic & Saturnus minor est Jove. Jupiter arces
Temperat æthereas, & mundi regna [r] triformis :
Terra sub Augusto. [s] pater est & rector uterque.
Dî, precor, [t] Æneæ comites, quibus [u] ensis & ignis
Cesserunt, Dîque [x] Indigetes, genitórque, [y] Quirine,
Urbis, & invicti genitor, [z] Gradive, Quirini,
Vestáque [a] Cæsareos inter sacrata [b] Penates;

INTERPRETATIO.

Ita Atreus cedit laudibus clari Agamemnonis : ita Theseus superat Ægeum, ita Achilles Peleum. Denique ut sumam exempla paria ipsis, sic quoque Saturnus inferior est Jovi. Jupiter moderatur sedes æthereas, & regna mundi triformis : Tellus sub Augusto. Uterque est Parens & Moderator. Dij, ore, Ænea comites, quibus ferrum & flamma cesserunt, Diique Indigetes, & Pater Urbis, Quirine, & Gradive, pater invicti Quirini, & Vesta consecrata inter Penates Cæsareos.

NOTÆ.

[n] *Atreus*] Agamemnonis pater, cujus tanta laus non fuit quanta hujus omnium Græcorum ad Trojam ducis.

[o] *Theseus*] Cujus Ægei filij fortia facta passim in superioribus vidimus.

[p] *Pelea*] Qui Achillis parte tanta non gessit quanta hujus fuisse omnibus notum.

[q] *Ipsos*] Julium Cæsarem & Augustum.

[r] *Triformis*] Cœli, Ætheris, Aëris ut terræ marisque imperium Augusto relinquatur.

Divisum Imperium cum Jove Cæsar habet.

[s] *Pater*] Quod nomen summæ est Dignitatis atque venerationis. At nostri plerique Christiani, qui nihil sentire neque cognoscere didicerunt, quia terrâ obruti atque luto addicti, neque etiam quicquam aut Patris sui æterni, aut suæ dignitatis, atque adeò officij & reverentiæ recordantur. Nihil pudet.

[t] *Æneæ com.*] Penates dicit, aut Deos domesticos, quos in Italiam secum Æneas deportavit. Alij alios esse censuerunt : ut frustrà in re tam dubiâ támque inutili operam suam quisquam perdiderit. Dionysius Halic. sese illos ait vidisse Romæ in templo, duorum juvenum hastatorum sedentium formâ. Alij Jovem, Junonem ac Minervam fuisse aiunt : neque de Pallade, Vestâque quisquam dubitare possit, cui lectus Virgilius. Alij Neptunum & Apollinem ; namque suam etiam Trojam illi profitebantur. Alij alios. Quid id nostrâ ?

[u] *Ensis & ignis*] Ducente Deo omnia pervia.

[x] *Indigetes*] Dij sunt patrij, qui ita ab *indu* pro *in*, & *ago*, dicti sunt.

[y] *Quirine*] Romulum eo nomine appellatum Urbisque fuisse conditorem tædet toties repetere.

[z] *Gradive*] Mars est Romuli pater, qui vel à *Gradiendo*, vel à *κραδαίνειν* quod *vibrare* est, sic dictus.

[a] *Cæsareos*] Quia ejus templum in Palatio, ubi habitabant Imperatores.

[b] *Penates*] *Deos domesticos*, qui ex eo dicti quòd in penitissimâ seu maximè secretâ domus parte colerentur. A *Penus* quod res maximè necessarias ad victum quotidianum in intimâ domus parte servatas significat, fit *Penas Penates*; sicut à *Magnus Magnas Magnates*, &c. Quanquam neque inepti videntur qui *Penates* cum Macrobio, quasi *Penes nos natos* dici volunt.

Et cum Cæsareâ tu, [e] Phœbe domestice, Vestâ,
Quique tenes altus [d] Tarpeias Jupiter arces,
[e] Quosque alios vati fas appellare piúmque,
Tarda sit illa dies, & nostro serior ævo,
Quâ caput Augustum, quem temperat, orbe relicto
Accedat cælo: faveátque precantibus [f] absens.

PERORATIO.

Jamque opus exegi: quod nec [g] Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

INTERPRETATIO.

Túque Phœbe domestice cum Vestâ Cæsareâ, & Jupiter qui excelsus habes templa Tarpeia, & quos alios fas atque pium vocare Poëta, Illa dies sit sera, atque tardior nostro sæculo, quâ caput Augustum admoveatur cælo, destituto mundo, quem regis, atque absens sit propitius orantibus.

PERORATIO.

Jamque absolvi opus, quod neque ira Jovis, neque flamma, neque ferrum, neque rapax antiquitas poterit delere.

NOTÆ.

[e] *Phœbe*] Jam suprà, ni fallor, Apollini in Palatinæ domus parte ab Augusto excitatum templum diximus, additâ porticu, cum bibliothecâ Græcâ & Latinâ.

[d] *Tarpeias*] Capitolium dicit in Capitolino monte extructum, qui antea *Tarpeius* à *Tarpeiâ* virgine Vestali ibidem Sabinorum scutis obruta, itemque *Saturnius* dicebatur.

[e] *Quosque*] Sibi, ut vides, maximè cavebant Ethnici, ne quemquam ex suis fictitiis atque inutilibus Diis neglectum haberent. Ita quidem de solo vero atque æterno Deo ter Optimo Maximo omnium rerum Conservatore cogitare dignantur plurimi qui se maximè probos & sanctos videri volunt: ne scilicet Illum suis omnibus votis atque inceptis adversum habeant: quos tandem tamen malè perdet & longè à Gratiâ suâ rejiciet.

[f] *Absens*] Quasi præsentem Deum laudat Poëta: quod quidem si adulandi exquisitissimam artem spectes, optimè; pessimè si rem ipsam atque nefas, dum hominibus Gloria Dei tribuitur, cogites.

[g] *Jovis ira*] Ne ita accipias, quasi, in Iovis contemtum, ista à Poëta prolata sint. Quanquam impius maximè fuisset, insanus noluit videri, qui simul & veneraretur & contemneret Jovem. Hæc dixit quia vera sint; neque fieri potest ut quisquam Deum infensum habeat qui bene facit, atque illius imitatur Naturam. Non equidem dico in omnibus inculpatum Poëtam, nequidem in iis quibus maximè laudabilis. Cùm Christianus ego sim Dei peculiari Misericordiâ tale quid ut credam nunquam eveniet: namque, & multa sunt detestanda atque procul à cogitatione ableganda. Verùm enimvero plurima optimæ notæ, quæque maximè ad probitatem, morúmque elegantiam spectant in ejus operibus passim conspici nullus non confiteatur, cui capitis loco non sit putrida cucurbita. Quia illa bona sunt Jovis ope quæ in lucem protulit, ideo Poëta in hæc eadem Jovis iram nunquam insurrecturam confidit. Splendidum fuerit peccatum si voles quisquis ita ad Dei gratiam confugis semper, ut nullius boni in te vestigium appareat. Cæterùm neque priùs discedas velim quàm probè monitus, nihil quicquam ampliùs collaturum Deum illis Pestibus qui nihil habent; imò omnia ablaturum. Ne nescias, est inter superbiam & nullius boni conscientiam Aliquid sine quo nullus Regnum Dei penetrare possit. Si quidnam sit illud ignoras, quære & invenies, modò ne sis quem minimè cupis videri Superbiâ invictâ protritus.

[a] Cùm volet illa dies, quæ nil nisi corporis hujus
Jus habet, incerti spatium mihi finiat ævi:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra [i] ferar: noménque erit indelebile nostrum.

INTERPRETATIO.

Illa dies, quæ nullam habet potestatem nisi in hoc corpus finem imponat spatio dubiæ vitæ cùm libebit: nihilominus immortalis ferar super excelsa sidera parte potiore mei; & nomen nostrum erit æternum.

NOTÆ.

[a] *Cùm volet*] Pecora video quotidie humano habitu atque Christianâ larvâ, quæ cùm nullo neque post obitum, neque dum vivunt laudis aut gloriæ stimulo sese urgeri certò sciant, ea omnia quæ ab Ethnicis eâ gratiâ dicta aut facta sunt non negligunt modò, sed insuper quasi cautissimi essent apertè exsibilant. Undiquaque fortiter per fas & nefas nummos corradere atque ex protritorum medullis delicias suas parare; Abdominis voraginem inexpletam suffarcinare semper, apud illos laus est summa, supremáque sapientia. Quia nempe nihil est quod ad illos attineat, quodcumque bene vel malè post fata fama prædicat: Quod insuper dicunt aut cogitant de superstitibus qui sibi ablata bona queruntur, eadem bona nihil imminuunt, ineptissimum illis foret de nihilo tantopere esse sollicitos, cùm sibi plaudere atque genio indulgere liceat. Sibi plaudant strenuè, modò longè à me; neque illos alloquor. Hortari subiit ingenuos adolescentes, si qui sint qui ista perlegant, ne in eam ruant pravitatem, exemplo pravo illecti. Solent illi turpissimi quos jam appello, non aliter de Ethnicis verba facere quàm si dæmones essent, quia scilicet etiam in illis stultissimi atque pessimi idolorum aut verius *diabolorum* cultores fuerunt. Propterea quod Jesum servatorem non cognoverunt illi; sibique qui cognoscunt eâ gratiâ licet esse beatis; Ethnicorum omnia proculcata habent. Miserrimos eâ ipsâ causâ esse admoneo, quicumque Christi discipulos se esse jactitant, nisi id ipsum quod in illis splendidum vocant dum damnant, consequantur. Usque adeò inepti non fuerunt Ethnicorum sapientes, ut defunctis inutili linguarum jactatione, sese beaverint. Ast hic fuit sensus, quamquam totidem verbis non expresserint, Deum aut Deos (uti malè in suâ cæcitate loquebantur) socordes atque inertes, stolidos atque desipientes, malos denique & improbos quicumque perversè bonis & donis suis abuterentur, neque quicquam ex iis promoverent, omni porrò Ejus favore atque auxilio indignos esse: atque adeò quærendo sedulò, providendo cautè, beneque agendo Ejusdem parari opem atque præsidium. Plurima in eam sententiam blaterant equidem multi; sed nihil agunt. Frustrà illi; auferántque sua *Oportet* necesse est prorsus, ut ad Opus sese accingant, nisi oblatam Gratiam de quâ gloriantur, in suam perniciem collatam volunt. *Exegi*, inquit Poëta; neque priùs vitam sponte, quàm quâ caussâ ingressum esse opinabatur eam, exuit. Utcumque in aliis falsus, judex sedet plurimis hac in parte; quòd eam veram laudem idémque certum solatium credit *Bene fecisse*, non quod illis usu esse solet *Omnibus abusum esse*. Salutis namque quæ à Deo est non illud est gaudium; quòd oblata, quæ res plurimis suâ culpâ malè vertet; sed quòd bene faciendo atque Illi obsequendo certò Nostra.

[i] *Ferar*] Animæ suæ immortalitatem atque actorum suorum conscientiam retinebant Ethnici Philosophi, deque illis cogitabant. Eadem porrò suadet Scriptura. Nostri verò homines plerique, quasi inculcata ab aliis habere sit tenerè obtinere ista omnia nesper somnium quidem intueri volunt.

Quâque patet domitis Romana potentia terris,
Ore [k] legar populi: pérque omnia sæcula famâ
(Si quid habent veri vatum præsagia) vivam.

INTERPRETATIO.

Atque legar ore hominum, quà potestas Romana porrigitur in terris subactis: & vivam famâ per omne ævum, siquidem vaticinia Poëtarum habent aliquid certi.

NOTÆ.

[k] *Legar*] Atque adeò sese laudat, sibíque plaudit Naso. Quid tum? An quemquam bene facere posse credis, qui nequidem sese bene facere sciat, fatue? Verùm istud contra Christianæ humilitatis leges. Uti quidem dicis: cæterùm quando aliquid facis tu, vis scilicet credere omnes tibi persuasum esse te nihil nisi malè agere? Quod tamen secus evenit; namque ineptissimè te quà non dignus es, siquidem alienæ invides, captantem laudem, omnes vident. Sciunt omnes boni alieno suffragio sibi nihil opus esse neque ut bene faciant, neque ut suà voluptate perfruantur: atque adeò non inani putidâque jactantiâ neque futilis & ineptæ gloriolæ ambitione sese suáque commendant; sed ut cum aliis bona sua communicent.

FINIS.

Ex Typographiâ IACOBI FAETON.

